This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 07597862 1

Netherlands

VERZAMELING VAN STUKKEN

BETREFFENDE HET

GENEESKUNDIG STAATSTOEZICHT

IN NEDERLAND.

(Uitgegeven door de inspecteurs en adjunct-inspecteurs voor het geneeskundig Staatstoezicht.)

1879.

's GRAVENHAGE,
MENSING & VISSER.
1879.

110690A

INHOUD.

Bladz.

N°. 1. Onderzoek naar de verspreiding der geneeskundige hulp in Nederland. Door de vergadering der inspecteurs voor het geneeskundig Staatstoezicht. — Met een atlas van 10 kaarten . . . . 1.

N°. 2. Zamenstelling van de geneeskundige Raden op 1 Januari 1879. 56.

N°. 3. Koninklijk besluit van 9 Januari 1879 (benoeming) (*Staatscour.* 12 en 13 Januari.) . . . . . 65.

N°. 4. Beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van 4 Februari betreffende besmetverklaring van Russische havens. (*Staatscour.* 5 Februari.) . . . . . 65.

N°. 5. Koninklijk besluit van 8 Februari 1879 (benoeming) . . . 65.

N°. 6. Koninklijk besluit van 8 Februari 1879 (ontslag) . . . . 65.

N°. 7. Kon. besluit van 12 Februari, *Stbl.* n°. 33, betreffende het in werking treden der wet van 12 Dec. 1878, *Stbl.* n°. 222, betreffende het verkrijgen der bevoegdheid van arts, enz. . . . . 66.

N°. 8. Kon. besluit van 14 Februari, *Stbl.* n°. 34, tot regeling van de examens ter verkrijging der bevoegdheid van arts, enz., aan de universiteiten . . . . . 66.

N°. 9 Kon. besluit van 12 Februari, *Stbl.* n°. 35, regelende de examens van hen, die bewijzen wenschen te leveren, dat zij tot de beoefening der natuurwetenschappen genoegzaam voorbereid zijn . . . . . 69.

N°. 10. Kon. besluit van 12 Februari, *Stbl.* n°. 36, tot regeling der examens als arts, tandmeester, apotheker, vroedvrouw en apothekersbediende . . . . . 71.

N°. 11. Kon. besluit van 13 Februari n°. 8 betreffende toelagen aan bureaux voor vaccinatie . . . . . 74.

N°. 12. Koninklijk besluit van 13 Februari n°. 4 betreffende toelagen aan de geneeskundige Raden . . . . . 75.

N°. 13. Kon. besluit van 18 Februari (benoeming) (*Staatsc.* 20 Februari.) 76.

N°. 14. Koninklijk besluit van 14 Maart 1879 (benoeming) (*Staatscour.* 16 en 17 Maart) . . . . . 76.

N°. 15. Brief van den geneeskundigen Raad voor Noord-Holland van Maart 1879 aan geneeskundigen en apothekers in Noord-Holland betreffende het *itereeren van recepten* . . . . . 77.
N°. 16. Wet van 23 April, *Stbl.* n°. 73, houdende buitengewone maatregelen tot afwending van besmettelijke ziekten en tot wering harer uitbreiding en gevolgen . . . . . 77.
N°. 17. Kon. besluit van 24 April (benoeming) (*Staatscour.* 26 April) 78.
N°. 18. Rapport nopens het onderzoek naar de voorziening in *drinkwater aan de stations en wachterswoningen* langs de spoorweglijn Harlingen—Nieuwe Schans . . . . . 79.
N°. 19. Kon. besluit van 3 Mei betreffende rijkssubsidie aan het bureau voor vaccinatie te 's Hertogenbosch . . . . . 84.
N°. 20. Beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van 20 Mei houdende *intrekking van besmetverklaring* van Russische havens. (*Staatscour.* 21 Mei.) . . . . . 85.
N°. 21. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zeeland, gehouden den 13 Juni 1879 . . . . . 85.
N°. 22. Besluit van den commissaris des Konings in Gelderland van 28 Februari betreffende *toepassing van artt.* 18 *en* 26 *der epidemiwet.* (*Prov. blad.* n°. 28.) . . . . . 96.
N°. 23. Brief van den geneeskundigen Raad voor Zeeland van 30 Juni aan de gemeentebesturen *over verloskundige hulp* . . . . . 97.
N°. 24. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Overijsel en Drente, 28 Juni 1879 . . . . . 98.
N°. 25. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht, gehouden 2 Juli 1879 . . . . . 113.
BIJLAGE. Verslag van de commissie belast met het toezicht op den verkoop van geheime geneesmiddelen in de provincie Utrecht . . . . . 129.
N°. 26. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen, gehouden den 12 Juli 1879 . . . . . 133.
N°. 27. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Noord Brabant en Limburg, 2 Juli 1879 . . . . . 146.
N°. 28. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zuid-Holland, 30 Juli 1879 . . . . . 159.
BIJLAGE. Vierde rapport van de Commissie uit den geneeskundigen Raad voor Zuid-Holland, betreffende de Pharmacopoea . . 183.
N°. 29. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor de provincie Noord-Holland, 17 Juni 1879 . . . . . 183.
BIJLAGE I. Regulatief voor de visitatie der apotheken. Concept van prof. W. Stoeder . . . . . 196.

Bijlage II. Vervolg van het Schoolonderzoek in Noord-Holland in Mei 1879 gedaan door de H.H. Dr. J. F. van Hengel en P. Kruysse . . . . . 200.

Bijlage III. Tweede verslag van het onderzoek van drinkwater bij de schoolinspectie door Dr. J. F. van Hengel en Apoth. P. Kruysse, in Noord-Holland, in het laatste gedeelte van Mei 1879 . . . . . 203.

Bijlage IV. Rapport omtrent het onderzoek naar het *Koolzuurgehalte* in de School der gemeente Hilversum . . . . . 204.

Bijlage V. Rapport omtrent den toestand der Scholen voor lager en meer uitgebreid lager onderwijs in de gemeente Haarlem, in 1878 bezocht door den heer I. C. Kruseman en Dr. P. van Reijsen, leden van Geneeskundigen Raad aldaar. 206.

N°. 30. Circulaire van den Commissaris des Konings in Limburg van 5 Augustus aan de gemeentebesturen, betreffende maatregelen tegen de gevolgen der overstrooming. (*Prov. blad* 81.) . . . . . 215.

N°. 31. Kon. besluit van 7 Augustus 1879, benoeming van een inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Zeeland (*Staatscourant* 9 Augustus) . . . . . 215.

N°. 32. Beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van 12 Augustus, houdende intrekking van de beschikking waarbij den geneeskundigen adjunct-inspecteur voor Zuid-Holland tijdelijk de waarneming der betrekking van geneeskundig inspecteur voor Zeeland was opgedragen . . . . . 216.

N°. 33. Beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van 13 Augustus, waarbij aan den geneeskundigen inspecteur van Noordbrabant en Limburg de waarneming van de betrekking van adjunctinspecteur in die provincien wordt opgedragen . . . . . 216.

N°. 34. Besluit van gedeputeerde staten van Gelderland van 6 Augustus, betreffende maatregelen wegens overstrooming. (*Prov. blad* 89.) 217.

N°. 35. Brief van den minister van Binnenlandsche Zaken van 5 September, L.a. M., afd. med. pol., aan de geneeskundige inspecteurs, over *suiker, met aniline gekleurd* . . . . . 218.

N°. 36. Kon. besluit van 6 September 1879, houdende benoeming van adjunct-inspecteurs voor het geneeskundig Staatstoezicht . . 218.

N°. 37. Circulaire van den commissaris des Konings in Zeeland van 6 September, aan de gemeentebesturen, betreffende het voorkomen van *moederkoorn* in tarwe en rogge . . . . . 218.

N°. 38. Beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van 12 September, houdende intrekking der beschikking waarbij aan den geneeskundigen inspecteur voor Noord-Brabant en Limburg de waarneming der betrekking van adjunct-inspecteur voor die provinciën werd opgedragen . . . . . 219.

N°. 39. Kon. besluit van 16 September 1879 (ontslag) (*Staatscourant* 18 Sept.) . . . . . 219.
N°. 40. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zeeland, gehouden 28 November 1879 . . . . . 220.
BIJLAGE A. Overzicht van de berichten der gemeentebesturen in Zeeland omtrent inrichtingen tot verpleging van krankzinnigen . . . . . 238.
BIJLAGE B. Verslag van Dr. J. J. Couvée, plaatsvervangend lid van den geneeskundigen raad voor Zeeland, omtrent een onderzoek van het drinkwater uit de openbare drinkwatergelegenheden in Schouwen, Duiveland, Tholen, St. Philipsland en Zeeuwsch Vlaanderen . . . . . 245.
N°. 41. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Overijsel en Drente, 22 December 1879 . . . . . 254.
BIJLAGE. Verslag van de winkelvisitatien der apothekers enz. in Overijsel en Drente in 1879 . . . . . 269.
N°. 42. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht gehouden 4 December 1879 . . . . . 270.
BIJLAGE. Tweede verslag van de commissie belast met het toezicht op den verkoop van geheime geneesmiddelen in de provincie Utrecht . . . . . 288.
N°. 43. Brief van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht van 5 November, aan de geneeskundige Raden in Nederland over den verkoop van geheime geneesmiddelen . . . . . 294.
N°. 44. Beschikking van den minister van Binnenlansche Zaken van 18 December, houdende benoeming van secretarissen bij de geneeskundige Raden. (*Staatscour.* 23 December.) . . . . . 293.
N°. 45. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zuid-Holland, 29 December 1879 . . . . . 294.
BIJLAGE. Overzicht der uitkomsten van het onderzoek van apotheken, van den voorraad van geneesmiddelen bij geneeskundigen en van winkels van drogisten in Zuid-Holland in 1879 310.
N°. 46. Kon. besluit van 14 December, n°. 21, houdende benoeming van leden en plaatsvervangende leden van de geneeskundige Raden. (*Staatsblad* 18 December.) . . . . . 311.
N°. 47. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen, gehouden den 29 December 1879. . . . . 343.
N°. 48. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Noord-Holland, op 9 December 1879 . . . . . 325.
N°. 49. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Noord-Brabant en Limburg, gehouden den 16 December 1879 . . . . 338.

VERBETERINGEN.

Blz. 7 regel 6 van onderen staat: „slechts eene; te Oude-Tonge in den Krimpenerwaard"; moet zijn: *slechts ééne: te Oude-Tonge; in den Krimpenerwaard*

Blz. 66 regel 2 van boven staat „12 Dec."; moet zijn 25 *Dec.*

Blz. 144 regel 22 van boven staat „Fransche kusten;" moet zijn: *Friesche kusten*

Op blz. 306 regel 19 van boven staat: „dat het even te voren door haar gewijzigde en aangenomen art. 6" enz. Dit moet aldus worden veranderd: *toen zij even daarna art.* 6 *zooals het nu luidt aannam, dat dit artikel* enz.

VERZAMELING VAN STUKKEN

BETREFFENDE HET

GENEESKUNDIG STAATSTOEZICHT

IN NEDERLAND.

1879.

N°. 1. *Onderzoek naar de verspreiding der geneeskundige hulp in Nederland. Door de vergadering der inspecteurs voor het geneeskundig Staatstoezicht. — Met* 10 *kaarten.*

De verspreiding der geneeskundige hulp is een vraagstuk, bij uitnemendheid van praktisch belang.

Of overal goede, overal de best mogelijke geneeskundige hulp zal te verkrijgen zijn, is voor ieder inwoner van een land eene vraag van voorziening in eene dringende behoefte; eene behoefte die elk oogenblik voor hem en voor wie hem het liefst zijn, kan oprijzen en die ten slotte door de grootste sceptici, de twijfelaars aan de waarde der geneeskunst, en door de loszinnigste spotters in de allereerste plaats, gevoeld wordt, als het er op aankomt den raad of de hulp interoepen van hen, die door hunne studiën het best in staat zijn die te verleenen.

Die vraag is vooral voor den wetgever van groote beteekenis, omdat van de maatregelen, die hij neemt met betrekking tot de vorming en toelating van geneeskundigen, in de eerste plaats zal afhangen of en hoe in eene zoo algemeene en zoo dringende behoefte zal voorzien worden.

Hoewel volledige kennis van den bestaanden toestand in dit opzicht de grondslag moest zijn, waarop de wetgever zijne maatregelen ter voorziening in de behoefte aan goede geneeskundige hulp moest bouwen, is toch die toestand zelden grondig en objectief onderzocht. Oppervlakkige beschouwingen en valsche redeneeringen konden daardoor invloed uitoefenen, en allicht een verderfelijken invloed, waarvan de nadeelige gevolgen nog in eene verre toekomst zouden gevoeld worden.

De overwegende invloed, dien de geneeskundige wet van 1818 thans nog in 1878, na 60 jaren, op den feitelijken toestand uitoefent, niettegenstaande die wet sedert 1865 werd ingetrokken, kan als bewijs gelden.

De vergadering der geneeskundige inspecteurs, doordrongen van het gewicht der zaak en overtuigd dat de geneeskundige ambtenaren, die uit den aard hunner betrekking den bestaanden toestand wel het meest van nabij leerden kennen, in de gelegenheid waren tot nauwkeurig onderzoek omtrent de werking der wet van 1865, omtrent den invloed dien die wet op de verspreiding der geneeskundige hulp in ons land gehad heeft en omtrent de maatregelen, die wellicht vereischt zouden worden voor de toekomst, droeg dit onderzoek op aan eene commissie uit haar midden.

Zij rekende zoodanig onderzoek tot de verplichtingen, bij art. 1 der wet van 1 Juni 1865 (*Staatsblad* n°. 58) aan het geneeskundig Staatstoezicht opgelegd en zich geroepen om de uitkomsten daarvan mede te deelen, zooals die in de vergadering van November 1878 werden opgemaakt.

Het volgende is de uitkomst van dien arbeid.

Wij geven hier:

I. Eene vergelijking van den feitelijken toestand op 1 Juli 1867 (toen de eerste lijst van geneeskundigen na 1865 werd gedrukt), met dien op 1 Juli 1878. De vergelijking van het aantal op die twee tijdstippen in de verschillende gemeenten gevestigde geneeskundigen, heelmeesters en vroedvrouwen leert de veranderingen kennen, die in een tijdvak van 11 jaren plaats vonden.

II. Eenige beschouwingen, die uit die vergelijking voortvloeien.

De hierbij gevoegde tabel I wijst voor de beide genoemde tijdstippen en voor elke provincie en geheel Nederland aan:

1°. de bevolking; (1)

2°. het aantal daar gevestigde med. doctoren, artsen en praktizeerende oud-officieren van gezondheid te zamen;

3°. het aantal plattelands-heelmeesters;

4°. dat der stedelijke heelmeesters;

5°. dat der vroedvrouwen;

6°. de vermeerdering of vermindering van het cijfer van ieder dezer rubrieken gedurende het elfjarig tijdvak van 1 Juli 1867 tot 1 Juli 1878.

Tabel II geeft voor 1 Juli 1867 en 1878 voor elke provincie en voor het geheele land:

---

(1) De bevolkingscijfers zijn die, welke jaarlijks door de gemeentebesturen worden opgegeven. Deze zijn opgemaakt uit de veranderingen, die de bevolking sedert de laatste volkstelling door geboorte, sterfte en verhuizing heeft ondergaan. Bij elke volkstelling blijkt echter, dat de op die wijze verkregen bevolkingscijfers voor de meeste gemeenten te hoog zijn. Waar de verhouding van het aantal geneeskundigen tot de bevolking wordt nagegaan, moet men derhalve in het oog houden, dat er feitelijk iets minder inwoners komen op eenen geneeskundige, dan de berekening aanwijst.

1°. het getal gemeenten, waar geen geneeskundige gevestigd was;
2°. het getal gemeenten, waar noch geneeskundige noch vroedvrouw gevestigd was;
3°. het getal gemeenten waar vroedvrouwen gevestigd waren.

De tabellen III N°. 1—11 wijzen voor elke gemeente van elke provincie afzonderlijk dezelfde bijzonderheden aan, als tabel I voor de provinciën en het geheele land. Zij leeren dus niet enkel de gemeenten kennen, waarin geen geneeskundige woont, maar ook — waar het vooral op aankomt bij dit onderzoek — de gemeenten waarin sedert 1867 de toestand is veranderd.

De feitelijke toestand van de beschikbaarheid van kunsthulp door geneeskundigen en vroedvrouwen op 1 Juli 1878 is daarenboven aanschouwelijk voorgesteld op kaarten van elke provincie, waarop bij iedere gemeente het bevolkingscijfer op 1 Januari van dat jaar is vermeld en het aantal daar gevestigde geneeskundigen en vroedvrouwen zoo is aangewezen, dat het dadelijk in het oog valt: dat der geneeskundigen door stippen (•) dat der vroedvrouwen door cirkeltjes (○). De bevolking der gemeenten is aangegeven in duizendtallen, zoodat b.v. 1.2 beteekent 1200 en 0.6 beteekent 600.

Voor elke provincie afzonderlijk hebben we in het onderstaande eenige gevolgen afgeleid, die uit de statistische gegevens voortvloeien.

Noord-Brabant.

In Noord-Brabant was in 1867 in 87 van de 185 gemeenten geen geneeskundige. In 5 van deze vestigde zich er na dien tijd een, maar 16 gemeenten, die vroeger eenen geneeskundige hadden, hebben er nu geenen. Het getal gemeenten zonder geneeskundigen is dus met 11 toegenomen en van 87 tot 98 geklommen. Het geheele aantal geneeskundigen in deze provincie verminderde in dien tijd met 47; vroeger waren er 223 nu 176.

Gebrek aan geneeskundige hulp heeft Noord-Brabant evenwel niet, al zouden in sommige streken nog enkele geneeskundigen welkom zijn, die elders zeer goed gemist zouden kunnen worden.

Na aftrekking van de steden Bergen op Zoom, Breda, 's Hertogenbosch en Tilburg was er in 1867 1 geneeskundige op 1964 inwoners; in 1878 1 op 2709. Hierbij moet echter zeer in aanmerking worden genomen, dat thans een aantal Belgische geneeskundigen in Noord-Brabant geneeskunst uitoefenen, hetgeen in 1867 het geval niet was en feitelijk is het derhalve geenszins juist, dat op 1 geneesheer 2700 inwoners komen. Het cijfer is in werkelijkheid merkelijk kleiner. Op de vermindering van het aantal geneeskundigen oefent de toelating van buitenlandsche geneeskundigen zeer bepaald invloed uit. In de nabijheid der Belgische grenzen vindt men een aantal gemeenten zonder geneeskundigen.

heer. Er zijn bovendien in Noord-Brabant niet minder dan 59 gemeenten waarvan het bevolkingscijfer sedert 1867 is *verminderd* en een aantal kleine gemeenten vertoonen eene merkwaardige stabiliteit in de bevolking, zoodat zij in 11 jaren slechts enkele inwoners wonnen; een paar zelfs hadden in 1867 volkomen hetzelfde aantal inwoners als nu in 1878. Dat dergelijke gemeenten de geneeskundigen niet uitlokken tot vestiging, kan niemand verwonderen.

Niet het bevolkingscijfer alleen is echter de maatstaf voor de mogelijkheid van vestiging van eenen geneeskundige. In 9 gemeenten van Noord-Brabant met minder dan 3000 inwoners is meer dan één geneesheer. Men vindt er somtijds eenen in eene zeer kleine gemeente en geenen in eene die drie of viermalen zooveel inwoners telt. Wij wijzen b. v. op gemeenten zonder geneeskundige als Dussen met 2505 inwoners, Mierloo met 2520, Nuenen met 2558, Woensdrecht met 2616, Rucphen met 4102 inwoners. In 1867 had ook Woensel met 3544 inwoners er geen. Daartegen is er een te Andel met slechts 851, te Eersel met 992, te Empel met 560 inwoners. Maar Dussen en Woensel waren slechts op het oogenblik dat onze statistiek werd opgemaakt tijdelijk van eenen geneeskundige ontbloot. Dussen ligt tusschen de veel kleinere gemeenten Almkerk en Meeuwen, die ieder eenen geneeskundige hebben; Mierloo, waar eene vroedvrouw is, ligt tusschen het ruim voorziene Helmond en Geldrop, waar ook een geneeskundige gevestigd is. Dat geneesheeren in kleine plaatsen zooals Andel, Eersel en Empel slechts een voldoenden werkkring vinden, wanneer zij ook in omliggende plaatsen hunne praktijk uitoefenen, ligt voor de hand. De thans te Empel gevestigde geneeskundige kan trouwens nauwlijks tot de praktizeerende geneesheeren gerekend worden en begeert geen ruimen werkkring.

Vooral in het zuid-oostelijk gedeelte der provincie, zuidelijk van Eindhoven, zijn vele gemeenten zonder geneesheer. Het vroegere arrondissement Eindhoven heeft 53 gemeenten; in 36 van deze is geen geneeskundige gevestigd en van die 36 hebben slechts 2 eene vroedvrouw. Maar zij liggen in eenen halven cirkel van gemeenten met geneeskundigen en in vele praktizeeren Belgische geneesheeren. Er zijn 20 Belgische geneesheeren en 3 vroedvrouwen, die bevoegd zijn in Noord-Brabantsche grensgemeenten te practizeeren.

Vergelijkt men die vrij uitgebreide streek, 6862.2 hektaren groot, waar ook minder voldoende wegen en gemis van goede vervoermiddelen het bezwaar van het betrekkelijk gering getal daar gevestigde geneeskundigen zeker niet verminderen, met den noordwestelijken rand der provincie, den Zeeuwschen kleirand, dan vindt men daar van 16 gemeenten slechts 4 zonder geneesheer en in de 12 andere gemeenten 19 geneeskundigen. De grond van dit verschil is duidelijk: in de welvarende kleistreek kunnen meer geneeskundigen een voldoend bestaan vin-

den en komen ook meer zieken voor, dan in de gezondere en tevens armere zandstreek.

Een blik op de kaart doet aanstonds in 't oog vallen dat de gemeenten langs de noordelijke en noordwestelijke grens der provincie, het meest welvarende gedeelte met alluvialen bodem, veel beter van geneeskundigen voorzien zijn, dan die in het zuidelijk en zuidoostelijke gedeelte, met zijnen zandgrond. De noord-oostelijke grensstreek, de vruchtbaarder streek langs de Maas, van Grave tot Maashees, is daarentegen weder beter voorzien.

Met vroedvrouwen is Noord-Brabant in het algemeen schaars bedeeld. Van de 185 gemeenten waren in 1867 slechts in 30, thans in 31 vroedvrouwen. Het geheele getal vroedvrouwen is volkomen hetzelfde gebleven en bedraagt nu 36, evenals in 1867.

Gelderland.

In Gelderland zijn juist 200 geneeskundigen, dat is 1 op 2294 inwoners; daarvan zijn er 67 in de steden, of 1 op 1572 inwoners en 133 op het platteland, 1 op 2658.

Van de 116 gemeenten hebben slechts 26 niet eenen geneeskundige; ééne meer slechts dan in 1867 het geval was. Drie gemeenten (Kerkwijk, Wehl en Wisch) die vroeger geenen geneesheer hadden, hebben er thans een, en in 4 waar er vroeger een gevestigd was, is er nu geen (Ammerzoden, Ambt-Doetinchem, Dreumel, Zelhem).

Tien van de 26 gemeenten zonder geneesheer hebben minder dan 1000 inwoners; negen tusschen 1000 en 2000, en slechts zeven meer dan 2000.

In verre de meesten van deze 26 gemeenten zou geen geneesheer een voldoenden werkkring vinden, zooals trouwens dáárnit blijkt, dat die gemeenten steeds zonder geneeskundige waren, of, wanneer er zich een vestigde, dit slechts van korten duur was. In enkele grootere is slechts daarom geen geneeskundige gevestigd, omdat eene zeer nabijgelegen gemeente eene aangenamere woonplaats is, vanwaar de hulp gemakkelijk is te verkrijgen. Zoo woont te Ambt-Doetinchem, met 3742 inwoners geen geneeskundige, maar in de stad Doetinchem die slechts 2816 inwoners heeft, zijn er drie en in 't zeer nabijgelegen Wisch twee.

De vier gemeenten, die in den laatsten tijd hunnen geneesheer verloren, vinden zonder bezwaar hulp in de nabijheid: Ammerzoden, dat eene vroedvrouw heeft, ligt tusschen Hedel met 1 en Kerkwijk met 2 geneeskundigen. Te Dreumel praktiseert de geneeskundige uit Lith (Noord-Brabant). Zelhem wordt bezocht door geneesheeren uit Doetinchem, Hengeloo, Hummeloo en Ruurloo. Over Ambt-Doetinchem spraken wij zooeven.

Dat in Gelderland aan geneeskundigen geen gebrek is, blijkt voldoende uit het feit, dat er slechts ééne gemeente meer zonder geneeskundige is dan vroeger, toen de overvloed van geneeskundigen zoo groot was, en

dat er in 7 gemeenten met minder dan 3000 inwoners meer dan één geneesheer is. Bovendien zijn 27 Pruisische geneesheeren bevoegd tot de praktijk in de grensgemeenten.

Dat voldoende in de behoefte is voorzien, kan niet gezegd worden van de vroedvrouwen. Vermeerdering van het getal vroedvrouwen ware in Gelderland zeker wenschelijk. Haar getal is sedert 1867 nog van 107 op 90 gedaald en dus met 17 afgenomen. Er zijn van de 116 gemeenten der provincie 57 waar geene vroedvrouw is. Dat 28 Pruisische vroedvrouwen in de grensgemeenten hulp mogen verleenen, vult de behoefte niet aan. Laat men de steden buiten rekening, dan hebben de 111 gemeenten van het platteland met 353547 inwoners slechts 63 vroedvrouwen. In 23 gemeenten zonder vroedvrouw is ook geen geneeskundige gevestigd. In de meeste van deze zou evenwel eene vroedvrouw geen bestaan vinden, zoo haar dit niet bijna geheel door eene toelage van gemeentewege werd verzekerd. Vereeniging van nabij elkander liggende gemeenten tot het gezamelijk bezoldigen van eene vroedvrouw zou zeker veel verbetering kunnen aanbrengen.

Zuid-Holland.

De provincie Zuid-Holland is zeker, de kaart toont het duidelijk aan, van geneeskundigen ruim voorzien. Al is hun getal 79 minder dan in 1867, toch is er in deze provincie nog een op 1619 inwoners.

In 1867 waren er 42 gemeenten zonder geneeskundige, in 1878 waren er 51, dus 9 meer. Hierbij moet echter worden vermeld, dat Zuid-Holland in 1867 198 gemeenten had en thans 192. Zes gemeenten zijn in dien tijd bij andere ingedeeld.

Van de 51 gemeenten zonder geneeskundige zijn 34 zeer kleine gemeenten, met minder dan 1000 inwoners en 10 hebben slechts tusschen 1000 en 1500 inwoners; de grootste gemeente zonder geneesheer heeft er slechts 1802. Daarentegen hebben andere kleine gemeenten, met van 600 tot 900 inwoners, eenen geneeskundige, zooals b.v. Hekelingen, Moercapelle, Nieuwpoort, Nootdorp, Schoonrewoerd, Waarder. In somsommige van die kleine gemeenten vindt de geneeskundige eenen voldoenden werkkring door de praktijk in de omliggende plaatsen; in andere vindt hij voor het geringe aantal inwoners gedeeltelijk ook vergoeding in de ongezondheid der plaats (men zie b.v. in den *Sterfteatlas* de gemeenten Moercapelle en Nootdorp), of wel die gemeenten hadden wel bij het opmaken van de lijst eenen geneeskundige, maar kunnen dien niet op den duur behouden. Van Nootdorp bij voorbeeld is de geneeskundige sedert dien tijd vertrokken.

Zonder bezwaar vinden de gemeenten zonder geneeskundige de noodige hulp in de nabijheid. Men zal bezwaarlijk op de kaart eene gemeente vinden, die niet op niet te grooten afstand en dikwijls uit meer dan eene gemeente hulp kan verkrijgen.

Hoe ruim deze provincie is bedeeld blijkt overtuigend, wanneer men verschillende streken afzonderlijk nagaat.

Het gedeelte der provincie hetwelk het minst ruim van geneeskundigen is voorzien, is de streek van den Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden, tusschen Maas en Lek. Hier vindt men eene reeks van dorpen. met 300 tot 800 inwoners, die te zamen zich ongeveer over de geheele lengte van dien waard van West naar Oost uitstrekken, alle zonder geneeskundige: Wijngaarden, Molenaarsgraaf, Brandwijk, Peursum, Schelluinen, Hoornaar, Goudriaan, Hoog-Blokland, Arkel, Kedichem, Nieuwland, Leerbroek, Heicop en Boeicop. Maar zij zijn omringd door eenen krans van gemeenten met geneeskuudigen; sommige ruim daarvan voorzien. Deze geheele streek, waar de meeste gemeenten zonder geneeskundige gevonden worden (van de 40 gemeenten zijn er 19 in dat geval), heeft toch nog op 2159 inwoners eenen geneesheer.

In het *Land van Voorne* is 1 geneeskundige op 1400 inwoners; in *Rijnland*, langs en ten noorden van den Rijn (na aftrek van Leiden) 1 op 1465. Het eiland *Flakkee* heeft 13 gemeenten, waarvan slechts 2 zonder geneesheer; gemiddeld is op dit eiland een geneeskundige op 1689 inwoners. Op het eiland *IJselmonde* is een geneeskundige op 1781 inwoners. *Beierland* heeft er een op 1717 inwoners, en de *Krimpenerwaard* 1 op 2040. De welvarende dorpen in het *Westland* hebben zelfs op 1250 inwoners eenen geneesheer!

In 10 gemeenten met minder dan 1000 inwoners is een geneeskundige gevestigd.

Van de 36 gemeenten wier bevolking tusschen 1000 en 1500 bedraagt, zijn er slechts 10 waar niet een geneeskundige woont, en 22 waar er 1 is; in 4 van die gemeenten zijn zelfs *twee* geneesheeren.

Van die met tusschen 1500 en 2000 inwoners hebben 13 één, 8 twee en 2 zelfs drie geneeskundigen.

Geene enkele gemeente met tusschen 2000 en 3000 inwoners is zonder geneeskundige; in 22 zijn er twee en in eene zelfs drie.

Niet minder dan 37 gemeenten met minder dan 3000 inwoners hebben meer dan éénen geneeskundige.

Is derhalve in Zuid-Holland overvloed van geneeskundigen, van de vroedvrouwen moet het tegenovergestelde worden gezegd, al is haar getal sedert 1867 met 5 vermeerderd.

Op de kaart vindt men geheele streken waar geene enkele vroedvrouw gevestigd is.

Op het eiland *Flakkee* is er slechts ééne; te Oude-Tonge in den *Krimpenerwaard* geene enkele, behalve te Schoonhoven; in den geheelen *Alblasserwaard* met 69093 inwoners, zijn, die te Gorkum medegerekend, 6 vroedvrouwen. In het *Land van Voorne en Putten* is, behalve eene te Brielle, geene vroedvrouw. In *Beierland* hebben alleen 's Gravendeel en Numansdorp er eene. In *Rijnland* is er slechts ééne.

Er is verband tusschen dit gering aantal vroedvrouwen en den overvloed van geneeskundigen; de laatste is eene der oorzaken van het eerste. De overvloed van geneeskundigen maakt dat sommigen in hunne behoeften trachten te voorzien, door zich ook van die verloskundige praktijk meester te maken, welke aan vroedvrouwen behoorde te worden overgelaten en — met miskenning van het voordeel dat de aanwezigheid van eene vroedvrouw voor den geneeskundige oplevert, door hem van een tijdroovend en slecht beloond gedeelte van zijnen arbeid te ontlasten en voor een al te veelvuldig storen zijner nachtrust te vrijwaren, — de vestiging van vroedvrouwen tegenhouden. Waar geneeskundigen voor denzelfden prijs verloskundige hulp verleenen als de vroedvrouwen gewoon zijn te ontvangen, daar worden noodzakelijk de vroedvrouwen verdreven. Sommige geneeskundigen gaan zelfs nog verder. Toen nog niet lang geleden uit eene gemeente in Zuid-Holland met tusschen drie en vier duizend inwoners de vroedvrouw vertrok en de geneeskundige inspecteur bij het gemeentebestuur aandrong op de aanstelling van eene andere vroedvrouw, bood een daar gevestigd plattelandsheelmeester aan, de taak der vroedvrouw op zich te nemen, voor een traktement van *f* 50 minder dan de vroedvrouw had genoten. Die verzoeking bleek voor den gemeenteraad te sterk en er kwam geene vroedvrouw.

Soortgelijke toestanden komen meer voor. Het is zelfs gebeurd, dat geneeskundigen bij de vestiging eener vroedvrouw hunnen prijs voor verlossingen verlaagden.

Eerst wanneer het getal geneeskundigen hier en daar tot een rationeel en normaal getal zal zijn gedaald, zullen gemeentebesturen meer bereid worden bevonden aan vroedvrouwen eene behoorlijke toelage te geven en zal het voor deze minder moeielijk worden, ten platten lande een bestaan te vinden.

Noord-Holland.

De provincie Noord-Holland is evenals Zuid-Holland zeer ruim van geneeskundigen voorzien. Dit blijkt niet enkel uit de verhouding van 1 geneeskundige op 1649 inwoners in 1878, maar ook uit het feit, dat in 100 van de 134 gemeenten geneeskundigen zijn gevestigd.

Het getal doctoren, artsen en oud-officieren van gezondheid vermeerderde er sedert 1867 met 12; dat der plattelands heelmeesters verminderde met 60; dat der stedelijke heelmeesters met 26.

Van de gemeenten beneden 3000 inwoners zijn er nog 25 die 2 en 3 gemeenten die zelfs 3 geneeskundigen hebben.

Van de 10 gemeenten tusschen 3000 en 4000 inwoners zijn er 5 die 2 geneeskundigen, 2 die 3 geneeskundigen hebben. De gemeente Bloemendaal met 3946 inwoners heeft er 6, waarvan 4 aan het krankzinnigengesticht Meerenberg verbonden zijn.

Van de 4 gemeenten tusschen 4000 en 5000 inwoners zijn er 2 met 3 geneeskundigen, ééne gemeente die 4 geneeskundigen heeft.

De kaart van Noord-Holland toont verder aanschouwelijk aan, dat er zelfs geneeskundigen gevestigd zijn in vele kleinere gemeenten, die in de nabijheid liggen van andere gemeenten, vanwaar ze gemakkelijk de noodige hulp zouden kunnen krijgen.

Eene verdere vermindering van het aantal geneeskundigen in Noord-Holland zal langzamerhand de gelegenheid openen voor bekwame geneesheeren om op het platteland een bevredigenden werkkring en een voldoend bestaan te vinden. De vermindering van het aantal geneeskundigen sedert 1867 van 471 op 397 heeft reeds in die richting aanmerkelijke verbetering teweeggebracht.

De verhouding van het aantal geneeskundigen tot de bevolking, die in 1867 was 1 op 1212 inwoners, werd daardoor 1 op 1649.

Van de 34 gemeenten zonder geneeskundige hebben 21 minder dan 1000 inwoners; 9 van 1000 tot 1500; 2 van 1500 tot 2000; en 2 van 2000 tot 3000 inwoners.

Met uitzondering der eilanden Marken (waar trouwens na Juli 1878 zich weder een geneeskundige heeft gevestigd) en Vlieland, die door hunne ligging in exceptioneelen toestand verkeeren, liggen die 34 gemeenten voor verreweg het grootste gedeelte in de nabijheid van gemeenten waar geneeskundigen gevestigd zijn en vanwaar zij met betrekkelijk geringe bezwaren regelmatig geneeskundige hulp verkrijgen. Enkele dier gemeenten, zooals Heerhugowaard met 2827 inwoners, verspreid over eene uitgestrektheid van 3783 hektaren, zijn omgeven van dorpen of gemeenten vanwaar het grootste deel der inwoners gemakkelijker hulp kunnen verkrijgen, dan van een geneesheer die in de gemeente zelve gevestigd was.

De verspreiding van vroedvrouwen is in deze provincie beter dan in de overigen. In 72 gemeenten zijn 199 vroedvrouwen gevestigd. Eene betere verspreiding op het platteland is te verwachten, als door de vermindering van het al te groot aantal geneeskundigen de werkkring van deze laatstgenoemden genoeg zal zijn uitgebreid om hen in staat te stellen, de verloskundige praktijk meer aan de vroedvrouwen over te laten. De toestand der vroedvrouwen, die tot nu toe in hare inkomsten meerendeels beperkt blijven tot de toelagen, van gemeentewege verstrekt, zal aanmerkelijk verbeteren als haar werkkring niet langer uitsluitend onder de behoeftigen moet gevonden worden.

Zeeland.

De provincie Zeeland heeft betrekkelijk de meeste geneeskundigen verloren sedert 1867. Er waren er toen 158, thans zijn er 104. Maar Zeeland was in hooge mate overvuld. Er was in 1867 1 geneeskundige

op 1119 inwoners. Niettegenstaande de niet onbelangrijke vermindering is er nu nog 1 op 1812 inwoners.

De vermindering van het aantal geneeskundigen deed het aantal plaatsen, waar geen geneesheer gevestigd is, zeer toenemen. In 1867 waren 25 gemeenten zonder geneesheer, thans 52.

Van de 29 gemeenten die na 1867 hunnen geneesheer verloren, zijn er 13 die minder dan 1000 en 14 die tusschen 1000 en 2000 inwoners hebben. Daarvan liggen er 9 in de zoogenaamde 4e en 5e distrikten, nabij de Belgische grenzen derhalve, in Zeeuwsch Vlaanderen, waar in 19 van de 37 gemeenten geen geneeskundige is. In Zeeuwsch Vlaanderen oefenen vele Belgische geneeskundigen de praktijk uit, ja zelfs zijn in sommigen plaatsen Belgen tot gemeentegeneeskundigen aangesteld. Niet minder dan 32 Belgische geneeskundigen en 31 vroedvrouwen zijn bevoegd in de Zeeuwsche grensgemeenten hun beroep uitteoefenen. Toch is daar nu nog op iedere 2171 inwoners een Nederlandsch geneeskundige.

Beschouwt men den toestand van Zeeland na aftrekking van Zeeuwsch-Vlaanderen en laat men dan ook de *steden* Middelburg, Vlissingen, Zierikzee en Goes buiten rekening, die te zamen 28 geneeskundigen hebben op 39704 inwoners, dat is een op slechts 1417 dan blijkt, dat op de eilanden 1 geneesheer is op 1826 inwoners. Maar de geneeskundigen in de steden praktizeeren ook daar buiten.

Niet minder dan 15 gemeenten in Zeeland, welker bevolking beneden 3000 is, hebben meer dan éénen geneeskundige.

Ten aanzien van Zeeland moet vooral niet uit het oog worden verloren, dat de voormalige geneeskundige school te Middelburg voortdurend geneeskundigen voor het platteland aankweekte, die bijna allen voor de provinciale geneeskundige commissie in Zeeland examen aflegden en daardoor genoopt werden, zich binnen het ressort dier commissie, dat is binnen de provincie, neder te zetten.

Vandaar allengs eene overvulling, zóó groot, dat — gelijk we zagen — op slechts even 1100 inwoners een geneeskundige was; een toestand, die slechts in eene zoo welvarende provincie mogelijk was, maar geenszins gewenscht is. Dat sedert de toevoer van plattelandsheelmeesters ophield, het aantal geneeskundigen in Zeeland merkbaar is verminderd, moet dan ook volstrekt niet als een verlies, maar integendeel als eene verbetering van den toestand worden beschouwd.

Dit neemt intusschen niet weg, dat er plaatsen zijn, waar vestiging van eenen geneesheer wenschelijk ware. Er zijn op de eilanden welvarende dorpen, waar met eene behoorlijke toelage van gemeentewege — zoo noodig door zamenwerking van twee of drie bijeenliggende gemeenten — een geneeskundige een voldoend bestaan en eenen bevredigenden werkkring zou kunnen vinden. Daartoe zijn echter de gemeentebesturen tot nu toe niet gemakkelijk te bewegen en wij kunnen nog slechts op

één voorbeeld van dergelijke verstandige vereeniging van krachten wijzen: de gemeenten Oudelande en Hoedekenskerke op Zuid-Beveland bezoldigen te zamen eenen geneeskundige, die te Oudelande woont en beide gemeenten en het naburige Baarland van de noodige hulp voorziet.

Utrecht.

De provincie Utrecht heeft zeker over 't algemeen geneeskundigen genoeg. Er is daar 1 geneeskundige op 1573 inwoners. Neemt men de steden Utrecht en Amersfoort er af, dan komt voor het overige der provincie 1 geneesheer op 1950 inwoners.

Wel zijn er 24 gemeenten die geenen geneeskundige hebben en daaronder 5 die er vroeger een hadden, maar er zijn onder die 24 gemeenten 8 die nog niet 500 inwoners hebben, 4 wier bevolking van 500—700 bedraagt en 7 die een bevolkingscijfer hebben tusschen 700 en 1000. Niet minder dan 19 gemeenten hebben dus eene bevolking van minder dan 1000 inwoners.

Drie en twintig gemeenten van de 24 zonder geneesheer hebben niet 2000 inwoners. Slechts van ééne bereikt het bevolkingscijfer dit getal.

Er zijn 5 gemeenten die vroeger eenen geneeskundige hadden en nu niet, maar deze worden zonder bezwaar, met eene enkele uitzondering wellicht, uit nabij gelegen gemeenten bezocht. Abcoude-Proostdij (waar eene vroedvrouw is) grenst onmiddellijk aan Abcoude-Baambrugge met 3 geneeskundigen; vroeger woonden 2 geneeskundigen te Abcoude-Proostdij en een te Abcoude-Baambrugge, thans wonen de drie geneeskundigen dier beide gemeenten alle op laatstgenoemde plaats. Breukelen-Sint-Pieters, met slechts 800 inwoners, krijgt gemakkelijk hulp uit Breukelen-Nijenrode. Houten is uit Jutphaas, Vreeswijk, en Schalkwijk gemakkelijk te bereiken. Leersum, waar 't getal inwoners afnam en slechts 1241 bedraagt, ligt vlak bij Amerongen en vindt daar hulp. Te Vinkeveen komen de geneeskundigen van Mijdrecht, Wilnis en Baambrugge. Het is eene uitgebreide gemeente met ruim 2700 inwoners; de afstand van haar kom tot Mijdrecht en Wilnis is evenwel nog al groot, daar men om de zoogenaamde „Ronde Veenen," veenplassen, heen moet rijden. Wanneer de uitgemalen polder van eenen behoorlijken weg zal zijn voorzien, zal echter dat bezwaar zijn opgeheven.

In 12 van 72 gemeenten dezer provincie is de bevolking sedert 1867 *afgenomen* en in 23 was de toeneming der bevolking zéér onbeduidend. Onder deze 35 zijn er 16 die minder dan 1000 inwoners hebben en 15 waarin geen geneeskundige gevestigd is.

Het geheele aantal geneeskundigen is in de provincie Utrecht in 1878 slechts 5 minder dan het vroeger was. Behoefte aan vermeerdering van hun getal bestaat volstrekt niet.

Maar wenschelijk ware het ook hier, dat het getal vroedvrouwen (nu 4 minder dan in 1867) toenam. Verscheidene plaatsen, waar ves-

tiging van een' geneeskundige slechts tot teleurstelling en spoedig vertrek zou leiden, omdat hij er niet een voldoenden werkkring zou vinden, zouden door de vestiging van eene vroedvrouw zeer gebaat zijn.

De gemeenten die niet eenen geneeskundige hebben, kunnen allen (met uitzondering wellicht van Vinkeveen?) op niet grooten afstand geneeskundige hulp bekomen. Maar in sommige wordt de wenschelijkheid der vestiging van eene vroedvrouw gevoeld. Voor andere daarentegen schijnen de praktizeerende geneesheeren op de verlichting, die eene vroedvrouw hun zou kunnen aanbrengen, niet gesteld. Een blijk, dat zij niet met arbeid zijn overladen.

Friesland.

Friesland heeft slechts 43 gemeenten en daaronder slechts 2, waarin geen geneeskundige is gevestigd. Alleen uit deze cijfers zou men evenwel niet het besluit kunnen trekken, dat overal op voldoende wijze geneeskundige hulp is te verkrijgen. De meeste der 32 Friesche landelijke gemeenten toch bestaan uit een aantal dorpen, tot 20, 28, 29 toe. Er zijn in 't geheel 355 dorpen; vele daarvan zijn zeer klein. Natuurlijk kan niet in elk dorpje een geneeskundige wonen, maar moet in vele hulp uit de nabijheid komen.

Sedert 1867 nam in Friesland het aantal doctoren toe, dat der heelmeesters in niet onbeduidende mate af. Maar er was vroeger sterke overvulling met geneeskundigen. Na aftrek der steden Leeuwarden, Harlingen, Sneek en Franeker was er in 1867 ten plattenlande 1 geneeskundige op 1400 inwoners.

Dat was zeker alleen mogelijk in eene door veeteelt zeer welvarende streek, die bovendien malaria-bodem is. Het noordelijk en westelijk gedeelte der provincie, de kleistreek, had altijd en heeft ook nu, meer geneeskundigen dan de veen- en zandstreek. Thans is er nog ten plattenlande 1 geneesheer op 2000 inwoners, dat zonder twijfel genoeg is. Het kan niettemin zijn, dat hier of daar nog een medicus een voldoenden werkkring zou kunnen vinden, daar natuurlijk de verdeeling niet gelijkmatig is.

De twee gemeenten waarin geen geneesheer gevestigd is, zijn Sloten met 876 en Stavoren met 655 inwoners. In beide deze gemeenten is het bevolkingscijfer ook kleiner geworden.

Op het eiland Ameland doet zich op 't oogenblik wel behoefte aan meer personeel gevoelen. Maar dit is grootendeels het gevolg van den minder gunstigen gezondheidstoestand van den daar gevestigden geneesheer en gedeeltelijk ook van den exceptioneelen toestand van een eiland. (1) Het geheele eiland heeft slechts 2367 inwoners, zeer ongelijk verdeeld over vier dorpen. In het grootste dorp woont eene vroedvrouw, in een

(1) Al is Ameland thans in den letterlijken zin geen eiland meer, heeft het toch in den hier bedoelden zin zijn karakter van eiland niet verloren.

ander een med.-doctor en eene vroedvrouw. Dit was intusschen vroeger ook zoo. De wet van 1865 had hier geen invloed. Onder eene zoo kleine bevolking kan natuurlijk niet meer dan één geneeskundige een bestaan vinden, tenzij van overheidswege maatregelen genomen worden, krachtiger dan tot nu toe het geval was.

Overijsel.

In Overijsel waren in 1867 13 gemeenten zonder geneesheer. In 1878 17. Vijf zijn er, die hunnen geneeskundige verloren; één is er waar vroeger geen geneesheer was en nu wel.

Onder de gemeenten zonder geneesheer zijn er 5 met minder dan 1000 inwoners, die ook in 1867 noch geneeskundige, noch vroedvrouw hadden. Vijf hebben tusschen 1000 en 3000 inwoners; slechts 2 daarvan hadden vroeger een geneesheer; in eene is nu eene vroedvrouw, die er vroeger niet was.

Tegenover de vermindering van het aantal geneeskundigen, dat voor de geheele provincie 24 bedraagt, staat eene vermeerdering der vroedvrouwen met 7, waarvan 5 aan het platteland ten goede kwamen. Er zijn 11 gemeenten waar vroeger geene vroedvrouw was, maar nu wel.

In de Overijselsche grensgemeenten zijn 15 Pruisische geneeskundigen en 27 vroedvrouwen bevoegd hun beroep uitteoefenen.

De gemeenten die hunnen geneeskundige verloren, worden uit nabijliggende plaatsen geholpen: Diepenheim (1684 inw.) ligt nabij Goor (2359 inw.) met 2 geneeskundigen en Markeloo met éénen. Diepenveen ontvangt hulp uit het nabijgelegen Deventer. Giethoorn, waar eene vroedvrouw gevestigd is, uit Steenwijk, dat met slechts 4690 inwoners 3 geneeskundigen en eene vroedvrouw heeft. Gramsbergen, met 2 vroedvrouwen, wordt bezocht door geneeskundigen uit Stad-Hardenberg, Ambt-Hardenberg en Koevorden en door Pruisische geneesheeren. Ambt-Vollenhove, met 2231 inwoners, ontvangt hulp uit Stad-Vollenhove, Zwartsluis en Genemuiden.

De vermindering van het aantal geneeskundigen, het niet vervangen worden van eenen geneeskundige op sommige plaatsen, hangt zeker ook samen met de omstandigheid, dat van de 61 gemeenten in Overijsel in niet minder dan 16 het getal inwoners sedert 1867 is verminderd en in 17 het bevolkingscijfer slechts zeer onbeduidend is geklommen. Dit wijst op een gemis van welvaart, waarbij het niet onnatuurlijk is, dat geneeskundigen niet tot vestiging in die gemeenten worden uitgelokt.

Na aftrek der steden Zwolle, Deventer en Kampen zijn in de overige 58 gemeenten van Overijsel 66 geneeskundigen gevestigd en 30 vroedvrouwen. Waren deze geneeskundigen regelmatig verspreid, dan zou op ruim 3000 inwoners een geneeskundige komen en dus ongeveer in de behoefte zijn voorzien, in deze over het algemeen gezonde provincie.

Maar de ongelijke verspreiding en de groote uitgestrektheid van sommige gemeenten, met veie afzonderlijke en ver afgelegen boerderijen, maakt de geneeskundige praktijk in sommige streken van Overijsel zeer bezwaarlijk. Daar die streken bovendien geenszins de vruchtbaarste en rijkste zijn, kunnen zich daar echter niet meer geneesheeren vestigen, omdat zij er geen bestaan zouden vinden. Dit is niet een gevolg der wet van 1865; wij zagen dat slechts 5 gemeenten sedert dien tijd hunnen geneesheer verloren. Het was vroeger zoo en zal zoo blijven, al komt ook de niet onbelangrijke verbetering der communicatiewegen in onzen tijd in mindering van de bezwaren, die vroeger nog grooter waren. Alleen goede toelagen van gemeentebesturen zouden vestiging van geneeskundigen op sommige plaatsen mogelijk maken.

Groningen.

De provincie Groningen is ruim van geneeskundigen voorzien. Laat men de stad Groningen buiten berekening, waar 31 geneeskundigen zijn op 41153, d. i. 1 op 1327 inwoners, dan zijn in het overige van die provincie 107 geneeskundigen voor 204075 inwoners, dat is 1 op 1907.

Slechts 5 gemeenten zijn er, waar niet een geneesheer is gevestigd. In drie daarvan was er vroeger ook geen. Alleen Hoogkerk en Kloosterburen hadden in 1867 een geneeskundige en in 1878 niet. Maar Hoogkerk met zijne 1503 inwoners ligt digt bij Groningen en Kloosterburen met 2076 inwoners ligt nabij de dorpen Ulrum, Leens, Eenrum, met 10124 inwoners en niet minder dan 8 geneeskundigen.

Zeven gemeenten zijn er met minder dan 3000 inwoners, die meer dan één geneesheer hebben. Deze hebben er te zamen niet minder dan 16.

Er zouden, bij andere verdeeling, ten plattenlande van Groningen 20 geneeskundigen minder kunnen zijn.

Opmerkelijk is in de provincie Groningen het geringe getal plattelandsheelmeesters in vergelijking met dat der med. doctoren. In de meeste provinciën was in 1867 het getal heelmeesters grooter dan dat der doctoren, of stond ongeveer gelijk. De heelmeesters hadden allengs door hun groot aantal de doctoren verdrongen. In Groningen echter waren 101 doctoren en slechts 43 plattelandsheelmeesters; in 1878 nog 99 doctoren en 36 plattelandsheelmeesters.

Drente.

In Drente zijn 9 gemeenten waar geen geneesheer is gevestigd. Daarvan zijn er 3 waar er ook vroeger geen was. Zes gemeenten hebben dus sedert 1867 hunnen geneeskundige verloren: Anloo, Diever, Gasselte, Nijeveen, Peize, Westerbork. Drie daarvan: Diever, Nijeveen en Peize, hebben slechts 1657, 1221 en 1484 inwoners; Gasselte en Westerbork 2146 en 2557. Alleen Anloo telt meer dan 3000 inwoners.

Vroeger was daar een plattelandsheelmeester gevestigd. Thans ontvangen de inwoners geneeskundige hulp uit omliggende gemeenten. Diever had vroeger een' plattelandsheelmeester, thans niet meer, maar er is eene vroedvrouw, die er vroeger niet was, en men ontvangt geneeskundige hulp uit Dwingeloo en Havelte. Ook te Peize is eene vroedvrouw.

De groote uitgestrektheid van sommige gemeenten in Drente met betrekkelijk geringe bevolking maakt de geneeskundige praktijk daar dikwijls moeielijk. Daarbij is de bevolking niet gewoon en weinig geneigd om geneeskundige hulp behoorlijk te honoreren. Bovendien is de leefwijs nog zeer eenvoudig. Daardoor en doordien zij op eenen gezonden diluvialen bodem leeft, heeft de bevolking niet veel door ziekten te lijden. In deze omstandigheden zal wel de oorzaak gelegen zijn, waardoor Drente vroeger niet ruim van geneeskundigen was voorzien en het ook thans niet is.

Men moge wenschen dat het anders ware, het is niet te voorkomen dat de bereikbaarheid van geneeskundige hulp en vooral het regelmatig bezoek der soms vrij ver afgezonderd wonende zieken, hier en daar in Drente te wenschen laat. Dat was zoo vóór de wet van 1865 en is natuurlijk zoo gebleven, hier en daar wellicht toegenomen, al hebben de verbetering van wegen en van communicatiemiddelen voor sommige plaatsen het bezwaar allengs verminderd en al is het getal vroedvrouwen sedert 1867 met 5 vermeerderd en zijn er 4 gemeenten waar er vroegergeene was en nu wel.

Om Drente ruimer van geneeskundigen te voorzien, zouden de gemeentebesturen ruimere toelagen beschikbaar moeten stellen.

Er zijn 5 geneeskundigen uit Pruisen en 14 vroedvrouwen in Drente bevoegd tot de praktijk over de grenzen.

Limburg.

Limburg is van alle provinciën het minst van geneeskundigen voorzien. Er zijn er slechts 45 in de 125 gemeenten van die provincie. In 102 gemeenten is geen geneesheer gevestigd. Dit was echter vroeger ook in 95 gemeenten het geval. Slechts 8 gemeenten zijn er waar 1 Juli 1867 een geneeskundige was en 1 Juli 1878 geen. Het zijn: Eysden, dat door geneeskundigen uit Maastricht en uit België wordt geholpen; Meerssen, waar geneeskundigen uit Valkenburg en Maastricht praktizeeren; Mook, dat slechts tijdelijk ontbloot was en waar zich na het opmaken der lijst een geneeskundige vestigde; Neeritter dat uit België hulp ontvangt; Nieuwenhagen, waar de geneeskundigen uit Heerlen en Kerkrade komen; Roggel, dat bij Heijthuijsen ligt en ook uit Roermond hulp krijgt; Schimmert, waar de geneesheer uit Nuth hulp verleent, en Wittem, nabij Gulpen met 2 geneeskundigen.

Behalve de 45 in Limburg gevestigde geneesheeren wordt daar geneeskunst uitgeoefend door Belgen en Duitschers. Niet minder dan 46

vreemde geneeskundigen en 42 vroedvrouwen zijn, ingevolge de overeenkomsten met België en Pruisen tot wederzijdsche toelating van geneeskundigen in grensgemeenten, bevoegd tot de praktijk in Limburg.

Sommige gemeentebesturen werken zelfs de Nederlandsche geneesheeren tegen en trekken de Belgische voor. Belgische geneesheeren trachten hier en daar vasten voet te krijgen door voor een franc de diensten te verleenen, waarvoor de Nederlandsche een gulden ontvingen!

In Limburg is geen enkel stedelijk heelmeester gevestigd. Ook in 1867 was er geen.

Het getal vroedvrouwen overtreft in Limburg dat der geneeskundigen ver. Er zijn 70 vroedvrouwen in 53 gemeenten. Haar aantal staat tot dat der geneeskundigen als 14 tot 9. In 32 gemeenten zonder geneesheer is eene vroedvrouw, in sommige zelfs meer dan ééne.

Ook het aantal apotheken is in Limburg grooter dan dat der geneesheeren. Er zijn er 48 in 16 gemeenten.

De over het algemeen geringe welvaart der plattelandsbevolking, de weinige daar heerschende ziekten, het groot aantal kleine gemeenten en het praktiseren der buitenlandsche geneesheeren zijn belemmeringen voor de vestiging van meer geneeskundigen. Bovendien vindt bij de geringe ontwikkeling van een goed deel der bevolking kwakzalverij gereden ingang en schijnt hier en daar in 't geheim ook door apothekers geneeskundige raad te worden gegeven.

Wij gaven dit overzicht van den feitelijken toestand ten einde ieder in de gelegenheid te stellen de ervaring te raadplegen en op dien grondslag een juist oordeel te vellen over de maatregelen, die zouden kunnen dienen om de meest doeltreffende verspreiding der geneeskundige hulp in ons land te verkrijgen.

Maar al te zeer werd die grondslag miskend door velen, die een oordeel over de zoo belangrijke kwestie uitspraken.

Immers, reeds heeft men aan de vermindering van het aantal geneeskundigen sedert 1865 eene onrustbarende beteekenis gegeven, zonder eerst te bewijzen, dat het getal geneeskundigen te gering was om in de behoefte te voorzien.

Men scheen stilzwijgend en zonder onderzoek aan te nemen, dat het vroeger voorhanden getal geneeskunst-oefenaren het normale getal was, het cijfer dat juist noodig was om aan de behoefte te voldoen. Maar dit was geenszins het geval en wie immer deze vraag tot een voorwerp van studie heeft gemaakt, kwam tot het inzicht, dat er overbevolking van geneeskundigen was. In plaats dat een degelijk onderzoek werd ingesteld, werd uit de zeer natuurlijke vermindering van het aantal geneeskundigen eenvoudig de conclusie getrokken, dat er nu schaarschte bestond, eene schaarschte, die zich, behalve bij het leger en de vloot, ook op het platteland

„reeds pijnlijk deed gevoelen." Steeds echter verzuimde men aantetoonen, wáár het beweerde gebrek bestond. En uit die beweringen leidde men eindelijk de noodzakelijkheid af van maatregelen, die het getal geneeskundigen weer zouden doen toenemen. Men deed dit zonder dat men de resultaten kende, die de vermindering sedert 1865 had gehad en zonder de gevolgen na te gaan, die van kunstmatige vermeerdering onafscheidelijk zouden zijn, of zich rekenschap te geven van den invloed, dien deze op het gehalte der te verkrijgen geneeskundige hulp voor het gansche landen tevens op de doeltreffende verspreiding dier hulp onvermijdelijk zou uitoefenen.

Wij willen hier niet treden in eene verdediging van den wetgever van 1865, die de thans door sommigen zoo zeer gewraakte vermindering van het aantal geneeskundigen voorzien, gewenscht en bedoeld heeft, (*) maar zullen ons bepalen tot de weerlegging van beweringen, die ons, door verlaging van het peil der geneeskundigen te vorderen, zouden kunnen terugvoeren tot eenen toestand als vóór 1865, toen het grootste gedeelte der geneeskundigen bestond uit hen, die eene gebrekkige opleiding hadden gehad. Onder de ongeveer 2700 geneeskundigen waren in 1865 slechts 988 med. doctoren, d. i. slechts 36.5 pct.!

Zoo zou dan op nieuw, en voor eene verre toekomst, worden bedorven, wat in 1865, na eenen strijd van 40 jaren, was verkregen: verhooging van het peil van het grootste deel der geneeskundigen, en wat nu, na een tijdperk van overgang, dat de moeielijkheden had, daaraan altijd eigen, bij de eindelijke regeling van het Hooger Onderwijs en bij billijker inrichting van de examens der geneeskundigen, volledige en voldoende resultaten zal kunnen opleveren.

Vermindering van het aantal geneeskundigen is ook niet een vreemd verschijnsel, dat bij uitzondering alléén in Nederland zou voorkomen. Het is een natuurlijk gevolg van het ophouden van den toevoer van geneeskundigen aan wie geringere eischen werden gesteld en eene beperkte bevoegdheid werd toegekend. In andere landen heeft men hetzelfde gezien. Wij geven hier enkele voorbeelden daarvan, betreffende landen waarvan wij de cijfers in voor ons beschikbare bronnen konden opsporen.

Frankrijk (1) had in

1847:	10643	doctoren	en	7456	«*officiers de santé*»	(plattel. heelmrs.)	te	zamen				18099
1866:	11254	»	»	5568	»	»	»	»	»	»	»	16822
1876:	10743	»	»	3633	»	»	»	»	»	»	»	14376

Op het laatste cijfer oefent natuurlijk de afscheiding van den Elzas en Lotharingen invloed uit.

(*) Zie b.v. blz. 9 van 's ministers antwoord van 26 Mei 1865 op het verslag van de Eerste Kamer der Staten-Generaal.

(1) *Recueil des travaux du comité consultatif d'hygiène publ. en France.* Tome II pag. 328, en *Journal d'Hygiène*, 4 Juillet 1878 pag. 423.

zooals Berlijn, Wiesbaden, Keulen, 1 geneeskundige op minder dan 2000 inwoners. In alle andere is het cijfer ver boven 2000, in vele boven 3000, in sommige 4000, 5000, 6000 tot zelfs 9000.

Het koninkrijk Saksen (1) had in 1876 2790563 inwoners en 1016 geneeskundigen; derhalve 1 op 2747 inwoners.

Denemarken (2) had in 1873 1 geneesheer op 4055 inwoners.

In Belgie was, gelijk wij zoo even zagen, in 1876 1 geneesheer op 2572 inwoners en in bijna alle provincien — alleen in Brabant en Luik niet — kwam op 1 geneeskundige een veel grooter aantal.

Wij zien uit deze cijfers dat Nederland, zelfs na de vermindering die het getal geneeskundigen in de laatste jaren heeft ondergaan, *ruimer* van geneeskundigen is voorzien, dan de meest beschaafde landen van Europa. In geen enkel land vonden wij in verhouding tot de bevolking meer geneeskundigen dan bij ons.

Wij willen echter bij die vergelijking niet stilstaan maar bepalen ons liever tot eene nadere beschouwing van den toestand van ons eigen land, waar we voor de verschillende provincien, streken en gemeenten den feitelijken toestand beter aan de behoeften kunnen toetsen en tevens door vergelijking kunnen nagaan, in hoeverre de veranderingen die in de laatste jaren hebben plaats gehad, tot voordeel of tot nadeel hebben gestrekt.

Zoo we in die vergelijking al niet een' vasten maatstaf willen zoeken, op hoeveel inwoners in ons land een geneeskundige zou vereischt worden om overal in de behoefte volledig te voorzien, dan zullen we er toch voldoenden grond in vinden om aantetoonen, dat het getal geneeskundigen in ons land veeleer nog te groot is dan te klein.

Hoe overmatig groot de overbevolking met geneeskundigen moet geweest zijn, vooral in de provincien Zeeland, Zuid-Holland, Noord-Holland en Utrecht, waar de verhouding van het aantal geneeskundigen, hoofdzakelijk door den jaarlijkschen toevoer van plattelandsheelmeesters, in 1867 was gestegen tot 1 op 1118, 1201, 1213 en 1308 inwoners, kan eenigermate reeds blijken uit de in 1878 veranderde verhoudingen van 1 geneeskundige op 1716, 1619, 1644 en 1573 inwoners, zonder dat er bij het verlies van 213 geneeskundigen voor die provincien sprake kan zijn van gebrek. Maar het blijkt nog bovendien uit eene vergelijking met de zoo welvarende gewesten Groningen en Friesland, waar in 1878 bij eene verhouding van 1 op 1928 en 1 op 1777 inwoners, blijkens de ervaring nog in de ruimste mate in de behoefte aan geneeskundige hulp voorzien is en zelfs slechts een uiterst gering getal gemeenten gevonden wordt, waar niet een geneeskundige is gevestigd.

Eene vergelijking van het aantal geneeskundigen in de afzonderlijke gemeenten levert nog veel grooter verschillen op.

---

(1) *Achter Jahresbericht des Landes-Medicinal-Collegiums*, pag. 23 en 105.

(2) *Ned. tijdschrift voor geneeskunde*, 1873, 1e afd. blz. 450.

Het onderstaand overzicht van de steden met meer dan 10000 inwoners

Steden met meer dan 10000 inwoners.	Bevolking 1 Jannarij 1878.	Aantal geneeskundigen.	Hoeveel inwoners op 1 geneeskundige.
Bergen op Zoom	10.005	7	1429
Breda	16.497	10	1649
's Hertogenbosch	24.878	11	2261
Arnhem	38.680	25	1547
Nijmegen	23.859	11	2169
Zutphen	14.641	8	1830
Delft	24.959	19	1313
Dordrecht	26.962	19	1419
Gouda	17.235	7	2462
's Gravenhage	107.897	77	1401
Leiden	40.977	32	1280
Rotterdam	142.585	87	1639
Schiedam	22.333	10	2233
Alkmaar	12.613	9	1401
Amsterdam	302.266	193	1566
Haarlem	35.692	18	1983
Zaandam	12.801	5	2560
Middelburg	16.064	13	1235
Vlissingen	10.185	5	2037
Amersfoort	13.654	8	1707
Utrecht	67.341	46	1459
Harlingen	10.996	5	2199
Leeuwarden	27.547	19	1449
Kampen	17.245	7	2466
Zwolle	21.886	11	1989
Groningen	41.153	31	1327
Maastricht	29.578	11	2689
Roermond	10.052	4	2513

toont aan, dat voor die gemeenten de verhouding van het getal geneeskundigen tot de bevolking verschilt van 1 op 1235 (te Middelburg) tot 1 op 2689 (te Maastricht), zonder dat die verschillen van meer dan het dubbele hunne verklaring geheel kunnen vinden in grootere of geringere behoefte. Voor eenige der ruimst voorziene is echter in rekening te brengen, dat sommige daar gevestigde geneeskundigen ook in den omtrek worden geraadpleegd.

Integendeel bewijst het feit dat in verreweg de meeste dier gemeenten volstrekt niet al de gevestigde geneeskundigen een bevredigenden werkkring hebben en dat de meeste dien zelfs slechts na eenige, soms na vele jaren verblijf er vinden kunnen, hoe groot de overvloed in die gemeenten is.

Onder de plattelandsgemeenten worden er in ons land nog 121 gevonden, die bij eene bevolking van minder dan 3000 inwoners twee of meer geneeskundigen hebben. Onder de gemeenten met minder dan 2000

Wie slechts eenigermate met den toestand van het hooger onderwijs in ons land en bepaaldelijk met het getal studenten in de geneeskunde bekend is, zal de toekomst met vrij groote gerustheid kunnen tegemoet zien.

Zoo toch het getal artsen, dat in de laatste 5 jaren werd toegelaten, reeds ruim 47 per jaar bedroeg, dan zal het geen ingewikkeld betoog behoeven om aan te toonen, dat dit cijfer jaarlijks zal blijven klimmen en binnen het tijdsverloop van weinige jaren verdubbeld zal zijn.

Het getal studenten in de geneeskunde toch aan de 3 hoogescholen van ons land en aan het athenaeum te Amsterdam was, met inbegrip van de militaire studenten:

in het jaar 1868	315	in het jaar 1873 . . .	457
„ 1869	347	„ 1874 . . .	562
„ 1870	399	„ 1875 . . .	596
„ 1871	371	„ 1876 (1). .	648
„ 1872	392		

Zoo we uit die gestadige vermeerdering, die in 1876, na 8 jaren, reeds meer dan verdubbeling aantoont, de gevolgtrekking afleiden, dat het getal artsen dat jaarlijks toegelaten zal worden, binnen weinige jaren verdubbeld moet zijn, gelooven wij ons niet aan gewaagde voorspellingen schuldig te maken, maar integendeel den eenigen waren grondslag te bezigen voor eene benaderende berekening, hoe groot de toevoer van artsen in volgende jaren worden zal.

Bestaat er reeds nu geen redelijke grond voor de vrees, dat de toevoer van vermoedelijk meer dan 90 artsen 's jaars onvoldoende zou zijn om in de behoefte van ons land, voor het leger en de vloot te voorzien, des te minder kan die vrees gelden, nu de bezwaren, die de partiële en gebrekkige toepassing der staatsexamens voor een groot aantal studenten medebracht, zijn opgeheven en eindelijk de eischen voor de toelating als arts voor allen zijn gelijkgesteld.

Bewijst de feitelijke loop der zaken, de ervaring, reeds nu, onder de gebrekkige toepassing der overgangswet van 1865, dat met het beginsel van eenheid van stand — en wij bedoelen daaronder hier den eisch van universitaire studie voor al de geneeskundigen — onze instellingen van hooger onderwijs genoeg geneeskundigen zullen opleveren om in de behoefte te kunnen voorzien, dan voorzeker is er geen redelijke grond aan

---

(1) De cijfers van 1877 en 1878 waren ons niet bekend toen dit geschreven werd. Thans kunnen wij hier bijvoegen, dat bij den aanvang van den akademischen cursus 1878—79 het getal studenten in de geneeskunde bedroeg:

te Leiden.	189	
te Utrecht	92	
te Groningen.	85	
te Amsterdam	86	
en	223	militaire studenten
te zamen derhalve	675	studenten in de geneeskunde.

te voeren, om een ander resultaat te verwachten van de nieuwe regeling voor het hooger onderwijs, die de gelegenheid tot studie aanmerkelijk heeft uitgebreid.

Verlaging van het peil der geneeskundigen door geringere eischen bij de toelating, is door de ervaring niet enkel hier, maar in alle landen veroordeeld.

Slechts bij uitzondering kweekt men thans nog, gelijk vroeger algemeen, twee soorten van geneeskundigen, aan wie bij de examens verschillende eischen worden gesteld. België heeft met de toelating van zijne: „chirurgiens de campagne" reeds lang opgehouden. Frankrijk heeft nog wel zijne „officiers de santé", geneeskundigen voor het platteland, zonder doctoralen graad en met beperkte bevoegdheid, maar deze ontvangen thans eene geheel andere opleiding dan vroeger. In het geheele Duitsche Rijk is de klasse van „Wundaerzte" bestemd om uit te sterven. In Oostenrijk worden sedert 1875 geene „Wundaerztliche diplomen" meer gegeven. Engeland zelfs, met zijnen geheel eigenaardigen toestand, zijne gehechtheid aan overleveringen, en zijn groot aantal (19) meerendeels sedert eeuwen tot examineeren van verschillende soorten van geneeskundigen bevoegde vereenigingen, streeft thans ernstig en krachtig er naar, om eenheid en eenvormigheid te brengen in de eischen voor de toelating van geneeskundigen.

Elke afwijking van het beginsel om van den aanstaanden geneesheer de volledigst mogelijke studie te eischen, wordt onverdedigbaar. Dat maximum is, in verhouding tot hetgeen van dien aanstaanden arts in de praktijk zal gevorderd worden, het eenige rationeele minimum dat men aan hem stellen mag. Men doe het toch niet voorkomen (gelijk geschied is), alsof het ten platten lande slechts te doen ware om hulp bij een plotseling ongeval, om een „verzachtend drankje," om eenig toezicht bij barenden, en alsof het iets zeer eenvoudigs ware, gebrekkig opgeleide geneeskundigen met beperkte bevoegheid, binnen de perken dier bevoegdheid te houden!

De voorziening in de behoefte aan geneeskundige hulp voor de weinige nog te schaars bezette streken van ons land zou door dergelijke afwijking volstrekt niet worden verkregen, maar veeleer zou deze, die slechts de toepassing van een schijnmiddel verdient genoemd te worden, als belemmering werken tegen de toepassing van maatregelen, die eene betere verspreiding van geneeskundigen zouden kunnen bevorderen.

Ook bij het opsporen van die maatregelen moet de ervaring ons blijven leiden. En die ervaring spreekt duidelijk.

De hulp van bekwame geneeskundigen ontbreekt niet, waar deze een bevredigenden werkkring en een behoorlijk bestaan kunnen vinden. Zij ontbreekt alleen en moet blijven ontbreken, waar die noodzakelijke voorwaarden voor de vestiging van degelijke mannen gemist worden. Het moet dus voor de schaars bezette streken van ons land en voor de plaatsen die tot nu toe niet voldoende van geneeskundige hulp ver-

zekerd waren, de vraag zijn, langs welken weg die voorwaarden kunnen vervuld worden.

De ondervinding geeft ten dien opzichte aanwijzigingen, die van groote beteekenis zijn.

De bekwaamste, ijverigste, voor de wetenschap zoowel als voor de praktijk meest gezèleerde geneeskundigen, zooals men die liefst overal zou vinden, worden op het platte land hoofdzakelijk daar aangetroffen, waar ze in eene ruime streek een veel omvattenden werkkring vinden, die genoeg afwisseling geeft van indrukken en van bezigheid om levenslust en ijver gaande te houden en hen tevens in staat stelt, behoorlijk in de behoeften van hun gezin te voorzien.

In een tal van voorbeelden ziet het geneeskundig staatstoezicht de bewijzen hiervoor, even zoowel als de bewijzen, dat een te beperkte werkkring van den geneesheer op het platteland, zelfs dan wanneer het finantieel bestaan voldoende is, niet bevredigt, maar demoralizeert en dikwijls lusteloosheid, zoo niet erger, veroorzaakt.

De beperking der praktijk van den geneeskundige tot éène plaats is daarom reeds in den regel voor het platteland volstrekt niet wenschelijk en de vestiging van een geneeskundige in elke kleine gemeente zou oneindig grooter nadeel doen, dan zij voordeel kon aanbrengen.

De meest wenschelijke toestand ware dan ook, naar onze overtuiging, wanneer uit een voldoend aantal plaatsen op eenen voor de bereikbaarheid der hulp niet te grooten afstand van hoogstens een uur gaans, voor alle kleinere gemeenten of plaatsen de hulp van een bekwaam geneeskundige te verkrijgen was en wanneer dan tegelijk door eene ruimere verspreiding van vroedvrouwen in de meest dringende en meest spoed vereischende behoefte aan hulp op korten afstand voorzien was.

De statistiek toont het aan en uit onze kaarten, die eene aanschouwelijke voorstelling geven van de verspreiding der geneeskundigen en der vroedvrouwen, blijkt het duidelijk, hoe ver de feitelijke toestand hier en daar nog verwijderd is van dien, naar welken men streven moet.

Even onmiskenbaar toch als de te groote overvulling met geneeskundigen in verreweg het grootste gedeelte van ons land, is de schaarschte aan geneeskundigen in Limburg en enkele streken van Noord-Brabant, Drente en Overijsel, maar bovenal het gebrek aan vroedvrouwen, die in Nederland nog slechts in 383 gemeenten (in Noord-Brabant in slechts 31 van de 185, in Zeeland in slechts 17 van de 112 gemeenten) worden aangetroffen.

De gebrekkige verspreiding der vroedvrouwen staat met de overvulling met geneeskundigen in het nauwst verband. Uit de overzichten van de verschillende provinciën bleek dat verband overvloedig en de feiten zijn overbekend, dat de werkkring der vroedvrouwen door behoefte aan praktijk van te vele geneeskundigen aanzienlijk wordt beperkt.

De middelen, die in dien toestand verbetering zullen kunnen aan-

brengen, werden door de wet van 1865 reeds voorbereid en zullen nu verder moeten gezocht worden in maatregelen, die eene meer doeltreffende verspreiding der geneeskundigen zullen kunnen bevorderen.

Door eenerzijds de vestiging van geneeskundigen in de te schaars bezette streken aan te moedigen, zal men anderzijds de te groote opeenhooping elders doen verminderen en zullen ten slotte de vroedvrouwen een bevredigenden werkkring kunnen vinden, waar die tot nu toe maar al te zeer ontbreekt.

Er is in die richting inderdaad veel meer te doen dan tot nu toe geschiedde en ook veel meer dan men zich gewoonlijk voorstelt.

Verschillende middelen kunnen worden aangegrepen, die al te zeer verzuimd worden.

Als zoodanig noemen wij :

1°. eene behoorlijke regeling der bezoldiging van den geneesheer vanwege de gemeente of vanwege de armbesturen, waardoor de kostelooze geneeskundige behandeling der armen verzekerd wordt.

2°. de organisatie van goed ingerichte ziekenfondsen voor de mingegoeden.

3°. eene behoorlijke betaling door de meer gegoede ingezetenen; waar noodig, zou een waarborg van een minimum van inkomsten door de gegoede ingezetenen kunnen gegeven worden.

4°. de zamenwerking van verschillende gemeenten met elkander, ten einde door vereeniging te verkrijgen, wat voor kleinere of armoedige gemeenten op zich zelven te bezwaarlijk of niet zou te verkrijgen zijn.

Reeds in de circulaire van de geneeskundige inspecteurs van November 1872 (zie *Verzameling van stukken betreffende het geneeskundig Staatstoezicht*, 1872, N°. 33) werd op de twee eerste punten de aandacht der gemeentebesturen gevestigd en werden zoowel voor eene goede regeling der armverzorging als voor eene doeltreffende inrichting van ziekenfondsen voor de mingegoeden de noodige aanwijzigingen gegeven. In die circulaire werd ook reeds aangetoond, hoe de regeling van die beide onderwerpen op den duur grooten invloed zal uitoefenen op het verkrijgen van voldoende geneeskundige hulp overal waar ze zonder die regeling allicht zou kunnen ontbreken. Maar alteveel bleef echter de regeling van die onderwerpen verzuimd.

Eene behoorlijke betaling door de meer gegoede ingezetenen wordt gewoonlijk niet minder onjuist begrepen. Getroost men zich ook al de soms groote kosten, die ziekten onvermijdelijk na zich slepen, zeldzaam daarentegen zijn de voorbeelden, dat de gegoeden iets er voor over hebben, om zich ten allen tijde van goede geneeskundige hulp verzekerd te zien. Toch zou zonder verhooging van uitgaven daarin menigmaal het middel te vinden zijn, om eene gemeente op den duur van goede geneeskundige hulp te verzekeren. Maar bovenal achten wij voor dit doel de zamenwerking van verschillende gemeenten van groote beteekenis. Zoodanige zamenwerking wordt maar al te veel door naijver en

zekerd waren, de vraag zijn, langs welken weg die voorwaarden kunnen vervuld worden.

De ondervinding geeft ten dien opzichte aanwijzigingen, die van groote beteekenis zijn.

De bekwaamste, ijverigste, voor de wetenschap zoowel als voor de praktijk meest gezèleerde geneeskundigen, zooals men die liefst overal zou vinden, worden op het platte land hoofdzakelijk daar aangetroffen, waar ze in eene ruime streek een veel omvattenden werkkring vinden, die genoeg afwisseling geeft van indrukken en van bezigheid om levenslust en ijver gaande te houden en hen tevens in staat stelt, behoorlijk in de behoeften van hun gezin te voorzien.

In een tal van voorbeelden ziet het geneeskundig staatstoezicht de bewijzen hiervoor, even zoowel als de bewijzen, dat een te beperkte werkkring van den geneesheer op het platteland, zelfs dan wanneer het finantieel bestaan voldoende is, niet bevredigt, maar demoralizeert en dikwijls lusteloosheid, zoo niet erger, veroorzaakt.

De beperking der praktijk van den geneeskundige tot éène plaats is daarom reeds in den regel voor het platteland volstrekt niet wenschelijk en de vestiging van een geneeskundige in elke kleine gemeente zou oneindig grooter nadeel doen, dan zij voordeel kon aanbrengen.

De meest wenschelijke toestand ware dan ook, naar onze overtuiging, wanneer uit een voldoend aantal plaatsen op eenen voor de bereikbaarheid der hulp niet te grooten afstand van hoogstens een uur gaans, voor alle kleinere gemeenten of plaatsen de hulp van een bekwaam geneeskundige te verkrijgen was en wanneer dan tegelijk door eene ruimere verspreiding van vroedvrouwen in de meest dringende en meest spoed vereischende behoefte aan hulp op korten afstand voorzien was.

De statistiek toont het aan en uit onze kaarten, die eene aanschouwelijke voorstelling geven van de verspreiding der geneeskundigen en der vroedvrouwen, blijkt het duidelijk, hoe ver de feitelijke toestand hier en daar nog verwijderd is van dien, naar welken men streven moet.

Even onmiskenbaar toch als de te groote overvulling met geneeskundigen in verreweg het grootste gedeelte van ons land, is de schaarschte aan geneeskundigen in Limburg en enkele streken van Noord-Brabant, Drente en Overijsel, maar bovenal het gebrek aan vroedvrouwen, die in Nederland nog slechts in 383 gemeenten (in Noord-Brabant in slechts 31 van de 185, in Zeeland in slechts 17 van de 112 gemeenten) worden aangetroffen.

De gebrekkige verspreiding der vroedvrouwen staat met de overvulling met geneeskundigen in het nauwst verband. Uit de overzichten van de verschillende provinciën bleek dat verband overvloedig en de feiten zijn overbekend, dat de werkkring der vroedvrouwen door behoefte aan praktijk van te vele geneeskundigen aanzienlijk wordt beperkt.

De middelen, die in dien toestand verbetering zullen kunnen aan-

brengen, werden door de wet van 1865 reeds voorbereid en zullen nu verder moeten gezocht worden in maatregelen, die eene meer doeltreffende verspreiding der geneeskundigen zullen kunnen bevorderen.

Door eenerzijds de vestiging van geneeskundigen in de te schaars bezette streken aan te moedigen, zal men anderzijds de te groote opeenhooping elders doen verminderen en zullen ten slotte de vroedvrouwen een bevredigenden werkkring kunnen vinden, waar die tot nu toe maar al te zeer ontbreekt.

Er is in die richting inderdaad veel meer te doen dan tot nu toe geschiedde en ook veel meer dan men zich gewoonlijk voorstelt.

Verschillende middelen kunnen worden aangegrepen, die al te zeer verzuimd worden.

Als zoodanig noemen wij :

1°. eene behoorlijke regeling der bezoldiging van den geneesheer vanwege de gemeente of vanwege de armbesturen, waardoor de kostelooze geneeskundige behandeling der armen verzekerd wordt.

2°. de organisatie van goed ingerichte ziekenfondsen voor de mingegoeden.

3°. eene behoorlijke betaling door de meer gegoede ingezetenen; waar noodig, zou een waarborg van een minimum van inkomsten door de gegoede ingezetenen kunnen gegeven worden.

4°. de zamenwerking van verschillende gemeenten met elkander, ten einde door vereeniging te verkrijgen, wat voor kleinere of armoedige gemeenten op zich zelven te bezwaarlijk of niet zou te verkrijgen zijn.

Reeds in de circulaire van de geneeskundige inspecteurs van November 1872 (zie *Verzameling van stukken betreffende het geneeskundig Staatstoezicht*, 1872, N°. 33) werd op de twee eerste punten de aandacht der gemeentebesturen gevestigd en werden zoowel voor eene goede regeling der armverzorging als voor eene doeltreffende inrichting van ziekenfondsen voor de mingegoeden de noodige aanwijzigingen gegeven. In die circulaire werd ook reeds aangetoond, hoe de regeling van die beide onderwerpen op den duur grooten invloed zal uitoefenen op het verkrijgen van voldoende geneeskundige hulp overal waar ze zonder die regeling allicht zou kunnen ontbreken. Maar alteveel bleef echter de regeling van die onderwerpen verzuimd.

Eene behoorlijke betaling door de meer gegoede ingezetenen wordt gewoonlijk niet minder onjuist begrepen. Getroost men zich ook al de soms groote kosten, die ziekten onvermijdelijk na zich slepen, zeldzaam daarentegen zijn de voorbeelden, dat de gegoeden iets er voor over hebben, om zich ten allen tijde van goede geneeskundige hulp verzekerd te zien. Toch zou zonder verhooging van uitgaven daarin menigmaal het middel te vinden zijn, om eene gemeente op den duur van goede geneeskundige hulp te verzekeren. Maar bovenal achten wij voor dit doel de zamenwerking van verschillende gemeenten van groote beteekenis. Zoodanige zamenwerking wordt maar al te veel door naijver en

kleingeestige inzichten van verschillenden aard tegengehouden, ofschoon zij voor de meeste gemeenten ten plattenlande, voor de grootere zoowel als voor de kleinere, het meest afdoende middel kan worden, om op den duur de meest gewenschte hulp te verkrijgen en te behouden.

Met het oog op de onschatbare voordeelen, die, zooals we straks betoogden, het verzekeren van een ruimen werkkring aan den geneeskundige voor hem niet alleen, maar vooral ook voor de degelijkheid der geneeskundige hulp zal opleveren, achten wij dat middel van zoo groote beteekenis, dat wij nauwelijks twijfelen of de toepassing zou, in verband met de sub 1°, 2° en 3° genoemde middelen, voor verreweg de meeste gemeenten en streken in ons land, die nu ten opzichte van het verkrijgen van geneeskundige hulp onder de te schaars voorziene moeten gerekend worden, de gelegenheid openen om zich op eene alleszins voldoende wijze van degelijke genees- en verloskundige hulp te verzekeren.

Wij maken ons voorzeker de illusie niet, dat het aanwenden van de door ons aangewezen middelen op onze uitspraak reeds dadelijk algemeen ingang zal vinden en dat de sleur van het laissez aller en de gemakzucht onmiddellijk plaats zullen maken voor de krachtige inspanning, die gevorderd wordt voor de toepassing dier middelen. Wij hebben geen grond om aan te nemen, dat de gemeentebesturen van Limburg, of van de schaars bezette streken in Noord-Brabant of Overijsel b. v., een krachtig initiatief zullen nemen en zich nu reeds de opofferingen zullen getroosten, die zouden gevorderd worden om eenen beteren toestand te verkrijgen. Evenmin verwachten wij van de particulieren — vooral dáár niet, waar men niet gewoon is om zich opofferingen voor goede geneeskundige hulp te getroosten — dat zij het initiatief zoo spoedig nemen zullen. Maar voldoende rekenen wij voor het oogenblik het aanwijzen van de middelen, die het doel kunnen doen bereiken en volkomen gerechtvaardigd achten wij het om, zoolang de gemeentebesturen en particulieren niet de middelen, die hen ten dienste staan, hebben aangewend om in hunne eigen behoefte te voorzien, hunne klachten over te moeielijk te verkrijgen geneeskundige hulp voor ongegrond te verklaren. Alleen dáár mogen die klachten gegrond genoemd worden, waar de aangewezen middelen geene toepassing vinden kunnen en de krachten te kort schieten om zelfstandig in eigen behoefte te kunnen voorzien. In zoodanig geval verkeeren sommige eilanden, Marken, Urk, Vlieland, Ameland en eenige gemeenten, voor welke eene geisoleerde ligging de vereeniging met andere gemeenten genoegzaam onmogelijk maakt, en waar tevens bij een te gering aantal inwoners en te geringe welvaart der ingezetenen de bezwaren te overwegend zijn, om zich uit eigen middelen de noodige hulp te kunnen verschaffen.

Voor zoodanige gemeenten zou, naar onze meening, het beginsel van staatssubsidie moeten worden aangenomen, waardoor werd aangevuld,

wat redelijkerwijze moest geacht worden de eigen krachten dier gemeenten te boven te gaan. Dat beginsel werd dan ook te recht reeds vroeger onder de wetgeving van 1818 herhaaldelijk in toepassing gebracht en kwam ook onlangs nog aan de gemeente Vlieland ten goede.

Met alle overtuiging spreken wij het uit, op grond van de plaatselijke kennis, die wij gezamenlijk omtrent ons geheele land verkregen hebben, dat de exceptioneele toepassing, die er bij eene strenge handhaving van het beginsel zou moeten gemaakt worden, geene overwegende finantiëele bezwaren zou opleveren.

De vestiging van geneeskundigen in zoodanige gemeenten, als we hier op 't oog hebben, zou bovendien kunnen worden bevorderd door het stichten van enkele beurzen, die bekwame jongelieden, voor welke de studie der geneeskunst anders te kostbaar zijn zou, tot die studie zouden in staat stellen, wanneer zij daarvoor de verplichting op zich namen, om zich voor een zekeren tijd, b.v. 5 jaren, op een der aantewijzen plaatsen tegen een gewaarborgd matig inkomen te vestigen.

Door dergelijke maatregelen zou niet slechts dat gedeelte der bevolking, dat thans niet bij machte is om zelfstandig zich van de hulp van bekwame geneeskundigen te verzekeren, er toe in staat gesteld worden, maar dan zou ook tevens het zedelijk bezwaar zijn opgeheven, dat tegen beperking van bevoegdheid tot uitoefening van geneeskunst tot hen, die van staatswege daartoe bevoegd zijn geoordeeld, zou kunnen geopperd worden, wanneer niet op voldoende wijze in de hulp door bevoegden overal voorzien is.

Onze arbeid is ten einde.

Moge hij dienstig zijn om door juiste aanwijzing van den toestand en het wijzen op den weg ter verbetering, waar die noodig blijkt, de verdere verbreiding van onjuiste voorstellingen en het wortelen van verkeerde begrippen voortekomen en verbetering voortebereiden.

De vergadering der inspecteurs voor het geneeskundig staatstoezicht:

J. Penn,
Onder-Voorzitter.

Egeling,
Secretaris.

TABEL I. Bevolking, geneeskundigen, en vroedvrouwen in de verschillende provincië en in het Rijk op 1 Juli 1867 en 1 Juli 1878, en verschil daartusschen

PROVINCIEN.	Bevolking 1 Januari 1867.	Gevestigd 1 Juli 1867.				Bevolking 1 Januari 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878.				Vermeerdering + Vermindering —			
		Med. doctoren, artsen, oud-offic. van gezondheid.	Plattel. heelmeesters.	Stedel. heelmeesters.	Vroedvrouwen.		Med. doctoren, artsen, oud-offic. van gezondheid.	Plattel. heelmeesters.	Stedel. heelmeesters.	Vroedvrouwen.	Med. doctoren, artsen, oud-offic. van gezondheid.	Plattel. heelmeesters.	Stedel. heelmeesters.	Vroedvrouwen.
Noord-Brabant.	426,573	102	102	19	36	462,966	88	80	8	36	—14	— 22	—11	—
Gelderland . . .	430,286	110	116	8	107	458,900	118	79	3	90	+ 8	— 37	— 5	—1
Zuid-Holland. .	673,761	232	272	57	112	780,656	247	194	41	117	+15	— 78	—16	+
Noord-Holland.	571,340	193	197	81	168	654,797	205	137	55	199	+12	— 60	—26	+3
Zeeland	177,832	39	117	2	27	188,522	32	71	1	22	— 7	— 46	— 1	—
Utrecht	172,487	61	52	13	34	188,799	72	41	8	30	+11	— 12	— 5	—
Friesland. . . .	292,503	80	118	10	32	320,183	86	73	7	34	+ 6	— 45	— 3	+
Overijsel. . . .	253,163	65	50	5	36	271,069	61	35	—	43	— 4	— 15	— 5	+
Groningen . . .	226,139	101	43	3	59	245,228	99	36	3	55	— 2	— 7	—	—
Drente	104,985	32	24	1	15	115,186	21	10	—	20	—11	— 14	— 1	+
Limburg	223,528	39	18	—	86	238,509	33	12	—	70	— 6	— 6	—	—1
In Nederland . .	3,552,597	1054	1109	199	712	3,924,815	1062	768	126	716	+ 8	—341	—73	+

TABEL II.

In de provincie:	Aantal gemeenten in 1878.	Aantal gemeenten: zonder geneeskundige:		zonder geneeskundige en zonder vroedvrouw:		met vroedvrouwen:	
		in 1867.	in 1878.	in 1867.	in 1878.	in 1867.	in 1878.
Noord-Brabant .	185	87	98	82	95	30	31
Gelderland . . .	116	25	26	23	23	51	59
Zuid-Holland . .	192	42	51	42	50	37	43
Noord-Holland. .	134	17	34	15	24	70	72
Zeeland	112	25	52	24	48	20	17
Utrecht	72	20	24	19	22	18	20
Friesland . . .	43	0	2	0	2	16	15
Overijsel . . .	61	13	17	12	14	22	30
Groningen . . .	57	3	5	3	5	31	27
Drente	33	3	9	2	7	12	16
Limburg. . . .	125	95	102	58	67	59	53
In Nederland . .	1130	330	420	280	357	366	383

LLEN III *n*⁰. 1—11, *aanwijzende voor iedere gemeente de bevolking, geneeskundigen en vroedvrouwen op* 1 *Juli* 1867 *en* 1 *Juli* 1878, *en het verschil daartusschen.*

1. NOORD-BRABANT.

ENTEN.	Bevolking 1 Jan. 1867.	Gevestigd 1 Juli 1867. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Vermeerdering + Vermindering — Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
. . . .	676					623								
ixtel . .	1522					1559								
a. . . .	1188					1234								
c. a. . .	1547	1	1		1	1570		1			—1			—1
en Riel .	1705					1754								
. . . .	777					851		1				+1		
. . . .	3222	1	1		1	3324	1	1						—1
k. . . .	1441					1647								
lassau . .	2129		2			2215		2						
a. . . .	1721		1			1896				1		—1		+1
Donk . .	1382	1	1			1452					—1	—1		
. . . .	699					760								
. . . .	1910		1		1	1996						—1		—1
op Zoom .	9288	7		2	2	10005	7			1			—2	—1
. . . .	1770	1			2	1770					—1			—2
. a. . .	1074					1166								
c. a. . .	2516		1		1	2605		1		1				
. . . .	1102					1444								
. . . .	1977		1			1945		1						
. a. . .	1522					1568								
a. . . .	1555		1			1346						—1		
. . . .	2269					2188								
. . . .	278					274								
n Schaft .	547					535								
. . . .	2144	2			1	2138	1	1		1	—1	+1		
. . . .	4555	1	2			5352	1	2						
. . . .	15193	8	1	4	2	16497	7	1	2	2	—1		—2	
. . . .	2111		1			2017	0	1		1				+1
. . . .	2105		1			2172	0	1						
. . . .	1402					1373								
t. . . .	507					466								
a. . . .	2253	1	1		1	2359	1			1		—1		
. a. . .	4143	1			1	4843	1			2				+1
c. a. . .	472					466								
. a. . .	600					582								
. . . .	1037					970								
d c. a. .	2500	1	1		1	2769	1	1		1				
. . . .	1700		1			1656		1						
n . . .	368					322								
. . . .	3859	1	1			4073	1	1						
n c. a. .	539					484								
. . . .	2700		1		1	2813		1						—1

GEMEENTEN.	1 Jan. 1867. Bevolking	Gevestigd 1 Juli 1867. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Vermeerdering + Vermindering — Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
Duizel en Steensel	676					594								
Dungen	1364					1361								
Dussen c. a.	2228		1			2505						—1		
Eersel	1070		1			992		1						
Eindhoven	3294	1	3			3619	1	1				—2		
Emmikhoven c. a.	1223					1213								
Empel en Meerwijk	601	1				560	1							
Engelen	491					464								
Erp	2101		1			2293		1						
Esch	495					486								
Escharen	841					994								
Etten en Leur	5645	2	2	1		5744	2	1	1			—1		
Fijnaart c. a.	3079	1	1			3116	1	1						
Gassel	539					558								
Geertruidenberg	1834	1			1	1873	1			1				
Geffen	1244					1349								
Geldrop	1965		1			2364		1						
Gemert	4838	1	1		1	5055		1		1	—1			
Gestel en Blaarthem	1565					2216								
Giessen	474	1				425					—1			
Gilze en Rijen	2638	1	1			2811		1			—1			
Ginneken c. a.	3897	1	1			4261	2	1		1	+1			+1
Goirle	1338				1	1710		1				+1		—1
Grave	2921	2			2	3063	1			2	—1			
's Gravenmoer	956		1			1050		1						
Haaren	1624					1550								
Halsteren	2409		1			2815		1						
Haps	711					875								
Hedikhuizen	1062					1072								
Heesbeen c. a.	1041					986								
Heesch	2193		1		1	2194		1		1				
Heeswijk	920					1097								
Heeze	1922	2				1814	1				—1			
Helmond	6671		3			7240	1	2		1	+1	—1		+1
Helvoirt	1411		1			1388		1						
Herpen	1577					1665								
Herpt c. a.	537					520								
's Hertogenbosch	24201	9		3	3	24878	10		1	2	+1		—2	—1
Heusden	2173	2	1	1		2172	1	1	1		—1			
Hilvarenbeek	2368	1	1			2303		2			—1	+1		
Hoeven c. a.	2117					2481								
Hoogeloon c. a.	1447					1386								
Hooge en Lage Mierde	1289					1294								
Huibergen	674					685								
Huisseling c. a.	693					666								
Klundert	3042	2				3223	2	1						
Leende	1463		1			1391								
Liempde	1331				1	1406								—1

MEENTEN.	Bevolking 1 Jan. 1867.	Gevestigd 1 Juli 1867. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Vermeerdering + Vermindering — Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
p.	914					887								
ut	1311					1271		1				+1		
n.	503					536								
. . . . .	1248	1	1			1232	1					—1		
ijen	640					656								
op Zand . .	5902		2			6610		1				—1		
s Gestel . .	875					825								
ieeze . . .	683					625								
iees c. a. . .	1251	1				1310					—1			
en Drimmelen.	2543		1			3075	1				+1	—1		
wen c. a. . .	750		1			756		1						
i c. a. . . .	1739	1				1795	1							
chiels Gestel .	3304		2			3439	1			1	+1	—2		+1
oo	2368				1	2520				1				
en St. Hubert .	2201		1		1	2413		1						—1
estel . . .	1286					1231								
rkuik c. a. .	1221					1353								
r Vosmeer. .	1131		1			1116						—1		
rode. . . .	2226		1			2199						—1		
id	1096					1042								
en c. a. . .	2419		1			2558						—1		
sdenrode . .	4638	1	1			4400	1	1		1				+1
t.	952					979								
. . . . .	675					662								
c. a. . . .	842					788								
iot	4144	2	1			4414	2			2		—1		+2
rwijk . . .	2223		2			2693		2						
lbeers c. a. .	978					981								
rhout . . .	8950	5		1		9662	3		1		—2			
c. a. . . .	1705		1	1		1705						—1	—1	
. . . . .	4463	2	2	1		4685	2	1	1	1		—1		+1
drecht . . .	1796					2096								
n Nieuw Gastel	3491		2			3850		2						
ibosch . . .	3578	2			1	4179	2			1				
eusden c. a. .	769					886								
enhage . . .	5922	1	2		1	6205	1	2		1				
. . . . .	946					1052								
sdonk . . .	3677		1			4400		2		1		+1		+1
istein . . .	937	1	1			1013	1	1						
. . . . .	932					934								
l.	1056					990								
oven. . . .	690					631								
ndaal c. a. .	7443	1	2	2	1	8514	1	1		1		—1	—2	
alen	2266		3			2939	3	1			+3	—2		
ien	3680					4102								
rgen . . .	1593		1			1511		1						
ijk	497					487								
eek	1452					1495								

GEMEENTEN.	Bevolking 1 Jan. 1867.	Gevestigd 1 Juli 1867. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Vermeerdering + Vermindering — Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
Schaijk	1539		1			1579						—1		
Schijndel	4882	2				5025	2	1				+1		
Soerendonk	901					890								
Someren	3112		1		1	3021		1						—1
Son en Breugel	1617					1644								
Sprang	1652		1			1732		1						
Standdaarbuiten	1203					1373								
Steenbergen c. a.	6411	2	1	1		6766	2	1					—1	
Stiphout	678					660								
Stratum	1636	2				2646	1				—1			
Strijp	1120					1605								
Terheijden	2781	2			1	2975		1			—2	+1		— 1
Teteringen	1153					1467								
Tilburg	18449	5	1		1	26884	4	2		1	—1	+1		
Tongelre	850					1088								
Ulden	5602	1	2	1		5562	1	1				—1	— 1	
Udenhout	2030	1				2269		1			—1	+1		
Valkenswaard	1234		1			1311		1						
Veen	860		1			916						—1		
Veghel	4821	1	3			5198	1	3						
Veldhoven c. a.	1362					1370								
Velp	629					699								
Vessem c. a.	1140					1126								
Vierlingsbeek	1474				1	1416	1			1	+1			
Vlierden	634					623								
Vlijmen	3017		2			3423		1		1		—1		+1
Vrijhoeve Capelle	411					438								
Vught	2917	2	1			3378	1	1			—1			
Waalre	889					886								
Waalwijk	3240	3	1			3972	3	1						
Wanrooij	1032					1063				1				+1
Waspik	2607	2				2893	1			1	—1			+1
Werken en Sleeuwijk	1991					2293								
Werkendam	1769		2			2249	1	1			+1	—1		
Westerhoven	579					606								
Willemstad	1798	1	1		1	1925	1	1						—1
Woensdrecht c. a.	2170		1			2616					—1			
Woensel c. a.	3544					4662		1				+1		
Woudrichem c. a.	1646	1	1	1		1811		1	1		—1			
Wouw	3254	1	2			3478		2						
Wijk en Aalburg	1766		1			1962	1	1						
Zeeland	1699		1			1753						—1		
Zeelst	1409				1	1354								—1
Zes Gehuchten	1082					1044								
Zevenbergen	5762	2	2			6440	1	2			—1			
Zundert	4156	1	1			4082	1			1		—1		+1
Zwaluwe	3961	1	1			4232	1					—1		
Totaal	426573	102	102	19	36	462966	88	80	8	36	—14	—22	-11	—

II. GELDERLAND.

GEMEENTEN.	Bevolking 1 Jan. 1867.	Gevestigd 1 Juli 1867. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmster.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Vermeerdering + Vermindering — Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
Aalten	6206	2	1		1	6484		1		1	—2			
Ammerzoden	2083	1			1	2167				1	—1			
Angerloo	1672					1779								
Apeldoorn	12250	2	4		3	14194	3	2		1	+1	—2		—2
Appeltern	3208	1				3084		1		1	—1	+1		+1
Arnhem	30021	15	3	2	10	38680	22	2	1	6	+7	—1	—1	—4
Balgoij	462					479								
Barneveld	6092	4	4		3	6462	3			2	—1	—4		—1
Batenburg	721					628								
Beesd	2305		1			2408	1				+1	—1		
Bemmel	4742	1	3		2	5233	2			2	+1	—3		
Bergh	5201	2	1		1	5438	2			2		—1		+1
Bergharen	1489					1539								
Beuningen	1774		1			2002		1						
Beusichem	1786		2			1910	1	1			+1	—1		
Zalt-Bommel	3703	1		1	1	3956	1	1		1		+1	—1	
Borculoo	4118		3		2	4027		1		2		—2		
Brakel	1135		1			1215		1						
Brummen	6257	2	2		1	6692	2	1		1		—1		
Buren	1878		1			1874		1						
Buurmalsen	1637	1				1707	1							
Culemborg	6185	2			2	6765	1	1		2	—1	+1		
Deil	2140		1			2197		1						
Didam	3486		1		1	3625		1		1				
Dinxperloo	2381		1		2	2411	1	1		1	+1			—1
Dodewaard	1540		1			1703		1						
Doesburg	4281	3	2		1	4526	4	1		1	+1	—1		
Doetinchem. (Ambt).	3538	1				3742					—1			
Doetinchem. (Stad)	2387	1	2		1	2816	1	2						—1
Doornspijk	3913				1	3031				1				
Doorwerth	337					349								
Dreumel	2084		1			2141						—1		
Driel	3325		2			3478		1				—1		
Druten	4321	1	1			4625	1	1		1				+1
Duiven	2748		1		1	2841		1						—1
Echteld	2035					2340								
Ede	10338	2	4		5	11147	2	3		2		—1		—3
Eibergen	5357	2	1			5024	1	1		1	—1			+1
Elburg	2418	2			1	2637	2			1				
Elst	4807	1	3		1	5441	1	2		1		—1		
Epe	7665	1	3		2	7842	2	1		2	+1	—2		
Ermelo	5192		4		3	5123	2	2		2	+2	—2		—1
Est en Opijnen	935					1046								
Ewijk	2030		1			1965	1				+1	—1		
Gameren	1533		1			1551		1						
Geldermalsen	2289		1			2543	1			1	+1	—1		+1
Gendringen	5853	2	3		1	5723	1	1		1	—1	—2		
Gent	2357		1		1	2450		1		1				

GEMEENTEN.	Bevolking 1 Jan. 1867.	Gevestigd 1 Juli 1867. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Vermeerdering + Vermindering — Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
Gorssel.	4137	1	1			4213		2			—1	+1		
Groenloo	2526	1	1		1	2446	1			1		—1		
Groesbeek. . . .	3838	1	1			4523		1		1	—1			+1
Haaften	2223		1			2142	1				+1	—1		
Harderwijk . . .	6551	3			3	6591	2			2	—1			—1
Hattem.	2787	1			2	2862	1			1				—1
Hedel	1473		1			1670		1						
Heerde.	5329	2	1		1	5285	1				—1	—1		—1
Heerewaarden . .	896					1047								
Hemmen	229					249								
Hengelo	3467	1	1		1	3498	1	1		1				
Herwen en Aerdt .	2922	1	1		1	3256		1		1	—1			
Herwijnen. . . .	1931		1			1827		1						
Heteren	2946		2			3052		1		1		—1		+1
Heumen	1416					1507								
Hoevelaken . . .	841					855								
Horssen	1004		1			953		1						
Huissen	3535	1	1		1	3768	1			1		—1		
Hummeloo . . .	3132		2			3233		2						
Hurwenen . . .	610					660								
Kerkwijk	921					926		2				+2		
Kesteren	2315		1			2655		1						
Laren	3861		1		1	4003		1		1				
Lichtenvoorde . .	3667	1	1		1	3828		1		1	—1			
Lienden	3822	1	1			3982	1			1		—1		+1
Lochem	2514	2				2783	2			1				+1
Maurik.	3495		1			3614	1			1	+1	—1		+1
Millingen	1965	1				2425		1			—1	+1		
Nederhemert. . .	614					698								
Neede	2968		3			3156		2				—1		
Nijkerk	7681	1	2		3	7678	1	1		2		—1		—1
Nijmegen	22551	8		3	11	23859	7	2	2	6	—1	+2	—1	—5
Oldebroek. . . .	4617		1		2	4874		2		2		+1		
Ophemert. . . .	1189					1230								
Overasselt. . . .	1588					1635								
Pannerden . . .	950				1	1093								—1
Poederoijen . . .	983					959								
Putten.	4346	1	1		1	4670	1	1		1				
Renkum	4449	2	1		2	5312	5			2	+3	—1		
Rheden	9414	3	1		4	10841	6	1		3	+3			—1
Rozendaal. . . .	477					488								
Rossum	1286	1				1188	1							
Ruurlo.	2679		1		1	2587		1						—1
Scherpenzeel. . .	1366	1	1			1398	1			1		—1		+1
Steenderen . . .	3445		1		1	3583		1		1				
Tiel.	7950	5		1	1	8882	3	1		1	—2	+1	—1	
Ubbergen	3238	1	1		2	3348	1			1		—1		—1
Valburg	4613		3	1		4930		3					—1	

GEMEENTEN.	Bevolking 1 Jan. 1867.	Gevestigd 1 Juli 1867. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Vermeerdering + Vermindering — Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
Varik	1074		2			1077		1				—1		
Voorst	8982	3	2		4	8875	1	2		2	—2			—2
Vorden	2875	3			1	2738	1	1		1	—2	+1		
Vuren	1389					1465								
Waardenburg	1241		1			1255		1						
Wadenoijen	1425		1			1535	1	1			+1			
Wageningen	5751	1	1		2	6239	3	1		2	+2			
Wamel	4711		2			4726	1				+1	—2		
Warnsveld	2494	1	1			2480	1					—1		
Wehl	2134					2172	1			1	+1			+1
Westervoort	1326		1			1596	1				+1	—1		
Winterswijk	7644	2	3		4	7909	2			1		—3		—3
Wisch	6032					5938		2		2		+2		+2
Wijchen	3187	1	1			3524	1			1		—1		+1
IJzendoorn	526		1			553		1						
Zelhem	3732		1		1	3732				1		—1		
Zevenaar	3748	2			1	4039	1			2	—1			+1
Zoelen	2194					2336								
Zuilichem	711					769								
Zutphen	15138	7	1		5	14641	7	1		4				—1
Totaal	430286	110	116	8	107	458900	118	79	3	90	+8	—37	—5	—17

III. ZUID-HOLLAND.

ter Aar	1988		2			2135		1				—1		
Aarlanderveen	2812	1	2			2849		2			—1			
Abbenbroek	698					725								
Alblas (Oud-)	1027		1			1034		1						
Alblasserdam	3856		4		1	4153	1	1		1	+1	—3		
Alkemade	3693		3			3974		3						
Alphen	3337	2	1		1	3344	2	1						—1
Ameide	1282		2			1399	1				+1	—2		
Ammerstol	720					893								
Arkel	643					650								
Asperen	1262	1	1			1442	1					—1		
Barendrecht	2721		2			3056		2						
Barwoutswaarder	685					718								
Beierland (Nieuw-)	1219		1			1437						—1		
Beierland (Oud-)	4480	1	3			5096	2	1			+1	—2		
Beierland (Zuid-)	1642		4			1922		3				—1		
Benthuizen	645		1			621						—1		
Berg Ambacht	2199		2			2519		1				—1		
Bergschenhoek	973		2			1039		2						
Berkel en Rodenrijs	1477		2			1667		2						
Berkenwoude	555		1			617						—1		
Bleiswijk	1429		1		1	1469		1		1				
Bleskensgraaf en Hofwegen	871		1			1024		1						
Bodegraven	2898	2	2			3263	1				—1	—2		
Bommel (den)	1408		1			1349	1				+1	—1		

GEMEENTEN.	Bevolking 1 Jan. 1867.	Gevestigd 1 Juli 1867				Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878.				Vermeerdering + Vermindering —			
		Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.		Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
Boskoop	2282	1	1			2709	1	1		1				+
Brandwijk . . .	676					858								
Brielle.	4216	3	1			4280	3	1		1				+
Broek	1585					—								
Capelle a/d IJsel .	2193		1			2737		1						
Charlois	4305		4			7210	1	2			+1	—2		
Delfshaven . . .	7223	3	3		1	10693	2	3		2	—1			+
Delft	21877	11	2	3	5	24959	15	2	2	7	+4		—1	+
Dirksland. . . .	2154	1	1			2184		1			—1			
Dordrecht. . . .	24265	12	3	6	6	26962	12	2	5	6		—1	—1	
Dubbeldam . . .	3417		1			3734		1						
Everdingen . . .	1066					1124								
Geervliet	1066		1			1161						—1		
Giessendam . . .	2448		1			2949		1						
Giessen-Nieuwkerk.	707		1			844		1						
Goedereede . . .	1049		1			1045	1				+1	—1		
Gorinchem . . .	9209	4	4	1	1	9362	2	3		1	—2	—1	—1	
Gouda.	15527	7		2	6	17235	5	1	1	6	—2	+1	—1	
Gouderak. . . .	1509		1			1715		1						
Goudriaan. . . .	468					613								
Goudswaard . . .	939		1			1138		1						
's Gravendeel. . .	3344		3		1	3619		2		1		—1		
's Gravenhage . .	87801	46	9	15	16	107897	59	7	11	16	+13	—2	—4	
's Gravezande . .	3026		2		1	4375	2			1	+2	—2		
Groot-Ammers . .	1213					1280		1				+1		
Haastrecht . . .	1429		2			1525		1				—1		
Hagestein. . . .	920					1034								
Hardinxveld . . .	3744	2	2		1	4137	1	1		1	—1	—1		
Hazerswoude. . .	2916		2		1	3041		2						—
Heenvliet. . . .	1187		1			1292		1						
Heerjansdam. . .	1407		2			1520		2						
Heicop en Boeicop.	550					570								
Heinenoord . . .	1460		2			1880		1				—1		
Hekelingen. . . .	708		1			871		1						
Hekendorp. . . .	590					684								
Hellevoetsluis . .	3812	1	2			4757	3	1			+2	—1		
Helvoet (Nieuw) .	1304		1			1490						—1		
Hendrik I.-Ambacht.	2465		1			2644	1	1		1	+1			+
Herkingen . . .	709		1			604						—1		
Heukelom. . . .	1116		1			1436	1				+1	—1		
Hillegersberg. . .	2241		2			2856		2		1				+
Hillegom	2360	1	2		1	2855	1	1		1		—1		
Hof van Delft . .	1203					1764								
Hoogblokland . .	621					763								
Hoogvliet. . . .	894		1			1043		1						
Hoornaar. . . .	523					554								
Katendrecht . . .	1228					—								
Katwijk	5349	2	1		1	5627	2	1		1				

EENTEN.	Bevolking 1 Jan. 1867.	Gevestigd 1 Juli 1867. Med. doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878. Med. doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Vermeerdering + Vermindering — Med. doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. Heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
ım. . . .	704					733								
en Spaland.	1478		1			1120						—1		
ıal. . . .	1305		1			1543		1						
erk . . .	1331		1			1356		1						
en. . . .	6567		3			10705	1	4		1	+1	+1		+1
n a/d Lek .	1610		2			1775		1				—1		
n a/d Ysel .	1511					1675								
ık	857					891								
ıigeweide. .	494		1			575		1						
ek. . . .	687					703								
n	3059	1	2			3239		1			—1	—1		
. . . .	38000	26	1	8	10	40977	24	2	6	10	—2	+1	—2	
orp . . .	2112	1	2		1	2795	1	1				—1		—1
len . . .	1273		1			1513		1		1				+1
ıerk . . .	2775	1	1			2976	1	1						
and(Nieuw-)	2239	1	1			2403	1	1		1				+1
nd. . . .	1491		1			1536		1						
. . . .	989		2			1144		2						
(Groote). .	869					990								
. . . .	1923		2			2081	1				+1	—1		
nen . . .	2368		2			2570	1	1		1	+1			+1
n	1498					1802		2						
d	2263		2			2533	1	1			+1	—1		
is	3607	1	1			4732	1	1						
ısse . . .	1649					—								
k	1353		1			1366	1				+1	—1		
ıt	1221		1			1261		1						
armis . . .	3113	1	2		1	3417		2			—1			—1
ıelle . . .	597		1			609		1						
ırsgraaf . .	415		1			561						—1		
. . . .	3618		3			4029		2				—1		
ecbt . . .	2186	2				2333		1			—2	+1		
erenland. .	1305		1			1536						—1		
ijk. . . .	4069	2	3		1	4745	2	3		1				
nhoorn . .	1328		2			1534		2						
rkerk a/d														
. . . .	2014		2			2377		2		1				+1
oop . . .	2376		2			2614		1				—1		
ınd . . .	506					526								
oort . . .	598		1			608	1				+1	—1		
een . . .	1142		2		1	1207		2						—1
oos . . .	998		2			972		1				—1		
ijk . . .	3317	1	1		1	3582	1			1		—1		
ijkerhout .	1403		1			1524						—1		
p	681		1			787		1						
dorp . . .	2558		3		1	2994	1	1		1	+1	—2		
est . . .	2354		1			2533		1						
tsplaat . .	2307		2			2325		1				—1		

GEMEENTEN.	Bevolking 1 Jan. 1867.	Gevestigd 1 Juli 1867. Med. doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Julij 1878. Med. doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Vermeerdering + Vermindering — Med. doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. Heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
Oostvoorne	1390		1			1552						—1		
Ottoland	489					622								
Ouddorp	2310	1	1			2416		1			—1			
Oudenhoorn	798		1			817						—1		
Ouderkerk a/d Ysel.	2283	1	2			2438	1	1				—1		
Oudewater	2210	2	1			2300	1	1		1	—1			
Oudshoorn	2128	1	1			2364		1			—1			
Overschie	3058		3			3556		2				—1		
Papekop	282					352								
Papendrecht	2149		2			2504		2						
Pernis	1942		1			2045		1						
Peursum	357					408								
Piershil	733					769								
Poortugaal	1029		1			1148						—1		
Puttershoek	1810		3			2030		2				—1		
Pijnacker	1754		2			1685	1	1			+1	—1		
Reeuwijk	1235		1		1	2584		1		1				
Rhoon	1365		2			1491		1				—1		
Ridderkerk	5800	1	2		1	6743	2	1		1	+1	—1		
Rietveld	445					550								
Rijnsaterwoude	591					591								
Rijnsburg	1873		2		1	2107		1		1		—1		
Rijswijk	2848		3			2809		2				—1		
Rockanje	1484		1			1612		1						
Rotterdam	115277	59	14	20	38	142585	57	16	14	32	—2	+2	—6	
Rozenburg	1329		1			1654		1						
Sassenheim	1133		1			1220		1						
Schelluinen	331					354								
Schiebroek	383					382								
Schiedam	16706	6	2	2	1	22333	5	3	2	2	—1	+1		
Schipluiden	979		2			1032		2						
Schoonhoven	3514	1	1		1	3814	2			2	+1	—1		
Schoonrewoerd	908		1			855		1						
Sliedrecht	6994	1	3			8231	2	1		1	+1	—2		
Sluipwijk	887					—								
Sommelsdijk	2329		1			2597	1	1			+1			
Spijkenisse	1635		2			1729		2						
Stad a.'t Haringvliet	1034		1			1137		1						
Stein	439					—								
Stellendam	874		1			1029						—1		
Stolwijk	1852		2			2061		1				—1		
Stompwijk	2611		2			2871		2						
Streefkerk	1613		2			1829		1				—1		
Strijen	3752	1	2			4139		2			—1			
Tienhoven	303					327								
Tonge (Nieuwe)	1327	1				1495		1			—1	+1		
Tonge (Oude)	2447	1	3		1	2784	1	1		1		—2		
Valkenburg	445					441								

EENTEN.	Bevolking 1 Jan. 1867.	Gevestigd 1 Juli 1867. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Vermeerdering + Vermindering — Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
. . . .	1020		1			1042				1		—1		+1
. . . .	3162	1	1		1	3414	1			1		—1		
lers . . .	570					677					·			
ngen . . .	8299	3	3		1	9237	2	2			—1	—1		—1
ng.-Ambacht	868					997								
. . . .	405					442								
rg	2559	2	1			2841	2			1		—1		+1
ut	1041					1139								
ioten . . .	2151	1	2			2140	1			1		—2		+1
an	1415					1575								
r . . .	628					685	1				+1			
xveen . .	2290		3		1	4108		2		1		—1		
nd. . . .	1240	1	1			1428		1			—1			
aar . . .	3212	2			1	3538	2			1				
igen . . .	1567		2		1	1771	1	1			+1	—1		—1
ias. . . .	881		1			1010		1						
n	4120	3	2		1	3956	2	1		1	—1	—1		
igge . . .	1885		3		1	2073	1			1	+1	—3		
irden . . .	342					418								
ede . . .	2901	1	2			2774		2			—1			
rd	1366	1	1		1	1535		1			—1			—1
ven . . .	944		1			1164		1						
izen . . .	1893	1	2			2281		2			—1			
ieer . . .	1027		2			1028		1				—1		
roude. . .	2914		3			3706		2				—1		
d	1687		2			1775		2						
ierdam . .	1323	2	1			1505	2	1						
waal . . .	948		1			942		1						
recht . . .	2796		2			3302		2						
al . . .	673761	232	272	57	112	780656	247	194	41	117	+15	—78	-16	+5

IV. NOORD-HOLLAND.

er	3012	1	1		1	3517	1	1		1				
rk	799	1				829	1							
ot	1269		1			1444		1						
r	11473	5	3	2	4	12613	4	4	1	2	—1	+1	—1	—2
dam . . .	264493	120	7	68	72	302266	132	5	46	01	+12	+8	-22	+29
. . . .	2178	1	1		1	2409		1			—1			—1
en	613					537								
Paulowna. .	—					2669				2				+2
elft. . . .	3217		2		1	3351	1	1		1	+1	—1		
rn	1142		2		1	1292		2		1				
erhorn . .	2327		3		1	2466		1		1		—2		
nster . . .	3753	1	1		1	4155	1			1		—1		
. . . .	645		1			631		1						
roek . . .	676		2			754		2		2				+2
. . . .	1204		1		1	1403		1		1				

GEMEENTEN.	Bevolking 1 Jan. 1867.	Gevestigd 1 Juli 1867. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Vermeerdering + Vermindering — Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
Warder	350		1			393				1		—1		+1
Warmenhuizen	1098		3			1242	1	1			+1	—2		
Watergraafsmeer	773					1144								
Weesp	3068	2	1			3626	2			1		—1		+1
Weesperkarspel	1494					1808								
Wervershoof	1748		1		1	1868		1		1				
Westwoud	847	1	1			930	2				+1	—1		
Westzaan	2667	1	3			2535	1			1		—3		+1
Wieringen	2057		2		1	2299		1		1		—1		
Wieringerwaard	1220		2			1361		2						
Winkel	1582		2		1	1744		2		1				
Wognum	1458		2			1557		1				—1		
Wormer	1501		1		2	1575		1						—2
Wormerveer	3523	1	1		1	3653	2			1	+1	—1		
Wijdenes	768		1		1	762						—1		—1
Wijdewormer	677					698								
Wijk aan Zee en Duin	1043					1380								
Zaandam	12262	5	1	2	2	12801	4		1	3	—1	—1	—1	+1
Zaandijk	2369	1	3		1	2229	1	1		1		—2		
Zandvoort	1583		1		1	1855		1		1				
Zuid en Noord Schermer	1123		1			1144		1						
Zuidscharwoude	904		1			1098		1						
Zwaag	1932		1		1	1135				1		—1		
Zijpe	6348	1	6		3	4890	1	2		2		—4		—1
Totaal	571340	193	197	81	168	654797	205	137	55	199	+12	—60	-26	+31

V. ZEELAND.

Aagtekerke	412		1			535		1						
Aardenburg	1737	1	2			1769	1	2						
Arnemuiden	1623		1			1761						—1		
Axel	2656	1	1		1	3018		1		1	—1			
Baarland	698		1			738						—1		
Biervliet	2082		1			2127		1						
Biggekerke	567					695								
Borsele	940		1			1087						—1		
Boschkapelle	1180		1			1305						—1		
Breskens	1529		2			1540				1		—2		+1
Brouwershaven	1743	1	1			1890	1	1						
Bruinisse	1692		2		1	2044						—2		—1
Burgh	697					700								
Cadzand	1242		2			1328		1				—1		
Cats	525					616								
Clinge	1970					2153								
Colijnsplaat	1901		2			2065		1				—1		

EENTEN.	Bevolking 1 Jan. 1867.	Gevestigd 1 Juli 1867. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted.heelmrs.	Vroedvrouwen.	Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen	Vermeerdering + Vermindering — Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
e	1037		2		1	1052		2						—1
g	900		1			858						—1		
or. . . .	1012		1			1131		1						
gen . . .	519		1			615		1						
lijke . . .	518					640								
. . . .	1294					1209								
e	598					578								
t	484		1			547						—1		
ltsdijk . .	886		1			742						—1		
. . . .	6271	4	1		1	6060	4	1		2				+1
. . . .	1856		2			1939						—2		
npolder . .	784		1			872						—1		
. . . .	2559		2			2714		2						
erke . . .	754		1			759						—1		
ede . . .	942		2		1	982		2						—1
Abtskerke .	313					322								
Arendskerke.	2541		3			2921		2				—1		
nhoek . .	937		1			1021						—1		
. . . .	591					601								
szand . .	1650		1			1692	1			1	+1	—1		+1
ijk . . .	793					761								
enskerke. .	940		1			1036						—1		
. . . .	1560		1		1	1744		1						—1
sse . . .	4927		4		1	4946	1	1		1	+1	—3		
aat . . .	1473	1				1605					—1			
. . . .	2257	2	1		1	2361	1	1		1	—1			
. . . .	1566		1			1774		1						
ijke . . .	966				1	1041				1				
rve . . .	621					682								
te	1104		1			1188		1						
ht. . . .	2042		1			2136				1		—1		+1
erke . . .	1481		1			1694		1						
ndijke. . .	1087		1			1310		1						
gen . . .	1971	1			1	2452		1			—1	+1		—1
rke . . .	540		1			556						—1		
urg . . .	15914	10	6	2	5	16064	7	5	1	3	—3	—1	—1	—2
rkerk. . .	1185		1			1368						—1		
n St. Joos-														
. . . .	807		1			919		1		1				+1
liet . . .	644	1				725	1							
. . . .	615		2			665		1				—1		
nuwe . . .	736		1			805		1						
elle . . .	484		1			541		1						
g	1776		1			1914		1						
nd . . .	1375		2			1395		2						
elle . . .	940		1			1060		1						
V.- Souburg.	1011		2			1208		2						
e	918					906								

GEMEENTEN.	Bevolking 1 Jan. 1867.	Gevestigd 1 Juli 1867. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Vermeerdering + Vermindering — Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
Oudelande. . . .	585					694	1				+1			
Oud-Vosmeer. . .	1739		2		1	1964				1		—2		
Ouwerkerk . . .	752		1			761						—1		
Overslag	505					488								
Ovezande	861					958		1				+1		
Philippine. . . .	578					806								
Poortvliet. . . .	1561		1			1646		1						
Renesse	546		1		1	630						—1		—
Retranchement . .	725					898								
Rilland	1514		1			1377		1						
Ritthem	563					646								
Sas van Gent . .	1027		2			1194						—2		
Scherpenisse. . .	1256		1			1460						—1		
Schoondijke . . .	1702		3			1793		2				—1		
Schore.	660		1			759						—1		
Seroosk.(Schouwen)	329					331								
Seroosk. (Walcher.)	1042		2			1169		1				—1		
St. Annaland . . .	2104		2			2345		2						
St. Anna ter Muiden.	248					260								
St. Jan Steen. . .	1809		1			1910		1						
St. Kruis. . . .	656					749								
St. Laurens . . .	503					622								
St. Maartensdijk. .	2402		3			2551	1	1			+1	—2		
St. Philipsland . .	1355		1			1608		1						
Sluis	1535		2			1547		1				—1		
Stavenisse. . . .	1420		1			1543		1						
Stoppeldijk. . .	1705		1			1807						—1		
Ter Neuzen . . .	3683	1	1		1	4496	2	1		1	+1			
Tholen.	2573	3			1	2723	2			1	—1			
Veere	989	1			1	1145		1			—1	+1		—
Vlissingen. . . .	11575	4	2		4	10185	3	2		2	—1			—
Vrouwepolder . .	1042					1051								
Waarde	670		1			760						—1		
Waterlandskerkje .	595		1			681						—1		
Wemeldinge . . .	1222		1			1498		1						
Westdorpe . . .	1425		1			1653		1						
Westkapelle . . .	2092		1			2151		1						
Wissekerke . . .	3242	2	1		1	3414	1	1		1	—1			
Wolphaartsdijk . .	1774		1			2098		1						
Yerseke	991		1			1723		1						
IJzendijke. . . .	2775	1	2			2889	1	2						
Zaamslag	2794		3		1	2830		2		2		—1		+
Zierikzee	7894	5	1		1	7395	4	1		1	—1			
Zonnemaire . . .	977		1			1028						—1		
Zoutelande . . .	610					627								
Zuiddorpe. . . .	954		1			968						—1		
Zuidzande. . . .	1107		2			1209		1				—1		
Totaal . .	177832	39	117	2	27	188522	32	71	1	22	—7	—46	—1	—

VI. UTRECHT.

:MEENTEN.	Bevolking 1 Jan. 1867.	Gevestigd 1 Juli 1867. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Vermeerdering + Vermindering — Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. Heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
ude-Baam-														
ugge . . .	1372		1			1407	1	2			+1	+1		
ude-Proostdij	1417		2			1564				1		—2		+1
ienhoven .	462		1			575		1						
ongen . . .	2314	1			1	2179	1			1				
sfoort . . .	13184	4		4	3	13654	5		3	3	+1		—1	
. . . . .	2378		1		1	3346	1	1		1	+1			
hop	1549		1			1670		1						
(de). . . .	1960	1	1		1	2138	1	1		1				
elen-Nijenrode	1803		1		2	1819	1	1		1	+1			—1
elen-St.Pieters	789		1			838						—1		
ik.	1089		1			1232		1						
choten . . .	1562		1			1863		1						
en.	739					812								
. . . . .	1167	1			1	1264	1			1				
ergen . . .	2029		1		2	2101		1		1				—1
es	1298		1			1306		1						
uilens . . .	379					336								
elen	1571		2			1685		2		1				+1
koop. . . .	356					420								
land	2406		1			2370		1		1				+1
en	1614		1			1640						—1		
veld	1356					1312								
aas	2241	1				2526	2				+1			
rik	1523		2			1641		1				—1		
engen . . .	732		1			760		1						
ieuwkoop . .	357					420								
broek . . .	1107		1			1144		1						
um	1335		1			1241						—1		
len	1567		1			1710		1						
hoten . . .	1245		1			1402		1						
en	1258	2	1		1	1297	2			1		—1		
ersloot . . .	349					472								
lrecht. . . .	2683	1	1			2704	1	1						
. . . . .	1409		1			1514		1						
n.	688					686								
ssen	1699	1	2		2	1922		2		1	—1			—1
sseveen . . .	1266					1339		1				+1		
tensdijk . . .	1888		1			2030		1						
foort. . . .	1741	1	1		1	1853	2				+1	—1		—1
echt	2881	1			2	3579	1			1				—1
vecht . . .	419		1			503		1						
. . . . .	507					461								
nrijn. . . .	537					510								
roek. . . .	797		1			877		1						
woude . . .	1139		1			1142		1						
en	4098	1			1	4320	1			1				

GEMEENTEN.	Bevolking 1 Jan. 1867.	Gevestigd 1 Juli 1867. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Vermeerdering + Vermindering — Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
Ruwiel	485					506								
Rijsenburg	368					462								
Schalkwijk	1106	1				1212		1			—1	+1		
Snelrewaard	437					449								
Soest	3354	1	1		2	3577	3			1	+2	—1		—
Stoutenburg	934				1	795				1				
Tienhoven	426		1			460		1						
Tull en 't Waal	553					553								
Utrecht	58607	38	2	9	7	67341	41		5	7	+3	—2	—4	
Veenendaal	3561	1	2		1	3982		2		1	—1			
Veldhuizen	312					350								
Vinkeveen en Waverveen	2456		1			2777						—1		
Vleuten	1238		2			1229	1	1			+1	—1		
Vreeland	717		1			759		1						
Vreeswijk	1364	1				1287	1							
Werkhoven	991					950								
Westbroek	836					899								
Willeskop	607					772								
Willige Langerak	790					864								
Wilnis	1851		2			2111		2						
Woudenberg	2056		1			2277		1						
Wijk bij Duurstede	2970	1	1			2977	1	1						
IJselstein	3326	1	1		2	3095	1	1		1				—
Zegveld	811		1			895	1				+1	—1		
Zeist	5284	2	1		3	5708	3	1		3	+1			
Zuylen	814		1			898		1						
Totaal	172487	61	52	13	34	188799	72	41	8	30	+11	—11	—5	—4

VII. FRIESLAND.

Achtkarspelen	9102	2	2			9351	4			1	+2	—1		
Aengwirden	3392		1		1	4041								
Ameland	2312		1		1	2367	1			2	+1	—1		+
Baarderadeel	5515		7			5858		4				—3		
Barradeel	6870		6		1	8135	1	4			+1	2		—
't Bildt	8271	3	3			9381	2	2			—1	—1		
Bolsward	4670	2			1	5311	2			1				
Dantumadeel	8369	2	2			9527	1	3			—1	+		
Dokkum	4594	4			1	4582	4			1				
Doniawerstal	3384		2			3886		1						
Ferwerderadeel	8453	1	6			8817	1	5						
Franeker	6233	4			2	6647	3			1	—1			—
Franekeradeel	4686					5236		1						
Gaasterland	4398	1	3			4934		2			—1	—1		
Harlingen	10533	4		2	4	10996	4		1	2			—	—
Haskerland	6347	1	2	1	1	7062		2	1	1	—1			

EENTEN.	Bevolking 1 Jan. 1867.	Gevestigd 1 Juli 1867				Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878.				Vermeerdering + Vermindering —			
		Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.		Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
ıımer Olde-														
rt en Noord-														
le	4174		4			4729		3				—1		
ırderadeel. .	4158		2			4756		2						
ɔopen . . .	1055		1			1043		1						
ɛradeel. . .	4996		4			5297	1	2			+1	—2		
ıerland en														
kruisland . .	6658	4	3		1	7121	2			1	—2	—3		
ıarden . . .	25273	14	1	6	4	27547	12	2	5	9	—2	+1	—1	+5
arderadeel .	7662	3	3			8809	4	3			+1			
ɛrland . . .	5098	2	2			5202	2	2						
umadeel . .	9380	2	6			10309	5	2			+3	—4		
ngeradeel. .	7767	2	3			8416	2	1				—2		
ellingwerf .	9204	2	2		2	9191	2	2						—2
land . . .	12348	4	5		5	13959	3	2		5	—1	—3		
rderhem . .	2623	2	3			2803	2	2				—1		
nonnikoog .	1024		1			1135		1		1				+1
rland . . .	11289	4	2		3	12958	3			4	—1	—2		+1
. . . . .	876		1			821						—1		
ıgerland . .	8814	2	1		1	9294	1	1		1	—1			
. . . . .	9258	6		1	2	10042	7	1		2	+1	+1	—1	
en	655		1			628						—1		
ksteradeel .	11277	1	8		2	13139	2	5		2	+1	—3		
radeel . . .	4645		4			4967	3	2			+3	—2		
ɔngeradeel .	7461	2	2			8300	3				+1	—2		
ellingwerf .	12853	3	5			14010	3	3				—2		
radeel . . .	11438	2	5			12307	2	4				—1		
ım	3731		3			3772	1	1			+1	—2		
ritseradeel .	10148	1	6			11339	2	2			+1	—4		
. . . . .	1509		2			1658	1	1			+1	—1		
taal . . .	292503	80	118	10	32	320183	86	73	7	34	+6	—45	—3	+2

VIII. OVERIJSEL.

ɔo (Stad) . .	3978	3			3	4132	2			1	—1			—2
ɔo (Ambt) .	5141	1			1	7355	1	1		1				
ɛst	6265	1			1	6379	1	1						—1
en	1587				1	1572				1				
ɛnham . . .	437					525								
il	1774					1618		1					—1	
. . . . .	3623		2		1	4225		2		1				
ı	5472	1	2		1	5181		2		1	—1			
ı (Stad) . .	1668	2			2	1690	1			1	—1			—1
ı (Ambt) . .	3124					3082								
amp . . .	4526					4137		1		1				+1
ler	17736	9	2		3	19069	11			3	+2	—1	—1	
ıheim . . .	1724					1684						—1		
ıveen . . .	3712	1				3749					—1	—1		

GEMEENTEN.	Bevolking 1 Jan. 1867.	Gevestigd 1 Juli 1867. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Vermeerdering + Vermindering — Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
Enschedé	5116	4				5674	4			1				+1
Genemuiden	2256		1		1	2667		1		1				
Giethoorn	1651		1			1845				1		—1		+1
Goor	2227	1	1			2359	1	1						
Grafhorst	522					636								
Gramsbergen	2176		1			3134				2		—1		+2
Haaksbergen	4886	1	1			4754		1			—1			
den Ham	3645	1	1			4364	1					—1		
Hardenberg (Stad)	1213	2				1373	1				—1			
Hardenberg (Ambt)	7105		1			7629		1						
Hasselt	2404	2			1	2502	1			1	—1			
Heino	1929		1			1857		1						
Hellendoorn	5132		2			5617		2		1				+1
Hengeloo	4687	1	1		1	6480	1	1		1				
Holten	3073		1			3003		1						
Kampen	15213	7	1	1	3	17245	7			3		—1	—1	
Kamperveen	603					669								
Kuinre	962		2			957	1	1			+1	—1		
Lonneker	9724				2	12235								—2
Losser	5039		1			5020		1		1				+1
Markeloo	4269		1			4380	1				+1	—1		
Nieuwleusen	2129					2277		1				+1		
Oldemarkt	2642	1	1			2774	1	1						
Oldenzaal	3436	3	1		1	3736	3	1						—1
Olst	4523	2				4439	1				—1			
Ommen (Stad)	3515		3			2661	1	1		1	+1	—2		+1
Ommen (Ambt)	3405					3929				2				+2
Ootmarsum	1809	2			1	1647	1			1	—1			
Raalte	5558	1	1		1	5600	2			2	+1	—1		+1
Rijssen	3413	1	2		1	3850	1	1		1		—1		
Staphorst	4910		2			5035		1		1		—1		+1
Steenwijk	4244	2	1			4690	3			1	+1	—1		+1
Steenwijkerwold	5737		1		1	5871		1		1				
Tubbergen	6118		1			6325		1						
Vollenhove (Stad)	1526	1			1	1646	1			1				
Vollenhove (Ambt)	1998		1			2231						—1		
Vriezenveen	3462		1			3650		1						
Wanneperveen	1422					1371								
Weerseloo	5410					5214								
Wierden	5927		2		1	5997	1	2		1	+1			
Wijhe	4181	2	1			4097	2			1		—1		+1
Wilsum	622					670								
IJselmuiden	1764					1917								
Zalk	797					917								
Zwartsluis	4160	2			2	4375	1			1	—1			—1
Zwolle	20438	11	1	2	6	21886	9	2		7	—2	+1	—2	+1
Zwollekerspel	4518					5462								
Totaal	253163	65	50	5	36	271069	61	35	—	43	—4	—15	—5	+7

IX. GRONINGEN.

ENTEN.	Bevolking 1 Jan. 1867.	Gevestigd 1 Juli 1867. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Vermeerdering + Vermindering — Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
. . . .	1312		1			1487		1		1				+1
. . . .	2277	1	2		2	2233	1	2						—2
ım . . .	3685	3			1	4112	2			1	—1			
. . . .	2387	1	1			2488	1			1		—1		+1
. . . .	3962	2	2		1	4723	2	1		1		—1		
. . . .	3737	2				3998	1			1	—1			+1
lde. . .	3781	1	2			4093	2	2			+1			
. . . .	3628	1	2			3698		1			—1	—1		
. . . .	5331	3			1	5677	3			1				
. . . .	2677	2				2844	2			1				+1
. . . .	2133		2			2252		1		1		—1		+1
lde. . .	2199	2				2858	2							
. . . .	36852	19	1	3	24	41153	26	2	3	23	+7	+1		—1
t . . .	4096	1	1		1	4539	1					—1		—1
. . . .	3241	2	2		1	3558	1	1		2	—1	—1		+1
. . . .	4148		1		1	3610		1		1				
i . . .	7959	4	1		2	7793	3	1		1	—1			—1
. . . .	1341		1			1503						—1		
. . . .	2401					2266								
ıren . .	1780	1				2176					—1			
. . . .	4939	1				4887	1			2				+2
. . . .	3552	2	2		1	3820	3				+1	—2		—1
n . . .	2534	1	1		1	2669	1	1						—1
. . . .	3767		1		1	3907		2				+1		—1
. . . .	1482	1			1	1574	1							—1
n . . .	2196	2				2338	1			1	—1			+1
. . . .	3730	2	1			3868	2	1						
n . . .	2531		2			2753		1				—1		
ekela . .	5004	3				5335	3	1				+1		
chans . .	1168	1				1349	1							
. . . .	1794	2				2069	2							
ik . . .	2255	2				2414	1				—1			
. . . .	1268					1503								
. . . .	2664		1		1	2608		1						—1
. . . .	1212					1297								
. . . .	5800	1	3		1	7285	1	3						—1
ela . . .	4752	2	2		2	4962	2	1				—1		—2
. . . .	4030	1	1		2	4381	3	1		2	+2			
. . . .	4459	2				4509	2							
. . . .	7865	2			1	8670	1	2		1	—1	+2		
. . . .	2062	1			1	2126	1							—1
. . . .	4060	2				4715	2			1				+1
ı . . .	2908	1			1	3015	1							—1
neden . .	3849	2			1	3805	2			1				
. . .	3321	2			2	3208	2			2				
. . .	2794	1	1		1	3460	1	2		1		+1		

GEMEENTEN.	1 Jan. 1867. Bevolking	Gevestigd 1 Juli 1867. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Vermeerdering + Vermindering — Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
Usquert	1834	1			1	1838	1			1				
Veendam	9967	5			1	9876	5	1		2		+1		+1
Vlagtwedde	3139	1	2			3964	1					—2		
Warffum	2176	1	2		1	2133		2		1	—1			
Wedde	2309		1			2503		1						
Wildervank	7405	4	1		1	8312	3	1		2	—1			+1
Winschoten	5572	3	1		1	6341	3	1		1				
Winsum	1974	1	1		1	2290	1			1		—1		
't Zand	3065	2	1			3163	1				—1	—1		
Zuidbroek	2177	1			1	2607	1			1				
Zuidhorn	2598	3			1	2713	2	1			—1	+1		—1
Totaal	226139	101	43	3	59	245228	99	36	3	55	—2	—7	—	—4
						X. DRENTE.								
Anlo	3037		1			3276						—1		
Assen	6329	3	1		1	7604	3			2		—1		+1
Beilen	3734	1			1	4195	1							—1
Borger	4948	1	1			5535	1			2		—1		+2
Coevorden	2692	2				2863	1				—1			
Dalen	3879	1			1	3982	1			1				
Diever	1465		1			1657				1		—1		+1
Dwingeloo	1699	1	1			1944	1					—1		
Eelde	1536		1		1	1634	1				+1	—1		—1
Emmen	5282	2	1			9503	1			1	—1	—1		+1
Gasselte	2029		1			2146						—1		
Gieten	2125	1	1			2139	1					—1		
Havelte	2510	1				2835		1			—1	+1		
Hoogeveen	10665	2	2		2	11166	2			2		—2		
Meppel	7555	4		1	2	7897	2	1		1	—2	+1	—1	—1
Norg en Veenhuizen	5527		5		1	3399		2		1		—3		
Nijeveen	1173	1				1221					—1			
Odoorn	3713				2	5552								—2
Oosterhesselen	1137					1226								
Peize	1324		1		1	1484				1		—1		
Roden	2256	2			1	2441	2							—1
Rolde	1722		1			1671		1						
Ruinen	2883		1			3198		1		1				+1
Ruinerwold	1959	1			1	2213	1			1				
Sleen	2588		1			2756		1						
Smilde	5867	2	1			5081	1			2	—1	—1		+2
Vledder	2232	1			1	2368		1		1	—1	+1		
Vries	2555	2				2860	1			1	—1			+1
Westerbork	2070	1	1			2557					—1	—1		
de Wijk	2178	1	1			2239		1		1	—1			+1
Zuidlaren	1837	2				1985	1			1	—1			+1
Zuidwolde	3323		1			3413		1						
Zweelo	1156					1146								
Totaal	104985	32	24	1	15	115186	21	10	—	20	—11	—14	—1	+5

XI. LIMBURG.

ENTEN.	Bevolking 1 Jan. 1867.	Gevestigd 1 Juli 1867. Med. doctoren, artsen, off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878. Med. doctoren, artsen, off. v. Gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Vermeerdering + Vermindering — Med. doctoren, artsen, off. v. Gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
. . . .	767					991								
le . . .	469					467								
Velde. .	1712				1	2031				1				
. . . .	563					738								
. . . .	647				1	702								—1
. . . .	2539		1		2	2549		1		2				
. . . .	1632				1	1690				1				
. . . .	538					519								
. . . .	257					262								
Terblijt .	849				1	974				1				
. . . .	4484				3	4921				1				—2
. . . .	441					407								
. . . .	1310					1382	1				+1			
. . . .	561					648								
. . . .	1519					1676								
ten. . .	866					899								
ard. . .	693					650								
. . . .	1006				1	1155				1				
. . . .	707				1	804				2				+1
. . . .	663					885								
Keer . .	625					677								
. . . .	3941	1	1		1	4472	1			1		—1		
. . . .	1174					1426								
en . . .	443					427								
. . . .	2089		1		2	2182				3		—1		+1
. . . .	2211				1	2277				1				
. . . .	1412	1			1	1566		1		1	—1	+1		
. . . .	1020					1024								
. . . .	1073					1073								
it . . .	1090				1	1068								—1
. . . .	1769				1	1844								—1
orst . .	1383				1	1530				1				
. . . .	2388		2		1	2523	1	1		1	+1	—1		
. . . .	764					768								
Panheel .	821					856								
. . . .	1428				1	1462		1						—1
. . . .	5197	1	1		3	5349		1		1	—1			—2
. . . .	3125		1		1	3542		1		1				
ch en Me-														
. . . .	1450				1	1616				1				
. . . .	935					1034								
en . . .	1679		1		1	1824		1		1				
k . . .	1233					1284								
. . . .	932				1	1139				1				
. . . .	3561	1			1	3827	1			1				
. . . .	788					890								

GEMEENTEN.	Bevolking 1 Jan. 1867.	Gevestigd 1 Juli 1867. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmster.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Vermeerdering + Vermindering — Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
Hulsberg	1159					1235								
Hunsel	1047					1056								
Itteren	456					467								
Ittervoort	286					234								
Jabeek	435					420								
Kerkrade	5037	1				6115	2			1	+1			+
Kessel	1171	1			1	1370	1							—
Klimmen	1144				2	1195				1				—
Limbricht	1325				1	1427								—
Linne	934				1	994				1				
Maasbracht	1289					1438								
Maasbree	4584				3	5105				3				
Maasniel	1745				1	1970				1				
Maastricht	28495	10			10	29578	11			5	+1			—
Margraten	1070					1070								
Meerloo	1549				1	1572				1				
Meerssen	2663		1		2	3076				2		—1		
Merkelbeek	712					659								
Mesch	244					245								
Meijel	1110					1293								
Mheer	984				2	894				1				—
Montfort	717					778								
Mook en Middelaar	1241		1			1262						—1		
Munstergeleen	679					709								
Nederweert	4514	1			1	4705	1			1				
Neer	1552				1	1594				1				
Neeritter	743	1			1	767				1	—1			
Nieuwenhagen	1115		1			1224						—1		
Nieuwstadt	700					852								
Noorbeek	733					810								
Nunheim	243					244								
Nuth	1276	1				1242	1							
Obbicht en Papenhoven	700					778								
Ohe en Laak	555				1	519				1				
Oirsbeek	1080					1095								
Ottersum	2089					1986								
Oud-Valkenburg	582					649								
Oud-Vroenhoven	1332					1612								
Posterholt	1354				1	1274				1				
Rimburg	238					275								
Roggel	1511		1			1615						—1		
Roosteren	907					963								
Roermond	9063	5			1	10052	4			2	—1			+
Rijcholt	229					226								
Schaesberg	1356				1	1245				1				
Schimmert	1437		1			1290						—1		
Schinnen	2035				2	2078				1				—

IEENTEN.	Bevolking 1 Jan. 1867.	Gevestigd 1 Juli 1867. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen	Bevolking 1 Jan. 1878.	Gevestigd 1 Juli 1878. Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.	Vermeerdering — Vermindering + Med.doctoren, artsen, oud-off. v. gez.	Pl. heelmstrs.	Sted. heelmrs.	Vroedvrouwen.
op-Geulle . .	414					408								
eld	944					1145								
ım	1962				1	2033				1				
veld . . .	1340				1	1403				1				
ertruid . .	976				1	969				1				
ilienberg . .	937					955								
ıter. . . .	844				1	940				1				
. . . . .	4848	3	2		3	5083	1	1		2	—2	—1		—1
en	594				1	600				1				
ek	657					631								
. . . . .	1651				1	1901				1				
sweert, . .	1090				1	1048				1				
roij	1195					1175				1				+1
t	317					324								
en	1901	1			1	2030		1		1	—1	+1		
en	1880				1	2153				1				
n	1955				1	2396				1				
. . . . .	1370	1			1	1550	1			1				
over Worms	1261					1352								
ıeten . . .	858					785								
d	1126					1232								
. . . . .	3712	1	1		3	4489		1		4	—1			+1
burg . . .	842	1				858	1	1				+1		
. . . . .	8186	4			2	8558	5			2	+1			
j	4984	1	1		1	5188	1	1		1				
p	1004					982								
daal . . .	1790				1	1843								—1
um. . . .	736					713								
. . . . .	6844	2	1		2	7327		1		1	—2			—1
n	919					926								
ı	3928	1	.			4091					—1			
. . . . .	1779				1	1562								—1
ıdsrade . .	510					592								
al	223528	39	18	—	86	238509	33	12	—	70	—6	—6	—	—16

N°. 2. *Zamenstelling van de geneeskundige Raden op* 1 *Januari* 1879.

VOOR DE PROVINCIËN NOORD-BRABANT EN LIMBURG.

Voorzitter: de inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor de provinciën Noord-Brabant en Limburg (dr. A. F. J. Ingen-Housz, te Breda).
Secretaris: dr. E. A. P. van den Bogaert, te Rosmalen.

Leden:

	Treden af 31 Dec. v. h. jaar:
De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor de provinciën Noord-Brabant en Limburg (dr. J. P. Dozy, te Maastricht).	
Dr. C. H. G. H. Leurs, te Roermond	1879
Dr. P. R. van Mierlo, te Breda	1879
Dr. B. J. Holster, te Klundert	1879
F. B. G. Kieckens, heel- en vroedmeester te Tilburg	1879
Dr. J. P. H. van de Loo, te Venlo	1880
Dr. M. J. Godefroi, te 's Hertogenbosch	1880
Dr. P. J. W. Bijnen, te Breda.	1880
Dr. J. Roosenburg, te 's Hertogenbosch	1881
Dr. J. van Roosmalen, te Ravenstein	1881
N. J. B. Landman, heel- en vroedmeester te Helvoirt	1881
H. M. E. J. Steijns, apotheker te Helmond	1879
J. B. F. van Gils, apotheker te Waalwijk	1880
L. F. A. van der Grinten, apotheker te Venlo	1880
P. J. Roersch, apotheker te Maastricht	1881
Mr. M. A. van den Acker, Raadsheer in het gerechtshof te 's Hertogenbosch	1880

Plaatsvervangende Leden:

Dr. J. J. Ackens, te Kerkrade	1879
Dr. M. M. A. H. Sonnen, te Echt	1880
Dr. E. A. P. van den Bogaert, te Rosmalen.	1880
Dr. P. H. van den Bergh, te Veghel	1880
H. Z. Wolterson, gep. off. van gezondh. te Maastricht . . .	1881
Dr. A. E. Goossens, te Venlo	1881
Dr. J. H. A. Haffmans, Roermond	1881
J. Steijns, apotheker te Maastricht	1879
F. A. Haan, apotheker te Roermond.	1879
A. F. A. Maassen, apotheker te Breda	1880
W. P. A. ten Bosch, apotheker te 's Hertogenbosch	1880
P. J. Kijn, apotheker te 's Hertogenbosch	1881
Mr. J. H. E. Wijmans, rechter in de Arrond. Rechtb. te Maastricht.	1880

Corresponderende Leden:

Dr. L. Th. Pompe te Rosmalen; Dr. W. Wijnands te Maastricht; Dr. F. van Hal te Vught, H. Pijls, burgemeester te Maastricht; J. H. A. Bosquet, apotheker te Maastricht; L. van Driel, veearts te Stratum; Dr. F. Pastoors te Deurne; H. C. van Aart, heel- en vroedmeester te Boxtel; Dr. H. Hemmers te Cuijk; J. de Kruijff, hoofdingenieur van den waterstaat te Maastricht (treden af 31 December 1880).

Dr. H. G. J. Bolsius te Schijndel; J. H. O. Spronck, heel- en vroedmeester te Beek; Jhr. Mr. J. de Grez te 's Hertogenbosch; A. J. Janné, veearts te Roermond (treden af 31 December 1881).

VOOR DE PROVINCIËN GELDERLAND EN UTRECHT.

Voorzitter: de inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor de provinciën Gelderland en Utrecht (de heer H. L. Verspijck, te Utrecht).
Secretaris: dr. J. G. de Voogt, te Arnhem.

Leden:

	Treedt af 31 Dec. v. h. jaar:
De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor de provinciën Gelderland en Utrecht (dr. G. P. van Tienhoven, te Arnhem.)	
Dr. J. C. van Eeten, te Utrecht	1879
Prof. dr. L. C. van Goudoever, te Utrecht	1879
Dr. J. J. Homoet, te Arnhem	1879
D. P. Mazirel, te Elburg	1879
Dr. H. F. Thijssen, te Arnhem	1880
Dr. C. D. L. Hanegraaff, te Arnhem	1880
W. J. L. Verbeek, te Wijk bij Duurstede	1880
Dr. F. P. Küthe, te Tiel	1881
Dr. J. B. Dompeling, te Utrecht	1881
Prof. Dr. G. van Overbeek de Meijer, te Utrecht	1881
Prof. dr. H. Wefers Bettink, te Utrecht	1879
Dr. H. van de Stadt, te Arnhem (Directeur Hoogere Burgerschool)	1880
R. J. Opwijrda, apoth., te Nijmegen	1880
F. D. Fontein, apoth., te Utrecht	1880
A. W. C. Pelgrim, apoth., te Arnhem	1880

Plaatsvervangende Leden:

Dr. J. H. Coolhaas, te Amerongen	1879
Dr. L. C. E. E. Fock, te Amersfoort	1879
D. Gantvoort, plattel. heel- en vroedmeester, te Neede	1879

Dr. J. G. de Voogt, te Arnhem 1879
Dr. A. H. van Andel, te Zutphen. 1880
Dr. H. W. van Rhijn, te Zutphen 1880
Dr. D. de Bruijn, te Mijdrecht. 1880
Dr. É. D. Cartier van Dissel, te Lochem 1880
Dr. T. A. van Schermbeek, te Utrecht 1881
Dr. C. J. van Duijl, te Nijmegen 1881
Dr. P. A. van der Ketten, te Beek 1881
P. A. Verouden, plattel. heel- en vroedmeester, te Terborgh . 1881
W. C. Holm, apotheker te Zeist 1879
F. C. E. van Embden, apotheker te Utrecht 1879
W. Knoops, oud-apotheker te Arnhem 1880
G. L. Tjeenk Willink, apotheker te Zutphen 1880
J. H. van Harinxma, apotheker te Utrecht 1880
Mr. W. R. Boer, te Utrecht 1880

VOOR DE PROVINCIE ZUID-HOLLAND.

Voorzitter: de inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor de provincie Zuid-Holland (dr. L. J. Egeling, te 's Gravenhage).
Secretaris: dr. C. P. Pous Koolhaas, te 's Gravenhage.

Leden:

	Treedt af 31 Dec. v. h. jaar:
De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor de provincie Zuid-Holland (dr. B. Carsten, te 's Gravenhage).	
Dr. T. H. Blom Coster, te 's Gravenhage	1879
Dr. H. van Vollenhoven, te Rotterdam	1879
Dr. J. Vroesom de Haan, te Rotterdam.	1879
Prof. dr. J. C. G. Evers, te 's Gravenhage.	1880
Dr. P. M. Mess, te 's Gravenhage (Scheveningen)	1880
Dr. C. J. Snijders, te 's Gravesande	1880
Dr. C. J. Vaillant, te Schiedam	1880
W. A. G. Kapteijn, heel- en vroedmeester te Nieuwveen. . .	1880
Dr. J. N. Ramaer, te 's Gravenhage	1881
J. Thorn Leeson, heel- en vroedmeester te Stad aan 't Haringvliet	1881
G. W. Boot, apotheker te Gorinchem	1879
G. J. Jacobson, oud-apotheker te Schiedam.	1880
J. C. Th. Vigelius, apotheker te 's Gravenhage	1881
W. Robertson Az., apotheker te Rotterdam	1881
Mr. J. G. Patijn, off. v. Justitie te 's Gravenhage . . . . ,	1880
Prof. J. Bosscha, phil. nat. dr., te Delft	1879

Plaatsvervangende Leden:

Dr. H. Boursse Wils, te Leiden	1879
Dr. F. J. I. Schmidt, te Rotterdam	1879
J. Broeksmit, heel- en vroedmeester te Zwijndrecht	1880
Dr. J. A. Delhez, te Dordrecht	1880
Dr. P. J. A. H. Vermeulen, te Delft	1881
Dr. F. J. Dupont, te Rotterdam	1881
F. J. Moet, apotheker te 's Gravenhage	1879
A. van Scherpenzeel, apotheker te Schoonhoven	1880
J. A. J. van de Ven, apotheker te Dordrecht	1880
J. C. Huijsman, apotheker te Brielle	1881
A. C. Cramer, oud-apotheker te Rotterdam	1881
W. A. L. Legebeke, apotheker te Rotterdam	1881
Mr. G. A. van Hamel, te 's Gravenhage	1880

Corresponderende Leden:

Dr. J. C. ten Noever de Brauw te Woerden; T. A. Donkersloot, heel- en vroedmeester te Rhoon; dr. E. Pijnacker Hordijk te Delft; dr. A. F. van Wieringen te Lekkerkerk; dr. D. G. Winkler te Vianen; dr. A. C. Bos te Ridderkerk; Dr. T. Breesnee te Sommelsdijk; H. J. Peppink, heel- en vroedmeester te Spijkenisse (treden af 31 December 1879). — Dr. A. W. van Meegen te Vlaardingen; dr. P. M. S. Kros te Nieuw-Lekkerland; J. Bosser, heel- en vroedmeester te 's Gravendeel (treden af 31 December 1880).

VOOR DE PROVINCIE NOORD-HOLLAND.

Voorzitter: de inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor de provincie Noord-Holland (dr. J. Penn te Amsterdam).
Secretaris: dr. G. A. N. Allebé te Amsterdam.

Leden:

	Treedt af 31 Dec. v. h. jaar:
De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor de provincie Noord-Holland (dr. J. Teixeira de Mattos, te Amsterdam).	
Dr. A. van der Boon, te Zaandam	1879
Prof. dr. A. H. Israëls, te Amsterdam	1879
G. C. van Balen Blanken, te Sybecarspel	1879
Dr. A. H. J. de Bordes, te Hoorn	1880
Dr. C. J. de Lange, te Alkmaar	1880

P. H. Vorstman, te Amsterdam 1880
Dr. C. E. Heynsius, te Amsterdam 1881
Dr. E. H. G. Thijssen. te Amsterdam 1881
Dr. J. Zeeman, te Amsterdam 1881
J. Polak, te Amsterdam 1879
P. Kruijsse, te Amsterdam 1879
Prof. W. Stoeder, te Amsterdam 1880
A. Stellingwerff, te Amsterdam. 1881
H. R de Holl, te Texel 1881
Mr. A. de Vries, te Amsterdam 1880

Plaatsvervangende Leden:

Prof. dr. C. B. Tilanus, te Amsterdam 1879
Dr. J. F. van Hengel, te Hilversum. 1879
P. van Vollenhoven, te Amsterdam 1879
Dr. P. van Reysen, te Haarlem 1880
Dr. L. Scheltema Beduin, te Amsterdam 1880
Dr. J. Haremaker, te Helder 1880
J. Hanou, te St. Maarten. 1880
Dr. G. A. N. Allebé, te Amsterdam. 1881
Dr. J. van Geuns, oud-hoogleeraar 1881
Dr. J. W. F. Nuijens, te Westwoud. 1881
Dr. P. J. Hollman, te Edam 1881
J. Venster, te Helder 1879
J. Swens, te Haarlem. 1879
G. J. van Hoolwerff, te Hoorn. 1880
I. C. Kruseman, te Haarlem 1881
C. W. Bruinvis, te Alkmaar 1881
A. H. Walter, te Amsterdam 1881
D. Pas, te Amsterdam. 1881
Prof. dr. J. W. Gunning, te Amsterdam. 1880
Mr. A. van Eijk Bijleveld, te Amsterdam. 1880

Corresponderende Leden:

Mr. H. Jacobi te Haarlem (treedt af Mei 1879); dr. J. Mulder te Zaandijk; prof. dr. W. M. Gunning te Amsterdam (treden af Nov. 1879); de hh. W. Schutte te Nederhorst den Berg, W. M. Logeman en Ph. S. Frank te Haarlem, J. Huffnagel te 's Gravenhage, dr. C. P. van der Lee te Purmerend (treden af Nov. 1881); mr. H. A. Land te Haarlem (treedt af Mei 1880).

VOOR DE PROVINCIËN FRIESLAND EN GRONINGEN.

Voorzitter: de inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor de provinciën Friesland en Groningen (dr. L. Ali Cohen, te Groningen).
Secretaris: dr. S. Sr. Coronel. te Leeuwarden.

Leden:

	Treedt af 31 Dec. v. h. jaar:
De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor de provinciën Friesland en Groningen (dr. A. Meursinge, te Leeuwarden).	
Dr. B. Verver, te Sneek	1879
L. Brunsveld van Hulten, heel- en vroedmeester te Loppersum.	1879
Dr. Th. Haakma Tresling, te Winschoten	1879
Dr. B. Bokma de Boer, te Holwerd	1880
Dr. R. J. Tellegen, te Groningen	1880
Dr. E. D. H. Schutter, te Aduard	1880
Dr. A. H. Swaagman te Groningen	1880
Dr. J. Baart de la Faille, te Groningen	1881
Dr. A. G. Meder, te Noordhorn	1881
Th. Buschuis, heel- en vroedmeester te Wirdum	1880
C. H. ijan Ankum, apotheker te Groningen	1879
J. J. Bruinsma, oud-apotheker te Leeuwarden	1879
J. Post, aud-apotheker te Groningen	1879
H. Canter Visscher, apotheker te Bolsward	1880
G. Haima van de Wal, apotheker te Franeker	1881
Mr. W. Modderman, hoogleeraar te Groningen	1880

Plaatsvervangende Leden:

Dr. S. K. de Waard, te Grijpskerke	1879
Dr. H. Tobbe, te Heerenveen	1879
Dr. S. J. van Roijen, te Veendam	1879
Dr. N. Lobry van Troostenburg de Bruyn, te Leeuwarden	1879
Dr. M. Adriani Engels, te Midwolde	1879
Dr. W. H. Idzerda, lid van de 2e Kamer der Staten-Generaal, te Akkrum	1880
Dr. J. Ae. Born, te Groningen	1880
Dr. M. J. Busch Adriani, te Zuidbroek	1880
Dr. J. Baart de la Faille, te Leeuwarden	1880
J. Menno Huizinga, arts te Harlingen	1880
Dr. D. Huizinga, hoogleeraar te Groningen	1881
Dr. L. Trip, te Delfzijl	1581

Dr. S. Sr. Coronel, te Leeuwarden 1881
Dr. W. M. H. Sänger, hoegleeraar te Groningen 1881
Dr. D. de Vries Reilingh, te Groningen. 1881
J. Posthuma, apotheker te Dragten 1879
A. E. Stheeman, apotheker te Winschoten 1879
H. Bennema, apotheker te Groningen. 1879
E. Bloembergen, oud-apotheker te Leeuwarden. 1881
Mr. J. C. Meijer, procureur te Leeuwarden. 1880

Corresponderende Leden:

Dr. Vitus Bruinsma, leeraar aan de H. B. voor meisjes te Leeuwarden (treedt af 31 Dec. 1878). — A. Duparc, chef van het bureau voor statistiek te Leeuwarden; J. G. van Beusekom, stads-bouwmeester te Groningen; E. Plantenga, gemeente-veearts te Groningen; dr. H. Reilingh te Groningen; H. J. Prakke, districts-veearts te Leeuwarden; F. Romein, stads-bouwmeester te Leeuwarden; A. H. van Ringh, heel- en vroedmeester te Pingjum; G. B. Bruinsma, heel- en vroedmeester te Arum; dr. B. Slingenberg te Beerta; T. van der Weij, heelmeester te Bolsward; dr. H. G. Cannegieter te Hallum; dr. R. Lammerts van Bueren te Leeuwarden; dr. J. S. Wichers te Groningen; S. H. Kielstra, heel- en vroedmeester te Oenkerk; dr. P. Rinsema te Vlagtwedde; J. A. Koch, heel- en vroedmeester te Leeuwarden; dr. J. W. Fockens, burgemeester te Leek; dr. A. L. van der Sluis te Oosterwolde; J. Buisman Ebbinge, arts te Kortezwaag; dr. H. W. Heckman te Scheemda (treden af 31 Dec. 1879). — Dr. H. A. Middelburg te Leeuwarden; dr. B. van der Meulen, leeraar aan de H. B. te Sappemeer; J. B. Schmidt Jr., apotheker te Leeuwarden; H. van Gelder, militaire apotheker te Leeuwarden; H. J. H. Stempel, districts-veearts te Groningen (treden af 31 Dec. 1881).

VOOR DE PROVINCIËN OVERIJSEL EN DRENTE.

Voorzitter: De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor Overijsel en Drente (dr. D. Lubach, te Kampen).
Secretaris: Dr. J. A. van Ketwich Verschuur, te Deventer.

Leden:

	Treedt af 31 Dec. v. h. jaar:
Dr. J. H. Damman de Witt, te Gieten.	1879
Dr. E. E. C. van Lennep, te Deventer	1879
A. A. H. Hamer, heel- en vroedmeester te Ommerschans . . .	1879

Dr. F. K. Amshoff, te Hoogeveen. 1880
Dr. H. Hazewinkel, te Borger 1880
Dr. J. A. van Ketwich Verschuur, te Deventer 1880
R. Brouwer, heel- en vroedmeester te Nieuwleusen 1880
Dr. J. Huber, te Kampen. 1881
Dr. R. J. C. Stoffels, te Meppel 1881
Dr. S. P. Kros, te Zwolle 1881
E. Post Stheeman, apotheker te Meppel. 1880
W. G. Top, apotheker te Kampen. 1881
Mr. J. D. van Ketwich Verschuur, te Zwolle 1880

Plaatsvervangende leden:

Dr. J. Heppener, te Dwingelo 1897
Dr. P. C. ter Kuile, te Enschede 1879
Dr. A. H. Schoemaker, te Ambt Almelo 1879
Dr. J. Reicher, te Kampen 1880
J. Coster, heel- en vroedmeester te de Wijk 1880
Dr. A. A. Middendorp, te Ommen 1880
D. Melant Laugeveld, heel- en vroedmeester te Genemuiden. . 1880
Dr. D. Cohen, te Assen 1881
Dr. H. G. Hesselink, te Stad Almelo 1881
Dr. J. E. T. Schaepman, te Zwolle 1881
R. Meulenhoff, apotheker te Zwolle 1880
A. S. van de Moer, apotheker te Deventer. 1880
P. Brouwer, Rz, oud-apotheker, te Deventer 1881
F. A. Gosselaar, apotheker te Assen 1881
Mr. L. Oldenhuis Gratama, te Assen. 1880

Correspondeerende leden:

Dr. A. A. Hijner, te Zwartsluis (treedt af December 1879). — Dr. A. van Hasselt, leeraar aan de H. B. te Assen; C. A. W. van Hoorn, districts-veearts voor Gelderland en Overijsel, te Arnhem (treden af December 1880). — Sanders van Loo, directeur der gasfabriek te Zwolle; H. Voetelink, plaatsvervangend districts-veearts voor Overijsel te Zwolle (treden af December 1881).

VOOR DE PROVINCIE ZEELAND.

Voorzitter: De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor de provincie Zeeland (. . . . . te Middelburg).
(Wegens het overlijden van den inspecteur voor het geneeskundig

Staatstoezicht voor Zeeland is bij beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van 27 December 1878, de waarneming dier betrekking tijdelijk opgedragen aan den adjunct-inspecteur voor Zuid-Holland, te 's Gravenhage. — Zie *Verzam. v. stukken* 1878, n°. 30.)

Secretaris: Dr. J. P. Berdenis van Berlekom, te Middelburg.

Leden:

	Treedt af 31 Dec. v. h. jaar.
Dr. IJ. Keijser, te Middelburg	1879
Dr. S. Dobbelaar de Wind, te Middelburg	1880
Dr. N. J. F. Verschoor, te Goes	1880
Dr. J. C. de Man, te Middelburg	1880
Dr. Q. J. M. Janssen, te Wissekerke	1880
A. Walraven, te Nieuw- en St.-Joosland	1880
P. M. de Ligny, te Middelburg	1880
W. P. V. Hennequin, te Sluis	1880
G. A. de Looze, te Zierikzee	1880
J. de Visser, te Stavenisse	1881
Th. T. Martin, te Hulst	1881
Mr. J. Snijder, te Veere	1880

Plaatsvervangende leden:

Dr. J. Hazenberg, te Vlissingen	1880
Dr. H. Goemans, te Zierikzee	1880
Dr. J. E. Callenfels, te Hulst	1880
J. Adam, te Goes	1880
S. G. Nauta van der Grijp, te Zierikzee	1880
J. J. van der Harst Lz., te Middelburg	1880
Dr. J. J. Couvée, te Middelburg	1880
Dr. J. P. Berdenis van Berlekom, te Middelburg	1881
Dr. J. M. Boom, te Tholen	1881
Dr. J. Koster de Bruijne, te Zierikzee	1881
Mr. A. P. Snouck Hurgronje, te Middelburg	1880

Correspondeerende leden:

K. Was, heel- en vroedmeester te St. Maartensdijk; G. J. Bertel, heel- en vroedmeester te Koudekerke; Mr. A. E. Dronkers, chef der 3de afd. der provinciale griffie van Zeeland (treden af 31 December 1879). — H. Engelsman Kleijnkens, inspecteur van het loodswezen te

Vlissingen; C. Mazure, prov. veearts 2de klasse te Zierikzee; F. P. J. Was, heel- en vroedmeester te Oosterland; C. A. P. van Muijen, heel- en vroedmeester te IJzendijke; J. J. van de Repe, heel- en vroedmeester te Noordwelle; A. de Fouw, heel- en vroedmeester te Axel; C. V. van Oosterwijk Stern, heel- en vroedmeester te Aardenburg; E. C. van Rijssel, heel- en vroedmeester te Poortvliet; H. P. W. Steenkamp, heel- en vroedmeester te Corgene (treden af 31 December 1880). — G. J. W. Berghuijs, prov. veearts 1ste kl. te Middelburg; M. Luteyn Mazure, prov. veearts 2de kl. te Oostburg; H. B. Maal Henry, heel- en vroedmeester te Oostburg (treden af 31 December 1881).

N°. 3. Bij Koninklijk besluit van 9 Januari 1879, n°. 51, zijn benoemd tot plaatsvervangende leden van den geneeskundigen raad voor Gelderland en Utrecht, dr. P. A. van der Ketten, te Beek, en P. A. Verouden, heel- en vroedmeester te Terborgh. (*Staatscour.* 12 en 13 Januari.)

N°. 4. *Beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van 4 Februari betreffende besmetverklaring van Russische havens.* (Staatscour. 5 *Februari.*)

De minister van Binnenlandsche Zaken;

Overwegende dat in een deel van het Russische Rijk de Aziatische pest zich heeft vertoond;

Gelet op art. 1 der wet van 28 Maart 1877 (*Stbl.* n°. 35);

Heeft goedgevonden:

alle Russische havens, gelegen aan de Zwarte Zee en de Zee van Azof, besmet te verklaren.

Deze beschikking zal worden geplaatst in de *Nederl. Staatscourant.*

KAPPEYNE.

N°. 5. Bij Koninklijk besluit van 8 Februari 1879, n°. 3, is, met ingang van 10 Februari 1879, met het gezondheidsonderzoek van schepen, ingevolge de bepalingen der wet van 28 Maart 1877 (*Stbl.* n°. 35), voor den tijd van 3 jaren belast, voor Harlingen, F. W. Grotendorst, arts.

N°. 6. Bij Koninklijk besluit van 8 Februari 1879, n°. 4, is, met ingang van 15 Februari e. k., op zijn verzoek, eervol ontslag verleend aan dr. G. P. van Tienhoven te Arnhem, als adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor Gelderland en Utrecht.

N°. 7. *Kon. besluit van* 12 *Februari*, Stbl. n°. 33, *betreffende het in werking treden der wet van* 12 *Dec.* 1878, Stbl. n°. 222, *betreffende het verkrijgen der bevoegdheid van arts, enz.*

WIJ WILLEM III, ENZ.

Op de voordragt van Onzen minister van Binnenlandsche Zaken, van 10 Februarij 1879, litt. H, afdeeling Medische Politie,

Gezien art. 25 der wet van 25 December 1878 (*Stbl.* n°. 222), regelende de voorwaarden tot verkrijging der bevoegdheid van arts, tandmeester, apotheker, vroedvrouw en apothekers-bediende;

Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen, dat die wet in werking treedt op 1 Augustus 1879.

Onze minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Stbl.* zal worden geplaatst, en waarvan afschrift zal worden gezonden aan de Algemeene Rekenkamer.

WILLEM.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
KAPPEYNE.

N°. 8. *Kon. besluit van* 14 *Februari*, Stbl. n°. 34, *tot regeling van de examens ter verkrijging der bevoegdheid van arts, enz., aan de universiteiten.*

WIJ WILLEM III, ENZ.

Op de voordragt van Onzen minister van Binnenlandsche Zaken, van 2 Januarij 1879, litt. G., afdeeling Medische Politie;

Overwegende, dat het noodzakelijk is regelen te stellen omtrent de examens ter verkrijging der bevoegdheid van arts, tandmeester of apotheker, door de faculteiten der wis- en natuurkunde en de geneeskunde aan de Nederlandsche universiteiten af te nemen;

Gelet op artt. 7, 10 en 14 der wet van 25 December 1878 (*Stbl.* n°. 222), regelende de verkrijging der bevoegdheid van arts, tandmeester, apotheker, vroedvrouw en apothekersbodiende;

Den Raad van State gehoord (advies van den 4den Februarij 1879, n°. 25);

Gelet op het nader rapport van Onzen voornoemden minister, van 10 Februarij 1879, n°. 27, afdeeling Medische Politie;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Art. 1. De examens, tot het afnemen waarvan de faculteiten der wis- en natuurkunde en der geneeskunde aan de Nederlandsche universiteiten, bij de artt. 7, 10 en 14 der wet van 25 December 1878 (*Stbl* n°. 222),

zijn bevoegd verklaard, worden gehouden met inachtneming der voorschriften van Ons tegenwoordig besluit.

Art. 2. Voor het afleggen van deze examens worden door de examinerende faculteit twee tijdvakken aangewezen, een van zes weken in de eerste acht maanden en een van vier weken in de vier laatste maanden van het burgerlijk jaar.

De faculteit kan niettemin tot het afleggen van een examen op een anderen tijd vergunning verleenen.

Dag en uur van elk examen worden bepaald door den voorzitter der faculteit of het lid, dat hem vervangt.

Art. 3. De faculteit vergadert tot het houden van het examen met minstens drie leden. Zij examineert niet meer dan eenen candidaat te gelijk.

Zij beslist omtrent den uitslag van het examen bij meerderheid van stemmen.

Staking van stemmen geldt voor afwijzing.

De afwijzing geschiedt voor hoogstens een jaar.

Daarvan wordt binnen vier en twintig uren door het voorzittend lid aan de *gelijknamige faculteiten* der andere universiteiten kennis gegeven.

Art. 4. De ondervraging geschiedt in het Nederlandsch, tenzij de faculteit, op verzoek van den candidaat, het gebruik eener vreemde taal vergunt.

De examens worden in het openbaar gehouden, tenzij de faculteit, om redenen van welvoegelijkheid, anders beveelt.

Art. 5. De duur der examens wordt bepaald:

voor die, af te nemen door de wis- en natuurkundige faculteit, op minstens een uur;

voor het tweede natuurkundig examen, vermeld in art. 5 der wet van 25 December 1878 (*Stbl.* n°. 222), op minstens twee uren;

voor het eerste gedeelte van het theoretisch geneeskundig examen, vermeld in art. 6 dier wet, welk examen in twee deelen gesplitst wordt, op minstens twee uren;

voor het tweede gedeelte op minstens een uur.

Na gunstigen afloop van het eerste gedeelte wordt de dag voor het tweede gedeelte door de faculteit met tusschenruimte van minstens vier en twintig uren bepaald.

De faculteit kan aan den candidaat schriftelijke beantwoording van op te geven panten in dien tusschentijd opleggen.

Art. 6. Aan de examinerende faculteit moet door den candidaat worden overgelegd:

a. om te worden toegelaten tot het *eerste* natuurkundig examen, vermeld in art. 4 der wet van 25 December 1878 (*Stbl.* n°. 222), het bewijs, dat hij verkeert in een der gevallen bij dat artikel onder nos. 1, 2 of 3 voorzien;

b. om te worden toegelaten tot het *tweede* natuurkundig examen,

vermeld in art. 5 dier wet, het getuigschrift van met goed gevolg afgelegd eerste natuurkundig examen bij eene der faculteiten van de wis- en natuurkunde aan de Nederlandsche universiteiten of hetgeen daarmede gelijkstaat;

c. om te worden toegelaten tot het *theoretisch* geneeskundig examen, vermeld in art. 6 dier wet, het getuigschrift van met goed gevolg afgelegd *tweede* natuurkundig examen bij eene der faculteiten van de geneeskunde aan de Nederlandsche universiteiten of hetgeen daarmede gelijkstaat;

d. om te worden toegelaten tot het *theoretisch apothekers-examen*, vermeld in art. 14 dier wet, het getuigschrift van met goed gevolg afgelegd *eerste* natuurkundig examen en bovendien geleverde bewijzen van de kennis der beginselen van de natuurlijke geschiedenis van dieren en delfstoffen bij eene der faculteiten van de wis- en natuurkunde aan de Nederlandsche universiteiten of hetgeen daarmede gelijkstaat;

e. om bij het *theoretisch* examen in de tandheelkunde, vermeld in art. 9 dier wet, te worden vrijgesteld voor de vakken, in dat artikel opgenoemd onder letters *a* en *c*, het bewijs dat de candidaat verkeert in een der gevallen, aldaar omschreven onder n°s. 1 en 2;

f. om te worden toegelaten tot eenig examen, behoudens in het geval, voorzien in het voorlaatste lid van art. 7 dier wet, het bewijs van in handen van den voorzitter der faculteit of van het lid, dat dezen vervangt, de som, bij meergemelde wet voor het af te leggen examen bepaald, te hebben gestort.

Art. 6. Aan hem, die met goed gevolg examen heeft afgelegd, wordt hiervan een in de Nederlandsche taal opgesteld, gedagteekend en door den voorzitter der faculteit of het lid, dat dezen vervangt, onderteekend getuigschrift uitgereikt.

Art. 8. De faculteiten der Rijksuniversiteiten beschikken bij het houden dezer examens over hare gewone vertrekken en hulpmiddelen.

De pedellen dier universiteiten staan daarbij de faculteiten ten dienste.

Art. 9. Bij geschillen over de toepassing van dit besluit wordt door den voorzitter der faculteit of het lid dat dezen vervangt, zoo noodig, de beslissing ingeroepen van Onzen minister, met de uitvoering der wet van 25 December 1878 (*Stbl.* n°. 222) belast.

Art. 10. Dit besluit treedt in werking tegelijk met de wet van 25 December 1878 (*Stbl.* n°. 222), regelende de voorwaarden tot verkrijging der bevoegdheid van arts, tandmeester, apotheker, vroedvrouw en apothekers-bediende.

Onze minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Stbl.* zal worden geplaatst, en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

WILLEM.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
KAPPEYNE

N°. 9. *Kon. besluit van* 12 *Februari*, Stbl. n°. 35, *regelende de examens van hen, die bewijzen wenschen te leveren, dat zij tot de beoefening der natuurwetenschappen genoegzaam voorbereid zijn.*

WIJ WILLEM III, ENZ.

Op de voordragt van Onzen minister van Binnenlandsche Zaken van 2 Januarij 1879, litt. G, afdeeling Medische Politie;

Overwegende, dat het noodzakelijk is regelen te stellen omtrent de bewijzen, te leveren door hen, die wenschen aan te toonen, dat zij tot de beoefening der natuurkundige wetenschappen genoegzaam voorbereid zijn;

Gelet op art. 4, n°. 3, van de wet van 25 December 1878 (*Stbl.* n°. 222), regelende de voorwaarden tot verkrijging der bevoegdheid van arts, tandmeester, apotheker, vroedvrouw en apothekers-bediende;

Den Raad van State gehoord (advies van 4 Februarij 1879, n°. 25);

Gelet op het nader rapport van Onzen voornoemden minister, van 10 Februarij 1879, n°. 27, afdeeling Medische Politie;

Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen:

Art. 1. Aan hen, die de bewijzen wenschen te leveren dat zij tot de beoefening der natuurkundige wetenschappen genoegzaam voorbereid zijn, wordt de gelegenheid gegeven tot het afleggen van een examen volgens de bepalingen van dit besluit.

Art. 2. Het examen betreft:

a. de Nederlandsche taal;

b. de gronden der Fransche taal;

c. de gronden der Hoogduitsche taal;

d. de gronden van de reken- en van de stelkunde tot aan de hoogere vergelijkingen;

e. de lagere meetkunde tot de stereometrie en de platte en bolvormige driehoeksmeting ingesloten.

Zij, die bij eene der commissien, bedoeld in art. 69 der wet van 2 Mei 1863 (*Stbl.* n°. 50), houdende regeling van het middelbaar onderwijs, eene acte voor schoolonderwijs hebben verkregen, zijn van het examen in die vakken, waarvoor zij bevoegd zijn verklaard, vrijgesteld.

Art. 3. Het examen is kosteloos.

Het wordt schriftelijk en mondeling en, voor zooveel het laatste betreft, in het openbaar afgenomen.

Art. 4. Aan ieder, die voldaan heeft, wordt een getuigschrift uitgereikt dat hij kan worden toegelaten tot het eerste natuurkundig examen, vermeld in art. 4 der wet van 25 December 1878 (*Stbl.* n°. 222).

Afwijzing geschiedt hoogstens voor een jaar. Binnen den termijn, door de commissie bepaald, wordt de afgewezene ook bij geene andere commissie tot het examen toegelaten.

Art. 5. De voorzitters, leden, leden-plaatsvervangers, en secretarissen der commissie of commissiën, met het afnemen van het examen belast, worden jaarlijks, in te gaan met den eersten Augustus, door Ons benoemd.

De commissie wordt, zoo noodig, in den loop des jaars door Ons aangevuld.

Art. 6. De commissie houdt minstens tweemaal in het jaar zitting. Onze minister, met de uitvoering der wet van 25 December 1878 (*Stbl.* n°. 222) belast, bepaalt den tijd wanneer en de plaats waar de commissie of commissien zullen bijeenkomen.

De voorzitter der commissie brengt den tijd, gedurende welken het examen zal worden afgenomen, bij openbare aankondiging ter algemeene kennis.

Art. 7. De kosten van het examen zijn voor rekening van het Rijk.

De voorzitters, leden, leden-plaatsvervangers en secretarissen dier commissien genieten reis- en verblijfkosten en presentiegeld, door Ons te bepalen.

Art. 8 Hij, die zich aan het examen wenscht te onderwerpen, meldt zich aan bij den voorzitter der commissie.

Dag en uur van het examen worden bepaald door den voorzitter der commissie of het lid, dat hem vervangt, en aan den belanghebbende door den secretaris schriftelijk medegedeeld.

Art. 9. De commissie beraadslaagt en beslist niet dan bij tegenwoordigheid van minstens twee derden harer leden.

Bij verhindering van een der leden wordt, zoo noodig, door den voorzitter der commissie of het lid, dat hem vervangt, een plaatsvervanger opgeroepen.

Het besluit tot al of niet toelating wordt opgemaakt bij meerderheid van stemmen der tegenwoordige leden.

Staking van stemming geldt voor afwijzing.

Art. 10. De voorzitter der commissie wordt, zoo noodig, vervangen door het eerstbenoemd lid, dat ter vergadering aanwezig is.

De voorzitter of het lid, dat hem vervangt, regelt de werkzaamheden en leidt de beraadslagingen der commissie.

Verschillen, in den boezem der commissie gerezen, onderwerpt hij, zoo noodig, aan de beslissing van Onzen minister, met de uitvoering der wet van 25 December 1878 (*Stbl.* n°. 222) belast.

Hij onderteekent met den secretaris de uit te reiken getuigschriften en geeft aan de voorzitters der andere commissien, zoo die er zijn, kennis van de gedane afwijzingen en den termijn, waarvoor zij zijn geschied.

Art. 11. Na den afloop harer werkzaamheden brengt de commissie aan Onzen minister, met de uitvoering der wet van 25 December 1878 (*Stbl.* n°. 222) belast, een beredeneerd verslag van hare bevinding uit.

Art. 12. Dit besluit treedt in werking tegelijk met de wet van 25 December 1878 (*Stbl.* 222), regelende de voorwaarden tot verkrijging der bevoegdheid van arts, tandmeester, apotheker, vroedvrouw en apothekers-bediende.

Onze minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Stbl.* zal worden geplaatst, en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

WILLEM.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
KAPPEYNE.

N°. 10. *Kon. besluit van* 12 *Februari*, Stbl. n°. 36, *tot regeling der examens als arts, tandmeester, apotheker, vroedvrouw en apothekers-bediende.*

WIJ WILLEM III ENZ.

Op de voordragt van Onzen minister van Binnenlandsche Zaken, van den 2den Januarij 1879, litt. G, afdeeling Medische Politie;

Overwegende, dat het noodzakelijk is regelen te stellen omtrent de examens als arts, tandmeester, apotheker, vroedvrouw en apothekers-bediende;

Gelet op de artt. 2, 8, 11, 16, 17, 22 en 24 der wet van 25 December 1878 (*Stbl.* n°. 222), regelende de voorwaarden tot verkrijging der bevoegdheid van arts, tandmeester, apotheker, vroedvrouw en apothekers-bediende.

Den Raad van State gehoord (advies van den 4den Februarij 1879, n°. 25);

Gelet op het nader rapport van Onzen voornoemden minister, van 10 Februarij 1879, n°. 27, afdeeling Medische Politie;

Hebben goedgevonden en verstaan:

§ 1. *Van de examens als arts, tandmeester of apotheker.*

Art. 1. De voorzitters, leden, leden-plaatsvervangers en secretarissen van de commissien, belast met het afnemen der examens, bedoeld in artt. 2 en 11 der wet van 25 December 1878 (*Stbl.* n°. 222), worden jaarlijks, in te gaan den eersten Augustus, door Ons benoemd.

De commissie wordt, zoo noodig, in den loop des jaars door Ons aangevuld.

De commissie, belast met het afnemen van de examens, bedoeld in art. 2 van genoemde wet, is mede bevoegd tot het afnemen der examens in art. 8 en van die tot uitbreiding van bevoegdheid in het 2de lid van art. 24 dier wet vermeld.

Art. 2. Hij, die zich aan het examen wenscht te onderwerpen, meldt zich schriftelijk aan bij den voorzitter der commissie, onder overlegging der bewijzen, bij de wet voor zijne bevoegdheid of toelating gevorderd.

In geval van twijfel omtrent de genoegzaamheid dier bewijzen onderwerpt de voorzitter der commissie of het lid, dat hem vervangt, het geschilpunt aan de beslissing van Onzen minister, met de uitvoering der wet van 25 December 1878 (*Stbl.* n°. 222) belast.

De dag en het uur van het examen van den belanghebbende worden door den voorzitter der commissie of het lid, dat hem vervangt, bepaald en aan den belanghebbende door den secretaris der commissie schriftelijk medegedeeld.

Art. 3. De voorzitter der commissie wordt, zoo noodig, vervangen door het eerstbenoemde lid, dat ter vergadering tegenwoordig is, tenzij bij meerderheid van stemmen der aanwezige leden een ander lid daarvoor wordt aangenomen.

De commissie beraadslaagt en beslist niet dan bij tegenwoordigheid van minstens de grootste helft der leden.

Het besluit tot al of niet toelating wordt opgemaakt bij meerderheid van stemmen der aanwezige leden.

Staking van stemmen geldt voor afwijzing.

Bij verhindering van een der leden wordt, zoo noodig, door den voorzitter of het lid, dat hem vervangt, een plaatsvervanger opgeroepen.

Art. 5. De voorzitter of het lid, dat hem vervangt, regelt de werkzaamheden en leidt de beraadslagingen der commissie.

Hij onderwerpt verschillen, in den boezem der commissie gerezen, zoo noodig, aan de beslissing van Onzen minister, met de uitvoering der wet van 25 December 1878 (*Stbl.* n°. 222) belast.

De diploma's in art. 19, en de bewijzen, in het laatste lid van art. 2 dier wet vermeld, worden door hem en den secretaris onderteekend.

Art. 6. De ondervraging geschiedt in het Nederlandsch, tenzij de commissie, op verzoek van den belanghebbende, het gebruik eener vreemde taal vergunt.

Art. 7. Na den afloop harer werkzaamheden brengt de commissie aan Onzen minister, met de uitvoering der wet van 25 December 1878 *Stbl.* n°. 222) belast, eene beredeneerd verslag van hare bevindingen uit.

§ 2. *Van de examens als vroedvrouw of apothekers-bediende.*

Art. 8. Onze minister, met de uitvoering der wet van 25 December 1878 (*Stbl.* n°. 122) belast, wijst jaarlijks de provincie of provinciën aan, waarin de examens, in art. 20 dier wet vermeld, zullen worden gehouden.

Bij verhindering van den inspecteur of adjunct-inspecteur der provincis wordt hij tijdelijk vervaugen door een adjunct-inspecteur, hiertoe, ingevolge art. 20 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 58), aan te wijzen.

Bij verhindering van een lid der commissie roept de voorzitter een

der plaatsvervangers op, voor dat geval aangewezen door Onzen minister, met de uitvoering der wet van 25 December 1878 (*Stbl.* n°. 222) belast.

Art. 9. De commissie kan niet beraadslagen, noch beslissen dan in eene voltallige vergadering.

Het besluit wordt opgemaakt met meerderheid van stemmen.

Art. 10. Die zich aan het examen als vroedvrouw of apothekers-bediende wenscht te onderwerpen, wendt zich tot den voorzitter der commissie, onder overlegging der bewijzen, voor hare of zijne toelating bij de wet gevorderd.

Deze bepaalt dag en uur van het examen en geeft daarvan aan den belanghebbende kennis.

De ondervraging geschiedt in het Nederlandsch.

Art. 11. Zij, die ingevolge het tweede lid van art. 16 der wet van 25 December 1878 (*Stbl.* n°. 222) als leerling-vroedvrouw begeert te worden ingeschreven, meldt zich in persoon aan bij den geneeskundigen inspecteur, binnen wiens ambtsgebied zij met der woon gevestigd is.

De inspecteur gaat tot de inschrijving niet over, dan na zich te hebben overtuigd:

1°. dat de leerling-vroedvrouw den leeftijd van achttien jaren heeft volbragt;

2°. dat zij behoorlijk lager onderwijs met vrucht genoten heeft;

3°. dat zij niet lijdt aan een of ander voor de uitoefening van het beroep als vroedvrouw hinderlijk ligchaamsgebrek, en in het algemeen eene goede gezondheid geniet;

4°. dat zij is van onbesproken zedelijk gedrag, ten blijke waarvan hem een bewijs moet worden overgelegd, afgegeven door den burgemeester harer woonplaats binnen eene maand vóór den dag der overlegging.

Het bewijs van inschrijving moet om geldig te blijven telkens na verloop van een jaar door den inspecteur van zijn visa worden voorzien.

Het kan door hem, indien de leerling-vroedvrouw niet langer voldoet aan de voorwaarden, onder n°s. 3 en 4 gesteld, worden ingetrokken.

Bij overbrenging harer woonplaats binnen het ambtsgebied van een anderen inspecteur doet de leerling-vroedvrouw binnen eene maand na hare vestiging in de nieuwe woonplaats het bewijs van het visa van den geneeskundigen inspecteur dier woonplaats voorzien. Bij gebreke daarvan verliest het zijne geldigheid.

Art. 12. Het examen als vroedvrouw betreft:

A. voor zooveel aangaat het *theoretisch* gedeelte:

a. algemeene kennis van het zamenstel van het menschelijk ligchaam en van zijne verrigtingen;

b. meer bijzondere kennis van het bekken en van de vrouwelijke zachte geslachtsdeelen;

c. de kennis van den loop der zwangerschap, der baring en van het kraambed in den regelmatigen toestand en van den daarbij te verleenen bijstand;

d. de kennis van de meest voorkomende stoornissen gedurende de zwan-

gerschap, de baring en het kraambed en van de daartegen in te roepen hulp.

B. voor zooveel aangaat het *praktisch* gedeelte:

a. de aanwijzing op het drooge bekken of het fantôme van het werktuigelijk verloop der baring bij de verschillende liggingen der vrucht;

b. het uitvoeren van kunstbewerkingen, tot welke eene vroedvrouw volgens de bestaande wettelijke bepalingen bevoegd is.

Art. 13. Bij het examen als apothekers-bediende moeten bewijzen worden geleverd:

a. van met vrucht genoten behoorlijk lager onderwijs;

b. van bedrevenheid in het verstaan van recepten, in het Latijn geschreven;

c. van kennis der geneesmiddelen, voor zooveel als noodig is voor de gewone receptuur; van het vroegere medicinaal gewigt en van het Nederlandsch stelsel van maten en gewigten;

d. van bekwaamheid in het gereedmaken van recepten.

Slotbepaling.

Art. 14. Dit besluit treedt in werking tegelijk met de wet van 25 December 1878 (*Stbl.* n°. 222), regelende de voorwaarden tot verkrijging der bevoegdheid van arts, tandmeester, apotheker, vroedvrouw en apothekers-bediende.

Onze minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

WILLEM.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
KAPPEYNE.

N°. 11. *Kon. besluit van* 13 *Februari* n°. 8 *betreffende toelagen aan* bureaux voor vaccinatie.

WIJ WILLEM, III ENZ.

Op de voordragt enz.

Gelet op art. 18 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.*. n°. 134);

Hebben goedgevonden en verstaan:

1°. voor het jaar 1879 een subsidie uit 's rijks kas te verleenen aan:

het Amsterdamsch genootschap tot bevordering der koepokinenting ten bedrage van twee duizend gulden (*f* 2000);

het bureau voor vaccinatie te Haarlem ten bedrage van vijf honderd gulden (*f* 500);

het bureau voor vaccinatie te Utrecht ten bedrage van twee honderd gulden (*f* 200);

het bureau voor vaccinatie te Arnhem ten bedrage van twee honderd gulden (*f* 200));

het bureau voor vaccinatie en revaccinatie te Middelburg ten bedrage von een honderd en vijftig gulden (*f* 150);

het genootschap tot bevordering der koepokinenting te Rotterdam ten bedrage van vijf honderd gulden (*f* 500);

het bureau voor vaccinatie te 's Hertogenbosch ten bedrage van twee honderd gulden (*f* 200);

het bureau voor vaccinatie en revaccinatie te Franeker ten bedrage van twee honderd gulden (*f* 200);

het bureau voor vaccinatie te Ommen ten bedrage van een honderd gulden (*f* 100)

het vaccinatiebureau in het gesticht Calvariënberg te Maastricht ten bedrage van twee honderd gulden (*f* 200);

de inrigting tot voortplanting van oorspronkelijke koepokstof (parc-vaccinogène) te Utrecht, ten bedrage van twee duizend vijf honderd gulden (*f* 2500);

een en ander onder voorwaarden dat de koepokstof, zoowel de oorspronkelijke als de gehumaniseerde, altijd gratis zal moeten worden afgegeven, en dat jaarlijks vóór 1 April door elk der genoemde instellingen een verslag omtrent hare handelingen zal worden gezonden aan den inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provincie waarin de gesubsidiëerde instelling gevestigd is:

2° de betaling van voormelde bedragen aan te wijzen op art. van hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor het jaar 1879.

Onze mininister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan de Algemeene Rekenkamer.

(*get.*) WILLEM.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) KAPPEYNE.

N°. 12. *Koninklijk besluit van* 13 *Februari n°.* 4 *betreffende* toelagen aan de geneeskundige Raden.

WIJ WILLEM III, enz.

Op de voordragt enz.

Gelet op art. 24 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 58), gewijzigd bij de wet van 16 April 1867 (*Stbl.* n°. 28);

Hebben goedgevonden en verstaan:

aan de geneeskundige Raden ter bestrijding hunner uitgaven, met inbe-

grip van vergoeding voor reis- en verblijfkosten der leden en plaatsvervangende leden, en voor zoover zij niet behooren tot de geneeskundige ambtenaren, van vacatiegeld voor de vergaderingen, die zij bijwonen en voor de werkzaamheden in art. 13 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 58) genoemd, voor het jaar 1879 toe te kennen de navolgende sommen:

aan den Raad voor Noord-Brabant en Limburg twee duizend negen honderd gulden (*f* 2900);

aan den Raad voor Gelderland en Utrecht drie duizend vijf honderd gulden (*f* 3500);

aan den Raad voor Zuid-Holland drie duizend en drie honderd gulden (*f* 3300);

aan den Raad voor Noord-Holland drie duizend een honderd gulden (*f* 3100);

aan den Raad voor Zeeland twee duizend een honderd gulden (*f* 2100);

aan den Raad voor Overijssel en Drenthe twee duizend vijf honderd gulden (*f* 2500);

aan den Raad voor Friesland en Groningen drie duizend vier honderd gulden (*f* 3400);

met bepaling dat de in bovengemelde sommen begrepen vacatiegelden voor het bijwonen der vergaderingen van den Raad worden berekend tegen acht gulden (*f* 8) per dag.

Onze minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan de Algemeene Rekenkamer.

(*get.*) WILLEM.

De minister van Binnenlandsche Zaken
(*get.*) KAPPEYNE.

N°. 13. Bij Kon. besluit van 18 Februari n°. 11 is H. G. F. Peltzer, off. v. gez. 1e kl., met ingang van 20 Februari voor den tijd van drie jaren belast met het gezondheidsonderzoek van schepen, voor Helder en Texel. (*Staatsc.* 20 Februari.)

N°. 14. Bij Koninklijk besluit van 14 Maart 1879, n°. 9, is, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend aan dr. L. C. E. E. Fock, als plaatsvervangend lid van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht, en in zijne plaats benoemd dr. G. H. de Feyfer, te de Bilt (provincie Utrecht). (*Staatscour.* 16 en 17 Maart.)

N°. 15. *Brief van den geneeskundigen Raad voor Noord-Holland van Maart* 1879 *aan geneeskundigen en apothekers in Noord-Holland betreffende het* itereeren van recepten.

Op het bij het bij herhaling afleveren van dezelfde geneesmiddelen volgens hetzelfde recept en meestal zonder voorkennis van den geneesheer, van wien het voorschrift afkomstig is, — het zoogenaamd *itereeren van recepten* — werd in den laatsten tijd, ook hier te lande, de aandacht der geneeskundigen meer en meer gevestigd. En zulks te recht. Dat het voortgebruiken van geneesmiddelen op eigen gezag, al geschiedt dit volgens een eenmaal ontvangen recept, schromelijke gevolgen hebben kan en voorzeker niet zelden schaadt, behoeft geen betoog. Men bedenke slechts, dat menig buiten voorkennis van den geneesheer geïtereerd recept, sterk werkende geneesmiddelen voorschrijft of althans zoodanige, waarvan het voortdurend gebruik door den geneesheer zelven, die het recept gegeven heeft, ten sterkste zou worden afgekeurd.

In de laatste vergadering van den geneeskundigen Raad dezer provincie werd, na gedachtenwisseling over dit punt, besloten om, ten einde bedoeld misbruik zooveel mogelijk te keeren:

1°. HH. geneeskundigen aan te sporen alle recepten, waarvan zij iteratie zonder hunne voorkennis gevaarlijk of niet wenschelijk achten, te kenmerken met de woorden: NE ITERETUR, *in duidelijk leesbare letters, dwars over het recept* geschreven.

2°. HH. apothekers ten ernstigste aan te bevelen, dat zij zich onthouden van het itereeren van alle recepten, die van het *ne iteretur* van den geneesheer voorzien zijn.

De geneeskundige Raad voor Noord-Holland:

Dr. J. PENN, *Voorzitter.*
Dr. G. A. N. ALLEBÉ, *Secretaris.*

N°. 16. *Wet van* 23 *April*, Stbl. n°. 73, *houdende buitengewone maatregelen tot afwending van besmettelijke ziekten en tot wering harer uitbreiding en gevolgen.*

WIJ WILLEM III, enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat tot afwending van besmettelijke ziekten en tot wering harer uitbreiding en gevolgen buitengewone voorziening noodig kan zijn;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen over-

leg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Bij het bestaan, binnen of buiten 's lands, eener besmettelijke ziekte, kan door Ons in-, door- en vervoer van lompen, gebruikte kleedingstukken, ongewasschen lijf- en beddegoed, onbewerkte wol en haar, huiden, bontwerk en andere voor het overbrengen van besmetting vatbare voorwerpen verboden worden en kunnen door Ons bepalingen vastgesteld worden omtrent het onderzoek, de afzondering en ontsmetting van personen en goederen, het vervoer van personen en goederen en de middelen, zoo openbare als bijzondere, waarmede dat vervoer geschiedt, een en ander onverminderd de bepalingen der wetten van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) en van 28 Maart 1877 (*Stbl.* n°. 35).

Art. 2. Onverminderd de toepassing van bij de gewone strafwet bedreigde straffen, zoo daartoe termen zijn, wordt de overtreding der voorschriften en de belemmering of het verzet tegen het onderzoek, de afzondering of de ontsmetting, in het voorgaande artikel bedoeld, gestraft met gevangenis van eene maand tot twee jaren en geldboete van *f* 100 tot *f* 2000, te zamen of afzonderlijk.

Art. 463 van het Wetboek van Strafregt en art. 20 der wet van 29 Junij 1854 (*Stbl.* n°. 102) zijn ten deze toepasselijk.

Art. 3. Hetgeen in strijd met Onze bevelen vervoerd is en hetgeen waarin of waarmede de overtreding heeft plaats gehad, wordt in beslag genomen en door den regter bij veroordeeling verbeurd verklaard. Voor zooveel in het belang der gezondheid of tot wering van besmetting noodig is, worden de in beslag genomen voorwerpen, op last van den burgemeester, vernietigd of onschadelijk gemaakt.

Dit geschiedt niet dan na waardeering door een deskundige, door den burgemeester benoemd.

Het 4de, 5de en 6de lid van art. 24 der wet van 20 Julij 1870 (*Stbl.* n°. 131) zijn ten deze toepasselijk.

Bij afwezigheid van den eigenaar wordt hij, ten opzigte der bepalingen van dit artikel, vervangen door den vervoerder.

De geldsom, vertegenwoordigende de waarde van hetgeen vernietigd is, wordt aan den gemeente-ontvanger in bewaring gegeven. Zij wordt in geval van vrijspraak of ontslag van rechtsvervolging, aan den eigenaar van de vernietigde voorwerpen uitgekeerd.

Zoo de burgemeester, ten genoege van Onzen Commissaris in de provincie, aantoont dat de kas der gemeente niet toelaat de waarde bij den gemeente-ontvanger in bewaring te geven, worden hem de daarvoor benoodigdee gelden ter goede rekening uit 's Rijks schatkist verstrekt.

Op deze verstrekkingen en alle onkosten, waartoe de vernietiging of onschadelijkmaking aanleiding geeft, zijn de bepalingen vastgesteld in de 1ste, 2de, 3de, 4de en 5de alinea van art. 28 der wet van 20 Julij 1870 (*Stbl.* n°. 131), toepasselijk.

Art. 4. Deze wet treedt in werking met den dag harer afkondiging in het *Stbl.* en blijft niet langer van kracht dan tot 1°. Januarij 1881.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministeriële Departementen, Autoriteiten, Collegien en Ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te Amsterdam, den 23sten April 1879.

WILLEM.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
KAPPEYNE.

N°. 17. Bij Kon. besluit van 24 April n°. 31 is benoemd tot lid van den geneeskundigen Raad voor Noord-Holland, mr. C. M. J. Willeumier, te Amsterdam. (*Staatscour.* 26 April.)

N°. 18. *Rapport nopens het onderzoek naar de voorziening in* drinkwater aan de stations en wachterswoningen *langs de spoorweglijn Harlingen—Nieuwe Schans.*

Het onderzoek naar de voorziening in drinkwater heeft, met uitzondering van het traject Veenwouden—Grijpskerk, over de geheele lijn plaats gevonden en is bewerkstelligd in den nazomer van 1878, bij overvloedigen regen, door de leden en de plaatsvervangende leden van den geneeskundigen raad voor Friesland en Groningen, de heeren Huizinga, Haima van de Wal, Bruinsma, de Waard, Meder, van Ankum en de Haakma Tresling, ingevolge nader besluit van de vergadering van den raad van 20 Julij 1878, nadat eene missive van Z.Exc. den minister van Waterstaat, enz. was ingekomen, waarin Z.Exc. de meening uitsprak, dat de aanduiding in een vroeger, dd. 21 Januarij 1878 aan, Z.Exc. gerigt schrijven omtrent dit onderwerp te onbepaald waren, om daarop een vruchtbaar onderzoek te kunnen instellen en het verzoek tot den Raad werd gerigt, zoo mogelijk meer bepaalde opgaven te dier zake te bekomen.

Aangaande de voorziening in drinkwater aan het station te Harlingen wordt medegedeeld, dat het stationsgebouw ruim is voorzien van goed drinkwater, opgevangen op zinken daken en in voldoend soliede bakken bewaard. Eene communicatie tusschen den regenbak en de privaten, die vroeger heeft bestaan, is thans opgeheven. Er is een welput die geen aangenaam drinkwater geeft.

Op het traject Harlingen—Leeuwarden heeft iedere wachtpost 2 tonnen voor regenwater van circa 200 liter inhoud. Tot op pl. m. 20 cM. boven den grond geplaatst, zijn zij gesloten met een deksel en bevinden zij zich voor en achter de woningen. De ton achter de woning is op 2 meter afstand

van den beerput der inwonende familie ingegraven, behoudens eene enkele uitzondering, waar de afstand eenigzins grooter is. Het spoel- en huiswater wordt om deze waterhouders geworpen en zakt daar in den vrij lossen bodem. De tonnen in den grond zijn bij enkele wachtposten vervangen door tonnen boven den grond. Ze waren in den regel goed voorzien, met uitzondering van enkele, die lekkage hadden. De laatsten vooral wemelden van verschillende insecten.

Behalve deze tonnen heeft elke wachtpost een welput op eenige meters afstand van de woning. De pompen dezer putten waren echter allen defect. Slechts door middel van een enkele gelukte het na veel inspanning water op te pompen, dat vuil, modderig was en overvloed van zwavelwaterstof bevatte.

Het regenwater uit de tonnen was voor het meerendeel eenigzins troebel; bij onderzoek bleek, dat ze allen amonia en organische stoffen bevatten, behalve dat van wachtpost n°. 5, dat van beide vrij was.

In vele tonnen was het water zoodanig verontreinigd, dat dit ondrinkbaar moet genoemd worden.

Het regenwater van drie posten bevatte bij twee zwavelwaterstof, bij de derde organische stof in groote hoeveelheid.

Halte Deinum was regen- en welwater goed te noemen.

Station Dronrijp, met een gemetselden bak, heeft zuiver regen- en welwater.

Het regenwater van het stationsgebouw te Leeuwarden was bruingeel van kleur, troebel en tamelijk goed van smaak, doch bevatte zooveel organische stoffen, dat het als drinkwater verdient *afgekeurd* te worden. Het putwater, dat niet als drinkwater wordt gebruikt, is *stinkend vuil* èn *zeer slecht.*

Het regen- en putwater aan het station Veenwouden wordt als zeer goed gekwalificeerd.

De bewoners van de wachtposten nos. 58, 56 en 53 gebruiken water uit de nabijgelegen Niezijlster-, Visvlieter- en Grijpskerker diepen, welke wateren goed worden genoemd. Ook staat hun slootwater ten dienste, dat echter 's zomers, na eenigszins langdurige droogte, onaangenaam van reuk en smaak wordt. Tusschen de nos. 52 en 53 is een zoogenaamd dood wachthuis bewoond. De bewoners van dit wachthuis gebruiken slootwater, waar geen gebrek aan is, maar dat na eenigzins langdurige droogte des zomers begint te stinken. Na de afdamming van het Reitdiep bij de Zoutkamp is het water bij de wachthuizen nos. 58, 56 en 53 aanmerkelijk beter geworden en geschikt tot drinkwater.

Aan het station Grijpskerk zijn een regenbak en een put aanwezig.

Het onderzoek van het water van 4 putten bij het station Zuidhorn leverde de volgende resultaten op: het water uit den put aan het stationsgebouw werd als drinkwater goed bevonden, evenzoo het water uit den put van de woning van den opzichter van Kluiven; dat uit den put van

de woning des wisselwachters no. 61 duidde een verontreinigden bodem, een slecht gestapelden put of andere onreinheid aanbrengende zaken aan; het was troebel, zette vlokken af en was na 5 dagen duf. De laatste drie woningen zijn gebouwen direct behoorende bij den spoorweg, en worden door de betrokken personen in huur bewoond.

Het stationsgebouw te Groningen is voldoende van goed regenwater voorzien.

De stationsgebouwen Zuidbroek, Scheemda, Winschoten en Nieuwe Schans bezitten zeer groote, met zorg gemetselde regenbakken, en het water hierin opgevangen dient als drinkwater, behalve te Scheemda, waar gebruik gemaakt wordt van putwater. De inhoudsruimte van de bakken is zeer aanzienlijk, zoodat er sedert den aanleg nog geen gebrek aan drinkwater is voorgekomen. Die van het station te Winschoten is zoo, dat in tijden van gebrek verscheidene huisgezinnen uit dezen regenbak worden voorzien, zonder dat het personeel van het station en dat van den restaurateur zich over schaarschheid van water hadden te beklagen. Het regenwater van het station Scheemda is niet onderzocht geworden, wijl men daar, gelijk boven is gezegd, van putwater gebruik maakt, en dit aan een onderzoek werd onderworpen.

Het regenwater is voortreffelijk, en de sporen ammonia, die dat van Nieuwe Schans bevat, kunnen gemakkelijk aan de uitwerpselen van de talrijke vogelen die het dak bewonen, toegeschreven worden.

De afwezigheid van salpeterigzuur, chloor en organische stoffen wijst er op, dat deze ammonia niet veroorzaakt wordt door eenige gemeenschap met een riool of met eenige andere verzameling van organische rottende zelfstandigheden, waardoor dan ook de tegenwoordigheid er van de deugdelijkheid van het water niet vermindert.

Geheel anders is de uitslag van het onderzoek van het regenwater uit de regenwaterton bij wachtpost 89. Wij zien dat hier organische stoffen aanwezig zijn, zeer veel amonia en veel salpeterigzuur. Zonder er veel over uit te weiden, is het reeds eene duidelijke aanwijzing, dat deze vaten niet de geschiktste bewaarplaatsen zijn voor regenwater. De vaten hebben bovendien te weinig inhoudsruimte, waardoor, bij weinig regen, de hoeveelheid opgevangen water niet in de behoefte voorziet. En blijft er eenigen tijd een gering gedeelte in bespaard, dan klagen de gebruikers, dat het water begint te stinken. Het feit, dat een vat bijna geheel gevuld met regenwater, dat zoo dikwijls door hemelvocht wordt vernieuwd, sporen organische stoffen, zeer veel ammonia en veel salpeterigzuur bevat, maakt het in het bijzonder afkeurenswaard en leert in het algemeen, dat het verschaffen van zulke houten tonnen, een onvoldoend middel is, om de bewoners van zulke wachthuizen van behoorlijk drinkwater te voorzien. Anders zoude de zaak zich verhouden, wanneer de vaten in stede van 175 liter b. v. eene viermaal grootere inhoudsruimte hadden en, in den bodem geplaatst, omringd werden met een laag leem, welke de

communicatie van den inhoud van het vat met den bodem zouden beletten. De plaatsing in den grond zou de aangename lage temperatuur of koelheid van het water bewaren, en door de grootere inhoudsruimte ruimschoots in de behoefte van de gebruikers voorzien. Wij moeten tevens wijzen op het ontbreken van goten aan de daken der wachthuizen. Slechts aan de daken van de wachthuizen 106, 105, 104, 89 en 88 zijn voor een gedeelte goten aangebragt, de eenigste wachthuizen dan ook waar regenvaten geplaatst zijn, terwijl regenbakken, gelijk we zien, overal ontbreken.

Wat de plaatsing van de putten bij de wachthuizen betreft, die hun drinkwater, zoowel als dat voor huishoudelijk gebruik, òf geheel alleen, òf in hoofdzaak uit deze putten moeten hebben, zoo kan men die dikwijls niet zeer gelukkig noemen. Men schijnt er volstrekt niet aan gedacht te hebben, dat mestvaalt, secreet en goot voor afvoer van vuilnis in de nabijheid geplaatst, op den duur een put bederven, daar altijd na korter of langer tijd het vuile vocht zich een weg baant tot eene der wateraders, die den put voeden. Dit moest juist bedacht worden voordat men over de zamenstelling van het water spreekt, dewijl het terrein dezer huizen, alle geplaatst verre buiten de bebouwde kom, zeer gunstige voorwaarden aanbiedt om het bodemwater, dat in het bekken van een put wordt verzameld, verre te houden van mestvaalt of secreet, zoodat er geene vrees voor vermenging of verontreiniging behoefde te bestaan. Het feit nu, dat deze voorzorgen in verreweg de meeste gevallen niet zijn genomen, vereenigd met dat, wat uit het onderzoek van het water volgt, en waaruit blijkt, dat het water van verreweg de meeste dezer putten onzuiver is, wijst er op, dat deze onzuiverheden niet aan natuurlijke oplosbare bestanddeelen alleen zijn te wijten, maar ook voor een deel te danken zijn aan de nabijheid van mestvaalt, riool of secreet.

Van de *putwaters* hier onderzocht *beantwoordt* er *niet een* aan de eischen, welke men gewoon is aan volkomen betrouwbaar goed water te stellen.

Mist men putwater, dat men volkomen goed kan noemen, er komen eenigen voor, welke genoeg deugden aanbieden om ze voor drinkbare wateren te verklaren.

Deze zijn: het putwater van den put van het station van Scheemda en van dien van wachtpost 96 A.

Hierop volgt in deugdelijkheid, schoon reeds met eenige gebreken behebt, het water van wachtpost 102 en 94. Van de andere wateren kan men weinig zeggen, althans geen goeds, behalve dat het eene een weinig slechter is dan het andere.

Wanneer men ook al de kleur en het chemisch onderzoek achterwege laat, zoo moet toch water afgekeurd worden, dat niet goed van smaak is of dat onaangenaam riekt.

Daarom moeten afgekeurd worden de putten van wachtposten 105, 103, 104, 107, 92, 89, 101, 86, 97, 88 en 98.

Er blijven dus nog over de putten van 93, 106 en 87, waarvan het water althans niet stinkt en de smaak vrij goed is.

Doch hecht men aan chemisch onderzoek slechts eenig gewigt, dan zou slechts n°. 83 op den naam van drinkwater kunnen aanspraak maken, en wel hierom dewijl er slechts sporen van organische stoffen in aangetroffen worden en het chloorgehalte niet zoo overwegend is, of men kan het gehalte er van toeschrijven aan den met chloorverbindingen rijk bedeelden kleibodem en (in verband met de hoogst geringe hoeveelheid organische stoffen) met rottingsproducten, waarmede de aderen van dien put in verband staan.

Daartoe zoude men ook de put van n°. 106 kunnen brengen, ware het niet, dat de smaak hiervan niet zuiver is en het chloorgehalte zeer groot.

Die van n°. 87 moet afgekeurd worden wegens de groote hoeveelheid organische stozen, die in verband met de groote hoeveelheid salpeterzuur, de afwezigheid van kalk en de aanwezigheid van zwavelzuur, het vermoeden meer dan wettigen, dat deze put in verband staat met het daaraan belendende kanaal, waarin de afval der aardappelmeelfabrieken uitgestort wordt. Deze afval, bestaande vooral uit de celstof en het planteneiwit der aardappelen, geeft door rotting de producten, welke zich door verdere ontleding doen kennen in de aanwezigheid van organische stoffen, de afwezigheid van kalk, de aanwezigheid van zwavelzuur, chloor etc.

Resumeert men in 't kort de uitkomsten van het onderzoek van den watervoorraad op dit gedeelte der lijn, dan bezit volkomen goed drinkwater: geen wachtpost of station; — drinkbaar water: station Scheemda en 96 A. Een weinig minder in kwaliteit zijn 102 en 94; niet bepaald afkeurenswaard: 93 en 106; af te keuren: 105, 103, 104, 107, 92, 89, 101, 86, 87, 97, 88 en 98.

Men behoeft er niet aan te twijfelen, of de resultaten van dit wateronderzoek zouden veel ongunstiger zijn, ware er een andere tijd van examinatie gekozen.

Over de regenwatertonnen sprekende wezen wij er reeds op, hoe in tijden van overvloedigen regen (gelijk wij in de laatste twee jaren in ons land beleefden) het water zuiverder moet zijn, dan in die, waarin het reservoir slechts zelden door hemelwater wordt aangevuld, wat voor putten geldt in tijden wanneer het grondwater laag is. Vooral is dit het geval met putten in kleibodem gegraven. Een eenvoudige oogopslag leert, dat er onder de enkele waters die op dit gedeelte van de lijn drinkbaar genoemd worden, slechts 2 voorkomen in kleibodem; de ziltige smaak, eigen aan water in kleibodem, vermeerdert bij laag water.

Maar er is meer. Ieder weet, dat in tijden van droogte ook het water uit de slooten in kleibodem gelegen, brak en onbruikboar wordt, even als dat der putten. (In oorden met veenachtigen bodem is althans dat water uit slooten in vele gevallen nog drink- of onbruikbaar.) Nu wordt in dezen het geval erger, dewijl die wachthuizen zoo ver van bevolkte streken, ja

van bewoonde behuizingen zijn gelegen, en de post van wachters als van zelf buitensluit de mogelijkheid, om zich van verre water te verschaffen. Vele wachthuizen liggen op 10—15, enkele op 30 minuten afstands van iedere woning. In tijden van droogte wordt het water in kwestie ondrinkbaar en zelfs voor het bereiden der spijzen onbruikbaar. De bewoners hebben eenige middeltjes, als: het koken van het water met aluin, met karnemelk, het dan laten bekoelen, om het daarna te gebruiken. „Men moet er eerst aan gewennen," zeggen de menschen. Daarom heeft men dan ook in de wachthuizen, die in de Dollardklei gelegen zijn, nl. 105, 106, 104, een vat geplaatst en aan een deel van het dak dier huizen eene goot gemaakt, om het water in dat vat te leiden.

Vatten we nu de uitkomsten van het wateronderzoek langs de geheele lijn Harlingen—Nieuwe Schans zamen, don blijkt:

1°. dat de stationsgebouwen, met uitzondering van dat te Leeuwarden, ruimschoots voorzien zijn van goed regenwater;

2°. dat de watertonnen bij sommige wachthuizen geplaatst, slechte bewaarmiddelen voor deugdelijk drinkwater en van te geringe inhoudsruimte zijn.

3°. dat de bodem, waarop de verschillende wachthuizen zijn geplaatst, niet zoodanig is, dat men grond heeft te verwachten, dat daarin putten kunnen worden gegraven, welke zuiver en voldoend water leveren;

4°. dat het water van de meeste putten, zelfs onderzocht in een tijd, waarin het grondwater hoog is, op verre na niet deugt als drinkwater;

5°. dat de bewoners van de meeste wachtposten des zomers, reeds bij geringe droogte, gebrek hebben aan drinkbaar water;

6°. dat de meeste wachtposten goede leidingsgoten missen om het water naar ontvangers te leiden;

7°. dat eindelijk eene betere voorziening in deze eerste levensbehoefte een dringende eisch is in het belang van de gezondheid van het dienstpersoneel der spoorwegmaatschappij en van hunne gezinnen.

Weshalve de geneeskundige Raad voor Friesland en Groningen zich verpligt rekent, met bescheidenheid, doch met den noodigen aandrang, deze ernstige aangelegenheid onder de oogen te brengen van hem of hen, die ten deze verbetering kunnen en behooren aan te brengen.

Namens den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen,

1 Mei 1879.

L. Ali Cohen, *voorzitter.*
S. Sr. Coronel, *secretaris.*

N°. 19. Bij Kon. besluit van 3 Mei n°. 10 is het bij Kon. besl. van 13 Februari n°. 8 verleend rijkssubsidie aan het bureau voor vaccinatie te 's Hertogenbosch voor dit jaar verhoogd met *f* 600, onder voorwaarde in het laatst aangehaald besluit vermeld.

N°. 20. *Beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 20 *Mei houdende* intrekking van besmetverklaring *van Russische havens.* (Staatscour. 21 *Mei.*)

De minister van Binnenlandsche Zaken;

Overwegende dat de Aziatische pest in het Russische Rijk geweken is;

Gelet op zijne beschikking van 4 Februarij 1879, opgenomen in de *Staatscourant* van 5 Februarij 1879, waarbij alle Russische havens, gelegen aan de Zwarte Zee en de Zee van Azof, besmet zijn verklaard;

Heeft goedgevonden:

Genoemde beschikking met ingang van 22 Mei 1879 in te trekken.

Deze beschikking zal worden geplaatst in de *Nederlandsche Staatscourant.*

KAPPEYNE.

N°. 21. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zeeland, gehouden den* 13 *Juni* 1879.

Voorzitter: dr. B. Carsten, waarnemend geneeskundig inspecteur voor Zeeland.

Tegenwoordig de leden: Martin, de Ligny, mr. Snijder, Walraven, de Visser, dr. Dobbelaer de Wind, dr. Verschoor, dr. de Man, Hennequin, dr. Keizer, de Looze, dr. Janssen, het plaatsvervangend lid dr. Couvée en de secretaris.

Hulde aan dr. A. A. Fokker.

Na opening van de vergadering brengt de voorzitter hulde aan de nagedachtenis van dr. A. A. Fokker, in leven geneeskundig inspecteur voor Zeeland, voorzitter van dezen Raad. Hij acht het overbodig te dezer plaatse uit te weiden over de verdiensten van Fokker als geneeskundig ambtenaar, als geneesheer en als mensch, verzekerd zijnde, dat deze bij alle leden van den Raad te goed bekend zijn, door allen ten zeerste gewaardeerd worden. Het zij daarom voldoende te dezer plaatse hulde te brengen aan den ijver en de nauwgezetheid van den waardigen man, die gedurende vele jaren aan het hoofd van het geneeskundig Staatstoezicht in dit gewest mocht staan en op dit gebied veel goeds heeft mogen tot stand brengen. Hij acht zich dan ook overtuigd, dat zijn streven en werken nog lang in dankbare herinnering zullen blijven bij den geneeskundigen Raad voor Zeeland.

Notulen.

De in druk verschenen notulen der vorige vergadering worden na goedkeuring vastgesteld.

Ingekomen

Ingekomen zijn: een schrijven van mevrouw de wed. Fokker

stukken. van 24 December 1878, kennis gevende van het overlijden van dr. A. A. Fokker, geneeskundig inspecteur voor Zeeland, welke missive door den voorzitter en secretaris namens den Raad met een brief van rouwbeklag beantwoord is; — een schrijven van mr. A. E. Dronkers van 18 April jl., waarbij deze wegens vertrek naar elders bedankt als correspondeerend lid van den Raad en voor het door den Raad in hem gestelde vertrouwen dank betuigt. Wordt besloten mr. Dronkers den dank van den Raad over te brengen voor de wijze waarop hij in zijne betrekking van chef van het Bureau voor Statistiek ter provinciale griffie den Raad vele malen van dienst geweest is.

Verslag v. d. inspecteur. Door den voorzitter wordt hierop mededeeling gedaan van de handelingen van het geneeskundig Staatstoezicht sedert 4 November 1878.

Aan deze mededeeling zij het volgende ontleend:

1°. *Berichten van algemeenen aard.*

Hierbij geschiedt mededeeling van de beschikkingen van den minister van Binnenlandsche Zaken van 5 November en van 27 December 1878, waarbij aan den werkkring van den geneeskundigen adjunct-inspecteur voor Zuid-Holland de provincie Zeeland tijdelijk wordt toegevoegd, en na het overlijden van dr. A. A. Fokker de waarneming van de betrekking van inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor Zeeland tijdelijk wordt opgedragen aan den adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor Zuid-Holland, dr. B. Carsten te 's Gravenhage.

Ingekomen zijn verder: Koninklijk besluit van 13 December 1878, houdende benoeming van de leden en plaatsvervangende leden in de geneeskundige Raden, en de beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken, houdende benoeming van de secretarissen bij die Raden; — een exemplaar van de wet van 25 Dec. 1878 (*Stbl.* n°. 222), regelende de voorwaarden tot verkrijging der bevoegdheid van arts, tandmeester, apotheker, vroedvrouw en apothekersbediende, en de Koninklijke besluiten van 12 Febr. 1879 (*Stbl.* n°. 34, 35 en 36); — Koninklijke besluiten van 13 Febr. 1879, houdende vaststelling der toelagen aan de geneeskundige Raden voor 1879, waarbij aan den Raad voor Zeeland *f* 2100 wordt toegelegd; en van de rijks-subsidie ten bedrage van *f* 150 aan het bureau voor vaccinatie te Middelburg; — exemplaren van de *Staatscourant* van 5 Februari en 21 Mei 1879, houdende beschikkingen van den minister van Binnenlandsche Zaken, waarbij alle russische

havens, gelegen aan de Zwarte zee en de zee van Azof, besmet worden verklaard wegens aziatische pest en waarbij deze beschikking omtrent de besmet verklaarde havens weder wordt ingetrokken; — exemplaren van het verslag aan den Koning van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig Staatstoezicht in 1877 voor de leden van den Raad; — en een exemplaar van de wet van 23 April 1879 (*Stbl.* n°. 73), houdende buitengewone maatregelen tot afwending van besmettelijke ziekten en tot wering harer uitbreiding en gevolgen.

Voorts zijn nog ingekomen:

Afschriften van de verslagen der plaatselijke gezondheidscommissiën te Middelburg en te Goes; — verslag der werkzaamheden van de Vereeniging van genees- en heelkundigen in Zeeland; — van de commissie van toezicht op de stedelijke geneeskundige dienst te Amsterdam, de staten aanwijzende der sterfte in die gemeente gedurende het jaar 1877; — van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen: rapport nopens het onderzoek naar de voorziening in drinkwater aan de stations- en wachterswoningen langs de spoorweglijn Harlingen—Nieuwe Schans; — van dr. S. Sr. Coronel een afdruk getiteld: het geneeskundig Staatstoezicht in Nederland; — van den heer Charles T. Liernur 2 brochures over Stelselmatige bodemverontreiniging contra pneumatische rioleering" en „Meer licht op de beerput-quaestie"; — verslag van de Vereeniging tot bevordering der volksgezondheid te Dordrecht over 1877 en 1878; — verslag van burgemeester en wethouders aan den gemeenteraad van Middelburg, alle welke boekwerken in het archief zullen geplaatst worden.

2°. *Personeel der geneeskunstoefenaren, enz.*

Overleden: M. N. de Broekert, heel- en vroedmeester te Wemeldinge; J. E. Risseeuw, heel- en vroedmeester te Middelburg; R. J. Pichal, vroedvrouw te Vlissingen.

Gevestigd: dr. A. I. Moens, arts te Goes; L. W. van der Sluijs, arts te Middelburg; J. C. Bolle, arts te Middelburg; H. Swart, apotheker te Tholen; A. J. W. Baars, vroedvrouw te Heinkenszand.

Vertrokken: L. W. van der Sluijs, arts te Middelburg; J. van Riel, apotheker te Goes; H. Beltjes, apotheker te Tholen.

Verplaatst: de heel- en vroedmeester A. A. J. Haman van Aagtekerke naar Westkapelle; de heel- en vroedmeester W. Goossen van St. Annaland naar Hoek.

Het beroep wordt niet meer uitgeoefend door de vroedvrouw L. V. F. van de Walle te Vlissingen.

3°. *Ziektetoestand in de provincie.*

Variolae. Variolae zijn waargenomen in Januari te Aardenburg, in Februari te Retranchement en in Mei te Sluis.

Te Aardenburg werd de ziekte aangebracht uit Brugge; opvolgend werden 4 personen in één gezin aangetast. Na het overlijden van een dezer is het lijk zoo spoedig mogelijk begraven (binnen 7 uren), het beddegoed vernietigd en andere voorwerpen ontsmet. Eene algemeene vaccinatie en revaccinatie werd zooveel mogelijk bevorderd. Een persoon, die bij de begrafenis hulp had verleend, werd aangetast en in de inrichting tot afzondering van lijders aan besmettelijke ziekten opgenomen. De ziekte heeft zich niet verder verspreid.

Te Retranchement kwam een geval van pokken voor in een herberg, die door kooplieden uit België druk werd bezocht. De overige leden van het gezin zijn onmiddellijk gevaccineerd en de besmette voorwerpen onteigend en verbrand. Er zijn daar geen meerdere gevallen voorgekomen.

Te Sluis werd de ziekte aangebracht uit Rijssel. Het middel van vervoer en de woning van de lijderes zijn ontsmet. Toen de vader ook werd aangetast, is deze vervoerd naar het lokaal tot afzondering van lijders aan besmettelijke ziekten. De ziekte heeft zich, voor zoover bekend, tot deze bepaald.

Scarlatina. Scarlatina vertoonde zich op Zuid-Beveland in 9 gemeenten, op Walcheren te Zoutelande.

Op eene vraag van dr. de Man deelt de inspecteur nader mede, dat te Zoutelande zich slechts een geïsoleerd geval voordeed, doch dat de ziekte epidemisch geheerscht heeft te 's Heerenhoek en Ovezande, maar dat de epidemie bereids in die gemeenten heeft opgehouden.

Morbilli. Eene zeer uitgebreide doch goedaardige mazelen-epidemie heeft in het afgeloopen tijdvak zich over de geheele provincie ontwikkeld, maar hoofdzakelijk op Walcheren en Zuid-Beveland, waar bijna geene gemeente verschoond bleef. Ook in het 5de distrikt verkreeg de ziekte tamelijke uitbreiding. 131 personen zijn in dit tijdvak aan de ziekte bezweken, waarvan 23 te Middelburg en 15 te Goes. Met het begin van Mei was de ziekte uit de meeste plaatsen geweken. De loop der ziekte en de wijze van verspreiding kan uit de kennisgevingen van de geneeskundigen gemakkelijk worden gevolgd. De school was in de meeste plaatsen de voornaamste bron van verspreiding.

Febris typhoidea en typhus. Febris typhoidea kwam hier en daar verspreid voor. Te Cadzand openbaarde zich eene huisepidemie in een armoedig gezin. Van de 7 lijders zijn 3 bezweken. Na de herstelling der

4 overigen heeft eene algemeene ontsmetting plaats gehad. — Te Cortgene vertoonde zich de ziekte op eene hoeve, waar 4 máanden te voren dezelfde ziekte was waargenomen. — Te Tholen werden bij een geval van typhus de besmette voorwerpen onteigend en de woning ontsmet.

Angina diphtherina werd op Walcheren in niet minder dan 12 gemeenten waargenomen, in Zuid-Beveland in 5 gemeenten. Te Grijpskerke werd de ziekte waargenomen in een gezin, waarvan de huisgenooten hulp hadden verleend bij lijders aan keelziekte. Te Schoondijke bezweken 3 kinderen in één gezin. De kleedingstukken dezer lijders zijn onteigend en vernietigd, de overige goederen in de woning ontsmet. Angina diphtherina.

Croup vertoonde zich sporadisch in 17 gemeenten. Croup.

Sterfgevallen aan kinkhoest zijn slechts in 4 gemeenten voorgekomen. Tussis quinta.

Een geval van hondsdolheid is te Westdorpe voorgekomen. Onmiddelijk is door den burgemeester van Axel het bevelschrift, bedoeld bij art. 3 al. 2 der wet van 5 Juni 1875 (*Stbl.* n°. 110), afgekondigd. Menschen waren door den hond niet gebeten. Hondsdolheid.

4°. *Handelingen van het geneeskundig Staatstoezicht.*

A. Uitvoering van besluiten der vorige vergadering.

Namens den Raad is een schrijven gericht aan heeren gedeputeerde Staten der provincie, waarbij dit collegie wordt uitgenoodigd, om de groote gemeenten in dit gewest opmerkzaam te maken op de leemte, die in vele plaatsen bestaat door het gemis aan eene tijdelijke bewaarplaats voor krankzinnigen. Bij *Provinciaal blad* van 9 Januari 1879, n°. 6, hebben dientengevolge gedeputeerde Staten van Zeeland de collegiën van burgemeester en wethouders uitgenoodigd hun te willen mededeelen, hoe in gevallen van krankzinnigheid gehandeld wordt en of in hunne gemeente eene doeltreffende gelegenheid aanwezig is, wanneer de toepassing van de laatste zinsnede van art. 10 der wet van 29 Mei 1841 (*Stbl.* n°. 20) gevorderd wordt.

Ter voldoening aan het besluit der vorige vergadering is door den inspecteur de aandacht van den officier van Justitie te Middelburg gevestigd op het feit, dat door eenige geneeskundigen te Goes, ten behoeve hunner patienten buiten de stad, geneesmiddelen worden afgeleverd, die door de apothekers bereid en bij de geneeskundigen worden bezorgd, en dat de geneeskundigen het verschuldigde voor de geneesmiddelen van de patienten ontvangen en dit met den apotheker verrekenen. Daaromtrent werd tot dusverre nog geen bericht ontvangen.

B. Plaatselijk onderzoek en handelingen ter bevordering der volksgezondheid.

Met dit doel en ter uitvoering van de wet van 28 Maart 1877 (Stbl. n°. 35) werden 8 gemeenten bezocht.

a. Begraafplaatsen.

Wissekerke. Op een verzoek van een ingezeten dezer gemeente, om eene schuur te mogen oprichten binnen den afstand van 35 M. van de begraafplaats — door gedeputeerde Staten in handen van den Inspecteur gesteld — werd gunstig geadviseerd.

's Heerenhoek. Door gedeputeerde Staten werd advies gevraagd omtrent de schadelijkheid der begraafplaats van de Nederduitsch Hervormde gemeente in de kom dezer gemeente, waar sedert 1876 eene algemeene begraafplaats is geopend. Een onderzoek in loco leerde, dat de bijzondere begraafplaats van drie zijden binnen den afstand van 35 M. door vele woningen wordt omgeven, sommigen slechts enkele meters van deze verwijderd. De luchtverversching van de aan die begraafplaats grenzende school kon alleen geschieden door de luchtlaag boven het kerkhof, terwijl het lijkenhuis onmiddellijk aan de school grenst.

Dergelijke toestand moet schadelijk voor de gezondheid geacht worden, niet alleen voor de bezoekers der school maar ook voor de omwonenden. Dientengevolge werd in overweging gegeven om art. 46 der wet van 10 April 1869 (Stbl. n°. 65) op deze begraafplaats toe te passen. Gedeputeerde Staten hebben daarop besloten de begraafplaats te doen sluiten.

b. Inrichtingen van nijverheid.

Een verzoek tot oprichting van eene slachterij in een perceel van de Kuiperspoort te Middelburg, was door het gemeentebestuur van de hand gewezen. De belanghebbende kwam van dit besluit in hooger beroep bij den Koning en door gedeputeerde Staten werd dientengevolge het advies van den inspecteur gevraagd, voor zoo ver de openbare gezondheid daarbij geacht kon worden betrokken te zijn. Bij een onderzoek in loco bleek dezen, dat in de naaste omgeving van het perceel geene woonhuizen zijn en dat het pand zoowel van de huizen van den „Dam" als van die der Rouaansche kaai door tuinen gescheiden is. De naastbij gelegen gebouwen in de Kuiperspoort zijn pakhuizen, stallen, enz.

Schade voor de volksgezondheid was naar zijne meening van de oprichting eener slachterij in bedoeld perceel wel niet te vreezen, indien de noodige maatregelen tegen bodemverontreiniging werden genomen.

In dien geest was door hem geadviseerd, maar omtrent den uitslag was hem niets bekend geworden.

De secretaris deelde hierop mede, dat hij van ter zijde ver-

nomen had, dat de bewoners der Rouaansche kaai het advies hadden ingewonnen van mr. D. van Eck, advokaat te 's Gravenhage. Dr. Dobbelaer de Wind gaf zijne bevreemding te kennen, dat de gezondheidscommissie in dezen niet door het dagelijksch bestuur der gemeente geraadpleegd was. Ook den voorzitter bevreemdt het zeer, dat door Burgemeester en Wethouders niet het gevoelen werd gevraagd van het geneeskundig Staatstoezicht; de motieven van het gemeentebestuur tot afwijzing van het verzoek waren niet ter zijner kennis gekomen.

c. Zieken-inrichtingen.

Toen bij een bezoek aan de gemeente Ter Neuzen in het begin van Februari bleek, dat nog geen gevolg gegeven was aan het plan tot daarstelling eener verplaatsbare hospitaalbarak (medegedeeld in de vorige vergadering), werd met het oog op de uitvoering der wet van 28 Maart 1877 (Stbl. n°. 35) ernstig op hare oprichting aangedrongen. Spoedig daarop (27 Februari) heeft de aanbesteding van het gebouw plaats gehad.

d. Verbandkisten voor spoortreinen.

Deze middelen werden onderzocht op de stations te Arnemuiden, Middelburg en Vlissingen en op een personentrein van Middelburg naar Vlissingen. Op de stations werden de verbandkisten en brancards in goeden staat gevonden met uitzondering van de kleefpleister, die niet volgens model en niet voldoende klevend was. Op den trein was geen brancard en geen handleiding tot het verleenen der eerste hulp aanwezig; het slot van de kist was niet sluitend en dientengevolge kolenstof in de kist gedrongen; de kleefpleister was van geene goede kwaliteit en de schaar en kurkentrekker verroest; ook ontbrak in de waterkruiken het water. Dit onderzoek zal worden voortgezet en de uitslag medegedeeld aan den minister van Binnenlandsche Zaken.

e. Adviezen over verschillende onderwerpen.

Uitvoering der wet van 28 *Maart* 1877 (*Stbl. n°.* 35.) Bij het besmet verklaren der havens van de Zwarte Zee en de Zee van Azof wegens Aziatische pest wenschte de minister van Binnenlandsche Zaken te worden ingelicht, in hoeverre in de verschillende zeehavens van Zeeland over de noodige middelen tot uitvoering der wet tot wering van besmetting door uit zee aankomende schepen kon worden beschikt. Een plaatselijk onderzoek in de gemeenten Brouwershaven, Ter Neuzen, Vlissingen en Zierikzee was hiervan het gevolg. Uit dit onderzoek bleek, dat de richtige uitvoering der wet in de genoemde plaatsen geene vertraging zoude ondervinden. Voor eene eventueele ontsmetting der koopmansgoederen was echter geene gelegenheid aan te wijzen, terwijl op eene meer doelmatige inrichting van de gelegenheid tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten te Vlissingen, „het pesthuis", bij den Burgemeester werd aangedrongen.

Uitoefening der geneeskunst door Belgische geneesheeren. Door den minister van Binnenlandsche Zaken werd het gevoelen van den inspecteur gevraagd over een schrijven van het gemeentebestuur van Hoek, waarbij op de behoefte aan geneeskundige hulp in die gemeente werd gewezen en tevens op de wenschelijkheid, dat aan Belgische geneeskundigen het uitoefenen der geneeskunst te Hoek worde vergund. Hierop werd geantwoord, dat in die welvarende gemeente van ruim 1700 zielen een Nederlandsch geneeskundige op den duur wel een bestaan zou kunnen vinden. Mocht het gemeentebestuur niet slagen in de vestiging van een geneeskundige tegen eene verhoogde bezoldiging, dan ware de aanstelling van eene vroedvrouw aan te bevelen. De genees- en heelkundige hulp zoude dan gemakkelijker te Ter Neuzen kunnen verkregen worden dan in het op grooteren afstand verwijderd België. Inmiddels heeft zich een Nederlandsch geneeskundige te Hoek gevestigd.

Van denzelfden minister werd in handen van den inspecteur gesteld om consideratie en advies een adres aan den Koning van dr. de Cock te Selzaete, waarbij vergunning tot uitoefening der geneeskunst werd gevraagd te Westdorpe.

Dit moest worden ontraden, omdat daardoor allicht de vestiging zou worden tegengewerkt van een Nederlandsch geneeskundige, die te Westdorpe en de grensgemeenten Sas van Gent en Zuiddorpe, met eene gezamelijke bevolking van bijna 4000 zielen, waar geene geneeskundigen gevestigd zijn, een ruim bestaan zou kunnen vinden, vooral wanneer deze door de besturen dier gemeenten tegenover de Belgische geneeskundigen werd ondersteund.

5°. *Vergunningen.*

Door Burgemeester en Wethouders van Goes werd verzocht op nieuw eene vergunning voor één jaar te verleenen aan den apotheker J. Adam tot waarneming der gemeente-apotheek gelijk met de zijne. Het op nieuw verleenen dezer vergunning werd echter in strijd geacht met de bedoeling van art. 18 der wet van 1 Juni 1865 (Stbl. n°. 61), weshalve aan het gemeentebestuur in overweging gegeven werd, om bij het behouden der gemeente-apotheek een apotheker aan te stellen, of, zoo niet, die apotheek op te heffen. In het laatste geval zouden de geneesmiddelen kunnen worden gereed gemaakt bij een der apothekers te Goes tegen eene vaste belooning voor het *gereedmaken* der geneesmiddelen ('t geen thans reeds plaats heeft), terwijl de bestanddeelen der geneesmiddelen zouden kunnen wor-

den geleverd volgens een tarief van schadeloosstelling, een en ander overeenkomstig de circulaire van den geneeskundigen inspecteur voor Zeeland van November 1872, betreffende geneeskundige armverzorging. Daarop werd nog geen bericht ontvangen.

6°. *Inschrijving van vrouwelijke leerlingen in de verloskunde.*

Van de twee kandidaten, die zich hadden aangemeld om te worden ingeschreven als leerling-vroedvrouw werd eene afgewezen en eene ingeschreven: Mejuffrouw A. A. Steketee van Scherpenisse.

Verslagen van:

Deze mededeelingen voor kennisgeving aangenomen zijnde, wordt door den secretaris het verslag voorgedragen van het bureau voor vaccinatie over 1878, hetwelk den voorzitter aanleiding geeft, om op het bij dit bureau gunstige resultaat te wijzen, dat zoovele kinderen beneden den eenjarigen leeftijd zijn ingeënt.

bureau voor vaccinatie.

bureau voor scheikundige onderzoekingen

Vervolgens wordt door den secretaris voorgedragen het jaarverslag van het bureau voor scheikundige en mikroskopische onderzoekingen. Naar aanleiding hiervan deelt de voorzitter mede, dat dr. Couvée zich thans onledig houdt met het onderzoek van het water uit de openbare drinkwatergelegenheden in het 2de district (Schouwen en Tholen) en dat hij hoopt in den loop van dezen zomer dit onderzoek ook te kunnen uitbreiden tot Zeeuwsch Vlaanderen, in welk geval wij in de najaarsvergadering een overzicht zouden kunnen hebben van den toestand van het drinkwater over de geheele provincie.

commissie tot nazien der rekening.

Overeenkomstig het advies der commissie tot nazien der rekening wordt deze, met een batig saldo van *f* 269.47, goedgekeurd.

Benoeming commissies tot nazien archief. tot resumtie der notulen. tot revisie reglement.

Vervolgens worden op voordracht van den voorzitter benoemd: tot leden der commissie tot nazien van het archief volgens art. 10 van het reglement, de hh. dr. de Man en de Ligny; — tot leden der commissie tot resumtie der notulen dr. Keijzer en dr. Dobbelaer de Wind; — en tot leden der commissie tot revisie van het reglement volgens art. 39 van dat reglement mr. Snijder en de secretaris. Al de benoemden verklaren zich bereid het hun opgedragen mandaat te aanvaarden.

Voorstellen: verloskundige hulp.

De voorstellen thans aan de orde zijnde, bespreekt dr. de Man de uitoefening der verloskunst ten platten lande. Naar algemeen beweerd wordt, worden veeltijds wegens gemis aan bevoegde hulp barenden bijgestaan door bereidvaardige, maar daartoe onbevoegde personen. Wenschelijk ware het te weten te komen, of dit beweren op waarheid berust. Over het belang dat wij hebben bij een dergelijk onderzoek behoeft hij niet uit

te wijden, maar hij wenscht de vergadering eerstens in overweging te geven, welke middelen zouden kunnen aangewend worden, om in dezen achter de waarheid te komen. Een onderzoek bij de geneeskundigen zelven zal misschien geen doel treffen, daar deze dikwerf er belang bij hebben, dat de zaak niet publiek wordt. Zich te wenden tot gedeputeerde Staten, gemeentebesturen of ambtenaren van den burgerlijken stand is misschien moeijelijk voor uitvoering vatbaar.

De voorzitter is nog te kort in dit gewest werkzaam, om hieromtrent eene gevestigde meening te hebben en wenscht daarom gaarne het oordeel van andere leden te kennen. Hij herinnert de vergadering echter, hoe nog kort geleden in eene gemeente hulp door eene onbevoegde verleend is, waarvan hem door den burgemeester der gemeente werd kennis gegeven en hij mededeeling verzocht aan het openbaar ministerie.

De heer Martin deelt daarop mede, dat in zijn distrikt bij bijna de helft der geboorten door onbevoegden hulp verleend wordt.

De heer de Visser daarentegen verklaart, dat op het eiland Tholen zulks zeldzaam voorkomt en in zijne gemeente (Stavenisse) het zeker tot de groote zeldzaamheden behoort.

Dr. Janssen verhaalt, hoe het hiermede in Noord-Beveland gelegen is: Wissekerke o. a. is eene zeer uitgestrekte gemeente en het behoort voor de verafwonenden bijna tot de onmogelijkheden om steeds hulp te verkrijgen. Het staat vast, dat meermalen door eene buurvrouw hulp wordt verleend, nimmer echter om er voordeel mede te behalen. Hem is ook geen geval bekend, waar zulks nadeelige gevolgen heeft gehad.

De voorzitter acht na het gehoorde een onderzoek als door dr. de Man is aangewezen, hoogst wenschelijk en geheel op den weg van den Raad liggend. Ook gelooft hij, dat het doel kan bereikt worden, wanneer de Raad de gemeentebesturen verzoekt, den ambtenaar van den burgerlijken stand uit te noodigen, om bij iedere geboorte aan te teekenen, of het kind met of zonder verloskundige hulp geboren is. Op de maandelijksche sterftetabellen (maandstaat G) kan dan in de kolom aanmerkingen aangegeven worden het cijfer der geboorten *met* en *zonder* verloskundige hulp.

De secretaris herinnert, dat vóór eenige jaren reeds door den Raad een onderzoek is ingesteld naar de verdeeling van de verloskundige hulp in de provincie. Hij deelt verder mede, dat in de afgeloopen maand in eene gemeente als doodsoorzaak van kraamvrouw en kind is opgegeven: gebrek aan hulp. Ook hij meent daarom een dergelijk onderzoek te moeten aanbevelen.

Nadat dr. Keijzer had opgemerkt, dat op de sterftetabellen

geene opgaven van geboorten geschieden en daarom wellicht de gewenschte medewerking ontbreken zal, geeft mr. Snijder te kennen, dat hij niet gelooft, dat het door den voorzitter geformuleerde verzoek bij de gemeentebesturen bezwaar zal opleveren; hij moet echter de vergadering opmerken, dat de aangever niet verplicht is aan het door den ambtenaar te doen verzoek te voldoen.

Na eenige woordenwisseling tusschen de hh. dr. Janssen, Martin en mr. Snijder over den persoon, aan wien ten platten lande de aangifte geschiedt, wordt met algemeene stemmen het volgend voorstel van den voorzitter aangenomen: de Raad wende zich tot de gemeentebesturen met verzoek, dat zij op de maandstaten G. opgaven doen van het cijfer der in de gemeente *met* en *zonder* verloskundige hulp voorgekomen geboorten. Van het resultaat dezer poging zal in de najaarsvergadering mededeeling gedaan worden.

Beraadslaging: milligramgewichten.

De heer de Ligny vraagt hierop, of de zaak der milligramgewichten reeds tot eene beslissing is gekomen; de toegezegde medewerking der geneeskundigen is hem tegengevallen; hij vraagt, of de gecommitteerden dit jaar bij niet geijkte milligramgewichten proces-verbaal zullen opmaken.

De voorzitter acht zulks vooral wenschelijk, wanneer bepaalde onwil blijkt in het spel te zijn.

Mr. Snijder betwist den eisch van den ijker, om de milligramgewichten naar Middelburg te laten komen; nergens blijkt uit de ijkwet, dat de geneeskundige kan verplicht worden, om zijne gewichten naar de hoofdplaats over te brengen.

De voorzitter meent toch, dat in de ijkwet hierin voorzien is. Hij herinnert, dat in de inspecteurs-vergadering de zaak met den minister besproken is, waarbij de verplaatsing tot opzending der milligramgewichten niet in twijfel werd getrokken en toen het denkbeeld van twee stellen werd aangegeven.

Na nog eenige discussie, waarbij dr. Keijzer op de moeijelijkheid wijst voor de visiteerende commissie, wanneer de apotheker verklaart, dat zijne gewichten niet aanwezig zijn wegens opzending naar Middelburg, — en de heer Looze op het bezwaar, dat nog geen tijdperk voor herijk der milligramgewichten is aangewezen, — wordt op voorstel van den voorzitter besloten in de najaarsvergadering op deze zaak terug te komen.

Levering geneesmiddelen door een geneeskundige.

De heer Hennequin deelt daarop mede, dat iets dergelijks als te Goes ook te Sluis plaats heeft. Ofschoon daar toch twee apothekers gevestigd zijn, worden er geneesmiddelen geleverd door een geneeskundige uit Aardenburg.

De voorzitter vraagt, waar die geneesmiddelen worden afge-

leverd, in Sluis of in Aardenburg? het laatste is geoorloofd, het eerste niet. Hij herinnert aan art. 6 der wet regelende het geneeskundig Staatstoezicht, dat den heer Hennequin het recht geeft om bij bedoelde overtreding proces-verbaal op te maken tegen den betrokken geneeskundige, in welk geval hij afschrift moet zenden aan den inspecteur.

Succus liquiritiae. Op eene vraag van dr. de Man, of de succus liquiritiae door andere personen dan apothekers mag verkocht worden, daar een kruidenier toch er op gewezen was, dat deze verkoop hem niet veroorloofd was, — antwoordt de voorzitter, dat de succus liquiritiae, als niet vermeld staande op lijst C. van de beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken dd. 15 Juli 1872, door ieder in elke hoeveelheid mag worden verkocht.

Vacature inspecteur Zeeland. Dr. de Man verklaart hierop, dat de Raad heden zeker met genoegen gezien heeft, dat de belangen van het geneeskundig Staatstoezicht in ons gewest met ijver door den voorzitter zijn behartigd. Hij wijst echter op de talrijke bezwaren, die verbonden zijn aan de afwezigheid van een inspecteur in ons gewest en betreurt het daarom zeer, dat in de langdurige vacature nog niet is voorzien. Gaarne wenschte hij van den voorzitter te weten, of deze daaromtrent geene inlichtingen kan verschaffen.

De voorzitter dankt voor de welwillende woorden tot hem gericht. Tot zijn leedwezen moet hij echter te kennen geven, dat hij omtrent de vervulling der vacature officieel niets kan mededeelen. Uit hetgeen hij van ter zijde heeft vernomen, blijkt, dat er geene kwestie schijnt te zijn, om de vacature niet te vervullen.

Sluiting der vergadering. Nadat mr. Snijder den voorzitter den dank der vergadering gebracht had voor de degelijke door hem uitgebrachte verslagen en voor de uitstekende leiding der vergadering, wordt deze door den voorzitter onder dankbetuiging aan de leden voor de ondervonden medewerking gesloten, doch voortgezet in eene zitting met gesloten deuren.

Aldus voorloopig vastgesteld,

J. P. Berdenis van Berlekom,
secretaris.

N°. 22. *Besluit van den commissaris des Konings in Gelderland van* 28 *Februari betreffende* toepassing van artt. 18 en 26 der epidemiewet. (Prov. blad. n°. 28.

De minister van Staat, Staatsraad commissaris des Konings in de provincie Gelderland,

Gelezen eene missive van den Inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht in *Gelderland* en *Utrecht*, d. d. 24 Februari j.l., n°. 54, omtrent de toepassing van de artikelen 19 en 26 der wet van 4 December 1872 (Staatsblad n°. 134), tot voorziening tegen besmettelijke ziekten;

Heeft goedgevonden:

De Burgemeesters in dit gewest voor zooveel noodig te herinneren:

1°. aan het voorschrift van art. 19 der bovenaangehaalde wet, met uitnoodiging om tegen de ingezetenen, die zich schuldig maken aan verzuim van aangifte als daarbij bedoeld, proces-verbaal op te maken en aan de bevoegde autoriteit op te zenden, en

2°. aan de naauwgezette naleving van art. 26 dier wet, betrekkelijk het geven van onmiddellijk bericht door den Burgemeester aan den geneeskundigen ambtenaar van hetgeen door hem krachtens die wet is verrigt, waaraan menigmaal niet, of te laat, of onvoldoende wordt voldaan; met uitnoodiging om in bijzondere gevallen, b. v. bij vernietiging, desinfectie, reiniging, enz. van door lijders aan besmettelijke ziekten gebruikte voorwerpen en ontsmetting en reiniging van woning, enz., te vermelden de wijze waarop aan de verschillende voorschriften dier wet en van het Koninklijk besluit van 17 April 1873 (Staatsblad n°. 43) is gevolg gegeven.

En zal deze in het Provinciaal blad worden opgenomen.

De minister van Staat, Staatsraad, Commissaris des Konings voornoemd,
VAN LIMBURG STIRUM.

De griffier der Staten van Gelderland,
VAN DER FELTZ.

N°. 23. *Brief van den geneeskundigen Raad voor Zeeland aan de gemeentebesturen* over verloskundige hulp.

Middelburg, 30 *Juni* 1879.

De geneeskundige Raad voor Zeeland heeft zich reeds meermalen onledig gehouden met een onderzoek naar de behoefte aan verloskundige hulp in deze provincie; o. a. had onze circulaire aan de gemeentebesturen, dd. 21 Juni 1871 n°. 186, hierop betrekking.

In de vergadering van den raad, op 13 dezer gehouden, dit onderwerp andermaal ter sprake gebracht zijnde, is besloten een onderzoek in te stellen naar de al dan niet verleende verloskundige hulp bij de geboorten in elke gemeente. Dientengevolge nemen wij de vrijheid ons tot u te wenden met het beleefd verzoek, ons in het vervolg te willen mededeelen, of bij de geboorten in uwe gemeente al dan niet verloskundige hulp is verleend.

Aan dit verzoek zoude naar de meening van den raad op de minst omslachtige wijze kunnen worden voldaan, indien de ambtenaars van den burgerlijken stand bij elke aangifte van geboorte of van een „levenloos aangegevene" inlichtingen zouden willen inwinnen omtrent de geboorte met

of zonder verloskundige hulp. De uitkomst kan dan op de maandelijksche sterftelijst (staat G) in de kolom „aanmerkingen" worden vermeld; wat de „levenloos aangegevenen" betreft: achter het op den staat voorkomende nommer der acte, terwijl in de kolom „aanmerkingen" het cijfer der geborenen (zonder de levenloos aangegevenen) kan worden opgegeven, met vermelding van het getal dezer, zonder verloskundige hulp geboren.

Overtuigd van uwe belangstelling in alles wat de bevordering der volksgezondheid ten doel heeft en van uwe bereidvaardigheid in deze belangrijke aangelegenheid, noodigen wij u beleefdelijk uit dezen maatregel, zoo mogelijk, reeds toe te passen bij de invulling van staat G over de maand Juli e. k.

In het vertrouwen, dat daardoor de arbeid van den ambtenaar van den burgerlijken stand en van de Secretarie niet belangrijk zal worden vermeerderd, durven wij ons vleijen, dat aan het verzoek van den geneeskundigen Raad door u bereidwillig zal worden voldaan.

De geneeskundige Raad voor Zeeland,
Dr. B. Carsten, *Voorzitter*.
Dr. J. P. Berdenis van Berlekom, *Secretaris*.

N°. 24. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Overijsel en Drente*, 28 *Juni* 1879.

Vóór het openen der vergadering hebben de HH. P. Brouwer Rz., Cohen, Gosselaar en Melant Langeveld den eed of belofte afgelegd bedoeld in art. 4 der wet van 1 Jan. 1865 (Stbl. n°. 58.)

Afwezig zijn de HH. Huber, Hamer, van Lennep, Stoffels en het rechtskundig lid van Ketwich Verschuur, in wier plaats, op verzoek van den voorzitter, zitting nemen de HH. Heppener, Cohen, Coster, Melant Langeveld en Gratama. Nog is aanwezig het plvv. lid Gosselaar, zoo ook de corresponderende leden J. Strootman en Sanders van Loo.

Mededeelingen. Gezondheidstoestand.

De voorzitter opent de vergadering en vraagt of iemand iets op de notulen heeft aantemerken, waarop dr. Kros aanmerkt dat het op bl. 155 over bedorven vleesch gesprokene niet door den heer Brouwer uit Nieuwleusen maar door hem is gezegd. Voor het overige worden de notulen goedgekeurd.

De voorzitter deelt mede dat de gezondheidstoestand in het afgeloopen half jaar over 't geheel niet ongunstig kon worden genoemd. Wel vertoonden zich in ettelijke gemeenten der beide provinciën roodvonk, en kwamen in andere vele gevallen van mazelen voor, in sommige zelfs zoovele, dat de ziekte voor epidemisch heerschende moest worden verklaard, terwijl in niet weinige gemeenten gevallen van typhus werden aangegeven.

De ziekte, die het meest gerucht maakte, waren ettelijke gevallen van dysenterie te Borne.

Borne.

Aldaar waren in het vorig jaar een paar gevallen van die ziekte voorgekomen, en in October had de inspecteur daarover met den Burgemeester gecorrespondeerd. In November kwamen geen gevallen voor, doch in 't laatst van December ontving de inspecteur van gedeputeerde Staten, om daarop te dienen van advies, een klaagschrift van een paar ingezetenen van Borne, waarin de Burgemeester beschuldigd werd geen doortastende maatregelen tegen de dysenterie te nemen, meer bepaaldelijk dat de mestvaalten niet waren opgeruimd. Te Borne gekomen, overtuigde de inspecteur er zich van dat het beweeren der klagers, dat aldaar twee jaren lang eene epidemie van dysenterie had geheerscht, voor 't minst als zeer overdreven moest worden beschouwd, daar in 1877 slechts in één huisgezin dysenterie was voorgekomen, en er sedert geen spoor van was bemerkt tot half 1878, terwijl in de bedoelde twee jaren slechts in 5 huisgezinnen sterfgevallen aan dysenterie hadden plaats gevonden. De Burgemeester bleek gedaan te hebben waartoe de wet hem verplichtte, maar niet alles waartoe hij bevoegd was. De inspecteur wees hem op sommige artikelen der epidemiewet, beval de meeste zorg voor de openbare reinheid aan, ook wat de mestvaalten aanbelangt, wier geheele amotie in eene landbouwende gemeente echter bezwaarlijk kon plaats vinden, terwijl de verplaatsing daarvan van vóór naar achter de huizen in vele gevallen als onnut, in enkele als onmogelijk, in nog andere wegens de nabijheid der meestal achter de huizen liggende waterputten als gevaarlijk moest beschouwd worden. Voorts raadde de inspecteur aan eene publicatie uit te vaardigen, waarin de ingezetenen op art. 19 van de epidemiewet werden gewezen en gewaarschuwd tegen het bezoeken van lijders aan dysenterie en het lichtvaardig wegwerpen van de door dezen ontlaste faecaliën. — Het gevolg is geweest dat er, naar 't schijnt, met meer kracht is te werk gegaan, terwijl sedert Februari geen nieuwe ziektegevallen zijn opgegeven.

Mesthoopen.

Aan de mededeeling omtrent Borne sloot zich die van de ervaringen aan, ook nu weder door den inspecteur bij het bezoeken van onderscheiden landbouwende gemeenten opgedaan, bepaaldelijk omtrent de in meer of mindere mate anti-hygieïnische wijze, waarop daar met de faecaliën van het vee en van menschen wordt gehandeld. De mestverzamelingen aldaar op te ruimen, gaat niet aan in landbouwende gemeenten, waarin de mestverzameling eene levenskwestie is, — bijna evenmin te bepalen dat alle meststoffen op eene voorgeschreven plaats buiten

110690

en op zekeren afstand van de gemeentekom moeten worden gebracht. De mestvaalten eenvoudig buiten het gezicht te brengen, — wat velen met den meesten ernst en den grootsten aandrang begeeren, — moge aesthetisch goed kunnen zijn, maar beteekent hygieïnisch niets. Het komt er dus op aan de mestvaalten zooveel mogelijk onschadelijk te maken en de inspecteur zal daarom aan de gemeentebesturen eene mededeeling richten omtrent de wijze waarop dit naar zijn inzien kan geschieden, te weten door de mestvaalten, op boerenerven binnen bebouwde kommen gelegen, in 't klein juist zoo interichten als de openbare mestplaatsen zijn ingericht in die gemeenten waar een goed geregeld tonnenstelsel met compostbereiding is ingevoerd.

Rijssen. Niettegenstaande sedert eenige jaren te Rijssen op de openbare reinheid meer acht geslagen was dan vroeger, gelijk ook in der tijd door den inspecteur werd medegedeeld, bleek het hem toch bij een onlangs aan die gemeente gebracht bezoek, dat de plaatsing enz. der mestvaalten nog veel te wenschen overlaat.

Kampen. Te Kampen is, na langen tijd beraadslagens, door de gemeenteraad besloten niet het Liernurstelsel, maar het dubbele tonnenstelsel intevoeren, welke invoering thans wordt voorbereid. Tegen het advies van de gezondheidscommissie en den inspecteur in was tevens besloten den afvoer van faecale stoffen en de reiniging der stad niet te doen uitvoeren in eigen beheer maar te verpachten. Evenwel schijnt men hierop te zullen terugkomen. Tevens schijnt men niet afkeerig te zijn van het denkbeeld om maatregelen te nemen dat de vele mestvaalten binnen de stad zoo worden ingericht, dat zij minder schade kunnen doen.

Almelo. Door gedeputeerde Staten van Overijsel werd den inspecteur gezonden een rekest, inhoudende het verzoek om woningen te mogen bouwen tegenover de R. K. begraafplaats te Almelo. Daarop is gunstig geadviseerd.

Assen. Gedeputeerde Staten van Drente zonden hem een rekest van het bestuur der vereeniging voor Christelijke belangen te Assen, inhoudende het verzoek om een lokaal voor godsdienstoefening te mogen bouwen binnen den voorgeschrevenen afstand van de begraafplaats. Aangezien het hier geene woning noch school betreft, maar eene plaats waar zich de daarvan gebruik makende personen slechts betrekkelijk korten tijd en met lange tusschenpoozen ophouden, is geadviseerd dat verlof te verleenen.

Enter. Ten vorigen jare had de inspecteur geadviseerd tot het geven van verlof om op de meer dan 20 jaren niet gebruikte oude begraafplaats te Enter eene pastorie te stichten en verder met boomen te beplanten. Vernemende dat iemand te Enter had be-

weerd dat op die begraafplaats onvergane lijken waren opgegraven, begaf hij zich daarheen en overtuigde zich dat er voor die beweering geen de minste grond bestond.

Vroedvrouwen.

Aan het besluit der vorige vergadering om het verzoek van eenige ingezetenen, in zekere gemeente van Overijsel, om van wege de provincie op sommige aangewezen punten vroedvrouwen te stationeeren en te salarieeren, is door den inspecteur en den secretaris voldaan, — alsmede van het besluit om ook aan gedeputeerde Staten van Drente een dergelijken maatregel in overweging te geven. Van een besluit van gedeputeerde Staten van Overijsel is nog niets bekend, maar die van Drente hebben geantwoord, dat zij de groote behoefte van vroedvrouwen in Drente erkenden, doch dat de voorziening daarin niet op hun weg lag.

Zonder geneeskundige behandeling overledenen.

Aan den Burgemeester van Emmen is geschreven om opheldering aangaande het feit, dat in December 1878 van de 27 overledenen, 17 overleden waren zonder geneeskundig behandeld te zijn geworden. De Burgemeester schreef dit toe aan het niet inroepen van geneeskundige hulp uit onverschilligheid of eigenwijsheid, — niet aan bestaand gebrek aan zoodanige hulp, ofschoon hij er bijvoegde, „dat de kring voor één geneesheer te Emmen veel te groot is, dan dat alle zieken geregeld kunnen worden behandeld." De inspecteur heeft deze zaak gebracht ter kennis van den Commissaris des Konings, ook met het oog dáárop, dat in de uitgestrekte gemeente Emmen slechts ééne vroedvrouw aanwezig is.

Vaccine-verklaring.

Naar aanleiding van een brief van dr. ter Kuile te Enschede, dat de Burgemeester dier gemeente geweigerd had eene verklaring van ondergane vaccinatie van eene hoogduitsche secondante aantenemen, op grond dat die verklaring, in Duitschland afgegeven, niet volgens het in Nederland voorgeschrevene model was ingericht, heeft de inspecteur, hoezeer overtuigd dat zulk eene verklaring, zoo zij in overeenstemming is met de in het land der afgifte vigerende bepalingen, moet worden gehonoreerd, evenwel met het oog op meer dergelijke gevallen zich gewend tot den Minister, die het oordeel des inspecteurs bevestigde en verwees op het Kon. besluit van 14 April 1875 (Stbl. n°. 69).

Wetsovertreding.

Op eene klacht van den Burgemeester van Borger, dat een medicus uit de provincie Groningen het overlijden van een kind aan diphtheritis had opgegeven, zonder dat hij volgens art. 6 der wet van 1 Juni 1865 Stbl. n°. 60, van het ontstaan van die ziekte aangifte gedaan had, en dat die medicus, daarover geïnterpelleerd, tot zijne verontschuldiging verklaard had dat het kind eigenlijk aan febris recurrens leed, waarbij zich

eindelijk diphtheritis had gevoegd met een zoo snel doodelijk verloop, dat er tot aangifte geen tijd was geweest, — was het antwoord dat, aangenomen dat de zaak zich werkelijk zóó had toegedragen, de medicus dan aangifte had moeten doen van de febris recurrens, als zijnde deze eene typheuse en besmettelijke ziekte, gevaarlijk voor de openbare gezondheid. Den Burgemeester werd echter geraden te onderzoeken of die medicus onder febris recurrens ook misschien febris intermittens had bedoeld, en, zoo dit niet het geval mocht zijn, hem te herinneren aan bovengenoemd wetsartikel.

Vroedvrouw te Giethoorn. Aan den Burgemeester van Giethoorn betuigde de inspecteur zijn leedwezen over een genomen raadsbesluit om de betrekking van gemeente-vroedvrouw aldaar op te heffen.

Gezondheidsoord. De zaak van het gezondheidsoord te Assen is zoover gevorderd dat bij de commissie van uitvoering in circulatie zijn: het concept-prospectus der onderneming, een concept-plan van negotiatie der benoodigde gelden, en een voorloopig bouwplan. Waarschijnlijk zullen deze stukken in den loop der volgende maand in eene vergadering worden behandeld.

Correspondentiën. Voorts werd met ettelijke gemeentebesturen gecorrespondeerd over maatregelen bij voorkomende ziekten en over administrative onderwerpen.

Dr. Kros wenscht nader ingelicht te worden omtrent de verplichting van den medicus met betrekking de kennisgeving van besmettelijke ziekten; hij meent te kunnen volstaan met de mededeeling der eerste gevallen aan den inspecteur. De voorzitter zegt dat de medicus volgens de opvatting van het geneeskundig staatstoezicht kon volstaan met de opgave van het eerste geval; de minister Heemskerk meende dat de medicus alle gevallen behoorde aan te geven. Art. 19 der Epidemiewet zegt: „het hoofd van een gezin, de houder of houderes van eene slaapstede of logement enz. enz. geven, wanneer daarin eene besmettelijke ziekte voorkomt, hiervan binnen 24 uren nadat hem het feit ter kennis is gekomen, mededeeling aan den Burgemeester." Deze moeten dus aangifte doen van alle gevallen. Daarvan zou nu de Burgemeester weer mededeeling moeten doen aan den inspecteur, want wanneer dit niet gebeurt kan deze niet beoordeelen of eene ziekte sporadisch of epidemisch heerscht; wenschelijk zou het ook zijn dat de medicus gehouden ware den Burgemeester te waarschuwen.

Commissiën. De Commissie voor onderzoek van levensmiddelen heeft niets ter onderzoek ontvangen. De voorzitter deelt mede dat de heer Top anijszaad onderzocht dat geen vergiftige bestanddeelen bevatte.

Drinkwater te Zwolle. Dr. Kros spreekt over het drinkwater te Zwolle en noemt

dat slecht en onbruikbaar; de zaak is dikwerf besproken en veel is beproefd om het te redresseren. De heer Sloet tot Oldhuis, president van de Overijselsche vereeniging tot ontwikkeling van provinciale welvaart, te Zwolle, trok zich nu de zaak aan en er werd dientengevolge eene commissie tot onderzoek saamgesteld bestaande uit de HH. Sloet tot Oldhuis, van Naamen van Eemnes, Deking Dura.

Het gemeentebestuur begreep toen ook iets te moeten doen en aan de HH. Kuiper en Boxman, leeraren aan de H. B. S. te Zwolle werd opgedragen een rapport uittebrengen en de wijze van verbetering aan te toonen. Dat rapport was met zorg vervaardigd. Spreker wist echter niet of dat onderzoek overeenkomt met dat van lateren tijd. Het resultaat er van was o. a. dat „*onbruikbaar*" op de pompen geschilderd werd, zonder dat men middelen tot verbetering aanbracht; het best werd geacht Cheavins filters te gebruiken. De Overijselsche vereeniging meende echter dat men daardoor het doel niet bereikte en stelde later met den heer Sanders van Loo, als geassumeerd lid, voor om een concept optemaken voor het daarstellen van eene waterleiding, of om het Griftkanaal door eene aquaduct door den IJsel naar Zwolle te brengen, hetgeen echter onoverkomelijke moeilijkheden opleverde, even als het denkbeeld om het water van de Trijsenberg naar Zwolle te leiden; ook kwam in overweging of de groote kolken binnendijks niet geschikt waren om Zwolle van versch water te voorzien. De Heer Sanders van Loo stelde het concept op. Spreker deelt, op verzoek van den Heer Sloet, mede, dat men binnenkort verder zal gaan om pogingen in 't werk te stellen tot verbetering. — De voorzitter bedankt den Heer Kros voor zijne mededeeling en zegt dat men te Kampen ook geen goed drinkwater heeft en men daar veel vergeefsche moeite gedaan heeft om de putten te verbeteren, echter zonder succes, omdat in dien grond geen goed water zit. Dáár is men, even als te Utrecht op de Neude, er toe overgegaan, om de pompen van een filtrum te voorzien. Sedert 5 jaar voldoet dat zeer goed; die filters worden om de twee jaren vernieuwd; de zaak is zeer eenvoudig en wordt met uitstekend gevolg bekroond. Men heeft ook getracht beter water te bekomen door het IJselwater door ijzerchloride te zuiveren en te distribueeren; de kosten bleken echter te hoog te loopen. Te Zwolle heeft ook de bijzondere gezondheidscommissie zeer veel gedaan voor 't drinkwater, vooral door 't maken van Nortonputten. — Dr. Kros zegt dat de filters te Zwolle bestaan uit eene laag kiesel, houtskool, kiesel, dierlijke kool, kiesel of grind; hij deelt mede dat de Heer Meulenhoff bevonden heeft dat het water uit die filters even ongeschikt

eindelijk diphtheritis had gevoegd met een zoo snel doodelijk verloop, dat er tot aangifte geen tijd was geweest, — was het antwoord dat, aangenomen dat de zaak zich werkelijk zóó had toegedragen, de medicus dan aangifte had moeten doen van de febris recurrens, als zijnde deze eene typheuse en besmettelijke ziekte, gevaarlijk voor de openbare gezondheid. Den Burgemeester werd echter geraden te onderzoeken of die medicus onder febris recurrens ook misschien febris intermittens had bedoeld, en, zoo dit niet het geval mocht zijn, hem te herinneren aan bovengenoemd wetsartikel.

Vroedvrouw te Giethoorn. Aan den Burgemeester van Giethoorn betuigde de inspecteur zijn leedwezen over een genomen raadsbesluit om de betrekking van gemeente-vroedvrouw aldaar op te heffen.

Gezondheidsoord. De zaak van het gezondheidsoord te Assen is zoover gevorderd dat bij de commissie van uitvoering in circulatie zijn: het concept-prospectus der onderneming, een concept-plan van negotiatie der benoodigde gelden, en een voorloopig bouwplan. Waarschijnlijk zullen deze stukken in den loop der volgende maand in eene vergadering worden behandeld.

Correspondentiën. Voorts werd met ettelijke gemeentebesturen gecorrespondeerd over maatregelen bij voorkomende ziekten en over administrative onderwerpen.

Dr. Kros wenscht nader ingelicht te worden omtrent de verplichting van den medicus met betrekking de kennisgeving van besmettelijke ziekten; hij meent te kunnen volstaan met de mededeeling der eerste gevallen aan den inspecteur. De voorzitter zegt dat de medicus volgens de opvatting van het geneeskundig staatstoezicht kon volstaan met de opgave van het eerste geval; de minister Heemskerk meende dat de medicus alle gevallen behoorde aan te geven. Art. 19 der Epidemiewet zegt: „het hoofd van een gezin, de houder of houderes van eene slaapstede of logement enz. enz. geven, wanneer daarin eene besmettelijke ziekte voorkomt, hiervan binnen 24 uren nadat hem het feit ter kennis is gekomen, mededeeling aan den Burgemeester." Deze moeten dus aangifte doen van alle gevallen. Daarvan zou nu de Burgemeester weer mededeeling moeten doen aan den inspecteur, want wanneer dit niet gebeurt kan deze niet beoordeelen of eene ziekte sporadisch of epidemisch heerscht; wenschelijk zou het ook zijn dat de medicus gehouden ware den Burgemeester te waarschuwen.

Commissiën. De Commissie voor onderzoek van levensmiddelen heeft niets ter onderzoek ontvangen. De voorzitter deelt mede dat de heer Top anijszaad onderzocht dat geen vergiftige bestanddeelen bevatte.

Drinkwater te Zwolle. Dr. Kros spreekt over het drinkwater te Zwolle en noemt

dat slecht en onbruikbaar; de zaak is dikwerf besproken en veel is beproefd om het te redresseeren. De heer Sloet tot Oldhuis, president van de Overijselsche vereeniging tot ontwikkeling van provinciale welvaart, te Zwolle, trok zich nu de zaak aan en er werd dientengevolge eene commissie tot onderzoek saamgesteld bestaande uit de HH. Sloet tot Oldhuis, van Naamen van Eemnes, Deking Dura.

Het gemeentebestuur begreep toen ook iets te moeten doen en aan de HH. Kuiper en Boxman, leeraren aan de H. B. S. te Zwolle werd opgedragen een rapport uittebrengen en de wijze van verbetering aan te toonen. Dat rapport was met zorg vervaardigd. Spreker wist echter niet of dat onderzoek overeenkomt met dat van lateren tijd. Het resultaat er van was o. a. dat „*onbruikbaar*" op de pompen geschilderd werd, zonder dat men middelen tot verbetering aanbracht; het best werd geacht Cheavins filters te gebruiken. De Overijselsche vereeniging meende echter dat men daardoor het doel niet bereikte en stelde later met den heer Sanders van Loo, als geassumeerd lid, voor om een concept optemaken voor het daarstellen van eene waterleiding, of om het Griftkanaal door eene aquaduct door den IJsel naar Zwolle te brengen, hetgeen echter onoverkomelijke moeilijkheden opleverde, even als het denkbeeld om het water van de Trijsenberg naar Zwolle te leiden; ook kwam in overweging of de groote kolken binnendijks niet geschikt waren om Zwolle van versch water te voorzien. De Heer Sanders van Loo stelde het concept op. Spreker deelt, op verzoek van den Heer Sloet, mede, dat men binnenkort verder zal gaan om pogingen in 't werk te stellen tot verbetering. — De voorzitter bedankt den Heer Kros voor zijne mededeeling en zegt dat men te Kampen ook geen goed drinkwater heeft en men daar veel vergeefsche moeite gedaan heeft om de putten te verbeteren, echter zonder succes, omdat in dien grond geen goed water zit. Dáár is men, even als te Utrecht op de Neude, er toe overgegaan, om de pompen van een filtrum te voorzien. Sedert 5 jaar voldoet dat zeer goed; die filters worden om de twee jaren vernieuwd; de zaak is zeer eenvoudig en wordt met uitstekend gevolg bekroond. Men heeft ook getracht beter water te bekomen door het IJselwater door ijzerchloride te zuiveren en te distribueeren; de kosten bleken echter te hoog te loopen. Te Zwolle heeft ook de bijzondere gezondheidscommissie zeer veel gedaan voor 't drinkwater, vooral door 't maken van Nortonputten. — Dr. Kros zegt dat de filters te Zwolle bestaan uit eene laag kiesel, houtskool, kiesel, dierlijke kool, kiesel of grind; hij deelt mede dat de Heer Meulenhoff bevonden heeft dat het water uit die filters even ongeschikt

was als het niet gefiltreerde, d. i.: dat het niet vrij was van organische stoffen. — De voorzitter merkt op dat dit zeer goed aan het water kan liggen, dat wel zoo onzuiver kan zijn dat het filtrum niet voldoende is; bovendien worden opgeloste stoffen niet door het filtrum afgescheiden. Door een goed filtrum is echter veel te voorkomen; te Kampen gebruikt men kool uit de gasretorten die in kleine dobbelsteentjes geslagen wordt. De Heer Sanders van Loo zegt dat die kool ook te Zwolle gebruikt werd, doch dat men daarbij begint met zouten (potasch zouten) optelossen; water alcalisch makende vergemakkelijkt men, naar zijne overtuiging, de ontwikkeling van organische stoffen. — De Heer Top deelt mede dat het gefiltreerde water te Kampen herhaaldelijk door den Heer Bakhoven, leeraar aan de H. B. S. aldaar, is onderzocht en uitstekend werd bevonden; hij merkt op dat de kool te Kampen wordt uitgewasschen voor men ze in het filtrum doet; het water wordt ook voortdurend gebruikt en heeft dus geen gelegenheid om te bederven. — De Heer Sanders van Loo is van meening dat goed gefilterd water niet spoedig bederft in de karaf; hij roemt het gebruik van magneet-ijzersteen in de cheavins-filters. — De voorzitter wijst er nogmaals op dat het gefiltreerde water gestadig ten gebruike weggepompt wordt, en dat er dus voor ontwikkeling daarin van organismen geen tijd is. Verder deelt hij mede dat de gezondheidscommissie te Kampen heeft voorgesteld het IJselwater chemisch gezuiverd door de stad te verdeelen en dat water uit den IJsel te Kampen en na behandeling met chloridum ferri na een jaar op het Stadhuis gestaan te hebben, wel flauw was, doch volkomen zuiver. De groote omslag echter en de duurte in verband met de goede resultaten van de filters, maakten dat de laatsten de voorkeur erlangden. — De Heer Sanders van Loo zegt dat filters alleen goed zijn als ze naar de zuurstofonttrekkende methode zijn ingericht. Gebruik van ijzer moet hoofdzaak zijn; op de schepen heeft men altijd gewerkt met ijzer om het water te bewaren. — Dr. van Ketwich Verschuur vindt het jammer dat de inrichting van de cheavins-filters geheim schijnt te zijn; hij vernam onlangs dat een industriëel in Limburg zulk een filter stuk geslagen had om het geheim te ontmaskeren, doch spreker had den uitslag niet vernomen; hij vraagt of het niet wenschelijk ware dat de geneeskundige Raad een cheafins-filter kocht en stuk sloeg om achter het geheim te komen. — De voorzitter stelt voor de zaak tot de volgende vergadering aan te houden en aan de commissie voor levensmiddelen, onder toevoeging van het corresponderend lid Sanders van Loo, op te dragen de kwestie te bestudeeren en, zoo zij

't nuttig acht, een Cheavins-filter te koopen, stuk te slaan en te onderzoeken. — Wordt goedgekeurd.

Vleesch van door den bliksem gedoode dieren.

Dr. Kros deelt mede dat onlangs bij Zwolle drie melkkoeien doodgeslagen zijn door den bliksem; twee leunden tegen eenen gegalvaniseerden draad, de derde werd op 50 pas afstand daarvan getroffen; na drie kwartier gelegen te hebben werd de hals afgesneden, zij waren zeer gezwollen; ze zijn daarna vervoerd naar de plaats van den eigenaar in Assendorp en zijn daar geslacht zonder dat de veearts er van in kennis was gesteld. Spreker meende dat het stedelijk bestuur zich aan dergelijke zaken gelegen moest laten liggen. De Heer Voetelink, veearts, zeide hem den volgenden dag, dat hij aan dat vleesch niets bijzonders had gezien: hoewel de commies Bonke aan den spreker had gezegd dat er eene vreemde lucht aan was: ook had het vleesch eene eigenaardig licht roode kleur; het is 36 uren na den dood verkocht voor 40 à 50 ct. het ℔ door eenen slachter uit de stad, waardoor het zeer verspreid werd. Hij heeft de werklieden die er van gebruikt hebben nauwkeurig nagegaan doch geen kwade gevolgen ontdekt; hij vraagt dus: is zulk vleesch schadelijk voor de gezondheid? Hij meent dat de ontleding door den bliksem een begin van ontbinding kan zijn. — De voorzitter zegt dat hij den Heer Voetelink om inlichting over deze zaak gevraagd heeft en dat die hem geantwoord heeft dat de door den bliksem gedoode runderen eerst den volgenden dag door hem konden gezien worden, nadat ze reeds opgehangen en van de ingewanden en huid ontdaan waren; volgens mededeeling was bijna onmiddelijk na het treffen de runderen den hals afgesneden en hadden deze betrekkelijk goed uitgebloed, hetgeen hem naar het uit- en inwendig aanzien, geloofwaardig voorkwam. Daar aan het vleesch noch in kleur, noch in het gevoel (slap en kleverig), noch door den reuk iets ziekelijks was waar te nemen en de ingewanden, voor zoover die aanwezig waren, geene pathologisch-anatomische verschijnselen opleverden van eene typheuse of antraxaardige ziekte, is het door hem voor de consumtie goedgekeurd. — De voorzitter geeft niet toe dat een begin van ontbinding op zich zelf het vleesch voor gebruik ongeschikt zou maken; zoo iets toch leert de ervaring niet. Tot beantwoording der vraag van den Heer Kros komt het hem voor dat tweeërlei onderzoek noodig is: 1°. een chemisch onderzoek van het vleesch, om te weten te komen of daarin wellicht ook eene omzetting in giftige stoffen plaats heeft gegrepen, — maar vooral ook, omdat het niet aanwijsbaar bestaan van giftige stoffen nog de onschadelijkheid niet bewijst, 2°. een medisch onderzoek of het eten van zulk vleesch ooit

nadeelige gevolgen heeft gehad. Hij vraagt of de ervaring van een der leden hierop eenig antwoord kan geven. — De Heer Gratama vraagt of de electriciteit ook andere gevolgen heeft dan te werken tot ontbinding; zijn er andere gevolgen die schadelijk kunnen zijn? — De voorzitter zegt dat juist dit door het zoo even door hem bedoeld dubbel onderzoek moet worden uitgemaakt. — Dr. Kros zegt dat algemeene zenuwverlamming het gevolg is, waarbij alle contractie van spieren en vaten en dus het leven ophoudt. — Geen der leden zag ooit nadeelige gevolgen van het gebruik van door den bliksem gedoode dieren. — De voorzitter zegt à priori geen grond te zien waarop men de schadelijkheid van het bedoelde vleesch zou kunnen vermoeden. Nu echter zulk een vermoeden geopperd is, op grond dat het vleesch der koeien in casu „naar men zegt" vreemd rook en lichter rood was dan gewoonlijk, kan hij begrijpen dat de zaak besproken en onderzocht wordt. — Dr. Heppeners ondervinding heeft hem geleerd dat rottend vleesch zoo nadeelig niet is; hij kent een huishouden bestaande uit man, vrouw en vier kinderen: bij de veeltijds heerschende varkensziekte in Dwingelo begraven de boeren dat vleesch; de vader van dat huisgezin graaft het op (soms varkens die sedert zes weken begraven zijn), ze eten het en zijn voortdurend volmaakt gezond; het spek was dan nog zuiver. — De voorzitter gelooft ook dat het nadeel wel wat overdreven wordt, anders zou er veel meer van moeten blijken. Hoeveel vleesch wordt er alom, ook in Holland in de vetwinkels verkocht, als rookvleesch, saucijsen enz. gebruikt, dat afkomstig is van verrot vleesch of vleesch van aan ziekten gestorven dieren. Hij herinnert aan het in der tijd door Dr. Tresling in deze vergadering medegedeelde omtrent Meppel. We eten allen zulk vleesch; en het gaat daarmede als met het drinkwater, waarvan veel zonder eenige schade gebruikt wordt, terwijl het toch met organische stoffen in rottingstoestand verontreinigd is. Maar laat ons voorzichtig zijn en dat punt niet te zeer drukken. Doen wij dat laatste, dan loopen we groot gevaar dat het publiek zegt: „rot vleesch en bedorven drinkwater schaden niet; de geneeskundigen erkennen dat zelven." Intusschen kunnen zulk vleesch en zulk water onder zekere voorwaarden hoogst schadelijk zijn; alleen wij kennen die voorwaarden niet genoegzaam. Vleesch kan bovendien afkomstig zijn van aan ziekte gestorven dieren en dan nadeelige eigenschappen bezitten. Water kan verontreinigd zijn door faecaliën van lijders aan besmettelijke ziekten en het drinken van zulk water kan die ziekte voortplanten. Het zou dus, met 't oog op het publiek, gevaarlijk zijn de onschadelijkheid in vele gevallen van bedorven

vleesch of water sterk te doen uitkomen, en het is raadzaam zoodanig vleesch en water als minstens *verdacht* voortestellen, zooals het dan ook inderdaad is. — Dr. Cohen merkt nog op dat vleesch dat tot ontbinding overgaat niet altijd nadeelig is, want dat veel wild b. v. onder den naam van adellijk vleesch, bij voorkeur gegeten wordt en zonder nadeel. — De Heer Sanders van Loo zegt dat zijne ervaring, toen hij werkzaam was in het keurcollegie te Amsterdam, hem geleerd heeft dat men den graad van ontbinding niet uit het oog moest verliezen; hij herinnert zich dat er in de mindere buurten, waar veel bedorven vleesch verkocht wordt, veel diarrhoea ontstond. — De Heer Gratama wenscht een antwoord op zijne vraag of de electriciteit op zich zelf er wat toe doet. — De voorzitter zegt dat die eenen verlammenden invloed op het centraal-zenuwstelsel uitoefent, maar al komt er paralyse dan ziet hij nog niet in dat het nadeeligen invloed op het vleesch moet hebben. — Dr. Kros vraagt wat de oorzaak kan zijn van de erge zwelling een uur na den dood. Bij den beet van de koperkapel volgt onmiddellijke dissolutie, zoo ook bij lieden die sterven aan apoplexie foudroïjante en bij cholera. — De voorzitter repliceert dat de opwelling waarschijnlijk het gevolg is van gasontwikkeling in de ingewanden; de omschrijving die bij zulke ongelukken door de ooggetuigen, die meestal maar oppervlakkig waarnemen, gegeven wordt, is in den regel niet zoo juist; waarschijnlijk was de buik alleen gezwollen. In zoodanige gevallen moet het onderzoek onmiddellijk door eenen veearts in het werk gesteld worden; hij zelf is dan bereid om te zorgen voor het scheikundig onderzoek. Hij wenscht dus dat de vergadering van de kwestie kennis neme opdat die nader onderzocht worde, zoowel pathologisch-anatomisch als chemisch en vooral ook ten aanzien van de gevolgen bij hen die het vleesch eten. — De Heer Sanders van Loo vraagt of het niet goed ware zich te informeren aan den Helder waar zoo dikwijls schapen door den bliksem getroffen worden?

Barakken voor besmettelijke ziekten in gevangenissen.

Dr. Kros acht het wenschelijk dat in huizen van Burgerlijke en Militaire verzekering, even als in die van Arrest en bewaring steeds één of meer barakken aanwezig zijn, tot de spoedigst mogelijke afzondering van lijders aan besmettelijke ziekten. De zaak is besproken te Zwolle waar men eene transportable barak wilde maken. De voorzitter van deze vergadering heeft bij die gelegenheid den Minister geadviseerd om zoodanige barak zoo interichten dat ze binnen twee uren kon opgezet en gemeubileerd zijn. Op een schrijven aan den Commissaris des Konings die zich den 13den Maart ll. aan den minister van Justitie wendde,

kwam nog geen antwoord. Spreker was met den Commissaris des Koning overeengekomen de zaak in deze vergadering ter tafel te brengen en den wensch uittespreken om zoodanige inrichtingen in alle gevangenissen van eenige beteekenis te hebben. Hij meent dat barakken voor dat doel in den Haag liggen, doch oordeelt dit even doelmatig als wanneer stoombrandspuiten daar gestationeerd waren om het geheele land te bedienen. — De voorzitter is het geheel eens dat dit wenschelijk en noodig is. Wanneer de gelegenheid het toelaat is eene stationaire barak verkieslijk; bestaat die gelegenheid niet dan eene barak die uit elkander genomen en in korten tijd opgeslagen kan worden; in iedere gevangenis moet eene barak voorhanden zijn. — Dr. Kros wenscht dat de voorzitter de zaak in de inspecteurs-vergadering in behandeling brenge. — De voorzitter zegt dat de vergadering der inspecteurs steeds in 't najaar, en niet voor October of November plaats heeft en stelt daarom voor dat de Raad zelf zich tot den minister van Justitie wende. — Dr. Cohen meent dat er geen periculum in mora is en gelooft dat de Minister de zaak toch aan de inspecteurs zal voorleggen. — De voorzitter is van dit laatste niet zeker en blijft bij zijn voorstel. — De heer Gratama zou gaarne zien dat er duidelijk bij geformuleerd werd „tenzij in eene gevangenis eene vaste afgezonderde plaats voor besmettelijke ziekten kan gemaakt worden"; waarop de voorzitter antwoordt dat gelegenheden in gevangenissen, die even goed tot afzondering kunnen dienen als op zich zelf staande barakken, uiterst zeldzaam zijn en dat zulk eene zinsnede als de heer Gratama voorstelt, aanleiding zou geven dat men naar zulke plaatsen *zocht* en ze ook *vond*, — namelijk wanneer men 't niet zoo nauw neemt; — op die wijze zou ons doel niet worden bereikt. Ten slotte wordt het voorstel van den voorzitter aangenomen.

Kenmerken voor besmettelijke ziekten.

Dr. Kros deelt mede dat nog onlangs bij eenen lijder aan diphtheritis het kenmerk op 6 à 7 Meter hoogte, boven de deur geplaatst was, verborgen achter het lofwerk van het raam. Hij heeft den inspecteur van politie gevraagd hoe dat was en die antwoordde: „de agent heeft het zeker op eene onzichtbare plaats aangebracht." De voorzitter heeft in de vorige vergadering beloofd die zaak in de inspecteurs-vergadering te brengen, hij wenscht te weten wat het resultaat daarvan is. — De voorzitter antwoordt dat, gelijk hij zoo even zeide, de inspecteurs-vergadering steeds in 't najaar plaats vindt; daar nu de laatste vergadering van den geneeskundigen raad den 27sten December gehouden is, spreekt 't van zelf dat hij zijne belofte nog niet kon vervullen. Hij oordeelt overigens ook dat er eene tegen-

strijdigheid in de voorschriften bestaat. Immers men mag het kenmerk boven de deur zetten, en tevens moet dat kenmerk geplaatst worden een en een halve meter boven den drempel. Nu zijn zeker de meeste straatdeuren meer dan een en een halve meter hoog. — Dr. Kros merkt op dat er huisgezinnen zijn die in kelders wonen en daar is anderhalve meter juist de hoogte. — De heer Gratama oordeelt dat het aan de politie of den Burgemeester is overgelaten en dat die het dus moet weten. — De voorzitter beweert dat het niet opgaat den Burgemeester of de politie vrijheid te laten den in art. 20 der wet van 4 Dec. 1872 en in het Kon. Besluit van 17 April 1873 voorgeschreven maatregel illusoir te maken. Het kenmerk moet niet alleen duidelijk leesbaar zijn, — dat kan het ook zijn als het op zulk eene plaats zit dat men er naar zoeken moet, — maar ook dadelijk in het oog vallen wanneer men wil binnentreden. Hij zal 't punt in de inspecteurs-vergadering brengen.

Art. 5 der wet op 't L. Onderwijs van Juli 1878.

Dr. van Ketwich Verschuur zegt dat tot de weinige discussiën in dezen raad, die schijnbaar eenig gevolg hebben, het besprokene behoort over hetzelfde art. in de ontwerpwet Heemskerk in onze vergadering van 7 Juli 1877. De handeling toch om eene school af te keuren berust niet meer in handen van den schoolopziener, ook niet van den inspecteur onder bepalingen waarmede die zich niet zou kunnen vereenigen, maar is nu onbepaald, zonder restrictie aan den inspecteur. Aan het geneeskundig staatstoezicht is nu het afkeuren van scholen die als schadelijk voor de gezondheid mooten beschouwd worden. — Het groote aantal scholen in deze provinciën ± 400, behalve de bewaarscholen en scholen voor middelbaar en hooger onderwijs, zal dus aan een degelijk onderzoek behooren te worden onderworpen, want vele zijn er onder die de proef niet zullen kunnen doorstaan, temeer nog omdat in de laatste jaren, met het oog op de te veranderen wet en het vooruitzicht daardoor gunstiger voorwaarden voor de gemeenten te verkrijgen, veel in statu quo is gebleven. In zijn schooldistrict b. v. zijn er ten minste drie waarop hij art. 4 al. 1 van de vigerende wet zou toegepast hebben zoo we niet in die overgangsperiode verkeerd hadden. — Het komt hem voor in 't belang der zaak dat het wenschelijk ware dat de leden van den Raad aan dit onderzoek een uitgebreid aandeel namen en de scholen, in de hen in de vorige vergadering aangewezen districten, onderzochten en daarvan verslag gaven aan den voorzitter opdat die zich dan met de slecht aangeschrevenen nader bekend make. Reeds sedert 1876 bestaat zoodanige commissie in Noord-Holland. Het onderzoek toch is zijns inziens van dien aard dat den voorzitter de hulp

van de leden van den Raad welkom moet wezen; veel toch is er bij dat onderzoek dat tijdroovend is en niet door één persoon geschieden kan; zoo b. v. drinkwater, schoollucht, ventilatie; ook zal men op die wijze eenigszins den invloed kunnen nagaan die slechte inrichting der schoolgebouwen en schoolmeubelen op de gezondheid der kinderen hebben; zoo zag hij b. v. op eene school in zijn district opvallend veel conjunctivitis; toen op zijn aandringen dikke gordijnen en mat glas verandering brachten in het invallen van het licht, waren de oogziekten niet meer te vinden. — Indien zijn voorstel ingang mocht vinden, zoude hij het wenschelijk achten dat het onderzoek naar een vast plan geregeld werd, dat er lijsten werden gemaakt met vragen, die de commissie te beantwoorden heeft, in den geest als die vroeger door het geneeskundig staatstoezicht aan de onderwijzers zijn toegezonden; die vragen moeten zich beperken tot de gebouwen en meubelen, terwijl in eene kolom van aanmerkingen bijzonderheden zouden kunnen worden opgeteekend die niet in de vragen waren opgenomen en dikwerf het gevolg zijn van den invloed van de wijze waarop het onderwijs gegeven wordt; b. v. te kleine letterdruk, overmatige inspanning door te langdurige schooltijden, ook of er kinderen met ziekten worden toegelaten die men het wenschelijk achtte te verwijderen b. v. met tinea capitis, enz. enz. Hij stelt zich voor dat we op die wijze een goed geheel zullen krijgen, dat bij de leden van den Raad de belangstelling voor goede scholen, die in zoo nauw verband staan tot goed onderwijs, levendig zal blijven, en dat, wat vooral niet te verwerpen is, ook die belangstelling zal opgewekt worden in hunne omgeving en vooral bij gemeentebesturen, omdat ze in hunnen kring hunne ervaring op dit gebied gewis zullen mededeelen en wijzen op de nadeelige gevolgen die van de gevonden gebreken te wachten of soms reeds ondervonden zijn, ook zonder dat ze het wisten. — De voorzitter kan zich zeer goed met dit voorstel vereenigen; bij de verdeeling in districten had hij reeds het oog hierop. Hij ziet eenig bezwaar in de kosten van zoo'n onderzoek, daar veel dorpen en gehuchten bezocht zullen moeten worden; het moet daarom occasionaliter geschieden als de leden door hunne betrekking daar komen. De inspecteurs hebben in November een leiddraad voor het onderzoek van scholen gearresteerd die zal kunnen dienen om de zaak daarnaar interichten; als dat stuk gereed is zal hij het aan de leden mededeelen. — Dr. Heppener wil het onderzoek liefst in andere plaatsen hebben als waar de leden praktizeeren; ze komen zijns inziens, zoo licht in eene onaangename positie tegenover het gemeentebestuur. — Dr.

Damman de Witt ziet daar geen bezwaar in; hij voelt zich onpartijdig tegenover dat bestuur. — De voorzitter kan dat bezwaar ook niet deelen, de geneesheer toch heeft slechts kennis van zijne bevinding te geven aan den inspecteur en deze keurt, zoo noodig, af. Hij zal den leiddraad afwachten en de afdrukken sturen met eene lijst van de gemeenten waar dit onderzoek in 't werk gesteld moet worden. Men moet ook wel bedenken dat afkeuring niet zoo dikwerf noodig zal zijn; er zijn omstandigheden waar verbeteringen zijn aantebrengen zonder afkeuring Besluit de vergadering dat het onderzoek zal plaats hebben dan zal hij bij den leiddraad eene machtiging zenden. — De heer Gratama waarschuwt om niet te pointilleus in dat onderzoek te wezen; hij woonde in Limburg een onderzoek van eene school bij die hij oordeelde dat niet zoo slecht was als men voorgegeven had. Door overdrijving doet men kwaad. — De voorzitter stemt toe dat men zich voor overdrijving wachten moet en brengt het voorstel in omvraag, dat daarop aangenomen wordt.

Onderzoek van drinkwater.

Het corresponderend lid, de heer Sanders van Loo, wijst op den slechten toestand waarin het drinkwater verkeert in vele plaatsen in deze provinciën; hij wijst op eene zoo mogelijk snel uittevoeren wijze van onderzoek naar den aard en eigenschappen van het drinkwater. Hoewel naar veler overtuiging de kwade eigenschappen van sommige drinkwatersoorten te hoog worden opgevijzeld, staat toch de overtuiging vast dat zorgeloosheid in deze, treurige gevolgen na zich kan sleepen. Het onderzoek behoort eenvoudig te zijn en gemakkelijk uittevoeren. De praktijk vraagt alleen naar de kennis van die bestanddeelen in het water die van invloed kunnen zijn bij de bepaling van *goed drinkwater*. Zoo is het b. v. van minder belang of de zouten die in drinkwater gevonden worden, kalkzouten zijn dan wel magnesia-zouten; potasch dan wel soda-zouten. Reeds de bodem waarin het water voorkomt geeft eenig antwoord op de vraag wat goed drinkwater is. Het voorkomen van veenachtige stoffen zal niet zwaar wegen. Als schadelijk acht de spreker:

1°. een buitengewoon hoog zoutgehalte;

2°. organische stoffen die nog in staat zijn rottingsproducten te leveren;

3°. sommige gassen of luchtsoorten in het water bevat.

Hij wenscht echter in deze vergadering niet dieper in deze zaken in te gaan, maar stelt voor eene memorie hierover ter lezing en beoordeeling aan de vergadering aantebieden; 't geen wordt aangenomen.

Nadat nogmaals de wijze van inrichting van waterfilters be-

sproken wordt, zooals die in sommige steden, zooals Kampen en Zwolle, gevonden worden en die wat Kampen betreft door den voorzitter en het pharmaceutisch lid Top uitstekend bevonden worden, hoewel de filtra te Zwolle door de Zwolsche leden als minder doelmatig gekenschetst zijn, wordt nog van gedachte gewisseld over 't gebruik, 't zij van magneetijzersteen in zulke filters, dan wel het gebruik van ijzerchlorure, bij watersoorten die organische stoffen bevatten.

Onder toevoeging van den heer Sanders van Loo wordt ten slotte aan de commissie voor het onderzoek van levensmiddelen opgedragen om de filtratie van water ten behoeve van gemeentelijke inrichtingen nog meer nauwgezet na te gaan.

Onder deze discussiën komt het plaatsvv. lid Schoemaker binnen.

Kwijning van boomgewas.

De heer Sanders van Loo zegt van oordeel te zijn, dat de kwijning van boomsoorten in deze provinciën veroorzaakt wordt door de omstandigheid, dat veel boomgewas hier aanwezig, geteeld is op vreemden bodem, b. v. in de Hollandsche provinciën. Hij vraagt dus of de meer oostelijke provinciën van ons vaderland geen boomkweekerijen opleveren. — De voorzitter zegt dat er weinig kweekerijen in deze provinciën gevonden worden. — De heer Gratama vraagt of het gas nadeeligen invloed heeft. In de laan bij 't bosch te Assen heeft men nu gaskalk gelegd en de boomen kwijnen na dien tijd. — Dr. Cohen deelt de opmerking van den heer Sanders van Loo en had die ondervinding ook opgedaan van Hollandsche boomen. — Dr. Schoemaker meent dat deze discussiën hier niet te huis behooren. — De voorzitter meent dat uit het oogpunt van hygiëine het al of niet aanplanten van boomen niet onverschillig is, deelt zijne ondervinding mede betreffende het overbrengen van heesters uit een betrekkelijk rijken in een schralen bodem, en sluit, na zich voor verdere inlichtingen aanbevolen te hebben, de discussiën.

Met alcohol versneden wijnsoorten.

De heer Sanders van Loo deelt mede dat, meer en meer misbruik wordt gemaakt van de aanvankelijk onschuldige handeling, lichte wijnsoorten schijnbaar in zoogenaamd „zware" te veranderen door toevoeging van alcohol. Hij beweert dat op die wijze wijn wordt een kunstproduct en dus ophoudt wijn te zijn. — De voorzitter is het niet eens met de zienswijze van den spreker omtrent door kunst nagemaakte natuurproducten en gelooft dat hoewel het woord *kunst* reeds het idée van vervalsching aangeeft, zulke producten onschadelijk en nuttig kunnen zijn, zooals b. v. het geval is met kunstboter. Hij vraagt of het kan bewezen worden dat alcohol, die bij de wijngisting ontstaat, iets anders is dan de gedestilleerde alcohol die door de wijnkoopers bij wijn gevoegd wordt. — De heer Schoemaker

zegt dat men de discussie niet kan voortzetten als niet eerst is uitgemaakt of alcohol schadelijk is voor de gezondheid; hij houdt alcohol voor niet nadeelig. — Nadat nog enkele leden hierover het woord voerden sloot de voorzitter de discussiën met de opmerkingen, dat de kwestie of alcohol-bevattende dranken al of niet schadelijk zijn en in hoever ze dat zijn, niet zoo maar door eenige beweeringen pro en contra kunnen worden uitgemaakt; — voorts dat hij, totdat hij beter wordt ingelicht, van meening moet blijven dat, indien de van nature in wijn bevatte alcohol betrekkelijk onschadelijk is, eene zoodanige bijvoeging van alcohol bij zeer lichte wijnen, die deze gelijk maakt aan betere, ook niet schadelijk is, maar dat hij in elk geval een onderzoek naar de vervalschingen van wijn aanbeveelt aan de chemici in deze vergadering.

Mazelen.

Dr. Schoemaker zegt: „de mazelenbriefjes moeten weg; hij beleeft nu de vijfde epidemie waarin hij den last dier briefjes ondervond, dat artikel moet uit de wet; de mazelen moeten er uit." — De voorzitter wijst hem op het in de vorige vergadering dienaangaande besprokene, toen er besloten is dat het bezwaren in had de mazelen uit de wet te lichten en geeft hem aan de hand dat punt op de agenda voor de volgende vergadering te brengen, waarna ook deze discussie wordt gesloten.

De openbare vergadering gaat over in eene met gesloten deuren.

Na heropening der vergadering spreekt Dr. Kros over trichineus-spek en of er voldoende op gelet wordt dat dit niet uit Amerika in ons land wordt ingevoerd; ook wordt er gesproken over den *cysticercus cellulosae*. — De voorzitter zegt de zaak ter harte te zullen nemen en zoo noodig er voor te zullen waarschuwen.

D. Lubach, *Voorzitter*.
J. A. van Ketwich Verschuur, *Secr*.

N°. 25. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht, gehouden* 2 *Juli* 1879.

Alle leden zijn tegenwoordig behalve dr. Mazirel en dr. Hanegraaff, in wier plaats de heeren Verouden en dr. van der Ketten de vergadering bijwonen. Voorts zijn tegenwoordig de plaatsvervangende leden dr. van Andel, Holm, Knoops en Tjeenk Willink.

De voorzitter opent de vergadering.

Het nieuw benoemd plaatsvervangend lid P. A. Verouden legt alszoodanig den eed in handen van den voorzitter af.

De voorzitter deelt mede dat in de plaats van den met 15 Februari jl. op verzoek eervol ontslagen adjunct-inspecteur dr. G. P. van Tienhoven nog niet is voorzien; verder heeft de voorzitter een schrijven ontvangen van dr. L. C. E. E. Fock die naar elders is vertrokken en met groot leedwezen afscheid neemt van dezen Raad.

I. Notulen. Aan de orde is de vaststelling der notulen van de vorige openbare vergadering.

De heer Henny doet opmerken dat op bladzijde 184 niet volkomen juist is teruggegeven hetgeen hij meent te hebben gezegd ten opzichte van de bevoegdheid der drogisten en stelt voor den zin op regel 9 van boven beginnende aldus te lezen: Zij behouden namelijk de bevoegdheid die zij bij het invoeren dezer wet hadden, en hebben alleen, wanneer zij de grenzen hunner bevoegdheid overschrijden, te maken met art. 30 dezer wet.

Aan het einde van den zin aanvangende met regel 18 van boven stelt spreker voor te laten volgen: tenzij het artikelen van groothandel zijn.

Deze wijzigingen aangenomen zijnde, worden de notulen goedgekeurd.

II. Commissie redactie notulen. In de commissie voor de redactie der notulen worden benoemd: dr. Homoet in plaats van dr. van Schermbeek, die plaatsvervangend lid is geworden, en dr. Thijssen in plaats van dr. Hanegraaff die afwezig is.

III. Mededeelingen. Algemeene mededeelingen. De mededeelingen omtrent de bevindingen en handelingen van het geneeskundig Staatstoezicht in Gelderland en Utrecht van 1 Januari tot 1 Juni 1879 zijn vóór de vergadering gedrukt en aan de leden en plaatsvervangende leden van dezen Raad gezonden.

Deze mededeelingen behelzen in hoofdzaak het volgende: Op het namens den Raad aan den Minister van Binnenlandsche Zaken verzonden schrijven, waarin de Raad te kennen gaf, dat Gedeputeerde Staten door het verleenen van de vergunning aan het gemeentebestuur van Barneveld om eenen geneesheer te benoemen op voorwaarde, dat hem zou worden toegestaan om geneesmiddelen te leveren, het advies van den Raad, als adviseerend lichaam, waren vooruit geloopen, nog daargelaten de vraag of Gedep. Staten bevoegd zijn aan een gemeentebestuur eene dergelijke vergunning te verleenen, werd onder overlegging van een rapport van Gedeputeerde Staten aan den Minister door den laatsten geantwoord, dat volgens zijn gevoelen door Gedeputeerde Staten art. 9 alin. 3 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60) niet was geschonden, daar dat collegie onder den drang der omstandigheden en het belang der gemeente slechts

toezegging aan de gemeente Barneveld had gedaan, om eventueel het verlof bedoeld bij genoemd wetsartikel aan den geneesheer te zullen geven, wanneer deze er om vragen zal, onder bijvoeging dat dit verlof evenwel niet gegeven zal kunnen worden als na raadpleging van den geneeskundigen Raad.

Door Gedeputeerde Staten van Gelderland werd in handen van den geneeskundigen Raad gesteld met verzoek tot spoedige terugzending, een adres van den te Barneveld benoemden gemeente-geneesheer dr. I. Versteeg, inhoudende aanvraag om het verlof bedoeld bij art. 9 al. 3 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60). Het hierop ingekomen afwijzend advies van de leden van den Raad, aan wie bij circulair schrijven het bovengenoemd adres door den voorzitter was rondgezonden, werd overgemaakt met vermelding der redenen waarom zij tegen de vergunning meenden te moeten adviseeren aan Gedeputeerde Staten, die bij besluit van den 21 Januari 1879 n°. 76 de gevraagde vergunning hebben verleend.

Volgens ontvangen bericht van de commissie aan wie is opgedragen het toezicht op den verkoop van geheime middelen in de provincie Utrecht, heeft deze zich tot meerdere burgemeesters met goed gevolg gewend, met verzoek om den verkoop van geheime middelen door onbevoegden tegen te gaan, door bij de in hare missive opgenoemde winkeliers door eenen desbevoegde eenige door haar opgegeven artikelen te doen opkoopen, te verzegelen en met proces-verbaal aan de Officieren van Justitie op te zenden. Genoemde commissie vervoegde zich verder bij de apothekers te Utrecht om met hen vriendschappelijk te bepreken den verkoop dier middelen, onder mededeeling der pogingen door haar aangewend om dien bij nietbevoegden tegen te gaan, tengevolge waarvan de verkoop bij de apothekers zou worden geconcentreerd, welke echter door hen niet mocht geschieden, tenzij zij nauwkeurig bekend waren met de samenstelling; tevens deelde zij hun mede dat haar vriendschappelijk bezoek na korteren of langeren tijd door een officieel zou worden gevolgd. Verder trad de commissie in overleg met den Officier van Justitie omtrent de wijze waarop zij dien verkoop door drogisten hier ter stede zou tegengaan; ten opzichte van de drogisten en apothekers in andere gemeenten, zou zij trachten den bovengenoemden weg in te slaan.

a. Mededeelingen omtrent de provincie Utrecht. Besmettelijke ziekten.

Variolae. De twee eenige gevallen van gewijzigde pokken, waarvan kennis werd gegeven, kwamen voor in twee verschillende woningen te Utrecht bij gevaccineerde meisjes van 7 en 8 jaren, in Januari en Februari. Sterfgevallen hadden niet plaats.

Scarlatina kwam voor in 28 gemeenten met opgave van 254 gevallen.

De ziekte was over het algemeen zeer goedaardig, reden waarom zij in geene gemeente epidemisch werd verklaard; de sterfte was betrekkelijk gering; uit de maandelijksche sterfte-opgaven blijkt, dat 13 personen daaraan overleden zijn. De genomen maatregelen bepaalden zich in den regel tot toepassing van art. 14 en 20 der epidemiewet; te Utrecht werd eene openbare school gesloten wegens roodvonk ten huize van den onderwijzer; het gemeentebestuur stelt zich voor, deze, vóór zij weder wordt geopend, te desinfecteeren en te reinigen.

Door enkele gemeentebesturen werden de ingezetenen gewezen op de bepaling van art. 19 en op de strafbepaling tegen geheimhouding, de groote aanleidende oorzaak tot verspreiding der ziekte.

Morbilli. Deze ziekte kwam, althans naar de opgaven te oordeelen, slechts sporadisch voor; zij vertoonde zich in 11 gemeenten waarin 48 ziektegevallen werden opgegeven met 3 sterfgevallen. Te Utrecht vertoonde de ziekte neiging om zich sterk uit te breiden.

Typhus en *febris typhoidea* werden uit 15 gemeenten 35 malen opgegeven met 21 sterfgevallen.

Diphtheritis. Van deze ziekte kwamen in 10 gemeenten 17 gevallen voor, waarvan 2 bezweken.

Aan *kinkhoest* overleden in 4 gemeenten 5 lijders,

aan *Croup* in 8 gemeenten 11 lijders.

In de gemeente Eemnes kwamen in de maanden maart en april 6 gevallen voor van *febris puerperalis*, waarvan 4 met doodelijken afloop. Deze lijderessen, bij welke de baring een natuurlijk verloop had, werden door denzelfden geneeskundige bijgestaan, die in een uitvoerig verslag mededeelt, niet te kunnen begrijpen waarin de aanleiding tot de besmetting te zoeken was, daar hij de voorzichtigheid gebruikt had zich telkens van andere kleedingstukken te voorzien. Door den geneeskundigen ambtenaar hiertoe aangespoord, staakte de geneeskundige terstond de verloskundige practijk.

Plaatselijk onderzoek.

De droogmaking der plassen in de Ronde Veenen bereikt, alhoewel zeer langzaam, hare voltooiing, nagenoeg $^3/_4$ is reeds in cultuur gebracht; enkele hoofdwegen zijn reeds hard gemaakt en met andere is men bezig. In den Noorderpolder zijn meerdere reeds bewoonde huizen verrezen. Het stoomgemaal blijkt, na eene ondergane verbetering, het water meester te zijn, zoodat de waterstand vrij goed is geweest, uitgezonderd tijdens de vele regendagen van het voorjaar. In het groot waterschap der Ronde Veenen buiten de droogmakerij, is de waterstand tot in het laatst van april vrij hoog geweest, waarvan de bewoners van

het gedeelte dat aan Abcoude Proostdy behoort, nog al veel hinder, ofschoon minder dan vroeger ondervonden; een droog huis was daar dan ook eene zeldzaamheid. In Mei daarentegen was de waterstand zoo laag, dat vooral ter bevordering der strooming en reinheid van het binnenwater gedurende eenige dagen Amstelwater door de Pondskoekersluis werd ingelaten.

De gezondheidstoestand was te Mijdrecht buitengewoon gunstig; over het algemeen waren er weinig zieken en weinig febres intermittentes; hetzelfde geldt ook voor Wilnis maar niet voor Vinkeveen en het aangrenzende gedeelte van Abcoude Proostdij.

Door Burgemeester en Wethouders van Amersfoort werd in handen van het geneeskundig staatstoezicht gesteld een door den stadsarchitect opgemaakt plan van rioleering, dat aanleiding gaf tot het instellen van een plaatselijk onderzoek en bespreking met het plaatsvervangend lid van dezen Raad dr. Fock. Naar aanleiding hiervan werd aan het genoemd gemeentebestuur in hoofdzaak voorgesteld:

1°. om zooals de architect had aangeraden, te maken goed ingerichte open goten, zonder zinkputten op particuliere erven; de afwatering dezer goten zou plaats hebben door middel van de Lange en Korte gracht, het Spui en den snelvlietenden Buitensingel naar de Eem en de Zuiderzee; daar waar de helling der breede straat nabij de Buitensingelgracht zeer groot is, zou een ruim overdekt onderaardsch riool kunnen worden aangelegd.

2°. om op enkele punten der stad tot doorspoeling van de goten gebruik te maken van het wel- of grondwater, dat door ingeslagen buizen gemakkelijk kan worden verkregen uit den grond, waaruit het met kracht opspuit.

3°. om de nieuwe rioleering te doen gepaard gaan met demping van de Binnensingelgracht, waardoor de stroomkracht in de bovengenoemde uitloozingsgrachten zeer zou worden bevorderd, en tevens zouden worden opgeheven de vele privaten welke in de Binnensingelgracht uitmonden; en

4°. om door een te maken verordening te waken tegen den afloop van privaten in de grachten en tegen het aanleggen van mest of vuilnis-verzamelingen op particuliere erven.

Te Utrecht waren op het einde van 1878 geplaatst 400 tonnen voor faecaliën-verzameling, terwijl de plaatsing van 60 anderen wachtte op de voltooiing der huizen; gedurende het laatste jaar werden alleen gegalvaniseerd ijzeren tonnen aangeschaft; in de kazerne der mineurs werd het tonnenstelsel toegepast en werden 33 privaten daarvoor ingericht.

Door den gemeenteraad van Utrecht werd besloten om die Drinkwater.

gemeente te voorzien van goed drinkwater, door middel eener waterleiding, welke zal worden toegestaan aan den concessionaris die eene *prise-d'eau* moet aanwijzen, welke voortdurend de noodige hoeveelheid water aanvoert, dat zoowel door samenstelling als door oorsprong, aan alle eischen van deugdelijkheid voldoet. Bij de discussie in den gemeenteraad omtrent deze zaak, werd door een lid de wenschelijkheid uitgedrukt, om te blijven voortgaan tot het verkrijgen van goed drinkwater uit den bodem ter diepte van ± 100 meter.

b. Mededeelingen omtrent Gelderland. Besmettelijke ziekten.

Van besmettelijke ziekten zijn in Gelderland opgegeven:

1 geval van *variolae* te Arnhem en 1 geval van *varioloïden* te Barneveld.

171 aangiften van *scarlatina* uit 32 gemeenten met 7 sterfgevallen, daarenboven werden vermeld uit Elst en Hoevelaken *enkele* gevallen.

Morbilli kwamen voor in 29 gemeenten; de aangiften zijn evenwel zoo onvolkomen dat het juiste getal aangetasten niet kan worden opgegeven.

Het karakter der ziekte was niet overal even goedaardig; Zeer vele malen werd geen geneeskundige hulp ingeroepen hetgeen aanleiding gaf dat vele gevallen niet bekend werden, niettegenstaande enkele burgemeesters de ingezetenen opmerkzaam maakten op de verplichting van art. 19 der wet van 4 Dec. 1873 (*Stbl.* n°. 134).

De genomen maatregelen bestonden voor zooveel mogelijk in toepassing van art. 14 en 20; in enkele gemeenten werden de woningen ontsmet; in de gemeenten Ammerzoden, Hedel, het dorp Aalst (gem. Ponderoijen) en Groenlo werden de scholen tijdelijk gesloten, terwijl in de 3 eerste gemeenten de ziekte epidemisch werd verklaard. Vóór het openen der scholen werden deze gedesinfecteerd en voorloopig alleen de kinderen uit huizen welke van de ziekte bevrijd waren gebleven, daarin toegelaten.

Uit de maandelijksche sterfte-opgaven blijkt dat aan die ziekte zijn overleden 25 lijders.

Van *typhus* en *febris typhoidea* werden 58 aangiften gedaan in 22 gemeenten; aan die ziekten overleden 24 lijders.

Diphtheritis. Deze ziekte kwam in de eerste vijf maanden van dit jaar betrekkelijk veel voor en vertoonde, vooral in de gemeenten Hummelo en Keppel en Maurik, neiging om zich epidemisch uit te breiden; zij was over het geheel goedaardig. In 24 gemeenten werden 104 gevallen opgegeven waarvan 17 overleden.

Van *dysenterie* werden medegedeeld 16 gevallen in 6 gemeenten met 9 sterfgevallen. Van deze opgaven kwamen 9 gevallen

voor in ééne woning der gemeente Epe waarvan 6 lijders bezweken,

Omtrent deze huisepidemie te Epe in april dient vermeld te worden, dat zij voorkwam in eene ruime, afgezonderde woning die door een straatje van nog geen 7 decimeter breed, gescheiden was van twee varkenshokken, waarin van de 8 aanwezige varkens in september 5 waren overleden aan de varkensziekte, waarna de hokken ledig bleven. Niet zonder belang is het te vermelden, dat onder den vloer van de hokken een leemlaag aanwezig was en dat in het najaar en in den winter van 1878 de boerderij zeer veel last had van kwelwater, tengevolge waarvan de melk- en boterkelder waaronder de wel lag, blank stond en ook het grondwater zich in het achterhuis bij het privaat, even als bij eene pomp, staande tegen den muur van den kelder, en in het varkenshok vertoonde. Nadat in het laatst van maart het water uit de kelder was verdwenen, deden zich kort daarna de eerste dysenteriegevallen aldaar voor. — Het troebele water bleek bij onderzoek zeer slecht te zijn, het bevatte per liter 1.25 gr. vaste stof, waarvan 0.568 gr. organische; het was rijk aan nitriten, zeer rijk aan ammoniak (9 milligr. per liter) en aan chloorverbindingen en vrij van zwavelwaterstofgas, terwijl uit een microscopisch onderzoek bleek, dat het vele organische massa's bevatte aan hare eigenaardige kleur te herkennen.

Aan *kinkhoest* overleden in 22 gemeenten 73 kinderen.

Aan *croup* in 19 gemeenten 32 kinderen.

Aan febris puerperalis bezweken in 12 gemeenten 13 vrouwen.

Plaatselijk onderzoek.

Door den gemeenteraad van Zalt-Bommel, werd in zake de invoering van het tonnenstelsel in die gemeente, op voorstel van Burgemeester en Wethouders, naar aanleiding van het door eene commissie gerapporteerde besloten:

1°. in beginsel aan te nemen de wenschelijkheid van het nemen van maatregelen tot algemeene verbetering van het drinkwater en Burgemeester en Wethouders uit te noodigen, daartoe ter gelegener tijd de noodige voorstellen te doen; en

2°. van de invoering van het tonnenstelsel in deze gemeente, als niet in alle opzichten afdoende, af te zien.

Deze beslissing werd genomen nadat de gemeentearchitect een onderzoek had ingesteld naar de werking van dit stelsel binnen de gemeente Culemborg en nadat de heer Burgemeester en een Wethouder in commissie, op raad van den geneeskundigen ambtenaar zich te Delft overtuigd hadden, omtrent de inrichting van dit stelsel aldaar.

De architect deelde mede dat de resultaten van het tonnen-

stelsel te Culemborg naar zijne meening, wat de werking er van betreft, minder gunstig mochten genoemd worden, doch wat het finantiëele aanbelangt, tot de gunstige behooren.

Bij de exploitatie te Delft die, zooals de commissie mededeelde, niets te wenschen overlaat, en waar het vervoer ook per wagen, evenmin als de compost-bereidingsplaats aanleiding tot klachten over stank of anderzins geeft, was het vooral de inrichting binnen'shuis, welke kwetsend werd bevonden voor het oog, waarvan onvermijdelijk stank het gevolg is, die dan ook *in meerdere* of *mindere mate* op alle secreten aangetroffen werd, en die de commissie tegen de invoering stemde en die, naar hare zienswijze, *eenigszins* het algemeen vooroordeel tegen de invoering van het tonnenstelsel billijkt.

De inspecteur deelde mede dat hij voornemens was op dit rapport bij het gemeentebestuur van Zalt-Bommel terug te komen o. a. op grond dat privaten met beerputten, evenmin als de tonnen bij het fosse-mobile stelsel in gebruik, voor het oog en den neus aangenaam zijn.

In handen van den geneeskundigen inspecteur werd door Gedeputeerde Staten, in verband met een in 1870 uitgebracht voorstel tot sluiting dier begraafplaats door zijnen ambtsvoorganger, tot bericht, consideratiën en advies gesteld een schrijven van Burgemeester en Wethouders van Nijmegen, begeleidende een brief van de gezondheidscommissie aldaar, waarin door deze werd aangedrongen om met het oog op de uitbreiding van Nijmegen na het slechten der vestingwerken, de begraafplaats der Israëlieten te sluiten. Nadat met overlegging van een ingewonnen advies van den adjunct-inspecteur en na een plaatselijk onderzoek dezerzijds was geadviseerd tot sluiting dier begraafplaats, op grond van het gevaar harer uitwasemingen alsook van overbrenging van besmetting door lijken van aan contagieuse ziekten overledenen, voor de bewoners der nabijgelegen huizen, werden door het gewestelijk bestuur meer afdoende bewijzen en argumenten gevraagd, dat die begraafplaats werkelijk schadelijk *is* voor de gezondheid, op welken grond toch alleen de begraafplaats zou kunnen gesloten worden, onder verwijzing op Koninklijke beslissingen bij andere begraafplaatsen genomen. Hierop werd, na het inwinnen van een nader advies der plaatselijke gezondheids-commissie, door den inspecteur geantwoord, dat hem geene andere argumenten als de medegedeelde bekend waren en dat niettegenstaande hij wist, dat de Raad van State zich niet kon vereenigen met sluiting van begraafplaatsen alleen op grond van hare nabijheid van woningen, hij deze omstandigheid als voldoende argument tot sluiting be-

schouwde, o. a. ook op grond, dat de wetgever in art. 16 der begrafeniswet de bepaling had gemaakt, hoofdzakelijk in het belang der volksgezondheid, dat geene woningen op minder dan 50 meters van eene begraafplaats mochten worden gebouwd, zoodat volgens zijne bescheiden meening de overgangsbepaling van art. 46 alleen exceptioneel, dan van toepassing moest worden beschouwd, wanneer de begraafplaats overigens aan bijzonder gunstige voorwaarden voldeed, hetgeen bij de questieuse begraafplaats het geval niet was; tevens werd tegen de zienswijze van den Raad van State aangevoerd, dat het leveren van onwederlegbare bewijzen voor de schadelijkheid eener begraafplaats nabij eene bebouwde kom, bijna, zoo niet geheel, eene onmogelijkheid was, daar in den regel voor binnen den afstand van 35 meters van huizen gelegene begraafplaatsen, wel andere omstandigheden in de omgeving der begraafplaats kunnen worden aangevoerd, waaraan het nadeel zou kunnen worden toegeschreven.

Gedeputeerde Staten besloten tot handhaving dier begraafplaats, op grond, dat niet gebleken is dat die begraafplaats werkelijk een schadelijken invloed op de gezondheid der bewoners der nabijgelegen huizen heeft uitgeoefend; dat jaarlijks slechts een zeer gering getal lijken daarop wordt begraven en dat de algemeene gezondheidstoestand sedert 1870 te Nijmegen is verbeterd.

Overtreding van wetten en verordeningen.

Nadat in eene gemeente 6 sterfgevallen aan kinkhoest in ééne maand waren voorgekomen, zonder dat hiervan eenig bericht bij den inspecteur was ontvangen, werd de geneesheer herinnerd aan de verplichting van art. 6 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60); toen hij hierop antwoordde, dat van kinkhoest geen kennis moest worden gegeven, omdat deze ziekte niet genoemd wordt in art. 1 der wet van 4 December 1872, (*Stbl.* n°. 134), werd hem bericht, dat art. 6 toepasselijk was op alle de volksgezondheid bedreigende ziekten, waartoe kinkhoest behoort, niettegenstaande deze ziekte niet is vermeld in het door hem aangevoerde artikel der epidemiewet.

IV. Benoeming adjunct-inspecteur.

Naar aanleiding van deze mededeelingen zegt de heer van Andel dat hij tot zijn leedwezen daarin niet heeft gevonden de benoeming van een adjunct-inspecteur. Hij betreurt het zeer dat de plaats nog niet is vervuld en wenscht dat de vergadering hare bevreemding uitspreke over deze langdurige vacature.

De voorzitter heeft van de aanvulling der vacature niets vernomen, maar gevoelt dat er groote behoefte bestaat. De werkkring in die twee provinciën is voor één ambtenaar te uitgebreid. De loopende zaken worden wel waargenomen, maar er blijft geen tijd over om aan iets degelijks de hand te slaan.

Professor van Overbeek de Meijer had ook hierover het woord

willen voeren. Hij wenscht dat deze Raad niet alleen zijne bevreemding over het onvervuld blijven der vacature uitspreke maar dat hij zich tot den Minister wende en aan Z. E. te kennen geve dat de benoeming van een adjunct-inspecteur een punt van algemeen belang is en daarbij met ernstigen aandrang wijze op het noodzakelijke eener spoedige vervulling van deze vacature.

Professor Wefers Bettink is ten zeerste het denkbeeld van den heer van Overbeek de Meijer toegedaan, maar meent dat de raad niet mag voorbijzien op welke uitstekende wijze door den inspesteur zooveel mogelijk in de vacature wordt voorzien. Hij stelt daarom voor dat de Raad zich over deze zaak tot den Minister wende met bijvoeging der woorden: „met waardeering van hetgeen door den inspecteur gedurende het bestaan dezer vacature is verricht".

Bij acclamatie wordt dit voorstel aangenomen.

V. Vergunning tot het afleveren van geneesmiddelen.

Professor van Overbeek de Meijer wenscht een oogenblik stil te staan bij het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland waarbij aan dr. Versteeg vergunning is verleend om te Barneveld geneesmiddelen te leveren. Hij betoogt, vooreerst dat dit besluit is in strijd met de bedoeling van den wetgever van 1865, die het afleveren van geneesmiddelen door geneeskundigen alleen dàn heeft willen vergunnen, wanneer geen apotheker aanwezig is of die middelen van een ter plaatse gevestigden apotheker niet gereedelijk te bekomen zijn, en ten anderen dat eene onverantwoordelijke onbillijkheid gepleegd is jegens den apotheker Schuld, die sedert jaren te Barneveld gevestigd is gebleven, in de hoop, dat hij nu het uitsterven der 3 aldaar geneesmiddelen leverende geneeskundigen eindelijk zijn lot zou zien verbeteren. Wanneer te Barneveld een geneeskundige geen voldoend bestaan kan vinden, zonder de vergunning tot het leveren van geneesmiddelen, dan moet hij eene toelage ontvangen, maar die toelage moet komen uit de gemeentekas en niet uit de beurs van één enkelen ingezetene, den nu verongelijkten apotheker. Spreker stelt daarom voor, dat deze Raad zijne afkeuring van het besluit van Gedeputeerde Staten krachtig uitspreke.

De voorzitter doet daarop voorlezen eene missive van Gedeputeerde Staten aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, waarin genoemd collegie zich verdedigt tegen de klacht van den geneeskundigen Raad, als zou dit door zijn besluit te kort hebben gedaan aan de rechten van den Raad als adviseerend lichaam. Vervolgens werd voorlezing gedaan van de missive van den Minister waarvan de inhoud hierboven is vermeld onder de algemeene mededeelingen.

Professor van Overbeek de Meijer antwoordt, dat de voorgelezene brieven handelen over de quaestie van *vorm;* deze is volgens hen secundair. Hij wil alleen afkeuren het *verleenen* der vergunning, doch niet spreken over de wijze, waarop die vergunning verleend is.

De heer Homoet vereenigt zich niet met de zienswijze van den heer de Meijer. Hij gelooft niet dat men bij de beoordeeling van eene zaak als deze alleen het belang van den apotheker moet voorstaan, maar dat men van het beginsel moet uitgaan: „Wat brengt het belang der gemeente mede?" Er is te Barneveld voor een flink geneesheer geen bestaan te vinden wanneer hij geen geneesmiddelen mag afleveren. Gedeputeerde Staten hebben binnen den kring hunner bevoegdheid en in 't belang van de gemeente Barneveld gehandeld. Het belang van den apotheker treedt op den achtergrond.

De heer Küthe stelt aan de vergadering voor om tot de orde van den dag over te gaan, aangezien het niet op den weg ligt van het geneeskundig staatstoezicht om deze handelwijze van Gedeputeerde Staten te critiseeren.

De heer Henny sluit zich aan bij het voorstel van den heer Küthe. De Raad is opgekomen tegen iets informeels, tegen de toezegging van Gedeputeerde Staten om aan een eventueel te benoemen geneeskundige de vergunning tot aflevering van geneesmiddelen te verleenen. De wet spreekt niet van toezegging en wanneer Gedeputeerde Staten dit altijd doen dan kan het laatstgenoemde wetsartikel beschouwd worden als eene doode letter, een wassen neus. Naar sprekers oordeel heeft de Minister niet wel gehandeld door de Gedeputeerde Staten niet te wijzen op het verkeerde hunner handelwijze. Wij zijn evenwel niet geroepen om besluiten die collegies, binnen den kring hunner bevoegdheid, genomen hebben te critiseeren. Gedeputeerde Staten hebben later het advies van den geneeskundigen Raad gevraagd, doch zij behoeven zich daaraan niet te houden; wanneer zij meenen eene andere uitspraak te moeten doen, zijn zij in hun recht, wij mogen hen niet beoordeelen. Als lichaam bezitten wij niet het recht van kritiek, wel als individu.

De eene staatsmacht zou het gezag der andere verkleinen.

Professor van Overbeek de Meijer geeft volstrekt niet toe, dat de geneeskundige Raad niet zou mogen afkeuren, wat Gedeputeerde Staten gelieven te doen; hij handhaaft dus voor den Raad het recht van kritiek over *alle* handelingen, van welk collegie ook, die betrekking hebben tot den werkkring van het geneeskundig staatstoezicht. De zaak is echter voldoende toegelicht; spreker verzoekt daarom dat zij door stemming beslist worde.

Het voorstel van den heer Küthe om tot de orde van den dag over te gaan wordt daarop aangenomen met 11 tegen 5 stemmen.

VI. Sluiting eener begraafplaats te Nijmegen.

De heer Opwijrda brengt zijn dank aan den inspecteur voor zijne bemoeiingen in zake de voorgestelde sluiting der begraafplaats voor Israëlieten te Nijmegen. Hij wenscht in het openbaar uit te spreken dat art. 46 der begrafeniswet het onmogelijk maakt om verbetering in deze zaak aan te brengen, vóórdat slachtoffers gevallen zijn.

Nu zal zich het geval voordoen dat deze begraafplaats binnen de bebouwde kom der gemeente komt.

De voorzitter geeft te kennen dat het moeiielijk is om de gronden aan te geven waarop men kan adviseeren dat eene begraafplaats schadelijk is voor de volksgezondheid. Gedeputeerde Staten willen meestal de sluiting bevorderen, maar men stuit op den Raad van State die de besluiten vernietigt.

De heer Henny zegt dat het kwaad meer gelegen is in de wet dan wel in hare toepassing. In art. 16 bepaalt de begrafeniswet dat geene begraafplaatsen mogen worden aangelegd, dan op ten minste 50 meters afstand van elke bebouwde kom eener gemeente. Aan deze bepaling ligt natuurlijk ten grondslag het denkbeeld dat begraafplaatsen op korteren afstand van eene bebouwde kom, voor de volksgezondheid nadeelig zijn. Welnu! dit denkbeeld had men ook moeten vasthouden toen men in art. 45 en 46 handelde over de invoering der bij de wet bestaande begraafplaatsen. Men had toen consequent moeten zijn en de sluiting dier begraafplaatsen, wanneer ze binnen de 50 meters van eene bebouwde kom zijn gelegen, moeten bevelen, tenzij van hare onschadelijkheid voor de volksgezondheid bleek. Had men dit gedaan, dan had in de wet een systeem gelegen en dan ware elk bezwaar, waarop het geneeskundig staatstoezicht thans stuit, vermeden. Doch in plaats daarvan heeft men met verloochening van zijn eigen principe, alle oude begraafplaatsen, zoo ze maar op 35 meters van eene bebouwde kom gelegen zijn en overigens aan de vereischten der wet voldoen, gehandhaafd en zelfs die oude begraafplaatsen welke op nog korteren afstand van eene bebouwde kom liggen, dan alleen willen laten sluiten zoo zij voor de volksgezondheid schadelijk zijn. Hierdoor heeft men het blijven bestaan verzekerd van alle oude begraafplaatsen, hoe nabij eene bebouwde kom ook gelegen, zoo maar niet het bewijs van hare schadelijkheid voor de volksgezondheid geleverd wordt, en dit bewijs zal zeer zeker in de meeste gevallen in tegenstelling met het bewijs van onschadelijkheid, bijna niet te leveren zijn.

Doet het geval zich meermalen voor, dat oude begraafplaatsen die, naar het oordeel van het geneeskundig staatstoezicht, voor de volksgezondheid nadeelig zijn, toch niet gesloten worden, omdat het bepaalde bewijs harer schadelijkheid niet te leveren is, dan zou het misschien wenschelijk zijn om den Minister van Binnenlandsche Zaken op het verkeerde der bepalingen van de artikels 45 en 46 te wijzen en bij Zijne Excellentie aan te dringen op eene verandering dier bepalingen in den zin zooals boven door spreker is aangegeven. Spreker maakt er echter geen voorstel van, omdat hij er niet speciaal mede bekend is of er dikwijls gevallen voorkomen in welke de artikels 45 en 46 aan de bevordering van de belangen der volksgezondheid in den weg staan.

Na nog eenige discussiën over dit onderwerp waaraan de voorzitter en onderscheidene leden deelnemen, wordt door den heer Opwijrda voorgesteld om in den geest van het door den heer Henny gesprokene een brief aan den Minister van Binnenlandsche Zaken te richten en daarbij de door dien heer wenschelijk geachte wetsverandering aan te bevelen.

Met dit voorstel vereenigt zich de vergadering met algemeene stemmen.

VII. Uitoefening der verloskunst bij febr. puerperalis.

Naar aanleiding van het medegedeelde omtrent febris puerperalis te Eemnes, alwaar zich in Maart en April *zes* gevallen van die ziekte voordeden, waarvan *vier* met doodelijken afloop, allen door denzelfden geneesheer behandeld, vraagt de heer Thijssen, nadat hij den Raad in herinnering heeft gebracht dat sedert hij de eer heeft daarvan lid te zijn, alleen in de provincie Gelderland reeds twee á drie malen eene epidemie van febris puerperalis blijkbaar door verloskundigen werd voortgeplant, of van wege de Regeering geene maatregelen zouden kunnen genomen worden, om een medicus in wiens practijk zich gevallen van kraamvrouwenkoorts voordoen, het voortzetten zijner verloskundige practijk te beletten. Hij wijst op hetgeen te Zürich de wet op dit punt gelast, wanneer daar in de practijk van een geneesheer een tweede geval kort na het eerste doodelijk afloopt, dan wordt hem gedurende vier weken zijne bevoegdheid ontnomen.

Het wenschelijke van eene wettelijke bepaling te dezen opzichte wordt door onderscheidene leden betoogd. De heer Dompeling wijst op de welwillendheid der medici die, wanneer zij oplettend worden gemaakt op het noodlottige van het voortgaan met uitoefening der verloskunde wanneer zich in hunne practijk gevallen van kraamvrouwenkoorts voordoen, zeer zeker dadelijk hunne verloskundige practijk zullen staken. Nadat door den

voorzitter was medegedeeld dat de geneeskundigen slechts zelden van het voorkomen van febr. puerperalis in hunne practijk aan hem kennis geven en dat ook de sterfgevallen aan die ziekte te Eemnes hem eerst uit de maandelijksche sterfteopgaven gebleken waren, wordt besloten dat van wege dezen geneeskundigen Raad eene circulaire zal gezonden worden aan de geneesheeren in Gelderland en Utrecht, waarin hunne medewerking zal worden ingeroepen om de uitoefening hunner verloskundige practijk, wanneer zich daarin een geval van febris puerperalis mocht voordoen, onmiddellijk te staken.

VIII. Tonnenstelsel te Zalt-Bommel en te Zutphen.

Het medegedeelde omtrent het tonnenstelsel te Zalt-Bommel noopt den heer van Andel op de goede werking van het tonnenstelsel te Zutphen te wijzen. Dit stelsel is aldaar sedert drie jaren in gebruik en ongeveer een derde gedeelte van de inwoners maken gebruik van tonnen. Dit is eene schoone uitkomst vooral te Zutphen waar vele kleine landbouwers zijn en men met het transporteeren moeilijkheid ondervindt. Wanneer nu blijkt dat het gebruik van tonnen te Zutphen toeneemt, aldaar niet geklaagd wordt en zelfs het vervoer der tonnen niet tot aanmerkingen leidt, dan meent hij dat het gemeentebestuur van Zalt-Bommel naar aanleiding van de inlichtingen harer commissie zich wel wat spoedig van de invoering van het tonnenstelsel heeft laten afschrikken.

De heer van Andel vraagt verder of omtrent het gebruik van gegalvaniseerd ijzeren tonen reeds waarnemingen bekend zijn.

De voorzitter antwoordt hierop dat men op verscheidene plaatsen van het gebruik dezer tonnen heeft afgezien en houten tonnen in gebruik heeft gesteld. De gegalvaniseerd ijzeren breken licht, doch daartegenover staat dat de houten tonnen licht lekken. Professor van Overbeek de Meijer heeft de quaestie van het tonnenstelsel van nabij nagegaan. Hij heeft de ervaring opgedaan dat, wanneer de ijzeren tonnen groot zijn, ze onhandelbaar zijn en daardoor licht breken. Als men kleine ijzeren tonnen neemt is het deuken niet te vreezen. De houten tonnen droogen in den zomer uit. Naar zijn oordeel verdienen kleine gegalvaniseerd-ijzeren tonnen de voorkeur, die gegalvaniseerd behooren te worden na het vastklinken.

IX. Besmettelijke ziekten in gevangenissen.

Door den heer Küthe wordt gewezen op de wenschelijkheid om lijders aan besmettelijke ziekten, die zich in gevangenissen bevinden, buiten die inrichting te kunnen verplegen opdat zij geene bron van besmetting worden voor hunne medegevangenen. Hij wenscht dat regenten van gevangenissen hierover eene ministeriëele aanschrijving ontvangen om in deze gevallen even-

zoo te kunnen handelen als bij het voorkomen van krankzinnigheid.

De voorzitter voert hiertegen aan dat de zekerheid van bewaking buiten de gevangenis zooveel minder is, en gelooft dat ook op dien grond de Minister aan den wensch van den heer Küthe niet zal voldoen. Hij gelooft niet dat het wenschelijk is een algemeenen maatregel omtrent dit punt uit te lokken. Voor iedere gevangenis moet deze zaak beoordeeld worden door den aldaar practiseerenden geneesheer, die zich hierover door tusschenkomst van regenten tot den Minister kan wenden.

X. Verbandkisten op spoortreinen.

De heer Opwyrda acht het wenschelijk dat de verbandkisten op de spoortreinen, ook nu en dan worden nagezien door de leden van den Raad, wanneer deze daartoe verlof hebben verkregen van den geneeskundigen inspecteur; hij zag de verbandkist te Nijmegen na en bevond dat daarin vele geneesmiddelen bedorven waren.

De Voorzitter zegt dat aan de inspecteurs en adjunct-inspecteurs de visitatie der kisten is opgedragen, en dat hij gaarne van de medewerking der leden van den Raad zal gebruik maken om het toezicht te bevorderen.

XI. Geheime geneesmiddelen.

De heeren Dr. J. C. van Eeten en F. D. Fontein brengen verslag uit van hunne bevindingen omtrent den verkoop van geheime geneesmiddelen in de provincie Utrecht. Zie *bijlage*. Dit punt zal in de besloten vergadering nader worden behandeld.

XII. Instructie v. d. drogisten.

Ingevolge besluit van de laatste vergadering van dezen Raad, is namens hem aan den Minister van Binnenlandsche zaken het verzoek gericht, om middelen te beramen, waardoor de instructie voor de drogisten, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 31 Mei 1818, worde in overeenstemming gebracht met art. 30 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* N°. 61). De Minister heeft hierop geantwoord dat aan dit verzoek bezwaarlijk kan worden voldaan. Die instructie kan, nu de wet van 1818 is ingetrokken bij de wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* N°. 61), niet meer gewijzigd worden en wijziging der laatste wet, alleen op grond van het in de missive van dezen Raad aangehaalde rechterlijke vonnis, komt den Minister niet voldoende gemotiveerd voor.

De heer Fontein vraagt naar aanleiding hiervan of de zoo even genoemde instructie voor de drogisten nu van kracht blijft.

De heer Henny geeft hierop te kennen, dat volgens art. 34 van de wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* N°. 61), zij, die, uiterlijk vier maanden voor het invoeren dezer wet als apothekers of drogisten zijn toegelaten, de bevoegdheid behouden, die zij bij het invoeren dezer wet hadden. De instructie moet derhalve gehandhaafd blijven, de drogist ontleent zijne bevoegdheid aan die instructie, en mag hare bepalingen niet overschrijden. De

instructie kan niet gewijzigd worden omdat zij rechtskracht heeft gekregen bij het zooeven aangehaalde artikel 34.

Voor eene wijziging der wet van 1 Junij 1865 vindt de Minister geen voldoenden grond.

XIII. Is art. 1 der begrafeniswet toepasselijk op onvoldragen vruchten.

De heer Verbeek brengt de vraag ter sprake of art. 1 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* N°. 65) toepasselijk is op onvoldragen vruchten, en zou gaarne het gevoelen daaromtrent van het rechtgeleerd lid vernemen.

De heer Henny zegt, dat genoemd artikel 1 handelt over overledenen en over doodgeboren kinderen, dat alzoo zijns inziens het artikel niet toepasselijk is op onvoldragen vruchten, wanneer ze nog niet met den naam van kind kunnen worden bestempeld. Zeker verstaat de wet onder doodgeboren kind niet een embryo en ook niet een foetus, wanneer die nog niet den menschelijken vorm heeft aangenomen, en nog niet voor een eigen of zelfstandig leven genoegzaam ontwikkeld is. Maar is hetgeen geboren wordt niet het product van eene miskraam, maar van eene werkelijke, al zij het dan ook eenigszins ontijdige, verlossing en is het zoo ver ontwikkeld dat het den naam van kind dient te dragen, dan zal men de wet toepasselijk moeten achten.

Na nog eenige woordenwisseling dankt de heer Verbeek den heer Henny voor de mededeeling van zijn gevoelen.

XIV. Winkelvisitatiën vooraf waarschuwen?

De heer Küthe is het niet eens met den heer Henny die in de voorlaatste vergadering als zijn gevoelen heeft te kennen gegeven dat door de uitdrukking „op onbepaalde tijden" in art. 24 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 61), *verboden* is te waarschuwen. Hij kan dit niet rijmen met art. 26 dezer wet en wenscht op dit punt later terug te komen.

XV. Bevoegdheid apothekers-bediende.

De heer Opwijrda doet opmerken dat blijkens de wet van 25 December 1878 (*Stbl.* n°. 222) de vroegere leerling apothekers en apothekers bedienden niet zullen deelen in de rechten die voortaan aan apothekers bedienden zullen worden toegekend. Hij vindt hierin een onbillijkheid en wenscht dat de voorzitter deze zaak in de eerstvolgende vergadering van inspecteurs ter sprake zal brengen.

De voorzitter belooft dit te zullen doen.

XVI. Misbruik van sterken drank.

Wegens het vergevorderde uur wenscht de heer Opwijrda dat in eene volgende vergadering in het belang der volksgezondheid worde besproken de mogelijkheid om den verkoop van spiritualiën aan beperkende bepalingen te onderwerpen.

Hierop sluit de voorzitter de openbare vergadering.

H. L. Verspijck, *Voorzitter.*
J. G. de Voogt, *Secretaris.*

Bijlage.

Verslag van de commissie belast met het toezicht op den verkoop van geheime geneesmiddelen in de provincie Utrecht.

Door den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht belast met het toezicht op den verkoop van geheime geneesmiddelen, zoowel bij apothekers als bij winkeliers, in de provincie Utrecht, hebben wij, om tot een gewenscht doel te komen, het in de eerste plaats noodig geoordeeld, om den verkoop dezer geneesmiddelen te trachten tegen te gaan bij winkeliers en droogisten. Wij hebben den officier van Justitie te Utrecht en de burgemeesters in de overige gemeenten der provincie, als hoofden der politie in hunne gemeenten, verzocht ons behulpzaam te willen zijn in onze pogingen, en daar waar door winkeliers en droogisten de wet verkracht wordt door het onbevoegd afleveren van geheime geneesmiddelen, ook geneesmiddelen, eene gerechtelijke vervolging in te stellen. Van deze heeren is ons de welwillendste hulp toegezegd. Eenige burgemeesters hebben, alvorens proces-verbaal op te maken, en, zooals ook door ons was voorgesteld in geval zij zulks beter oordeelden, verkozen om de winkeliers in hunne gemeenten, die naar onze aanwijzing dergelijke middelen verkochten, eerst ernstig onder het oog te brengen, dat zij zich met een ongeoorloofden handel bezig hielden. Andere hebben dadelijk proces-verbaal opgemaakt daar waar zij zulke middelen door een veldwachter of ander bevoegd persoon bij den door ons aangewezen winkelier hadden doen koopen en dit proces-verbaal opgezonden aan den officier van Justitie. Deze heeft ook gemeend, alvorens hieraan gevolg te geven, eerst met eene ernstige vermaning te moeten beginnen. In de stad Utrecht heeft hij op onze aanwijzing verscheidene aanhalingen laten doen bij dróogisten. Door deskundigen worden deze gecalangeerde voorwerpen onderzocht.

In de tweede plaats hebben wij gemeend dat het verkieselijk was, alvorens officieel op te treden, om aan alle apothekers in de provincie Utrecht zooveel mogelijk mondeling meetedeelen onze zienswijze, en de wijze, waarop wij zullen trachten het doel, dat wij voor oogen hebben, te bereiken, ook daarom vooral, om hunnerzijds opmerkingen uit te lokken en hunne zienswijze te vernemen. Aan een vijftal apothekers hebben wij deze mededeelingen toegezonden. Wij beweren dat volgens de tegenwoordige wet (zie al. 2 art. 1 en art. 30 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 61), de apotheker de eenige bevoegde persoon is tot het afleveren van geneesmiddelen. Niemand anders, dus ook de winkelier niet, is daartoe bevoegd; een droogist mag door de instructie van den 1sten Mei 1818 eenige voorrechten boven andere onbevoegden hebben, maar droogisten erkent de tegenwoordige wet slechts als een uitstervend geslacht. De geheime geneesmiddelen behooren als ieder ander geneesmiddel thuis in de apotheek, maar de apotheker mag ze niet afleveren dan met inachtneming der wet: zie alinea 2 art. 6 der bovengenoemde wet, luidende: „bij geneesmiddelen in

„de pharmacopoea niet vermeld, wijst het opschrift aan naar welk voor-„schrift zij bereid zijn." De apotheker moet kennen den aard en het gewicht der bestanddeelen der geheime geneesmiddelen, die hij in zijne apotheek heeft. Voor den apotheker zijn dit dan geene *geheime* middelen meer. Hij moet ze des noods kunnen namaken, en daar hij moet weten wat hij aflevert zoo mag hij eigenlijk geene geheime geneesmiddelen afleveren dan die hij zelf bereid heeft. Vinden wij, hebben wij aan de hh. apothekers gezegd, in het vervolg in uwe apotheek geheime geneesmiddelen wier voorschrift gij niet kent, dan zullen wij ons verplicht achten, om daarvan proces-verbaal op te maken.

De besprekingen, voortgevloeid uit het bovenstaande, hebben tot een gunstig resultaat geleid; genoegzaam alle apothekers betuigden ons hunne ingenomenheid met ons voornemen en beaamden onze zienswijze. Zij zien in dat op deze wijze hun belang het meest bevorderd wordt; zij beloofden gaarne ons in onze pogingen te willen ondersteunen, door zich te onthouden van de aflevering van geheime geneesmiddelen, wier voorschrift zij niet kennen, en ons daardoor niet in het onaangename dilemma te brengen om hen te moeten doen vervolgen. Vele kwamen met het bezwaar te voorschijn dat door geneeskundigen, doctoren, zelfs professoren, aan hunne kalanten geheime geneesmiddelen worden voorgeschreven en zij dan moeielijk kunnen weigeren die af te leveren, willen zij deze kalanten niet verliezen; de kalanten zelven verlangen op eigen autoriteit die middelen. Noch publiek, noch geneeskundige kan den apotheker verplichten iets te leveren, wat de wet hem verbiedt te leveren. Het publiek kan vragen en de geneeskundige kan voorschrijven wat hij wil, geen wet verbiedt zulks, maar de geneeskundige moet weten wat hij doet, wanneer hij een geheim geneesmiddel voorschrijft, wier bestanddeelen hij slechts gebrekkig kent; kent hij ze, dan is de apotheker wel bij machte om dat geneesmiddel te bereiden. De geneeskundige bedenke ook wel, dat hij met het voorschrijven van geheime geneesmiddelen, wier bereidingswijze hij onvolkomen kent, den apotheker of benadeelt of in een moeielijk dilemma plaatst.

Een ander bezwaar, dat geopperd werd, zou daarin bestaan, dat wanneer de eene apotheker het geheime geneesmiddel niet verkiest te leveren. zijn buurman apotheker het wel zal doen; of wanneer geen een apotheker in de provincie deze middelen meer aflevert, dat men ze dan van apothekers of andere leveranciers in naburige provinciën zou kunnen bekomen. Deze laatste opmerking leidt er ons toe, om aan de vergadering voorteStellen, om alle geneeskundige Raden ernstig optewekken om in hunne provinciën ten aanzien van den verkoop van geheime geneesmiddelen, hetzij zoo te handelen als door ons gedaan wordt, of zoodanige maatregelen te nemen als hun het meest geschikt zal voorkomen. Hebben wij nu den apotheker aangeraden om uit eerbied voor zijn eigen stand, een wetenschappelijke stand, zich niet gelijk te stellen met winkeliers, door een geneesmiddel. wiens bereiding en zamenstelling hem onbekend is, met de

eene hand te ontvangen en het met de andere hand afteleveren, hebben wij hem aangeraden om niet te zijn de gehoorzame dienaar van het publiek of van den geneeskundige, door te weigeren de door hen verlangde en hem niet voldoend bekende geheime geneesmiddelen afteleveren, en zich schuldig te maken aan wetsovertreding; van een anderen kant hebben wij er hem oplettend op gemaakt, dat hij zedelijk verplicht is, en ook in zijn eigen belang, om aan de eischen van publiek en geneeskundige te trachten te gemoet te komen. De apotheker moet zijn de persoon om te onderzoeken uit welke bestanddeelen de meestgezochte geheime geneesmiddelen bestaan. Hij make ze zoo mogelijk na, ja trachte zelfs den gewenschten vorm, waarin vele dier middelen voorkomen, daaraan te geven. Het publiek wil o. a. geen leelijksmakende middelen innemen dan in capsules, de apotheker trachtte aan dien billijken eisch te voldoen. Wij gelooven, dat op deze wijze ook de geldelijke voordeelen, die nu veelal buitenslands gaan en eigenlijk aan den apotheker, als de eenige bevoegde tot het afleveren van geneesmiddelen, onttrokken worden, tot den apotheker zullen terugkeeren. Het publiek zal deugdelijker en ook goedkooper middelen krijgen. Hoe meer men door onderzoek doordringt in den aard der bestanddeelen der geheime geneesmiddelen, hoe duidelijker ook blijkt, dat het goedgeloovige publiek een massa ondeugdelijke waar te slikken krijgt, en deze dikwijls voor fabuleus hooge sommen. Zoo werd o. a. bevonden dat in Hayman's drops tegen klierziekten een spoor van sublimaat is, het geheele mengsel de waarde van ettelijke centen heeft en verkocht wordt voor drie gulden de flacon. En tot zulk een handel zou de apotheker de hand leenen.

Wij verbloemen ons de moeielijkheden niet, die wij op onzen weg zullen ontmoeten. Geen wet is volmaakt en zoo ook de geneeskundige wetten. De toepassing dezer wetten heeft reeds vele gebreken doen kennen; bij hare toepassing op den verkoop van geheime geneesmiddelen zal zich nog menig nieuw gebrek openbaren. President Grant zei, toen hij het presidentschap der vereenigde staten van Amerika aanvaardde: „ik beloof u, dat ik overal „de wet zal toepassen, maar vooral de wetten die gebrekkig zijn", dan zullen deze zooveel te eerder verbeterd worden, dacht hij. Wij moeten ons niet laten afschrikken, wanneer de wet ons in den steek laat en de rechter aan onze billijke eischen niet kan te gemoet komen; slechts make men er de Hooge regering onophoudelijk op attent, zoodra de wet verbetering eischt. Wij beweren dat de wet voor den apotheker duidelijk is en moeielijk kan ontdoken worden; maar hoe is zij voor winkeliers en droogisten ten aanzien van deze materie? „Behalven door apothekers en door geneeskun-„digen, tot het afleveren van geneesmiddelen bevoegd, mogen de genees-„middelen niet worden verkocht beneden de hoeveelheid, daarbij voor elk „dier middelen te bepalen", zie art. 30 der wet van 1 Juni 1865. Volgens de resolutie van den minister van Binnenlandsche Zaken dd. 15 Juli 1872 noemt lijst C „de geneesmiddelen" op „die noch afzonderlijk, noch ver-„mengd met elkander of met andere zelfstandigheden mogen worden ver-

„kocht in geringer hoeveelheid dan op die lijst bij elk der middelen is „vermeld." Bij de contrôle over den verkoop van geneesmiddelen door winkeliers, verlangt de rechter al dadelijk de beantwoording der vragen, is het verkochte een geneesmiddel? welke bestanddeelen bevat het en in welk gewicht? Is het op lijst C. te vinden? De distinctie tusschen geneesmiddel of niet is niet altijd zoo gemakkelijk te maken. Het onderzoek naar den aard der bestanddeelen en het gewicht zal dikwijls zeer moeielijk soms onmogelijk zijn. Chemisch en physisch onderzoek vermogen veel, maar schieten ook veel te kort. Het geneesmiddel dat niet op lijst C. voorkomt zal geen aanleiding tot vervolging kunnen geven. De instructie van 30 Mei 1818 voor de droogisten is nog niet ingetrokken. Die instructie geeft den rechter aanleiding om zich behalve de bovengenoemde nog, wanneer tegen den droogist proces-verbaal is opgemaakt, de vragen ter beantwoording voorteleggen: is het verkochte een chemisch of een pharmaceutisch preparaat of wellicht beide? zoo het een uitsluitend chemisch preparaat is, wordt het alleen als geneesmiddel gebruikt en niet voor andere doeleinden? zoo het een uitsluitend pharmaceutisch preparaat is, maakt het al of niet een voorwerp van den handel in 't groot uit? De instruetie van 1818 geeft den droogist menige gelegenheid om de tegenwoordige wet te ontduiken. In één woord er zijn voor den winkelier en den droogist nog vele mazen in het netwerk groot genoeg voor hem die zich niet ontziet er door te kruipen, om in een ander mans privatieve jacht te stroopen.

Niettegenstaande al die moeielijkheden stellen wij ons voor dat wij, zoo al niet van daag of morgen, toch op den duur door volharding een gunstig resultaat zullen verkrijgen en aan uwe lastgeving eene gewenschte voldoening zullen kunnen geven. Hetgeen in de provincie Utrecht door ons verricht wordt, moet ook in de andere provinciën gedaan worden. Wij hebben de medewerking noodig van apotheker en geneeskundige en de onvermoeide hulp van de rechterlijke macht. Wij roepen deze laatste hulp ook vooral in in het belang van den apotheker, want het valt niet te ontkennen, dat deze, door den Staat als de eenige bevoegde tot het afleveren van geneesmiddelen erkend, om aan het publiek een waarborg te geven voor het ontvangen van deugdelijke geneesmiddelen, en hierom onder strenge contrôle geplaatst, veel strenger dan waaronder onbevoegden tot het afleveren van geheime geneesmiddelen staan, dubbele aanspraak heeft op bescherming van den Staat, zoodra onbevoegden hem door in zijne rechten te treden, geldelijke voordeelen onttrekken en in zijn bestaan benadeelen. Bovendien mag de Staat, die zich ten gerieve der natie toegeëigend heeft de zorg voor eene behoorlijke uitoefening der geneeskunst, door zoowel van den geneeskundige als van den apotheker moeielijke examens te vorderen, door de apotheker onder een strenge contrôle te plaatsen, door te zorgen dat aan het publiek geen andere dan deugdelijke geneesmiddelen worden afgeleverd, door aan geneeskundige Raden het onderzoek van apotheken optedragen, door te waken tegen onbevoegde beoefenaren der genees- en artsenijbereid-

kunst, mag de Staat dulden dat een zoo groot heir van geneesmiddelen, onder den naam van geheime geneesmiddelen, die met zoo grooten ophef meerendeels uit het buitenland worden aangevoerd op hoogdravende attesten van geheel onbekende personen, dulden dat deze geneesmiddelen aan de contrôle onttrokken blijven, en zonder dat men zich overtuigd heeft van hunne deugdelijkheid, aan het publiek worden afgeleverd?

Van deze plaats roepen wij ook in den voortdurenden steun van onzen geneeskundigen Raad en van ieder zijner leden in het bijzonder.

Utrecht, Juli 1879.

J. C. VAN EETEN.
J. D. FONTEIN.

N°. 26. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen, gehouden den* 12 *Juli* 1879.

De voorzitter opent de vergadering. Tegenwoordig zijn: dr. Ali Cohen, voorzitter, dr. A. Meursinge Hz., adjunct-inspecteur, 15 leden en 6 plaatsvervangende leden. Afwezig zijn de leden: dr. A. H. Swaagman en I. Post, apotheker, beiden wegens ziekte.

De voorzitter heeft de heeren dr. Born en Bennema opgeroepen hunne plaatsen te vervullen. Beiden zijn aanwezig. Hij herinnert, dat de Raad sedert zijn jongste bijeenkomst een zeer gewaardeerd lid heeft verloren, n.l. den heer dr. Reilingh, aan wiens verdienste hij ook, namens deze vergadering, bij de geopende groeve een woord van hulde en dank heeft gebracht.

De voorzitter verzoekt den heer Meder het secretariaat waar te nemen, daar de secretaris, voorshands wegens ambtsbezigheden afwezig is, maar later waarschijnlijk ter vergadering zal verschijnen. 1. Notulen.

Aan de orde is het vaststellen der notulen van de vorige vergadering. De voorzitter vraagt, of de leden ook aanmerkingen daarop hebben. Dr. Haakma Tresling vestigt de aandacht op blz. 196, tweede alinea, der notulen, en vraagt of het door hem geleverd rapport in zijn geheel, zooals in de vorige vergadering was bepaald, is verzonden aan den minister van Waterstaat, daar de leden en plaatsvervangende leden het niet hebben ontvangen. De voorzitter antwoordt, dat de minister soortgelijk stuk heeft ontvangen als de leden; overigens is de desbetreffende correspondentie met dr. Tresling gevoerd door den secretaris, die, niet aanwezig zijnde, den heer Tresling niet kan antwoorden. Intusschen meent de voorzitter, dat de door den heer Tresling bedoelde weglating van de tabel heeft plaats

gehad in overleg met hem en met zijne goedkeuring. De heer van Ankum zegt, dat het woord ammoniak op blz. 194 moet zijn: salpeterigzuur.

Hierna worden de notulen vastgesteld.

2. Drinkwater. De voorzitter brengt, naar aanleiding van 't straks ter loops besprokene over drinkwater, nu nader ter sprake, bepaaldelijk uit het oogpunt van de eischen, die uit het sanitair opzicht daaraan gesteld kunnen worden en gesteld plegen te worden: de kwestie van het drinkwater. Hij is van oordeel, dat de aanwezigheid van nitriten of van andere dergelijke stoffen, afkomstig van rottende organische zelfstandigheden in minima, op zich zelf nog geen aanleiding kan geven om drinkwater af te keuren.

De heer Bruinsma is van meening, dat de vraag: is het drinkwater goed, middelmatig of slecht, moeielijk is te beantwoorden voor het publiek.

De heer van Ankum kan zich niet vereenigen met het rapport van de gezondheidscommissie te Leeuwarden. Is het water kleurloos, reukeloos en smakelijk, al wordt er dan ook b. v. ammoniak in minimo in gevonden, dan behoeft het daarom nog niet afgekeurd te worden. Is het echter troebel, stinkend en onsmakelijk, dan is het ongeschikt voor drinkwater. Het aanwezig zijn van nitriten verdient geene afkeuring. In alle helder water van Groningen vindt men nitriten. Het onderzoek heeft geleerd, dat organische stoffen, vervat in het veenwater, onschadelijk zijn; komt er echter bij uitdamping van het water rottinglucht te voorschijn, dan dient het te worden afgekeurd.

De heer van de Wal zegt, dat het drinkwater in de putten bijlangs den spoorweg, dikwijls vermengd is met organische stoffen. Het onderzoek is echter moeielijk, omdat de toegang tot den spoorweg wordt geweigerd en hij de wachtposten niet mocht bezoeken. Voor de leden van den Raad zoude te dien behoeve een bijzonder verlof verkregen dienen te worden.

De heer Bennema zegt, dat eene oplossing van tannine een uitmuntend reagens (en corrigens) is voor slecht drinkwater. Zijn er organische stoffen in vervat, dan wordt het donker gekleurd.

De heer Tellegen brengt ter sprake de waterleiding, die te Groningen zal worden tot stand gebracht, en zegt, dat het water daarvan zal worden gezuiverd met aluin in de verhouding van 1 op 5000.

De voorzitter merkt op, dat de toepassing van aluin, op het door den vorigen spreker bedoelde water (uit het Hoornsche diep bij de Punt, waar de prise d'eau zal zijn), alleen ziet op de kleurstof van dat water. Het water uit het Drentsche of

Hoornsche diep is in het voorjaar geel gekleurd; overigens zal de verhouding niet zijn een op 5000, maar één op 8000, blijkens de daaromtrent genomen proeven.

De heer Bennema zegt, dat volgens proeven, genomen door prof. Huizinga, de verhouding van aluin nog als van 1 op 20000 voldoende is, misschien zelfs wel 1 op 40000.

De heer Bruinsma zegt, dat als er eerst aluin wordt bijgevoegd en dan natron, er een praecipitaat wordt gevormd. Door aluin ontstaan aluminaten, vooral wanneer er van die stoffen veel wordt gebruikt.

De heer Tellegen gelooft niet, dat de concessionarissen er te veel aluin zullen bijdoen; voor hun finantiëel belang is het natuurlijk: hoe minder hoe beter.

De voorzitter releveert, dat het water uit het Hoornsche diep niet altijd is gekleurd; alleen in de eerste maanden na den winter, wanneer n.l. het water, dat de veenige vlakten, die op genoemd diep afwateren, heeft bedekt, in het riviertje zich heeft teruggetrokken. Overigens hebben de proeven geleerd, dat aluin als zoodanig niet wordt teruggevonden in het daarmede gezuiverde (d. i. van kleurstof beroofde) water.

De heer van de Wal zegt, dat aluin in onzuiver water dadelijk praecipiteert.

De heer Tellegen merkt op, dat, als er geen schadelijke bestanddeelen in het water aanwezig zijn, er ook geen aluin behoeft te worden bijgevoegd.

De heer van Roijen woont in een veenstreek en ontkleurt het water met ijzerchloride, dat geheel wordt neêrgeslagen; als aluin evenzoo doet, dan is het geheel onschadelijk.

De heer Meursinge heeft veenwater onderzocht uit Lemsterland, en daarbij ook aluin gebruikt; dat water kan echter ook door koken worden gezuiverd.

De voorzitter merkt op, dat het onderwerp eigenlijk niet aan de orde, maar van zoo groot gewicht is, dat eene opzettelijke bespreking er van bij deze gelegenheid hem alleszins wenschelijk voorkwam, niet alleen in 't algemeen, maar ook met het oog op de aanstaande drinkwaterleiding te Groningen. Hij wenscht uit te lokken de opinie van den geneeskundigen Raad, ten einde voor het vervolg alle onjuiste meeningen onder het volk den bodem in te slaan. Daarom stelt hij thans deze vraag: Is de Raad van oordeel, dat aluin, in minimo kwantiteit bij 't water gevoegd, onschadelijk is?

De heer van de Wal zegt, dat altijd kali-aluin moet worden gebruikt en geen ammoniak-aluin.

De heer van Ankum merkt op, dat wanneer aluin in zulk

een kleine hoeveelheid wordt gebruikt, het in beide gevallen onschadelijk is.

De heer Bruinsma vindt het niet goed, dat het water van de waterleiding reeds dadelijk moet gezuiverd worden. Bij zulk een kostbare onderneming is zuiver water eene eerste vereischte. Hij vraagt of de gezondheidscommissie in dezen ook is gehoord.

De voorzitter zegt, dat de gezondheidscommissie telkens is gehoord, maar niet over het ontkleuren. De waterleiding is echter de eenige manier om te Groningen goed drinkwater te kunnen verkrijgen, omdat de putten er over 't geheel niet deugen. En dat water moet komen uit de Drentsche A (of Hoornsche diep), omdat er geen andere bron van dezen aard voor goed drinkwater bestaat.

De heer Meursinge vraagt, of de Raad competent is die conclusie uit te spreken.

De voorzitter zegt, dat het zeer wenschelijk is, dat de zaak in kwestie in deze vergadering worde beslist. De Raad zegt alleen, dat natuurlijk zuiver water het best is, maar tevens, en daartoe heeft de Raad het recht, dat bijvoeging van een minimum aluin onschadelijk is.

De heer van Ankum: Er kan geen sprake zijn van gevaar, maar wel of 't water ook andere eigenschappen verkrijgt, b. v. als waschwater.

De heer Tellegen is gerustgesteld, nu prof. Huizinga geen restes van aluin in het daarmede behandelde water heeft gevonden.

De voorzitter resumeert het gesprokene en zegt, dat de vrees voor aluin niet op goede gronden berust. Hij verzoekt opneming van 't gesprokene in de notulen en sluit de debatten over deze zaak.

3. Ingekomen stukken.

a. Krankzinnigengesticht.

De voorzitter deelt mede, dat een antwoord is ingekomen van hh. curatoren der Rijks-universiteit te Groningen, op het adres door den Raad aan dit collegie gezonden, inhoudende het verzoek om het tot stand komen van een krankzinnigen gesticht te of nabij Groningen te willen bevorderen, zoowel in het belang der lijders, als in dat van het psychiatrisch onderwijs aan de universiteit te Groningen. De inhoud der missive van curatoren komt hierop neder, dat hun collegie de zaak in ernstige overweging blijft houden. Wijders deelt de voorzitter mede, dat van de heeren inspecteurs der gestichten voor krankzinnigen nog geen berigt op genoemde missive is ontvangen, en dat straks in de rubriek: voorstellen, het onderwerp verder aan de orde zal komen.

b. Parcs vaccinogènes.

De voorzitter brengt ter tafel de missive van burg. en weth. van Groningen, in antwoord op het adres van den Raad tot oprichting van een parc vaccinogène aldaar. Hij zegt betrekkelijk het park vaccinogène, dat de grootste zwarigheid bestaat in de

localiteit. Elders zijn reeds zulke inrichtingen. Te Leeuwarden is de zaak in handen van de gezondheidscommissie, te Groningen in die van den voorzitter en van de gezondheidscommissie gesteld.

De heer Meursinge zegt, dat te Franeker een parc vaccinogène bestaat.

De voorzitter merkt op, dat die inrichting niet is wat onder parc vaccinogène wordt verstaan en door den Raad te Leeuwarden en te Groningen wordt gewenscht.

c. Missive verbeterde afvoer van faecaliën.

De voorzitter leest voor eene missive van burg. en weths. van Groningen, in antwoord op het verzoek van den Raad, om zoo spoedig mogelijk de zoo zeer gewenschte verbeteringen in den afvoer der faecaliën aldaar tot stand te brengen. Uit het antwoord blijkt, dat burg. en weths. het in beginsel met den adressant eens zijn, doch wegens de bezwaren der uitvoering wenschen, dat de Raad zijn voorzitter committeere, om met hen de zaak mondeling te behandelen.

De voorzitter verzoekt, dat door den geneeskundigen Raad aan hem machtiging worde verleend, om met burg. en weths. van Groningen over die zaak te spreken. Tevens herinnert hij, dat, tot zijn genoegen, dezer dagen ook een adres van ingezetenen van Groningen is gericht aan den minister van Binnenlandsche Zaken, waarin wordt geklaagd over de slechte inrichting van den afvoer der faecaliën aldaar.

Missive van H. Berail over een door hem uitgevonden emmerstelsel voor faecaliën-afvoer. — Wordt voor kennisgeving aangenomen, na eene opmerking van den voorzitter, dat het emmerstelsel wel goed, maar te duur is voor het algemeen. Immers de emmers zouden *f* 12 per stuk moeten kosten, terwijl de tonnen per stuk op p. m. *f* 4 komen te staan.

d. Vervoer langs spoorwegen.

De voorzitter deelt mede de missive namens den Raad gezonden aan den minister van Waterstaat enz., in zake het vervoeren van lijders aan besmettelijke ziekten. Hij verzoekt ook de leden van den Raad in hunne omgeving te letten op het vervoeren van zulke zieke personen, en c. q. proces-verbaal op te maken tegen den *vervoerder* en den passagier.

De heer Bruinsma merkt op, dat de politie dient te letten op het vervoer van door besmettelijke ziekten aangetaste personen en bij calange dadelijk aangifte moet doen bij den inspecteur.

e. Eucalyptus

De voorzitter geeft te kennen dat bij hem nog te bekomen zijn zaden van verschillende Eucalyptus-soorten.

De heer Meder deelt mede, dat hij verscheidene ten vorigen zomer door hem gekweekte jonge boompjes in den strengen winter van 1878—'79 heeft verloren.

4. Handelingen

Uit het verslag betreffende de handelingen van het genees-

geneeskundig staatstoezicht.

kundig Staatstoezigt in dit ressort, gedurende het jongste halfjaar, voor de leden en plaatselijke leden gedrukt, wordt het voornaamste hier overgenomen.

De ziekte- en sterftestatistiek over het eerste halfjaar van 1879 leverde voor de provincie Groningen vrij wat gunstiger uitkomsten op dan het jaar te voren. Er werden bij den inspecteur aangegeven 401 gevallen van bij de wet erkende besmettelijke ziekten, waarvan 165 van roodvonk, 103 van mazelen, 70 van typhus en febris typhoïdea en 63 van diphtheritis. Uit 15 gemeenten werden geene opgaven verstrekt. Te Groningen kwamen nog 35 van de 70 gevallen van typhus en febris typhoidea in de provincie voor (in 1878 werden aldaar 126 gevallen van dien aard aangegeven met eene sterfte van 40). Ook de roodvonk bleef er nog lang voortheerschen. Van 1 Januari tot ultimo Mei overleden in de geheele provincie 30 personen aan typhus en febris typhoidea, 18 aan roodvonk, 13 aan mazelen, 17 aan diphtheritis. Het verslag wijst op de ongunstige verhouding van overledenen aan kanker, zoowel in de provincie, als, vooral, in de hoofdstad. De sterfteverhouding van 2.93 pCt. van de bevolking te Groningen moet voor een groot deel aan ziekten der ademhalingswerktuigen toegeschreven worden. Over 't geheel hebben deze ziekten in de provincie, inzonderheid onder oudere menschen, opvallend veel slachtoffers gemaakt, vooral in het jongste gure voorjaar.

De inspecteur zond aan burg. en weths. van Groningen een gemotiveerd antwoord op de vraag, tot hem gericht, of de bekende onderzoekingen en gevolgtrekkingen van von Nägeli recht geven tot het nalaten van hetgeen tot dusver algemeen als wenschelijk of noodzakelijk werd beschouwd, wat bodem-, lucht- en waterbederf betreft, ten gevolge van de werking van organische rottende stoffen? Het antwoord luidde ontkennend.

Een adres van eenige ingezetenen te Groningen over de slechte constructie der riolen en de gebrekkige exploitatie van het tonnenstelsel aldaar, gericht aan den minister van Binnenlandsche Zaken, werd in handen van den inspecteur gesteld.

De inspecteur wees aan burg. en weths. van Groningen op den bijzonder slechten toestand van eenige slooten aan den buitenzoom der stad.

Te Winschoten werd, op advies van den inspecteur, een gebouw buiten de kom der gemeente goedgekeurd, om er beenderen en lompen te bewaren; de persoon, die zulk een bergplaats tegen het advies van den inspecteur binnen de kom der gemeente hield, werd vervolgd en veroordeeld tot een betrekkelijk belangrijke straf.

Correspondentie met burg. en weths. van Wildervank over een op te richten en te exploiteeren beenzwartbranderij, en de voorwaarden te stellen aan een fabriek van aardappelenmeel in die gemeente. Met die van Veendam over een dergelijke fabriek, wat betreft de handhaving van de gestelde voorwaarden.

Het stichten van een nieuw ziekenhuis te Groningen is zijne verwezenlijking nabij. De gemeente zal de inrichting tot stand brengen en exploiteeren met subsidiën van den Staat in het belang van het universitair onderwijs. Daardoor zal ten laatste aan een onhoudbaren toestand een einde gemaakt worden. De bemoeiingen van het geneeskundig staatstoezicht in den laatsten tijd zijn aan de oplossing der zaak bevorderlijk geweest. Omtrent de keuze der plaats van vestiging van die inrichting is nog niets definitief beslist.

De invasie der pest in Rusland gaf aanleiding tot eenige voorbereidende handelingen van den inspecteur in de noordelijkste havensteden Delfzijl en Harlingen.

De inspecteur constateert, dat art. 7 der ziektewet over 't geheel nog slecht blijft toegepast.

De inspecteur liet onderzoeken het drinkwater van een regenwaterbak te Westerwijtwerd, welke onmiddellijk aan een gemetselde privaatkuil grensde. Het water bleek zulk eene groote hoeveelheid salpeter- en salpeterigzuur, ammonia en organische stoffen te bevatten, dat het als drinkwater moest afgekeurd worden.

Verscheidene vervolgingen werden ingesteld wegens wetsovertredingen. Eene vervolging van een geneeskundige in Friesland wegens overtreding van de wet op de artsenijbereidkunst bleef bij den betrokken officier van Justitie zeer lang rusten. Na hernieuwd aanzoek van den inspekteur werd het geval aan de rol gebracht en de overtreder gestraft. Onderscheidene verkoopers van geheime middelen werden door de rechtbank te Groningen met min of meer hooge boeten gestraft.

Friesland.

Van 1 Januari tot 30 Juni 1879 zijn in Friesland aangegeven 57 ziektegevallen van typhus, 54 van roodvonk, 16 van diphtheritis en 860 van mazelen, terwijl als overleden zijn opgegeven 22 aan typhus, 5 aan roodvonk, 5 aan diphtheritis, 65 aan mazelen en 36 aan kinkhoest. Van de bij de wet erkende besmettelijke epidemische ziekten bleven slechts de gemeenten Dockum, Hindeloopen, Sloten, Stavoren en IJlst verschoond. Uit meer dan de helft der gemeenten werd geene aangifte van ziekte- of sterfgeval aan typhus of febris typhoïdea gedaan. Behalve van mazelen was in 1879 tot heden het getal der voor-

gekomen gevallen van besmettelijke ziekten gering en aanmerkelijk beneden dat in de laatste jaren.

Op onderscheidene plaatsen is, ten gevolge van het epidemisch heerschen der mazelen, de school voor lager onderwijs tijdelijk gesloten, zoo ook te Herbayum naar aanleiding van typhus ten huize van den onderwijzer aldaar. Bij diens overlijden is het beddegoed, enz. onteigend en verbrand, de woning en school ontsmet en schoongemaakt.

Voor den afvoer van vuil wordt bij de gemeentebesturen meer medewerking gevonden dan bij het volk. De kwestie der scheidingssloten te Heerenveen verkeert, tengevolge van gemis aan overeenstemming te dier zake tusschen de daarbij betrokken gemeentebesturen, nog in statu quo. Te Franeker kreeg een dergelijke kwestie haar beslag door onteigening ten algemeenen nutte. De toepassing van het tonnenstelsel te Leeuwarden neemt gaandeweg toe. Nagenoeg $^1/_3$ der privaatriolen is sedert de invoering van dat stelsel vrijwillig opgeruimd en vervangen door tonnen. De adjunct-inspecteur adviseerde aan burg. en weths. van Aengwirden, afwijzend te beschikken op de aanvraag tot oprichting eener slachterij.

In Workum is het nieuw te bouwen ziekenhuis zijne voltooiing nabij.

De geneeskundige dienst op Ameland werd na het overlijden van den plaatselijken geneeskundige, bij de vestiging van een anderen geneeskundige aldaar, door gedeputeerde Staten, in overleg met den inspecteur, beter geregeld.

Ten aanzien van de sluiting der begraafplaats te Akkrum werd door dezen den commissaris des Konings in Friesland in bevestigenden zin geadviseerd.

De voorzitter vraagt, of de leden ook aanmerkingen hebben op het gedrukte overzicht.

De heer van de Wal merkt op, dat het woord „groot kerkhof" te Franeker moet veranderd worden in „groot *Hof*".

5. Rapport epidemiewet.

De voorzitter zegt eene missive te hebben ontvangen van den rapporteur der commissie uit dezen Raad betreffende de werking van de epidemiewet, inhoudende, dat hij geen tijd had kunnen vinden het eindrapport gereed te hebben en tevens dat hij zijn mandaat als lid van de commissie wenscht neder te leggen. De voorzitter stelt voor, aan de drie overblijvende leden van de commissie op te dragen, in de volgende vergadering het eindrapport uit te brengen, naar aanleiding van de afzonderlijke rapporten van de drie leden, thans bij de vergadering ingekomen.

Na verschillende discussiën over deze zaak en na het voor en

tegen te hebben overwogen, wordt de commissie verzocht zich te constitueren als boven, en wordt als vierde lid benoemd de heer dr. B. Bokma de Boer. De heer Meder wordt thans aangewezen als eerstbenoemde en rapporteur.

6. Voorstellen.
a. Krankzinnigengesticht voor Groningen.

Het voorstel door dr. de la Faille (Groningen) op de agenda geplaatst: „Door welke middelen zal men den opbouw van een krankzinnigengesticht voor de provinciën Groningen en Drente bevorderen?" Dr. de la Faille licht deze vraag nader toe, wijst op het rapport door dr. Reddingius uitgebracht in de jongste vergadering van de Provinciale Staten van Groningen, en stelt voor als de geschiktste plaatsen voor een eventueel te bouwen gesticht de dorpen Nietap, gemeente Rhoden, in Drente op de grens van Groningen, of Noordlaren, gemeente Haren, op de grens van Drente. Het laatste dorp komt het meest verkieslijk voor, wegens de nabijheid van een spoorwegstation.

De heer Tellegen meent, dat de aanhangige zaak alleen is een kwestie van geld. Nu zijn èn de provinciale èn de rijksschatkist lijdende aan penurie; daardoor wordt de zaak vertraagd.

De heer Meursinge zegt, dat het zaak is, met alle macht het voorstel van den heer de la Faille te ondersteunen.

De heer Tellegen is het eens met den vorigen spreker, en vindt dat gezegd moet worden, het is *gebiedend noodzakelijk*.

De voorzitter resumeert het gesprokene, stelt op den voorgrond, dat het bouwen van een krankzinnigengesticht *noodzakelijk* is en stelt voor, vanwege den geneeskundigen Raad een adres te zenden aan de Prov. Staten van Groningen, en daarin Noordlaren bepaald aan te wijzen als in verschillende opzichten, zooals hij nader ontwikkelt, de geschiktste standplaats. De medici in de provincie Groningen zouden dan dat adres kunnen ondersteunen. Ook zou men de zaak in overweging kunnen geven aan den geneeskundigen Raad voor Overijsel en Drente, terwijl door de Drentsche medici dan ook een adres zou kunnen worden gericht aan de Prov. Staten van Drente.

De heer Tellegen wil zich direct aan den minister adresseeren.

De voorzitter merkt op, dat dit eigenlijk reeds is geschied door het adres van dezen Raad gezonden aan de regeerings-inspecteurs voor het krankzinnigenwezen hier te lande. Men zou echter den minister kennis kunnen geven van het verhandelde in deze vergadering en van het nu te nemen besluit.

De heer de la Faille stelt voor, eene commissie te benoemen voor het opmaken van een adres aan de Provinciale Staten.

De heer Meursinge heeft hiertegen bezwaar en geeft in overweging, om aan den inspecteur op te dragen deze zaak eerst met Gedeputeerde Staten te bespreken.

Prof. Modderman vraagt, of het ook gebleken is, welke ongeveer de kosten zijn.

De voorzitter zegt, dat een eigen gesticht natuurlijk duurder is dan het opzenden naar elders. Juist dáárom is de zaak altijd gebleven in statu quo. De kwestie der kosten is het eenige bezwaar. Maar 't kan wel niet lang meer duren, of door gebrek aan plaats in alle thans disponibele gestichten, zal ook Groningen genoodzaakt worden voor zich zelf te zorgen.

Prof. Modderman meent, dat ook gewezen kan worden op het gesticht voor ooglijders te Groningen, dat ook door bijdragen mede wordt opgericht.

De voorzitter acht het benoemen van eene commissie onnoodig. De heer de la Faille vereenigt zich met den voorzitter om het adres door de medici te laten teekenen.

De voorzitter maakt bij deze gelegenheid nog melding van het adres van Gedeputeerde Staten van Groningen aan den minister van Binnenlandsche Zaken, over het vestigen aan de universiteit te Groningen van een leerstoel voor psychiatrie, van December jl., waarop tot dusverre nog geen antwoord is ontvangen.

De secretaris verschijnt ter vergadering en deelt mede, dat hij wegens de laatste zitting van de commissie voor den schoolbouw in den Haag, onmogelijk tijdig ter vergadering kon wezen. Hij had van de absentie aan den voorzitter kennis gegeven.

8. Prostitutieregeling.

De voorzitter brengt in behandeling de volgende vraag, door den heer de la Faille (van Groningen), op de agenda geplaatst: „Welke maatregelen kunnen worden beraamd om de regeling der prostitutie te kunnen verbeteren, naar aanleiding van de brochure van prof. Fokker?"

De heer de la Faille, deze vraag inleidende en wijzende op de geschriften van prof. Fokker en den heer Pierson, meent, dat het noodzakelijk is, dat van Rijkswege eene verordening op de prostitutie worde gemaakt. Hij stelt voor, deze zaak te brengen in de vergadering van de geneeskundige inspecteurs, ten einde daar te worden behandeld.

De voorzitter is het eens met den vorigen spreker en houdt eene algemeene wet voor het beste en noodzakelijk, en de heer Tellegen zegt, dat eene wettelijke regeling moeielijk is, vooral in de toepassing. Het zal te bezien staan, of de tegenwoordige verordeningen kracht van wet hebben.

De heer Meursinge zegt, dat de vonnissen van den kantonrechter in casu het bewijs leveren, dat de reglementen worden gehandhaafd en kracht hebben.

De heer M. Huizinga moneert, dat volgens mr. de Pinto de verordeningen geen kracht van wet bezitten.

De voorzitter zegt, naar aanleiding van hetgeen door sommige leden ook nu werd gezegd over de gebleken noodzakelijkheid van het sanitair toezicht, dat ook hij dat toezicht wenschelijk acht. Toch blijft het onzeker, *in welke mate* dat toezicht tot nu toe goed heeft gewerkt. De statistiek moet dat uitwijzen, maar juist dit is moeielijk. Hij is langen tijd geplaatst geweest aan het hoofd van 't Bureau voor statistiek in Groningen, en kent het onzekere van statistieke gegevens over het geheel. Er zijn maar twee statistieken die zeker zijn, nl. die van den fiscus en die van den burgerlijken stand. Daarbij is het nog niet geheel uitgemaakt of alle verordeningen wel doel treffen. Er valt ook wel wat te zeggen *voor* de geschriften van den heer Pierson.

De heer de la Faille zegt, dat ieder medicus toestemmen moet, dat sanitair toezicht noodig is voor de uitroeiing van syphilis, en dat kan niet geschieden zonder strenge contrôle.

De voorzitter merkt op, dat het verspreiden van syphilis door besmetting zooveel mogelijk moet worden *voorkomen*.

De heer Haakma Tresling meent dat, zal het doel worden bereikt, nauwkeurig onderzoek van beide geslachten noodig is.

De heer Bruinsma geeft eenige opgaven omtrent de prostitutiequaestie te Leeuwarden. De prostituees staan daar onder strenge surveillance, maar daarom geven zij zich niet aan bij de politie.

De voorzitter merkt op, dat, als het denkbeeld van den heer Haakma Tresling, nl. om ook de mannen te onderzoeken, juist is, daaruit zou volgen, dat het sanitair toezicht onuitvoerbaar en onmogelijk geacht moest worden. Hij zegt nogmaals, dat er, ook naar zijne meening, eene algemeene wet moet worden gemaakt op de prostitutie.

Volgens den heer Meursinge is de inspectie van de mannen, nl. in de bordeelen, niet zoo geheel ongehoord. Onder anderen zou zij plaats vinden te Parijs. Maar ook de clandestine prostitutie moet zoo veel mogelijk onder toezicht staan.

De heer de la Faille wil eveneens de clandestine prostitutie treffen. Wanneer de verordeningen streng gehandhaafd worden, wordt de kwaal verbeterd. Te Groningen is weinig syphilis en dat is te danken aan het sanitair toezicht.

De voorzitter zegt, dat, luidens de officiëele berichten, de clandestine prostitutie daar toeneemt en *dat* nu is over het geheel een of het gevolg van strenge handhaving der verordeningen. De ervaring heeft dit geleerd ook in andere landen.

De heer M. Huizinga zegt, dat zijns inziens er eenige verwarring bestaat tusschen clandestien en openbaar. *Ziet* men de clandestine prostitutie *toenemen*, dan wordt zij openbaar en kan worden gesurveilleerd.

De voorzitter vraagt nu, of het voorstel van den heer de la Faille wordt aangenomen, en terwijl de heer Tellegen nog dubiëert, wordt conform besloten.

c. Aanvoer van visch bevorderen.

Aan de orde wordt gesteld het derde vraagpunt van den heer de la Faille uit Groningen: „Hoe zou men den aanvoer van visch als voedingsmiddel in de hand kunnen werken?"

De heer de la Faille zegt, dat, hoewel wij wonen in een door de zee omgeven land, de zeevisch als voedingsmiddel veel te duur is. Dit komt niet, omdat er te weinig wordt gevangen, maar, omdat er te weinig op onze markten komt.

De heer Trip van Delfzijl zegt, dat het bevorderen van den zeevischvangst niet zoo gemakkelijk is. Ook dit is eene finantiëele quaestie, daar er voor dien vangst loggers moeten zijn, wier aanbouw en uitrusting minstens *f* 20.000 het stuk kost. Ook wordt er niet meer gevischt met het eenvoudige hoekwant, d. i. met wormen aan lijnen, maar met kostbare netten.

De heer M. Huizinga merkt op, dat de visschers van Ameland en Terschelling gebruik maken van schuiten, die niet zoo duur zijn, als door den heer Trip wordt gezegd noodig te zijn. Eene hoofdzaak is, dat het vervoer der visch gemakkelijker worde gemaakt.

De heer Bruinsma constateert, dat door onze visscherslui op de Fransche kusten jaarlijks voor *f* 70 à 80.000 aan zeevisch wordt gevangen. Te Leeuwarden komt jaarlijks voor *f* 15.000 visch aan den afslag, de verkoopers moeten daarvan betalen 7 percent, en dat is te veel. Zij verkoopen daarom hunne vangst reeds op zee aan de everlui van Hamburg of Blankenese. Zoodoende komt de visch niet op onze markten. De aanvoer zal beter worden, wanneer er zoo min mogelijk kosten worden genomen van de visschers, maar dan moet er ook eene strenge keuring plaats hebben.

De heer Trip zegt, dat de visch, gevangen in den mond der Eems of daar buiten, veel naar Emden wordt verzonden.

De heer Meursinge merkt op, dat tot dusverre alleen is gesproken van zeevisch. Ook zoetwatervisch is zeer geschikt voor volksvoeding, en wordt veel te Leeuwarden aangevoerd, maar is wegens den hoogen prijs voor den minderen man niet te krijgen. Ook deze visch wordt uitgevoerd; honderden manden gaan b. v. naar Nantes, Nizza, Straatsburg etc. Ook hiervan moet de verkoop zooveel mogelijk worden gefaciliteerd.

De voorzitter resumeert, dat visch zeer geschikt is tot volksvoeding; dus moet *en* vangst *en* consumptie worden bevorderd. De verkoop van zeevisch is weer eene geldquaestie. Ons volk is niet in staat hetzelfde te betalen als vele buitenlanders. Wat is daaraan te doen? Hij heeft vroeger, in ver-

binding met den heer Trip, de zaak te Delfzijl helpen aan de orde brengen. Maar die pogingen hebben tot niets geleid. Hetzelfde is nu te Zoutkamp het geval geweest. Ieder lid van den gen.raad wordt intusschen verzocht in zijn ressort onderzoek te doen naar deze belangrijke zaak; maar 't is moeielijk in den bestaanden toestand verandering te brengen, met het oog op de belangen der visschers als tak van industrie. Zou — vraagt hij verder — uit het oogpunt van pisciculturur b. v. in de Eems geen zalm kunnen worden gepoot, evenals geschiedt in de rivieren van 't zuiden? Zou niet in onze binnenwateren sommige visch kunstmatig kunnen worden vermeerderd?

De heer Bruinsma merkt op, dat het van belang zou zijn te zorgen dat de zoetwaterroofvisschen, nl. snoek en baars, zooveel mogelijk worden uitgeroeid; dan zou de platvisch, voorn, brasem etc. van zelf belangrijk vermeerderen.

De heer Meursinge wil ook met het oog op de vermeerdering van den zoetwatervisch, het waterbederf met alle macht tegengaan.

De voorzitter sluit de discussiën.

Aan de orde is de rekening van den Raad over den jare 1878. Als commissie voor het nazien der rekening waren aangewezen de heeren van Ankum en Bennema. Laatstgenoemde geeft verslag van de bevinding der commissie en rapporteert, dat de rekening in orde was bevonden en sloot met een batig saldo. De commissie wordt voor hare bemoeijing bedankt en de voorzitter gedechargeerd van zijn beheer. 8. Rekening van den Raad.

De voorzitter vraagt nog, of de leden er op gesteld zijn, dat de notulen ook verder apart worden gedrukt en rondgezonden, omdat zij toch worden opgenomen in de Verzameling van Stukken en vaak niet lang vóór die opneming kunnen worden rondgezonden. 9. Afdrukken notulen.

De heer de la Faille wenscht continuatie van den bestaanden toestand, en wordt er alzoo besloten.

De voorzitter verandert de *openbare* Raadsvergadering in eene *besloteue*. Na de heropening der openbare blijkt, dat in de beslotene vergadering was behandeld de vraag: wat te doen, als een officier van Justitie geen gevolg geeft aan hem gezonden processen-verbaal wegens overtredingen van wetten in het sanitair belang gemaakt, en dat de vergadering daaromtrent tot een besluit is gekomen. 10. Processenverbaal.

Alsnog brengt de voorzitter ter tafel eene missive van den geneeskundigen Raad van Zeeland aan de gemeentebesturen in die provincie, inhoudende beschouwingen over de gebrekkige verloskundige hulp in verschillende gemeenten ten platten lande, met de vraag: in welke mate in de gemeenten onbevoegdelijk verloskundige hulp wordt verleend? 11. Verloskundige hulp ten platten lande.

De voorzitter constateert, dat ook in de provincie Groningen de verloskundige hulp ten platten lande soms zeer gebrekkig is. Hij kent eene zeer uitgestrekte gemeente, waar de eenige daar gevestigde geneesheer sinds jaren de verloskundige praktijk niet uitoefent. Toch is er in die gemeente geene vroedvrouw. Dat dus in de dorpen, buurten en gehuchten van die uitgestrekte gemeenten de verloskundige hulp veelal wordt en moet worden verleend door onbevoegde vrouwen, ligt voor de hand. Is het wonder, dat er dan soms ongelukken gebeuren, en dat ook vele, als levenloosgeboren aangegeven kinderen, bij goede hulp waarschijnlijk zouden zijn behouden gebleven?

De heer Meursinge wil nauwkeurige *doodschouw* bij levenloos aangegeven kinderen, ten einde de oorzaak van den dood te constateeren.

De heer Bruinsma vraagt nog, of er bij de commissie voor de regeling der eerstkomende volkstelling, te 's Gravenhage, ook een geneeskundige inspecteur is, ten einde te trachten bij gelegenheid van die telling, eenige gegevens te doen bijeenbrengen, waar over hij een en ander opmerkt. Door den voorzitter wordt de vraag ontkennend beantwoord.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering door den voorzitter gesloten.

Aldus voorloopig vastgesteld.

L. Ali Cohen, *Voorzitter.*
S. Sr. Coronel, *Secretaris.*

N°. 27. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Noord Brabant en Limburg*, 2 *Juli* 1879.

Voorzitter: dr. A. Ingen-Housz. Secretaris: dr. E. van der Bogaert. Afwezig zijn de h.h. Landman, van der Grinten en mr. van der Acker, in wier plaats, op verzoek van den voorzitter, zitting nemen de h.h. dr. Haffmans, J. Stijns en mr. Wijnans.

De notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd.

Aan de orde worden gesteld de aan de leden toegezondene mededeelingen. Deze bevatten hoofdzakelijk het volgende:

Handelingen ter bevordering der volksgezondheid.

Bezocht zijn de gemeenten Baarle Naussau, Bergen op Zoom, Blaerthem, Eindhoven, Ginneken, Helmond, Lage Mierde, Loon op Zand, Maastricht, Oosterhout, Stratum, Veldhoven, Zeelst.

Begraafplaatsen. Bladel.

Door Gedeputeerde Staten werd aan het kerkbesuur der R. C. gemeente te Bladel (zie mededeelingen vergadering 11 Dec.

1878, blz. 9), vergunning verleend hunne kerk, staande op de begraafplaats, te vergrooten.

Door burg. en weth. van Sambeek werd verlof gegeven tot het aanleggen eener bijzondere begraafplaats, ten behoeve der leden der R. Catholieke gemeente. Mullem.

Op een adres van het bestuur der R. Catholieke gemeente te Helmond, verzoekende vergunning tot het aanleggen van eene bijzondere begraafplaats voor genoemde gemeente en eene algemeene, onder beheer van het gemeentebestuur, werd gunstig beschikt, onder voorwaarde, dat de aanleg niet zoude plaats hebben dan op 50 M. afstand van de naast bijgelegen woning. Helmond.

Door de grootte van het terrein, voor aanleg der begraafplaatsen bestemd, kon aan deze voorwaarden gemakkelijk worden voldaan.

Het advies van den inspecteur werd door Gedep. Staten van Noord-Brabant gevraagd, aangaande het gebruik maken tot aanleg van een kunstweg van een klein gedeelte eener begraafplaats, waarop ofschoon niet wettelijk gesloten, sedert 20 jaren niet was begraven, terwijl op het gedeelte tot genoemd einde bestemd, slechts een lijk in 1839 was ter aarde besteld. Blaerthem-Gestel.

Daar uit een sanitair oogpunt er geene bezwaren bestonden, werd voorgesteld gunstig op het verzoek te beschikken.

Ter verkrijging van hetzelfde doel (verbreeding van den weg) werd door het gemeentebestuur van Zeelst aan Ged. Staten vergunning gevraagd om over een gedeelte van 2 M. der sedert 15 Dec. 1876 geslotene begraafplaats, waarop voor tien jaren vermoedelijk een lijk was begraven, te mogen beschikken. Deze omstandigheid gaf, niet tegenstaande art. 25 der wet van 10 april 1869 (*Stbl.* n°. 65), aanleiding tot een gunstig advies, daar de Raad van Staten omtrent genoemd art. 25 zijne meening had uitgesproken, dat die bepaling alleen strekt tot aanwijzing van den tijd, die verloopen moet, alvorens een terrein, dat tot begraafplaats gediend heeft, voor andere doeleinden mag worden gebruikt. Zeelst.

Gedep. Staten weigerden echter de vergunning.

Door den brigade-commandant der Maréchaussée werd tegen den burg. van Veldhoven procesverbaal opgemaakt, op grond dat niet behoorlijk in de afsluiting der begraafplaats was voorzien (art. 18 der wet van 10 april 1869 (*Stbl.* n°. 65). Veldhoven.

Het bleek den inspecteur, over dit procesverbaal door Gedep. Staten gehoord, dat het eigendomsrecht der begraafplaats onbekend scheen.

Ofschoon als algemeene begraafplaats beschouwd, was met

onderling goedvinden, een gedeelte bij de Catholieken, een ander bij de Protestanten in gebruik, zonder dat aan art. 10 al. 2 der bovengenoemde wet was voldaan, omdat geen der kerkelijke besturen hun verlangen tot behoorlijke afsluiting had te kennen gegeven. In hoeverre dergelijke exceptionele toestand aan de wet beantwoordt, werd ter beslissing aan Gedep. Staten overgelaten.

Met geringe kosten kan aan art. 18 worden voldaan, vooral, indien was uitgemaakt welk bestuur als eigenaar kan optreden.

Stratum. Een ingezeten van Stratum verzocht vergunning om eene woning te bouwen op 30 M. afstand van de begraafplaats.

De ligging der begraafplaats, met betrekking tot het te bouwen perceel, gaf aanleiding tot gunstig advies.

Het verzoek werd toegestaan.

Gebouwen en inrichtingen. In 1877 (zie versl. 1877 bl. 280) vestigde de inspecteur de aandacht van het gemeentebestuur te Baarle Nassau op het slecht invallend licht in de openbare school, op de vochtigheid van het lokaal en op de geringe ruimte voor het getal schoolgaande kinderen, met betrekking tot den kubieken inhoud van het gebouw. Daar in 1879 de toestand onveranderd werd aangetroffen, drong de inspecteur er andermaal ernstig op aan dat de noodige verbeteringen zouden worden aangebracht. Gedeeltelijk werd daaraan gevolg gegeven.

Gestel. In de openbare school te Gestel valt het licht in een der beide lokalen rechts in; kapstokken bevinden zich in de school en de privaten, die slecht zijn geplaatst, zijn onzindelijk en verspreiden, bij gemis aan ventilatie, veel lucht.

Bij eene op handen zijnde vergrooting van het lokaal, zou aan de bestaande gebreken zooveel mogelijk worden te gemoet gekomen.

Lage Mierde. De openbare school te Lage Mierde heeft voor een getal van 100 schoolgaande kinderen des winters een kubieken inhoud van 178.75 M^3, zoodat voor ieder kind slechts eene kubieke ruimte van 1,77 ^{3} beschikbaar is.

De ventilatie laat te wenschen over en de toestand der privaten eischt dringend verbetering.

Van deze bevinding werd mededeeling gedaan aan den betrokken schoolopziener en aan den burgemeester der gemeente. Ernstig werd op verbetering aangedrongen.

Kaatsheuvel. De openbare school te Kaatsheuvel verkeerde nog in den zelfden toestand als in 1876. (Zie versl. 1876, blz. 297.)

Zeelst. De openbare lagere school te Zeelst laat in den winter, met betrekking tot den kubieken inhoud, te wenschen over, daar nauwelijks over 3 M^3 per kind kan worden beschikt. De ven-

tilatie was slecht. De aandacht van den burg. werd op een en ander gevestigd.

Van de 4 lokalen der openbare school te Helmond zijn er 2, waar de kinderen geen 3 M³ lucht voor ieder beschikbaar hebben. Bij slechte ventilatie was er de lucht zeer onaangenaam. De secreten in den gang voor de lokalen geplaatst, waren niet vrij van stank. Het reservoir daargesteld om doorspoeling in de privaten te bewerken, scheen geen dienst te doen. Helmond.

Van dezen toestand werd mededeeling gedaan aan den betrokken schoolopziener en aan het gemeentebestuur.

Overeenkomstig het advies van den inspecteur, is door burg. en weth. te Breda vergunning verleend aan M. de Beer te Ginneken tot het oprichten eener bergplaats van lompen en gefabriceerde kunstwol nabij de gasthuisvelden in genoemde gemeente. Fabrieken en trafieken. Bergplaats voor lompen.

Bij het vertrek van den geneesheer van Made naar Raamsdonk, die door de nabijheid van Zwaluwe ook dáár praktijk uitoefende, werd door den inspecteur aan het gemeentebestuur van Zwaluwe ernstig in bedenking gegeven om een tweeden geneesheer te beroepen, op grond dat vroeger twee geneeskundigen behoorlijk bestaan vonden, en dat bij de uitgestrektheid der gemeente en de toenemende bevolking het voor een geneesheer niet doenlijk was de zieken naar eisch te behandelen. Armenverzorging. Zwaluwe.

De gemeenteraad besloot een arts te beroepen op eene jaarwedde van f 600.—, waarop zich spoedig op Hooge Zwaluwe een geneesheer vestigde.

Door het overlijden van dr. Raupp te Bergeijk was de gemeente zonder genees- en verloskundige hulp. Het gemeentebestuur gaf te kennen in overleg te willen treden met de besturen van Luijksgestel en Borkel en Schaft tot het gezamenlijk beroepen van een geneesheer en vraagde daarbij de medewerking van den inspecteur. Deze verklaarde zich daartoe bereid, onder opmerking dat moet overeengekomen worden omtrent de plaats van vestiging en het te verleenen honorarium. De mindere welvaart der ingezetenen in de zandstreek over het algemeen, slechtere wegen, minder gemakkelijke communicatie, de afzondering diensvolgens, waarin de medicus zich daar bevindt, werden als redenen aangehaald om het honorarium zoo hoog mogelijk te stellen tot bereiking voor het gewenschte doel, hetwelk op f 1000.— werd bepaald. Bergeijk.

Het verzoek van het bureau van vaccinatie te 's Bosch aan den min. van binnenl. zaken om de toelage van f 200.— tot f 800.— te vermeerderen tot oprichting van een parc vaccinogene in die gemeente, werd door den min. van binnenl. zaken Parc vaccinogène te 's Bosch.

in handen gesteld van den inspecteur om consideratie en advies, waarop gunstig werd geadviseerd. Het verzoek werd toegestaan.

Een verzoek van hetzelfde bureau aan de provinciale staten van Noord-Brabant tot het bekomen eener jaarlijksche subsidie van f 600.— tot het zelfde doel, werd even eens door gedep. staten in handen gesteld van den inspecteur, die het verzoek ondersteunde.

Waarneming eener apotheek. Vergunning werd gegeven aan J. van Erp, geneesheer te Erp, tot tijdelijke waarneming van eene tweede apotheek volgens art. 18, al. 2 der wet, regelende de uitoefening der artsenij bereidkunde.

Afvoer van vuil, enz. Maastricht. Daar het uitmesten van eenen kelder, waarin varkens gehouden werden, ondragelijke stank veroorzaakt in de woning boven den kelder, vond de adj. inspecteur hierin aanleiding zich tot het gemeentebestuur te Maastricht te wenden, met verzoek eene gemeente-verordening op het houden van varkens in het leven te roepen.

Sittard. Het gemeentebestuur van Sittard werd gewezen op de nadeelige gevolgen van 2 poelen, in de onmiddellijke nabijheid van eene pomp en een put en verzocht aan dezen toestand een einde te maken. Verplaatsing van de poelen was niet te verkrijgen, doch zij zijn voor de helft gedempt.

Kerkrade. Het gemeentebestuur van Kerkrade werd te vergeefs door gedep. staten onderhouden over den waterpoel en dat bestuur ernstig onder het oog gebracht de groote verantwoordelijkheid, welke op hem rust bij het langer laten voortduren van den toestand. Een van de argumenten door dat gemeentebestuur aangevoerd was, dat de poel van de pomp gescheiden was door een aangebrachten muur; alsof door den bodem de vuile stoffen niet in den put konden geraken.

Een tweede argument, dat werd aangevoerd, was dat sedert 30 jaren dat de poel naast den put bestaat, geene besmettelijke ziekten in de gemeente waren voorgekomen. Toevallig constateerde de adj. inspecteur bij zijn bezoek drie typhus gevallen, die door een duitschen geneesheer behandeld werden en waarvan geene melding gemaakt was.

Beek. Op verzoek van gedep. staten werd een onderzoek ingesteld te Beek of de aanwezigheid van een poel, nabij een nieuw gebouwd huis, schadelijk voor de gezondheid te achten was, en werd tot wegruiming geadviseerd.

Thorn en Wessem. Het gemeentebestuur van Thorn en dat van Wessem werd gewezen op de betrekkelijk groote sterfte in beide gemeenten, vergeleken met de sterfte in het naburige Maasbracht. Terwijl

in de laatste 4 jaar de sterfte in laatst genoemde gemeenten, gemiddeld 16.63 bedroeg, was de sterfte in Thorn 26.96 en in Wessem 29.37 $^0/_{00}$. Daar in deze beide dicht bebouwde gemeenten de gewoonte bestaat overal mest voor de deur te leggen, werd aangedrongen op de daarstelling van eene mest verzameling buiten de kom, of ten minste op het maken van eene gemeenteverordening, waarbij gemetselde en overdekte bakken worden voorgeschreven. Het tweede voorstel zou in overweging genomen worden.

Begraafplaats.

Op verzoek van gedep. staten werd een terrein, bestemd tot algemeene begraafplaats te Bocholz, gelegen achter het R. Cath. kerkhof, in oogenschouw genomen en een gunstig advies uitgebracht.

Kessel.

Op verzoek van den Commissaris des Konings werd het kerkhof te Kessel, waarvan de muur was ingestort, geïnspecteerd en gerapporteerd dat door de ligging op een heuvel aan den Maaskant voorloopig geene bizondere afsluiting noodzakelijk was, doch dat, zoodra de weersgesteldheid zulks veroorlooft, de muur hersteld zal moeten worden, tenzij men er de voorkeur aan geve, door aankoop van de weide, het kerkhof glooiende te doen afloopen, als wanneer een muur van slechts geringe hoogte noodig zou zijn.

Alg. Begraafpl. Gennep.

Daar de omheining van de algemeene begraafplaats te Gennep en het lijkhuisje zeer onvoldoende waren, werd de burgemeester verzocht hierin te voorzien.

Aangezien gedep. staten van meening waren, dat al. 4 van art. 16 der begrafeniswet niet van toepassing was op het verzoek hun gedaan, op 8 M. van de begraafplaats te Geisteren (Wanssum) eene pastorij te bouwen, adviseerde de adj. inspecteur dat hij, ook uit een hygienisch oogpunt, geen bezwaar had, omdat de begraafplaats zeer groot is, met betrekking tot de 4 of 5 lijken, die 's jaars begraven worden, en dus een gedeelte ongebruikt kan blijven, en door de ligging nabij de beek, het grondwater in een richting zal vloeien, tegengesteld aan die, waarin men wenscht te bouwen.

Gennep.

Daar de kerkvoogden van de hervormde gemeente te Gennep ongenegen waren een lijkenhuisje te bouwen, omdat zij de begraafplaats als schadelijk voor de gezondheid, en niet overeenkomstig de wet aangelegd, beschouwden, werd hun medegedeeld dat het staatstoezicht die meening evenzeer was toegedaan, en hun den raad gegeven het gemeentebestuur kennis te geven, dat de begraafplaats gesloten werd. Dit geschiedde en het gemeentebestuur verklaarde zich bereid terrein aan te koopen tot uitbreiding van de algemeene begraafplaats, indien de kerkvoogden geene bizondere aanlegden.

Gebouwen. Ulestraten. Het gemeentebestuur te Ulestraten, van zijn voornemen naast de school een raadhuis te bouwen, afziende, vroeg of er bedenkingen waren tegen het bouwen boven de school, waarop te kennen gegeven werd, dat hiertegen geen bezwaar was, mits de ventilatie openingen van de school in de zijmuren werden aangebracht.

Scholen. Bocholz. De openbare school te Bocholz werd bezocht en te klein bevonden. Het gemeentebestuur bezat reeds een geschikt terrein en wachte slechts op autorisatie om een nieuw schoollokaal te bouwen.

Venray. In de openbare school te Venray werd de opmerking gemaakt, dat het licht slecht invalt. Dit is moeielijk te verbeteren door het omzetten van de banken, daar alsdan de onderwijzer de geheele klasse niet kan overzien.

De ventilatie en verlichting van de school te Oostrum liet veel te wenschen over. De burgemeester werd op een en ander opmerkzaam gemaakt.

Venlo. De school van de zusters van liefde te Venlo werd bezocht en de eerw. moeder gewezen op de wenschelijkheid de kachels door het daarstellen van een mantel en luchtbuis in ventilatiekachels te veranderen. De bewaarschool was veel te klein, ieder kind had 1.3 M^3 lucht, zoodat dringend verzocht werd verbetering aan te brengen, waartoe men genegen was.

Eysden. Te Eysden werd de bizondere school der Ursulinen bezocht, die, wat ruimte betreft, aan de vereischten beantwoordt. De tafels zijn te hoog, zoodat de kinderen genoodzaakt zijn met opgetrokken schouders te schrijven, ook is de afstand tusschen tafel en zitbank te groot. De overste beloofde een en ander te zullen verbeteren.

Margraten. Aangaande de openbare school te Margraten werd opgemerkt, dat het aanbrengen van ramen in de zijmuur, waardoor het licht van achteren op de kinderen zou invallen, minder doelmatig is en het dus beter is de thans bestaande dakramen te behouden; dat bovendien door de omstandigheid, dat het schoollokaal naast de begraafplaats gelegen is, elke ingrijpende verandering onraadzaam schijnt.

Kessel. De burgemeester van Kessel werd opmerkzaam gemaakt dat de verlichting van een lokaal van de openbare school onvoldoende is.

Door omzetting van de banken, vergrooting van het raam boven de deur en het verplaatsen van het portaal buiten de school kan verbetering aangebracht worden.

De ruimte en ventilatie van het 2e lokaal in de school der zusters van liefde aldaar laat te wenschen over.

De ventilatie en verwarming in de openbare school te Reuver is slecht, de kinderen hebben veel hinder van de stralende warmte van de kachel. De banken zijn zeer slecht. Urinoirs ontbreken, toezicht op de privaten bestaat niet. Reuver.

Bij het gemeentebestuur is op verbetering aangedrongen.

Nogmaals is gewezen op den slechten toestand van de ventilatie in de school te Elsloo. Elsloo.

Op verbetering van de openbare school te Heythuyzen werd aangedrongen; zij is te klein, vochtig, onvoldoende geventileerd, de bizondere school voor meisjes aldaar voldeed zeer goed. Heythuyzen.

De openbare school te Baexem, die afgekeurd was, is thans verbouwd en vergroot. Baexem

Te Horn was het privaat van de openbare school zeer vuil, met welke bevinding de burgemeester in kennis gesteld is. Horn.

De openbare school te Maasbracht is te klein, spoedig hoopte men een nieuwe vleugel aan te bouwen, waarvoor de lokaliteit zeer geschikt is. Maasbracht.

Op verbetering van de ventilatie in de school te Wessem werd aangedrongen. Wessem.

De openbare school te Thorn is voldoende; het 2e lokaal van de school der zusters van liefde aldaar is te klein en slecht geventileerd. Thorn.

Bij het gemeentebestuur te Wittem werd aangedrongen op het bouwen van eene nieuwe school te Epen, daar deze veel te klein is. Ieder kind heeft 1.4 M^3 rnimte. Wittem.

De burgemeester van Voerendaal werd herinnerd aan de beloofde verbetering van de school te Ubachtsberg. Ubachtsberg.

De burgemeester van Simpelveld werd gewezen op het ondoelmatig invallen van het licht in de openbare school, hetgeen verbeterd kan worden door de banken om te zetten en het tusschenschot te verplaatsen; voetlatten ontbreken aan de banken; de urinoirs en privaten zijn zeer ondoelmatig. Simpelveld.

De lokalen van de nieuw gebouwde bizondere school bieden onvoldoende ruimte aan, behalve het lokaal voor externen.

De werkplaats van den boekdrukker van Aalst te Maastricht werd bezocht, en de ruimte onvoldoende bevonden. Toen de fabrikant zijn voornemen mededeelde het lokaal op te trekken, werd hem de raad gegeven ventilatie-openingen, met ijzergaas afgesloten, daar te stellen. Fabrieken. Maastricht.

Daar de regenten van het gesticht voor oude mannen en vrouwen en voor weezen te Venlo voornemens waren gedep. staten autorisatie te vragen tot aankoop van een paar kleine belendende huisjes, met de bedoeling later nog 3 andere aan te Gestichten van liefdadigheid. Venlo.

koopen, en op die wijze het gesticht te vergrooten, werd een onderzoek ingesteld, waaruit bleek dat het gebouw niet voldoet aan de hygienische eischen, dat men op het terrein, dat men wenscht te koopen zal moeten bouwen om de ruimte te verkrijgen voor de op te nemen personen en het dus onmogelijk zal zijn terrein beschikbaar te houden voor een tuin ten dienste van de oude mannen.

De adj. inspecteur deelde zijne opmerkingen mede aan gedep. staten en verzocht in overweging te nemen of het niet beter ware een nieuw gesticht op de verkrijgbare vestinggronden te bouwen te bouwen dan op een door beerputten en mesthoopen verontreinigden bodem.

Maastricht. Te Maastricht werden de R. C. en protest. weeshuizen bezocht en gaven geene aanleiding tot opmerkingen.

In het gesticht voor oude mannen „de 72 apostelen" is de eetzaal onvoldoende geventileerd. Aan regenten werd mededeeling gedaan en de middelen tot verbetering aangewezen.

Adviezen, enz. Nogmaals werd de aandacht van het gemeentebestuur te Maastricht gevestigd op de noodzakelijkheid een rijtuig ter beschikking te stellen tot het vervoeren van kinderlijken, dat tevens zou kunnen dienen tot het vervoeren van lijders aan besmettelijke ziekten.

Drie onderwijzeressen te Maastricht, die de vaccinatie bewijzen aan de kinderen, die de school verlieten, niet hadden teruggegeven, werden bekend gemaakt met hunne verplichting en verzocht zich dienovereenkomstig te gedragen.

Toen de apotheek Quadvlieg in het openbaar werd verkocht, is zorg gedragen dat art. 29 van Wet IV nageleefd werd.

De verbandkisten op de personentreinen van den staatsspoorweg werden defect bevonden. De stationchef van het station Maastricht zou dit aan de directie rapporteren.

De overste van het gesticht te Simpelveld werd verzocht zorg te dragen dat de vaccinatielijst en bewijzen bij eene volgende inspectie in orde bevonden werden. Onbekendheid met de wet was oorzaak van het verzuim.

Handhaving van wetten enz. Een geneesheer te Herzogenrath, die typhus-gevallen te Kerkrade behandeld had, zonder daarvan kennis te geven, werd verzocht zich voortaan te gedragen naar de Nederlandsche wetten.

Meutgens te Lutterade (Geleen), die daartoe onbevoegd eene breukoperatie had verricht met doodelijken afloop, is veroordeeld tot eene maand celstraf.

De gemeentebesturen werden uitgenoodigd, gelijktijdig met de opgave van het in de gemeente gevestigde geneeskundig per-

soneel, op te geven wie aangesteld en beëdigd was tot het verrichten van den doodschouw en wie belast was met de periodieke vaccinatien.

Het kantongerecht te Maastricht en dat te Sittard vonnisde 27 personen wegens overtredingen van plaatselijke verordeningen met betrekking tot de openbare hygiène.

Dr. van de Loo doet opmerken dat het hem bekend is dat het gebouw voor oude mannen, vrouwen en weezen te Venlo in vele opzigten te wenschen overlaat en dat het niet geschikt is om daaraan die veranderingen te brengen, welke uit een hygiènisch oogpunt noodzakelijk zijn. Hij betreurt het dat Regenten hebben besloten dat gesticht te vergrooten en niet zijn overgegaan tot het bouwen van eene nieuwe inrigting. Spreker toont tevens zijne bevreemding dat gedep. staten van Limburg het besluit der regenten hebben goedgekeurd, niettegenstaande de opmerkingen van den adj. inspecteur.

De heer Wolterson vraagt nadere inlichting omtrent de 5 gevallen van pleuropneumonie in één huis te Bensrade (Heerlen), waarop door den adj. inspecteur wordt geantwoord dat de zieken reeds herstellende waren, toen hij hen bezocht en twee reeds eenige dagen waren overleden, dat echter, met het oog op de gevallen, die ook in de naburige plaatsen zijn waargenomen, bij hem het vermoeden is ontstaan, dat de ziekte de zoogenaamde pleuropneumonie-typhus sine exanthemate geweest is.

Dr. van Roosmalen wijst er op dat de verklaringen van verrichte koepokinenting door de onderwijzers aan de belanghebbenden veelal niet worden terug gegeven, hetgeen later voor deze, wanneer zij ze weder noodig hebben, tot moeijelijkheden aanleiding geeft. Hij vraagt of daarvoor geene maatregelen te nemen zijn.

De voorzitter zegt, dat het ook hem gebleken is dat die verklaringen in het bezit blijven van den onderwijzer. Hij meent echter dat deze geen belang heeft om ze te behouden en volgens art. 9 al. 2 van het Koninkl. besluit van 28 Febr. 1873, (*Stbl.* n°. 35) de hoofden der scholen de verklaringen aan de belanghebbenden behooren terug te geven, zoodra zij ophouden de school te bezoeken. Het zal derhalve aan de belanghebbenden steeds vrij staan die terug te vorderen.

De heer Steijns vraagt of het gemeentebestuur te Maastricht nog geene maatregelen heeft genomen ten aanzien van het vervoer van kinderlijken?

De adj. inspecteur zegt dat hij tot dusverre geen antwoord heeft bekomen op het voorstel dienaangaande door hem gedaan.

Dr. Roosenburg geeft de wijze te kennen, waarop het vervoer van kinderlijken te 's Hertogenbosch is geregeld en zegt dat sedert kort ook de maatregel is genomen dat de kleeden, die de kist bedekken tijdens de begravenis, niet mogen gebezigd worden, alvorens de kist de woning heeft verlaten, hetgeen, met het oog op besmettelijke ziekten, hoogst wenschelijk is.

De voorzitter keurt die voorzorg zeer goed, doch acht het noodig dat bij het begraven van overledenen aan besmettelijke ziekten, het lijkkleed gedesinfecteerd worde.

Melkinrichting te Maastricht.

De adj. inspecteur deelt mede dat door de bemoeiingen der afdeeling der Maatschappij voor geneeskunde te Maastricht eene melkinrigting is tot stand gebracht, die ten doel heeft deugdelijke onvervalschte melk te verschaffen en dat, haar jeugdig bestaan in aanmerking genomen, er reeds veel gebruik van gemaakt wordt.

Parc vaccinogène.

Door Dr. van den Bogaert wordt namens de Commissie in de vorige vergadering benoemd tot het beantwoorden der vraag of er mogelijkheid bestaat gedurende de zomermaanden in of nabij 's Hertogenbosch een parc vaccinogène op te richten (zie *Verz. v. stukken*, 1878 bladz. 243) verslag uitgebracht, dat in hoofdzaak het navolgende bevat: Uitgaande van het standpunt dat de animale vaccine boven de gehumaniseerde de voorkeur verdient, met het oog op 1° het overbrengen van ziekte-kiemen, voor welker ontwikkeling, het menschelijk ligchaam geschikt, maar dat der kalveren ongeschikt is; 2° het beschikbaar hebben van ruime hoeveelheid stof; 3° den tegenzin tegen het uitenten en het afnemen van stof, en 4e de vooroordeelen van het publiek, meent men dat niets onbeproefd mag blijven om in het bezit van eene inrichting tot het verkrijgen van animale vaccine in Noord-Brabant te geraken.

De betrekkelijk groote kosten aan het oprichten en het in stand houden van een parc vaccinogène verbonden acht men als geen overwegend bezwaar, daar men vertrouwt, dat waar een zoo algemeen belang wordt beoogd, het Rijk, de provincie noch de gemeente, waar de inrichting zal gevestigd worden, zich aan de finantieele ondersteuning zal onttrekken.

Hoewel men het verkieslijk acht dat er gedurende het geheele jaar gelegenheid zou bestaan om animale vaccine te erlangen, meent men vooreerst de eischen niet te hoog te moeten stellen en zich te bepalen tot de zomermaanden (Mei tot October) als zijnde dit de meest geschikte tijd voor de animale vaccinatie.

Om gedurende dat tijdvak de noodige animale vaccinatie beschikbaar te hebben, zoude eene som van f 1800 noodig zijn. Daar het bureau voor vaccinatie te 's Hertogenbosch reeds in

het genot is van eene Rijks- en gemeentelijke bijdragen, werd dat bestuur aangezocht om de noodige pogingen aan te wenden tot verhooging van die subsidie en tevens van het Provinciaal bestuur eene jaarlijksche bijdrage te ontvangen. Aan dat aanzoek heeft het bureau voor vaccinatie gevolg gegeven en bereids is van rijkswege de gevraagde subsidie toegestaan, terwijl eerlang door de prov. staten van Noord-Brabant en het gemeentebestuur van 's Hertogenbosch omtrent het verzoek zal beslist worden.

De voorzitter zegt der commissie dank voor het uitgebracht verslag en tevens voor de wijze, waarop zij zich van hare taak heeft gekweten.

Hij deelt tevens mede dat door het bureau voor vaccinatie te Maastricht pogingen aangewend worden om ook een parc vaccinogène op te rigten.

Nadat dr. Godefroi had te kennen gegeven dat hij geen voorstander is der animale vaccinatie en het nut niet inziet van het oprichten van instellingen tot het verkrijgen dier stof, wordt door den voorzitter, naar aanleiding van de beraadslaging over het onderwerp in de vorige vergadering, (zie *Verz. van stukken*, bladz. 243, 1878) de discussie gesloten.

Is een stedelijk heelmeester bevoegd tot doodschouw...?

De voorzitter geeft voorlezing van een schrijven van mr. van den Acker aangaande de vraag in de vorige vergadering gesteld, of een stedelijk heelmeester, naar aanleiding van art. 4 al. 4 der wet van 10 April 1869 (*Staatsbl.* n°. 65), bevoegd is de doodschouw te verrigten. (Zie *Verz. v. stukken*, 1878, bladz. 245). Dat schrijven bevat in hoofdzaak dat de vraag bevestigend moet beantwoord worden, op grond dat in de geneeskundige wetten van 1 Juni 1865 (art. 1 en 21 *Staatsbl.* n°. 59) en (art. 1 en 21 *Staatsbl.* n°. 60) de heelkundige beschouwd wordt de geneeskunst uit te oefenen en derhalve een geneeskundige is.

In de bepalingen van art. 5 en 7 (*Staatsbl.* n°. 60) dierzelfde wetten zijn ook de heelmeesters begrepen. Uit den aard der bevoegdheid van den stedelijken heelmeester en uit den omvang van het examen, dat hij heeft afgelegd, kan hij geacht worden in staat te zijn de oorzaak van het overlijden te constateren. Mr. Wijnans zegt met het gevoelen van mr. van den Acker niet in te stemmen. De gronden door spreker aangevoerd en die hij door den Voorzitter verzocht wordt schriftelijk den secretaris toe te zenden, zijn hoofdzakelijk de volgende: Ingevolge art. 21 litt. d der wet van 1 Juni 1865 (*Staatsbl.* n°. 59) is het den stedelijken heelmeester slechts geoorloofd heelkundigen bijstand te verleenen. Hij heeft derhalve eene beperkte bevoegdheid. Volgens de geneeskundige wetten van 1 Juni 1865 zijn zij alleen bevoegd tot het uitoefenen der geneeskunst, die

door het afleggen van een examen den graad van genees- heel en verloskundige hebben verkregen. Die wetten berusten op eenheid van stand, in afwijking van de vroegere wetgeving. Daaruit volgt dat hij alleen geneeskundige is, die de geneeskunst in haren geheelen omvang mag uitoefenen.

De wet van 10 april 1869 op het begraven van lijken enz. is van latere dagteekening als voornoemde geneeskundige wetten en het woord *geneeskundige*, vervat in art. 4 al. 4 dier wet, kan niet anders betrekking hebben dan op hem, die volgens de wetten van 1 Juni 1865 de bevoegdheid bezit de geneeskunst uit te oefenen.

Arbeiders-woningen.

Dr. Roosenburg zegt dat te 's Hertogenbosch in den laatsten tijd arbeiderswoningen gebouwd zijn, die geenzins aan de eischen der hygiene beantwoorden. Reeds vroeger heeft hij als lid der gezondheids-commissie de aandacht van het gemeentebestuur te 's Hertogenbosch gevestigd op de wenschelijkheid om eene plaatselijke verordening op het bouwen van arbeiderswoningen in het leven te roepen en met het oog op het slechten der vesting, acht hij het noodig dat dit andermaal geschiede. Hij stelt vervolgens voor dat van wege den geneeskundigen raad een leiddraad, waarnaar arbeiderswoningen kunnen gebouwd worden, zal ontworpen worden en dat deze aan de verschillende gemeentebesturen zal worden toegezonden. De voorzitter beaamt de wenschelijkheid van het voorstel, doch meent dat er bezwaarlijk verordeningen op het bouwen van arbeiderswoningen kunnen gemaakt worden, zoolang er geene algemeene wet op de hygiene bestaat. Door de inspecteurs voor het geneeskundig staatstoezicht zijn in 1872 reeds voorstellen in dien geest gedaan, doch zonder gevolg. Daar het voorstel van dr. Roosenburg in elk geval eene gunstige strekking kan hebben, is hij bereid eene commissie te benoemen en verzoekt hij de HH. dr. Roosenburg, dr. Holster, dr. van Mierlo en mr. van den Acker de taak te aanvaarden, waartoe de drie eerstgenoemden, die aanwezig zijn, zich bereid verklaren.

Ziekenhuizen.

Dr. Godefroi vraagt of ziekenhuizen in eene stad willekeurig kunnen opgericht worden. Hij zegt die vraag te stellen, naar aanleiding dat weldra te 's Hertogenbosch eene particuliere ziekeninrichting in een bevolkt gedeelte der stad zal gevestigd worden.

De voorzitter zegt dat, aangezien er geene wettelijke verordeningen betreffende het oprichten van ziekenhuizen bestaan, het geneeskundig staatstoezicht ten dien aanzien slechts adviserend kan optreden. Hij toont zich intusschen bereid daarop de aandacht te vestigen.

Door den heer Roersch wordt, namens de Commissie, mededeeling gedaan dat de in 1874 opgemaakte prijslijst van geneesmiddelen voor de armenpraktijk is herzien en de noodige veranderingen daarin gebracht zijn. Wordt besloten deze in handen te stellen van een boekdrukker te 's Hertogenbosch, die dezelve voor eigen rekening kan uitgeven. Prijslijst van geneesmiddelen.

Door de commissie voor het nazien der rekening en verantwoording wordt verslag uitgebracht en voorgesteld deze goed te keuren, waartoe wordt besloten. Rekening en verantwoording.

Niemand verder het woord verlangende, sluit de Voorzitter de vergadering.

Aldus voorloopig vastgesteld.

Dr. INGEN-HOUSZ.
Dr. VAN DEN BOGAERT.

N°. 28. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zuid-Holland*, 30 *Juli* 1879.

Voorzitter: dr. L. J. Egeling, inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor Zuid-Holland.

Secretaris: dr. C. P. Pous Koolhaas.

Tegenwoordig de volgende leden: de adjunct-inspecteur dr. Carsten, dr. van Vollenhoven, dr. Vaillant, dr. Snijders, dr. Vroesom de Haan, prof. Bosscha, Kapteijn, Boot, Robertson, Jacobson en Vigelius, en de plaatsvervangende leden: dr. Dupont, dr. Delhez, dr. Vermeulen, dr. Bourse Wils, Broeksmit en mr. van Hamel, welke zes laatsten, volgens mededeeling van den voorzitter, door hem uitgenoodigd zijn in deze vergadering zitting te nemen voor de leden dr. Blom Coster, prof. dr. Evers, dr. Mess, dr. Ramaer, Thorn Leeson en mr. Patijn, die allen verhinderd zijn. Voorts zijn nog aanwezig de plaatsvervangende leden: Moet, van de Ven, Huijsman en van Legebeke. Notulen.

De notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd, na opmerking dat op blz. 216 regel 8 van onderen in plaats van „infectie" natuurlijk moet worden gelezen „desinfectie", en op blz. 219, regel 6 van boven „ontsmetting" in plaats van „besmetting".

De in druk rondgezonden mededeelingen omtrent de handelingen van het geneeskundig Staatstoezicht worden nu aan de orde gesteld. Mededeelingen.

Dr. Boursse Wils spreekt zijne bevreemding uit over het onvervuld blijven der betrekkingen van inspecteur voor Zeeland, en van adjunct-inspecteur voor Gelderland en Utrecht; hij vraagt of den voorzitter ook iets dienaangaande bekend is; hij zou het in het algemeen belang zeer betreuren indien in het zoo lang onvervuld blijven dier betrekkingen eene neiging van den minister moest worden gezien om het personeel der geneeskundige ambtenaren te verminderen.

De voorzitter antwoordt, dat ook hij en al de geneeskundige ambtenaren het niet vervullen der vacatures zeer betreuren, maar hem omtrent de voornemens van den minister niets bekend is.

Omtrent de mededeelingen en de discussiën naar aanleiding daarover zij hier verder het volgende medegedeeld:

Bezocht zijn de gemeenten Alfen, Delft, Dordrecht, Gouda, 's Gravendeel, Hellevoetsluis, Hendrik-Ido-Ambacht, Kralingen, Leiderdorp, Maassluis, Nieuw-Helvoet, Rotterdam, Schiedam, Vlaardingen, Vrijenban, Waddinxveen, Zwammerdam.

A. *Afvoer van vuil; verontreiniging van bodem en water.*

's Gravendeel. Door het plaatsvervangend lid van den geneeskundigen Raad dr. Delhez werd de aandacht gevestigd op de onvoldoende waterverversching in een groot gedeelte van de gemeente 's Gravendeel.

Bij onderzoek bleek, dat bij hoogen waterstand in de rivier de waterontlasting van den sluispolder Beversloek niet mogelijk is. Daardoor zijn de woningen vochtig en wordt de lucht ten gevolge van het stilstaand water verontreinigd. Het bestuur dier gemeente, waar de sterfteverhouding in de laatste jaren nog ongunstiger was dan in vroegere, werd op de noodzakelijkheid van spoedige voorziening gewezen.

Het gemeentebestuur heeft zich hierop gewend tot het bestuur van de polders Nieuw-Bonaventura, Mookhoek en Trekdam, met verzoek om vergunning tot het doen leggen van een afvoerbuis uit het poldertje Beversloek op den polder Trekdam, of op den polder Bonaventura, en wel op zoodanige plaats, wijze en voorwaarden als het polderbestuur mocht goedvinden. Het polderbestuur heeft echter met algemeene stemmen besloten de vergunning niet te verleenen, zonder opgave van eenige reden voor deze weigering. Het college van gedeputeerde Staten is met de houding van dit polderbestuur in kennis gesteld.

Hillegersberg. De verzameling „bostel" aan het Zwaanshals te Hillegersberg, in de Notulen der vorige vergadering (blz. 200) besproken, is opgeruimd.

Te Nieuw-Helvoet bleken de privaten der nieuw gebouwde school in hooge mate onrein, zoodat zij veel stank verspreidden in den gang en in de schoollokalen. Aan het gemeentebestuur werd in overweging gegeven hierin spoedig te voorzien. Daaraan werd voldaan. Nieuw-Helvoet.

Eenige ingezetenen van Oegstgeest beklaagden zich over de voor hen hinderlijke en schadelijke verontreiniging van eene sloot in hunne nabijheid, ten gevolge van den daarin geloosden afval van de „Leidsche melkinrichting." Een overleg tusschen de besturen van Oegstgeest en Leiden had niet gebaat. Oegstgeest.

De medewerking van den inspecteur werd ingeroepen. Zij bleek echter onnoodig, daar spoedig verbetering in den toestand kwam, doordien de melkinrichting eene andere gelegenheid tot afvoer kreeg.

Aan de grens van de gemeenten Rotterdam en Kralingen ligt op het grondgebied van Rotterdam de zoogenaamde Zwanensloot, waarin omstreeks 7000 ingezetenen van Rotterdam hun vuil loozen. De sloot ligt in den polder Kralingen, en hoewel het polderbestuur toezicht heeft op de diepte, kan in den bestaanden onhoudbaren toestand geene verbetering gebracht worden tenzij de sloot worde gerioleerd en gedempt. Het water in den voorpolder te Kralingen wordt door die sloot verontreinigd, en ofschoon de gemeente Kralingen in de laatste jaren zeer veel heeft gedaan in het belang van de openbare reinheid en den afvoer van faecaliën, blijven de genomen maatregelen onvoldoende, zoolang de Zwanesloot blijft, wat zij is. Rotterdam.

Niet alleen voor de ingezetenen van Rotterdam, die nabij deze walgelijke sloot wonen, is zij derhalve nadeelig, maar ook voor Kralingen.

Reeds voor eenige jaren werd door den inspecteur bij het gemeentebestuur van Rotterdam op verbetering van dezen toestand aangedrongen, maar zonder vrucht.

Sedert dien tijd is de toestand nog zeer verergerd. De sloot, hoewel bij het bezoek pas uitgebaggerd — men was zelfs aan het eene eind daar nog mede bezig — was in eenen toestand, die noodwendig nadeelig werken moet op de talrijke bewoners van den omtrek, wier getal in de laatste jaren door nieuwen aanbouw zeer is toegenomen. In de nabijheid van die gevaarlijke en walgelijke sloot wonen thans zeker eenige duizenden menschen. In nieuw gebouwde woningen aldaar moeten sinds eenigen tijd de privaten van tonnen zijn voorzien, maar op de woningen die er reeds waren, is die bepaling ongelukkigerwijze niet toegepast.

In het belang van de duizenden bewoners van dien omtrek en in dat van de aangrenzende gemeente Kralingen tevens,

drong de inspecteur bij burgemeester en wethouders van Rotterdam ernstig aan op het nemen van *afdoende* maatregelen om aan den inderdaad onduldbaren en schandelijken, Rotterdam onwaardigen, toestand een einde te maken.

Te minder kon hiertegen, naar hem voorkomt, thans bezwaar zijn, daar de nieuwste woningen van tonnen zijn voorzien, waardoor uitbreiding van het tonnenstelsel ook tot de overige woningen, wat de exploitatie betreft, veel gemakkelijker en minder kostbaar gemaakt wordt.

In ongeveer denzelfden toestand als de Zwanensloot bevinden zich de slooten aan de overzijde van de Slakade. Ook daar is verandering van den toestand evenzeer noodzakelijk. En ook daar is veel aangebouwd en wordt nog steeds gebouwd, zoodat het kwaad steeds vermeerderd en ook het aantal ingezetenen, dat de nadeelen van dien toestand ondervindt, steeds toeneemt.

Ook hierop wees de inspecteur het gemeentebestuur en drong op verbetering aan.

Hij had gehoopt, dat burgemeester en wethouders met hem zouden overtuigd zijn, dat het inderdaad dringend noodig is, een einde aan dien toestand te maken. Maar — hoewel meer dan drie maanden verloopen zijn — heeft hij niets vernomen.

Naar aanleiding daarvan vraagt de heer Robertson of men dan nu in dien toestand moet berusten, en merkt dr. Dupont op, dat het bestuur van Rotterdam in deze zaak gedeeltelijk afhankelijk is van dat van Kralingen, omdat die slooten in die gemeente afwateren en derhalve wanneer te Rotterdam water wordt ingelaten, het vuile water naar Kralingen loopt. Naar zijne meening zoude derhalve ook de aandacht van het gemeentebestuur van Kralingen op het onhoudbare van den toestand moeten worden gevestigd.

De voorzitter gelooft dat er van de zijde van het gemeentebestuur van Kralingen niet dan medewerking is te wachten, daar te Kralingen over den toestand zeer wordt geklaagd. Maar men zal natuurlijk bezwaar maken tegen lozing in den polder van het vuil dezer sloot. Overleg tusschen beide gemeentebesturen zou wellicht wenschelijk zijn. Zoo hij niet eerlang iets aangaande de zaak verneemt, zal hij er nogmaals over schrijven of spreken. Meer is — dit tot antwoord aan den heer Robertson — niet in zijne macht.

Vianen. Eene commissie uit den gemeenteraad te Vianen, belast met een onderzoek omtrent de klachten over „ongezonde" uitwasemingen der Noordergracht (Notulen der vorige vergadering blz. 201) heeft door een deskundige plannen tot verversching dezer gracht doen opmaken.

Deze plannen werden ter kennisneming aan den adjunct-inspecteur gezonden. Daaruit bleek, dat een plan tot waterverscheing met voortdurende doorstrooming beloofde in alle opzichten aan het doel te beantwoorden. Dit werd aan het gemeentebestuur medegedeeld.

Te Vrijenban was een terrein ten gevolge van de daarop uitgeoefende industrie, het verzamelen en verwerken van mest, in eenen toestand, die voor de omgeving nadeelig en gevaarlijk was. Vrijenban.

De inspecteur vestigde daarop de opmerkzaamheid van het gemeentebestuur en drong aan op maatregelen, om aan dien toestand een einde te maken.

In den toestand te Zwammerdam waarop in de vorige vergadering werd gewezen (Notulen blz. 201), is door het gemeentebestuur verbetering gebracht. Zwammerdam.

Door het plaatsvervangend lid van den geneeskundigen Raad J. Broeksmit opmerkzaam gemaakt op den onhoudbaren toestand van sommige slooten in de nabijheid van een terrein, bestemd voor eene nieuwe school te Zwijndrecht, heeft de adjunct-inspecteur zich gewend tot den burgemeester en het bestuur gewezen op de noodzakelijkheid van voorziening in dezen toestand. Deze bemoeiingen hebben tot een bevredigende uitkomst geleid. Zwijndrecht.

Eene begraafplaats van de Roomsch-Katholieke gemeente te Schoonhoven is verklaard reeds 1 Januari 1874 gesloten te zijn. Schoonhoven.

Tegen eene voorgenomen vergrooting van de begraafplaats te Waddinxveen was uit het oogpunt der gezondheid geen bezwaar. Waddinxveen.

B. *Gebouwen en inrichtingen van nijverheid.*

a. Scholen.

Het verbod van het geven van onderwijs op de kostelooze school te Brielle (Notulen der vorige vergadering blz. 203) werd door gedeputeerde Staten, naar aanleiding van een beroep van den gemeenteraad tegen de uitspraak van den schoolopziener, niet gehandhaafd uit overweging: Brielle.

„dat de reden der sluiting is, dat nu en dan in een der lokalen een zeer hinderlijke stank wordt waargenomen, en dat dit feit door niemand wordt ontkend; dat het afvoerkanaal van het privaat van 't gymnasium langs den muur en onder de vloer van het schoollokaal, waar de stank bemerkt wordt, loopt;"

„dat dus die stank waarschijnlijk zijn oorsprong verschuldigd is aan de rioolgassen, die zich een uitweg banen door enkele kleine openingen of wel door het riool zelve;"

„dat intusschen in den laatsten tijd, en *wel sedert het besluit*

van den schoolopziener, een gebrek is ontdekt, dat zeer wel geheel op zich zelf de oorzaak van den stank zou kunnen zijn en *dat thans is weggenomen;* dat toch in 1866 in de school ventilatiekachels geplaatst werden en, in verband daarmede, een kanaal van kannen-buizen werd aangelegd, om lucht onder de roosters, waarop de kachels zijn geplaatst, te brengen;"

„dat dit kanaal ongeveer loodrecht op het bedoelde privaatriool staat en zelfs in dat riool is ingelaten, terwijl eene voeg van de buizen juist in dat riool gevonden wordt, en bij onderzoek is gebleken, dat die voeg te wenschen overlaat;"

„dat het geheele lucht-kanaal thans echter is weggenomen en het riool behoorlijk hersteld is, zoodat de mogelijkheid bestaat, dat daarmede het gebrek, dat tot het besluit tot sluiting aanleiding gaf, opgehouden heeft te bestaan;"

„dat zich althans sedert deze verbetering *geen stank* weder heeft voorgedaan;"

„dat alzoo de mogelijkheid. zoo niet de waarschijnlijkheid, bestaat dat het bezwaar, dat tot de afkeuring aanleiding gaf, is weggenomen;"

„dat wijders de Raad ten volle erkent, dat het gebouw der kostelooze school in vele opzichten niet meer voldoet aan de tegenwoordige eischen voor een goed schoolgebouw en er op bedacht is een nieuw lokaal te stichten;"

„dat deze vergadering (nl. van gedeputeerde Staten) deze zienswijze geheel deelende dan ook vast vertrouwt, dat het behoud van de tegenwoordige school slechts van zeer beperkten duur zal zijn;"

„en alzoo besloten, dat *voorshands* het gebruik van het lokaal der kostelooze openbare school te Brielle wordt toegestaan."

Delfshaven. Bewaarschool.

In de vorige vergadering werden uitvoerig (Notulen blz. 203—204) pogingen medegedeeld om te bewerken, dat bij de verbouwing der bewaarschool te Delfshaven de privaten niet zouden loozen in de sloot, waaraan die school staat. De uitslag van die bemoeiingen was, gelijk toen werd medegedeeld, dat de inspecteur eindelijk bericht ontving „dat de gemeenteraad met meerderheid van stemmen is toegetreden aan het voorstel, door namelijk een behoorlijk gemetselde beerput voor de bewaarschool daar te stellen."

Later bleek intusschen, dat die „behoorlijk gemetselde beerput" op zeer onbehoorlijke wijze werd ingericht, en wel zóó, dat de faecaliën, door verdraaiing van eene kraan, in de sloot konden worden geleid, in plaats van in den put, schoon juist opdat de sloot niet zou verontreinigd worden, op het maken van een put en het niet loozen van de privaten in de sloot was aangedrongen.

Correspondentie met het gemeentebestuur daarover was vruchteloos. De inspecteur ontving afschrift van een bericht van de commissie voor de plaatselijke werken, in welker handen zijne bedenkingen waren gesteld. De commissie bleef bij haar plan en beriep zich „ten overvloede" op de bewering van prof. von Nägeli te Munchen (waarmede zij door een opstel in *de Gids* bleek te hebben kennis gemaakt), „dat faecaliën enz. in vochtigen staat, minder, of in het geheel niet, als smetstof zijn te duchten."

Intusschen verzekerde de commissie, „dat het steeds hare bedoeling is geweest, dat de loozing der faecaliën niet in de sloot werd afgevoerd, waartoe eene strenge handhaving en toezicht steeds ten sterkste wordt aanbevolen."

Dat het niet rationeel is, wanneer men, de bewering aannemende van von Nägeli, volgens wien loozing in de sloot geen kwaad zou kunnen en wiens ideaal een gestapelde beerput is, tóch een, dan geheel overbodige, „behoorlijk gemetselden" put maakt en streng tegen loozing in de sloot wil waken, scheen bij burgemeester en wethouders evenmin als bij de adviseerende raadscommissie een bezwaar.

Nieuw schoolgebouw.

Burgemeester en wethouders van Delfshaven zonden om advies een plan en bestek voor een nieuw schoolgebouw voor gewoon lager onderwijs.

Tegen de inrichting van het gebouw was geene bedenking. Maar de nabijheid van eene sloot bij de te maken privaatputten wekte de vrees, dat wellicht het voornemen kon zijn, die putten in gemeenschap te brengen met de sloot, even als bij de bewaarschool was geschied. Onder verwijzing naar de vroegere correspondentie hierover meende de inspecteur daartegen te moeten waarschuwen.

Omtrent eenen gestapelden put, waarvan het bestek sprak, was inlichting wenschelijk. Wat in dien put moest afvloeien bleek niet. De bedoeling van het niet metselen, maar stapelen, is natuurlijk, dat de inhoud van den put in den bodem zal wegvloeien. Hierdoor zou, tenzij in dien put, wat wel niet waarschijnlijk is, schoon water of althans zeer weinig verontreinigd water werd afgevoerd, de bodem worden vervuild. Ook daartegen moest de inspecteur waarschuwen.

Had hij tegen de inrichting van het gebouw geene bedenking, hij had ernstig bezwaar tegen de plaatsing van eene school langs eene sloot, gelijk de op het plan aangewezene. Dit punt was ook reeds vroeger in een schrijven betreffende de verbouwing der bewaarschool besproken. Was er toen wellicht bezwaar tegen verplaatsing van die school en was men aan verbouwing van de bestaande misschien gebonden, thans, nu eene geheel

nieuwe school zou worden gebouwd, moest de keuze van de plaats zeker worden afgekeurd.

Bovendien scheen den inspecteur het bouwen van eene school langs een druk bereden gedeelte van den openbaren weg niet raadzaam. Het telkens herhaald geraas der voertuigen noodzaakt onderwijzers en kinderen tot bovenmatige inspanning om zich te doen verstaan, eene inspanning die, voor sommige onderwijzers vooral, op den duur, zeer nadeelig zijn kan.

Het kwam hem daarom raadzaam voor, dat de school op eene andere plaats wierd gebouwd.

Na eenigen tijd ontving hij bericht, „dat de gemeenteraad zijn voornemen heeft ingetrokken om op dit oogenblik eene nieuwe school te bouwen."

Hetgeen hier is medegedeeld aangaande een beroep van het gemeentebestuur van Delfshaven op de beweringen van von Nägeli, geeft dr. Carsten aanleiding op te merken, dat ook andere besturen van von Nägeli's boek gebruik maken om het nalaten van aanbevolen maatregelen te verdedigen. Dit is o. a. gebeurd te Groningen en te Dordrecht. Te Amsterdam heeft de gezondheidscommissie bij meerderheid van stemmen zich vereenigd met de leer van von Nägeli, maar de drie geneeskundige leden, en wel geneeskundigen die bekend zijn als hygienische kennis te bezitten, bleven in de minderheid. Spreker herinnert dat in het vierde rapport van de vergadering van geneeskundige inspecteurs over den afvoer van faecalia, de leer van von Nägeli wordt bestreden. Hij zet verder uiteen dat N's. beschouwingen omtrent de volgens hem nauwlijks mogelijke infectie door drinkwater niet op goede gronden berusten en herinnert dat N. spreekt van de onschadelijkheid van onreinheid van den bodem, mits deze bij voortduring nat is, maar door hem wordt voorbijgezien, dat het niveau van het grondwater niet steeds hetzelfde blijft. Bedenkt men nu, hoe door gemeentebesturen maatregelen worden genomen of nagelaten, op grond van zulke onjuiste beschouwingen, dan acht spreker het wenschelijk, dat de Raad verklare dat zijne meening omtrent den invloed van eenen onreinen bodem niet die is van von Nägeli.

Dr. Dupont zegt zich alleszins te kunnen vereenigen met de zienswijze van dr. Carsten; hoe positief von Nägeli zich uitlaat over de onschadelijkheid van onzuiver drinkwater, blijkt duidelijk als men zich herinnert, dat hij de kans van door onrein drinkwater eene infectieziekte te krijgen, gelijkstelt met de kans van een been te breken bij een reis met een spoortrein!

Wat het door den vorigen spreker gedane voorstel betreft, zou het, zijns inziens, wenschelijk zijn er tevens op te wijzen,

hoe weinigen, en vooral hoe weinigen tot oordeelen bevoegden met von Nägeli instemmen. Wat het botaniesch gedeelte van het werk aangaat, spreker heeft met alle middelen die der mikroskopie ten dienste staan op nieuw onderzocht, of hetgeen omtrent de morphologie der splijtzwammen door von Nägeli, in tegenstelling met Cohn en anderen, wordt beweerd, met de werkelijkheid overeenkomt, en is tot geheel tegenovergestelde resultaten gekomen. Reeds voor ruim een jaar heeft hij die onderzoekingen openbaar gemaakt in het *Maandblad voor Natuurwetenschappen* (8en jrg. n°. 8) en daaraan de uitnoodiging toegevoegd aan al onze mikroskopisten om hem van het tegendeel te willen overtuigen. Gedurende dat jaar hebben allen gezwegen. Het physiologiesch gedeelte is reeds besproken en bestreden in een rapport (van 4 Nov. 1878) van de Rotterdamsche gezondheidscommissie en elders. Verschillende geneeskundigen in het buitenland hebben eveneens N's. leer bestreden. Slechts twee verdedigers zijn hem bekend: dr. Hans Buchner en dr. W. von Nägeli, des schrijvers zoon.

Nadat dr. Carsten nog had gewezen op von Nägeli's woorden (p. 132): „Wir können also die Ansteckung durch das Trinkwasser nicht als absolut unmöglich erklären; aber sie muss so so selten vorkommen, dass wir sie als nicht vorhanden betrachten und somit unberücksichtigt lassen dürfen," merkt de voorzitter op, dat von Nägeli's boek hier veel meer aandacht getrokken heeft en veel meer besproken wordt dan in Duitschland. Hij was in den vorigen zomer gedurende zes weken in Duitschland en kwam met verscheidene professoren en doctoren in geneeskunde en natuurwetenschappen in aanraking; niemand sprak over dat boek, en wanneer hij (voorzitter) het gesprek er op bracht, gelijk hij met opzet steeds deed, volgde altijd een ongunstig oordeel; bij niemand vond hij instemming met von Nägeli's hygienische beweringen.

Dr. Delhez zegt, daar ook Dordrecht genoemd is als eene gemeente waar kennisneming met N's. beschouwingen een beletsel voor voortzetting van werken van hygienische strekking geweest is en uitbreiding van het Liernur'sche stelsel heeft doen staken, te moeten opmerken, dat nu door de gezondheidsvereeniging bij adres aan den gemeenteraad verzocht is, met de toepassing van dat stelsel voort te gaan. Maar hij betwijfelt het nut van het uitbrengen van een votum, als door dr. Carsten werd voorgesteld. De kwestie komt hem voor meer eene wetenschappelijke te zijn, en hij gelooft niet dat het de roeping van den geneeskundigen Raad is zich uit te spreken over wetenschappelijke kwesties. Hij begrijpt nog niet wat het uitwerken zal, zoo al de Raad het werk van von Nägeli afkeurt; de

meening over dat werk wordt toch al meer en meer ongunstig.

De voorzitter kan zich niet vereenigen met de zienswijze van dr. Delhez, dat de geneeskundige Raad omtrent von Nägeli's stellingen geen oordeel zou mogen uitspreken. Ware von Nägeli gebleven op wetenschappelijk terrein, ware er alleen spraak van diens wetenschappelijke onderzoekingen, dan ware die meening misschien juist, maar hij geeft raad op praktisch terrein, hij wil dat men zijne gewaagde en geheel onbewezen hygiënische stellingen zal toepassen in het leven. Hier is de Raad zonder twijfel bevoegd een oordeel uit te spreken. Er wordt misbruik gemaakt van von Nägeli's boek; sommige gemeentebesturen maken er gretig gebruik van om zich er achter te verschuilen, zonder het zelfs te kennen, veel minder nog te begrijpen. Zou nu de Raad geen oordeel mogen hebben over de toepassing van von Nägeli's beweringen? Wij komen om zoo te zeggen dagelijks in de noodzakelijkheid om een oordeel er over uit te spreken; wij staan telkens voor de vraag of inderdaad de strijd tegen onreinheid onnoodig is. Daarover mogen we niet slechts, maar moeten we zelfs, zijns inziens, een oordeel hebben. En wij hebben de Akademie van wetenschappen aan onze zijde. Hij ondersteunt gaarne het denkbeeld van dr. Carsten dat de Raad zijn gevoelen uitspreke, en acht dit zeer nuttig.

Eene motie van dr. Carsten, aldus luidende:

„De geneeskundige Raad voor Zuid-Holland, overwegende den ongunstigen invloed van het in 1877 verschenen geschrift van prof. C. von Nägeli: *Die niederen Pilze in ihren Beziehungen zu den Infectionskrankheiten und der Gesundheitspflege*" vindt in dit geschrift geen' grond tot wijziging van zijne meening, dat de verontreiniging van water en bodem met in ontbinding verkeerende stoffen van dierlijken oorsprong schadelijk is voor de gezondheid,"

wordt hierop met algemeene stemmen aangenomen.

Alfen.

b. Woningen.

De toestand van een paar woningen (indien daaraan die naam gegeven kan worden) in de buurt „*het Steekt*" te Alfen, was zoodanig, dat de inspecteur aan burgemeester en wethouders in bedenking gaf, aan den gemeenteraad toepassing van een artikel der politieverordening en sluiting van die verblijven als woningen voor te stellen. Dergelijk besluit is door den gemeenteraad genomen.

B. *Inrichtingen van nijverheid.*

Loodwitfabrieken.

De loodwitfabriek te Kralingen werd bezocht en gaf niet tot bijzondere opmerkingen aanleiding.

Bij een bezoek van de loodwitfabriek te Schoonhoven merkte de inspecteur met genoegen vele verbeteringen op, die sedert een vorig bezoek in het belang van de gezondheid der arbeiders

waren gemaakt, nadat de fabriek van eigenaar was veranderd.

Slachterijen.

Herhaaldelijk vroegen burgemeester en wethouders van den Haag advies over aanvragen tot oprichting van eene slachterij. Ten aanzien van twee daarvan moest worden aangeraden de vergunning niet of slechts voorwaardelijk te verleenen.

In het eene geval was een woonvertrek, tot slaapkamer bestemd, door eene deur in gemeenschap met een schuur of hok, bestemd tot bergplaats van de varkens.

Dergelijke toestand mocht niet worden geduld. Daarom werd aangeraden de vergunning slechts te verleenen onder voorwaarde, dat die deur en het kozijn werden weggenomen en de muur geheel werd dichtgemetseld en goed bepeisterd. Bovendien was een plaatsje, tot slachtplaats bestemd, slechts bevloerd met blauwe tegels; hier zou, door cementering of op eenige andere wijze gezorgd behooren te worden voor ondoordringbaarheid van den bodem, zoodat geen vocht in den grond kan dringen. Voor goeden afvoer van vuil zou ook moeten worden gezorgd.

De vergunning werd gegeven o. a. onder voorwaarde: „dat juist achter de deur over de geheele hoogte van het lokaal een muur moet worden gemetseld, en de bewaarplaats slechts voor vier varkens zal mogen dienen; dat de urine moet afvloeien in een dichten put, waarvan de inhoud drie malen per week moet worden vervoerd; en dat het gedeelte van de open plaats dat tot slachtplaats bestemd is, moet worden voorzien van eene gemetselde kolk met stankscherm, gedekt met een ijzeren rooster en de vloer moet worden vernieuwd van IJselklinkers in sterke tras en zoodanig gelegd, dat het water in de kolk kan afloopen."

Bij eene andere aanvrage zou de stal van het rundvee, die volgens de teekening slechts 3.7 M. breed zou zijn, aan beide zijden met een gemeenschappelijken muur grenzen aan bewoonde huizen, waardoor het geloei van het rundvee voor de bewoners dier huizen ondragelijk zijn moest. Er was geen riool en de aanvrager gaf het voornemen te kennen, den afval „tweemaal 's weeks" aan de werklieden der openbare reiniging mede te geven. Dat dit geheel onvoldoende zijn zou, ligt voor de hand.

De inspecteur gaf daarom in bedenking, de vergunning niet te verleenen, of wel daaraan zulke voorwaarden te verbinden, dat de belendende perceelen niet onbewoonbaar gemaakt worden en dat de reinheid en dagelijksche afvoer van vuil gewaarborgd zijn. Vier huizen van het bedoelde perceel was reeds eene slachterij, zoodat — wierd de vergunning verleend — van vijf huizen twee slachterijen zouden zijn! De bezwaren, daartegen door de bewoners der tusschenliggende woningen uitgebracht, waren zeker niet ongegrond.

Burgemeester en wethouders gaven echter de vergunning zon-

der andere voorwaarde, dan dat een riool moest worden gemaakt en de afval dagelijks moest worden afgevoerd.

Fabriek van margarineboter.

Tegen eene aanvrage om op het terrein van de afgebrande fabriek van chemicaliën te 's Gravenhage eene fabriek van margarineboter te mogen oprichten, werden door den directeur van het in de nabijheid gelegen garnizoenshospitaal bezwaren ingebracht. Door burgem. en weths. werd des inspecteurs meening gevraagd.

Zonder twijfel is in het algemeen de nabijheid van eene fabriek voor een ziekenhuis niet wenschelijk. Maar de toestand zou voor het hospitaal merkelijk gunstiger worden, dan hij gedurende het bestaan der chemicaliënfabriek was. In de boterfabriek zal veel minder gestookt worden, zullen derhalve minder kolen verbruikt worden en minder kolenstof door den schoorsteen uitgeworpen worden dan vroeger het geval was. Op dien vroegeren toestand had de directeur gewezen. Geen hooger warmtegraad is in die fabriek noodig, dan die waarop vet wordt gesmolten. Schadelijke dampen zullen niet worden ontwikkeld, gelijk vroeger het geval kon zijn. Behalve het gevaar voor brand, dat zeker ook minder zal zijn dan bij de vroegere fabriek, werden twee bezwaren aangevoerd door de directie van het hospitaal: de verontreiniging van het regenwater, en de verontreiniging der lucht in den tuin en in aan de tuinzijde gelegen zalen, door het kolenstof uit den schoorsteen der fabriek.

Het moest reeds dadelijk de aandacht trekken, dat gedurende het bestaan der fabriek daarover nimmer eenige klacht schijnt te zijn uitgebracht. Althans bij burgemeester en wethouders was die niet bekend. Aan den inspecteur evenmin. Bij een bezoek van het ziekenhuis bleek dezen, dat het regenwater aldaar volstrekt onbruikbaar was en sedert jaren niet werd gebruikt. Men was dus geheel er op ingericht en gewoon om regenwater te missen. Het was toen tien maanden geleden dat de fabriek afbrandde. Dat *toen* het regenwater onbruikbaar was, kon dus niet aan eene fabriek worden geweten, die sedert tien maanden niet meer bestond. Wel beweerde men, dat het dak door de fabriek, in zóó hooge mate was verontreinigd, dat tien maanden niet voldoende waren geweest om, niettegenstaande herhaalde reiniging, de onreinheid van de met kolenstof „doortrokken" pannen te verwijderen. Maar indien men op regenwater zoo hoogen prijs stelde en daaraan zoo groote behoefte had, als het adres wilde doen voorkomen, dan zouden zeker maatregelen zijn genomen om, nu de fabriek niet meer bestond, zich van goed regenwater te verzekeren. Nieuwe pannen aan de naar de fabriek gekeerde zijde van het dak bij voorbeeld, zouden zeker afdoende hulp hebben aangebracht. Men behoefde echter het regenwater slechts te zien, om zich te overtuigen dat er andere oorzaken van

zijne verontreiniging waren, dan kolenstof. De kleur en de talooze in het water zwevende lichaampjes, die geene kolenstof waren, toonden dit duidelijk aan. De aan het regenwater ontleende klacht kon dus als grond voor weigering der vergunning niet hoog worden aangeslagen. Minder ongegrond scheen het argument, ontleend aan den invloed, dien eene fabriek kan hebben op de lucht in den tuin. Doch behalve dat dit bezwaar bij de nieuwe fabriek uit den aard der fabriek zelve merkbaar minder zijn zal, dan vroeger, kon daaraan voor een goed deel worden te gemoet gekomen, indien den fabriekant de verplichting werd opgelegd, zijne fabriek van eenen hoogen schoorsteen te voorzien. Kon men hem de voorwaarde stellen, zijne stookplaats rookverterend te maken, dit ware nog beter. Intusschen moet niet worden voorbijgezien, dat het ziekenhuis slechts bij Zuid-Oostelijke winden eenigen hinder kan ondervinden van de fabriek en deze winden in ons land juist de minst voorkomende zijn. Van de windrichtingen, gedurende eene reeks van jaren aan het meteorologisch observatorium te Utrecht waargenomen, woeien 88 percent in andere richting. In de nabijheid van het hospitaal zag de inspecteur geen overwegenden grond om de gevraagde vergunning te weigeren.

Zij werd ook door burgemeester en wethouders gegeven, onder voorwaarde: dat de schoorsteen der fabriek eene hoogte moet hebben van 18.3 M. en van boven moet voorzien zijn van een bolvormig koperen vlechtwerk, met openingen van 15 mM., en dat de stookplaats, ter goedkeuring van den gemeente-architect rookverteerend gemaakt moet worden, waaromtrent nadere technische voorschriften werden gegeven.

Tapijtklopperijen.

Het gemeentebestuur van Dordrecht verzocht advies omtrent twee aanvragen om vergunning tot oprichting eener klopperij van tapijten in de kom der gemeente.

Hierop werd geantwoord, dat tapijtklopperijen in dicht bevolkte buurten met het oog op de volksgezondheid niet mogen worden geduld. Niet alleen dat het ontwikkelde stof reeds op zich zelf nadeelig is voor de omwonenden, maar bij het uitkloppen van tapijten, afkomstig uit kamers waarin lijders aan besmettelijke ziekten werden verpleegd, bestaat gevaar voor verspreiding van smetstof. Daarom werd in overweging gegeven de vergunning niet te verleenen, en eene plaats buiten de bebouwde kom der gemeente voor tapijtklopperijen aan te wijzen.

Volgens bericht van burgemeester en wethouders zijn de gevraagde vergunningen niet verleend.

Zwingelkeet.

De groote nadeelen voor de volksgezondheid van de bewerking van het vlas, vooral in de zwingelkeeten, en de middelen tot verbetering van dezen toestand zijn bij herhaling in de verga-

dering van den geneeskundigen Raad besproken. Thans heeft de vlasbouwer M. Snaauw te Hendrik-Ido-Ambacht getracht door het plaatsen van twee stofzuigers op zijne door stoom gedreven vlaszwingelarij aan het bezwaar voor de zwingelaars te gemoet te komen. Het is hem gelukt het stof en de vezelen te verwijderen, zonder door het verwekken van een te sterken luchtstroom op eene andere wijze de gezondheid der werklieden in gevaar te brengen, of wel het fabrikaat te benadeelen. In de ventilatiekokers, boven het dak uitkomende, zijn trommels met waaiers aangebracht die, gedreven door den as der zwingelmachine, het stof en de vezelen uit de kast boven de zwingelspanen opzuigen. Bij een bezoek aan die inrichting bleek het den adjunct-inspecteur dat in het vertrek bijna geen stof in de lucht zweefde, en ook geen stof tegen het dak was afgezet, zoodat de bij de bewerking losgemaakte vezels bijna alle door de stofzuigers verwijderd werden. Het voorkomen der arbeiders was veel gunstiger dan in de gewone zwingelkeeten. Deze kwestie, die ook jaren lang de Maatschappij tot bevordering der vlasindustrie bezig hield, schijnt dus in deze fabriek te zijn opgelost. In het belang der volksgezondheid in de vele gemeenten met vlasindustrie is het te wenschen, dat dit voorbeeld spoedig navolging vinde; in de eerste plaats in die fabrieken, welke door stoom of andere werktuigen gedreven worden.

c. Inrichtingen van liefdadigheid.

Louisastichting te 's Gravenhage.

Een gevnl van abdominaal-typhus bij een der in de Louisastichting te 's Gravenhage verpleegde kinderen gaf aan regenten dier inrichting aanleiding, om den inspecteur te verzoeken een onderzoek in te stellen en na te gaan of wellicht in het gebouw eene oorzaak voor het ontstaan dier ziekte kon worden gevonden.

Dat onderzoek leidde tot de overtuiging, dat men moest aannemen dat de infectie vermoedelijk niet in het gesticht was opgedaan, maar daarbuiten.

Eenige opmerkingen en voorslagen tot verbetering, waartoe het bezoek aanleiding gaf, werden door de regenten met erkentelijkheid aangenomen en ter harte genomen.

Later werd door hen nog advies gevraagd omtrent een op te richten afzonderlijk gebouw voor verpleging van lijders aan eene besmettelijke ziekte.

Die inrichting is thans in aanbouw en zal weldra gereed zijn.

d. Ziekeninrichtingen.

Toen de aziatische pest zich in Rusland had vertoond en de havens aan de Zwarte zee en de zee van Azof waren besmet verklaard, werden al de havenplaatsen in de provincie, waar

schepen van daar konden binnenkomen, bezocht met het oog op de wellicht plotseling noodige gelegenheid tot afzondering van een uit zee aangebrachten pestlijder. Al mocht men het gevaar daarvoor gering rekenen, de mogelijkheid kon niet worden ontkend en voorzichtigheid gebood voorzorgen.

Te Hellevoetsluis bleek, dat nóg niet voldaan was aan het voorschrift van gedeputeerde Staten tot het inrichten van eene gelegenheid tot afzondering van lijders aan eene besmettelijke ziekte, van tijdelijken aard. Hellevoetsluis.

Hierop werd de aandacht van gedeputeerde Staten gevestigd en hunne tusschenkomst ingeroepen, hetgeen ten gevolge had dat, voorloopig voor één jaar, een gebouwtje aan de kanaalzijde der gemeente voor genoemd doel bestemd werd. In den loop van dat jaar zal door het gemeentebestuur naar eene geschikte gelegenheid worden omgezien, en eene som tot daarstelling zal op de gemeente-begrooting voor 1880 worden uitgetrokken.

Te Maassluis zou de uitvoering der wet geen bezwaar ontmoeten, Er was eene gelegenheid tot verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten. De inspecteur moest echter opmerken, dat die gelegenheid hem voor het hier besproked doel weinig geschike voorkwam, daar zij ligt aan het van de rivier verwijderd einde der gemeente, zoodat een zieke door een deel der gemeente zou gebracht moeten worden om haar te bereiken. Voor plaatsing van eene tijdelijke inrichting, eene barak bijvoorbeeld, was echter nabij de rivier goede gelegenheid. Maassluis.

Te Rotterdam, waar trouwens het gevaar voor aanvoer van eenen pestlijder uiterst gering was, is wel eene inrichting voor lijders aan eene besmettelijke ziekte, maar deze zou voor eenen pestlijder niet moeten worden gebruikt. Voor tijdelijke plaatsing van eene barak was voldoende gelegenheid; hierover had overleg met den heer burgemeester plaats. Rotterdam.

Te Schiedam is de inrichting voor besmettelijke ziekten in het gewone ziekenhuis in de stad. Die inrichting, reeds uit het oogpunt der epidemiewet onvoldoende en af te keuren, zou zeker niet mogen gebruikt worden voor afzondering van eenen pestlijder, die daar niet behoorlijk afgezonderd zou zijn. In overleg met den burgemeester en den geneeskundige, volgens de wet van 28 Maart 1877 met het onderzoek van zeeschepen belast, werd tijdelijk eene meer geschikte gelegenheid aangewezen. Schiedam.

De ziekeninrichting te Vlaardingen is zoo gelegen, dat een zieke te water zou kunnen worden vervoerd tot zeer dicht er bij. Men zou dan echter met hem bijna de geheele lengte der gemeente moeten doorvaren. In overleg met den burgemeester werd eene plaats nabij de rivier aangewezen, waar zoo noodig tijdelijk eene barak kon geplaatst worden. Vlaardingen.

D. *Adviezen over verschillende onderwerpen.*

Koepokinenting.

In de vorige vergadering werd medegedeeld (Notulen blz. 212) hoe in eene gemeente de koepokinenting in verre de meeste gevallen zonder gevolg bleef, zoodat zelfs van de laatst gedane 37 inentingen geene enkele het gewone gevolg had gehad. De inspecteur had den burgemeester, wiens aandacht deze toestand terecht had getrokken, aangeraden bij eene volgende driemaandelijksche openbare inenting zich koepokstof uit een der erkende vaccinatiebureaux te verschaffen en den geneesheer te verzoeken daarmede inteënten.

Toen ook op deze wijze bij eene volgende inenting slechts een niet veel betere uitkomst werd verkregen, achtte de inspecteur het raadzaam zelf eene inenting bijtewonen. Het bleek hem toen dat de geregelde mislukking zeker voor een deel was toe te schrijven aan verdunning der vaccinatie-lymphe met glycerine. Bij de met zijne medewerking zonder glycerine geënte kinderen was het resultaat bijna zonder uitzondering voldoende.

Gemeenteverordeningen.

Een paar malen werd omtrent vasttestellen gemeente-verordeningen advies gevraagd.

Onteigening bij longtering.

Te Rotterdam was op advies van eenen geneeskundige door burgemeester en wethouders krachtens de wet van 28 Augustus 1851, *Stbl.* n°. 125 (onteigeningswet), beddegoed onteigend waarop iemand aan longtering en longontsteking was overleden. Naar aanleiding daarvan vroeg de minister of deze ziekten besmettelijk zijn te achten in dien zin, dat goederen die met daaraan lijdenden in aanraking zijn geweest, ook na gereinigd te zijn, niet zonder gevaar voor besmetting door anderen kunnen gebruikt worden, en of het geval, voorzien in het 2e lid van art. 69 der aangehaalde wet, kon geacht worden aanwezig te zijn geweest.

De inspecteur gaf ten antwoord, dat over de vraag of longtering eene besmettelijke ziekte is, kan gestreden worden; dat zij dit zeker niet is op de wijze der acute uitslagziekten; maar dat na de onderzoekingen van den laatsten tijd niet wel kon worden ontkend, dat tuberkuleuse longtering eene ziekte is, waarbij producten worden afgescheiden die bij anderen tuberkels kunnen doen ontstaan. De vraag of vernietiging van beddegoed van lijders aan longtering noodig is, zou de inspecteur niet toestemmend kunnen beantwoorden. „Stoomzuivering" volgens het voorschrift van het Kon. besluit van 17 April 1873 ware zeker wel voldoende. Het te Rotterdam voorgekomen geval stond echter zoo geheel op zich zelf, dat er, naar hem voorkwam, zeker wel grond zou zijn waarom aldus was gehandeld. De geringe prijs

van het onteigende in verband met den veel grooteren waarborg dien vernietiging geeft dan zuivering, kon vernietiging hebben doen verkiezen.

Wering van besmetting door zeeschepen.

Toen naar een deel van zuidelijk Rusland de aziatische pest was overgebracht, riep de minister van Binnenlandsche Zaken in de eerste dagen van Februari de inspecteurs van de provinciën waarin zeehavens zijn bijeen. Namens den minister werd medegedeeld, dat een ontwerp van eene wet „houdende buitengewone maatregelen tot afwending van besmettelijke ziekten en tot wering van hare uitbreiding en gevolgen", naar den Raad van State was verzonden. Dat ontwerp, thans de wet van 23 April 1879, werd ter hunner kennis gebracht en verder werd, later ook met den minister zelven, overlegd wat verder te doen ware ter voorbereiding tegen het mogelijk geval van de aankomst van een besmet of verdacht schip in eene onzer havens en voor de toepassing van de bepalingen der wet tot wering van besmetting door uit zee komende schepen (wet van 28 Maart 1877 (*Stbl.* n°. 35). Naar aanleiding daarvan zijn alle havenplaatsen bezocht, met het oog op de gelegenheden tot afzondering van lijders en tot desinfectie. Door de geneeskundige inspecteurs was bij den minister o. a. de noodzakelijkheid betoogd, dat van regeeringswege zou gezorgd worden voor de mogelijkheid van uitvoering van art. 12 dier wet, hetwelk bepaalt dat onder sommige omstandigheden lijders zullen worden vervoerd naar eene inrichting tot verpleging, door den minister aan te wijzen. Daarvoor achtten zij dringend noodig, dat de regeering in het bezit ware van enkele ziekenbarakken, om zoo noodig te gebruiken waar geene andere inrichting in de nabijheid is of van de bestaande geen gebruik kan worden gemaakt. Een voorstel in dien zin was reeds vroeger, bij het vaststellen dea wet van 1877, van de inspecteurs uitgegaan. De meest geschikte plaats voor het opstellen van dergelijke barak in de verschillende havenplaatsen werd bij het bezoek dier havens nagegaan en omtrent de wijze waarop uitvoering zou worden gegeven aan de instructie der geneeskundigen, met het onderzoek van schepen belast, werd met hen in overleg getreden. Tevens had met de burgemeesters overleg plaats omtrent de gelegenheden tot afzondering en desinfectie.

Na eenigen tijd ontvingen de inspecteurs van den minister op hunnen aandrang tot zorg voor gelegenheid tot afzondering en verpleging het volgende ten antwoord: „Tot het plaatsen van rijkswege van barakken voor de verpleging van lijders, geeft naar mijn inzien de wet geene aanleiding. Art. 12 der wet draagt den minister niets anders op dan eene naburige

inrichting aan te wijzen, indien de gelegenheid tot verpleging in de gemeente waar het onderzoek heeft plaats gehad, niet aanwezig is."

Gelukkig is toepassing van dat artikel niet noodig geweest.

De heer Robertson verwondert zich zeer over het antwoord van den minisler van Binnenlandsche Zaken. Moet, vraagt hij, de geneeskundige Raad hierin nu maar berusten?

De voorzitter ziet geen anderen weg. De geneeskundige inspecteurs kunnen niet anders dan hunne meening zeggen, raad geven en op maatregelen die hun noodig voorkomen aandringen. Dat is geschied. Herhaald en duidelijk. De verantwoordelijkheid is thans niet bij hen.

Dr. Snijders vraagt het woord en zegt dat hij, erkennende dat in deze zaak zeker thans niets kan gedaan woorden, toch de opmerking niet kan onderdrukken, dat telkens bij de vergaderingen van den Raad, ook weder uit de in deze vergadering gedane mededeelingen, en in de Jaarverslagen blijkt, hoe weinig waardeering het geneeskundig' Staatstoezicht dikwijls vindt bij verschillende besturen, lagere zoowel als hoogere; hoe vaak de geneeskundige ambtenaren de medewerking van die besturen moeten missen, ja hoe zij somtijds bij pogingen tot het tot stand brengen van verbeteringen op hygieinisch gebied bepaalde tegenwerking ondervinden. Spreker meent dat de Raad dit opmerkende en betreurende toch niet steeds lijdelijk behoeft te blijven; hij zou het passend achten dat de Raad zich dienaangaande uitsprak, en wees op de wenschelijkheid dat er meer gedaan worde in het belang van den gezondheidstoestand. Vinden de gezondbeidsbelangen, vindt het geneeskundig Staatstoezicht bij hoogere besturen geringschatting, is het dan te verwonderen dat men deze bij lagere besturen terugvindt?

De voorzitter stemt zeker in het algemeen met de zienswijze van den spreker in, maar betwijfeltof het nu tot het doen van zoodanige uitspraak het meest geschikte oogenblik is, nu het ministerie ontslag gevraagd heeft. Ook de heer Robertson zoude liever wachten tot na de optreding van een nieuw ministerie.

Dr. Snijders kan zich niet vereenigen met het denkbeeld van uitstel; hij bedoelt alleen dat de Raad zijne meening zal uitspreken. Op verzoek van den voorzitter drukt dr. Snijders zijne bedoeling nader uit in eene motie, die aan stemming der vergadering zal worden onderworpen.

Nadat bij de discussie de redactie eene geringe wijziging had ondergaan, ook ten gevolge van den wensch van onderscheidene leden dat van de meening van den Raad mededeeling zal worden gedaan aan den minister van Binnenlandsche Zaken, wordt de

volgende verklaring bij hoofdelijke stemming met algemeene stemmen aangenomen:

„De geneeskundige Raad voor Zuid-Holland, gehoord de mededeelingen betreffende de handelingen van het geneeskundig Staatstoezicht, volgens art. 22 der wet gedaan in zijne vergadering van 30 Juli 1879, heeft met leedwezen en bij vernieuwing opgemerkt, dat het geneeskundig Staatstoezicht zoo van hoogere als van vele lagere besturen weinig medewerking ondervindt.

„De Raad spreekt zijne overtuiging uit van de noodzakelijkheid, dat daarin verandering en verbetering kome, en besluit deze overtuiging aan den minister van Binnenlandsche Zaken mede te deelen."

Handhaving van wetten en verordeningen. Epidemiewet. Vaccine.

Behalve een aantal bemoeiingen omtrent de uitvoering der epidemiewet waarvan de mededeeling overbodig mag worden geacht, is het volgende mede te deelen.

Van gedeputeerde Staten ontving de inspecteur de berichten der gemeentebesturen over de wijze waarop door hen in 1878 uitvoering werd gegeven aan art. 18 der epidemiewet, betreffende de driemaandelijksche kostelooze koepokinenting. Gelijk in de vorige vergadering werd medegedeeld (Notulen blz. 216) bleek bij het nagaan der berichten over 1877, dat nog in een groot aantal gemeenten niet in allen deele aan het voorschrift der wet en hare bedoeling werd voldaan. Uit de berichten over 1876 bleek nu dat de ten vorigen jare genomen maatregel, om na te gaan wat in elke gemeente was gedaan en op hetgeen niet goed was of werd nagelaten te wijzen, niet zonder gevolg was gebleven. Er was niet geringe verbetering op te merken. Toch waren er nog 69 gemeenten ten aanzien van welke de inspecteur eene of andere opmerking moest maken. Eene gemeente is er zelfs, Zuid-Beierland, waar men nu *zes jaren lang* op het voorschrift der wet geen acht sloeg en van gemeentewege volstrekt niet de gelegenheid tot inenting gaf, die de wet gebiedt. Eerst in 1879 schijnt het gemeentebestuur te willen beginnen met van het voorschrift der wet notitie te nemen!

Een paar gemeentebesturen gaven gebrek aan vaccine-lymphe op als grond, waarom niet geregeld werd ingeënt. Dit behoeft echter geene reden te zijn, daar bij de vaccinebureaux koepokstof is te bekomen, maar zal bovendien niet zelden zijne oorzaak hebben in gemis van genoegzame zorg bij den geneeskundige. Onder verwijzing naar de in het vorige jaar gemaakte opmerkingen zond de inspecteur aan gedeputeerde Staten eene lijst met aanwijzing van hetgeen in sommige gemeenten bij de uitvoering der wetsbepaling anders behoorde te zijn, en verzocht hen, die

besturen tot juiste opvolging van het voorschrift te willen aanmanen, opdat eindelijk de heilzame bepaling der wet overal opgevolgd en hare goede bedoeling bereikt worde.

Gedeputeerde Staten deelden hem mede, dat zij daaraan hadden voldaan, maar dat zij zich niet konden vereenigen met de meening, dat de openbaar aan te kondigen plaats der inenting moet zijn eenig openbaar gebouw en niet de woning van eenen geneesheer of van de in te enten kinderen.

Dr. Vroesom de Haan vestigt naar aanleiding van de klacht van sommige gemeentebesturen over gebrek aan vaccinatielymphe de aandacht er op, dat de Vereeniging tot bevordering der koepokinenting te Rotterdam telkens als overstelpt wordt met aanvragen om vaccinelymphe voor de openbare inentingen; het schijnt bij velen eene gewoonte te zijn, niet zelven te voorzien in de behoefte aan lymphe, maar slechts die aan te vragen, zoo vaak en zooveel zij die noodig hebben. Spreker betreurt dit, ook omdat het aanleiding geeft tot slecht vaccineeren, met verdunde lymphe, en slecht vaccineeren is voor den goeden naam der koepokinenting zeer nadeelig. Hij vraagt of het niet wenschelijk ware dat door de leden van den Raad werd nagegaan, wanneer en hoevelen in de verschillende gemeenten worden gevaccineerd.

De voorzitter antwoordt, dat bekend is hoevelen gevaccineerd worden. De gemeentebesturen moeten dit jaarlijks aan de inspecteurs mededeelen, naar de opgaven der geneeskundigen volgens art. 7 der wet, regelende de uitoefening der geneeskunst. In de jaarverslagen vindt men de cijfers.

De heer Kapteyn meent dat toch steeds vaccinelymphe zal moeten aangevraagd worden, daar die noodig is voor inenting van een kind, waaruit dan verder de vaccinatiën verricht worden.

Dr. Carsten deelt mede, dat door de 's Gravenhaagsche Vereeniging voor koepokinenting, bij verzending van vaccinelymphe, steeds aangeraden wordt, daarmede één kind te vaccineeren, ten einde alzoo meer lymphe te bekomen, en dat sinds dit geschiedt, de aanvragen verminderd zijn.

De burgemeester van Woerden maakte proces-verbaal op wegens toelating van twee kinderen op eene school met niet voldoende verklaringen van koepokinenting.

Dezelfde burgemeester maakte twee malen proces-verbaal op tegen een der ingezetenen, wegens overtreding van art. 8 der epidemiewet (achteloosheid waardoor gevaar van besmetting kan ontstaan).

De burgemeester van Reeuwijk maakte proces-verbaal op tegen een inwoner dier gemeente, in wiens huis eene besmet-

telijke ziekte voorkwam en die daarvan geene kennis had gegeven en, op zijn verzuim gewezen, antwoordde „dat hij eene aangifte volgens de wet in strijd achtte met zijne godsdienstbegrippen, vermits hij die ziekte als eene vaderlijke kastijding beschouwde."

Uitoefening van geneeskunst zonder bevoegdheid.

A. A. Regensburg te Leiden is den 8 Dec. 1878 door de rechtbank te 's Gravenhage wegens uitoefening van tandheelkunst veroordeeld tot boete van *f* 25 en drie dagen subsidiaire gevangenisstraf en P. J. Trompetter, van wiens bekwaamheid in de vorige vergadering een blijk werd medegedeeld (Notulen blz. 215), werd den 29 Mei 1879 door dezelfde rechtbank tot gelijke straf veroordeeld wegens uitoefening van geneeskunst. Diezelfde Trompetter is door de rechtbank te Utrecht voor dergelijke overtreding tot cellulaire gevangenisstraf veroordeeld.

De aandacht van den officier van justitie te Rotterdam werd gevestigd op mejuffrouw Treifel aldaar, welke pleisters en zalven verkoopt.

Art. 30 der wet op de artsenijbereidkunst.

Het departement 's Gravenhage der Maatschappij tot bevordering der pharmacie meldde den inspecteur, dat door drogisten te 's Gravenhage somtijds geneesmiddelen volgens recept worden gereed gemaakt en afgeleverd, in strijd met art. 30 der wet op de artsenijbereidkunst, en vestigde er zijne aandacht op, dat bepaaldelijk een der drogisten geneesmiddelen gereed maakt op recepten, afgegeven door een der geneeskundigen, die de recepten zoo inricht, dat zij voor eenen apotheker niet verstaanbaar zijn zonder nadere inlichting, welke inlichting dan somtijds aan eenen apotheker werd geweigerd, maar vooraf was verstrekt aan den drogist, naar wien de zieken, bij het ontvangen van het recept werden verwezen. Daar deze drogist reeds voor eenigen tijd door den inspecteur voor dergelijke ongeoorloofde handelingen is gewaarschuwd en hem toen heeft toegezegd, daarmede geheel te zullen ophouden, is thans de ingekomen klacht ter kennis gebracht van den officier van justitie en vervolging van den drogist verzocht. De handeling van den geneesheer, hoe onbehoorlijk en laakbaar ook, kan door de strafbepalingen der wet niet worden bereikt.

Eenige winkeliers te Dordrecht, welke geneesmiddelen verkochten beneden de geoorloofde hoeveelheid, zijn door den adjunct-inspecteur aan de bepaling der wet herinnerd.

Rapport van de commissie betreffende de pharmacopoea.

Aan de orde wordt nu gesteld het 4e rapport van de commissie betreffende de Pharmacopoe. (Zie bijlage.)

De Raad vereenigt zich met de voorstellen der commissie, zooveel noodig door den rapporteur nader toegelicht, wat betreft *creosotum* en *sulphas chinicus*.

Ten aanzien van een reagens voor glukose wordt na discussie tusschen de heeren Jacobson, van de Ven en Vigelius aan de commissie verzocht, dit onderwerp nader te willen overwegen, ten einde wellicht later een voorstel te doen.

Met de opneming der door de commissie voorgestelde geneesmiddelen vereenigt zich de Raad, met uitzondering van Eucalyptus globulus en Oleum jecoris aselli ferratum.

«Itereren» van recepten.

De voorzitter stelt hierna aan de orde van bespreking de kwestie of deze Raad wellicht iets zou wenschen te doen tegen het zoo veelvuldig voorkomend herhaald doen gereedmaken van dikwijls gansch niet onbeduidende geneesmiddelen, zonder voorkennis van den geneeskundige die het middel eenmaal voorschreef. Hij herinnert hoe in menig geval het itereeren door leeken aanleiding tot gevaar kan geven. Deze zaak is vroeger besproken in het *Pharmaceutisch Weekblad*, onlangs ook op de algemeene vergadering der Maatschappij tot bevordering der geneeskunst en ook in de laatste vergadering der geneeskundige inspecteurs. In het vorig najaar heeft de geneeskundige Raad voor Noord-Holland (zie *Verz. van st.*, jaarg. 1878, blz. 260) besloten eene circulaire daarover te verzenden aan de geneeskundigen waarin verzocht wordt bij voorschriften waarvan het itereeren nadeelig zou kunnen zijn, de woorden *ne iteretur* op het recept te schrijven. Hij heeft dit onderwerp op de agenda gebracht om te vernemen of men meent dat ook door dezen Raad eene circulaire van gelijke strekking moet verzonden worden.

Door verschillende leden wordt nu deze zaak besproken. Dr. Snijders zoude willen dat een vernieuwd afleveren van een geneesmiddel, zonder voorschrift van den geneeskundige, onvoorwaardelijk werd verboden. De voorzitter en ook andere leden meenen dat zoodanige bepaling te veel in strijd met bestaande gewoonten ware, en volstrekt geene aanbeveling verdient.

De heer Robertson verklaart zich vóór de bepaling, dat bij sommige recepten door den geneeskundigen het itereeren kan verboden worden.

De heer Boot gelooft dat het voldoende zou zijn, het publiek te waarschuwen tegen de nadeelen die het zonder voorschrift doen itereeren van een geneesmiddel kan hebben; hij veronderstelt dat dan angst voor mogelijk schadelijke gevolgen tot voorzichtigheid zal leiden.

De voorzitter vraagt of er bij de apothekers ernstig bezwaar bestaat tegen den ter sprake gebrachten maatregel, wat ontkennend wordt beantwoord.

Dr. Delhez meent dat men gerust kan blijven bij de bestaande gewoonte; hij voorziet o. a. bij verhuizing onaangenaamheden

zoo men vroeger gebruikte middelen niet op nienw zou kunnen doen bereiden.

De heer Kapteijn is daarentegen van meening, dat er wel gevaar is in het laten afgeven van copieën van elk recept; hij wijst o. a. op het gevaar van onvoorzichtig, te langdurig gebruik van morphine.

Hiertegen merkt de voorzitter op, dat het afgeven van copieën niet in discussie is; daartoe is de apotheker verplicht, wanneer zij die er recht op hebben dit verlangen. (art. 12, al. 2.) Er is spraak van *gereed maken.*

Dr. Snijders vraagt wat er kan gedaan worden, zoo een apotheker, ondanks de woorden „*ne iteretur*," toch itereert of copie geeft, waarop ik voorzitter antwoordt dat de apotheker natuurlijk niet strafbaar is, maar het geval dat hij niettegenstaande de waarschuwing itereert, vermoedelijk niet zeer dikwijls zou voorkomen; de aftegeven copie zou natuurlijk ook de waarschuwing bevatten.

Dr. Delhez heeft nog een ander bezwaar; het komt hem voor als zoude de geneeskundige over den patiënt door toepassing van deze bepaling als het ware voogdij uitoefenen, wat hem zeer verkeerd voorkomt.

Dr. Vroesom de Haan is van eene aan die van den vorigen spreker tegenovergestelde meening; hij wil den zieke het gevaarlijk wapen niet in handen laten; en gevaar kan ook voor anderen bestaan dan voor hem door wien het recept is afgegeven, want te dikwijls wordt een voor een ander bestemd geneesmiddel gebruikt bij schijnbaar dezelfde ongesteldheid, en dit moet, naar hij meent, zooveel mogelijk worden voorgekomen.

De heer Robertson zoude in elk geval den maatregel alleen willen toegepast zien bij recepten waarop ingrijpende geneesmiddelen worden voorgeschreven, want elk apotheker zal wel waarschuwen, wanneer dit hem raadzaam schijnt; het gebruik maken van voor anderen bestemde geneesmiddelen zal overigens toch niet kunnen belet worden.

Dr. van Vollenhoven verklaart zich ook tegen den maatregel; toepassing daarvan wordt ook door hem gelijk gesteld met uitoefening van voogdij door den geneeskundige, en deze, zegt hij, moet niet een voogd, alleen een raadsman zijn; hij acht den maatregel in strijd met het decorum medicum.

Dr. Delhez verklaart zich nogmaals tegen den maatregel; ook hij vreest gevaar voor het docorum medicum, en meent dat de maatregel toch ook niet kan beletten dat een lijder zich benadeelt door op eenmaal eene te groote hoeveelheid van een geneesmiddel te nemen.

De opmerkingen en bedenkingen van dr. Delhez worden als juist erkend door dr. Boursse Wils, die evenwel de bespreking van deze zaak zeer nuttig acht.

Nadat nog de heer van de Ven zich tegen den maatregel verklaard had, gaat dr. Vroesom de Haan de geopperde bezwaren na, en bestrijdt ze achtereenvolgens, en noemt het itereren zonder nieuw voorschriftt eigenlijk in elk geval een misbruik.

Dr. Bosscha beschouwt de zaak uit een ander oogpunt; hij acht het itereren zeer geoorloofd, en beweert dat de geneeskundigen bij toepassing van den bedoelden maatregel zich zouden schuldig maken aan het aangaan van eene overeenkomst met den apothekers, hetwelk in art. 11 der wet op de uitoefening der geneeskunst en art. 15 van die op de artsenij-bereidkunst is verboden.

De voorzitter merkt hiertegen op, dat die bepalingen geheel iets anders bedoelen en dat in allen gevalle hier geene sprake zijn kan van eene overeenkomst, daar er geen persoon is met wien de overeenkomst zou zijn gesloten. De geneesheer zou alleen den hem dikwijls niet bekenden gereedmaker van het geneesmiddel als voorzigtigheidsmaatregel verzoeken, dat middel niet nogmaals af te leveren zonder nieuw voorschrift.

Het rechtsgeleerd lid mr. van Hamel is het daarmede geheel eens.

Dr. Delhez stelt eindelijk nog de vraag, of het recept, wanneer het eenmaal is afgegeven, niet het eigendom is van hem voor wien het werd geschreven; eene vraag die mr. van Hamel meent dat wel in bevestigenden zin kan worden beantwoord.

De voorzitter sluit nu de discussie over dit onderwerp; de discussie heeft doen zien dat deze Raad niet wenscht in dezen iets te doen.

Nazien van de rekening.

Door de plaatsvervangende leden, de heeren Moet en Huijsman, door den voorzitter verzocht zich te belasten met het nazien van de rekeningen over 1878, èn van den Raad èn van de commissie voor de bibliotheek, brengen verslag uit, en verklaren die in orde te hebben bevonden, en adviseren de rekeningen goed te keuren.

De Raad keurt hierop de rekeningen goed; de voorzitter betuigt aan de heeren Moet en Huijsman den dank der vergadering, en sluit, daar niemand méer het woord verlangt, de vergadering.

EGELING, *Voorzitter.*
Dr. C. P. POUS KOOLHAAS, *Secretaris.*

Bijlage. *Vierde rapport van de Commissie uit den geneeskundigen Raad voor Zuid-Holland, betreffende de Pharmacopoea.* (*)

De commissie, benoemd in de najaars-vergadering van het jaar 1873 om voortdurend het oog te houden op de Pharmacopoea en aan den Raad mede te deelen, welke nieuwe herkenmiddelen worden aanbevolen en in welk opzicht wijziging of aanvulling van de Pharmacopoea naar hare meening wenschelijk ware, heeft de eer het volgende aan het oordeel van den geneeskundigen Raad te onderwerpen:

Kreosotum. (Nederl. apotheek blz. 180.) Het woord *kleurloos* weg te laten, omdat het onmogelijk is kreosoot uit *beukenteer* wit of blank te houden.

Sulphas Chinini. (blz. 298.) Het maximum watergehalte te bepalen op tien procent.

Een verschil van 7 tot 23 procent is waargenomen.

Syrupus Rubi Idaei (blz. 327) uit suiker gemaakt reduceert koper even goed als uit tarwe-syroop; kent men een reagens, beter dan Fehlings proefvocht, om de aanwezigheid van glucose in syropen aan te toonen?

Nieuw op te nemen:

Cortex Chinae succirubrae Javensis.
Eucalyptus globulus.
Oleum Jecoris aselli ferratum.
Pepsinum,
Solutio Bicarbonatis magnesiae.
Eserinum.
Vaselina.

Namens de Commissie,
J. C. Th. Vigelius, *Rapporteur.*

N°. 29. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor de provincie Noord-Holland,* 17 *Juni* 1879.

Tegenwoordig zijn al de leden van den Raad, behalve de heer Stellingwerff, die verwacht werd, en in wiens plaats daarom geen plaatsvervanger is opgetreden.

Van de plaatsvervangende leden zijn aanwezig: de HH. Allebé, Bruinvis, van Geuns, van Hengel, van Hoolwerff, Kruseman, van Reysen, Scheltema Beduin, Swens, Tilanus, Venster en van Vollenhoven.

(*) Zie het eerste rapport in *Verzameling van stukken betreffende het geneeskundig Staatstoezicht*, 1874, blz. 185; het tweede aldaar, 1876, blz. 177; het derde, 1877, bl. 276.

Bij het openen der vergadering herdenkt de voorzitter het verlies door den Raad geleden, ten gevolge van het overlijden van mr. A. de Vries, wiens helder oordeel en rechtschapenheid algemeen hoog gewaardeerd werden en die zich bij voortduring bereid getoond heeft den Raad met zijne uitgebreide rechtskennis bij te staan.

Notulen. I. De notulen der vorige vergadering worden, na eene bemerking van den heer Reysen, dat het onderzoek der Haarlemsche scholen op koolzuurgehalte niet in zijne tegenwoordigheid door den heer Kruseman gedaan is, maar in die van den heer Kruseman jr., goedgekeurd en vastgesteld.

Mededeelingen. II. Door den Voorzitter worden de volgende mededeelingen gedaan:

1. Kon. besluit van 24 April, waarbij als Rechtskundig lid van den geneesk. Raad is benoemd mr. C. M. J. Willeumier te Amsterdam, alsmede dat genoemd lid, na in handen van den Voorzitter den eed, voorgeschreven in art. 4 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 58), afgelegd te hebben, in deze vergadering zitting heeft genomen.

2. Kon. besluit van 13 Febr. 1879, waarbij aan het Genootschap ter bevordering der Koepokinenting te Amsterdam eene eene subsidie van *f* 2000 en aan het bureau van Vaccinatie te Haarlem eene subsidie van *f* 500 is toegekend.

3. Toezending door den Minister van een exemplaar der Wet van 23 April 1879 (*Stbl.* n°. 73), houdende buitengewone maatregelen tot afwending van besmettelijke ziekten en tot wering harer uitbreiding en gevolgen.

4. Toezending door dr. Carsten, geneeskundig Adjunct-inspecteur in Zuid-Holland, van een voorraad zaden van verschillende Eucalyptus-soorten ter proefneming. Met die zaden worden proeven genomen in den Hortus Botanicus te Amsterdam, alsmede bij eenige particulieren in de omstreken van Hilversum. Zoowel op den kouden grond als in bakken is het zaad opgekomen en reeds een vrij aanzienlijk aantal jonge plantjes verkregen.

5. Afschriften van de volgende vonnissen:

a. Van de arrondissements-rechtbank te Amsterdam, houdende vrijspraak wegens gebrek aan bewijs omtrent eene beschuldiging van onbevoegd afleveren van geneesmiddelen.

b. Van dezelfde rechtbank, houdende veroordeeling van R. H. L. During, kachelsmid, tot *f* 75 boete, wegens onbevoegde uitoefening van geneeskunst.

c. Van de arrondissements-rechtbank te Alkmaar, houdende veroordeeling van G. P. Barber te Buiksloot, tot eene geldboete

van *f* 75, wegens onbevoegde uitoefening van geneeskunst.

d. Van dezelfde rechtbank, houdende veroordeeling van P. Nuijens tot 2 geldboeten van *f* 3 en 2 geldboeten van *f* 10, wegens het bij de visitatie zijner apotheek niet schouwbaar voorhanden hebben van 3 geneesmiddelen, het niet overleggen van eene geviseerde lijst van geneesmiddelen en het niet in een gesloten kast bewaren van geneesmiddelen.

e. Van de arrondissements-rechtbank te Haarlem, van G. P. Stutterheim, apotheker te Velzen, tot eene geldboete van *f* 25, wegens onbevoegd uitoefenen van geneeskunst.

6. Kennisgeving van den burgemeester van Akersloot van 28 Maart, dat de geneesheer Boekhoudt aldaar, een geval van kraamvrouwenkoorts had behandeld, en met het oog op gevaar van besmetting voor andere kraamvrouwen, aan welke hij in den eersten tijd hulp zoude verleenen, besloten had tot den 21 April geene verloskundige praktijk uit te oefenen.

Met voldoening merkt de Voorzitter op, dat de geneeskundigen meer en meer uit eigen beweging dien zoo noodzakelijken maatregel in toepassing brengen.

7. Dat in den loop van 1879 tot heden (17 Juni) 9 monsters anijszaad zijn onderzocht, waarvan 2 met Coniumvruchten waren verontreinigd, in zoo onbeduidende hoeveelheid evenwel, dat er geen bezwaar kon gemaakt worden om den verkoop vrij te laten.

III. Namens de Commissie benoemd tot het nazien der rekening en verantwoording over 1878, wordt, bij monde van den heer Stoeder, rapport uitgebracht. De rekening in allen deele in orde bevonden zijnde, stelt de rapporteur voor, den Voorzitter wegens zijn gehouden beheer te dechargeeren. Rekening en verantwoording.

Aldus is besloten.

IV. Op voorstel van den Voorzitter, wordt mr. H. Jacobi te Haarlem op nieuw en met algemeene stemmen tot correspondeerend lid voor den tijd van drie jaar benoemd. Correspondeerend lid.

V. Aan de orde wordt gesteld eene beschikking van gedeputeerde Staten dezer Provincie n°. 48/2144 GS. 1e afd., dd. 15 Maart 1879, bevattende het verzoek aan den geneeskundigen Raad om te dienen van bericht en raad in zake een adres van L. A. Faber, arts, en als zoodanig gevestigd te Broek in Waterland, verzoekende eene hulpapotheek te mogen vestigen in de gemeente Ransdorp, bij welk adres gevoegd zijn 1°. een gevraagd advies van burgemeester en wethouders van Ransdorp, waarin opgemerkt wordt, dat wel is waar rekwestrant de eenige geneeskundige is die in het dorp Ransdorp de praktijk uitoefent, doch niet de eenige in de geheele gemeente Ransdorp, en dat de afstanden Hulpapotheek.

door den adressant niet juist zijn opgegeven, zijnde het dorp Ransdorp op p. m. één uur afstand gelegen van de gemeente Nieuwendam, waar de aldaar gevestigde geneeskundige de bevoegdheid bezit om geneesmiddelen te leveren, doch dat het desniettemin naar het gevoelen van burg. en weths. beter en voor de ingezetenen geriefelijker zoude zijn, wanneer in het dorp Ransdorp eene hulpapotheek werd gevestigd, omdat, voor spoedeischende gevallen, de naburige apotheken toch op betrekkelijk verren afstand gevestigd zijn, en het wenschelijk zoude wezen dat den adressant zijn verzoek worde ingewilligd, onder voorwaarde, dat die vergunning *onmiddellijk* ophield, wanneer in de vacature van geneeskundige te Ransdorp mocht worden voorzien; 2°. een adres van 11 ingezetenen te Ransdorp ter ondersteuning van het verzoek des heeren Faber.

Na voorlezing van het adres en der bijlagen, merkt de voorzitter op, dat de adressant, gelijk deze in den aanhef van zijn verzoek zelf erkent, ter plaatste zijner vestiging — Broek in Waterland — niet bevoegd is tot het leveren van geneesmiddelen, omdat daar een apotheek is gevestigd, en dat reeds hierin een afdoende reden gelegen is om het verzoek niet in te willigen. Volgens art. 9 der Wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60) kan er toch geene sprake van zijn om aan een geneeskundige, die ter plaatse waar hij gevestigd is de bevoegdheid tot het leveren van geneesmiddelen niet heeft, die bevoegdheid voor andere plaatsen te verleenen.

De heer Heynsius betuigt zijne instemming met het gevoelen van den Voorzitter.

De heer van Geuns, die in den vorigen zomer met den heer Swens de apotheek te Broek in Waterland visiteerde, zegt dat de Commissie geconstateerd heeft dat het niet leveren van geneesmiddelen te Ransdorp op de apotheek te Broek in Waterland, in den laatsten tijd, door vermindering van het aantal recepten, blijkbaar een nadeeligen invloed heeft uitgeoefend. Deze omstandigheid is door de commissie in haar rapport medegedeeld.

De heer Swens voegt hierbij, dat er feitelijk te Ransdorp reeds eene hulpapotheek scheen te bestaan. Gebleken is zulks echter nog niet.

De Voorzitter zegt naar aanleiding van bedoeld rapport den burgemeester te Ransdorp geschreven te hebben, dat zoo de heer Faber geneesmiddelen levert, daarvan proces-verbaal behoort opgemaakt te worden.

Met eenparige stemmen besluit de Raad te adviseeren tot afwijzing van het verzoek.

Visitatie der apotheken.

VI. Alvorens over te gaan tot n°. 4 der agenda voor deze vergadering: „het bespreken van de wijze, waarop de visitatiën der apotheken het best zijn in te richten," deelt de Voorzitter mede dat hij, na een onderhoud daarover met den heer Stoeder, dezen uitgenoodigd heeft, zijne zienswijze over dit onderwerp op schrift te brengen en dat door hem aan dit verlangen voldaan is, door een „regulatief voor de visitatiën der apotheken" te ontwerpen. Ofschoon de Voorzitter voor zich zelven bedenkingen heeft tegen de wijze waarop door den heer Stoeder de taak is opgevat, acht hij het aangeboden ontwerp niettemin geschikt, om bij de gedachtenwisseling, welke nu aan de orde gesteld wordt, tot leiddraad te strekken. (Zie *bijlage* I.)

Hierop is de heer Thijssen de eerste die het woord vraagt. In het opstel van den heer Stoeder komen verschillende punten voor, waarmede spreker zich niet kan vereenigen; eenige daarvan wil hij releveeren.

Op blz. 1 schijnt de heer Stoeder af te keuren, dat de Wet met geen enkel woord spreekt over de *uitvoering* van het onderzoek der apotheken en de opvatting van de wijze, waarop het behoort te geschieden, geheel en al overgelaten heeft aan de meerdere of mindere toewijding en aan de uiteenloopende meeningen der daarmede belaste commissiën", althans wordt eenige regels verder in het concept-regulatief beweerd, „dat het thans niet langer kan worden betwijfeld, dat, zoowel het prestige van het geneeskundig Staatstoezicht, als de toenemende wetenschappelijke ontwikkeling der vaderlandsche Pharmacie, met aandrang eischen, dat in de visitatiën der Nederlandsehe apotheken eene zoodanige regeling gebracht worde, dat de beoordeeling naar een degelijken, uniformen grondslag mogelijk en uitvoerbaar zal kunnen worden."

Spreker zijnerzijds keurt het goed en acht het zeer juist gezien, dat de Wet met geen enkel woord over de *uitvoering* der visitatiën spreekt. Bij het visiteeren der apotheken komen zoo velerlei gevallen en zoo uiteenloopende omstandigheden, waarmede rekening gehouden moet worden, voor, dat het onmogelijk is regels voor te schrijven die op alle gevallen passen; juist door alles haarfijn te reglementeeren, zou men het doel missen: „qui trop embrasse mal étreint" zou zeker op het onderzoek van apotheken van toepassing zijn.

Bladz. 2, 1°. uitvoering van het onderzoek naar een vastgesteld schema te brengen onder verschillende vragen." Onderzoek van *alle* apotheken volgens één zelfde schema en met schriftelijke beantwoording van dezelfde vragen zou nutteloos tijdroovend zijn en het doel niet treffen, omdat voor apotheken

in groote steden, de eischen uit den aard der zaak anders gesteld moeten worden dan voor de apotheken in kleine gemeenten

2°. „Verdeeling der visitatiën over drie jaar" door den heer Stoeder voorgesteld: volgens dien regel zou iedere apotheek slechts éénmaal om de drie jaar geinspecteerd worden. Sedert de apotheken alle jaren onderzocht worden is haar toestand in den regel merkelijk verbeterd.

3°. „hervisitatie door ééne *vaste* Commissie," die bijna met alles, o. a. ook met het opmaken der eindqualificatiën uit de ingevulde visitatiën zal belast zijn. De diagnose der ziekte zal alzoo afhangen van lieden die den patient niet gezien hebben: eene diagnose uit de tweede hand is zelden juist.

De eisch op bladz. 3 van het concept gesteld, dat bij iedere visitatie onderzoek gedaan zoude moeten worden „naar minstens driemaal tien objecten, ieder afzonderlijk in de visitatielijst te qualificeeren met omschrijving of de mogelijke ondeugdelijkheid al dan niet aan gebrek van voldoende zorg is toe te schrijven," deze eisch is een lastige en omslachtige formaliteit, welke in apotheken sedert jaren als goed bekend staande, ten eenenmale overbodig is. Eigen bereiding of aankoop der Galenica is voor de visiteerende commissie volmaakt onverschillig. De gekochte Galenica overtreffen vaak in zuiverheid en deugdelijkheid die, welke door den apotheker zelven bereid zijn.

Dat door de eindconclusie aan de Commissie voor hervisitatie over te laten, de visitatie zelve minder bezwarend zal zijn voor de leden der verschillende Commissiën, moge in zeker opzicht zoo zijn, de eindconclusie van het geheele regulatief is dat de visiteerende Commissiën alle zelfstandigheid verliezen en eenvoudig de handlangers worden zullen der vaste Commissie.

De heer Stoeder, den vorigen spreker beantwoordende, merkt in de eerste plaats op, dat sedert jaren hier te lande geklaagd is over het onvoldoende van de visitatiën der apotheken; van verschillende zijden is bij herhaling op verbetering aangedrongen; dit blijkt o. a. wanneer men de verslagen van de vergaderingen der geneeskundige Raden van verscheidene Provinciën raadpleegt. Terecht wenscht men het onderzoek uniform en de uitkomsten van het onderzoek onder cijfers gebracht te zien. In Duitschland heeft de visitatie der apotheken om de drie jaar plaats, maar geschiedt dan ook op eene wijze, die tot eene volkomen goede beoordeeling kan en moet leiden. De opmerking van den vorigen spreker over de waarde van Galenische geneesmiddelen door eigen bereiding of aankoop verkregen, zal wel door weinige deskundigen beaamd worden. Meer en meer immers komt men tot de overtuiging, dat al die geneesmiddelen wier deugdelijkheid niet

of hoogst bezwaarlijk te erkennen is, door de apothekers zelven moeten bereid worden en bij het beoordeelen nu van deze soort van geneesmiddelen zouden de eigen ervaring en verantwoording van den apotheker niet gelden? Wat betreft het aandeel dat aan de geneeskundigen bij het visiteeren van apotheken in het concept-regulatief wordt toegekend, spreker kent geneeskundigen, die zelven erkennen dat zij zich niet in staat gevoelen geneesmiddelen naar eisch te beoordeelen. De bedoeling van het aangeboden concept is geene andere dan om aan te geven op welke wijze de uitvoering in diervoege zou kunnen verbeterd worden, dat de eischen van *grondig* en *uniform* onderzoek tot hun recht komen. Tot welke uitkomsten de beraadslaging straks leiden moge, de door hem voorgestelde vaste commissie blijft hij onmisbaar achten, ten einde eenheid in het onderzoek te brengen.

De heer Israëls merkt met betrekking tot het laatste gedeelte der rede van den vorigen spreker op, dat in Duitschland de visitatie der apotheek door één persoon geschiedt, nl. door den „*Medicinal-rath.*" Die regeling hier te lande na te volgen zou niet raadzaam zijn, omdat het ten onzent soms gebeurt dat apotheken, die jaren achtereen goed zijn geweest, een volgend jaar bevonden worden in slechten toestand te verkeeren; dit is zelfs geen ongewoon verschijnsel. Voorts vestigt de heer Israëls de aandacht op bladz. 2 van het concept-regulatief, waar sub 3°., wordt voorgesteld dat de commissie voor hervisitatie bestaan zal uit twee pharmaceuten en één scheikundige *of* geneeskundige. De mogelijke uitsluiting van den geneeskundige uit deze commissie acht hij onverdiend en gevaarlijk.

Ook de heer Teixeira heeft bezwaar tegen de driejarige visitaties. Den tegenwoordigen toestand acht hij vrij voldoende, en is van oordeel, dat die voldoende toestand dááraan te danken is, dat aan de visitaties *voortdurend de hand gehouden wordt.* Ten regel te stellen, dat alle apotheken, welke als goed bekend staan, slechts éénmaal in de drie jaar bezocht zullen worden, acht ook hij zeer bedenkelijk.

Het derde punt op bladz. 2 van het concept-regulatief past, naar zijne overtuiging, niet in het kader onzer geneeskundige Wetten. Art. 13 der Wet regelende het geneeskundig Staatstoezicht, schrijft voor uit welke elementen de Commissiën voor het visiteeren der apotheken behooren samengesteld te worden. Overigens is de regeling der zoogenaamde winkelvisitatiën uitsluitend aan den Inspecteur opgedragen. De Wet bepaalt dat er visiteerende Commissiën zullen zijn en dat elke Commissie uit éénen geneeskundige en éénen apotheker bestaan zal, maar aan den Inspecteur behoort bij de Wet de

benoeming der commissiën en de bepaling hoe vele er zijn zullen.

Op eene bemerking van den heer Stoeder, dat de Inspecteur zeer zeker bevoegd is om eene Commissie tot voorlichting in zake visitatie der apotheken te benoemen, herinnert de Voorzitter dat zulks eenmaal door hem gedaan is en dat zoodanige Commissie in deze Provincie bestaan heeft, maar doet tevens uitkomen, dat de eertijds benoemde Commissie een ander doel en een anderen werkkring had dan de thans door den heer Stoeder voorgestelde.

Evenmin als de vorige sprekers, kan de heer Heynsius zich vereenigen met het denkbeeld van bezoek om de drie jaar. De vrees dat de Commissie jaarlijks zal terugkeeren, werkt heilzaam op den toestand der apotheken en moet blijven bestaan; ja meer dan éénmaal 's jaars behoort de Commissie in sommige apotheken te komen. Bovendien zijn de eischen door den heer Stoeder zóó hoog gesteld, dat vele apotheken aan zulke eischen niet zullen *kunnen* voldoen. Spreker acht het wenschelijk, dat de vergadering dezen keer over deze zaak nog geen besluit neme. De heer Stoeder zelf zal dit goedvinden. Welke weg tot verbetering van den bestaanden toestand der apotheken behoort ingeslagen te worden, dit vraagstuk blijve alsnog het onderwerp van nader en voortgezet onderzoek. De Voorzitter benoeme eene Commissie om hem voor te lichten, en kieze in die Commissie ook leden die sedert 1865 apotheken bezocht hebben.

De Voorzitter brengt nader in herinnering dat hem in het jaar 1867 eene Commissie tot regeling der visitatien ter zijde gestaan heeft; eene voortreffelijke Commissie. Zij bestond uit de HH. Lubach, D. Pas, A. Stellingwerff, J. C. Kruseman, Teixeira de Mattos. Namens haar is een leiddraad voor de jaarlijksche visitatie der apotheken in de Provincie Noord-Holland in het licht gegeven, van welke slechts weinige exemplaren schijnen overig te zijn. Ook de vraag, of de goede apotheken van tijd tot tijd konden overgeslagen worden, is toen in overweging genomen en *ontkennend beantwoord*. Een der beweegredenen, welke de toenmalige Commissie het jaarlijksche bezoek deden handhaven, was deze, dat de gewoonte van overslaan der als goed bekende apotheken, die welke jaarlijks bezocht worden bij het publiek in minachting zoude brengen, tot groot nadeel der apothekers die een jaarlijksch bezoek ontvangen; daargelaten nog dat zij, die weten dat hun geen bezoek te wachten staat, daardoor lichtelijk tot zorgeloosheid zouden kunnen verleid worden.

De heer van Geuns betoogt dat eene bepaling, volgens welke

ieder jaar $^1/_3$ van het bestaand getal apotheken zal bezocht worden, onmogelijk doeltreffen kan, aangezien men het aantal apotheken welke behoefte hebben aan visitatie geenszins volgens een vasten regel op $^1/_3$ der bestaande stellen kan, en het bovendien onmogelijk is het aantal hervisitatien, welke noodig zullen zijn, vooraf te bepalen.

De heer Stoeder blijft de overtuiging handhaven, dat men, zonder een vast regulatief te volgen, niet tot eenheid van oordeel komen kan. De heer Pas, door den Voorzitter als deskundige genoemd en hooggewaardeerd, meende dat de wijze, waarop de winkelvisitatien in latere jaren verricht zijn, beneden die van de vroegere Provinciale Commissie staat.

De Voorzitter vermoedt dat hier misverstand bestaat en de woorden van den heer Pas, niet juist aan den vorigen spreker zijn meegedeeld.

De heer van Balen Blanken zegt verwonderd te zijn over het regulatief door den heer Stoeder ontworpen. Was er een regulatief noodig? Bestond er dan niet een zeer goede handleiding voor de visitatien van apotheken te platten lande, en heeft die niet sedert 1865 uitstekende resultaten opgeleverd? Is er *nu* behoefte aan meer rigoureuse inspectie? Worden de vragen van N°. 1 tot 17, in het Concept voorgeschreven thans niet gedaan? Behoort de aanbeveling om alle Galenica zelf te bereiden niet veeleer bij de Maatschappij ter bevordering der Pharmacie te huis dan bij de inspectie van apotheken? De indruk dien het Concept op spreker gemaakt heeft is ongunstig geweest. Ten slotte leest de heer van Balen Blanken een brief ter dezer zake voor, welke hij ontvangen heeft van een plaatsvervangend lid van dezen Raad, dat verhinderd was de vergadering bij te wonen.

De heer Kruseman brengt den heer Stoeder hulde voor zijne poging om verbetering aan te brengen, maar constateert dat de toestand der apotheken in Noord-Holland sedert 1865 verbeterd *is*. Wie den leiddraad volgt, in 1867 door de toenmalige Commissie aan de hand gedaan, dien ontbreekt, bij het visiteeren van apotheken, het leidend beginsel niet en ieder, die eenige ondervinding in het onderzoek van apotheken heeft opgedaan, zal zich met geringe moeite kunnen vergewissen of de apotheekhouder van goede geneesmiddelen behoorlijk voorzien is. Spreker vreest dat men door pogingen om verbeteringen in te voeren, *bij den tegenwoordigen toestand* meer kwaads dan goeds zal stichten.

De heer Stoeder kan niet toegeven, dat de door hem gestelde eischen zwaar zijn. Wat toch heeft hij gedaan? Het be-

staande heeft hij onder zekere regelen gebracht: meer niet. In de eerste plaats is het zijne bedoeling geweest een regulatief voor de visitatien der stedelijke apotheken te geven, daar dezelfde eischen natuurlijk niet aan de plattelands apotheken kunnen gesteld worden. Hoe het mogelijk is in zijn arbeid zooveel bezwarends en zoo weinig goeds te zien, is spreker nog niet duidelijk geworden. Hij blijft verbetering in de tot nu gevolgde wijze van visiteeren noodig achten en kan niet gelooven dat hij in deze overtuiging geheel alleen zoude staan.

De door hem aangehaalde woorden van den heer Pas werden hem persoonlijk medegedeeld en zijn ook anderen leden van den Raad wel bekend.

De heer Polak vraagt den Voorzitter: waarom verandering, terwijl alle sprekers, alleen de heer Stoeder uitgezonderd, toestemmen dat de toestand goed is.

De vraag van den heer Polak beantwoordende, licht de Voorzitter het tot stand komen van het concept-regulatief toe. Bij herhaling had hij met den heer Stoeder besproken, dat het wenschelijk zou zijn de regeling der winkelvisitatien in de Vergadering van den geneeskundigen Raad te behandelen ten einde, in eenige punten meer eenheid te verkrijgen. Voor het aan de orde stellen der zaak in de Vergadering, had hij den heer Stoeder verzocht, in het belang eener geleidelijke behandeling, deze punten naar zijne inzichten te formuleeren. De heer Stoeder had daaraan bereidwillig voldaan, doch zijne taak breeder opgevat en een volledig regulatief geconcipieerd. Hoezeer hij, voorzitter, met dat concept-regulatief niet in allen deele overeenstemde en de voorstellen daarin veel verder gingen dan hij bedoeld had, bestond er evenwel voor hem volstrekt geen bezwaar dat ontwerp aan de vergadering voor te leggen en heeft hij het voor de leden doen drukken, om daardoor de behandeling in deze vergadering gemakkelijk te maken.

De heer Stoeder, die reeds gezegd heeft niets anders te bedoelen dan het onder zekere regelen brengen van het bestaande, zal van den Voorzitter gaarne vernemen wat nieuws door hem in het concept-regulatief gevonden is? Daarop verwijst de Voorzitter naar bladzijde 2 van het Concept, N°. 2 en 3, t. w. jaarlijksche visitatie van slechts een derde gedeelte der apotheken en benoeming eener vaste Commissie, welke de beoordeeling in twijfelachtige gevallen op zich zal nemen en welke ook, zoo als op bladz. 4 gezegd wordt met de eindconclusie zal belast zijn. Nu is, volgens de Wetten van 1865, aan den Inspecteur, als neutraal persoon, het regelen van de uit-

voering in zake het onderzoek van den toestand opgedragen en is hij het, die de visiteerende Commissien benoemt.

Naar sprekers gevoelen is de regeling der winkelvisitatien in *de hoofdzaken goed* en is men hierin, in Noord-Holland, altijd op den goeden practischen weg geweest.

Belangrijke veranderingen acht spreker ten deze niet wenschelijk, en bovenal niet eene navolging van reglementeering uit andere Staten, die blijkens de ervaring in zoo menig punt geneeskundige staatsregeling betreffende, bij de practische regeling in ons land verre achter staan.

De heer Polak erkent, dat het concept-reglement van den heer Stoeder veel goeds bevat. Dat goede wenscht hij behouden te zien. Hij zou het betreuren zoo de heer Stoeder zijn ontwerp terugnam. Spreker kan de bestaande wijze van visiteeren niet in alle opzichten prijzen: er wordt niet altijd tijd genoeg aan besteed; vaak geschiedt het overhaast.

Namens den heer Walter, die verhinderd is tegenwoordig te zijn, stelt de heer Kruijsse voor, dat het concept van den heer Stoeder voor advies in handen gesteld worde van eene Commissie, bestaande uit Pharmacentische leden van den geneeskundigen Raad.

De heer Heynsius acht het verkieslijk, dat de Voorzitter eene commissie daartoe benoeme.

De heer Stoeder wenscht zijn werk in handen gesteld te zien van den Inspecteur, opdat deze daarmede handele zoo als hij oorbaar zal achten.

De heer Israels stelt voor, dat de Raad beslisse of eene Commissie zal benoemd worden, ten einde rapport uit te brengen over het concept.

De heer van Balen Blanken voelt zich gedrongen nogmaals de aandacht te vestigen op blz. 3 van het regulatief. Met benoeming eener Commissie, uitsluitend bestaande uit Pharmacentische leden van den Raad, zou hij, in geen geval, vrede kunnen hebben.

De heer van Geuns is van oordeel dat hier geen basis bestaat tot het benoemen van eene Commissie, aangezien schier alles wat in deze vergadering over het concept-regulatief gezegd is, van destructieven aard was.

De heer Heynsius stelt voor het ontwerp in handen te stellen van den Inspecteur, om daarmede te handelen, zoo als door hem raadzaam zal worden geacht.

De Voorzitter brengt in stemming of de Vergadering verlangt dat eene Commissie zal worden benoemd.

De heer Stoeder zal buiten stemming blijven. Met 9 tegen

5 stemmen wordt besloten dat in deze zaak *geene* commissie zal worden benoemd.

Aan den heer Stoeder wordt, door den Voorzitter, de dank der vergadering toegebracht voor zijne toelichting, en de verzekering gegeven, dat de zaak nader nog zal worden ter harte genomen.

Sanitair Schoolonderzoek.

VII. De heer van Hengel leest, mede namens den heer Kruysse een beknopt verslag over den toestand van 76 in 56 Noord-Hollandsche plaatsen, in het voorjaar dezes jaars, onderzochte scholen. (Zie *bijlage* II.) Dezen keer was de indruk over het algemeen gunstig: onder die 76 scholen waren er slechts twee, wier toestand, volgens het gevoelen der Commissie onhoudbaar is, nl. éene te Oudendijk en éene te Zaandijk. Bij betrekkelijk zeer vele scholen werden speelplaatsen aangetroffen, bij enkelen — zelfs te platten lande — gymastiek-toestellen. Met zeven der bezochte scholen stond de onderwijzerswoning in onmiddellijke verbinding. Meestal waren de onderzochte scholen gelijkvloers, de school te den Nek echter was ruim één en een halven meter beneden den beganen grond gelegen: langs negen treden daalde de hoofdonderwijzer uit de keuken in zijne school af. Meerendeels waren de banken en tafels nog van oud model. In ééne school werd de ventilatie Tobin aangetroffen, welke zeer goed voldeed. In niet meer dan twee scholen werden boeken gevonden met te kleinen letterdruk. In geen der bezochte scholen waren meer groenen gordijnen aangetroffen: in een paar scholen diende groen chitspapier tot vlechtwerk voor de kinderen. Het verslag van den heer van Hengel zal, als Bijlage II tot de notulen, afgedrukt worden.

De heer P. Kruysse heeft zich, even als ten vorigen jare, ook nu weer belast met het onderzoek van het drinkwater der, door hem met den heer van Hengel bezochte scholen. 39 malen was op de kwaliteit van het drinkwater geen aanmerking te maken, 10 maal werd het verontreinigd aangetroffen, 6 maal werd pomp- of welwater goed, 6 maal minder goed bevonden. Bijzonderheden worden meegedeeld omtrent het drinkwater der scholen te Castricum, Akersloot, West-Graftdijk, Woude, Nauerna, Boekel, Marken-Binnen, Heemskerk, Beverwijk, Velsen, de Heide bij IJmuiden en te Rijp. Het verslag van de heer Kruysse vindt men als Bijlage III tot deze notulen afgedrukt.

Ook door den heer Kruseman werd een belangrijk rapport voorgedragen, bevattende de uitkomsten van onderzoek naar het koolzuur-gehalte in eene zeer bevolkte gemeente-school te Hilversum, met den heer van Hengel verricht. Dit onderzoek had tevens ten doel om te constateeren of het te Haarlem tot

luchtonderzoek gebezigde toestel van Lunge (omtrent hetwelk door den heer Kruseman in de vorige vergadering mondeling verslag is gedaan) werkelijk onvoldoende zoude zijn om betrouwbare resultaten te leveren, alsmede om de uitkomsten destijds te Haarlem verkregen te vergelijken met die der waarnemingen, welke thans niet enkel met het werktuigje van Lunge, maar tevens met de flesschen-methode volgens Angus Smith en met die van v. Pettenkofer zouden verkregen worden.

Bij proefnemingen met de drie verschillende toestellen, onder gelijke omstandigheden, met gelijke zorgvuldigheid genomen, bleek dat het koolzuurgehalte niet slechts volgens het verschil in hoogte boven den grond van het vertrek eenigzins verschilde, maar dat vooral ook in de verschillende deelen van het lokaal, d. i. volgens het bepaald punt in het vertrek waar de proeven genomen werden, gewijzigde resultaten verkregen zijn, o. a. dat het onderzoek op gelijke hoogte vóór de kinderen gedaan een grooter koolzuur gehalte aanwees dan achter de kinderen, en dat bij proeven genomen in een hoek van het vertrek, waar de luchtwisseling door ventilatie niet dan zeer flauw kon zijn, een aanmerkelijk hooger cijfer verkregen werd.

Voorts bleek bij het bezigen der verschillende toestellen dat elk der drie tot approximatieve bepaling van het koolzuurgehalte voor een bepaald punt in het vertrek te gebruiken is; dat de proefneming volgens von Pettenkofer omslachtiger en scherper is, de beide andere methoden minder nauwkeurig zijn. Wanneer men enkel met éene der methoden van koolzuurbepaling telkens eene andere uitkomst verkrijgt, dan schijnt die afwijking minder haar oorzaak te vinden in de ongenoegzaamheid van het werktuig dat men bezigt, dan wel in de ongelijkmatige verspreiding van het koolzuur in het vertrek. Zie het verslag van den heer Kruseman achter deze notulen afgedrukt als Bijlage IV.

Ten slotte bracht de heer van Reysen mondeling een uitvoerig verslag uit over den sanitairen toestand van 23, deels openbare deels bijzondere scholen te Haarlem. Dit verslag, later door spreker op schrift gebracht, is als Bijlage V opgenomen.

Naar aanleiding van de, door den heer v. Reysen in zijne voordracht uitgesproken twijfel, of de door koolzuurbepaling verkregen cijfers den juisten maatstaf van het schadelijk luchtbederf in schoollokalen aanwijzen, en van zijne vraag of het, bij voortzetting van sanitair schoolonderzoek, raadzaam zal zijn met koolzuurbepalingen voort te gaan, noodigt de Voorzitter de leden van den Raad, die aan het onderzoek der scholen deelnemen, uit, de belangrijke vraag van den heer v. Reysen, in eene bijeenkomst in ernstige overweging te nemen.

N.-H. Vereeniging het Witte Kruis.

VIII. Met aanbieding van exemplaren van het jaarverslag over 1878, deelt de secretaris mede, dat de Vereeniging „Het Witte Kruis", ofschoon zij tot dusverre nog niet in de gelegenheid geweest is tegen epidemische ziekten handelend op te treden, daarom toch de handen niet in den schoot legt. Verreweg de meeste harer Afdeelingen, bijna alle, hebben zich nu uit eigen middelen verplegingsmaterieel aangeschaft om de eerst voorkomende gevallen van besmettelijke ziekten zonder tijdverlies te kunnen bestrijden. Van wege het Hoofdbestuur is een voldoende voorraad verplegingsmiddelen bijeengebracht en beschikbaar gesteld. In de jongste Algemeene Vergadering is besloten tot het aanschaffen eener barak ten dienste der afdeelingen tijdens epidemieën. Aan dit besluit wordt uitvoering gegeven. De Afdeeling Amsterdam van het Witte Kruis heeft eene Vereeniging tot ziekenverpleging met uitwonende verpleegsters tot stand gebracht: reeds zijn van harentwege verpleegsters opgeleid. Op aandrang van Afdeelingsbesturen zijn, in enkele landelijke gemeenten, sanitaire verbeteringen ingevoerd: bij verscheidene zijn, in den afgeloopen winter, voordrachten over gezondheidsleer gehouden. 't Laat zich verwachten, dat bij de voor eene instelling als deze onmisbare volharding het Witte Kruis meer populair zal worden en gewichtige diensten aan de volksgezondheid in N.-Holland zal kunnen bewijzen.

Bij de rondvraag niemand iets voor te stellen hebbende, wordt de vergadering gesloten.

Aldus voorloopig opgemaakt om nader vastgesteld te worden.

G. A. N. Allebé, *secretaris*.

Bijlage I. *Regulatief voor de visitatie der apotheken.* (Onderwerpen ter behandeling in de raadsvergadering van 17 Junij 1879.)

Het toezicht op de apotheken in ons Vaderland, in § 4 van Wet IV der vigeerende geneeskundige Wetten omschreven, werd, sinds een tijdvak van meer dan twaalf jaren, door het geneeskundig Staatstoezicht bestuurd volgens art. 13 van Wet I, dat den inspecteur de macht verleent die taak op te dragen aan verschillende commissiën, bestaande uit twee leden of plaatsvervangende leden der geneeskundige Raden: één geneeskundige en één apotheker, die volgens art. 24 Wet IV, *op onbepaalde tijden alle apotheken en tevens hunne werk- en bergplaatsen, hunne pharmaceutische toestellen, maten, balansen, gewichten en geneesmiddelen kunnen onderzoeken en bij afkeuring daarvan, volgens art.* 26, *proces-verbaal moeten opmaken.*

Over *de uitvoering van het onderzoek* spreekt de Wet met geen enkel woord en de opvatting dier taak is dus geheel en al overgelaten aan de meerdere

of mindere toewijding en de uiteenloopende meeningen der daarmede belaste commissiën.

Hoe wenschelijk het nu ook mocht geacht worden, dit onderzoek, om verschillende redenen, in de eerste jaren na de invoering der geneeskundige Wetten in 1865, met niet al te grooten ijver op te nemen, kan het thans wel niet langer worden betwijfeld, dat, zoowel het prestige van het geneeskundig Staatstoezicht als de toenemende wetenschappelijke ontwikkeling der vaderlandsche Pharmacie, met aandrang eischen, dat in de visitatiën der Nederlandsche apotheken eene zoodanige regeling gebracht worde, dat de beoordeeling naar een degelijken uniformen grondslag mogelijk en uitvoerbaar zal kunnen worden.

Het is naar aanleiding van deze zienswijze, dat ik den geneeskundigen Raad voorstel, om, aan te vangen in 1880, de visitatiën der stedelijke en plattelands-apotheken naar eęn goed omschreven plan te regelen, waarvan ik de eer heb het volgende concept aan zijn oordeel te onderwerpen.

De grondslagen waarop, mijns inziens, de visitatiën voortaan moeten ingericht worden, zijn:

1°. Uitvoering naar een vastgesteld schema, te brengen onder verschillende vragen, betrekkelijk het beheer en de inrichting der apotheken, en deugdzaamheid der aanwezige geneesmiddelen.

2°. Verdeeling der visitatiën over *drie* jaren, zoodat iedere commissie $^1/_3$ der tot nu toe gevisiteerde apotheken bezoekt, waartoe allereerst de bij vorige visitatiën minder voldoende apotheken worden aangewezen.

3°. Hervisitatie door éene vaste commissie uit *één* scheikundige of geneeskundige en *twee* pharmaceuten bestaande, waardoor het belangrijk voordeel zal verkregen worden, dat de beoordeeling in de moeijelijkste gevallen immer naar denzelfden maatstaf en door de meest ervaren leden geschiedt.

Deze commissie, is met den inspecteur of adjunct-inspecteur als voorzitter, belast met alles wat betreft de regeling der visitatiën; het opmaken der eindqualificatiën uit de ingevulde visitatie-lijsten; de besluiten tot hervisitatiën, enz.

Hare rapporten, met de namen der daarbij betrokken personen, worden in de „*Verzameling van stukken*" afgedrukt.

CONCEPT-VISITATIELIJST.

1. Naam van den chef der apotheek.
2. Firma waaronder de apotheek gedreven wordt.
3. Naam of namen der adsistenten; hunne bevoegdheid met den datum van het visum des Inspecteurs.
4. Inrichting der zaak met aanduiding der orde en netheid voor:
   - *a.* de apotheek.
   - *b.* het laboratorium.
   - *c.* de voorraadkamer.

5. Staat der balansen.
6. „ „ maten.
7. „ „ gewichten.
8. Etiquetteering der standflesschen (art. 6 W. III.)
9. Lijst der geneesmiddelen (art. 28 W. IV.)
10. Afsluiting der vergiften. Lijst A (1872.)
11. Plaatsing en aanwijzing der vergiften. Lijst B. (1872.)
12. Liasseering en bewaring van recepten (art. 11 W. IV.)
13. Invulling van het vergiften-register (art. 14 W. IV.)
14. Voldoende hoeveelheden der geneesmiddelen (art. 4, al. 2 W. IV.)
15. Deugdelijkheid der simplicia.
16. „ „ Galenica.
17. „ „ pharm-chemische bereidingen.

REGELEN VOOR HET INVULLEN VAN BOVENGENOEMDE LIJSTEN.

Al de vragen worden bij de visitatie door den apotheker, den apotheekhoudenden geneeskundige of hun plaatsvervanger, duidelijk bantwoord en terstond door één der leden van de commissie ingeschreven.

De beantwoording der vragen onder n°. 4 tot en met n°. 8, alsmede die onder 15, 16 en 17, geschiedt met de qualificatiën:

Zeer goed.
Goed.
Onvoldoende.

Bij iedere visitatie moet het onderzoek naar de deugdelijkheid der voorhanden geneesmiddelen en derhalve de beantwoording der vragen, in 15, 16 en 17 aangegeven, minstens loopen over een getal van *tien* objecten in iedere vraag aangeduid, die ieder afzonderlijk worden vermeld en gequalificeerd, waarbij vooral moet gelet en omschreven worden of de mogelijke ondeugdelijkheid al of niet aan gebrek van voldoende zorg is toe te schrijven.

Het is den apotheker of apotheekhoudenden geneeskundige steeds vergund, na den afloop der visitatie, afschrift der ingevulde lijst te nemen, nadat deze hem vooraf is voorgelezen en door hem, alsmede door de commissie, zal onderteekend zijn. Bij afwezigheid wordt een door de commissie onderteekend afschrift der lijst achtergelaten.

Bij de beoordeeling der zoogenaamde Galenische geneesmiddelen bij de apothekers voorhanden, wordt steeds door de commissie onderzoek gedaan naar eigen bereiding, daar deze alleen in staat stelt voor de zuiverheid en deugdzaamheid te kunnen instaan; op de lijsten wordt dit met „eigen bereiding" of „gekocht" vermeld.

TOELICHTING.

De visitatie der apotheken moet niet alleen het belang der volksgezondheid en de handhaving der wetten en verordeningen ten doel hebben. Zij

moet en kan tevens een opbouwende kracht openbaren tot ontwikkeling der vaderlandsche artsenijbereidkunde.

Niet alleen contrôleeren moet zij; zij moet voorlichten tevens. Om aan deze eischen te voldoen, moet er met den geest des tijds worden medegegaan en hare uitvoering aan deskundige en zeer bekwame handen worden toevertrouwd.

De zamenstelling der visiteerende Commissiën uit één geneeskundige en één apotheker, zooals de Wet die voorschrijft, is aan weinig bedenking onderhevig, als beide leden hun taak goed begrijpen. In dat geval is den apotheker de uitvoering opgedragen; den geneeskundige de controle.

Is de verantwoording van den eersten daardoor des te grooter, de bescheiden taak van den laatsten verdient evenzeer aller aandacht en toewijding.

De tijd is voorbij, zoo hij ooit bestaan heeft, dat de medicus op pharmaceutisch terrein als deskundige kan optreden, maar zijn wetechappelijke vorming en voortdurende aanraking met de artsenijbereidkunde, maakt hem, en beter dan ieder ander, geschikt om de controle der visitatie waar te nemen en tot de goede uitvoering er van mede te werken.

De qualificatiën: *zeer goed*, *goed* en *onvoldoende*, hebben het voordeel alleen dat terug te geven, wat op dit terrein kan toegelaten worden. Tusschen *goed* en *onvoldoende* past hier geen tusschenweg. Daarenboven geven zij in de keuze weinig bezwaar.

Door de eindconclusie aan de commissie voor hervisitatie over te laten, die deze volgens de opgegeven antwoorden en qualificatiën opmaakt naar eenen onveranderden maatstaf, zal de visitatie zelf minder bezwarend zijn voor de leden der verschillende Commissiën.

Het verwijt, dat aan de tot nu toe gevolgde wijze van visitatie te recht gemaakt wordt, van weinig vruchten te leveren van betere regeling en vaak gewenschte inlichtingen, wordt voorkomen, door den belanghebbende in kennis te stellen, zoo het verlangd wordt zelfs door afschrift der lijsten, van al hetgeen de visitatie zijner zaak heeft opgeleverd.

Zoo daarenboven het voorgestelde onderzoek naar eigen bereiding der Galenische geneesmiddelen bijval vindt, waartoe de apothekers volgens een meer en meer veldwinnende wetenschappelijke opvatting inderdaad verplicht zijn, dan zal ook hiermede het Geneeskundig Staatstoezicht op loffelijke wijze medewerken tot bevordering van een voor de vaderlandsche pharmacie uitnemend belang.

In hoever het noodig en nuttig is om, in deze materie, tusschen de verschillende Geneesk. Raden in ons vaderland, eene, naar *ik* meen, noodzakelijke samenwerking en overeenstemming te verkrijgen, wensch ik aan het oordeel en de beslissing mijner medeleden in dezen Raad over te laten.

Amsterdam, 8 Juni '79. W. Stoeder.

Bijlage II. *Vervolg van Schoolonderzoek in N.Holland in Mei* 1879 *gedaan door de H.H.* Dr. J. F. van Hengel *en* P. Kruysse.

Daar wij nauwelijks de helft der aan H.H. Hoofdonderwijzers gegeven tabellen ingevuld terug gekregen hebben, zijn wij niet in staat, wegens gebrek der justificatoire stukken alle onze tabellen, die een overzicht van de scholen geven, hier bij over te leggen. In de najaarsvergadering hopen wij dit echter te kunnen doen.

Wij hebben in dit jaar reeds zes en zeventig scholen op zes en vijftig verschillende plaatsen bezocht. Dit getal zoude aanmerkelijk grooter geweest zijn, zoo wij niet, door de pinkstervacantie, genoodzaakt waren, ons onderzoek te staken.

De namen der plaatsen waar wij scholen onderzocht hebben zijn: Egmond binnen, Egmond aan den Hoef, Egmond aan Zee, Hem, Castricum, Heemskerk, Uitgeest, West- en Oost-Graftdijk, Driehuizen, Zuid- en Noord-Schermer, Schermerhorn, Oudendijk, Schardam, Avenhorn, Grashuizen, Warder, Oosthuizen, Hobrede, Boekel, Grootschermer, Zes Beemsters, Kwadijk, Graft, de Rijp, Ilp, Wormer, de Nek, Purmerend, Wijdewormer, Het Kalf, Koog a./d. Zaan, Zaandijk, Wormerveer, Marken binnen, de Woude, Oost-Knollendam, Krommenie, Krommeniedijk, Noord-Assendelft, Assendelft—Zuiden, Kerkbuurt, Westzaan, Nauerna, Beverwijk, Wijk a/Z., Velzen, de Heide bij Ymuiden, Santpoort.

Wel werden er maar zeer weinige slechte scholen aangetroffen, maar toch ondervonden wij bij ons onderzoek nog eene teleurstelling. Uit het *Tabellarisch onderzoek der regeling van het Openbaar Lager onderwijs in elke gemeente der Provincie Noord-Holland van* 1878, door het Gouvernement uitgegeven, hadden wij opgeteekend, dat van de 114 scholen, die wij zouden bezoeken, 39 na het jaar 1870 gebouwd waren. Die opgaaf bracht ons in den waan, dat er dan toch waarlijk veel geld aan het Lager Onderwijs besteed wordt, maar dikwijls vonden wij de oude school terug, in plaats van eene nieuwe. Overal toch waar er van bijbouw van een verlengstuk of portaal sprake was, had men de gebouwen als nieuw opgegeven.

Het moet echter erkend worden, dat de algemeene indruk gunstig was. Wij vonden slechts twee scholen wier toestand, naar onze meening, onhoudbaar bleek. De eerste was de school te *Oudendijk*. Deze was onder aan den dijk gelegen, had weinig licht, bezat een steenen vloer van asphalt, zonder houten gangpaden, stond bij hoogen stand van het boezemwater van den polder, nu en dan twee centimeter onder water; geen wonder dus, dat die school schromelijk vochtig was; zij had aan het eene schoolvertrek geen portaal, zoo dat de kinderen in de school telkens, als er iemand in of uitging, aan eene sterk temparatuursverschil waren bloot gesteld. De privaten, hoogst primitief, stonden op veertig meter afstand buiten de school, achter de Kerk. De ruimte was ook zeer bekrompen, in plaats van 0,85 M² oppervlakte had ieder kind slechts 0,52 M², en zoo ook was de luchtruimte geen 4 stéres maar even twee voor ieder kind.

De tweede school, was die van den Hoofdonderwijzer D. Snuif te Zaandijk. Zij was in het begin van 1878, door den schoolopziener als nadeelig voor de gezondheid afgekeurd. Onder de vele redenen, waarom dit geschied was, behoorde vooral de omstandigheid, dat er in die school gebrek aan licht was, door de onmiddellijke nabijheid van het Kerkgebouw.

Thans nu de kerk, die sedert afgebrand was, weder opgebouwd wordt, is het licht zóo spaarzaam, dat des middags tegen drie uur de school niet meer bruikbaar is. Wij zwijgen over de andere gebreken van dit gebouw, die een schadelijke invloed op de gezondheid der kinderen uitoefenen kunnen. Maar zullen die weggenomen worden als de school wordt afgekeurd en er een nieuwe gebouwd wordt? Wij merken nog slechts op dat die school omgeven is door stinksloten, welke zelfs toen wij haar in de koude Meidagen bezochten, een verschrikkelijken stank verspreidden.

Bij vele scholen vonden wij speelplaatsen, bij enkele, zelfs op het platteland gymnastiektoestellen; bijv. in de gemeenten Wormerveer, Grootschermer, de stompe toren. Uitmuntend was het gymnastieklokaal te Uitgeest, de Rijp, Purmerend.

Een zevental scholen was onmiddellijk met de woning van den hoofdonderwijzer verbonden: Schardam, Boekel, Driehuizen, Jisp, Wijdewormer, Marken-binnen, de Nek. In de laatste school, die ruim een en een halve meter beneden den beganen grond lag, kwam de meester, langs negen treden, uit de keuken naar beneden in de school. Meest al de scholen waren gelijkvloers, die van Krommenie en Zaandijk maakten eene uitzondering. Hiertoe behoort ook de school van den heer D. Snuif, waar men zeven treden klimmen moest om er in te komen.

Wanneer wij vochtige muren in de scholen vonden, werd ons hiervan de verklaring gegeven, dat het van de kalk kwam, die nog niet, zoo als men het noemde, uitgewerkt had. Dit kon echter naar onze meening bezwaarlijk de reden zijn dat de muur aan de zuidwestzijde den regen doorliet, wat te Oostgraftdijk en Assendelft het geval was.

Over het algemeen vonden wij de muren te schril wit. Vele onderwijzers klaagden daarover; zij moesten meest allen in het licht zien, omdat in de meeste scholen het licht voor de kinderen van achteren inviel.

Vreemd is het, dat de architecten met het aanbrengen van licht geen verschil maken tusschen scholen en ateliers voor teekenen en schilderen; moet *hier* het licht uit het noorden komen, voor scholen is de zuidoostzijde de verkieslijkste hemelstreek van waar men het licht laat invallen.

Op veel scholen kreeg men het licht van drie, enkele malen zelfs van vier zijden, zoodat zelfs de werkmuur tusschen twee kozijnen stond.

In het algemeen scheen er naar getracht zooveel mogelijk licht aan te brengen. Te Oost-Knollendam was echter door het opbouwen van eene kerk op 1,30 M. afstand, het licht te veel benomen, even als te Zaandijk, zoo als wij reeds hebben opgemerkt. Al te weinig licht vonden wij in de school op de Heide in de gemeente IJmuiden; hier waren zes vensters ieder één meter

breed doch slechts 33 centimeter hoog, zoodat het geheele lokaal maar 2 M² lichtoppervlakte had. Slechts op twee scholen vonden wij den letterdruk der schoolboeken te klein; zoo vonden wij te Kwadijk „De tijdtafels der geschiedenis van het Vaderland door Bers en te Assendelft, Noorderschool, Eerste gronden der Nederd. taal door H. Hagoort.

De banken en tafels waren bij de grootste helft der scholen nog van het oude model. Eenmaal vonden wij, en wel te Beverwijk, de Zweedsche banken van Dr. Zandberg. In de R. C. Parochiale scholen, door Zusters bestuurd, te Beverwijk en Purmerend, vonden wij de banken van Gilbert Trapenard.

De verwarming geschiedde, bij alle scholen door gewone kachels; bij de meeste echter waren mantels, ten einde de kinderen tegen stralende warmte te beschutten. Zoo ook hadden de meeste scholen ventilatie-toestellen, doch de algemeene klacht was, dat die toestellen onder schooltijd, niet te gebruiken waren om de verschrikkelijke tocht, die zij veroorzaakten.

Op éene school troffen wij de ventilatie van Tobin aan, zij voldeed hier zeer goed.

Een gunstigen invloed van onze vorige inspectie meenden wij daarin te zien, dat wij nergens meer groene papieren gordijnen vonden. Waar wij nieuwe gordijnen aantroffen, zeide men ons: wij hebben die groene van vroeger weggenomen. In een paar bewaarscholen als te Oosthuizen en te Uitgeest vonden wij groen chits papier, dat tot vlechtwerk voor de kinderen diende; onze terechtwijzing was echter voldoende om dat papier dadelijk te doen verwijderen.

Wat de privaten aangaat, troffen wij minder zoogenaamde boerensekreten aan dan in het meer noordelijk gedeelte; het scheen, of men, meer de waarde der faecaalstof op prijs stelde; althans, wij zagen dikwerf het tonnenstelsel in werking. Twee bril-openingen in éene zitting vonden wij meermalen, zelfs in nieuwe scholen; bijv. in de prachtige school te Zandpoort. Het toezicht op de privaten liet op vele plaatsen nog al iets te wenschen over. Ook waren wij zelven getuigen, dat het overblijven der kinderen, tusschen de schooltijden [die daar de boterham eten, en niet naar huis gaan, om den verren afstand van hunne woning] niet geschikt is om de zedelijkheid te bevorderen, als de kinderen gedurende den tijd, dat de onderwijzer met de zijnen het middagmaal gebruikt, geheel zonder opzicht worden achtergelaten. Het viel ons, even als verleden jaar, weer op, dat overal de R. C. Parochiale scholen, zich door netheid, ruimte en doelmatige inrichting gunstig onderscheiden.

Het drinkwater scheen over het algemeen voldoende. De heer P. Kruysse zal u zijne bevinding daar omtrent mededeelen. Zoowel ZEd. als uw rapporteur heeft van de ditmaal bezochte scholen een gunstigen indruk ontvangen.

J. F. van Hengel, *Rapporteur.*
P. Kruysse.

Bijlage III. *Tweede verslag van het onderzoek van drinkwater bij de schoolinspectie door* Dr. J. F. van Hengel *en Apoth* P. Kruysse, *in Noord-Holland, in het laatste gedeelte van Mei* 1879.

Door de Commissie zijn 61 watersoorten onderzoeht waarvan 49 regenwater en 12 pomp- of welwater.

Behalve eenige onbeduidende reactie op ammonia en nitrieten, was op de kwaliteit van 39 soorten van regenwater geen aanmerking te maken; 10 maal werd het regenwater verontreinigd aangetroffen; 6 soorten van pomp- of welwater werden goed en 6 minder goed bevonden.

Vooral werd, als vroeger, de omgeving der regenbakken en pompen nauwkeurig opgenomen, waardoor dikwijls op de oorzaak der verontreiniging gewezen kon worden; op sommige plaatsen was het water onzuiver omdat de regenbakken, in geruimen tijd niet waren schoongemaakt.

Dit was het geval te Castricum, Akersloot, West Graafdijk, Woude en Nauerda.

Te Boekel bevatte het regenwater zooveel als het pompwater belangrijk veel ammonia en nitrieten, het regenwater was bovendien troebel en geel gekleurd. De omtrek der school was moerassig, in de nabijheid bevinden zich een groote mesthoop en 2 varkenshokken, waar tusschen in de pomp is geplaatst.

Te Marken-binnen werden in het regenwater belangrijk veel nitrieten gevonden en sporen van chloor; 50 jaren geleden werd, volgens de verkregen informatie, nog in den bodem begraven waarop het schoolgebouw is geplaatst.

Te Egmond-binnen, wordt de regenbak op een afstand van 1½ meter van de privaten gevonden; behalve een spoor van nitriten was het water echter overigens goed. De welwaterpomp, waarvan het water ook als drinkwater gebruikt wordt, bevindt zich in de nabijheid van een modderpoel, waarin het menagewater wordt geloosd. Het water bleek bij het onderzoek, nu zuiver te zijn, ofschoon de onderwijzer verklaarde dat het somtijds ondrinkbaar was om den onaangenamen reuk en smaak.

Het pompwater te Heemskerk, dat van de gemeenteschool op het Raadhuis te Beverwijk en van de bewaarschool en de woning van den hoofdonderwijzer der gemeenteschool te Velzen, bevatten zulk een belangrijke hoeveelheid kalkzouten (gips), dat het water als veel te hard moest worden aangemerkt. Het drinkwater van den hoofdonderwijzer reageerde bovendien zeer sterk op Kaliumpermanganaat-solutie.

Te IJmuiden, bij de school op de Heide, was het welwater uitstekend van kwaliteit maar bedorven door teer; men had bij den aanleg der put gebruik gemaakt van een paar oude teertonnen waardoor het water nog steeds den reuk en smaak van teer bleef behouden.

Te Castricum is op den afstand van 3 meters van de pomp een open riool; behalve een spoor van nitriten was het water vrij van andere stoffen.

Het regenwater was daar troebel en onbruikbaar.

Zware metalen werden nergens aangetroffen, ofschoon op sommige plaatsen de regenbak en de pomp door looden pijpen waren verbonden.

Behalve op genoemde plaatsen, heeft de Commissie over het algemeen het drinkwater goed bevonden en de regenbakken en pompen zonder nabij gelegen bronnen van verontreiniging.

Dat men echter voorzichtig moet zijn bij het bepalen van den oorsprong van sommige stoffen, vooral van nitrieten, bleek bij het onderzoek van drinkwater in de Rijp. Het water van de kerk wordt daar, van het dak, door middel van ijzeren pijpen naar den nieuw gemetselden regenbak gevoerd, die op eenigen afstand van de kerk, daarvan door een tamelijk breeden sloot is gescheiden, uit voorzorg om geen regenbak te plaatsen op een vroegere begraafplaats. Het water uit den regenbak reageerde nogthans sterk op nitrieten, maar, hetzelfde verschijnsel greep plaats, hoewel in mindere mate bij het water dat uit de voegen der pijpen lekte en in een aarden pot was verzameld. Een opzettelijk 14 dagen later herhaald onderzoek van beide watersoorten stemde volkomen overeen met dat op de plaats zelve verricht, zoodat naar ons oordeel hier duidelijk blijkt, dat nitriet-verbindingen, zoo als bekend is, niet altijd in den bodem gevormd worden, maar evenzeer kunnen ontstaan door atmospherische en wellicht door nog andere oorzaken. Opmerkelijk is daar bij, dat het uitstekend drinkwater van des burgemeester's woning evenmin vrij was van nitrieten.

De Commissie:

Amsterdam,
18 Juni 1879.

J. F. van Hengel.
P. Kruysse.

Bijlage IV. *Rapport omtrent het onderzoek naar het* Koolzuurgehalte *in de School der* gemeente Hilversum.

Op Vrijdag 13 Junij 1879, zijn door de leden van den Geneeskundigen Raad Dr. J. F. van Hengel en J. C. Kruseman, eenige onderzoekingen gedaan omtrent het koolzuur-gehalte van den dampkring in eene zeer bevolkte Gemeente-school te Hilversum.

Het doel er van was: te constateeren, dat het te Haarlem tot dat onderzoek gebezigde toestel van Lunge, volgens mondeling rapport daartoe betrekkelijk door het lid J. C. Kruseman in de vorige vergadering uitgebracht, werkelijk onvoldoende is om betrouwbare resultaten te leveren, en tevens om de resultaten, toen aldaar verkregen, te vergelijken met de resultaten van de waarnemingen, die thans niet alleen met het werktuigje van Lunge, maar ook met de flesschenmethode (volgens Angus Smith) en met de methode van v. Pettenkofer te gelijkertijd zouden verkregen worden.

Dr. Tresling te Hilversum, in het bezit zijnde van het toestel van Pettenkofer, had de welwillendheid ons dat voor onze proeven af te staan en was zoo vriendelijk ons daarbij persoonlijk bij te staan.

De proefnemingen zijn gedaan met de vereischte nauwkeurigheid en met in achtneming van tijd en plaats, van thermometer- en barometerstand, van inhoudsmaat en van grootte van de bevolking van het schoollokaal, van den inhoudsmaat der gebezigde flesschen, enz.

Voor proefvocht werd bij de flesschenmethode en bij het toestelletje van Lunge barytwater gebruikt, omdat dit boven kalkwater voor dit onderzoek verreweg de voorkeur verdient; bij het toestel van Pettenkofer, waarbij getriteerd wordt met oxaalzuur, bezigden wij kalkwater.

Een volledige beschrijving te geven van elk experiment door ons genomen achten wij overbodig, maar om aantetoonen dat, zooals bij het onderzoek te Haarlem gedaan, gebleken was, dat het toestelletje van Lunge verschillende gehalten van koolzuur aangeeft, als men op denzelfden tijd in hetzelfde schoolvertrek maar telkens op een ander standpunt het onderzoek in het werk stelt, willen wij het volgende mededeelen.

Op nagenoeg hetzelfde tijdstip onderzochten wij achtereenvolgens, alle omstandigheden overigens gelijk zijnde, behalve de afstand van af den bodem, de schoollucht volgens de methoden van Lunge, Smith en Pettenkofer.

Op 4 centimeter boven den bodem der school vonden wij met het toestelletje van Lunge en volgens de flesschenmethode ongeveer 10 deelen koolzuur op 10,000 deelen dampkringslucht.

Op 88 centimeter boven den grond het onderzoek herhalende, vonden wij bijna 8 deelen koolzuur per 10,000 deelen dampkringslucht, terwijl op een afstand van 2,16 meter boven den bodem, 7,4 op 10,000 door ons gevonden werd.

Dat het koolzuurgehalte van af den bodem tot aan den zolder, in overeenstemming met zijn specifiek gewicht, zoo niet in vaste evenredigheid, toch aanmerkelijk binnen deze afgesloten ruimte afnam, was vrij duidelijk.

Maar niet alleen het verschil in hoogte, waarop het onderzoek plaats had, wijzigde de resultaten, ook afgezien daarvan gaven de verschillende punten waar wij onze waarnemingen deden andere uitkomsten.

Zoo vonden wij, als wij ons onderzoek vóór de kinderen deden, op een afstand van den vloer van 0,88 meter 8 deelen CO^2 op 10,000; — achter de kinderen op dezelfde hoogte van 88 centimeter vonden wij nagenoeg 7,4 — en de proeven nemende in een hoek van de kamer, waar de luchtwisseling door ventilatie niet dan zeer flauw kon zijn, verkregen wij het aanmerkelijke cijfer 10,4 koolzuur op 10,000 deelen dampkringslucht.

Het blijkt naar ons oordeel zoowel uit de proeven te Haarlem, als later te Hilversum genomen, dat voor een bepaald punt in een vertrek ieder der gebruikte toestellen voor approximative bepaling van het koolzuurgehalte te gebruiken is.

De proefneming volgens Pettenkofer is omslachtiger maar scherper, de

beide andere methoden, waarin wellicht nog eenige verbetering zou aante brengen zijn, eenvoudiger maar onnauwkeuriger. Wanneer men evenwel met een der methoden het koolzuur bepalende, telkens een andere uitkomst verkrijgt, dan schijnt die afwijking minder haar oorzaak te vinden in de ongenoegzaamheid van het werktnig dat men bezigt, als wel in de ongelijkmatige verspreiding van het koolzuur binnen het vertrek. Mocht het blijken dat de diffusie van dampkringslucht en koolzuur zoo langzaam plaats heeft als wij meenen ondervonden te hebben, dan zal men bij de koolzuur bepalingen uit een groot aantal proefnemingen tot het gemiddelde gehalte, als het meest met de waarheid overeenstemmende, moeten besluiten.

Bij het ventileeren van vertrekken worde de trage diffusie in aanmerking genomen.

J. F. VAN HENGEL.
J. C. KRUSEMAN.
Rapporteur

Bijlage V. *Rapport omtrent den toestand der Scholen voor Lager en Meer uitgebreid Lager onderwijs in de gemeente Haarlem, in* 1878 *bezocht door den Heer J. C. Kruseman en Dr. P. van Reijsen leden van Geneeskundigen Raad aldaar.*

Het onderzoek heeft geloopen over 23, deels openbare deels bijzondere doch niet gesubsidieerde scholen, die als volgt te verdeelen zijn:

4	openbare gemeentescholen	voor jongens en meisjes.	
1	„ gemeenteschool	„ jongens.	
1	„ Rijksleerschool	„ „	en meisjes.
3	Weeshuisscholen	„ „	„ „
1	parochiale R. C. school	„ „	„ „
1	„ „ „	„ „	meisjes.
1	Bijz. school met meer bepaald kerkelijke richting	voor jongens en meisjes.	
6	„ scholen (particuliere)	alleen voor meisjes.	
2	„ „ „	„ „	jongens.
3	„ „ „	„ „ „	en meisjes.
23			

zoodat van de 23 scholen, 12 voor jongens en meisjes,
7 alleen voor meisjes,
4 „ „ jongens toegankelijk zijn.
23

In de meeste scholen vindt men meerdere lokalen, welke in enkele opzichten veel van elkander verschillen zoowel in ruimte als aanleg. Wij hebben bij ons onderzoek daarom elk lokaal als afzonderlijke school beschouwd, zooals bij de opgave omtrent oppervlakte en kubieken inhoud per leerling blijken zal.

Wij vonden 1 lokaal in 3 scholen (N°. 7, 8, 15
„ „ 2 lokalen „ 5 „ („ 11, 14, 16, 21 en 23.)
„ „ 3 „ „ 4 „ („ 9, 13, 17, 20.)
„ „ 4 „ „ 2 „ („ 12, 22.)
„ „ 6 „ „ 7 „ („ 1, 4, 5, 6, 10, 18, 19)
„ „ 7 „ „ 1 school („ 3.)
„ „ 8 „ „ 1 „ („ 2.)
dus 90 lokalen in de 23 scholen.

Omtrent de plaatsing der scholen met betrekking tot richting en windstreken valt alleen optemerken, dat men bij de later gebouwde openbare scholen daarop eenige acht schijnt geslagen te hebben, bij de meeste vroeger reeds bestaande en vooral in alle bijzondere scholen heeft men eenvoudig van de beschikbare plaats gebruik gemaakt zonder zich om dergelijke bijzonderheden te bekommeren.

Speelplaatsen of tuinen hebben 14 van de 23 scholen, 9 zijn er van verstoken.

Gymnastieklokalen zijn, met uitzondering der Rijksleerschool (N°. 5) die een uitstekende gymnastiekzaal bezit, nergens aanwezig. In enkele scholen wordt daarvoor nu en dan de speelplaats of tuin gebruikt. Noodzakelijk zijn echter die lokalen niet, omdat hier ter stede twee bepaalde Gymnastiekscholen bestaan, die dan ook druk door de schoolgaande kinderen worden bezocht.

De ingang in alle scholen geschiedt door middel van vestibules, gangen of portalen. Geen enkele komt direct in de buitenlucht uit. In 9 scholen zijn alle lokalen gelijkvloersch, in 2 alle boven en in 12 gedeeltelijk gelijkvloersch gedeeltelijk boven.

Voor zoover de toegang tot de bovenlokalen betreft, zijn de trappen met een enkele uitzondering ruim en gemakkelijk. De uitzondering betreft een trap in de R. C. Parochiale meisjesschool aan het Spaarne. (N°. 12). Die trap voert direct in de school, zoodat de deur onmiddelijk aan de bovenste trede aansluit. Toen wij de opmerking maakten, dat dergelijke constructie ons gevaarlijk toescheen, was het antwoord, dat nog nimmer een der leerlingen daarvan last gehad had of van de trap gevallen was!

Wat het bergen der kleedingstukken (volgens onze meening een der hoofdmomenten bij het beoordeelen van den sanitairen toestand eener school) aangaat, maakten wij de opmerking dat in 5 scholen (N°s 3, 4, 8, 9, 22) de kleederen *in* het schoollokaal, in 2 (N°s 2, 23) gedeeltelijk *in* en *buiten* en bij de overigen geheel buiten de lokalen, in kasten, gangen of portalen geborgen worden.

De muren zijn bijna zonder uitzondering droog — de meeste gewit; de vloeren van hout, de zolder plafonds en met geschikte zachte kleuren geschilderd.

Met betrekking tot de grootte en ruimte der verschillende lokalen (1)

(1) Bij dit rapport is overgelegd eene tabel, waarin de oppervlakte en kub. inhoud van elk schoollokaal op zich zelf en met betrekking tot het aantal leerlingen, waren opgegeven. Wegens hare uitgebreidheid, kon deze tabel hier niet ophenomen worden.

moge als algemeene opmerking het volgende dienen. Er bestaat een aanmerkelijk verschil zoowel in oppervlakte als in ruimte, waarover elke leerling beschikt. Over het algemeen munten de bijzondere scholen daarin uit boven de openbare; niet omdat de lokalen op zichzelf grooter zijn, maar omdat in de eerste minder kinderen worden geplaatst. Dat toch ook in dit opzicht de cijfers alleen niet beslissen kunnen, blijkt uit den indruk, dien men bij het bezoeken der scholen ontvangt; die indruk is gansch niet altijd het gunstigst dáár waar over de meeste ruimte en den grootsten inhoud kan worden beschikt, maar hangt bovendien vooral af van de inrichting, plaatsing, verlichting, ventilatie, enz. De later gebouwde openbare scholen geven over het algemeen een gunstiger impressie, ook bij minder oppervlakte en inhoud voor iederen leerling, dan de reeds lang bestaan hebbende in particuliere woonhuizen gevestigde inrichtingen voor onderwijs. Daar heeft men natuurlijkerwijs rekening moeten houden met bestaande gelegenheden en zich hier en daar met het doorbreken van muren tot het verkrijgen van lokalen voor het plaatsen van kinderen geschikt, moeten behelpen. Ook mag de opmerking niet achterwege blijven, dat in de enkele lokalen der openbare scholen, waar minder dan 0.75 M² oppervlakte voor elk kind gevonden wordt, in die lokalen toch ook alleen de laagste klassen (jongste en kleinste) kinderen geplaatst zijn.

Wij vonden als kleinste oppervlakte per leerling 0,58 M² (N°. 13)
" " " grootste " " " 6,90 (N°. 14)

Verder in 8 lokalen 0.58 : 0.70 M².
" 10 " 0.70 : 0.80 "
" 10 " 0.80 : 0.90 "
" 8 " 0.90 : 1.00 "
" 17 " 1.00 : 1.25 "
" 18 " 1.25 : 2.00 "
" 11 " 2.00 : 3.00 "
" 2 " meer dan 3 M² oppervlakte.

De kleinste kubieke inhoud per leerling en per lokaal is door ons gevonden = 2.13³

de grootste = 22.23³

verder in 14 lokalen van 2 : 3 M³
" 23 " " 3 : 4 "
" 21 " " 4 : 5 "
" 10 " " 5 : 6 "
" 8 " " 6 : 7 "
" 12 " boven de 7 M³.

Wij herhalen echter de opmerking, dat niet overal waar de meeste ruimte gevonden werd, de indruk van frischheid en reinheid het gunstigt was, en zelfs in enkele der ruimste lokalen te wenschen overliet.

Ofschoon natuurlijk niet alle lokalen even opwekkend en vriendelijk zijn, kan getuigd worden dat de verlichting, zoowel in de openbare als bijzondere scholen die als *scholen* gebouwd zijn, voldoende, veelal aangenaam is. Minder gunstig staat zulks bij enkele tot scholen ingerichte particuliere huizen. Hoewel er over het algemeen geen rekening gehouden is met hdt desideratum omtrent de wijze waarop in de schoollokalen het licht invalt, zijn ons toch maar weinig zonden op dat gebied voorgekomen; in de meeste lokalen valt het licht van achteren, nu eens links dan eens rechts, somwijlen van beide zijden op de werktafels; in een paar lokalen viel het licht van voren in (N°s 7, 21.) Hoogte en breedte der vensters zijn voldoende, terwijl de inrichting der vensters algemeen in schuif- en tuimelramen bestaat — meestal zóo dat het bovenste gedeelte van het raam naar beneden zakken kan, zoodat bij geopende vensters toch geen tocht in de scholen waargenomen wordt. Overal zijn gordijnen, jalousiën of matglas aangebracht ten einde ongunstige invloeden afteweren of te matigen. Waar avondschool gehouden wordt, gebruikt men gaslicht met behoorlijke kappen. Noch bij de gordijnen, noch bij de gaskappen zijn verdachte kleuren gevonden.

De verwarming geschiedt als regel door gewone kachels; een enkele gaskachel (N°. 13) en een caloriférе (N°. 22) zijn aangetroffen. De plaatsing is in den regel beheerscht of door de lokaliteit, of door het idée zooveel mogelijk van de warmte te profiteeren. In 4 lokalen bevinden zich onder de kachels luchtkokers (Nos 10, 18, 19, 20.)

Over de uitstralende warmto wordt niet geklaagd. In 5 lokalen heeft men geen voorzorgen tegen den mogelijken last daarvan genomen. Kwamen er klachten over, men zou de kinderen dan maar wat verwijderen! (N°s 3, 6, 13, 17, 21). In alle overige lokalen bevinden zich mantels of vuurschermen om de kachels.

Met uitzondering van N°. 19, bestaat in geen enkele school iets wat den naam van ventilatie-inrichting verdient. Verreweg de meeste lokalen worden ververscht door het openschuiven van ramen — enkele hebben luchtkokers in verband met schoorsteenen, andere luchtroosters. Des winters heeft men in 4 scholen kachels geplaatst op luchtroosters.

In de scholen N°s. 1, 6, 10, 11, 12, 13, 15, 18, heeft men banken volgens het Amerikaansche stelsel, soms met wijziging. In alle overige lokalen vindt men gewone oude hollandsche banken zonder rugleuningen of voetplanken, doch alle met voetlatten voorzien. De banken zijn slechts in zoo verre geëvenredigd aan de grootte der leerlingen, dat men in de de laagste klasse — jongste kinderen — wat kleinere, en opvolgend wat grootere banken gebruikt.

De privaten en urinoirs zijn in voldoend aantal aanwezig; in 23 scholen met 90 lokalen worden 80 privaten gevonden. De plaatsing is over het algemeen voldoende, verreweg het grootste getal is geplaatst binnen het gebouw doch buiten de schoollokalen. Enkele staan zelfs buiten het gebouw.

Uitzondering hierop maken twee scholen (N°s 10, 19), waar de toegang tot de privaten *in* de school is, ofschoon het privaat zelf uitgebouwd is. De onderwijzers dier scholen meenden, dat deze inrichting paedagogisch noodzakelijk was, ten einde het gebruik er van te kunnen controleeren!

In de meeste plaatsen waren privaten en urinoirs rein en frisch, met uitzondering van N°. 6, waar het op 't oogenblik van ons bezoek althans verre van aangenaam rook.

In alle gemengde scholen waren de privaten voor jongens en meisjes afgezonderd. In enkele privaten waren luchtkokers, in verreweg de meeste eenvoudig openslaande raampjes. Het toezicht wordt overal door onderwijzers gehouden en schijnt voldoende.

Wij hebben ons overal de gebruikte schoolboeken doen vertoonen. Meestal vindt men dezelfde boeken op de verschillende scholen terug. Bepaald te kleine letterdruk kwam ons niet voor, hoewel het wenschelijk ware dat het papier van sommige boeken wat helderder en de regels wat ruimer uit elkander gedrukt worden.

Wij hebben de vrijheid genomen den Heer H. D. Kruseman, Phil. Nat. Doctor alhier, te verzoeken ons in het onderzoek naar den toestand van het drinkwater en van het koolzuurgehalte der schoollucht te willen bijstaan. Welwillend nam ZEd. dat op zich en heeft met ijver en ingenomenheid die taak begonnen en gedurende eenigen tijd in verschillende lokalen voortgezet. Omtrent het drinkwater werd ons medegedeeld, dat in den regel op de scholen weinig behoefte tot drinken bij de kinderen scheen te bestaan, 't welk zich verklaren laat uit de omstandigheid, dat de leerlingen van 12 tot 2 uur des namiddags te huis zijnde, gelegenheid hebben aldaar hun dorst te lesschen en dan van 2 tot 4 uur geen behoefte tot drinken gevoelen. In vele scholen van lateren bouw heeft men duinwater en waar overigens een onderzoek werd ingesteld, is het water zeer goed bevonden, met uitzondering van een enkele school waar wat veel ammonia werd aangetroffen. Omtrent het onderzoek der lucht ontvingen wij, nadat eenigen tijd door Dr. K. geëxperimenteerd was, van hem een schrijven, dat wij, om de naar onze meening belangrijke bijzonderheden, waarop daarin gewezen wordt met betrekking tot het weinige vertrouwen, dat een onderzoek op het koolzuurgehalte der schoollucht verdient, hier overnemen. ZEd. schrijft o. a.

„Bij mijne proeven werd, op uw verzoek, de lucht geanalyseerd volgens de methode van Dr. Lunge, d. w. z. het gehalte aan koolzuur, of liever aan kooldioxyde, werd bepaald met het door Lunge daartoe uitgedachte apparaatje, waarvan een exemplaar mij door den heer van Hengel welwillend ten gebruike was afgestaan. Dewijl koolzuurbepalingen in lucht niet dagelijks voorkomen, heb ik, alvorens ze op de scholen te doen, getracht mij met het werktuigje vertrouwd te maken en daarbij bleek het spoedig, dat juiste resultaten met het apparaat te verkrijgen niet zoo gemakkelijk is als een theoretische beschouwing van het werktuigje zou doen vermoeden. Iedereen, die zich de moeite getroost heeft tot eigen

oefening eenige waarnemingen achter elkaar te doen, zal tot de overtuiging zijn gekomen, dat er allerlei kleine voorzorgen noodig zijn om er op dezelfde plaats en op nagenoeg denzelfden tijd dezelfde resultaten mede te verkrijgen.

„Maar ook al liet noch het experiment, noch de experimentator zelf iets te wenschen over, dan zou het mijns inziens nog de vraag zijn of aan de getallen die er mede verkregen werden wel eenig gewicht zou mogen gehecht worden.

„Waren de tegenwoordige schoollokalen alle voorzien van ventilatie-inrichtingen, die hoewel niet in alle, dan toch in eenige opzichten voldoen aan de eischen, die men tegenwoordig aan hulpmiddelen tot luchtverversching kan stellen, dan zou men ten minste bij benadering kunnen bepalen in hoeverre die inrichtingen aan haar doel beantwoorden en dus ook in hoeverre wijziging en verbetering zouden zijn aan te brengen.

„Zooals ge bij uw schoolbezoeken zult opgemerkt hebben, zijn echter slechts bij enkele nieuw-aangelegde schoolgebouwen maatregelen genomen om in een voortdurende luchtverversching te voorzien, terwijl in de lokalen van verreweg het grootste aantal scholen de luchtverversching moet verkregen worden, door hier en daar nu en dan eens een bovenraam te openen.

„Het natuurlijk gevolg van zulk een toestand is, dat dáár, waar wegens ongunstige weersgesteldheid de ramen eens niet zijn opengezet, het koolzuurgehalte bijna evenredig zal toenemen met den tijd, gedurende welken de kinderen in de school zullen gezeten hebben. Dáár vind ik dus een kleinere of grootere hoeveelheid kooldioxyde al naar dat ik vroeger of later in de school kom om mijn waarneming te doen. Hoewel ik zooveel mogelijk getracht heb telkens op hetzelfde uur van den dag te experimenteeren, heb ik het met mijn andere bezigheden niet altijd zóó kunnen schikken, dat ik iedere bepaling juist op hetzelfde tijdstip deed, zoodat ik, wanneer ik eenige bepalingen in verschillende scholen achter elkaar ging doen, vooruit wist dat de uitslag van mijn onderzoek niet onafhankelijk zou zijn van de volgorde waarin ik de lokalen bezocht.

„En in de lokalen, waar men de ramen nu en dan opengezet had, was zeer natuurlijk het aantal vullingen, dat het apparaat vereischte, afhankelijk van het plekje, waar ik mij bij de proefneming plaatste. Ik overdrijf niet wanneer ik U het volgende meêdeel: op één der stadsscholen vond ik, in het meest bevolkte lokaal, bij twee opeenvolgende proefnemingen ter bepaling van het vereischte aantal vullingen, op het gunstigste standpunt niet minder dan 15 en terstond daarna op een minder gunstig plekje niet meer dan 5, hoewel telkens met dezelfde voorzorgen werd gewerkt. — Toen ik terstond hierop een proef in het minst bevolkte lokaal deed, vond ik als resultaat het cijfer 8. — Wat moest het antwoord zijn, toen de Hoofdonderwijzer mij daarop vraagde, wat wel het resultaat was van mijn onderzoek?

„Mij dunkt dat hieruit voldoende blijkt dat een tabel met de resultaten van mijn onderzoek gemakkelijk aanleiding kan geven tot verkeerde gevolgtrekkingen.

En gesteld al eens, dat ik op een of andere wijze gelegenheid had om de proefneming in alle lokalen op alle scholen te doen juist op hetzelfde uur, en dat ik er in slaagde om voor mijn bepaling overal het meest gunstige plekje van het lokaal uit te zoeken, of liever nog om het gemiddeld koolzuurgehalte van het lokaal te berekenen, dan zou het m. i. nog de vraag zijn, in hoeverre die getallen uit een hygienisch oogpunt vertrouwbaar waren.

In besloten lokalen, waar veel menschen of dieren bij een zijn, immers, bederft de lucht niet ten gevolge van vermindering in het zuurstofgehalte, evenmin tengevolge van ophooping van kooldioxyde; de ware oorzaak van het luchtbederf in de scholen moet gezocht worden in de vluchtige, meestal riekende organische verbindingen, die door de kinderen en door hunne kleederen aan den dampkring worden afgegeven en die daarin spoedig tot rotting overgaan.

Nu wordt wel is waar in den regel aangenomen, dat die rottende stoffen evenredig toenemen met de hoeveelheid kooldioxyde die te gelijkertijd uitgeademd wordt, maar 't is de vraag of tegen die onderstelling niet één en ander is in 't midden te brengen.

Bij mijn bezoek aan de scholen is het mij opgevallen, hoe vooral op vochtige dagen, in die kamers, waar geen kinderen zaten maar die alleen gebruikt werden tot berging van bovenkleederen, de lucht meer met stinkende stoffen besmet was dan in de schoolkamers, waar de meeste kinderen zaten. Terwijl ik dus de overtuiging had, dat het koolzuurgehalte in de eerstgenoemde lokalen *veel geringer* was dan in de laatstgenoemde, was juist het gehalte aan schadelijke rottende stoffen in de eerste *veel grooter* dan in de laatste: hieruit blijkt m. i. duidelijk, dat het koolzuurgehalte geen juiste maatstaf is voor de deugdelijkheid van de atmospheer"

Tot zoover Dr. K. Daar wij vooral getroffen werden door het feit, dat onderzoekingen op *hetzelfde tijdstip* in *hetzelfde lokaal*, doch op *verschillende plekken* gedaan, tot zulke belangrijke verschillen in het koolzuurgehalte der lucht in hetzelfde vertrek moesten doen besluiten, hebben wij opzettelijk een aantal proeven genomen om de verkregen uitkomsten te controleeren, en hebben er toen vooral op gelet of dezelfde verschillen ook werden waargenomen als men op verschillende plekken van het lokaal, maar overal op dezelfde hoogte experimenteerde, omdat misschien het koolzuurgehalte in de lagere luchtlagen grooter dan in de hoogere zou kunnen zijn. Wij kregen echter overal dezelfde uitkomsten en daaruit, met Dr. K. besluitende, dat men op de uitkomsten van het onderzoek langs dezen weg verkregen geen gevolgtrekkingen bouwen mocht, hebben wij gemeend ZEd. van het verder voortzetten der proefnemingen te kunnen ontslaan, totdat wij onze ervaring aan den Geneeskundigen raad in een rapport zouden

medegedeeld hebben, en aan dezen de beslissing hoe verder te handelen zouden overgelaten hebben.

En hiermede hebben wij U den feitelijken toestand der scholen te Haarlem zooals hij door ons werd waargenomen, doen kennen. Wij onthouden ons vooralsnog van het uitspreken van een beoordeeling van dien toestand, omdat het ons voorkomt dat men daarbij niet alleen te rade moet gaan met hetgeen men zich als ideaalschool zou wenschen, maar met datgene wat binnen de grenzen van het bereikbare is gelegen.

Uitgebracht mede namens den heer I. C. Kruseman, in de zomervergadering van den geneeskundigen raad van Noord-Holland in 1879 door

Dr. van Reijsen, *rapporteur.*
I. C. Kruseman.

LIJST der onderzochte scholen.

Nummer.	Hoofd der School.	Straat.	Aard der school.
1	J. de Koek.	Klein Heiligland.	Openbare Tusschenschool voor L. O. v. Jongens en Meisjes.
2	P. D. Graaff.	Beeksteeg.	" Gemeenteschool " gewone en M. U. L. O. J. en M.
3	I. Moerbeek.	L. Bagijnestraat.	" " " L. O. Lett. C. J. en M.
4	J. Spaan.	Oudegracht.	" voor gewoon L. O. J. en M.
5	P. H. Donck.	Ged. Voldersgracht.	Rijkaleerschool, verb. a./d. Rijkskweekschool v. O. J. en M.
6	H. L. la Lau.	Hortus.	Openb. school voor gewoon en M. U. L. O. J.
7	D. C. van Dobben.	Groot Heiligland.	Bijzondere lagere school (Weeshnisschool) J. en M.
8	F. W. van Eeden.	Zuiderstraat.	Niet gesubsidieerde bijzondere school voor gew. L. O. J. en M.
9	J. de Koning.	Groot Heiligland.	Lager onderwijs. J. en M.
10	J. van der Have.	Barteljorisstraat.	Niet gesubsidieerde bijz. school voor gew. en M. U. L. O. J. en M.
11	E. van Zwetselaar.	Oude Gracht.	R. C. paroch. school en armenschool U. L. O. J.
12	F. A. M. Willemsen, Mej.	Spaarne.	Niet gesubsidieerde bijz. meisjesschool voor gew. L. O.
13	M. J. v. d. Veen, Mej.	Oude Groenmarkt.	U. L. O. voor meisjes.
14	J. M. Sander, Mej.	Schachelstraat.	Bijzondere dagschool voor meisjes.
15	C. G. E. G. Liernur, Mej.	Zijlstraat.	" meisjesschool voor U. L. O.
16	A. H. G. Koot, Mej.	"	Niet gesubsidieerde bijz. school voor M. U. L. O. M.
17	A. L. Hoog, Mej.	Jansstraat.	Bijz. school voor M. U. L. O. M.
18	L. van der Wilk.	Jacobijnestraat.	" neutrale school voor meisjes.
19	P. J. Prinsen Geerligs en Knoop.	"	" niet gesubs. jongens-dagschool voor gew. en M. U. L. O.
20	T. C. Niephaus.	Witte Heerenstraat.	" voor gew. en M. U. L. O. J. en M,
21	B. M. Kool v. Kasteel.	Spaarne.	Voor gewoon en U. L O. J.
22	J. Klein.	Oudegracht.	Bijz. school voor L. en U. L. onderwijs. J, en M.
23	J. A. Blommendaal.	Bakenessergracht.	" " Jongens en Meisjes.

N°. 30. *Circulaire van den Commissaris des Konings in Limburg van* 5 *Augustus aan de gemeentebesturen, betreffende maatregelen tegen de gevolgen der overstrooming.* (*Prov. blad* 81).

Het geneeskundig staatstoezigt dat ik naar aanleiding van de bij mij ontvangen rapporten omtrent de jongste overstroomingen heb gehoord, heeft met het oog op de nadeelen die na afloop van het water in de geheel of ten deele overstroomd geweest zijnde gemeenten voor de gezondheid harer ingezetenen te vreezen zijn de volgende maatregelen aanbevolen.

Met opzigt tot het gebruik der aardappelen die onder water hebben gestaan, schijnt geen voorschrift noodig daar deze geheel verrot en zelfs voor het vee onbruikbaar zijn. Geheel anders is het gesteld met de overstroomde koolvelden. Niet alleen dat dit gewas niet als voedsel mag worden gebruikt, verspreidt het bovendien zoodanigen stank, dat men het noodig oordeelt, waar bedoeld gewas in de nabijheid van woningen aangetroffen wordt, dat de struiken onder de aarde worden bedolven.

Ten einde de koortsen die na de overstrooming kunnen optreden, zooveel mogelijk af te weren, behooren de bewoners van overstroomde streken te zorgen, dat 's nachts de deuren en vensters vooral van de benedenverdiepingen behoorlijk afgesloten worden, dat liefst niet gelijkvloers wordt geslapen, dat zij zich tusschen zons-ondergang en opgang niet buitenshuis begeven of zich buiten te slapen leggen, dat zij zich moeten wachten voor het vatten van koude wanneer zij bezweet zijn, waartoe het dragen van wol of flanel aantebevelen is, en eindelijk, dat zij zich vooral onthouden van het drinken van water uit sloten of putten, geene welputten zijnde, en waar men geene welputten heeft, dat daar het water niet wordt gebruikt, dan na vooraf gekookt te zijn.

Ik heb de eer de betrokken gemeentebesturen uittenoodigen om zorg te dragen, dat de voorgeschreven wenken en maatregelen van het geneeskundig staatstoezigt in hunne gemeenten behoorlijk toepassing vinden.

Maastricht, den 5 Augustus 1879.

De Commissaris des Konings in het hertogdom Limburg,
DE KUIJPER.

N°. 31. Bij Koninklijk besluit van 7 Augustus 1879, n°. 12, is dr. J. P. Dozy, met ingang van 1 September 1879, benoemd tot inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor Zeeland, met toekenning van eervol ontslag als adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor Noord-Brabant en Limburg. (*Staatscourant* 9 Augustus.)

N°. 32. *Beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 12 *Augustus, houdende intrekking van de beschikking waarbij den geneeskundigen adjunct-inspecteur voor Zuid-Holland tijdelijk de waarneming der betrekking van geneeskundig inspecteur voor Zeeland was opgedragen.*

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft goedgevonden:

Met ingang van 1 September e. k. in te trekken zijne beschikking van 27 December 1878, letter M, afdeeling Medische Politie, waarbij aan den adjunct-inspecteur voor het geneeskundlg Staatstoezigt voor Zuidholland dr. B Carsten te 's Gravenhage tijdelijk is opgedragen de waarneming der betrekking van inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Zeeland.

Afschrift dezer zal worden gezonden aan alle inspecteurs en adjunct-inspecteurs voor het geneeskundig Staatstoezigt en aan de Algemeene Rekenkamer.

's Gravenhage, 12 Augustus 1879.

Voor den Minister,
De Secretaris Generaal,
HUBRECHT.

N°. 33. *Beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 13 *Augustus, waarbij aan den geneeskundigen inspecteur van Noordbrabant en Limburg de waarneming van de betrekking van adjunct-inspecteur in die provincien wordt opgedragen.*

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft goedgevonden:

Tengevolge van de benoeming van dr. J. P. Dozy, adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Noordbrabant en Limburg te Maastricht, tot inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Zeeland, met ingang van 1 September e. k. de waarneming van gemeld adjunctinspectoraat tijdelijk op te dragen aan den inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Noordbrabant en Limburg, dr. A. F. J. Ingen-Housz te Breda.

Afschrift dezer zal worden gezonden aan alle inspecteurs en adjunct-inspecteurs voor het geneeskundig Staatstoezigt en aan de Algemeene Rekenkamer.

's Gravenhage, 13 Augustus 1879.

Overeenkomstig de geparafeerde minuut,
De Secretaris-Generaal,
HUBRECHT.

N°. 34. *Besluit van gedeputeerde staten van Gelderland van* 6 *Augustus, betreffende maatregelen wegens overstrooming.* (Prov. blad 89.)

Extract uit het register der besluiten van gedeputeerde staten der provincie Gelderland.

Woensdag, den 6 *Augustus* 1879.

Gelezen eene missive van den inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt in Gelderland en Utrecht, d d. 4 Augustus j.l., n°. 130, houdende aanbeveling van maatregelen te nemen door de ingezetenen van gemeenten, die door de jongste overstroomingen zijn geteisterd;

Gelet op dezerzijds besluit van 28 Maart 1876, n°. 55 (*Provinciaal blad* n°. 39) en art. 14 der wet van 1 Junij 1865 (*Staatsblad* n°. 58);

heeft goedgevonden:

voorschreven missive, zoo als die hieronder volgt, mede te deelen aan de betrokken gemeentebesturen in dit gewest, met uitnoodiging de daarin gegeven wenken ter kennis te brengen van de ingezetenen en hun de opvolging daarvan met aandrang aan te bevelen; — wordende burgemeester en wethouders opmerkzaam gemaakt op de voorschreven wetsbepaling.

Extract dezes zal in het *Provinciaal blad* worden opgenomen.

Accordeert met voorschreven register,

De griffier der staten,

VAN DER FELTZ.

Utrecht, 4 Augustus 1879.

Nu dat een gedeelte van Gelderland door overstrooming is geteisterd geweest, ben ik bevreesd dat de hieruit voortvloeijende nadeelen voor de volksgezondheid niet zullen achterwege blijven, wanneer hiertegen voor zooveel mogelijk niet door gepaste maatregelen wordt gewaakt.

Het is om deze reden, dat ik mij verplicht acht uwe vergadering te verzoeken, den gemeentebesturen te willen in herinnering brengen de maatregelen door mijnen ambtsvoorganger in zijn schrijven van 25 Maart 1876 aanbevolen en medegedeeld in het *Provinciaal blad* van dat jaar n°. 39, — maatregelen die in het tegenwoordige jaargetijde met des te meer naauwgezetheid moeten worden ten uitvoer gelegd, omdat de hooge warmtegraad en de aanwezigheid van de overblijfselen van den gedeeltelijk vernietigden weligen plantengroei, die ligtelijk in rotting overgaan, het ontstaan van ziekten die veelal besmettelijk zijn, bevorderen. Met het oog op de laatste omstandigheid zou het volgens mijn oordeel zelfs wenschelijk zijn dat de rottende planten-overblijfselen op eene behoorlijke diepte worden onder den grond gebragt, zoo zij niet door verbranding op het veld kunnen worden vernietigd.

Tevens meen ik het in het belang der volksgezondheid raadzaam om stagneerende waterpoelen en plassen op overstroomd land door het maken

van greppels enz. naar de rivieren of afloopende slooten af te leiden, en om den gemeentebesturen aan te bevelen aan de ingezetenen kosteloos ruw carbolzuur, dat in groote hoeveelheid aangekocht zeer goedkoop is, te verstrekken of tegen inkoopsprijs af te staan, terwijl het mij wenschelijk voorkomt dat de behoeftigen van het noodige ligstroo worden voorzien.

De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt in Gelderland en Utrecht,
H. L. VERSPIJCK.

N°. 35. *Brief van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 5 *September* — *L^a. M., afd. med. pol., aan de geneeskundige inspecteurs, over* suiker — met aniline gekleurd.

Mijn ambtgenoot van Financiën berigt mij dat in Frankrijk suiker kunstmatig wordt gekleurd, ten einde daarop bij den invoer in Nederland eene lagere belasting te doen toepassen. Volgens den Nederlandschen consul te Roubaix zou die kleuring somtijds met aniline-kleurstoffen geschieden.

Ik heb de eer uwe aandacht hierop te vestigen.

Den minister van Binnenlandsche Zaken,
SIX.

N°. 36. Bij Koninklijk besluit van 6 September 1879, n°. 20, zijn, met ingang van 1 October 1879, tot adjunct-inspecteurs voor het geneeskundig Staatstoezicht benoemd:

voor Gelderland en Utrecht: dr. A. E. Post, officier van gezondheid der 1ste klasse; en

voor Noordbrabant en Limberg: W. P. Ruysch, arts en officier van gezondheid der 2de klasse. (*Staatscourant* 10 September.)

N°. 37. *Circulaire van den commissaris des Konings in Zeeland van* 6 *September, aan de gemeentebesturen, betreffende het voorkomen van* moederkoorn *in tarwe en rogge.*

Volgens mededeeling van den inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt is in een gedeelte van het eiland Walcheren in de aren van rogge en tarwe veelvuldig het zoogenaamde moederkoorn (secale cornutum) waargenomen, dat, in eenigzins aanzienlijke hoeveelheid in het voedsel van den mensch opgenomen, door zijne vergiftige eigenschappen aanleiding kan geven tot bedenkelijke toevallen (ergotismus).

Bij de natte weersgesteldheid van den verloopen zomer is het te vreezen, dat genoemde gevaarlijke ontaarding der koornaar ook in andere gedeelten der provincie voorkomt.

Ik acht het daarom wenschelijk dat op dit feit, even als dit in 1841 (*Provinciaal blad* n°. 70) in 1871 (*Provinciaal blad* n°. 97) geschiedde, de algemeene aandacht gevestigd worde.

Gelieft inzonderheid de landbouwers, molenaars en bakkers in uwe gemeente aan te bevelen, het moederkoorn te verwijderen, wanneer, bij de bewerking van rogge en tarwe, deze graansoorten mogten blijken er mede vermengd te zijn, en de belanghebbenden te herinneren aan de strafbepalingen der wet van 19 Mei 1829 (*Staatsblad* n°. 35) tegen het verkoopen van met vergiftige of voor de gezondheid schadelijke bestanddeelen vermengde levensmiddelen.

De f^d^. commissaris des Konings in Zeeland,
VAN DER BILT.

N°. 38. *Beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 12 *September, houdende intrekking der beschikking waarbij aan den geneeskundigen inspecteur voor Noordbrabant en Limburg de waarneming der betrekking van adjunct-inspecteur voor die provinciën werd opgedragen.*

De minister van Binnenlandsche Zaken,

heeft goedgevonden:

met ingang van 1 October e. k. in te trekken zijne beschikking van 13 Augustus jl., lett. L, afd. medische politie, waarbij aan den inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Noordbrabant en Limburg, dr. A. F. J. Ingen-Housz te Breda, tijdelijk is opgedragen de waarneming van het adjunct-inspectoraat voor gemeld ressort.

Afschrift dezer zal worden gezonden aan alle inspecteurs en adjunct-inspecteurs voor het geneeskundig Staatstoezigt en aan de Algemeene Rekenkamer.

's Gravenhage, 12 September 1879.

Overeenkumstig de geparafeerde minuut.
De Secretaris-Generaal,
HUBRECHT.

N°. 39. Bij Koninklijk besluit van 16 September 1879, n°. 2, is aan dr. J. J. Ackens, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend als plaatsvervangend lid van den geneeskundigen Raad voor Noordbrabant en Limburg. (*Staatscourant* 18 Sept.)

N°. 40. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zeeland, gehouden* 28 *November* 1879.

Behalve de voorzitter en de secretaris zijn tegenwoordig de leden dr. Keijzer, Dobbelaer de Wind, Verschoor, de Man, Walraven, de Ligny, Hennequin, de Looze, mr. Snijder, dr. Janssen en Martin en de plaatsvervangende leden dr. Goemans, dr. Couvée en Nauta van der Grijp.

De voorzitter opent de vergadering met de mededeeling zijner benoeming tot geneeskundig inspecteur voor Zeeland en houdt vervolgens eene toespraak, waarin hij hulde doende aan de wijze, waarop door den waarnemenden inspecteur, dr. Carsten, tijdens de langdurige vacature de belangen van het geneeskundig Staatstoezicht in dit gewest behartigd zijn, tevens zijne tevredenheid uitdrukt, dat aan dien minder gewenschten toestand van tijdelijke waarneming een einde is gekomen. Veel toch valt er op het gebied der volksgezondheid nog te doen, waartoe door een tijdelijk functionaris niet zoo ligt het initiatief genomen wordt. Hij wijst op de talrijke onderwerpen, als bodemverontreiniging, rioleering, onderzoek van drinkwater, vervalsching van levensmiddelen, kindervoeding, enz., die voortdurend onderzoek eischen en waaraan hij gaarne zijne beste krachten wijden wil, maar hij behoeft daartoe den krachtigen steun van den geneeskundigen Raad. Met vertrouwen doet hij daarom een beroep op de welwillende medewerking van de leden van den Raad.

Dr. Verschoor herinnert hierop met een enkel woord, wat de Raad en in het bijzonder de oudere leden door het overlijden van dr. Fokker, aan wiens zijde hij 12 jaren gezeten was, verloren hebben; ook hij brengt hulde aan de wijze, waarop door dr. Carsten in de vacature voorzien werd en eindigt met den voorzitter geluk te wenschen met 's Konings keuze en hem namens alle leden de verzekering te geven van hunne welwillende medewerking tot bereiking van het gemeenschappelijke doel: verbetering der volksgezondheid.

Geschiedt mededeeling, dat ter vervanging van het lid de Visser, door ongesteldheid verhinderd, is opgeroepen het plaatsvervangend lid dr. Goemans.

Arresteeren notulen.

De in druk verschenen notulen der voorjaarsvergadering worden na goedkeuring vastgesteld.

Ingekomen zijn:

Ingekomen stukken.

1°. Brief van Jhr. mr. W. Six, Oud-Commissaris des Konings in Zeeland, van 23 Aug. jl., kennis gevende van zijne benoeming tot minister van Binnenlandsche Zaken en dank betui-

gende voor de ontvangen medewerking gedurende de waarneming zijner betrekking in Zeeland. De voorzitter deelt mede, dat tot zijn leedwezen wegens afwezigheid van inspecteur en secretaris de geneeskundige Raad bij de afscheids-audientie niet is kunnen vertegenwoordigd worden.

2°. Brief van Jhr. van Karnebeek, van 12 November jl., kennis gevende van de aanvaarding zijner betrekking als Commissaris des Konings in Zeeland. Op de audientie van den Commissaris is de geneeskundige Raad vertegenwoordigd door het oudste in jaren in loco aanwezig lid van den Raad, wegens verhindering van den voorzitter, en door den secretaris.

3°. Brief van mevr. Wed. Winkelman te Vlissingen van 18 Augustus jl. kennis gevende van het overlijden van haar echtgenoot, den heer H. P. Winkelman, oud lid van den geneeskundigen Raad; — alsmede een schrijven van mej. T. J. Winkelman, van 19 November jl., begeleidende een albumportret van haar overleden vader, voor de ontvangst waarvan der familie de dank van den Raad is overgebracht.

4°. Missive van Gedeputeerde Staten van Zeeland, van 24 October 1879, waarbij zij berichten, dat naar aanleiding van het schrijven van den geneeskundigen Raad van 26 December 1878, betreffende de tijdelijke bewaarplaatsen van krankzinnigen, door hen een onderzoek is ingesteld naar de wijze, waarop in de verschillende gemeenten uitvoering gegeven wordt aan art. 10 der wet van 29 Mei 1841 (*Stbl.* n°. 20.)

De resultaten van dat onderzoek zijn neergelegd in een rapport, waarvan een afschrift aan den Raad wordt aangeboden. (Bijlage A). In de missive wordt nog te kennen gegeven, dat bij Gedeputeerde Staten nadere voorstellen van den Raad worden ingewacht, zoo deze ze noodig mocht oordeelen.

Daar uit het rapport blijkt, dat in alle gemeenten boven 3000 zielen, behalve Wissekerke en Terneuzen, geschikte bewaarplaatsen aanwezig zijn, dat in andere die gelegenheid minder geschikt moet geoordeeld worden of geheel ontbreekt, maar daar over het algemeen naar het oordeel van den voorzitter de gelegenheden voldoende zijn om in de behoeften te voorzien, stelt hij voor Gedeputeerde Staten den dank der vergadering te brengen voor de betoonde medewerking, maar tevens te kennen te geven, dat de Raad het niet noodig acht op deze zaak terug te komen.

Dr. de Man heeft geen bepaald bezwaar tegen het voorstel van den voorzitter, maar aangezien in twee grootere gemeenten Terneuzen en Wissekerke geene gelegenheid bestaat, stelt hij voor aan Gedeputeerde Staten te schrijven, dat de Raad *voor*

het tegenwoordige niet op de zaak wenscht terug te komen en intusschen het rapport als bijlage tot de notulen te laten drukken. De Raad kan dan zoo noodig in de voorjaarsvergadering nadere voorstellen doen.

De voorzitter merkt hierop aan, dat de opmerking van dr. de Man betreffende Terneuzen allezins juist is, maar dat te Wissekerke eene gelegenheid bestaat voor verpleging van besmettelijke zieken, welke waarschijnlijk ook voor tijdelijke bebewaarplaats van krankzinnigen zal kunnen dienen.

Nadat dr. Janssen echter had medegedeeld, dat die gelegenheid tot dat doel ten eenenmale ongeschikt was, wordt het door dr. de Man geamendeerde voorstel van den voorzitter met algemeene stemmen aangenomen.

5°. Missive van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht betreffende den verkoop van geheime middelen. De behandeling dezer zaak wordt uitgesteld tot de voorstellen aan de orde zijn.

6°. Brief van het gemeentebestuur van Axel van 12 Augustus 1879, n°. 175, waarin het te kennen geeft, dat het geen onderzoek heeft gedaan, of er *al* dan *niet* verloskundige hulp bij de geboorten in Juli is verleend en dat het ook niet genegen is zulks in het vervolg te doen.

De secretaris deelt hierop mede, dat dit besluit te meer te betreuren is, daar het het eenige gemeentebestuur is, dat geweigerd heeft aan het verzoek van den Raad te voldoen; van alle andere gemeentebesturen is de meest gewenschte medewerking ondervonden.

De missive, waarvan afschrift is toegezonden aan den commissaris des Konings, wordt verder voor kennisgeving aangenomen.

7°. Vierde verslag van de vereeniging tot bevordering van de volksgezondheid te Groningen, toegezonden door den geneeskundigen inspecteur voor Groningen; welk verslag in de bibliotheek van den raad zal worden geplaatst.

Verslag van den Inspecteur.

Door den voorzitter wordt hierop de volgende mededeeling gedaan van de handelingen van het geneeskundig staatstoezicht, sedert 1 Juni 1879.

1°. *Berichten van algemeenen aard.*

Door den minister van Binnenlandsche zaken is toegezonden:

1°. Eene beschikking van 6 Juni 1879 houdende benoeming van leden der commissie belast met het afnemen der examens ter verkrijging eener akte van bevoegdheid als leerling apotheker, met bepaling dat zitting zal gehouden worden te 's Hertogenbosch en te Groningen; 2°. Beschikking van 7 Juni 1879, houdende benoeming der leden van de commissie belast met het

afnemen der examens van vroedvrouw, af te nemen te Utrecht; 3°. Kennisgeving van het overlijden van Z. K. H. de prins van Oranje; 4°. Het verslag van de bevindingen en handelingen van het veeartsenijkundig Staatstoezicht in 1878; 5°. Koninklijk besluit van 7 Augustus, n°. 12, waarbij tot inspecteur in Zeeland wordt benoemd dr. J. P. Dozij, adjunct-inspecteur in Noordbrabant en Limburg; 6°. Intrekking van de beschikking 27 December 1878, letter M., waarbij aan den adjunct-inspecteur voor Zuidholland, dr. Carsten, de tijdelijke waarneming der betrekking van inspecteur was opgedragen; 7°. Missieve van 5 September houdende bericht dat suiker uit Frankrijk kunstmatig met aniline gekleurd wordt, teneinde daarop bij den invoer in Nederland eene lagere belasting te doen toepassen; 8°. Meteorologisch jaarboek 1878. I; 9°. 150 afdrukken van de sterfte-statistiek.

Voorts: eene plaatselijke politieverordening voor de gemeente Hoek; en 4e Verslag van de vereeniging tot bevordering der volksgezondheid te Groningen.

2°. *Personeel der geneeskunstoefenaren.*

Overleden: te Middelburg, W. P. van de Kamer.

Vertrokken: de heer Broodman te Zierikzee heeft zijn apotheek opgeheven; van Tholen, H. Swart, apotheker; van Vlissingen, de geneesheer de Puijt.

Gevestigd: te Hontenisse, dr. L. P. J. Tulleners; te Wemeldinge, de plaatselijke heel- en vroedmeester A. Huineman; te Tholen, P. Roldanus, als apotheker in de apotheek van de erven v. Rijssel; te Bruinisse, als vroedvrouw P. C. Vink; te Zierikzee, als vroedvrouw M. A. Steketee; te Scherpenisse, als vroedvrouw A. Tazelaar, weduwe C. v. d. Hoek; de geneesheer de Fouw te Axel is belast met de gemeentepractijk te Westdorpe in plaats van dr. Steketee, te Ter Neuzen.

3°. *Ziektetoestand in de provincie.* Besmettelijke ziekten.

A. Pokken. In Juni kwam te Sluis één geval van pokken voor, met doodelijken afloop.

B. Roodvonk. In Juni deed zich één geval voor te Krabbendijke met doodelijken afloop. Voorts werden in Juni 1 geval gemeld te Nisse; in Juni en Augustus 5 gevallen te Hulst; in Augustus 1 te Westkapelle; in September 1 te Domburg (badgast die uit Holland was gekomen), 1 te Oudelande; in October 5 te Terneuzen.

C. Mazelen. De mazelen hebben sterk geheerscht, doch het aantal overledenen was belangrijk minder dan in den aanvang van het jaar, dat zekerlijk mag worden toegeschreven aan den weldadigen invloed van het warme jaargetijde.

In Juni, Juli en Augustus toch stierven slechts 5 persone terwijl het aantal aangetasten zeer groot is geweest. Te A tekerke werden 28 gevallen gemeld; de school werd daar sloten; te Cortgene 68; te Wissekerke 262, de bewaarsch werd daar gesloten; te Wolfaartsdijk 40; te Middelburg 5; Vlissingen 8; te Yzendijke 12; Ouwerkerk en Nieuwerke 10; Groede in de woning van den onderwijzer, zoodat de scho moest gesloten worden. In verschillende andere gemeenten v Zeeland, met uitzondering van Schouwen, nog 14 gevallen.

Slechts 5 van de 433 medegedeelde gevallen hadden d leeftijd van 12 jaar bereikt.

De heer Hennequin geeft zijne bevreemding te kennen bij deze opgave Sluis en St. Anna ter Muiden niet vermeld te zien, zijnde toch in eerstgenoemde gemeente niet minder dan 83 personen door de ziekte aangetast, terwijl te St. Anna de school tijdelijk is gesloten geworden. — De voorzitter, geen bericht ontvangen hebbende, erkent, dat in dezen verzuim heeft plaats gehad, waarnaar hij zal onderzoek doen.

D. Typhus. Aan typhus zijn overleden sedert 1 Juni 8 personen. Gevallen werden gemeld te Hoedekenskerke 1, te Cortgene 1, 's Heer Abtskerke 2, te Wolfaartsdijk 1, te St. Annaland 1, te Schore 1, te Serooskerke (Schouwen) 4 in een gezin.

Behalve te Serooskerke zijn het alleenstaande gevallen, want 2 te 's Heer Arendskerke kwamen voor in woningen die op grooten afstand van elkander liggen.

Daar te 's Heer Arendskerke de kleederen en het beddegoed waren onteigend en verbrand, werd het gemeentebestuur gewezen op de ministerieele missieve 26 Maart 1874, en de raad gegeven besmet beddegoed en kleederen door uitkoken onschadelijk te maken, waartoe het aanschaffen van een grooten ketel en eene kist, die de besmette voorwerpen kan bevatten, doelmatig en goedkoop schijnt; een en ander zou geschikt in het lijkenhuis geborgen kunnen worden, en de begraafplaats is de meest geschikte plaats om de ontsmetting te doen bewerkstelligen.

E. Diphtheritis. Aan deze ziekte overleden sedert 1 Juni 12 personen; 11 gevallen werden gemeld te Biggekerke, 2 te Koudekerke, 5 te Middelburg, 5 te Nieuw- en St. Joosland, 2 te Oost-Souburg, 1 te Oostkapelle, 1 te Serooskerke, 1 te Grijpskerke, 1 te Ritthem, 1 te Wolfaartsdijk, 1 te Baarland, 1 te 's Heerenhoek, 1 te Terneuzen, 1 te Hulst, 1 te Hontenisse, 1 te Axel. Het was dus voornamelijk op Walcheren, doch ook op Zuid-Beveland en Zeeuwsch-Vlaanderen dat de ziekte voorkwam.

F. Croup. Aan deze ziekte overleden sedert Juni 4 personen.

G. Kinkhoest. Aan kinkhoest overleden sedert Juni 21 personen. Te Graauw werd de raad gegeven eene verordening te maken, ten einde kinderen die aan kinkhoest lijden, uit de school te kunnen weren.

H. Aan dysenterie overleed 1 te Oud Vosmeer.

4°. ***Plaatselijk onderzoek en handelingen ter bevordering der volksgezondheid.***

Naar aanleiding van een aanklacht over het daarstellen van een secreet vóór het armhuis in de gemeente Breskens wendde zich de inspecteur tot het gemeentebestuur om inlichtingen, en bleek het, dat het secreet niet vóór maar *in* het armhuis was daargesteld en er geen last voor de buren door kon ontstaan. *a.* Afvoer van vuil, verontreiniging van den bodem, water en lucht.

Te Krabbendijke werd een onderzoek ingesteld naar de gegrondheid van klachten over het bestaan van een stinksloot en werd een verzoek gericht tot het gemeentebestuur aan dien toestand een einde te maken.

Dr. Verschoor kan dien ellendigen toestand bevestigen, maar meent, dat aan het verzoek nog geen gevolg gegeven is, waarop de inspecteur antwoordt, dat ook hem bij een persoonlijk onderzoek gebleken is, dat de toestand niet veranderd is. De zaak zal evenwel zijne aandacht niet ontgaan.

Vlissingen. Ten einde een antwoord te kunnen geven op de vraag van den burgemeester van Vlissingen, of mestvaalten in de kom van de gemeente schadelijk zijn en wat zou kunnen geschieden om de nadeelige gevolgen te voorkomen, werd een onderzoek te Vlissingen ingesteld, waaruit bleek dat de mestvaalten in zeer ongunstigen toestand verkeeren en werd geadviseerd eene gemeenteverordening te maken, waarbij het bederven van bodem en lucht, dat vooral in tijden van epidemie zeer schadelijk werd geacht, zou worden tegengegaan. Tevens werd de aandacht gevestigd op de bestaande ondoelmatige varkenskotten.

Te Nieuw- en St. Joosland bevonden zich vele mestvaalten en vuilwaterputten in onvoldoenden toestand. Het gemeentebestuur heeft last gegeven dien toestand te verbeteren.

De burgemeester van Oost- en West-Souburg deelde mede, dat door het maken van eene behoorlijke loozing een einde is gemaakt aan de schadelijke ophooping van vuile stoffen achter de woning van den onderwijzer, waarover geklaagd was.

Naar aanleiding van het uitdiepen van de Heerengracht te Middelburg, en het brengen van de met rioolstoffen bedeelde klei op het Molenwater, maakte de inspecteur het gemeentebestuur opmerkzaam op de nadeelen die voor de daar wonende ingezetenen zouden kunnen ontstaan uit de daarstelling van een

kunstmatig moeras, en werd verzocht de rioolstoffen met een laag aarde te bedekken. De groote kosten, welke het gevolg zouden zijn van dezen maatregel, beletten aan dit verzoek gevolg te geven; echter zou deze maatregel toegepast worden op den in de nabijheid der riolen zich bevindenden bagger.

Aan de directie van de exploitatie-maatschappij werd verzocht een urinoir te plaatsen aan de achterzijde van het stationsgebouw te Kapelle, zijnde het eenige middel om een einde te maken aan het urineeren tegen het gebouw boven de drinkwater put.

Het gemeentebestuur te Ter Neuzen deelde mede dat reeds besloten was eene moddersloot, waarop door den inspecteur de aandacht was gevestigd, te rioleeren.

Tot het delven van de stinksloot te Koudekerke en het beletten van loozing der privaten op die sloot, is door het bestuur last gegeven.

Bij het gemeentebestuur van Hulst werd aangedrongen op rioleering van een straatje waarlangs afvalwater uit eene brouwerij werd verwijderd.

b. Begraafplaatsen. Een terrein dat het gemeentebestuur van Graauw wenschte te bestemmen voor algemeene begraafplaats, gelegen tusschen het dorp en den Zandberg, werd onderzocht en bevonden voor het doel geschikt te zijn. De thans bestaande begraafplaats is te laag en te vochtig, de oppervlakte te klein en de ligging te dicht bij de kom.

c. Scholen De burgemeester van Biggekerke werd gewezen op de nadeelen die het bestaande urinoir onder de ramen van de openbare school oplevert, en verzocht een privaat achter het gebouw daar te stellen.

De openbare school te Krabbendijke biedt voor ieder leerling slechts 2,3 M³ ruimte, de verlichting en ventilatie laten veel te wenschen over. Daar het wenschelijk is met radicale maatregelen te wachten tot de invoering van de nieuwe wet, werd thans slechts aangedrongen bij het gemeentebestuur op verandering van de vaste ramen in tuimelramen, waardoor eenigszins aan die nadeelen zou worden te gemoet gekomen. Daar de ventilatie te Hulst veel verbeterd zou kunnen worden door verandering van de ramen aan straat in tuimelramen, wendde zich de inspecteur met dit verzoek tot den burgemeester.

Te Middelburg werden 2 bewaarscholen van de maatschappij tot nut van 't algemeen bezocht.

De eene, in de Schuitvlotstraat, voldoet zeer wel aan de eischen, zij is ruim en luchtig, heeft eene overdekte en eene buiten-speelplaats.

De andere, op de Pottenmarkt, gaf wat ruimte, ventilatie en inrichting betreft, aanleiding tot opmerkingen, die aan het bestuur werden medegedeeld. Het mag intusschen eene belangrijke verbetering genoemd worden, dat deze school in de plaats gekomen is van de zeer ondoelmatig ingerichte school in de Langeviele.

De stadsbewaarschool is vrij goed ingericht, slechts zou het vertrek waar les in het breien gegeven wordt beter verlicht moeten worden.

De bewaarschool van juffrouw Hamakers voor 75 kinderen laat, wat verlichting van het lokaal aan straat betreft, veel te wenschen over, 's winters wordt het speellokaal, dat beter verlicht is, gebruikt als leervertrek.

In de Christelijke bewaarschool met 170 kinderen is de verlichting slecht en is het speelvertrek veel te klein.

De Fröbelschool is goed ingericht voor een beperkt getal kinderen.

d. Ziekeninrichtingen.

De nieuw gebouwde barak voor besmettelijke ziekten te Ter Neuzen werd in oogenschouw genomen en zeer doelmatig bevonden. Aan den architect werd de raad gegeven het privaat te ventileeren, en de ton te voorzien van een basculeerende klep teneinde stank te vermijden.

De ziekeninrichtingen te Goes en te Middelburg werden bezocht en gaven geene aanleiding tot opmerkingen; slechts de vertrekken voor besmettelijke ziekten te Middelburg werden minder doelmatig geacht, omdat de ventilatie onvoldoende is (ramen aan eene zijde) en er geen voor vloeistoffen ondoordringbare vloer aanwezig is.

e. Voedsel en dranken.

Daar te Nieuwland in de tarwe en rogge veel secale cornutum was gevonden, werd van dit feit mededeeling aan Gedep. Staten gedaan met verzoek de gemeentebesturen opmerkzaam te maken op de gevaarlijke eigenschappen van deze stof, op de noodzakelijkheid om die stof te verwijderen en de molenaars attent te maken om geen graan dat die stof bevat te malen.

Een monster brood, bitter van smaak, werd scheikundig onderzocht, doch bevatte noch secale, noch vreemde meelsoorten, noch anorganische bijmengsels.

Drinkwater uit het gehucht Wissekerke (gemeente 's Heer Arendskerke) waar typhus zich voordeed, werd bij scheikundig onderzoek onbruikbaar bevonden, den burgemeester verzocht maatregelen te nemen tegen het verder gebruik en te zorgen voor goed drinkwater.

f. Correspondentie.

Den heer J. Persant Snoep te Wolfaartsdijk, die wenschte te weten of de verklaring van overlijden volgens art. 5 ook

moet worden afgegeven door den behandelenden geneesheer, indien deze op grooten afstand in eene andere gemeente woont, werd geantwoord, dat dit het geval schijnt te zijn, want dat in de memorie van toelichting staat: „wanneer het overlijden plaats had zonder voorafgaande geneeskundige behandeling kan het geven der verklaring door den burgemeester worden opgedragen aan den gemeente geneeskundige of tegen betaling aan een ander. (Later nader omschreven in art. 4 der begrafeniswet.)

Er wordt geene exceptie gemaakt voor geneesheeren die in andere gemeenten op grooten afstand wonen.

Dr. Goemans wenscht gaarne het gevoelen van den voorzitter te weten omtrent deze aangelegenheid. Hier is waarschijnlijk de meening neergelegd van dr. Carsten; ook dr. Fokker was van hetzelfde gevoelen, meermalen door hem daaromtrent geraadpleegd, was steeds zijne uitspraak: lex dura, sed ita. Intusschen blijkt meer en meer deze wetsinterpretatie in de praktijk bijna onuitvoerbaar. Moge in de stadspraktijk zich zelden of nooit moeijelijkheden in dit opzicht voordoen ten plattenlande zijn zij zeer frequent. Hoe dikwerf toch doet zich het geval niet voor, dat b.v. een minvermogend boerenarbeider van een der dorpen in Schouwen op marktdagen het advies komt inwinnen van een geneesheer te Zierikzee; na eenige malen den geneesheer bezocht te hebben blijft hij weg, daar verslimmering zijner ziekte dit bezoek niet toelaat. Hij wordt bedlegerig en sterft dikwerf eenige weken na den geneesheer te Zierikzee geraadpleegd te hebben en zonder de hulp van den gemeentegeneesheer te hebben ingeroepen. De ambtenaar van den burgerlijken stand meent dat art. 5 van wet III moet toegepast worden en de geneesheer uit Zierikzee is verplicht een afstand van eenige uren af te leggen, om een overlijden te constateeren, dat bij toepassing van art. 4 der begrafeniswet zonder moeite voor den gemeentedoodschouwer van dezen kan geeischt worden. Geen wonder, dat men in de verzoeking komt, om de verklaring van het overlijden te onderteekenen zonder het lijk geschouwd te hebben. In ieder geval wordt bij een vermogende de familie, bij een onvermogende de geneeskundige op onnoodige onkosten gejaagd.

De voorzitter meent, dat men de functie van den behandelenden geneesheer en van den doodschouwer moet scheiden. Laatstgenoemde is verplicht, zich persoonlijk te overtuigen van het overlijden; bij eerstgenoemden is zulks niet altijd streng noodzakelijk. Wanneer bv. de behandelende geneesheer eene phthisica op verren afstand in stervenden toestand heeft aangetroffen, kan hij zonder bezwaar de verklaring afgeven, wan-

neer hem bericht wordt, dat zijne patiente weinige uren daarna is overleden. Men kan zulks aan de moraliteit van den geneesheer overlaten; maakt deze echter bezwaar, dan ontbreekt de verklaring en wordt art. 4 der begrafeniswet toegepast en den doodschouwer de schouwing opgedragen.

Dr. de Man acht de door dr. Goemans bijgebrachte voorbeelden zwak: er doen zich in de praktijk veel krachtiger voor, welke de strenge toepassing van art. 5 van wet III bijna belachelijk zouden maken. Een patient bv. raadpleegt hem heden en sterft van nacht te Amsterdam zonder een ander geneesheer geraadpleegd te hebben; in Zeeuwsch-Vlaanderen wordt zeer dikwerf het advies ingewonnen van Gentsche doctoren; zal nu de ambtenaar van den burgerlijken stand hem kunnen verplichten naar Amsterdam te reizen, of den in een ander rijk gevestigden geneeskundige, om zich naar het Vlaamsche dorpje te verplaatsen? Het bezwaar is dikwerf hierin gelegen, dat de gemeentedoodschouwer geen bezwaar maakt, wanneer het een armlastige geldt, maar wel wanneer dit een vermogend ingezetene betreft, die door een elders gevestigd geneeskundige behandeld is. Zijns inziens moet men in dergelijke gevallen de medische statistiek loslaten en moeten de gemeentedoodschouwers verplicht kunnen worden de schouwing te verrichten, wanneer in hunne gemeente een patient komt te overlijden die tijdens zijn leven onder behandeling was van een elders gevestigd geneeskundige. Hij doet daarom het voorstel, dat de raad zich wende tot Gedeputeerde Staten met verzoek, om de burgemeesters der verschillende gemeenten uit te noodigen, om in de instructie van de gemeentedoodschouwers de verplichting op te nemen, om des gevorderd de schouwing te verrichten bij in hunne gemeente overleden, doch door elders gevestigde geneesheeren behandelde patienten.

Dr. Janssen ondersteunt het voorstel van dr. de Man en haalt ter overtuiging eenige voorbeelden uit de praktijk ten platten lande aan, hij deelt echter niet het gevoelen van den voorzitter, dat men het aan de moraliteit van den behandelenden geneesheer kan overlaten, of eene persoonlijke overtuiging al dan niet noodzakelijk is.

De voorzitter meent ook, dat vele moeijelijkheden kunnen voorkomen worden, wanneer in de instructie van den gemeentedoodschouwer zijne verplichtingen nauwkeurig omschreven worden en kan zich daarom wel met een schrijven aan Gedeputeerde Staten vereenigen.

Mr. Snijder acht zulks niet noodzakelijk. Wanneer toch de overledene tot op het oogenblik van overlijden in behandeling

is van een geneeskundige, zal de toepassing van art. 5 van wet III wel geen bezwaar opleveren, terwijl bij eene momentaneele behandeling, zooals in de gevallen door dr. Goemans en dr. de Man aangehaald, de toepassing van art. 4 der begrafeniswet te pas komt. Dan gelast de burgemeester zijn ambtenaar, die daarvoor afzonderlijk behoort bezoldigd te worden, tot de schouwing over te gaan.

Hij verklaart zich dus tegen het voorstel van dr. de Man, dat hierop in stemming gebracht met algemeene stemmen wordt aangenomen met uitzondering van die van mr. Snijder.

g. Onderzoek zeeschepen.

In het 2de kwartaal werden door den geneeskundige belast met dit onderzoek te Brouwershaven 10 schepen onderzocht en de bemanning gezond bevonden.

In het 3de kwartaal werden geene zeeschepen onderzocht.

h. Handhaving van reglementen.

De waarn. inspecteur was de meening toegedaan dat art. 18 van wet IV hem geene vrijheid gaf vergunning te verleenen aan den heer J. Adam apotheker te Goes, om de gemeente apotheek tegelijk met de zijne waar te nemen, omdat in dat artikel slechts sprake is van een gesticht van liefdadigheid. Aangezien echter in art. 5 van diezelfde wet gesproken wordt van „instellingen van ziekenzorge of andere gestichten van liefdadigheid" waaruit moet worden afgeleid dat instellingen van ziekenzorge behooren onder gestichten van liefdadigheid, en het duidelijk is dat de zoogenoemde gemeente apotheek uitsluitend dient voor instellingen van ziekenzorge, zoo vermeende de inspecteur dat er geen reden bestond af te wijken van de door dr. Fokker gevolgde gedragslijn en werd aan den heer J. Adam voor een jaar vergunning verleend de gemeente apotheek waar te nemen.

Aan den officier van gezondheid werd verzocht onderzoek te doen instellen naar een feit, dat den inspecteur was medegedeeld en waaruit zou blijken dat de Antwerpsche tandmeester v. Stratum niet alleen tanden inzet, maar ook tanden trekt te Ter Neuzen.

De burgemeester van Axel werd verzocht het oog te doen houden op de handelingen van bovengenoemden tandmeester.

Uit een onderzoek naar de juistheid van de mededeeling, dat de bedienden uit de apotheek van de weduwe Johannissen te Goes geneesmiddelen verkochten, is niet gebleken dat zij bij den verkoop tegen de wet zondigden, en beneden de bepaalde hoeveelheid verkochten.

5°. *Winkelvisitatie.*

Staat van de apotheken.

Voorraad van de geneeskundigen, bevoegd tot het leveren van geneesmiddelen.				Apotheken.				Drogistwinkels.			
Goed.	Voldoende.	Slecht.	Hervisitatie.	Goed.	Voldoende.	Slecht.	Hervisitatie.	Goed.	Voldoende.	Slecht.	Hervisitatie.
56	11			33	3	·		1			

Algemeene indruk bij de visitatie.

Eerste ring. De commissie constateert met genoegen dat bij $^3/_4$ gedeelte de classificatie als goed kon opgeteekend worden, terwijl bij velen, waar die toestand als voldoende werd vermeld, dit meer is toe te schrijven aan afwijkingen in de voorschriften en gebrek aan zindelijkheid dan wel aan de ondeugdelijkheid der geneesmiddelen zelve.

De apotheek van een geneeskundige liet nog al te wenschen over, zoodat het noodig geoordeeld werd eene ernstige waarschuwing te geven.

Slechts bij enkele apotheken vond de commissie het antidotum arsenici, zooals dit in de pharmacopoea is aangegeven, aanwezig. Aangezien een lid van de visiteerende commissie van meening was dat dit praeparaat bij apothekers niet in voorraad behoefde te zijn, werd het wenschelijk geacht niet te streng daarop toe te zien bij apothekers en die zaak te bespreken in de vergadering van den geneeskundigen raad.

De heer Hennequin wenscht omtrent deze aangelegenheid wel het gevoelen van den Raad te kennen, waarop de voorzitter als zijne meening te kennen geeft, dat volgens de bewoordingen zoowel van pharmacopoea als van het koninklijk besluit van 23 Juli 1872 § 82, de praeparaten afzonderlijk moeten voorhanden zijn.

De heer de Ligny vindt de bewoordingen van de pharmacopoea niet duidelijk; hij acht het minder noodzakelijk dat het praeparaat bij de apothekers gereed gemaakt voorhanden zij dan bij de geneesheeren ten platten lande in het belang eener spoedige toediening. In ieder geval onderzoeke de visiteerende commissie, of de bestanddeelen deugdelijk zijn.

Na eenige discussie blijkt de vergadering het gevoelen van den inspecteur te deelen.

Tweede ring. Op enkele uitzonderingen na worden de apotheken zeer voldoende genoemd. De apotheken van twee geneeskundigen werden noch goed noch slecht genoemd; daarmede zal waarschijnlijk bedoeld worden dat zij voldoende geacht werden. Het bewijs dat het milligramgewicht geijkt was werd bij alle gevonden.

Derde ring. De algemeene indruk was zeer gunstig, twee apotheken konden niet onder de eerste rubriek gerangschikt worden, omdat verzuimd was de miligramgewichten ter verificatie op te zenden. De heer de Ligny te Middelburg, heeft zich bereid verklaard milligramgewichten in ontvangst te nemen en te doen verifieeren. Zij worden dan per omgaande post teruggezonden.

Vergunningen. Aan P. A. Pieterse te Sluis werd vergunning verleend de apotheek van den heer Hennequin tijdelijk met de zijne waar te nemen.

Materieel voor ongelukken. De verbandkisten ontbraken nog steeds op de stations van den spoorweg Mechelen—Ter Neuzen, waarvan mededeeling aan den minister gedaan werd. Op de stations van den staatsspoorweg waren de verbandkisten in orde.

Inschrijving van leerlingen in de verloskunde. 16 kandidaten hebben zich aangemeld om te worden geëxamineerd als leerling op de Rijkskweekschool te Amsterdam. Slechts 6 konden worden ingeschreven. Van deze werden 3 geplaatst aan de Rijkskweekschool, te weten: Neeltje Jochem, geb. te Tholen, Elisabeth Schouten, geb. te Scherpenisse, Maria Hubertina Baden, geb. te Middelburg.

Verslagen: De mededeelingen verder voor kennisgeving aangenomen zijnde, worden de rapporten der gecommitteerden voor de winkelvisitatiën overgelegd.

Winkelvisitatie. De voorzitter geeft hierop zijne bevreemding te kennen, dat eene apotheek als *niet goed* en *niet slecht* is gequalificeerd en wenscht daaromtrent inlichtingen, waarop dr. Janssen verklaart in gesloten zitting de noodige opheldering te verschaffen.

Nadat de secretaris nog heeft herinnerd aan een besluit van den Raad van 29 November 1873, waarbij besloten werd drie qualificaties aan te nemen *goed*, *voldoende* of *slecht*, worden de rapporten voor kennisgeving aangenomen.

Drinkwateronderzoek. Aan de orde is thans het rapport van dr. Couvée betreffende een onderzoek van het water der openbare drinkwatergelegenheden in de verschillende gemeenten van Schouwen, Tholen en Zeeuwsch Vlaanderen, welk rapport, vergezeld van uitvoerige tabellen, (Bijlage B.) door den secretaris wordt voorgelezen.

Dadat dr. Couvée aan dr. Keijzer eenige inlichtingen verschaft

had omtrent den toestand van het drinkwater te St. Maartensdijk, brengt de voorzitter dr. Couvée den dank der vergadering voor de wijze, waarop hij het hem opgedragen mandaat heeft ten uitvoer gelegd.

Daar tengevolge van het door dr. Seelheim over twee jaar uitgebracht rapport omtrent het drinkwater in Walcheren en van dr. Couvée ten voorleden jare over het water in de Bevelanden, thans het onderzoek zich over de geheele provincie heeft uitgestrekt, wordt dr. Couvée uitgenoodigd van deze rapporten een geheel te vormen.

Deze zich daartoe bereid verklarende, wordt besloten dit verzamelrapport te laten drukken en daarvan aan de verschillende gemeentebesturen een exemplaar uit te reiken.

Nazien van het archief.

Het rapport der commissie tot nazien van het archief aan de orde zijnde, deelt de secretaris mede, dat het archief, de inventaris en de bibliotheek door de commissie in orde bevonden zijn, dat het wenschelijk is een supplement van deze catalogus te laten drukken, — waartoe besloten wordt, — maar dat de in bruikleen aan den geneeskundigen raad afgestane, doch in eigendom aan de gemeente Middelburg toebehoorende pathologische praeparaten van de voormalige Clinische school zijn afgestaan aan de godshuizen.

Dr. de Man deelt hierop mede, dat de in de catalogus van de collectie praeparaten van de voormalige geneeskundige school te Middelburg vermelde physische en pharmacologische praeparaten reeds voor een deel waren overgegaan aan het rijk, voor een ander deel in tweede bruikleen waren afgestaan aan 's Rijks kweekschool alhier. Ook dit gedeelte is thans aan het rijk afgestaan. De boek- en plaatwerken blijven in bruikleen bij den geneeskundigen raad, maar alle overige praeparaten zijn thans afgestaan aan de godshuizen, die ze in het gasthuis alhier beheert. De vraag is thans, of de geneeskundige raad deze van de godshuizen in bruikleen wenscht te nemen of niet. Met het oog op de geringe belangstelling, welke door de geneeskundigen voor deze verzameling wordt aan den dag gelegd, meent hij een negatief advies te moeten uitbrengen, temeer daar de praeparaten toch ten allen tijde ter beschikking blijven van de geneeskundigen. De vergadering vereenigt zich hiermede.

Herziening van het reglement.

Mr. Snijder, als rapporteur der commissie voor herziening van het reglement, wijst in een nauwkeurig uitgebracht verslag op eenige tegenstrijdige bepalingen in enkele artikelen, maar vooral op de omslachtige en bijna onmogelijke bepalingen van art. 23, waarbij de stemming over personen geregeld wordt.

De voorzitter dankt mr. Snijder, erkent de juistheid van de

voorgestelde wijzigingen, maar acht ze toch niet van zoo ingrijpenden aard om tot eene herziening van het reglement over te gaan.

Ook mr. Snijder wil de noodzakelijkheid eener herziening niet bepleiten, maar meent toch, dat de zonderlinge redactie van art. 23 de bestendiging van dit artikel niet toelaat.

De voorzitter stelt hierop voor het rapport van mr. Snijder in het archief te deponeeren, ten einde bij eventueele herziening van het reglement daarvan gebruik te kunnen maken, inmiddels evenwel bij besluit dezer vergadering het bestaand art. 23 te laten vervallen en te vervangen door het volgend nieuw art. 23:

Alle besluiten worden door volstrekte meerderheid der stemmende leden opgemaakt.

Wanneer de stemmen staken, wordt een voorstel geacht niet te zijn aangenomen.

Wanneer bij stemming over personen geene volstrekte meerderheid wordt verkregen, heeft eene tweede vrije stemming plaats. Wordt bij deze tweede stemming geene volstrekte meerderheid verkregen, heeft eene herstemming plaats tusschen de twee of meerdere personen, die de meeste stemmen op zich vereenigd hebben.

Bij herstemming wordt hij gekozen, die de meeste stemmen heeft verkregen.

Bij staking van stemmen over personen beslist het lot.

Benoeming Commissiën: tot nazien der rekening. tot geven van advies. tot resumtie der notulen.

Aldus besloten zijnde, worden als leden der Commissie tot nazien der rekening bij loting aangewezen de hh. de Ligny, Keyzer en Hennequin; tot leden der commissie tot het geven van advies, bij continuatie voorgedragen de hh. de Man, Keyzer en de Ligny, en tot leden der commissie tot resumtie der notulen de hh. de Man en de Wind. Alle benoemden ter vergadering aanwezig verklaren zich bereid het hun opgedragen mandaat te aanvaarden.

Herbenoeming Correspondeerende leden.

De aan de beurt van aftreding zijnde correspondeerende leden K. Was te St. Maartensdijk en G. J. Bertel te Koudekerke, worden als zoodanig herbenoemd.

Voorstellen: Revisie minimalijst.

De voorzitter stelt voor, naar aanleiding van het in de voorjaarsvergadering besprokene, de minimalijst te herzien. Aldus besloten zijnde, worden de hh. Hennequin en de Ligny uitgenoodigd, om in de volgende vergadering de noodige wijzigingen voor te stellen. Aldus besloten.

Verkoop geheimmiddelen.

De voorzitter stelt thans aan de orde den brief van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht betreffende den verkoop van geheimmiddelen.

Na voorlezing van den brief door den secretaris, geeft dr. de

Maar als zijne meening te kennen, dat de bestrijding van den verkoop van geheimmiddelen door apothekers nimmer doel zal treffen. Wanneer men naar aanleiding van de 2de alinea van art. 6 van wet IV vraagt naar het voorschrift, waarnaar het middel bereid is, krijgt men ten antwoord, dat de apotheker het voorschrift in zijne lessenaar bewaart en desgevorderd wordt het ook vertoond. Wie zal uitmaken of het voorschrift juist aan het middel, China la Roche, Urbanuspillen, enz. beantwoordt.

De heer de Ligny kan zulks niet toegeven; wanneer de visiteerende commissiën een depôtmiddel vinden, kunnen zij het voorschrift vragen en onderzoeken, of het middel aan het voorschrift beantwoordt. Hij erkent echter, dat hieraan groote bezwaren verbonden zijn en zou liever zien, dat de geneeskundige Raden gezamenlijk een anderen weg insloegen, namelijk door het benoemen eener commissie, die zich onledig houdt met het onderzoeken van alle geheimmiddelen en de resultaten van dat onderzoek openbaar maakt. Hij wijst op de China la Roche, pill. Blancard, pill. Blaud enz. die daardoor opgehouden hebben geheimmiddelen te zijn.

De voorzitter meent ook, dat de strijd niet moet gezocht worden tegen middelen, door den heer de Ligny genoemd, waarvan de samenstelling voldoende bekend is, ook niet tegen middelen, die alleen door fabriekmatige bewerking een aangenamer vorm verkrijgen, als capsules met teer, terpentijn, enz. maar tegen zoo vele andere, welke zich bij onbekende samenstelling alleen door hoogen prijs onderscheiden. Hij meent, dat alvorens men met vrucht den verkoop door onbevoegden wil bestrijden, eerst den verkoop van geheimmiddelen door apothekers moet te keer gaan. Hij herinnert, hoe deze handel met kracht in het Noorden van ons land wordt bestreden, maar in Holland en de zuidelijke provinciën tot dusver weinig tegenstand vindt. Het denkbeeld van den heer de Lignij kan hij niet ondersteunen, op grond dat daaromtrent moeielijk tusschen de verschillende raden overeenstemming zal worden verkregen.

Ook de heer de Looze acht het benoemen van eene commissie als door den heer de Ligny bedoeld onnoodig, daar de redactie van het pharmaceutisch weekblad geregeld de samenstelling van alle geheimmiddelen met prijsopgave openbaar maakt.

De heer de Ligny geeft zulks toe maar wil aan die openbaarmaking een officieel karakter toekennen.

De heer Hennequin zou ook gaarne alle depotmiddelen uit de apotheek verwijderd zien, maar meent dat men met onoverkomelijke bezwaren te doen heeft. Men stelt in zijne omgeving

zeer veel vertrouwen in de frequent door Belgische geneesheeren voorgeschreven depotmiddelen.

Het voorstel van den voorzitter om overeenkomstig het schrijven van den geneeskundigen raad voor Gelderland en Utrecht den verkoop van geheimmiddelen door apothekers te bestrijden, wordt met 8 tegen 5 stemmen verworpen. Voor het voorstel stemden de hh. de Ligny, Martin, Walraven, Hennequin en de voorzitter.

Onderzoek naar trichinen in spek.

Met het oog op de in Amsterdam voorgekomen trichinen in spek betoogt de voorzitter de wenschelijkheid, dat op het ingevoerde spek toezicht worde gehouden en dat bepaalde personen als permanente commissie zich voortdurend belasten met dat toezicht en het onderzoek van verschillende monsters. Voor den tijdroovenden arbeid en voor noodzakelijke voorschotten, welke dit onderzoek zal vorderen, stelt hij voor een crediet te openen van *f* 200. De bedoeling is het onderzoek over geheel Zeeland uit te strekken.

Dit voorstel met algemeene stemmen aangenomen zijnde, stelt de voorzitter als leden dezer Commissie voor den voorzitter en secretaris van den raad en Dr. Couvée met des gevorderde toevoeging van nog een tweede deskundig lid. Aldus besloten.

Mededeelingen: granuleuse oogontsteking.

De voorzitter deelt verder mede, dat volgens een schrijven van den Minister van Oorlog eene epidemie van granuleuse oogontsteking op de Militaire Academie te Breda voorkomt. Hij vestigt hierop de aandacht der leden met verzoek, om indien hun verdachte gevallen in hunne praktijk mochten voorkomen, hem daarvan bericht te doen;

Bureau voor scheikundige onderzoekingen

dat het Bureau voor scheikundige onderzoekingen zich onledig houdt met een onderzoek van voorwerpen, die ten platten lande in kleine winkeltjes verkocht worden, als gekleurd suikergoed, anijszaad, meelsoorten, enz., en dat het in de voorjaarsvergadering hieromtrent rapport zal uitbrengen;

Prijs verzameling van stukken.

dat de prijs van de *Verzameling van stukken* dit jaar van *f* 3.— op *f* 4.— is moeten gebracht worden wegens de onkosten verbonden aan de samenstelling der kaarten aantoonende de verspreiding van geneeskundigen.

Circulaire aan apothekers en geneeskundigen

Deze mededeelingen voor kennisgeving aangenomen zijnde, vraagt de voorzitter, of de leden het wenschelijk achten, om bij circulaire de apothekers te herinneren aan de bepalingen van art. 13 en 14 van wet IV, ten einde ingeslopen misbruiken bij den verkoop van vergiften te keer te gaan en de geneeskundigen uit te noodigen, om hun recept te voorzien van het „ne iteretur", wanneer zulks hun noodig voorkomt, bij het

voorschrijven van sommige geneesmiddelen, als chloral, morphine, enz.

De vergadering acht echter, na eenige door dr. de Man en den secretaris gegeven inlichtingen, eene dergelijke circulaire voor Zeeland niet noodzakelijk.

Invoering nieuwe balansen.

De heer de Ligny vraagt of bij de invoering der nieuwe balansen op 1 Februari a. s. de geneeskundigen ten platte lande ook verplicht zullen worden 3 balansen te hebben.

Daar echter blijkt, dat deze invoering een jaar is uitgesteld, zal op deze zaak later teruggekomen worden.

Goesche geneeskundigen.

De voorzitter doet hierop mededeeling van een ingekomen schrijven van den Officier van Justitie van 24 Nov. jl., kennisgevende, dat hem na gedaan onderzoek gebleken is, dat de handelingen van de geneeskundigen te Goes betrekkelijk het leveren van geneesmiddelen niet strafrechterlijk vervolgbaar zijn. De Officier daarbij de daartoe betrekkelijke stukken ter kennisneming toezendende, wordt besloten deze stukken in handen te stellen van de commissie tot het geven van adviezen namens den raad, ten einde daarop in de eerstvolgende vergadering te rapporteeren.

Benoeming correspondeerend lid.

De voorzitter stelt thans voor den heer Gerth van Wijk, leeraar aan de hoogere burgerschool alhier, te benoemen tot correspondeerend lid van den raad en, indien de vergadering zich met deze benoeming vereenigen kan, hem dan te assumeeren als tweede deskundig lid bij de heden avond benoemde trichinencommissie. Aldus besloten.

Toepassing art. 1 begrafeniswet op onvoldragen vruchten.

De secretaris vestigt de aandacht op de discussiën in den geneeskundigen raad voor Gelderland over de kwestie, in hoeverre art. 1 der begrafeniswet toepasselijk is op onvoldragen vruchten (*Vers. van stukken* 1879, bl. 128) en vindt het daarbij opgegeven gevoelen van het rechtsgeleerd lid allezins onvoldoende. Hem komt voor, dat in dezen het eenige richtsnoer voor den medicus moet zijn de vraag, of de vrucht al dan niet den grens van levensvatbaarheid bereikt heeft. De vergadering blijkt na eenige discussie deze meening te deelen.

Na mededeeling van dr. Couvée, dat hem op verzoek trichinenhoudend vleesch uit Berlijn is toegezonden en dat hij bereid is na afloop der vergadering eenige microskopische praeparaten te demonstreeren, wordt, niemand verder iets voor te stellen hebbende, de vergadering door den voorzitter gesloten.

Aldus voorloopig vastgesteld.

J. P. Berdenis van Berlekom,
Secretaris.

Bijlage A.

OVERZICHT van de berichten der gemeentebesturen in Zeelan inrichtingen tot verpleging van krankzinnigen.

VOLGNUMMER.	NAMEN DER GEMEENTEN.	
1	Aagtekerke. . . .	Geene doelmatige gelegenheid tot tijdelijke bewaring. geval dat zich in vele jaren voordeed, betrof een be tijdelijk in het armhuis verpleegd werd.
2	Aardenburg . . .	In het burgergasthuis is een lokaal opzettelijk ingericht loopige bewaring.
3	Arnemuiden . . .	Geene gelegenheid tot afzondering of bewaring. Bij vo gelegenheid worden de lijders zoo spoedig mogelijk naar e kundig gesticht opgezonden.
4	Axel.	Er bestaat eene geschikte gelegenheid tot voorloopige b een der lokalen van het kazernegebouw.
5	Baarland	Geene afzonderlijke inrichting tot verpleging en ook noodzakelijk. Bij voorkomende gevallen worden de lijders, overbrenging naar een gesticht, ten huize hunner bloed verpleegd, onder streng toezicht van het gemeentebestuur.
6	Biervliet	In voorkomende gevallen wordt zorg gedragen voor eene verpleging. In het gemeentehuis bestaat eene doeltreffende tot bewaring.
7	Biggekerke. . . .	Geene gelegenheid tot tijdelijke bewaring. Bij voorkomen zou aanvrage aan het gesticht te Middelburg tot tijdelijke geschieden.
8	Borssele.	Geene gelegenheid tot tijdelijke bewaring. Bij voorkomen wordt omtrent de behandeling in overleg getreden met d kundige.
9	Boschkapelle . . .	Geen gelegenheid tot tijdelijke bewaring. Bij een geval in jaren voorgekomen, zorgde het gemeentebestuur voor verpleging en bewaking in de woning des lijders, ten gemeente, tot aan de overbrenging naar een gesticht.
10	Breskens	In een huis van arrest zijn twee afgesloten lokalen aanwe lijders voorloopig geplaatst kunnen worden.
11	Brouwershaven . .	In het ziekenhuis is voldoende gelegenheid. Ingeval i tegelijk zieken mochten verpleegd worden, zou voor een bewaring localiteit op het stadhuis daarvoor ingericht kun
12	Bruinisse	In voorkomende gevallen worden onverwijld pogingen tot opname in het gesticht te Delft. Voor tijdelijke bewari der lokalen van het gasthuis gebruikt worden. De doelmati lokalen wordt echter in twijfel getrokken.
13	Burgh	Voor tijdelijke bewaring buiten de woning kan de noodi heid tot opname wel worden gevonden.
14	Cadzand.	Geen andere gelegenheid tot opname dan het gebouw be lijders aan besmettelijke ziekten.

VOLGNUMMER.	NAMEN DER GEMEENTEN.	
15	Cats	Geene gelegenheid tot tijdelijke bewaring. In voorkomende gevallen zouden de meest doeltreffende maatregelen genomen worden tot verpleging aan huis, tot den tijd der overbrenging naar een gesticht.
16	Clinge	Geene gelegenheid tot tijdelijke bewaring.
17	Colijnsplaat . . .	Als bij Cats.
18	Cortgene	Idem.
19	Domburg	Geene doelmatige gelegenheid tot tijdelijke bewaring. In de hoogst zeldzaam voorkomende gevallen werden de lijders aan huis verpleegd en moest ook wel het dwangbuis aangewend of tot binden de toevlucht genomen worden.
20	Dreischor	Geene inrichting tot verpleging aanwezig. In het voorkomend geval, wanneer verpleging aan huis onraadzaam was, zou zoodanig lijder kunnen worden verpleegd in een der zalen van het gemeentehuis.
21	Driewegen	Geene doeltreffende gelegenheid aanwezig. Met den meesten spoed wordt getracht de lijders in een gesticht te doen opnemen.
22	Duivendijke . . .	Geene gelegenheid tot verpleging. De noodzakelijkheid heeft zich nog niet voorgedaan. Bij voorkomende gevallen zou er bij particulieren zonder twijfel gelegenheid bestaan tot tijdelijke verzekering of bescherming des lijders, ten algemeene nutte te bekostigen.
23	Ede.	De verpleging zou aan huis van den lijder moeten geschieden.
24	Elkerzee	Geene gelegenheid tot verpleging. In een enkel voorkomend geval werd gezorgd voor eene menschlievende behandeling van de zijde der huisgenooten. Daarop zal ook in het vervolg het oog gehouden worden.
25	Ellemeet	Geene inrichting tot tijdelijke verpleging. Bij voorkomende gevallen zal worden zorg gedragen voor menschlievende behandeling.
26	Ellewoutsdijk . . .	Als boven.
27	Goes.	In het gasthuis is een lokaal bestemd tot voorloopige opneming Het voldoet geheel aan de eischen voor dergelijke inrichtingen. Alleen zou het te klein zijn voor eene langdurige verpleging. Het is bestemd alleen voor lijders uit de gemeente. Die uit andere gemeenten worden afgewezen.
28	Graauw.	Bij voorkomende gevallen worden de lijders, onder politietoezicht, bij hunne familie verpleegd tot de opname in een gesticht.
29	's Gravenpolder . .	Het aanwezig ziekenlokaal zou tot voorloopige verpleging kunnen worden gebezigd.
30	Groede	Geene inrichting aanwezig. Van het lokaal voor lijders aan besmettelijke ziekten zou kunnen worden gebruik gemaakt.
31	Grijpskerke. . . .	Geene gelegenheid tot verpleging. In voorkomende gevallen zou een tijdelijke opneming in het gasthuis te Middelburg moeten worden aangevraagd.
32	Haamstede	Bij voorkomende gevallen worden de lijders, in overleg met de geneesheeren, door vertrouwde personen in hunne woning verpleegd. Wanneer verpleging buiten de woning moest geschieden zou eene gelegenheid tot opneming wel gevonden kunnen worden.
33	's Heer Abtskerke .	Geene gelegenheid tot voorloopige bewaring. In geval van noodzakelijkheid zou men trachten opneming in het gasthuis te Goes te verkrijgen.
34	's Heer Arendskerke.	Geene gelegenheid tot voorloopige bewaring. Voldoende maatregelen worden genomen wanneer dit noodig is.
35	's Heerenhoek . . .	Geene doeltreffende gelegenheid aanwezig. Voorloopige verpleging geschiedde tot dusver aan huis van den lijder.

VOLGNUMMER.	NAMEN DER GEMEENTEN.	
36	Heille	Geene doeltreffende gelegenheid aanwezig. In voorkomende gevallen wordt naar omstandigheden en gelegenheid gehandeld.
37	Heinkenszand . . .	Geene gelegenheid tot voorloopige bewaring. In voorkomende gevallen worden gewoonlijk zulke maatregelen genomen als noodig worden geoordeeld.
38	Hengstdijk	Bij voorkomende gevallen zullen de lijders in hunne woning moeten worden verpleegd.
39	Hoedekenskerke . .	Geene doeltreffende gelegenheid aanwezig. De lijders werden tot dusver, onder toezicht van het gemeentebestuur, bij hunne bloedverwanten verpleegd. Men wenscht van dezen regel niet af te wijken. Alleen in zeer ernstige gevallen zou gebruik kunnen worden gemaakt van het gebouw bestemd voor lijders aan besmettelijke ziekten, namelijk wanneer dit niet bevolkt was. Een lokaal voor krankzinnigen uitsluitend in te rigten, acht men niet gebiedend noodzakelijk.
40	Hoek	In voorkomende gevallen wordt van gemeentewege de noodige hulp en bijstand geboden tot eene behoorlijke verpleging volgens de aanwijzing van den geneesheer. Tegen ruwe en onmenschelijke behandeling wordt gewaakt. Een afzonderlijke inrichting bestaat niet en wordt niet noodig geacht.
41	Hontenisse	Geene afzonderlijke inrichting tot voorloopige bewaring. In 1877 werd met goed gevolg voor een lijder gebruik gemaakt van een door de gemeente gehuurde en tot ziekenhuis ingerichte woning. Bij voorkomende gevallen zou daarvan weder gebruik gemaakt worden.
42	Hoofdplaat	Geene inrichting tot voorloopige bewaring. In voorkomende gevallen zou, onder behoorlijk toezicht, gebruik kunnen worden gemaakt van het aan de gemeente behoorend huis van ziekenverpleging.
43	Hulst	De lijders zijn steeds bewaakt en verzorgd ten hunnen huize. Men acht de lokalen van het landhuis eene goede gelegenheid tot voorloopige verpleging.
44	Kapelle	Geene gelegenheid aanwezig. Is ook bezwaarlijk te vinden. In voorkomende gevallen zou men, des noods gebruik kunnen maken van het lokaal tot verpleging van besmettelijke zieken, doch zoo kort mogelijk, daar het niet doeltreffend kan genoemd worden, en de woning waarvan het lokaal deel uitmaakt bovendien is verhuurd, zonder dat de huurder de verplichting tot het verplegen van zoodanige lijders is opgelegd.
45	Kattendijke. . . .	Een lokaal beschikbaar dat voor verpleging voor korten tijd zou kunnen worden ingericht.
46	Kerkwerve. . . .	Geene doeltreffende gelegenheid aanwezig. In voorkomende gevallen zal men toezien op de verpleging en zoo noodig medewerking verleenen tot plaatsing in een gesticht.
47	Kloetinge	Er is nimmer aan gedacht voor eene doeltreffende gelegenheid te zorgen. Mocht een geval zich voordoen, dan zou men tijdelijke opname in het gasthuis te Goes verzoeken.
48	Koewacht	Geen lokaal aanwezig. In voorkomende gevallen worden de lijders onder opzicht en bewaring van een daartoe geschikt persoon gesteld, tot aan hunne opneming in een gesticht.
49	Koudekerke . . .	Geene doelmatige bewaarplaats aanwezig. In voorkomende gevallen zou men tijdelijke verpleging in het gasthuis te Middelburg verzoeken.

VOLGNUMMER.	NAMEN DER GEMEENTEN.	
50	Krabbendijke . . .	Geene doeltreffende gelegenheid aanwezig, en behoefte daaraan doet zich niet gevoelen. In voorkomende gevallen zullen maatregelen genomen worden in het belang van den lijder en van het algemeen.
51	Kruiningen . . .	Als boven.
52	Meliskerke	Geene gelegenheid aanwezig. Opneming in het gasthuis te Middelburg zou worden aangevraagd.
53	Middelburg. . . .	In het gasthuis twee lokalen ingericht tot tijdelijke verpleging.
54	Terneuzen	Van wege het gem. best. wordt hulp en bijstand verleend opdat de tijdelijke verpleging geschiede overeenkomstig de geneeskundige aanwijzing. Opzending naar een gesticht wordt steeds bevorderd. Tegen ruwe en onmenschelijke behandeling wordt gewaakt. Geene inrichting tot verpleging aanwezig. De zaak eischt geene nadere voorziening.
55	Nieuwerkerk . . .	Geene doeltreffende gelegenheid aanwezig. Opzending naar een gesticht wordt bevorderd.
56	Nieuw- en St. Joosland	Geene doeltreffende gelegenheid aanwezig. Verpleging geschiedt in de woning, tot dat de lijder gevaarlijk wordt geacht, als wanneer tijdelijke verpleging te Middelburg geschiedt. Eene dergelijke wijze van handelen is minder drukkend voor de gemeente dan het stichten van een gebouw.
57	Nieuwvliet. . . .	Het lokaal bestemd voor lijders aan besmettelijke ziekten zou, bij voorkomende gevallen, beschikbaar kunnen worden gesteld.
58	Nisse	Geen doeltreffende gelegenheid aanwezig.
59	Noordgouwe . . .	Als boven. Zoodra een krankzinnige gevaarlijk wordt, of de familie daartoe den wensch kenbaar maakt, wordt van wege het gemeentebestuur medewerking verleend tot plaatsing in een gesticht.
60	Noordwelle. . . .	De mogelijkheid wordt betwijfeld om krankzinnigen binnen een à twee dagen in een gesticht te doen opnemen, daar rechterlijke machtiging wordt vereischt en bovendien overbevolking in de gestichten geene zekerheid tot dadelijke plaatsing aanbiedt. In voorkomende gevallen is steeds tot zachtheid en voorzichtigheid in de voorloopige verpleging aangespoord. Er bestaat geene gelegenheid in de gemeente tot verpleging.
61	Oostburg	Geene inrichting aanwezig. In voorkomende gevallen zou gebruik moeten worden gemaakt van het gebouw bestemd tot opneming van lijders aan besmettelijke ziekten.
62	Oosterland	Geene gelegenheid aanwezig. Zou ook bezwaarlijk te vinden zijn en men betwijfelt of daaraan wel behoefte bestaat.
63	Oostkapelle. . . .	Geene gelegenheid aanwezig. In voorkomende gevallen wordt op de verpleging toezigt gehouden.
64	Oost- en West-Souburg	Geene gelegenheid aanwezig. De noodzakelijkheid daartoe is nog niet voorgekomen.
65	Ossenisse	Geene gelegenheid aanwezig. Verpleging aan huis tot aan de opzending naar een gesticht geschiedt onder streng toezicht van de politie.
66	Oudelande	Krankzinnigen kunnen voorloopig verpleegd worden in de inrichting voor lijders aan besmettelijke ziekten, wanneer zoodanige lijders niet aanwezig zijn.
67	Oud Vosmeer . . .	In voorkomende gevallen wordt met spoed gehandeld tot opneming in een gesticht. Geene andere gelegenheid in de gemeente aanwezig dan die bestemd voor lijders aan besmettelijke ziekten waarvan dan ook gebruik zou worden gemaakt.

VOLGNUMMER.	NAMEN DER GEMEENTEN.	
68	Ouwerkerk . . .	Eene spoedige plaatsing in een gesticht wordt bevorderd, zoo ook eene zachtaardige en goede behandeling. Voor voorloopige verpleging zou gebruik moeten worden gemaakt van eene kamer in het armenhuis.
69	Overslag	Geene gelegenheid aanwezig. Hoe te handelen in voorkomende gevallen, is niet op te geven, daar dit van den toestand van den lijder afhankelijk wordt gesteld.
70	Ovezand	Geene gelegenheid aanwezig. Eene spoedige plaatsing in een gesticht wordt bevorderd.
71	Philippine	Geene gelegenheid aanwezig. In voorkomende gevallen zou gebruik gemaakt worden van de inrichting tot verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten.
72	Poortvliet	In voorkomende gevallen worden de lijders bij de familie verpleegd onder toezicht van geschikte personen.
73	Renesse.	Als bij Noordwelle.
74	Retranchement . .	In voorkomende gevallen wordt met de lijders naar omstandigheid op eene menschelijke wijs gehandeld. Doeltreffende gelegenheid niet aanwezig.
75	Rilland Bath . . .	Een ziekenhuis aanwezig, dat wel geschikt is om, des noodig, in de eerste verpleging te voorzien.
76	Ritthem	In voorkomende gevallen zouden lijders tijdelijk in het armhuis kunnen worden opgenomen of naar het gasthuis te Middelburg worden vervoerd.
77	Sas van Gent. . .	Voor de behandeling van lijders zijn geen bepaalde regelen gesteld. Er bestaat geene gelegenheid tot voorloopige verpleging. In een gebouw, eigendom der gemeente, is echter steeds eene kamer beschikbaar.
78	Scherpenisse . . .	In voorkomende gevallen zou gebruik kunnen worden gemaakt van een der zalen in het gemeentehuis.
79	Schoondijke . . .	Geene gelegenheid aanwezig. Noodzakelijkheid tot oprichting onnoodig geacht. Bij voorkomende gevallen moet naar omstandigheden worden gehandeld.
80	Schore	Geene doeltreffende gelegenheid aanwezig. Behoefte daaraan doet zich niet gevoelen. In voorkomende gevallen zullen maatregelen genomen worden, zoo in het belang van den lijder als van het algemeen.
81	Serooskerke . . . (*Schouwen*)	Als bij Noordwelle.
82	Serooskerke . . . (*Walcheren*)	Geene gelegenheid aanwezig. In voorkomende gevallen geschiedde de verpleging vóór de overbrenging naar een gesticht in het huis van den lijder of werd hij naar het ziekenhuis te Middelburg overgebracht.
83	St. Annaland . . .	Een der lokalen van het ziekenhuis biedt geschikte gelegenheid tot tijdelijke verpleging aan, welke zou geschieden in overleg met den geneeskundige en met inachtneming van de omstandigheden van den lijder.
84	St. Anna ter Muiden.	Geene gelegenheid aanwezig. In voorkomende gevallen zal naar omstandigheden worden gehandeld.
85	St. Jansteen . . .	In voorkomende gevallen zou gebruik gemaakt kunnen worden van het ziekenhuis bestemd voor lijders aan besmettelijke ziekten, of wel zou men trachten de lijders voorloopig te doen opnemen in het huis van bewaring te Hulst.
86	St. Kruis	Geene andere gelegenheid aanwezig dan de bewaarplaats voor tijdelijke arrestanten in het torengebouw.

VOLGNUMMER.	NAMEN DER GEMEENTEN.	
87	St. Laurens. . . .	Geene gelegenheid aanwezig. In voorkomende gevallen worden de lijders voorloopig naar het gasthuis te Middelburg overgebracht.
88	St. Maartensdijk . .	In voorkomende gevallen biedt een gedeelte der bewaarschool eene zeer goede gelegenheid aan tot doeltreffende bewaring.
89	St. Philipsland. . .	Geene gelegenheid aanwezig. In voorkomende gevallen zou de lijder, na raadpleging van den geneeskundige, ten zijnen huize, onder toezicht der politie verpleegd worden, terwijl in gevaarlijken toestand bij Burg. en Weth. geen zwarigheid zou bestaan om den lijder op magtiging des burgemeesters, naar een daartoe bestemd gesticht te doen overbrengen.
90	Sluis.	Bij den aan- en verbouw van het gasthuis is op de stichting en inrichting van een doelmatig lokaal voor verpleging van krankzinnigen gerekend.
91	Stavenisse	Geene gelegenheid aanwezig. In voorkomende gevallen wordt eene spoedige plaatsing in een gesticht bevorderd.
92	Stoppeldijk. . . .	Een lokaal voor ziekenverpleging kan in voorkomende gevallen tot voorloopige in bewaringneming van krankzinnigen worden ingericht. In dergelijk geval wordt een geneeskundige geraadpleegd en naar bevind van zaken gehandeld.
93	Tholen	Geene andere gelegenheid dan het gebouwtje bestemd voor verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten.
94	Veere	In voorkomende gevallen wordt gebruik gemaakt van een lokaal in het »Godshuis," waar lijders doeltreffend kunnen worden verpleegd. Eene tijdelijke bewaarplaats in de gemeente of in hare nabijheid wordt wenschelijk geacht.
95	Vlissingen	In het gasthuis is een afzonderlijk lokaal ter voorloopige opneming van krankzinnigen, waar zij door den geneesheer van het gesticht worden verpleegd.
96	Vrouwepolder. . .	Geene gelegenheid aanwezig. In voorkomende gevallen worden lijders verpleegd in het »Godshuis" te Veere.
97	Waarde.	Geene gelegenheid aanwezig. Behoefte heeft daaraan tot dusver niet bestaan. Men maakt zich sterk, in voorkomende gevallen, voor eene verpleging die ruwe en onmenschelijke behandeling zou uitsluiten.
98	Waterlandkerkje . .	De lijders worden aanvankelijk in hunne woning verpleegd, tot aan de opzending naar een gesticht.
99	Wemeldinge . . .	Geene gelegenheid aanwezig. In voorkomende gevallen wordt zooveel mogelijk gezorgd voor eene zorgvuldige verpleging tot zoo lang de geneeskundige oordeelt dat de lijder naar een gesticht moet worden gezonden.
100	Westdorpe. . . .	Geene gelegenheid aanwezig. In voorkomende gevallen zou van de bestaande ziekeninrichting gebruik kunnen worden gemaakt. Voor eene spoedige opzending naar een gesticht werd steeds gezorgd, terwijl intusschen de lijder ten zijnen huize werd bewaakt.
101	Westkapelle . . .	Geen geschikt lokaal aanwezig. In voorkomende gevallen werd de familie van den lijder gewaarschuwd tegen ruwe en onmenschelijke behandeling en aanbevolen geneeskundige hulp in te roepen. In geval van gevaar voor 't algemeen werd opzending naar een gesticht bevorderd.
102	Wissekerke. . . .	Geene gelegenheid aanwezig. In geval een lijder tot de behoeftigen behoort wordt eene spoedige plaatsing in een gesticht bevorderd en inmiddels door de politie het noodige toezigt gehouden.

VOLGNUMMER.	NAMEN DER GEMEENTEN.	
103	Wolfaartsdijk . . .	In voorkomende gevallen worden de lijders in hunne w pleegd, zooveel mogelijk onder toezicht van den plaatselijk heer. Eene spoedige opzending naar een gesticht wordt Gelegenheid tot bewaring bestaat niet. In hoogst noodige g het bestaande ziekenhuis kunnen worden gebruikt wann geene lijders aan besmettelijke ziekten aanwezig zijn.
104	IJerseke.	Geene andere inrichting aanwezig tot verpleging dan alleen inrigting, indien daarin geen zieken zijn opgenomen.
105	IJzendijke	De lijders worden, vóór de opneming in een gesticht, in hun woning onder toezigt der huisgenooten.
106	Zaamslag	Geene gelegenheid aanwezig. In voorkomende gevallen zc geschikt lokaal te vinden zijn.
107	Zierikzee	In voorkomende gevallen wordt opzending naar een g spoedig mogelijk bevorderd. Voorloopige verpleging in de wo niet langer dan een of twee dagen. Moeten de lijders in af bewaring gesteld worden, dan geschiedt dit in een vertrel politiebureau. Behoefte aan eene doeltreffende gelegenhe alzoo niet.
108	Zonnemaire. . . .	Geene gelegenheid aanwezig. Het inrichten van een gebouw bezwarend voor de gemeente zijn. In voorkomende gevaller loopige verpleging aan huis moeten geschieden, hetgeen ec stens een à twee dagen zou kunnen zijn, aangezien de r machtiging tot opzending naar een gesticht op aanvrage alt verleend wordt.
109	Zoutelande.	Geene gelegenheid aanwezig. In voorkomende gevallen he ding naar een gesticht te Middelburg plaats.
110	Zuiddorpe	Van het beschikbaar ziekenhuis kan in voorkomend gebruik worden gemaakt.
111	Zuidzande	Geene inrichting aanwezig. In voorkomende gevallen zo moeten worden gemaakt van het gebouw voor lijders aan be ziekten.

Bijlage B. *Verslag van Dr. J. J. Couvée, plaatsvervangend lid van den geneeskundigen raad voor Zeeland, omtrent een onderzoek van het drinkwater uit de openbare drinkwatergelegenheden in Schouwen, Duiveland, Tholen, St. Philipsland en Zeeuwsch Vlaanderen.*

Bij het onderzoek van het drinkwater uit de openbare drinkwatergelegenheden in Schouwen, Duiveland, Tholen, St. Philipsland en Zeeuwsch Vlaanderen, scheen het mij wenschelijk toe zooveel mogelijk denzelfden gang te volgen, als verleden jaar is geschied, bij het onderzoek van het drinkwater op de eilanden Noord en Zuid Beveland. Evenals toen, werd ook nu weer hoofdzakelijk gelet op de physische eigenschappen en op de hoeveelheid en aard der vaste bestanddeelen. Goed drinkwater moet niet alleen helder, kleurloos en reukeloos wezen; maar er mogen ook niet te veel vaste stoffen in zijn opgelost. Het spreekt van zelf, dat regenwater daaraan eer zal kunnen voldoen dan het z. g. wel- of putwater, omdat dit laatste door den grond sijpelende, een deel van de daarin oplosbare stoffen in zich opneemt. Bevinden zich daarenboven in dien bodem rottende dierlijke of plantaardige producten, dan kan het water door deze in meerdere of mindere mate worden verontreinigd, wat zoowel door de kleur van het residu, dat overblijft bij verdamping van eene bepaalde hoeveelheid water, als door de verschijnselen, die zich voordoen bij gloeiing van dat residu, nader kan worden bevestigd. Doordien ons putwater, juist door de groote hoeveelheid zouten meer of min ziltig, ja dikwijls onaangenaam van smaak is, wordt dan ook voor het meerendeel in Zeeland regenwater als drinkwater gebezigd. Tegen het gebruik daarvan zou geen bezwaar bestaan, ware het niet, dat plaatselijke omstandigheden er een vergiftig karakter aan konden mededeelen. Behalve die stoffen, die het vallende regenwater uit de lucht in zich oplost, of mechanisch met zich voert, kan het stoffen bevatten, die als zeer schadelijk voor de gezondheid moeten worden aangezien. De aanwezigheid dezer laatste hangt geheel af van de meer of minder zorgvuldige wijze van verzamelen. In den regel wordt het water, op onze daken vallende, langs looden goten en pijpen naar den regenbak geleid.

Het is hier de juiste plaats, om er op te wijzen, hoe lood door lucht-houdend water wordt geoxydeerd en opgelost en dat dit proces wordt bespoedigd, als zich in de goten afval van plantaardigen (zooals bladen) of dierlijken oorsprong (excrementen van vogels e. a. dieren) bevinden, die in

een toestand van rotting verkeeren. Bij die rotting ontstaan zuren, die het lood veel sterker aantasten dan het gewone koolzuurhoudende regenwater, zoodat de kans van met lood bezwangerd te worden veel grooter is.

Zeeland heeft voorbeelden genoeg opgeleverd, hoe het gebruik van dergelijk drinkwater aanleiding gaf tot chronische en acute loodvergiftiging.

Van de 47 door mij onderzochte regenwaters bleek er slechts één loodhoudend te zijn, wat zeker pleit voor het nu en dan reinigen der goten; maar andere waren troebel, geel, ja zelfs stinkend, wat zeker niet pleit voor het schoonhouden der bakken. Het groote gehalte aan Ammoniakverbindingen in sommige regenwaters getuigt van de rottende stoffen, die in bakken en goten te vinden zijn. Daargelaten of het gebruik van zulk water schadelijk kan zijn voor de gezondheid, staat het vast, dat zij in zuiver drinkwater niet te huis behooren en vooral niet in regenwater, dat in de rij van drinkwatersoorten bovenaan staat.

Het ware dan ook te wenschen, dat ieder najaar, van gemeentewege, eene reiniging plaats had der goten van openbare gebouwen en zorg werd gedragen voor reine regenbakken.

Middelburg, Dec. 1879. Dr. J. J. Couvée.

VOLGNUMMER.	GEMEENTEN.	OPENBARE DRINKWATERGELEGENHEDEN.	UITWENDIG VOORKOMEN.	*Aanmerkingen.*	Residu bij verdamping van
1	DREISCHER.	1 Regenbak Gasthuis.	Troebel, eenigzins geel		—
2		2 " Kerk.	Opaliseerend, eenigzins gekl.		—
3		3 Welput Kerk.	Helder kleurloos		licht
4		4 Nieuw gedolven welput.	Helder, eenigzins gekleurd		bruin
5	ZIERIKZEE.	1 Welput N°. 1 Hoofdpoortstraat.	Helder kleurloos		licht
6		2 " " 2 "	" "		licht
7		3 " " 3 "	" "		licht
8		4 Regenbak Raadhuis.	" "		—
9		5 Welput b/ "	" "		licht
10		6 " b/ Oude Vischmarkt.	Helder, eenigzins gekleurd		bruin
11		7 " o/ Nieuwe Vischmarkt.	" " "		bruin
12		8 " b/ Waaglokaal.	Opaliseerend, licht geel		bruin
13		9 " N°. 1 b/ Nieuwe kerk.	Helder, eenigzins gekleurd		licht
14		10 " " 2 b/ " "	" kleurloos		wit
15		11 Regenbak " "	" "		—
16		12 Welput b/ Groote toren.	" eenigzins gekleurd		licht
17		13 " Gasthuiskerk.	" " "		bruin
18		14 Regenbak "	" kleurloos		—
19		15 Welput a/ Fontein.	Opaliseerend, eenigzins gekl.		vuil
20	KERKWERVE.	1 Regenbak.	Helder kleurloos		—
21	ELKERZEE.	1 Pompwater.	Helder, eenigzins gekleurd		vuil
22	ELLEMEET.	1 "	Helder lichtgeel		geel
23	SEROOSKERKE.	1 Regenbak school.	" "		—
24	RENESSE.	1 Regenbak.	Opaliseerend, eenigzins gekl.		—
25		2 Opene welput.	Helder lichtgeel		bruin
26	NOORDWELLE.	1 Regenbak kerk.	Helder kleurloos		—
27	NOORDGOUWE.	1 " "	" "		—
28		2 " oude school.	" "		—
29	ZONNEMAIRE.	1 " kerk.	" "		—
30		2 " bewaarschool.	Troebel, eenigzins gekleurd	Stonk.	—
31		3 Welput gemeente.	Helder, " "		bruin
32	HAAMSTEDE.	1 Regenwater kerk Zuidzijde.	Helder kleurloos		—
33		2 " " Noordzijde.	" (?) "		—
34	BURGH.	1 " " binnen.	" "		—
35		2 " " buiten.	" "		—
36	OUWERKERK.	1 "	Opaliseerend kleurloos		—
37	NIEUWERKERK.	1 Welwater.	" "		geel
38		2 Regenwater.	Helder kleurloos		—
39	THOLEN.	1 Welput.	" "		licht
40		2 Regenwater gesloten bak.	" "		—
41		3 " open "	" "		—
42	STAVENISSE.	1 Regenbak Noordzijde kerk.	" "		—
43		2 " Zuidzijde "	" "		—
44	POORTVLIET.	1 " Hervormde kerk.	" "		—
45		2 " oude dorpshuis.	" "		—
46		3 " school.	" "		—
47		4 " Afgescheiden kerk.	" "		—
48	SCHERPENISSE.	1 " kerk.	" "		—
49		2 " vóór het schoolgebouw.	" "		—
50		3 " achter " "	" "		—
51	ST. MAARTENSDIJK.	1 Regenwater school.	Troebel, eenigzins gekleurd	Stonk.	—
52		2 " kerk.	" " "	Stonk.	—
53		3 Welput Markt.	" " "	Stonk.	bruin
54		4 Muijeput.	" " "	Stonk.	bruin
55	ST. PHILIPSLAND.	1 Regenwater school.	Helder, eenigzins gekleurd		—
56		2 " Herv. kerk.	Helder kleurloos		—

Waarvan zijn anorganische en organische bestanddeelen.		Verschijnselen bij gloeiing van het residu.	Kleur van het residu na gloeiing.	Lood.	Ammoniak verbindingen.	Stoffen die door tanninе oplossing worden geprsecipiteerd.	Qualificatie.	CONCLUSIE.
—	—	—	—	vrij	weinig	afwezig	onrein	goed na filtratie
—	—	—	—	"	weinig	afwezig	bijna zuiv.	goed na filtratie
0,465	0,070	werd zwart, met stank	wit		vrij	weinig	bijna zuiv.	goed
1,140	0,285	" " " "	zwart		zeer veel	zeer veel	zeer onrein	af te keuren
2,215	0,285	werd bruin, weinig stank	wit		spoor	tamel. veel	onrein	drinkbaar (?)
2,530	0,245	" " " "	"		spoor	tamel. veel	onrein	drinkbaar (?)
2,425	0,200	werd zwart, weinig stank	"		spoor	zeer veel	onrein	drinkbaar (?)
—	—	—	—	"	weinig	afwezig	bijna zuiv.	goed
0,915	0,085	werd zwart, weinig stank	wit		vrij	spoor	bijna zuiv.	zeer goed
1,060	0,115	" " " "	"		veel	weinig	onrein	drinkbaar (?)
1,765	0,245	" " " "	"		spoor	tamel. veel	onrein	drinkbaar (?)
1,025	0,140	" " met stank	grauw		zeer veel	weinig	onrein	af te keuren
2,300	0,275	" " weinig stank	wit		spoor	tamel. veel	onrein	drinkbaar (?)
0,490	0,060	werd geel, geen stank	"		vrij	spoor	zuiver	zeer goed
—	—	—	—	"	vrij	afwezig	zuiver	zeer goed
2,490	0,570	werd bruin, geen stank	wit		vrij	tamel. veel	bijna zuiv.	goed
0,135	0,090	werd zwart, met stank	"		vrij	afwezig	onrein	af te keuren
—	—	—	—	aanw.	spoor	afwezig	onrein	af te k. g. n. filt. d.k.
1,560	0,265	werd zwart, weinig stank	wit		weinig	weinig	bijna zuiv.	goed na filtratie
—	—	—	—	vrij	weinig	afwezig	bijna zuiv.	goed
1,525	0,165	werd zwart, weinig stank	wit		vrij	spoor	zuiver	zeer goed
1,810	0,215	werd zwart, met stank	"		veel	matig	onrein	drinkbaar (?)
—	—	—	—	"	veel	afwezig	onrein	drinkbaar (?)
—	—	—	—	"	zeer veel	afwezig	onrein	af te keuren
0,705	0,085	werd zwart, met stank	wit		spoor	matig	bijna zuiv.	goed
—	—	—	—	"	vrij	afwezig	zuiver	zeer goed
—	—	—	—	"	spoor	afwezig	zuiver	goed
—	—	—	—	"	spoor	afwezig	zuiver	goed
—	—	—	—	"	vrij	afwezig	zuiver	zeer goed
—	—	—	—	"	zeer veel	afwezig	zeer onrein	ondrinkbaar
0,675	0,250	werd zwart, met stank	wit		veel	tamel. veel	onrein	af te keuren
—	—	—	—	"	vrij	afwezig	zuiver	zeer goed
—	—	—	—	"	spoor	afwezig	zuiver	goed
—	—	—	—	"	vrij	afwezig	zuiver	zeer goed
—	—	—	—	"	spoor	afwezig	zuiver	goed
—	—	—	—	"	weinig	afwezig	bijna zuiv.	goed na filtratie
1,900	0,835	werd zwart, stonk	zwart		veel	matig	onrein	af te keuren
—	—	—	—	"	spoor	afwezig	zuiver	goed
0,635	0,095	werd zwart, weinig stank	wit	"	vrij	weinig	bijna zuiv.	goed
—	—	—	—	"	vrij	afwezig	zuiver	zeer goed
—	—	—	—	"	weinig	afwezig	bijna zuiv.	goed
—	—	—	—	"	weinig	afwezig	bijna zuiv.	goed
—	—	—	—	"	weinig	afwezig	bijna zuiv.	goed
—	—	—	—	"	vrij	afwezig	zuiver	zeer goed
—	—	—	—	"	vrij	afwezig	zuiver	zeer goed
—	—	—	—	"	weinig	afwezig	bijna zuiv.	goed
—	—	—	—	"	spoor	afwezig	zuiver	goed
—	—	—	—	"	vrij	afwezig	zuiver	zeer goed
—	—	—	—	"	spoor	afwezig	zuiver	goed
—	—	—	—	"	weinig	afwezig	bijna zuiv.	goed
—	—	—	—	"	weinig	afwezig	onrein	ondrinkbaar
—	—	—	—	"	weinig	afwezig	onrein	ondrinkbaar
1,045	0,340	werd zwart, stonk	zwart		weinig	matig	onrein	ondrinkbaar
0,700	0,140	" " "	grauw		weinig	spoor	onrein	ondrinkbaar
—	—	—	—	"	weinig	afwezig	bijna zuiv.	goed
—	—	—	—	"	vrij	afwezig	zuiver	zeer goed

VOLGNUMMER.	GEMEENTEN.	OPENBARE DRINKWATERGELEGENHEDEN.	UITWENDIG VOORKOMEN.	*Aanmerkingen.*	Residu bij
1	BRESKENS.	1 Regenwaterbak Havenfort.	Helder lichtgeel		
2		2 Welwater Marktplein.	" kleurloos		vu
3		3 " N°. 1 duinen.	" "		gee
4		4 " N°. 2 "	" "		gee
5	EEDE.	1 "	" "		
6	AARDENBURG.	1 " N°. 1.	" lichtgeel		gee
7		2 " " 2.	" "		lich
8		3 " " 3.	Opaliseerend kleurloos		gee
9	GROEDE.	1 " dorpspomp.	Helder kleurloos		gee
10		2 Regenbak kerk.	Troebel geel		
11	NIEUWVLIET.	1 " "	Helder kleurloos		
12	RETRANCHEMENT.	1 Welput gemeente.	Troebel lichtgeel		brui
13		2 " Ter Hofstede.	Troebel, eenigzins gekleurd		brui
14	OOSTBURG.	1 " Ooststraat.	Troebel kleurloos		vui
15		2 " Volderstraat.	" "		lich
16		3 " Gemeenteschool.	" "		
17		4 " Oude Stad.	Troebel, eenigzins gekleurd		b
18		5 " Markt.	Helder kleurloos		lich
19		6 " Breedestraat.	" "		lich
20		7 " Zuidstraat.	" "		geel
21	SINT KRUIS.	1 " school.	" geel		b
22		2 Regenbak "	" lichtgeel		
23		3 Welput gemeente.	" kleurloos		geel
24	BIERVLIET.	1 " Markt.	Opaliseerend kleurloos		bijn
25		2 " bij Stadhuis.	" "		bijn
26		3 " Hervormde kerk.	Helder "		bijn
27	IJZENDIJKE.	1 " Belderok.	" "		lich
28		2 " Gez. Bleijenbergh.	" geel		
29		3 Regenwater gemeente.	" kleurloos		
30		4 " school.	" "		
31		5 Welwater "	" "		lich
32		6 " Markt.	" bruin	Stonk.	geel
33		7 " de Bie.	Helder, eenigzins geel		
34	SLUIS.	1 Drinkwater gemerkt a.	" kleurloos		g
35		2 " " b.	Opaliseerend geel	Stonk.	b
36		3 " " c.	Helder kleurloos		g
37		4 " " d.	" "		gee
38		5 " " e.	" "		lich
39		6 " " f.	" "		gee
40		7 " " g.	Troebel, eenigzins gekleurd		b
41		8 " " h.	Helder kleurloos		g
42		9 " " i.	" "		g
43		10 " " k.	" "		g
44		11 " " l.	" "		lich
45		12 " " m.	" "		lich
46		13 " " n.	" "		lich
47		14 " " q.	Helder, eenigzins gekleurd		g
48	CADZAND.	1 Regenbak kerk.	Helder kleurloos		
49	ZUIDZANDE.	1 " "	" "		
50		2 Dorpspomp.	Troebel "		g
51	WATERLANDKERKJE.	1 Welput gemeente.	" geel	Stonk.	br
52	AXEL.	1 Pomp lange dreef.	Helder kleurloos		g
53		2 " lange Noordstraat Haak.	" "		lich
54		3 " oude stad a/ Kazerne.	Helder, eenigzins gekleurd		g
55		4 " lange Noordstraat Smidt.	" " "		g
56		5 " Markt.	Troebel geel		geel

Waarvan zijn anorganische en organische bestanddeelen.		Verschijnselen bij gloeiing van het residu.	Kleur van het residu na gloeiing.	Lood.	Ammoniak verbindingen.	Stoffen die door tannine oplossing worden geprecipiteerd.	Qualificatie.	CONCLUSIE.
—	—	—	—	vrij	spoor	weinig	bijna zuiv.	drinkbaar
1,220	0,055	werd zwart, met stank	wit		vrij	veel	zuiver	goed
0,250	0,040	" " " "	grauw		vrij	spoor	bijna zuiv.	goed
0,365	0,035	" " weinig stank	wit		spoor	weinig	zuiver	goed
0,840	0,105	" " met stank	"		vrij	weinig	zuiver	goed
1,240	0,110	" " geen stank	"		spoor	veel	bijna zuiv.	drinkbaar (?)
1,100	0,095	" " " "	"		weinig	veel	bijna zuiv.	drinkbaar (?)
1,965	0,185	" " weinig stank	"		vrij	zeer veel	onrein	drinkbaar (?)
0,815	0,315	" " veel stank	zwart		vrij	veel	onrein	af te keuren
—	—	—	—	vrij	vrij	spoor	onrein	goed na filtratie
—	—	—	—	"	vrij	afwezig	zuiver	zeer goed
1,475	0,160	werd zwart, weinig stank	wit		vrij	tam. veel	onrein	drinkb. na filtratie
0,750	0,075	" " met "	"		spoor	tam. veel	onrein	drinkb. na filtratie
1,245	0,145	werd zwart, stonk	"		vrij	tam. veel	onrein	drinkb. na filtratie
1,305	0,125	werd zwart, met stank	"		vrij	tam. veel	onrein	drinkb. na filtratie
1,640	0,160	" " " "	"		zeer veel	tam. veel	onrein	af te keuren
1,400	0,490	" " stonk	zwart		zeer veel	zeer veel	zeer onrein	af te keuren
1,575	0,115	" " weinig stank	wit		vrij	tam. veel	bijna zuiv.	drinkbaar
0,985	0,090	" " " "	"		vrij	tam. veel	bijna zuiv.	drinkbaar
1,680	0,135	" " met stank	"		spoor	tam. veel	bijna zuiv.	drinkbaar
0,290	0,200	" " " "	zwart		spoor	spoor	onrein	drinkbaar (?)
—	—	—	—	vrij	spoor	weinig	bijna zuiv.	drinkbaar
0,620	0,055	werd zwart, geen stank	wit		spoor	weinig	bijna zuiv.	goed
1,810	0,420	" " met "	"		vrij	zeer veel	onrein	drinkbaar (?)
1,440	0,670	" " zonder "	"		vrij	zeer veel	onrein	drinkbaar (?)
1,555	0,550	" " " "	"		vrij	zeer veel	onrein	drinkbaar (?)
1,540	0,125	" " met "	"		weinig	matig	bijna zuiv.	drinkbaar
1,005	0,285	" " " "	grauw		zeer veel	matig	zeer onrein	af te keuren
—	—	—	—	vrij	vrij	afwezig	zuiver	zeer goed
—	—	—	—	"	vrij	afwezig	zuiver	zeer goed
0,475	0,040	werd zwart, weinig stank	wit		spoor	afwezig	zuiver	zeer goed
0,915	0,225	" " " "	"		zeer veel	zeer veel	zeer onrein	ondrinkbaar
0,790	0,300	" " " "	grauw		vrij	matig	onrein	drinkbaar (?)
0,600	0,115	" " met "	wit		vrij	matig	bijna zuiv.	drinkbaar
0,365	0,180	" " " "	zwart		veel	spoor	zeer onrein	ondrinkbaar
1,285	0,180	" " " "	wit		vrij	weinig	bijna zuiv.	drinkbaar
0,625	0,065	werd bruin, zonder stank	"		vrij	spoor	zuiver	goed
0,860	0,055	werd zwart, met stank	"		weinig	spoor	bijna zuiv.	drinkbaar
0,660	0,030	" " weinig "	"		weinig	weinig	bijna zuiv.	goed
1,065	0,090	" " " "	"		spoor	weinig	onrein	goed na filtratie
0,965	0,050	" " " "	"		vrij	spoor	zuiver	zeer goed
1,175	0,090	" " " "	"		vrij	veel	bijna zuiv.	drinkbaar (?)
1,200	0,090	" " " "	"		spoor	spoor	zuiver	zeer goed
1,040	0,075	" " " "	"		vrij	veel	bijna zuiv.	drinkbaar (?)
0,815	0,060	" " " "	"		vrij	spoor	zuiver	zeer goed
0,150	0,060	" " met "	"		vrij	spoor	onrein	drinkbaar (?)
0,750	0,065	" " " "	"		zeer veel	spoor	onrein	af te keuren
—	—	—	—	vrij	vrij	afwezig	zuiver	zeer goed
—	—	—	—	"	vrij	afwezig	zuiver	zeer goed
0,730	0,150	werd zwart, met stank	wit		vrij	veel	onrein	af te keuren
1,065	0,310	" " stonk	zwart		zeer veel	veel	zeer onrein	ondrinkbaar
2,180	0,200	" " weinig stank	wit		spoor	veel	bijna zuiv.	goed
0,980	0,170	werd bruin, " "	"		vrij	veel	bijna zuiv.	goed
1,460	0,190	werd zwart, met stank	"		vrij	veel	bijna zuiv.	drinkbaar (?)
1,207	0,023	" " weinig "	"		spoor	veel	bijna zuiv.	goed
0,880	0,400	" " " "	"		veel	veel	onrein	af te keuren

VOLGNUMMER.	GEMEENTEN.	OPENBARE DRINKWATERGELEGENHEDEN.	UITWENDIG VOORKOMEN.	Aanmerkingen.	Residu bij verdamping van één Liter.
57		6 Pomp hoek Korte Noordstraat.	Opaliseerend kleurloos.		wit
58	HOEK.	1 Gehuurde waterput.	Opaliseerend eenigzins gekl.	Stonk.	geel
59	TERNEUZEN.	1 Pomp Raadhuis.	Helder kleurloos.		licht g
60		2 Kanaal.	Opaliseerend kleurloos.	Stonk.	geel
61	HULST.	1 Drinkwater N°. 1.	Helder kleurloos.		geel
62		2 " " 2.	" "		geel
63		3 " " 3.	" "		geel
64		4 " " 4.	" "		geel
65		5 " " 5.	" "		geel
66		6 " " 6.	" "		licht g
67		7 " " 7.	" "		"
68		8 " " 8.	" "		"
69		9 " " 9.	" "		geel
70		10 " " 10.	" "		geel
71		11 " " 11.	" "		licht g
72		12 " " 12.	" "		geel
73	PHILIPPINE.	1 Drinkwater.	" "		eenigz.
74		2 "	" "		kleurl
75	ZAAMSLAG.	1 Regenbak kerk.	" "	Stonk.	—
76		2 " school.	" "		—
77	GRAUW.	1 Welwater bij Zandberg.	Helder, eenigzins gekleurd.		brui
78		2 Regenwater school.	" kleurloos.		—
79		3 " kerk.	" " (?)		—
80	OVERSLAG.	1 Putwater.	Opaliseerend kleurloos. (?)		licht b
81	ZUIDDORP.	1 Gemeentepomp.	Helder, eenigzins gekleurd.		licht g
82	SCHOONDYKE.	1 Welwater vijver dam.	Helder geel.		vuil b
83		2 Regenbak kerk.	" "		—
84		3 Welwater vijver dorp.	Helder kleurloos.		kleurl
85	ST. JANSSTEEN.	1 Welwater pomp.	Troebel, eenigzins gekleurd.		geel
86	HONTENISSE.	1 " Noordstraat.	Helder kleurloos.		geel
87		2 " Varkenmarkt.	" "		licht g
88		3 " Molenhoek.	" lichtgeel.		licht b
89		4 " Lamzwaarde.	" kleurloos.		licht g
90		5 " Molenstraat.	" "		licht g
91		6 " Kruisdorp.	Troebel lichtgeel.		geel b
92		7 " Kloosterzande Oostzijde.	Helder kleurloos.		geel
93		8 " " Westzijde.	Troebel "		vuil b
94	STOPPELDIJK.	1 Welwater.	Helder kleurloos.		licht g

Waarvan zijn anorganische en organische bestanddeelen.		Verschijnselen bij gloeiing van het residu.	Kleur van het residu na gloeiing.	Lood.	Ammoniak verbindingen.	Stoffen die door tanninе oplossing worden gepraecipiteerd.	Qualificatie.	CONCLUSIE.
1,350	0,200	werd zwart, met stank	wit		vrij	veel	onrein	drinkbaar (?)
0,160	0,140	" " stonk	zwart		spoor	afwezig	zeer onrein	ondrinkbaar
0,450	0,080	" " weinig stank	wit		vrij	spoor	zuiver	goed
1,280	0,270	" " stonk	zwart		spoor	spoor	zeer onrein	ondrinbaar
0,990	0,080	" " met stank	wit		spoor	spoor	bijna zuiv.	goed
1,020	0,060	" " " "	"		vrij	spoor	bijna zuiv.	goed
0,410	0,080	" " weinig stank	"		vrij	spoor	zuiver	zeer goed
0,780	0,050	" " met stank	"		vrij	spoor	bijna zuiv.	goed
1,330	0,120	" " " "	"		vrij	spoor	bijna zuiv.	goed
0,950	0,100	" " weinig stank	"		vrij	spoor	zuiver	zeer goed
1,730	0,240	" " met stank	"		vrij	spoor	bijna zuiv.	goed
1,480	0,230	" " weinig stank	"		vrij	spoor	bijna zuiv.	goed
1,325	0,130	" " " "	"		vrij	spoor	zuiver	zeer goed
1,380	0,200	" " " "	"		vrij	spoor	bijna zuiv.	goed
1,510	0,170	" " met "	"		vrij	spoor	bijna zuiv.	zeer goed
0,680	0,060	" " weinig "	"		vrij	spoor	zuiver	zeer goed
0,030	0,000	werd bruin, zonder stank	"		vrij	afwezig	zeer zuiv.	zeer goed
0,090	0,060	bleef kleurl., zonder stank	"		spoor	afwezig	onrein	af te keuren
—	—	—	—	vrij	spoor	afwezig	onrein	ondrinkbaar
—	—	—	—	vrij	spoor	afwezig	zuiver	goed
0,090	0,060	werd zwart, met stank	wit		vrij	afwezig	onrein	af te keuren
—	—	—	—	vrij	vrij	afwezig	zuiver	zeer goed
—	—	—	—	vrij	vrij	afwezig	zuiver	zeer goed
1,030	0,100	werd bruin, met stank	wit		spoor	spoor	bijna zuiv.	goed na filtratie
0,610	0,070	" " weinig "	"		vrij	spoor	zuiver	goed
0,180	0 155	" zwart, met "	zwart		spoor	spoor	onrein	af te keuren
—	—	—	—	vrij	vrij	afwezig	onzuiver	drinkbaar (?)
0,030	0,000	niets bizonders	wit		vrij	afwezig	zuiver	zeer goed
0,360	0,150	werd zwart, stonk	"		spoor	afwezig	onrein	af te keuren
0,680	0,160	" bruin, met stank	"		vrij	matig	bijna zuiv.	goed
0,930	0,130	" zwart, " "	grauw		spoor	matig	bijna zuiv.	drinkbaar (?)
1,321	0,049	" " " "	zwart		weinig	veel	onrein	drinkbaar (?)
1,634	0,016	" " " "	wit		vrij	matig	bijna zuiv.	goed
0,730	0,170	" " " "	"		vrij	matig	bijna zuiv.	goed
1,280	0,330	" " " "	zwart		vrij	veel	onrein	af te keuren
0,600	0,140	" " " "	grauw		vrij	matig	bijna zuiv.	goed
1,190	0,440	" " weinig "	bruin		vrij	matig	onrein	af te keuren
0,050	0,030	" " zonder "	wit		vrij	afwezig	zuiver	zeer goed

N°. 41. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Overijsel en Drente*, 22 *December* 1879.

Alle leden zijn tegenwoordig uitgenomen de heer Brouwer uit Nieuwleuzen, zonder kennisgeving.

Nog zijn ter vergadering opgekomen de plvv. leden J. Coster, A. A. Middendorp, P. Brouwer Rz., R. Meulenhoff en het correspondeerend lid Sanders van Loo.

De voorzitter geeft zijn leedwezen te kennen deze vergadering te moeten openen met te herinneren aan het overlijden van ons medelid Hamer. Onze raad verliest in hem een ijverig en nuttig lid, de omgeving waarin hij dagelijks werkzaam was een bekwaam en trouw geneesheer, terwijl met zijn dood het vaccinatie-bureau, waaraan hij geruimen tijd met liefde en volharding zijne krachten wijdde, wellicht als opgeheven zal moeten worden beschouwd.

Een ander verlies leed onze raad door de benoeming van dr. Hesselink tot directeur van het ziekenhuis te Rotterdam. Ook hem missen wij ongaarne, doch tevens mogen wij hem gelukwenschen met de wel verdiende onderscheiding, die hem door die benoeming ten deel viel, terwijl wij hopen dat hij in zijn nieuwen werkkring de voldoening moge vinden die hij er van verwacht.

Notulen. De notulen der vorige vergadering worden na de volgende opmerkingen gearresteerd.

Bl. 107 al. 2 van onderen moet zoo opgevat worden, „dat de commissie van administratie op verzoek van den commissaris des Konings, als voorzitter dier vergadering, zich gewend heeft tot den Minister." — Bl. 108 al. 9 van onderen, moet vervallen: de agent enz., en vervangen worden door: „de inspecteur zeide dat dat buiten zijne schuld was, hij had last gegeven aan den agent van politie 1e klasse het op eene zichtbare plaats aan te plakken. — Bl. 104 al. 20 van boven moet zijn: „het magneetijzersteen dat *vermoedelijk* ook in de Cheavins-filters is.

De heer Meulenhoff vraagt of het niet mogelijk zou zijn de notulen, voor ze gedrukt werden, aan de leden rond te zenden. De voorzitter wijst op de bezwaren die daarin gelegen zijn, vooral ook wat het oponthoud betreft. Na eenige discussiën over deze zaak vraagt de heer Damman de Witt, waartoe die discussiën dienen; de notulen zijn altijd zoo goed dat er zelden aanmerkingen zijn; hij ziet dus de noodzakelijkheid van den voorgestelden maatregel niet in en wenscht niet een votum van

wantrouwen aan het bureau te geven, dewijl daarvoor volstrekt geen reden bestaat. De heer Meulenhoff zich hiermede kunnende vereenigen worden de discussiën over dit punt gesloten.

Mededeelingen. Gezondheidstoestand.

Nog steeds heerschten op eenige plaatsen mazelen, terwijl op andere zich onderscheiden gevallen van typhus en typhoide-koortsen opdeden, zonder dat echter van eene epidemie sprake was, behalve te Assen, waar de typhus dan ook als epidemisch heerschende werd verklaard. Deze epidemie leverde een treffend voorbeeld van de verspreiding onder de bevolking van van elders ingekomen typhus, door het verzuimen van de zijde der familiebetrekkingen van de noodige voorzichtigheidsmaatregelen en daardoor een bewijs van de wenschelijkheid van gedwongen isolering der eerste gevallen van besmettelijke ziekten, althans van typhus, dysenterie en cholera. Ook roodvonk kwam veelvuldig voor, o. a. en vooral te Hasselt. Overigens was de gezondheidstoestand en de sterfte in het laatste kwartaal des jaars over 't geheel zeer gunstig; in October waren er meer gemeenten dan gewoonlijk, waarin gedurende die maand geen enkel sterfgeval plaats had.

Begraafplaatsen enz.

Op een verzoek om advies van gedeputeerde Staten van Drente nopens eene aanvrage om verlof tot het bouwen van een lokaal, bestemd tot godsdienstige samenkomsten nabij de begraafplaats te Assen, is geantwoord, dat het stichten van zulk een gebouw, dat niet tot woning dient maar waarin slechts voor betrekkelijk korten tijd een aantal menschen zich bijeen zal bevinden, naar het oordeel des inspecteurs valt in de termen van die gevallen, waarin dispensatie kan worden verleend van art. 16, 3e alinea van de wet op het begraven enz.

Aan dezelfde gedeputeerde Staten is, in antwoord op eene vraag om advies op een rekest, inhoudende het verzoek van het gemeentebestuur van Smilde, om het perceel, kadastraal bekend in sectie G, n°. 1810, en een gedeelte van n°. 1477 in die sectie, tot begraafplaats voor den Boven-Smilde te mogen inrichten, gemeld, dat daartegen geen bezwaar bestaat.

Op eene vraag van den burgemeester van Borger of er bezwaar kon bestaan tegen het bouwen op een in eene schetsteekening aangeduid terrein, waarop eene school, van eene bergplaats voor een lijkwagen, is geantwoord in ontkennenden zin, mits die bergplaats gebouwd worde in den op de teekening aangewezen hoek en van alle kanten gesloten zij.

Aan den burgemeester van Kampen zijn door den voorzitter inlichtingen gevraagd omtrent een oud kerkhof, waarop men van voornemen was eene R. K. lagere school te bouwen, — en wel omdat hem gezegd was dat bij de ontgraving tot het

leggen der fundeeringen een onaangename reuk uit den grond oprees. Het antwoord luidde dat op dat kerkhof sedert veel meer dan 20 jaren geene lijken ter aarde waren besteld, terwijl bij nader onderzoek bleek dat er alleen beenderen en geen andere overblijfselen van lijken waren opgegraven en er ook niets anders te bespeuren was als de gewone aardreuk, zooals ook oprijst uit andere gronden dan die voor begraafplaats zijn gebruikt geworden.

Cingelgracht te Assen.

Tot den minister van Binnenlandsche Zaken richtte de voorzitter een schrijven, waarin hij terugkwam op de missive, welke hij in 1877 aan den toenmaligen minister had gezonden, betreffende de Cingelgracht te Assen. Hij berichtte daarin dat de toestand van die gracht nog alles te wenschen overliet en dat die niet verbeterd kon worden dan door toevoer van water uit de havenkolk, — dat de gracht en het bestaande aanvoerriool dezen zomer is uitgediept geworden, maar toch bij wat lager waterstand geen voldoende hoeveelheid water uit de Noord-Willemsvaart (die een lager peil heeft dan de havenkolk) kan worden ingelaten, — en dat hij zich daarom verplicht achtte nogmaals op deze zaak terug te komen, en in overweging te geven het daarheen te leiden dat aan het gemeentebestuur van Assen vergund worde om door een riool water uit de havenkolk in de Cingelgracht te leiden. Hij deed daarbij opmerken dat tegen die vergunning moeielijk bezwaar kon bestaan, aangezien de toevoer van water uit de havenkolk niet aanhoudend behoeft te wezen, maar slechts van tijd tot tijd zal behoeven plaats te hebben, terwijl de aftapping kan geschieden onder toezicht van den waterstaat, en het van zelf spreekt dat die bij al te lagen waterstand in de haven niet zal behooren plaats te hebben.

Riool te Zwolle.

Persoonlijk en schriftelijk beklaagde zich eene vrouw, wonende in de Roggenstraat te Zwolle, bij den voorzitter over den ondragelijken stank in haar huis, veroorzaakt door een defect riool dat zij met hare buren gemeen had. De voorzitter schreef daarover aan den burgemeester van Zwolle, maar verzocht tevens het lid van den geneeskundigen raad dr. Kros, naar die zaak te willen onderzoeken. Het bleek weldra dat het hier gold een punt van private hygiène en dat het er hier op aankwam te beslissen wie de verbetering zou behooren te betalen, — eene beslissing, die natuurlijk niet op den weg des voorzitters, maar op die van de rechtbank ligt.

Stadsreiniging te Kampen.

Te Kampen is niet alleen besloten de stadsreiniging, ingesloten de exploitatie van het tonnenstelsel, tot welker aanneming besloten was, te nemen in eigen beheer, maar ook reeds een directeur der gemeentereiniging aangesteld.

Op eenige plaatsen zijn door den voorzitter arbeiderswoningen onderzocht. Het kwam hem voor dat er vooral in de inrichting van in den laatsten tijd gebouwde woningen van dien aard vooruitgang plaats had. Zoo bevond hij o. a. een aantal door hem bezochte, in aanbouw verkeerende arbeiderswoningen te Assen vrij goed, ofschoon ook hier het streven om op eene bepaalde plaats zooveel woningen als mogelijk te bouwen, ten gevolge had dat zij, wat ruimte aanbelangt, nog wel iets te wenschen overlieten. Woningen.

Te Assen werden twee kostelooze en eene andere lagere school bezocht. In een lokaal van eene der eersten was de lichtverspreiding niet zoo als die wezen moest, en een ander lokaal te diep. In de tweede kostelooze school, een ouderwetsch gebouw met houten gewelf, viel het licht meest van achteren in en waren de privaten niet naar behooren. In de school waar voor het onderwijs betaald wordt waren de vier schoollokalen goed, doch viel het licht deels links, deels rechts in. Scholen.

Eene te Vries bezochte school was mede geheel in den ouden trant, doch anders vrij goed.

Ook te Rolde is de school nog ouderwetsch en met een houten gewelf, en is de vloer van steen. De ventilatie is daar des zomers goed, doch des winters zeer slecht.

Ook de school te Markelo werd door den voorzitter bezocht en op zich zelven tamelijk goed bevonden. Zij wordt echter aan twee zijden begrensd door mestvaalten.

Daarentegen werd de school te Borne in elk opzicht slecht bevonden.

Te Vries werd het armhuis bezocht. Het bestaat uit eene vrij groote zaal, twee slaapkamers en een keuken, die tevens tot woning der moeder dient. De ventilatie was vrij goed. Er waren 5 volwassenen en 2 kinderen in. Armhuizen.

Het armhuis te Eelde bevat een kamer voor den vader en de moeder, een keuken, eene algemeene zaal, drie slaapvertrekken, en eene werkplaats. De bevolking, buiten den vader en de moeder, telde 14 volwassenen en 6 kinderen.

Op eenige stations zijn de kisten met hulpmiddelen bezichtigd en in orde bevonden. Kisten met hulpmiddelen.

Door de heeren dr. van Ketwich Verschuur, P. Brouwer en H. Voetelink zijn op machtiging van den voorzitter zeker te Deventer in consumtie gebracht Amerikaansch spek, waaromtrent kwade geruchten gingen, onderzocht. Het onderzoek leerde dat die geruchten ongegrond waren. Spek.

Op eene vraag van een medicinae doctor: „hoe men toch eigenlijk moet desinfecteeren," werd verwezen naar het Koninklijk Desinfectie.

besluit van 17 April 1873, *Staatsblad* n°. 43, met bijvoeging dat daarin alles wat tot desinfectie betrekking heeft, zoo uitvoerig en duidelijk is omschreven, dat niet dan in zeldzame en zeer speciale gevallen daaromtrent onzekerheid kan bestaan.

IJk van weegwerktuigen. De voorzitter heeft den heer ijkmeester te Zwolle mondeling geraadpleegd over de gegrondheid van hem ter oore gekomen handelingen van sommige reizigers in chemicaliën, die hunne clienten ten sterkste aanmamen zich toch vóór 1 Januari 1880 van nieuwe weegwerktuigen te voorzien, en die dan van hen te koopen, terwijl er in Overijsel en Drente geen gelegenheid bestaat de in gebruik zijnde gestempelde weegwerktuigen te doen ijken. — De ijkmeester heeft zich daarover gewend tot den heer inspecteur van het ijkwezen te 's Gravenhage en daarbij de opmerking gevoegd, dat z. i. de wetgever er wel voor zorgen zal dat in tijds de gelegenheid worde opengesteld om de met het overgangsmerk gestempelde weegwerktuigen aan den ijk te onderwerpen. In zijn antwoord daarop keurde de genoemde inspecteur dergelijke min eerlijke praktijken van reizigers, — waarbij dan nog wel, gelijk hem bekend was, de leugenachtige opmerking werd gemaakt dat geen der in gebruik zijnde gestempelde werktuigen den ijk zal kunnen ondergaan, — ten sterkste af, en wees er op, dat ingevolge het slotartikel der wet van 7 April 1869, *Staatsblad* n°. 57, de wet vóór 1880 moet worden herzien, en de herziene wet ongetwijfeld bepalingen zal bevatten betreffende de met het overgangsmerk gestempelde weegwerktuigen. De voorzitter heeft hierin aanleiding gevonden om in de *Provinciale Overijselsche* en *Drentsche Couranten* te waarschuwen tegen het te voorbarig aankoopen, en te raden de bepalingen van de herziene wet af te wachten.

Praktijk door onbevoegden. Op eene vraag van den burgemeester van Hasselt of na het overlijden van dr. Dresselhuijs aldaar de praktijk tijdelijk door een kandidaat in de geneeskunde of een zoogenaamden semi-arts kon worden waargenomen, werd ontkennend geantwoord onder verwijzing naar de wet. Tevens werd opgemerkt dat een groot aantal gemeenten en plaatsen in ons land voortdurend verkeeren in hetzelfde geval, waarin Hasselt zich nu tijdelijk bevindt, te weten buiten het bezit van een ter plaatse zelve gevestigd geneesheer, zoodat deze uit eene naburige gemeente of plaats moet worden ontboden, en werd de raad gegeven zoo spoedig mogelijk een geneesheer te beroepen.

Eervol ontslag van dr. Hesselink. Voorts ontving de voorzitter een rekest aan den Koning van dr. H. G. Hesselink te Almelo, inhoudende het verzoek om eervol ontslag uit zijne betrekking als plaatsvervangend lid van

den geneeskundigen Raad voor Overijsel en Drente, — ten einde daarop te adviseeren. Dat advies kon niet anders dan gunstig zijn.

Gezondheidsoord.

De commissie van uitvoering voor de stichting van het Gezondheidsoord te Assen is in September en November vergaderd geweest, en zoover gevorderd, dat het prospectus en de statuten van eene vennootschap *ad hoc* zijn gearresteerd, gedrukt en verspreid, terwijl eene inschrijving op 400 aandeelen in die vennootschap, van *f* 250 elk, opengesteld wordt van 1° tot ultimo Januari 1880.

Leerling vroedvrouwen.

Tot een onderzoek naar hare geschiktheid om te worden ingeschreven als leerling-vroedvrouw, bepaaldelijk ter plaatsing aan de Rijks vroedvrouwschool te Amsterdam, meldden zich twaalf kandidaten aan. Van deze werden zes geschikt bevonden en aan den minister opgegeven, doch slechts de drie op de lijst bovenaan geplaatste konden worden aangenomen, te weten: C. van der Werf, van Avereest, H. P. M. Verhaar, van Raalte, en A. Zeven, van Emmen.

Visitatie der apotheken.

De visitatien der apotheken en droogistwinkels leverden geene ongunstige uitkomsten. Immers van de 79 apotheken die in Overijsel zijn onderzocht, konden 68 onder de zeer goede of goede worden gerangschikt, terwijl in Drente van de 36 onderzochte 29 zeer goed of goed bleken te zijn. Neemt men daarbij in aanmerking dat de overige 11 en 7 meerendeels niet onder de slechte, maar onder de middelmatige geklassificeerd zijn, en dat, gelijk reeds bij eene vorige gelegenheid door den inspecteur werd aangemerkt, de standaard van beoordeeling der verschillende commissiën niet geheel dezelfde blijkt te zijn, zoodat eene apotheek, die door de eene commissie tot de middelmatige wordt gesteld, soms bij de andere de kwalificatie van goed kan verkrijgen, dan is er inderdaad vrij veel reden tot tevredenheid. Overigens zijn twee geneeskundigen, wier apotheken werkelijk in slechten toestand verkeerden, door den inspecteur op voorstel der visiterende commissie daarop gewezen en met ernst op verbetering aangedrongen. Verdere bijzonderheden kan men opmaken uit een tevens overgelegden staat (zie Bijlage).

De voorzitter vraagt, of de leden naar aanleiding der mededeelingen, opmerkingen hebben of inlichtingen verlangen.

Dr. de Wit vraagt of de inspecteur met betrekking tot zijne pogingen tot verbetering van de Cingelgracht door toevoer van water uit de havenkolk ook eenig resultaat kent, of weet of het advies gunstig is opgenomen. Den voorzitter is hier niets van bekend. Dr. de Witt zegt dat hij oordeelt dat het voorstel van den voorzitter zeer goed kan ten uitvoer gebracht worden.

De voorzitter licht zijn voorstel nog nader toe en spreekt over de bezwaren die door den waterstaat gemaakt worden, welke hij echter niet deelen kan. Dr. de Witt meent dat particuliere belangen de zaak in den weg staan.

Hierna worden de mededeelingen voor kennisgeving aangenomen.

Commissiën. Onderzoek van levensmiddelen.

De heer Top deelt als voorzitter mede dat aan de commissie niets is toegezonden, doch dat een paar leden mededeeling zullen doen van onderzoekingen, die ze voor zich zelven hebben in 't werk gesteld.

Worst.

De heer Brouwer zegt dat hij, van het lid dr. Stoffels uit Meppel, worst ontving, waardoor na het gebruik ernstige ongesteldheid was gevolgd, die hem deed vermoeden dat er metaalvergiftiging had plaats gehad. De worst was echter bij onderzoek metaalvrij bevonden; hij meende dat men ook hier weder met worstvergiftiging te doen had; de worst bevatte meel, veel melkzuur, was week van binnen en groenachtig; met potasch overgoten ontwikkelde zich ammoniak. Dr. de Witt vraagt naar de verschijnselen door dr. Stoffels waargenomen. De heer Stoffels zegt dat de afloop zoo gunstig was dat hij het ongeraden oordeelde den persoon, die de worst verkocht had, aan te spreken. 't Was bij een spoorwegbeambte waar het geheele huisgezin ziek werd, onder de verschijnselen van buikpijn, diarrhee, braken, duizeligheid, loomheid in de ledematen. De voorzitter merkt op dat de worst zijns inziens blijkbaar bedorven is geweest, misschien wel is gemaakt van bedorven vleesch. Er is echter geen wet die zulke praktijken tegengaat; 't is ook de vraag of de man die de worst verkocht ze zelf gemaakt heeft; op vele plaatsen toch wordt slecht vleesch in fabrieken verwerkt zonder dat de politie er iets aan doen kan, en wordt er in enkele gevallen beboet, dan beschouwt de handelaar die boete als eene verhoogde belasting op 't patent. Dr. Stoffels wenscht dat er nog eens bij de Regering op aangedrongen worde om eene wet op de levensmiddelen in 't leven te roepen. De voorzitter zegt dat de inspecteurs reeds meermalen de attentie van den minister op dat punt gevestigd hebben. Het corresponderend lid Sanders van Loo heeft ondervonden dat worst bederven kan buiten de schuld van den verkooper, als ze in eene schoorsteen gehangen wordt die meer vocht dan rook doet opnemen.

Aniline.

De heer Meulenhoff vond *Aniline* in frambozenstroop van de firma Jacobs en in de limonade gazeuse van den heer Ganseboom. 't Was werkelijk frambozenstroop, doch eenigszins met aniline gekleurd. Hij houdt dit volstrekt niet voor vervalsching. Hij waarschuwt er echter voor dat er in den laatsten tijd veel onzuivere aniline in den handel is; van door hem onderzochte

is maar één merk goed bevonden; alle overigen waren arsenikhoudend. De voorzitter wijst er op dat de vervalschingszaak stuit op vele moeielijkheden. Uit Frankrijk wordt suiker ingevoerd die even gekleurd is met aniline om de belasting te ontduiken. Aniline kan per se geen kwaad, maar veelal is ze arsenikhoudend, dat bij de fransche meestal het geval is. De vraag echter is: hoe groot is de hoeveelheid arsenicum om die tint aan de suiker te geven; die hoeveelheid is vrij minimaal, zoodat de hoeveelheid arsenicum van uiterst geringe beteekenis moet zijn. Het is echter ook waar, dat men hier in elk geval met eene op zich zelf schadelijke stof te doen heeft en dat het moeielijk is te bepalen waar hier de grens tusschen werkelijk schadelijk en onschadelijk ligt. In elk geval ligt het in de allereerste plaats op onzen weg die vervalschingen na te gaan die *rechtstreeks* en *bewezen* gevaarlijk zijn: men moet niet te veel hooi op de vork nemen. — Dr. de Witt zegt: niet alleen dit, maar men moet ook zorg dragen het geneeskundig staatstoezicht niet in discrediet te brengen en oordeelt het dus beter zulke zaken te laten rusten. De voorzitter is dit geheel eens, vooral ook omdat het staatstoezicht toch al van overdrijving wordt beschuldigd; stelt men zich nu door eene nog zoo goed gemeende overdrijving bloot aan gegronde tegenspraak, dan komt het geneeskundig staatstoezicht werkelijk in discrediet en vindt men geen geloof ook wanneer men geenszins overdrijft. Hij merkt bij deze gelegenheid op hoe weinig men vertrouwen kan op sommige geschriften die den weg wijzen om vervalschingen te ontdekken. In Kampen is koffij onderzocht op vervalsching met cichorei. Goede koffijboonen, zelf gebrand en gemalen, werden aan het in zulk een boek aangeprezen onderzoek onderworpen en leverden de in dat boek opgegeven kenmerken van vervalsching met cichorei. Daarentegen gedroeg die koffij, opzettelijk met cichorei gemengd, zich zoo, als volgens het boek onvervalschte koffij zich moest gedragen!

Drinkwater.

Het corresponderend lid Sanders van Loo, als toegevoegd aan de commissie tot onderzoek van levensmiddelen, stelt voor om, naar aanleiding van het in de vorige vergadering (zie bl. 104) besprokene, een cheavins-filter te openen staande de vergadering en den inhoud te onderzoeken. De voorzitter stelt voor dit na afloop der te bespreken zaken te doen. Wordt goedgekeurd.

Sterke drank oorzaak van spoorweg-ongelukken.

Het toezicht van den staat, zegt dr. Kros, heeft steeds getoond groot belang te stellen in middelen om spoorwegongelukken te voorkomen of hulp te verschaffen bij zulke onheilen, getuigen de ontvangen genees- en verbandkisten. Hij meent dat, als het staatstoezicht werkelijk beoogt ongelukken

te voorkomen, eene mededeeling van hem niet onwelkom zal zijn. Hij deelt daarop de circulaire mede door de spoorwegartsen aan de maatschappijen tot exploitatie van spoorwegen in Nederland gezonden, om het misbruik van sterken drank bij het dienstdoend personeel der verschillende spoorweg-maatschappijen tegen te gaan. Deze circulaire, gedateerd Boxtel 5 December 1879, maakt eerst opmerkzaam op de vele spoorwegongelukken, die ontstaan door onverschilligheid, traagheid en achteloosheid ten gevolge van het misbruik van sterken drank. Zij wijst verder op het schandelijk misbruik dat door velen van het spoorwegpersoneel, onverschillig van welke dienstafdeelingen, van dien drank zoo dikwijls wordt gemaakt, en deelt mede dat in de vergadering der vereeniging, op den 31 Juli jl. te Amsterdam gehouden, de volgende vraag is besproken: „Door welke middelen is het misbruik van sterken drank bij het dienstdoend personeel der spoorwegmaatschappijen tegen te gaan, in het belang hunner eigene gezondheid en in dat der veiligheid van het spoorwegvervoer." Bij die bespreking werd de aandacht gevestigd vooral op den habitueelen dronkaard, aan wiens uiterlijk weinig is te bespeuren en die zijn dienst verricht, doch daarbij in een soort van sufheid en dofheid verkeert, ten gevolge van de *gestadige inwerking des alcohols* op zijn hersen- en zenuwstelsel. Het groot gevaar, dat de publieke veiligheid vooral door zulke personen loopt, wordt in de circulaire verder in het licht gesteld, met het doel om de spoorwegdirectiën op te wekken om naar middelen om te zien om het misbruik van sterken drank onder hunne beambten tegen te gaan. De heer Kros brengt dit punt ook onder den aandacht van den voorzitter opdat ook hij regeering en maatschappijen er attent op make. De voorzitter gelooft dat het in den geest ligt dezer vergadering om zich daarbij aan te sluiten. Hij bedankt dr. Kros voor de voorlezing der circulaire. Hij voegt er echter de opmerking bij dat een van de oorzaken van die ongelukken zijns inziens te zoeken is bij de spoorwegdirectiën zelven. Vooral de spoorwegwachters zijn dikwerf schuld van die ongelukken; men moet echter niet uit het oog verliezen dat die menschen, van wier plichtsbetrachting het leven van zoovelen afhangt, allerellendigst wonen en behandeld worden als opperlui of metselaarsknechts. Ze behooren veelal tot dezelfde klasse van menschen en we weten dat het gebruik van sterken drank bij de zoodanigen vrij algemeen is, omdat bij hen het vooroordeel heerscht dat een borrel den werkman toekomt. Zelfs de meer ontwikkelde ambachtsman denkt zoo. Stellen wij ons nu voor iemand uit den minderen stand, die genoodzaakt is de in de tegenwoordige

omstandigheden weinig begeerlijke betrekking van spoorwegwachter te aanvaarden. Hij woont ellendig, moet hooge bekrompen leven, vaak in eene eenzame, ver afgelegen hut; levensgenot kent hij niet. Is het wonder dat zoo iemand heul en troost zoekt bij sterken drank, zoo dikwijls hij dien bekomen kan? Is het in 't algemeen, en met daarlating van de verzoeking tot drankgebruik, niet waar, dat, zoolang de belooning en de woning der wachters zoo slecht zijn, het den spoorwegdirectiën moeielijk moet vallen om in elk opzicht flinke en geschikte sujetten te vinden? Het is lang geleden, maar het heugt hem nog hoe hij een oud, suf en hardhoorig man als wachter bij het hek van een drukken overweg zag staan, tot verbazing en ergernis van iedereen. Die man is wel niet de oorzaak van ramp voor anderen geworden, maar voor hij dit kon worden zelf door een trein overreden, toen hij soesend bij het open hek op de rails stond zonder te bemerken dat de trein aankwam. Dr. Kros verschilt in opinie met den voorzitter. Het zijn niet die alleen wonende spoorwegwachters, maar de beambten aan de hoofdstations, waar kroegen in de nabijheid zijn, die voortdurend in een soes verkeeren door den sterken drank; op die afgelegen plaatsen door den voorzitter bedoeld zijn meest menschen uit den boerenstand geplaatst, en landbouwers bedrinken zich zoo niet. 't Is niet in de betaling maar in 't samenzijn aan de groote stations dat het kwaad te zoeken is. Voorts voegt de heer Kros er bij, dat ook de Multapatior-bond zich de zaak heeft aangetrokken; daar wenschte men echter feiten en namen te weten, doch de spoorwegartsen wenschten liever nog geen namen te noemen. Spreker wenscht dat ook van wege de inspecteurs een wenk gegeven worde aan de verschillende exploitatiemaatschappijen van spoorwegen in Nederland. De voorzitter wil gaarne erkennen dat het kwaad vooral bij de beambten aan of bij de groote stations schuilt. Hij meent echter te moeten volhouden dat bij betere betaling en betere woning wel geschikter en flinker personeel zou te verkrijgen zijn dan thans. Overigens gelooft hij, ook met het oog op den tijd, die nog verloopen moet tot de volgende inspecteursvergadering, dat een voorstel van adhaesie aan de circulaire van de spoorwegartsen aan de verschillende spoorwegdirectien door deze vergadering zeer gepast is. — Dr. Heppener meent dat het gevaar van wege den sterken drank door discussiën niet kan uitgemaakt worden, wel door de statistiek. Wij behoeven ook op dat gevaar niet te wijzen; ieder weet wel dat een beschonkene zijn plicht als conducteur, machinist of wachter niet vervullen kan, evenmin als een krankzinnige; *ἡ μέθη μανία μικρὰ ἐστιν.* Geen spoorweg-

directie zal iemand die zich dikwijls bedrinkt in zijn ambt bevestigen. — De voorzitter stemt dit den heer Heppener toe, doch wijst er op dat het hier niet zoozeer geldt den kennelijk beschonkene, maar vooral hen, die zonder ooit in den gewonen zin dronken te zijn, steeds sterken drank gebruiken, den geheelen dag door van tijd tot tijd wat, zonder dat zij er bepaald dronken van worden, maar die toch voortdurend onder den invloed er van zijn, ook wanneer zij sedert ettelijke uren niets hebben gebruikt. Bij zulke menschen is het zenuwstelsel abnormaal geworden, zoo iemand is suf, vergeetachtig. Zeker is het dat zulk een stille zuiper veel gevaarlijker is dan hij die enkele keeren in kennelijken staat van dronkenschap verkeert. Statistieken van dien aard, zooals de heer Heppener bedoelt, gelooft de voorzitter dat er wel zijn, doch we hebben die niet noodig. Immers 't is minstens van de vier keeren driemaal dat men in de dagbladen leest dat de oorzaak van een spoorwegongeluk te zoeken was in sterken drank. — Dr. Stoffels zegt dat op de vergadering van spoorwegartsen langdurige discussiën over de middelen tot verbetering gevoerd zijn; volgens zijne overtuiging kan slechts één ding afdoende zijn en dat is: onmiddellijk ontslag uit den dienst bij dronkenschap, 't geen niet altijd gebeurt. — De voorzitter vreest dat dit de lui, die gehard zijn tegen den drank, dus juist de gevaarlijksten, niet treffen zal. — Dr. Heppener vraagt of het niet beter ware niets te doen en af te wachten wat het wetsontwerp op de dronkenschap, bij de Regering aanhangig, ons brengen zal. — Dr. Stoffels wenscht bij het schenken van adhaesie zijn denkbeeld opgenomen te zien. — Dr. de Witt wil dit voorstel wel ondersteunen; de Staten van Drente besloten onlangs geen subsidie te geven aan kunstwegen tenzij de tolgaarders geen patent namen als tapper; hij ziet in vermaningen geen nut, wel in onmiddellijk ontslag. — Mr. van Ketwich Verschuur zou ook wel geneigd zijn tot eene uitbreiding van het voorstel tot adhaesie, waardoor een middel tot verbetering wordt aan de hand gedaan: de habitueele toestand tengevolge van 't gebruik van sterken drank zoude hij daar zelf onder willen begrijpen omdat die het gevaarlijkst is; maar toch zal hij voor zulk eene uitbreiding als de heer Stoffels bedoelt, niet stemmen om niet door eenen al te sterken maatregel de zaak te bederven. — De voorzitter meent dat wanneer men alleen bedoelt wat gewoonlijk „staat van dronkenschap" genoemd wordt, daaraan veel te doen zou zijn en dat zou reeds *iets* uitwerken. En wat nu betreft diegenen, die wij hier als de gevaarlijkste op het oog hebben, de door den drank totaal geënerveerden, maar die, misschien juist daarom, moeielijk in

den gewonen zin dronken worden, ook de zoodanigen zouden verwijderd kunnen worden. Die menschen zijn veelal suf en vergeetachtig, hetgeen door de over hen gestelde ambtenaren kan worden opgemerkt, terwijl het private leven van die lui bij de ambtenaren genoeg bekend is om te weten of de sufheid waarin zij verkeeren al of niet aan den drank is toeteschrijven. — Dr. de Witt meent dat het voorstel van Dr. Stoffels moeielijkheden zal geven in de praktijk; hij wenschte het dus te formuleeren: „dat geen beambten worden aangenomen die gebruik maken van sterkendrank." — Dr. Kros kan het voorstel van den Heer Stoffels niet ondersteunen, omdat we daardoor te ver gaan. Werkelijk beschonken zijn, dit weten wij, is het ergste niet, die toestand wordt spoedig ontdekt, en door schorsing, boete enz. gestraft vóór hij kwaad kon doen. Het *kan* ook geschieden dat een anders oppassend en allezins geschikt beambte zich een enkelen keer vergeet; juist de matigen kunnen meestal het minst tegen sterkendrank. — Nadat Dr. Stoffels nogmaals zijn voorstel verdedigd heeft stelt de Voorzitter voor in rondvraag te brengen of de raad het bij de adhaesie aan de circulaire der spoorwegartsen zal laten, dan wel of er een voorstel bij opgenomen zal worden waarbij maatregelen worden aangewezen om niet alleen dronkaards die in kennelijken toestand van dronkenschap verkeeren, maar ook hen te treffen, die ten gevolge van 't voortdurend gebruik van sterkendrank gevaarlijk zijn. — De meerderheid besluit tot het eenvoudig betuigen van adhaesie.

Barakken voor besmettelijke ziekten in gevangenissen. (Not. bl. 107.)

De Voorzitter merkt den Heer Kros op dat er al een adres over deze zaak, ook in de vorige vergadering door hem besproken, is ingezonden en dat de inspecteurs zich de zaak ook hebben aangetrokken. — Dr. Kros wenscht mededeelen dat hij dezer dagen eene vergadering bijwoonde met den inspecteur der gevangenissen. Die inspecteur argumenteerde dat er nimmer besmettelijke ziekten in gevangenissen waren voorgekomen: waarop hij echter feiten opgaf die het tegendeel bewezen wat aangaat het huis van detentie te Zwolle; waarop de inspecteur gezwegen had. Op het schrijven, (zie boven *Notulen*) aan den Minister was geen antwoord gekomen. Het was spreker ook gebleken dat er bij het departement van Justitie geen enkele barak bestaat: de Minister moet die vragen aan de gemeenteraad te 's Hage. De inspecteur over de gevangenissen heeft echter aan de administratie een teekening van zoodanige barak gevraagd; de Heer Reuvens heeft zich bereid verklaart hierin de behulpzame hand te bieden en hij wenscht dat de inspecteur voor 't geneeskundig Staatstoezicht hem ook inlichtingen geve voor het bouwen van barakken voor gevangenen. — De Voor-

zitter zal de zaak naar vermogen ondersteunen en zal later met den Heer Kros in conferentie treden.

Onbevoegd uitoefenen van geneeskunst.

Dr. Kros deelt mede dat zekere Franken, een godsdienstig kwakzalver, die bij de zieken gaat bidden en troosten, zich dan tegelijk naar de kwalen informeert en zegt: „als ik het had, wist ik wel wat ik doen zou, doch je hebt een dokter." Daarna schrijft hij blaadjes B voor, die voor verschillende ziekten dienstig zijn, ook bij carcinoma uteri, ontsteking van het darmkanaal. De blaadjes kwamen uit Kampen; ook te Zwolle zijn echter dépots. 't Is niet anders als *Buxus sempervirens*. Hij kon echter de blaadjes niet uit handen van de patienten krijgen. — De Voorzitter zegt dat hij te Kampen ook van die zaak had hooren spreken en dat hij geneigd is procesverbaal op te maken, doch dat daartoe de feiten hem ontbreken. Indien een van de leden van den geneeskundigen Raad feiten ontdekt, acht hij het wenschelijk dat er proces verbaal worde opgemaakt, of wel dat aan hem de feiten, liefst meer dan één, worden medegedeeld. Het moet blijken dat van het ziekenbehandelen een bedrijf gemaakt wordt; hetgeen door het Rechtskundig lid beaamd wordt.

Bevoegdheid van officieren van gezondheid.

Dr. Huber vraagt naar de bevoegdheid van de officieren van gezondheid. — De Voorzitter zegt dat ieder die de civiele bevoegdheid heeft van doctor, arts of plattelands heelmeester van wege de wet bevoegd is om met volle vrijheid de praktijk uit te oefenen. Alleen officieren van gezondheid, die niets meer dan dat zijn, mogen geen civiele praktijk uitoefenen anders dan in die wet voor officieren van gezondheid is bepaald. Dr. Huber haalt echter art. 23 der wet van 1 Juni 1865 *Staatsblad* n°. 59 aan, waarin de civiele praktijk der officieren van gezondheid bepaald wordt. De voorzitter antwoordt dat deze opvatting verkeerd is. Art. 1 dier wet sluit *per se* alle doctoren, artsen enz. in, onverschillig of ze al of niet tevens officieren van gezondheid zijn, maar sluit evenzeer *per se* die officieren van gezondheid uit, die geen doctoren, artsen, enz. zijn. Evenwel wordt aan die laatsten bij art. 23 sub *b* tot en met *f* in zekere scherp omschreven gevallen de bevoegdheid om niet-militairen te behandelen vergund, en in art. 24 aan de eervol ontslagenen het recht tot civiele praktijk onbeperkt toegekend. Maar dit raakt alleen de officieren van gezondheid qua tales, — niet voorzoover zij vallen in de termen van art. 1, niet de doctoren enz. onder hen, voor wie trouwens art. 24 ook niet kan geschreven zijn. — Het Rechtskundig lid Mr. van Ketwich Verschuur maakt opmerkzaam op den aanhef van art. 23, waar de personen die 't aangaat duidelijk omschreven staan. Hij wijst

er nogmaals op dat het doel van de wet niet is om te vrijwaren voor concurrentie, maar om het publiek waarborg te geven dat het zich daar kan vervoegen waar doelmatige raad en hulp te vinden is. — De Voorzitter zegt dat het 't geneeskundig Staatstoezicht niets aangaat of zoo een arts, medic. doct., of pl. heelmeester tevens officier van gezondheid is. Dat de officieren overigens niet mogen praktiseren kan alleen gegrond zijn op besluiten van den Minister van Oorlog, op militaire wetten waarmede het geneeskundig Staatstoezicht niets heeft te maken.

Kenmerken voor besmettelijke ziekten.

Dr. Kros spreekt weder (zie *Not.* bl. 108) over het aanplakken der kenmerken. — De Voorzitter zegt dat die zaak in behandeling is gebracht op de inspecteurs-vergadering en dat hij wijzigingen in 't besluit heeft voorgesteld.

De openbare vergadering gaat over in eene met gesloten deuren.

Weegwerktuigen.

Na heropening der vergadering vraagt de Heer Coster of het niet nuttig zou zijn, daar de wet op de weegwerktuigen in 1880 in werking komt, het publiek daarop opmerkzaam te maken. — De Voorzitter gelooft dat het goed zoude zijn indien zulks per advertentie geschiedde. Hij zal dus eene waarschuwing in de *Overijsselsche* en *Drentsche Courant* plaatsen: 't kan echter niet voor dat de nieuwe bij de kamer aanhangige wet, waarbij verlenging van den termijn van uitvoering beoogd wordt, is aangenomen.

Parc-vaccinogène.

Dr. Stoffels vraagt hoe het na het overlijden van ons medelid Hamer met het vaccinatie-bureau te Ommerschans gelegen is. — De Voorzitter zegt dat dit eene geheel persoonlijke zaak van den Heer Hamer was, die er zich veel moeite voor gaf en aan wien de regeering eene subsidie van *f* 100 toestond. Hij wil nu schrijven aan den Directeur der Rijksgestichten en zoo hem blijkt dat de nieuwe geneesheer te Ommerschans het vaccinatie-bureau wil continueeren, zal hij zich richten tot den Minister. — Hij neemt deze gelegenheid nogmaals te baat om te zeggen dat hij dikwijls aanvraag krijgt om vaccine-stof, dat hij echter de aangewezen persoon niet is; men moet zich met vrijdom van port direct aan een vaccinatie-bureau wenden.

Kon. Besluit van 12 Febr. 1879. (Stbl. no. 33.)

De Heer Meulenhoff wijst op het examen ter verkrijging van bevoegdheid als apothekers-bediende. Hij vergelijkt dat met het examen voor leerling-apothekers, vastgesteld bij de wet van 1 Juni 1865 en ziet in de gevorderde bewijzen van bekwaamheid geen of weinig verschil. Het examen is toch zoo tamelijk gelijk, en beide staan onder eede en zijn verantwoordelijk. Met genoegen heeft hij gezien dat met den naam ook de bevoegdheid is uitgebreid. Nu vraagt hij of dan niet de leerling-apotheker met den tegenwoordigen bediende in capaciteit

gelijk staat, ja hem niet dikwijls in praktische ervaring zal overtreffen en of het daarom niet te bejammeren is, dat een adres van leerling-apothekers aan den Min. van B. Z. ingediend, om hen dezelfde bevoegdheid als den tegenwoordigen bediende te verzekeren, is geweigerd. Is men dat met hem eens, dan doet hij een beroep op den geneeskundigen Raad opdat zij zich tot den Min. van B. Z. wende, om, op grond van billijkheid, van praktisch nut, maar vooral op grond van de praktische onuitvoerbaarheid van de wet van 1865, wat aangaat de bevoegdheid van leerling-apothekers, terug te komen op het besluit van zijnen voorganger en aan de sedert 1865 geexamineerde leerling-apothekers dezelfde bevoegdheid als aan den tegenwoordigen bediende te verleenen. — De Voorzitter zegt dat hij zich geheel kan vereenigen met het voorstel van den Heer Meulenhoff; hij voegt er nog enkele argumenten bij die voor zijn voorstel pleiten, waarop besloten wordt zich tot den Minister te adresseeren.

Cheavins-filter.

Ten slotte opent het corresponderend lid S. v. Loo een Cheavins-filter, dat schijnbaar niets inhoudt dan beenzwart, dat door de commissie voor de levensmiddelen aan een nader onderzoek zal onderworpen worden, waarna de resultaten zullen worden medegedeeld.

Niemand meer het woord verlangende wordt de vergadering gesloten.

D. Lubach, *Voorzitter.*
J. A. v. Ketwich Verschuur, *Secretaris.*

Bijlage. *Verslag van de winkelvisitatien der apothekers enz. in Overijssel en Drenthe in* 1879.

PROVINCIE EN COMMISSIEN.	GENEESKUNDIGEN.			APOTHEKERS.			DROOGISTEN.		
	ZEER GOED OF GOED.	MIDDELMATIG OF SLECHT.	HERVISITATIEN.	ZEER GOED OF GOED.	MIDDELMATIG OF SLECHT	HERVISITATIEN.	ZEER GOED OF GOED.	MIDDELMATIG OF SLECHT.	HERVISITATIEN.
I.									
Drenthe.									
Dr. van Lennep.									
Hr. P. Brouwer.	7	2		8			1		
II.									
Drenthe.									
Dr. Kros.									
Hr. v. d. Moer.	8	4		6	1				
III.									
Overijssel.									
Dr. de Witt.									
Hr. Gosselaar.	10			10			1		
IV.									
Overijssel.									
Dr. Hazewinkel.									
Hr. Meulenhoff.	6	2		3					
V.									
Overijssel.									
Hr. Coster.									
Hr. Top.	7			10	2				
VI.									
Overijssel.									
Hr. R. Brouwer.									
Hr. P. Stheeman.	14	4		8	3		2		
Drenthe.	15	6		14	1		1		
Overijssel.	37	6		31	5		3		

N°. 42. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht gehouden* 4 *December* 1879.

Alle leden zijn tegenwoordig behalve dr. Mazirel, dr. Hanegraaff en dr. Homoet. In plaats van den eerstgenoemde woont de heer Verouden de vergadering bij; de beide laatstgenoemden hadden te laat kennis gegeven om plaatsvervangers voor hen te kunnen oproepen.

De voorzitter, de inspecteur H. L. Verspijck, opent de vergadering, stelt den nieuwbenoemden adjunct-inspecteur, dr. A. E. Post, aan de vergadering voor, en beveelt hem aan in de welwillendheid, die de geneeskundige ambtenaren steeds van den Raad hebben ondervonden.

1. Commissie redactie notulen.

De commissie voor de redactie der notulen, bestaande uit de heeren dr. Hanegraaff en dr. Homoet, afwezig zijnde, wordt aan de heeren dr. van de Stadt en dr. Thijssen verzocht deze Commissie te vervangen, waartoe deze heeren zich bereid verklaren.

2. Notulen.

De notulen van de vorige openbare vergadering worden goedgekeurd.

3. Mededeelingen.

De mededeelingen omtrent de bevindingen en handelingen van de geneeskundige ambtenaren in Gelderland en Utrecht van 1 Juni tot 1 November 1879 zijn vóór de vergadering gedrukt en aan de leden en plaatsvervangende leden van dezen Raad gezonden.

Deze mededeelingen behelzen in hoofdzaak het volgende:

De heer A. W. H. Wirtz, directeur van 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht, in de vorige besloten vergadering benoemd tot correspondeerend lid van dezen Raad, heeft die benoeming aangenomen.

a. Mededeelingen omtrent de provincie Utrecht. Besmettelijke ziekten.

Van besmettelijke ziekten in Utrecht wordt het volgende medegedeeld.

Een geval van varioloïdes (gewijzigde pokken) werd waargenomen te Utrecht bij een 8 jarigen gevaccineerden jongen, die herstelde.

Roodvonk kwam voor in 21 gemeenten, met opgave van 159 gevallen, waarvan 4 met doodelijken afloop. De ziekte was over het geheel goedaardig.

De mazelen, die volgens de laatste mededeelingen slechts sporadisch voorkwamen, breidden zich sedert zeer sterk uit en werden zelfs in eenige gemeenten epidemisch verklaard. De gemeente waar deze ziekte zich het hevigst voordeed, was de stad Utrecht. Aldaar werden waargenomen in Juni 532, in Juli 1297, in Augustus 339, in September 74 en in October 32 gevallen, zonder nog te spreken van de geheim gehouden gevallen, die

zeer talrijk mogen worden geacht, als men weet, dat een geneeskundige die eene uitgebreide practijk heeft, beweerde dat de door hem gelijktijdig waargenomen gevallen, alle rubeolae waren. Dat te Utrecht de ziekte niet goedaardig was, blijkt uit het aantal gevallen van overlijden opgeteekend op de maandelijksche sterftelijsten. Volgens deze stierven aan mazelen aldaar in Juni 12 kinderen, in Juli 41, in Augustus 31 en in September 5, zonder mede te rekenen de overledenen aan naziekten, bij welke deze als doodsoorzaken zijn opgegeven.

Dat dit getal groot was, blijkt uit de sterfte dier stad in het algemeen; de verhouding der overledenen tot 1000 inwoners per jaar berekend, bedroeg aldaar in Juni 28.8, in Juli 39.5, in Augustus 36.2, in September 28.5 en in October 26.3.

De grootere sterfte betrof vooral kinderen van 0—6 jaren.

In de andere aangetaste gemeenten was de ziekte meestal goedaardig.

Behalve te Utrecht kwamen mazelen voor in 32 gemeenten, waarin 197 ziektegevallen werden opgegeven.

Dat deze opgegeven ziektegevallen verre beneden het ware cijfer zijn, zal wel niet noodig zijn hier te vermelden.

De ziekte werd epidemisch verklaard te Utrecht den 25 Juni, te Harmelen den 5 Augustus; in beide gemeenten werd die verklaring den 1 November ingetrokken.

De sterfte was behalve te Utrecht onbeduidend.

Typhus en febris typhoidea kwamen slechts weinig en sporadisch voor. Opgaven zijn ontvangen van 8 gemeenten, waarin zich 21 gevallen voordeden, waarvan 5 lijders bezweken.

Gevallen van diphtheritis waren zeldzaam. Sedert 1 Juni werden in het geheel medegedeeld 6 gevallen, waarvan 2 met doodelijken afloop.

Aan kinkhoest overleden in 5 gemeenten 17 lijders, aan croup in 5 gemeenten 6 lijders.

Plaatselijk onderzoek.

Volgens mededeeling van het plaatsvervangend lid dr. D. de Bruijn te Mijdrecht, is de droogmakerij der plassen in de Ronde Veenen nu zoover gevorderd, dat alle in kavels afgedeelde gronden in handen van particulieren zijn overgegaan. Het grootste gedeelte der drooggemaakte gronden is in den afgeloopen zomer hoofdzakelijk met haver bebouwd geweest. De weêrsgesteldheid was voor den bouw, ja voor de geheele oppervlakte ongunstig. Het stoomgemaal heeft voortdurend alle krachten moeten inspannen, om den grond uit het water te houden; daarbij kon in alle kavelslooten niet altijd eene goede afwatering in het uitloozingskanaal onderhouden worden, zoodat vele gedeelten van de droogmakerij als een waar moeras konden beschouwd worden.

De waterstand buiten de droogmakerij is niettegenstaande het vele regenwater bijzonder laag geweest, dagelijks was eene voortdurende strooming van het water zichtbaar. In Vinkeveen en in het gedeelte van het daaraangrenzende Abcoude-Proostdij was de lage waterstand en de strooming minder waartenemen, hetgeen wel aan de lagere ligging zal kunnen worden toegeschreven.

De gezondheidstoestand der bevolking was in de gemeenten Mijdrecht, Wilnis, Vinkeveen en het aangrenzende gedeelte van Abcoude-Proostdij bijzonder gunstig. In het algemeen was het getal zieken gering; een bepaalde ziektevorm kwam daar niet voor; febres intermittentes waren zeldzaam; de pernicieuse vorm werd niet gezien; zomer-catarrhen kwamen weinig voor.

Waarschijnlijk moet de gunstige gezondheidstoestand worden toegeschreven aan de geringe zomerwarmte, die de nadeelige uitwaseming van den met regenwater verzadigden bodem verhinderde. Het uitstellen zal echter geen kwijtschelden zijn: zoolang de kavels drassig blijven en de slooten nog voor eene goede afwatering ongeschikt zijn, is alleen een daarvoor gunstige atmosfeerische invloed noodig om voor de omliggende gemeenten ziekteverwekkend te worden.

Drinkwater. De quaestie van de drinkwaterleiding voor de stad Utrecht is nog in statu quo, of liever gezegd eene schrede teruggegaan, daar de persoon die zich had aangemeld om de concessie op de door den gemeenteraad vastgestelde voorwaarden te aanvaarden, niet voldaan heeft aan de storting van het geldelijk bedrag, welke de toezegging van de concessie moest voorafgaan. Het denkbeeld schijnt te zijn om nieuwe concessionarissen aftewachten; één meldde zich hiertoe aan, doch op eenigszins andere dan de door het gemeentebestuur vastgestelde conditien; dit voorstel werd aan eene commissie uit den raad ter beoordeeling gegeven.

Op de gemeentebegrooting van 1880 is gebracht eene som van ƒ5000 tot het maken van nieuwe pompen.

Buitenlandsche doctorstitel. Door eene visiteerende commissie werd de inspecteur opmerkzaam gemaakt op het feit, dat een gepensioneerd officier van gezondheid op gedrukte etiquetten, die hij in zijne apotheek gebruikte, den verkorten doctorstitel voor zijn naam plaatste. De betrokken geneesheer hieromtrent ondervraagd, legde een diploma over van de universiteit te Giessen, waaruit bleek dat hij aldaar den doctorstitel had verkregen en tevens eene benoeming tot ridder van den Nederlandschen Leeuw, waarin hij als doctor was gesignaleerd. Het regtsgeleerd lid van onzen Raad gevraagd of hier ook wetsovertreding aanwezig was, gaf tot antwoord, dat nog in art. 259 van het strafwetboek, noch in eenige andere wetsbepaling, voor zooverre hem bekend was,

voor den bezitter van een buitenlandschen doctorstitel een algemeen verbod te vinden is om zich hier te lande van dien titel als praedicaat bij zijnen naam te bedienen; bestond zulk een verbod, dan zou ongetwijfeld de Regeering in de akte van benoeming tot ridder geenszins den doctorstitel aan zijnen naam hebben toegevoegd.

Verband middelen voor spoorwegongelukken.

Daar waar de kisten en brancards voor spoorweg-ongelukken werden onderzocht, werden zij in orde aangetroffen; in zeer enkele gevallen werden kleine verbeteringen noodzakelijk geacht en den stationschefs verzocht om de respectieve directiën daarmede bekend te maken.

Nadat aan den geneeskundigen inspecteur door den hoofdconducteur geweigerd was om eene kist van eenen vertrekkenden trein van den centraal spoorweg te onderzoeken omdat deze kist verzegeld was, — eene weigering die door den op het perron aanwezigen ingenieur werd herhaald — werd dit feit medegedeeld aan den Minister van Binnenlandsche Zaken door den geneeskundigen ambtenaar, die zich hierdoor verhinderd zag om aan het ministerieel voorschrift van 12 Mei 1876, afd. XI N°. 55 te voldoen.

Winkelvisitatiën.

Omtrent den toestand der apotheken en drogist-winkels in de provincie Utrecht, luiden de verslagen van heeren gecommitteerden over het algemeen gunstig.

Eenige geneeskundigen en apothekers, bij wie gedurende twee jaren door de commissiën geene aanmerkingen waren gemaakt, hebben dit jaar geen bezoek ontvangen.

Bij geneeskundigen was de toestand 40 maal voldoende en 6 maal onvoldoende. In 5 gevallen werd eene tweede visitatie noodig geoordeeld, eenmaal werd eene hervisitatie verricht.

In de 31 onderzochte apotheken werd de toestand voldoende bevonden.

De 8 drogistwinkels waren in voldoenden staat. Geene aanmerkingen werden gemaakt bij 13 geneeskundigen, 6 apothekers en 1 drogist.

Orde en netheid waren in verreweg de meeste gevallen voldoende.

De bewaring van geneesmiddelen laat hier en daar te wenschen over, vooral van die met vluchtige bestanddeelen. In dit opzicht werd dikwijls niet voldaan aan het eerste gedeelte van alin. 1 art. 6 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 61) luidende: Elk geneesmiddel wordt bewaard in een daartoe geschikt voorwerp.

Aan wettige etiquetteering was niet overal voldaan. De afsluiting van vergiften op de bij de wet voorgeschreven wijze werd

in den regel goed bevonden; in vele gevallen was deze niet doorgevoerd in kelder en andere bergplaatsen.

De hoeveelheid der geneesmiddelen was bijna overal voldoende.

De deugdzaamheid der galenica gaf in den regel geen stof tot bijzondere tevredenheid. Meer en meer toch wordt de goede gewoonte, dat de apothekers deze zelf bereiden, zeldzamer en worden zij gekocht van leveranciers, wier nauwgezetheid vaak te wenschen overlaat, tenzij onbekwaamheid moet worden aangenomen. Het onderzoek heeft geleerd, dat met name de extracten dikwijls niet aan den eisch voldoen. Ook werden herhaalde malen solut. hydr. calc., solut. jodii spir., spir. aromat., spir. cochlear., infus. hyosc. oleos., en verschillende unguenta niet volkomen goed bevonden. Een nauwlettend toezicht op deze middelen wordt zeer wenschelijk geacht.

De gewichten werden bijna overal geijkt gevonden en de milligramgewichten geverifieerd; bij enkele ontbraken de daartoe strekkende bewijzen.

De drogisten werden gewezen op het onwettige van den verkoop van zoogenaamde geheime geneesmiddelen.

b. Mededeelingen omtrent Gelderland. Besmettelijke ziekten.

Van besmettelijke ziekten zijn in Gelderland opgegeven 156 aangiften van roodvonk uit 24 gemeenten.

Deze ziekte vertoonde een goedaardig karakter, hetgeen ten duidelijkste blijkt uit de gunstige verhouding tusschen het aantal ziektegevallen waarvan aangifte werd gedaan bij den geneeskundigen ambtenaar, en het aantal sterfgevallen aan die ziekte. Slechts 6 lijders bezweken.

Deze gunstige verhouding springt echter nog meer in het oog, als wij de sterftestaten van enkele gemeenten nagaan, waaruit wij soms met leedwezen moeten constateeren, dat hier sterfgevallen aan scarlatina of morbilli geboekt waren, terwijl bij den geneeskundigen ambtenaar geene opgave van geneeskundige zijde omtrent het voorkomen van besmettelijke ziekten was ingekomen.

De mazelen die in de eerste maanden van 1879 in verscheidene gemeenten van Gelderland heerschten, namen in de volgende maanden in sommige aanmerkelijk toe, terwijl het ziektekarakter in de laatste maand in goedaardigheid afnam.

De ziekte kwam voor in 28 gemeenten. Bij de geneeskundige ambtenaren werden opgaven ontvangen van 821 gevallen. Uit de maandelijksche sterfte opgaven blijkt, dat aan die ziekte 25 lijders zijn overleden. Zij werd epidemisch verklaard te Arnhem, Hattem en Ede.

De meeste gevallen van typhus en febris typhoidea zijn als sporadische te beschouwen. Van deze ziekten werden 99 aan-

giften gedaan in 37 gemeenten; aan die ziekten overleden 29 lijders.

Onzindelijkheid en gebrek aan versche zuivere lucht waren dikwerf de eenige op te sporen oorzaken. Het drinkwater werd nu en dan onderzocht.

Diphtheritis kwam meestal sporadisch voor, zij nam echter te Eck en Wiel (gem. Maurik) een epidemisch karakter aan. De goede harmonie tusschen gemeentebestuur en geneeskundige en de goede werking der genomen maatregelen, die hieruit moest voortspruiten, vertoonden ook hier hare gunstige gevolgen.

Van deze ziekte werd in 19 gemeenten aangifte gedaan van 45 gevallen, waarvan 100 lijders bezweken.

In de maand Juni kwam te Staverden (gemeente Ermelo) eene huisepidemie voor van dysenterie in de hoogst zindelijke woning van den tolgaarder. Zes personen werden hier aangetast, van welke het 6 jarig zoontje overleed. De oorzaak waaraan de ziekte kan worden toegeschreven, ligt geheel in het duister.

Te Harderwijk stierf een 36 jarig man aan chronische dysenterie, vermoedelijk uit Indië overgebracht.

Aan kinkhoest overleden in 15 gemeenten 48 kinderen, aan croup in 7 gemeenten 10 kinderen.

In de maand September kwam bij 4 lijders in het krankzinnigengesticht te Zutfen granuleuse oogontsteking voor.

In de maand October trok het de aandacht der schoolcommissie dier gemeente, dat zoovele kinderen van de gemeenteschool afwezig bleven; als oorzaak hiervan werd oogziekte opgegeven. De gezondheidscommissie hierop opmerkzaam gemaakt, stelde, even als later de heeren stadsgeneeskundigen en het geneeskundig staatstoezicht, een onderzoek hiernaar in, waaruit bleek dat verscheidene kinderen aan conjunctivitis leden; volgens sommige geneeskundigen kwamen er zelfs enkele lichte gevallen van conjunctivitis granulosa voor. Aangezien de meeste der kinderen die hiermede waren behebt van de school tijdelijk verwijderd werden, doch niet allen onder geneeskundige hulp waren, werden hieromtrent maatregelen ook in overleg met het geneeskundig staatstoezicht aan het gemeentebestuur voorgesteld, en is nu door het gemeentebestuur een lokaal aangewezen, waarin de heeren geneeskundigen dagelijks, op een bepaald uur, de de aangetaste kinderen behandelen, in overleg met de voorschriften hieromtrent door een onzer ophthalmologische specialiteiten gegeven.

Volgens de laatste opgaven zijn vele dezer ziektegevallen reeds hersteld, maar zijn er ook verscheidene weder bijgekomen, zoo-

dat aan het bestaan van besmettelijkheid wel niet getwijfeld kan worden.

In de maand Augustus j.l. werd door den burgemeester aan den inspecteur kennis gegeven, dat in de gemeente Neede sedert eenigen tijd verscheidene personen aan zwelling van de onderste ledematen in hooge mate lijdende waren, dat bij onderzoek bleek te zijn oedema. Het groot aantal zieken, behoorende in den regel tot den mingegoeden stand, trok in den laatsten tijd bijzonder de aandacht. Het eerst waarover de lijders klaagden, was een gevoel van loomheid en vermoeidheid; meestal waren zij dan nog in staat hunne gewone werkzaamheden te verrichten, die echter grootendeels gestaakt moesten worden, als zich verschijnselen van digestie-stoornissen begonnen te vertoonen, die hunne oorzaak schenen te hebben in eene qualitatief ziekelijk gewijzigde bloedmenging. De zichtbare slijmvliezen waren bleek van kleur, de pols klein, de urine vrij van eiwit; van voorafgegane scarlatina, morbilli of tusschenpoozende koortsen was, ook volgens ingewonnen inlichtingen bij den geneesheer, geen sprake.

Als oorzaken dier ziekte meende men te moeten aannemen de aanhoudende vochtige weêrsgesteldheid, soms afgewisseld door enkele sterke temperatuurs-wisselingen; verder het zeer spaarzaam gebruik van dierlijk voedsel; eindelijk de vochtigheid en slechte inrichting van meerdere woningen. Het bleek den geneeskundigen inspecteur toch bij een ingesteld onderzoek in loco, dat aan de buitenlucht in vele woningen slechts eene zeer geringe toetreding werd toegestaan. Voor ventilatie scheen eene groote vrees te bestaan bij de verschillende bewoners, en de nadeelen hiervan waren vooral in de slaapvertrekken, als ze dien naam mogen dragen, te bespeuren. Daar heerschte meestal een duffe, onaangename atmosfeer; het vochtige stroo in de kleine bedompte bedsteden bracht het zijne hiertoe bij; evenzoo de nabijheid van de meestal aan het woon- of slaapvertrek grenzende schuur, alwaar de afval en het voedsel van de beesten over den grond verspreid lag en menigmaal de dieren losliepen.

Noch leeftijd, noch geslacht werd door deze ziekte ontzien, die nu reeds haren invloed op de sterfte in deze gemeente deed gelden.

Hoewel het aan geneeskundige hulp in de gemeente Neede volstrekt niet ontbreekt (er zijn twee medici), zoo bleek het, dat een groot gedeelte der lijders zich niet onder geneeskundige behandeling wenschte te begeven.

De aanleiding hiertoe was in een dwaas begrip gelegen, dat

eenmaal bij enkele personen gevestigd, allicht door anderen ondersteund wordt. Wat was het geval? De meeste lijders waren bij den aanvang niet zoo ernstig ziek of zij konden nog hunne bezigheden verrichten, en stelden zich niet onder geneeskundige behandeling; bij enkele dezer namen echter de verschijnselen toe, zoodat zij eindelijk door nood gedreven, doch nu te laat, hulp inriepen en onder verschijnselen van oedema pulmonum stierven. De conclusie van het weinig ontwikkelde volk lag nu voor de hand, zij was: hij die zich door den medicus laat behandelen, sterft.

Een ander deel der bevolking was echter verstandiger, en de goede maatregelen van wege het geneeskundig staatstoezicht voorgesteld, en door het gemeentebestuur in overleg met het diakonie- en provisorie-bestuur ten uitvoer gebracht, werkten niet weinig mede, om de inwoners van deze gedachte af te brengen.

Na de anti-hygiënische toestanden in deze gemeente aangetoond en op verbetering van verscheidene zaken te hebben aangedrongen, werd door het geneeskundig staatstoezicht voorgesteld, om aan ieder kosteloos geneeskundige hulp te verleenen en om de zieken gedurende eenigen tijd kosteloos of tegen een geringe geldelijke vergoeding van krachtig en dierlijk voedsel te voorzien. Aangezien de gemeente zich ùren ver uitstrekt, zoo waren aan het denkbeeld tot tijdelijke oprichting eener soepkokerij bezwaren verbonden; echter werd door de uitnemende zorgen van gemeente-, diaconie- en provisorie-bestuur overgegaan om aan elken behoeftige zieke 2½ hectogram vleesch in originali gratis te verstrekken.

Maar niet alleen bleef het oog op de verbetering van bovenstaande hygiënische toestanden gevestigd, ook viel de aandacht op mogelijke vervalsching en slechte qualiteit der voedsels in deze gemeente. Te dien einde werden het spek, verscheidene monsters meel en het drinkwater scheikundig en microscopisch onderzocht. Het spek en het meel leverden niets abnormaals op. Het water leverde, behalve in enkele pompen eene vermeerderde hoeveelheid chloorverbindingen, niets belangrijks op.

Het aantal lijders te Neede kan op een 200tal geschat worden.

In Augustus stierven onder hydraemische verschijnselen twee, in September vier en in October twee lijders.

Maar ook in de omliggende gemeenten kwamen enkele zoodanige ziektegevallen voor. Zoo te Borculo, waar deze ziekte voorkwam bij acht lijders in 2 boerengezinnen. In het eene gezin waren ziek 4 personen, die onder het gebruik van goed voedsel betrekkelijk spoedig genazen. Van het andere gezin is nog 1 lijder onder behandeling.

Te Eibergen werden bij eene gegoede boeren-familie vier jonge personen met oedema pedum in lichten graad behandeld; zij herstelden betrekkelijk spoedig.

In Groenlo kwamen 5 gevallen voor in de maand September (4 mann. en 1 vrouwl.); op heden zijn er nog 2 van onder behandeling. Ook hier wordt de ziekte hoofdzakelijk toegeschreven aan slecht voedsel en vochtigheid. Al de ziektegevallen kwamen in die gemeente verspreid voor, doch in de armste huisgezinnen en in zeer vochtige woningen.

In Lichtenvoorde 3 gevallen (1 mann. en 2 vrouwl.) Deze gevallen kwamen voor in het laagste gedeelte van het dorp. Met de voeding was het hier iets gunstiger gesteld.

Ook te Lochem werden door de beide geneesheeren verschillende gevallen dezer ziekte behandeld.

Winkelvisitatiën.

Even als in Utrecht, hebben eenige geneeskundigen en apothekers in Gelderland, bij wie gedurende twee jaren door de commissiën geene aanmerkingen waren gemaakt, dit jaar geen bezoek ontvangen.

In deze provincie mag de uitkomst van het onderzoek naar den toestand der apotheken en drogistwinkels meer bevredigend genoemd worden dan in het vorige jaar. De verslagen van heeren gecommitteerden luiden over het geheel gunstig. Toch blijft het te verwonderen, dat na zoo herhaalde visitaties sedert de invoering der wet van 1 Junij 1865, nog vele aanmerkingen op de apotheken der geneeskundigen moeten worden gemaakt. Ieder jaar toch worden de geneeskundigen opmerkzaam gemaakt op het ontbrekende in hunne apotheken en op de wijze waarop dit verbeterd kan worden. Is zulks voor een gedeelte aan de leveranciers te wijten, voor het grootste gedeelte is onverschilligheid en slordigheid van den kant der geneeskundigen er de oorzaak van.

Bij geneeskundigen was de bevinding 81 maal voldoende en 5 maal onvoldoende. In 2 gevallen had eene 2e visitatie plaats, waarbij de apotheek in goeden toestand werd bevonden.

Bij apothekers was de toestand 49 maal voldoende en 1 maal onvoldoende Bij 5 drogisten was de toestand voldoende.

Bij 8 geneeskundigen, 13 apothekers en 5 drogisten werden geene aanmerkingen gemaakt.

Het verdient opmerking, dat in de provincie Utrecht geene en in Gelderland slechts ééne apotheek in onvoldoenden toestand verkeerde; ook het vorige jaar liet die apotheek te wenschen over.

14. Opgaven mazelen Nijmegen.

In de mededeelingen van de handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt aan dezen Raad, leest de Heer Opwijrda dat de mazelen te Arnhem epidemisch zijn verklaard en niet te Nij-

megen, in welke laatste gemeente deze ziekte zeer sterk heerscht, zooals blijkt uit het groot aantal bordjes vóór de woningen aangeslagen. Hij zou gaarne van den voorzitter vernemen waarom te Nijmegen de epidemisch verklaring nog niet heeft plaats gehad. De voorzitter geeft hierop te kennen, dat hem wel bekend is dat enkele weinige gevallen van mazelen te Nijmegen zijn voorgekomen, en verzoekt den adjunct-inspecteur, tot wiens ressort Nijmegen behoort, daaromtrent nadere inlichtingen te willen verschaffen. Deze deelt hierop mede dat hij van Dr. van Duijl opgave heeft ontvangen van het voorkomen van een 15 tal gevallen van mazelen; nog één of hoogstens twee geneeskundigen zonden bericht van een enkel geval. Naar aanleiding van dit gering getal lijders kan geen epidemisch-verklaring volgen. Nu hem door den heer Opwijrda officieel wordt medegedeeld dat de ziekte zich te Nijmegen sterk uitbreidt, zal hij nader onderzoeken waarom de geneeskundigen en de burgemeester hem van de uitbreiding der mazelen geen nadere mededeeling hebben gedaan.

15. Verpligte herhaalde aangifte voor de medici?

Omtrent deze zaak zegt de heer Thijssen, dat het schijnt dat de medici weinig gevallen aan den inspecteur hebben aangegeven, en dit brengt hem tot de vraag: is een medicus, na van de eerste gevallen eener besmettelijke ziekte (uitgezonderd cholera en pokken) mededeeling te hebben gedaan, nu ook verplicht van de volgende gevallen die hem voorkomen aangifte te doen? Het is voor den medicus lastig en tijdroovend om ieder geval aan den inspecteur op te geven, en daarenboven kan hij moeielijk uit art. 6 der wet, regelende de uitoefening der geneeskunst, lezen dat die verplichting op den medicus rust.

Het komt den voorzitter voor dat die verplichting wel degelijk in dat artikel ligt opgesloten; wanneer toch de geneeskundigen die opgaven niet verstrekken, hoe zou dan het geneeskundig staatstoezicht komen tot de kennis van het epidemisch voorkomen van ziekten, en dus hoe zou men dan tot epidemisch-verklaring kunnen geraken? De burgemeesters toch zijn niet verplicht, naar hij meent, het geneeskundig staatstoezicht op de hoogte te houden. Evenwel wil hij de zaak niet overdrijven; dagelijksche opgaven eischt hij niet, indien de medicus hem na de eerste aangifte verder, na verloop van enkele dagen, bijv. éénmaal per week, nader mededeeling doet, dan is hij tevreden. Spreker wijst op de missive van 6 September 1866 n°. 250, 9e afdeeling, waarbij de Minister Heemskerk als zijn oordeel te kennen gaf, dat genoemd art. 6 voor den geneeskundige de verplichting inhoudt om van alle gevallen eener ziekte, waardoor de volksgezondheid bedreigd wordt, kennis te geven.

De heer Küthe is geneigd om aan te nemen dat genoemd art. 6 den medicus verplicht, niet alleen om aan den inspecteur het eerste geval aan te geven, maar ook om van de volgende gevallen mededeeling te doen. Zoo meent hij is ook beslist door eene rechtbank in eene zaak, die een medicus uit Hoogezand betrof. Hij gelooft ook dat het voor den geneeskundige niet zoo bijzonder bezwarend is om herhaalde mededeelingen te doen, en zeker is dit in het belang der volksgezondheid zeer wenschelijk.

De heer Henny zegt dat het hier eene oude quaestie geldt, waarover hij weinig nieuws weet te zeggen. Art. 6 eischt slechts opgave wanneer de ziekte door den medicus is waargenomen, *meer* niet. Het komt hem voor dat de medicus die eens aan zijne verplichting heeft voldaan, niet gehouden is om van volgende ziektegevallen opgave te doen, al wordt dit ook door hem zeer wenschelijk geacht. Bij art. 16 der epidemie-wet is de zaak anders. Ingeval van de twee daar genoemde ziekten wordt de medicus uitdrukkelijk verplicht van ieder geval mededeeling te doen. Maar brengt nu art. 21 der epidemie-wet mede, dat de medicus ook bij andere epidemische ziekten dan die in artikel 16 genoemd zou moeten geacht worden, krachtens meergezegd art. 6, tot aangifte van alle gevallen verplicht te zijn? Hij gelooft het niet; hij kan het oudere art. 6 moeijelijk uit het zooveel latere art. 21 interpreteeren. Buitendien art. 21 kan worden toegepast ook zonder die herhaalde opgaven der medici. Geldt de zaak eene groote gemeente en al doet ieder medicus dan slechts ééne opgave, dan toch zal de inspecteur er hoogst waarschijnlijk van talrijke medici ontvangen, en dan reeds tot het epidemisch heerschen der ziekte kunnen besluiten; maar bovendien art. 26 der epidemie-wet geeft aan den Inspecteur de gelegenheid om op de hoogte der zaak te komen. Volgens dat artikel toch moeten de burgemeesters aan den inspecteur mededeeling doen van alles wat zij krachtens gezegde wet verrichten. Geschiedt dit trouw, en anders kunnen zij door den inspecteur worden gecompelleerd, dan komt deze vrij wel te weten hoe het met het heerschen der ziekte gelegen is en kan dan aan art. 21 gevolg geven.

Na eenige discussies wordt door professor van Overbeek de Meijer opgemerkt dat er inderdaad ten opzichte van die veelvuldige aangiften van de medici aan den inspecteur wel eenig practisch bezwaar is gelegen. Hij acht eene herziening der wet, ook bepaaldelijk op het punt van het doen van aangifte door de medici wenschelijk en meent dat de zaak zóó zou moeten geregeld worden, dat de medicus, aan wien een geval van besmettelijke ziekte voorkomt, hiervan zou behooren kennis te

geven èn aan den inspecteur èn aan den burgemeester, maar dat hij de volgende aan hem voorkomende gevallen alleen aan den burgemeester zou behoeven op te geven, door wien dan daarvan aan den inspecteur mededeeling zou moeten worden gedaan.

Voorts verklaart dezelfde spreker, dat hij zich meent te herinneren, dat er een arrest van den Hoogen Raad bestaat, hetgeen eenigszins betrekking heeft op de hier besproken quaestie; misschien is het van belang van dit arrest kennis te nemen. Indien de vergadering kon goedvinden de discussiën over deze zaak eenige oogenblikken te schorsen en straks te hervatten, dan zou hij misschien in staat zijn omtrent dit arrest iets naders mede te deelen. Dit denkbeeld vindt bijval en wordt diensvolgens de behandeling van het punt der door de medici te verschaffen opgaven voor een uur geschorst.

6. Verbandmiddelen voor spoorwegongelukken.

De heer Thijssen wijst op het onlangs te Zevenaar voorgevallen spoorwegongeluk, waarbij een wisselwachter deerlijk verminkt werd en zonder geneeskundige behandeling, zelfs zonder eenig verband, naar het ziekenhuis te Arnhem werd vervoerd, alwaar hij de eerste heelkundige behandeling ondervond. Spreker leidt daaruit af, dat het aan twijfel onderhevig is of de verbandmiddelen in de treinen en aan het station te Zevenaar wel aanwezig zijn, en vraagt wat daarvan aan den Inspecteur bekend is.

De Inspecteur geeft hierop te kennen, dat hem van dit geval niets, dan hetgeen de dagbladen vermeld hebben, bekend is, maar dat hij de verbandkisten in de treinen en aan de stations der Rhijnspoorwegmaatschappij, daar waar hij ze onderzocht, steeds in uitstekende orde heeft gevonden. De Inspecteur betreurt het evenwel dat de spoorwegbeambten niet voldoende worden bekend gemaakt met de wijze, waarop de verschillende verbandmiddelen moeten worden aangewend; hij zou dit hoogst wenschelijk achten.

7. Afvoer van vuil.

Op voorstel van den hoogleeraar van Overbeek de Meijer wordt besloten bij de Regering aan te dringen op het tot stand komen eener wet, regelende het verzamelen en afvoeren van vuil, opdat er een einde kome aan de ergerlijke verontreiniging van den bodem, de openbare wateren en den dampkring in middenpunten van bevolking.

8. Onderzoek van drinkwater.

Dezelfde spreker waarschuwt voor het gevaar om drinkwater absolnut goed te noemen, wanneer daarin geene schadelijke bestanddeelen worden aangetroffen. Geen scheikundige kan met zekerheid zeggen dat het water goed is, al vindt hij er geene schadelijke bestanddeelen in. Hij geeft den raad om bij gedaan

onderzoek geen bepaalde uitspraak te doen, maar alleen mede te deelen, welke zelfstandigheden al of niet in het water gevonden zijn.

9. Epidemie te Neede.

Naar aanleiding van het hierboven medegedeelde omtrent de epidemie te Neede, vraagt de heer Dompeling, of de voorzitter ook in staat is omtrent de oorzaken dier ziekte nadere inlichtingen te geven.

De voorzitter meent, dat behalve op andere oorzaken, wel de aandacht moet gevestigd worden op de twee beken die door de gemeente stroomen en die door den grooten toevoer van regenwater dezen zomer het overtollige water niet konden afvoeren. De bodem is daardoor moerassig geworden en het is niet onmogelijk dat daarin eene medewerkende oorzaak voor de ziekte moet gezocht worden.

De heer Post doet opmerken, dat de ziekte veel overeenkomst heeft met de in Indië voorkomende beri beri.

Prof. van Overbeek de Meijer zegt, dat beri beri ook elders kan voorkomen; dat hij in dezen ziektevorm veel overeenkomst vindt met beri beri, doch dat daarbij verlammings verschijnselen voorkomen, welke bij deze ziekte niet zijn waargenomen.

Op de vraag van den heer Küthe of de ziekte zich ook door contagium verspreidt, antwoordt de voorzitter ontkennend.

10. Lijst van geneesmiddelen.

Naar aanleiding van de mededeeling, dat een geneeskundige, bevoegd tot het afleveren van geneesmiddelen, werd veroordeeld tot twee geldboeten wegens het niet bewaren van vergiften in een gesloten kast en het niet voorhanden hebben van nauwkeurige gewichten, zegt de heer Opwyrda dat tegen dien medicus ook nog proces-verbaal was opgemaakt wegens twee in onvoldoenden staat bevonden geneesmiddelen, waarvoor hij echter niet is vervolgd. De officier van Justitie had spreker opgemerkt, dat bedoelde medicus daarvoor niet kan veroordeeld worden, omdat er niet bleek dat hij had gehad de lijst van geneesmiddelen bij art. 9 der wet, regelende de uitoefening der geneeskunst, genoemd, en dus ook niet dat die geneesmiddelen op die lijst voorkwamen. Nu zou spreker wel gaarne willen weten, of, als de apotheek van een geneesmiddelen leverend medicus wordt onderzocht, men dan beginnen moet met naar die lijst te vragen, en wat men doen moet, wanneer er geen lijst is.

De heer Henny zegt, dat bij genoemd art. 9 aan den geneeskundige die geneesmiddelen aflevert, alleen de verplichting wordt opgelegd om te hebben de geneesmiddelen die op de haar bedoelde, door den inspecteur geteekende lijst voorkomen; deze alleen zijn dus voor hem verplichte geneesmiddelen. Elk middel

dat niet op die lijst voorkomt, is hij niet verplicht voorhanden te hebben, en vermits nu volgens de wet op de uitoefening der artsenijbereidkunst, die wat het onderwerpelijk punt betreft ook voor den geneesmiddelen leverenden geneeskundige toepasselijk is, het ondeugdelijk zijn van verplichte geneesmiddelen wel, maar het ondeugdelijk zijn van onverplichte geneesmiddelen geen overtreding uitmaakt, spreekt het van zelf, dat een medicus niet kan vervolgd en gestraft worden voor het voorhanden hebben van ondeugdelijke geneesmiddelen, wanneer ze niet op bedoelde lijst zijn vermeld, en veel minder nog wanneer hij in het geheel geen lijst heeft. Dit geval is echter bijna ondenkbaar; maar mogt een geneeskundige er eene apotheek op nahouden, zonder de bedoelde lijst optemaken en door den inspecteur te doen teekenen, dan zou het wel wenschelijk zijn dat van het niet- hebben der lijst proces-verbaal werd opgemaakt, ten einde door den rechter worde uitgemaakt of niet daarin eene wetsovertreding is gelegen. Misschien verdient het denkbeeld aanbeveling, dat de inspecteur, wanneer hem lijsten ter teekening worden aangeboden, zich daarvan een duplicaat late afgeven; dit zou dan, voor het geval zoodanig geneeskundige beweerde dat hij geen lijst had of dat zijn lijst was verloren gegaan, aan de inspecteerende comissiën kunnen ten dienste worden gesteld, die daaruit zouden kunnen zien welke geneesmiddelen de medicus verplicht is voorhanden te hebben, en dan wegens ondeugdelijkheid van het een of ander een procesverbaal zouden kunnen opmaken, dat tot veroordeeling zou kunnen leiden.

De heer Küthe is van oordeel dat, wanneer zulk een geneeskundige geen lijst heeft, hij daardoor werkelijk als in overtreding van de wet zijnde moet worden beschouwd, en dus met boete en bij herhaling ook met gevangenis kan worden gestraft.

Het denkbeeld dat de inspecteur zich, bij aanvragen tot teekening van de hier bedoelde lijsten, daárvan een duplicaat zal laten geven om bij het achtergehouden worden of verloren zijn van de lijst dienst te kunnen doen, vindt bij de vergadering en ook bepaaldelijk bij den voorzitter bijval, zoodat deze verklaart te zullen overwegen of daaraan door hem gevolg kan worden gegeven.

11. Begraafplaatsen voor vee.

De heeren W. J. L. Verbeek en P. A. Verouden, in de vorige vergadering belast met het onderzoek omtrent begraafplaatsen vóór en het begraven van gestorven of uit nood afgemaakt vee en varkens in Gelderland en Utrecht, met opdracht om maatregelen te beramen op welke wijze het nadeel voor de volksgezondheid, tengevolge van begraven nabij bewoonde hui-

zen, kan worden opgeheven, hebben in een uitvoerig rapport hunne bevindingen over deze aangelegenheid aan deze vergadering medegedeeld.

Dit rapport, te uitgebreid om in zijn geheel in de mededeelingen te worden opgenomen, zal op voorstel van Dr. Küthe bij de leden circuleeren. De leden kunnen, na kennisneming van het rapport, beter over deze zaak oordeelen. In de volgende vergadering van den Raad zal het rapport nader ter sprake worden gebracht, om daarna tot eene conclusie te komen.

12. Beteugeling van drank misbruik.

Het voorstel van den heer Opwijrda, om in deze vergadering in het belang der volksgezondheid de mogelijkheid te bespreken, om den verkoop van spiritualia aan beperkende bepalingen te onderwerpen, wordt thans door hem ingetrokken omdat de Regeering omtrent deze zaak voorstellen zal doen aan de Tweede Kamer.

Over de vraag van den heer Dompeling, of men evenwel niet nu reeds middelen zou bespreken, die het bedoelde misbruik kunnen keeren en dus bij het samenstellen van het wetsontwerp door de Regeering zouden worden in overweging genomen ontstaat eenige discussie. Vrij algemeen is men echter van oordeel, dat dit wel wat voorbarig zou wezen. Door sommigen echter wordt er op aangedrongen dat men althans doe blijken ingenomen te zijn met de voornemens der Regeering te dezer zake. Dit geeft aanleiding tot eene motie van den heer Opwijrda, luidende: „De Geneeskundige Raad voor Gelderland en Utrecht, in aanmerking nemende dat de Regeering haar voornemen heeft te kennen gegeven om een wetsontwerp voortestellen, houdende bepalingen ter beperking van den verkoop van spiritualiën en ter beteugeling daardoor van het drankmisbruik, verklaart met dat voornemen der Regeering hoogelijk te zijn ingenomen."

Deze motie wordt met 15 tegen 1 stem aangenomen.

13. Verpligte herhaalde aangifte voor de medici ?

Thans wordt heropend de geschorste discussie over het punt der door de medici te verschaffen opgaven bij de volksgezondheid bedreigende ziekten.

De hoogleeraar van Overbeek de Meijer zegt, dat het door hem bedoelde arrest van den Hoogen Raad is gewezen op 21 Februari 1876. Het betreft echter, volgens het uittreksel dat er van voorkomt in het Tijdschrift voor Geneeskunde 12de jaargang bl. 302, niet eigenlijk de vraag of een geneeskundige die eens aangifte gedaan heeft ook van de volgende gevallen mededeeling moet doen, maar handelt alleen over den inhoud der mededeeling en beslist dat eene bloote kennisgeving, dat hij eene ziekte, die de volksgezondheid bedreigt, heeft waargenomen, zonder meer, onvoldoende is, en dat die kennisgeving moet vergezeld gaan van eenige mededeeling omtrent het nummer

van het huis, de straat, wijk enz. waarin de ziekte is waargenomen. — Op dezelfde bladzijde van genoemd Tijdschrift wordt nog melding gemaakt van eene veroordeeling door de rechtbank te Breda, van een geneeskundige tot 7 geldboeten wegens dezelfde overtreding 7 maal begaan. Of hiermede bedoeld is, dat een medicus na eene eerste aangifte van eene ziekte nog 7 gevallen van dezelfde ziekte zou hebben gehad die hij niet heeft aangegeven, en dus daardoor 7 overtredingen zou hebben begaan, dit blijkt niet duidelijk.

De voorzitter zegt, dat het referaat in het Tijdschrift niet juist de zaak mededeelt. Hij herinnert zich de zaak en weet, dat het hier gold 7 gevallen van dezelfde ziekte, door een geneeskundige achtereenvolgens waargenomen en waarvan hij geen aangifte had gedaan, zoodat de rechtbank te Breda wel degelijk de meening schijnt te zijn toegedaan, dat art. 6 der wet van 1 Juni 1865, regelende de uitoefening der geneeskunst, den medicus tot herhaalde aangiften verplicht, welke meening spreker ook verklaren moet te deelen. Vóór de epidemie-wet van 1872, waren de hoofden van gezinnen niet verplicht tot het doen van aangifte van besmettelijke ziekten in hunne gezinnen, evenmin als de burgemeester van de maatregelen door hem genomen. Toen waren het de medici alleen van wie het Staatstoezigt de gevallen van ziekten vernemen kon, en gaf nu een medicus slechts één geval op, dan was dat toch voor het beoogde doel onvoldoende. De Regeering heeft ook formulieren voor die opgaven laten drukken, die zeker overbodig waren geweest, wanneer de medicus alleen van het eerste geval aangifte had moeten doen.

De discussiën over het al of niet bestaan van de verplichting voor den geneeskundige tot het doen van herhaalde opgaven wordt nog eenigen tijd tusschen meerdere leden voortgezet. Eindelijk komt Professor van Overbeek de Meijer terug op zijn reeds geuit denkbeeld om de zaak door eene herziening der wet beter te doen regelen; zonder herziening zullen de thans bestaande moeielijkheden waarschijnlijk blijven voortduren. Bij zulk eene herziening zou dan scherper moeten worden aangeduid wat de geneeskundigen en wat de burgemeesters moeten doen. Men zou het daarbij den geneeskundigen niet te drukkend of te lastig moeten maken. Hij blijft er bij, dat het 't beste zou zijn dat de geneeskundige de eerste door hem waargenomen gevallen aan den inspecteur en aan den burgemeester moest mededeelen, en de volgende gevallen alleen aan den burgemeester, en dat deze dan verder den inspecteur daarvan kennis zou moeten geven. Hij gelooft dat het wenschelijk is zich tot de

Regeering te wenden met een verzoek, om in dien geest eene herziening der wet voor te stellen.

Over dit denkbeeld heeft nog eenige beraadslaging plaats, waarna met algemeene stemmen wordt besloten in den zooeven vermelden geest een adres aan de Regeering te richten.

14. Verpleging van typhus (barak geweigerd).

Dr. Thijssen deelt mede, dat een geneeskundige ten platte lande hem geklaagd heeft over den onwil van den burgemeester aldaar, die geweigerd heeft om eene bij het gemeentebestuur aanwezige barak ten gebruike aftestaan voor een patient aan febris typhoidea. Spreker vraagt wat de medicus in dit geval behoort te doen?

De voorzitter doet opmerken, dat in de eerste plaats de patiënt genegen moet zijn, om zich in eene barak te laten verplegen, want dat er geene bepaling in de wet te vinden is, die vrijheid geeft om een patient uit zijn woning naar eene andere plaats te vervoeren. De bedoelde medicus doet evenwel goed, wanneer hij het geval ter kennis brengt van den geneeskundigen ambtenaar; deze zal dan daarover met den burgemeester in overleg treden.

15. Wijziging ontsmettings regulatief.

De hoogleeraar van Overbeek de Meijer vestigt de aandacht der vergadering op het regulatief voor ontsmetting, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 17 April 1873 (Stbl. N°. 43). Dit regulatief beantwoordde destijds aan de eischen die men kon stellen. Uit voortgezet onderzoek is later gebleken, dat het niet meer voldoet. Spreker acht eene herziening van dit Koninklijk besluit hoogst wenschelijk en stelt daarom voor, hierop bij de Regeering aantedringen. Dit voorstel wordt bij acclamatie aangenomen.

16. Winkelvisitatiën vooraf waarschuwen?

De heer Küthe verklaart, dat hij zich nog moeielijk vereenigen kan met de uitlegging door het rechtsgeleerd lid, op eene vroegere vergadering gegeven, aan de woorden: „op onbepaalde tijden", voorkomende in art. 24 der wet, regelende de uitoefening der artsenijbereidkunt. Als men, zooals de heer Henny wil, daaronder verstaat dat de visiteerende commissiën de apothekers of apotheek houdende geneeskundigen niet vooraf van hun aanstaand bezoek zullen mogen verwittigen, dan zullen daaruit groote bezwaren ontstaan Dan kan het gebeuren dat de apotheker of geneeskundige bij de visitatie van zijne apotheek afwezig is, en wanneer dan wegens ondeugdelijke geneesmiddelen procesverbaal wordt opgemaakt, dan weet hij dit misschien niet juist en dan wordt hem de gelegenheid om daartegen bij den inspecteur in beroep te komen afgesneden; en wordt dan tot vervolging overgegaan op grond van het door de commissie opgemaakt proces verbaal, dan wordt zulk een apotheker of geneeskundige, die, had hij zich op den inspecteur beroepen,

wellicht in het gelijk zou zijn gesteld geworden, toch door den rechter veroordeeld, zooals eenigen tijd geleden te Tiel moet hebben plaats gehad. Hij gelooft dan ook niet dat voormelde woorden de bedoelde interpretatie volstrekt vorderen, maar meent ze te kunnen opvatten in tegenstelling met de aanwijzing van een bepaalden tijd, zooals bijv. 1 Mei of 1 November door de wet zelve. Zij verbieden, dunkt hem, geenszins het vooraf aankondigen van het bezoek, en doet men dit zeer kort voor dat men komt, bijv. den vorigen dag, dan is er voor iemand die zijne apotheek slecht in orde heeft toch geen gelegenheid meer om die zóó snel goed in orde te krijgen, maar dan is men daarentegen zeker, dat men den houder der apotheek te huis treft, en dan heeft het onderzoek meer nut; dan zullen op humane wijze aan hem gemaakte opmerkingen zeer zeker goede vruchten dragen.

De heer Henny is door den vorigen spreker niet teruggebracht van zijne opvatting der woorden: „op onbepaalde tijden." Als tegenstelling van door de wet zelve bepaalde tijden hebben zij geen zin en zouden geheel nutteloos zijn, vermits ook zonder die woorden geen bepaalde tijd voor het onderzoek uit de wet zou volgen; en daar ze toch een beteekenis en zin moeten hebben, zijn ze niet anders te verstaan dan als: „op niet vooraf aan den apotheker bekend gemaakte tijden." De bezwaren welke de heer Küthe meent dat uit deze opvatting voortvloeien, zijn geheel ongegrond. De visiteerende commissie kan eene apotheek inspecteeren even goed of ze den houder daarvan al of niet te huis vindt, daar deze door de wet verplicht wordt er voor te zorgen, dat ook bij zijne afwezigheid het onderzoek kunne plaats hebben. Onverschillig of hij af- of aanwezig is, maakt de commissie van ondeugdelijk bevonden verplichte geneesmiddelen proces-verbaal op en bepaalt den tijd, binnen welken die door deugdelijke moeten zijn vervangen. Natuurlijk geeft zij van een en ander aan den apotheekhouder, of is hij afwezig, aan een zijner huisgenooten, kennis. Is hij aanwezig en verklaart hij de ondeugdelijkheid niet te erkennen, dan verzegelen de commissie en hij te samen de ondeugdelijk bevonden geneesmiddelen en zenden die aan den inspecteur. Is hij afwezig, dan verzegelt de commissie alléén die middelen en dan kan hij bij zijne thuiskomst, zoo hij in beroep wil komen, er zijn zegel bij opzetten en ze aan den inspecteur toezenden. Het nalaten eener waarschuwing van het te brengen bezoek door de commissie snijdt alzoo voor den apotheekhouder geenszins de gelegenheid af om bij den inspecteur in beroep te komen.

Deze opvatting der wet wordt door de leden algemeen gedeeld.

Hierop wordt de openbare vergadering gesloten en veranderd in eene zitting met gesloten deuren.

In deze besloten vergadering heeft de commissie, belast met het toezicht op den verkoop van geheime geneesmiddelen in de provincie Utrecht, andermaal verslag uitgebracht. Dit verslag is, ingevolge besluit van den Raad, als bijlage bij deze notulen gedrukt. (Zie Bijlage.)

H. L. VERSPIJCK, *Voorzitter.*
J. G. DE VOOGT, *Secretaris.*

Bijlage. 2°. *Verslag van de commissie belast met het toezicht op den verkoop van geheime geneesmiddelen in de provincie Utrecht.* (*)

Uwe commissie is, in hare pogingen om in de provincie Utrecht den handel in geheimmiddelen, ook geneesmiddelen, door onbevoegden tot het afleveren van geneesmiddelen tegen te gaan, nog maar voor een gering gedeelte geslaagd. Vele winkeliers hebben naar goeden raad geluisterd en opgehouden die middelen te verkoopen; tegen eenige drogisten zijn gerechtelijke vervolgingen ingesteld. Op den afloop dier vervolgingen acht uwe commissie het niet van belang ontbloot u oplettend te maken.

Het Openbaar Ministerie van de rechtbank te Utrecht stelde eene aanklacht in tegen vier drogisten (dezulke, die uiterlijk vier maanden vóór het invoeren der wet van 1865, regelende de uitoefening der artsenijbereidkunst als drogisten waren toegelaten) wegens den onwettigen verkoop van Urbanuspillen, van Amsterdamsche koortskruiden, van Hoymans drops en van Pastilles van Dethan en verzocht schuldigverklaring van allen aan het onbevoegd verkoopen van een geneesmiddel beneden de hoeveelheid door den Minister van Binnenlandsche Zaken daarvoor bepaald bij de lijst sub litt. C. vastgesteld bij resolutie van dien Minister d. d. 15 Juli 1872.

De rechtbank verklaart de drogisten aangeklaagd wegens den onwettigen verkoop van Urbanuspillen en van Amsterdamsche koortskruiden, ontslagen van alle rechtsvervolging, bewerende dat Urbanuspillen en Amsterdamsche koortskruiden zijn artsenijmengkundige (pharmaceutische) toebereidselen en voorwerpen van den handel in het groot, en de beklaagden dus op grond van art. 4 der instructie voor de drogisten van 31 Mei 1818 bevoegd tot den verkoop van deze middelen.

De drogisten aangeklaagd wegens den onwettigen verkoop van Pastilles van Dethan en van Hoymans drops verklaart zij schuldig aan het onbevoegd verkoopen van een geneesmiddel beneden de hoeveelheid voor dat middel bepaald, bewerende dat bedoelde geneesmiddelen wel zijn artsenijmeng-

(*) Zie het eerste verslag hiervóór op blz. 129.

kundige toebereidselen en wel zijn voorwerpen van den handel in het groot, maar bovendien zijn een scheikundig praeparaat, wiens verkoop wel aan de drogisten is toegestaan maar niet anders dan bij het gewoon burger gewicht; zie art. 4 en art. 2 sub 7° der instructie van 1818, bij welke zelfde instructie den drogisten eene lijst is gegeven van middelen die zij niet beneden een bepaald gewicht mogen verkoopen. De hoeveelheid kwik sublimaat (chloretum hijdrargyricum) in Hoymans drops voorkomende is niet alleen ver beneden dat bepaalde gewicht, maar ook evenzeer als de hoeveelheid chloras kalikus in Pastilles van Dethan voorkomende ver beneden de hoeveelheid in lijst C daartoe bepaald.

In het vorige jaar, in 1878, heeft deze zelfde Rechtbank Urbanuspillen niet beschouwd als een voorwerp van den handel in het groot en den drogist, dien zij nu bevoegd verklaart tot den verkoop van Urbanuspillen, om datzelfde feit veroordeeld.

Deze uitspraak van de rechtbank in verband met de uitspraak van den Hoogen Raad van voorleden jaar dat syrupus violarum is een artsenijmengkundig praeparaat en een voorwerp van den handel in het groot en de drogist bevoegd tot den verkoop van dat geneesmiddel in elke hoeveelheid, kan hoogst gewichtige en niet te overziene gevolgen hebben. Vooreerst zal de handel in geheimmiddelen door de drogisten, althans zoo die middelen zijn artsenijmengkundige toebereidselen en tot voorwerpen van den handel in het groot verklaard worden, — hetgeen nu te verwachten is dat genoegzaam van allen zal kunnen geschieden, — nog grooter uitgebreidheid verkrijgen. Maar bovendien, hoevele geneesmiddelen bevat de pharmacopoea niet, alle artsenijmengkundige toebereidselen, die in 't groot en fabriekmatig bereid en in 't klein verkocht worden? Met hetzelfde recht kunnen zij als voorwerpen van den handel in het groot beschouwd worden en de drogist bevoegd om ze in elke hoeveelheid te verkoopen. Dat het den drogisten ernst is om hunne vermeende rechten te doen gelden, blijkt reeds daaruit dat zij een verbond gesloten hebben om die rechten gegrond op art. 4 der instructie van 1818 tót in het hoogste ressort te handhaven. Een uitvloeisel van dit verbond is o. a. reeds dat de bovengenoemde wegens den onwettigen verkoop van Hoymans drops en van Pastilles van Dethan veroordeelde drogisten van dat vonnis geappeleerd hebben.

Kan de instructie van 1818 eene zoo ver strekkende bedoeling gehad hebben? Treffend wordt deze vraag beantwoord door de Utrechtsche rechtbank in haar vonnis waarbij zij de drogisten bevoegd verklaart tot verkoop van Urbanuspillen: . . . „overwegende alzoo dat in 't algemeen de „verkoop van voorwerpen welke uitsluitend dienen tot geneeskundig ge„bruik of in een hoeveelheid als tot zulk een doel uitsluitend pleegt te „worden aangewend, den drogisten is verboden, dat hun tevens bij art. „4 der instructie is verboden het vermengen van enkelvoudige geneesmiddelen en het gereedmaken van recepten van geneeskundigen;

„overwegende dat bij datzelfde artikel hun de bevoegdheid is ontzegd

„tot het verkoopen van eenigerlei samengestelde geneesmiddelen zoowel „scheikundige praeparaten als artsenijmengkundige toebereidselen en de over„treding van dat verbod bij dat artikel word gequalificeerd als het on„bevoegd uitoefenen van een tak der geneeskunst (de artsenijmengkunde);

„overwegende echter dat vermits er artsenijmengkundige toebereidselen „bestaan die niet uitsluidend dienen tot geneeskundig gebruik en in het „groot fabriekmatig worden bereid en verkocht, als daar zijn Cacao- Palm„en Cocosolie, Glycerine, Carbol enz. de verkoop van zoodanige voorwerpen hun is toegestaan;

„overwegende alzoo dat, volgens de bedoeling van gemelde instructie, „evenmin artsenijmengkundige toebereidselen als scheikundige praeparaten „mogen worden verkocht, welke alleen als geneesmiddelen worden gebruikt, „dat voor de laatste dit uitdrukkelijk is vermeld en voor de eerste het„zelfde bedoeld is met de woorden: „welke geene voorwerpen van den „handel in het groot zijn", waarmede volgens art. 2 sub 7°. der instructie „worden verstaan zoodanige praeparaten die in het groot fabriekmatig en „niet door hen zelven worden bereid en van welke er destijds (anno 1818) „geene bestonden die uitsluitend dienden tot geneeskundig gebruik;

„overwegende echter dat daar nu in den loop der tijden vele genees„middelen, waaronder ook artsenijmengkundige toebereidselen in het groot „fabriekmatig worden bereid en verkocht, de restrictie dat slechts die „welke voorwerpen van den handel in het groot zijn door de drogisten „mogen worden verkocht, eene uitgebreide beteekenis heeft gekregen, „*waardoor haar doel geheel wordt gemist, en de regel uitzondering — de uit„zondering regel is geworden;*

„overwegende dat dit *zeer zeker voor den wetgever* de aanleiding kan en „moet zijn om daarin verandering te brengen, maar den rechter geen vrij„heid geeft om zoolang dit niet heeft plaats gehad de wet niet toetepassen „of eene onderscheiding te maken die zij niet kent." . . . . . .

In verband met deze overwegingen beweert uwe commissie dat de instructie van 1818 evenmin als de wet van 1865 den drogist erkent als bevoegd tot het bereiden en afleveren van geneesmiddelen. Alleen, en dat nog onder restrictie, geeft de instructie den drogist het recht tot het afleveren van eenige enkelvoudige geneesmiddelen en onder groote restrictie van eenige samengestelde geneesmiddelen, die niet uitsluitend als geneesmiddel worden gebruikt. Hiermede stemde overeen het examen dat van den drogist gevergd werd. De drogist werd daarbij slechts ondervraagd over de geneesmiddelen die hij volgens de instructie mocht verkoopen.

Door de toepassing die de instructie van 1818 en vooral art. 4 nu verkregen heeft is de overeenstemming van deze wet met die van 1865 geheel verbroken. De wet van 1865 verklaart den apotheker te zijn de eenig bevoegde tot het afleveren van geneesmiddelen, onderwerpt hem aan een moeilijk examen, oefent een strenge contrôle uit op de apotheken, en geeft daardoor aan het publiek den meest mogelijken waarborg voor de deugde-

lijkheid der afteleveren geneesmiddelen. Naast den apotheker zal nu ook de drogist samengestelde geneesmiddelen in alle hoeveelheden mogen afleveren, zijne kennis stelt hem niet in staat de deugdelijkheid dier middelen te onderzoeken, de contrôle op zijn winkel is niet afdoende en het gevolg hiervan is dat het publiek volstrekt geen waarborg heeft dat de drogist hem deugdelijke middelen aflevert.

Zulk een toestand is onhoudbaar en moet tot groote verwarring en onbillijkheid leiden. Nu reeds belemmert zij uwe commissie in eene behoorlijke visitatie der apotheken ten aanzien van geheimmiddelen. Het zou toch niet gaan om een apotheker te bemoeielijken om het onbevoegd afleveren van een geneesmiddel dat de drogist nu volgens de uitspraak der rechtbank bevoegd is afteleveren. En toch is het de plicht van het geneeskundig staatstoezicht daar handelend optetreden, waar tegen de wet van 1865 gezondigd wordt. Moeilijkheden evenwel van den kant der apothekers verwacht uwe commissie niet. Vele der geheimmiddelen worden reeds door hen zelven bereid, en men mag verwachten dat de meeste apothekers het beneden hunne waardigheid achten om geneesmiddelen aan het publiek te leveren die zij niet kennen.

Uwe commissie wenscht voorttegaan op den ingeslagen weg, maar toch voorziet zij een gering succes van hare taak, wanneer de Hooge Regeering en de Wetgevende Macht niet helpen, nu zoo zeer blijkt, dat de wet niet voldoet. Uwe commissie stelt daarom voor dat deze Raad besluite:

1°. zich te wenden tot den Minister van Binnenlandsche Zaken met het verzoek om wijziging van art. 34 der wet van 1 Juni 1865 (Stbl. N°. 61), in dien geest dat de steeds toenemende verkoop door de drogisten van z. g. geheime geneesmiddelen (scheikundige praeparaten en artsenijmengkundige toebereidselen), worde tegengegaan, ook ter handhaving van der apothekers uitsluitend recht op het bereiden en tot geneeskundig doel afleveren van geneesmiddelen.

2°. om na aanneming van 1°. een schrijven te richten tot de andere Geneeskundige Raden om zich hierin met ons te vereenigen.

J. C. VAN EETEN.
F. D. FONTEIN.

N°. 43. *Brief van den Geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht van 5 November, aan de Geneeskundige Raden in Nederland over den verkoop van geheime geneesmiddelen.*

Eene commissie uit den Geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht, belast met het toezicht op den verkoop van geheime geneesmiddelen in de provincie Utrecht, heeft, in de laatste vergadering van dezen Raad, een

rapport uitgebracht over de maatregelen om den verkoop dier geneesmiddelen in de provincie Utrecht tegen te gaan.

In de eerste plaats heeft deze commissie het noodig geoordeeld, om te trachten den verkoop dezer geneesmiddelen tegen te gaan bij winkeliers en drogisten. Daartoe heeft zij de hulp verzocht van den Officier van Justitie te Utrecht en van de burgemeesters in de overige gemeenten der provincie, om tegen onbevoegden eene gerechtelijke vervolging in te stellen. — Door deze heeren is de welwillendste hulp toegezegd.

In de tweede plaats heeft de commissie gemeend alle apothekers zooveel mogelijk mondeling opmerkzaam te moeten maken op het strafbare van den verkoop van geheime geneesmiddelen, als zijnde in strijd met alinea 2 van art. 6 der wet van 1 Juni 1865, *Stbl.* 61, wanneer het opschrift niet aanwijst naar welk voorschrift zij bereid zijn. De apotheker moet kennen den aard en het gewicht van de bestanddeelen der geheime geneesmiddelen, die hij in zijne apotheek heeft. De commissie heeft tevens aan de apothekers te kennen gegeven dat zij, wanneer in de apotheken geneesmiddelen voorhanden zijn waarvan de apotheker het voorschrift niet kent, meer ingrijpend tegen hem zou optreden.

Ofschoon bijna alle apothekers aan de commissie hunne ingenomenheid met haar voornemen betuigden en hare zienswijze beaamden, waren toch velen bezorgd dat aan hunne belangen zou worden te kort gedaan. Een eerste bezwaar, door een groot aantal geopperd, was, dat door geneeskundigen en zelfs door hoogleeraren geheime geneesmiddelen worden voorgeschreven en dat wanneer de apotheker, aan wien ze gevraagd worden, ze niet aflevert, hij gevaar loopt een gedeelte zijner clientèle te verliezen.

Een ander bezwaar zou daarin bestaan, dat, terwijl de eene apotheker weigert een geheim geneesmiddel af te leveren, een ander apotheker, in dezelfde plaats gevestigd, dit wel zal doen; of dat, wanneer geen enkel apotheker in de provincie deze middelen meer verstrekt, men ze dan van apothekers of leveranciers in naburige provincies zou kunnen bekomen.

In eene besloten vergadering van den Geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht, werd over deze belangrijke zaak breedvoerig van gedachten gewisseld, en met het oog op het bovengemelde besloten de Geneeskundige Raden van de andere provinciën op te wekken, om ook pogingen aan te wenden tot het tegengaan van den verkoop van geheime geneesmiddelen in hun ressort, op de wijze zooals in Utrecht is geschied of zoodanige maatregelen te nemen als hun het meest geschikt zal voorkomen.

Wanneer toch op dit punt geene samenwerking bestaat van alle Geneeskundige Raden in Nederland, dan zal dit ten gevolge hebben nadeel voor de apothekers die deze middelen niet afleveren, en instandhouding van den handel in die geneesmiddelen, waarvan de samenstelling niet bekend is; slaan daarentegen alle Geneeskundige Raden de handen in elkander, dan zal op de wijze door de commissie aangegeven, de handel in die geheime geneesmiddelen, waarvan de samenstelling niet juist bekend is, worden

belet, en zullen deze middelen niet anders voor het publiek verkrijgbaar zijn dan uit het buitenland waar ze bereid worden.

Naar aanleiding van dit besluit hebben wij de eer uwe aandacht op deze zaak te vestigen en u dringend uit te noodigen, haar niet alleen in ernstige overweging te nemen, maar ook maatregelen te willen beramen op de wijze of in den geest als zulks te Utrecht is geschied.

Het rapport der commissie is opgenomen in de „Verzameling van stukken" van 1879, onder N°. 25, blz. 129.

De Voorzitter van den Geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht,
H. L. VERSPIJCK.
De Secretaris,
J. G. DE VOOGT.

N°. 44. *Beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 18 *December, houdende benoeming van secretarissen bij de Geneeskundige Raden.* (Staatscour. 23 December.)

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

Gelet op art. 21 der wet van 1 Junij 1865 (*Staatsblad* n°. 58) en op de Koninklijke besluiten van 26 December 1865, n°. 60, en 28 April 1867, n°. 7;

Heeft goedgevonden:

Voor het jaar 1880 te benoemen tot secretaris bij den Geneeskundigen Raad voor:

Noordbrabant en Limburg, dr. E. A. P. van den Bogaert, te 's Hertogenbosch;

Gelderland en Utrecht, dr. J. G. de Voogt, te Arnhem;

Zuidholland, dr. C. P. Pous Koolhaas, te 's Gravenhage;

Noordholland, dr. G. A. N. Allebé, te Amsterdam;

Zeeland, dr. J. P. Berdenis van Berkelom, te Middelburg;

Friesland en Groningen, dr. S. Sr. Coronel, te Leeuwarden;

Overijssel en Drenthe, dr. J. A. van Ketwich Verschuur, te Deventer.

Afschrift dezer zal worden gezonden aan de inspecteurs en adjunct-inspecteurs voor het Geneeskundig Staatstoezicht en aan de Algemeene Rekenkamer.

's Gravenhage, den 18den December 1879.

Overeenkomstig de geparapheerde minuut,
De Secretaris-Generaal,
HUBRECHT.

N°. 45. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zuid-Holland*, 29 *December* 1879.

Voorzitter: dr. L. J. Egeling, inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor Zuid-Holland.

Secretaris: dr. C. P. Pous Koolhaas.

Tegenwoordig de volgende leden: de adjunct-inspecteur dr. Carsten, dr. van Vollenhoven, dr. Vroesom de Haan, dr. Ramaer, prof. Evers, dr. Snijders, dr. Vaillant, dr. Mess, prof. Bosscha, Kapteijn, Boot, Jacobson, Robertson, Vigelius, en de plaatsvervangende leden Broeksmit en mr. van Hamel. De voorzitter deelt mede dat de beide laatstgenoemden door hem verzocht zijn zitting te nemen in plaats van de leden dr. Blom Coster en mr. Patijn, die verhinderd waren; in plaats van het lid Thorn Leeson, die ook niet kon komen, was het plaatsvervangend lid dr. Vermeulen verzocht zitting te nemen, maar deze had even vóór den aanvang der vergadering bericht gezonden dat hij verhinderd werd. Bovendien waren nog tegenwoordig de plaatsvervangende leden Huijsman, van de Ven en Moet.

De notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd.

De in druk verschenen en rondgezonden mededeelingen omtrent de handelingen van het geneesknndig staatstoezicht worden nu aan de orde gesteld.

Zij bevatten voornamelijk het volgende:

§ 1. *Handelingen ter bevordering der volksgezondheid.*

Bezocht zijn de gemeenten: Bleiswijk, Delft, Dordecht, Gouda, Leiden, Rietveld, Rotterdam, Vlaardingen, Voorburg, Vrijenban en Woerden.

A. Afvoer van vuil; verontreiniging van bodem en water. Aarlanderveen.

De gemeenteraad van Aarlanderveen besloot verbetering te brengen in den toestand van eene zeer vuile sloot, in eene buurt waar steeds veel infectieziekten voorkwamen.

Charlois.

De adjunct-inspecteur vestigde de aandacht van burgemeester en wethouders te Charlois op eenen mestput aan de Hillesluis op de grens der gemeente IJselmonde, die schadelijk voor de gezondheid der bewoners van deze buurt moest worden geacht. Op verwijdering daarvan werd ernstig aangedrongen.

Aan de Hillesluis komen gewoonlijk vele zieken voor en zijn des zomers cholerines niet zeldzaam.

Het gemeentebestuur van Charlois heeft volgens bericht de noodige maatregelen tot opruiming van dezen mestput genomen.

Sloot te 's Gravenhage.

Omtrent eene sloot achter de Sumatrastraat te 's Gravenhage, die gevaarlijk en schadelijk voor de openbare gezondheid werd geoordeeld, besloot het gemeentebestuur de bepaling eener gemeenteverordening toe te passen en de sloot te doen dempen en door een riool te vervangen.

In de vorige vergadering (zie Notulen blz. 160) werd medegedeeld, dat gedeputeerde Staten met de houding van het bestuur over den polder Bonaventura, dat niet wenschte mede te werken tot verbetering der waterverversching in het poldertje Beversloek te 's Gravendeel, in kennis waren gesteld. Waterverversching te 's Gravendeel.

Gedeputeerde Staten gaven na een opzettelijk ingesteld onderzoek te kennen, dat, ter verkrijging van de noodig geoordeelde verbetering in den toestand van genoemd poldertje in het belang van de openbare gezondheid, geen waterschapsbestuur of eigenaar van dien polder door hen kan worden aangesproken, maar het plaatselijk bestuur van 's Gravendeel de aangewezen autoriteit is, om, in overeenstemming met den eigenaar van den betrokken polder, de daartoe noodige maatregelen te bevelen. Mitsdien is het gemeentebestuur door gedeputeerde Staten aangeschreven om „het nemen van maatregelen ter verkrijging eener in het belang der gezondheid gewenschte verbetering te bevorderen." Dientengevolge heeft de adjunct-inspecteur zich op nieuw gewend tot het gemeentebestuur van 's Gravendeel en mededeeling verzocht van hetgeen naar aanleiding van die aanschrijving is verricht. Het antwoord luidde, dat het gemeentebestuur met den eigenaar van het poldertje in overleg is getreden.

Van den uitslag dier pogingen is niets naders vernomen.

Te Katwijk aan Zee wordt geregeld voortgegaan met het leggen van straten en waterleidingen, het opruimen van mestverzamelingen en varkenshokken. Van gemeentewege is grond aangewezen buiten het dorp waar varkens kunnen worden gehouden. In de kom van het dorp worden gecementeerde bakken ingericht, waar vuil in kan worden geworpen. Dit blijkt, behalve voor de gezondheid, ook voor de gemeentefinantiën voordeelig te zijn. Katwijk aan Zee.

Ten aanzien van de Zwanesloot te Rotterdam, waarover de inspecteur, zooals in de vorige vergadering werd medegedeeld, op nieuw aan het gemeentebestuur had geschreven (zie Notulen blz. 161), ontving deze ten antwoord, dat reeds in 1873 pogingen werden gedaan om in de Zwanesloot verbeteringen aan te brengen, maar dat die pogingen toen zijn verijdeld door de zeer bezwarende voorwaarden, welke het bestuur van den polder Kralingen stelde. Het eenige wat, volgens burgemeester en wethouders van Rotterdam, daaraan voor het tegenwoordige te doen is, is het telkens herhaalde schouwen, hetgeen dan ook op den duur plaats heeft. Zwanesloot te Rotterdam.

Omtrent de sloot langs de Wilhelminastraat werd bericht, dat eene bleekerij die aldaar in de nabijheid was, is opge-

ruimd en de sloot vermoedelijk door belanghebbenden zal worden gedempt.

Vlaardingen. Te Vlaardingen adviseerde de inspecteur tot demping van eene voor de gezondheid der omwonenden zeer nadeelige vuile sloot. Ingevolge eene plaatselijke verordening zou die sloot daarop worden gedempt.

Privaten te Zwijndrecht. Het gemeentebestuur te Zwijndrecht was bij herhaling door den adjunct-inspecteur gewezen op de ondoelmatige inrichting der privaten van de bewaarschool en op de wenschelijkheid deze van tonnen te voorzien, toen het tonnenstelsel in die gemeente werd toegepast. Tevens werd daarbij in overweging gegeven, de privaatputten te doen ledigen en deze met zand aan te vullen. Volgens bericht van den burgemeester zijn de aangewezen verbeteringen aangebracht.

B. Begraafplaatsen. Op de gesloten begraafplaats te Delft werden eenige overblijfselen van lijken opgegraven en naar elders vervoerd.

Delft. Nieuwland. Omtrent het bouwen van eene schuur nabij de begraafplaats te Nieuwland werd advies gevraagd. Daartegen kon geen bezwaar bestaan.

Noordwijk. De tot dusver gebruikte algemeene begraafplaats te Noordwijk is den 7 November gesloten verklaard.

Sliedrecht. Een verzoek van een inwoner van Sliedrecht tot het bouwen van eene loods of werkplaats binnen den afstand van 50 M. van de algemeene begraafplaats kon worden ingewilligd, onder voorwaarde, dat deze werkplaats of loods niet wordt bewoond of tot bewoning ingericht. In dien geest is door gedeputeerde Staten beslist.

Voorburg. Een nauwkeurig onderzoek werd ingesteld naar de begraafplaats der R. K. gemeente te Voorburg, die volgens sommigen te klein zou zijn. Het bleek den inspecteur, dat die meening onjuist was. Dit volgde ook reeds daaruit, dat naar den inspecteur werd medegedeeld, de graven eerst na 15 jaren werden geruimd.

Het bleek echter dat niet alle bepalingen der begraafwet op deze begraafplaats juist werden opgevolgd. Hierop werd de aandacht gevestigd van den pastoor en van den commissaris des Konings, die advies over die begraafplaats had gevraagd, en daarbij werden voorstellen ter verbetering gedaan.

C. Gebouwen, inrichtingen van nijverheid, ziekeninrichtingen. Burgemeester en wethouders van Dordrecht verzochten advies omtrent een adres van eenige ingezetenen, wonende aan de „Hellingen", waarbij werd geklaagd over den ondragelijken stank, die zich ten gevolge eener vetsmelterij in die buurt ontwikkelde. Bovendien werd het water in de Spuihaven, dat voor velen tot drinkwater dient, bedorven door het vuil en den afval dezer smelterij.

Vetsmelterij te Dordrecht.

De adjunct-inspecteur deelde hierop aan het gemeentebestuur mede, dat deze vetsmelterij schadelijk moest worden geacht voor de gezondheid der omwonenden, en gaf in overweging, de verleende vergunning in te trekken, omdat de concessionaris de gestelde voorwaarden niet was nagekomen.

Tevens werd de wenschelijkheid betoogd, dergelijke inrichtingen niet meer in de bebouwde kom der gemeente toe te laten.

Van eene beslissing werd nog niets vernomen.

Slachterijen te 's Gravenhage.

Voor zeven slachterijen werd te 's Gravenhage vergunning gevraagd. Het gemeentebestuur vroeg daarover steeds advies en verleende de vergunning onder de door den inspecteur voorgestelde voorwaarden.

Afzondering van besmettelijke zieken te Schiedam.

Zooals vroeger werd medegedeeld (Notulen der vorige vergadering blz. 173) is te Schiedam de voor lijders aan besmettelijke ziekten bestemde inrichting in het gewone ziekenhuis in de stad.

De inspecteur had op verandering aangedrongen.

Burgemeester en wethouders hebben hem medegedeeld, dat het hun „na ernstige overweging als wenschelijk en tevens zeer doelmatig is voorgekomen, om in geval eene besmettelijke ziekte mocht ontstaan, die in eene afzonderlijke inrichting voor de verpleging van lijders daaraan noodzakelijk maakt, alsdan het Stads-ziekenhuis te doen ontruimen en geheel en uitsluitend dienstbaar te maken tot het opnemen en verplegen van bedoelde lijders, terwijl de alsdan in het ziekenhuis aanwezige lijders zullen worden overgebracht naar een ander daarvoor aantewijzen en te bestemmen gebouw."

Plan voor een abattoir te Rotterdam.

Dr. Vroesom de Haan vraagt of het gemeentebestuur van Rotterdam, overeenkomstig art. 14 der wet van 1 Juni 1865, *Stbl.* 58, over het aan den gemeenteraad ingediende plan voor een abattoir, het advies van den inspecteur heeft gevraagd. Het komt hem voor dat dit had moeten geschieden, daar toch de oprichting van een abattoir eene zaak is van hygienisch belang; het verwonderde hem dienaangaande niets in de mededeelingen vermeld te vinden.

De voorzitter antwoordt dat zijn gevoelen niet is gevraagd, maar dat hij twee dagen geleden het ontwerp ontvangen heeft; daarvan kon dus in de Mededeelingen geene melding worden gemaakt.

Naar aanleiding van eene opmerking van prof. Evers dat de gemeentebesturen, al richten zij abattoirs op, de slagers niet zouden kunnen noodzaken daarvan gebruik te maken, herinnert de voorzitter aan art. 4 der wet van 2 Juni 1875, *Stbl.* 95, tot regeling van het toezicht bij het oprichten van inrichtingen welke gevaar, schade of hinder kunnen veroorzaken. Dat artikel

10e afd. *Oostelijk gedeelte van Rotterdam, enz.* „Vooral orde en netheid liet bij eenigen veel te wenschen over," zegt de commissie.

11e afd. *Westelijk gedeelte van Rotterdam, enz;* De toestand was over het algemeen zeer gunstig en door de meeste apothekers waren de vroeger gemaakte opmerkingen verbeterd.

In het geheel werden derhalve 7 hervisitatiën en 10 waarschuwingen noodig geacht, bij 364 visitatien.

Het gewone tabellarische overzicht volgt als bijlage.

Voor vier geneeskundigen, die zich tot den dienst op stoomschepen verbonden, werden geneesmiddelen en werktuigen onderzocht.

Dr. Vaillant deelt aangaande zijne bevinding bij eene hervisitatie, waarmede hij met de leden Vigelius en Boot belast was geworden, het volgende mede: Ten huize van den heelen vroedmeester D. C. la Porte te Rockanje, was in het voorhuis eene kast, die de geneesmiddelen bevatte, welke voorhanden *moeten* zijn, voorts de lijst van de verplichte geneesmiddelen, door den adjunct-inspecteur voor gezien geteekend, en nog eenige etiquetten en ledige doosjes. Alle geneesmiddelen werden deugdelijk bevonden en alles was in goede orde, behalve de in die kast aanwezige gewichten; de geneeskundige haalde evenwel uit een ander vertrek een tweede stel gewichten en deze waren goed. Hij verklaarde voorts geene andere geneesmiddelen voorhanden te hebben, dan de verplichte. Dit laatste kwam der commissie en komt nog aan spreker onwaarschijnlijk voor; hij gelooft dat er nog een vertrek was waar eigenlijk apotheek werd gehouden, dat de in het voorhuis aanwezige voorraad alleen ter vertooning diende, en dat alzoo de visiterende commissie gedupeerd werd. Spreker vraagt of zulke handelingen niet kunnen verhinderd worden.

Dr. Ramaer noemt als middel om te ontdekken of andere dan de verplichte geneesmiddelen gebruikt worden, het nazien van de recepten, overeenkomstig art. 12 der wet van 1 Juni 1865, *Stbl.* 61.

De voorzitter wijst er op, dat schoon hij met de commissie vermoedt dat hier bedrog plaats heeft en laakbare ontduiking van de wet, niets strafbaars is geschied.

Nadat nog enkele leden opmerkingen in het midden hadden gebracht, wordt de discussie over de algemeen afgekeurde handelwijze van den heelmeester la Porte gesloten.

Waarschuwing bij hervisitatie.

De heer Huijsman vraagt of het niet goed ware dat de commissiën voor winkelvisitatie, waar hervisitatie noodig blijkt, waarschuwden tegen welk tijdstip de apotheek zich in beteren toestand moet bevinden.

De voorzitter wijst op al. 2 van art. 26 der wet, hetwelk zegt, dat door de visiterende commissie „den tijd wordt bepaald, binnen welken deugdelijke geneesmiddelen voor de niet deugdelijke of ontbrekende moeten voorhanden zijn."

De heer van Hamel wil in overweging geven, dat in het proces-verbaal worde opgegeven binnen hoeveel tijd de commissie heeft bepaald, dat in het ontbrekende moet zijn voorzien.

Prof. Evers vraagt of een terugkomen van de commissiën en eene hervisitatie niet overbodig zijn, of de persoon wiens apotheek niet in orde wordt bevonden, niet aanstonds strafbaar is.

De heer Vigelius meent dat door den inspecteur bepaald wordt, dat hervisitatie binnen zóóveel tijd zal geschieden.

Dr. Ramaer zegt dat blijkt uit art. 32 der wet, dat de apotheek houdende persoon steeds strafbaar is, zoo bij een eerste onderzoek de toestand der apotheek ongunstig wordt bevonden.

De heer van Hamel wijst er op dat in het proces-verbaal ook moet worden geconstateerd of de visitatie eene hervisitatie was. Naar aanleiding van eene vraag van prof. Evers, zegt hij dat het opmaken van het proces-verbaal na de visitatie, tehuis kan geschieden, maar toch liefst niet na te lang tijdsverloop.

De voorzitter merkt op, dat hij bij wien hervisitatie zal geschieden, volgens de wet „hiervan bericht ontvangt van den inspecteur". Dat is derhalve: van het besluit dàt hervisitatie zal plaats hebben, niet van den tijd waarop; maar altijd na verloop van den termijn, door de commissie volgens de wet gesteld.

Dr. Vroesom de Haan wenscht te vernemen, of aan de betrokken personen kennis moet gegeven worden van den inhoud van het proces-verbaal.

De voorzitter meent, dat mededeeling van *het proces-verbaal*, dat eerst later wordt opgemaakt, aan den apotheker niet noodig is, maar dat natuurlijk de commissie hem bij het onderzoek zal aanwijzen en mededeelen wat zij niet in behoorlijken toestand vond; al. 3 van art. 26 is daarop gegrond. Bij afwezigheid van den apotheker bij het onderzoek kan de aanwijzing, wanneer men wil, schriftelijk worden gedaan.

De heer van Hamel zegt, dat hij als ambtenaar van het O. M. vaak vóór de behandeling der zaak den inhoud van het proces-verbaal aan den beklaagde mededeelde.

Dr. Ramaer vraagt nog of eene vervolging kan begonnen worden na de hervisitatie, wanneer dit niet reeds bij de eerste visitatie gedaan is, hetwelk door den heer van Hamel toestemmend wordt beantwoord.

Dr. van Vollenhoven meent dat tegelijk naar het procesverbaal van de eerste, en naar dat van eene volgende visitatie vervolging kan worden aangevraagd. Dit wordt door den heer van Hamel toegestemd; in zoodanig geval kan de eerste boete tegelijk met de tweede toegepast worden.

Ten slotte wijst de voorzitter er op dat ten aanzien der apotheek van den heer A. L. Oversluys te Delft voor het eerst zoolang de wet van 1865 in werking is, het *derde* onderzoek heeft plaats gehad, waarvan al. 3 van art. 32 spreekt. Gelukkig werd toen de apotheek in voldoenden toestand gevonden.

2. Overtreding van wetten en verordeningen. Wetten van 1865. Art. 6 wet III.

Door den burgemeester van Spijkenisse werd procesverbaal opgemaakt tegen eenen geneeskundige, die eene lijderes aan „febris typhoidea" had verloren, maar niet had voldaan aan zijne verplichting om kennis te geven van het waarnemen dier ziekte. De uitslag is nog niet bekend.

Toen den inspecteur uit welwillende mededeelingen van den heer burgemeester van Leiden bleek, dat zich daar eene epidemie van roodvonk had ontwikkeld, had hij slechts van enkele geneeskundigen kennisgeving ontvangen betreffende eenige weinige gevallen.

Hij heeft daarop zooveel mogelijk nagegaan door welke geneeskundigen roodvonklijders waren waargenomen zonder dat hem daarvan, ingevolge art. 6 der wet regelende de uitoefening der geneeskunst, was kennis gegeven. Aan tien geneeskundigen, met welke dit het geval was, is toen een schrijven gericht, waarin zij op hun verzuim opmerkzaam gemaakt werden en tot getrouwe nakoming van de voorschriften der wet aangemaand. Dit schrijven had blijkbaar goed gevolg, want na dien tijd ontving de inspecteur van sommigen van deze geneeskundigen opgaven.

Overschrijding van bevoegdheid.

Een stedelijk heelmeester, die een roodvonklijder had behandeld, werd er op gewezen, dat hij daartoe niet bevoegd was.

Een ander stedelijk heelmeester, die geneesmiddelen leverde, werd deswege bij den officier van justitie aangeklaagd.

Levering van geneesmiddelen zonder bevoegdheid.

Dr. C. de Jaager, gevestigd te Nieuwerbrug, gemeente Waarder, vertrok van daar in October 1878 naar eene andere provincie. Maar reeds in December schreef hij, dat hij zich opnieuw te Nieuwerbrug vestigde. Tegelijkertijd schreef echter de burgemeester van Woerden dat dr. de Jaager zich te Woerden vestigde en zond diens bewijzen van bevoegdheid ter visie. Omtrent deze tegenstrijdige berichten verzocht de inspecteur inlichting en vernam toen van den burgemeester, dat de heer de Jaager hem had verklaard dat hij zich te Woerden had gevestigd en aan den inspecteur had medegedeeld dat hij te Waarder bleef, omdat hij daar zijne praktijk wilde blijven uitoefenen. De inspecteur

viseerde daarop de bewijzen van bevoegdheid wegens vestiging te Woerden en voegde, daar de zaak hem verdacht voorkwam, bij de toezending een schrijven, waarin hij dr. de Jaager er opmerkzaam op maakte dat het hem nu niet geoorloofd was geneesmiddelen te leveren, ook niet te Waarder, en zijne apotheek derhalve was opgeheven, en herinnerde hij hem aan de bepalingen betreffende opheffing van eene apotheek.

Hierop schreef hem de heer de Jaager dat hij „domicilie had genomen" te Rietveld en zijne apotheek daar was geplaatst. Rietveld grenst aan Woerden. De inspecteur deed hem daarop opmerken, dat niet een wellicht fictief „domicilie", maar de werkelijke plaats van vestiging, de werkelijke woonplaats, omtrent de bevoegdheid tot levering van geneesmiddelen beslist. Den volgenden dag zond hem de burgemeester van Rietveld de bewijzen van bevoegdheid van dr. de Jaager ter visie, daar deze zich te Rietveld had gevestigd, waar hij ook eene apotheek zou houden.

Intusschen bleef de toestand gelijk hij was. Dr. de Jaager heeft wel zich persoonlijk doen inschrijven te Rietveld, maar is met zijn gezin te Woerden blijven wonen. Hij gaat dagelijks naar de aangrenzende gemeenten Rietveld en Waarder, bezoekt zijne zieken, levert geneesmiddelen uit zijne apotheek te Rietveld en keert weder naar Woerden terug, waar hij ook den nacht doorbrengt. Zijn rijtuig stalt te Woerden, waar ook zijn koetsier woont. Te Rietveld werd in de schuur van eenen schilder een hokje afgeschoten, waar de heer de Jaager zijne geneesmiddelen bewaart en gereed maakt.

Op die wijze wordt art. 9 der wet regelende de uitoefening der geneeskunst overtreden. Een geneeskundige, wonende in eene plaats waar eene apotheek is, mag geene geneesmiddelen leveren, ook niet buiten zijne woonplaats in plaatsen waar geene apotheek is. Wanneer hij die bevoegdheid verkreeg door zich in het bevolkingsregister van eene aangrenzende gemeente te doen inschrijven, terwijl hij zijne feitelijke woonplaats blijft behouden en daar zijn gewoon verblijf houdt, dan zouden alle geneeskundigen, in steden gevestigd, gemakkelijk „domicilie" kunnen nemen in een aangrenzend dorp zonder apotheker en dan geneesmiddelen leveren buiten de stad. Zoo zou juist geschieden wat de wet niet wil en in het aangehaalde artikel verbiedt.

De inspecteur verzocht daarom den officier van justitie te Utrecht, den heer dr. de Jaager wegens deze wetsovertreding, waartegen hij door hem was gewaarschuwd, te vervolgen.

De rechtbank te Utrecht veroordeelde den 27 October dr. C. de Jaager wegens het leveren van geneesmiddelen tot eene geldboete van *f* 25 en de kosten.

De veroordeelde is tegen dit vonnis in cassatie gekomen.

Uitoefening van geneeskunst zonder bevoegdheid.

Cornelis Sint Nicolaas, koopman te Rotterdam, is den 18 Juli 1879 door de rechtbank aldaar veroordeeld tot eene gevangenisstraf van drie weken, in eenzame opsluiting te ondergaan, wegens uitoefening van geneeskunst zonder bevoegdheid.

De rechtbank te Rotterdam veroordeelde den 14 Juni W. de Kramer en den 1 Juli F. Pape tot geldboeten, wegens uitoefening van geneeskunst zonder bevoegdheid.

Verkoop van geneesmiddelen beneden de geoorloofde hoeveelheid.

Zes winkeliers te Rotterdam werden tengevolge der aanklacht van het departement Rotterdam van de Maatschappij tot bevordering der pharmacie, vermeld in de vergadering van 30 December 1878 (*Notulen* bl. 215), bij verschillende vonnissen van de rechtbank te Rotterdam tot geldboeten veroordeeld.

Epidemiewet.

C. van Wingerden, wonende te Reeuwijk, werd den 1 April 1879 door de Rotterdamsche rechtbank tot boete veroordeeld, daar hij als hoofd van een gezin niet had kennis gegeven dat in zijn gezin eene besmettelijke ziekte voorkwam.

Eene anonieme klacht, uit Leiden ingekomen, betreffende een hoofdonderwijzer die zijne school bezocht, hoewel in zijn gezin roodvonk voorkwam, gaf aanleiding tot een onderzoek, waarbij bleek, dat die onderwijzer bij het ontstaan der ziekte onmiddellijk zijne woning had verlaten en sedert elders verblijf hield en dat alle toegangen van zijne woning naar de school onmiddellijk van gemeentewege waren afgesloten.

3. Inschrijving van leerlingen in de verloskunde.

Er zijn drie leerlingen uit de provincie Zuid-Holland op de kweekschool voor vroedvrouwen te Amsterdam geplaatst.

Verkoop van geheime geneesmiddelen.

Aan de orde van bespreking komt nu een schrijven van den geneeskundigen raad voor Gelderland en Utrecht, omtrent maatregelen tegen den verkoop van geheime geneesmiddelen. In dit, aan alle geneeskundige raden gericht schrijven, wordt medewerking verzocht, om den verkoop van die geneesmiddelen door winkeliers en drogisten tegen te gaan, en dien door apothekers zooveel mogelijk te beperken.

Dr. Ramaer zegt, zich in hoofdzaak te vereenigen met het in den brief uitgedrukte verlangen; naar hij meent, wordt echter niet genoeg onderscheid gemaakt tusschen „geheime middelen" en zoogenaamde „patent-middelen"; de laatste bevelen zich o. a. somtijds door den vorm aan, en hunne zamenstelling is opgegeven in den eenen of anderen codex, waar de apotheker haar kan nazien; de handel in geheime geneesmiddelen daarentegen moet ook naar zijne meening tegengegaan worden, omdat deze vaak schadelijk zijn en onzeker werken, en de zamenstelling dikwijls niet overeenkomt met de opgegevene.

De heer Jacobson kan zich met de door den vorigen spreker

gemaakte onderscheiding vereenigen, maar moet opmerken, dat ook de zamenstelling van de patentmiddelen niet altijd overeenkomt met de opgave in den codex, zoodat daardoor de apotheker niet verantwoord is.

Volgens de meening van den voorzitter kan de apotheker voor de zamenstelling niet verantwoordelijk gesteld worden, indien het zegel ongeschonden is.

Dr. Ramaer herinnert aan een door de Nederl. Maatschappij t. bevordering d. geneeskunst ingesteld onderzoek naar de zamenstelling van geheime geneesmiddelen.

Dr. Mess vereenigt zich met het in den brief uitgedrukte verlangen. Hij wijst op de nadeelige gevolgen, soms voortvloeiende uit het gebruik van geheime geneesmiddelen. Hij nam die o. a. waar bij gebruik van Sirop de Follet, tegen kinkhoest. Dit middel wordt door onderscheidene personen naar eigen goedvinden gebruikt. Aangaande de Holloway-pillen herinnert hij aan het feit, dat Holloway in zijne aankondigingen, al naar het jaargetijde, andere goede eigenschappen van zijne middelen liet bekend maken, steeds passende op de ziekten aan het jaargetijde eigen, en hoe veel voordeel de verkoop zijner proeparaten afwierp, blijkt uit de oprichting van het Holloway'sche zieken-gesticht in Engeland. Spreker vraagt nu of de wet middelen aanwijst om den verkoop dier geheime geneesmiddelen te beletten; na voorlezing van opmerkingen aangaande de wetgeving omtrent dien verkoop in andere landen, voorkomende in het Pharmaceutisch weekblad, zegt hij te meenen, dat de fout schuilt in het onvolkomene van onze wetgeving.

Prof. Evers betwijfelt of hieraan veel te veranderen is; hij acht pogingen in deze richting gevaarlijk. Bij wijziging der wet zouden zeker geene beperkende bepalingen tegen de bedoelde middelen worden gemaakt.

Dr. Vroesom de Haan erkent de wenschelijkheid van de ter sprake gebrachte maatregelen, maar vreest ook, dat de verkoopers van geheime geneesmiddelen te spitsvondiger, zullen worden, naarmate men hen meer bemoeielijkt.

De heer Jacobson noemt het een bedroevend verschijnsel, dat geneeskundigen zelven het gebruik van geheime geneesmiddelen steunen; wat de nadeelen aangaat van Sirop de Follet merkt hij op, dat dit middel chloral bevat.

De heer van de Ven vereenigt zich met den wensch dat er maatregelen genomen worden, vooral ten opzichte van verkoop door winkeliers en drogisten.

De heer van Hamel zegt niet te begrijpen, waarom de wet

beschouwd word als zoo gebrekkig; art. 30 behelst toch bepalingen omtrent den verkoop door anderen dan apothekers, die hem, in verband met de ministeriëele beschikking van 15 Juli 1872, voldoende voorkomen.

De voorzitter merkt op, dat het genoemde artikel alleen betrekking heeft op drogisten en andere winkeliers. Hij meent echter te moeten doen uitkomen, dat wat ook met de thans bestaande bepalingen moge kunnen worden gedaan en ook meermalen is gedaan tot belemmering van den verkoop der bedoelde middelen, dit nooit de bedoeling van deze wetgever van 1865 is geweest.

Hij herinnert aan de geschiedenis der wet in dit opzicht en licht deze toe door voorlezing uit de tusschen den minister en de Kamer gewisselde stukken en de discussiën. Er was door den minister in het wetsontwerp eene bepaling opgenomen, volgens welke de bedoelde middelen onder zekere beperkende bepalingen en eenige waarborgen betreffende de zamenstelling, zouden worden toegelaten. De Tweede Kamer verwierp echter dat artikel, zij wilde den verkoop vrij laten. Maar zij vergat, dat het even te voren door haar gewijzigde en aangenomen art. 6 in zijn 2e alinea eene bepaling bevat, die nu het *in de apotheek voorhanden hebben* van sommige geneesmiddelen (van het *verkoopen* wordt niet gesproken) kan strafbaar doen worden. Met die bepaling den verkoop te willen tegengaan is dus eigenlijk lijnrecht tegen de bedoeling der wet. Men kan trouwens met haar, gelijk de ondervinding leerde, den verkoop wel belemmeren, wel wat lastiger maken, maar niet beletten. En wat is dan gewonnen? Toen een apotheker wegens dien verkoop werd vervolgd, nam zijne vrouw (het was vóór 1872) een patent en de verkoop geschiedde in 't vervolg op haren naam. Een ander apotheker, vervolgd wegens het hebben van geheime geneesmiddelen in zijne apotheek, verplaatste die middelen naar een ander vertrek. De vervolging van drogisten en andere winkeliers is sedert 1872 mogelijk, tengevolge van eene ministeriële beschikking, maar niet volgens hetgeen de wetgever wilde. De spreker moet overigens erkennen, nooit het nut van den door sommigen verlangden jacht op verkoopers van die zoogenaamde geheime geneesmiddelen, meestal ten onrechte „geheime" genaamd, te hebben ingezien. Zeer stellig verlangt het publiek die middelen. En het zal zich die weten te verschaffen, wat men ook doe. Belet men den verkoop aan A, dan zullen zij bij B en C worden gekocht. Belet men den verkoop in de onmiddellijke nabijheid, dan zal men die van elders ontbieden. Welk algemeen belang toch eischt den door sommigen

gevorderden oorlog *à outrance* tegen die middelen? Met welk recht zou die gevoerd worden? Hij gelooft overigens, dat prof. Evers terecht voorspelde, dat wetswijziging slechts tot geheele vrijheid leiden zou. Voor de voorstanders van bestrijding kan het zijns inziens niet geraden zijn, verdrijving van die middelen te vragen, daar zij grooten kans zouden hebben, ook nog die mogelijkheid van belemmering van den verkoop te verliezen, die zij nu nog hebben. Ten slotte herinnert hij, dat elk lid van een geneeskundigen raad, die meent dat vervolging van verkoopers behoort plaats te hebben, procesverbaal kan opmaken tegen den verkooper. Waarom geschiedt dit niet door de voorstanders van vervolging?

De heer van Hamel vraagt of de brief van den geneeskundigen raad voor Gelderland en Utrecht moet beantwoord worden; hij zoude het niet wenschelijk achten zoo het moest blijken, dat men hier eene andere zienswijze was toegedaan dan in dien raad.

Dr. Ramaer vraagt of de apotheker het recht heeft, buiten zijne apotheek voorwerpen ten verkoop te bewaren.

De heer Vigelius meent dat de apotheker die geheime geneesmiddelen levert, medehelpt om het publiek te bedotten.

De heer Robertson is van meening, dat elk apotheker zich behoort te overtuigen of het vreemde medicament werkelijk de opgegeven bestanddeelen bevat.

Nadat de voorzitter nog had opgemerkt dat de apotheker ten opzichte van vreemde, vergiftige zelfstandigheden bevattende geneesmiddelen, wanneer hij die verkoopt zonder voorschrift van eenen geneeskundige eigenlijk zouden moeten handelen als bij andere vergiften, volgens artt. 13 en 14 der wet, en als antwoord op de vraag van dr. Ramaer heeft gewezen op art. 24 der wet, hetwelk bepaaldelijk „werk- en bergplaatsen der apothekers" noemt, wijst dr. Mess nogmaals op het verkeerde dat zoo vaak die vreemde geneesmiddelen zonder medeweten van den geneeskundige gebruikt worden; hij wil dan ook nog verder gaan dan in den brief wordt gewenscht en stelt voor op het ontvangen schrijven te antwoorden: „de „geneeskundige raad voor Zuid-Holland, gelezen hebbende den „brief van den geneeskundigen raad voor Gelderland en Utrecht, „neemt daarvan kennis, doch gaat over tot de orde van den „dag", of, zoo dit voorstel verworpen wordt, dan te antwoor„den, „de geneeskundige raad voor Zuid-Holland gelezen heb„bende den brief van den geneeskundige raad voor Gelderland „en Utrecht, besluit te kennen te geven, dat hij met den in„houd van dien brief instemt, en bereid is in overleg te treden

„op welke wijze het punt sub alinea 2 ook op apothekers kan „en moet toepasselijk gemaakt worden."

Aan mr. van Hamel komt het voor, alsof onze raad maatregelen zoude willen nemen tegen den verkoop door winkeliers en drogisten, niet eveneens tegen dien door apothekers. Hij doet daarom een derde voorstel, waarin dit verklaard wordt, en ook dat men niet dezelfde bepalingen ten opzichte van apothekers wenscht.

Dr. Mess verklaart zich tegen het slot van dit voorstel; ook bij verkoop door apothekers hebben misbruiken plaats; zijns inziens moet men trachten het publiek te leiden. Het eerste van de beide voorstellen van dr. Mess (overgaan tot de orde van den dag) wordt met 9 tegen 8 stemmen verworpen.

Aangaande het tweede voorstel van dr. Mess maken enkele leden nog bedenkingen. Prof. Evers meent dat men zich op eenen geheel verkeerden weg beweegt; hij vraagt of het zelfs niet in strijd met de hedendaagsche richting der maatschappij moet heeten, het publiek te beletten, de geneesmiddelen te koopen die het verlangt. Zal de zaak, zoo men zich daarmede gaat bemoeien, niet nog erger worden? wil niet menigeen het geheimzinnige?

Ook dr. Ramaer beschouwt het als bewezen dat de mensch nu eenmaal vaak verlangt naar wat hem schadelijk is.

Dr. Mess vereenigt zich niet met de zienswijze der beide vorige sprekers; hij wenscht vergiftigingen tegen te gaan, en acht den geneeskundige geroepen, te waken tegen ziekelijke neigingen van zijne medemenschen.

Prof. Bosscha vereenigt zich met de zienswijze van den heer van Hamel; het is, naar hij meent, hier niet de vraag, welke de meeningen van de leden van den raad omtrent de in behandeling zijnde zaak mogen wezen; de raad moet slechts nagaan, wat de wet wil en wat tot handhaving van de wet kan gedaan worden.

Het tweede voorstel van dr. Mess, thans in stemming gebracht, wordt met groote meerderheid van stemmen verworpen, waarna dat van den heer van Hamel aan de orde is.

Na nog eenige discussie wordt het voorstel door mr. van Hamel aldus geformuleerd:

„de geneeskundige raad voor Zuid-Holland, gelezen hebbende „den brief van den geneeskundigen raad voor Gelderland en „Utrecht, wil gaarne medewerken tot het, door dien raad ge„wenschte doel, voor zooveel betreft het tegengaan van den „verkoop der geheime en patent-geneesmiddelen door winkeliers „en drogisten. De raad is echter van meening dat de wet van

„1 Juni 1865 *Stbl.* 61 niet toelaat om hetzelfde in voldoende „mate te doen ten aanzien der apothekers, en kan dus niet op „zich nemen, tegen deze op gelijke wijze te handelen."

Dit voorstel wordt aangenomen met 11 tegen 6 stemmen.

Benoeming van corresponderende leden.

De voorzitter herinnert dat eenige der corresponderende leden den 31 December aftreden, en stelt voor als corresponderende leden benoemen de heeren: dr. ten Noever de Brauw te Woerden, Donkersloot, heel- en vroedmeester te Rhoon, dr. Winkler te Vianen, dr. Bos te Ridderkerk, dr. Breesnee te Sommelsdijk, en Peppink, heel- en vroedmeester te Spijkernisse. Aldus besloten zijnde, en niemand meer het woord verlangende, wordt de vergadering gesloten.

EGELING, *Voorzitter.*

Dr. C. P. POUS KOOLHAAS, *Secretaris.*

BIJLAGE OVERZICHT *der uitkomsten van het onderzoek van apotheken, van den voorraad van geneesmiddelen bij geneeskundigen en van winkels van drogisten in Zuid-Holland in* 1879.

AFDEELING.	Aantal visitatiën.	MED. DOCTOREN EN ARTSEN.		HEELMEESTERS.		APOTHEKEN.		DROGISTEN.		Waarschuwingen.	Hervisitatiën.	Vervolgingen.	Hervisitatie geschiedde bij:
		Voldoende.	Onvoldoende.	Voldoende.	Onvoldoende.	Voldoende.	Onvoldoende.	Voldoende.	Onvoldoende.				
I. Noordelijk gedeelte.	27	6		21									
II. Delft en het Westland.	35	6		12		14	1	2		1	1	1	Apoth. Oversluys, Delft. (herv. en verv.)
III. Leiden en de Rijnstreek.	40	7		9		22		2		1			
IV. Gouda, Zuidplas en Krimpenerwaard.	44	7		21	1	11	2	2		4	2		Apoth. Millies, Gouda; heelmr. Fyan, Bergschenhoek.
V. Voorne, Putten en Beierland.	30	4		19	2	4		1		2	1		Heelmr. La Porte, Rockanje.
VI. IJselmonde en Dordrecht.	32	4		15	1	12				1	2		Heelmrs. Giltay, Dubbeldam; Thibaut, Zwijndrecht.
VII. Alblasserwaard en Vijfheerenlanden.	33	7		18		7		1					
VIII. Overflakkee en Goedereede.	15	2		10		3							
IX. 's Gravenhage en omgeving.	38	7		5		25	1			1	1		Apoth. v. Essen, den Haag.
X. Oostel. ged. van Rotterdam enz.	31	3		8		20							
XI. Westel. » » » »	39	1		5		33							
	364	54		143	4	151	4	8		10	7	1	
		54		147		155		8					

N°. 46. *Kon. besluit van* 14 *December*, *n°.* 21, *houdende benoeming van leden en plaatsvervangende leden van de Geneeskundige Raden.* (Staatsblad 18 December.)

Wij Willem III, enz.

Hebben goedgevonden en verstaan:

1°. met ingang van 1 Januarij 1880, ter vervanging van de op 31 December e. k. aftredende en niet herkiesbare leden van de Geneeskundige Raden, tot leden dier Raden te benoemen:

voor Noordbrabant en Limburg:

dr. M. M. A. H. Sonnen, te Echt;
dr. E. A. P. van den Bogaert, te 's Hertogenbosch;
dr. H. P. van den Bergh, te Veghel;
J. Steijns, apotheker te Maastricht;
F. A. Haan, apotheker te Roermond;

voor Gelderland en Utrecht:

dr. P. A. van der Ketten, te Beek
P. A. Verouden, heel- en vroedmeester te Terborgh;
dr. J. H. Coólhaas, te Amerongen;
dr. A. H. van Andel, te Zutphen;
W. C. Holm, apotheker te Zeist;

voor Zuidholland:

dr. H. Boursse Wils, te Leiden;
dr. F. J. I. Schmidt, te Rotterdam;
F. J. Moet, apotheker te 's Gravenhage;

voor Noordholland:

dr. J. F. van Hengel, te Hilversum;
P. van Vollenhoven, heel- en vroedmeester te Amsterdam;
dr. P. van Reysen, te Haarlem;
J. Venster, apotheker te Helder;
J. Swens, oud-apotheker te Haarlem;

voor Zeeland:

dr. J. Hazenberg, te Vlissingen;

voor Friesland en Groningen:

dr. S. K. de Waard, te Grijpskerk;
dr. W. M. H. Sänger, hoogleeraar te Groningen;
J. Menno Huizinga, arts te Harlingen;
E. Bloembergen, oud-apotheker te Leeuwarden;
H. Bennema, apotheker te Groningen;

dr. J. Ariens Kappers, leeraar aan de Rijks hoogere burgerschool te Sappemeer;

voor Overijssel en Drenthe:

dr. J. Heppener, te Dwingelo;
dr. C. P. ter Kuile, te Enschedé;
dr. G. W. van Riemsdijk, te Stad Hardenberg;

2°. met ingang van 1 Januarij 1880 te benoemen tot plaatsvervangende leden van de Geneeskundige Raden:

voor Noordbrabant en Limburg:

dr. C. H. G. H. Leurs, te Roermond;
dr. P. R. van Mierlo, te Breda;
dr. B. J. Holster, te Klundert;
F. B. G. Kieckens, heel- en vroedmeester te Tilburg;
L. T. van Kleef, arts te Venlo;
dr. E. Wintgens, te Heerlen;
H. M. E. J. Steijns, apotheker te Helmond;

voor Gelderland en Utrecht:

dr. J. G. de Voogt, te Arnhem;
D. Gantvoort, heel- en vroedmeester te Neede;
dr. J. C. van Eeten, te Utrecht;
dr. L. C. van Goudoever, hoogleeraar te Utrecht;
dr. J. J. Homoet, te Arnhem;
dr. P. Mazirel, te Elburg;
dr. F. C. E. van Embden, apotheker te Utrecht;
dr. H. Wefers Bettink, hoogleeraar te Utrecht;

voor Zuidholland:

dr. T. H. Blom Coster, te 's Gravenhage;
dr. H. van Vollenhoven, te Rotterdam;
dr. J. Vroesom de Haan, te Rotterdam;
dr. G. D. L. Huet, hoogleeraar te Leiden;
G. W. Boot, apotheker te Gorinchem;
dr. E. A. van der Burg, hoogleeraar te Leiden;
dr. J. Bosscha, hoogleeraar te Delft;

voor Noordholland:

dr. A. van der Boon, te Zaandam;
dr. A. H. Israëls, te Amsterdam;
G. B. van Balen Blanken, heel- en vroedmeester te Sijbecarspel;
dr. C. B. Tilanus, oud-hoogleeraar te Amsterdam;
J. Polak, apotheker te Amsterdam;
P. Kruijsse, apotheker te Amsterdam;
dr. P. Ankersmit, te Amsterdam;

voor Zeeland:

dr. IJ. Keijzer, te Middelburg;

voor Friesland en Groningen:

dr. B. Verver, te Sneek;
L. Brunsveld van Hulten, heel- en vroedmeester te Loppersum;
dr. Th. Haakma Tresling, te Winschoten;
C. H. van Ankum, apotheker te Groningen;
J. J. Bruinsma, oud-apotheker te Leeuwarden;
dr. A. P. Fokker, hoogleeraar te Groningen;
dr. J. S. Wichers Ez., te Groningen;
dr. N. Lobry de Bruijn, te Leeuwarden;
dr. M. Adriani Engels, te Midwolde;
dr. H. Tobbe, te Heerenveen;
dr. S. J. van Roijen, te Veendam;
A. H. Stheeman, apotheker te Winschoten;

voor Overijssel en Drenthe:

dr. J. H. Damman de Witt, te Gieten;
dr. E. C. C. van Lennep, te Deventer;
dr. H. A. Groskamp, te Deventer;
dr. C. van der Boon, te Meppel;

3°. op zijn verzoek, eervol ontslag te verleenen aan dr. H. G. Hesselink, te Stad Almelo, als plaatsvervangend lid van den Geneeskundigen Raad voor Overijssel en Drenthe.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit.

Het Loo, den 14den December 1879.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
SIX.

Overeenkomstig het oorspronkelijke,
De Secretaris-Generaal van Binnenlandsche Zaken,
HUBRECHT.

N°. 47. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen, gehouden den* 29 *December* 1879.

Tegenwoordig dr. L. Ali Cohen, voorzitter, dr. A. Meursinge Hz. adjunct-inspecteur, 16 leden, 7 plaatsvervangende leden en de secretaris.

De voorzitter deelt mede, dat hij van de heeren dr. B. Verver en Brunsveld van Hulten schriftelijk berigt van verhindering had ontvangen om ter vergadering te verschijnen.

Hij noodigt de heeren dr. Trip en dr. Coronel uit, in hunne plaats op te treden.

Hierna wijdt de voorzitter een woord van hulde aan de verdiensten der heeren Post en Busch Adriani, die sedert de jongste vergadering aan den Raad door den dood zijn ontvallen.

I. Vaststelling der notulen.

De voorzitter vraagt, of de leden ook opmerkingen hebben ten opzigte van de voorloopig vastgestelde notulen?

De heer de la Faille vraagt, op welke gronden het advies steunde, omtrent de afwijzende beschikking tot oprigting eener slagterij te Heerenveen.

De heer Meursinge verstrekt daaromtrent eenige inlichtingen.

De heer de la Faille had gewenscht, dat die ook in de handelingen waren opgenomen.

De heer Bruinsma verzoekt op blz. 144 (midden) te lezen in plaats van de Fransche de *Friesche* kusten.

De heer van Ankum merkt op, dat het door hem gezegde (zie blz. 134) niet juist is teruggegeven.

De heer Meder, die deze notulen had gehouden, verklaart woordelijk het gezegde door den heer van Ankum te hebben teruggegeven. Op verzoek van den voorzitter zal de heer van Ankum schriftelijk zijne vroeger geuite denkbeelden ter inlassching in deze notulen inzenden. (1)

De voorzitter licht vervolgens toe, waarom aan de opdracht van dezen Raad in diens laatste vergadering gedaan betreffende het zenden van missives in zake de oprigting van een krankzinnigengesticht voor Groningen en aan den Officier van Justitie omtrent 't niet gevolg geven aan ingezonden processenverbaal, niet is voldaan. De vergadering neemt daarmede genoegen.

Daarna ontspint zich eene gedachtenwisseling tusschen de heeren Tellegen en Idzerda naar aanleiding van de discussiën in de 2de Kamer der Staten-Generaal, over de vestiging van een Rijks-gesticht voor krankzinnigen te Medemblik.

De heer Lobry de Bruyn wijst op de noodzakelijkheid van

---

(1) Gewijzigde redaktie van blz. 134.

De heer van Ankum kan zich niet vereenigen met het rapport van de gezondheidscommissie te Leeuwarden. Is het water kleurloos, reukeloos en helder, al wordt er dan ook ammoniak in minimo in gevonden, dan behoeft het daarom nog niet afgekeurd te worden. Is het echter troebel en onaangenaam van reuk, dan is het ongeschikt voor drinkwater. Het aanwezig zijn van nitriten kan op zich zelve geen reden zijn tot afkeuring. In alle helder water van Groningen vindt men nitriten of nitraten. De ervaring heeft geleerd, dat organische stoffen, vervat in het veenwater, onschadelijk zijn; komt er echter bij uitdamping van het water rottinglucht te voorschijn of verraadt het residu der uitdamping bij verhitting de aanwezigheid van organische dierlijke stof, dan dient het te worden afgekeurd.

eene goede keuze van bodem bij de oprigting van zoodanig gesticht. Een alluviale bodem, meent hij, wordt door alle deskundigen afgekeurd.

De notulen worden gearresteerd.

II. Beëediging van leden.

De heer dr. K. de Waard legt in handen van den voorzitter den eed af; de plaatsvervangende leden, de hh. Meijer, de Bruyn, Bruinsma, van Ankum, Tresling en Idzerda insgelijks.

III. Ingekomen stukken.

1. Levering van geneesmiddelen door dr. Bolt te Zuidbroek.

De voorzitter deelt mede, dat bij hem van Gedeputeerde staten van Groningen eenige missives zijn ingekomen, vergezeld van een reeks van adressen van anderen, pro en contra, rakende het verzoek van dr. M. Bolt, te Zuidbroek (in welk dorp een apotheker is gevestigd), om aldaar geneesmiddelen te mogen afleveren.

Ten einde een grondig oordeel over de kwestie te kunnen vellen en de discussiën er over te kunnen bekorten, heeft hij die bescheiden, ter fine van onderzoek en praeadvies, gesteld in handen van de hh. van Ankum en Bennema. — Later is nog ingekomen een regterlijk vonnis, waarbij, op de klagt van den betrokken apotheker, de heer Bolt is veroordeeld tot *f* 10 boete, wegens het inmiddels afleveren van geneesmiddelen, als in strijd met de wet.

De heer van Ankum leest het schriftelijk rapport der commissie voor, waarin ten slotte aan de vergadering wordt voorgesteld te besluiten, dat de Raad geene voldoende termen heeft gevonden om aan Gedeputeerde staten voor te stellen, aan den heer M. Bolt de dispensatie, bedoeld bij al. 3 van art. 9 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 60), tot het houden van eene apotheek te Zuidbroek, te verleenen, en de Raad alzoo adviseert, afwijzend te beschikken op het door den heer Menno Bolt, arts te Zuidbroek, ingediende verzoekschrift van 12 September 1879.

De voorzitter stelt aan de vergadering voor, in den geest van dit praeadvies te besluiten.

De heer Bruinsma acht den ligchaamstoestand waarin de apotheker Nanning te Zuidbroek verkeert (hij heeft eene verlamming van zijne beenen) ongelukkig. Hij meent, dat de verantwoordelijkheid eischt, dat hij zich steeds van bevoegde hulp voorzie. Alleen in dit geval en onder deze voorwaarde zou hij zijne stem kunnen geven aan een afwijzend advies op het verzoek van den heer Bolt.

De heer Coronel laat zich in gelijken geest uit.

De heer Tellegen vraagt welke hulp op dit oogenblik in die apotheek is? Hij heeft vroeger gehoord, dat de heer Nanning zich van een provisor zou voorzien; nu verneemt hij, dat hij een leerling-apotheker ter adsistentie heeft genomen.

De heer Tresling merkt op, dat er thans geen sprake behoort te zijn van de apotheek des heeren Nanning; deze werd ten allen tijde door de visiterende commissiën goed bevonden; tegen hem valt dus niets in te brengen. Het geldt hier slechts de vraag, of den heer Bolt zal toegestaan worden eene apotheek te houden, dáár waar reeds een apotheker sedert jaren is gevestigd.

De voorzitter zegt, dat de wet geen artikel bevat, waarin gesproken wordt over meer of minder invalide apothekers. In betrekking tot de wet vervallen dus de aangevoerde argumenten. De heer Nanning heeft thans een leerling-apotheker. Vraagt men: kan hij daarmede volstaan, dan moet het antwoord bevestigend luiden. Wijders deelt hij mede, dat hij zelf dezer dagen aan de apotheek en aan den apotheker in kwestie een bezoek heeft gebragt, en beiden op hem een gunstigen indruk hebben gemaakt.

De heer van Ankum merkt op, dat de heer Nanning wel aan een verlamming zijner onderste ledematen lijdt, doch overigens volkomen in 't bezit zijner geestvermogens is en zijne bovenste ledematen goed tot zijn dienst heeft, zoodat hij kan dispenseren en zelf ook dispenseert; heeft hij nu bovendien een leerling-apotheker tot zijn hulp, dan kan men billijkheidshalve niets meer van hem vorderen. Door zijne kwaal gebonden aan huis, is hij in staat zulk een bediende steeds te surveilleren.

De voorzitter vraagt, of het niet wenschelijk is in de missive aan Gedeputeerde staten op die hulp te wijzen?

De heer van Ankum acht dit noch wenschelijk, noch noodig; de apotheek heeft steeds de goedkeuring van het geneeskundig Staatstoezigt weggedragen, en dat is voldoende.

De conclusie van de commissie wordt eenstemmig aangenomen.

2. Handel in geheime geneesmiddelen.

De voorzitter leest voor eene circulaire van den Geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht van 5 Nov. jl., houdende het verzoek, ook aan den Geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen, om maatregelen te willen beramen tegen den handel in geheime middelen, op de wijze als door eene commissie uit den eerstgenoemden Raad is aangegeven (zie *Verz. van Stukken* 1879, blz. 129—133). Hij zegt, dat het punt van den verkoop van geheime middelen door leeken, waarvan in de missive sprake is, reeds sinds jaren aan de orde is bij dezen Raad; niet alzoo wat het tweede punt betreft, den verkoop van die middelen door apothekers.

De heer van Ankum is van oordeel, dat het eerste punt door dezen Raad toch niet met genoegzame activiteit behartigd wordt, blijkens het slechts geringe aantal van verkoopers, dat vervolgd wordt.

De voorzitter merkt hierop aan, dat het annonceren van geheime middelen door leeken niet strafbaar is. Overigens is dat annonceren in de Groninger en ook in de Friesche couranten, sinds de Raad zich met deze zaak heeft ingelaten, al zeer veel verminderd. Dat de verkoop niet nog meer wordt belemmerd, moet aan de justitie geweten worden. Wijders moet niet worden voorbijgezien, dat er te dezer zake geene volkomene eenstemmigheid van inzigt bestaat bij de verschillende geneeskundige ambtenaren en Raden in ons land. Vandaar dat de maatregelen ter beteugeling van het kwaad niet zoo algemeen en zoo goed werken, als velen wel zouden wenschen. Eindelijk hebben de leden en de plaatsvervangende leden zich ten deze ook veel te verwijten. Zij kunnen immers allen proces-verbaal tegen den verkoop opmaken; maar nog nooit heeft één van hen in dit ressort daartoe het initiatief genomen. Hij zegt dit niet, om een beschuldiging tegen hen te rigten, maar ter nadere adstructie van het door den heer van Ankum aangevoerde feit, waarvan de grond trouwens voldoende bekend is.

Wat het tweede punt van de missive betreft, den verkoop van geheime middelen door apothekers tegen te gaan, is de heer van Ankum van meening, dat dit althans voor Groningen niet noodig is. Deze middelen worden schier door geen apotheker in die provincie verkocht; en zoo al, dan kennen zij de zamenstelling er van en is die genoegzaam altijd gelijk aan die der Ned. Pharmacopoea. Men kan dus die apothekers niet beletten, onder zekere bij de wet gestelde voorwaarden, die middelen te verkoopen. En zij kunnen er ook niet wel buiten, want ze worden onder hunne handelsnamen soms door doctoren en professoren voorgeschreven.

De voorzitter stelt voor deze zaak commissoriaal te maken.

De heer Bruinsma acht het beter, dat de visiterende commissiën bij voorkomende gelegenheden de apothekers op de bepalingen der wet ten deze wijzen.

De voorzitter stelt alsnu voor, zich met het denkbeeld van den heer Bruinsma te vereenigen en voorshands de zaak daarbij te laten. Dit wordt aangenomen.

IV. Handelingen geneeskundig Staatstoezigt.

Aan het gedrukte verslag van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt in de beide provinciën, gedurende het 2de halfjaar 1879, wordt het volgende ontleend:

Groningen.

De gezondheidstoestand in stad en land was in het jongste halfjaar over het algemeen zeer bevredigend. Er stierven bijv. van 1 Julij—ult°. November in de stad Groningen van de bij de

wet erkende besmettelijke ziekten slechts 10 personen, aan kinkhoest en aan croup 3.

De missive aan de inspecteursvergadering van wege dezen Raad, aangaande de prostitutiekwestie hier te lande, is verzonden en heeft daar voorloopig de beoogde deelneming gevonden.

B. en W. van Groningen hebben nog geen gevolg gegeven aan de bereidverklaring van dezen Raad, dat diens voorzitter met hen over de faecaliën-kwestie conferere.

Voor de stichting van het gezondheidsoord te Assen zijn nu dezer dagen de prospectussen enz. verzonden, ten einde het benoodigde kapitaal van *f* 100,000 zoo mogelijk bijeen te krijgen.

Correspondentie met B. en W. van Groningen omtrent den treurigen staat van een paar slooten in de gemeente. B. en W. hebben toezegging gedaan, het mogelijke ter verbetering te zullen aanwenden.

Correspondentie met dezelfden over het ontsnappen van rioolgassen in sommige woningen, tengevolge van het afsluiten van de monden der straatriolen in de buurt van de Heerepoortenbrug. Er werden eenige, doch geene afdoende maatregelen genomen. (Op voorstel van den inspecteur lieten eenige huiseigenaars stankafsluiters in hunne woningen aanbrengen en lieten B. en W. de riolen doorspoelen.)

Correspondentie met dezelfden over de vestiging van een magazijn van drooge handelsmeststoffen in de Violenstraat. Afwijzend advies, wegens de nabijheid van scholen en andere publieke inrigtingen. Vergunning geweigerd.

Correspondentie met dezelfden over verscheidene andere medico-politische vraagstukken en anti-sanitaire toestanden.

Correspondentie met den burgemeester van Beerta over het plaatsen van nieuwe woningen te digt bij de burgerlijke begraafplaats aldaar, zonder dat daartoe verlof was aangevraagd of verkregen. Een der aangeklaagden werd vrijgesproken bij vonnis van de regtbank te Winschoten, een ander veroordeeld tot *f* 10 boete en tot amotie van het gebouwde perceel. (Belanghebbenden waren gewaarschuwd alsnog de noodige vergunning te vragen, maar hadden geweigerd dit te doen, omdat, naar hunne meening, de burgemeester hun bij tijds had moeten waarschuwen.)

Correspondentie met B. en W. van Groningen over de oprigting van een leerlooijerij en van eene paardenslagterij. Advies: vergunning onder de noodige voorwaarden.

Correspondentie met B. en W. van N. Pekela over de oprigting van een bewaarplaats van beenderen en lompen en van een

paardenslagterij. Advies: nopens het eerste, afwijzend; nopens het tweede, vergunning onder strenge voorwaarden.

Correspondentie met B. en W. van Winschoten en van Scheemda, over de oprigting van lompenmagazijnen, paardenslagterijen en velledroogerijen. In zake de eerste en laatste punten afwijzende adviezen.

Correspondentie met B. en W. van Groningen over de ziekenhuis-kwestie; het verbeteren en uitbreiden van het tegenwoordige ziekenhuis. De inspecteur zette de volstrekte onaannemelijkheid van zulk een plan uiteen.

Correspondentie met B. en W. van Oldehove over het tijdelijk sluiten en ontsmetten van een school, palende aan des onderwijzerswoning, waarin de mazelen zich hadden voorgedaan.

Onderzoek van een R. K. bijzondere school te Den Hoorn en van de openbare school te Delfzijl. Deze laatste wegens afkeuring van den schoolopziener, vernietiging van dat besluit door Gedeputeerde Staten en appèl van den schoolopziener van die beschikking van Gedeputeerde Staten bij den Koning. De inspecteur voerde elf gronden aan tot afkeuring van de school. De Koning heeft de beschikking van Gedeputeerde Staten gehandhaafd en den schoolopziener in het ongelijk gesteld.

Onderzoek omtrent de oorzaak van ziektegevallen van typhoïden aard te Onstwedde. Vermoedelijk was slecht drinkwater in dezen de oorzaak van de ziektegevallen.

Een apotheker werd beschuldigd van ongeoorloofde uitoefening der geneeskundige praktijk. Hij werd gewaarschuwd. Een zich noemend Duitsche dokter, maar die in allen gevalle hier te lande volstrekt geene bevoegdheid had, die de massage uitoefende, werd door de regtbank te Heerenveen vervolgd en veroordeeld tot *f* 75 en *f* 8 boete en 15 dagen celstraf.

Een geneeskundige ten platten lande in Friesland werd veroordeeld tot twee geldboeten van *f* 3 en *f* 10 en ten tweeden male tot 11 geldboeten van *f* 3 en 1 van *f* 10, wegens gebreken in zijne apotheek.

Een winkelier te Groningen werd ten tweeden male veroordeeld wegens den verkoop van geheime middelen (Urbanuspillen), en nu tot *f* 100 boete en in de kosten.

Veroordeeling van een geneeskundige tot *f* 10 boete, wegens het dispenseren op een plaats (Zuidbroek), waar hij daartoe geene bevoegdheid bezat.

Andere bemoeijingen in zake de wet van 2 December 1874 en de voorziening in verloskundige hulp.

Friesland:

Over Junij tot 1 December werden aangegeven 44 gevallen

van typhus met 25 dooden, 40 gevallen van roodvonk met 5 dooden, 15 van diphtheritis met 6 dooden, 291 van mazelen met 13 dooden en 39 dooden aan kinkhoest. De gevallen van typhus zijn bijna alle geïsoleerde geweest. Te Stiens had sinds 3 weken roodvonk in een gezin geheerscht, zonder dat daarvan aangifte was gedaan of geneeskundige hulp daarbij was ingeroepen. Te Beetsterzwaag was een kind van een half jaar wegens roodvonk in behandeling gekomen. In den geheelen omtrek was geen roodvonk; het kind was nergens geweest. Een zuster had echter geruimen tijd te Utrecht vertoefd en daar roodvonk gehad. Het is bij dit geval gebleven.

Bijzonderheden nopens de exploitatie van asch en vuilnis te Franekeradeel, Idaarderadeel, Leeuwarden, Leeuwarderadeel, Wijmbritseradeel, Schoterland, Haskerland, Kollumerland en Bolsward.

Het gesticht tot geneeskundige verpleging van krankzinnigen te Franeker werd door den adjunct-inspecteur met den officier van justitie bezocht. Bij groote zindelijkheid, orde en goede verpleging vonden zij den gezondheidstoestand zeer bevredigend. Er werden daar den 25 Nov. jl. verpleegd 84 mannen en 99 vrouwen.

De gezondheidscommissiën te Leeuwarden, Franeker en Harlingen hielden zich met de keuring van levensmiddelen in 't algemeen bezig, inzonderheid met die van melk.

Door den Raad der gemeente 't Bildt werd de genees-, heel- en verloskundige hulp, benevens de levering van geneesmiddelen, voor *f* 2500 uitbesteed.

De adjunct-inspecteur zond den officier van justitie een aanklagt wegens onbevoegde levering van geneesmiddelen door iemand te St. Nicolaasga. De zaak werd te Heerenveen behandeld.

De voorzitter vraagt, of de leden, naar aanleiding van het medegedeelde, ook aan- of opmerkingen hebben?

De heer Coronel vraagt eenige inlichtingen omtrent de gronden, waarop de Koning de afwijzende beschikking van Gedeputeerde Staten nopens de afkeuring van de openbare lagere school te Delfzijl heeft gehandhaafd?

De voorzitter antwoordt, daarmede nog niet in kennis te zijn gesteld. Hij noemt overigens eenige gronden op, waarop hij als inspecteur gemeend heeft de afkeuring van den districtsschoolopziener volstrekt te moeten handhaven.

Het bevreemdt den heer Coronel, dat een uitspraak van den hoogsten geneeskundigen ambtenaar in deze provincie, tegenover een collegie als Gedeputeerde Staten, op deze gronden nog twijfel kon overlaten, dat het schoollokaal verdiende

afgekeurd te worden. Hij acht zulk een toestand langer onhoudbaar.

De voorzitter stemt dit toe en vertrouwt, dat de nieuwe wet op het L. O. daarin beter zal doen voorzien.

De heer de la Faille vraagt, naar aanleiding van eene te Groningen verleende vergunning tot het oprigten van eene paardenslagterij binnen de kom der gemeente, of het niet zaak zou zijn al de slagterijen buiten de kom der gemeente te brengen, zoodat de inspecteur bij eventuele aanvragen om concessie van dergelijke inrichtingen in dien geest steeds kon adviseren?

De voorzitter antwoordt, dat zoodanige regeling alleszins mogelijk en ook gewenscht zou zijn, maar dat te Groningen geene verordening bestaat, die zoodanig voorschrift behelst. Er bestaat overigens in casu geen bezwaar, om onder zekere voorwaarden de inrichting in kwestie ter verlangder plaatse toe te laten.

De heer Bruinsma vraagt, waarom in Idaarderadeel drie opslagen voor asch en vuilnis zijn, zooals in 't verslag wordt vermeldt.

De heer Meursinge antwoordt, wegens de uitgestrektheid der gemeente en om de bevolking zoo min mogelijk overlast te veroorzaken van de onaangename uitwasemingen bij zekere windrigtingen.

De heer de Boer licht nader toe de kwestie van eene overeenkomst tusschen Leeuwarderadeel en Leeuwarden, om asch, vuilnis en faecaliën op het aschland te Leeuwarden te bergen en het verzoek deswege tot Gedeputeerde Staten gerigt.

De heer Beekhuis merkt op, dat door het gemeentebestuur van Leeuwarderadeel deswege een gewijzigd voorstel bij dit collegie is ingediend. Door het eerste aan te nemen, zou het aschland te Leeuwarden daar ter plaatse door Gedeputeerde Staten stilzwijgend bestendigd worden. Daarom is eene wijziging in de eerste aanvraag gebragt.

V. Rapporten enz.

1. Rapporten epidemiewet.

De voorzitter brengt ter tafel een rapport van de commissie betreffende het onderzoek van de epidemiewet en van hare werking. Vermits het stuk te uitvoerig is voor lectuur en ten einde de leden in de gelegenheid te stellen er beter kennis van te nemen, stelt hij voor, het rapport te laten drukken en het tijdig vóór de volgende vergadering den leden en plaatsvervangende leden toe te zenden. Aldus wordt besloten.

2. Berigt gezondheidsoord te Assen.

De voorzitter vestigt de aandacht der vergadering op de dezer dagen door de commissie tot oprigting van het Gezondheidsoord te Assen rondgezonden circulaires, ook aan de leden en de plaatsvervangende leden van den Raad, waarbij deelname

wordt gevraagd tot het bijeenbrengen van het benoodigde kapitaal van *f* 100,000.

Hij wekt de leden nogmaals op, hunnen invloed in hunne omgeving aan te wenden, ten einde het tot stand komen van deze inrigting te bevorderen, waarbij toch ook deze Raad naauw is betrokken.

3. Behandeling van lijders aan besmettelijke ziekten.

De heer Swaagman bespreekt de vraag: „Of van wege den Geneeskundigen Raad niet bevorderd kan worden het openstellen, althans in groote gemeenten, van inrigtingen, waarin lijders aan besmettelijke ziekten eenigermate overeenkomstig hunnen stand kunnen worden gehuisvest en verpleegd. Hij doet daarbij uitkomen, dat, zal art. 7 der epidemiewet eenig effect sorteren, daarin beter behoort te worden voorzien, dan tot dusver veelal het geval is. In de verpleging van zoodanige lijders, die tijdelijk b. v. in hôtels verblijf houden en daar niet kunnen blijven, kan moeijelijk anders worden voorzien dan op de door hem bedoelde wijze. Op het land is het met de verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten over het geheel nog treuriger gesteld. Die toestand kan nadeelige gevolgen voor de lijders en voor de bevolking waaronder ze verkeeren opleveren. De ondervinding heeft dat meer dan eens reeds geleerd.

De voorzitter beaamt het gesprokene en constateert, dat over 't geheel het genoemde wetsartikel niet behoorlijk wordt nageleefd. Hij acht het daarom wenschelijk, dat althans de besturen van enkele groote gemeenten door dezen Raad op die leemte worden gewezen. Hij stelt voor, tot de besturen der grootste en daarvoor in aanmerking komende gemeenten in Friesland en Groningen het verzoek te rigten, dat zij geschikte localiteiten voorhanden houden tot doelmatige verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten, waarin ook gelegenheid tot verpleging bestaat voor lijders, die in staat zijn hunne verpleging te betalen.

De heer Tellegen vestigt de aandacht op de wenschelijkheid, dat die gelegenheid ook voor niet-betalenden te plattenlande aanwezig zij, iets dat geenszins overal, ingevolge de wet, het geval is.

De voorzitter wijst er op, dat ten behoeve van deze laatstgenoemde indertijd van wege dezen Raad aan Gedeputeerde Staten der beide provinciën eene missive is gerigt, zonder dat dit echter het gewenschte gevolg heeft gehad. Hij merkt daarbij op, dat, naar de wet, Gedeputeerde Staten — en deze alléén — in dezen geroepen zijn de zaak te behartigen.

De heer Swaagman wenscht, dat het verzoek, door hem bedoeld, worde gerigt uitsluitend aan die besturen van gemeenten, waar ziekenhuizen aanwezig zijn.

Nadat de heer Bruinsma heeft medegedeeld, wat de gemeente Leeuwarden te dien opzigte heeft gedaan, wordt besloten de voorgestelde missive tot de bedoelde gemeentebesturen te rigten.

4. Maatregelen tegen de verspreiding van longtering.

De heer Swaagman stelt de vraag: „Is longtering besmettelijk? Zoo ja, wat zou dan te doen zijn uit het oogpunt van de belangen der volksgezondheid?"

De voorzitter acht, bij het ingewikkelde van het vraagstuk en de onmogelijkheid, om daarover nu dadelijk behoorlijk grondig te kunnen discussiëren, wenschelijk, dat deze vraag een onderwerp van naauwgezet onderzoek bij dezen Raad uitmake. Weshalve hij voorstelt de zaak commissoriaal te maken. Met verlof der vergadering benoemt hij tot leden van deze commissie de heeren Swaagman, Wichers en den voorzitter.

5. Drinkwater langs den Noorderspoorweg.

De heer Haima van de Wal doet eenige mededeelingen aangaande den toestand van het drinkwater langs den Noorderspoorweg, wat Friesland betreft. Hij doet uitkomen, met voorbeelden, dat die toestand sinds het jongste onderzoek van wege den Raad en het desbetreffende rapport aan den minister van waterstaat niet veel is verbeterd. Hij zou wenschen, dat aan de besturen der betrokken gemeenten eene missive werd gerigt, ten einde op dien gebrekkigen toestand hunne aandacht te vestigen.

De heer Tresling constateert hetzelfde aangaande de lijn Winschoten—Nieuwe-Schans.

De voorzitter vraagt, of het niet beter zou zijn aan den nieuw opgetreden minister van waterstaat eene herinnering te dezer zake te zenden. Intusschen noodigt hij de overige heeren uit, die indertijd het onderzoek in kwestie hebben ingesteld, zich nogmaals te vergewissen hoe de toestand *thans* is.

De heer van Ankum acht eene vernieuwde aanschrijving aan den minister praematuur. Hij vindt een herhaald onderzoek goed en zou de uitkomsten daarvan wenschen af te wachten. De vergadering stemt met dat gevoelen in.

6. Regulatief visitatie der apotheken.

De heer van de Wal bespreekt het regulatief voor de visitatie der apotheken van prof. Stoeder (zie N°. 29 van de *Verzameling van stukken*, 1879, blz. 196). Het verwondert hem, dat bij de behandeling van dit punt in de vergadering van den Geneeskundigen Raad voor Noord-Holland het vóór jaren reeds vastgestelde en gedrukte regulatief van den Raad voor Friesland en Groningen niet is ter sprake gebragt. Dit bevat toch alle gegevens die gewenscht en, blijkens de ervaring, proefhoudend zijn bevonden. Spreker zet voorts uiteen, welke verbeteringen hij daarin nog wenschelijk acht.

De heer Bruinsma sluit zich bij de bevreemding van den heer van de Wal aan.

De voorzitter acht het onderwerp van belang genoeg, om er nader op terug te komen en de vergadering er meer speciaal mede bezig te houden. Nu is zij er te weinig op voorbereid geweest. Hij geeft spreker daarom in overweging, zijne denkbeelden uitvoeriger op schrift te brengen, ten einde die tegen de aanstaande Raadsvergadering in druk den leden ter overweging kunnen worden toegezonden. De vergadering vereenigt zich met dit denkbeeld.

7. Eenvoudige manier tot verkrijging van koepokstof.

De voorzitter wijst op de bezwaren, die verbonden zijn aan de oprigting en vooral aan de instandhouding en exploitatie van „parcs vaccinogènes". Deze Raad heeft zich gewend tot de besturen van Leeuwarden en Groningen, ten einde in die gemeenten zoodanige inrigtingen mochten worden in het leven geroepen. Beide besturen zijn in beginsel vóór de zaak, maar er bestaat grond genoeg voor de vrees, dat uithoofde van de vele andere noodzakelijke zaken, die in beide gemeenten thans en in den eersten tijd tot stand gebragt moeten worden, er van het oprigten der parcs voorshands niet veel zal komen. Hij acht het daarom wenschelijk, dat men er op uit zij, middelen te vinden, die het bezit van de vereischte goede koepokstof op een eenvoudiger en beterkoope manier kunnen waarborgen. Naar aanleiding van de ervaringen, te dien aanzien opgedaan in het Impfinstitut des allgemeinen ärzichen Vereins von Thüringen zet hij eenige denkbeelden uiteen, waaruit blijkt, dat het mogelijk is, methodisch b.v. van 1 Maart tot het einde van October, koeijen of kalveren, zonder afzonderlijk daarvoor ingerigt gebouw, elke week één dier, te kunnen inenten, zoodat men elke week versche animale stof bekomt. Men zou deswege met veehouders contracten moeten sluiten, ten einde die dieren op de stallen in te enten. In elk geval zou men die „*tijdelijke parcs*" kunnen in het leven roepen, in afwachting dat ze des noodig door permanente kunnen vervangen worden. Daar dit punt echter nadere overweging verdient en vereischt, stelt hij voor, het onderwerp commissoriaal te maken, waarmede de vergadering instemt. Tot leden dier commissie worden benoemd de corresponderende leden distrikts-veeartsen Prakken en Stempel en de heer Ali Cohen.

De heer Bruinsma vraagt, of de beide gemeentebesturen inmiddels hunne bemoeijingen ter zake van de oprigting van de permanente parcs vaccinogènes moeten staken?

De voorzitter zegt, dat dit geenszins zijne bedoeling is. Zij die daartoe genegen zijn, zullen zeer zeker den dank voor hunnen ijver inoogsten.

De vergadering wordt in eene beslotene veranderd.

De vergadering heropend zijnde deelt de voorzitter mede, dat bij de jongste visitatiën zijn onderzocht: in Friesland 101 apotheken van geneeskundigen, waarvan 6 onvoldoende worden genoemd, 60 apotheken van apothekers, alle als voldoende gekwalificeerd, en 1 drogistwinkel; in Groningen werden onderzocht 42 apotheken van geneeskundigen, waarvan 4 als onvoldoende werden opgegeven, 23 apotheken van apothekers, alle goed genoemd, en 9 drogistwinkels. VI. Uitslag winkelvisitatie.

De voorzitter geeft in overweging, om, met uitzondering van den heer Cannegieter Senior te Hallum, de met ult. December 1879 aftredende corresponderende leden te herbenoemen. Dit voorstel wordt goedgekeurd. VII. Benoeming corresponderende leden.

Voorts worden als zoodanig voor 3 jaren benoemd de heeren: Cannegieter jr., arts te Hallum; Visser, te Koudum; dr. Sanders, te Sappemeer en Fischer, arts te Dragten.

Hierna wordt de vergadering gesloten.

Aldus voorloopig vastgesteld.

L. Ali Cohen, *Voorzitter.*

S. Sr. Coronel, *Secretaris.*

N°. 48. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Noord-Holland, op* 9 *December* 1879.

Tegenwoordig zijn al de leden van den Raad en behalve dezen de plaatsvervangende leden, de H.H. Kruseman, van Vollenhoven, van Hengel, Allebé, Walter, Scheltema Beduin, C. B. Tilanus, Swens.

Bij het openen der vergadering herdenkt de voorzitter het verlies door den Geneeskundigen Raad voor Noord-Holland geleden, ten gevolge van het overlijden van zijn algemeen geacht medelid D. Pas. Van de oprichting der Geneeskundige Raden af totdat ziekte een eind maakte aan zijne veeljarige werkzaamheid, is hij een der meest ijverige leden van dezen Raad geweest. Derk Pas was een man van helder oordeel, van uitgebreide kennis, bovendien een man van onkreukbare rechtschapenheid, hoog geschat door allen, die hem van nabij kenden, en niet het minst door zijne vakgenooten, zoowel jongeren als ouderen. In menige betrekking ten algemeenen nutte heeft hij aanspraak verworven op de dankbaarheid zijner medeburgers. Reeds is, van wege de Ned. Maatschappij ter bevordering der Pharmacie, aan zijne nagedachtenis welverdiende hulde gebracht.

Nadat de notulen der voorjaarsvergadering zonder aanmerkingen goedgekeurd en vastgesteld zijn, worden door den voorzitter de volgende mededeelingen gedaan:

Mededeelingen. 1°. Missive van Gedeputeerde Staten van N.-H., dd. 2 Juli, waarbij aan den Raad wordt kennis gegeven, dat door hen op de aanvraag van den arts L. A. Faber, te Broek in Waterland, om in de gemeente Ransdorp eene hulp-apotheek te mogen vestigen (zie notulen der vergadering van 17 Juni 1879), afwijzend is beschikt.

2°. dat sedert de vorige vergadering 31 monsters van nieuw aangevoerd anijszaad onderzocht zijn, waarvan in twee coniumvruchtjes gevonden zijn, in één dezer monsters slechts enkele, in het tweede omstreeks een half procent.

3°. Uit Westzaan was bericht ingekomen dat K. Smit, leerling-apotheker, zich aldaar als winkelier en drogist gevestigd had, en uit dien winkel allerlei geneesmiddelen verkocht tot in de kleinste hoeveelheid. Den burgemeester is opgemerkt dat zulks in strijd is met de wet en aan hem het verzoek gerigt om dit tegen te gaan door het opmaken van proces-verbaal.

II. Door het lot aangewezen om eene commissie te kiezen voor het nazien der rekening en verantwoording over het loopend jaar, benoemd de heer Willeumier daartoe de H.H. Heynsius, Stoeder en Zeeman.

III. Prof. W. M. Gunning met 1°. November dezes jaars als correspondeerend lid afgetreden zijnde, wordt met algemeene stemmen voor den tijd van drie jaar herbenoemd.

Visitatie van apotheken. IV. De voorzitter geeft kennis, dat naar aanleiding van het gesprokene in de jongste vergadering, door hem eene bijeenkomst is gehouden met de leden der commissie tot regeling der visitatiën van apotheken, en dat hunne beraadslaging geleid heeft tot de volgende opmerkingen:

1°. dat het wegen en reageeren bij het inspecteeren van apotheken, waar dit noodig is, niet mag achterwege gelaten worden, dat derhalve geene visitatie van eene apotheek geschieden zal, zonder dat de commissie voorzien is van een kistje, bevattende reagentia.

2°. dat eene algemeene enquête naar de kracht van sommige geneesmiddelen wenschelijk is en derhalve jaarlijks vooraf de geneesmiddelen bepaald zullen moeten worden, welke gedurende dat jaar aan de algemeene enquête zullen worden onderworpen.

3°. Wat betreft het onderzoek van laboratorium en voorraadkamer van den apotheker, door den heer Stoeder voorgesteld, acht de commissie het verkieslijk het laboratorium van den apotheker in den regel niet te onderzoeken, en dat de visitee-

rende Commissie dan alleen daartoe overga, wanneer bij haar het vermoeden bestaat, dat in het laboratorium of de voorraadkamer ondeugdelijke geneesmiddelen zullen gevonden worden.

4°. Wat de gewichten en maten aangaat, waarmede de apotheker weegt en meet, verwijst de Commissie ter regeling der visitatiën naar den brief van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 8 Febr. 1878 (zie verzameling van stukken 1878 p. 14) waarin wordt voorgeschreven hoe de commissien tot visitatie bij overtredingen te handelen hebben.

5°. Met nauwgezetheid moet toegezien worden op de bewaring der vergiften in eene afzonderlijke kast. Tevens moet er op gelet worden of ook buiten de vergifkast geneesmiddelen gevonden worden, die er volgens de beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 15 Julij 1872 niet buiten mogen blijven, en voorts ook of geneesmiddelen, welke niet onder de vergiften gerangschikt zijn, in de vergiftkast bewaard worden; want ook dit verdient afkeuring.

6°. Het ordelijk bijhouden van het register der vergiften zal door de visiteerende Commissiën met bijzondere zorg moeten nagegaan worden.

7°. De Commissie tot regeling der visitatien van oordeel zijnde, dat de minimalijst der geneesmiddelen gerevideerd en in decimaal gewicht behoort overgebracht te worden, behoudt zich voor in de eerstvolgende Vergadering eene proeve van revisie aan te bieden.

8°. Met betrekking tot de Galenische geneesmiddelen in de Commissie ter regeling der visitatien van gevoelen, dat met het oog op de Wet *niet* van iederen apotheker kan *geëischt* worden, dat hij de door hem gebruikte Galenica zelf bereidt; doch de Commissie acht het wenschelijk dat zulks zooveel mogelijk geschiede en verlangt, dat de visiteerende Commissiën er bij de apothekers op aandringen, *zonder verder te gaan.*

9°. In de gebruikelijke kwalificatien: *zeer goed*, *goed* en *onvoldoende* is geen verandering noodig; zij zijn de meest geschikte.

10°. Wat aangaat de wijze waarop de visitatien der apotheken verricht zullen worden, zullen de visiteerende Commissiën zich niet te bepalen hebben tot een vooraf opgegeven aantal geneesmiddelen; zij zullen vrij blijven in de keus en datgene nazien en onderzoeken wat, naar haar oordeel, in elk gegeven geval nagezien en onderzocht behoort te worden.

Na de mededeeling van deze punten, noodigt de Voorzitter den Heer W. Stoeder uit om ter vervulling der vacature in de Commissie tot regeling der winkelvisitatien, ontstaan door

het overlijden van den Heer P. Das, medelid dezer Commissie te worden. De Heer Stoeder aanvaardt de betrekking.

Bovenstaande 10 punten ter beraadslaging aan de orde gesteld zijnde, bespreekt de Heer Heynsius het 3e punt. De Heer Heynsius is van meening, dat op de nauwkeurigheid der in de apotheken gebruikte weegwerktuigen door de visiteerende Commissiën veelal geen acht genoeg geslagen wordt Over het algemeen bevond Spreker dat de weegwerktuigen in de apotheken, vooral in de kleinere gemeenten, zeer veel te wenschen overlieten. Hij ondersteunt de door den Inspecteur ten dezen opzichte gedane aanbeveling; ook hij wenscht, dat zoo vaak eenig weegwerktuig in eene apotheek onnauwkeurig bevonden is, daarvan kennis gegeven worde aan den ijker, en dat de kennisgeving geschiede door den Inspecteur.

De voorzitter deelt mede dat, blijkens de zeer vele bij hem ingekomen rapporten, waarin op slordigheid in het wegen gewezen wordt, de toestand der weegwerktuigen aan de aandacht der visiteerende commissie niet ontgaat. Hij noodigt die commiën uit dat punt met ernst ter harte te blijven nemen.

Na eene bemerking van den heer Kruseman dat de chefijker ambtshalve *verplicht* is proces-verbaal op te maken, herinnert de voorzitter nog dat het rapport of de kennisgeving der visiteerende commissiën binnen 8 dagen tijds na de visitatie bij hem, in zijne kwaliteit van inspecteur moet ingezonden worden, opdat hij den ijker tijdig in kennis kunne stellen. Hij verzoekt alzoo onverwijlde kennisgeving omtrent onnauwkeurige balansen en gewichten, en vleit zich dat de visiteerende commissiën algemeen aan zijn verlangen zullen voldoen.

De heer Israëls merkt op dat het volgend jaar de laatste termijn is en dat allen, die geneesmiddelen leveren, gehouden zullen zijn zich in dit jaar te voorzien van de nieuwe balans.

Door den heer Swens wordt het onderzoek van het laboratorium bij de visitatiën der apotheken ter sprake gebracht: hij deelt in dit opzicht het gevoelen der commissie tot regeling. Wanneer de visiteerende commissiën het laboratorium zullen willen inspeteeren, zal het antwoord zijn: een laboratorium bezit ik niet. En wat het reageeren bij het bezoek betreft, daartoe behoort aan de commissiën de noodige tijd gegund te worden. Nauwkeurig reageeren kost tijd. Zal de Raad de noodige reagentia verschaffen? Of zullen de commissiën zelve ze moeten bekostigen? Spreker is eertijds in een enquete naar het gehalte der Aq. laurocerasi betrokken geweest: reeds die enquète vereischte tamelijk veel tijd, maar zal nu een zoodanig onderzoek over een zeker aantal geneesmiddelen loopen, dan zal het

meer tijd kosten en grootere uitgaven vereischen. Dit punt zal alzoo vooraf geregeld moeten worden.

De voorzitter verlangt niet dat het reageeren bij elke visitatie geschiede. De commissie ter regeling der visitaties is van gevoelen, dat dáar alleen gereageerd moet worden, waar onzekerheid bestaat. Zij verlangt dat de visiteerende commissiën steeds reagentia meebrengen — en er zonder ostentatie in die gevallen gebruik van maken waar grond tot twijfel aanwezig is. Om enkele geneesmiddelen te reageeren zal niet veel tijd vereischt worden.

De heer Walter spreekt den wensch uit, dat een schema gemaakt worde van de geneesmiddelen, welke een meer bijzonder onderzoek vereischen, en wijst o. a. op den Syrupus Papaveris, welke veelal met Extr. Opii en niet uit Papaverbollen bereid wordt.

De heer Israëls stelt nu de vraag, of de tijd, waarop de visiteerende commissiën hare tournées plegen te doen, niet anders kan gekozen worden: in den regel nemen zij daartoe den zomer of nazomer. De apothekers rekenen er te veel op, dat de commissie in den zomer komen zal. Spreker acht zulks niet in het belang van het voortdurend in goeden staat houden der apotheken.

Tegen de door den heer Israels aangevoerde bedenking merkt de voorzitter op, dat feitelijk op verschillende tijdstippen van het jaar visitatiën verricht worden, maar dat de zomertijd voor den visitatiën om verschillende redenen de meest verkieslijke is.

De heer Israëls acht het ook min wenschelijk, dat zoo als somtijds geschiedt, dezelfde commissie bij de eerstvolgende rondreis dezelfde apotheken inspecteert.

Met betrekking tot het opmaken van proces-verbaal na gedaan onderzoek, meent de voorzitter in het algemeen te mogen opmerken, dat hij, ofschoon niet verlangende dat vaak procesverbaal opgemaakt worde, van oordeel is dat in elk geval van overtreding, waarin onwil of plichtverzuim door nalatigheid komt te blijken, door de commissie proces-verbaal behoort opgemaakt te worden.

De heer Polak acht het noodig dat de visiteerende commissiën, ten opzichte van geheimmiddelen eene uniforme gedragslijn volgen.

Verkoop van geheimmiddelen.

V. Door den Voorzitter wordt mededeeling gedaan eener Missive van den Geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht, verlangende medewerking van den Noord Hollandschen Raad, tot de maatregelen, welke in Gelderland en Utrecht genomen worden met het doel om den verkoop van geheimmiddelen te

bestrijden. De desbetreffende missive voorgelezen hebbende, verwijst de Voorzitter naar hetgeen daaromtrent in dezen Raad reeds beraadslaagd is (Zie *Verzameling van stukken* enz. jaargang 1879 N°. 25 blz. 127 en bijlage) en wenscht te vernemen of de vergadering van gevoelen is, dat de verlangde medewerking kan verleend worden, en zoo ja, op welke wijze.

De heer Stoeder is van oordeel dat dit onderwerp de aandacht van al de geneeskundige Raden verdient. Spreker brengt in herinnering dat van dezen Raad de eerste aanstoot tot bestrijding van dit kwaad is uitgegaan en betreurt het, dat men in Noord-Holland niet met volharding op den gekozen weg is voortgegaan: hij hoopt dat men hier de zaak op nieuw en thans met kracht zal aanvatten.

De heer Tilanus verschilt in gevoelen van den vorigen spreker. Hij is van meening dat het niet gelukken zal den handel in geheimmiddelen uitteroeien, en dat het niet mogelijk is te dezer zake een definitief besluit te nemen. Om het doel te kunnen bereiken, zou in de eerste plaats aan nieuwsbladen en couranten verboden moeten kunnen worden, om annonces en aanbevelingen van geheimmiddelen optenemen. Aan de apotheken zou men kunnen beletten geheimmiddelen, waarvan zij de zamenstelling niet kennen, te verkoopen; maar aan den verkoop van geneesmiddelen door winkeliers en andere onbevoegden een eind te maken zal eene hopelooze onderneming zijn.

De heer Polak kan met de beschouwing van den heer Tilanus geen vrede hebben. De noodige wettelijke voorschriften tot volledige bestrijding van het kwaad zijn aanwezig, maar het hapert aan de uitvoering; de wapenen bezitten wij, maar maken er geen gebruik van. Spreker deelt het gevoelen van de heer Stoeder.

Deze maakt den heer Tilanus opmerkzaam op het bestaan der lijst van minima, welke allen onbevoegden den verkoop van geneesmiddelen beneden zekere hoeveelheden verbiedt.

De heer Teixeira heeft mede de overtuiging, dat de Wet de wapenen in handen geeft, waarmede de verkoop van geneesmiddelen — van geheimmiddelen zoowel als van andere — door onbevoegden, derhalve ook door winkeliers, kan worden tegengegaan. Zijnes inziens is de vraag welke zich hierbij voordoet in de eerste plaats: zullen wij in casu door rechtsvervolging het kwaad volledig trachten te bestrijden, ja dan neen. Eene tweede niet minder gewichtige vraag welke zich bij de eerste aansluit is echter: „*mogen* wij, zoolang we deze wet bezitten, „de zaak laten zooals zij is?" Ofschoon spreker persoonlijk van gevoelen is dat de bedoeling van den wetgever niet geweest is den verkoop van geheime geneesmiddelen te verbieden, is hij

niettemin overtuigd dat de door hem gestelde tweede vraag niet ontkennend *mag* beantwoord worden. De apotheker mag geheimmiddelen verkoopen, waarvan hij de zamenstelling kent en deze op het voorwerp waarin het middel bewaard wordt, vermeldt. Dat geheimmiddelen buiten de apotheek verkocht worden, b. v. in een kamer van het huis waarin de apotheek gehouden wordt of in een ander huis, in een winkel enz. kan langs wettelijken weg (art. 30 der Wet van 1 Junij 1865) belet worden. In deze Provincie het misbruik zijn loop te laten, terwijl andere Provincien zich aangorden om het met kracht te bestrijden, acht spreker bedenkelijk.

De heer van Balen Blanken eischt krachtige en onvermoeide bestrijding van het kwaad, en wijst er op dat hij, zooals de notulen der openbare en besloten zittingen van dezen Raad bewijzen, tegen den verkoop van geneesmiddelen door onbevoegden naar vermogen geijverd heeft. Ten bewijze hoe het misbruik in omvang toeneemt en met klimmende onbeschaamdheid geexploiteerd wordt, brengt spreker nieuwe voorbeelden bij van uitvoerige lijsten en prijscouranten van geneesmiddelen tegen alle mogelijke ziekten en kwalen, door onbevoegden in de dagbladen of afzonderlijk als prijscourant publiek gemaakt en aangeboden. Met ingenomenheid wijst spreker er op, dat in de Provincie Groningen door de heer Officier van Justitie eene waarschuwing tegen het onbevoegd verkoopen van geneesmiddelen is uitgevaardigd met vermelding der wettelijke bepalingen en der straffen wegens overtreding. Voor de officieel erkende leveranciers van geneesmiddelen vraagt spreker bescherming, voor de overtreders der wetten dringt hij daarentegen op vervolging en gestrenge bestraffing aan.

De heer Kruijsse stelt hierop de praktische vraag: wie zal de noodige rechtsvervolgingen op zich nemen? Spreker weet bij ervaring en in ruime mate hoe onaangenaam en meestal ondankbaar deze taak is voor hem, die haar uit plichtgevoel op zich neemt. Zij zou minderen weerzin opwekken en zeker vaker vervuld worden, zoo er eene bepaling bestond, dat kennisgeving van het feit door het lid of plaatsvervangend lid van den Geneeskundigen Raad aan den Commissaris van Politie voldoende en deze, na de kennisgeving van den bevoegden en beëedigden persoon, *ambtshalve* verplicht zal zijn de rechtsvervolging in te stellen. Naar sprekers op eigen ondervinding gegrond gevoelen, zal dit de eenig practische weg zijn om zoovele rechtsvervolgingen te verkrijgen als de talrijke overtredingen vereischen, en zoodoende het doel te bereiken.

De heer van Balen Blanken merkt op, dat het onaangename

aan het instellen van rechtsvervolgingen verbonden, geringer zal zijn zoo de Amsterdamsche leden van den raad de vervolgingen buiten Amsterdam, en de buiten Amsterdam wonende leden de vervolgingen aldaar op zich zouden willen nemen.

De Voorzitter brengt in herinnering, dat de Officier van Justitie te Amsterdam zich ongeneigd getoond heeft, op de vroeger door den Raad verlangde wijze zijne medewerking te verleenen: als Officier van Justitie achtte hij zich niet geroepen tot waarschuwen, wel tot het vervolgen van geconstateerde feiten.

Spreker wijst er verder nogmaals op dat het onmogelijk maken van den verkoop van geheime geneesmiddelen volstrekt niet in de bedoeling van den Wetgever van 1865 heeft gelegen. Die wetgever heeft alleen door art. 6 der Wet van 1 Junij 1865 (Staatsblad N°. 61) den apothekers belet geneesmiddelen te verkoopen, waarvan de samenstelling hun niet bekend is. Het art. 30 dierzelfde Wet, dat eerst later op den verkoop van geheime geneesmiddelen is toegepast, had oorspronkelijk uitsluitend ten doel om, bij het vrijlaten van den groothandel in geneesmiddelen, het verkoopen in het klein door niet bevoegden te beletten, maar aan het weren van geheime geneesmiddelen is daarbij niet gedacht.

Bij zulk eene onvoldoende regeling zal vervolging van verkoop van geheime geneesmiddelen, waarvan inderdaad grof misbruik gemaakt wordt, altijd eene lastige en niet goed op te lossen vraag blijven.

Bij de overtuiging dat het gebruik van geheime geneesmiddelen — waaraan zelfs door sommige in de wetenschap terecht hoog aangeschreven geneeskundigen niet zelden de voorkeur gegeven wordt boven geneesmiddelen die in de pharmacopaea zijn voorgeschreven — niet kan geweerd worden, zou zijn's inziens eene nieuwe wettelijke regeling vereischt zijn, waarbij aan de apothekers uitsluitend de vrijheid verbleef om die geneesmiddelen te mogen leveren.

De heer Stoeder merkt op, dat hij de bestrijding van den verkoop van geheimmiddelen niet grondt op het door den Voorzitter aangehaalde Art. 30 maar op art. 6: „bij geneesmiddelen „in de Pharmacopaea niet vermeld, wijst het opschrift aan naar „welk voorschrift zij bereid zijn." Voorts protesteert de spreker uit volle overtuiging tegen het heilzame van geheime geneesmiddelen en tegen den voorrang welke hun in zekere gevallen wordt toegekend. Zijnes inziens spruit de voorkeur, door geneeskundigen aan geheimmiddelen gegeven, voort uit gemakzucht.

Volgens het gevoelen van den heer Willeumier behoort men zich hier te houden aan de letter der Wet. Waar de Wet duidelijk is, moet men zich houden aan de letter; naar de

bedoeling vrage men eerst dan, wanneer de Wet niet duidelijk spreekt. Wat zegt hier de letter der Wet? In artikel 6, alinea 2 beveelt zij dat „bij geneesmiddelen, in de pharmacopoea niet „vermeld, het opschrift aanwijst, naar welk voorschrift zij „bereid zijn." In deze alinea wordt zelfs den apotheker verboden geneesmiddelen te verkoopen welker samenstelling onbekend is: geheime geneesmiddelen. In Art. 30 verbiedt zij aan allen, behalve aan apothekers en aan geneeskundigen tot het afleveren van geneesmiddelen bevoegd, den verkoop van zekere geneesmiddelen beneden zekere hoeveelheid; maar de in dat artikel bedoelde middelen zijn geene geheime middelen waarvan de samenstelling onbekend is, doch de zoodanige, waarvan de verkoop door onbevoegden schadelijke gevolgen hebben kan. Er is alzoo — ook naar de letter — geen strijd tusschen beide artikelen. Integendeel: zij completeeren elkander.

De heer Teixeira komt. terug op de straks door hem gedane, door het debat tot dusverre nog niet opgeloste vraag. In beginsel is hij het met den Voorzitter eens: de bedoeling der Wet is, ook naar zijne opvatting niet geweest om het gebruik van geheime middelen geheel onmogelijk te maken. Maar de vraag blijft over: „moeten wij ons naar de bedoeling der Wet richten „als de letter der Wet anders en duidelijk spreekt?" En dit is hier het geval. *Moet* niet, met de Wet in de hand, de verkooper van geheimmiddelen vervolgd worden? Sprekers overtuiging antwoordt: ja!

De heer van der Boon brengt in herinnering de wijze, waarop tot meer krachtige bestrijding van geheimmiddelen, in de oorspronkelijke redactie van lijst C, bij ministerieele beschikking van 15 Julij 1872, op voorstel der Commissie benoemd tot het herzien der lijsten van geneesmiddelen, eene belangrijke wijziging is tot stand gekomen, door toevoeging der woorden: „noch „met elkander, noch met andere zelfstandigheden vermengd," en hoe, door die toevoeging, vervolging mogelijk is geworden van een aantal gevallen, welke aanvankelijk buiten het bereik der Wet lagen.

In aanmerking nemende dat de meerderheid der Leden van den Raad geneigd blijkt op den ingeslagen weg voorttegaan door den verkoop van geheime middelen te blijven bestrijden, verklaart de Voorzitter zich bereid om bij de Commissarissen van Policie pogingen aan te wenden, ten einde van hen te verkrijgen dat zij de feiten vervolgen, welke voor rechtsvervolging vatbaar zijn.

De heer Stoeder erkent dat het voor de leden en plaatsvervangende leden van den Raad eene allesbehalve aangename bemoeiing zal wezen zich te belasten met het instellen der

vervolgingen, welke noodig zullen zijn, maar verwacht dat in Raad toch wel iemand zich zal laten vinden bereidvaardig genoeg om de lastige taak op zich te nemen.

De Voorzitter zegt voornemens te zijn eene Commissie uit den Raad te benoemen ten einde deze gewichtige zaak in haar geheel in overweging te nemen en de in haar verslag de noodige voorstellen te doen.

De heer van der Boon richt tot het rechtskundig lid de vraag of de Policie, kennisgeving van het feit ontvangen hebbende door een Lid van den Raad, *verplicht* is tot vervolging.

De heer Willeumier antwoordt, dat de mogelijkheid bestaat, dat de Policie geene termen vindt om tot vervolgen over te gaan, zonder eene plainte van het O. M. ontvangen te hebben.

De Heer Walter stelt in het licht, dat onderscheid behoort gemaakt te worden tusschen geheimmiddelen en de zoodanige, die in anderen vorm worden voorgeschreven dan gewoonlijk. Geneesmiddelen van deze laatste soort zijn ook hier te lande in gebruik gekomen; het afleveren er van behoort aan de apothekers vrij gelaten worden. Het zijn geene geheimmiddelen, maar geneesmiddelen, welke in andere landen in gebruik en daar veelvuldig voorgeschreven worden door geneeskundigen van naam. Ten voorbeelde kan het Fer Bravais dienen en andere in Frankrijk, wegens hunnen aangenamen vorm en nette bereiding bij beproefde geneeskracht algemeen gebruikte en voorgeschreven middelen. De apotheker hebbe deze middelen, waarvan de samenstelling en bereiding bekend zijn, zooveel mogelijk voorhanden. Daardoor zal èn het publiek èn de apotheker zelf bevoordeeld en tevens het gebruik der eigenlijk geheime geneesmiddelen beperkt worden.

De Heer Israëls maakt hierop de bemerking, dat hetgeen de Heer Walter verlangt bijna geheel afhangt van de geneeskundigen. De geneesheeren toch behoeven zich in het voorschrijven niet te beperken.

Naar aanleiding der gehouden gedachtenwisseling, stelt de Voorzitter voor vooralsnog geen besluit te nemen ten opzichte van het antwoord aan den Raad van Gelderland en Utrecht op zijne missive, en benoemt hij eene Commissie om de geheele zaak der zoogenaamde geheimmiddelen in ernstige en uitvoerige overweging te nemen en in de eerstvolgende vergadering verslag uit te brengen.

Commissie v. d. zoog. geheimmiddelen.

Als leden van deze Commissie zijn benoemd de HH. Willeumier, Stoeder, Teixeira de Mattos.

Sanitair Schoolonderzoek.

VI. De Heer van Hengel leest, ook namens zijnen medecommitteerde, den Heer Kruysse, een tabellarisch toegelicht sum-

mair verslag over voortgezet hygieinisch Schoolonderzoek in het voorjaar dezes jaars. Dezen keer zijn 46 scholen met 83 schoollokalen in 27 gemeenten geïnspecteerd t. w.: Broek in Waterland, Buiksloot, Durgerdam, Edam, Ilp, Ilpendam, Hobrede, Holysloot, Katswoude, Krommenie, Kwadijk, Landsmeer, Marken, Middelie, Monnikendam, Nieuwendam, Oostzaan, Purmer, Purmerend, Ransdorp, Schellingwoude, Uitdam, Volendam, Watergang, Zaandam, Zuiderwoude, Zunderdorp. Achtereenvolgens bespreekt de verslaggever de punten, welke bij sanitair schoolonderzoek meest in aanmerking komen. Uit zijn overzicht blijkt, dat de laatstelijk bezochte schoolgebouwen wat ligging, rigting en omgeving betreft, meerendeels veel te wenschen laten. Veler ligging is laag en vochtig (voornamelijk Katswoude, Vollendam, Zuiderwoude), andere zijn aan schadelijke uitdampingen van slooten, kerkhoven, mestvaalten enz. blootgesteld (inzonderheid Ransdorp, ook de school van den heer Eykman te Zaandam heeft buitengewoon veel te lijden van de nabijheid eener nabijzijnde sloot); voor sommigen was het gedruisch van nabijzijnde straten en markten hinderlijk; niet weinige der laatstelijk bezochte scholen waren op het N. of W. gelegen; de aanbevolen richting van het front op het Zuidoosten werd, bij het bezoek van 46 scholen, niet meer dan tweemaal aangetroffen. Geschikte speelplaatsen ontbreken vaak. Bij sommige scholen diende daarvoor de openbare rijweg. Al de thans bezochte scholen zijn gelijkvloers, behalve die te Zuiderwoude en Broek in Waterland. Slechts ééne school werd aangetroffen zonder portaal, zoodat men door de buitendeur onmiddellijk in het schoollokaal treedt. Wat de ruimte betreft, deze zal in de meeste dezer scholen verbeterd moeten worden, wanneer de Nieuwe Wet op het L. O. tot invoering komt. Bergruimte voor bovenkleederen buiten het schoollokaal ontbreekt veeltijds. In menige school zijn de muren schel wit en de vensters zonder gordijnen: de vensters hebben veelal gegoten ijzeren ramen, die spoedig krom trekken, slecht sluiten, tocht veroorzaken en inwateren. Veeltijds heeft de rapporteur de lichtramen recht tegenover den werkmuur gevonden, zoodat de scholieren het licht uitsluitend van achter ontvangen en het felle zonlicht den onderwijzer de oogen verblindt. In 33 van 46 thans bezochte scholen waren wel is waar ventilatietoestellen aanwezig, maar in den regel in onbruikbaren toestand door onverstandige constructie of door het vastroesten der rosetten. In 36 van de 46 onderzochte scholen, deden nog tafels en banken dienst uit overouden tijd. Te Nieuwendam heeft de hoofdonderwijzer het gemeentebestuur vergeefs verzocht schclie-

ren met hoofdzeer behebt, te mogen verwijderen. Bij het schoolreglement te Zaandam is toelating van zoodanige kinderen verboden.

Over het drinkwater der laatstelijk bezochte scholen zal door den heer Kruijsse een afzonderlijk rapport worden uitgebracht.

Naar aanleiding van het verslag des heeren van Hengel, stelt de heer Teixeira de vraag of, na de talrijke in deze provincie gedane schoolonderzoekingen, nu bouwstoffen genoeg voorhanden zijn voor een algemeen rapport, en meent dat de vraag toestemmend kan beantwoord worden. Hij voor zich acht een algemeen rapport zeer wenschelijk.

De heer Tilanus ondersteunt dit gevoelen. De heer Zeeman acht in de eerste plaats voortzetting van den arbeid noodig, maar erkent tevens dat spoedige openbaarmaking der gedane inspecties nuttig zal zijn. Hij verlangt geen uitvoerig verslag, maar toch wel een, dat op volledigheid aanspraak mag maken.

De heer Teixeira merkt op, dat al of nagenoeg al de scholen boven het IJ onderzocht zijn en meent dat men, als *Eerste Gedeelte*, een rapport zou kunnen in het licht geven, bevattende de uitkomst van het schoolonderzoek boven het IJ.

De heer Israëls ziet in de aanstaande invoering der Wet op het lager onderwijs een beweegreden te meer om het rapport openbaar te maken.

De voorzitter verlangt een volledig rapport, opdat het publiek in kennis gesteld worde van den stoffelijken toestand onzer scholen, en bij de toepassing der wet op het lager onderwijs des te krachtiger steun gevonden worde in de publieke opinie. Hij stelt voor, aan de commissie met het sanitair schoolonderzoek belast, de beslissing over te laten, of en in hoeverre thans kan overgegaan worden tot het openbaarmaken van een verslag harer werkzaamheden, en naar haar beste weten in deze zaak te handelen.

Hiertoe wordt besloten.

Wettel. regeling van verzameling en afvoer van vuil.

VII. De heer Willeumier, met belangstelling kennis genomen hebbende van een door den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht tot de Hooge Regeering gericht adres, „ten „einde aantedringen op het tot stand brengen eener Wet rege„lende het verzamelen en afvoeren van vuil, opdat een eind „kome aan de dagelijks toenemende verontreiniging van den „bodem, de openbare wateren en den dampkring in middelpunten „van bevolking," stelt voor, dat de geneesk. Raad voor Noord-Holland, door een adres van adhaesie te dezer zake aan den minister van Binnenlandsche Zaken, zijne belangstelling betuige in de wettelijke regeling dezer voor de volksgezondheid van

Nederland allergewichtigste aangelegenheid. Door gemeenteverordeningen toch is geen afdoende voorziening te verwachten.

De voorzitter brengt in herinnering, dat deze zaak reeds voor jaren door de vergadering der geneeskundige inspecteurs behandeld werd. Hij acht het alleszins gepast dat zij ook in dezen Raad worde behandeld, doch tevens verkieslijk dit hoogst belangrijk en veelomvattend onderwerp niet in eene onvoorbereide vergadering aan de orde te stellen.

De heer Willeumier wenscht voor het oogenblik slechts een adres van *adhaesie*, naar aanleiding van het op nieuw ter sprake brengen der zaak door den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht.

De heer Heynsius zou eene behandeling au fond wenschen, zoo het den Raad te doen ware om een wetsontwerp te dezer zake aantebieden, maar aangezien dit zijns inziens de bedoeling van den Raad niet behoort te zijn, meent hij dat eene betuiging van adhaesie *thans* gegeven niet anders dan bevorderlijk voor het algemeen belang zal kunnen zijn.

De heer Willeumier is van oordeel, dat men de zaak als algemeen landsbelang beschouwende, en zich bepalende tot het vragen van wettelijke voorziening, niet behoeft te dralen.

De voorzitter betuigt, dat, ofschoon hij eene voorafgaande grondige discussie verkieslijk zou geacht hebben, er ook bij hem geen bezwaar bestaat om, volgens de opvatting van den heer Willeumier, in algemeenen zin en bij het hoogst gewichtig belang van reinhouding van bodem, water en dampkring, van regeeringswege wettelijke voorziening te verzoeken.

De heer Teixeira deelt het gevoelen van den heer Willeumier, en stelt voor, aan den voorzitter en secretaris op te dragen, het adres van den Raad van Gelderland en Utrecht, namens den geneeskundigen Raad voor Noord-Holland, bij den minister van Binnenlandsche Zaken te ondersteunen.

Aldus wordt besloten.

(Het adres van adhaesie is weinige dagen na de vergadering opgezonden).

Rijkskweekschool voor vroedvrouwen te Amsterdam.

VIII. De heer C. B. Tilanus doet eenige mededeelingen betreffende de Rijkskweekschool voor vroedvrouwen te Amsterdam. In de maand Juli des jaars 1879 hebben zich 37 vrouwen voor het examen van vroedvrouw aangemeld, waaronder 24 hare opleiding genoten hadden als kweekelingen aan de Rijksschool te Amsterdam, 19 als interne, 5 als externe kweekelingen, waarvan slaagden 17 interne en 2 externe. Voor den cursus 1879—80 zijn 36 kweekelingen in verschillende deelen des Rijks geboren en woonachtig, opgenomen. Het onderwijs wordt

geregeld en op meer uitvoerige wijze dan vroeger gegeven. De commissie van toezicht houdt zich overtuigd, dat de instelling bij voortduring zich uitbreidt door beter aan haar doel te beantwoorden. Nogmaals wilde spreker de aandacht van den Raad op haar vestigen, ten einde nogmaals te kunnen aandringen op het wenschelijke, dat de leden van den Raad, die invloed hebben in hunne gemeenten, dien gebruiken om de broodwinning der vroedvrouw te verbeteren en haar een bestaan te verschaffen, beantwoordende aan de gewichtige diensten welke zij bewijst.

De bibliotheek van den Raad.

IX. De heer Israëls doet eenige mededeelingen betreffende de bibliotheek van den Raad, welke met belangstelling ontvangen worden.

Hierna wordt de vergadering gesloten.

Aldus voorloopig opgemaakt, om in de eerstvolgende vergadering te worden vastgesteld.

G. A. N. Allebé, *secretaris.*

N°. 49. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Noord-Brabant en Limburg, gehouden den* 16 *December* 1879.

Voorzitter: Dr. A. Ingen-Housz.

Secretaris: Dr. E. van den Bogaert.

Alle leden van den Raad zijn tegenwoordig, behalve dr. Leurs, dr. Bijnen en dr. van Roosmalen. In plaats van eerstgenoemde is dr. van den Bogaert verzocht zitting te nemen. Tevens wordt de vergadering bijgewoond door de plaatsvervangende leden P. Kijn, A. Maassen en W. Ten Bosch.

De Voorzitter doet mededeeling van het Koninklijk Besluit, waarbij dr. Dozij is benoemd als inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor Zeeland en in zijne plaats als adjunct-inspecteur voor Noord-Brabant en Limburg is aangesteld de heer W. P. Ruijsch, arts, off. van Gez. 1e kl. Hij geeft voorlezing van een schrijven van dr. Dozij, waarbij deze zijnen dank betuigt voor de welwillendheid en medewerking, die hij in zijne betrekking van de leden van den Raad ondervond. De Voorzitter brengt daarna een woord van hulde aan laatstgenoemde, die hij wegens zijne goede eigenschappen en zijnen ijver voor de belangen der volksgezondheid ongaarne zag vertrekken. Vervolgens heet hij den heer Ruijsch welkom in deze vergadering en drukt den wensch uit dat hem, even als zijn voorganger, de meeste welwillendheid van den geneeskundigen Raad moge ten deel vallen.

De notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd.

Handelingen van het geneeskundig Staatstoezicht. Ingekomen stukken.

De gedrukte en den leden toegezondene mededeelingen bevatten hoofdzakelijk het volgende:

Een exemplaar van het verslag aan den Koning van de bevindingen en handelingen van het veeartsenijkundig Staatstoezicht in het jaar 1878 voor den geneeskundigen Raad.

Koninklijk besluit van 7 Augustus, N°. 12, waarbij met ingang van 1 September tot Inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor Zeeland is benoemd dr. J. P. Dozy, adj.-inspecteur voor Noord-Brabant en Limburg.

Koninklijk besluit van 6 September, N°. 20, houdende benoeming van W. P. Ruijsch, arts, off. van gez. 1e klas tot adj.-inspecteur voor Noord-Brabant en Limburg en van dr. A. E. Post, off. van gez. 1e kl. tot adj.-inspecteur voor Gelderland en Utrecht.

Koninklijk besluit van 16 September 1879, N°. 2, waarbij aan dr. J. J. Ackens te Kerkrade eervol ontslag is verleend als plaatsvervangend lid van den geneeskundigen Raad voor Noord-Brabant en Limburg.

Koninklijk besluit van 21 October 1879, N°. 20, waarbij aan A. Feijen, genees-, heel- en verloskundige te Hamont (België), tot wederopzeggens vergunning is verleend tot uitoefening der genees-, heel- en verloskunst te Maarheeze, onder voorwaarde dat hij zich onderwerpe aan de wettelijke en administratieve bepalingen, ten opzichte van de uitoefening dier kunst hier te lande.

Bezocht zijn de gemeenten Boekel, Eindhoven, Etten, Helmond, Maastricht, Meerssen, Meeuwen, Princenhage, Rosendaal, Rosmalen, Stratum, Teteringen, Tilburg, Vlijmen, Waalwijk en Zesgehuchten.

Afvoer van vuil enz. Meeuwen.

De aandacht van het gemeentebestuur van Meeuwen werd gevestigd op eene verzameling van mest, gelegen in de gemeente op het Bleekveld, waardoor de lucht werd verontreinigd, maar vooral het drinkwater werd bedorven. Verbetering werd toegezegd.

Stratum.

In de kom der gemeente Stratum bestaat langs den rijksweg van 's Bosch naar Luik eene waterleiding, waarvan een gedeelte, loopende langs een bebouwd straatje, van duikers is voorzien, die te naauw en te hoog zijn gelegen. De afwatering is daardoor belet en bij eenigzins lageren waterstand is het een modderpoel, welke vooral in den zomer een ondragelijke lucht veroorzaakt, zoodat de bewoners der belendende gebouwen genoodzaakt zijn hunne ramen gesloten te houden. Het kwaad wordt nog verergerd door het afvloeijen van vuil water eener in de nabijheid gelegen bierbrouwerij in dien poel.

De aandacht van het gemeentebestuur werd op het bovenstaande gevestigd, met voorstel om met de beyoegde autoriteit dienaangaande in onderhandeling te treden.

Begraafplaatsen. Vlijmen. Het gevoelen van den inspecteur werd gevraagd omtrent een terrein te Vlijmen om te worden ingericht tot eene bijzondere begraafplaats, op een afstand van 45 M. van eene woninng.

Gunstig werd geadviseerd, onder voorwaarde dat de aanleg plaats zoude hebben op 50 M. afstand der woning, hetgeen, met het oog op de uitgestrektheid van het terrein, zonder eenig ongerief konde plaats hebben.

Ofschoon Art. 16 al. 3 der Wet van 10 April 1869 (*Stbl.* N°. 65) niet bepaaldelijk zegt, dat eene begraafplaats slechts op zekeren afstand van een gebouw aangelegd mag worden, ligt het toch voorzeker in den geest der Wet, dat men evenmin eene begraafplaats mag aanleggen op minder dan 50 M. afstand van eene woning, als dat men een gebouw binnen gelijken afstand mag oprichten van eene begraafplaats.

Meeuwen. Het verzoek van eenen inwoner van Meeuwen tot wegruiming van eene houten woning, geplaatst zonder toestemming van Gedeputeerde Staten, na de invoering der Wet van 10 April 1869 (*Stbl.* N°. 65), op een afstand van ± 6 M. van de bijzondere begraafplaats der Hervormde gemeente, werd door den Inspecteur ondersteund. De eigenaar was van oordeel dat, krachtens Art. 48 der gemeentewet, geene vergunning noodig was tot het uitvoeren van zijn plan. Bij plaatselijk onderzoek bleek dat genoemd Art. 48 niet van toepassing konde worden geacht en er overtreding van Art. 16 plaats had.

De beslissing van gedeputeerde Staten is den inspecteur onbekend.

Zesgehuchten. Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant vroegen advies aan den inspecteur omtrent het verzoek van het R. C. Parochiaal kerkbestuur te Zesgehuchten om een kerk te bouwen op den afstand van 16 M. van de begraafplaats. Dit verzoek werd ondersteund, omdat de begraafplaats, die eene uitgestrektheid heeft van minstens 14 maal de oppervlakte, benoodigd voor het vermoedelijk getal der aldaar jaarlijks te begraven lijken, open en vrij is gelegen en er geene gegronde vrees bestaat, dat binnen den verboden kring der begraafplaats zal worden gebouwd. Gedeputeerde Staten hebben het verzoek toegestaan.

Princenhage. Omtrent het adres van een inwoner van Princenhage, die verzocht op een afstand van 30 M. van de bijzondere begraafplaats der Hervormde gemeente van Breda, gelegen onder de gemeente Princenhage aan den rijksweg, eene woning te bouwen, werd aan gedeputeerde Staten voorgesteld afwijzend op

het verzoek te beschikken, zijnde het strijdig met Art. 16 al. 3 der Wet van 10 April 1869 (*Stbl.* No. 65.)

Toepassing van Art. 48, in verband met Art. 45 dier Wet, kon niet plaats hebben, daar de bebouwde kom der gemeente Princenhage meer dan 200 M. van de begraafplaats was verwijderd.

Langs den rijksweg wordt hier en daar eene woning aangetroffen. Door vergunning om meerdere woningen tusschen de bestaande te bouwen, zou allengs, wegens de geschiktheid van het bouwterrein, toch bij de begraafplaats eene bebouwde kom worden gevormd, waardoor de verboden kring der begraafplaats zeer beperkt zou worden, tegen den wil van den wetgever, die het verwijderen der begraafplaats, buiten de bebouwde kom der gemeente als beginsel in de Wet stelde. Bij verschil van gevoelen stelden gedeputeerde Staten het adres andermaal in handen van den inspecteur, die bij zijns uitgebrachte meening volhardde.

Op een verzoekschrift van een inwoner van Eindhoven om zijn huis, gelegen 10 M. van de sinds ruim 2 jaren gesloten algemeene begraafplaats, $2^1/_2$ M. te vergrooten, met het doel om in het aan te bouwen gedeelte eene bakkerij op te richten, werd gunstig geadviseerd. Gedeputeerde Staten besloten overeenkomstig het advies. Eindhoven.

Op een tweede verzoek, om binnen den bij de Wet bepaalden afstand van de gesloten algemeene begraafplaats aldaar eene woning te bouwen, werd eveneens gunstig geadviseerd.

Gedeputeerde Staten verleenden de vergunning.

Eene verordening, regelende het toezicht op het bouwen, sloopen en betrekken van woningen werd door den gemeenteraad van Teteringen vastgesteld. Gebouwen: scholen. Teteringen.

Andermaal vestigde de inspecteur de aandacht van het gemeentebestuur te Waalwijk op het treurig verblijf in de kloostersteeg, waarin tot dusverre geene de minste verandering was gekomen. (Zie *Verz. v. stukken* 1878 bladz. 230.) Waalwijk.

Door het veranderen van den werkmuur in een der lokalen der bijzondere school voor meisjes te Vlijmen kon het licht links invallen. Ook kon met geringe verandering toezicht op de privaten worden daargesteld. Aan beide opmerkingen zou worden voldaan. Vlijmen.

De inrichting te Waalwijk tot verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten voldoet aan de eischen eener goede ziekenverpleging. Gebouwd in de onmiddellijke nabijheid van het gasthuis, was er de zorg der ziekenverpleging aan de liefdezusters opgedragen. Ziekeninrichtingen. Waalwijk.

Bij het voorkomen van een paar gevallen van febr. typh., Stratum.

die in het lijkenhuis te Stratum werden verpleegd, vestigde de inspecteur de aandacht van het gemeentebestuur op de dringende behoefte, die in de gemeente bestond om eene inrichting daar te stellen tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten.

Breda. Bij het zich bereid verklaren in 1877 (zie versl. 1877 blz. 306) door het gemeentebestuur van Breda aan gedeputeerde Staten om aan art. 7 der wet van 4 Dec. 4872 (*Stbl.* n°. 134) te voldoen, heeft zich de zaak tot heden bepaald.

Andermaal is op de noodzakelijkheid om daaraan gevolg te geven de aandacht gevestigd en tevens aan gedeputeerde Staten verzocht de pogingen van den inspecteur ten dien opzichte te ondersteunen.

Helmond. Met het plan eener ziekeninrichting, volgens art. 7 der wet van 3 Dec. 1872 (*Stbl.* n°. 124), door het gemeentebestuur van Helmond aan gedeputeerde Staten aangeboden, kon de inspecteur om meer dan eene rede zich niet vereenigen. Zijne opmerkingen zijn aan het collegie van gedeputeerde Staten medegedeeld.

Tilburg. Het gasthuis te Tilburg onderging groote verbetering. Vier ziekenzalen, benevens eene badkamer en een ijskelder werden bijgebouwd.

Voedsel en dranken. Tilburg. Geene verschijnselen van darmcatarrh. (zie versl. 1876, 1877 en 1878 blz. 325 en 315) werden in 1879 als vermoedelijk gevolg van vleesch, afkomstig van ziek vee, te Tilburg in de gestichten waargenomen.

Openbaarheid eenerzijds en vrees dat de slachters in de uitoefening van hun beroep groot nadeel zouden lijden, schijnt eene goede uitkomst te hebben opgeleverd.

Stratum. Te Stratum, waar zich in een huis 3 gevallen van typhus abdominalis hadden voorgedaan, werd water uit eene put in de nabijheid van eenige woningen in die buurt, aan een scheikundig onderzoek onderworpen, hetwelk verontreinigd werd bevonden. Bij onderzoek bleek dat het water, dat een onaangenamen reuk had, niet als drink-, maar als reinigingswater werd gebezigd.

Geneeskundige armverzorging. Door het overlijden in 1877 van den geneeskundige H. Schoenmakers te Bladel, van dr. A. Raupp te Bergeijk in 1878, en door het vertrek van den geneesheer A. W. Brants in 1879 uit Budel is het gedeelte zuidelijk van Eindhoven gelegen, van af Hooge Mierde, het meest westelijke tot Someren, het uiterst oostelijk gedeelte, met uitzondering van Heeze, Valkenswaard en Eersel, zonder geneeskundige hulp.

Het gemeentebestuur van Bladel beriep een med. dr. of arts op een honorarium van *f* 1000.—. De gemeentebesturen van

Luijkgestel, Westerhoven, Riethoven, Borkel en Bergeijk gezamenlijk eveneens op *f* 1000.— tot dusverre vruchteloos; het gemeentebestuur van Budel, eene grensgemeente, ging eene overeenkomst aan met een Belgischen geneeskundige uit Hamont, terwijl het gemeentebestuur van Maarheeze, geene grensgemeente, vergunning verzocht om de praktijk door dien geneeskundige in de gemeente te laten uitoefenen. De waarschijnlijkheid toch dat zich een geneesheer in eene gezonde en arme landstreek zal plaatsen is niet groot.

Aan het verzoek van Maarheeze is bij Kon. besluit van 21 October 1879 voldaan.

Adviezen over verschillende onderwerpen.

Op het verzoek van H. C. Strang c. s. aan gedeputeerde Staten om geene vergunning te verleenen tot het aanleggen eener bijzondere begraafplaats te Helmond, voornamelijk op grond dat de eigendommen, in de nabijheid gelegen, in waarde zouden teruggaan, werd geadviseerd afwijzend te beschikken, daar aan de wettelijke voorschriften, toepasselijk op eene aan te leggen bijzondere begraafplaats, was voldaan. Helmond.

Op het door den Minister van Binnenlandsche Zaken in handen van den inspecteur gesteld adres van het gemeentebestuur van Maarheeze aan den Koning, verzoekende vergunning te verleenen aan A. Feijen, genees-, heel- en verloskundige te Hamont (België) om de praktijk te Maarheeze, ofschoon geene grensgemeente, te mogen uitoefenen, werd gunstig geadviseerd. Door het vertrek van den geneesheer uit Budel bestaat er in dat gedeelte der provincie gebrek aan geneeskundige hulp, zonder vooruitzicht dat er spoedig in zal worden voorzien. Maarheeze.

Bij Koninklijk besluit van 21 October werd tot wederopzegging de vergunning onder gestelde voorwaarden verleend.

De Minister van Binnenlandsche Zaken stelde in handen van den inspecteur een verzoek van het Burgerlijk Armbestuur te Maastricht tot het bekomen eener rijkssubsidie voor het op te richten park vaccinogène nevens het bestaande bureau van vaccinatie in het gesticht Calvariënberg. Maastricht.

Daar aan genoemd bureau voor vaccinatie slechts één geneeskundige is verbonden en voor een parc vaccinogéne minstens drie geneeskundigen noodig zijn, gaf de inspecteur in overweging op het adres geene gunstige beschikking te nemen, alvorens was gebleken, dat aan het op te richten park vaccinogène te Maastricht het noodig geneeskundig personeel zou verbonden zijn. Dienovereenkomstig besloot de Minister van Binnenlandsche Zaken.

Sedert 1 Juli werden bezocht Eijsden, St. Geertruid, Horn, Bergen, Arcen, Velden, Venlo, Reuver, Beesel, Meerssen, Sittard, Valkenburg, Roermond en Heerlen. Limburg.

die in het lijkenhuis te Stratum werden verpleegd, vestigde de inspecteur de aandacht van het gemeentebestuur op de dringende behoefte, die in de gemeente bestond om eene inrichting daar te stellen tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten.

Breda. Bij het zich bereid verklaren in 1877 (zie versl. 1877 blz. 306) door het gemeentebestuur van Breda aan gedeputeerde Staten om aan art. 7 der wet van 4 Dec. 4872 (*Stbl.* n°. 134) te voldoen, heeft zich de zaak tot heden bepaald.

Andermaal is op de noodzakelijkheid om daaraan gevolg te geven de aandacht gevestigd en tevens aan gedeputeerde Staten verzocht de pogingen van den inspecteur ten dien opzichte te ondersteunen.

Helmond. Met het plan eener ziekeninrichting, volgens art. 7 der wet van 3 Dec. 1872 (*Stbl.* n°. 124), door het gemeentebestuur van Helmond aan gedeputeerde Staten aangeboden, kon de inspecteur om meer dan eene rede zich niet vereenigen. Zijne opmerkingen zijn aan het collegie van gedeputeerde Staten medegedeeld.

Tilburg. Het gasthuis te Tilburg onderging groote verbetering. Vier ziekenzalen, benevens eene badkamer en een ijskelder werden bijgebouwd.

Voedsel en drankeu. Tilburg. Geene verschijnselen van darmcatarrh. (zie versl. 1876, 1877 en 1878 blz. 325 en 315) werden in 1879 als vermoedelijk gevolg van vleesch, afkomstig van ziek vee, te Tilburg in de gestichten waargenomen.

Openbaarheid eenerzijds en vrees dat de slachters in de uitoefening van hun beroep groot nadeel zouden lijden, schijnt eene goede uitkomst te hebben opgeleverd.

Stratum. Te Stratum, waar zich in een huis 3 gevallen van typhus abdominalis hadden voorgedaan, werd water uit eene put in de nabijheid van eenige woningen in die buurt, aan een scheikundig onderzoek onderworpen, hetwelk verontreinigd werd bevonden. Bij onderzoek bleek dat het water, dat een onaangenamen reuk had, niet als drink-, maar als reinigingswater werd gebezigd.

Geneeskundige armverzorging. Door het overlijden in 1877 van den geneeskundige H. Schoenmakers te Bladel, van dr. A. [illegible] te Bergeijk in 1878, en door het vertrek van den [illegible] A. W. Brants in 1879 uit Budel is het gedeelte [illegible] Eindhoven gelegen, van af Hooge Mierde, het [illegible] Someren, het uiterst oostelijk gedeelte, [illegible]ze, Valkenswaard en Eersel, zonder [illegible]

Het gemeente[illegible] een med. dr. of arts op een honora[illegible] gemeentebesturen van

Luijkgeste. [illegible]
menlijk eveneens [illegible]
gemeentebestuur [illegible]
eenkomst aan [illegible]
terwijl het gemeentebestuur [illegible]
meente, vergunning [illegible]
kundige in de gemeente [illegible]
heid toch dat [illegible] geneesheer [illegible]
landstreek zal plaatsen [illegible]

Aan het verzoek van Maarheeze [illegible]
October 1879 voldaan.

Op het verzoek van H. C. Strang [illegible]
Staten om geene vergunning te verleenen [illegible]
eener bijzondere begraafplaats te Helmond, voornamelijk [illegible]
dat de eigendommen, in de nabijheid gelegen, [illegible]
teruggaan, werd geadviseerd afwijzend te beschikken [illegible]
de wettelijke voorschriften, toepasselijk op eene [illegible]
bijzondere begraafplaats, was voldaan.

Op het door den Minister van Binnenlandsche Zaken [illegible]
den van den inspecteur gesteld adres van het gemeentebestuur
van Maarheeze aan den Koning, verzoekende vergunning te
verleenen aan A. Feijen, genees-, heel- en verloskundige te
Hamont (België) om de praktijk te Maarheeze, [illegible] geene
grensgemeente, te mogen uitoefenen, werd gunstig geadviseerd.
Door het vertrek van den geneesheer uit Budel bestaat er in
dat gedeelte der provincie gebrek aan geneeskundige hulp, zonder
vooruitzicht dat er spoedig in zal worden voorzien.

Bij Koninklijk besluit van 21 October werd tot wederopzegging de vergunning onder gestelde voorwaarden verleend.

De Minister van Binnenlandsche Zaken stelde in handen van den inspecteur een verzoek van het Burgerlijk Armbestuur [illegible] Maastricht tot het bekomen eener rijkssubsidie voor het [illegible] richten park vaccinogene nevens het bestaande bureau van vaccinatie in het gesticht Calvariënberg.

Door een gemeend bureau voor vaccinatie slechts [illegible] kundige [illegible] een parc vaccinogene [illegible]
[illegible] gaf de inspecteur [illegible]
[illegible] schikking [illegible]
[illegible] richten [illegible]
[illegible]

Meerssen.

Ziekeninrichtingen.

De bovengemelde gevallen van typhus waargenomen te Beesel, alwaar in een klein huisje waar licht en lucht slechts zeer spaarzaam konden binnentreden, gelijktijdig 5 personen door die ziekte waren aangetast, en den geneeskundigen geen andere hulp ten dienste stond dan die der moeder van het huisgezin, in de laatste periode van zwangerschap verkeerende; terwijl slechts met veel moeite iemand gevonden kon worden tot verzorging van de overledenen, noopten mij — vooral met het oog op mogelijke uitbreiding der ziekte — gedeputeerde Staten te verzoeken art. 7 der wet van 4 Dec. 1172 tot voorziening tegen besmettelijke ziekten, *Stbl.* n°. 134, hier in toepassing te brengen, zijnde noch te Beesel, noch in een der aangrenzende gemeenten Swalmen, Neer, Kessel of Reuver van gemeentewege de minste gelegenheid tot verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten, welke gelegenheden in Limburg in het algemeen zeer spaarzaam worden aangetroffen. Bekend met den ongunstigen geldelijken toestand, waarin vele gemeenten in Limburg verkeeren, verzocht ik, wanneer tegen de oprichting van vaste hospitalen vooralsnog bezwaren mochten bestaan, om — op grond van de aan barakken eigen voordeelen ter verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten — in de gelegenheid gesteld te worden tot het aankoopen van eene verplaatsbare barak met bijbehoorend materieel, welke onder mijne leiding zal kunnen worden opgeslagen en ter verpleging van zieken in gereedheid gebracht, daar waar ze blijken zal het meest dringend noodig te zijn, terwijl ze buiten dienst gesteld, te Maastricht zal worden bewaard.

De voorzitter van het armbestuur te Maastricht heeft reeds zijne zeer gewaardeerde medewerking toegezegd, wat betreft het verschaffen van een ziekenverpleger, terwijl op goede gronden verwacht mag worden dat ook in de behoefte aan eene verpleegster welwillend zal worden voorzien.

In afwachting dat omtrent keuze van een der aangegevene modellen, en omtrent de kosten nader zal worden beslist, is het model van eene barak voor 12 lijders voor zomer- en wintergebruik met beschrijving in korte trekken overgelegd.

Scholen.

Verscheidene scholen werden bezocht en bevonden zelfs niet aan de allereerste eischen der hygiëne te beantwoorden.

Velden.

Te Velden bleek de ventilatie van het schoollokaal zeer onvoldoende; te Arcen eveneens, terwijl hier ook de verwarming zeer veel te wenschen overliet. Het doen vervaardigen van tuimelramen en van ommantelde, de ventilatie krachtig ondersteunende calorifères, werd dringend noodzakelijk geacht; te Well bleek de ruimte der school in evenredigheid van het aantal ter

school gaande kinderen veel te klein, hebbende elk kind slechts ± 2 M³. c. a. ter beschikking, bovendien was ook de ventilatie onvoldoende, de toestand der latrines slecht en was er geen speelplaats nabij de school voorhanden, redenen waarom tot oprichting van een nieuwe school werd geadviseerd.

Fabrieken. Eijsden.

Omtrent de oprichting van een zegellakfabriek te Eijsden werd gunstig geadviseerd, aangezien van de schellak en terpentijn dampen, wanneer voor de oprichting voor een walmkoker werd zorggedragen weinig nadeel te wachten is, te meer daar de meest nabijgelegene woning op 7 M. afstand van de op te richten fabriek, en op 15 M. afstand van den walmkoker zal verwijderd zijn, wanneer deze koker naast den schoorsteen zal worden aangebracht, waardoor tevens het voordeel verkregen wordt dat de lucht in den koker door de warmte van den schoorsteen in beweging wordt gebracht.

Maastricht.

Bij een in de flesschenlak-fabriek van den heer Koopman te Maastricht ingesteld onderzoek bleek, dat door den fabrikant, in strijd met de verleende concessie, nog niet was overgegaan tot het laten aanmaken voor een walmkoker, wat ter kennis van gedeputeerde Staten werd gebracht.

Begraafplaatsen.

Een onderzoek werd ingesteld omtrent begraafplaatsen te Gennep, Meerssen en Venlo.

Gennep.

Tot aanleg van eene begraafplaats te Gennep, ten behoeve der protestantsche gemeente, werd gunstig geadviseerd, zijnde de afstand van het te bezigen terrein $^1/_4$ uur van de kom der gemeente en de bodem tot begraafplaats zeer geschikt; op dezelfde gronden werd gunstig geadviseerd tot den aanleg van eene begraafplaats ten behoeve der Israëlitische gemeente te Venlo, echter werd daarbij opgemerkt dat het verkieselijker nog zoude zijn, in plaats van het door de gemeente ten verkoop aangeboden terrein, gelegen op ± 30 M. ten Z. van de algemeene begraafplaats, een der terreinen aan te wijzen onmiddellijk — hetzij ten Noorden hetzij ten Zuiden — grenzende aan de algemeene begraafplaats, welke terreinen eveneens gemeente-eigendom zijn; aangezien op een afstand van omstreeks 30 M. van het ter verkoop aangeboden terrein eenige woonhuizen zijn gelegen, waarbij een waterput op ± 40 M. van de nieuw aan te leggen begraafplaats verwijderd, terwijl in de nabijheid van het algemeene kerkhof geen woonhuizen worden aangetroffen.

Meerssen.

Op verzoek van eenige ingezetenen te Meerssen, werd de begraafplaats rondom de R. K. kerk aldaar bezocht, bij welk bezoek werd geconstateerd dat in den toestand van dit kerkhof — direct grenzend aan de kom der gemeente, in een der meest bevolkte gedeelten van het dorp, gelegen op een opgehoogd

terrein, vanwaar bij veelvuldige regens het water in de, aan het kerkhof grenzende, straten afloopt — verandering dringend noodig is. Het lijkje van een kind aan angina diphtheritica overleden bleek ons bij onderzoek begraven te zijn onder het venster van een der aan het kerkhof grenzende huisjes, waarvan de muur tevens tot muur van het kerkhof dient. Sluiting van het kerkhof, op grond van art. 46 der wet van 10 April 1869 *Stbl.* N°. 65, werd gevraagd, of zoo daartegen vooralsnog overwegende bezwaren mochten bestaan, werd er bij gedeputeerde Staten op aangedrongen, dat dan althans het voor de kerk gelegen terrein, onmiddellijk grenzend aan een der meest bevolkte straten, niet langer als begraafplaats zal worden geduld.

Op gemis of onvoldoenden toestand der lijkenhuisjes in verscheidene gemeenten als te Velden, Well, Bergen en Arcen werd gewezen, en op het daarstellen van dezen of op verbetering van de bestaanden aangedrongen.

Adviezen over verschillende onderwerpen.

Naar aanleiding der plaats gehad hebbende overstroomingen, werd aan gedeputeerde Staten kennis gegeven, dat het noodzakelijk werd geacht dat onderploeging werd gelast van rottende landbouwproducten op overstroomde terreinen, o. a. van sommige aardappelvelden en koolvelden te Meerssen en te Bergen; terwijl verder hygiënische maatregelen werden aangewezen om de voor de gezondheid schadelijke gevolgen der overstrooming zoo veel mogelijk te voorkomen; o. a. werd gewezen op de nadeelige gevolgen van het slapen in het veld, van het bezoeken na zonsondergang en voor zonsopgang der terreinen, welke overstroomd geweest zijn en van het drinken van slootwater, terwijl het 's nachts sluiten van vensters en deuren, het slapen op verdiepingen boven den beganen grond en het dragen van flanel werd aangeraden.

Op de voor de gezondheid schadelijke gevolgen van de slechte inrichting van een beenderen magazijn te Maastricht werd gewezen, waaruit zich een ondragelijke stank in den omtrek verspreidde, veroorzaakt door rotting van vleeschresten en pezen. Overbrenging van den voorraad naar een magazijn buiten de bebouwde kom der gemeente gelegen, beperking van de, in het magazijn in de stad, aanwezige hoeveelheid en aanleg van ventilatie kokers werd gevraagd.

Op den slechten toestand van verscheidene latrines te Maastricht werd gewezen, waardoor het drinkwater in sommige putten verontreinigd werd en zich de rioolgassen in de huizen verspreidden; de aanwending van het tonnenstelsel in sommige huizen werd dientengevolge aangeraden.

Langs directen en indirecten weg werd door verscheidene buiten-

landsche doctoren en tandartsen, in het buitenland bevoegd tot de uitoefening der praktijk, kennis gegeven dat zij wenschten tot de praktijk in Limburg toegelaten te worden. Hun werd kennis gegeven van de eischen op het arts- of tandarts-examen gesteld, waarna niets meer van hun voornemen werd vernomen.

Handhaving van wetten en verordeningen.

Art. 20 der Wet van 1 Dec. 1872, *Stbl.* N°. 134, en art. 2 en 3 van het Kon. Besl. van 17 April 1873, *Stbl.* N°. 43, blijken bij voortduring in zeer vele gevallen zeer gebrekkig en onvolledig te worden toegepast.

Te Gennep werd eigenmachtig het kenteeken van het huis, waarin een typhuslijder werd verpleegd, verwijderd; toen een onderzoek werd ingesteld was de dader, die des nacht het kenmerk zoude hebben afgescheurd, niet te ontdekken. Toen het bewijs na over en weer corresponderen tusschen den adj.-inspect. en den Burgemeester van Gennep nogmaals aan het huis zoude worden vastgehecht, was de zieke, blijkens de verklaring van een anderen geneeskundige, weer hersteld en het gevaar voor besmetting geweken. Het zelfde geschiedde te Roermond, zoo ook te Horn. Tegen verschillende personen werd dientengevolge vervolging ingesteld. Te Sittard bleek mij dat in verscheidene besmette huizen de sierlijke bordjes, waarop het kenmerk was vastgehecht, zorgvuldig in de gesloten kasten in de slaapkamers der patiënten waren opgeborgen; te Maastricht vond ik de kenmerken, wel is waar op eene van buiten duidelijk zichtbare wijze, maar somtijds 3 à $3^1/_2$ M. hoog op de muur der huizen bevestigd. Overbodig te vermelden dat art. 2 en 3 v/h. K. B. zoo veel mogelijk in herinnering werd gebracht en er naar getracht werd de voorgeschrevene bepalingen zoo stipt mogelijk te doen naleven.

Tegen verscheidene personen werd wegens onbevoegd uitoefenen der praktijk vervolging ingesteld.

De heer Landman vernam met bevreemding dat te Stratum lijders aan besmettelijke ziekten in het lijkenhuis waren verpleegd. Hij keurt dit in hooge mate af en acht het noodig dat in dergelijke gemeenten inrichtingen bestaan tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten. De Voorzitter stemt ten volle met het gevoelen van den heer Landman overeen, doch wijst op de moeijelijkheden, die hij bij de gemeentebesturen ondervindt om dergelijke inrichtingen tot stand te brengen. Niettegenstaande de behoefte meestal wordt erkend, wordt echter aan het herhaald aanzoek veelal geen gevolg gegeven. Hij zegt dat o. a. het gemeentebestuur van Breda reeds in 1877 aan gedeputeerde Staten de toezegging deed eene inrichting voor

lijders aan besmettelijke ziekte daar te stellen, doch dat de zaak zich tot heden daartoe bepaalde.

De heer Kiekens vraagt of er te Helmond, alwaar het plan voor eene zieken-inrichting werd afgekeurd, uitzicht bestaat dat aan art. 7 der wet van 4 December 1872 zal voldaan worden. De Voorzitter geeft daarop te kennen, dat het ontworpen plan als onvoldoende werd beschouwd, doch dat hij veronderstelt dat spoedig een nieuw plan zal aangeboden worden.

Dr. Roosenburg vestigt de aandacht op de school te Engelen, waar geene privaten voor de kinderen aanwezig zijn. Het gevolg daarvan is dat er eene groote onzindelijkheid rondom het gebouw bestaat, welke toestand niet mag voortduren, waarop de Voorzitter zegt daarnaar een onderzoek te zullen instellen.

Dr. van de Loo bespreekt de behoefte aan geneeskundige hulp in de streek, gelegen tusschen Nijmegen en Venlo. Hij acht het wenschelijk in het belang der bewoners dier plaatsen, dat aan den geneesheer van Goch (Pruissen) de vergunning worde verleend de praktijk aldaar uit te oefenen.

De Voorzitter meent dat, wanneer de gemeenten tusschen Nijmegen en Venlo gelegen, zich onderling vereenigen om een geneesheer te beroepen, aan de bestaande behoefte zal worden te gemoet gekomen.

Dr. Godefroi vraagt of er te Maastricht in der daad zoovele epidemische ziekten voorkomen als door het gerucht wordt verspreid, waarop de heer Ruijsch antwoordt dat de berigten welligt overdreven zijn, dat althans gedurende de beide maanden, welke hij te Maastricht heeft doorgebragt, slechts betrekkelijk weinig gevallen van roodvonk, angina diphtheritica en typhus zijn aangegeven. Opvallend hoog is echter het cijfer der aan deze ziekten overledenen tegenover het gering aantal aangiften, waaruit zoude kunnen afgeleid worden, dat of het karakter der ziekte zeer kwaadaardig is, of wel dat de aangiften onnaauwkeurig plaats hebben.

Naar aanleiding dat noch in de gemeente Reesel, noch in de aangrenzende gemeenten, eenige gelegenheid tot verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten bestaat, waaraan de behoefte, tijdens het voorkomen van typhus in eerstgenoemde plaats, zich in hooge mate deed gevoelen, oppert dr. van Mierlo de vraag of, met het oog op den ongunstigen geldelijken toestand dier gemeenten, er geen provinciale subsidie voor het tot stand brengen eener inrichting voor besmettelijke ziekten kan verkregen worden.

De heer Ruijsch geeft hierop te kennen, dat hij reeds de gedeputeerde Staten over deze aangelegenheden heeft onderhouden

en dat er uitzicht bestaat dat zijne pogingen tot een gunstig gevolg zullen leiden.

Vergunning tot het leveren van geneesmiddelen.

Wordt voorlezing gedaan van een schrijven van het gemeentebestuur van Gemert aan gedeputeerde Staten van Noord-Brabant, waarbij wordt verzocht aan dr. I. Kuiper, krachtens art. 9 al. 3 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* N°. 60) de bevoegdheid te verleenen geneesmiddelen te leveren. Na het overlijden van den geneesheer te Gemert had het gemeentebestuur eene oproeping gedaan voor een geneeskundige met toekenning van *f* 800 jaarlijks voor het waarnemen der armenpraktijk. Dr. Kuiper had zich daarvoor aangemeld, onder voorwaarde dat hem werd vergund geneesmiddelen aan zijne patienten te leveren.

Dr. Godefroi meent dat aan het verzoek niet kan voldaan worden, daar men in strijd zou handelen met de bedoeling van den wetgever, die het afleveren van geneesmiddelen door geneeskundigen alleen dan heeft willen vergunnen, wanneer geen apotheker aanwezig is of die middelen van een ter plaatse gevestigden apotheker niet gereedelijk te bekomen zijn. Dr. van Mierlo meent dat de gemeente Gemert met eene bevolking van ruim 5000 inwoners een goed bestaan aan een geneeskundige verzekert, wanneer hem voor het behandelen der armenpraktijk eene voldoende jaarwedde wordt toegekend, te meer daar op de nabij gelegene plaatsen Boekel en Beek en Donk geen geneeskundige is gevestigd.

De Voorziter vereenigt zich met het gevoelen der beide vorige sprekers en zegt dat bij de invoering der geneeskundige wetten in 1865 twee geneeskundigen te Gemert waren gevestigd. Hij acht het tevens niet raadzaam, met het oog op de uitgestrektheid der gemeente Gemert en omliggende plaatsen, dat aan den geneeskundige de bevoegdheid worde verleend om geneesmiddelen af te leveren, daar hem veelal de tijd zal ontbreken die middelen gereed te maken en alsdan de bereiding daarvan alligt aan onervarene handen zal worden toevertrouwd. Hij brengt vervolgens in herinnering de besluiten van gedeputeerde Staten van Noord-Brabant, waarbij op dergelijke aanvragen afwijzend werd beschikt en zegt dat de te Gemert gevestigde apotheker zeer gunstig bekend is en zijne apotheek, bij de jaarlijksche visitatie, aan de eischen, bij de wet gesteld, voldoet. Wordt besloten aan gedeputeerde Staten te adviseren aan geen geneeskundige te Gemert te vergunnen geneesmiddelen te leveren, doch, voor het geval het mogt blijken dat eene toelage van *f* 800 voor het waarnemen der armenpraktijk niet voldoende is, het gemeentebestuur in overweging te geven die som te verhoogen.

die in het lijkenhuis te Stratum werden verpleegd, vestigde de inspecteur de aandacht van het gemeentebestuur op de dringende behoefte, die in de gemeente bestond om eene inrichting daar te stellen tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten.

Breda. Bij het zich bereid verklaren in 1877 (zie versl. 1877 blz. 306) door het gemeentebestuur van Breda aan gedeputeerde Staten om aan art. 7 der wet van 4 Dec. 4872 (*Stbl.* n°. 134) te voldoen, heeft zich de zaak tot heden bepaald.

Andermaal is op de noodzakelijkheid om daaraan gevolg te geven de aandacht gevestigd en tevens aan gedeputeerde Staten verzocht de pogingen van den inspecteur ten dien opzichte te ondersteunen.

Helmond. Met het plan eener ziekeninrichting, volgens art. 7 der wet van 3 Dec. 1872 (*Stbl.* n°. 124), door het gemeentebestuur van Helmond aan gedeputeerde Staten aangeboden, kon de inspecteur om meer dan eene rede zich niet vereenigen. Zijne opmerkingen zijn aan het collegie van gedeputeerde Staten medegedeeld.

Tilburg. Het gasthuis te Tilburg onderging groote verbetering. Vier ziekenzalen, benevens eene badkamer en een ijskelder werden bijgebouwd.

Voedsel en dranken. Tilburg. Geene verschijnselen van darmcatarrh. (zie versl. 1876, 1877 en 1878 blz. 325 en 315) werden in 1879 als vermoedelijk gevolg van vleesch, afkomstig van ziek vee, te Tilburg in de gestichten waargenomen.

Openbaarheid eenerzijds en vrees dat de slachters in de uitoefening van hun beroep groot nadeel zouden lijden, schijnt eene goede uitkomst te hebben opgeleverd.

Stratum. Te Stratum, waar zich in een huis 3 gevallen van typhus abdominalis hadden voorgedaan, werd water uit eene put in de nabijheid van eenige woningen in die buurt, aan een scheikundig onderzoek onderworpen, hetwelk verontreinigd werd bevonden. Bij onderzoek bleek dat het water, dat een onaangenamen reuk had, niet als drink-, maar als reinigingswater werd gebezigd.

Geneeskundige armverzorging. Door het overlijden in 1877 van den geneeskundige H. Schoenmakers te Bladel, van dr. A. Raupp te Bergeijk in 1878, en door het vertrek van den geneesheer A. W. Brants in 1879 uit Budel is het gedeelte zuidelijk van Eindhoven gelegen, van af Hooge Mierde, het meest westelijke tot Someren, het uiterst oostelijk gedeelte, met uitzondering van Heeze, Valkenswaard en Eersel, zonder geneeskundige hulp.

Het gemeentebestuur van Bladel beriep een med. dr. of arts op een honorarium van *f* 1000.—. De gemeentebesturen van

Luijkgestel, Westerhoven, Riethoven, Borkel en Bergeijk gezamenlijk eveneens op *f* 1000.— tot dusverre vruchteloos; het gemeentebestuur van Budel, eene grensgemeente, ging eene overeenkomst aan met een Belgischen geneeskundige uit Hamont, terwijl het gemeentebestuur van Maarheeze, geene grensgemeente, vergunning verzocht om de praktijk door dien geneeskundige in de gemeente te laten uitoefenen. De waarschijnlijkheid toch dat zich een geneesheer in eene gezonde en arme landstreek zal plaatsen is niet groot.

Aan het verzoek van Maarheeze is bij Kon. besluit van 21 October 1879 voldaan.

Adviezen over verschillende onderwerpen.

Helmond.

Op het verzoek van H. C. Strang c. s. aan gedeputeerde Staten om geene vergunning te verleenen tot het aanleggen eener bijzondere begraafplaats te Helmond, voornamelijk op grond dat de eigendommen, in de nabijheid gelegen, in waarde zouden teruggaan, werd geadviseerd afwijzend te beschikken, daar aan de wettelijke voorschriften, toepasselijk op eene aan te leggen bijzondere begraafplaats, was voldaan.

Maarheeze.

Op het door den Minister van Binnenlandsche Zaken in handen van den inspecteur gesteld adres van het gemeentebestuur van Maarheeze aan den Koning, verzoekende vergunning te verleenen aan A. Feijen, genees-, heel- en verloskundige te Hamont (België) om de praktijk te Maarheeze, ofschoon geene grensgemeente, te mogen uitoefenen, werd gunstig geadviseerd. Door het vertrek van den geneesheer uit Budel bestaat er in dat gedeelte der provincie gebrek aan geneeskundige hulp, zonder vooruitzicht dat er spoedig in zal worden voorzien.

Bij Koninklijk besluit van 21 October werd tot wederopzegging de vergunning onder gestelde voorwaarden verleend.

Maastricht.

De Minister van Binnenlandsche Zaken stelde in handen van den inspecteur een verzoek van het Burgerlijk Armbestuur te Maastricht tot het bekomen eener rijkssubsidie voor het op te richten park vaccinogène nevens het bestaande bureau van vaccinatie in het gesticht Calvariënberg.

Daar aan genoemd bureau voor vaccinatie slechts één geneeskundige is verbonden en voor een parc vaccinogéne minstens drie geneeskundigen noodig zijn, gaf de inspecteur in overweging op het adres geene gunstige beschikking te nemen, alvorens was gebleken, dat aan het op te richten park vaccinogène te Maastricht het noodig geneeskundig personeel zou verbonden zijn. Dienovereenkomstig besloot de Minister van Binnenlandsche Zaken.

Limburg.

Sedert 1 Juli werden bezocht Eijsden, St. Geertruid, Horn, Bergen, Arcen, Velden, Venlo, Reuver, Beesel, Meerssen, Sittard, Valkenburg, Roermond en Heerlen.

Ziekeninrichtingen.

De bovengemelde gevallen van typhus waargenomen te Beesel, alwaar in een klein huisje waar licht en lucht slechts zeer spaarzaam konden binnentreden, gelijktijdig 5 personen door die ziekte waren aangetast, en den geneeskundigen geen andere hulp ten dienste stond dan die der moeder van het huisgezin, in de laatste periode van zwangerschap verkeerende; terwijl slechts met veel moeite iemand gevonden kon worden tot verzorging van de overledenen, noopten mij — vooral met het oog op mogelijke uitbreiding der ziekte — gedeputeerde Staten te verzoeken art. 7 der wet van 4 Dec. 1172 tot voorziening tegen besmettelijke ziekten, *Stbl.* n°. 134, hier in toepassing te brengen, zijnde noch te Beesel, noch in een der aangrenzende gemeenten Swalmen, Neer, Kessel of Reuver van gemeentewege de minste gelegenheid tot verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten, welke gelegenheden in Limburg in het algemeen zeer spaarzaam worden aangetroffen. Bekend met den ongunstigen geldelijken toestand, waarin vele gemeenten in Limburg verkeeren, verzocht ik, wanneer tegen de oprichting van vaste hospitalen vooralsnog bezwaren mochten bestaan, om — op grond van de aan barakken eigen voordeelen ter verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten — in de gelegenheid gesteld te worden tot het aankoopen van eene verplaatsbare barak met bijbehoorend materieel, welke onder mijne leiding zal kunnen worden opgeslagen en ter verpleging van zieken in gereedheid gebracht, daar waar ze blijken zal het meest dringend noodig te zijn, terwijl ze buiten dienst gesteld, te Maastricht zal worden bewaard.

De voorzitter van het armbestuur te Maastricht heeft reeds zijne zeer gewaardeerde medewerking toegezegd, wat betreft het verschaffen van een ziekenverpleger, terwijl op goede gronden verwacht mag worden dat ook in de behoefte aan eene verpleegster welwillend zal worden voorzien.

In afwachting dat omtrent keuze van een der aangegevene modellen, en omtrent de kosten nader zal worden beslist, is het model van eene barak voor 12 lijders voor zomer- en wintergebruik met beschrijving in korte trekken overgelegd.

Scholen.

Verscheidene scholen werden bezocht en bevonden zelfs niet aan de allereerste eischen der hygiëne te beantwoorden.

Velden.

Te Velden bleek de ventilatie van het schoollokaal zeer onvoldoende; te Arcen eveneens, terwijl hier ook de verwarming zeer veel te wenschen overliet. Het doen vervaardigen van tuimelramen en van ommantelde, de ventilatie krachtig ondersteunende calorifères, werd dringend noodzakelijk geacht; te Well bleek de ruimte der school in evenredigheid van het aantal ter

school gaande kinderen veel te klein, hebbende elk kind slechts ± 2 M³. c. a. ter beschikking, bovendien was ook de ventilatie onvoldoende, de toestand der latrines slecht en was er geen speelplaats nabij de school voorhanden, redenen waarom tot oprichting van een nieuwe school werd geadviseerd.

Fabrieken. Eijsden.

Omtrent de oprichting van een zegellakfabriek te Eijsden werd gunstig geadviseerd, aangezien van de schellak en terpentijn dampen, wanneer voor de oprichting voor een walmkoker werd zorggedragen weinig nadeel te wachten is, te meer daar de meest nabijgelegene woning op 7 M. afstand van de op te richten fabriek, en op 15 M. afstand van den walmkoker zal verwijderd zijn, wanneer deze koker naast den schoorsteen zal worden aangebracht, waardoor tevens het voordeel verkregen wordt dat de lucht in den koker door de warmte van den schoorsteen in beweging wordt gebracht.

Maastricht.

Bij een in de flesschenlak-fabriek van den heer Koopman te Maastricht ingesteld onderzoek bleek, dat door den fabrikant, in strijd met de verleende concessie, nog niet was overgegaan tot het laten aanmaken voor een walmkoker, wat ter kennis van gedeputeerde Staten werd gebracht.

Begraafplaatsen.

Een onderzoek werd ingesteld omtrent begraafplaatsen te Gennep, Meerssen en Venlo.

Gennep.

Tot aanleg van eene begraafplaats te Gennep, ten behoeve der protestantsche gemeente, werd gunstig geadviseerd, zijnde de afstand van het te bezigen terrein $^1/_4$ uur van de kom der gemeente en de bodem tot begraafplaats zeer geschikt; op dezelfde gronden werd gunstig geadviseerd tot den aanleg van eene begraafplaats ten behoeve der Israëlitische gemeente te Venlo, echter werd daarbij opgemerkt dat het verkieselijker nog zoude zijn, in plaats van het door de gemeente ten verkoop aangeboden terrein, gelegen op ± 30 M. ten Z. van de algemeene begraafplaats, een der terreinen aan te wijzen onmiddellijk — hetzij ten Noorden hetzij ten Zuiden — grenzende aan de algemeene begraafplaats, welke terreinen eveneens gemeente-eigendom zijn; aangezien op een afstand van omstreeks 30 M. van het ter verkoop aangeboden terrein eenige woonhuizen zijn gelegen, waarbij een waterput op ± 40 M. van de nieuw aan te leggen begraafplaats verwijderd, terwijl in de nabijheid van het algemeene kerkhof geen woonhuizen worden aangetroffen.

Meerssen.

Op verzoek van eenige ingezetenen te Meerssen, werd de begraafplaats rondom de R. K. kerk aldaar bezocht, bij welk bezoek werd geconstateerd dat in den toestand van dit kerkhof — direct grenzend aan de kom der gemeente, in een der meest bevolkte gedeelten van het dorp, gelegen op een opgehoogd

terrein, vanwaar bij veelvuldige regens het water in de, aan het kerkhof grenzende, straten afloopt — verandering dringend noodig is. Het lijkje van een kind aan angina diphtheritica overleden bleek ons bij onderzoek begraven te zijn onder het venster van een der aan het kerkhof grenzende huisjes, waarvan de muur tevens tot muur van het kerkhof dient. Sluiting van het kerkhof, op grond van art. 46 der wet van 10 April 1869 *Stbl.* N°. 65, werd gevraagd, of zoo daartegen vooralsnog overwegende bezwaren mochten bestaan, werd er bij gedeputeerde Staten op aangedrongen, dat dan althans het voor de kerk gelegen terrein, onmiddellijk grenzend aan een der meest bevolkte straten, niet langer als begraafplaats zal worden geduld.

Op gemis of onvoldoenden toestand der lijkenhuisjes in verscheidene gemeenten als te Velden, Well, Bergen en Arcen werd gewezen, en op het daarstellen van dezen of op verbetering van de bestaanden aangedrongen.

Adviezen over verschillende onderwerpen.

Naar aanleiding der plaats gehad hebbende overstroomingen, werd aan gedeputeerde Staten kennis gegeven, dat het noodzakelijk werd geacht dat onderploeging werd gelast van rottende landbouwproducten op overstroomde terreinen, o. a. van sommige aardappelvelden en koolvelden te Meerssen en te Bergen; terwijl verder hygiënische maatregelen werden aangewezen om de voor de gezondheid schadelijke gevolgen der overstrooming zoo veel mogelijk te voorkomen; o. a. werd gewezen op de nadeelige gevolgen van het slapen in het veld, van het bezoeken na zonsondergang en voor zonsopgang der terreinen, welke overstroomd geweest zijn en van het drinken van slootwater, terwijl het 's nachts sluiten van vensters en deuren, het slapen op verdiepingen boven den beganen grond en het dragen van flanel werd aangeraden.

Op de voor de gezondheid schadelijke gevolgen van de slechte inrichting van een beenderen magazijn te Maastricht werd gewezen, waaruit zich een ondragelijke stank in den omtrek verspreidde, veroorzaakt door rotting van vleeschresten en pezen. Overbrenging van den voorraad naar een magazijn buiten de bebouwde kom der gemeente gelegen, beperking van de, in het magazijn in de stad, aanwezige hoeveelheid en aanleg van ventilatie kokers werd gevraagd.

Op den slechten toestand van verscheidene latrines te Maastricht werd gewezen, waardoor het drinkwater in sommige putten verontreinigd werd en zich de rioolgassen in de huizen verspreidden; de aanwending van het tonnenstelsel in sommige huizen werd dientengevolge aangeraden.

Langs directen en indirecten weg werd door verscheidene buiten-

landsche doctoren en tandartsen, in het buitenland bevoegd tot de uitoefening der praktijk, kennis gegeven dat zij wenschten tot de praktijk in Limburg toegelaten te worden. Hun werd kennis gegeven van de eischen op het arts- of tandarts-examen gesteld, waarna niets meer van hun voornemen werd vernomen.

Handhaving van wetten en verordeningën.

Art. 20 der Wet van 1 Dec. 1872, *Stbl.* N°. 134, en art. 2 en 3 van het Kon. Besl. van 17 April 1873, *Stbl.* N°. 43, blijken bij voortduring in zeer vele gevallen zeer gebrekkig en onvolledig te worden toegepast.

Te Gennep werd eigenmachtig het kenteeken van het huis, waarin een typhuslijder werd verpleegd, verwijderd; toen een onderzoek werd ingesteld was de dader, die des nacht het kenmerk zoude hebben afgescheurd, niet te ontdekken. Toen het bewijs na over en weer corresponderen tusschen den adj.-inspect. en den Burgemeester van Gennep nogmaals aan het huis zoude worden vastgehecht, was de zieke, blijkens de verklaring van een anderen geneeskundige, weer hersteld en het gevaar voor besmetting geweken. Het zelfde geschiedde te Roermond, zoo ook te Horn. Tegen verschillende personen werd dientengevolge vervolging ingesteld. Te Sittard bleek mij dat in verscheidene besmette huizen de sierlijke bordjes, waarop het kenmerk was vastgehecht, zorgvuldig in de gesloten kasten in de slaapkamers der patiënten waren opgeborgen; te Maastricht vond ik de kenmerken, wel is waar op eene van buiten duidelijk zichtbare wijze, maar somtijds 3 à $3^1/_2$ M. hoog op de muur der huizen bevestigd. Overbodig te vermelden dat art. 2 en 3 v/h. K. B. zoo veel mogelijk in herinnering werd gebracht en er naar getracht werd de voorgeschrevene bepalingen zoo stipt mogelijk te doen naleven.

Tegen verscheidene personen werd wegens onbevoegd uitoefenen der praktijk vervolging ingesteld.

De heer Landman vernam met bevreemding dat te Stratum lijders aan besmettelijke ziekten in het lijkenhuis waren verpleegd. Hij keurt dit in hooge mate af en acht het noodig dat in dergelijke gemeenten inrichtingen bestaan tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten. De Voorzitter stemt ten volle met het gevoelen van den heer Landman overeen, doch wijst op de moeijelijkheden, die hij bij de gemeentebesturen ondervindt om dergelijke inrichtingen tot stand te brengen. Niettegenstaande de behoefte meestal wordt erkend, wordt echter aan het herhaald aanzoek veelal geen gevolg gegeven. Hij zegt dat o. a. het gemeentebestuur van Breda reeds in 1877 aan gedeputeerde Staten de toezegging deed eene inrichting voor

lijders aan besmettelijke ziekte daar te stellen, doch dat de zaak zich tot heden daartoe bepaalde.

De heer Kiekens vraagt of er te Helmond, alwaar het plan voor eene zieken-inrichting werd afgekeurd, uitzicht bestaat dat aan art. 7 der wet van 4 December 1872 zal voldaan worden. De Voorzitter geeft daarop te kennen, dat het ontworpen plan als onvoldoende werd beschouwd, doch dat hij veronderstelt dat spoedig een nieuw plan zal aangeboden worden.

Dr. Roosenburg vestigt de aandacht op de school te Engelen, waar geene privaten voor de kinderen aanwezig zijn. Het gevolg daarvan is dat er eene groote onzindelijkheid rondom het gebouw bestaat, welke toestand niet mag voortduren, waarop de Voorzitter zegt daarnaar een onderzoek te zullen instellen.

Dr. van de Loo bespreekt de behoefte aan geneeskundige hulp in de streek, gelegen tusschen Nijmegen en Venlo. Hij acht het wenschelijk in het belang der bewoners dier plaatsen, dat aan den geneesheer van Goch (Pruissen) de vergunning worde verleend de praktijk aldaar uit te oefenen.

De Voorzitter meent dat, wanneer de gemeenten tusschen Nijmegen en Venlo gelegen, zich onderling vereenigen om een geneesheer te beroepen, aan de bestaande behoefte zal worden te gemoet gekomen.

Dr. Godefroi vraagt of er te Maastricht in der daad zoovele epidemische ziekten voorkomen als door het gerucht wordt verspreid, waarop de heer Ruijsch antwoordt dat de berigten welligt overdreven zijn, dat althans gedurende de beide maanden, welke hij te Maastricht heeft doorgebragt, slechts betrekkelijk weinig gevallen van roodvonk, angina diphtheritica en typhus zijn aangegeven. Opvallend hoog is echter het cijfer der aan deze ziekten overledenen tegenover het gering aantal aangiften, waaruit zoude kunnen afgeleid worden, dat of het karakter der ziekte zeer kwaadaardig is, of wel dat de aangiften onnaauwkeurig plaats hebben.

Naar aanleiding dat noch in de gemeente Reesel, noch in de aangrenzende gemeenten, eenige gelegenheid tot verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten bestaat, waaraan de behoefte, tijdens het voorkomen van typhus in eerstgenoemde plaats, zich in hooge mate deed gevoelen, oppert dr. van Mierlo de vraag of, met het oog op den ongunstigen geldelijken toestand dier gemeenten, er geen provinciale subsidie voor het tot stand brengen eener inrichting voor besmettelijke ziekten kan verkregen worden.

De heer Ruijsch geeft hierop te kennen, dat hij reeds de gedeputeerde Staten over deze aangelegenheden heeft onderhouden

en dat er uitzicht bestaat dat zijne pogingen tot een gunstig gevolg zullen leiden.

Verguuning tot het leveren van geneesmiddelen.

Wordt voorlezing gedaan van een schrijven van het gemeentebestuur van Gemert aan gedeputeerde Staten van Noord-Brabant, waarbij wordt verzocht aan dr. I. Kuiper, krachtens art. 9 al. 3 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* N°. 60) de bevoegdheid te verleenen geneesmiddelen te leveren. Na het overlijden van den geneesheer te Gemert had het gemeentebestuur eene oproeping gedaan voor een geneeskundige met toekenning van *f* 800 jaarlijks voor het waarnemen der armenpraktijk. Dr. Kuiper had zich daarvoor aangemeld, onder voorwaarde dat hem werd vergund geneesmiddelen aan zijne patienten te leveren.

Dr. Godefroi meent dat aan het verzoek niet kan voldaan worden, daar men in strijd zou handelen met de bedoeling van den wetgever, die het afleveren van geneesmiddelen door geneeskundigen alleen dan heeft willen vergunnen, wanneer geen apotheker aanwezig is of die middelen van een ter plaatse gevestigden apotheker niet gereedelijk te bekomen zijn. Dr. van Mierlo meent dat de gemeente Gemert met eene bevolking van ruim 5000 inwoners een goed bestaan aan een geneeskundige verzekert, wanneer hem voor het behandelen der armenpraktijk eene voldoende jaarwedde wordt toegekend, te meer daar op de nabij gelegene plaatsen Boekel en Beek en Donk geen geneeskundige is gevestigd.

De Voorziter vereenigt zich met het gevoelen der beide vorige sprekers en zegt dat bij de invoering der geneeskundige wetten in 1865 twee geneeskundigen te Gemert waren gevestigd. Hij acht het tevens niet raadzaam, met het oog op de uitgestrektheid der gemeente Gemert en omliggende plaatsen, dat aan den geneeskundige de bevoegdheid worde verleend om geneesmiddelen af te leveren, daar hem veelal de tijd zal ontbreken die middelen gereed te maken en alsdan de bereiding daarvan alligt aan onervarene handen zal worden toevertrouwd. Hij brengt vervolgens in herinnering de besluiten van gedeputeerde Staten van Noord-Brabant, waarbij op dergelijke aanvragen afwijzend werd beschikt en zegt dat de te Gemert gevestigde apotheker zeer gunstig bekend is en zijne apotheek, bij de jaarlijksche visitatie, aan de eischen, bij de wet gesteld, voldoet. Wordt besloten aan gedeputeerde Staten te adviseren aan geen geneeskundige te Gemert te vergunnen geneesmiddelen te leveren, doch, voor het geval het mogt blijken dat eene toelage van *f* 800 voor het waarnemen der armenpraktijk niet voldoende is, het gemeentebestuur in overweging te geven die som te verhoogen.

Verslag arbeiders woningen.

Door dr. Roosenburg wordt, namens de Commissie in de vorige vergadering benoemd om een leiddraad te ontwerpen, waarnaar de arbeiderswoningen kunnen gebouwd worden, verslag uitgebragt, waarna eene gedachtenwisseling plaats heeft omtrent den aard der voorgestelde bepalingen, die over het geheel als te algemeen beschouwd worden. Eenige leden vinden bezwaar in het stellen van algemeene bepalingen bij het verschil van plaatselijke toestanden. De benaming van arbeiderswoningen acht men niet geschikt, ook meent men dat het toezenden van een leiddraad aan de gemeentebesturen om plaatselijke verordeningen op het bouwen van arbeiderswoningen in het leven te roepen, geen resultaat zal opleveren, zoolang geene algemeene wet op de hygiène bestaat. Men komt derhalve tot het besluit aan het voorstel vooreerst geen gevolg te geven.

Verslag winkel visitatie.

De Secretaris brengt verslag uit over de visitatien der apotheken in 1879, waaraan het volgende is ontleend:

In de beide provinciën werden gevisiteerd 160 apotheken en 1 droogistwinkel.

96 bij geneeskundigen
64 „ apothekers
1 „ droogistwinkel, waarvan

In Noord-Brabant 117 { 94 bij geneeskundigen, 23 „ apothekers, 1 drogistwinkel.

In Limburg 43 { 2 bij geneeskundigen, 41 „ apothekers.

		Voldoende	Onvoldoende
NOORD-BRABANT.	*Geneeskundigen*:	90	4
	Apothekers:	22	1
	Drogistwinkel:	1	„
LIMBURG.	*Geneeskundigen*:	1	1
	Apothekers:	37	4.

Dr. van den Bogaert bespreekt de behoefte aan verloskundige hulp in Noord-Brabant. Van de 184 gemeenten zijn 96 zonder geneeskundige of vroedvrouw. Geene provincie in ons Vaderland is in dat opzicht zoo ongunstig bedeeld. Dientengevolge worden veeltijds barenden door onbevoegde personen bijgestaan, waarvan de nadeelige gevolgen niet achterwege blijven. In de laatste tien jaren nam het aantal levenloos aangegevenen in Noord-Brabant, in verhouding tot het aantal geboorten, meer dan in andere provinciën toe. In het jaar 1869 was het getal geboorten 13772 met 737 levenloos aangegevenen voor en in 1878 kwamen bij 15538 geboorten 987 levenloos aangegevenen voor. Het aantal levenloos aangegevenen op plaatsen, waar verloskundige hulp ontbreekt, bedraagt in verhouding tot de bevolking ongeveer het dubbelde cijfer van die gemeenten, waar die hulp aanwezig is. Wenschelijk ware het, te weten of die ongunstige verhouding het gevolg is van gemis aan bevoegde verloskundige hulp. Spreker meent dat een onderzoek kan worden ingesteld, indien de ambtenaar van den burgerlijken stand bij elke aangifte van geboorte of van een levenloos aangegevene de vraag stelt: Wie heeft de verloskundige hulp verleend? De uitkomst kan vervolgens op de maandelijksche sterftelijst in de kolom aanmerkingen worden vermeld en achter het op dien staat voorkomende nummer der levenloos aangegevenen, eene aanteekening worden geplaatst.

Behoefte aan verloskundige hulp.

Na eene woordenwisseling tusschen dr. Godefroi, mr. van den Acker en dr. van den Bogaert over de wijze, waarop het onderzoek kan worden ingesteld en over het bezwaar, dat de vraag van den ambtenaar van den burgerlijken stand veelal niet zal worden beantwoord, omdat de aangever daartoe niet verpligt is, wordt besloten, dat de Raad zich tot den Commissaris des Konings in Noord-Brabant zal wenden met het verzoek, dat aan de Gemeentebesturen zal worden opgedragen de noodige aanteekeningen op de maandelijksche sterftelijst (Staat G) te laten doen.

Dr. Roosenburg wenscht, naar aanleiding der geschriften van prof. Fokker en den heer Pierson een woord in het midden te brengen over de regeling der prostitutie.

Regeling der prostitutie.

Hij zegt een voorstander van het sanitair toezicht te zijn, dat, wordt het behoorlijk uitgeoefend, degelijke resultaten oplevert. Met alle ten dienste staande middelen wenscht hij mede te werken tot uitroeijing van syphilis en beschouwt eene strenge controle als het aangewezen middel. Hij vertrouwt dat de meeste medici zijn gevoelen deelen en stelt voor dat de geneeskundige Raad zich tot de Hooge Regering wende met verzoek in overweging te nemen om het sanitair toezicht op de prostitutie bij

eene wet te regelen. Mr. van den Acker kan zich met het voorstel van dr. Roosenburg niet vereenigen. Hij betwijfelt of het sanitair toezicht die resultaten oplevert, welke men zich er van voorstelt. De statistiek heeft hem ten dien aanzien niet overtuigd. Te Harderwijk deden zich, vóór er toezicht bestond, minder gevallen van syphilis voor, dan toen het werd toegepast. Ook uit een moreel oogpunt is hij er niet voor dat door den staat het sanitair toezicht wordt ingevoerd. Hij meent tevens dat eene wettelijke regeling, vooral in de toepassing, moeijelijk is.

Dr. Godefroi zegt dat het hier geldt de syphilis te bestrijden en dat het de pligt is van den medicus om daarvoor maatregelen te beramen. Hij houdt eene algemeene wet op het sanitair toezicht noodzakelijk.

De heer Ruijsch meent uit eigene ervaring als bataljons arts de overtuiging te bezitten, dat het sanitair toezicht zeer gunstig werkt, in welke overtuiging hij wordt versterkt door de ondervinding dat het karakter der ziekte bij het garnizoen te Amsterdam, waar geen toezicht van gemeentewege bestaat, in het algemeen heviger is dan te 's Hage, waar wel toezicht bestaat, terwijl het aantal lijders aan syphilis in 1878 en 1879 te Amsterdam, per cents gewijze tot de sterkte van het garnizoen, meer dan dubbel zoo groot was als te 's Hage.

Hierna wordt het voorstel van dr. Roosenburg in omvraag gebragt en dienovereenkomstig besloten.

Het brengen van lijken in kerken.

Dr. Godefroi deelt mede vernomen te hebben dat weldra te 's Hertogenbosch de lijken vóór het ter aarde bestellen in de R. C. kerken zullen gebragt worden. Hij acht dit in strijd met de hygiene en voorziet daarvan nadeelige gevolgen, vooral omdat bij overlijden aan besmettelijke ziekten, de aangifte niet naar waarheid zal geschieden. Hij wijst op een geval van overlijden in de nabijheid van 's Hertogenbosch, waarvan door den geneeskundige, die den zieke had behandeld, eene verklaring was afgegeven, dat de persoon aan typhus was overleden en het lijk niet in de kerk mogt gebragt worden. De bloedverwanten hadden toen een ander geneeskundige geroepen, die verklaarde dat de oorzaak van den dood geen typhus was, waarop het lijk in de kerk gebragt werd.

De Voorzitter zegt dat het hem nog onbekend is dat het voornemen bestaat om te 's Hertogenbosch de lijken in de kerken te brengen, dat hij, uit een hygienisch oogpunt geen voorstander is van het plaatsen van lijken in kerken, doch in sommige gevallen er geen bezwaar in ziet. De heer Landman deelt mede, dat te platte lande meermalen lijken met ontbindingsverschijnselen in de kerken geplaatst worden.

Nadat door den Voorzitter was te kennen gegeven dat, bij het heerschen van besmettelijke ziekten, hij meermalen aan de geestelijke overheid verzocht de lijken niet in de kerken te brengen en aan dat verzoek steeds werd voldaan, wordt goedgevonden de behandeling dezer aangelegenheid aan de zorg van den inspecteur over te laten.

Niets meer aan de orde zijnde, sluit de Voorzitter de vergadering.

Aldus voorloopig vastgesteld.

Dr. INGEN-HOUSZ.
Dr. VAN DEN BOGAERT.

VERBETERING.

Op blz. 306 regel 19 van boven staat: „dat het even te voren door haar gewijzigde en aangenomen art. 6." enz. Dit moet aldus worden veranderd : *toen zij daarna art.* 6 *zooals het nu luidt aannam, dat dit artikel* enz.

VERZAMELING VAN STUKKEN

BETREFFENDE HET

GENEESKUNDIG STAATSTOEZICHT

IN NEDERLAND.

(Uitgegeven door de inspecteurs en adjunct-inspecteurs voor het geneeskundig Staatstoezicht.)

1880.

's GRAVENHAGE,
MENSING & VISSER.
1880.

110691A

INHOUD.

Bladz.

N°. 1. Zamenstelling van de geneeskundige Raden op 1 Januari 1880. 1.

N°. 2. Circulaire van gedeputeerde Staten van Zeeland van 9 Januari aan de gemeentebesturen betreffende *verklaring van overlijden* en *doodschouw* . . . . . 10.

N°. 3. Koninklijk besluit van 22 Januari 1880, n°. 8, betreffende benoeming in een geneeskundigen Raad (*Staatscour.* 24 Januari) . 11.

N°. 4. Brief van den commissaris des Konings in Noord-Brabant van 28 Januari aan de gemeentebesturen, ten geleide van eenen brief van den geneeskundigen Raad voor Noord-Brabant en Limburg van 29 Dec. 1879 *over levenloos aangegevenen* . . . . . 11.

N°. 5. Kon. besluit van 13 Februari n°. 6 betreffende toelagen aan de geneeskundige Raden . . . . . 12.

N°. 6. Kon. besluit van 13 Februari n°. 7 betreffende toelagen aan bureaux voor vaccinatie . . . . . 13.

N°. 7. Kon. besluit van 3 Maart 1880, n°. 5, betreffende benoeming in een geneeskundigen Raad (*Staatscour.* 5 Maart) . . . . . 14.

N°. 8. Bekendmaking van den minister van waterstaat, handel en nijverheid betreffende het vervoer van ontplofbare, ontvlambare en *vergiftige stoffen.* (*Staatscour.* 18 Maart) . . . . . 14.

N°. 9. Brief van gedeputeerde Staten van Noord-Brabant van 24 Maart, aan de gemeentebesturen, betreffende gelegenheid tot *koepokinenting* volgens art. 18 der epidemiewet . . . . . 20.

N°. 10. Brief van den geneeskundigen inspecteur voor Friesland en Groningen van 2 April aan de gemeentebesturen in de provinciën Friesland en Groningen over toezicht op het *slachten van paarden.* 20.

N°. 11. Brief van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen van 4 April aan de gemeentebesturen in de provinciën Friesland en Groningen over inrichtingen tot *verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten* . . . . . 21.

Bladz.

N°. 12. Brief van den geneeskundigen inspecteur voor Friesland en Groningen aan de gemeentebesturen in die provinciën over het *ruimen van graven* . . . . . 22.

N°. 13. Besluit van gedeputeerde Staten van Gelderland van 21 Januari betreffende maatregelen, naar aanleiding van overstroomingen. 23.

N°. 14. Aanschrijving van den commissaris des Konings in Utrecht van 27 Januari, aan de gemeentebesturen, betreffende maatregelen tegen besmettelijke ziekten . . . . . 23.

N°. 15. Circulaire van den commissaris des Konings in Limburg van 27 Januari, aan de gemeentebesturen, betreffende opgaven aan den geneeskundigen inspecteur . . . . . 24.

N°. 16. Circulaire van den commissaris des Konings in Limburg van 6 Februari, aan de gemeentebesturen, betreffende art. 4 der *begraafwet*. 25.

N°. 17. Besluit van gedeputeerde Staten van Gelderland van 18 Februari betreffende het *begraven van onvoldragen vruchten* . . . . . 25.

N°. 18. Circulaire van den commissaris des Konings in Limburg van 16 Maart, aan de gemeentebesturen, betreffende *opgaven van vaccinatiën*. 26.

N°. 19. Verslag van het onderzoek der openbare *drinkwater*-gelegenheden in de verschillende gemeenten der provincie Zeeland, door den geneeskundigen Raad voor Zeeland . . . . . 26.

N°. 21. Aanschrijving van den commissaris des Konings in Utrecht van 8 April, aan de gemeentebesturen, betreffende de *maandelijksche sterftelijst* . . . . . 29.

N°. 22. Wet van 23 April (*Stbl.* n°. 65) tot aanvulling van art. 2 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60), regelende de uitoefening der geneeskunst . . . . . 31.

N°. 23. Circulaire van den commissaris des Konings in Limburg, van 7 Mei, aan de burgemeesters, betreffende art 20 der *begraafwet* . 31.

N°. 24. Kon. besluit van 18 Mei 1880, n°. 27, betreffende benoeming in een geneeskundigen Raad (*Staatscour.* 21 Mei) . . . . . 32.

N°. 25. Circulaire van den commissaris des Konings in Limburg van 22 Mei, aan de burgemeesters, betreffende de *epidemiewet* . . . 32.

N°. 26. Circulaire van den commissaris des Konings in Limburg van 26 Mei, aan de burgemeesters, houdende kennisgeving van het heerschen der *pokken* in Limburg . . . . . 33.

N°. 27. Aanschrijving van gedeputeerde Staten in de provincie Utrecht, van 27 Mei, betreffende maatregelen tegen de verspreiding van *pokken*. 34.

Bladz.

N°. 28. Brief van den minister van Binnenlandsche Zaken van 5 Juni, La. E., afd M.P., aan de geneeskundige inspecteurs, betreffende onderzoek van *steranijs*. . . . . 35.

N°. 29. Brief van den geneeskundigen inspecteur voor Zeeland aan de geneeskundigen, van 10 Juni, betreffende het kennisgeven van gevallen van besmettelijke ziekte . . . . . 36.

N°. 30. Circulaire van den commissaris des Konings in Zeeland, van 11 Juni, aan de gemeentebesturen, betreffende *koepokinenting* . . 37.

N°. 31. Circulaire van den commissaris des Konings in Limburg van 15 Juni, aan de gemeentebesturen, betreffende *koepokinenting* . . 38.

N°. 32. Circulaire van den commissaris des Konings in Zeeland aan de gemeentebesturen, van 2 Juni, betreffende *koepokinenting*. . . 38.

N°. 33. Circulaire van den commissaris des Konings in Limburg, aan de gemeentebesturen, van 29 Juni, betreffende *maatregelen tegen pokken* . . . . . 39.

N°. 34. Beschikking van den minister van Oorlog van 30 Juni, 1e afd., n°. 87, betreffende de *verplaatsing van militairen en het verleenen van verlof* . . . . . 40.

N°. 35. Circulaire van den commissaris des Konings in Zeeland van 12 Juli, aan de burgemeesters, betreffende *pokken* . . . . . 41.

N°. 36. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zeeland, gehouden 4 Juni 1880 . . . . . 41.

N°. 37. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Overijsel en Drente, gehouden 26 Juni 1880 . . . . . 55.

N°. 38. Kon. besluit van 3 Juli, n°. 25, houdende benoeming van geneeskundigen, belast met het *gezondheidsonderzoek van schepen* . . 69.

N°. 39. Uittreksel uit het Kon. besluit van 31 Juli (*Stbl.* n°. 21), houdende bepalingen ter verzekering van de veiligheid der reizigers met openbare middelen van vervoer . . . . . 69.

N°. 40. Kon. besluit van 8 Augustus, n°. 9, betreffende het verleenen van vergunning aan officieren van gezondheid tot uitoefening van geneeskunst bij niet-militairen . . . . . 70.

N°. 41. Kon. besluit van 25 Augustus, n°. 3, houdende benoeming in een geneeskundigen Raad . . . . . 71.

N°. 42. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht, gehouden den 1 Julij 1880 . . . . . 71.

BIJLAGE. Rapport van de commissie belast met het toezicht op den verkoop van z.g. geheime geneesmiddelen in de provincie Utrecht. . . . . 90.

Bladz.

N°. 43. Verslag van eene commissie uit den geneeskundigen Raad vóor Friesland en Groningen omtrent voorziening in de behoefte aan animale vaccine . . . . . 92.

N°. 44. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor de provincie Noord-Holland, gehouden den 1 Junij 1880 . . . . . 89.

Bijlage I. Verslag van de commissie betreffende de kwestie der zoogenaamde „geheime geneesmiddelen" . . . . . 108.

Bijlage II. Verslag van het onderzoek van drinkwater bij het hygienisch schoolonderzoek in Juni 1879 . . . . . 118.

N°. 45. Vergadering van den den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen, gehouden den 21 Juli 1880 . . . . . 119.

N°. 46. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Noord-Brabant en Limburg van 28 Juni 1880 . . . . . 134.

N°. 47. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zuid-Holland, den 15 Juli 1880 . . . . . 155.

N°. 48. Kon. besluit van 2 October, n°. 14, houdende eervol ontslag aan een geneeskundige, belast met het gezondheidsonderzoek van schepen . . . . . 183.

N°. 49. Kon. besluit van 2 October, n°. 15, houdende ontslag van een plaatsvervangend lid van een geneeskundigen Raad . . . . 183.

N°. 50. Circulaire van gedeputeerde Staten van Friesland, van 8 October, aan de gemeentebesturen, betreffende *overleg met den geneeskundigen inspecteur* . . . . . 183.

N°. 51. Kon. besluit van 30 October 1880, n°. 17, houdende ontslag van twee leden van geneeskundige Raden . . . . . 184.

N°. 52. Brief van den geneeskundigen Raad voor Noord-Holland van 9 Juni, aan de burgemeesters en de geneeskundigen in die provincie betreffende maatregelen tegen *pokken* . . . . . 185.

N°. 53. Besluit van gedeputeerde Staten van Gelderland van 17 Augustus 1880, betreffende het *begraven van vee* . . . . . 186.

N°. 54. Brief van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen, van 12 November, aan de gemeentebesturen en de geneeskundigen in die provinciën, betreffende toepassing der wet van 4 December 1872, *Stbl.* n°. 134 . . . . . 188.

N°. 55. Kon. besluit van 21 November 1884, n°. 8, betreffende een geneeskundige, belast met het gezondheidsonderzoek van zeeschepen . . . . . 191.

Bladz.

N°. 56. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zeeland, gehouden 15 November 1880 . . . . . 191.

BIJLAGE. Minima-lijst, vastgesteld door den geneeskundigen Raad voor Zeeland, 15 November 1880 . . . . . 206.

N°. 57. Besluit van gedeputeerde Staten van Gelderland, van 7 December, betreffende verklaringen van *doodschouw* . . . . . 213.

N°. 58. Brief van den minister van Binnenlandsche Zaken aan de geneeskundige inspecteurs, van 16 December, betreffende vrijstelling van briefport. . . . . 214.

N°. 59. Kon. besluit van 19 December, n°. 79, houdende benoeming van leden in de geneeskundige Raden . . . . . 214.

N°. 60. Beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van 27 December, houdende benoeming van secretarissen bij de geneeskundige Raden . . . . . 217.

N°. 61. Circulaire van den commissaris des Konings in Limburg, van 27 December, aan de gemeentebesturen, betreffende drinkwater. . 218.

N°. 62. Circulaire van den commissaris des Konings in Limburg, van 29 December, aan de gemeentebesturen, betreffende vleesch van verdronken vee . . . . . 219.

N°. 63. Circulaire van den commissaris des Konings in Limburg, van 31 December, aan de gemeentebesturen, ten geleide van een schrijven van den geneeskundigen adjunct-inspecteur voor Noord-Brabant en Limburg, betreffende *gezondheidsmaatregelen* . . . . . 219.

N°. 64. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor de provincie Noord-Holland, 14 December 1880 . . . . . 221.

BIJLAGE I. Rapport omtrent het onderzoek van schoollokalen. 234.

BIJLAGE II. Verslag van het onderzoek van drinkwater bij het hygieinisch schoolonderzoek in Mei en Juni 1880 . . . . 235.

N°. 65. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Noord-Brabant en Limburg, gehouden 20 December 1880. . . . . 236.

N°. 66. Aanschrijving van gedeputeerde Staten van Gelderland van 9 December, aan de gemeentebesturen, betreffende *doodschouw* . . 256.

N°. 67. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Overijsel en Drente, gehouden 27 November 1880 . . . . . 256.

BIJLAGE. Verslag van de visitatiën der apotheken in Overijsel en Drente in 1880 . . . . . 275.

Bladz.

N°. 68. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht, gehouden 14 December 1880 . . . . . 276.

N°. 69. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen, gehouden den 30 December 1880 . . . . . 300.

N°. 70. Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zuid-Holland, den 28 December 1880 . . . . . 315.

BIJLAGE. Overzicht der uitkomsten van het onderzoek van apotheken, van den voorraad van geneesmiddelen bij geneeskundigen en van winkels van drogisten in Zuid-Holland in 1880. 330.

DRUKFOUTEN.

Op blz. 4 zijn twee regels weggevallen. Aan de namen der plaatsvervangende leden moet worden toegevoegd:

Prof. dr. J. Bosscha, te Delft . . . . . 1882.

Mr. G. A. van Hamel, te 's Gravenhage . . . . 1880.

Op blz. 14 bij n°. 8 staat 14 Maart, dit moet zijn 18 Maart.

VERZAMELING VAN STUKKEN

BETREFFENDE HET

GENEESKUNDIG STAATSTOEZICHT

IN NEDERLAND.

1880.

N°. 1. *Zamenstelling van de geneeskundige Raden op* 1 *Januari* 1880.

VOOR DE PROVINCIËN NOORD-BRABANT EN LIMBURG.

Voorzitter: de inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor Noord-Brabant en Limburg (dr. A. F. J. Ingen-Housz, te Breda).
Secretaris: Dr. E. A. P. van den Bogaert, te 's Hertogenbosch.

Leden:

	Treden af 31 Dec. v. h. jaar:
De adjunct inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor Noord-Brabant en Limburg (W. P. Ruijsch).	
Dr. M. M. Sonnen, te Echt	1882
Dr. E. A. P. van den Bogaert, te 's Hertogenbosch	1882
Dr. H. P. van den Bergh, te Veghel	1882
Dr. J. J. Roosenburg, te 's Bosch	1881
Dr. J. J. van Roosmalen, Ravenstein	1881
N. J. B. Landman, heel- en verloskundige, te Helvoirt	1881
Dr. I. P. H. van de Loo, te Venlo	1880
Dr. M. J. Godefroi, te 's Hertogenbosch	1880
Dr. P. J. W. Bijnen, te Breda	1880
J. Steijns, apotheker te Maastricht	1882
F. A. Haan, apotheker te Roermond	1882
P. J. Roersch, apotheker te Maastricht	1881
J. B. F. van Gils, apotheker te Waalwijk	1880

L. F. A. van der Grinten, apotheker te Venlo 1880
Mr. M. A. van den Acker, Raadsheer in het gerechtshof te 's Bosch 1880

Plaatsvervangende Leden:

Dr. C. H. G. H. Leurs, te Roermond 1882
Dr. P. R. van Mierlo, te Breda 1882
Dr. B. J. Holster, te Klundert. 1882
Dr. F. B. G. Kieckens, heel- en vroedmeester, te Tilburg . . . 1882
L. F. van Cleef, arts, te Venlo 1882
Dr. E. Wintgens, te Heerlen 1882
H. Z. Wolterson, gep. Officier van gezondheid, te Maastricht . . 1881
Dr. A. E. Goossens, te Venlo 1881
Dr. I. H. A. Haffmans, te Roermond 1881
H. M. E. J. Steijns, apotheker, te Helmond 1882
P. J. Kijn, apotheker, te Hertogenbosch 1881
A. F. A Maassen, apotheker, te Breda 1880
W. P. A. Ten Bosch, apotheker, te 's Hertogenbosch 1880
Mr. I. H. E. Wijnans, Rechter in de arrondissements rechtbank, te Maastricht 1880

Corresponderende Leden:

Dr. L. Th. Pompe te Rosmalen; Dr. F. van Hal te Vught; H. Pijls burgemeester te Maastricht; L. van Driel te Stratum; Dr. F. Pastoors te Deurne; H. C. van Aart, heel- en vroedmeester te Boxtel; J. de Kruijff, hoofd-ingeneur van den waterstaat te Maastricht (treden af 31 December 1880); Dr. H. G. J. Bolsius te Schijndel; J. H. O. Spronck, heel- en vroedmeester te Beek; Jhr. Mr. de Grez te 's Bosch; A. J. Janné te Roermond (treden af 31 December 1881).

VOOR DE PROVINCIËN GELDERLAND EN UTRECHT.

Voorzitter: de inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor de provinciën Gelderland en Utrecht (H. L. Verspijck, te Utrecht).
Secretaris: dr. J. G. De Voogt, te Arnhem.

Leden:

Treden af 31 Dec. v. h. jaar:

De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor de provinciën Gelderland en Utrecht (dr. A. E. Post, te Arnhem).
Dr. H. F. Thijssen, te Arnhem 1880

Dr. C. D. L Hanegraaff, te Arnhem 1880
W. J. L. Verbeek, te Wijk bij Duurstede 1880
Dr. F. P. Küthe, te Tiel 1881
Dr. J. B. Dompeling, te Utrecht 1881
Prof. Dr. G. van Overbeek de Meyer, te Utrecht 1881
Dr. P. A. van der Ketten, te Beek 1882
P. A. Verouden, te Terborgh 1882
Dr. J. H. Coolhaas, te Amerongen 1882
Dr. A. H. van Andel, te Zutfen 1882
Dr. H. van de Stadt, te Arnhem 1880
R. J. Opwyrda, apotheker, te Nijmegen. 1880
F. D. Fontein, apotheker, te Utrecht 1880
A. W. C. Pilgrim, apotheker, te Arnhem 1882
W. C. Holm, apotheker, te Zeist 1882
Mr. C. P. Henny, president van het gerechtshof, te Arnhem . . 1880

Plaatsvervangende Leden:

Dr. H. W. van Rhijn, te Zutfen 1880
Dr. D. de Bruijn, te Mijdrecht 1880
Dr. E. D. Cartier van Dissel, te Lochem 1880
Dr. G. H. de Feijfer, te De Bilt. 1881
Dr. T. A. van Schermbeek, te Utrecht 1881
Dr. C. J. van Duyl, te Nijmegen 1881
Dr. J. G. de Voogt, te Arnhem 1882
D. Gautvoort, plattel. heel- en vroedmeester te Neede 1882
Dr. J. C. van Eeten, te Utrecht 1882
Prof. Dr. L. C. van Goudoever, te Utrecht 1882
Dr. J. J. Homoet, te Arnhem 1882
Dr. P. Mazirel, te Elburg 1882
G. L. Tjeenk Willink, apotheker, te Zutfen 1880
I. H. van Harinxma, apotheker, te Utrecht 1880
Dr. F. C. E. van Embden, apotheker, te Utrecht 1882
Prof. Dr. H. Wefers Bettink, te Utrecht 1882
Mr. W. R. Boer, burgemeester van Utrecht, te Utrecht 1880

VOOR DE PROVINCIE ZUID-HOLLAND.

Voorzitter: De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor de provincie Zuid-Holland (dr. L. J. Egeling, te 's Gravenhage).
Secretaris: dr. C. P. Pous Koolhaas, te 's Gravenhage.

Leden:

	Treden af 31 Dec. v. h. jaar:
De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig staatstoezicht voor de provincie Zuid-Holland (dr. B. Carsten te 's Gravenhage).	
Prof. dr. J. C. G. Evers, te 's Gravenhage	1880
Dr. P. M. Mess, te Scheveningen	1880
Dr. C. J. Snijders, te 's Gravesande	1880
Dr. C. J. Vaillant, te Schiedam	1880
W. A. G. Kapteyn, heel- en vroedmeester te Nieuwveen	1880
Dr. J. N. Ramaer, te 's Gravenhage	1881
J. Thorn Leeson, heel- vroedmeester te Stad aan 't Haringvliet	1881
Dr. H. Boursse Wils, te Leiden	1882
Dr. F. J. I. Schmidt, te Rotterdam	1882
G. J. Jacobson, oud-apotheker, te Schiedam	1880
J. C. Th. Vigelius, apotheker, te 's Gravenhage	1881
W. Robertson Az., apotheker te Rotterdam	1881
F. J. Moet, apotheker, te 's Gravenhage	1882
Mr. J. G. Patijn, officier van Justitie, te 's Gravenhage.	1880

Plaatsvervangende Leden:

J. Broeksmit, heel- en vroedmeester, te Zwijndrecht	1880
Dr. J. A. Delhez, te Dordrecht	1880
Dr. P. J. A. H. Vermeulen, te Delft	1881
Dr. F. J. Dupont, te Rotterdam	1881
Dr. T. H. Blom Coster, te 's Gravenhage	1882
Dr. H. van Vollenhoven, te Rotterdam	1882
Dr. J. Vroesom de Haan, te Rotterdam	1882
Prof. dr. G. D. L. Huet, te Leiden	1882
A. van Scherpenzeel, apotheker, te Schoonhoven	1880
J. A. J. van de Ven, apotheker te Dordrecht	1880
J. C. Huijsman, apotheker, te Brielle	1881
A. C. Cramer, oud-apotheker, te Rotterdam	1881
W. A. L. Legebeke, apotheker, te Rotterdam	1881
G. W. Boot, apotheker, te Gorkum	1882
Prof. dr. E. A. van der Burg, te Leiden	1882

Corresponderende Leden:

Dr. A. W. van Meegen te Vlaardingen; dr. P. M. S. Kros te Nieuw-Lekkerland; J. Bosser, heel- en vroedmeester te 's Gravendeel (treden af

31 December 1880); dr. J. C. ten Noever de Brauw te Woerden; T. A. Donkersloot, heel- en vroedmeester te Rhoon; dr. D. G. Winkler te Vianen; dr. A. C. Bos te Ridderkerk; dr. T. Breesnee te Sommelsdijk; H. J. Peppink, heel- en vroedmeester te Spijkenisse (treden af December 1882).

Voor de provincie Noord-Holland.

Voorzitter: De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht in de provincie Noord-Holland (dr. J. Penn, te Hilversum.)
Secretaris: dr. G. A. N. Allebé, te Amsterdam.

Leden:

	Treden af 31 Dec. v. h. jaar:
De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht in de provincie Noord-Holland (dr. I. Teixeira de Mattos, te Amsterdam.)	
Dr. A. H. J. de Bordes, te Hoorn	1880
Dr. C. J. de Lange, te Alkmaar	1880
P. H. Vorstman, te Amsterdam	1880
Dr. C. E. Heijnsius, te Amsterdam	1881
Dr. E. H. G. Thijssen, te Amsterdam	1881
Dr. J. Zeeman, te Amsterdam	1881
Dr. J. F. van Hengel, te Hilversum	1882
P. van Vollenhoven, te Amsterdam	1882
Dr. P. van Reijsen, te Haarlem	1882
Prof. W. Stoeder, te Amsterdam	1880
A. Stellingwerff, te Amsterdam	1881
H. R. de Holl, te Texel	1881
J. Venster, te Helder	1882
J. Swens, te Haarlem	1882
Mr. C. M. J. Willeumier, Amsterdam	1880

Plaatsvervangende Leden:

Dr. L. Scheltema Beduin, te Amsterdam	1880
Dr. J. Haremaker, te Helder	1880
J. Hanou, te Sint Maarten	1880
Dr. G. A. N. Allebé, te Amsterdam	1881
Dr. J. van Geuns, oud-hoogleeraar, te Amsterdam	1881
Dr. W. J. F. Nuijens, te Westwoud	1881

Leden:

	Treden af 31 Dec. v. h. jaar:
De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig staatstoezicht voor de provincie Zuid-Holland (dr. B. Carsten te 's Gravenhage).	
Prof. dr. J. C. G. Evers, te 's Gravenhage	1880
Dr. P. M. Mess, te Scheveningen	1880
Dr. C. J. Snijders, te 's Gravesande	1880
Dr. C. J. Vaillant, te Schiedam	1880
W. A. G. Kapteyn, heel- en vroedmeester te Nieuwveen	1880
Dr. J. N. Ramaer, te 's Gravenhage	1881
J. Thorn Leeson, heel- vroedmeester te Stad aan 't Haringvliet	1881
Dr. H. Bourse Wils, te Leiden	1882
Dr. F. J. I. Schmidt, te Rotterdam	1882
G. J. Jacobson, oud-apotheker, te Schiedam	1880
J. C. Th. Vigelius, apotheker, te 's Gravenhage	1881
W. Robertson Az., apotheker te Rotterdam	1881
F. J. Moet, apotheker, te 's Gravenhage	1882
Mr. J. G. Patijn, officier van Justitie, te 's Gravenhage.	1880

Plaatsvervangende Leden:

J. Broeksmit, heel- en vroedmeester, te Zwijndrecht	1880
Dr. J. A. Delhez, te Dordrecht	1880
Dr. P. J. A. H. Vermeulen, te Delft	1881
Dr. F. J. Dupont, te Rotterdam	1881
Dr. T. H. Blom Coster, te 's Gravenhage	1882
Dr. H. van Vollenhoven, te Rotterdam	1882
Dr. J. Vroesom de Haan, te Rotterdam	1882
Prof. dr. G. D. L. Huet, te Leiden	1882
A. van Scherpenzeel, apotheker, te Schoonhoven	1880
J. A. J. van de Ven, apotheker te Dordrecht	1880
J. C. Huijsman, apotheker, te Brielle	1881
A. C. Cramer, oud-apotheker, te Rotterdam	1881
W. A. L. Legebeke, apotheker, te Rotterdam	1881
G. W. Boot, apotheker, te Gorkum	1882
Prof. dr. E. A. van der Burg, te Leiden	1882

Corresponderende Leden:

Dr. A. W. van Meegen te Vlaardingen; dr. P. M. S. Kros te Nieuw-Lekkerland; J. Bosser, heel- en vroedmeester te 's Gravendeel (treden af

31 December 1880); dr. J. C. ten Noever de Brauw te Woerden; T. A. Donkersloot, heel- en vroedmeester te Rhoon; dr. D. G. Winkler te Vianen; dr. A. C. Bos te Ridderkerk; dr. T. Breesnee te Sommelsdijk; H. J. Peppink, heel- en vroedmeester te Spijkenisse (treden af December 1882).

Voor de provincie Noord-Holland.

Voorzitter: De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht in de provincie Noord-Holland (dr. J. Penn, te Hilversum.)
Secretaris: dr. G. A. N. Allebé, te Amsterdam.

Leden:

	Treden af 31 Dec. v. h. jaar:
De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht in de provincie Noord-Holland (dr. I. Teixeira de Mattos, te Amsterdam.)	
Dr. A. H. J. de Bordes, te Hoorn	1880
Dr. C. J. de Lange, te Alkmaar	1880
P. H. Vorstman, te Amsterdam	1880
Dr. C. E. Heijnsius, te Amsterdam	1881
Dr. E. H. G. Thijssen, te Amsterdam	1881
Dr. J. Zeeman, te Amsterdam	1881
Dr. J. F. van Hengel, te Hilversum	1882
P. van Vollenhoven, te Amsterdam	1882
Dr. P. van Reijsen, te Haarlem	1882
Prof. W. Stoeder, te Amsterdam	1880
A. Stellingwerff, te Amsterdam	1881
H. R. de Holl, te Texel	1881
J. Venster, te Helder	1882
J. Swens, te Haarlem	1882
Mr. C. M. J. Willeumier, Amsterdam	1880

Plaatsvervangende Leden:

Dr. L. Scheltema Beduin, te Amsterdam	1880
Dr. J. Haremaker, te Helder	1880
J. Hanou, te Sint Maarten	1880
Dr. G. A. N. Allebé, te Amsterdam	1881
Dr. J. van Geuns, oud-hoogleeraar, te Amsterdam	1881
Dr. W. J. F. Nuijens, te Westwoud	1881

Dr. P. J. Hollman, te Edam 1881
Dr. A. van der Boon, te Zaandam 1882
Prof. Dr. A. H. Israëls, te Amsterdam 1882
G. C. van Balen Blanken, te Sijbecarspel 1882
Dr. C. B. Tilanus, oud-hoogleeraar, te Amsterdam 1882
G. J. van Hoolwerff, te Hoorn 1880
I. C. Kruseman, te Haarlem 1881
C. W. Bruinvis, te Alkmaar 1881
A. H. Walter, te Amsterdam 1881
J. Polak, te Amsterdam 1882
P. Kruijsse, te Amsterdam 1882
Dr. P. Ankersmit, te Amsterdam 1882
Prof Dr. J. W. Gunning, te Amsterdam 1880
Mr. A. van Eyk Bijleveld 1880

Corresponderende Leden:

Mr. H. A. Land te Haarlem (treedt af Mei 1880); W. Schutte te Nederhorst den Berg, W. M. Logeman te Haarlem, J. Huffnagell te 's Gravenhage, dr. C. P. van der Lee te Purmerend en Ph. S. Frank te Haarlem (treden af Nov. 1881); mr. H. Jacobi te Haarlem, dr. J. Mulder te Zaandijk en prof. dr. W. M. Gunning te Amsterdam (treden af Nov. 1882).

VOOR DE PROVINCIËN FRIESLAND EN GRONINGEN:

Voorzitter: De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor de provinciën Friesland en Groningen (Dr. L. Ali Cohen te Groningen).
Secretaris: Dr. S. Sr. Coronel te Leeuwarden.

Leden:

	Treedt af 31 Dec. v. h. jaar:
De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor Friesland en Groningen (dr. A. Meursinge, te Leeuwarden.)	
Dr. B. Bokma de Boer, te Holwerd	1880
Dr. R. J. Tellegen, te Groningen	1880
Dr. E. D. H. Schutter, te Aduard	1880
Dr. A. H. Swaagman, te Groningen	1880
Dr. J. Baart de la Faille, te Groningen	1881
Dr. A. G. Meder, te Noordhorn	1881
Th. Beekhuis, heel- en vroedmeester te Wirdum	1881
Dr. S. K. de Waard, te Grijpskerk	1882
Dr. W. H. M. Sänger, hoogleeraar te Groningen.	1882
J. Menno Huizinga, arts te Harlingen	1882
K. Canter Visscher, apotheker te Bolsward	1880

G. Haima van de Wal, apotheker te Franeker 1881
H. Bennema Jz., apotheker te Groningen 1882
Dr. P. C. Plugge, hoogleeraar te Groningen 1882
J. Posthuma, apotheker te Dragten 1882
Mr. W. Modderman, hoogleeraar te Groningen 1880
Dr. J. Ariëns Kappers, phil. nat. et pharm. doctor, te Groningen. 1882

Plaatsvervangende Leden:

Dr. W. H. Idzerda, lid van de 2e Kamer d. S. G. te Akkrum . 1880
Dr. Al. J. Born, te Groningen 1880
Dr. J. Baart de la Faille, te Leeuwarden 1880
Dr. D. Huizinga, hoogleeraar te Groningen. 1881
Dr. L. Trip, te Delfzijl 1881
Dr. S. Sr. Coronel, te Leeuwarden 1881
Dr. B. Verver, te Sneek 1881
L. Th. Brunsveld van Hulten, heel- en vroedmeester te Loppersum. 1882
Dr. Th. Haakma Tresling, te Winschoten 1882
Dr. A. P. Fokker, hoogleeraar te Groningen 1882
Dr. J. S. Wichers Ez., te Groningen. 1882
Dr. N. Lobry van Troostenburg de Bruijn, te Leeuwarden . . . 1882
Dr. M. Adriani Engels, te Midwolde. 1882
Dr. H. Tobbe, te Heerenveen 1882
Dr. S. J. van Roijen, te Veendam 1883
A. W. Stheeman, apotheker te Winschoten. 1881
C. H. van Ankum, apotheker te Groningen 1882
J. J. Bruinsma, oud-apotheker te Leeuwarden. 1882
Mr. J. C. Meijer, procureur te Leeuwarden. 1880

Corresponderende Leden:

A. Duparc, chef van het bureau voor statistiek te Leeuwarden; J. G. van Beusekom, stads-bouwmeester te Groningen; E Plantenga, gemeente-veearts te Groningen; dr. H. Reilingh, te Groningen; H. J. Prakke, distrikts-veearts te Leeuwarden; F. Romein, stads-bouwmeester te Leeuwarden; A. H. van Ringh, heel- en vroedmeester te Pingjum; G. B. Bruinsma, heel- en vroedmeester te Arum; dr. B. Slingenberg, te Beerta; T. van der Weij, heel- en vroedmeester te Bolsward; J. Kiestra, heel- en vroedmeester te Ee; S. H. Kiestra, heel- en vroedmeester te Oenkerk; dr. P. Rinsema, te Vlagtwedde; J. A. Koch, heel- en vroedmeester te Woudsend; dr. J. W. Fockens, burgemeester te Leek; dr. A. L. v. d. Sluis te Oosterwolde; J. Buisman Ebbinge, arts te Kortezwaag; dr. H. W. Heckman te Scheemda; dr. H. A. Middelburg te Leeuwarden; dr. J. P. van den Berg, off. v. gez. te Leeuwarden; dr. B. v. d. Meulen te Winschoten; dr. V. Bruinsma te

Leeuwarden; H. R. Fischer, arts te Dragten; W. Visser jr., heel- en vroedmeester te Koudum; dr. C. H. Sanders te Sappemeer; A. Cannegieter, arts te Hallum. (Treden af Dec. 1882.)

VOOR DE PROVINCIEN OVERIJSEL EN DRENTE.

Voorzitter: De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor de provinciën Overijsel en Drente (dr. D. Lubach te Kampen).
Secretaris: dr. J. A. van Ketwich Verschuur, te Deventer.

Leden:

	Treden af 31 Dec. v. h. jaar:
Dr. F. K. Amshoff, te Hoogeveen	1880
Dr. H. Hazewinkel, te Borger	1880
Dr. J. A. van Ketwich Verschuur, te Deventer	1880
R. Brouwer, heel- en vroedmeester, te Nieuwleusen	1880
Dr. J. Huber, te Kampen	1881
Dr. R. J. C. Stoffels, te Meppel	1881
Dr. S. P. Kros, te Zwolle	1881
Dr. J. Heppener, te Dwingelo	1882
Dr. C. P. ter Kuile, te Enschede	1882
E. Post Steeman, apotheker, te Meppel	1880
W. G. Top Jzn., oud-apotheker, te Kampen	1881
Mr. J. D. van Ketwich Verschuur, te Zwolle	1880

Plaatsvervangende Leden:

Dr. J. Reicher, te Kampen	1880
Dr. A. A. Middendorp, te Ommen	1880
J. Coster, heel- en vroedmeester, te de Wijk	1880
D. Melant Langeveld, heel- en vroedmeester, te Genemuiden	1880
Dr. D. Cohen, te Assen	1881
Dr. J. E. T. Schaepman, te Zwolle	1881
Dr. J. H. Damman de Witt, te Gieten	1882
Dr. E. E. C. van Lennep, te Deventer	1882
Dr. G. W. van Riemsdijk, te Stad Hardenberg	1882
Dr. H. A. Groskamp, te Deventer	1882
Dr. C. van der Boon, te Meppel	1882

Correspondeerende Leden:

Dr. A. van Hasselt, leeraar aan de H. B. School te Assen (treedt af 31 Dec. 1880); J. Sanders van Loo, gasdirecteur te Zwolle; H. Voetelink, plaatsv. districtsveearts te Zwolle (treden af 31 Dec. 1881); dr. L. Fledderus te Dalen; dr. W. Hesselink te Vries (treden af 31 Dec. 1882).

VOOR DE PROVINCIE ZEELAND.

Voorzitter: De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor de provincie Zeeland (dr. J. P. Dozy, te Middelburg).
Secretaris: dr. J. P. Berdenis van Berlekom, te Middelburg.

Leden:

	Treden af 31 Dec. v. h. jaar:
Dr. S. Dobbelaer de Wind, te Middelburg	1880
Dr. N. J. F. Verschoor, te Goes	1880
Dr. J. C. de Man, te Middelburg	1880
Dr. Q. J. M. Janssen, te Wissekerke	1880
A. Walraven, heel- en vroedmeester, te Nieuw- en St. Joosland	1880
J. de Visser, heel- en vroedmeester, te Stavenisse	1881
Th. F. Martin, heel- en vroedmeester, te Hulst	1881
Dr. J. Hazenberg, te Vlissingen	1882
P. M. de Liquy, apotheker, te Middelburg	1880
W. P. V. Hennequin, apotheker, te Sluis	1880
G. A. de Looze, apotheker, te Zierikzee	1880
Mr. J. Snijder, te Veere	1880

Plaatsvervangende Leden:

Dr. H. Goemans, te Zierikzee	1880
Dr. J. E. Callenfils, te Hulst	1880
Dr. J. P. Berdenis van Berlekom, te Middelburg.	1881
Dr. I. M. Boon, te Tholen	1881
Dr. J. Kosten de Bruyne, te Zierikzee	1881
Dr. Y. Keyzer, te Middelburg	1882
J. Adam, apotheker, te Goes	1880
S. G. Nauta van der Grijp, apotheker, te Zierikzee	1880
J. J. van der Harst Lz., apotheker, te Middelburg	1880
Mr. A. P. Snouck Hurgronje, te Middelburg	1880
Dr. J. J. Couvée, Leeraar in de scheikunde aan de Rijks Hoogere burgerschool, te Middelburg	1880

Correspondeerende Leden:

H. Engelsman Kleijnhens, inspecteur van het loodswezen te Vlissingen; C. Mazure, prov. veearts 2e kl. te Zierikzee; F. P. J. Was, heel- en vroedmeester te Oosterland; C. A. P. Muijen, heel- en vroedmeester te IJzendijke; J. J. van de Repe, heel- en vroedmeester te Noordwelle; A. de Fouw, heel- en vroedmeester te Axel; C. V. van Oostenwijk Stern, heel- en vroedmeester te Aardenburg; E. C. van Rijssel, heel- en vroedmeester te Poortvliet (treden af 31 December 1880); G. J. W. Berghuijs, prov. veearts 1e kl. te Middelburg; M. Luteyn Mazure, prov. veearts 2e kl. te Oostburg; H. B. Maal Henry, heel- en vroedmeester te Oostburg (treden af 31 December 1881); K. Was, heel- en vroedmeester te St. Maartensdijk; G. J. Bertel, heel- en vroedmeester te Koudekerke (treden af 31 December 1882).

N°. 2. *Circulaire van gedeputeerde Staten van Zeeland van* 9 *Januari aan de gemeentebesturen, betreffende* verklaring van overlijden *en* doodschouw (Prov. blad *n°.* 6).

In den laatsten tijd zijn moeijelijkheden gerezen bij de toepassing van art. 4, alinea 4 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) in verband met art. 5 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 60).

Sommige geneesheeren toch schijnen te meenen, dat zij alléén dan tot de afgifte eener verklaring van overlijden verpligt zijn, wanneer de overledene binnen de gemeente hunner vestiging woonde, terwijl zij haar weigeren af te geven bij het overlijden van lijders buiten hunne standplaats.

Het geval deed zich tevens voor dat, bij zoodanige weigering van den behandelenden geneesheer, de met de doodschouw belaste geneeskundige eveneens weigerde de doodschouw te verrigten, daar deze zich hiertoe niet verpligt rekende, zoo het ontbreken der verklaring van overlijden aan onwil van den behandelenden geneesheer te wijten was.

Beide opvattingen berusten op dwaling. Art. 5 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 60) legt aan ieder geneeskundige zonder onderscheid de verpligting op om bij het overlijden van *elk* zijner lijders, ten behoeve van den ambtenaar van den burgerlijken stand, eene verklaring van overlijden af te geven, onverschillig of de overledene al dan niet in de gemeente van den geneeskundige woonde. Weigert deze de verklaring af te geven, dan stelt hij zich aan eene strafregtelijke vervolging bloot.

Even algemeen luidt de bepaling van art. 4, alinea 4 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65). Ontbreekt de verklaring van overlijden, *om welke reden ook*, dan is de aangewezen geneeskundige verpligt de doodschouw te verrigten en zelf de verklaring af te geven. Blijft de genees-

heer die den overledene in zijne laatste ziekte behandelde in gebreke de verklaring af te geven, zoo kan dit aan de bevoegde autoriteit aanleiding geven eene strafvervolging tegen den nalatige in te stellen, doch niet aan den doodschouwer om zich aan zijne verpligting te onttrekken.

Gelieft het bovenstaande ter kennis van de geneeskundigen in Uwe gemeente te brengen en, zoo noodig, de instructie van den voor de doodschouw aangewezen geneeskundige in dien geest te wijzigen.

De gedeputeerde Staten,
VAN KARNEBEEK, *Voorzitter*.
FOKKER, *Griffier*.

N°. 3. Bij Koninklijk besluit van 22 Januari 1880, n°. 8, is de benoeming van E. Bloembergen, oud-apotheker te Leeuwarden, tot lid van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen, op zijn verzoek, ingetrokken, en tot lid van dien Raad benoemd dr. P. C. Plugge, hoogleeraar te Groningen. (*Staatscour.* 24 Januari.)

N°. 4. *Brief van den commissaris des Konings in Noord-Brabant van* 28 *Januari aan de gemeentebesturen, ten geleide van eenen brief van den geneeskundigen Raad voor Noord-Brabant en Limburg van* 29 *Dec.* 1879 over levenloos aangegevenen. (Prov. blad n°. 7.)

De geneeskundige Raad in Noord-Brabant en Limburg maakt in den hierbij gevoegden brief de opmerking, dat het getal levenloos aangegevenen in Noord-Brabant in verhouding meer dan in andere provinciën toeneemt.

De vraag is gerezen of die ongunstige verhouding een gevolg kon zijn van het gemis, in 96 gemeenten dezer provincie, aan verloskundige hulp.

De geneeskundige Raad heeft mijne tusschenkomst ingeroepen, om eenige stellige gegevens te verkrijgen, die tot een afdoend antwoord op deze vraag kunnen leiden.

Ik heb derhalve de eer U te verzoeken op den maandelijks in te zenden staat G in de kolom van aanmerkingen achter de nummers van levenloos aangegeven te vermelden, wie de verloskundige hulp heeft verleend.

De Commissaris des Konings in Noord-Brabant,
P. J. BOSCH VAN DRAKESTEIN.

Aan den Commissaris des Konings in Noord-Brabant.

Breda, 29 December 1879.

In de vergadering van den geneeskundigen Raad van 16 dezer werd de behoefte aan verloskundige hulp in deze provincie ter sprake gebracht en

aangetoond dat geen gewest in Nederland op dat gebied zoo ongunstig is bedeeld.

Van de 184 gemeenten dezer provincie zijn 96 zonder geneeskundige of vroedvrouw, derhalve meer dan de helft is zonder verloskundige hulp.

Aangezien in de laatste tien jaren het aantal levenloos aangegevenen in Noord-Brabant, in verhouding tot het aantal geboorten, meer dan in andere provinciën toeneemt en het getal levenloos aangegevenen op plaatsen, waar verloskundige hulp ontbreekt, ongeveer het dubbelde bedraagt van het cijfer der gemeenten, waar die hulp aanwezig is, zoo werd de vraag gesteld „of die ongunstige verhouding een gevolg kon zijn van het gemis aan verloskundige hulp?"

Naar aanleiding dier vraag werd de wenschelijkheid betoogd om een onderzoek in te stellen naar de al dan niet verleende verloskundige hulp bij de geboorten in elke gemeente. Men meende dat op de minst omslachtige wijze daaraan kon voldaan worden, indien bij elke aangifte van geboorte of van een levenloos aangegevene werd gevraagd: wie heeft de verloskundige hulp verleend?

De uitkomst kan vervolgens op de maandelijksche sterftelijst (staat G) in de kolom aanmerkingen worden vermeld en achter het op dien staat voorkomende nommer der levenloos aangegevenen eene eenvoudige aanteekening worden gevoegd.

Langs dien weg meent men te komen tot de kennis van het aantal geborenen zonder verloskundige hulp en tevens te kunnen nagaan of het toenemend getal levenloos aangegevenen daarvan het gevolg is.

Wij nemen mitsdien de vrijheid de welwillende medewerking van UHEdGestr. in te roepen, ten einde van de gemeentebesturen de bedoelde inlichtingen te bekomen.

Namens den geneeskundigen Raad voor
Noord-Brabant en Limburg,
Dr. INGENHOUSZ, *Voorzitter.*
Dr. VAN DEN BOGAERT, *Secretaris.*

N°. 6. *Koninklijk Besluit van* 13 *Februari n°.* 6 *betreffende toelagen aan de geneeskundige Raden.*

Wij WILLEM III, enz.

Op de voordragt enz.

Hebben goedgevonden en verstaan:

aan de geneeskundige Raden ter bestrijding hunner uitgaven, met inbegrip van vergoeding voor reis- en verblijfkosten der leden en plaatsver-

vangende leden en voor zoover zij niet behooren tot de geneeskundige ambtenaren, van vacatiegeld voor de vergaderingen die zij bijwonen en voor de werkzaamheden in art. 13 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 58) genoemd, voor het jaar 1880 toe te kennen de volgende sommen:
aan den Raad voor Noord-Brabant en Limburg, twee duizend negen honderd gulden (*f* 2900);
aan den Raad voor Gelderland en Utrecht, drie duizend drie honderd gulden (*f* 3300);
aan den Raad voor Zuid-Holland, drie duizend vier honderd gulden (*f* 3400);
aan den Raad voor Noord-Holland, drie duizend een honderd gulden (*f* 3100);
aan den Raad voor Zeeland, twee duizend een honderd gulden (*f* 2100);
aan den Raad voor Friesland en Groningen, drie duizend vier honderd gulden (*f* 3400);
aan den Raad voor Overijssel en Drenthe, twee duizend vijf honderd gulden (*f* 2500);
met bepaling dat de in bovengemelde sommen begrepen vacatiegelden voor het bijwonen der vergaderingen van den Raad, worden berekend tegen acht gulden (*f* 8.—) der dag.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan de Algemeene Rekenkamer.

's Gravenhage, den 13 Februari 1880. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) Six.

Overeenkomstig het oorspronkelijke,
De Secretaris-Generaal van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) Hubrecht.

N°. 6. *Koninklijk Besluit van* 13 *Februari* n°. 7 *betreffende toelagen aan bureaux voor vaccinatie.*

Wij WILLEM III enz.

Op de voordragt enz.
Gelet op art. 18 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134);
Hebben goedgevonden en verstaan:
1°. Voor het jaar 1880 een Rijkssubsidie te verleenen aan:
het Amsterdamsch Genootschap tot bevordering der koepokinënting ten bedrage van twee duizend gulden (*f* 2000);
het bureau voor vaccinatie te Haarlem ten bedrage van vijf honderd gulden (*f* 500);
het bureau voor vaccinatie te Utrecht, ten bedrage van twee honderd gulden (*f* 200);

het bureau voor vaccinatie te Arnhem, ten bedrage van twee honderd gulden (*f* 200);
het bureau voor vaccinatie en revaccinatie te Middelburg, ten bedrage van een honderd vijftig gulden (*f* 150);
het genootschap ter bevordering der koepokinënting te Rotterdam ten bedrage van vijf honderd gulden (*f* 500);
het bureau voor vaccinatie te 's Hertogenbosch, ten bedrage van acht honderd gulden (*f* 800);
het bureau voor vaccinatie en revaccinatie te Franeker, ten bedrage van twee honderd gulden (*f* 200);
het vaccinatiebureau in het gesticht Calvariënberg te Maastricht, ten bedrage van twee honderd gulden (*f* 200);
de inrigting tot voortplanting van oorspronkelijke koepokstof (Parc-Vaccinogène) te Utrecht, ten bedrage van twee duizend vijf honderd gulden (*f* 2500);

een en ander onder voorwaarde dat de koepokstof, zoowel de oorspronkelijke als de gehumaniseerde, altijd gratis zal moeten worden afgegeven, en, dat jaarlijks vóór 1 April door elk der genoemde instellingen een verslag omtrent hare handelingen zal worden gezonden aan den Inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provincie, waarin de gesubsidiëerde instelling gevestigd is;

2°. de betaling van voormelde bedragen aan te wijzen ten laste van art. 70 van hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor het jaar 1880.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan de Algemeene Rekenkamer.

's Gravenhage, den 13 Februari 1880. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) Six.

N°. 7. Bij Koninklijk besluit van 3 Maart 1880, n. 5, is J. A. Roelse, apotheker te Apeldoorn, benoemd tot plaatsvervangend lid van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht, en zulks in de plaats van W. Knoops, overleden. (*Staatscour.* 5 Maart.)

N°. 8. *Bekendmaking van den minister van waterstaat, handel en nijverheid betreffende het* vervoer *van ontplofbare, ontvlambare en* vergiftige stoffen. (Staatscour. 14 *Maart.*)

Door de regeringen der Rhijnoeverstaten is gemeenschappelijk vastgesteld de navolgende

VERORDENING *op het vervoer van ontplofbare, ontvlambare, bijtende en vergiftige stoffen op den Rhijn.*

I. *Algemeene bepalingen voor het vervoer van ontplofbare, ontvlambare en bijtende stoffen.*

§ 1. De ontplofbare stoffen, op welke de navolgende bepalingen betrekking hebben, zijn:

schiet- en springkruid;

nitroglycerine (springolie) en preparaten, die nitroglycerine bevatten, in het bijzonder dynamiet (een niet vloeibaar mengsel van nitroglycerine en poedervormige op zich zelf niet ontplofbare stoffen);

nitrocellulose, in het bijzonder schietkatoen;

ontplofbare mengsels, die chloorzure en pikrinzure zouten bevatten;

knalkwikzilver, knalzilver en de daarmede vervaardigde preparaten.

Bovendien zijn onder de ontplofbare stoffen in den zin dezer verordening begrepen:

munitie, waarin buskruid voorkomt, vuurwerken en ontstekingsmiddelen, uitgezonderd de in het leger en bij de marine voorgeschreven niet ontplofbare ontstekingsmiddelen.

Op laatstgenoemde stoffen, even als op slaghoedjes, zundspiegels en metaalpatronen, zijn alleen de in § 4 dezer verordening vervatte voorschriften toepasselijk.

§ 2. Van het vervoer zijn uitgesloten:

nitroglycerine als zoodanig, vloeibare mengsels van nitroglyrine, en mengsels van nitroglycerine met op zich zelf ontplofbare stoffen, als genitreerde cellulose, kruiddeelen enz.;

ontplofbare verbindingen, die chloorzure en pikrinzure zouten bevatten;

knalkwikzilver, knalzilver en de daarmede vervaardigde preparaten.

§ 3. De overige in § 1, alin. 1 en 2, genoemde ontplofbare stoffen mogen niet vervoerd worden op schepen, welke personen vervoeren, en in het algemeen niet op stoombooten; van buskruid en vuurwerken mag echter zoo veel medegenomen worden, als noodig is tot het geven van seinen.

Van deze bepaling kan alleen worden afgeweken, wanneer, in zeer dringende gevallen, de tot opruiming van ijsversperringen noodige springbussen en het tot vulling daarvan benoodigde kruid onder geleide van betrouwbare personen in de kortstmogelijke tijdruimte naar de plaats van bestemming moeten worden gebragt.

§ 4. Door de politie- of havenbeambten ter plaatse van inlading wordt beslist, of andere dan de onder bovenvermelde stoffen begrepen *ontvlambare* zelfstandigheden, zoo als: ongezuiverde petroleum, slaghoedjes, zundspiegels, metaalpatronen, lucifers, strijkvuurtuigen, enz., alsmede of *bijtende* zelfstandigheden, zoo als zwavelzuur, salpeterzuur, chloorwaterstofzuur enz., met afzonderlijke vaartuigen vervoerd moeten worden, dan wel of zij mogen worden geladen met andere goederen.

Indien de beambten de inlading met andere goederen toestaan, schrijven zij gelijktijdig de voorzorgmaatregelen voor, waaraan de schipper zich moet onderwerpen. Zij geven den schipper eene verklaring af, vermeldende de voorgeschreven voorzorgen, welke verklaring door hem moet worden vertoond op aanvraag van politie- of havenbeambten, van ambtenaren der in- en uitgaande regten en van den waterstaat.

II. *Bepalingen voor het inpakken en inladen van ontplofbare stoffen.*

§ 5. Ontplofbare stoffen moeten stevig ingepakt worden in houten kisten of vaten, welker voegen zoodanig gesloten zijn, dat uitstorting niet kan plaats hebben, en die niet van ijzeren hoepels of banden zijn voorzien.

Buskruid kan in metalen voorwerpen (behalve ijzeren) gepakt worden.

Vóór de inpakking in vaten of kisten moet het korrelkruid in linnen zakken, het meelpulver in ledere zakken worden gedaan.

Dynamiet mag alleen in patronen, niet in losse massa worden verzonden.

Dynamiet-patronen en schietkatoen-patronen (patronen, die uit zamengeperst, gemalen schietkatoen vervaardigd en met paraffine overtrokken zijn) moeten door een papieren omslag tot pakketten vereenigd worden. Dynamiet- en schietkatoen-patronen, schietkatoen, benevens andere nitrocellulose mogen noch van ontstekingsmiddelen voorzien, noch daarmede in hetzelfde voorwerp ingepakt worden.

Schietkatoen en andere nitrocellulose moet, tot minstens 20 pct. watergehalte bevochtigd, in waterdigte voorwerpen bijzonder stevig ingepakt zijn, zoodat wrijving van den inhoud niet kan plaats vinden.

De voorwerpen, die tot inpakking van ontplofbare stoffen dienen, moeten naar gelang van den inhoud het opschrift voeren: „Buskruid, buskruidmunitie, vuurwerk of ontstekingsmiddelen, dynamiet, schietkatoen"; voorwerpen, welke dynamiet inhouden, moeten bovendien de firma, of het merk der fabriek, waaruit het dynamiet afkomstig is, vermelden.

Het bruto-gewigt der voorwerpen, die schietkatoen inhouden, mag 85 KG., het bruto-gewigt der voorwerpen, die buskruid, buskruidmunitie, vuurwerk of ontstekingsmiddelen inhouden, 75 KG., het bruto-gewigt der voorwerpen, die dynamiet-patronen inhouden, 35 KG. niet te boven gaan.

§ 6. Bij het inpakken, het in- en uitladen mag geen vuur of open licht aanwezig zijn en geen tabak gerookt worden.

Bij het in- en uitladen, in het bijzonder van dynamiet, moeten schokken zorgvuldig worden vermeden. De voorwerpen, waarin het gepakt is, mogen daarom nooit gerold of geworpen worden.

§ 7. Het in- en uitladen mag alleen op eene daartoe door de politiebeambten aangewezen plaats geschieden, die zoo ver mogelijk van bewoonde gebouwen moet verwijderd zijn.

De ladingsplaats mag niet voor het publiek toegankelijk zijn en moet, wanneer bij uitzondering het in- of uitladen bij donker plaats heeft, door vaste, hoogstaande lantaarns verlicht worden.

De voorwerpen, met ontplofbare stoffen gevuld, mogen niet eer op de plaats van inlading gebragt of aldaar toegelaten worden, dan wanneer het inladen een aanvang zal nemen.

§ 8. De ontplofbare stoffen moeten op het vaartuig in eene afgesloten ruimte, bij stoomschepen (§ 3) zoo ver mogelijk van de ketelruimte verwijderd, benedendeks stevig gestuwd zijn.

In deze noch in de onmiddellijk daaraan grenzende ruimten mogen slaghoedjes of ontstekingslonten gepakt zijn. Ligt ontvlambare stoffen, behalve de voor de stoomketels of de keukens noodige brandstoffen, mogen over 't algemeen niet gelijktijdig worden vervoerd. Brandstoffen mogen alleen op plaatsen worden geborgen, die tegen vuur verzekerd zijn en gemakkelijk onder water kunnen worden gezet. Het vaartuig moet eene van verre te herkennen zwarte vlag met eene witte **P** voeren, die steeds uitgespannen moet worden gehouden.

Indien ontplofbare stoffen in open vaartuigen geladen zijn, moeten deze met zeildoek overspannen zijn.

§ 9. Hij die ontplofbare stoffen tot een hooger bruto-gewigt dan 35 KG. verzendt, moet daarvan aan de politie van de plaats van afzending aangifte doen met opgaaf van den weg, langs welken het vervoer zal plaats hebben, en den vrachtbrief aan haar ter visering overleggen.

§ 10. Bij verzending van los buskruid tot geen hooger bruto-gewigt dan van 15 KG. of van andere ontplofbare stoffen in hoeveelheden van niet meer dan 35 KG. bruto, zijn, behalve het bepaalde bij § 3, alleen de bepalingen van dit hoofdstuk toepasselijk, die over de inpakking en het merken der colli handelen.

III. *Verdere bepalingen voor het vervoer van ontplofbare stoffen.*

§ 11. Bij het vervoer van ontplofbare stoffen is nog het volgende in acht te nemen:

a. het vervoer door aaneengesloten gebouwde plaatsen mag alleen dan plaats hebben, wanneer zoodanige plaatsen niet te water kunnen worden omgevaren. Kan de doorvaart niet worden vermeden, dan moet van de aanstaande aankomst van het transport kennis worden gegeven aan het plaatselijke politiegezag, welks beschikking moet worden afgewacht. Het laat de doorvaart niet toe, alvorens de weg is vrijgemaakt en maatregelen genomen zijn, om bruggen enz. zonder oponthoud te kunnen passeren. In grootere steden en bij naauwe vaarwegen heeft het bevoegde gezag vrijheid, de doorvaart geheel te verbieden;

b. Wanneer schipbruggen of sluizen moeten gepasseerd worden, moet aan den brug- of sluiswachter van de aanstaande aankomst van het vaartuig en van zijne grootte tijdig kennis worden gegeven;

c. bij het doorvaren van spoorwegbruggen moeten de met ontplofbare stoffen geladen vaartuigen op minstens 300 meter van spoortreinen en gestookt wordende locomotiven verwijderd blijven;

d. het aanleggen mag alleen op plaatsen geschieden, die voor het publiek niet toegankelijk zijn.

De plaatselijke politie moet steeds vooraf in kennis gesteld worden en moet in elk bijzonder geval voorschriften geven omtrent plaats, tijd en voorzorgsmaatregelen.

§ 12. Geen vuur of open licht mag aanwezig zijn en geen tabak mag gerookt worden op vaartuigen, waarin ontplofbare stoffen zijn geladen.

§ 13. Veerponten, welke voertuigen met ontplofbare stoffen overzetten, mogen niet gelijktijdig andere voertuigen of personen vervoeren.

IV. *Bepalingen voor het vervoer van ongezuiverde petroleum.*

§ 14. De schipper van een vaartuig, dat ongezuiverde petroleum aan boord heeft, mag met zijn vaartuig slechts op eenen afstand van minstens 160 meter van andere vaartuigen of bewoonde gebouwen aanleggen. Bij aankomst op de plaats van bestemming, moet hij aan de politie- of havenbeambten kennis geven, dat zijn vaartuig petroleum bevat en de hoeveelheid naauwkeurig aangeven. Vervolgens moet hij het vaartuig naar de ligplaats brengen, door de politie- of havenbeambten aangewezen en mag hij deze plaats zonder toestemming van de politie- of havenbeambten niet verlaten.

§ 15. Het lossen van de lading moet binnen den door de politie- of havenbeambten bepaalden termijn worden bewerkstelligd.

§ 16. Schippers, die ongezuiverde petroleum in hunne vaartuigen laden of overladen, mogen dit alleen doen op de plaats, door de politie- of havenbeambten aangewezen en moeten de haven of ladingsplaats binnen den voorgeschreven termijn verlaten.

§ 17. Bij het inladen of lossen van ongezuiverde petroleum mag, evenmin als op de schepen, die dit artikel aan boord hebben, vuur of licht aangestoken of tabak gerookt worden.

§ 18. Het lossen en opslaan van ongezuiverde petroleum mag slechts geschieden op de plaatsen, door de politie of havenbeambten daartoe aangewezen.

§ 19. Als ongezuiverde petroleum wordt in den zin dezer verordening die petroleum beschouwd, welke niet helder en dun-vloeibaar is.

V. *Bepalingen voor het vervoer van arsenik-houdende en andere vergiftige stoffen.*

§ 20. Arsenik-houdende stoffen, als: metallisch arsenik, bepaaldelijk vliegensteen en scherfkobalt, arsenigzuur (wit arsenik), operment, realgar, vervolgens de kwikbereidingen, als kwiksublimaat en andere, mogen op den Rijn niet anders vervoerd worden dan in stevige kisten of vaten van goed hout, inwendig met dik doek gevoerd.

Elke kist of elk vat moet in duidelijk leesbare, met zwarte olieverf geschilderde letters, het opschrift dragen: Vergif (Poison. Gift).

§ 21. Vergiftige zelfstandigheden, verzonden wordende bij hoeveelheden

van vijf duizend kilogram en daarboven, met vaartuigen, waarin ook andere goederen geladen zijn, moeten geplaatst worden in afzonderlijke waterdigte afdeelingen.

Vóór de inlading moet de schipper aangifte doen bij de politie- of havenbeambten. Deze overtuigen zich, dat de afdeelingen, bestemd om de vergiftige zelfstandigheden te ontvangen, werkelijk goed gesloten en waterdigt zijn.

Wanneer vergiftige zelfstandigheden, bij hoeveelheden van minder dan vijf duizend kilogram, met andere goederen moeten worden ingeladen, schrijven havenbeambten de wijze voor, waarop die zelfstandigheden aan boord geborgen moeten worden, waarbij vooral zorg wordt gedragen dat de vergiften afgescheiden blijven van levensmiddelen.

Zij geven den schipper eene verklaring af van de door hen genomen beschikkingen.

§ 22. De politie- of havenbeambten ter plaatse van verzending kunnen de inlading verbieden der colis, die zoodanig beschadigd zijn, dat dit is waar te nemen zonder ze te openen.

VI. *Aansprakelijkheid der bevrachters voor de verpakking.*

§ 23. De bevrachter is verantwoordelijk voor de inpakking, bij §§ 5 en 20 voorgeschreven.

VII. *Strafbepaling.*

§ 24. Op handelingen van bevrachters en schippers, in strijd met de bepalingen van deze verordening, of met de voorschriften der haven- of politiebeambten, is artikel 32 der herziene Rijnvaartacte van den 17den October 1868 van toepassing.

VIII. *Slotbepaling.*

§ 25. Op het gedeelte van den stroom beneden Spijk zijn de vorenstaande bepalingen slechts van toepassing voor zoover die het vervoer van bijtende en vergiftige stoffen betreffen.

De voorschriften omtrent het vervoer van ontplofbare stoffen, tot militaire doeleinden onder militair geleide, alsmede de voorschriften omtrent de behandeling der in de havens liggende schepen, met ontplofbare stoffen geladen, blijven van kracht.

Deze verordening is met 1 Maart 1880 in werking getreden. Blijkens § 25 gelden op het Nederlandsch gedeelte van den Rijn (de Lek en de Waal inbegrepen) alleen de bepalingen omtrent het vervoer van bijtende en vergiftige stoffen. Deze bepalingen zijn in Nederland afgekondigd bij Koninklijk besluit van 24 Junij 1869 (*Staatsblad* n°. 107) en hebben bij de tegenwoordige verordening geene verandering ondergaan.

's Gravenhage, 16 Maart 1880.

De Minister,
G. J. G. Klerck.

N°. 9. *Brief van gedeputeerde Staten van Noord-Brabant van* 24 *Maart, aan de gemeentebesturen betreffende gelegenheid tot* koepokinenting, *volgens art.* 18 *der epidemiewet.* (Prov. blad n°. 29.)

Herhaaldelijk heeft de inspecteur van het geneeskundig Staatstoezicht onze aandacht er op gevestigd, dat de eerste zinsnede van art. 18 der wet van 4 December 1872 (*Staatsblad* n°. 134) niet behoorlijk wordt nageleefd.

Een vergelijking met vorige jaren toont aan, dat de naleving van genoemd voorschrift meer en meer verzuimd wordt.

Slechts 72 gemeentebesturen hebben er aan voldaan; de besturen van 47 gemeenten zonden geen opgaaf omtrent de drie-maandelijksche inentingen, terwijl in de overige gemeenten één-, twee- of driemaal de gelegenheid tot kostelooze inenting en herinenting werd aangeboden.

Wij nemen de vrijheid nogmaals op het gebiedend voorschrift der wet te wijzen en te herinneren aan onze aanschrijvingen van den 17en December 1875 G n°. 46, (*Bijblad* n°. 108) en 14 Januari 1876 G n°. 17, (*Bijblad* n°. 3.)

De gedeputeerde Staten van Noord-Brabant,
P. J. Bosch van Drakestein.

De griffier,
van Cooth.

N°. 10. *Brief van den geneeskundigen inspecteur voor Friesland en Groningen van* 2 *April aan de gemeentebesturen in de provinciën Friesland en Groningen over toezicht op het* slachten van paarden.

De ondervinding heeft mij overtuigd van de noodzakelijkheid, dat bij het toenemen van paardenslagterijen, ook te platten lande, in het belang van de volksgezondheid in de gemeenten eene verordening besta op het slagten van paarden ten gebruike van den mensch als voedingsmiddel.

Slechts in enkele gemeenten van het ressort, waarover mijn ambtelijke werkkring zich uitstrekt, en waar mij bekend is, dat paarden worden geslagt ter wille van menschenvoeding, bestaat zoodanige verordening. Ik heb dientengevolge de eer U dringend uit te noodigen, het door mij gewenschte toezigt op het slagten, boven bedoeld, voor Uwe gemeente tot stand te brengen, voor zoover dat daar nog niet mogt bestaan.

Daarbij zal in de eerste en voornaamste plaats behooren bepaald te worden, dat elk voor menschenvoedsel bestemd paard niet alleen *voor*, maar ook *na* het slagten zal moeten gekeurd worden.

Dat dit keuren door een deskundig persoon, waar immer mogelijk door een veearts, zal dienen te geschieden, behoeft naauwelijks opgemerkt te

worden. De goede werking van den maatregel zal toch geheel en al afhangen van de goede toepassing van de keuring.

Het zal mij zeer aangenaam zijn van U te vernemen welk gevolg aan deze mijne uitnoodiging is of zal worden gegeven.

De geneeskundige inspecteur voor Friesland en Groningen:
L. Ali Cohen.

N°. 11. *Brief van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen van 4 April aan de gemeentebesturen in de provinciën Friesland en Groningen over inrichtingen tot* verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten.

In de jongste vergadering van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen is andermaal de noodzakelijkheid betoogd van eene betere voorziening in de gelegenheid tot verpleging van personen, ook uit *andere dan de minvermogende* klassen, die door eene besmettelijke ziekte aangetast, door huiselijke en andere omstandigheden niet in staat of in de gelegenheid zijn, zich in hun eigen verblijf behoorlijk te laten verplegen, zonder dat er vrees bestaat voor schade aan de volksgezondheid te berokkenen.

Voornamelijk in de groote welvarende gemeenten met inrigtingen voor onderwijs en andere van openbaren aard, met kantoren enz. heeft die behoefte zich meermalen levendig doen gevoelen. Voor de tijdelijk verblijfhoudenden in logementen wordt vaak ook het ongerief ondervonden, dat er geene voor hen geschikte gelegenheid tot verpleging in de gemeente bestaat. Deze laatste omstandigheid geldt voor alle gemeenten, waar een druk handelsverkeer heerscht. De meestal ongehuwde personen, die wij op het oog hebben, plegen zich te redden zoo goed en slecht dat gaat en worden veelal dan door min geschikte personen verpleegd.

De geneeskundige Raad acht het èn in 't belang van de strikte handhaving van de heilzame bepalingen der epidemiewet, ter wille van de volksgezondheid in het algemeen, èn in het belang van de lijders zelven, dat ten deze eene betere voorziening in 't leven worde geroepen dan nu algemeen bestaat, — en dat, hetzij in afzonderlijke lokalen, hetzij in lokalen als onderdeel van aanwezige algemeene zieken-inrigtingen, overeenkomstig de behoeften, voldoende gelegenheid besta dat ook personen tegen vergoeding behoorlijk verpleegd en verzorgd kunnen worden.

Het zal den Raad aangenaam zijn, weldra te mogen vernemen, hoe in Uwe gemeente in de zaak voorzien is of zal worden.

De Raad acht het overbodig, voor zooveel noodig nogmaals aan te dringen op het tot stand brengen van inrigtingen, zij het ook op kleine schaal, in gemeeenten te platte lande met een aanzienlijke bevolking, of met eene bevolking, die betrekkelijk aanmerkelijk vlottend genoemd kan worden,

waar nl. vele arbeiders en dergelijke personen zijn, die in verpleging moeten genomen worden in geval van besmettelijke ziekten. Met het oog op het voorschrift van art. 7 der wet van 4 Dec. 1872 (*Stbt* n°. 134), werd reeds vroeger, en meer dan eens, dáárop aangedrongen, hoewel niet overal met het gewenschte gevolg. Het tegenwoordige schrijven heeft onder herinnering aan het voorschrift van art. 7 voornoemd, meer bepaald ten doel, Uwe bijzondere aandacht te vestigen op de wenschelijkheid, dat overal, zoo veel mogelijk, voor personen, in staat om in geval van besmettelijke ziekte de kosten van hunne verpleging zelf te betalen, eene daarvoor geschikte gelegenheid besta.

Namens den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen:
L. Ali Cohen, *Voorzitter.*
S. Sr. Coronel, *Secretaris.*

N°. 12. *Brief van den geneeskundigen inspecteur voor Friesland en Groningen aan de gemeentebesturen in die provinciën over het* ruimen van graven.

Meermalen, inzonderheid als ik in de gelegenheid kwam de zaak elders in ons land uit eigen aanschouwing te leeren kennen, is mij de wenschelijkheid gebleken, dat ook voor de beide provinciën, waarover mijn ambtelijke werkkring zich uitstrekt, een volledíger en juister kennis moge bestaan dan nu het geval is, ten aanzien van den invloed van den bodem der begraafplaatsen op de daarin begraven lijken, wat betreft den graad van de ontbinding van deze in zeker tijdsverloop.

Ik behoef niet te zeggen, dat de juiste kennis van deze zaak niet enkel uit het wetenschappelijk oogpunt is een hoogst belangrijk onderwerp, maar dat zij dit is evenzeer met het oog op de wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65), en de goede en ligtelijk voor de gemeenten tevens voordeeligste uitvoering van eenige van hare bepalingen. Immers die bepalingen staan in het naauwste verband met den invloed van den bodem boven bedoeld, en deze pleegt, blijkens hetgeen de ervaring ook mij reeds heeft geleerd, in hooge mate te verschillen naar gelang van de plaatselijke gesteldheid.

Mijn beleefd verzoek aan U is dientengevolge dit, dat, als ergens in Uwe gemeente op eene begraafplaats graven zullen worden geopend, waarin lijken korter of langer hebben gelegen, mij daarvan telkens berigt worde gegeven, opdat ik in de gelegenheid zij kennis te nemen of te doen nemen van de bevindingen. Vooral het roeren van graven, die 10 jaren en langer gesloten zijn geweest, zal eene zeer gewenschte gelegenheid zijn voor het einddoel van dit schrijven.

De geneeskundige inspecteur voor Friesland en Groningen:
L. Ali Cohen.

N°. 13. *Besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van* 21 *Januari, betreffende maatregelen, naar aanleiding van overstroomingen.* (Prov. blad n°. 12.)

Gelezen eene missive van den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezicht in Gelderland en Utrecht, d.d. 16 Januari jl., n°. 27, van den volgenden inhoud:

„Ofschoon nog onlangs, op 6 Augustus 1879, in het Provinciaal blad n°. 89 de Gemeentebesturen door Uw Collegie bekend gemaakt zijn met de maatregelen te nemen door ingezetenen van gemeenten, die door de overstroomingen zijn geteisterd, neem ik de vrijheid UEdelAchtb. in overweging te geven of het ook wenschelijk zijn zou, dat zij nogmaals werden opmerkzaam gemaakt op de wenken, door mijnen ambtsvoorganger gegeven in het belang van de gezondheid der ingezetenen van gemeenten die overstroomd zijn geweest (*Provinciaal blad* 1876, n°. 39); de noodzakelijkheid van de toepassing dier wenken komt mij des te grooter voor, nu door de afwisselende temperatuursveranderingen de huizen langer vochtig blijven en de kiemen die aanleiding kunnen geven tot het ontstaan van ziekten, gedeeltelijk blijven sluimeren om later veelal hunnen nadeeligen invloed uit te oefenen wanneer de temperatuur hooger wordt."

Gelet op *Provinciaal blad* n°. 39 van 1876 en n°. 89 van 1979, benevens op art. 14 der wet van 1 Junij 1865 (*Staatsblad* n°. 58);

Is goedgevonden:

De betrokken Gemeentebesturen in dit gewest, onder verwijzing naar de boven aangehaalde wetsbepaling, mededeeling te doen van bovenstaande missive, onder nitnoodiging om de daarin bedoelde wenken nader ter kennis te brengen van de ingezetenen en hun de opvolging daarvan met aandrang aan te bevelen.

Er zal extract dezes in het *Provinciaal blad* worden opgenomen.

Accordeert met voorschreven register,
De Griffier der Staten,
VAN DER FELTZ.

N°. 14. *Aanschrijving van den Commissaris des Konings in Utrecht van* 27 *Januari, aan de gemeentebesturen, betreffende maatregelen tegen besmettelijke ziekten.*

De Inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht in Gelderland en Utrecht deelt mij mede, dat door de burgemeesters in de provincie, bij het voorkomen van een geval van besmettelijke ziekte, dikwijls *niet*, of *op onvoldoende wijze*, of *te laat* wordt voldaan aan de bepaling van art. 26 der wet van 4 December 1872 (*Staatsblad* n°. 134). Ten gevolge daarvan

verloopt dikwijls eenige tijd, alvorens krachtige maatregelen worden genomen, om de verspreiding van besmettelijke ziekte tegen te gaan.

Deze mededeeling geeft mij aanleiding, heeren burgemeesters te herinneren aan bovengemeld artikel, waarbij is voorgeschreven, dat de burgemeester *onmiddellijk* aan den geneeskundigen ambtenaar berigt geeft van hetgeen door hem krachtens de wet van 4 December 1872 (Staatsblad n°. 134 is verrigt. Bij dat berigt moet in bijzonderheden worden vermeld de wijze, waarop de wetsartikelen zijn toegepast, inzonderheid wat betreft de ontsmetting, die behoort te geschieden volgens de regelen, aangekondigd in het Koninklijk besluit van 17 April 1873 (Staatsblad n°. 43).

Ik heb de eer heeren burgemeesters uit te noodigen, om te zorgen, dat die ontsmetting worde opgedragen aan een geschikt persoon, en dat de noodige ontsmettingsmiddelen steeds voorhanden zijn.

De Commissaris des Konings in de provincie Utrecht,
VAN DOORN.

N°. 15. *Circulaire van den Commissaris des konings in Limburg van 27 Januari, aan de gemeentebesturen, betreffende opgaven aan den geneeskundigen inspecteur.* (Prov. blad n°. 13)

De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig staatstoezigt te Maastricht, heeft mij bij missive van den 26 dezer n°. 93 te kennen gegeven dat hij van verscheidene gemeenten in dit gewest nog niet ontvangen heeft de nagemelde periodieke opgaven waarvan de inzending jaarlijks voor 10 Januarij is aanbevolen:

1°. Eene volledige lijst van al de op 1 Januarij ll. in de gemeente gevestigde geneeskundigen, apothekers, drogisten en vroedvrouwen.

en 2°. Eene opgave van de geneesheeren aangesteld tot het verrigten van den doodschouw, krachtens art. 4 der wet van 10 April 1869 en voor het verrigten der vaccinatien volgens art. 18 der wet van 4 December 1872 (*Staatsblad* n°. 134.)

Voorts bemerkt genoemde geneeskundige ambtenaar dat verschillende gemeentebesturen in gebreke blijven met de geregelde inzending der drie maandelijksche opgaven van de verrigte vaccinatien.

Met verwijzing naar mijne circulairen van 21 October 1875 (*Prov. blad* n°. 98), 17 December 1878 (*Prov. blad* n°. 118) en de verder ter zake bestaande voorschriften, heb ik de eer de gemeentebesturen in dit gewest, wie het mogt aangaan uit te noodigen, de vorenbedoelde opgaven zoodra mogelijk aan voornoemden adjunct-inspecteur te doen toekomen en hun de geregelde inzending daarvan voor de toekomst aan te bevelen.

De Commissaris des Konings in het Hertogdom Limburg,
DE KUIJPER.

N°. 16. *Circulaire van den Commissaris des Konings in Limburg van* 6 *Februari*, *aan de gemeentebesturen*, *betreffende art.* 4 *der* begraafwet. (Prov. blad n°. 15.)

Door den adjunct-inspecteur voor het geneeskundig staatstoezigt te Maastricht, is bij missive van den 29 Januarij ll. n°. 107 aan onzen voorzitter te kennen gegeven, dat in sommige gemeenten van dit gewest niet wordt opgevolgd het gebiedend voorschrift van art. 4 der wet van 10 April 1869 *Staatsblad* n°. 65) met opzigt tot het verrigten van den doodschouw bij personen die zonder geneeskundige behandeling overleden zijn.

Naar aanleiding daarvan vinden wij ons verpligt om den gemeentebesturen wie zulks mogt aangaan, de dezerzijdsche aanschrijving van den 7 November 1872 (*Prov. blad* n°. 95) bij deze in herinnering te brengen.

Daarbij is er o. a. op gewezen dat de aanwijzing en beëediging van den met de doodschouw belasten geneeskundige, *jaarlijks* door burgemeester en wethouders moet plaats hebben en dat het formulier van den door bedoelden geneeskundige af te leggen eed, is vastgesteld bij koninklijk besluit van 26 Junij 1869 (*Prov. blad* n°. 87).

Voorts zij opgemerkt, dat volgens art. 42 der vorenaangehaalde wet, de ambtenaar van den burgerlijken stand zich aan straf blootstelt wanneer hij tot het begraven van een lijk verlof verleent zonder dat aan hem is overgelegd een der verklaringen bedoeld in art. 4 dier wet.

De Gedeputeerde Staten van het hertogdom Limburg,
DE KULPER.
De Griffier,
JOS. LEBENS.

N°. 17. *Besluit van gedeputeerde Staten van Gelderland van* 18 *Februari betreffende het* begraven van onvoldragen vruchten. (Prov. blad n°. 21.)

Gelezen eene missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken, dd. 13 Februarij jl., Litt. D, afdeeling B.B., van den volgenden inhoud:

„In sommige gemeenten wordt door den ambtenaar van den burgerlijken stand verlof tot begraven van onvoldragen vruchten geweigerd, zoolang niet uit een geneeskundige verklaring blijkt, dat de vrucht levensvatbaar is geweest.

Ofschoon de wet niemand tot het begraven van onvoldragen vrucht verpligt, volgt hieruit geenszins, dat *indien* iemand aangifte doet van de geboorte van een onvoldragen vrucht en wettelijke begraving *wenscht*, de ambtenaar van den burgerlijken stand bevoegd zou zijn de aangifte niet aan te nemen en verlof tot begraving te weigeren.

Naar het oordeel van mijn ambtgenoot van Justitie is die ambtenaar

daartoe niet bevoegd. De levensvatbaarheid van het kind staat niet ter zijner beoordeeling. Art. 52 van het Burgerlijk Wetboek waakt zorgvuldig dat daaromtrent niets door hem worde beslist. *Elke* aangifte van overlijden moet hij in de registers inschrijven, bij gemis van geboorte-acte, eenvoudig om wettelijk te doen blijken, dat het kind als levenloos aangegeven is; bij twijfel omtrent de deugdelijkheid der aangifte kan hij vorderen, dat het kind hem worde vertoond. Hij mag dus nimmer verlof tot begraven weigeren op grond dat de onvoldragen vrucht niet levensvatbaar zou zijn.

Ik heb de eer U te verzoeken van een en ander mededeeling te doen aan de gemeentebesturen in Uw gewest, met verzoek de ambtenaren van den burgerlijken stand dienovereenkomstig in te lichten."

Is goedgevonden:

Van het vorenstaande mededeeling te doen aan de Gemeentebesturen in dit gewest, met uitnoodiging om aan 's Ministers verzoek te voldoen.

En zal extract dezes te dien einde in het *Prov. blad* worden opgenomen.

Accordeert met voorschreven register,
De Griffier der Staten,
VAN DER FELTZ.

N°. 18. *Circulaire van den Commissaris des Konings in Limburg van* 16 *Maart, aan de gemeentebesturen, betreffende* opgaven van vaccinatiën. (Prov. blad n°. 34.)

Zooals mij door den adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt te Maastricht wordt medegedeeld zijn, niettegenstaande mijne aanschrijving van 29 Januarij ll. (*Prov. blad* n°. 13) nog een groot getal gemeentebesturen in dit gewest, in gebreke gebleven aan genoemden geneeskundigen ambtenaar intezenden de opgaven van het aantal vaccinatien gedurende het jaar 1879 in hunne gemeenten verrigt.

Naar aanleiding daarvan acht ik mij verpligt de gemeentebesturen wie het mogt aangaan, bij deze andermaal uittenoodigen, de bedoelde opgaven zoo spoedig mogelijk aan voornoemden adjunct-inspecteur te doen toekomen, ten einde hem tot de zamenstelling van zijn jaarverslag in staat te stellen.

De Commissaris des Konings in het hertogdom Limburg,
DE KUIJPER.

N°. 19. *Verslag van het onderzoek der openbare* drinkwater-*gelegenheden in de verschillende gemeenten der provincie Zeeland, door den geneeskundigen Raad voor Zeeland.*

De resultaten van dit onderzoek, voor Walcheren verricht in 1877 door dr. Seelheim, voor de overige districten in 1878 en 1879 door

dr. Couvée, zijn nedergelegd in de volgende tabellen (1), waaraan wij eenige opmerkingen wenschen te verbinden.

Een eerste vereischte van zuiver drinkwater is, dat het helder, kleurloos en reukeloos moet zijn. Voldoet het hieraan niet, zoo kan men terecht zulk water verdenken, en zal een nader onderzoek moeten uitmaken, of het raadzaam is het te gebruiken; voldoet het wel aan die vereischte, zoo bewijst dit nog niet, dat zulk water als drinkwater direct goedgekeurd kan worden; dit is o. a. het geval met regenwater, dat hoewel loodhoudend toch helder, kleur- en reukeloos kan zijn. Het voortdurend gebruik van dergelijk water kan niet anders dan de schromelijkste gevolgen na zich slepen. Niet minder kan dit het geval zijn met wel- of putwater, dat, als zuiver regenwater op den bodem vallende, daarin sijpelt en stoffen mede voert, die in zuiver water niet thuis behooren, vooral niet wanneer de bodem verontreinigd is met rottende dierlijke of plantaardige overblijfselen. In zoo'n geval kan het water zelfs gekleurd, opaliseerend, troebel en stinkend zijn.

Teneinde de hoeveelheid dier vaste stoffen in het drinkwater te bepalen werden 200 cc. tot droogwordens toe op een waterbad ingedampt, bij 120 a 130° C. gedroogd, gewogen en per liter berekend. Hoe onzuiverder het water is, des te meer zal het residu zijn, dat men bij verdamping heeft overgehouden. De kleur alleen van het overschot leert echter den aard der stoffen niet kennen, die oorspronkelijk in het water aanwezig waren. Daartoe *moet* het overschot zacht gegloeid worden en moeten de verschijnselen, die zich daarbij voordoen, worden waargenomen.

De meerdere of mindere stank, die zich dan ontwikkelt, het meer of minder gemakkelijk witbranden en bijgevolg de kleur van het residu na gloeiing, geven o. a. een geschikt middel aan de hand om over de deugdelijkheid van het drinkwater te oordeelen. Bij gloeiing verbranden de stoffen van plantaardigen of dierlijk oorsprong en blijven de zouten of anorganische lichamen achter. De hoeveelheid hiervan kan ons eveneens behulpzaam zijn bij de beoordeeling van drinkwater.

Door Kämmerer (2), Hager (3), Böttger (4) e. a. is in den laatsten tijd gewezen op de vorming van een praecipitaat in drinkwater door tannineoplossing. Daargelaten of het verkregen neêrslag afkomstig is van lijm (Kämmerer) of van algen — Ursprosser — (Hager), geven ons de feiten, dat zuiver water met tannineoplossing geen praecipitaat oplevert en het verkregen praecipitaat nu en dan stikstofhoudend is, het recht zulk water

---

(1) Deze tabellen zijn reeds bijna geheel opgenomen in de *Verzameling van stukken*, jaarg. 1878 blz. 266—269 en 1879 blz. 245—253. (Red. der *Verzam. v. stukk.*)

(2) Journal für pract. Chemie Bd. 14 S. 322.

(3) Pharmac. Centralhalle 1877 S. 294.
" " 1879 S. 268.

(4) Jahresbericht d. phys. Vereins zu Frankfurt a/M. 1878.

als minder gewenscht te beschouwen. „Jedes Wasser," zegt Kämmerer, „welches durch Tannin in erheblichem Grade Trübung erleidet, muss zum Gebrauche als Trinkwasser für gefährlich gelten", welk gevoelen door Hager en Böttger wordt gedeeld.

De resultaten van dit onderzoek zijn in de tabellen medegedeeld.

Wat de *beoordeeling* betreft, was het raadzaam onderscheid te maken tusschen zuiver, bijna zuiver en onrein water. Van het regenwater kan gezegd worden, dat het in het algemeen vrij zuiver was, een enkel monster bevatte lood. Met welwater is dit een ander geval. Het feit dat ons zoogenaamd welwater in den regel niet anders is dan zakwater, d. i. water, dat door de bovenste lagen der aarde heen sijpelende, allerlei stoffen en ontledingsproducten van rottende plantaardige of dierlijke stoffen in zich opneemt en medevoert in den welput, of direct gevoed wordt door beerputten, in de nabijheid gelegen, maakt het noodig zoowel op de physische eigenschappen te letten, als op de scheikundige samenstelling, d. w. z. op den aard en de hoeveelheid der vaste stoffen, daarin bevat.

Tot opheldering van de *conclusie*, die getrokken werd uit het geheele overzicht, dient, dat eenige watersoorten *na filtratie zeer goed* geoordeeld zijn, wanneer zij slechts enkele toevallige stoffen bevatten, die door een goed ingericht filter (1) volkomen teruggehouden worden.

Water dat èn een groot gehalte aan organische stoffen bevatte èn een te sterk praecipitaat met tannine gaf of eene reactie vertoonde, waaruit bleek dat er vermoedelijk verband bestond met beerputten, werd onvoorwaardelijk afgekeurd. Ofschoon zulk water dikwijls zonder nadeel schijnt gebruikt te kunnen worden, is het toch ten strengste als drinkwater af te keuren, daar het nevens de in ontbinding verkeerende stoffen ook smetstoffen kan opnemen, afkomstig van menschen en dieren, die aan besmettelijke ziekten lijden. Dit is ook van toepassing op het water, waarvan de conclusie luidt *drinkbaar?*, indien de putten, die zulk water verschaffen, zich op korten afstand van kerkhoven, riolen, mestputten, slooten enz. bevinden, zooals in bevolkte kommen meestal het geval is. Althans bij het voorkomen van besmettelijke ziekten moet zulk water niet gedronken worden. De gemeentebesturen, bekend met de plaatselijke gesteldheid, zullen derhalve zelf moeten beslissen of de watersoorten in de conclusie vermeld als *drinkbaar?* gebruikt kunnen worden, totdat door het maken van regenbakken op voldoende wijze in de behoefte aan zuiver water zal voorzien zijn. In gemeenten, waar groote gebouwen zijn, is het gemakkelijk regenbakken aan te brengen, en waar zij bestaan na te gaan of de regenbakken

---

(1) Een zeer geschikt filter bestaat uit afwisselende lagen zand en dierlijke kool en wel omdat troebel water daardoor helder; gekleurd, daardoor kleurloos, en loodhoudend, metaalvrij wordt. De filtratie heeft geene waarde voor die soorten die als *ondrinkbaar*, *drinkbaar?* en *af te keuren* zijn opgegeven, omdat de schadelijke stoffen niet teruggehouden worden door het filter, doch in het water blijven.

eene voldoende grootte hebben; waar groote gebouwen ontbreken kunnen allicht daken van dicht bij elkander staande woningen door houten of zinken goten vereenigd worden, en op die wijze het water (dat dikwijls schade veroorzaakt door het vochtig maken van muren en fundamenten) worden opgevangen in een gemeenschappelijken regenbak. Wanneer overal gezorgd wordt, dat van het regenwater zoo weinig mogelijk verloren ga, zal ook de slechte gewoonte om het regenwater te verkoopen, die op vele plaatsen bestaat, kunnen verdwijnen.

Bij het gebruik van regenwater heeft men *steeds* te letten op de mogelijke aanwezigheid van lood, daar looden goten en leidingen door het koolzuur houdende water worden aangetast. Des te meer zal dit het geval zijn, wanneer zich op dak en goten in ontbinding verkeerende stoffen bevinden, zooals bladen, drekstoffen enz. waarbij zuren ontstaan die het water vaak sterk loodhoudend maken. Het ware dan ook te wenschen dat een ieder daarvoor de noodige zorg droeg en er vooral op bedacht was om na langdurige droogte het eerst komende regenwater niet op te vangen maar weg te laten loopen.

Beter ware het algemeen gebruik van zinken goten, die daarenboven goedkooper zijn.

De putten of regenbakken, waarvan het water geacht wordt na filtratie drinkbaar te zijn, dienen gereinigd te worden.

De geneeskundige raad voor Zeeland,
Dr. J. P. Dozy, *Voorzitter*.
Dr. J. P. Berdenis van Berlekom,
Secretaris.

N°. 21. *Aanschrijving van den Commissaris des Konings in Utrecht van* 8 *April*, *aan de gemeentebesturen*, *betreffende de* maandelijksche sterftelijst. (Prov. blad n°. 25.)

DE COMMISSARIS DES KONINGS IN DE PROVINCIE UTRECHT,

Ontvangen hebbende een schrijven van den heer Inspecteur van het geneeskundig Staatstoezicht in Gelderland en Utrecht, waaruit blijkt van herhaaldelijk voorkomende onvoldoende of onjuiste invulling van de maandelijksche sterftelijst (Staat G),

Heeft goedgevonden:

die missive in afdruk hierna te doen volgen en aldus te brengen ter kennis van de gemeentebesturen in dit gewest, onder uitnoodiging de daarin herinnerde voorschriften in het vervolg met juistheid op te volgen.

De Commissaris des Konings voornoemd,
van Doorn.

Utrecht, 6 April 1880.

Aan den Heer Commissaris des Konings in de provincie Utrecht.

Het heeft mijne aandacht getrokken, dat in meerdere gemeenten nimmer of zelden op de maandelijksche sterftelijst (Staat G) wordt vermeld, dat overledenen zonder geneeskundige hulp zijn gestorven, in strijd met hetgeen met grond mag worden vermoed, met het oog op het hooge bevolkingscijfer en op andere omstandigheden, z. a. het gebrek aan een geneesheer op de plaats gevestigd, de mindere gegoedheid van de ingezetenen, de uitgebreidheid der gemeente, enz.

Aangezien de gemeentebesturen uit de verklaringen van overlijden, afgegeven door de geneeskundigen ingevolge art. 5 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60), naauwkeurig weten kunnen, wanneer een persoon zonder geneeskundige hulp is overleden, omdat alsdan, ingevolge al. 4 van art. 4 der wet van 10 April 1865 (*Stbl.* n°. 65), de doodschouw moet worden verrigt, kan door hen zonder veel moeite op de sterftestaten de opgave omtrent het al of niet geneeskundig behandeld zijn der overledenen worden verstrekt en de volledigheid worden bevorderd der sterfte-statistiek, die eene afzonderlijke rubriek heeft voor niet geneeskundig behandelden, vooral wanneer daarbij wordt in acht genomen het medegedeelde in de missive van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken, gemeld in het *Prov. blad* van Utrecht, n°. 66 van 1870.

Een ander punt, dat bij de invulling der sterftestaten niet altijd met de noodige naauwgezetheid plaats heeft, is de invulling van kolom 18, inhoudende het beroep of het middel van bestaan. En toch is de kennis hiervan voor de volksgezondheid van het hoogste belang, omdat hieruit de verhouding van den gemiddelden levensduur bij de verschillende beroepen naauwkeuriger kan worden geleerd.

Met het oog op het bovenmedegedeelde, heb ik de eer U Hoog Edel Gestrenge beleefdelijk te verzoeken, de gemeentebesturen in het *Prov. blad* te willen uitnoodigen, om op de maandelijksche sterfte-opgaven (Staat G) naauwkeurig de bovenaangehaalde punten op te teekenen.

De Inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt in Gelderland in Utrecht,

H. L. Verspijck.

N°. 22. *Wet van* 23 *April* (Stbl. n°. 65) *tot aanvulling van art.* 2 *der wet van* 1 *Juni* 1865 (Stbl. n°. 90), *regelende de uitoefening der geneeskunst.*

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat aanvulling van art. 2 der wet van 1 Junij 1865 (*Staatsblad* n°. 60), regelende de uitoefening der geneeskunst, noodzakelijk is;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Aan art. 2 der wet van 1 Junij 1865 (*Staatsblad* n°. 60), regelende de uitoefening der geneeskunst, wordt de volgende alinea toegevoegd:

„Desgelijks behouden Wij Ons voor aan vreemdelingen, die, na afgelegd examen, het regt tot uitoefening der geneeskunst in haren geheelen omvang in een ander rijk verkregen hebben, onder bepaalde voorwaarden vergunning te geven tot die uitoefening op Nederlandsche zeeschepen, met uitzondering van oorlogsvaartuigen. Die vergunning kan ten allen tijde worden ingetrokken".

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministeriële Departementen, Autoriteiten, Collegien en Ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven op het Loo, den 23 April 1880.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
SIX.

N°. 23. *Circulaire van den Commissaris des Konings in Limburg, van* 7 *Mei, aan de burgemeesters, betreffende art.* 20 *der* begraafwet, (Prov. blad n°. 49).

De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Noord-Brabant en Limburg, heeft mij bij missive van den 3 dezer N°. 480 te kennen gegeven, dat het hem onlangs bij gelegenheid zijner inspectie in gemeenten van dit gewest, alwaar besmettelijke ziekten voorkwamen, gebleken is, dat niettegenstaande mijne aanschrijving van den 3 Februarij ll.

(*Provinciaal blad* n°. 14) in sommige gemeenten de kenmerken bedoeld bij art. 20 der wet van 4 December 1872 (*Staatsblad* n°. 134) niet voorhanden waren, en dat in andere gemeenten de besmette woningen niet waren gekenmerkt overeenkomstig de voorschriften uan het Koninklijk besluit van 13 April 1873 (*Staatsblad* n°. 43).

Uit de mededeeling van voornoemden ambtenaar, moet ik afleiden dat door sommige Burgemeesters in dit gewest weinig of geen acht geslagen wordt op de wenken en aanbevelingen die hun ter uitvoering van een gebiedend wetsvoorschrift in het belang der openbare gezondheid worden gedaan.

Het vorenstaande geeft mij dan ook aanleiding de heeren burgemeesters wie zulks mogt aangaan, andermaal doch ernstig uittenoodigen om te zorgen dat de hiervoren bedoelde kenmerken ingerigt zooals dit bij art. 2 van het aangehaald Koninklijk besluit is voorgeschreven, in hunne gemeente steeds voorhanden zijn, ten einde bij voorkomende gevallen daarmede te handelen overeenkomstig de aanbeveling aan het slot mijner in den aanhef dezer gemelde aanschrijving (*Provinciaal blad* n°. 14).

De Commissaris des Konings in het hertogdom Limburg,
DE KUIJPER.

N°. 24. Bij Koninklijk besluit van 18 1880, n°. 27, is, in de plaats van wijlen dr. C. D. L. Hanegraaff, benoemd tot lid van den geneeskundigen raad voor Gelderland en Utrecht dr. S. R. Hermanides, te Geldermalsen, en tot plaatsvervangend lid van dien raad dr. C. van Wicheren te Arnhem. (*Staatscour.* 21 Mei.)

N°. 25. *Circulaire van den Commissaris des Konings in Limburg van* 22 *Mei*, *aan de burgemeesters*, *betreffende de* epidemiewet. (Prov. blad n°. 53.)

Luidens een bij mij ingekomen rapport van den adjunct-Inspecteur voor het geneeskundig staatstoezigt voor Noord-Brabant en Limburg, d°. 20 dezer n°. 517, is het dien ambtenaar bij gelegendheid zijner inspectie in gemeenten van dit gewest, alwaar besmettelijke ziekten voorkwamen gebleken, dat het aanwenden van hygienische maatregelen, ter voorkoming van de verdere uitbreiding dier ziekten, op vele plaatsen nog te wenschen overlaat, en zou hij gemeenten hebben aangetroffen waar zelfs niet eens werd toegepast het gebiedend voorschrift van art. 19 der wet van 4 December 1872 (*Staatsblad* n°. 134) volgens hetwelk het hoofd van een gezin, de houder of houders van eene slaapstede of logement, de schipper van een in eene gemeente vertoevend vaartuig enz., wanneer daarin eene

besmettelijke ziekte voorkomt, binnen 24 uren nadat hun het feit ter kennis is gekomen, verpligt zijn daarvan mededeeling te doen aan den burgemeester.

Het behoeft geene verdere uitwijding welke nadeelige gevolgen door het verzuim van aangifte, zooals hiervoren bedoeld, in eene gemeente kunnen ontstaan. Immers wanneer de ziekte onbekend blijft, kunnen de bij de wet voorgeschreven maatregelen ter voorkoming van de verdere verspreiding daarvan, niet worden aangewend.

Het is dan ook naar aanleiding daarvan, dat ik de eer heb de heeren burgemeesters der gemeenten waar dergelijk verzuim van aangifte mogt hebben plaats gehad, te verzoeken, om de inwoners bij openbare afkondiging, op duidelijke en in het oog vallende wijze, het hiervoren bedoeld wetsvoorschrift in herinnering te brengen, en daarbij tevens te wijzen op de strafbepaling van art. 31, 2e alinea der voormelde wet, waaraan de overtreders van meergemeld art. 19 zich blootstellen.

Ten slotte moet ik de heeren burgemeesters, wie het mogt aangaan, de meer stipte nakoming der in de aangehaalde wet gegevene voorschriften, andermaal aanbevelen, met uitnoodiging om zoodra zich in hunne gemeente het een of ander geval van besmettelijke ziekte mogt voordoen, onmiddellijk ter voorkoming van de verdere uitbreiding daarvan, in overleg met het geneeskundig staatstoezigt, de vereischte maatregelen te doen nemen.

De Commissaris des Konings in het hertogdom Limburg,
DE KUIJPER.

N°. 26. *Circulaire van den Commissaris des Konings in Limburg van* 26 *Mei, aan de burgemeesters, houdende kennisgeving van het heerschen der* pokken *in Limburg.* Prov. blad 54.)

De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Noord-Brabant en Limburg, heeft mij bij missive van den 26 dezer n°. 350 medegedeeld, dat de pokken welke reeds sedert eenige weken in België heerschen, zich gister ook in dit gewest hebben vertoond.

Naar aanleiding daarvan heb ik de eer U uittenoodigen om ten spoedigste eene *buitengewone* gelegenheid tot kostelooze vaccinatie en revaccinatie in Uwe gemeente open te stellen en tevens te zorgen dat de inenting zooveel mogelijk worde bevorderd.

Voorts beveel ik U aan zoo spoedig mogelijk aan voornoemden adjunct-inspecteur te doen toekomen, eene opgave aanwijzende het getal van de plaats gehad hebbende vaccinatiën en revaccinatiën en de de dagteekening wanneer ze zijn geschied, met vermelding tevens, of blijkens den door U te controleren staat van vaccinatie op de scholen voorhanden, alle kinderen gevaccineerd zijn.

De Commissaris des Konings in het hertogdom Limburg,
DE KUIJPER.

N°. 27. *Aanschrijving van gedeputeerde Staten in de provincie Utrecht, van 27 Mei, betreffende maatregelen tegen de verspreiding van* pokken. (Prov. blad n°. 48.)

Ontvangen hebbende eene missive van den inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt in Gelderland en Utrecht van den 24 Mei 1880, n°. 258, houdende mededeeling, dat het hem uit zekere bron gebleken is, dat thans de pokken op groote schaal te Antwerpen heerschen en dat deze ziekte reeds van daar is overgebragt naar twee gemeenten van Noord-Brabant, alwaar zij zich begint uit te breiden, welk feit de vrees doet ontstaan, dat deze hoogst besmettelijke ziekte ook naar de beide provinciën van zijn ressort kan worden overgebragt, waartoe de versnelde middelen van vervoer en de zoo veelvuldige aanraking der ingezetenen met het reizend publiek aanleiding kunnen geven, dewijl niet aangetaste personen, uit eene niet besmette streek afkomstig, ook in staat zijn de zieke over te brengen.

Hebben goedgevonden, deze missive, waarbij het nemen van maatregelen tegen de verspreiding van die ziekte wordt aanbevolen, zooals die aan den voet dezes volgt, te brengen ter kennis van de gemeente-besturen in dit gewest, met uitnoodiging, bij de ingezetenen op eene algemeene vaccinatie en revaccinatie ernstig aan te dringen.

De gedeputeerde Staten voornoemd,
RÖMER, *loco-voorzitter.*
DE KOCK, *griffier.*

Utrecht, 24 Mei 1880.

Aan Heeren gedeputeerde Staten van Utrecht.

Zooals mij uit eene zekere bron gebleken is, heerschen thans de pokken op groote schaal te Antwerpen en is deze ziekte reeds van daar overgebragt naar twee gemeenten van Noord-Brabant, alwaar zij zich begint uit te breiden.

Dit feit doet bij mij de vrees ontstaan, dat deze hoogst besmettelijke ziekte ook naar de beide provinciën van mijn ressort kan worden overgebragt, waartoe de versnelde middelen van vervoer en de zoo veelvuldige aanraking der ingezetenen met het reizend publiek aanleiding kunnen geven, dewijl niet aangetaste personen, uit eene besmette streek afkomstig, ook in staat zijn de ziekte over te brengen.

Daar wij tegen de pokken in de koepokinenting een middel bezitten, dat, wanneer het algemeen wordt toegepast, die hoogst gevaarlijke ziekte kan afweren of althans hare verspreiding zeer kan tegengaan, en dat, indien de ziekte zich eventueel vertoont bij de gevaccineerden, haar karakter

veel goedaardiger en minder gevaarlijk maakt, neem ik de vrijheid uw Collegie te verzoeken, de gemeente-besturen te willen wijzen op de wenschelijkheid, dat de inenting meer algemeen wordt toegepast dan thans geschiedt.

In art. 17 en 18 der wet van 4 Dec. 1872 (*Stbl.* n°. 34) tot voorziening tegen besmettelijke ziekten worden bepalingen voorgeschreven, die voorzeker de kans, dat de ziekte zich zal verbreiden, verminderen, maar die tegen haar optreden niet genoegzaam waken, omdat een groot gedeelte der bevolking niet of te langen tijd geleden, gevaccineerd is.

Vele ouders toch stellen het vaccineren hunner kinderen uit tot den leeftijd, waarop deze de school zullen bezoeken, waarvan het gevolg is, dat zeer vele kinderen beneden den leeftijd van vijf jaren ongevaccineerd zijn, zooals blijkt uit de jaarlijks door de gemeente-besturen ingezondene vaccinatie-opgaven.

Aanbevelenswaardig komt het mij dus voor, dat die kinderen zoo spoedig mogelijk worden ingeënt, hetgeen zonder gevaar ook bij de jongere kan geschieden, zooals o. a. blijkt uit het in Engeland bestaande wettelijk voorschrift, dat ieder kind in het eerste levensjaar *moet* zijn ingeënt.

Ten andere zijn vele oudere en volwassenen niet ingeënt, omdat vóór 1873 in vele gemeenten de bepaling, die een bewijs van inenting bij het ter school gaan eischte, gemist werd of althans deze niet behoorlijk werd nageleefd, wanneer zij ook al in eene plaatselijke verordening was voorgeschreven. Daar de pokken — zeer oneigenlijk genoemd kinderziekte — geen leeftijd verschoonen, zoowel het kind als den grijsaard aantasten, zou het wenschelijk zijn, dat ook deze tot inenting werden aangespoord.

Maar ten andere beschut één in de jeugd verrigte vaccinatie den ingeenten niet *altijd* voor het geheele volgende leven; de ondervinding ten deze heeft geleerd, dat, na verloop van eenige jaren, zich bij vele personen als het ware eene nieuwe vatbaarheid voor de pokziekte ontwikkelt, — ofschoon deze ziekte dan ook bij gevaccineerden veel zachter verloopt — welke vatbaarheid door eene nieuwe inenting (herinenting, revaccinatie) moet worden bestreden; aangezien deze omstandigheid aan zeer velen onbekend is en het vooraf niet te bepalen is, wie de vatbaarheid al of niet mist, komt het mij raadzaam voor, dat de herinenting, die te veel wordt verwaarloosd, zooveel mogelijk worde aanbevolen.

Het is op grond van het bovenstaande, dat ik de vrijheid neem Uwe vergadering beleefdelijk te verzoeken, de aandacht der gemeente-besturen in het *Provinciaal blad* met aandrang op de bovengenoemde punten te vestigen, hen uit te noodigen om, met het oog op het dreigend gevaar bij de ingezetenen, op eene algemeene vaccinatie en revaccinatie ernstig aan te dringen en door doelmatige maatregelen, uitgebreider dan in art. 17 en 18 bovengenoemd zijn voorgeschreven, deze kunstbewerking in hunne gemeenten te bevorderen, opdat, wanneer de pokken in Uwe provincie worden overgebragt, de ziekte hier geen gelegenheid vinde, om zich voort te planten,

waartegen alleen door een krachtig preventief handelen, nu het nog tijd is, kan worden gewaakt.

De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt in Gelderland en Utrecht,
H. L. VERSPIJCK.

N°. 28. *Brief van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 5 *Juni*, *1a. E., afd. M.P., aan de geneeskundige inspecteurs, betreffende onderzoek van* steranijs.

Ik heb de eer U mede te deelen, dat mijn ambtgenoot van Financiën, op mijn verzoek naar aanleiding van gevallen van vergiftiging die zich te Leeuwarden na het gebruik van steranijszaad hebben voorgedaan, de ambtenaren der invoerregten en accijnsen heeft aangeschreven om op steranijszaad dezelfde maatregelen toe te passen, die in de laatste jaren tegen den invoer van verdacht anijszaad genomen zijn.

Om het nadeel van het reeds ingevoerde met vergiftige zaden vermengd steranijs zooveel mogelijk tegen te gaan, zal het mij aangenaam zijn, indien door U als voorzitter van den geneeskundigen Raad aan de visiterende commissiën een nauwkeurig onderzoek van steranijs zoowel bij groothandelaars als bij apothekers en droogisten wordt opgedragen.

De minister van Binnenlandsche Zaken.
Voor den minister,
De Secretaris-Generaal,
HUBRECHT.

N°. 29. *Brief van den geneeskundigen inspecteur voor Zeeland aan de geneeskundigen, van* 10 *Juni, betreffende het kennisgeven van gevallen van besmettelijke ziekte.*

Naar aanleiding van de mededeeling van een lid van den geneeskundigen Raad, dat verscheidene geneeskundigen in de meening zouden verkeeren, dat art. 6 van de wet van 1 Juni 1865, *Stbl.* n°. 60, slechts voorschrijft van het *eerste* geval van ziekten, die de volksgezondheid bedreigen, aan den inspecteur kennis te geven, en het toch duidelijk is, dat deze met *alle* gevallen bekend moet wezen, om te beslissen of eene ziekte al of niet epidemisch voorkomt, kwam het den Raad wenschelijk voor de geneeskundigen te herinneren aan de wetsinterpretatie van den minister van Binnenlandsche Zaken, uitgedrukt in zijne missive van 6 Sept. 1866, C. V. 113, waarin hij als zijne meening te kennen geeft:

„ . . . . dat art. 6 der wet van 1 Juni 1865, *Stbl.* n°. 60, de verplich-
„ting voor de geneeskundigen inhoudt, om aan den inspecteur en aan
„burgemeester en wethouders alle gevallen op te geven eener ziekte,

„waardoor de volksgezondheid bedreigd wordt. Immers deze omschrijving „beteekent niets anders dan epidemische ziekte . . . ."

Ten onrechte zijn velen van meening, dat het onnoodig is kennis te geven van het voorkomen van kinkhoest, omdat die ziekte niet genoemd wordt in de epidemiewet. Het bovenaangehaalde art. 6 schrijft voor van alle ziekten, die de volksgezondheid bedreigen, kennis te geven, en daaronder behoort toch ook voorzeker de kinkhoest.

Ook voor de kennis van de aetiologie en verspreiding van besmettelijke ziekten is opgave van elk geval zeer gewichtig, vooral zoo de mededeeling gepaard gaat met aetiologische bijzonderheden.

Ik heb de eer, voorzooverre het u aangaat, u uit te noodigen, in het vervolg door opgave van *elk* geval van besmettelijke ziekte, te handelen in den geest van den wetgever, en daardoor mede te werken, zoowel tot eene behoorlijke uitvoering van de epidemiewet, als tot bevordering van onze aetiologische kennis.

Met het oog op de dreigende pokkenepidemie zijn de gemeentebesturen herinnerd aan de, in art. 18 van de epidemiewet, voorgeschrevene verplichting maandelijks gelegenheid tot kostelooze vaccinatie te geven.

Zal de bedoeling van den wetgever echter bereikt worden, zoo is krachtige opwekking tot revaccinatie van uwe zijde zeer wenschelijk.

Het zal mij aangenaam zijn van u bericht te ontvangen van alle omstandigheden, die eene goede uitvoering in den weg staan.

De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht in Zeeland,

Dr. J. P. Dozy.

N°. 30. *Circulaire van den commissaris des Konings in Zeeland, van* 11 *Juni, aan de gemeentebesturen, betreffende* koepokinenting. (Prov. blad n°. 54.)

Volgens art. 18 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) wordt, wanneer de pokken in eenig deèl des Rijks epidemisch voorkomen, minstens éénmaal 's maands van gemeentewege gelegenheid tot kostelooze inenting en herinenting gegeven, met openbare aankondiging van tijd en plaats.

Van de epidemische verbreiding dier ziekte in het naburige Roosendaal wordt thans, in de *Staatscourant* van 8 dezer, het door de wet gevorderde berigt gegeven.

Ik heb de eer hierop uwe aandacht te vestigen, met herinering aan voorschreven wetsartikel, opdat voor de stipte nakoming worde zorg gedragen.

De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt heeft mij voorts verzocht door uwe tusschenkomst de ingezetenen opmerkzaam te maken op de noodzakelijkheid van herinenting, omdat het bewezen is dat niet allen die éénmaal zijn gevaccineerd voor de ziekte onvatbaar blijven en eerst de revaccinatie leert of men nog vatbaarheid bezit. Bij het dreigen eener

pokken-epidemie is het dus noodig dat ieder, die slechts éénmaal gevaccineerd of met gevolg gerevaccineerd is, nogmaal aan die kunstbewerking worde onderworpen.

Ten einde het mogelijk te maken vele personen te revaccineeren, dringt de inspecteur er op aan, dat de geneesheer zorge steeds een gezond kind met een tiental vaccinepuisten beschikbaar te hebben, om van arm op arm te kunnen vaccineren. De stof toch die men van de bureaux ontvangt is slechts voor een enkel kind voldoende, hetgeen bij de groote omvang niet wel anders mogelijk is. Bij dreigende epidemie, zegt de inspecteur, bestaat er geen bezwaar zeer jonge kinderen, zelfs van een paar weken oud, zoo ze gezond zijn in te enten.

De commissaris des Konings,
VAN KARNEBEEK.

N°. 31. *Circulaire van den commissaris des Konings in Limburg van* 15 *Juni*, *aan de gemeentebesturen*, *betreffende* koepokinenting. (Prov. blad n°. 62.)

Ten vervolge op de door Zijne Excellentie den minister van binnenlandsche Zaken gedane mededeeling in de *Staatscourant* van den 8 dezer, omtrent de epidemisch heerschen van pokken in de gemeente Roosendaal (Noord-Brabant), — heb ik de eer U voor zooveel noodig opmerkzaam te maken op het gebiedend voorschrift van art. 18 alinea 1 der wet van 4 December 1872 (*Staatsblad* n°. 134), volgens hetwelk door de zorg van het gemeentebestuur in elke gemeente *éénmaal 's maands* gelegenheid moet worden gegeven tot kostelooze inenting en herinenting, wanneer door den den heer Minister van Binnenlandsche Zaken ter algemeene kennis is gebragt dat de pokken in eenig deel van het Rijk epidemisch verbreid zijn.

Ik verzoek U mitsdien om te zorgen dat het aangehaald wetsvoorschrift, voor zooveel Uwe gemeente betreft, stiptelijk worde nagekomen.

De commissaris des Konings in het Hertogdom Limburg,
DE KUIJPER.

N°. 32. *Circulaire van den commissaris des Konings in Zeeland aan de gemeentebesturen*, *van* 2 *Juni*, *betreffende* koepokinenting (Prov. blad n°. 56.)

Ik heb de eer U te verzoeken aan den Inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt in deze provincie zoo spoedig mogelijk te willen opgeven welke geneesheer belast is met het verrigten der periodieke vaccinatiën waarop betrekking had mijne circulaire van 11 dezer (*Prov. blad* n°. 54) en voorts aan genoemden inspecteur vóór den 10den van elke maand een berigt te willen zenden van de vaccinatiën en revaccinatiën die in de afgeloopen

maand hebben plaats gehad, voor welk berigt een model hierbij afgedrukt is.

De commissaris des Konings,
VAN KARNEBEEK.

STAAT der vaccinatiën en revaccinatiën verrigt in de maand . . . . . in de gemeente . . . . . .

Dag van de		Aantal vaccinatiën		Aantal revaccinatiën.	
afkondiging.	inenting.	met gevolg.	zonder gevolg.	met gevolg.	zonder gevolg.

De geneeskundige,

N°. 33. *Circulaire van den commissaris des Konings in Limburg, aan de gemeentebesturen, van* 29 *Juni betreffende* maatregelen tegen pokken. (Prov. blad n°. 66).

Het geneeskundig staatstoezigt in dit gewest, heeft mijne aandacht gevestigd op het gevaar van besmetting wat bestaat door het zamenkomen van rondreizende muziekanten, liedjeszangers, orgeldraaijers, acrobaten enz., op de te houden jaarmarkten, vooral wanneer die personen komen uit Antwerpen, waar thans de pokken epidemisch heerschen.

Naar aanleiding daarvan heb ik de eer de heeren burgemeesters in dit gewest, voor zooveel noodig op het vorenstaande attent te maken, en hun in overweging te geven om de bovenbedoelde personen op de in hunne gemeente te houden jaarmarkten of kermissen, alléén dan toe te laten, wanneer zij voorzien zijn van een bewijs van de bevoegde autoriteit der plaats waar zij laatstelijk hun beroep hebben uitgeoefend, houdende verklaring dat aldaar geene epidemische pokziekte heerscht.

De commissaris des Konings in het Hertogdom Limburg,
DE KUIJPER.

N°. 34. *Beschikking van den minister van Oorlog van* 30 *Juni*, 1*e afd.* n°. 87, *betreffende de* verplaatsing van militairen en het verleenen van verlof.

DE MINISTER VAN OORLOG,

Het wenschelijk achtende, algemeene regelen vast te stellen betrekkelijk het verplaatsen van en het verlof verleenen aan militairen uit en naar gemeenten, waar eene of meer der besmettelijke ziekten, vermeld in art. 1 der wet van 4 December 1872 (*Staatsblad* n°. 134) *R. M.* 1873, blz. 44), aangevuld bij art. 1 der wet van 3 December 1874 (*Staatsblad* n°. 188) *R. M.* 1874, II, blz. 270), epidemisch voorkomen;

Heeft goedgevonden:

A. In te trekken punt 7 der beschikking van den Minister van Oorlog dd. 31 Mei 1873, n°. 99 S (*R. M.* 1873, blz. 159), alsmede de beschikking van den Minister van Oorlog van 29 November 1879, 1e Afd. Secr., n°. 105 (*R. M.* 1879, II, blz. 290);

B. Te bepalen:

Zoodra eene der openbare bekendmakingen, bedoeld in de eerste alinea van art. 24 der wet van 4 December 1872 (*Staatsblad* n°. 134), is geschied in eene gemeente, waar zich garnizoen bevindt, moet de plaatselijke- of garnizoens-kommandant daarvan onverwijld kennis geven aan den Minister van Oorlog en aan den Bevelhebber in de betrokken Militaire Afdeeling, welke laatste zijnerzijds daarvan terstond mededeeling doet aan andere militaire autoriteiten, voor zooveel dit noodig kan zijn in verband met de voorschriften in de volgende zinsneden vervat.

Gedurende den tijd, dat in eenige gemeente des Rijks eene besmettelijke ziekte epidemisch voorkomt, gelden, met betrekking tot het verplaatsen van en het verlof verleenen aan militairen uit en naar die gemeente de navolgende bepalingen:

a. Wanneer eene der besmettelijke ziekten, vermeld in art. 1 der meergemelde wet van 4 December 1872, aangevuld bij art. 1 der wet van 3 December 1874 (*Staatsblad* n°. 188) — mazelen uitgezonderd — in eene gemeente epidemisch voorkomt, zal geen militair uit of naar die gemeente verplaatst mogen worden, behoudens speciale magtiging van den Minister van Oorlog en behoudens de gevallen waarin door een wettelijk voorschrift of andere bepaalde noodzakelijkheid het tegendeel geboden wordt;

b. Wanneer cholera, typhus, febris typhoidea of pokken (variolae of varioloides) in eene gemeente epidemisch voorkomt, zal aan geen militair uit of naar die gemeente verlof verleend mogen worden, behoudens speciale magtiging van den Minister van Oorlog en behoudens de gevallen waarin door een wettelijk voorschrift of andere bepaalde noodzakelijkheid het tegendeel geboden wordt;

c. Wanneer roodvonk, diphteritis, mazelen of dysenterie in eene gemeente

epidemisch voorkomt, zal deze omstandigheid geen grond mogen opleveren om aan een militair een uit of naar die gemeente aangevraagd verlof te weigeren, tenzij de Minister van Oorlog, op voorstel van den Inspecteur van de Geneeskundige dienst der Landmagt, zulks uitdrukkelijk anders zal hebben bepaald.

Zoodra de Inspecteur van de Geneeskundige dienst der Landmagt kennis heeft bekomen, dat eene besmettelijke ziekte in eene gemeente als geweken wordt beschouwd, doet hij hiervan mededeeling aan den Bevelhebber in de betrokken Militaire Afdeeling, die zijnerzijds van die mededeeling verder kennis geeft aan de belanghebbende militaire autoriteiten.

REUTHER.

N°. 35. *Circulaire van den Commissaris des Konings in Zeeland van* 12 *Juli, aan de burgemeesters, betreffende* pokken (Prov. blad n°. 60).

De Inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt heeft mij te kennen gegeven dat de kermissen of jaarmarkten, van welke vele omstreeks dezen tijd worden gehouden, niet weinig gevaar opleveren voor het overbrengen der pokziekte door kramers, orgeldraaijers, liedjeszangers enz., daar die ziekte in sommige gemeenten van Nederland zekere uitbreiding heeft verkregen en in België in verschillende plaatsen — te Antwerpen in hevige mate — heerschende is.

Ik acht mij verpligt Uwe aandacht op dat gevaar te vestigen en U aan te bevelen de bedoelde kermisgasten niet toe te laten wanneer zij regtstreeks uit België, of uit eene gemeente in Nederland, waar de ziekte epidemisch is verklaard, komen.

De Commissaris des Konings.
V. KARNEBEEK.

N°. 34 *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zeeland, gehouden* 4 *Juni* 1880.

Behalve de voorzitter en de secretaris zijn tegenwoordig de leden dr. Dobbelaer de Wind, Verschoor, de Man, Walraven, de Ligny, Hennequin, de Looze, mr. Snijder, dr. Janssen, de Visser en Martin, en het plaatsvervangend lid dr. Callenfels.

Na de opening der vergadering deelt de voorzitter mede, dat ter vervanging van dr. Hazenberg, door uitlandigheid verhinderd, is opgeroepen het plaatsvervangend lid dr. Callenfels.

Arrestcecren Notulen.

De in druk verschenen notulen der najaarsvergadering worden na goedkeuring vastgesteld.

Naar aanleiding dezer notulen deelt de voorzitter mede, dat volgens besluit der vorige vergadering het drinkwaterrapport

met een woord van toelichting is toegezonden aan de gemeentebesturen, leden, plaatsvervangende en correspondeerende leden van den raad.

Voorts vestigt hij de aandacht der leden op het in de notulen opgenomen verslag van gedeputeerde Staten betreffende de tijdelijke bewaarplaatsen van krankzinnigen. Geen der leden evenwel hieromtrent nader het woord verlangende, geschiedt mededeeling van de volgende ingekomen stukken:

Ingekomen stukken.

1°. brief van den heer Gerth van Wijk, kennis gevende, dat hij de betrekking van correspondeerend lid van den raad aanneemt.

2°. missive van Gedeputeerde Staten van Zeeland, van 17 December 1879 n°. 5726, in antwoord op het schrijven van den raad van 11 December 1879 n°. 359 omtrent het verrichten van den doodschouw, waarbij gedeputeerde Staten te kennen geven, dat eene aanschrijving aan de gemeentebesturen hun niet noodzakelijk voorkomt, maar dat zij de aandacht van den Minister er op vestigen zullen, dat de onbeperkte verplichting tot het afleggen van een verklaring van overlijden in vele gevallen voor den geneeskundige, die den lijder behandeld heeft, tot bezwaren aanleiding geeft; — welke stukken voor kennisgeving worden aangenomen.

3°. Brief van de Nederlandsche vereeniging van spoorwegartsen van April 1880, n°. 106, betreffende de verplichting tot het aanwezig zijn van eene verbandkist op iederen trein.

De voorzitter deelt naar aanleiding van dit schrijven mede, dat deze zaak uitvoerig in de inspecteurs-vergadering is besproken, dat evenwel, niettegenstaande de voorzitter der vereeniging uitgenoodigd is de vergadering bij te wonen, de inspecteurs niet overtuigd zijn van de bezwaren der spoorwegartsen. Vele dezer bezwaren zijn daaraan toe te schrijven, dat de kisten op de treinen niet voldoen aan het voorgeschreven model: zoo is de houtsoort, de wijze van afsluiting veelal eene andere dan is voorgeschreven; zoo zijn de kruiken vervangen door flesschen, enz. Vele gebreken zouden ook vervallen, indien de kist niet verplaatst werd, maar, zooals o. a. bij de Rhijnspoor het geval is, een vaste plaats had. De door de spoorwegartsen voorgestelde maatregelen, als het dragen van eene tasch, die uit den aard der zaak zeer incompleet zou zijn, het plaatsen der kisten in wachters woningen, die doorgaans vochtig zijn en gebrek aan bergplaats hebben, kwamen de inspecteurs ondoelmatig voor.

Dr. Verschoor deelt mede, dat hij spoorwegartsen gesproken heeft, die aan bedoeld schrijven niet medegewerkt hebben, maar

hem verklaarden de in dat schrijven neergelegde bezwaren volkomen te deelen.

Dr. de Man komen de door de spoorwegartsen aangevoerde argumenten niet zeer krachtig voor: even goed als de kist kan de hoofdconducteur verbrijzeld worden, het groote gevaar van liq. stypt. ziet hij niet in, enz., maar inspecteurs en spoorwegartsen kunnen deze aangelegenheid veel beter beoordeelen dan de leden van den raad; hij voor zich acht zich niet bevoegd, om in dezen als scheidsrechter op te treden. Meerdere leden te kennen gevende, dat zij deze meening deelen, stelt hij voor te besluiten, dat de raad zich onbevoegd verklare, om in dezen eene beslissing te nemen, welk besluit met algemeene stemmen wordt aangenomen.

Verslag van den inspecteur.

Door den voorzitter wordt hierop mededeeling gedaan van de handelingen van het geneeskundig staatstoezicht van 1 November 1879 tot 15 Mei 1880.

1°. Berichten van algemeenen aard.

Mededeeling geschiedde door den minister van Binnenlandsche Zaken van de samenstelling van den geneeskundigen Raad, de benoeming van den secretaris, — dat de som aan den Raad voor 1880 toegelegd bedraagt *f* 2100, en dat de subsidie van het Rijk aan het bureau voor vaccinatie en revaccinatie voor 1880 bedraagt *f* 150.

2°. Personeel der geneeskunstoefenaren enz.

Overleden: dr. H. Ripping, te Middelburg; J. M. van Pienbroek, geneesheer te Zaamslag; A. A. J. Haman, geneesheer te Westkapelle; L. J. Pinto, tandmeester te Middelburg; C. J. Loene, vroedvrouw te Middelburg; C. Gunst, vroedvrouw te Oud-Vossemeer.

Vertrokken: van Cortgene, H. Steenkamp, geneeskundige; van Tholen, P. Roldanus, apotheker; van Zierikzee, Kastelijn, vroedvrouw.

Gevestigd: te Zaamslag, W. J. Arends, arts; te Tholen, G. W. Post, in de apotheek van erven van Rijssel; te Goes, N. N. Bender, ter waarneming van de apotheek van wed. Krol van der Hoek.

3°. Overzicht der sterfte in 1879.

In 1879 zijn in de provincie Zeeland overleden 4553 personen of 24.01°/₀₀, tegen 4534 of 24.05°/₀₀ in 1878. Levenloos werden aangegeven 393 tegen 362 in het jaar 1878, dus 31 meer.

In de volgende gemeenten was de sterfte boven 30°/₀₀: Aagte-

met een woord van toelichting is toegezonden aan de gemeentebesturen, leden, plaatsvervangende en correspondeerende leden van den raad.

Voorts vestigt hij de aandacht der leden op het in de notulen opgenomen verslag van gedeputeerde Staten betreffende de tijdelijke bewaarplaatsen van krankzinnigen. Geen der leden evenwel hieromtrent nader het woord verlangende, geschiedt mededeeling van de volgende ingekomen stukken:

Ingekomen stukken.

1°. brief van den heer Gerth van Wijk, kennis gevende, dat hij de betrekking van correspondeerend lid van den raad aanneemt.

2°. missive van Gedeputeerde Staten van Zeeland, van 17 December 1879 n°. 5726, in antwoord op het schrijven van den raad van 11 December 1879 n°. 359 omtrent het verrichten van den doodschouw, waarbij gedeputeerde Staten te kennen geven, dat eene aanschrijving aan de gemeentebesturen hun niet noodzakelijk voorkomt, maar dat zij de aandacht van den Minister er op vestigen zullen, dat de onbeperkte verplichting tot het afleggen van een verklaring van overlijden in vele gevallen voor den geneeskundige, die den lijder behandeld heeft, tot bezwaren aanleiding geeft; — welke stukken voor kennisgeving worden aangenomen.

3°. Brief van de Nederlandsche vereeniging van spoorwegartsen van April 1880, n°. 106, betreffende de verplichting tot het aanwezig zijn van eene verbandkist op iederen trein.

De voorzitter deelt naar aanleiding van dit schrijven mede, dat deze zaak uitvoerig in de inspecteurs-vergadering is besproken, dat evenwel, niettegenstaande de voorzitter der vereeniging uitgenoodigd is de vergadering bij te wonen, de inspecteurs niet overtuigd zijn van de bezwaren der spoorwegartsen. Vele dezer bezwaren zijn daaraan toe te schrijven, dat de kisten op de treinen niet voldoen aan het voorgeschreven model: zoo is de houtsoort, de wijze van afsluiting veelal eene andere dan is voorgeschreven; zoo zijn de kruiken vervangen door flesschen, enz. Vele gebreken zouden ook vervallen, indien de kist niet verplaatst werd, maar, zooals o. a. bij de Rhijnspoor het geval is, een vaste plaats had. De door de spoorwegartsen voorgestelde maatregelen, als het dragen van eene tasch, die uit den aard der zaak zeer incompleet zou zijn, het plaatsen der kisten in wachters woningen, die doorgaans vochtig zijn en gebrek aan bergplaats hebben, kwamen de inspecteurs ondoelmatig voor.

Dr. Verschoor deelt mede, dat hij spoorwegartsen gesproken heeft, die aan bedoeld schrijven niet medegewerkt hebben, maar

hem verklaarden de in dat schrijven neergelegde bezwaren volkomen te deelen.

Dr. de Man komen de door de spoorwegartsen aangevoerde argumenten niet zeer krachtig voor: even goed als de kist kan de hoofdconducteur verbrijzeld worden, het groote gevaar van liq. stypt. ziet hij niet in, enz., maar inspecteurs en spoorwegartsen kunnen deze aangelegenheid veel beter beoordeelen dan de leden van den raad; hij voor zich acht zich niet bevoegd, om in dezen als scheidsrechter op te treden. Meerdere leden te kennen gevende, dat zij deze meening deelen, stelt hij voor te besluiten, dat de raad zich onbevoegd verklare, om in dezen eene beslissing te nemen, welk besluit met algemeene stemmen wordt aangenomen.

Verslag van den inspecteur.

Door den voorzitter wordt hierop mededeeling gedaan van de handelingen van het geneeskundig staatstoezicht van 1 November 1879 tot 15 Mei 1880.

1°. Berichten van algemeenen aard.

Mededeeling geschiedde door den minister van Binnenlandsche Zaken van de samenstelling van den geneeskundigen Raad, de benoeming van den secretaris, — dat de som aan den Raad voor 1880 toegelegd bedraagt *f* 2100, en dat de subsidie van het Rijk aan het bureau voor vaccinatie en revaccinatie voor 1880 bedraagt *f* 150.

2°. Personeel der geneeskunstoefenaren enz.

Overleden: dr. H. Ripping, te Middelburg; J. M. van Pienbroek, geneesheer te Zaamslag; A. A. J. Haman, geneesheer te Westkapelle; L. J. Pinto, tandmeester te Middelburg; C. J. Loene, vroedvrouw te Middelburg; C. Gunst, vroedvrouw te Oud-Vossemeer.

Vertrokken: van Cortgene, H. Steenkamp, geneeskundige; van Tholen, P. Roldanus, apotheker; van Zierikzee, Kastelijn, vroedvrouw.

Gevestigd: te Zaamslag, W. J. Arends, arts; te Tholen, G. W. Post, in de apotheek van erven van Rijssel; te Goes, N. N. Bender, ter waarneming van de apotheek van wed. Krol van der Hoek.

3°. Overzicht der sterfte in 1879.

In 1879 zijn in de provincie Zeeland overleden 4553 personen of 24.01°/₀₀, tegen 4534 of 24.05°/₀₀ in 1878. Levenloos werden aangegeven 393 tegen 362 in het jaar 1878, dus 31 meer.

In de volgende gemeenten was de sterfte boven 30°/₀₀: Aagte-

kerke, Biggekerke, Borsselen, Boschkapelle, Eede, Graauw, Grijpskerke (57°/₀₀), Hengstdijk, Hulst, Kapelle, Meliskerke, Ovezande, St. Maartensdijk, Wolfaartsdijk, Zonnemaire.

				in 1879		in 1878.
Aan	*typhus of febris typhoidea*	zijn	overleden	49	tegen	42
„	*aanhoudende koorts*	„	„	54	„	77
„	*tusschenpoozende koorts*	„	„	45	„	52
„	(waaronder *perniciosa*)	„	„	9	„	22
„	*pokken*	„	„	2	„	8
„	*roodvonk*	„	„	6	„	2
„	*mazelen*	„	„	121	„	35
„	*croup*	„	„	34	„	35
„	*diphtheritis*	„	„	43	„	25
„	*kinkhoest*	„	„	82	„	26
„	*acute ziekten der ademh. w.*	„	„	545	„	377
„	*diarrhoea*	„	„	210	„	402
„	*acute ziekten der spijsv. w.*	„	„	255	„	250
„	*ziekten van het kraambed*	„	„	30	„	34

Uit dit staatje ziet men dat vooral *mazelen* en *kinkhoest* met gevolgziekten, waardoor het cijfer der overledenen aan *acute ziekten der ademhalingswerktuigen* verhoogd is, belangrijk tot de sterfte hebben bijgedragen. Opmerking verdient dat het cijfer der wegens *diarrhoea* overledenen minder is dan het vorige jaar, terwijl te Maastricht bij het heerschen van mazelen zeer veel diarrhoea voorkwam met belangrijke sterfte. Moet de oorzaak van dit verschijnsel gezocht worden in het klimaat, of in het verschil van voeding (in de gewoonte der Maastrichtenaren om de kinderen meer bier dan melk te geven), of zijn er andere oorzaken in het spel?

4°. Ziektetoestand sedert 1 Nov. 1879.

Hoewel de zeer strenge winter voor vele oude menschen noodlottig was, was de gezondheidstoestand over het algemeen vrij gunstig. Mededeeling werd gedaan van de volgende besmettelijke ziekten:

Pokken. In April kwam een geval van pokken voor bij een ongevaccineerd kind, dat uit Antwerpen overgebracht was naar de grootmoeder te Hulst, omdat de moeder aan pokziekte leed te Antwerpen. Daarna kwam te Hulst nog een geval voor in Mei bij een gevaccineerd persoon, en een bij een gerevaccineerd persoon.

Een ingezetene van Zuiddorpe deed de pokziekte op te Antwerpen en bezweek zonder dat de ziekte herkend werd. De weduwe kreeg varioloïden. De waschvrouw kreeg pokken en

stierf. In beide gemeenten werd aangedrongen op revaccinatie en daartoe wekelijks gelegenheid gegeven. Ontsmetting werd toegepast, alsmede onteigening en verbranding van beddegoed.

Roodvonk. Van roodvonk werden 45 gevallen aangegeven in 5 gemeenten. De vorm was zeer goedaardig, echter werd te Ter Neuzen en te St. Jansteen bij het gemeentebestuur op desinfectie aangedrongen, en daartoe het branden van zwavel aanbevolen.

Mazelen. Op het eind van het vorige jaar werden te Hontenisse 43 gevallen van mazelen aangegeven, te Breskens 4, te Middelburg 1, te Hulst 17, te Ter Neuzen 1, te Ossenisse 1. Van Januari tot Maart werden nog 62 gevallen aangegeven in 11 gemeenten, meest in Vlaanderen gelegen.

Zij waren overal goedaardig.

Typhus. Van November tot 15 Mei werden 43 gevallen van typhus opgegeven in 15 gemeenten. De meeste gevallen waren op zich zelf staande, hier en daar kwam slechts eene huis-epidemie voor. Te Tholen kwam op eene hoeve nabij Poortvliet typhus voor, opvolgend bij 7 personen. De oorzaak was onbekend, de hoeve was zindelijk, men gebruikte regenwater dat helder was en zich in een bak buiten de woning op vrij grooten afstand van den mesthoop bevond.

Een broeder die de zieke had opgepast en een knecht, die beiden te Poortvliet woonden, werden aangetast, alsmede een andere knecht, die te St. Annaland thuis behoorde.

Nader onderzoek leerde dat sedert Juli 5 gevallen van typhus te Oud Vosmeer voorgekomen waren in 4 gezinnen, doch een verband tusschen die gevallen en de gevallen te Tholen kan niet aangetoond worden.

Te Tholen, St. Annaland en Poortvliet werd bij het gemeentebestuur aangedrongen op desinfectie, toezicht op het begraven van de faecaliën der lijders, en zooveel mogelijk wering van familieleden in besmette huizen. De ziekte heeft zich niet verder uitgebreid.

Diphtheritis. *Diphtheritis* vertoonde zich in 11 gemeenten van Walcheren, waar 49 gevallen werden aangegeven. In 5 gemeenten buiten Walcheren werden slechts 5 gevallen opgegeven.

Mededeeling verdienen de volgende feiten: de vrouw van den timmermansknecht, die het lijk van een aan diphtheritis gestorven kind te Oostkapelle heeft gekist, werd aangetast, benevens hare 4 kinderen. Eene buurvrouw van den eerst aangetaste te Aagtekerke bezocht het gezin te Zoutelande, waar drie personen overleden zijn aan diphtheritis. Den burgemeester van Zoutelande werd met goed gevolg aangeraden een ijzeren pot aan te schaffen, ten einde de besmette kleederen en het beddegoed van lijders aan

diphtheritis door uitkoken, onder bijvoeging van phenylzuur, te kunnen ontsmetten. Ook te Oostkapelle werd krachtig op ontsmetting aangedrongen.

Croup. *Croup.* Aan croup stierven in November en December 5, in Januari, Februari en Maart 7 personen.

Kinkhoest. *Kinkhoest.* Aan kinkhoest stierven in November en December 18; in de eerste 4 maanden van dit jaar 53. Vooral heerschte de ziekte te Hontenisse, St. Jansteen, Clinge, Hengstdijk, in het voorjaar te Goes, Kloetinge, Wolfaartdijk, Bath.

Febr. Puerperalis. *Febr. Puerperalis.* In 7 gemeenten stierven aan febr. puerperalis 7 personen.

PLAATSELIJK ONDERZOEK EN HANDELINGEN TER BEVORDERING DER VOLKSGEZONDHEID.

Sedert 1 November 1879 werden 21 gemeenten bezocht.

a. Afvoer van vuil, verontreiniging van bodem, water en lucht.

Op eene vraag van den burgemeester van Vlissingen of het nadeelig kon geacht worden voor den gezondheidstoestand een groot afwateringsbassin voor den polder Walcheren daar te stellen, onmiddellijk naast het terrein bestemd voor nieuwe straten, werd geantwoord, dat de afwisselende stand van het water in het bassin aanleiding geeft tot voortdurend verschil in grondwaterstand onder de woningen; bij lagen stand wordt de ruimte door lucht ingenomen, die bij rijzing van het grondwater, bezwangerd met ontledingsproducten van organische stoffen, in de woningen wordt gedreven, vooral wanneer in de woningen gestookt wordt.

De burgemeester van Koudekerke werd gewezen op de noodzakelijkheid nog andere slooten dan die waarop het vorige jaar gewezen is, te delven, en opgemerkt dat niet alle privaten, die op de sloot loozen, zijn weggeruimd.

Het gemeentebestuur van Yerseke werd gewezen op den slechten toestand van de slooten, die door gier en afval verontreinigd worden.

Te 's Heer Arendskerke bevonden zich zinkputten, waarvan het water gebruikt werd om de straat te schrobben, hetgeen een ondragelijken stank veroorzaakt; sommige slooten werden verontreinigd door gier en faecale stoffen. De burgemeester werd met goed gevolg op een en ander opmerkzaam gemaakt en verbetering verkregen.

Met goed gevolg werd te Kloetinge aangedrongen op verplaat-

sing van het secreet van het armhuis; op het maken van eene loozing van het urinoir bij de school, en op het wegruimen van een mesthoop nabij het gemeentehuis.

De voordeelen van het daarstellen van met dakvilt of op andere wijze overdekte mestputten op een ondoordringbaren bodem worden steeds aangetoond. In een gemetselden put wordt de uitvloeiende gier opgevangen. Door regen of sneeuw toch worden de kostbaarste bestanddeelen opgelost en weggevoerd en dit moet men trachten te verhinderen.

Te 's Heerenhoek bevond zich een sloot in zeer vuilen toestand, een gevolg van het vrij afloopen in die sloot van gier. Ook het privaat van de openbare school loosde in een droogen sloot. De burgemeester werd verzocht een en ander te doen verbeteren.

De stinksloot te Krabbendijke, waarover herhaalde malen was geklaagd, is opgeruimd en eene buizenleiding daargesteld.

De gemeenteraad van Vlissingen stelde eene verordening vast waarbij bepaald wordt dat mest binnen de kom van de gemeente niet anders mag nedergelegd worden, dan in gemetselde waterdichte bakken met een rollaag en gemetselden gierput, die in het openbaar riool afwatert, terwijl de bestaande mestputten zullen moeten veranderd worden.

Te Middelburg bevindt zich eene stinksloot tusschen het Seisplein en Noordpoort, waarop verscheidene riolen loozen. De burgemeester werd op dezen toestand opmerkzaam gemaakt en bij hem aangedrongen op demping en rioleering.

Gebouwen.

Het gesticht op de Heerengracht te Middelburg werd bezocht en de ruimte voor de mannen, op de slaapzaal vooral, ten eenemale onvoldoende geacht. Ieder heeft $7^1/_2$ M^3 ruimte, bij ontbrekende ventilatie, terwijl 15 M^3 als minimum behoort aanwezig te zijn, bij eene goede ventilatie. Ook de mannen ziekenzaal is te klein.

De gemaakte opmerkingen zouden aan een nauwgezet onderzoek worden onderworpen.

Dr. de Man wil gaarne de bezwaren van den inspecteur toegeven. Hij erkent, dat vooral de mannen zitzaal, wat ventilatie betreft, ten eenemale onvoldoende is, maar men moet in aanmerking nemen, dat men met oude mannen te doen heeft, die uiterst bevreesd zijn voor tocht. Luchtkokers en kachelmantels kunnen wegens gebrek aan geld niet dadelijk aangeschaft worden, maar gaarne wil hij de verklaring afleggen, dat regenten in enkele opzichten reeds dadelijk aan den wensch van den

inspecteur zullen gehoor geven en trachten zullen gaandeweg de noodige verbeteringen aan te brengen.

Een paar bouwvallige woonhuisjes te 's Heer Hendrikskinderen werden geinspecteerd en op de noodzakelijkheid gewezen deze van nieuwe daken te voorzien. Men heeft ze afgebroken.

Scholen.

De burgemeester van Graauw werd gewezen op de geringe ruimte in een der schoollokalen, per kind 2 M^3, op het ondoelmatig invallen van het licht van achteren en op de wenschelijkheid gebruik te maken van de buizen onder de school om, na daarstelling van kachelmantels, eene goede ventilatie te verkrijgen.

Te Axel is de openbare school zeer voldoende, zoowel wat ruimte, ventilatie, verlichting, alsook wat het schoolmeubilair betreft.

De bijzondere school is 17.3 breed, 4 hoog, 5 lang. De inhoud dus 346 M^3 (Voor ieder der 131 kinderen dus 2.6 M^3, daar echter in den regel slechts 103 kinderen de school bezoeken 3.3 M^3.) De 6 ramen geven licht van de achterzijde, terwijl nog 2 kleine raampjes van de rechterzijde licht verschaffen. De school voldoet dus niet aan de eischen, die men stellen mag.

De burgemeester van Yerseke werd geraden de ventilatiebuis die zich onder de oude school bevindt, binnen de kachelmantel te doen uitmonden waardoor de luchtverversching veel verbeterd zou kunnen worden, en aangedrongen op eene dergelijke inrichting in de nieuw gebouwde school.

De school te 's Heer Hendrikskinderen is te klein, ondoelmatig verlicht en verwarmd en slecht bevloerd.

De ruimte in de openbare school te 's Heerenhoek is voldoende voor 40 kinderen, indien slechts de ventilatie verbeterd wordt, waarop bij het gemeentebestuur werd aangedrongen.

De verlichting in de openbare school te Veere geschiedt van achteren. De banken zijn ondoelmatig doch kunnen gemakkelijk verbeterd worden. De regenbak van de voorbereidingsschool is lek, de verlichting 's avonds in de school is slecht. Bij den burgemeester werd op verbetering aangedrongen.

Mr. Snijder erkent, dat de verlichting, zij het dan ook eenigzins van ter zijde, onvoldoende is; met leedwezen heeft hij evenwel kennis genomen van de afkeuring der schoolbanken, die kort geleden naar het beste model, althans volgens de schoolautoriteiten, vervaardigd zijn. De door den inspecteur voorgestelde verbetering zou niet gemakkelijk te bewerkstelligen zijn en te veel geld vorderen. Wat de voorbereidingsschool betreft,

zoo moet hij opmerken, dat deze geene gemeenteinstelling is, maar gaarne wil hij trachten door moreelen invloed daarin de gewenschte verbetering te brengen.

De inspecteur merkt hierop aan, dat licht van achteren slecht is en tot scheefzitten der leerlingen aanleiding geeft; dat van terzijde zeer weinig licht invalt; dat omzetting der banken mogelijk zou zijn bij splitsing der lokalen, maar dat vermoedelijk bij de invoering der nieuwe wet op het lager onderwijs hierin zal kunnen voorzien worden. Hij geeft voorts te kennen, dat hij niet kan eischen, dat *iedere* opmerking terstond tot wijziging aanleiding geve; men moet toch met andere omstandigheden, vooral van finantieelen aard, rekening houden. Wanneer de door hem geleverde feiten gewaardeerd worden en de burgemeester de voorbereidingsschool, zij het dan ook geen gemeenteinstelling, door zijn moreelen invloed wil trachten te verbeteren, mag hij zich volkomen voldaan verklaren.

Daar het privaat van de openbare school te Borsselen stank verspreidt in de school werd de burgemeester verzocht eene stankafsluiting te doen aanbrengen benevens luchtkokers.

De openbare school te Arnemuiden is te klein. Het privaat verspreidt stank, dat door het aanbrengen van eene stankafsluiting kan verholpen worden.

In de school te Krabbendijke, waar de ventilatie veel te wenschen overliet, (zie vorig verslag) zijn tuimelramen aangebracht.

Voedsel en dranken.

Ten einde de ingezetenen in het genot van goed drinkwater te stellen, waaraan te Hontenisse gebrek is, werd de burgemeester gewezen op de mogelijkheid de dicht bij elkander staande woningen op de Varkenmarkt door eene gemeenschappelijke goot te vereenigen en het regenwater in een regenbak op te vangen tot gemeenschappelijk gebruik.

Te Vlissingen zijn geen openbare regenbakken behalve op de marinewerf. De wenschelijkheid werd betoogd de slecht water gevende putten te doen vervangen door regenbakken, en na te gaan of de capaciteit van de bestaande regenbakken voldoende is, om al het water dat op de openbare gebouwen valt te bevatten.

Voorts werd aangedrongen op het daarstellen van regenbakken bij de kerk en school te 's Heer Hendrikskinderen, bij het armhuis te Kloetinge, bij de school te Kleverskerke.

Naar aanleiding van een bericht dat twee kinderen aan stomatitis zouden lijden ten gevolge van het gebruik van melk,

afkomstig van aan tongblaar lijdende koeien, werd op verzoek van den inspecteur door den districts-veearts een onderzoek ingesteld, waarbij bleek dat de mededeeling onjuist was.

Den officier van justitie werd sulphas cupri toegezonden, gevonden in meel, afkomstig uit België. Daarin werd aanleiding gevonden brood uit Aardenburg en Sluis op koper te doen onderzoeken. Het resultaat was echter negatief.

Dr. Callenfels deelt mede, dat veel sulph. cupri bevattend meel te Hulst wordt ingevoerd; hij was het, die koper uit zulk meel heeft gezonden aan den inspecteur. De voorzitter herinnert daarop, dat het gerechtelijk onderzoek tot geen resultaat heeft geleid, maar noodigt de leden uit, om hun verdacht voorkomende voorwerpen op te zenden naar het bureau voor scheikundige onderzoekingen; waarop op voorstel van den heer de Ligny besloten wordt, dat de te Hulst verkocht wordende brooden reeds dadelijk door het bureau zullen onderzocht worden.

Het onderzoek van wijn, die verdacht werd vervalscht te zijn, gaf een negatief resultaat.

Correspondentie.

Het voorstel van het gemeentebestuur te Hontenisse om de instructie van den hoofdonderwijzer te wijzigen, zoodanig dat hij kinderen, aan kinkhoest, roode hond, schurft, besmettelijke oogziekte lijdende, niet in de school zou mogen toelaten, werd door den gemeenteraad verworpen.

Een geneesheer te Oud-Vossemeer, een te Kloetinge, een te Heinkenszand, een te Haamstede, een te Ovezande, en een Belgisch geneesheer te Wachtebeke, die verzuimd hadden lijders aan besmettelijke ziekten op te geven, werden op hunne verplichtingen gewezen om van elk geval, zoowel aan den burgemeester als aan den inspecteur kennis te geven.

Dr. Callenfels acht aangifte van *ieder* geval door den medicus omslachtig en overbodig; overbodig, daar de aangifte van den medicus alleen den inspecteur toch niet op de hoogte kan houden van de epidemie; bij mazelen bv. wordt zelden in zijne omgeving geneeskundige hulp ingeroepen. Voldoende ware het zoo de burgemeester den inspecteur wekelijks opgave deed van het aantal aangetasten.

De inspecteur acht het zeer wenschelijk, dat hem van *ieder* geval opgave gedaan worde. Hij erkent, dat de wet zulks niet volkomen duidelijk aangeeft, maar dat eene ministerieele aanschrijving wel degelijk het opgeven van ieder geval heeft voorgeschreven.

Eene vraag van den heer de Visser, of dan een tweede of derde geval in hetzelfde gezin aan den inspecteur moet worden opgegeven, wordt door hem bevestigend beantwoord.

De heer Hennequin deelt mede, dat te Sluis burgemeester en geneesheer van meening schijnen te zijn, dat men niet verplicht is na het eerste geval nadere opgave te doen; vandaar dat eene mazelen-epidemie, waarbij de ziekte bij 83 gezinnen werd waargenomen, bij den inspecteur is onbekend gebleven. Hij acht het wenschelijk de geneesheeren aan de missive van den minister te herinneren.

Op een voorstel van den voorzitter, dat de Raad de geneeskundigen bij circulaire aan hunne verplichting herinnert, merkt mr. Snijder aan, dat zulks minder op den weg van den Raad ligt, maar wel van den inspecteur. De Raad kan wel de handelingen van den inspecteur bespreken en zelfs beoordeelen, maar de uitvoering van het besprokene blijve aan hem overgelaten.

De inspecteur zulks toegevende, zoo zal de bedoelde circulaire door hem aan de geneeskundigen worden uitgevaardigd.

Daar de verbandkisten nog steeds ontbraken op de stations van de lijn Ter Neuzen-Mechelen, en de kisten op de treinen van de exploitatie-maatschappij niet in behoorlijken toestand verkeerden, maakte de inspecteur den minister hiermede bekend, hetgeen tot gevolg had dat hij later aan de stations Axel en Ter Neuzen, alsmede in een personentrein aldaar de kisten in orde bevond.

Daar het twijfelachtig was of ontsmetting van besmette voorwerpen uit andere gemeenten hier ter stede kon geschieden, zonder inbreuk te maken op de bepalingen van art. 8 en 9 der wet op de besmettelijke ziekte, werd de zienswijze van den minister gevraagd, die meende dat daartegen geen bezwaar bestond.

De gemeenteraad van Hoek heeft eene verordening vastgesteld op het vervoer van lijders aan B. Z.

Bij het gemeentebestuur te Tholen werd aangedrongen op het daarstellen van eene inrichting tot desinfectie voor Tholen en omringende plaatsen, voornamelijk bestaande in een grooten ijzeren pot met onderstel, om te stoken, eenige kisten tot vervoer van de goederen, eenige zakken voor den inhoud van het bed en een ijzeren potje met zwavel. Tevens werd aangegeven op welke wijze de desinfectie zou moeten plaats hebben.

HANDHAVING VAN WETTEN EN VERORDENINGEN.

De overleden geneesheer Haman, te Westkapelle, had aan 40 kinderen vaccinatiebewijzen afgegeven, hoewel niet eene inenting gelukt was. Dit gaf den inspecteur aanleiding deze bewijzen

van onwaarde te verklaren, en de kinderen opnieuw te doen vaccineeren. Tevens werd een onderzoek ingesteld naar de resultaten van de vroeger verrichte vaccinatiën en bij 43 kinderen die resultaten zoo onvoldoende geacht, dat dringend op revaccinatie werd aangedrongen.

Vrouw van der Ploeg te Yerseke werd veroordeeld wegens onbevoegd uitoefenen van de verloskundige practijk als bedrijf.

Verslagen. Bureau vaccinatie. Bureau van scheikundige onderzoekingen Scheikundig onderzoek van levensmiddelen. Trichine-commissie. Rivisie minimalijst.

De mededeelingen verder voor kennisgeving aangenomen zijnde, wordt door den secretaris achtereenvolgens voorgelezen: 1°. het verslag van het Bureau voor vaccinatie over 1879; — 2°. het verslag van het Bureau voor scheikundige onderzoekingen over 1879; — 3°. verslag van dr. Couvée omtrent een scheikundig onderzoek van voedingsmiddelen, enz.; 4°. verslag van dr. Couvée en Gerth van Wijk omtrent de door hen onderzochte monsters Amerikaansch spek op trichinen.

Deze verslagen tot geene opmerkingen aanleiding gevende, wordt door den heer de Ligny verslag uitgebracht namens de commissie tot revisie der minimalijst, waarop wordt besloten de voorgestelde wijzigingen als proef te laten drukken en deze vóór de najaarsvergadering aan de leden en plaatsvervangende leden toe te zenden.

Cimmissie tot het geven van advies. 1°. rekening van Sele.

Namens de commissie tot het geven van adviezen namens den raad deelt de voorzitter mede, dat bij den raad was ingekomen een schrijven van den heer Kieboom te Westdorpe, executeur in een boedel aldaar, die zich niet gerechtigd achtte eene bij hem ingediende rekening van den heer dr. van Sele, geneesheer te Selzaete, ten bedrage van *f* 3500 te betalen, op grond dat die nota hem te hoog voorkwam. De verschillende posten op de gespecificeerde rekening ontzettend opgevoerd zijnde, werd door de commissie den heer Kieboom geadviseerd, om den heer van Sele eene som van *f* 926 aan te bieden, welke nog zeer ruim genomen berekening de commissie evenwel met het oog op eene mogelijke procedure meende te moeten aanbevelen.

2°. handeling Goesche geneeskundigen.

De commissie heeft voorts afschrift genomen van de door den Officier van Justitie toegezonden stukken in zake dr. Goemans te Goes en daaromtrent het advies ingewonnen van het rechtsgeleerd lid van den raad. In dit advies, door den secretaris voorgelezen, betoogt mr. Snijder, dat hoezeer men zich ook overtuigd mag houden, dat daadwerkelijk tusschen de quaestieuse personen eene overeenkomst is aangegaan over het leveren van geneesmiddelen aan hunne zieken, nogthans van die overeenkomst het *wettig* bewijs niet kan geleverd worden, immers in casu niet aanwezig is, en derhalve de feiten, bij proces-verbaal

gerelateerd, niet vallen in de termen der wet, speciaal van art. 11 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60).

De commissie stelt dientengevolge voor, om van verdere pogingen tot vervolging af te zien, de handelwijze der betrokken geneeskundigen en apothekers bij afkeurend votum openlijk als in strijd met den geest der wet te verklaren, den minister van Binnenlandsche Zaken bij de eerstvolgende herbenoeming van den heer Adam, thans plaatsvervangend lid van den Raad te Goes, met de toedracht der zaak bekend te maken en hem de vraag voor te leggen, of het wenschelijk is leden, die kennelijk in strijd handelen met den geest der wet, op nieuw een mandaat te verleenen tot handhaving dierzelfde wet.

Commissie tot nazien der rekening.

Dit voorstel met algemeene stemmen aangenomen zijnde, wordt de rekening, overeenkomstig het advies der daartoe benoemde commissie, met een batig saldo van *f* 192.90⁵, goedgekeurd.

Benoeming commissie resumtie notulen.

Tot leden der commissie tot resumtie der notulen worden herbenoemd dr. de Man en dr. Dobbelaer de Wind.

Voorstellen: Dr. de Man Parc vaccinogène.

De voorstellen, thans aan de orde zijnde, bespreekt dr. de Man de voordeelen van een Parc vaccinogène. Thans nu de vaccinatie en revaccinatie met het oog op eene dreigende pokkenepidemie terecht zoo krachtig wordt aanbevolen, verdient het meer dan ooit overweging om te onderzoeken, of Zeeland, het voorbeeld van andere provinciën volgend, een Parc vaccinogène kan onderhouden. Drie vragen doen zich voor: is er eene voldoende hoeveelheid kalveren, geld en genoegzame werkkracht bij de geneeskundigen, bezwaren, die wellicht niet onoverkomelijk zijn, die in ieder geval een nauwkeurig onderzoek vorderen. Gaarne zou hij den inspecteur, als daartoe het best in de gelegenheid, willen uitnoodigen, om de vereischten en behoeften van een Parc vaccinogène, hetzij te Middelburg of elders in Zeeland, na te gaan en daaromtrent in de volgende vergadering rapport uit te brengen.

De voorzitter acht de oprichting van een Parc vaccinogène hoogst wenschelijk als de eenige mogelijkheid om in de noodzakelijke behoefte van steeds voldoende en gewaarborgde vaccine voorhanden te hebben, te voorzien. Gaarne neemt hij dan ook het door dr. de Man opgedragen mandaat op zich.

Voorzitter: immersielens.

De voorzitter herinnert hierop, dat aan het aan den geneeskundigen Raad toebehoorend mikroskoop eene immersielens ontbreekt. Deze lens is evenwel onmisbaar bij het onderzoek naar en van bacteriën en het groot gewicht der bacteriën-quaestie behoeft hij hier niet te ontvouwen. Hij stelt daarom voor een dergelijke lens voor rekening van den Raad aan te koopen.

Dr. de Man kan zich niet geheel met het voorstel vereenigen, daar hij vreest, dat de aankoop niet voldoen zal, omdat het mikroskoop reeds eenige gebreken heeft. Liever zoude hij een geheel nieuw mikroskoop aankoopen met twee immersielenzen.

Na eenige discussie wordt de beslissing in dezen aan den inspecteur overgelaten en hem te dien einde een crediet verleend van *f* 200.

Samenstelling personeel apotheken.

De voorzitter noodigt de visiteerende commissiën uit, om 1°. te letten op de samenstelling van het personeel in de apotheken en hem daarvan opgave te doen, en 2°. na te gaan, of de geheimmiddelen ook vergiften bevatten en of deze dan in de vergifkast geplaatst zijn.

Vergiften en geheimmiddelen. Register voor aflevering van vergiften.

De heer Hennequin merkt hierop aan, dat vele apothekers, beweerende geene vergiften te verkoopen, ook verklaren geen register te hebben als is voorgeschreven bij art. 14 der wet op de artsenijbereidkunst. Zijns inziens moet dat register, zij het ook in blanco, steeds voorhanden zijn, en hij richt daarom de vraag tot den voorzitter, of de visiteerende commissiën, bij afwezigheid van dit register, proces-verbaal zullen opmaken.

De voorzitter meent, dat het niet bezitten van een register door den rechter niet als delict zal worden beschouwd, en is daarom tegen verbaliseering.

Niet aldus mr. Snijder, die, erkennende dat de letter van de wet in dezen weder niet volkomen duidelijk is, toch het voorhanden zijn van een register volgens genoemd art. 14 gebiedend voorgeschreven acht.

Na eenige discussie, waarbij dr. Janssen het gevoelen van den voorzitter, dr. de Wind en de heer de Ligny dat van mr. Snijder blijken te deelen, wordt besloten, dat de visiteerende commissiën ook naar de aanwezigheid van bedoeld register zullen onderzoek doen en bij ontstentenis daarvan proces-verbaal opmaken.

Verkoop door onbevoegden.

Dr. Verschoor vestigt verder de aandacht van den inspecteur op zekeren van der Swaan, die te Goes op marktdagen een samengesteld geneesmiddel aan den man brengt, waarop de voorzitter mededeelt, dat deze zaak reeds door de justitie onderzocht wordt.

Afscheid mr. Snijder.

Niemand verder iets voor te stellen hebbende, wordt door den voorzitter met een enkel woord de dank der vergadering gebracht aan mr. Snijder, die, dit gewest eerlang met der woon verlatende, waarschijnlijk heden de voor hem laatste vergadering van den geneeskundigen Raad bijwoont. Hij dankt mr. Snijder voor de degelijke adviezen, voor den met recht zeer gewaardeerden rechtskundigen bijstand, door hem steeds aan

den geneeskundigen Raad verleend, en wenscht hem en de zijnen in zijn volgend leven allen voorspoed toe.

Mr. Snijder neemt hierop met een hartelijk woord afscheid van den voorzitter en de leden van den Raad; hij verklaart, dat het lidmaatschap van den Raad tot een van zijn aangenaamste maatschappelijke ambten behoord heeft en dat hij dubbele behoefte gevoelt om zijn warmen dank te betuigen voor de welwillende en humane wijze, waarop hij steeds in dit collegie bejegend is, waarvan hem in zijn volgend leven niet dan de aangenaamste herinneringen zullen bijblijven.

De voorzitter sluit hierop de vergadering.

Aldus voorloopig vastgesteld.

J. P. BERDENIS VAN BERLEKOM, *secretaris.*

N°. 37. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Overijsel en Drente, gehouden* 26 *Juni* 1880.

Uitgenomen dr. Huber en dr. Heppener zijn alle leden tegenwoordig, ook de plaatsvervangende leden Cohen, Amshoff, Coster en het rechtskundig lid Gratama. De voorzitter verzoekt, nadat de hh. Riemsdijk en ter Kuile den eed als lid afgelegd hebben, dr. Cohen zitting te nemen voor dr. Heppener en den heer Coster voor dr. Huber.

De notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd.

Notulen.

Mededeelingen gezondheidstoestand.

Omtrent den gezondheidstoestand sedert de laatste vergadering valt niet veel medetedeelen. Mazelen bleven zich op vele plaatsen vertoonen; te Kampen, Goor en Oldenzaal moesten zij epidemisch worden verklaard. In 11 gemeenten in Overijsel en in 2 in Drente kwamen daarvan sterfgevallen voor, 't meest te Kampen, waar dat aantal van Februari tot en met Mei 37 bedroeg. Over 't geheel bleef echter die ziekte zeer goedaardig.

Van Roodvonk werden hier en daar ook nog gevallen waargenomen; te Kampen en te Zwartsluis overleden in elk dier gemeenten 1 persoon.

Van pokken kwam tot dusver nog geen geval voor, behalve één geval van varioloiden te Ommerschans.

Als altijd werden sporadische gevallen van typhus of typhoidekoorts op een aantal plaatsen waargenomen. Sterfgevallen daaraan kwamen voor in 9 Overijselsche en 4 Drentsche gemeenten, doch waren op ieder dier plaatsen weinig in getal.

Aan dysenterie overleden twee lijders te Dalfsen en één te Zuidlaren.

Kinkhoest vertoonde zich in een groot aantal gemeenten, vooral in Overijsel, en 30 kinderen overleden daaraan van Januari tot en met Mei. Deze sterfgevallen waren verdeeld over 14 Overijselsche en 3 Drentsche gemeenten.

Ook croup kwam nog al voor. In 16 Overijselsche gemeenten overleden daaraan 25 personen, in 5 Drentsche 6. Zes van die sterfgevallen kwamen te Genemuiden voor.

Diphtheritis eischte in 4 Overijselsche en in ééne Drentsche gemeente een offer.

Aan kraamvrouwenkoorts in Overijsel 3, in Drente 2 vrouwen.

Eindelijk verdient nog vermelding dat in Mei het dochtertje van een schipper aan het Oranjekanaal in Drente door een adder werd gebeten en aan de gevolgen van dien beet te Smilde is overleden.

Begraafplaatsen. Op een verzoek van H. Ternee te Almelo om op een perceel tegenover het R. K. kerkhof en daarvan gescheiden door den publieken weg te mogen bouwen, is gunstig geadviseerd.

Hetzelfde is geschied op een soortgelijk rekest van een ingezetene te Dalfsen.

Verwerij te Zwartsluis. Door gedeputeerde Staten van Overijsel werd de inspecteur uitgenoodigd te adviseren op een beroep van G. S. Bruining te Zwartsluis tegen het hem door het gemeentebestuur gedaan verbod om ten dienste zijner verwerij te spoelen in de slooten, die uitloopen in de kolk, waarvan het water tot drank wordt gebruikt. De inspecteur heeft zich gehouden aan zijn in 1878 daarover aan burgemeester en wethouders uitgebracht advies, en thans geraden het verbod te handhaven. Tegelijkertijd richtte hij een schrijven aan bedoelde B. en W., waarin hij wees op het hem bij die gelegenheid kenbaar geworden feit, dat in den hoek, waar de wetering en de kolk samenkomen, drie privaten uitloozen, — met den raad deze in ton-privaten te doen veranderen.

Bergplaats van lompen enz. te Assen. Op eene vraag van het gemeentebestuur van Assen betreffende het oprichten door een ingezetene in eene vrij dicht bevolkte buurt van eene bergplaats van beenderen en lompen, en van eene huidenzouterij en droogerij, heeft de inspecteur geadviseerd de vergunning daartoe niet te verleenen.

Barakken in gevangenissen. Aan den minister van Binnenlandsche Zaken is geschreven over de noodzakelijkheid om in de gevangenissen eene gelegenheid tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten in het leven te roepen. In de gevangenis kan blijkens de ervaring eene zoodanige ziekte doordringen, en eene gevangenis is niet te vergelijken met eene woning, maar is eene plaats van samenwoning, als 't ware eene kolonie, op welke art. 7 van de wet van 2 December 1872

(*Stbl.* n°. 134) behoort te worden toegepast. Bovendien is het zeker dat bij elke ziekeninrichting en dus ook bij de ziekenkamers in eene gevangenis, eene afdeeling voor besmettelijke ziekten moet aanwezig zijn. Deze moet echter in zoodanig gesticht geheel geisoleerd zijn, 't geen het best wordt bereikt met barakken. Daarbij wordt in het bijzonder gewezen op de pogingen tot het verkrijgen van een barak, aangewend door de commissie van het huis van arrest en detentie te Zwolle, en de opmerking gemaakt, dat er o. a. bij het ziekenhuis te Deventer goede barakken bestaan en dat, zoo de minister zulks mocht verlangen, eene commissie uit den geneeskundigen Raad gaarne bereid is om bij het onderzoeken van die barakken behulpzaam te zijn. Dit heeft dan ook ten gevolge gehad eene uitnoodiging daartoe en zijn de barakken te Deventer door de heeren mr. Eijssonius Wichers, dr. van Ketwich Verschuur, dr. Kros en den voorzitter in oogenschouw genomen en onderzocht.

Kermis te Zwolle.

Aan den gemeenteraad van Zwolle is door den inspecteur in overweging gegeven om wegens het dreigen der pokken de op den 23n Juli invallende kermis te schorsen.

Typhus te Hoogeveen.

Naar aanleiding van een schrijven uit Hoogeveen, dat daar typhuslijders zouden zijn, zonder dat deze aangegeven en de bij de wet bedoelde kenmerken aan hunne woningen gehecht waren, heeft de inspecteur, ofschoon dat schrijven pseudoniem was, toch gemeend het onder de oogen van den burgemeester dier gemeente te moeten brengen. Na onderzoek is gebleken dat de in dien brief vermelde personen aan geheel andere ziekten leden.

Ziekenhuis te Zwolle.

In het verslag van den gemeenteraad van Zwolle las de inspecteur een rapport van burgemeester en wethouders dier gemeente betreffende het reeds in het begin van 1877 gedane voorstel tot het bouwen van een gemeente-ziekenhuis, welk voorstel toen door hem bij dien Raad was ondersteund. De conclusie van dat rapport was, dat de meerderheid de oprichting van een gemeentelijk ziekenhuis te Zwolle niet noodig oordeelde. De inspecteur heeft daarop aan den genoemden Raad een schrijven gericht, waarin hij tegen die conclusie protesteert en eenige der argumenten, door de meerderheid aangevoerd, wederlegt, en ten slotte den wensch uitdrukt, dat de Raad moge besluiten tot het stichten van een nieuw algemeen ziekenhuis.

Onderzoek van scholen.

Door den inspecteur zijn ettelijke scholen bezocht ten einde zich voor de invoering der nieuwe wet op het lager onderwijs en van het verwacht wordend regulatief voor het bouwen van scholen op de hoogte te stellen van den algemeenen toestand.

Vriezeveen.

De school in het westeinde van Vriezeveen bezit drie lokalen,

waarin in den winter 110, 75 en 130 leerlingen onderwezen worden. Kubieke inhoud 1374,75 M³. De ventilatie is geheel onvoldoende; zij moet plaats hebben door een' ruit in het venster en in het achterste lokaal door één klein tuimelraam. De verwarming geschiedt met gewone kachels. De privaten laten te wenschen over.

De school in het oosteinde heeft twee lokalen, elk berekend op 96 leerlingen, doch niet meer bevattende dan 80. De ventilatie is iets beter dan in de andere school, en wel door tuimelramen. Ook hier was echter een onaangename lucht. Verwarming door mantelkachels. De privaten zijn vrij goed. Een pomp ontbreekt.

Tubbergen. De school te Tubbergen bezit twee lokalen met circa 48 leerlingen in elke. Kubieke inhoud 433,52 M³. Ventilatie door tuimelramen. Verwarming door gewone kachels. De privaten vrij goed.

Fleringen Die te Fleringen onder Tubbergen bestaat uit één lokaal voor 55 leerlingen. Zij dateert van 1841 en bezit een ouderwetsch houten gewelf. De ventilatie-inrichting bestaat in eene opengaande ruit in ieder raam. Kubieke inhoud 155,635 M³. Verwarming door een gewonen kachel. Het licht valt rechts en links in. De privaten zijn geheel buiten. Geen pomp.

Oldenzaal, In eene der scholen te Oldenzaal zijn twee lokalen elk voor 100 leerlingen. Kubieke inhoud ieder 369,6 M³. Ventilatie onvoldoende. Verwarming met gewone kachels

In eene andere aldaar zijn mede twee lokalen, te samen voor 180 leerlingen. Het geheel is somber en de ventilatie slecht. De vloer is van steen. Verwarming als voren.

Hengelo. De openbare school te Hengelo bevat vijf lokalen met, in den winter, 81, 97, 76, 99 en 88 leerlingen. Kubieke inhoud 551,23, 320,719 en 300,41 M³. Ventilatie door tuimelramen. Het licht valt van onderscheiden zijden. Mantelkachels. Privaten vrij goed.

De school voor meer uitgebreid lager onderwijs werd wegens verbouwing gehouden in een hulplokaal.

Eext. De school te Eext bevat 80 leerlingen bij een kubieke inhoud van 210 M³. De ventilatie is slecht, het lokaal donker en zeer eenvoudig ingericht. Het licht valt links, rechts en van achteren in. In den muur vlak bij den grond groote scheuren. De verwarming geschiedt met gewone kachels. De privaten van jongens en meisjes zijn niet gescheiden en zeer slecht ingericht en onderhouden.

Gieten. De school te Gieten bevat twee lokalen, waarin in Januari 100 en 70 kinderen werden onderwezen. Kub. inhoud 475,95

en 344,85 M³. De ventilatie geschiedt door tuimelramen en rosetten in den zolder. Er zijn wel kokers voor Peclet-kachels maar de verwarming heeft plaats door gewone kachels. Privaten goed.

Gieterveen. De school te Gieterveen is volgens hetzelfde model gebouwd als die te Gieten.

Gasselte. De school te Gasselte bevindt zich nog in volkomen denzelfden slechten toestand als tijdens een vroeger bezoek des inspecteurs.

Gasselter-Nijveen. De school te Gasselter-Nijveen bestaat uit twee lokalen, van 80 à 90 en 70 leerlingen. Kub. inhoud 440,51 en 366,3 M³.

Progymnasium te Oldenzaal. Ook het progymnasium te Oldenzaal is bezocht. Het bestaat uit twee zeer kleine lokalen en een dat iets grooter is, alles in hetzelfde gebouw als het raadhuis. Het onvoldoende van deze lokaliteit wordt erkend, maar de onzekerheid waarin men tot dusver verkeert aangaande het al of niet goed opnemen van het progymnasium, belet dat men aan eene betere inrichting de hand slaat.

Vaccinatie en revaccinatie. Naar aanleiding van het verschijnen der pokken aan onze zuidelijke grenzen en met het oog op de betreffende de vaccinatie heerschende vooroordeelen, heeft de inspecteur eenige artikels over deze laatste in de Provinciale Overijselsche en Zwolsche couranten geplaatst. Vroeger had hij, naar aanleiding van den doodelijk afgeloopen adderbeet in Drente, een artikel over adders, hun beet en de middelen, daartegen voor de komst van den geneesheer aantewenden, in de Drentsche courant geplaatst.

Apotheken der Rijksgestichten. De commissie voor de visitatie van de apotheek te Ommerschans had de aanmerking gemaakt, dat de apotheker aldaar niet woonde in het apotheekgebouw en dat eenige verplichte geneesmiddelen ontbraken, en er was twijfel gerezen, of de apotheken der Rijksgestichten wel onderworpen konden wezen aan de visitatiën van wege den geneeskundigen Raad. Indien dit toch wel het geval mocht zijn, zou de commissie tegen den apotheker om beide genoemde redenen proces-verbaal ten fine van vervolging moeten opmaken, — terwijl evenwel van hoogerhand hem zijne woning aangewezen en zijn voorraad van geneesmiddelen verstrekt worden, zoodat hij noch van de eene noch van de andere verantwoordelijk kan worden gemaakt. — De inspecteur heeft zich daarom tot den minister van Binnenlandsche Zaken gewend, om van dezen eene beslissing te verkrijgen, en de uitkomst daarvan is, dat voortaan de apotheken der Rijksgestichten niet meer door eene commissie uit den geneeskundigen Raad zullen worden onderzocht.

Leerling- Namens den geneeskundigen Raad is aan den minister een

apothekers. uitvoerig gemotiveerd adres gezonden, inhoudende het verzoek dat aan de bestaande leerling-apothekers dezelfde bevoegdheden zouden worden toegekend als aan de apothekers-bedienden der nieuwe wet. Op dat verzoek is door den minister afwijzend beschikt.

Onbevoegd afleveren van geneesmiddelen. De heeren ten Doeschate en Nellensteyn te Zwolle zijn er opmerkzaam op gemaakt dat het hun niet geoorloofd is geneesmiddelen, als quassia, kina, dulcamara, rhabarber enz., laat staan kwikzalf, te verkoopen beneden de hoeveelheid, aangegeven in lijst C bij de ministerieele dispositie van 15 Juli 1872, met den raad om onmiddellijk met het verkoopen van die geneesmiddelen optehouden.

Vaccinatiebureau te Ommerschans. Op eene in het laatst van December door den minister van Binnenlandsche Zaken gedane vraag, of het vaccinatie-bureau te Ommerschans na het overlijden van den heer Hamer nog geacht moet worden te bestaan, heeft de inspecteur, na ingewonnen bericht daaromtrent van den heer directeur der Rijksgestichten, geantwoord, dat dit bureau als opgeheven moet worden beschouwd. Later vernemende dat de opvolger van den heer Hamer, de heer A. J. Braak, die met 1° April in functie is getreden, het werk van den eersten wenschte voorttezetten, heeft hij het verzoek van dezen aan den minister om portvrijheid en een jaarlijksch subsidie ondersteund. Van den uitslag dezer poging is den inspecteur nog niets bekend.

Onvoldoende vaccinatie-verklaringen. Op de vraag van den burgemeester van Wijhe, of twee broeders, wier bewijzen van ondergane vaccinatie, ofschoon onder de vigerende wet afgegeven, zeer onvolledig zijn, op het instituut dier gemeente mogen worden toegelaten, is door den voorzitter ontkennend geantwoord, en heeft hij den raad gegeven die jongelieden wederom, en des noods bij herhaling, te doen vaccineeren.

Vaccinatie uit kalveren. Op de vraag, door een burgemeester gedaan, waar en voor hoeveel geld kalveren met vaccine behebt, te verkrijgen zijn, is geantwoord, dat die, voor zoover den voorzitter bekend is, nergens te koop worden aangeboden, en tevens den weg gewezen dien men heeft inteslaan, wanneer men uit kalveren wil vaccineeren.

Gezondheidsoord. Ten aanzien van het gezondheidsoord moet worden medegedeeld dat het aantal der inschrijvingen tot dusver onvoldoende is geweest, doch dat de uitvoerings-commissie, om voor haar afdoende redenen, gemeend heeft de zaak nog niet te moeten opgeven, maar de beslissing daaromtrent nog eenigen tijd te moeten uitstellen.

Mutatiën. Sedert de vorige vergadering hebben zich gevestigd:

te Stad Almelo, D. Gorter, arts.
„ Dalfsen, M. W. Pijnappel, arts.
„ Deventer, H. G. Kronenberg, arts.
„ Hasselt, L. Daams, plattelands heel- en vroedmeester.
„ Ommerschans, A. J. Braak, plattel. heel- en vroedmeester.
„ Zwolle, J. C. Gaerthé, arts.
„ Coevorden, G. P. Stutterheim, apotheker.
„ Avereest, A. L. Maatje, vroedvrouw.
„ Eelde, J. Jager, geb. van Bergen, vroedvrouw.

De mededeelingen werden zonder opmerkingen voor kennisgeving aangenomen.

Onderzoek van levensmiddelen. Cheavins-filter.

De heer Top herinnert het mandaat, aan deze commissie opgedragen, om het beenzwart, in de vorige vergadering uit het geopend Cheavins-filter verzameld, nader te onderzoeken en deelt mede, dat het gebleken was niet anders te zijn dan zuiver beenzwart, van goede kwaliteit.

Steranijs.

De voorzitter deelt mede, dat de minister de inspecteurs heeft uitgenoodigd om bij de visitatie der apotheken te letten op *semen anisi stellati*, ten gevolge van het gebruik waarvan in 't voorjaar in Friesland eenige ziektegevallen hadden plaats gehad. Hij stelt voor om van het rapport betreffende het onderzoek van verdacht steranijs in het departement Leeuwarden van de Nederlandschandsche maatschappij ter bevordering der pharmacie en uitgegeven door de vereeniging ter bevordering van volksgezondheid aldaar, zes exemplaren aanteschaffen ten dienste der visiteerende commissiën, 't geen wordt goedgekeurd. — De heer Stheeman deelt mede, dat steranijs in Friesland en vooral te Leeuwarden veel gebruikt wordt ter bereiding van anijsmelk. Bij onderzoek was gebleken dat de jaren 1878 en 79 in China eenen zeer slechten oogst hadden opgeleverd van *Illicium anisatum;* bij gebrek is het toen uit Japan ingevoerd, doch dit bleek de *Illicium religiosum* te zijn en niet de *Illicium anisatum*. Hij wijst er verder op, dat te Leeuwarden, op het voetspoor van dr. Plugge, die in Japan proeven nam met het extract uit de stengels, bladen en enkele vruchten van de aldaar groeiende Illicium-soort, op dezelfde manier te werk is gegaan en men ook daar proeven genomen heeft zoowel op zichzelven als op dieren. Hij wijst verder op de botanische eigenschappen en brengt monsters ter tafel van *Illicium religiosum* en *anisatum;* ook zegt hij dat dezen winter kisten uit Bremen en Hamburg kwamen die verdacht waren, terwijl die uit Londen goed bleken te zijn; deze echter werden dit jaar, wegens stremming in 't vervoer door de vorst, niet ingevoerd.

Verbandkisten.

Dr. Kros spreekt over de ondoelmatigheid van verbandkisten in

de goederenwagens van personentreinen op spoorwegen bij het ontstaan van ongelukken. Spreker releveert hoe voor ± tien jaren door de HH. van Heukelom en Giesle als commissie der genees-, heel- en pharmaceutische dienst een ziekenfonds was opgericht; men zag spoedig de noodzakelijkheid in om verbandkisten op de spoorwegen aanwezig te hebben: ook werd eene handleiding voor het personeel tot het verleenen der eerste hulp aan gekwetsten bij spoorwegongelukken in het leven geroepen; in de handleiding liet de commissie echter, tot spreker's leedwezen weg: kleefpleisters, ligaturen, injectiën en naalden. De kist zelf was allerellendigst, lomp, groot, in het onderste vak spalken, windsels enz., in het bovenste liq. styptic., chloral, terwijl de flesschen zooveel te hoog waren, dat ze liggende moesten geplaatst worden; het spreekt van zelf dat de flesschen langzamerhand leegliepen en de zwachtels enz. in het benedendeel der kist onbruikbaar werden. De HH. van het fonds wenschten dus betere kisten. Eindelijk trok het geneeskundig Staatstoezicht zich de zaak aan, ten gevolge waarvan eene geprojecteerde modelkist kwam, waarnaar de spoorwegmaatschappijen kisten moesten vervaardigen. De uitgave was groot, voor 200 kisten en brancards werd ƒ 14000 betaald; 't schenen prachtige kisten. De maatschappijen hebben zich de uitgaven getroost; doch op spreker's vraag, of die kosten aan de verwachting voldoen, kan hij die niet met ja beantwoorden. Hij brengt ten bewijze eene kist ter tafel, die hem door den stationchef alhier voor eenige oogenblikken is afgestaan, om te doen zien of ze doelmatig zijn; ze zijn vervaardigd uit tiekhout. Deskundigen in Zwolle beweren dat dit hout, ofschoon geschikt voor het bouwen van die gedeelten van schepen die onder water blijven, overigens zeer slecht is; hij wijst ook aan hoe het hout dezer kist gescheurd is, zoodat stof en vocht er door kunnen dringen. — De voorzitter zegt dat het geneeskundig Staatstoezicht in der tijd geraden heeft eikenhouten kisten te gebruiken; van Emden echter vond het beter tiekhout te bezigen, waarop Lissa toestemming kreeg hiervan gebruik te maken. — Verder wijst dr. Kros op de slechte betimmering der kist en op het onpraktische van het deksel, dat niet zonder hulpmiddelen te openen is. — Wat nu het onderrichten van het personeel in het gebruik van die verbandkisten aangaat, zegt hij, dat de geneeskundigen moeite hebben gedaan om daaraan te voldoen, doch men leed schipbreuk op de onkunde en onhandigheid van de conducteurs. Hij vraagt dus of met die kisten iets verricht kan worden; eene flesch voor water en eene voor azijn moeten er ledig instaan; de liq. styptic. verdampt, de ammonia liquida was geel ten gevolge van de

inwerking der kurk; de instrumenten zijn terstond verroest, dat op zijn raad is voorkomen door het insmeeren met olijfolie en petroleum vrij van naphtha. Waarom ook geen zink in plaats van blik voor de doozen waarin deze vloeistoffen geborgen zijn? Het slot is Neurenbergerspel en is keer op keer verlamd. Ten slotte leest hij den brief voor van den minister van Waterstaat, naar aanleiding waarvan hij dit punt op de agenda bracht. Hij deelt verder mede, dat de heer de Boer Vervoorn aan 42 spoorwegdirectiën in Duitschland en Oostenrijk-Hongarije schreef om te vernemen welke hunne meening was omtrent het meêvoeren van verbandkisten met treinen, en op welke wijze bij ongevallen hulp wordt verleend. Van 27 directiën kreeg hij antwoord. Uit deze antwoorden bleek dat het meêvoeren van verbandkisten door de meeste maatschappijen afgeschaft is of dat de afschaffing wenschelijk geacht werd; anderen die ook het meêvoeren van kisten onpraktisch oordeelden, hadden op groote stations groote, op de overige kleine verbandkisten, terwijl weder anderen op de stations behoorlijk voorziene verbandkisten en brancards hadden en slechts portatieve toestellen met treinen werden meêgevoerd. Spreker wijst er op, hoe de kisten bij het voorkomen van een ongeluk op de treinen verbrijzeld kunnen worden of in het ongereede raken en, zijn ze bruikbaar, dikwijls in handen van onkundigen vóór de komst van den geneesheer gevaarlijk kunnen worden. Bij ons te lande is men op de lijn Boxtel-Wezel tegen verbandkisten; de Staats- en Rijnspoorwegmaatschappijen zeggen: „we zijn er niet voor, maar ze zijn er nu eenmaal."

De voorzitter vraagt, waarom men op groote stations groote en op kleine stations kleine kisten verlangt. Vallen er bij kleine stations alleen kleine, bij groote groote ongelukken voor? — Dr. Kros antwoordt met eene aanhaling uit eene brochure van dr. de Boer Vervoorn, *de l'organisation du service médical dans les chemins de fer etc.*, waarbij gewezen wordt op het groote nut om die verbandkisten op de stations te hebben, ook al is de inhoud niet voldoende, men kan in ieder geval met deze kisten, vooral indien het ongeval niet van te groote uitbreiding is, terstond de eerste en zelfs goede hulp verleenen; op de treinen verbrijzelen de kisten, en zoo dit niet gebeurt, is het personeel van den spoorweg òf zelf gekwetst, òf is zoo ontsteld door het ongeluk, dat het niet in staat is de vereischte hulp te verschaffen. Buitendien is het hun eerste plicht te zorgen dat andere ongelukken ten gevolge van dit voorkomen worden; ze hebben voor te veel zaken te waken voor ze aan de gekwetsten kunnen denken; doen ze dit ten slotte, dan slaan ze de instructie

na door verschillende maatschappijen gegeven, en zoeken wat ze te doen hebben, naardien ze bepaald onbekend zijn met de hulp die in zoodanige gevallen moet verleend worden. — De voorzitter is het met den spreker niet geheel oneens en gelooft ook dat het personeel weinig gebruik zal kunnen maken van de daartoe aanwezige middelen; menigen medicus zouden onmiddelijk na een spoorwegongeluk de handen verkeerd staan, laat staan een spoorwegbeambte, die voor 't eerst van zijn leven heelkundige hulp moet verleenen, en op 't oogenblik dat die hulp noodig is, nog eerst heeft te leeren wat hij doen moet. — Hij merkt op, dat dr. Kros citeerde, dat de inhoud der spoorwegkisten niet voldoende (*pas même suffisant*) was aan de stations, doch dat er niet opgegeven werd waarom ze onvoldoende zijn. Hij gelooft wel dat er niet genoeg verbandstukken inliggen; deze zijn slechts voldoende om aan 2 of 3 hulp te verleenen, maar wat andere toestellen betreft zou hij niet gaarne gevaarlijke chirurgische instrumenten in die kisten zien. — Dr. Kros meent dat de verbandkisten volledig moeten zijn en dat er steeds goederenwagens gereed moeten staan die terstond naar de plaats des ongeluks konden vervoerd worden. — Dr. Stoffels ondersteunt het gevoelen van dr. Kros. Hij wil echter conducteurs en chef van eene verbandtasch voorzien. — De voorzitter vraagt wat men beter oordeelt, niets op den trein te hebben of eene verbandtasch. — Dr. Kros repliceert dat de heer de Boer Vervoorn tot dat doel eene daarvoor geschikte lichte trousse heeft aangeraden. — Dr. Cohen begrijpt niet wat ze er mede zullen doen als ze er geen gebruik van weten te maken, en wat er moet gebeuren terwijl de medicus van het naastbij gelegen station moet gehaald worden. — Dr. Kros antwoordt, dat in de trousse geen andere middelen zijn dan die welke door iederen leek kunnen gebruikt worden, bv. kleefpleister. — Dr. Cohen beweert echter, dat zelf kleefpleister onhandig kan aangelegd worden. — De heer Gratama vraagt wat de conclusie is van dr. Kros en welk voorstel hij heeft te doen omtrent het door hem op de agenda gebrachte punt. — De voorzitter zegt dat, naar zijne meening, dr. Kros een votum van deze vergadering wenscht uittelokken, en valt dat in zijn geest uit, verzoeken zal het in de vergadering van inspecteurs te brengen. — De heer Kros zegt, dat dit inderdaad zijne bedoeling is. Hij vraagt dus of er nog leden zijn die het voorstel van dr. Kros wenschen te bespreken. — Dr. Coster meent dat het goed is dat er kisten op den trein zijn; 't gebeurt ook dikwijls dat er medici onder de reizigers zijn die dan terstond gelegenheid vinden om hulp te bieden. — Dr. Kros merkt op, dat ongelukken op rechte

lijnen zelden voorkomen; ze gebeuren meest bij de wissels, en dus bij de stations. — Dr. ter Kuile herinnert, dat in der tijd eene verordening bestond waarbij bevolen werd dat aan de officieren van het leger onderwijs moest gegeven worden in het leggen van verbanden; men moest naar zijne meening, trachten hospitaalsoldaten te krijgen of onderricht geven aan conducteurs en die een examen doen afleggen. Hij gelooft dat er op alle treinen gezorgd kan worden dat er iemand is die bv. eene slang van Esmarch kan aanleggen. Hij wenscht dus dat den minister geadviseerd wordt dat bij het examen der hoofdconducteurs eenige kennis van verbandsleer gevorderd worde. — De heer van der Moer wil de tassen weglaten, maar liever op afstanden van 2 à 3 uur kisten hebben, terwijl de chef van ieder station kennis behoort te hebben van het gebruik dat er van den inhoud gemaakt kan worden. — Dr. Cohen wil aan alle spoorweg-ambtenaren eene opleiding geven tot dat doel. — De voorzitter gelooft dat de chef op zoo'n oogenblik moeielijk voor zoo iets den tijd zal vinden; ook zijn allen daar zeker niet geschikt voor. — Dr. Kros zegt, dat het nu reeds moeielijk is personeel te krijgen en vreest dat die moeielijkheid zal toenemen als men 't personeel exámens oplegt. — Dr. Cohen gelooft, dat ieder conducteur wel kan ingelicht en opgeleid worden voor het beoogde doel, ook zonder examens afteleggen. — Dr. ter Kuile meent dat men door verhoogd salaris van 1 of 2 gulden indien het personeel bleek zich met vrucht op het verleenen van hulp toegelegd te hebben, veel zou kunnen doen. — Dr. Kros wijst er op, dat op iederen gewonen trein twee conducteurs zijn en dat die, als er een ongeluk gebeurt, óf zelf gekwetst kunnen zijn, óf dat ze, indien niet andere zaken gebiedend eerst moeten geschieden, ten slotte de verbandkist verbrijzeld kunnen vinden. Gebeurt er echter iets, dan wordt terstond getelegrapheerd, en spoedig zijn de spoorwegartsen aanwezig. — Dr. ter Kuile meent, dat het toch kan gebeuren dat de conducteurs gelegenheid vinden om te helpen als ze onderwezen zijn. — Dr. Cohen ziet bezwaar in het afschaffen van de kisten op de treinen; zij kunnen nuttig zijn als het ongeluk plaats heeft tusschen twee stations in; het schaadt zijns inziens in geen geval. Hij wil dus de kisten op de treinen niet uitgesloten hebben. — Mr. van Ketwich Verschuur zegt: „de wet zegt dat de eerste middelen aanwezig moeten zijn, hij wenscht dus dat de wet niet uit het oog verloren worde. — De voorzitter acht de zaak thans overvloedig toegelicht, formuleert nader het voorstel van den heer Kros en brengt dat in omvraag. Het blijkt dat de meerderheid van oordeel is dat er op de stations kisten moeten zijn, en trousses

op de treinen. Hierop vraagt de voorzitter of men oordeelt dat de spoorwegkisten, hetzij op de stations of waar ook, verbetering behoeven, hetgeen algemeen wordt toegestemd. Ten slotte vraagt hij of de vergadering van oordeel is om aan hoofdconducteurs en andere ambtenaren onderwijs te verleenen in het gebruik van eenvoudige zaken die in de trousses aanwezig zijn. Hij voegt er bij, dat dit ook de wensch der inspecteurs was geweest, doch dat dit geen gevolg heeft gehad. — Wordt goedgekeurd. — De inspecteur zegt dat hij in de vergadering van inspecteurs deze zaak ter tafel zal brengen en dan het resultaat der overwegingen dezer vergadering zal mededeelen.

De openbare vergadering gaat over in eene met gesloten deuren.

Bewijzen van vaccinatie en revaccinatie.

Na heropening der vergadering deelt dr. ter Kuile mede dat de burgemeester van Enschedé eene lijst wenschte van de gevaccineerden; hij meende dit echter niet te moeten doen, en zag er ook bezwaar in bij het groote aantal inentingen die hij te verrichten had; hij gelooft echter dat de wet het in letterlijken zin zegt. — De voorzitter zegt dat de opvatting is, dat een bewijs van de eerste vaccinatie voldoende is; revaccinatie toch wordt in art. 17 der epidemiewet niet gevorderd; men doet dat voor zijn eigen veiligheid. Aan den anderen kant is eene revaccinatie zeker eene vaccinatie, en men zou op grond van art. 7 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60) eene verklaring kunnen eischen. — Dr. Cohen gelooft dat het goed is dat er bewijzen van revaccinatie worden afgegeven, vooral dan wanneer het bewijs van de eerste vaccinatie is te loor gegaan. Als de medicus geen aanteekening heeft gehouden, kan hij ook geen bewijs geven. — Dr. ter Kuile merkt op, dat bij revaccinatie de groote moeielijkheid daarin zit, dat de gevaccineerden niet terugkomen, en weidt uit over de moeielijkheid om thans, nu er honderden gevaccineerd moeten worden, de verklaringen en duplicaten daarvan intevullen en te onderteekenen, waarop de voorzitter aanmerkt, dat bij vaccinatiën van gemeentewege volgens art. 18 der epidemiewet, waarbij die moeielijkheid toch wel 't meest zal dreigen, het gemeentebestuur den vaccinateur een schrijver tot hulp behoort te geven. — Dr. Kros deelt mede, dat bij ministerieele aanschrijving alle mannen aan de spoorwegmaatschappijen moeten gerevaccineerd worden. — Dr. Cohen acht verandering van het koninklijk besluit wenschelijk, of het uitlokken van een besluit waarbij bepaald wordt dat bij revaccinatie die omslag niet noodig is. — Dr. ter Kuile wenscht geen duplicaat aftegeven, maar liever een register te houden waaruit later, zoo noodig, het duplicaat kan overgenomen worden. — De voorzitter acht dit

ook doelmatig en omschrijft hoe zoo'n register zou behooren ingericht te zijn. — Dr. Cohen merkt op, dat het bij revaccinatie dikwijls blijkt dat de operatie noodig was, en hij zou die zaak gaarne onderzocht zien om te weten of 't getal revaccinatiën dat gelukt, ook aanleiding zou kunnen geven tot eene wetsverandering. Hij wenscht dus eene statistiek der revaccinatie, om te weten of het niet nuttig zoude zijn eene wetsverandering voortestellen, waarbij de vaccinatie verplichtend werd gesteld; juist daarom zou hij wenschen dat wel degelijk van de vaccinatiën en de resultaten daarvan aanteekening moest worden gehouden. — De voorzitter neemt op zich in de vergadering van inspecteurs dit punt ter sprake te brengen.

Verkoop eener apotheek.

De heer Stheeman deelt mede dat te Meppel eene apotheek ter verkoop was aangeboden van een med. doct. De apotheek was vrij goed voorzien ook van vergiften. De deurwaarder had hiervan geen kennis gegeven aan den Inspecteur, hij had dus de formaliteiten niet in acht genomen. De heer Stheeman heeft dien dus de vraag gesteld om den inhoud te verkoopen of te vernietigen, hetgeen de belanghebbenden niet wilden toestaan, waarop tot het laatste besloten is.

Dr. Cohen heeft, daar de apotheek van dr. van der Scheer onbeheerd was, door diens onbepaalde afwezigheid, de vergiftkast gesloten en den sleutel gedeponeerd bij den Burgemeester. De Voorzitter bedankt de beide heeren voor hunne mededeelingen en zegt dat ze in den geest der wet gehandeld hebben.

Drinkwater.

Dr. Cohen spreekt over de ondoelmatige en met het oog op de volksgezondheid gevaarlijke wijze waarop putten in Assen worden gemaakt en acht wenschelijk, daar het hem bekend is dat dit in andere gemeenten even onbedacht geschiedt, dat het geneeskundig Staatstoezicht eene commissie benoeme die die zaak over het algemeen onderzoeke en de beste wijze aangeve om putten te graven. De Voorzitter zegt dat er zoodanige Commissie bestaat uit de Inspecteurs. Hij zal de bezwaren door den heer Cohen geopperd in de commissie brengen met verzoek dat die commissie signaleere de verkeerde wijzen van graven, boren en ook hoe het behoort te geschieden.

Geheimmiddelen.

De Voorzitter deelt mede dat hij in de vorige vergadering door toevallige omstandigheden verhinderd is geworden ter tafel te brengen eene missive van den geneeskundigen raad van Gelderland en Utrecht, van 5 Nov. 1879, betreffende het tegengaan van den verkoop van geheimmiddelen, welke missive is opgenomen in de Verzameling van stukken enz., 1879, bl. 291, en thans hier tegenwoordig. Dit punt is, gelijk den leden bekend is en uit de notulen blijkt, niet één's, maar meermalen door

den Raad van alle zijden overwogen en besproken, telkens met dezelfde argumenten pro et contra, en telkens met hetzelfde resultaat. Hij gelooft niet dat een der aanwezigen zal wenschen thans op nieuw een debat daarover geopend te zien, en, indien dit niet verlangd wordt, stelt hij voor dat het resultaat, waartoe de Raad bij die vroegere gelegenheden is gekomen, zal worden geformuleerd en namens den raad aan den geneeskundigen raad voor Gelderland en Utrecht zal worden verzonden. Daarmede vereenigt zich de vergadering.

IJk. Dr. van Ketwich Verschuur maakt, op verzoek van den heer Brouwer uit Deventer, opmerkzaam dat bij de nieuwe wet op den ijk de maten, bij de apothekers voorhanden, schijnen vergeten te zijn. De voorzitter zegt dat maten geen weegwerktuigen zijn en dat men vooronderstelt dat alles moet gewogen worden.

Scholen. Dr. van Ketwich Verschuur doet, naar aanleiding van het in eene vorige vergadering besprokene mededeeling van de scholen in het 3de school-district van Overijsel die wegens hygienische en paedagogische redenen afkeuring of verbetering eischen. Van de 26 scholen, waarvan 22 voor gew. l. o. en 4 voor m. u. l. o., waren er 14 die niet aan die eischen voldoen. De voorzitter zegt van plan te zijn de door den heer Ketwich en hem onderzochte scholen in een tableau te vereenigen.

Inrichtingen voor besmettelijke ziekten. Dr. Cohen vraagt hoe het met die inrichtingen gelegen is, daar ze in Drente niet te vinden zijn. De voorzitter zegt dat hij indertijd aan Gedeputeerde Staten over die zaak geschreven heeft en voorgesteld de verplichting tot het maken van die inrichtingen aan een aantal gemeenten op te leggen, doch dat Gedeputeerde Staten meenden te kunnen volstaan met alleen Meppel aan te wijzen voor zoodanige inrichting.

Barakken voor besmettelijke zieken in gevangenhuizen. Dr. Kros deelt mede dat de barakken in het huis van detentie te Zwolle nog niet aanwezig zijn, doch dat het collegie van Regenten maatregelen genomen heeft om tijdelijk in dat gemis te voorzien, vooral met het oog op de dreigende pokkenepidemie.

Niemand meer het woord verlangende sluit de voorzitter de vergadering.

D. Lubach, voorzitter.
J. A. v. Ketwich Verschuur, secretaris.

N°. 38. *Koninklijk besluit van* 3 *Juli*, n°. 25, *houdende benoeming van geneeskundigen, belast met het* gezondheidsonderzoek van schepen.

WIJ WILLEM III, enz.

Op de voordragt enz.;

Gelet op art. 7 der wet van 28 Maart 1877 (*Staatsblad* n°. 35);

Hebben goedgevonden en verstaan:

Met het gezondheidsonderzoek van schepen, ingevolge de bepalingen der aangehaalde wet, voor den tijd van drie jaren, te belasten,

Met ingang van 1 Augustus 1880:

Voor Delfzijl, dr. L. Trip;
„ Velsen, F. L. E. Kaulbach;
„ Vlaardingen, dr. F. C. R. Bentfort;
„ Maassluis, S. Versteeg;
„ Schiedam, dr. E. J. M. Nolet;
„ Rotterdam, dr. H. van Vollenhoven;
„ Brouwershaven, dr. J. Moolenburgh;
„ Vlissingen, F. C. Stewart Schultz;
„ Neuzen, J. van Tienbroek;

Met ingang van 10 Augustus 1880:

Voor Hellevoetsluis, J. F. G. T. Kluge;
„ Rotterdam, als plaatsvervanger van dr. H. van Vollenhoven, bij diens verhindering, dr. I. A. M. T. Sannes.

Onze minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan Onzen minister van Marine en aan de Algemeene Rekenkamer.

Het Loo, den 3 Julij 1880.

(*get.*) WILLEM.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) SIX.

N°. 39. *Uittreksel uit het Kon. besluit van* 31 *Juli* (Stbl. no. 21), *houdende bepalingen, ter verzekering van de veiligheid der reizigers met openbare middelen van vervoer.*

Art. 6.

Personen, in kennelijk beschonken toestand, of lijdende aan besmettelijke ziekten, of die wegens andere redenen voor hunne medereizigers gevaarlijk zijn, worden niet in de rij- of vaartuigen toegelaten, en zoo de omstandigheid eerst gedurende de reis ontdekt wordt, daaruit verwijderd; alles, tenzij er gelegenheid besta tot afzonderlijke plaatsing, en behoudens inachtneming van de bepalingen der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134), tot voorziening tegen besmettelijke ziekten.

N°. 40. *Kon. besluit van* 8 *Augustus*, n°. 9, *betreffende het verleenen van vergunning aan officieren van gezondheid tot uitoefening van geneeskunst bij niet-militairen.*

Wij WILLEM III, enz.

Op de voordragt enz.

Herziende de bepalingen bij Ons besluit van 18 Januarij 1877 n°. 31, gesteld ten opzigte der bevoegdheid van officieren van gezondheid der landmagt tot het uitoefenen van de geneeskundige praktijk bij niet-militairen; en

Willende de voorschreven bevoegdheid uitbreiden ten aanzien van officieren van gezondheid krachtens art. 1 of art. 24 der wet van 25 December 1878 (*Stbl.* n°. 222), tot uitoefening van de genees- of heelkunst bevoegd ook in andere gevallen dan die sub 2° van genoemd besluit bedoeld;

Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen:

Art. 1.

Het sub 2° van Ons besluit dd. 18 Januarij 1877 n°. 31 gestelde verbod is, behoudens de hierachter bij de artikelen 2 en 3 gestelde uitzonderingen, niet toepasselijk ten aanzien van officieren van gezondheid der landmagt volgens art. 1 of art. 24 der bovenvermelde wet, ten allen tijde tot uitoefening van de genees- of heelkundige praktijk bij niet-militairen bevoegd.

Art. 2.

Officieren van gezondheid als bij het voorgaande artikel bedoeld, zullen ook echter dan, wanneer zij tot de verloskundige praktijk wettelijk bevoegd zijn, aan vrouwen van niet-militairen geen verloskundigen bijstand mogen verleenen.

Art. 3.

Op den officier van gezondheid die de bij art. 1 bedoelde bevoegdheid bezittende, het bij art. 2 gestelde verbod overtreedt of zijne pligten als militair geneeskundige ter beoordeeling van onzen minister van Oorlog niet met voldoenden ijver volbrengt, kan door dien minister tijdelijk het bepaalde sub 2° van Ons voornoemd besluit toepasselijk worden verklaard.

Art. 4.

Den officier van gezondheid wien ingevolge dit besluit de genees- of heelkundige praktijk bij niet-militairen vergund is, wordt toegestaan om ten allen tijde, wanneer hij geene militaire pligten te vervullen heeft, burgerkleeding te dragen.

Art. 5.

Wordt de militie te land krachtens art. 184 der Grondwet geheel of ten deele buitengewoon onder de wapenen geroepen, dan treedt dit besluit buiten werking tot dat de buitengewoon bijeengeroepen ligtingen huiswaarts zijn gekeerd.

Onze minister van Oorlog is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan Onze ministers van Binnenlandsche Zaken, van Justitie, van Marine en van Koloniën.

(*get.*) WILLEM.

De minister van Oorlog,
(*get.*) REUTHER.

N°. 41. Bij Koninklijk besluit van 25 Augustus n°. 3 is dr. L. M. J. Verlinden, arts te Bergen-op-Zoom, benoemd tot plaatsvervangend lid van den geneeskundigen Raad voor Noord-Brabant en Limburg. (*Staatscourant* 27 Augustus.)

N°. 42. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht, gehouden den* 1 *Julij* 1880.

I. Opening der vergadering.

De voorzitter, de heer H. L. Verspijck, opent de vergadering en brengt een woord van hulde aan de nagedachtenis van het overleden lid dr. C. D. L. Hanegraaff en van de beide overleden plaatsvervangende leden W. Knoops en dr. P. Mazirel. In hunne plaats zijn benoemd: tot lid dr. S. R. Hermanides en tot plaatsvervangende leden J. A. Roelse, apotheker te Apeldoorn en dr. C. van Wicheren te Arnhem, welke laatste werd beëedigd.

Alle leden zijn tegenwoordig behalve dr. S. R. Hermanides, in wiens plaats dr. H. W. van Rhijn de vergadering bijwoont. Voorts zijn tegenwoordig de plaatsvervangende leden: prof. dr. H. Wefers Bettink, J. A. Roelse en dr. C. van Wicheren.

II. Notulen.

De notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd.

a. Commissie redactie-notulen.

In plaats van het overleden lid dr. C. D. L. Hanegraaff en dr. J. J. Homoet, die plaatsvervangend lid is geworden, benoemt de voorzitter tot leden van de commissie voor de redactie der notulen dr. F. P. Küthe en dr. A. H. van Andel.

III. Mededeelingen.

De mededeelingen omtrent de bevindingen en handelingen van de geneeskundige ambtenaren in Gelderland en Utrecht van 1 Januarij—1 Junij 1880 zijn vóór de vergadering gedrukt en

aan de leden en plaatsvervangende leden van dezen Raad gezonden.

Deze mededeelingen behelzen in hoofdzaak het volgende:

a. Mededeelingen omtrent Utrecht. Besmettelijke ziekten.

Van besmettelijke ziekten in Utrecht wordt het volgende medegedeeld:

Slechts één geval van pokken werd te Utrecht waargenomen bij een ongevaccineerden jongen van 16 maanden. In het afgeloopen jaar werden in de verschillende gemeenten verrigt 4490 vaccinatiën.

Toen de pokken uit Antwerpen overgebragt, zich in enkele gemeenten van Noord-Brabant vertoonden, wendde de inspecteur zich tot gedeputeerde Staten van Utrecht en Gelderland met het verzoek, om in het *Prov. blad* met aandrang de gemeentebesturen uit te noodigen, om met het oog op het dreigend gevaar, bij de ingezetenen op eene algemeene vaccinatie en revaccinatie ernstig aan te dringen en door doelmatige maatregelen, uitgebreider dan in artt. 17 en 18 der wet van 4 December 1872 zijn voorgeschreven, deze kunstbewerking in hunne gemeenten te bevorderen.

Roodvonk kwam voor in 15 gemeenten, met opgave van 85 gevallen, waarvan 10 met doodelijken afloop.

De maatregelen bepaalden zich in den regel tot toepassing van artt. 14 en 20 der epidemiewet.

Te Stoutenburg zouden de woningen en kleederen worden gedesinfecteerd, terwijl op verzoek van den geneeskundigen inspecteur met welwillende medewerking van de roomsche geestelijkheid, den menschen, woonachtig in besmette huizen, zou worden aangeraden zich niet ter kerk te begeven.

Te Zeist werd, toen zich aldaar 4 gevallen van roodvonk hadden voorgedaan, de bijzondere school der evangelische gemeente gesloten; na dien tijd, zooals uit ingewonnen inlichtingen bleek, deden zich daar geene nieuwe gevallen meer voor.

De mazelen, die volgens de laatste mededeelingen vrij algemeen in de provincie verspreid waren, breidden zich nog verder uit. De ziekte deed zich voor in 28 gemeenten. Nagenoeg 1700 gevallen zijn door de geneeskundigen vermeld.

Typhus en febris typhoidea kwamen slechts sporadisch voor. Opgaven zijn ontvangen van 16 gemeenten, waarin zich te zamen 31 gevallen voordeden met 11 sterfgevallen.

Van diphtheritis werden 18 opgaven ontvangen uit 10 gemeenten. Aan die ziekte bezweken 5 lijders.

Aan kinkhoest overleden in 9 gemeenten 26 lijders, aan croup in 4 gemeenten 5 lijders.

Aan febris puerperalis stierf te Kamerik ééne lijderes.

Ophthalmia granulosa. Ingevolge eene uitnoodiging van Z. Exc. den minister van Binnenlandsche Zaken, werden de leerlingen der hoogere burgerschool te Utrecht in de maand Maart op genoemde ziekte onderzocht; daarbij werden onder de 110 leerlingen aangetroffen 10 lijdende aan den vesiculairen en 5 aan den granuleusen vorm, terwijl bij 9 catarrhale blepharitis werd gezien; bij het rapport werd de aandacht gevestigd op den sedert eenigen tijd heerschenden droogen noordoosten wind.

Plaatselijk onderzoek.

Omtrent den gezondheidstoestand in de Ronde Veenen deelt dr. de Bruijn te Mijdrecht mede, dat de bodem in de nabijheid van Wilnis en Vinkeveen nog geheel ongeschikt is voor kultuur, en dat vele plaatsen aldaar den waren naam van moeras verdienen; voor waterberging schijnt in den laatsten tijd niet voldoende te worden gezorgd.

Tijdens de strenge winterkoude in Januarij, Februarij en Maart was de gezondheidstoestand vrij gunstig; de toen voorkomende ziekten waren hoofdzakelijk van catarrhalen en rheumatischen aard; vooral kwamen veel bronchitides voor; een bijzondere malaria-invloed werd toen niet opgemerkt. — In April en Mei nam het ziekengetal belangrijk toe; tusschenpoozende koortsen kwamen toen veelvuldig voor, vooral bij kinderen; het tegelijkertijd veelvuldig voorkomen van stuipen bij hen, deed hem denken aan malaria-invloed; de toediening van sulph. chinini bleek meestal eenen heilzamen invloed te hebben, althans bij eene goede aanwending, werden recidiven voorkomen; bovendien kwamen in Mei tijdens de langdurige droogte vele aandoeningen van den pharynx en larynx voor en enkele diarrhoeen.

Pernicieuse intermittentes kwamen niet voor. Dewijl de meeste zieken zich voordeden onder den mingegoeden stand, gelooft dr. de Bruijn dat de strenge winter met zijne mindere verdiensten voor het volk (armoede en ontbering) en de groote afwisseling van temperatuur in April en Mei, in dit geval meer als ziekte-oorzaken moeten aangemerkt worden dan de invloed van de droogmakerij der plassen in de Ronde Veenen. Van ziekten bij de nieuwe bewoners in de droogmakerij is hem althans niets bijzonders gebleken, evenmin bij de bewoners van Waverveen, die aan alle zijden blootgesteld zijn aan de vele uitdampingen enz.

In de laatste dagen van Mei was er te Mijdrecht groote behoefte aan goed drinkwater; nagenoeg alle regenbakken waren ledig; door sommigen werd het water uit den polder te Wilnis, uit zoogenaamde kleiputten, voor het huishouden gebruikt en van gemeentewege werd 2 à 3 maal in de week water gehaald uit de gemeente Kockengen, dat aan ieder tegen één cent den emmer uitgereikt werd.

Door het gemeentebestuur van Amersfoort werd op het gedaan verzoek om te worden ingelicht omtrent de beslissing van den gemeenteraad in zake de wijziging van het rioolstelsel aldaar, waaromtrent het aan den inspecteur gevraagd advies in 1879 was uitgebragt (zie *Verz. van stukken* 1879 blz. 117), geantwoord, dat op de begrooting voor 1880 waren voorgedragen eenige gelden, om in verband met eene vernieuwing der bestrating op den Hof de overdekte riolen aldaar en in de daaraan grenzende straten grootendeels door open goten te vervangen, dat de Raad echter eene vernieuwing der bestrating aldaar niet noodig achtte, en de begrooting met de uitgetrokken gelden verminderde, zonder een bepaald plan over het voorgestelde stelsel van riolering uit te spreken; het gemeentebestuur is voornemens later op deze zaak terug te komen.

Bij een lokaal onderzoek te Montfoort bleek, dat de twee aldaar bestaande stinkslooten in de kom der gemeente waren gedempt, en dat de toestand der goten, op een paar uitzonderingen na, veel was verbeterd.

Hetzelfde geldt ook van de Kerkebrink te Jutphaas; de wijze van opruiming of doorspoeling van een stinksloot daaraan grenzende, was bij het gemeentebestuur in overweging; op de wenschelijkheid om een grooten vuilnishoop op een particulier erf te doen verdwijnen, werd de aandacht gevestigd. In de opruiming van hier en daar bestaande varkenshokken, zag het gemeentebestuur groote moeijelijkheden, met het oog op de belangen der mingegoede bevolking.

Begraafplaatsen.

Van gedeputeerde Staten werd ontvangen afschrift van een koninklijk besluit, waarbij verlof werd verleend, om een te Soest begraven lijkje aan angina diphtherina overleden, te vervoeren naar Amsterdam, welk verzoek was geweigerd door den burgemeester dier gemeente, gehoord den geneeskundigen inspecteur (zie *Mededeelingen* wintervergadering 1879 blz. 13).

Door gedeputeerde Staten werd tot berigt, consideratie en advies aan het geneeskundig Staatstoezigt gezonden een schrijven van burgemeester en wethouders van Rijsenburg, vermeldende dat aldaar ter diepte van 55 meters in de nabijheid der vroegere R.-C. begraafplaats, was geslagen eene Nortonpomp, welke uitsluitend dienen moet om bij brand water te leveren, dat aldaar in de omgeving ten eenenmale ontbreekt, met de vraag of daarop ook van toepassing was art. 16 al. 3 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65). Het antwoord luidde, dat de aanvraag moest worden gedaan, maar dat het verzoek, volgens de meening van den inspecteur, zonder gevaar van nadeel voor de gezondheid kon worden ingewilligd, mits de noodige

maatregelen genomen werden, dat het water niet kon worden gebruikt tot drank.

Woningen.

Te Maartensdijk zijn meerdere zeer kleine, ter bewoning ten gevolge van vocht, gebrek aan lucht en licht, eigenlijk gezegd ongeschikte woningen, voorzien van eene afschuwelijke bedstede, waaronder in meerdere eene veelal niet overdekte, $^1/_2$ meter diepe ruimte (kelder?) tot berging van aardappelen, provisie enz. Vele huizen zijn zonder privaat; de bewoners gebruiken daartoe een gewonen, in het vertrek geplaatsten onbedekten emmer, die nu en dan nabij de woning wordt uitgestort op den grond of in de aangrenzende sloot. Het gemeentebestuur hierop opmerkzaam gemaakt, werd aangeraden eene plaatselijke verordening daar te stellen, waarbij dergelijke woningen, waarvoor betrekkelijk hooge huur werd betaald, werden geweerd en onbewoonbaar verklaard. Het bestuur zou na afloop der mazelenepidemie een onderzoek instellen en trachten, zooveel mogelijk, verbetering te doen aanbrengen.

Eene uit één kamer bestaande woning te Vreeswijk, waarin laatstelijk eene huisepidemie van typhus heerschte, en waarin z. a. de geneeskundige verklaarde, die ziekte vroeger dikwerf ook veel voorkwam, bleek te zijn zeer vochtig, te bezitten weinig lucht, nagenoeg geen ventilatie; voor de deur bevindt zich eene stagneerende stinkende goot, de aanwezige bedstede grenst aan den gang, een andere muur grenst aan een paardenstal geplaatst in eene schuur, die tevens dient tot slagtplaats, waaraan grenst een koestal waartegen zich bevindt een privaat met put, en in de nabijheid een goot loopende in de nabijheid van de waterpomp, aanwezig vlak nabij den paardenstal. Het gemeentebestuur werd gewezen op het gevaar dat daaruit voor het aangrenzende huis, waarin ook logement gehouden werd en voor de geheele gemeente kon voortvloeijen, en aangeraden deze ongezonde woning onbewoonbaar te verklaren; met het oog op de moeijelijkheid hieraan verbonden, werd aangeraden, in afwachting van het daarstellen eener verordening, den eigenaar te overreden om door doeltreffende maatregelen dien schadelijken toestand te verbeteren.

Meisjesschool te Amersfoort.

Op het door den burgemeester van Amersfoort gevraagd advies omtrent de inrigting van eén gebouw, aangekocht voor een gesubsidiëerde school voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs voor 100 meisjes, waarbij een bijbouw zal plaats hebben, werd geantwoord, dat het plan uit een hygienisch oogpunt kon worden goedgekeurd, omdat in de betrekkelijke laagte der schoolvertrekken (3.5 M. hoog) werd tegemoet gekomen door de oppervlakte en de doelmatig aan te brengen ven-

tilatie-inrigtingen, welke met den stadsarchitect werden besproken. Voor den bijbouw werd echter aangedrongen op eene hoogte van 4.5 M., alsook op een 1½ M. diepe uitgraving van den ondergrond en vervanging van dezen met droog zand, omdat aldaar vroeger een paardenstal was geweest; verder werden eenige raadgevingen medegedeeld omtrent de lichtramen.

Inrigtingen tot verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten.

De inrigting tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten voor de gemeente Bunschoten bevindt zich in het laatste huis van het dorp Spakenburg; zij bestaat uit twee vertrekken waarboven een zolder en grenst onmiddellijk aan een andere woning, hetgeen zeker is af te keuren. — Zij is bewoond door een gezin dat, wanneer er gebruik van zal worden gemaakt, ze onmiddellijk moet verlaten.

Die te Jutphaas is even ondoelmatig en bestaat uit een vertrek met bedstede; ook deze inrigting is bewoond.

Het is te betreuren dat meerdere dergelijke inrigtingen in de provincie zooveel te wenschen overlaten. — De lust der bevolking, die in den regel niet groot is om daarin te worden opgenomen, wordt daardoor nog verminderd.

Arsenicum in stroop.

Door den heer dr. D. de Bruijn werd tot onderzoek aan het geneeskundig Staatstoezigt gezonden een monster meel, dat als water-en-brij en als pannekoeken gegeten, bij de verbruikers aanleiding gaf tot benaauwdheid en braking.

Bij microscopisch en scheikundig onderzoek bleek dat dit boekweitenmeel vrij was van schimmeldraden of andere organismen en van bijgemengde anorganische bestanddeelen. Bij de mededeeling van dit resultaat werd des afzenders aandacht gevestigd op de mogelijke verontreiniging der stroop en op de geaardheid van het keukengereedschap.

Zooals later van genoemden geneesheer werd vernomen, waren er ziekteverschijnselen waargenomen na het gebruik der stroop, die door den burgemeester werd in beslag genomen en opgezonden aan den officier van Justitie te Utrecht; in deze stroop werd, zooals de inspecteur later vernam, eene belangrijke hoeveelheid arsenicum gevonden.

Kindersterfte te Montfoort.

In de gemeente Montfoort, waar de sterfte der kinderen beneden het jaar zeer groot is (van de totale sterfte in de 5 laatste jaren, die na aftrek der levenloos-geborenen 325 bedraagt, stierven beneden het jaar 143 kinderen, dus ruim 47 pct. der geheele sterfte), werden met het dagelijksch bestuur en den voorzitter van het armbestuur maatregelen besproken, om dien toestand, die veelal aan gebrek aan zorg moet worden toegeschreven, te verbeteren. Daar dit kwaad waarschijnlijk moet worden toegeschreven aan den invloed der begrafenisbussen, is

het te vreezen, dat hiertegen weinig zal kunnen worden gedaan; de aandacht blijft hierop gevestigd.

Van den officier van Justitie werd ontvangen afschrift van een vonnis, waarbij K. W. L. Simon, kwakzalver, wonende te IJsselstein, veroordeeld is wegens onbevoegde uitoefening der geneeskunde, tot gevangenzetting in een huis van correctie, in eenzame opsluiting te ondergaan, voor den tijd van 45 dagen en tot betaling eener geldboete ad *f* 75, of bij niet-betaling tot subsidiaire cellulaire gevangenisstraf van 7 dagen. Overtredingen van wetten en verordeningen.

Een tegen een particulier opgemaakt proces-verbaal, wegens onbevoegde uitoefening der tandheelkunst, werd opgezonden aan den officier van Justitie te Utrecht.

Tegen 12 banket- en koekbakkers te Utrecht werd proces-verbaal opgemaakt wegens den verkoop van santoninum bevattende schuimpjes, chocolaadjes, muisjes of koekjes, nadat zij vroeger waren gewaarschuwd dat hun dit niet geoorloofd was; tegen een handelaar in glas- en verfwaren, wegens den verkoop van te geringe hoeveelheid sulphas magnesic.; tegen een apotheker wegens de aflevering van chloraal-stroop zonder naleving van art. 13 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 61); tegen een droogist wegens den verkoop van santoninum bevattende wormpeperment; tegen twee droogisten wegens drie overtredingen van art. 30 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 61).

Twee kruïdeniers te Doorn, die onwetend dat hun zulks niet geoorloofd was, wormkoekjes of patronen verkoopen, werden gewaarschuwd; ook de burgemeester werd daarmede in kennis gesteld.

Door een geneesheer werd de vraag gedaan of op een kostschool, waar een geval van mazelen voorkwam, het onderwijs kon worden voortgezet wanneer alle kinderen beneden de 12 jaar van de school werden verwijderd: hij meende dat zulks geoorloofd was volgens al. 3 van art. 14 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134); het antwoord moest bevestigend zijn. Verwijdering van schooljongens beneden 12 jaar.

Door den burgemeester eener gemeente, alwaar meerdere hoofden van huisgezinnen weigerden of nalatig waren te voldoen aan art. 19 der epidemiewet uitgenoodigd, om met hem op grond van art. 27 dier wet een onderzoek in te stellen, werd hieraan voldaan. Meerdere kinderen werden bij dat onderzoek twijfelachtig en één zeker als aan mazelen lijdende aangetroffen; art. 20 werd alsnu bij dat eene geval toegepast. Nalatigheid in aangifte van mazelen.

Van besmettelijke ziekten in Gelderland is het volgende medegedeeld: *b.* Mededeelingen omtrent Gelderland. Besmettelijke ziekten.

In deze provincie kwamen sedert April van het jaar 1879 (één geval te Barneveld), geene nieuwe gevallen van pokziekte

voor, tot in het laatst van Mei toen zich te Putten één geval van varioloïdes voordeed bij een niet-gevaccineerd meisje van elf maanden, dat herstelde.

In de verschillende gemeenten van Gelderland werden verrigt 11388 vaccinatiën.

Van roodvonk werden opgegeven 101 gevallen uit 21 gemeenten. Aan deze ziekte bezweken 17 lijders.

Te Arnhem werd een pensionaat voor jonge meisjes, alwaar eene der onderwijzeressen scarlatina kreeg, tijdelijk gesloten en gedesinfecteerd door zwaveligzure dampen. Verdere gevallen kwamen daarna hier niet meer voor.

De mazelen bleven in de eerste maanden van dit jaar, in het grootste gedeelte der gemeenten dezer provincie heerschen en namen in verscheidene een epidemisch karakter aan.

Bij het geneeskundig staatstoezigt werd opgave ontvangen van 3145 gevallen uit 54 gemeenten, met 117 sterfgevallen.

De genomen maatregelen bestonden, voor zooveel mogelijk, in de toepassing van artt. 14 en 20 der epidemiewet en sluiting van meerdere scholen.

Terwijl in de laatste maanden van het afgeloopen jaar in de gemeente Wageningen verscheidene gevallen van febris typhoidea voorkwamen, verminderde deze ziekte hier in de eerste maanden van 1880, en kwam zij ook in de andere gemeenten van deze provincie slechts hier en daar sporadisch voor.

Van deze ziekte werden in 25 gemeenten aangifte gedaan van 40 lijders. Uit de sterftestaten blijkt dat 23 lijders zijn bezweken.

In 19 gemeenten kwamen gevallen van diphtheritis voor; van 36 gevallen is aangifte ontvangen. Aan deze ziekte zijn 8 lijders gestorven.

Te Eibergen werden in April 3 personen door dysenterie aangetast, welke herstelden.

Aan kinkhoest stierven in 25 gemeenten 71 kinderen, aan croup in 23 gemeenten 41 kinderen.

Uit Zutphen, waar in het vorige jaar vele gevallen van conjunctivitis, waaronder enkele van granuleusen aard, waren voorgekomen, zoodat een onderzoek op de gemeentescholen noodig werd geoordeeld, werd van den heer burgemeester berigt ontvangen, dat aldaar een 70tal lijders en lijderessen waren behandeld, en dat medio Januarij alle lijders hersteld waren en zich geene nieuwe gevallen onder de schooljeugd meer voordeden.

Een onderzoek ingesteld naar het voorkomen van granuleuze oogontsteking op enkele kostscholen, leverde over het algemeen gunstige resultaten op.

Plaatselijk onderzoek.

De aandacht van burgemeester en wethouders te Arnhem werd

gevestigd op den insanitairen toestand in enkele gedeelten der stad, waartoe o. a. aanleiding werd gegeven door den verwaarloosden toestand van de zoogenaamde Riethorsterbeek, die ten gevolge van de uitbreiding der stad en het daarmede in verband staande ophoogen van enkele terreinen, nu grootendeels ontaard is in een stilstaanden stinkenden modderpoel met rottende stoffen overvuld, waartoe een paar allervuilste privaten aan den oever der vroeger bestaan hebbende beek het noodige contingent bijbragten. In de nabijheid dezer ontaarde beek is een tweede stilstaande sloot gelegen, die door de zorg der in de omgeving wonende personen thans zoo zindelijk mogelijk wordt gehouden, doch bij gebrek aan afwatering, een verdampend stilstaand water blijft, hetgeen met het oog op den naderenden zomer uit een sanitair oogpunt dringend verbetering vereischt.

Een ander gedeelte in deze stad verdient nog meer de aandacht der autoriteiten: het is de stinksloot of drekverzameling achter de buurt, te Arnhem bekend onder den naam van „de hel", gelegen achter het Spijker. Hier heerscht de meest afschuwwekkende onreinheid, terwijl een mestvaalt, die de walgelijkste excrementen bevat, vlak naast en rondom eene pomp is gelegen.

Hoewel de Riethorsterbeek privaatregtelijk aan buren behoort en burgemeester en wethouders van meening waren, dat zij aan art. 6 geene bevoegdheid tot demping mogten ontleenen, zal echter getracht worden om op minnelijke wijze in deze tot eene schikking te komen, terwijl tevens het uitzigt geopend werd op de verbetering in den sanitairen toestand van „de hel" achter het Spijker, en werkelijk is deze thans sedert eenige weken reeds veel verbeterd, doordat de eigenaren van het Spijker door het doen optrekken van een muur, thans verhinderd hebben dat de vroeger daarlangs stroomende beek, die langzamerhand in een open riool was ontaard, op nieuw door de faecaliën, door de bewoners der „hel" daarin gedeponeerd, verontreinigd worden.

Toen in Januarij vele gevallen van koorts, waaronder enkele met doodelijken afloop, te Wageningen voorkwamen, werd een onderzoek naar de oorzaken hiervan ingesteld. Het water uit de stadspompen, zoomede dat van particulieren, wonende in verschillende gedeelten van de kom en buiten de kom der gemeente, werd scheikundig onderzocht, en leverde, even als het microscopisch onderzoek van bij enkele lijders voorradig vleesch, geene voldoende resultaten op ter verklaring der ziekte. De hoofdoorzaak dezer ziekte te Wageningen moet waarschijnlijk gezocht worden in de slechte riolering en waterafvoer in deze gemeente,

waaromtrent binnen kort de noodige voorstellen aan het gemeentebestuur zullen gedaan worden.

Begraafplaatsen. Door gedeputeerde Staten van Gelderland werd in handen van het geneeskundig Staatstoezigt gesteld een verzoek van een particulier te Brummen, tot het bouwen van eene woning op 20 meter afstand van de begraafplaats. Op grond dat het terrein waarop gebouwd zou worden, was gelegen aan de IJsselzijde, dat is aan de laagste zijde van het kerkhof, en door dit verzoek toe te staan alligt een antecedent zou geboren worden, ten gevolge waarvan opvolgende aanvragen van dergelijken aard moeijelijk zouden kunnen geweigerd worden, zoodat de nu aan het kerkhof nog hier en daar verspreide huizen langzamerhand tot eene bebouwde kom zouden aangroeijen, waaruit later zou voortvloeijen een regt tot bouwen op afstand van het naaste huis, ingevolge art. 48 der begrafeniswet, op grond eindelijk dat de ventilatie op het kerkhof zoodoende geheel of gedeeltelijk zou kunnen verhinderd worden en de nadeelen voor de bewoners in de onmiddellijke omgeving van het kerkhof vermoedelijk niet zouden uitblijven, werd aan het collegie van gedeputeerde Staten van Gelderland geadviseerd, om dit verzoek uit een sanitair oogpunt niet toe te staan.

Aangezien de begraafplaats te Brummen echter reeds bestond vóór de invoering der begrafeniswet, zoodat ingevolge artt. 16 en 48 dier wet, adressant zonder vergunning zou mogen bouwen op een afstand der begraafplaats van 35 meter of zooveel minder dan de kortste afstand tot de bebouwde kom der gemeente bedraagt, en de woning van adressant volgens ingewonnen berigten op een afstand van 30 meter van de begraafplaats zoude opgerigt kunnen worden, terwijl tevens vooronderstelt mag worden dat in een zoodanig geval genoegzame ventilatie aanwezig zou zijn en tusschen de aan te leggen woning en de begraafplaats de grintweg van Brummen naar Voorstonden is gelegen, werd door gedeputeerde Staten aan adressant toegestaan, om zonder eenige gevolgtrekking van anderen, eene woning te stichten, onder voorwaarde, dat alle door adressant alhier op te rigten gebouwen, van welken aard ook, op minstens 30 meter van de algemeene begraafplaats zouden verwijderd blijven, en dat voorts verdere aanvragen van gelijken aard geheel onafhankelijk van de thans te nemen beslissing kunnen beoordeeld worden.

Drinkwater. Met het oog op het voornemen van het gemeentebestuur van Zalt-Bommel, om aldaar een paar Nortonpompwellen te slaan, werd het water van eene dergelijke aanwezige pomp, waarin twijfelachtige sporen van nitriten en ammoniak waren aangetroffen, op het verzoek van gemeld bestuur aan een scheikundig

en microscopisch onderzoek door het geneeskundig Staatstoezigt onderworpen, waaruit bleek, dat het water als deugdelijk kon worden beschouwd en aangeraden aan het voornemen gevolg te geven.

Van verschillende watersoorten, te Wageningen onderzocht, blijken sommigen uitstekend te zijn.

IV. Onvolkomenheid der geneeskundige wet.

Prof. van Overbeek de Meijer wijst op het zoo even medegedeelde: 1°. omtrent het vervoer van een aan angina diphtherina overleden en begraven lijkje, van Soest naar Amsterdam; 2°. omtrent het voorkomen van mazelen op eene school, waar het onderwijs werd voortgezet nadat de leerlingen beneden 12jarigen leeftijd waren verwijderd; 3°. omtrent de vergunning van gedeputeerde Staten aan den particulier te Brummen om, niettegenstaande het ongunstig advies van den geneeskundigen ambtenaar, eene woning te bouwen op 30 meter afstand van de begraafplaats.

Deze feiten toonen aan, dat de geneeskundige wetten nog zeer gebrekkig zijn, en op deze wijze toegepast, het prestige van het geneeskundig Staatstoezigt verlammen. Spreker wenscht dat dit door den druk zal worden openbaar gemaakt.

V. Onderzoek van drinkwater.

In de laatste vergadering van dezen Raad heeft spreker gewezen op het minder juiste om drinkwater absoluut goed te noemen, wanneer daarin geene schadelijke bestanddeelen kunnen worden aangetoond. In deze mededeelingen vindt hij wederom op enkele plaatsen vermeld, dat watersoorten zijn goedgekeurd. Hij herhaalt zijn laatst gegeven raad om indien bij eenig wateronderzoek geen bepaalde schadelijke bestanddeelen kunnen worden aangetoond, toch voorzigtig in de uitspraak over de onschadelijkheid van het water te zijn, en alleen mede te deelen, welke zelfstandigheden al of niet in het water zijn gevonden.

VI. Finantiële commissie.

Tot leden der finantiële commissie worden benoemd: in plaats van dr. C. D. L. Hanegraaff, die overleden is, en dr. H. F. Thijssen, die aftreedt, de heeren dr. J. B. Dompeling en prof. dr. G. van Overbeek de Meijer.

VII. Vergunning tot afwijking van art. 3 al. 2 wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 61).

De voorzitter vraagt, ingevolge art. 34 alin. 3 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 61), het advies van den Raad naar aanleiding van een adres van den apotheker Stompendissel, waarin deze den geneeskundigen inspecteur verzocht om, even als zijn voorganger de heer C. Lüger, vergunning te mogen erlangen om den handel in droogerijen in de apotheek van de wed. Vermolen te Amersfoort op denzelfden voet te mogen voortzetten.

De Raad adviseert met eenparige stemmen om den heer Stompendissel, voor zooveel noodig, vergunning te verleenen tot

afwijking van art. 3 alin. 2 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 61), zoolang deze zaak door hem ten behoeve der weduwe Vermolen wordt waargenomen.

VIII. Correspondentie met den minister v. Binn. Zaken.

De voorzitter deelt mede, dat volgens besluiten van dezen Raad in de laatste vergadering aan Z. Exc. den minister van Binnenlandsche Zaken verzonden zijn:

1°. Missive, inhoudende voorstel tot wijziging van art. 6 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 60).

2°. Missive, waarbij verzocht wordt wijziging van art. 34 der wet van 4 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 61). (Zie *Verz. van stukken* 1879 bladz. 261).

3°. Missive, inhoudende een verzoek tot wijziging van het regulatief van ontsmetting, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 17 April 1874 (*Stbl.* n°. 43).

4°. Missive, inhoudende verzoek tot daarstelling eener wet regelende het verzamelen en afvoeren van vuil in middenpunten van bevolking.

Op de twee eerstgenoemde missives werd een antwoord ontvangen, waarin wordt gemeld, dat het in den regel beter wordt geoordeeld geheele herziening der wetten van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 58—61) af te wachten, dan niet urgente partiele wijzigingen daar te stellen.

Op de missives sub 3 en 4 vermeld is geen antwoord ontvangen, maar van ter zijde is vernomen, dat punt 3 vermoedelijk zal behandeld worden in de vergadering der geneeskundige ambtenaren.

Op de circulaire van dezen Raad aan de overige geneeskundige Raden, inhoudende een verzoek tot het tegengaan van den verkoop van zoogenaamde geheimmiddelen, werden antwoorden ontvangen van de Raden van Zuid-Holland, Zeeland en Noord-Holland. Daaruit blijkt, dat deze Raden niet volkomen de zienswijze deelen van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht.

IX. Geheime geneesmiddelen.

Wederom heeft de commissie, belast met het toezigt op den verkoop van zoogenaamde geheime geneesmiddelen in de provincie Utrecht, een rapport uitgebragt. (Zie Bijlage.) Daaruit blijkt, dat een aantal vervolgingen tegen onbevoegde verkoopers zijn ingesteld; tevens constateert de commissie, dat de veelvuldige annonces van voorhanden hebben van zoogenaamde geheime geneesmiddelen, vroeger in het *Utrechtsch Dagblad* geplaatst door apothekers, droogisten en winkeliers, sedert zeer zijn verminderd.

De voorzitter doet voorlezen eene missive van dr. J. C. van Eeten, waarin deze omtrent den verkoop van geheimmiddelen,

de Geldersche leden van dezen Raad opwekt om ook in deze aangelegenheid eens handelend op te treden. Zoo er reeds eene commissie voor Gelderland bestaat, dan wenscht hij van deze meer activiteit; zoo niet, dan raadt hij aan er eene te benoemen.

De heer Opwyrda deelt hierop mede, dat hij met dr. van Duijl reeds in commissie in deze zaak is werkzaam geweest, vóór dat de Utrechtsche commissie handelend optrad. De Geldersche commissie is hieromtrent in overleg met de commissarissen van politie in de groote gemeenten en met de burgemeesters in de kleinere gemeenten. Door haar zijn eenige vervolgingen ingesteld, en spreker zijn drie vonnissen bekend, uitgesproken door de regtbank te Arnhem, betreffende den onbevoegden verkoop van geheimmiddelen. Op dit oogenblik is nog eene zaak in behandeling, waaromtrent spreker niets naders mag mededeelen. Ook blijkt uit de notulen van 29 Mei 1877, dat omtrent deze aangelegenheid verslag is uitgebragt.

Hierop volgt eene gedachtenwisseling, waarbij de voorzitter te kennen geeft, dat ieder lid en plaatsvervangend lid van den Raad bij het constateren van overtredingen proces-verbaal kan opmaken en hunne bevindingen aan de commissie kan mededeelen. — De heer Fontein doet opmerken, dat zóó het doel kan bereikt worden, maar hij is tot de overtuiging gekomen dat, wanneer men geen speciaal lid is van eene commissie, men dan ook zich in den regel de zaak minder aantrekt.

Nadat eenige leden de opmerking maakten, dat het eene zeer onaangename zaak is voor de leden van den Raad, om in hunne woonplaats overtredingen te constateren en daarvan procesverbaal op te maken, zegt de voorzitter, dat men daartoe gebruik kan maken van de plaatselijke politie en dat de leden en plaatsvervangende leden bij hunne reizen voor de winkelvisitatie de overtreders kunnen waarschuwen, en zoo noodig tegen hen verbaliseren. De heer Post deelt mede, dat hij onlangs werd gewezen op overtredingen door droogisten te Arnhem gepleegd. Hem werd gezegd dat enkele droogisten aldaar recepten gereed maken en afleveren. Hij wenschte dit door de politie te doen constateren, maar de politie maakte bezwaar op grond dat hare onkosten niet werden terugbetaald. Daarenboven werd den adjunct-inspecteur deze wijze van handelen door den ambtenaar van het openbaar ministerie afgeraden op grond, dat hij den droogist op deze wijze tot ondeugd zoude provoceren. De adjunct-inspecteur wenscht, dat ter bestrijding van zoodanige kosten een fonds uit de gelden van den Raad worde beschikbaar gesteld.

De heer Fontein heeft deze onkosten steeds betaald en als verschotten in rekening aan den Raad gebragt.

De Raad is van oordeel, dat men de zaak ook zoo moet beschouwen, en de voorzitter verklaart zich bereid deze onkosten uit de kas van den Raad te betalen.

Begraafplaatsen voor gestorven of afgemaakt vee.

Aan de orde is het rapport van de heeren W. J. L. Verbeek en P. A. Verouden, over begraafplaatsen voor afgemaakt en gestorven vee. Genoemde heeren waren door den Raad belast met het onderzoek omtrent begraafplaatsen voor en het begraven van gestorven of uit nood afgemaakt vee in Gelderland en Utrecht, met opdragt om maatregelen te beramen, op welke wijze het nadeel aan de volksgezondheid, ten gevolge van begraven nabij bewoonde huizen, kan worden opgeheven. In een uitvoerig rapport deelt de commissie hare bevindingen mede, en komt tot de conclusie om den Raad in overweging te geven: bij den minister van Binnenlandsche Zaken aan te dringen op het verkrijgen eener wet op het begraven van aan gewone (niet besmettelijke) ziekten gestorven of deswege uit nood afgemaakt vee.

Prof. van Overbeek de Meijer vindt in het rapport geene feiten opgeteekend die het noodzakelijke dezer wet aantoonen. Wanneer de geneeskundige Raad zich over dit onderwerp tot de Regering wendt, dan zal deze natuurlijk feiten vragen; daarop komt het aan. Hem zijn zoodanige feiten niet bekend; maar hij zou gaarne van de commissie vernemen, of deze in staat is op feiten te wijzen, die in deze zaak van gewigt kunnen zijn.

De heer Verouden heeft in zijne praktijk waargenomen dat typhus ontstond in woningen, waarachter paarden begraven waren; voorts dat alle werklieden, die werkten aan den bouw van een huis op een stuk grond waar vroeger een paardenvilder woonde, door pokken werden aangetast.

Prof. van Overbeek de Meijer doet opmerken, dat een grooter aantal feiten zullen moeten verzameld worden, alvorens men met grond bij de Regering kan aandringen op het tot stand komen der bedoelde wet.

Hierop geeft de voorzitter, de heer Verspijck, te kennen, dat ook betreffende het begraven van menschenlijken betrekkelijk weinig goed geconstateerde feiten bekend zijn, die het schadelijke der begraafplaatsen aantoonden, en toch is de wet tot stand gekomen. Spreker vreest dat, wanneer men op goed geconstateerde feiten moet wachten, de wet lang zal uitblijven. Intusschen wijst spreker er op dat, zoo hij zich wel herinnert, in 1861 gedeputeerde Staten zijn uitgenoodigd in alle gemeenten verordeningen in het leven te roepen op het begraven van vee in de nabijheid van woningen. Nu zou deze Raad, in afwachting

der feiten, gedeputeerde Staten kunnen wijzen op hetgeen in 1861 door de Regering is verzocht, en aandringen op het doen vaststellen van verordeningen.

De heer Henny vindt het met den heer van Overbeek de Meijer niet wenschelijk om nu reeds te dezer zake bij de Regering op eene wet aan te dringen. Men kan zeker theoretisch de wenschelijkheid eener wet als de bedoelde betoogen, maar bepaalde feiten, die den nadeeligen invloed op de volksgezondheid van het begraven, zooals dit thans pleegt te geschieden, van aan niet besmettelijke ziekten gestorven vee, of van vee, dat aan zoodanige ziekten lijdende is afgemaakt, zouden kunnen bewijzen, heeft men nog maar zeer weinige. Hij acht het wenschelijk dat men eerst een aantal van zoodanige feiten vergadere, en dan op het maken van eene algemeene wet bij de Regering aandringe, want zonder een aantal welbewezene feiten gelooft hij niet, dat de wetgevende magt tot zulk eene, den eigendom beperkende, wet zal kunnen besluiten. Inmiddels behoeft men echter niet stil te zitten, maar kan men pogingen aanwenden om door gemeentelijke verordeningen ten minste eenigermate in de zaak te laten voorzien. Dat de inspecteur, des noods met medewerking van den Raad, zich tot gedeputeerde Staten der beide provinciën wende, die herinnere aan het in 1861 gebeurde, en er op wijze hoe weinig nog bij gemeenteverordeningen in deze is gedaan. Hij zou de gedeputeerde Staten kunnen uitnoodigen om nader bij de gemeentebesturen op eenigzins afdoende maatregelen aan te dringen, en hun het maken van verordeningen aan te bevelen, waarin de houder van vee, dat aan gewone ziekte is gestorven of daaraan lijdende is afgemaakt, wordt verpligt binnen zeer korten tijd daarvan aangifte te doen aan den burgemeester of commissaris van politie; voorts om het onder toezigt der politie te doen begraven, en wel op van gemeentewege daartoe aan te wijzen of anders op zijn eigen grond, zulks op eene bepaalde diepte en met de noodige voorzorgsmaatregelen, zooals bijv. bedekking met ongebluschte kalk, alsmede op een bepaalden afstand van elke woning of put. Spr. is het dus eens met het straks door den voorzitter reeds geopperde denkbeeld, om, in afwachting van het bijeenbrengen van feiten, die dan aan het verzoek om eene wet tot grondslag kunnen worden gelegd, thans zich in deze zaak tot gedeputeerde Staten te wenden.

Met deze beschouwingen vereenigt zich de vergadering, en nadat de voorzitter zijnerzijds verklaarde gaarne zich in den gezegden geest, en dat wel namens den Raad, tot gedeputeerde Staten te zullen wenden, worden de conclusiën

van het rapport aan geene bepaalde stemming onderworpen.

XI. Afschriften van recepten aan armbesturen.

De heer Opwyrda wenscht voorts gaarne te vernemen, of art. 12 der wet, regelende de uitoefening der artsenijbereidkunst, aan een apotheker toelaat of verbiedt om aan een armbestuur afschrift te geven van de recepten, gereedgemaakt ten behoeve van een zieke, wiens verpleging door het armbestuur wordt bekostigd. Hij herinnert, dat bij missive van 9 Julij 1866 de toenmalige minister van Binnenlandsche Zaken heeft te kennen gegeven, dat de apothekers aan zoodanige armbesturen afschrift van recepten mogten afgeven; maar hij kan zoo iets in de wet niet lezen.

De heer Henny leest het er ook niet in. In bedoelde missive wordt ook geen enkele grond voor 's ministers gevoelen aangevoerd. Het gezag van den minister, wanneer dat niet door redenen wordt gesteund, heeft voor hem zeer weinig gewigt. De wet spreekt van geen armbestuur; behalve aan den medicus, die het recept gaf of den zieke behandelde, en aan de geregtelijke of geneeskundige ambtenaren, mag volgens de wet de apotheker aan niemand anders dan aan den zieke, voor wien het geneesmiddel is gereedgemaakt, afschrift of inzage van het recept geven. Nu gelooft hij wel dat van het recept, waarop voor een minderjarig kind een geneesmiddel is gereedgemaakt, aan den vader of voogd of de regenten van het gesticht waarin de minderjarige is opgenomen, afschrift of inzage van het recept door den apotheker mag worden verstrekt, maar verder mag zijns inziens de apotheker niet gaan, zonder zich aan overtreding der wet schuldig te maken, en welligt het gevaar eener strafvervolging te beloopen.

De heer Opwyrda betwijfelt het nog, of de apotheker zelfs wel aan den vader of voogd of regent van een weeshuis afschrift behoeft te geven of mag geven van een recept voor een minderjarige gereedgemaakt; hij weet niet of dit niet zou strijden met den pligt van geheimhouding aan de apothekers opgelegd; maar dit daargelaten, doet het hem genoegen dat ook het regtsgeleerd lid der vergadering van oordeel is, dat de apotheker aan armbesturen geen afschrift van de recepten behoeft te geven, gereedgemaakt te hunnen koste voor behoeftige lijders.

De voorzitter doet opmerken, dat er armbesturen zijn die weigeren de rekening van den apotheker te fiateren, en in de betaling bezwaar maken wanneer ze geen inzage of afschrift van de recepten verkrijgen. Hij deelt mede, dat hij nog onlangs over eene dergelijke quaestie in Gelderland is gehoord. Behoeft de apotheker die niet te geven, of mag hij het niet? Hoe zal hij dan aan betaling komen?

De heer Henny meent dat de apotheker aan zoodanig armbestuur slechts heeft in te dienen eene gespecificeerde rekening, en bij weigering van betaling, het door den regter daartoe kan noodzaken.

XII. Onderzoek van geneesmiddelen buiten de winkelvisitatie.

Verder stelt de heer Opwyrda voor, dat een onderzoek worde ingesteld naar geneesmiddelen buiten de winkelvisitatie. — Tot toelichting van zijn voorstel zegt spr., dat de visiterende commissiën, bij den tijd voor de visitaties beschikbaar, naauwelijks meer doen dan onderzoeken of alles volgens de wettelijke bepalingen is geregeld, waaruit van zelf een oppervlakkig onderzoek van de geneesmiddelen volgt. Reactiën van beteekenis kunnen niet gedaan worden, sommige onderzoekingen, bijv. gehaltebepalingen, zijn bepaald onmogelijk, dewijl zij te veel tijd eischen, en toch zijn deze de meest noodzakelijke. Spr. zou wenschen dat de pharmaceutische leden zich, buiten de visitatie, onledig hielden speciaal met het onderzoek van geneesmiddelen uit den binnen- en buitenlandschen handel, zoowel droogerijen als chemicaliën, en dat zij de resultaten van hun onderzoek in elke vergadering mededeelden. De werkzaamheden kunnen zij onderling verdeelen en langzamerhand zou men een algemeen overzigt verkrijgen van den aard der geneesmiddelen die door apothekers aangeschaft worden. Hiervoor is een klein krediet noodig voor aankoop van geneesmiddelen en reagentiën, hetwelk uit de fondsen van den Raad zou kunnen worden gevonden.

Dit voorstel vindt algemeene toejuiching. De heer Küthe vindt het vooral voor de plattelands-geneeskundigen van gewigt, wanneer de resultaten van het onderzoek worden gepubliceerd en de namen der fabrikanten worden bekend gemaakt.

De heer Thijssen meent, dat men zich zóó op een gevaarlijk terrein begeeft. Een plattelands-geneeskundige zal geneesmiddelen bestellen bij de firma's door de pharmaceutische leden genoemd. Deze geneesmiddelen worden somtijds slecht bewaard en behandeld, zoodat de visiterende commissiën nu en dan deze geneesmiddelen zullen moeten afkeuren. De plattelands-geneeskundigen zouden zich beroepen op de namen der fabrikanten die door den Raad waren gepubliceerd. De ondeugdelijkheid der middelen zou dan aan den fabrikant worden geweten.

De heer Wefers Bettink acht het voorzigtig om de namen der fabrikanten niet te publiceren. Belanghebbenden zouden aan de commissie kunnen vragen waar de middelen te ontbieden zijn, die bij onderzoek goed waren gebleken. Voorts wenscht spreker den leden die zich met dit onderzoek wenschen te belasten, te verzoeken om, als uitvloeisel van dit onderzoek, methodes aan te geven, volgens welke de waarde der geneesmiddelen snel

zal kunnen worden bepaald, ten einde daarvan later te kunnen gebruik maken bij de winkelvisitatiën.

De heer van Rhijn meent, dat dit onderzoek meer ligt op den weg van de Maatschappij ter bevordering der Pharmacie; daarenboven wijst hij op de onkosten, die naar zijne meening niet gering zullen zijn.

De voorzitter geeft te kennen, dat de kosten niet groot zullen zijn. De pharmaceutische leden kunnen over de zaak met elkander corresponderen, en alleen voor aankoop van geneesmiddelen en reagentiën zal eene kleine som moeten worden betaald.

Na verdere gedachtenwisseling besluit de Raad dat de pharmaceutische leden zich onder elkander zullen verstaan om enkele geneesmiddelen uit den handel te onderzoeken, den uitslag daarvan aan den Raad mede te deelen en verder daaruit eene beknopte methode aan te geven om bij de visitatiën snel de waarde der geneesmiddelen te kunnen bepalen. Voorts wordt door den Raad voor deze zaak een krediet toegestaan vnn hoogstens *f* 100.— 's jaars.

XIII. Vergelijkende tabel van heroische geneesmiddelen volgens verschillende pharmacopoën.

Eindelijk stelt de heer Opwyrda voor om een verzoek te rigten aan de Regering, om, in afwachting eener internationale pharmacopoea tusschen aangrenzende rijken, eene vergelijkende tabel te doen opmaken omtrent de sterkte van heroische geneesmiddelen in die rijken. Het treurige voorval, onlangs te Winschoten voorgekomen, heeft den wensch versterkt naar uniformiteit, vooral van heroische middelen in aangrenzende staten. De internationale pharmacopoea schijnt wel in manuscript te bestaan, maar hare invoering blijkt door verschillende omstandigheden vertraagd te worden. Rusland heeft zich reeds teruggetrokken. Vandaar het voorstel van prof. Gille te Brussel, om haar in aangrenzende landen verbindend te verklaren. In afwachting van den langen tijd die daarover zal heengaan, wenscht spr. dat er eene officiële vergelijkingslijst bestond omtrent het verschil in sterkte van heroische geneesmiddelen, bijv. in Nederland, België, Duitschland en Engeland. Bij het aanbieden van buitenlandsche recepten en bij het overnemen van voorschriften kan men met zulk eene lijst het geneesmiddel tot de sterkte van het middel in de landspharmacopoea terugbrengen.

Hierover ontstaat eenige gedachtenwisseling, waarna de vergadering besluit om zich tot de Regering te wenden, met verzoek eene vergelijkende tabel van heroische geneesmiddelen volgens pharmacopoeën van naburige landen te willen doen vervaardigen en uitgeven. Tevens wordt den voorzitter verzocht deze zaak ter sprake te willen brengen in de eerstvolgende vergadering van geneeskundige inspecteurs.

De heer Fontein wijst op het voorgestelde in de najaarsvergadering van den geneeskundigen Raad voor Noord-Holland, bij de behandeling van de regeling der winkelvisitatiën, om de werk- en bergplaatsen der apothekers in den regel niet te onderzoeken, en alleen dan daartoe over te gaan, wanneer er vermoeden bestaat, dat op die plaatsen ondeugdelijke geneesmiddelen zullen gevonden worden. Volgens deze beschouwing is het onderzoek van werk- en bergplaatsen facultatief gesteld. De wet spreekt evenwel imperatief in art. 24 der wet op de uitoefening der artsenijbereidkunst. Daar nu genoemd wetsartikel niet steeds gelijkelijk schijnt te worden toegepast, zoo wenscht spr. gaarne ingelicht te worden omtrent de zienswijze van den Raad betreffende dit punt. XIV. Onderzoek van werk- en bergplaatsen der apothekers.

De heer Opwyrda wil de wet niet zoo rigoureus opvatten. Er staat toch in genoemd art. 24, dat „hunne geneesmiddelen" door commissiën uit den Raad worden onderzocht; maar men onderzoekt toch niet *alle* geneesmiddelen. Is de apotheek slecht in orde, dan meent hij dat het zaak is om ook de werkplaatsen na te zien; in het tegenovergestelde geval acht hij het niet noodig er toe over te gaan.

De heer Fontein vindt in deze beschouwing waarheid, maar hij wil éénheid van onderzoek. De ééne commissie doet het, de andere niet. Die het wel doen worden zwart aangekeken. Hem is voorgekomen dat de apotheek zeer net was, maar de bergplaats zeer wanordelijk.

De heer Opwyrda zegt dat, wanneer de commissiën steeds naar werk- en bergplaatsen vragen, het er op zal uitloopen dat de apotheker zegt dat hij er geene heeft. Hierop zegt de heer Fontein, dat er dan niets aan te doen is, en hij in de kolom aanmerkingen bij de visitatie zou schrijven: geene werk- en bergplaatsen, geene toestellen enz.

De heer Henny zegt dat het niet facultatief mag gelaten worden; de wet spreekt imperatief; de commissiën zijn verpligt de werk- en bergplaatsen na te zien. Evenwel zal een vlugtige blik dikwijls voldoende zijn.

De voorzitter verzoekt nu aan de visiterende commissiën ingevolge de wet te handelen, en bij alle apothekers zonder onderscheid de werk- en bergplaatsen te onderzoeken, en daarbij ook op te letten of de vergiften zijn weggesloten.

De heer Thijssen vraagt hoe de visiterende commissie eene apotheek moet qualificeren, wanneer enkele geneesmiddelen, die het vorige jaar ondeugdzaam waren, ook thans nog in denzelfden toestand zijn en daarvan proces-verbaal moet worden opgemaakt, terwijl overigens de apotheek voldoende is. Dit geval XV. Qualificatie der apotheken.

is hem voorgekomen en volgens de punten in eene vroegere vergadering van den Raad vastgesteld, kon de commissie deze apotheek niet anders dan voldoende noemen, hetgeen eene contradictio in terminis is. Na eenige woordenwisselingen, waarbij de heer Henny voorstelt om zulk eene apotheek „in 't algemeen voldoende" te noemen, wordt besloten dat op zulk eene apotheek de qualificatie onvoldoende van toepassing is.

XVI. Prostitutie. De heer van Andel vraagt of de Raad zich niet in den strijd betreffende de prostitutie zal mengen, nu er zooveel vóór en tegen geschreven wordt. — De voorzitter antwoordt hierop, dat deze aangelegenheid in tegenwoordigheid van den minister in de laatste inspecteursvergadering is besproken, en dat eene commissie uit haar midden in de volgende bijeenkomst verslag zal uitbrengen. De voorzitter acht het derhalve niet wenschelijk dat deze Raad aan de beweging deelneme.

De heer Post doet opmerken, dat het geneeskundig Staatstoezigt zich in deze quaestie alleen mengt met het onderdeel der prostitutie-quaestie, „de voorkoming van syphilis," doch de eigenlijke quaestie der prostitutie blijft overgelaten aan moralisten, theologen en philosophen.

De heer van Andel bedankt voor deze mededeeling en wil nu gaarne afwachten, wat in deze zaak zal worden beslist.

De openbare vergadering wordt gesloten en in eene beslotene veranderd.

H. L. Verspijck *voorzitter.*
J. G. de Vooght, *secretaris.*

BIJLAGE. *Rapport van de commissie belast met het toezicht op den verkoop van z.g. geheime geneesmiddelen in de provincie Utrecht.*

Sedert het door ons medegedeelde op de winter-vergadering (1879) van den geneeskundigen Raad is op ons verzoek in de gemeente Utrecht op last van den officier van Justitie geverbaliseerd tegen een tiental koek- en banketbakkers wegens verkoop van wormchocolaadjes, wormschuimpjes, wormmuisjes en wormkoeken. Al deze winkeliers waren door ons vroeger reeds gewaarschuwd en ingelicht dat zij een onwettigen handel dreven door den verkoop van geneesmiddelen.

Eveneens is geverbaliseerd tegen een drogist wegens den verkoop van Idiaton, tegen een ander drogist wegens aflevering van staalwijn van Lipp, tegen een derde wegens aflevering van staalwijn van Gimborn en tegen een vierde wegens verkoop van wormpepermunt. Tegen een apotheker is geverbaliseerd wegens aflevering van een fleschje Sirop de Chloral de Follet

zonder daarbij in acht genomen te hebben de bepalingen omtrent de aflevering van vergiften naar artt. 13 en 14 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 61). Zoo werd ook door het Openbaar Ministerie vervolgd een zich noemend drogist, een koopman in glas en verfwaren, wegens verkoop van sulph. magnes. beneden de gestelde hoeveelheid volgens lijst C.

Alle genoemde geneesmiddelen die tot deze gerechtelijke vervolgingen hebben aanleiding gegeven, zijn onlangs door den rechter-commissaris der Utr. rechtbank aan eene commissie van deskundigen ten onderzoek gegeven. Wij hopen later aan dezen Raad het resultaat van deze vervolgingen te kunnen mededeelen.

Wat de overige gemeenten in de provincie Utrecht betreft, zoo is op eene enkele uitzondering na niets ter onzer kennis gekomen dat daar z.g. geheime geneesmiddelen door onbevoegden worden afgeleverd.

De veelvuldige annonces van voorhanden hebben van z.g geheime geneesmiddelen, vroeger in het *Utrechtsch Dagblad* geplaatst door apothekers, drogisten en winkeliers, zijn sedert zeer verminderd.

In het algemeen blijkt uit de beraadslagingen der meeste geneeskundige Raden over ons voorstel tot medewerking, dat deze in vele opzichten ons gevoelen deelen. Er moet echter gehandeld worden; door iederen geneeskundigen Raad moet gehandeld worden, er moet samenwerking zijn, al is men het niet in alles eens, om het groote misbruik van den handel in z.g. geheime geneesmiddelen tegen te gaan, een misbruik waardoor niet alleen de apotheker, en vooral de conscientieuse apotheker, finantieel zeer benadeeld wordt, maar ook het publiek zoowel lichamelijk als finantieel lijdt, en wat niet minder kwaad is, waardoor de wet verkracht wordt. — Duidelijk schijnt nog niet aan iedereen te zijn wat wij beoogen. Wij trekken niet te velde tegen de z.g. geheime geneesmiddelen, met het doel ze te weeren. Zij zijn toch ook geneesmiddelen, en het is niet geheel ten onrechte dat het publiek er op gesteld is. Aan dat verlangen van het publiek mag men zich niet onttrekken, maar de apotheker blijve de eenige leverancier van geneesmiddelen en dus ook van deze middelen. Zoo wil het de wet. De apotheker mag evenwel, behalve de door de pharmacopoea voorgeschreven middelen, geene andere geneesmiddelen verkoopen en afleveren, tenzij hij weet naar welk voorschrift zij bereid zijn, zie art. 6 al. 2 der wet. Dat tot deze laatste middelen, bedoeld bij alinea 2 art. 6, ook behooren de z.g. geheime geneesmiddelen, kan niet tegengesproken worden, noeme men ze hoe men wil, geneesmiddelen zijn zij in ieder geval. De wet is ten dezen opzichte duidelijk en laat geene andere uitlegging toe.

Wij strijden tegen winkeliers die geneesmiddelen verkoopen beneden de door de wet bepaalde hoeveelheden; wij strijden tegen drogisten, die hunne bevoegdheid tot het verkoopen van geneesmiddelen te buiten gaan, wij verliezen niet uit het oog apothekers die geneesmiddelen, speciaal z.g. geheime geneesmiddelen, niet in de pharmacopoea voorkomende, verkoopen,

wier bereidingswijze zij niet kunnen aantoonen, en strijden tegen hen, die, zoo deze middelen zijn vergiften, niet in acht nemen artt. 7, 13 en 14 der wet.

Wij hebben medegedeeld wat wij in alin. 2 art. 6 verstaan onder den term: „het opschrift naar welk voorschrift zij (de middelen niet in de pharmacopoea voorkomende) bereid zijn." Vindt men die opvatting te rigoureus, welnu, ieder raadslid volge zijne eigene, mits zij rationeel zij. Men zij evenwel voorzichtig. Nog onlangs is in ons land een zeer treffend geval van vergiftiging voorgekomen door het gebruik van een middel omtrent welks samenstelling de apotheker niet voldoende bekend was.

Hetgeen wij tot dusver in Utrecht verkregen hebben, waarborgt ons dat, bij samenwerking der geneeskundige Raden, in deze werkelijk een voldoend resultaat kan verkregen worden.

Utrecht, Juni 1880. (*w. g.*) J. C. VAN EETEN.
„ F. D. FONTEIN.

N°. 43. *Verslag van eene commissie uit den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen omtrent voorziening in de behoefte aan animale vaccine.*

De ondergeteekenden in Uwe vergadering van 29 December 1879 benoemd tot commissie, om verslag uit te brengen over de mogelijkheid om, zonder bepaaldelijk daarvoor ingerigte parcs vaccinogènes, zich in het voortdurend of althans in het voldoend tijdelijk bezit te stellen van goede koepokstof, hebben de eer daaraan te voldoen, door het volgende aan Uwe aandacht en beoordeeling te onderwerpen.

Gelijk bekend is, heeft Uw Raad zich in Maart 1879 gewend tot de besturen van Leeuwarden en van Groningen, ten einde in die gemeenten zoogenaamde parcs vaccinogènes te zien opgerigt en in stand gehouden, op de wijze als dergelijke inrigtingen in Utrecht, Amsterdam, Rotterdam, 's Gravenhage en Haarlem in exploitatie zijn.

De door genoemde besturen daartegen geopperde financiëele bezwaren gaven Uwen voorzitter aanleiding, om in de vergadering van 29 December jl. de wenschelijkheid uit te spreken, naar middelen uit te zien, die het bezit van goede koepokstof op meer eenvoudige en min kostbare wijze waarborgen. Hij deed zulks naar aanleiding van de ervaringen te dien aanzien opgedaan in het Impfinstitut des Allgemeinen ärztlichen Vereins in Thüringen, en medegedeeld door dr. L. Pfeiffer te Weimar, in het Deutsche Vierteljahrsschrift für öffentliche Gesundheitspflege, 11ter Band, 4e Heft, 2e Hälfte.

De inhoud van bedoeld stuk komt hierop neder:

Pfeiffer wijst er op, dat in vele staten in de laatste jaren pogingen zijn

gedaan om de animale inenting algemeen in te voeren. Eene officiëele invoering dezer methode vordert van den staat de zorg voor de noodige lymphe op ruime schaal. De Duitsche rijks inentwet van 8 April 1874 gaat uit van de stelling, dat dé vaccine eene gemakkelijk te verkrijgen stof is, bijna zonder waarde. Ook de goede kwaliteit der vaccine wordt nog daarbij als vaststaande en verzekerd aangenomen door de eenvoudige voorschriften betreffende de inenting der kinderen van arm op arm.

Pfeiffer is van meening, dat de animale inenting eene groote toekomst vóór zich heeft, op grond van de ervaringen betrekkelijk syphilis, door overenting van schijnbaar volkomen gezonde kinderen overgebragt. Het nut der animale inenting mag als eene uitgemaakte zaak worden beschouwd; hare algemeene invoering is een bijna zuiver finantiëel vraagstuk.

Pfeiffer onderwerpt daarom aan het oordeel der artsen eene door de ondervinding als bruikbaar bewezen methode, ter verkrijging van eene weinig kostbare en deugdelijke animale lymphe.

Reeds in 1835 werden door den chirurgijn Weilinger en den veearts dr. Leutin in Weimar 7 koeijen ingeënt met kinderlymphe, en verkregen zij daarvan eene stof, die veel heviger werkte dan de gewone, waarom men aan deze proeven bijzondere waarde hechtte en ze ieder voorjaar herhaalde. In den stal werden alsdan kinderen direct van de koe ingeënt, en de zoo gekweekte lymphe werd verder aan de Thüringer artsen verzonden.

Met den dood van Weilinger ontstond een algemeen gebrek aan lymphe, waarom in 1869, in de eerste plaats ten behoeve der leden van de algemeene vereeniging van geneeskundigen in Thüringen, eene privaat-inrigting in het leven werd geroepen. Nevens de levering van lymphe was daarbij als regel aangenomen, dat de gehumaniseerde lymphe eenmaal 's jaars door retro-vaccinatie op koeijen mogt worden opgefrischt.

De toenemende bloei van dit instituut blijkt uit een staat, volgens welken in 1870 behalve de in het inentdistrict Weimar zelf verbruikte 12 à 1400 portiën lymphe, nog werden verzonden 86 portiën retro-vaccine en 174 portiën gehumaniseerde lymphe van de 1e en 2e generatie, tegenover 3068 portiën retro-vaccine en geene enkele portie gehumaniseerde in 1878.

Vroeger, toen eerst op den 7den of 8sten dag na de inenting der koeijen de lymphe werd verzameld, kwamen, zelfs bij de inentingen in den stal onmiddellijk van koe op arm, vele mislukkingen en soms sterke ontwikkeling van entroos voor.

Op die ondervinding gesteund, werd later de lymphe tusschen den 4den en uiterlijk den 6den dag genomen, met het gevolg, dat mislukkingen zeldzaam zijn geworden, en roos buiten de gewone areola bijna niet meer voorkomt.

Mislukte entingen op koeijen, hetzij met humane, hetzij met animale lymphe (in de laatste 3 jaar werd uitsluitend animale gebezigd), staan in verhouding tot de geslaagde als 1 tot 7 of 8.

Deze niet volstrekt gunstige verhouding wordt daaraan toegeschreven,

dat het instituut niet over een eigen locaal kan beschikken, zoodat de lymphe in gedroogden toestand naar de stallen in Weimar en omliggende dorpen moet worden medegenomen, en slechts zelden de inenting van arm op koe of van koe op koe kan geschieden.

Verder hieraan, dat de meeste koeijen in dien omtrek reeds in de voorafgegane jaren zijn geënt, zoodat men zich alleen tot de later bijgekomenen moet bepalen.

Eindelijk gaf het herhaalde importeren van vaccine in de stallen meermalen aanleiding tot het ontstaan van oorspronkelijke koepokken, waardoor meerdere koeijen werden aangetast, die daardoor voor de retro-vaccinatie onbruikbaar waren geworden.

Ten opzigte van de techniek der retro-vaccinatie op koeijen deelt Pfeiffer mede, dat als entplaats de zoogenaamde melkspiegel, de ruimte tusschen de vulva en het uijer, wordt gekozen. Hij merkt daarbij op, dat de manipulatie met vele moeijelijkheden is verbonden. Vergunning om de dieren te kluisteren en neder te werpen kan van de eigenaren niet worden verlangd, zoodat de geheele operatie aan het staande dier moet worden verrigt. Koeijen met een onrustig temperament kunnen alzoo volstrekt niet worden gebezigd. De beperktheid van het operatieveld, gebrekkige verlichting, de ontlastingen van mest en urine, talrijke vliegenzwermen en de zeer lastige staartbewegingen maken de uitvoering uiterst moeijelijk.

De kosten der productie van retro-vaccine worden als volgt opgegeven. Vaar het Staats-kalver-instituut in Hamburg jaarlijks 1000 mark; in Utrecht ongeveer 3000 gulden; in 's Hage 2122 gulden; in Brussel 12000 francs, buiten de rebributie voor de artsen.

Indien men voor de inenting koeijen in plaats van kalveren bezigt, zullen de kosten ongetwijfeld minder bedragen; nogtans is eene vergelijking slechts ten deele mogelijk, omdat in groote steden bezwaarlijk een voldoend aantal koeijen beschikbaar zal zijn, om in de behoefte aan lymphe te voorzien. De retro-vaccinatie op koeijen als middel ter meer algemeene invoering der animale lymphe zal alleen toepasselijk kunnen zijn in groote steden, in wier omgeving zich groote melkerijen bevinden en op het platte land.

Ten behoeve van het instituut werden tot hiertoe de koeijen uit de meeste melkerijen in de stad en uit eenige tot op den afstand van een uur verwijderde dorpen gebezigd.

De uitgaven bedragen gemiddeld voor iedere geënte koe 3 mark als drinkgeld voor het stalpersoneel. Slechts bij uitzondering laten zich nog sommige eigenaren voor het gebruik der koeijen eene tegemoetkoming van 3 tot 5 mark per stuk betalen. Boven de kosten van vervoer komen verder in aanmerking de fooijen aan het dienstpersoneel en dikwijls aan de eigenaren zelf, voor de vrijwillig verleende diensten, zoomede om de geneigdheid tot het laten inenten der koeijen gaande te houden. Deze indirecte kosten moeten op 100 tot 200 mark worden begroot.

Eene schadeloosstelling voor verminderde melkproductie der geënte

koeijen is minder geeischt en zou werkelijk ook niet geregtvaardigd zijn.

Enkele proeven om ook kalveren te bezigen veroorzaakten een kostenbedrag van 6 tot 8 mark huur aan den slager, 3 mark aan den helper bij het scheren, in- en uitenten enz., en verder 4 tot 6 mark voedingskosten, aangezien de kalveren ter vermijding van gewigtsverlies, nevens de noodige hoeveelheid melk, met 5 tot 13 raauwe eijeren gevoed moesten worden.

Bij het gebruik van kalveren bedroegen de kosten van 14 tot 18 mark, bij dat van koeijen van 3 tot uiterlijk 6 mark.

De aanmerkelijkste kostenbesparing bij koeijenenting tegenover kalverenting bestaat hierin, dat bij de eerste geen bijzondere stal en entlokaal, geen verplegen der dieren, geen voedergeld, geen vaste directeur en geen vaste assistenten behoeven te worden bekostigd; ten hoogste behoeven de bemoeijingen te worden vergoed aan de geneeskundigen of de veeartsen, die met de enting der koeijen zijn belast.

Uit het medegedeelde blijkt op welke wijze aan het finantiëel bezwaar, bij de productie van animale entstof in Thüringen, is te gemoet gekomen, en ofschoon Uwe commissie van oordeel is, dat het dáár gegeven voorbeeld ten onzent niet in allen deele kan worden nagevolgd, zoo vindt zij daarin toch menige nuttige aanwijzing ter besparing van vele en groote kosten, die aan den aanleg en het onderhoud van een parc vaccinogène op de gewone wijze onvermijdelijk zijn verbonden.

De meeste kostenbesparing heeft men in Thüringen verkregen door retrovaccinatie toe te passen op volwassen runderen, op koeijen, in stede van daartoe gemeste kalveren te bezigen.

Die koeijen worden door en op de stallen van de eigenaren verpleegd. Op die stallen worden zij geënt, later wordt door de artsen een onderzoek ingesteld naar den stand der pokken, en eindelijk begeven zich de moeders met hare kinderen daarheen; en heeft mede aldaar de uitenting plaats. En aangezien voor dat alles door de eigenaren der koeijen in de meeste gevallen geenerlei vergoeding wordt geeischt, blijven er geene andere kosten te bestrijden over, dan die aan het daaraan verbonden geneeskundig personeel.

Wij meenen evenwel, dat andere economische en andere maatschappelijke toestanden ten onzent tot aanmerkelijke wijzigingen in den gang der zaken zullen behooren te leiden. Immers, terwijl in Thüringen het vee nagenoeg algemeen voortdurend op stal wordt gehouden, is stalvoedering in den zomer bij ons te lande uitzondering. Gedurende den weidetijd zou men alzoo met de retrovaccinatie beperkt zijn tot de koeijen van zoogenaamde melkers, die in den regel slechts een klein aantal runderen bezitten.

Gedurende den staltijd daarentegen zou de voorraad van geschikte voorraad van geschikte voorwerpen overvloedig ruim zijn, althans wanneer de onmiddellijke omtrek der steden wordt medegerekend.

Maar afgezien nog van de bezwaren, die naar alle waarschijnlijkheid

door de geneeskundigen zouden worden geopperd tegen het zich blootstellen aan de onaangenaamheden, die, gelijk we zooeven vernamen, de inenting van volwassen runderen oplevert boven die van jong vee, zouden wij vreezen, zoowel bij de inenting van melkvee, als bij de inenting van voor de slagtbank bestemde kalveren, in onze provinciën eene niet te overwinnen tegenwerking te zullen ontmoeten. De concurrentie n.l. zou al aanstonds hare krachten inspannen, om wereldkundig te maken aan wiens koeijen of aan wiens kalveren de pokken waren ingeënt, en de eigenaren dier dieren zouden met vrij groote zekerheid, teregt of ten onregte, hun melk- of hun vleeschdebiet zien afnemen, of wel zij zouden dit gevolg voorzien, en weigeren hunne melkkoeijen en slagtkalveren beschikbaar te stellen.

Verder zou ten onzent geen spraak kunnen zijn van inenting van runderen in een stal, noch van het zonder vergoeding beschikbaar stellen van runderen voor de enting of ook van het gratis verleenen van hulp daarbij. Trouwens dit zijn slechts zaken van ondergeschikt belang. *De grootste kostenbesparing kan worden verkregen door het bebruik maken van runderen, die niet voor de slagtbank bestemd of melkgevend zijn, die het eigendom blijven van den fokker, en door dezen bij voortduring, ook terwijl zij ingeënt zijn, worden verpleegd.*

Fokkalveren alzoo van den leeftijd van 2 tot 9 maanden, beschouwen wij als de minst kostbare en tevens zeer geschikte individus voor de retrovaccinatie.

Wel is somwijlen beweerd, dat de meest weelderige, meest lymphahoudende vaccinepuisten worden aangetroffen bij mestkalveren, en het laat zich aannemen, dat ruime voeding ook ruime afscheiding zal ten gevolge hebben, maar ook de fokkalveren in onze provinciën worden in den regel zóó weelderig gevoed, dat er wel geen redelijke twijfel bestaat, of zij zullen minstens even lympharijke vaccinepuisten opleveren, als in Thüringen bij melkkoeijen en in Bazel bij stieren worden verkregen.

Die kategorie van dieren levert mede het voordeel, dat de voorraad nimmer raakt uitgeput, en de tegenwoordige natuurlijke pokken-invasie heeft althans deze gunstige uitwerking, dat reeds door vele gemeentebesturen en geneeskundigen overeenkomsten zijn getroffen met fokkers, tot het beschikbaar stellen van kalveren voor de retrovaccinatie; en eenmaal dezen gebleken zijnde, dat de operatie niet den minsten nadeeligen invloed op de dieren uitoefent, is daarmede de weg gebaand voor het vervolg.

De zaak komt ons voor, op eenvoudige en doelmatige wijze te kunnen worden geregeld, als door of van wege (dit naar omstandigheden) de gemeentebesturen de volgende beschikkingen worden genomen.

In de eerste plaats dient er voor te worden gezorgd, dat door veehouders uit den onmiddellijken omtrek, tegen billijke tegemoetkoming, kalveren (bepaaldelijk fokkalveren) worden beschikbaar gesteld.

Die kalveren behooren in een geschikt voertuig te worden afgehaald en

gebragt naar de plaats van vaccinatie, en weer terug naar den eigenaar. Het paard en zijn menner zouden, althans in sommige gemeenten, kunnen worden genomen uit den stal en uit het personeel, dat werkzaam is bij de gemeente-reiniging. Een derde persoon, als helper bij het in- en uitladen en bij de in- en uitenting zou verder behooren te worden aangewezen.

Behalve zitplaatsen voor beide personen, moet het voertuig ruimte bevatten voor twee kalveren; — een voor de uitenting en een om te worden ingeënt.

De inrigting voor de vaccinatie behoort te kunnen beschikken over een vertrek voor inenting van kinderen en van kalveren en over een (of twee) wachtkamers.

In de inentkamers behoort voorts te worden gevonden eene beweegbare tafel, waarop de kalveren worden bevestigd, alsmede hetgeen verder onmisbaar is bij deze soort van inrigting.

Overigens zijn geene kosten te bestrijden dan de retributie aan het geneeskundig personeel belast met de inenting.

De afzonderlijke voedingskosten der kalveren, de bezoldiging van een vasten oppasser en stalhuur worden bij zoodanige regeling bespaard, terwijl zij tevens dit vooral vóór zich heeft, dat eene zoo vereenvoudigde inrigting ook valt binnen het bereik van kleinere gemeenten, en dat bij tijdelijken stilstand er van geenerlei kosten behoeven te worden gedragen.

Tevens ware daarmede de voldoening van den pligt, den gemeentebesturen opgelegd bij art. 18 der wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten, in overeenstemming gebragt met den tegenwoordigen stand der wetenschap en der ervaring, en tegemoet gekomen aan de bezwaren van hen, die, niet ten onregte, vrees koesteren voor mogelijke infectie door inenting met gehumaniseerde vaccine.

De tegenwoordige drang, veroorzaakt door het zich openbaren van enkele gevallen van natuurlijke pokken, moge sommige geneeskundigen het initiatief hebben doen nemen, om in de oogenblikkelijke behoefte aan lymphe te voorzien door retro-vaccinatie in gewone tijden, wanneer geene natuurlijke pokken voorkomen, kan en mag daarop niet worden gerekend; en ook dan moet aan de aangehaalde wetsbepaling worden voldaan. (*)

Groningen, *Leeuwarden*,
Junij 1880.

L. Ali Cohen.
H. J. H. Stempel.
H. J. Prakke, *rapporteur*.

(*) Te Groningen is thans reeds eene inrigting in werking, die, gesteund door rijk, gemeente Groningen en onderscheidene gemeenten te lande, is tot stand gebracht door en geëxploiteerd wordt vanwege de afdeeling *Groningen* der *Nederlandsche maatschappij tot bevordering der koepokinenting*, en grootendeels is geschoeid op de in dit rapport voorgestelde leest.

N°. 44. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor de provincie Noord-Holland, gehouden den* 1 *Juni* 1880.

Al de leden van den Raad wonen de vergadering bij. Van de plaatsvervangende leden zijn tegenwoordig de hh. van der Boon, Israëls, Walter, Kruijsse, Polak, van Hoolwerff, Scheltema Beduin, Kruseman, Bruinvis, Allebé.

Vaststelling der notulen.

Met betrekking tot de notulen van de laatstvoorgaande, den 9 December des vorigen jaars gehouden vergadering, worden, zoo als ze door den secretaris voorloopig opgemaakt en in de *Verzameling van stukken* bladz. 325 tot 338 afgedrukt zijn, de volgende bedenkingen gemaakt: de heer Heynsius merkt op, dat op bladz. 337 zijn gevoelen niet is teruggegeven. Sprekers bedoeling is geweest te zeggen, dat bij hem „geen bezwaar „bestaat tegen een adres van adhaesie, mits dit behoorlijk voor„zichtig gesteld zij." De heer Willeumier merkt op, dat het door hem op bladz. 334 gezegde niet juist is opgeteekend. Door den heer van der Boon werd tot hem de vraag gericht of de policie, kennisgeving van het feit ontvangen hebbende door een lid van den Raad, *verplicht* is tot vervolging. Nu *kan* hij niet hebben geantwoord wat de secretaris, zeker door een misverstand, hem laat zeggen. Hij heeft bedoeld dat het O. M. geene termen kan vinden om tot vervolging overtegaan, daar het O. M. in het algemeen wel de bevoegdheid heeft tot vervolgen, maar nooit daartoe verplicht is. Tot verduidelijking voegt de heer Willeumier hieraan nog het volgende toe. „Men moet hier niet spreken van policie maar van O. M. De policie vervolgt niet, maar spoort de misdrijven slechts op. De bevoegdheid, die in het algemeen aan de policie toekomt, is bij de geneeskundige wetten mede aan de leden van den geneeskundigen Raad gegeven; aan dezen is het recht toegekend om proces-verbaal optemaken, en dat proces-verbaal kan terstond, zonder eenige tusschenkomst der policie, op het parket van den officier van justitie gebracht worden, met verzoek het daarin geconstateerde feit te vervolgen. Aan den officier blijft echter het oordeel of dat feit al of niet overtreding der wet oplevert, en zoo ja, of de vervolging wenschelijk zij. Hebben nu echter de leden van den geneeskundigen Raad bezwaar om zelf procesverbaal optemaken, zoo kan men de hulp der policie inroepen, b.v. in plaats van zelf in een winkel, waar een geheimmiddel is aangekondigd, dit te gaan koopen en procesverbaal optemaken, kan men den commissaris van policie verzoeken daarheen twee agenten in burgerkleeren te zenden, die zich het middel aanschaffen, waarna door den commissaris van policie het proces-

verbaal wordt opgemaakt. Voldoet de policie aan het verzoek, zoo is dit eene beleefdheid, maar de policie kan niet worden *verplicht* (tenzij daartoe gelast door het O. M.) iets te doen wat behoort tot den werkkring der leden van den geneeskundigen Raad, ja, waartoe deze zijn verplicht ingevolge den door hen afgelegden eed. Aan hen inzonderheid is het opsporen der overtredingen van de geneeskundige wetten toevertrouwd, waarvan de vervolging, even als die van alle misdrijven, aan het O. M. toekomt."

De heer Walter herinnert (zie bladz. 329 der notulen) gezegd te hebben dat Syr. Pap. veelal met Extr. Papav., niet, zooals in de notulen opgeteekend staat, met Extr. Opii bereid wordt.

De heer Swens betwijfelt, of in hetgeen op bladz. 326 (visitatie van apotheken) 2° gezegd wordt, het woord *kracht* van geneesmiddelen te dezer plaatse juist is; de kracht toch der geneesmiddelen wordt onderzocht bij experiment. De voorzitter verdedigt het gebruikte woord, als zijnde in het verband, waarin het hier gebezigd wordt, niet dubbelzinnig.

Voorts stelt de heer Swens voor op bladz. 328, negende regel van onder: „zal het antwoord zijn" te verbeteren: „zal bij velen het antwoord zijn."

Nog verdient vermelding, dat op bladz. 326 de naam van wijlen den heer D. Pas door een drukfout gesteld is P. Das.

Behoudens rectificatie naar aanleiding der gemaakte aanmerkingen, worden de notulen goedgekeurd en vastgesteld.

Rekening en verantwoording.

II. De commissie tot het nazien der rekening en verantwoording over 1879 rapporteert bij monde van den heer Heynsius, dat na nauwkeurig onderzoek, de rekening in allen deele accoord bevonden is, en stelt voor den voorzitter wegens het beheer door hem gehouden, te dechargeeren.

Hiertoe wordt besloten.

Herbenoeming van correap.lid.

III. De heer mr. A. A. Land te Haarlem wordt als correspondeerend lid van den Raad herbenoemd.

Mededeelingen.

IV. Door den voorzitter worden de volgende mededeelingen gedaan:

1°. Kon. besluit van 4 December 1879, houdende benoeming van leden en plaatsvervangende leden van den geneesk. Raad voor Noord-Holland.

Het nieuw benoemd plaatsvervangend lid dr. P. Ankersmit, apotheker, heeft den gevorderden eed in handen van den geneeskundigen inspecteur afgelegd.

11069

2°. Een exemplaar der wet van 23 April 1880 (*Stbl.* n°. 65) houdende wijziging van art. 2 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60), waarbij de bevoegdheid verleend wordt aan

den Koning, om onder bepaalde voorwaarden vergunning te geven tot uitoefening der geneeskunst in haren vollen omvang op Nederlandsche zeeschepen, met uitzondering van oorlogsvaartuigen.

3°. Eene missive van den officier van Justitie te Amsterdam, dd. 27 Febr. jl.. houdende kennisgeving dat de geneeskundige C. L. Luijt te Nieuwer-Amstel, ten gevolge van het procesverbaal, opgemaakt door de commissie tot visitatie der apotheken, veroordeeld is tot twee geldboeten van *f* 20 en éene van *f* 3.

4°. Missive van den officier van Justitie te Alkmaar van 14 April jl., houdende kennisgeving dat de geneesheer E. Hoekstra te Schagen, ten gevolge van het proces-verbaal der visiteerende commissie, veroordeeld is tot 5 geldboeten ieder van *f* 10 en tot éene geldboete van *f* 3, wegens het niet in een gesloten vergiftkast bewaren van vergiften en het voorhanden hebben van geneesmiddelen in ondeugdelijken toestand.

5°. Wordt verder medegedeeld, dat sedert Januari jl. 9 monsters anijszaad door den heer Polak zijn onderzocht, en dat slechts in één dier monsters vruchtjes van Conium maculatum gevonden zijn, doch in te onbeduidende hoeveelheid om het anijszaad aftekeuren.

6°. Mededeeling omtrent het steranijs, volgens brief van 20 Mei jl.

7°. Missive van de Nederl. Vereeniging van spoorwegartsen, dd. April 1880.

8°. Wordt mededeeling gedaan van de missive, welke ter uitvoering van het besluit der vorige vergadering verzonden is aan den minister van Binnenl. Zaken om van wege dezen Raad adhaesie te kennen te geven aan het adres van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht, betreffende het wenschelijke van wettelijke maatregelen voor het verzamelen en afvoeren van vuil.

Adres der Ned. Vereeniging van spoorwegartsen.

V. Onder bovenstaande mededeelingen is het voornamelijk n°. 7, Adres der Nederlandsche Vereeniging van spoorwegartsen n°. 100, welke aanleiding geeft tot gedachtenwisseling.

De heer de Lange verlangt inlichting. Welke bedenkingen laten zich gelden tegen het voldoen aan de door de spoorwegartsen gevraagde verandering?

Hierop antwoordt de voorzitter, dat de voornaamste bedenking bestaat tegen het niet medenemen der verbandkisten op de spoortreinen.

De heer de Lange verzoekt nadere inlichtingen en de heer Stoeder vraagt of de klacht gegrond is, dat de verbandkisten niet in goeden staat zijn.

De voorzitter antwoordt, dat deze zaak met groote zorg in de vergadering der geneesk. inspecteurs behandeld is en daarover ook met den voorzitter der Vereeniging van spoorwegartsen is gesproken. De ondervinding heeft geleerd, dat de verbandkisten aan de stations in vrij goeden staat blijven, maar daarentegen die op de treinen worden medegevoerd, door ondoelmatige plaatsing en ruwe behandeling onbruikbaar worden. Hierin kan echter geen grond gevonden worden om de verbandkisten van de treinen te weren, wél om de spoorwegmaatschappijen tot betere zorg voor de kisten op de treinen aantesporen.

De adjunct-inspecteur wijst op twee gebreken in den bestaanden toestand: 1°. daarop, dat de maatschappijen geen verbandkisten hebben om te vervangen, en 2°. dat de kisten niet, zoo als noodig is, alle weken door den beambte, die met de bewaring belast is, worden nagezien. Als er in maanden niet naar de kist in den bagagewagen is omgezien, vindt men haar in geheel onbruikbaren toestand. De verbandkisten aan de stations verkeeren in beteren staat, alhoewel zij nu en dan toch ook blijken dragen van weinig daaraan bestede zorg.

De door de Nederl. Vereeniging van spoorwegartsen voorgestelde draagtasch bevat niet alles wat de kist bevat, niet alles wat bij een spoorwegongeluk noodig kan zijn. Voor den hoofdconducteur zoude het lastig zijn altijd met eene tasch te moeten gaan. Bij spoorwegongelukken gaan de hulpmiddelen niet verloren, want de treinen voeren twee verbandkisten mee, één voor en één achter in den trein. De kisten behooren zorgvuldig in goeden staat gehouden te worden; aan de stationschefs worde opgedragen ze alle weken natezien. Het aantal verbandkisten bij de maatschappijen behoort vermeerderd te worden, opdat het nooit aan een kist ter vervanging ontbreke. De wijze waarop de kisten gemaakt zijn kon beter wezen; het stof dringt er te veel in door.

Op de vragen van den heer van Reysen, of ook op de kleinere stations verbandkisten aanwezig zijn en of het een algemeene regel is, dat op elke trein twee verbandkisten medegenomen worden, geeft de adjunct-inspecteur een geruststellend antwoord.

De voorzitter merkt op dat de Vereeniging van spoorwegartsen in haar advies wèl beweerd heeft dat een draagtasch de voorkeur verdient boven de verbandkisten, maar dat zij het bewijs voor hare bewering is schuldig gebleven.

De heer Stoeder wenscht te vernemen of de klacht, dat de hulpmiddelen in de verbandkisten aanwezig, alleen gebruikt kunnen worden door deskundigen, een gegronde grief is.

De Voorzitter acht het juist een voordeel dat de voornaamste hulpmiddelen, die deskundigen noodig hebben om belangrijke verwondingen te kunnen behandelen, bij de hand zijn.

De heer Heynsius merkt op dat in de meeste treinen medici meegaan, en dat het voor dezen, daar zij geen hulpmiddelen bij zich dragen, van het hoogste belang is de bij spoorwegongelukken onmisbare hulpmiddelen te vinden.

Visitatie van apotheken. Conceptlijst v. minima.

VI. Door de Commissie tot regeling der visitatiën is aangeboden eene conceptlijst voor de minima der in de apotheken verplichte geneesmiddelen, in verband met art. 4 al. 2 der wet van 1865, *Stbl.* 61. In dit concept waarvan afdrukken, ter kennisneming, aan de leden en plaatsverv. leden van den Raad zijn toegezonden, worden de lijsten, welke opgenomen zijn in den in 1867 vastgestelden leiddraad bij de jaarlijksche visitatiën in de Provincie Noord-Holland als verouderd ter zijde gelegd en is een nieuwe lijst samengesteld, welke met de hier te lande vigeerende Pharm. Neerl. Ed. II en met het bij Kon. Besl. van 18 Nov. 1870 ingevoerde decimaalgewicht in overeenstemming is gebracht. Zij bevat, behalve de namen der in onze Pharmacopoea *verplichte* geneesmiddelen, twee kolommen A en B, waarvan de eerste de minimale hoeveelheden voor apothekers, de andere die voor de tot levering van geneesmiddelen bevoegde geneeskundigen aanwijst.

Sommige leden en plaatsvervangende leden achten de bepaling der minimumhoeveelheid voor enkele door hen genoemde geneesmiddelen in het concept te laag of te hoog gesteld.

De heer Thijssen is van gevoelen dat de verhouding van de rubriek A (voorraad voor apotheken) tot de rubriek B (voorraad van geneeskundigen) algemeen verkeerd genomen is: zijns inziens behooren de hoeveelheden voor geneeskundigen in kleine gemeenten juist grooter te zijn dan voor de apothekers, niet omgekeerd, zooals in het concept is voorgesteld. In kleine, op betrekkelijk grooten afstand liggende gemeenten, vereischt aanvulling van het ontbrekende meer tijd dan in de gewoonlijk grootere, waar apothekers zich vestigen.

De heer Swens ondersteunt de bedenking van den heer Thyssen.

De heer Polak vindt het irrationeel den voorraad voor kleine gemeenten zoo gering te stellen. In groote gemeenten bestaat voor hem, die geneesmiddelen aflevert, de mogelijkheid om het oogenblikkelijk benoodigde te leenen, in kleine gemeenten bestaat die gelegenheid niet. Waarom niet gelijk voor de kleine en groote?

De heer Stoeder en de Voorzitter toonen aan dat de apotheker (voor kolom A) en de geneeskundige die geneesmiddelen levert (kolom B) zich op een geheel verschillend standpunt

bevinden. De geneesheer ten platten lande schrijft zijn eigen geneesmiddelen voor t. w. de geneesmiddelen welke *zijne* patienten behoeven. Dit is het beginsel door de Commissie aangenomen, en waaraan zij in haar rapport getrouw gebleven is. Dat de geneesheer te platten lande geneesmiddelen gereedmaakt voor lijders, die niet onder zijne behandeling zijn, geschiedt wel nu en dan, maar het is de bedoeling der vergunning niet dat zulks geschieden zoude. De geneesheer te platten lande behoeft niet voorzien te zijn van geneesmiddelen ten dienste van andere geneeskundigen of van het publiek; hij behoeft slechts voorzien te zijn van de 72, door de Wet verplichtgestelde geneesmiddelen.

De heer Swens leidt uit dit voorschrift de gevolgtrekking af, dat de geneesheer dan ook van die 72 verplichte geneesmiddelen zeer ruim behoort voorzien te zijn.

Tegen de bewering van den heer Swens wordt door den Voorzitter aangevoerd, dat er onder die 72 geneesmiddelen nog altijd gevonden worden, waarvan de geneesheer nooit of hoogst zelden gebruik maakt.

De heer Heynsius herinnert dat de voorgestelde hoeveelheden *minima* zijn en de beteekenis van het woord *minimum* hier is: „minder dan zóóveel moogt gij nooit in voorraad hebben, vóór „dat uw voorraad tot het minimum gedaald is, moet gij dien „aanvullen."

De heer Swens, zou gaarne zien dat de minima voor de geneeskundigen even hoog gesteld werden als voor de apothekers.

De heer van Reysen acht verdere discussie over dit punt onnoodig; de gestelde minima zijn eenvoudig de aanwijzing, dat nieuwe voorraad moet aangeschaft worden zoodra de voorhandene tot aan de bepaalde hoeveelheid gedaald is.

Door een der leden wordt opgemerkt, dat de heer Swens door verhooging der hoeveelheden eigenlijk niets winnen zoude; een ander lid acht het minimum voldoende, wanneer het gelijk staat met de grootste hoeveelheid, welke in éénen keer kan voorgeschreven worden.

Vermits, op aanvraag van den Voorzitter geen amendement te dezer zake wordt voorgesteld, vereenigt de Vergadering zich met de aangeboden conceptlijst, behoudens verbeteringen, welke de Commissie bij definitieve redactie noodig mocht achten.

Het voorstel der Commissie om, niet alleen in het belang der noodzakelijke uniformiteit bij de visitatiën, maar ook omdat een goed ingerichte handleiding als memorandum uitstekende dienst kan bewijzen, een vernieuwde uitgaaf te bezorgen van den in 1867 vastgestelden *Leiddraad bij de jaarlijksche visitatiën*

der apotheken in de provincie Noord-Holland, wordt met algemeene stemmen aangenomen.

Enquête naar eenige geneesmiddelen.

VII. De Voorzitter, in herinnering brengende het besluit der jongste vergadering, dat bij de aanstaande visitatiën een algemeene enquête zal plaats hebben naar de deugdelijkheid van eenige geneesmiddelen, deelt mede dat door de commissie voor de visitatiën der apotheken daartoe gekozen zijn :

Cort. Chinae fusc.
Fol. Digit.
Fol. Sennae.
Rad. Ipepacuanh.
Secale Cornut.
Extr. Ratanh.
„ Secal. Cornut.
Ol. Cinnamom.
Pulv. Opii comp,
Tinct. acid. arom.
Acetas aethylic.
Aconitine.
Chloroform.
Iodet. Kalic.
Phosph. Calcic.

(niet Phosph. kalic. , zoo als op bladz. 2 der conceptlijst van minima door eene drukfout te lezen staat.

De heer Heynsius stelt voor bij de 15 tot speciaal onderzoek gekozen geneesmiddelen den Steranijs te voegen, aangezien in de jongstverloopen maanden vergiftig steranijszaad in den handel gekomen is, 't welk des te gevaarlijker moet geacht worden, daar juist de mooist uitziende zaden de sterkst schadelijke zijn. Hoewel er slechts één zoodanige partij aangevoerd werd, is er toch reeds veel van verspreid.

De Voorzitter deelt nu mede dat ook zijne aandacht gevestigd is op den steranijs door berichten uit Friesland, welke in zijne handen gesteld zijn. Bij de heeren Westerman en Oldenboom, groothandelaars alhier, zijn 240 kilo van dezen verdachten steranijs ontvangen. Tot onteigening van deze partij zou een uitgaaf van 600 gulden vereischt worden. Maatregelen zijn genomen om te beletten dat meer van deze partij verkocht wordt. In de winkels alhier is onderzoek gedaan naar den daar aanwezigen steranijs.

Op de bemerking van den heer Heynsius, dat er gegronde vrees bestaat voor voortdurenden aanvoer van steranijs uit Japan, zegt de voorzitter dat nu van elken aanvoer van steranijszaad monsters zullen moeten ingezonden worden. Wat Amsterdam betreft, is hiervoor reeds zorg gedragen.

De heer Polak deelt mede, dat de gezondheidscommissie te Leeuwarden het eerst de aandacht op het vergiftige steranijs-zaad gevestigd en de kenmerken er van heeft opgegeven. Spreker is in de gelegenheid gesteld van dezen steranijs te zien en te onderzoeken. De heeren Westerman en Oldenboom hebben in den laatsten tijd veel van dat ondeugdelijk steranijs ontvangen. De onderscheidende kenmerken van den vergiftigen steranijs zijn nog niet op bevredigende wijs aangegeven. Spreker heeft bevonden, dat verschil in smaak een der meest sprekende criteria is; men verzuime alzoo niet bij het onderzoek den steranijs te proeven. De smaak van den vergiftigen steranijs is kamferachtig, min of meer gelijkend op Cajaput of Cardamom. De onderscheiding is niet gemakkelijk; wie steranijs in voorraad heeft dien hij mistrouwt, sorteere niet, maar werpe zijn geheelen voorraad weg.

De Voorzitter stelt voor bij de aanstaande visitatiën den steranijs in de eerste plaats tot onderwerp van enquête te kiezen, en wijders, zoo noodig, eene waarschuwing betreffende den steranijs aan de apothekers en drogisten te doen uitgaan.

Wat de 15 overige ter enquête gekozen artikelen betreft, raadt de voorzitter aan niet vele te gelijk aan een speciaal onderzoek te onderwerpen, maar voor dit jaar zich tot enkele te bepalen.

De heer Stoeder maakt opmerkzaam dat onder de 15 door de Commissie voorgestelde geneesmiddelen 5 een pharmacognostisch onderzoek vereischen, 5 Galenica zijn en 5 op pharmaceutisch chemische wijze onderzocht zullen moeten worden.

De heer Stellingwerf merkt op, dat Ol. Cinnamom in de Pharm. Neerl. Ed. II. als verplicht geneesmiddel voorkomt, maar onder de 72, voor den geneeskundige die geneesmiddelen levert onmisbare niet is opgegeven. Aq. Cinnamomi behoort, volgens de thans vigeerende Pharmacop. niet tot de verplichte geneesmiddelen.

De heer Thijssen acht het niet wenschelijk, dat al de visiteerende Commissien dezelfde artikelen tot speciaal onderzoek kiezen. De apothekers zouden dit zeer spoedig te weten komen, en er op rekenen dat op de andere minder gelet zal worden.

De heer Stoeder wenscht duidelijkheidshalve nog optemerken dat de Aconitine als *niet verplicht* geneesmiddel in onze Pharmacopoea voorkomt en derhalve in menige apotheek niet zal worden aangetroffen. In den handel vindt men echter tegenwoordig *twee* soorten: het amorphe door onze Pharmocopoea bedoelde Alcaloïde, ook wel Duitsche of Friedlandsche genoemd en het Engelsche of Fransche, dat in kristallijnen vorm voorkomt en veel sterker werking op het organisme uitoefent. Mocht

nu bij de visitatie het laatste worden aangetroffen, dan zal een ernstige waarschuwing den apotheker kunnen inlichten, dat deze kristallijne aconitine *niet* mag gebruikt worden, tenzij de medicus die uitdrukkelijk als aconitinum crystallisatum heeft voorgeschreven. Ofschoon de meeste apothekers geheel op de hoogte zijn omtrent dit afwijkend voorkomen van genoemd alcaloïde, acht uwe commissie het onderzoek toch alleszins nuttig en noodig.

Verkoop van geheime geneesmiddelen.

VIII. Namens de commissie, in de vergadering van 9 Dec. jl. benoemd om de zaak der zoogenaamde geheimmiddelen in bijzondere overweging te nemen en daaromtrent advies uittebrengen, wordt door den heer Willeumier een uitvoerig verslag gelezen.

Nadat de voorzitter aan de commissie dank toegebracht heeft voor haren belangrijken arbeid, wordt door hem de vraag gesteld, of de vergadering verlangt terstond tot de beraadslaging over het rapport overtegaan.

De heer van Vollenhoven wenscht dat het verslag nog niet dadelijk in discussie gebracht, maar gedrukt aan de leden tot nadere kennisneming worde toegezonden.

De vergadering vereenigt zich met het voorstel van den heer van Vollenhoven.

De heer Willeumier merkt op dat het antwoord onzerzijds aan den geneesk. Raad voor Gelderland en Utrecht, toch op één punt geen uitstel kan lijden, nl. de handhaving der wettelijke voorschriften tot wering van verkoop van geheimmiddelen door particulieren.

De heer Heijnsius acht het wel niet raadzaam wijziging der te dezen opzichte vigeerende wet te vragen, zooals de geneesk. Raad voor Gelderland en Utrecht bedoelt, maar is toch van meening dat de Raad voor Noord-Holland zich, overigens en in algemeene trekken wel zoude kunnen vereenigen met hetgeen de Raad voor Gelderland en Utrecht in deze zaak doet.

De heer van Reysen zou het onvoorzichtig vinden reeds in deze bijeenkomst een besluit te nemen. Onzerzijds zou op den brief van den geneesk. Raad voor Gelderland en Utrecht aan de geneesk. Raden in Nederland geantwoord kunnen worden, dat de zaak in den Raad voor Noord-Holland in behandeling is, dat een uitvoerig rapport omtrent haar is ingekomen, doch dat nog geene conclusie kon genomen worden; dat niettemin één punt vaststaat, nl. dat de Raad voor Noord-Holland niet geneigd is op wijziging der wet aantedringen.

De heer Willeumier merkt op, dat het niet duidelijk is hoe die Raad nu verder in deze zaak handelt. Zulks blijkt niet in

den brief (zie bladz. 292 der *Verzameling van stukken*). Wel blijkt dat de zaak in besloten zitting behandeld is.

Bij de bestaande onzekerheid of het adres van den geneesk. Raad voor Gelderland en Utrecht aan de Regeering is ingezonden of niet, en bij de mogelijkheid dat zulks reeds geschied is, zegt de voorzitter bereid te zijn een officieus schrijven tot den voorzitter van den Raad voor Gelderland en Utrecht te richten.

De heer Stoeder acht in dezen stand der zaak officieuse mededeeling den meest geschikten vorm.

Hiertoe wordt besloten (1).

Officieel zal geantwoord worden, dat de zaak hier in behandeling geweest is, maar dat nog geen beslissing genomen werd.

Sporadisch voorkomen van pokken.

IX. De aandacht der vergadering wordt door den voorzitter gevestigd op het sporadisch voorkomen van pokken in eenige onzer provinciën en op het epidemisch heerschen dezer ziekte in België. Bij de mogelijkheid dat wederom eene variola-epidemie voor Nederland in aantocht is, is tijdige waakzaamheid plicht, en zal het voorzeker een nuttige maatregel zijn de gemeentebesturen en geneeskundigen in Noord-Holland aantesporen om zoo krachtig mogelijk koepokinenting en herenting te bevorderen, en bij het voorkomen van variolagevallen, zorg te dragen voor algemeene en strenge toepassing der wet ter voorziening tegen besmettelijke ziekten. Eene waarschuwing onzerzijds aan de gemeentebesturen zou daartoe kunnen bijdragen.

De vergadering deelt dat gevoelen.

De heer van Reysen, hoezeer ook het uitvaardigen eener waarschuwing of circulaire goedkeurende, is van oordeel, dat daarbij vermeden moet worden den indruk te doen ontstaan, dat het dringend noodzakelijk zoude wezen dat ieder zich binnen den kortst mogelijken termijn doe revaccineeren; men moet vermijden eene paniek optewekken, waardoor een zoodanige aandrang om zich te laten revaccineeren zal ontstaan, dat het niet mogelijk zal wezen op alle plaatsen terstond aan de aanvragen te voldoen; men moet toch niet uit het oog verliezen, dat bij revaccinaties de stof verloren gaat.

De voorzitter is niet bevreesd om nu reeds bij het publiek en bij de gemeentebesturen aandrang te bezigen; de geest der uittevaardigen circulaire behoort z. i. te zijn: „*nu* behoort men „zich te laten revaccineeren, opdat niet later bij het ont-

(1) Uit het antwoord van den voorzitter van den geneesk. Raad voor Gelderland en Utrecht is gebleken, dat het adres aan den minister van Binnenl. Zaken, waarin wetsherziening gevraagd wordt, reeds was ingezonden.

„staan van overgrooten aandrang slordig gerevaccineerd worde."

Met inachtneming van den wenk des heeren van Reysen, zal de bedoelde circulaire eerstdaags worden verzonden.

Omvraag. X. Bij de omvraag zegt de heer Willeumier, bij het raadplegen der *Verzameling van stukken* betreffende het geneeskundig Staatstoezicht in Nederland, vergeefs te hebben uitgezien naar een zaakregister op de handelingen van het geneesk. Staatstoezicht en van de geneesk. Raden, en spreekt den wensch uit, dat zoodanig register bewerkt en in deze leemte voorzien worde.

De heer Tilanus doet eenige mededeelingen nopens de kweekschool voor vroedvrouwen te Amsterdam. De sterktestaat bedroeg op ult°. Mei 1880 26 inwonende en 9 uitwonende, totaal 35 leerlingen.

De heer Polak vestigt de aandacht op een besluit van den geneesk. Raad voor Overijssel en Drenthe (zie *Verz. van stukken* bladz. 267), om zich tot den minister van Binnenl. Zaken te wenden, opdat aan de in 1865 geëxamineerde leerling-apothekers dezelfde bevoegdheid verleend worde als, bij Kon. besluit van 12 Februari 1879, aan den tegenwoordigen apothekersbediende toegestaan is. Spreker verlangt te vernemen of op dit adres antwoord is ingekomen, en zoo niet, wenscht hij dat het door den geneesk. Raad voor Noord-Holland ondersteund worde en zulks op dezelfde gronden, welke door den heer Meulenhoff ten gunste van het verzoek zijn aangevoerd.

De vergadering stemde wel met die gronden in, doch wenschte alvorens tot een besluit te komen, nadere inlichtingen. De behandeling van dit onderwerp wordt derhalve tot de volgende raadszitting verdaagd.

Niemand iets verder voortestellen hebbende, wordt de vergadering gesloten.

Aldus voorloopig opgemaakt, om in de eerstvolgende vergadering te worden vastgesteld.

G. A. N. Allebé, *secretaris*.

BIJLAGE I. *Verslag van de commissie betreffende de kwestie der zoogenaamde „geheime geneesmiddelen".*

In Uwe vergadering van den 9den December 1879 werd naar aanleiding eener missive van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht, verlangende medewerking tot de maatregelen, welke in die provincie genomen worden met het doel om den verkoop van geheimmiddelen te bestrijden, en alvorens ten opzichte van het daarop te geven antwoord een besluit te

nemen, aan de ondergeteekenden opgedragen om de geheele zaak der zoogenaamde geheimmiddelen in ernstige en uitvoerige overweging te nemen en in de eerstvolgende vergadering verslag uittebrengen.

Aan die opdracht hebben de ondergeteekenden getracht te voldoen en in dit rapport het resultaat hunner besprekingen nedergelegd.

Men kan zich bij de beoordeeling der kwestie van de geheimmiddelen op tweeërlei standpunt plaatsen:

1°. òf van meening zijn dat die verkoop, evenals de kwakzalverij in het algemeen, geheel moet worden vrijgelaten en de menschen niet als onmondige kinderen beschouwd, dat, waar bedrog in het spel is, de gewone strafwet moet kunnen volstaan, en wanneer door een verkeerde behandeling of toepassing van een gevaarlijk geheimmiddel de dood is veroorzaakt, in dat geval de bepalingen omtrent onwilligen manslag kunnen worden toegepast, dat het publiek op geen andere wijze moet beschermd worden tegen zijn eigen dwaasheid, dat de Staat alleen te zorgen heeft voor de opleiding van bevoegde deskundigen, die dan ook den stempel van bekwaamheid erlangen en die aan het geneeskundig Staatstoezicht moeten worden onderworpen, zoodat het publiek wete dat het al die waarborgen mist, wanneer het zich overgeeft in de handen van kwakzalvers of zich laat verlokken door de schoonklinkende advertenties omtrent geheime geneesmiddelen;

2°. òf men kan oordeelen dat de strafwet voldoende moge zijn waar het betreft bedrog zonder dat daarvan voor de gezondheid nadeelige gevolgen te wachten zijn, maar dat men, waar dit mogelijk is, niet alleen repressief, maar zooveel mogelijk ook preventief moet te werk gaan, dat zeer zeker waar eenig middel den dood veroorzaakt heeft steeds de strafwet zal worden toegepast, maar dat het nog veel beter is dien manslag zoo mogelijk te voorkomen door niet de gevolgen van het gebruik van het middel aftewachten, maar reeds den verkoop daarvan strafbaar te stellen.

Bij het haar opgedragen onderzoek heeft uwe commissie zich op dit laatste standpunt geplaatst. Waar, gelijk in Nederland, geneeskundige wetten bestaan, ten doel hebbende in het belang der volksgezondheid de uitoefening der geneeskunst en der artsenijbereidkunst door onbevoegden te weren, waar de deskundigen aan gestrenge eischen zijn onderworpen, schijnt het dan ook inderdaad voor geene verdediging vatbaar toetelaten dat het goedgeloovige publiek valle in de handen van bedriegers, kwakzalvers en onkundigen. Zelfs daar, waar geen voor de gezondheid schadelijke bestanddeelen in het middel worden aangetroffen, moet men niet vergeten dat het op zich zelf onschadelijke middel dikwijls gevaarlijk wordt, zoo niet altijd is, in handen van den leek, die in de meeste gevallen niet zal kunnen onderscheiden of hij werkelijk door de ziekte of de kwaal is aangetast, waarvoor het middel gezegd wordt te moeten dienen, terwijl bovendien ieder op zich zelf onschadelijk middel voor den zieke dikwijls, zoo niet altijd, ook daarom gevaarlijk is of worden kan, omdat hij daardoor verzuimt de noodige geneeskundige hulp in tijds interoepen en geen gebruik

maakt van die geneesmiddelen, welke tot herstel van zijn lijden zijn aangewezen. Na al hetgeen over de geheimmiddelen geschreven is, wenscht uwe commissie niet langer bij dit punt stiltestaan, maar, aannemende dat zij zijn aftekeuren, en de verkoop daarvan moet worden tegengegaan, terstond nategaan op welke wijze zij het best zullen kunnen worden bestreden.

Ook daarbij kan men zich op tweeërlei standpunt plaatsen. Men kan namelijk de zaak beschouwen *in jure constituendo* en *in jure constituto*. Waar men in het laatste geval moet overwegen welke middelen de bestaande wetten aan de hand geven om een handel tegentegaan, die, bij gebrek aan afdoende bestrijding, steeds grooter proporties aanneemt, kan men zich in jure constituendo geheel vrij bewegen en òf wijzigingen voorstellen in de vigeerende wetgeving òf zooals in Zwitserland eene speciale wet verlangen.

Uwe commissie heeft gemeend haar mandaat in den ruimsten zin te moeten opvatten en zal daarom in de eerste plaats nagaan het jus constitutum om zich daarna op het gebied van het jus constituendum te begeven.

I. Jus Constitutum.

Geeft de bestaande wetgeving geen wapens om reeds thans met kracht den strijd aantevangen? Uwe commissie is van meening dat op die vraag een bepaald bevestigend antwoord is te geven. Om dit te bewijzen zal zij de verkoopers van geheimmidelen in 3 categorieën onderscheiden: particulieren, drogisten en apothekers. Bij elk dezer drie categorieën wenscht zij een oogenblik stil te staan.

a. *Particulieren*. De verkoop van geheimmiddelen door dezen is met de Wet van 1 Junij 1865, *Stbl.* n°. 61, in de hand zeer zeker tegentegaan. Art. 1 is geen beletsel. Het is volkomen juist dat hij, die enkel geneesmiddelen aflevert zonder ze te bereiden, niet gezegd kan worden de artsenijbereidkunst uitteoefenen, die kunst staat hooger dan hetgeen elke leek vermag; vandaar dan ook dat het amendement van den heer Godefroi om de woorden „bereiden en" wegtelaten door de Tweede Kamer werd verworpen, te meer daar men anders, zooals door den Minister Thorbecke bij de beraadslaging werd uiteengezet, tot zonderlinge tegenstrijdigheden zou gekomen zijn. Het artikel moge dus, en terecht, vorderen het bereiden *en* afleveren van geneesmiddelen, daarom kan nog niet het uitsluitend afleveren van geneesmiddelen zonder die zelf te bereiden straffeloos geschieden. De quaestie, die ons hier bezighoudt, wordt niet beheerscht door art. 1 maar door art. 30. Art. 30 laat alleen den groothandel in geneesmiddelen toe, vandaar de zoogenaamde lijst der minima. De détailverkoop is beperkt tot de apotheken. Bij herhaling zijn op grond van art. 30 particulieren veroordeeld en wil men nog beter den verkoop van medicijnen door anderen dan apothekers tegengaan, zoo heeft men slechts de minima te verhoogen; hoe meer dit geschiedt, hoe beter men zal beantwoorden aan het doel van art. 30: de kleinhandel wordt gefnuikt, de groothandel, die men alleen gewild heeft, niet belemmerd.

Dat het verbod van art. 30 ook samengestelde geneesmiddelen geldt, en dus ook geheimmiddelen, is door den Hoogen Raad uitgemaakt daarbij terug komende op vroegere jurisprudentie (zie arrest van 12 October 1869), waardoor o. a. een einde is gemaakt aan het ergerlijk feit dat een apotheker den handel in die middelen aan zijne vrouw opdroeg, terwijl een ander de apotheek vaarwel zeide en een particulieren handel opzette. Men heeft thans niet anders te doen dan daar waar een geheimmiddel wordt aangekondigd, het te koopen, het scheikundig te onderzoeken, en wanneer daarin, zooals meestal het geval zal zijn, geneesmiddelen voorkomen in een mindere hoeveelheid dan de lijst der minima verlangt, procesverbaal optemaken en dit aan den Officier van Justitie ter hand te stellen met verzoek tot eene vervolging overtegaan. De advertenties zullen juist de schuldigen op het spoor brengen en na eenige vervolgingen zullen deze, naar uwe Commissie vertrouwt, wel van zelf verdwijnen.

b. *Drogisten.* Deze categorie van personen verkeert in een periode van overgang en zal allengs uitsterven. Na de invoering der wet van 1865 zijn geene drogisten meer toegelaten. Zij die zich als zoodanig vestigen zijn groothandelaren in geneesmiddelen en staan dus, wat den verkoop van geheimmiddelen betreft, gelijk met particulieren. Alleen zij, die door de overgangsbepaling van art. 34 der wet hunne vorige bevoegdheden hebben behouden, komen hier in aanmerking. Welke waren hunne bevoegdheden? Zij ontleenden die aan de wet van 12 Maart 1818 in verband met de daaruit volgens art. 17 geemaneerde instructie van 31 Mei 1818. Die instructie veroorlooft hun het verkoopen van droogerijen, specerijen, verwwaren, delfstoffelijke en dierlijke zelfstandigheden, versche en gedroogde kruiden, scheikundige voorwerpen, welke in het groot fabriekmatig en niet door hen zelve bereid worden, doch niet anders dan bij het gewone burgergewicht. Ook zijn zij ten aanzien van zoodanige voorwerpen, welke zij niet beneden eene bepaalde hoeveelheid mogen verkoopen, onderworpen aan de hun uitgereikte lijst der minima. Eindelijk is hun verboden enkelvoudige geneesmiddelen te vermengen of recepten gereed te maken en mogen zij *geenerlei scheikundige praeparaten verkoopen, welke alleen als geneesmiddelen gebruikt worden, evenmin als eenigerlei artsenijkundige toebereidselen, welke geen voorwerpen van den handel in het groot zijn.* Nu is het volkomen waar dat die instructie verouderd is en niet meer aan het doel beantwoordt, doordien de toestanden geheel zijn veranderd. Er waren in 1818 geen of slechts weinig artsenijmiddelen die voorwerpen van den handel in het groot waren. Thans vindt men, vooral in het buitenland, eene menigte fabrieken, van zoogenaamde specialité's, die in massa hier worden ingevoerd en door drogisten verkocht. Op dien grond werden drogisten die Urbanuspillen en Amsterdamsche koortskruiden hadden verkocht door de Rechtbank te Utrecht van rechtsvervolging ontslagen na de juiste overweging dat, hoewel door den loop der tijden voor de drogisten de regel uitzondering en de uitzondering regel is geworden, dit voor den Rechter geen reden mag zijn

de instructie van 1818 niet naar de letter toetepassen, al moge de bedoeling eene andere geweest zijn. Vandaar dan ook dat de Raad van Gelderland het verzoek wil richten tot de Regeering de bepalingen, die de bevoegdheden der drogisten regelen, te herzien, een voorstel dat als behoorende tot het jus constituendum zoo straks door ons zal worden besproken. Hier is het alleen de vraag wat, met de instructie van 1818 in de hand, tegen de drogisten, die geheimmiddelen verkoopen, kan worden uitgericht.

Wij wenschen dan al aanstonds te onderscheiden tusschen geneesmiddelen en artsenijmiddelen; deze laatsten worden uit de eersten bereid en daar de drogisten geene enkelvoudige geneesmiddelen mogen vermengen, volgt hieruit dat hun de uitoefening der artsenijbereidkunst reeds onder de wet van 1818 was verboden. Alleen die artsenijmiddelen mogen zij verkoopen, welke voorwerpen van den handel in het groot zijn, en dit moet dus bij ieder geheimmiddel worden onderzocht. Wat betreft scheikundige praeparaten, deze mogen alleen door de drogisten worden verkocht voor zoover die niet alleen als geneesmiddelen worden gebruikt, en in het groot fabriekmatig en niet door henzelve bereid worden, en dan nog alleen bij het gewone burgergewicht.

Ten opzichte van de geheimmiddelen staan dus de drogisten gelijk met particulieren, wanneer die middelen geneesmiddelen bevatten in minder hoeveelheid als de lijst der minima gedoogt, ten ware die geheimmiddelen voorwerpen van den handel in het groot zijn. Is dit niet het geval, dan is de drogist strafbaar en zal eene vervolging het gewenschte doel kunnen bereiken.

c. *Apothekers.* De apotheker, hoewel bevoegd en geroepen om geneesmiddelen te bereiden, kan ook geneesmiddelen afleveren, die hij niet bereid heeft. Reeds Thorbecke heeft dit betoogd bij de verdediging der wet van 1865, en dit volgt ook uit art. 1 in verband met art. 30 der wet van 1865. Slechts zij, die geen apothekers zijn, zijn gebonden door de in dit laatste artikel genoemde lijst van minima. Maar uit die bevoegdheid volgt geenszins dat de apotheker zich tot den verkoop van geheimmidelen mag leenen. Immers art. 6, al. 2, zegt dat bij geneesmiddelen, in de Pharmacopoea niet vermeld, het opschrift moet aanwijzen naar welk voorschrift zij bereid zijn. Door dit artikel wordt het den apothekers verboden geheime middelen, dat zijn die, waarvan zij de bereiding niet kennen, te verkoopen, en kunnen zij opgeven het voorschrift, waarnaar zij bereid zijn, dan zijn het natuurlijk niet meer geheime middelen. Herhaaldelijk zijn dan ook apothekers veroordeeld die dergelijke geneesmiddelen in voorraad hadden zonder dat uit het opschrift het voorschrift was op te maken. Mocht nu bij onderzoek blijken dat het middel niet beantwoordt aan het voorschrift, bij het opschrift vermeld, dan zal wel de strafbepaling van art. 32 den apotheker niet treffen, omdat dit artikel alleen straf bedreigt tegen de ondeugdelijkheid van die geneesmiddelen, welke voorhanden moeten zijn, dat zijn die in de Pharmacopoea Neerlandica, editio altera, vermeld, maar

dan is toch steeds art. 31 van toepassing, dat veel zwaardere straf bedreigt. Alleen voor de ondeugdelijkheid der gewone geneesmiddelen is lichtere straf bedreigd, omdat deze overtreding uit den aard der zaak het meest zal voorkomen en bijna altijd het gevolg zal zijn van schuld, niet van opzet. Vermeldt echter de apotheker bij het opschrift, ten einde aan art. 6 te voldoen, een of ander voorschrift, daar hij de bereidingswijze niet kent, zoo begaat hij met opzet eene wetsovertreding en is het niet meer dan billijk dat de zwaardere straf hem treffe. Toch zal ontduiking mogelijk zijn, omdat het scheikundig onderzoek niet altijd zal kunnen constateeren uit welke deelen het middel is samengesteld, en derhalve niet bewezen zal kunnen worden dat het voorschrift, bij het opschrift vermeld, niet dat is, waarnaar het middel is bereid. In die, maar ook uitsluitend in die gevallen, zou de apotheker vrijloopen. Men kan echter verwachten van wetenschappelijke mannen, zooals de apothekers zijn en al meer en meer worden, dat zij geene middelen zullen verkoopen, die niet door hen zelve bereid worden of althans waarvan zij de bestanddeelen niet kennen. Niet alleen zouden zij daardoor tot oneer verstrekken van den stand, waartoe zij behooren, maar ook juist daardoor de kwakzalverij, waarvan zij niet het minst de nadeelige gevolgen ondervinden, in de hand werken. De apotheker ruste niet voordat hij de bestanddeelen van ieder nieuw geheimmiddel heeft leeren kennen, en kan hij dit niet, hij neme zulk een middel niet in zijne apotheek, hij worde geen commissionnair en leene niet de hand aan de kwakzalverij. Op die wijze zal de stereotype uitdrukking: „verkrijgbaar in alle solide apotheken" voor het eerst waarheid worden.

Uwe commissie is dus niet van meening, zooals wel eens is voorgesteld, den verkoop van geheimmiddelen aan apothekers te verbieden. Integendeel, die verkoop blijve toegestaan mits op de genoemde voorwaarde dat de apotheker door zijne wetenschap zelf het middel heeft leeren bereiden of althans de bestanddeelen heeft leeren kennen, waardoor het dan ook eigenlijk geen geheimmiddelen meer zijn. Door dien verkoop aan apothekers te verbieden, zou die handel geheel overgaan tot onbevoegden, die dezen al meer en meer in het geheim zouden drijven, terwijl nu daarentegen de apotheek zich daarvan meer en meer kan meester maken, waardoor de contrôle over het middel mogelijk wordt. Ook kan nu de verkoop aan onbevoegden belet worden zonder dat het argument gewicht in de schaal kan leggen dat ieder de vrijheid moet hebben zich van geheimmiddelen te bedienen, terwijl men die toch altijd uit het buitenland zou kunnen verkrijgen. Uwe commissie kan dan ook niet genoeg hierop den nadruk leggen dat de verkoop van geheimmiddelen door *onbevoegden* moet worden tegengegaan. Wel zal ook de verkoop door apothekers zooveel mogelijk belet moeten worden van die middelen, waarvan zij de bereidingswijze niet kennen, maar die gevallen zullen altijd hoogst zeldzaam blijven. Hetgeen dan ook omtrent de geheimmiddelen op verschillende vergaderingen van de Ned. Maatschappij ter bevordering der pharmacie verhandeld is, toont genoegzaam aan dat de geneeskundige Raden juist in de apo-

thekers bondgenooten vinden; van hen is het kwaad niet te wachten; juist zij vragen aller medewerking om de verspreiding der geheimmiddelen tegen te gaan; en mocht ook al soms een hunner zich door de hoop op geldelijk voordeel laten verleiden zich met den verkoop van geheimmiddelen intelaten, en al mocht niet kunnen worden geconstateerd dat het middel niet beantwoordt aan het voorschrift bij het opschrift vermeld en dus geen geldelijke straf kunnen worden toegepast, zoo zal in ieder geval de apotheker, die vrijwillig van het hooge standpunt, waarop hij geplaatst is, afdaalt, niet kunnen ontloopen de veel zwaardere straf, de zedelijke straf der algemeene afkeuring.

II. Jus constituendum.

Heeft uwe commissie alzoo trachten aan te toonen dat met de bestaande wet de verkoop van geheimmiddelen kan worden bestreden, en volgt reeds hieruit dat zij de tusschenkomst des wetgevers niet noodzakelijk acht, dit neemt niet weg dat zij thans nog wenscht nategaan hoe in jure constituendo die bestrijding gemakkelijker zou kunnen worden gemaakt. Men kan hierbij drie wegen inslaan:

a. men kan trachten te verkrijgen eene speciale wet op den verkoop van geheime middelen;

b. men kan wijziging verzoeken van de bestaande wetgeving;

c. men kan omtrent den verkoop van geheimmiddelen eene bepaling vragen in het nieuwe strafwetboek.

a. *Eene speciale wet.* In Zwitserland is den 16 Dec. 1879 zoodanige wet aangenomen door den Ständerath met 19 tegen 15 stemmen. De titel van die wet luidt: Gesetz betreffend die Ankündigung und den Vertrieb von sogenannten Geheimmitteln, Patent-Medicinen und Specialitäten. Deze alle zijn onderworpen aan het onderzoek van eene commissie van deskundigen, ressorteerende onder het ministerie van Binnenl. Zaken. Verboden zijn die middelen welke:

1°. vergiftige of scherpwerkende stoffen bevatten;

2°. wier prijs in betrekking tot de waarde duidelijk aantoont dat oplichting het doel is;

3°. waarvan de aankondiging de openbare zedelijkheid kwetst;

4°. welke de genezing van besmettelijke ziekten beloven.

Met geheimmidden worden gelijkgesteld die geschriften, waarin geneesmiddelen of geneeswijzen worden aanbevolen, die in het een of ander straks genoemde opzigt voor het openbaar belang schadelijk zijn. De verkoop van die middelen welke door de commissie worden toegelaten, staat alleen aan de apothekers vrij. (Zie *Pharmaceutische Zeitung* dd. 24 Dec. 1879, n°. 103.)

In Rusland worden alle geheimmiddelen, die van het buitenland worden ingevoerd, aan de grenzen onderzocht en aldaar beoordeeld of de invoer kan worden toegestaan, terwijl ook in sommige landen die middelen aan hooge invoerrechten zijn onderworpen. (Zie *Pharmaceutische Zeitung* passim.)

Is het wenschelijk dergelijke speciale wet of dergelijk toezicht op- of belemmering van den invoer bij ons in het leven te roepen? Uwe commissie meent aangetoond te hebben dat bij particulieren thans reeds de gewraakte handel kan worden gefnuikt, terwijl zij juist de advertenties wenschelijk acht om de schuldigen op te sporen. Waartoe dan eene speciale wet te vragen, die inderdaad hier, zooals boven is aangetoond, met het oog op de bestaande wet van 1865, overbodig kan geacht worden.

Het behoeft overigens wel geen betoog dat, als er bij de geheimmiddelen bedrog en oplichting plaats vindt, die feiten vallen onder de strafbepalingen van den Code Penal.

b. *Wijziging van de bestaande wetgeving.* Deze wordt door den Raad van Gelderland en Utrecht gewenscht, speciaal met het oog op de drogisten. Hij noodigt uwe vergadering uit haar ondersteuning te schenken waar hij eene verandering vraagt in art. 34 der wet van 1865 (*Stbl.* n°. 61), waardoor de instructie van 1818 meer in verband wordt gebracht met den tegenwoordigen toestand. Teleurgesteld door de uitspraken van de rechtbank te Utrecht, die duidelijk hebben gemaakt dat de drogisten ongestraft geheimmiddelen kunnen verkoopen als zij slechts voorwerpen van den handel in het groot zijn, heeft hij het vooral op die instructie gemunt. Eene wijziging van deze laatste is reeds door den Raad voor Gelderland en Utrecht in 1878 aan den minister verzocht, maar de toenmalige minister van Binnenl. Zaken antwoordde terecht dat die instructie, nu de wet van 1818 is ingetrokken bij de wet van 1865, n°. 61, niet meer gewijzigd kan worden, en dat wijziging dier wet op grond van het enkele toenmaals aangehaalde vonnis hem niet voldoende gemotiveerd voorkwam. (Zie verslag aan den Koning over het jaar 1878, bl. 15 en 16.) Vandaar dat de Raad voor Gelderland thans vraagt wijziging dier wet, maar waarin die wijziging zou bestaan is niet recht duidelijk, tenzij men bedoeld hebbe afschaffing van de geheele overgangsbepaling, waardoor het recht der drogisten geheel zou vervallen. Komt men echter weder tot wijziging der instructie, dan geldt op nieuw het argument van den minister. De drogisten hebben volgens de wet van 1865 de bevoegdheden behouden die zij op dat oogenblik bezaten, en nu kan men, zonder wetswijziging, die bevoegdheden niet later door wijziging der instructie veranderen. En zou het nu waarlijk wenschelijk zijn om ter wille van de geheimmiddelen wijziging te verlangen van de wet van 1865? eene wet, die met zooveel moeite is tot stand gekomen? Uwe Commissie meent dit te moeten betwijfelen. Evenals eene grondwetsherziening daarom zoo moeilijk en gevaarlijk is, omdat zich bij die gelegenheid alle mogelijke wenschen naar verandering uiten en bevrediging zoeken, evenzoo zou zoodanige wijziging van de wet van 1865 tot andere wijzigingen kunnen leiden, die wellicht de voorstanders dier wet zeer zouden betreuren. Laat ons, liever dan in gevaar te brengen wat na veel strijd verkregen is, trachten met het bestaande ons voordeel te doen.

c. *Aanvulling van het nieuwe strafwetboek.* Slaan wij den thans nog heerschenden Code Penal op, dan vinden wij in art. 318 eene strafbepaling tegen quiconque aura vendu ou débité des boissons fasifiées, contenant des mixtions nuisibles à la santé, welk artikel is aangevuld door de wet van 19 Mei 1829 (*Stbl.* n°. 35), straf bedreigende tegen het vervalschen van eetwaren met voor de gezondheid schadelijke stoffen, aldus eene lacune wegnemende die in den C. P. bestond.

In het ontwerp van een nieuw strafwetboek heeft de materie eene groote uitbreiding verkregen. De vervalsching van eet- of drinkwaren of geneesmiddelen wordt daar onder twee rubrieken gebracht naarmate die vervalsching al of niêt met voor de gezondheid schadelijke stoffen heeft plaats gehad. In het laatste geval ressorteeren zij onder titel XXV handelende over bedrog, in het eerste geval onder titel VII handelende over de misdrijven, waardoor de algemeene veiligheid van personen of goederen wordt in gevaar gebracht. In den laatsten titel (artt. 187—189) zijn alleen daarom de geneesmiddelen niet opgenomen, omdat, zooals de Memorie van Toelichting terecht zegt, een apotheker anders in de geoorloofde uitoefening van zijn beroep strafbaar zou zijn, terwijl in eene noot verwezen wordt naar de wet van 1865, *Stbl.* n°. 61, als wakende tegen misbruiken van hunne zijde.

Het komt uwe commissie voor, dat, wil men in het nieuwe strafwetboek het publiek tegen het bedrog en het gevaar der geheimmiddelen beschermen, dit zou moeten geschieden door aanvulling of wijziging dezer bepalingen. In de artt. 187 en 188 van het Regeeringsontwerp van 1879 wordt strafbaar gesteld:

a. het verkoopen van schadelijke stoffen tot vermenging in eet- of drinkwaren;

b. het vermengen zelf van deze stoffen;

c. het verkoopen van eet- of drinkwaren, waarin zich deze stoffen bevinden.

De straf verschilt naarmate de dader al of niet met het gevaarlijk karakter der stoffen bekend was.

Art. 359 beteugelt het bedrog door vervalsching van eet- of drinkwaren of geneesmiddelen gepleegd, waarbij opzet een vereischte is daar anders niet van bedrog sprake kan zijn.

Art. 187 is natuurlijk het zwaardere misdrijf dat altijd samenvalt met dat van art. 359, niet omgekeerd.

Men zou nu aan art. 187 eene 4de alinea kunnen toevoegen, luidende:

hij, die geen apotheker zijnde of apotheekhoudend geneeskundige, zoogenaamde geheimmiddelen verkoopt, aflevert, of ten verkoop of ter aflevering in voorraad heeft, waarin zich voor het leven of de gezondheid gevaarlijke stoffen bevinden, wordt gestraft enz.

De onderscheiding tusschen het al of niet hebben van de wetenschap van het gevaarlijke dier stoffen zou uwe commissie hier niet opgenomen willen zien. Hij, die een geheimmiddel verkoopt, moet steeds onderzoeken

of het voor de gezondheid schadelijk kan zijn, en bij twijfel zich daarvan onthouden.

In art. 359 zou dan kunnen worden opgenomen, hetzij bij wijze van eene nieuwe alinea of van een nieuw ingeschoven artikel:

„Hij, die zoogenaamde geheimmiddelen verkoopt of aflevert, of ten verkoop of ter aflevering in voorraad heeft, waarvan de prijs in geen verhouding staat tot de werkelijke waarde, wordt gestraft enz."

Hier moet ook de apotheker strafbaar zijn die dergelijke praktijken bezigt. In beide gevallen is het te koop aanbieden o. a. door advertenties niet strafbaar gesteld om daardoor juist de schuldigen te ontdekken.

Nog eenvoudiger en beter ware de geheele verkoop van geheimmiddelen door anderen dan apothekers te verbieden, en daardoor den strijd te ontgaan of een middel al of niet gevaarlijke bestanddeelen bevat. Dit zou kunnen geschieden door eene bepaling van dezen inhoud:

„Hij, die onbevoegd zoogenaamde geheimmiddelen verkoopt, aflevert of ten verkoop of ter aflevering in voorraad heeft, wordt gestraft" enz.

„Bevoegd tot het verkoopen en afleveren van geheimmiddelen zijn alleen de apothekers, mits zij de bestanddeelen daarvan kennen."

Uwe commissie heeft zich echter de vraag voorgelegd of het wenschelijk zij door het voorstellen van dergelijke wijzigingen den grooten strijd over de geheimmiddelen weder op nieuw te doen ontbranden, en die vraag meent zij ontkennend te moeten beantwoorden. Alleen waar de bepaalde noodzakelijkheid daartoe zou dringen, zou tevens de wenschelijkheid zijn uitgesproken. Die noodzakelijkheid bestaat echter niet. Bij particulieren, wij trachtten het aantetoonen en de uitspraken der rechterlijke macht bevestigen het, is de handel in geheimmiddelen tegentegaan; van de apothekers is in plaats van tegenwerking bij het allengs meer zich ontwikkelende plichtbesef hulp en ondersteuning te wachten, en de drogisten zijn een uitstervend geslacht, die, zoo zij niet reeds nu tot andere gedachten zijn te brengen!, in ieder geval voor de toekomst geen gevaar zullen opleveren.

Conclusie. Na deze beschouwingen wenscht uwe commissie als slotsom harer overwegingen u haar praeadvies te geven omtrent het aan den Raad voor Gelderland en Utrecht te geven antwoord. Zij kan zich, behoudens eene enkele uitzondering, volkomen vereenigen met hetgeen in het hoogst belangrijk rapport der hh. van Eeten en Fontein wordt gezegd en dat zij niet heeft willen herhalen om liever daarnaar ten slotte te verwijzen. Zij stelt u dan ook voor om uwe volkomen adhaesie te betuigen aan de maatregelen die door den Raad voor Gelderland en Utrecht naar aanleiding van dat rapport zijn of worden genomen. Alleen zou zij wenschen dat door uwe vergadering aan hare zustervergadering in bedenking werd gegeven haar voorstel omtrent de wijziging van de wet van 1865, zoo dit nog niet is ingediend, ten opzichte van de drogisten, intetrekken, maar liever nogmaals het groote belang der zaak aan de Regeering uiteentezetten en aantedringen op strenge en vooral gelijkmatige handhaving der genees-

kundige wetten, zoodat niet op de eene plaats een feit worde vervolgd dat op de andere plaats ongestraft blijft. Eene circulaire van den minister van Justitie aan de verschillende parketten zou aan dien toestand een einde kunnen maken. Eindelijk zou tevens kunnen gevraagd worden de lijst der minima aanmerkelijk te verhoogen en aantevullen, zoodat geen geheimmiddel de daarop genoemde hoeveelheid kan bevatten of samengesteld zijn uit geneesmiddelen, die niet op de lijst voorkomen.

Uwe commissie meent dat eene strenge handhaving der bestaande wetgeving door al de geneeskundige Raden, gepaard met den krachtigen steun der Regeering, de beste en doeltreffendste middelen zullen blijken te zijn om een einde te maken aan een toestand, waartegen terecht door den Raad voor Gelderland en Utrecht uwe medewerking wordt verlangd.

Amsterdam, Mei 1880.

W. Stoeder.
J. Teixeira de Mattos.
C. M. J. Willeumier.

BIJLAGE. II. *Verslag van het onderzoek van drinkwater bij het hygienisch schoolonderzoek in Juni* 1879.

Het drinkwater van 31 scholen, uitsluitend regenwater, werd op de vroeger vermelde wijze onderzocht.

Op 23 plaatsen werd het water zeer goed, of althans goed bevonden; tweemaal, bij de bewaarschool te Broek en de stads burgerschool te Zaandam, werden aan de regenbakken looden pijpen aangetroffen, zonder dat het water eenige reactie op lood vertoonde.

Om verschillende redenen werd het drinkwater op 8 plaatsen afgekeurd, namelijk:

Te Holijsloot en Zunderdorp, om den onaangenamen reuk en smaak en te sterke reactie op ammonia.

Te Vollendam, Zuiderwoude, aan de gemeenteschool te Broek en te Purmerland werd in het water in meerdere of mindere mate lood aangetroffen, afkomstig van de looden buizen in de pompen of de geleidingsbuizen van dit metaal.

Te Landsmeer werd het water ondrinkbaar verklaard; het was stinkend en vuil, met vrij sterke reactie op kaliumpermanganaat-solutie; zeer waarschijnlijk moeten deze slechte eigenschappen worden toegeschreven aan den beerput in de onmiddellijke nabijheid van den regenbak.

Te Zaandam, bij de burgerschool aan het westeinde, had de regenbak de plaats vervangen van een vroeger daar aanwezig urinoir; de groote hoeveelheid chloorverbindingen en organische stoffen in het water, toonden onmiskenbaar haren oorsprong aan, en tevens de ondoordachte wijze, waarop somtijds aan regenbakken eene plaats wordt gegeven.

De Commissie:
J. F. van Hengel,
P. Kruijsse.

Amsterdam, *Hilversum*, Mei 1880.

N°. 45. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen, gehouden den* 21 *Juli* 1880.

Tegenwoordig dr. L. Ali Cohen, voorzitter, dr. A. Meursinge Hz., adjunct-inspecteur, 13 leden, 9 plaatsvervangende leden, 1 corresponderend lid en de secretaris.

De voorzitter opent de vergadering en deelt mede, dat de hh. Modderman, Sänger en Beekhuis kennis hebben gegeven, verhinderd te zijn de vergadering bij te wonen. In hunne plaats zijn opgeroepen de plv. leden Mr. J. C. Meijer, dr. M. Adriani Engels en dr. A. P. Fokker, van welke de beide eersten waren opgekomen; in de plaats van den laatstgenoemde treedt dr. Th. Haakma Tresling op. Het corresponderend lid, de heer H. J. Stempel, is overeenkomstig art. 12, alin. 2 der der wet van 1 Junij 1865, *Stbl.* n°. 58, uitgenoodigd de vergadering bij te wonen tot het uitbrengen van een rapport.

De voorzitter heet de nieuw benoemde leden, Plugge en Kappers, welkom en beveelt hun de belangen van het geneeskundig staatstoezigt aan.

I. Vaststelling der notulen.

De voorzitter vraagt, of de leden ook opmerkingen of bedenkingen hebben tegen den inhoud der voorloopig vastgestelde notulen van de vorige vergadering?

De heer Huizinga (Harlingen) spreekt zijne bevreemding uit, dat in de notulen van de vorige vergadering geen melding is gemaakt van de redenen, waarom aan het besluit in de voorlaatste vergadering genomen in zake het niet vervolgen op een proces-verbaal tegen personen, die tegen de geneeskundige wetten hadden gehandeld, geen gevolg is gegeven.

De voorzitter zegt, dat verdere handelingen niet noodig bleken, omdat de betrokken officier van justitie, na herinnering, werk van de zaken had gemaakt die tot het besluit hadden geleid (ofschoon zonder praktisch gevolg), en er dus in deze zaken, evenmin als in die betreffende het krankzinnigen-gesticht, meer reden bestond, om het besluit uit te voeren. (De vergadering had dan ook in hare jongste vergadering met deze handeling genoegen genomen, zooals uit de notulen van 29 December jl. blijkt.)

De heer Meder merkt op, dat de gewijzigde redactie van het gesprokene door den heer van Ankum weinig of niet verschilt van het door hem genotuleerde in de vergadering van 12 Julij 1879 over het rapport van de gezondheidscommissie te Leeuwarden.

De heer van de Wal merkt op, dat op blz. 323 der *Verzameling* gesproken wordt van een regulatief van den Raad voor Friesland en Groningen, dit moet zijn: van de vergadering der geneeskundige inspecteurs.

De heer de Boer vraagt wijziging van den zin op blz. 321, waar gelezen moet worden: „De heer de Boer vraagt inlichting nopens" enz.

Hierna worden de notulen gearresteerd.

II. Beëediging. De heeren Bennema, Kappers en van Roijen leggen, resp. als leden en als plv. lid, in handen van den voorzitter den eed af.

III. Ingekomen stukken. 1. Beschikking in zake dr. Bolt. De voorzitter brengt ter tafel de beschikking van hh. Gedeputeerde Staten van Groningen, in zake het verzoek van dr. M. Bolt te Zuidbroek, om aldaar geneesmiddelen te mogen leveren. Alvorens tot de lectuur daarvan over te gaan, meent hij te moeten releveren een andere kwestie, die door of vanwege den betrokken geneesheer inmiddels werd opgeworpen, namelijk klagten tegen den apotheker Nanning te Zuidbroek, dat deze een paar door den doctor voorgeschreven geneesmiddelen niet dadelijk voorhanden heeft gehad. In deze kwestie werden ook weder gemeentebestuur en Gedeputeerde Staten gemengd, die de zaak bij den inspecteur bragten. Bij onderzoek bleek dezen, wat door hem trouwens ook was vermoed, dat de voorgeschreven medicamenten niet in de pharmacopoea Neerlandica editio altera voorkwamen, tot de nieuwst ingevoerde behoorden, zelden nog werden voorgeschreven en dus door den apotheker niet behoefden in voorraad gehouden te worden. Aan den heer Bolt is overigens, overeenkomstig het advies van den geneeskundigen Raad, de vergunning niet verleend tot het leveren van geneesmiddelen te Zuidbroek.

2. Koninkl. besl. en min. missives. De voorzitter leest voor eenige koninklijke besluiten en ministeriele missives, welker inhoud voor kennisgeving wordt aangenomen. Daaronder komen voor een kennisgeving van den minister van Binnenlandsche Zaken, dd. 26 Mei jl., volgens welke het den koning behaagd heeft, uit overweging, dat tegen beslissingen door Gedeputeerde Staten, krachtens art. 9 der wet van 1 Junij 1865, *Stbl.* n°. 60, genomen, geen beroep is toegelaten, het ingesteld beroep door mr. A. Trip en eenige andere ingezetenen van Zuidbroek in zake de weigering van levering van geneesmiddelen door dr. M. Bolt aldaar, niet ontvankelijk is verklaard. Wijders de aanschrijving des ministers betrekkelijk het onderzoek van steranijs en het toestaan door den koning van f 500 aan het te Groningen op te rigten parc vaccinogène, over 1880.

3. Parc vaccinogène te Leeuwarden. De voorzitter leest voor een missive van B. en Weth. van Leeuwarden, dd. 10 Januarij jl., houdende kennisgeving dat het gemeentebestuur van oordeel is, het nadere rapport van dezen Raad over een minder kostbare wijze van verkrijging van

animale koepokstof, dan door de bestaande parcs vaccinogènes te moeten afwachten, alvorens aan de missive van den geneeskundigen Raad, dd. 27 Maart 1879, gevolg te geven. Voor kennisgeving aangenomen.

4. Wijndepôt van een apotheek.

De voorzitter leest voor eene missive van den apotheker A. E. van der Meulen te Dragten (na het verzenden van de agenda voor deze vergadering eerst bij hem van den adjunct-inspecteur verkregen), houdende het verzoek om de vergunning aan zijn vader verleend in 1867 tot het in zijne apotheek voorhanden hebben en daaruit verkoopen van zoodanige artikelen, welke niet regtstreeks geneesmiddelen zijn, op hem over te dragen.

De voorzitter vraagt den heer Bennema, die dit jaar deze apotheek mede zou visiteren, of hij dat reeds heeft gedaan en, zoo ja, wat het gevoelen der Commissie ten deze zou zijn?

De heer Bennema zegt, de visitatie nog niet gedaan te hebben, doch van oordeel te zijn, dat een zoodanige vergunning den persoon en niet de apotheek geldt. Overigens betrof de toenmalige vergunning een apotheker, die vóór de geneeskundige wetgeving van 1865 te Dragten was gevestigd. Vergunning tot ofwijking van art. 3, alin. 2 der wet van 1 Junij 1865, *Stbl.* n°. 61, acht hij dus op dit geval niet toepasselijk.

De voorzitter stemt dit in beginsel toe, doch zou, alvorens in deze zaak te beslissen, een nader plaatselijk onderzoek wenschelijk achten, weshalve hij den heer Bennema verzoekt, den staat van zaken in de apotheek van den heer van der Meulen nauwkeurig op te nemen en hem met de uitkomst tijdig in kennis te stellen, opdat deze kwestie, voldoende voorbereid, in de volgende vergadering kunne worden afgedaan.

5. Krankzinnigengesticht in Groningen.

De voorzitter vestigt de aandacht der leden op het (in de Groninger dagbladen gepubliceerde) goed gestelde concept-adres van hh. Gedeputeerde Staten van Groningen tot de regering en de Tweede Kamer te rigten, waarin de wensch wordt uitgesproken, dat het tot stand komen van een gesticht tot verpleging van krankzinnigen te Groningen door het rijk mogelijk worde gemaakt. Hij is van oordeel, dat daarin de billijke wenschen ook van dezen Raad duidelijk en volledig zijn neergelegd. De voorzitter is in de gelegenheid geweest, ook zijne meening te doen kennen nopens het wenschelijke en rationele, om het rijksgesticht voor krankzinnigen te doen verrijzen nabij Groningen en de geprojecteerde cellulaire gevangenis te Medemblik.

6. School te Delfzijl.

De voorzitter vestigt de aandacht der leden op den hun toegezonden overdruk van het verslag der bevindingen en handelingen van het geneeskundig staatstoezigt in Groningen, opgemaakt ten behoeve van het jaarverslag van Gedeputeerde

Staten dezer provincie over 1879. Hun zal daaruit gebleken zijn, dat menig onderwerp daarin nog al uitvoerig is behandeld. Maar tot hunne bevreemding zullen zij daarin ten eenenmale gemist hebben iets omtrent het reeds in de vorige vergadering besproken afkeurend oordeel van den geneeskundigen inspecteur over de school te Delfzijl. Hij kan dienaangaande mededeelen, dat ook van zijne bemoeijingen in deze zaak door hh. gedeputeerde Staten wordt gesproken in het hoofdstuk *Onderwijs* van hun verslag en wijders, dat van den inhoud van het gemotiveerd rapport, dat ter zake en op verzoek van den Raad van State van hem was gevraagd en door hem is opgezonden, in het besluit, waarbij de sluiting der school door den schoolopziener bleef vernietigd, geen gebruik is gemaakt.

IV. Handelingen van het geneesk. staatstoezigt.

Het korte overzigt van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig staatstoezigt in Groningen over het afgeloopen halfjaar toont aan, dat het eerste halfjaar van 1880, wat morbiliteit en mortaliteit aan ziekten van besmettelijken aard betreft, in stad en lande gunstig was.

Van 1 Januarij tot 10 Julij werden als in *de provincie Groningen* voorgekomen gevallen van besmettelijke ziekten aangegeven, in 34 gemeenten, 289, waarvan 65 roodvonk, 136 mazelen, 56 typhus en 32 diphtheritis.

De stad Groningen leverde in genoemd tijdvak aan deze ziekten respectievelijk de volgende cijfers: 21, 53, 19 en 0.

Aan deze ziekten overleden van 1 Januarij tot ult°. Mei aan roodvonk 3, aan typhus 17, aan diphtheritis 4, in het geheel 24. Bovendien overleden aan croup 8, aan kinkhoest 24.

Het voorkomen van gevallen van besmettelijke ziekten gaf aanleiding tot bemoeijingen van den kant van het geneeskundig staatstoezigt te Usquert, Kantens, Hoogkerk, Groningen, Hoogezand en Winschoten.

De vaccinatie gaf aanleiding tot verschillende bemoeijingen van den kant van den inspecteur. Met name te Groningen werd door zijne tusschenkomt en door den steun van het gemeentebestuur en van het Rijk een parc vaccinogène opgerigt door de afdeeling *Groningen* van de *Ned. Vereeniging tot bevordering der koepokinënting.*

Het voorkomen van tongblaar onder de leden van eenige gezinnen te Groningen leidde tot een onderzoek van de koeijen, van wier melk al de lijders gebruik hadden gemaakt. Het resultaat was negatief.

Het toenemen der syphilis te Groningen leidde tot een onderhoud van den inspecteur met den commissaris van politie aldaar, waarvan de resultaten door hem werden medegedeeld

aan de Commissie uit de Gezondheidsvereeniging, die belast is met het nader onderzoek van die zaak en het doen van de voorstellen ter verbetering van het te Groningen bestaande reglement op dit stuk, die noodig zullen blijken.

Door geneeskundigen werden inlichtingen gevraagd en door den inspecteur aan hen verstrekt, omtrent de animale vaccinatie.

Den Burgemeester van Harlingen, die inlichtingen vroeg omtrent het houden der kermis aldaar met het oog op het dreigen der pokken, werd geantwoord, dat tot dusver geen grond bestond, om uit gemelden hoofde de kermis niet te houden, maar streng toezicht op inkomende vreemdelingen tijdens de kermis noodig geacht moest worden.

De opposition van eenige ingezetenen, die in de onmiddellijke nabijheid van de gemeentelijke mestplaats te Leeuwarden wonen, tegen het voortbestaan der inrichting op de tegenwoordige plaats, gaf aanleiding, dat de inspecteur, op verzoek van het gemeentebestuur aldaar, zijn oordeel heeft uitgesproken, dat de bezwaren niet steekhoudend zijn.

Omtrent de oprigting van begraafplaatsen en het overbrengen van lijken van daar werden adviezen aan den inspecteur gevraagd en door hem gegeven.

Aan alle gemeentebesturen in Friesland en Groningen is door den inspecteur verzocht, hem bij voorkomende gelegenheid mededeeling te doen van het opgraven van lijken na 10 jaren en langer verblijf in de aarde. Reeds eenige van die opgravingen heeft hij bijgewoond.

Overeenkomstig den wensch van dezen Raad zijn alle gemeentebesturen in Friesland en Groningen uitgenoodigd, zooveel mogelijk te voorzien in inrigtingen tot het verplegen van lijders aan besmettelijke ziekten en in het bijzonder ten behoeve van lijders, die zelven de kosten daarvoor kunnen betalen.

De ziekenhuis-kwestie te Delfzijl en te Groningen verkeert nog steeds in statu quo.

De inspecteur heeft de aandacht der gemeentebesturen in dit ressort gevestigd op de wenschelijkheid van het vaststellen eener verordening, voor het geval in hunne gemeenten paarden geslagt worden voor menschenvoedsel bestemd.

Voorts werd anijszaad en drinkwater vanwege het staatstoezigt onderzocht.

De uitoefening der artsenijbereidkunst gaf aanleiding tot eenige bemoeijingen van het geneeskundig staatstoezigt.

In *Friesland* werden in de eerste zes maanden van dit jaar aangegeven 137 gevallen van bij de wet erkende besmettelijke ziekten, en wel 39 van roodvonk, 14 van mazelen, 51 van

typhus en 33 van diphtheritis; resp. overleden daaraan 7, 1, 20 en 5 personen, terwijl aan dysenterie 9, aan croup 43, aan kinkhoest 65 en aan febr. puerperales 12 bezweken.

Het bekend worden van een geval van varioloides onder Follinga in Lemsterland gaf aanleiding tot eenige bemoeijing van het geneeskundig staatstoezigt. Het onderzoek leverde een negatief resultaat op.

Vaccinatie en revaccinatie hadden in Friesland, zoowel van arm op arm, als met animale koepokstof op ruime schaal plaats.

Te Leeuwarden en in Schoterland werden vuile slooten gedempt. In sommige plaatsen en gemeenten werden wijzigingen gebragt in de verzameling en verwijdering van vuil en faecaliën.

B. en W. van Leeuwarden verleenden vergunning tot het oprigten van bewaarplaatsen van beenderen, lompen en oud ijzer.

Het gesticht tot geneeskundige verpleging van krankzinnigen te Franeker werd door den adjunct-inspecteur bezocht. Op 1 Januari jl. bedroeg de sterkte 87 m. en 102 vr.

De Vereeniging tot bevordering der volksgezondheid te Leeuwarden hield zich bezig met het onderzoek van woonkelders, den toestand van het drinkwater, het gehalte van melk, en deed waarschuwing tegen het gebruik van steranijs. Zij gaf uit het geïllustreerde rapport over het onderzoek van vergiftig steranijs door het departement Leeuwarden der Maatschappij tot bevordering der Pharmacie opgemaakt.

Tegen een zoogenaamden duivelbanner te Zwaag-Westeinde en tegen een slager, te Leeuwarden, die het bloed van geslagte dieren langs een goot op den openbaren weg verwijderde, werden proces-verbaal opgemaakt.

De voorzitter vraagt, of er leden, op- of naar aanleiding van het medegedeelde, aanmerkingen hebben of inlichtingen wenschen te ontvangen?

De heer Swaagman spreekt zijne bevreemding uit, dat het overzigt door den adjunct-inspecteur omtrent Friesland geleverd, genoegzaam geen handeling van het geneeskundig staatstoezigt behelst. De wet (art. 22, alin. 6, van de wet van 1 Junij 1865, *Stbl.* n°. 58) spreekt van de handelingen „van het geneeskundig staatstoezigt;" maar het medegedeelde loopt schier geheel over handelingen van andere autoriteiten en personen en over bevindingen van derden, zonder dat van regtstreeksche medewerking van het geneeskundig staatstoezicht in deze sprake is. Hij heeft dezelfde opmerkingen omtrent de overzigten van de laatste jaren over 't geheel.

De voorzitter beaamt de opmerking volkomen. Hij schrijft het feit toe aan een van beide oorzaken: òf dat in Friesland

in de laatste jaren de tusschenkomst van het geneeskundig staatstoezigt niet vaak noodig is, òf althans niet dikwijls ingeroepen wordt.

De heer Meursinge voert aan, dat het overzigt behelst zoowel bevindingen in het algemeen als handelingen van het geneeskundig staatstoezigt en dat hij even goed de eersten als de laatsten behoort te vermelden. Overigens erkent hij, dat in de laatste jaren weinig of niet zijn advies in zake de volksgezondheid door gemeentelijke en provinciale besturen is ingeroepen. De oorzaak daarvan dunkt hem daarin gelegen te zijn, dat de besturen op de vroeger gegeven adviezen afgaan of die thans gebruiken tot toetsing van voorkomende gevallen, ofschoon zulks in strijd met den geest en de letter van art. 14 der wet van 1 Junij 1860, *Stbl.* n°. 58 is.

De voorzitter geeft de vergadering in overweging, haar leedwezen uit te spreken, dat in Friesland blijkbaar te weinig in overleg wordt getreden door de verschillende besturen met het geneeskundig staatstoezigt.

De heer Meijer stelt voor, dat vanwege den Raad eene missive gezonden worde aan de gedeputeerde staten en de gemeentebesturen in Friesland, om hen op het nu behandelde feit opmerkzaam te maken. Dit voorstel wordt aangenomen.

V. Rapporten en mededeelingen.

1. Bedenkingen tegen de epidemiewet.

De voorzitter brengt in behandeling het gedrukte, kritisch rapport der commissie uit den Raad, belast met het onderzoek naar de werking der wet van 4 December 1872, *Stbl.* n°. 134. Alvorens daartoe over te gaan, brengt hij hulde aan de commissie over de wijze, waarop zij zich van hare taak heeft gekweten en bedankt haar voor haren met veel zorg verrigten arbeid.

Hij merkt op, dat omtrent 14 punten min of meer bepaalde wenschen uitgesproken of conclusiën voorgesteld zijn. Omtrent deze stelt hij voor, dat de vergadering meer bepaald van gedachten wissele.

Met betrekking tot art. 1 der bedoelde wet is de commissie van oordeel, dat al de daarin genoemde ziekten gehandhaafd moeten blijven. Ten opzigte van de mazelen stelt zij voor, dat de geneeskundige Raad voor Friesland en Groningen zich wende tot de hooge Regering, met de verklaring, dat hij het wenschelijk acht, dat ten opzigte van de mazelen mildere bepalingen in het leven worden geroepen, dan zijn opgenomen in de wet van 4 December 1872.

Men voert daartegen aan, dat het uit het practisch oogpunt onmogelijk is tegen mazelen mildere bepalingen te maken. Aan de geneeskundigen de bevoegdheid te laten, om bij goedaardige epidemieën geene aangifte te doen en dus geen kenmerk te doen

plaatsen, zou de deur openstellen zijn voor allerlei willekeur, voor wetsontduiking en voor geheele magteloosheid van het staatstoezigt. In deze wet kunnen geene mildere bepalingen gemaakt worden.

De heer Huizinga stelt voor, de conclusie niet aan te nemen, maar voorloopig de mogelijkheid te erkennen, dat het bezwaar zal kunnen worden opgeheven. Hiermede vereenigt zich de vergadering.

De bevoegdheid aan het gemeentebestuur bij artt. 3 en 4 geschonken, om maatregelen van voorzorg te nemen, dient naar het oordeel der commissie, tot een verpligting gesteld te worden. De vergadering vereenigt zich met deze conclusie.

Het onteigenen en ontsmetten, bij art. 5 voorgeschreven, laat naar het oordeel der commissie te veel aan persoonlijke opvatting over. Zij zou daarom dit voorschrift wat meer imperatief gesteld willen zien. Sommige leden der vergadering wenschen het facultatieve behouden te hebben, andere meenen dat het niet goed is, aan den geneeskundige de magt te laten, om de onteigening voor te stellen.

De voorzitter vraagt, of een betere middenweg is aan te wijzen? De beslissing aan den geneeskundigen ambtenaar over te laten, ware zeker het beste; maar deze wordt niet altijd tijdig in kennis gesteld met het geval. Ten einde geen nieuwe moeijelijkheden te scheppen, acht hij het beter, dat de Raad, overeenkomstig het voorstel van den heer Huizinga, de conclusie in dien zin wijzige, dat de bevoegdheid in art. 5 aan den burgemeester geschonken, behouden blijft.

Bij art. 7 merkt de commissie op, dat in de meeste plattelands-gemeenten in dit ressort geen inrigtingen bestaan tot behoorlijke afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten en dat bij gewone epidemieën van typhus of roodvonk er niet aan gedacht wordt, een zoodanige gelegenheid in te rigten. De Gedeputeerde Staten schijnen het oprigten van ziekenhuizen in die gemeente niet noodig te achten. De commissie stelt derhalve voor, dat vanwege den geneeskundigen Raad de Gedeputeerde Staten nogmaals op dit artikel opmerkzaam worden gemaakt.

De heer Huizinga stelt voor, de conclusie aldus te wijzigen, dat de wenschelijkheid worde uitgesproken het voorschrift te doen luiden: in elke *gemeente* moet, volgens bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur vast te stellen regelen, een gelegenheid zijn tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten. Dit voorstel wordt aangenomen.

Ten opzigte van de rigtige handhaving van art. 8, met be-

trekking tot het gevaar van verspreiding eener epidemie door de verplaatsing van personen of het gebruik van besmette goederen, oppert de commissie velerlei practische bezwaren. Daarom is de commissie van oordeel, dat een betere handhaving van dit artikel én nu en dan vervolging bij moedwillige overbrenging of nalatige aangiften, goed effect zou doen. De vergadering vereenigt zich met dit oordeel.

De commissie oppert bedenkingen tegen de rigtige toepassing van art. 9, ten opzigte van het vervoer van lijders in openbare vervoermiddelen. Zij zou wenschen dat tegen de overtreding van dit artikel meer repressieve maatregelen werden genomen. De vergadering stemt hiermede in.

De bepalingen van art. 10, met betrekking tot het toezigt op schepen, waarin lijders met besmettelijke ziekten zich bevinden, acht de commissie belemmerend voor de scheepvaart. Niet te verwonderen is het daarom, dat ze niet zelden wordt ontdoken en dat daardoor de verspreiding eener besmettelijke ziekte wordt bevorderd. De commissie is van oordeel, dat, wil de staat deze strenge bepalingen goed gehandhaafd hebben, hij de schade die de schippers in het algemeen belang moeten lijden, ook betale. Ook vindt de commissie het voorschrift te bezwarend dat het schip soms weken lang zonder gemeenschap met den vasten wal moet blijven, iets dat evenzeer tot ontduiking der wet aanleiding geeft.

Het voorschrift van art. 12, dat bij elke begraafplaats een lijkenhuis binnen een jaar na de invoering der wet aanwezig moet zijn, is lang niet overal uitgevoerd. En waar dit al geschied is, daar is zoodanige inrigting soms al zeer ondoelmatig geplaatst. Administrateurs van bijzondere begraafplaatsen zijn daarin nog vaak te kort geschoten.

Een lid merkt op, dat in geheel Kollumerland nog geen inrigting van zoodanigen aard in den geest van de wet is.

Art. 14 geeft aanleiding tot tweederlei opmerkingen. De commissie vraagt, wat hier door „huizen" moet verstaan worden? Geldt het een huis door 4 of 5 gezinnen bewoond en van een gemeenschappelijken ingang voorzien, en wordt de maatregel van het uit de schoolhouden der kinderen op al die gezinnen toegepast, dan begaat men een onbillijkheid. Doch in dien geest wordt het artikel niet altijd toegepast.

Ook het voorschrift der ontsmetting wordt niet altijd en zeker niet altijd goed nageleefd. Als de geneesheer er niet voor zorgt, wordt dit zelfs bij typhus en diphtheritis verzuimd. In het gezin van den mingegoede levert de ontsmetting niet zelden groote moeijelijkheid op.

De vergadering is van oordeel, dat het beter zou zijn, voor huis *woning* te lezen en het kenmerk niet alleen op den gemeenschappelijken ingang, maar ook op de deur van de besmette woning te plaatsen. De bewoners van het overige gedeelte van het huis zouden dan van de beperkende maatregelen uitgesloten blijven.

Het verbod aan hoofden of bestuurders van scholen gegeven, om personen uit besmette huizen of vaartuigen tot die inrigtingen toe te laten, zoolang het verbod om kinderen uit besmette huizen naar school te zenden, voortduurt, levert, naar het oordeel der commissie, bezwaar op voor den onderwijzer, omdat hij niet altijd in kennis wordt gesteld met het feit, dat in een gezin een besmettelijke ziekte heerscht en de wet geen middel daartoe aan de hand geeft.

De vergadering is van oordeel, dat in dat bezwaar te gemoet kan worden gekomen, indien de burgemeester dadelijk kennis geeft aan den onderwijzer van het uitbreken der ziekte in een gezin en ook van de opheffing der maatregelen tegen besmetting.

De voorschriften, betrekkelijk de officiële gelegenheden tot vaccinatie, in art. 18 neergelegd, leveren in zoover bezwaar op, dat ten platten lande niet altijd voldoende voorraad van goede koepokstof aanwezig is. De gelegenheid om die kosteloos te erlangen, is voor alsnog te beperkt. In plaats van 4 maal in het jaar, zou de commissie minstens 2 maal de gelegenheid tot vaccinatie ten platten lande willen voorgeschreven zien, terwijl ook het verdere bepaalde bij dit artikel moest komen te vervallen. De vergadering wenscht echter de redactie van het artikel onveranderd te laten.

Dat het hoofd des gezins, waarin een besmettelijke ziekte heerscht, volgens art. 19, aangifte van het geval of de gevallen moet doen, geeft, volgens de commissie, vaak aanleiding tot wetsontduiking. De zorg hiervoor wordt meestal aan den geneesheer overgelaten. Maar ook hiermede is de moeijelijkheid niet opgeheven; men houdt hem buiten het geval of men brengt hem in groote verzoeking van medepligtigheid aan wetsontduiking. Betere oplossing weet de commissie echter niet te geven en ook de vergadering acht, na ampele discussiën, het beter het artikel onveranderd te laten.

De voorzitter stelt alsnu voor, de conclusiën van het rapport, zooals die zijn vastgesteld, te laten herdrukken en daarvan een exemplaar te zenden aan de gedeputeerde staten, de gemeentebesturen en de geneesheeren in dit ressort.

2. Oprigting Bij monde van het corresponderend lid, den districts-veearts

voor Groningen en Drenthe, den heer Stempel, brengt de commissie tot onderzoek naar een eenvoudige en goedkoope wijze van exploiteren van parcs vaccinogènes rapport uit. van parcs vaccinogènes.

De hoofdstrekking van dit rapport is, om aan te bevelen de inenting van fokkalveren, in de stallen van de veehouders zelven en ze onder toezigt van veeartsen te stellen gedurende den tijd van de uitbotting der puisten. De dieren worden dan naar de vaccinatie-lokalen vervoerd, om de stof uit de vaccinepuisten te gebruiken. De kosten van onderhoud en de moeite van het toezigt worden daardoor veel verminderd en door de keuze van déze dieren is men meer gewaarborgd steeds goede stof voorhanden te hebben.

De vergadering beslist het rapport afzonderlijk te doen drukken en daarvan exemplaren te zenden aan de leden en de plaatsvervangende leden en aan eenige autoriteiten en belangstellenden.

De voorzitter bedankt de commissie voor haar volbragten arbeid en deelt mede, wat te Groningen omtrent de vaccinatie in afwachting van het nu behandelde rapport reeds is geschied. Hij herinnert daarbij, dat de inrigting door geldelijke bijdragen van Rijk en gemeente wordt gesteund.

De voorzitter berigt, dat van de oprigting van het gezondheidsoord te Assen voorloopig nog niets zal kunnen komen, omdat er geen voldoende geldelijke deelneming voor gevonden is. 3. Gezondheidsoord te Assen.

De voorzitter deelt, namens de commissie betreffende de vraag, of longtering besmettelijk is, mede, dat zij wegens ziekte van twee harer leden niet in staat is, heden verslag uit te brengen, weshalve zij verzoekt diligent verklaard te worden. Dat verzoek wordt ingewilligd. 4. Rapport longtering.

De heer van de Wal erlangt het woord tot het uitbrengen van een verslag aangaande de beste manier, om meer eenheid in het onderzoek der apotheken door de commissiën te brengen. Hij beveelt aan, om de door prof. Stoeder ontworpen grondslagen (Zie *Verz. v. stukken* 1879, n°. 29, blz. 197) over te nemen. Bij de visitatie aanteekeningen te maken volgens een bepaald schema, genomen uit de norm (Zie *Verz. v. Stukken* 1867, n°. 27), dat aan al de eischen voldoet. Het model-schema bevat de volgende punten: naam, hulppersoneel, lijst, vergiftkast, lijst B, balansen, gewigten, ontbrekende geneesmiddelen, etiquetten, bewaring, orde, kwaliteit en kwantiteit.) De commissiën zullen voorzien worden van geschikte staten, waarvan, zoo noodig, een copie aan den betrokken persoon worde afgegeven. De vergadering vereenigt zich met het voorstel.

6. Artt. 8 en 9 der epidemiewet.

De heer Meder is van meening, dat alin. 2 van art. 8 der epidemiewet eenigzins in strijd is met art. 9. Terwijl de eerste zinsnede van art. 8, betreffende het vervoer van lijders aan besmettelijke ziekten, grootendeels door art. 9 wordt geannuleerd, blijft de hier bedoelde 2de zinsnede een bepaald verbod zonder exceptie. Blijkbaar heeft de wetgever met deze tweede zinsnede iets anders bedoeld, dan met de eerste. De lijder mag zich niet *auctoritate sua* naar eene andere plaats of naar zijne woning begeven, maar mag wel volgens plaatselijke verordening of met permissie van den burgemeester worden vervoerd. Bij toepassing van de tweede zinsnede moet ten volle gebleken zijn, *dat hij werkelijk lijdende is* aan eene besmetttelijke ziekte. Spreker voert twee gevallen aan, waarin dit personeel verbod aanleiding kan geven tot moeijelijkheden bij het begin of bij het einde der ziekte en hij stelt daarbij de vraag, of de overtreder van dat verbod strafbaar is; een vraag, waarop het antwoord moeijelijk te geven is. De bedoeling van den wetgever is, naar sprekers gevoelen, zeker geweest, dat het verbod praeventief zal werken. Evenwel kan, zelfs met inachtneming van alle formaliteiten, het verbod niet altijd worden gehandhaafd, zoodat het alleen repressief kan werken; en dit geval is tamelijk overbodig.

De voorzitter erkent het moeijelijke van een goede handhaving en weet voorshands toch geen beter middel aan te geven. De kwestie is echter belangrijk genoeg, om nader overwogen te worden. Hij stelt mitsdien voor, dit punt commissoriaal te maken. De vergadering daarmede instemmende draagt de voorzitter dit punt ter nadere overweging op aan de heeren Meder, de Waard en Ali Cohen.

7. Onderzoek van cosmetica en derg.

De heer Meder zegt, dat het aan geen twijfel onderhevig is, of sommige van het onnoemelijk aantal cosmetica en wat daartoe kan gerekend worden, die in den handel voorkomen, bevatten schadelijke bestanddeelen, die nadeelig kunnen werken. Is dit zoo, dan ligt het, volgens zijne meening, geheel op den weg van het geneeskundig staatstoezigt, deze zaak te doen onderzoeken. Kan de apotheker of geneeskundige aangeklaagd worden bij een zelfs geringe overtreding in den vorm, dan ligt het voor de hand, dat de leek niet ongestraft vergiftige mengsels mag verkoopen, zonder behoorlijke contrôle.

Van verschillende kanten wordt aangevoerd, dat het onderzoek van de meeste in den handel gebragte cosmetica reeds heeft plaats gehad en dat zulk een taak gevoegelijk aan gezondheids-commissiën kan opgedragen worden, te gelijk met

het onderzoek van andere middelen. Bovendien zijn de meeste stoffen, waaruit de middelen bestaan, opgegeven op lijst C, en mogen dus niet in geringere hoeveelheid, dan daarin opgegeven is, worden verkocht.

De voorzitter merkt op, dat, hoe waar dat alles moge zijn, van het tegengaan van den verkoop van de door den heer Meder bedoelde zaken tot dusver zeer weinig is gebleken, weshalve hij voorstelt het onderzoek der kwestie *in haar geheel* aan een commissie op te dragen. Dit wordt goedgekeurd en stelt hij voor als commissie daartoe te benoemen de heeren van Ankum, Kappers en Meder. Aangenomen.

8. Casus dr. Carl Meijer.

Naar aanleiding van de vraag: „welke nuttige medico-politische leeringen kunnen of behooren het gevolg te zijn van de treurige zelfvergiftiging van dr. Carl Meijer te Winschoten met „aconitinum nitricum", opent de heer Tresling de besprekingen, door er op te wijzen, hoeveel verschil er bestaat in het gehalte van de in den handel gebragte aconitum praeparaten, die een geheel verschillende werking hebben, zoodat een verwisseling van het eene met het andere, met denzelfden naam bestempeld, de eerste oorzaak is geweest van het treurig uiteinde van dr. Carl Meijer.

Hij vraagt, hoe de medicus moet handelen, die het middel wenscht voor te schrijven, om zoo mogelijk gevaar van verwisseling van het een of ander fabrikaat te voorkomen, wat kan de staat ten deze doen? Zijn antwoord is tweeledig: 1° zorge de geneesheer het praeparaat van denzelfden fabrikant te krijgen, die gehouden is het steeds uit dezelfde plantensoort van hetzelfde plantendeel, op dezelfde plaats gegroeid, in den zelfden tijd verzameld en volgens dezelfde methode te bereiden; 2°. de staat bestempele als officieel granules van een bepaald gehalte en bereidingswijze van denzelfden fabrikant.

De heer Bennema vindt tegen dit laatste punt bezwaar, omdat dan ieder pharmaceut verpligt zou zijn, het gehalte van zijn praeparaat aan een officieel onderzoek te doen onderwerpen. Beter zou hij achten, indien de regering een bepaald voorschrift voor het gehalte zou geven.

De voorzitter vestigt de aandacht op het besluit, door den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht dezer dagen genomen, waarbij uitgesproken wordt de wenschelijkheid van de vervaardiging eener officiële vergelijkende tabel van de zamenstelling van heroïsche geneesmiddelen in de pharmacopoeën der verschillende landen voorkomende, en zou meenen, dat deze Raad in denzelfden geest zou kunnen besluiten.

De heer Plugge kan zich met het voorstel van den heer Tresling in beginsel vereenigen, voor zooveel betreft het streven naar eenheid in zamenstelling van sterk werkende geneesmiddelen, doch speciaal voor aconitine betwijfelt hij, of de aangewezen middelen bruikbaar en doeltreffend kunnen zijn. Het aconitine en de aconitine-zouten van den handel zijn geen chemisch zuivere praeparaten, maar stoffen, die onder gelijken naam, verschillende chemische eigenschappen, en vooral quantitatief zeer verschillende werking vertoonen. Alleen dan kan men een in werking en eigenschappen onveranderlijk praeparaat verwachten, als de gebezigde bereidingswijze tot een chemisch-zuiver aconitine voert. Feitelijk is dit echter niet het geval. Spreker constateert, dat de Fransche nitras aconitini van Petit minstens 170 maal vergiftiger werkt, dan hetzelfde praeparaat van Friedländer te Berlijn; het genoemde Fransche praeparaat werkt 8 maal vergiftiger dan dat van E. Merck te Darmstadt. Uit het aangevoerde blijkt, dat het Duitsche nitr. aconitini van Merck ruim 20 maal vergiftiger werkt, dan dat van Friedländer, een verschil grooter dan tusschen het Duitsche van Merck en het Fransche van Petit. Behalve deze quantitatieve uitkomst uit het onderzoek door spreker in vereeniging met prof. Huizinga verkregen, leverde ook de quantitatieve werking een belangrijk verschil op. Terwijl het Fransche aconitine zich deed kennen als een uiterst hevig hartvergift, werkt het Friedländer acconitine als een betrekkelijk zwak hartvergift. Zoolang de aconitine-kwestie zich in dit stadium bevindt, acht spreker het ongeraden, om door vermelding in pharmacopoeën, opgave van maximaal-dosis, in 't algemeen door het geven van wettelijke voorschriften of bepalingen, het gebruik dier stoffen eenigszins te sanctioneren of te bevorderen. Hij wenscht dus, dat door den geneeskundigen Raad dienaangaande geen stappen gedaan worden; hij wil liever het al of niet gebruik van aconitine aan de verantwoordelijkheid en prudentie der medici overgelaten zien.

Door de heeren van Ankum, Kappers, Huizinga en Bennema worden nog eenige beschouwingen geleverd over de methode van onderzoek en de middelen, die van wege het geneeskundig staatstoezigt zouden kunnen worden aangewend, om meer gelijkmatigheid in het voorschrift te brengen en verdere onheilen zooveel mogelijk te voorkomen.

Andere sprekers zijn weder van gevoelen, dat dit noch op den weg van de regering, noch op dien van het geneeskundig staatstoezigt ligt.

Ten slotte wordt besloten den wensch uit te spreken, dat de geneesheeren zich vooreerst mogen onthouden van het voorschrijven van alle praeparaten, wier zamenstelling nog niet genoegzaam bekend is.

9. Vergiftig steranijs.

De voorzitter vestigt nogmaals de aandacht op de ziektegevallen, die ten gevolge van het gebruik van melk, waarin vergiftig steranijs was gekookt, te Leeuwarden hebben plaats gehad en de maatregelen, die van regeringswege zijn genomen, om den invoer daarvan zooveel mogelijk te beletten. Hij beveelt deze zaak verder aan de aandacht der leden aan, vooral omdat de differentiele diagnostiek van onschadelijke en schadelijke steranijsvruchten nog niet geacht kan worden in het reine te zijn.

10. Volksgezondheid te Leeuwarden.

De voorzitter vestigt de aandacht op een zinsnede van het jongste verslag der *Vereeniging t. b. v. Volksgezondheid te Leeuwarden*, waarin, naar aanleiding van zekere benoemingen door de Vereeniging gedaan (waartoe zij alleszins het regt had) de uitdrukking wordt gebezigd, „dat de vereeniging een zelfstandig bestaan leidt." Hij herinnert aan de bepalingen van het reglement te dien aanzien, waaruit blijkt, dat zij met dezen Raad in het naauwste en innigste verband staat.

11. Rekening en verantwoording.

Bij monde van den heer Bennema brengt de commissie tot het nazien van de rekening van den Raad over het afgeloopen jaar verslag uit en verklaart, dat de rekening met de bescheiden in orde zijn bevonden. Hij stelt voor, de rekening goed te keuren en den voorzitter, onder dankbetuiging, te dechargeren. Dit voorstel wordt bij acclamatie aangenomen.

De voorzitter vraagt, nu de agenda ten einde is gebragt, of de leden ook nog voorstellen hebben te doen.

De heer Huizinga komt nogmaals op de procesverbaal-kwestie terug en vraagt of hij alsnog een zoodanig stuk moet opmaken?

De voorzitter acht dit overbodig en stelt voor, c. q., de heeren officieren van Justitie uit te noodigen den inspecteur altijd met den afloop eener op de rol gebragte zaak bekend te maken. De vergadering keurt dat goed.

Hierna wordt de vergadering gesloten.

Aldus voorloopig vastgesteld.

L. Ali Cohen, *Voorzitter.*
S. Sr. Coronel, *Secretaris.*

N°. 46. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Noord-Brabant en Limburg van* 28 *Juni* 1880.

Alle leden zijn tegenwoordig, behalve dr. Bijnen, dr. van Roosmalen en mr. van den Acker

Als plaatsvervangende leden zijn opgetreden dr. van Mierlo, mr. Wijnans en O. Z. Woltersom.

Door dr. Wintgens, benoemd plaatsvervangend lid van den Raad, wordt in handen van den voorzitter de eed, gevorderd bij art. 4 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 58), afgelegd.

Op de vraag van den voorzitter, of een der leden aanmerking heeft op de notulen der vorige vergadering, geeft dr. Godefroi te kennen, dat in de *Verzameling van stukken* 1879 op bladz. 352 het verhandelde, betreffende het voornemen om lijken in de kerken te 's Hertogenbosch te brengen, niet juist is teruggegeven. Hij meent dat door den Raad in beginsel was aangenomen, dat men dien maatregel uit een hygienisch oogpunt ten hoogste afkeurt. Hij stelt voor dat in de notulen van deze vergadering dat gevoelen alsnog worde uitgedrukt, waartoe besloten wordt.

Mededeelingen naar aanleiding der notulen. Brengen van lijken in de kerken.

De voorzitter deelt mede:

1°. de correspondentie, gevoerd met den bisschop van 's Hertogenbosch over het brengen van lijken in de kerken, alvorens ze ter aarde besteld worden.

Daaruit blijkt, dat de maatregel van wege de R.-C. overheid facultatief is gesteld en dat is bepaald, dat bij overlijden aan besmettelijke ziekten of om andere redenen van dien aard, de lijken niet in de kerken mogen gebragt worden;

Verloskundige hulp bij levenloos aangegevenen.

2°. dat door den commissaris des Konings in Noord-Brabant gevolg is gegeven aan het verzoek van den geneeskundigen Raad om de gemeentebesturen op te dragen op de maandelijksche sterftelijst de noodige aanteekeningen, betreffende de verleende verloskundige hulp bij levenloos aangegevenen, te laten doen;

Vergunning om geneesmiddelen te leveren.

3°. dat door gedeputeerde Staten van Noord-Brabant, overeenkomstig het advies van den geneeskundigen Raad, afwijzend is beschikt op het verzoek van het gemeentebestuur van Gemert om door dr. Kuiper geneesmiddelen te doen leveren.

De gedrukte den leden toegezondene mededeelingen bevatten hoofdzakelijk het volgende:

Handelingen van het geneesk. Staats-

Een bezoek te Princenhage gaf den inspecteur aanleiding om bij burgemeester en wethouders aan te dringen op verbetering van slooten langs den rijksweg tusschen Breda en Princenhage.

toezicht.
A. Afvoer van vuil enz.
Prinsenhage.

Voor het grootste gedeelte zijn het modderpoelen, waarin bij gemis aan afvoer of verversching, het water stagneert, een walgelijke lucht verspreidt, hinderlijk is voor de voorbijgangers en nadeelig voor de gezondheid der bewoners van de nabij gelegen huizen.

Ernstig werd aangedrongen om middelen tot verbetering aan te wenden.

Hooge Zwaluwe.

Langs den lagen Zwaluwschen achterweg, te beginnen bij het gehucht Goete tot aan de Flier, ongeveer een half uur afstand, loopt de kil, waaruit voor menschen en dieren drinkwater wordt gebruikt. Tallooze mestvaalten, waaronder van zeer groote afmeting, worden op dien weg verzameld, waardoor deze somtijds wordt versperd, en waarvan de gier in de kil uitloopt, die daardoor in hooge mate wordt verontreinigd. Bij gemis aan wel- en regenwater zijn de bewoners dier streek gehouden het water uit de kil te drinken. Ofschoon men door spuijing aan dit bezwaar tracht tegemoet te komen, is verbod om op den openbaren weg langs de kil mestverzamelingen te hebben, in het belang der volksgezondheid wenschelijk.

De inspecteur vestigde daarop de aandacht van het gemeentebestuur en drong op maatregelen aan om aan dien toestand een einde te maken.

Oss.

Een bezoek te Oss gaf aanleiding om mondeling bij den burgemeester en later schriftelijk bij het gemeentebestuur aan te dringen op verbetering van een stinksloot, gelegen langs een aantal woningen, ter uitgestrektheid van meer dan een half uur, waarin het afgewerkte water van eenige boterfabrieken uitloopt, dat door slechte afwatering gedeeltelijk stagneert en eene ondragelijke lucht in de omgeving verspreidt.

Over het algemeen laat de afvoer van vuil water in en voor een gedeelte rondom de gemeente, veel te wenschen over. Twee urinoirs loozen op de straat uit, en van verschillende huizen loopt het vuile water in de open goten door de gemeente.

De varkensmarkt, die niet bestraat is, gelijkt op een modderpoel.

Woudrichem.

Bij het gemeentebestuur van Woudrichem is op verbetering aangedrongen van den hoogst onzindelijken toestand van de straatgoten, waarin alle soort van vloeibare stoffen worden geworpen en op verwijdering van twee groote mestvaalten in de kom der gemeente, die bij gemis aan privaten in de woningen van minvermogenden naar willekeur als privaat worden gebruikt.

Het gemeentebestuur werd in overweging gegeven het plaatsen van privaten alsmede strenge toepassing der bestaande verordeningen verzocht.

B. Begraafplaatsen.
a. Aanleg van nieuwe of vergrooting van begraafplaatsen te Helmond.

Bij den aanleg eener nieuwe bijzondere begraafplaats te Helmond, die door eene lage heg en door eene gracht was omgeven, verzocht het R. C. kerkbestuur ontheffing van art. 18 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 66), daar op andere wijze behoorlijk in de afsluiting was voorzien.

Het bleek bij plaatselijk onderzoek dat het terrein in zijn geheel is omgeven door eene gracht, die aan drie zijden schier droog staat en wegens de geringe diepte, vermoedelijk droog zal blijven. Alleen het achterste gedeelte, waar de gracht breeder en dieper is, houdt water. Het achterste gedeelte van het terrein is voor den tijd van 3 jaren als bouwland verhuurd en kan aanvankelijk niet als begraafplaats worden gebezigd. Het achterste gedeelte, thans voor begraafplaats bestemd, is van het verhuurde land slechts door eene lage heg gescheiden en op dezelfde wijze als langs den binnenkant der gracht, rondom het geheele terrein aangeplant. De inspecteur meende aan het oordeel van gedeputeerde Staten te moeten overlaten in hoeverre dat een terrein, voor het grootste gedeelte tot begraafplaats ingericht, voor het kleinste gedurende den tijd van 3 jaren aan zijne bestemming onttrokken, als begraafplaats kan worden gehouden, of de afsluiting van het verhuurd land door eene lage heg en het geheel door eene drooge gracht van 4 M., kan worden beschouwd, als zijnde op andere wijze behoorlijk in de afsluiting voorzien.

Woudrichem.

'De kerkenraad en het kerkbestuur der Nederlandsche Hervormde gemeente te Woudrichem verzochten eene bewaarschool te bouwen op een stuk grond, zijnde eene gedempte sloot, welke gediend heeft ter scheiding van de oude begraafplaats. Het bleek dat de bedoelde sloot reeds voor vele jaren aan de begraafplaats ter vergrooting was toegevoegd, vóór dat de begraafplaats wettelijk werd gesloten, zoodat bij de sluiting het terrein een geheel vormde.

Op het voorstel, om krachtens art. 25 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* no. 65) afwijzend te beschikken, is door gedeputeerde Staten nog geene beslissing genomen.

Hooge Zwaluwe.

Op een verzoek van kerkvoogden der Hervormde gemeente te Hooge Zwaluwe om de bijna sedert 9 jaren geslotene begraafplaats te egaliseren en daarop eenige rozenperken te doen aanaanleggen, werd gunstig geadviseerd.

Door gedeputeerde Staten is het verzoek van de hand gewezen, als strijdig met art. 25 der wet van 1 April 1869 (*Stbl.* n°. 65).

C. Gebouwen
a. Woningen te Oss.

Te Oss bevinden zich op en bij de varkensmarkt verscheidene woningen, bestemd voor minvermogenden, die slecht verlicht,

vochtig en uit een klein vertrek bestaan, dat onvoldoende lucht toelaat en laag van verdieping is. Langs eenige loopen aan weerszijden open goten, die vuil water van achterburen doorlaten en in de omgeving verpestende lucht verspreiden. Bij gemis aan bestrating en afvoer, stagneert het water en verandert een gedeelte der straat in een modderpoel.

Met aandrang werd het gemeentebestuur op de noodzakelijkheid gewezen om deze woningen schadelijk voor de gezondheid te verklaren door het toepassen of daarstellen eener verordening op het bouwen en onbewoonbaar verklaren van woningen.

b. Scholen. Deurne.

In de openbare school te Deurne, sedert weinige jaren nieuw gebouwd, valt het licht rechts en links in. De lokalen zijn voldoende groot, goed verwarmd en geventileerd. De plaatsing der privaten is slecht en deze zijn aan het oog van den onderwijzer onttrokken.

Niettegenstaande deze van ventilatie-kokers zijn voorzien, was de lucht zeer onaangenaam.

Tengevolge van niet voldoende ventilatie in eene bijzondere school te Helmond, was de lucht in het lokaal onaangenaam. De privaten zijn slecht geplaatst. In een der lokalen was het invallend licht rechts. Door verplaatsing van den werkmuur kan in dat gebrek worden voorzien. Op verbetering van een en ander werd aangedrongen.

Helmond.

Bij de openbare school te Princenhage is een nieuw lokaal gebouwd, waarvan het plafond sterk gebombeerd is, hetwelk met betrekking tot de acoustiek geene aanbeveling verdient. Het licht valt van achteren in en de privaten zijn ongunstig geplaatst, evenzoo een urinoir, dat wat reinheid betreft, te wenschen overliet. Door verandering van den werkmuur kan links invallend licht worden verkregen.

Bij het gemeentebestuur werd op voorziening dezer gebreken aangedrongen.

Oirschot.

In eene bijzondere school voor jongens te Oirschot valt het licht rechts in; verwarming heeft plaats door potkachels en de banken zijn ondoelmatig ingericht.

Aan den Directeur werd in overweging gegeven de werkmuur te veranderen, de kachel volgens het stelsel van Peclet interichten en banken van goed model te plaatsen. Aan een en ander zal gevolg worden gegeven.

Best.

Ofschoon de schoolruimte der openbare school te Best, thans in twee lokalen verdeeld, voldoende kan worden geacht, werd het voorstel gedaan de ruimte te verdeelen in 3 lokalen en de banken om te zetten. Het licht valt dan voor het grootste gedeelte links in en de plaatsing der leerlingen wordt beter verdeeld.

De aandacht werd gevestigd op het glinsteren der borden en op de ventilatie-kanalen, die verstopt waren.

In de bijzondere school voor meisjes is de ventilatie onvoldoende en in een der lokalen valt het licht rechts in. Het aanbrengen van ventilatie-kokers en het veranderen van den werkmuur, waardoor in beide gebreken zou worden voorzien, werd toegezegd.

Hooge Zwaluwe.

Nadat in 1878 (Z. versl. 1878 bl. 263) de openbare school voor lager onderwijs te Hooge Zaluwe als schadelijk voor de gezondheid was afgekeurd, is met behulp van rijkssubsidie een nieuw lokaal gebouwd.

Dit gebouw, waaraan wat verwarming, ventilatie, ruimte, plaatsing van kleedingstukken en privaten betreft, veel zorg is besteed, laat met betrekking tot het invallend licht, dat grootendeels van achteren invalt, te wenschen over.

Eene vrij ruime speelplaats is begrint.

Lage Zwaluwe.

De openbare school te Lage Zwaluwe is voor de schoolgaande kinderen te klein, bovendien valt het licht slecht in, en de privaten verspreiden dikwijls verpestende lucht in het gebouw.

Eene te bouwen school tusschen Hooge & Lage Zwaluwe zal in het eerste en grootste gebrek voorzien, terwijl aan het laatst genoemde gemakkelijk kan worden te gemoet gekomen.

C. Ziekenhuizen en inrichtingen voor besmettelijke ziekten.
Bergenopzoom.

Een plan voor den bouw van een nieuw gasthuis te Bergenopzoom werd door Regenten van het Algemeen Burger Gasthuis aan het oordeel van den inspecteur onderworpen.

Het nieuwe gebouw op groote schaal aangelegd, belooft aan alle eischen, die in billijkheid daaraan kunnen worden gesteld, te voldoen.

Oss.

Voor den bouw eener inrichting tot verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten te Oss bestaat een voor de gemeente, geschikt plan, dat ongeveer ± f 4000.— zou kosten.

De raad van meening zijnde, dat een gebouw van f 1000.— voldoende is, keurde het plan niet goed. De inspecteur beval het bestaande plan dringend aan.

D. Voedsel en dranken.
Breda.

Door den keurmeester van het vleesch te Breda werd eene partij (ongeveer 250 k.) bij een vleeschhouwer aangetroffen, dat, volgens zijn oordeel, schadelijk voor de gezondheid was.

Eene commissie van deskundigen door den Burgemeester benoemd constateerde de schadelijkheid.

Het vleesch werd in beslag genomen en op het mestplein buiten de voormalige waterpoort in den grond geborgen.

E. Geneeskundige armenverzorging.
Zevenbergen.

Gedeputeerde Staten zonden aan den inspecteur met verzoek om advies eene instructie voor vroedvrouwen, vastgesteld door den gemeenteraad te Zevenbergen. Op eenige bezwaarlijke bepa-

lingen werd de aandacht van gedeputeerde Staten gevestigd. Nadat de instructie aan het gemeentebestuur was teruggezonden, deelde deze niet het gevoelen van den Inspecteur, doch gaf te kennen dat bereids van de 9 sollicitanten er eene was aangesteld.

Made.

Eenigen tijd na het vertrek van den geneeskundige van Made naar Raamsdonk, werd aan het gemeentebestuur, vooral omdat de verloskunde op groote schaal door onbevoegden werd uitgeoefend, aangedrongen om een geneeskundige op eene behoorlijke jaarwedde te beroepen. Aan het verzoek werd onmiddelijk gevolg gegeven, waarna zich spoedig een genees- heel- en verloskundige vestigde.

Zwaluwe.

Bij het gemeentebestuur van Zwaluwe werd aangedrongen op de benoeming van een geneeskundige te Hooge Zwaluwe, aangezien wegens de uitgestrektheid der gemeente, één geneesheer niet de noodige hulp aan alle zieken kon verleenen, veel minder nog, bij gemis eener vroedvrouw, de barenden kon bijstaan.

Bergeijk.

Met het gemeentebestuur van Bergeijk werd briefwisseling gevoerd omtrent het voorzien in genees- heel- en verloskundige hulp. Bij de reeds ondervondene moeijelijkheid om in het bezit te geraken van een Med. Doctor of Arts, werd in overleg getreden omtrent het verkrijgen van voldoende verloskundige hulp; tot dusverre echter zonder gevolg.

F. Adviezen over verschillende onderwerpen.

Someren.

Na het vertrek van den geneesheer te Someren, werd bij het gemeentebestuur op het benoemen van een geneeskundige tot het verrichten van de doodschouw aangedrongen.

Tegen de onmogelijkheid der benoeming door het gemeentebestuur voorgewend, werd het inperatief voorschrift der wet gesteld en andermaal verzocht aan de voorschriften der wet te voldoen. Aan het verzoek werd gevolg gegeven.

Door den Minister van Binnenlandsche Zaken werd den inspecteur opgedragen de oogen der leerlingen van de hoogere burgerschool te Breda en van de school van den heer Schugen te Oirschot te onderzoeken, ten einde nategaan of onder hen meer dan gewoonlijk granuleuse oogontsteking voorkomt en van den uitslag een rapport te doen toekomen.

Aan het verzoek is voldaan.

De gemeentebesturen van Gennep, Ottersum en Bergen verzochten den Koning om aan den geneesheer Giesberts te Goch (Pruissen) vergunning te verleenen in genoemde gemeenten de geneeskunde uit te oefenen. Door den Minister van Binnenlandsche Zaken dienaangaande gehoord, gaf de inspecteur in een gemotiveerd rapport in overweging afwijzend op het verzoek te beschikken. Van den uitslag werd niets vernomen.

Nog werd correspondentie gevoerd met den Voorzitter der Provinciale geneeskundige commissie van Antwerpen over het voorkomen van pokken in zijn ressort en met den Bisschop van 's-Bosch betrekkelijk het brengen van lijken in de kerken vóór de ter aarde bestelling.

Limburg. Afvoer van vuil enz.

Bezocht werden in 1880, naar aanleiding van het aldaar voorkomen van besmettelijke ziekten, Venlo, Roermond, Echt, Elsloo, Klimmen, Berg, Hulsberg, Meerssen, Valkenburg, Bemelen, Houthem, Schaesberg, Horst, Kerkrade, Venray, Schin op Geul, Borgharen, Urmond, Beek, Neer, Margraten, Ulestraten, St. Pieter, Oud-Vroenhoven en Herten; terwijl om andere redenen, de openbare gezondheid betreffende, nog werden bezocht: Kessel, Beegden, Gennep, Gronsveld, Itteren, Noorbeek, Helden, Mesch, Haelen en Nunhem.

Te Maastricht werd op verzoek van den adjunct-inspecteur van gemeentewege een onderzoek ingesteld naar de latrine eener woning in de Nieuwstraat, welke oorzaak was dat de bodem en lucht van verscheidene huizen verontreinigd werden en het drinkwater door in ontbinding verkeerende organische zelfstandigheden in verscheidene putten werd besmet. Bij dat onderzoek bleek dat een gedeelte der kelder van een der huizen door een eenvoudige klinkermuur was afgeschoten en tot latrine gebezigd werd, zoodat de omringende kelders en terreinen met door de muren dringende faecaliën werden besmet en het drinkwater bedorven.

De pseudo latrine werd ontledigd en gereinigd, de ruimte met zand aangevuld en gesloten en het tonnenstelsel in toepassing gebracht.

Te Echt werd aangedrongen op demping van een gedeelte der beek, waarin het zakwater van het kerkhof en eenige riolen zich ontlasten en welke beek door een gedeelte van het dorp loopt. Vooral werd er op gewezen hoe noodzakelijk het is dat die sloot, rondom het kerkhof in het midden der gemeente onder de vensters der school gelegen, wordt gedempt, die des zomers vooral een ondragelijke lucht verspreidt, met welke lucht de school moet worden geventileerd.

Het voorstel tot demping zal door den burgemeester in den Raad worden gebracht.

Te Elsloo, Beegden, Ulestraten, Noorbeek en tal van andere gemeenten werd gestadig en herhaalde malen op de wegruiming van mestvaalten, op het dempen van poelen in de kom der gemeente aangedrongen, de aanleg van mest-depositoirs buiten de kom der gemeente werd aangeraden, zoodanig ingericht dat ze voor verontreiniging van bodem en lucht vrijwaren en tevens

waarborgen aanbieden dat de beste meststoffen voor den landbouw behouden blijven, wat thans niet het geval is. Vrij algemeen echter verkoos men voortdurend reuk en gezichtsorganen te blijven vergasten op de massa's rottend vuil, rondom de huizen opgehoopt.

Te Elsloo werd aangedrongen op het maken van een riool, opdat het water van het kerkhof en de ier, uit de mestvaalten gelegenheid kregen weg te vloeien uit de kom der gemeente; hieraan werd echter evenmin gevolg gegeven als aan het verzoek tot wegruiming van mestvaalten.

Te Heerlen werd oprichting van eene publieke latrine gevraagd op een punt, waar blijkens de uitgebreide verontreiniging van den bodem, bijzonder voorliefde bestaat tot deposeeren van faecaliën. Daar dit punt gelegen is in eene nauwe straat in de kom der gemeente, werd het minder wenschelijk geacht dat de toestand blijft bestaan. De burgemeester van Heerlen beloofde het voorstel in goedgunstige overweging te nemen.

Het gemeentebestuur van Venlo werd verzocht eene breede sloot aan de zuid-Singel te doen dempen, aangezien vele der talrijke bewoners dezer Singel de voor hunne huizen (meest arbeiderswoningen) gelegen 2 meter diepe grep of sloot, aangelegd tot afvoer van het water, opwellende uit de voormalige gracht daar ter plaatse, als mestvaalt bezigen en afval van keuken, latrine-inhoud en ander vuil om strijd hierin werpen, terwijl deze grep blijkbaar ook door vele daar voorbijgaande menschen en dieren als latrine wordt gebezigd, zoodat door deze eenige honderde meters lange mestvaalt de lucht in en voor deze woningen zeer wordt verontreinigd.

Ten einde voor de noodige afvoer van het welwater te zorgen werd voorgesteld op den bodem der 2 meter diepe en van boven omstreeks 2 à 3 meter breede gracht eenig gebakken aarden pijpen of takkenbosschen ter drainage te leggen.

Door de voorgestelde demping en drainage zal niet slechts de openbare gezondheid gebaat zijn, maar ook de sierlijkheid der Singel, daar de onoogelijke slecht onderhouden brugjes over de bedoelde sloot alsdan zullen kunnen verdwijnen en het aangewonnen terrein tot tuintjes voor de huizen kan worden gebezigd.

Eene commissie uit den gemeenteraad van Venlo, daartoe door burgemeester en wethouders aangewezen, overweegt op welke wijze aan het voorstel gevolg gegeven zal kunnen worden.

Gebouwen. Schoollokalen.

Tal van schoollokalen werden wederom bezocht en daarbij geconstateert dat bij den bouw van vele scholen te weinig rekening wordt gehouden met de eischen der hygiène. Sommige scholen toch waren in de onmiddellijke nabijheid van kerkhoven,

anderen op laaggelegen en vochtigen bodem opgericht, terwijl in vele de ventilatiemiddelen onvoldoende bleken te zijn en in zeer vele, zelfs nieuwe scholen, het licht van ongunstige zijde is aangebracht. Naar aanleiding van dien, werd herhaalde malen bij de burgemeesters aangedrongen op naleving van art. 14 der wet van 1 Juni 1865 en werd aan gedeputeerde Staten verzocht inzage te mogen ontvangen der plannen van scholen, op te bouwen onder het genot van subsidiën, door gedep. Staten te verleenen.

Noch van wege de gemeentebesturen, noch van wege Provinciale Staten werd echter tot heden een plan ter inzage ontvangen, zoodat de adjunct-inspecteur ter toepassing der schoolhygiéne genoodzaakt was, zoodra hem uit de couranten de bouw van nieuwe scholen bleek, in loco zijne bemerkingen mede te gaan deelen aan het gemeentebestuur, tijdens den bouw der school, waarvan alsdan somtijds nog de détails werden gewijzigd. Daar de openbare school te Echt tegen het kerkhof ligt, daarvan slechts door eene sloot gescheiden en de luchtverversching in deze school moet plaats hebben door de lucht boven deze sloot, terwijl ook in andere opzichten de school te wenschen overlaat, werd het gemeentebestuur in overweging gegeven op een gunstiger gelegen punt eene nieuwe school te bouwen.

De school te Kessel bleek, wat ventilatie en verwarming betreft, te wenschen over te laten, zoodat de aanleg van ommantelde calorifères, welke de versche lucht verwarmd in de school doen binnenstroomen, terwijl ze gelijktijdig de bedorven lucht afvoeren, werd aangeraden; ook werd hier op omzetting der banken in een der lokalen om het licht gunstiger aan te brengen en op de inrichting der corridor tot bergplaats der kleedingstukken van de schoolgaande kinderen aangedrongen.

De school te Elsloo bleek voor het aantal kinderen veel te klein en is bovendien op onvoldoende wijze geventileerd, terwijl de inrichting en reinheid der latrines zeer veel te wenschen overliet, Op vergrooting en reinhouding der school, betere ventilatie des winters door middel van ommantelde kachels werd aangedrongen en de methode, waarop dit zonder veel kosten kon geschieden, aangegeven.

Ook omtrent de scholen te Klimmen en Mulsberg werden eenige wenken in het belang der hygiène gegeven.

De openbare school te Panningen werd bezocht, waarbij vooral werd aangedrongen op verlegging van het portaal dat toegang geeft tot de school en op aanbrengen van een veuster ter plaatse, waar thans dit portaal is, aangezien een der lokalen onvoldoende verlicht is; ook werd hier op den aanleg van versche

lucht toevoerende kanalen met gladde oppervlakte aangedrongen, aan het uiteinde met een rooster gedekt, waarop eene ommantelde calorifère geplaatst zoude kunnen worden, daar de ventilatie onvoldoende bleek te zijn.

Naar aanleiding dat nieuwe scholen te Itteren, Margraten en Houthem zullen worden opgericht, werd met den burgemeester dezer gemeenten omtrent de inrichting der school, omtrent ventilatie, verwarming en schoolameublement overlegd.

Te Venraij werd het pensionaat der Urselinen bezocht, in vele opzichten, even als dat te Vaals, uitmuntende door zijn hygiènische inrichting; alleen werd op krachtiger werkende ventilatiemiddelen in sommige lokalen, op de aanschaffing van ommantelde calorifères met luchttoevoerende kanalen en van een beter model schoolbanken aangedrongen. Nog werd vooral gevraagd de oprichting van een barak of paviljoen ter verpleging van besmettelijke lijders, nabij het pensionaat. Een aan het pensionaat grenzende bijzondere school werd als te klein voor het groot aantal kinderen afgekeurd.

Met de hh. schoolopzieners in het 5e en 7e schooldistrict werden verschillende scholen bezocht, o. a. te Horst, Tegelen, Herten, Linne en Maasbracht. Verschillende in onderling overleg vastgestelde wijzigingen in de inrichting der schoollokalen en schoolameublementen werden voorgesteld.

Ook de school te Sevenum werd bezocht, bij welk bezoek werd geconstateerd dat de lokalen dezer school, hoe rijk ook aangelegd en hoe schoon ze ook uit een architectonisch oogpunt mogen zijn, in vele opzichten te kort schieten aan de eischen der hygiène. Het groot aantal balken in alle richtingen loopende onder de zoldering en het groot aantal doode hoeken bieden al te veel gelegenheid tot vestiging van vuil en van groot en klein ongedierte; reiniging en ontsmetting der school, wanneer onder de kinderen besmettelijke ziekte is voorgekomen, is daardoor zeer moeielijk, het licht valt ongunstig en ten deele in het middelste lokaal in onvoldoende hoeveelheid in, de ventilatieopeningen ter hoogte van ± 1,50 M. boven den vloer aangebracht, zijn ongunstig geplaatst, het spreken in het hooge kerkachtige lokaal is voor den onderwijzer zeer moeilijk als hij niet onder het klankbord staat en de latrines liggen buiten toezicht van den onderwijzer. Verbetering is om verschillende redenen niet gemakkelijk aan te brengen. Naar aanleiding van dien werd aan den burgemeester voorgesteld eene commissie bijeen te roepen, bestaande uit een schoolopziener, een bouwkundige en een raadslid, ten einde in overleg met den adjunct-inspecteur maatregelen ter verbetering dezer school te beramen;

dit voorstel werd in goedgunstige overweging genomen en zal in den Raad ter tafel worden gebracht.

De school te Haelen liet, ofschoon nieuw gebouwd, mede in inrichting veel te wenschen over; het licht valt van de verkeerde zijde in, de school is voor het aantal ter school gaande kinderen te klein; de ligging der latrines voor jongens en meisjes dooreen op de speelplaats, is zeer af te keuren; bovendien laat de reinheid in de school veel te wenschen over.

Dit laatste is mede het geval in de school te Mesch; zeldzaam is bepaald de collectie meubelen in deze laatstgenoemde school aangetroffen; men vindt hier op den steenen vloer allerhande soorten van banken als een soort bidbanken, tuinbanken, oud model schoolbanken en dergelijke grillig dooreen geplaatst, tegenover de spiegelende borden, waarop het licht zoo fel speelt dat het arbeiden in deze school dubbel waardeering verdient. Op vernieuwing van het ameublement, het leggen eener houten vloer, omzetten der banken, dof maken der borden en het plaatsen eener calorifère werd aangedrongen; reeds is door den burgemeester aan gedeputeerde Staten het verzoek gericht eene subsidie voor schoolameublement te mogen ontvangen.

Ook de school te Noorbeek werd bezocht; splitsing der school in twee lokalen en omzetting der banken, zoodat het licht van links kan invallen, aanleg van een houten vloer, aanschaffing van een ommantelde calorifère met ventilatie-kanaal en verwijdering der latrines van de speelplaats werd aangeraden.

Ook omtrent de ophanden zijnde verbouwing der school te Ulestraten werden eenige adviesen op hygiènische gronden aan den burgemeester dezer gemeente toegezonden.

De school te Borgharen bleek, zoowel wat ruimte als wat ventilatie betreft, in vele opzichten te kort te schieten; daar ook de ligging ongunstig is, werd in overweging gegeven tot den bouw van eene nieuwe school op een ander punt over te gaan, aan welk voorstel gevolg gegeven zal worden.

Omzetting der banken en verbetering der ventilatiekokers in de nieuwe school te Limmel, gemeente Meerssen, werd aangevraagd en toegestaan, daar het licht in de school ongunstig invalt en de ventilatiekokers onvoldoende gedekt zijn en daardoor de regen in de school dringt. Verbetering werd aangebracht.

In Urmond, waar de kinderen uit besmette woningen door den adjunct-inspecteur uit de school werden verwijderd, waren de latrines op het punt van intestorten en afschuwelijk vuil, de muren en steenen vloer der school in onreinen toestand, de banken slecht en de school, zoowel als het ameublement, zeer

slecht onderhouden; op verbetering werd met klem aangedrongen, waaraan ten deele gevolg is gegeven.

De school te Beek is ruim klein, 't licht valt verkeerd in.

Aangezien de openbare school te Neer te klein is voor het aantal leerlingen en in de onmiddellijke nabijheid van het kerkhof ligt en 't licht in de school ongunstig invalt, werd in overweging gegeven eene nieuwe school op een gunstiger gelegen punt aan te leggen.

Te Neer werden omtrent de inrichting der bewaarschool en naaischool eenige wenken omtrent schoolhygiène ten beste gegeven; de ruimte in de lokalen dezer school is gering, de speelplaats is vochtig en klein; aan bestuurderessen der school werd in overweging gegeven een ander lokaal voor school in te richten en het oude lokaal tot gelegenheid ter verpleging van besmettelijke lijders aftestaan.

Vele der gegevene wenken werden opgevolgd; herhaalde malen echter werd ook te vergeefs op naleving der wetten van de schoolhygiène aangedrongen.

In een dertigtal scholen werden dit jaar de vaccinatie-staten geinspecteerd, welke in vier scholen bleken niet goed in orde te zijn, op sommige scholen waren kinderen toegelaten, zonder een bewijs, dat ze met goed gevolg gevaccineerd waren. De hoofdonderwijzers werden ernstig aan artikel 30 der wet van den 4 December 1872 herinnerd en de burgemeesters uitgenoodigd den kinderen zonder vaccinatiebewijs den toegang tot de school te verbieden.

Vooral op de scholen in de omstreken van Roermond waren vele kinderen niet in het bezit van behoorlijke vaccinatiebewijzen; daar deze, naar beweren van den hoofdonderwijzer te Linne, aldaar uiterst moeielijk te verkrijgen zijn, had genoemde hoofdonderwijzer de hulp van de vroedvrouw ingeroepen om te constateeren dat de vaccinatie werkelijk had plaats gehad; hem werd medegedeeld dat deze methode van voorzorg tot voorkoming van pokkenepidemiën van nul en geene waarde is; aan de ouders der kinderen werd drie dagen tijd gegeven om de briefjes bij den geneesheer af te gaan halen, waarna toelating van kinderen, zonder vaccinatiebewijs, tot de school werd verboden.

Kazernen.

De kazerne op de Boschstraat werd bezocht. Bij dat bezoek bleek dat de parterre lokalen voor logis ongeschikt zijn, maar daarentegen met weinig kosten voor bad-, wasch- scherm- en eetzalen, bureaux en kantine kunnen worden ingericht, terwijl eveneens met gerige kosten de zalen op de 1e verdieping geschikt gemaakt kunnen worden tot kazerneering der twee com-

pagniën, aldaar voor het uitbreken der roodvonk-epidemie in 1879 gehuisvest.

De benedenlokalen zijn ongeschikt tot woning, omdat zij buitengewoon vochtig zijn, zoodat in verscheidene dezer kamers het water bij stralen langs de muren loopt en deze met muurzouten en organische vegetatiën zijn bedekt.

Hoogst waarschijnlijk moet de groote absorbeerende kracht en het vermogen tot vastlegging van vocht in deze muren aan hunne slechte constructie, gemis van behoorlijk trasraam en slechte bouwmaterialen worden toegeschreven, zoodat van bestrijking dezer muren met litholid waterglas of olieverw geene verbetering is te verwachten.

Nog eene andere fout dezer kazerne is dat in het centrum der kazerne in een der kamers van de benedenverdieping de latrines en urinoirs zijn aangebracht, met onder dit lokaal gelegen beerput, wat tot verontreiniging van lucht en bodem aanleiding geeft. De lokalen op de eerste verdieping zouden kunnen worden behouden tot huisvesting der troepen, mits ze niet overvuld worden en de bestaande roosters boven in en de ventilatieopeningen onder in de zalen des zomers met overleg worden gebezigd en de openingen aan de buitenzijde met metaalgaas worden voorzien, en de binnenkleppen of schuiven der onderste openingeu worden doorboord, zoodat steeds eenige ventilatie is gewaarborgd.

Voor de winter-ventilatie werd aangeraden de tot heden gebruikte potkachels te doen vervangen door calorifères en luchtkokers, aan te brengen onder de vloer der chambrees, zoodat de buitenlucht van uit de ruimte tusschen kachel en mantel de kamers kan binnenstroomen.

Het voorstel werd door den garnizoens-kommandant aan het ministerie van Oorlog toegezonden.

Ziekenhuizen. Op nieuw werd in verschillende gemeenten met klem, maar met weinig succès op de oprichting van gelegenheden tot verpleging van besmettelijke lijders aangedrongen; te vergeefs werd daarbij tijdens het heerschen der epidemiën op de groote besmettelijkheid der ziekten en sterfte door de besmettelijke ziekten veroorzaakt, gewezen. Slechts zeer weinige gemeentebesturen toonden zich genegen aan artikel 7 der wet van den 10 December 1872 uit eigen aandrang gevolg te geven.

Aan gedeputeerde Staten werd, tijdens het epidemisch heerschen van diphtheritis en roodvonk te Echt, eene missive gericht, waarin toepassing van art. 7 der wet van 4 December 1872 ten opzichte van Echt werd gevraagd, op grond van 1°. de talrijke bevolking en uitgebreidheid der gemeente, 2°. dat deze

gemeente achter het station Echt gelegen, het punt is waar de inwoners der achtergelegen dorpen te samen komen, dus een middelpunt van verkeer, 3°. het groot aantal vreemdelingen, als arbeiders op de pannebakkerijen werkzaam, 4°. de groote sterfte in deze gemeente. Ten einde dit laatste punt toe te lichten werden de epidemieën, welke te Echt herhaalde malen woedden, in herinnering gebracht en een uittreksel uit de sterfte-atlas en statistiek in Nederland over de jaren 1860—1874 overgelegd.

Hoe weinig sommige gemeentebesturen geneigd zijn de bedoeling van art. 7 der wet van 4 December 1872 te willen begrijpen, bleek den adjunct-inspecteur herhaalde malen, als hij de oude vervallen huisjes of schuurtjes zag, welke hem werden getoond als gelegenheid tot verpleging van besmettelijke lijders.

De noodzakelijkheid der oprichting van een van het hoofdgebouw verwijderd hospitaaltje, ter opname van besmettelijke lijders bij groote pensionaten, bleek opnieuw tijdens het voorkomen van roodvonk in het bisschoppelijk collegie te Roermond. Ware hier als te Vaals, nabij het pensionaat der urselinen Bloemendaal, eene gelegenheid geweest tot opname der twee besmettelijke lijders door mij bij mijn eerste bezoek aan het collegie aangetroffen, misschien hadden dan even ongestoord de lessen vervolgd kunnen worden als te Bloemendaal is geschied, waar de jeugdige patienten naar het afzonderlijk gelegen hospitaaltje werden overgebracht, zoodra de ziekte zich bij hen openbaarde, terwijl voor behoorlijke ontsmetting werd zorg gedragen, waardoor uitbreiding werd voorkomen. Op dezen grond werd de oprichting van dergelijk hospitaaltje of barak nabij het bisschoppelijk collegie aangeraden, welk voorstel in goedgunstige overweging werd genomen.

Te Venraij werd tijdens ons bezoek de eerste steen gelegd voor een klein ziekenhuis naar het Corridorstelsel ingericht, ook werd aldaar een tweetal huisjes bezocht, bestemd om tot gelegenheid ter verpleging van besmettelijke lijders ingericht te worden. Als de aangegevene wijzigingen worden aangebracht, kunnen zij geacht worden aan het voorgestelde doel te beantwoorden.

De burgemeester van Itteren deelde mij zijn voornemen mede de oude school tot epidemisch ziekenhuis in te richten; ofschoon de ligging minder gunstig is, kan ook dit lokaal, mits gewijzigd, als zoodanig dienst doen.

Oprichting van eene uiterst eenvoudige, maar doelmatige ziekeninrichting in elke gemeente, onder het genot van rijks- en provinciale subsidiën, naar een bepaald model op te richten,

verdient ernstig overweging, daar blijkt dat zeer vele gemeentebesturen ongeneigd zijn zich anders daarvoor opofferingen te getroosten, de groote voordeelen miskennende welke dergelijke inrichtingen aanbieden, vooral tijdens het heerschen van epidemieën. Toepassing van de wet van 4 December 1872 zal, wat afzondering en ontsmetting betreft, altijd uiterst moeilijk, zoo niet in sommige gevallen onmogelijk blijken, als niet meer als tot heden is geschied, epidemische hospitalen worden opgericht, zoodanig ingericht, dat het bestaand vooroordeel, vaak te recht bestaande, men denke hier aan Beegden, tot opname in ziekeninrichtingen overwonnen worde.

Krankzinnigengesticht.

Het krankzinnigengesticht te Maastricht werd door den off. van Justitie en adj.-inspecteur geregeld geinspecteerd; op doelmatiger en krachtiger ventilatie in de touwpluiserij werd aangedrongen.

Begraafplaatsen.

De gemeentebesturen te Echt, Hulsberg en Elsloo werden opmerkzaam gemaakt op de ongunstige ligging der kerkhoven in de kom der gemeenten; op verlegging naar buiten werd aangedrongen, aangezien daartegen te Elsloo onoverkomelijke bezwaren schijnen te bestaan, werd op betere afwatering, ten einde het zakwater gelegenheid te geven naar den Maaskant af te vloeien en op herstel der omheining, aangedrongen.

Van gedeputeerde Staten werd bericht ontvangen dat aan het voorstel van het geneesk. Staatstoezicht tot verplaatsing van de Roomsch-Catholijke begraafplaats te Meerssen gevolg zal worden gegeven en het gemeentebestuur reeds in onderhandeling is omtrent den aankoop van een gunstig gelegen terrein.

Aan gedeputeerds Staten werd sluiting van de Roomsch-Catholijke begraafplaats te Gronsfeld voorgesteld, daar deze in verwaarloosden toestand verkeerende begraafplaats in het midden der gemeente, nabij de school en verscheidene waterputten gelegen, als schadelijk voor de openbare gezondheid moet worden beschouwd. Daar de ingezetenen de sluiting niet wenschen en gedeputeerde Staten de begraafplaats niet schadelijk achten, werd geene sluiting bevolen,

Daar het terrein te Venlo voor de begraafplaats bijzonder geschikt geoordeeld, niet aan de Israëlitische gemeente afgestaan kon worden, werd door ged. Staten in overleg met den adj.-inspecteur toestemming verleend tot oprichting eener Israëlitische begraafplaats op het door de gemeente Venlo daartoe oorspronkelijk aangewezen terrein.

Omtrent een door het gemeentebestuur te Roermond ontworpen plan ter uitbreiding van het kerkhof te Roermond werd gunstig geadviseerd, waarna de verlangde toestemming ter uitbreiding door ged. Staten werd verleend.

Nog werd door den officier van Justitie het oordeel van den adjunct-inspecteur ingeroepen, of door de uitgraving en het vervoer van aarde uit het pad op de begraafplaats te Gronsfeld gevaar voor de openbare gezondheid was ontstaan, waarop ontkennend werd geantwoord, daar sinds tientallen van jaren de uitgegravene aarde niet tot begraving van lijken was gebezigd, terwijl de aarde bovendien naar terreinen buiten de kom der gemeente gelegen werd vervoerd.

Bij den burgemeester van Kessel werd nogmaals op herstel van den ingestorten muur van het kerkhof aangedrongen.

De aandacht van gedeputeerde Staten werd gevestigd op het kerkhof te Beegden, waarvan het voor de kerk gelegen gedeelte op 6 à 8 meter afstand is gelegen van eenige woonhuizen; dientengevolge werd voorgesteld het kerkbestuur in overweging te geven het voor de kerk gelegen gedeelte tot tuin in te richten en het kerkhof naar achter uit te breiden, waar het geheel vrij ligt en van waar het zakwater naar de Maas afloopt.

Te Echt werd door tusschenkomst van den commissaris des Konings op de Roomsch-Catholijke begraafplaats een lijkenhuis opgericht, echter na zeer veel moeite en op een zeer ongunstig punt nabij den hoofdingang der kerk en in de onmiddellijke nabijheid van eenige woonhuizen; te vergeefs werd tegen de plaatsing op dat punt geprotesteerd.

In verschillende andere gemeenten werd op verzoek van den adjunct-inspecteur door de koninklijke maréchaussee een onderzoek ingesteld omtrent de aanwezigheid van lijkenhuizen. Zeer vele ontbraken; hierin zal verandering worden gebracht.

Verscheidene lijkenhuizen in gebrekkigen toestand verkeerende werden hersteld, anderen werden van dakvensters voorzien.

Voedsel en drank.

Te Klimmen werd gewezen op den onvoldoenden toestand, waarin de put verkeerde, waaruit alle inwoners der gemeente hun drinkwater putten, welk water, ofschoon van zeer goede hoedanigheid, bedorven wordt door het vuil dat van de omringende terreinen naar den put afloopt en door den slechten toestand, waarin de rand van den put verkeert, daarin dringt.

Met het gemeentebestuur van Noorbeek werd naar aanleiding van eene ingekomene klacht van ingezetenen van het gehucht Schilberg over gebrek aan drinkwater in overleg getreden omtrent het aanleggen van een put te Schilberg. De burgemeester van Noorbeek verklaarde dat dit gemeentebestuur geneigd was aan ingezetenen van Schilberg eene subsidie te verleenen voor den aanleg van den verlangden put, mits ook de belanghebbende een gedeelte der kosten van aanleg dragen, waarvan aan adressanten

werd kennis gegeven, met verzoek eene begrooting der kosten op te maken.

Daar de inwoners van Schilberg ruim 20 minuten van den put te Slenaken en ¼ uur van den put te Noorbeek verwijderd zijn en geen ander water ter hunner beschikking staat dan uit een vuile poel, is het zeer wenschelijk dat de put des noods onder provinciale subsidie tot stand komt.

Geneeskundige armenverzorging.

Het maakte de aandacht van den geneeskundigen adjunct Inspecteur gaande dat een groot antal zieken in sommige gemeenten overlijden zonder geneeskundige hulp; daaromtrent in eenige gemeenten een onderzoek ingesteld zijnde, bleek het dat in verschillende gemeenten geen geneeskundige met de geneeskundige armenpraktijk was belast, waarop de betrokken gemeentebesturen werden uitgenoodigd een geneeskundige daarvoor aan te stellen, waaraan door sommige gemeentebesturen wèl, door anderen nog niet is voldaan.

In een enkel geval moest de invloed van den Comm. des Konings ingeroepen worden om het bestuur eener gemeente, waar geen kostelooze bijstand aan behoeftige zieken werd verleend, te doen besluiten een geneesheer voor het waarnemen der geneeskundige armenverzorging aan te stellen, aangezien gevallen van besmettelijke ziekten voorkwamen, die bij gebrek aan geneeskundige hulp niet werden geconstateerd, waardoor de wet van 4 Dec. 1872 alweder buiten toepassing bleef.

Ook op het aanstellen van vroedvrouwen werd in verschillende gemeenten aangedrongen, daar thans herhaalde malen door onbevoegden, bij gebrek aan deskundigen, verloskundige hulp moet worden verleend.

Na de hevige brand te Itteren, waarbij 15 huizen in de asch werden gelegd, werd den Burgemeester dezer gemeente onze hulp aangeboden om de dakloozen tijdelijk een doelmatig onderkomen te helpen bezorgen. Hulpvaardige buren en vrienden echter hadden reeds de zwervelingen opgenomen.

Overtreding van wetten en verordeningen.

De naleving der geneeskundige wetten en in het bizonder van de wet van 4 December 1872 laat in Limburg zeer veel te wenschen over.

Onwil, onverschilligheid en onkunde verzetten zich vaak tegen de toepassing der maatregelen ter beteugeling der besmettelijke ziekten voorgeschreven, de gevolgen der toewijding en ernstige plichtsbetrachting der geneeskundigen waren daardoor veel minder vruchtbaar als ze hadden kunnen zijn, daar menige epidemie, naar alle waarschijnlijkheid, voorkomen had kunnen worden als de hygienische wenken door velen hunner gegeven beter waren nageleefd.

Zeldzaam waren gelukkig de gevallen, waarin geneeskundigen de uitvoering der door de wet voorgeschrevene hygienische maatregelen ten schade van het algemeen tegenwerken, meesttijds ging de tegenwerking uit van personen uit de direkte omgeving van de zieken en lag daaraan ongeloof aan het gevaar van besmetting, geringschatting der ziekte, maar vooral in de steden, kleingeestig eigenbelang ten grondslag.

Tengevolge van niet toepassing of naleven der genoemde wet werden zoowel te Maastricht als te Echt en Herten verscheidene processen-verbaal opgemaakt, terwijl talrijke enqueten door den adjunct Inspecteur of door den Officier van Justitie, op verzoek van den adjunct Inspecteur, werden ingesteld of wel door den kapitein commandant van de Marechausee werden gelast.

Door de Marechaussee werden o. a. omtrent de toepassing van art. 8, 9, 12, 14, 15 en 29 enquêten ingesteld te Margraten, Elsloo, Hulsberg, Schaesberg, Bemelen, Schin op Geul en St. Pieter.

De nooit te vergeefs ingeroepen bijstand der Marechaussee tot controleeren van de naleving der bedoelde wet bracht er veel toe bij dat althans de belangrijkste artikelen der wet werden toegepast en maatregelen van afzondering en ontsmetting ter beteugeling der ziekte genomen werden, maar uit den uitslag der ingestelde vervolgingen en enquêten bleek maar al te vaak dat de wet van 4 December 1872 zeer vele leemten bevat, waardoor hare toepassing niet voldoende is verzekerd, wanneer de burgemeesters, handhavers dezer wetten, niet geneigd zijn voor naleving dezer wetten in de gemeenten aan hunne zorgen toevertrouwd, te waken.

Omtrent het onbevoegd uitoefenen der practijk en het niet aangeven van besmettelijke ziekte werd proces verbaal opgemaakt tegen D. Schraven van Goch, zoomede wegens kwakzalverij tegen den landbouwer Wagemans te Born, terwijl de aandacht van den Brigade Commandant van de Marechaussee te Heerlen op het onbevoegd uitoefenen der praktijk door een Duitsch homeopaat te Heerlen gevestigd werd en tegen verscheidene vrouwen, die ofschoon daartoe onbevoegd, verloskundige hulp hadden verleend, proces verbaal werd opgemaakt, maar daar in zeer vele gemeenten groot gebrek bestaat aan verloskundige hulp en de bijstand meestijds slechts in hoogen nood werd ingeroepen, eigenden zich de meeste gevallen niet tot vervolging.

Met verschillende buitenlandsche geneeskundigen en tandartsen uit Luik en Hasselt werd gecorrespondeerd omtrent den omvang

der examina, gevorderd om tot de praktijk in Nederland toegelaten te worden, terwijl eindelijk na het gevoelen van een der H. H. rechtsgeleerde leden van den Raad daarover ingewonnen te hebben, aan een rechtsgeleerde te Maastricht werd kennis gegeven dat het geneeskundig Staatstoezicht vermeent geen recht te hebben op sluiting eener apotheek aan te dringen, toebehoorende aan een niet tot uitoefening der artsenijbereidkunde bevoegd persoon, in welke apotheek een apotheker in staat van faillissement als verantwoordelijk hoofd werkzaam is.

Aangezien ook de wijze, waarop de doodschouw wordt verricht veel te wenschen overlaat, werden naar verschillende zijden inlichtingen ingewonnen omtrent de uitvoering der wetten dienaangaande en de bewijzen van overlijden nagezien; daarbij bleek dat de bedoelde wetten herhaalde malen onnauwkeurig nageleefd werden, waarmede de Commissaris des Konings in kennis werd gesteld, waarop de burgemeesters door Zijn Hoog Edel Gestrenge met klem aan artikel 4 der wet van 10 April 1869 (Staatsblad n°. 65) herinnerd werden, terwijl den ambtenaren van den burgerlijken stand artikel 42 in herinnering werd gebracht.

Aangezien te Venlo vergiftiging van huisdieren had plaats gehad en dit werd toegeschreven aan de werking van z. g. kraanoogen, bestemd tot vergiftiging van vogels, welke daarna ten verkoop werden aangeboden, werden de Officiers van Justitie te Venlo en Maastricht uitgenoodigd eene enquête in te doen stellen, ten einde na te gaan of de bij artikel 13 der wet van den 1 Juni 1865 (Staatsblad n°. 62) voorgeschrevene bepalingen wel werden nageleefd. Dit bleek niet het geval te zijn en tegen een apotheker te Maastricht werd dien tengevolge proces verbaal opgemaakt. Om bijzondere redenen echter werd op ons verzoek de vervolging niet voortgezet, maar de apotheker aan bedoeld wetsartikel herinnerd of beter gezegd het bestaan van dit artikel ter zijner kennis gebracht.

Missive Minister v. B. Z. Steranijszaad.

Wordt voorlezing gedaan van een schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken, waarbij, naar aanleiding van gevallen van vergiftiging, die zich te Leeuwarden na het gebruik van Steranijszaad hebben voorgedaan, de Voorzitter van den geneeskundigen Raad wordt verzocht aan de visiterende Commissiën een naauwkeurig onderzoek van Steranijs, zoowel bij groothandelaars als bij apothekers en drogisten op te dragen.

De heer Roersch zegt dat door de Vereeniging ter bevordering der volksgezondheid te Leeuwarden een verslag betreffende het onderzoek van verdacht Steranijs is uitgegeven, dat hij zeer ter kennisneming aanbeveelt.

Op voorstel van den Voorzitter wordt besloten het noodig getal exemplaren van dat verslag te ontbieden, ter uitreiking aan de pharmaceutische leden van den Raad.

Pokken.

De Voorzitter geeft te kennen dat, sedert de mededeelingen zijn gedrukt, nog 12 gevallen van pokken te Roosendaal zijn voorgekomen.

Koepokinenting.

De heer Landman deelt mede dat hem een geneesheer bekend is, die in plaats van met vaccine in te enten, slechts eenige prikjes op den arm doet en alsdan een bewijs van verrigte vaccinatie afgeeft. De voorzitter laakt in hooge mate die handelwijze, doch meent geen wettig middel te bezitten om dergelijke afkeurenswaardige praktijken tegen te gaan.

De Godefroi bespreekt de koepokinenting en doet uitkomen dat er op dit gebied nog veel in het duister ligt. Hij behandelt de wijze van vaccineren, den tijd van het nemen der stof en acht het wenschelijk dat, indien de pokken-epidemie uitbreiding mogt erlangen, de geneesheeren behoorlijk aanteekenen of de aangetasten gevaccineerd of gerevaccineerd zijn en wanneer dit geschiedde, alsmede of de kunstbewerking plaats had met humane of animale stof. Langs dien weg zal men naderen tot de kennis welke vaccine het meest beschuttend vermogen tegen de gevreesde ziekte bezit.

Dr. van de Loo zegt bij revaccinatie nimmer gebruik te maken van glaasjes of buisjes, doch steeds van arm op arm of van kalf op arm in te enten, hetgeen hij zeer aanbeveelt.

Overbrengen van smetstof.

Dr. Roosenburg vestigt de aandacht op het wasschen van goederen van personen, die aan besmettelijke ziekten leden. Hij meent dat de smetstof daardoor dikwerf wordt overgebracht. Veelal zijn zij, die de goederen ter reiniging ontvangen, onbekend dat ze van besmettelijke zieken afkomstig zijn. Deze bespreking geeft de heeren Ruijsch en Godefroi aanleiding om over het nut der desinfectieovens, die vooral in Frankrijk en Engeland in gebruik zijn, uit te wijden. Het is voornamelijk, met het oog dat in den laatsten tijd de temperatuur als het eenige ware desinfectiemiddel wordt beschouwd, dat dr. Godefroi het wenschelijk acht dat de desinfectieovens algemeen worden ingevoerd.

Varioloïden.

De heer Ruijsch deelt mede, dat sedert de mededeelingen zijn uitgegeven, er nog eenige gevallen van varioloïden te Maastricht zijn voorgekomen. Hij meent dat de pokken aldaar hoogst waarschijnlijk veroorzaakt zijn door besmetting door lompen, aangezien ze het eerst bij vrouwen, die zich met het sorteeren van lompen bezig hielden, zijn waargenomen. Tevens zegt spreker het te betreuren dat, bij het heerschen van epidemische ziek-

ten op grensplaatsen, er niet meer zamenwerking met de Belgische autoriteiten bestaat. Veel zou dan nog ter beteugeling der ziekte kunnen gedaan worden, dat thans moet achterwege blijven.

Tijdens het heerschen der pokken te Lanaeken, zegt hij, werd aldaar weinig tot beteugeling der ziekte gedaan.

Scholen. Dr. Roosenburg vraagt of de gebreken, die door den adjunct-inspecteur omtrent de schoollokalen in Limburg zijn medegedeeld, betrekking hebben op oude of nieuwe scholen, waarop door den heer Ruijsch wordt geantwoord, dat er zoowel onder de oude als de nieuwe scholen in Limburg zijn, die op hygiènisch gebied veel te wenschen overlaten.

Sterfte beneden het eerste levensjaar. Dr. Roosenburg bespreekt de groote sterfte van kinderen beneden het eerste levensjaar, en meent deze hoofdzakelijk aan de gebrekkige voeding te moeten toeschrijven.

Hij zegt dat onder de verschillende voedingsmiddelen de koemelk het meest wordt gebruikt, die veelal verdund en van slechte kwaliteit wordt toegediend. Hij zag daarvan menigmaal de nadeelige gevolgen. In den laatsten tijd heeft hij bij herhaling de koemelk laten onderzoeken. De reactie was dikwerf zuur en de zamenstelling zeer verschillend. Van groot belang acht hij het bestaan van melkinrichtingen, mits deze onder behoorlijke contrôle zijn geplaatst. Hij drukt den wensch uit, dat eerlang eene melkinrichting in Noord-Brabant's hoofdstad tot stand kome.

De heeren van der Grinten, de Haan en dr. Godefroi stemmen in hoofdzaak met het gevoelen van dr. Roosenburg overeen. Men doet opmerken, dat het onderzoek der melk hoogst moeielijk is; de lactoscoop van Feser te Munchen wordt zeer aanbevolen; raadzaam is het de melk ligt te laten koken, alvorens ze te doen gebruiken. De heer Landman zegt een voorstander te zijn van het gebruik van karnemelk met tarwemeel. De heer Roersch roemt de melkinrichting te Maastricht, en zegt dat de melk, die van buiten de stad wordt aangevoerd, beter is dan die, welke in de stad wordt verkregen; ook heeft hij opgemerkt, dat bij langdurige droogte of vochtige weersgesteldheid de melk minder van kwaliteit is.

Vervalsching van meel. De heer Haan deelt mede, dat door dr. Haffmans en dr. Hennus te Roermond eene hoeveelheid meel van twintig duizend kilo's is onderzocht, waaronder 5 % gips is bevonden. Aangezien die verhouding door de deskundigen als niet schadelijk voor de gezondheid werd beschouwd, is die vervalsching door de rechtbank buiten vervolging gesteld.

Bibliotheek. De voorzitter geeft kennis dat voor de bibliotheek van den

Baad is ontvangen: *Getuigen en Redden*, Open brief aan den eerw. heer Pierson van dr. Godefroi, waarvoor hij den schrijver dank betuigt.

Door de commissie tot het nazien der rekening over 1879, bestaande uit de heeren dr. Roosenburg, Landman en Haan, wordt bij monde van eerstgenoemde verslag uitgebracht en te kennen gegeven, dat de uitgaven door de gekwiteerde rekeningen behoorlijk zijn gedekt, zoodat wordt voorgesteld de rekening goed te keuren, waartoe wordt besloten. Rekening over 1879.

Dr. Roosenburg doet de wenschelijkheid uitkomen om met het visiteren der apotheken niet te wachten tot na de voorjaarsvergadering, en stelt mitsdien voor dat de opdrachten vóór dien tijd aan de commissiën verstrekt worden.

De voorzitter zegt zich met het voorstel van dr. Roosenburg te kunnen vereenigen en daaraan gevolg te zullen geven.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Aldus voorloopig vastgesteld.

Dr. Ingen-Housz.
Dr. van den Bogaert.

N°. 47. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zuid-Holland, den* 15 *Juli* 1880.

Voorzitter dr. L. J. Egeling, inspecteur voor het geneeskundig staatstoezicht voor Zuid-Holland, Secretaris: dr. C. P. Pous Koolkaas.

Tegenwoordig de leden: de adjunct-inspecteur dr. Carsten, dr. Snijders, Kaptein, dr. Boursse Wils, dr. Vaillant, prof. dr. Evers, dr. Ramaer, Robertson, Moet, Jacobson, Vigelius, en de plaatsvervangende leden: Broeksmit, dr. Dupont, dr. Delhez en mr. van Hamel, die door den voorzitter verzocht waren zitting te nemen in plaats van de leden dr. Mess, dr. Schmidt, Thorn Leeson en mr. Patijn, die verhinderd waren. Nog waren tegenwoordig de plaatsvervangende leden: dr. Vroesom de Haan, Huysman, van Scherpenzeel, Legebeke, van der Ven en Boot.

De notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd.

De voorzitter stelt aan de orde de mededeelingen omtrent de handelingen van het geneeskundig staatstoezicht sedert de vorige vergadering, aan de leden in druk toegezonden.

Naar aanleiding van de mededeeling betreffende eene door den inspecteur bijgewoonde vergadering der Vereeniging „Volksgezondheid" te Rotterdam, waarop een rapport over vervalsching van voedingsmiddelen en het ontwerp-strafwet zou worden be-

sproken, vraagt dr. Snijders, of iets kan vermeld worden omtrent de vervalschingen die ontdekt zijn.

De voorzitter antwoordt, dat te Rotterdam, gelijk ook elders, b. v. te Utrecht, te Amsterdam, te Leiden, en ook onlangs te 's Hage, minder vervalschingen blijken voor te komen dan vaak vermoed wordt. Het rapport betrof overigens meer een overzicht van de toestanden en daarop betrekking hebbende wettelijke voorschriften in andere landen, vooral met het oog op het ontwerp-wetboek van strafrecht.

Dr. Vroesom de Haan vraagt of het geval van pokken, dat volgens de mededeelingen te Kralingen zoude voorgekomen zijn, wel werkelijk variola was. De voorzitter zegt dat, ofschoon hij terstond inlichtingen trachtte intewinnen, ook omtrent de mogelijkheid van een verband van dit ziektegeval met gevallen van pokken te Antwerpen of elders, hij geruimen tijd geen antwoord bekwam, en later beweerd werd dat het varioloiden waren geweest. Hij weet niet of men niet met varicellen te doen had.

Mr. van Hamel vraagt hoedanig de loop der pokziekte in andere provinciën tot dusverre is.

Nadat daaromtrent inlichtingen waren gegeven vraagt prof. Evers het woord. Spreker herinnert aan de eerste berichten omtrent het voorkomen van pokken, aan de daardoor verwekte paniek, en den hieruit voortvloeienden ongemotiveerden drang tot vaccinatie en revaccinatie. Wijzende voorts op het nadeel door de onjuiste berichten omtrent het heerschen van een pokkenepidemie veroorzaakt voor sommige gemeenten en vooral voor Scheveningen, vraagt hij of niet de wekelijksche opgaven, omtrent het voorkomen van pokken door den minister van Binnenlandsche Zaken van de geneeskundige inspecteurs verzocht, zouden kunnen openbaar gemaakt worden, tot geruststelling en opdat men in het buitenland wete hoedanig in werkelijkheid de toestand is. De regering van België heeft ook eene bekendmaking van zoodanige strekking gedaan; hij geeft in overweging den minister te verzoeken dat dit ook in ons land geschiede, of wel dat de geneeskundige Raad bekend make dat hier en in den omtrek geene pokken zijn.

De voorzitter zoude ook publiciteit wenschelijk achten en, na ontvangst van het schrijven van den minister, had hij wekelijksche opgaven in de Staats-Courant verwacht; hij merkt echter op dat, zoo publiciteit verlangd wordt, dan ook een mogelijk ongustiger worden van den toestand moet worden bekend gemaakt; men zou dan waarschijnlijk te Scheveningen zich weder over de bekendmaking beklagen.

Wat betreft eene publicatie omtrent het niet voorkomen van

pokken te 's Gravenhage en in den omtrek merkt hij op, dat naar hem werd gezegd ook in het „Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage" de wensch was uitgesproken dat de geneeskundige inspecteur dit zou bekend maken, maar dat hij dit niet deed en niet zal doen, daar hij wel kan meedeelen welke ziekten er volgens bij hem ontvangen kennisgevingen zijn, maar bezwaarlijk kan zeggen welke ziekten er niet zijn. In het bedoelde geval ligt dit zeker niet op zijnen weg. Indien men te Scheveningen of in den Haag wenschelijk acht dat ten bate van Scheveningen worde verkondigd dat daar geene pokken zijn, dan ligt dit op den weg van de belanghebbenden, of zoo men wil, van het Gemeentebestuur; maar niet op dien van het geneeskundig Staatstoezicht.

Dr. Dupont zoude zich kunnen vereenigen met het denkbeeld van publiciteit, maar hij gelooft niet dat het op den weg van den Raad ligt, mede te deelen welke ziekten niet heerschen.

Prof. Evers stemt dit eenigermate toe, maar meent toch dat, zoo iets gepubliceerd wordt, in casu het epidemisch heerschen van pokken te Roozendaal, het ook plicht is het daardoor zonder grond wellicht ontaande nadeel te voorkomen.

Mr. van Hamel meent, dat het gemeentebestuur van den Haag, zoo het dit verlangde, van den geneeskundigen inspecteur eene verklaring omtrent den toestand zou kunnen vragen, en daarmede dan zou kunnen handelen naar het nuttig oordeelt.

De voorzitter merkt op, dat het gemeentebestuur even goed bekend is met de voorkomende ziekten als de inspecteur. En zelfs beter dan deze. Want de geneeskundigen moeten aan den inspecteur èn aan het gemeentebestuur kennis geven, en de kennisgeving aan het gemeentebestuur wordt minder verzuimd dan die aan den inspecteur; bovendien moeten de hoofden der gezinnen den burgemeester kennis geven van het voorkomen der ziekten die in de epidemiewet zijn genoemd.

Hiermede de discussiën over deze zaak eindigende, zegt prof. Evers dat hij gelooft dat ze niet onvruchtbaar zullen zijn, al hebben zij niet tot een bepaald besluit geleid.

Omtrent het overbrengen van roodvonk uit Leiden naar Dordrecht, in de mededeelingen vermeld, zegt dr. Delhez dat het in een geval geschied is door de moeder van een student, die haren zoon te Leiden, toen hij aan eene andere ziekte leed, had opgepast; de moeder zelve was gezond gebleven, maar een jongere zoon had roodvonk gekregen.

Prof. Evers deelt mede dat ook hem dergelijke gevallen zijn voorgekomen; zoo weet hij o. a. dat een moeder hier een kind bracht dat gezond scheen, maar later begon te vervellen.

Tegen zoodanige overbrenging van contagium kunnen geen maatregelen genomen worden.

Aangaande de epidemie van exanthematischen typhus te 's Gravesande, in de mededeelingen uitvoerig behandeld, zegt de voorzitter nog te kunnen mededeelen, dat de beide verpleegsters thans insgelijks door typhus exanthematicus zijn aangetast en in het ziekenhuis te 's Gravenhage verpleegd worden.

Als inlichting aan den heer Robertson, die daarnaar vraagt, zegt hij dat 4 of 5 van de aangetasten zijn overleden; dat de epidemie is begonnen half April, en geëindigd scheen met het einde van Juni, maar eene tusschenperiode van stilstand heeft gehad.

Dr. Snijders geeft vervolgens ook nog enkele inlichtingen omtrent deze epidemie. De lijders behoorden allen tot de minst gegoeden; bijna allen werden bedeeld. De aangetaste gezinnen waren zeer onrein. Twee patienten leefden in een ander gedeelte der gemeente dan de overigen; zij werden door de nabijwonenden, tijdens hunne ziekte, ontweken, en bleven daardoor in die buurt ook de eenigen die aangetast zijn.

De Mededeelingen bevatten verder in hoofdzaak het volgende:

Handelingen ter bevordering der Volksgezondheid.

Bezocht zijn de gemeenten: Charlois, Delft, Dirksland, Dordrecht, Goedereede, 's Gravesande, Hellevoetsluis, Krimpen aan de Lek, Leiden, Middelharnis, Naaldwijk, Noordeloos, Ouddorp, Ridderkerk, Rotterdam, Rijswijk, Sassenheim, Sommelsdijk, Vlaardingen.

A. Afvoer van vuil; verontreiniging van bodem en water. Dirksland.

Een bezoek aan de gemeente Dirksland deed den adjunct-inspecteur zien, dat in die gemeente in den laatsten tijd belangrijke verbeteringen in het belang der volksgezondheid zijn aangebracht.

Op verbetering in den toestand van een paar slooten in de kom der gemeente, die nog dringende voorziening eischten, werd aangedrongen.

Volgens bericht bestaat er uitzicht, dat althans in den toestand van een daarvan weldra zal worden voorzien.

's Gravendeel.

Naar aanleiding van het schrijven van den adjunct-inspecteur aan burgemeester en wethouders van 's Gravendeel (zie *Verzam. van stukken*, 1879 blz. 295), werd in het begin van het jaar bericht ontvangen, dat den eigenaar van het poldertje Beversloek vergunning was verleend tot het oprichten van een stoomgemaal, onder eenige voorwaarden ten opzichte der waterverversching. Daardoor zou in eene lang gevoelde behoefte worden voorzien. De adressant is evenwel van de beslissing van het gemeentebestuur, wat betreft de gestelde voorwaarden, bij den Koning in hooger beroep gekomen. Volgens bericht in eene

courant is het besluit van het gemeentebestuur door den Koning vernietigd, zoodat de uitvoering van een nuttigen maatregel weder is uitgesteld.

Aan het verlangen van mr. van Hamel, om nadere inlichtingen, kon niet worden voldaan, daar het Kon. besluit nog alleen uit eene courant bekend was.

's Gravenhage. Door burgemeester en wethouders van 's Gravenhage werd medegedeeld, dat de gemeente in het belang der openbare gezondheid eene sloot, liggende tusschen eenige huizen aan de Veenlaan en aan de Bilderdijkstraat zal doen dempen en door een riool vervangen; eene sloot, loopende langs de Bilderdijkstraat en de sloot langs Canteloupenburg zal doen dempen.

's Gravesande. Te 's Gravesande vestigde de inspecteur de aandacht van het gemeentebestuur op den zeer vervuilden toestand van sommige slooten in de bebouwde kom der gemeente. Daar in die gemeente verscheidene typhusgevallen voorkwamen, gaf art. 6 der epidemiewet voldoende bevoegdheid om krachtige maatregelen in het belang der openbare reinheid te nemen.

Er werd bericht, dat onderscheidene slooten zouden gereinigd worden.

Kralingen-Rotterdam. De toestand van de „Zwanesloot" is nog steeds dezelfde. (Zie *Verz. v. stukken* 1879 blz. 161, 295.)

Het gemeentebestuur van Kralingen berichtte, dat eene zamenkomst had plaats gehad van dat bestuur met het bestuur van den polder Kralingen en die vergadering tot het besluit was gekomen, „dat het voorstel van Rotterdam om een duiker door „de Vlietkade te leggen, onaannemelijk is, vooral daar daardoor „verplaatsing in het groot van het vuil uit de Zwanesloot in „den Voorpolder zoude plaats hebben."

Middelharnis. De kerkgracht rondom de begraafplaats te Midderharnis verkeert in verregaand vervuilden toestand. De uitwasemingen van dit stilstaand water, een open riool, waarin o. a. de privaten van de openbare school en het weeshuis uitloopen, terwijl de aangrenzende begraafplaats ook ter verontreiniging bijdraagt, moeten schadelijk voor de gezondheid der omwonenden worden geacht. De adjunct-inspecteur drong bij het bestuur op spoedige voorziening in dezen toestand aan. Dientengevolge heeft de gemeenteraad besloten, het uitloopen van sekreetvuil in die gracht te verbieden en de privaten van de school en het weeshuis van tonnen te voorzien. Daardoor zal aan het bezwaar eenigermate worden tegemoet gekomen.

Sluiting van deze in de kom der gemeente gelegen begraafplaats, reeds vroeger aangeraden, en demping van de kerkgracht zouden evenwel meer afdoende verbetering aanbrengen.

Noordeloos. Bij een bezoek aan Noordeloos vestigde de adjunct-inspecteur de aandacht van het gemeentebestuur op de wenschelijkheid van de demping eener sloot en van verbetering in den afvoer van vuil water in de kom der gemeente.

Aan dezen wenk wordt gevolg gegeven.

Rotterdam. Een bewoner van het Westplein te Rotterdam schreef den inspecteur herhaaldelijk over den toestand van een stinkende sloot naast zijn woning.

Hoewel de toestand van die sloot nog lang niet zóó slecht is, als die van sommige andere slooten te Rotterdam (b, v. de beruchte Zwanesloot en de slooten langs de Slakade!) is toch zeker de toestand aan het Westplein niet zooals het behoorde. Verscheidene huizen schijnen hun vuil in de sloot te loozen.

Men moet zich verwonderen dat het in eene stad als Rotterdam nog steeds geoorloofd schijnt, bij het bouwen van nieuwe woningen uitteloozen in daaraan grenzende slooten.

Op zijn schrijven aan het gemeentebestuur ontving de inspecteur ten antwoord, dat de klachten overdreven zijn en er geene aanleiding bestond om van gemeentewege maatregelen te nemen.

Daar de Kerkgracht rondom de begraafplaats te Sommelsdijk in hooge mate verontreinigd werd bevonden en de woningen van de kom der gemeente zeer dicht bij die gracht en begraafplaats gelegen zijn, werd op verbetering van dezen onhoudbaren toestand aangedrongen en tevens herinnerd aan eene aanschrijving van gedeputeerde Staten, waarbij aan het gemeentebestuur werd in overweging gegeven maatregelen te beramen tot het vervangen der begraafplaats door eene nieuwe buiten de kom der gemeente, ter voorkoming dat art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) op deze begraafplaats zoude moeten worden toegepast.

Hierop werd nog geen antwoord ontvangen.

Vlaardingen. Te Vlaardingen werden overeenkomstig advies van den inspecteur eenige modderslooten gedempt.

B. Begraafplaatsen. Delft. Weder werd vergunning gegeven om van de gesloten begraafplaats te Delft een lijk naar de nieuwe begraafplaats te vervoeren.

De Lier. Te Lier werd verlof gegeven om een huis te bouwen nabij de begraafplaats.

Noordeloos. Naar aanleiding van een verzoek om advies omtrent de begraafplaats te Noordeloos deelde de adjunct-inspecteur aan den commissaris des Konings mede, dat deze begraafplaats, zoowel wat ligging als wat oppervlakte betreft, veel te wenschen laat.

Deze begraafplaats is gelegen binnen den bij de wet bepaalden afstand van de bebouwde kom der gemeente en heeft eene

oppervlakte die in gewone tijden (zelfs indien men 3 lijken boven elkander plaatst en de mindere ruimte, die voor kinderlijken noodig is, in rekening brengt) naauwelijks voldoende is. Bij epidemieën en bij eenige toename der bevolking zal de ruimte gevuld zijn, vóór dat tot het roeren der graven mag worden overgegaan. Bovendien is het niet waarschijnlijk, dat de onderste lijken, die gedeeltelijk in het water liggen, na 10 jaren reeds zullen zijn vergaan. Daarom werd in overweging gegeven, dat het gemeentebestuur bij tijds zoude uitzien naar een gunstig gelegen terrein voor eene nieuwe begraafplaate of naar eene vergrooting van de bestaande aan de N.-zijde.

Daaromtrent werd nog geen beslissing medegedeeld.

Papendrecht. Omtrent een verzoek tot het oprichten van eene schuur nabij de begraafplaats te Papendrecht werd gunstig geadviseerd en door Gedeputeerde Staten in dien geest beslist.

Sliedrecht. Op het verzoek van een ingezeten van Sliedrecht, om tijdelijk eene werkplaats nabij de begraafplaats te mogen bewonen, gaf de adjunct-inspecteur aan Gedeputeerde Staten in overweging dit verzoek voor niet langer dan een jaar toe te staan.

In dien geest werd door Gedeputeerde Staten beslist.

a. Woningen.

Naaldwijk. Op verzoek van het gemeentebestuur van Naaldwijk werd advies gegeven betreffende de bewoonbaarheid van eenige woningen.

b. Scholen.

Delfshaven. Het gemeentebestuur van Delfshaven verzocht den inspecteur zijn gevoelen mededeelen over de verbouwing van twee schoollokalen.

Ouddorp. Naar aanleiding van een bericht van den districts-schoolopziener omtrent de inrichting der privaten van de school te Ouddorp werd door den adjunct-inspecteur een lokaal onderzoek ingesteld.

Bij dat onderzoek werden de privaten buiten de school en slechts van buiten toegangelijk in zulk een door faccaliën verontreinigden toestand bevonden, dat een behoorlijk gebruik geheel werd belet. Bovendien ware deze privaten niet van deuren voorzien en voor ieder toegankelijk.

Op spoedige voorziening in dezen onhoudbaren toestand werd bij het Gemeentebestuur aangedrongen. Volgens bericht zouden de noodige verbeteringen worden aangebracht.

Oudenhoorn. Burgemeester en wethouders verzochten advies omtrent het bestek eener nieuwe school.

Tegen de inrichting bestond uit een hygienisch oogpunt geen bezwaar.

De adjunct-inspecteur gaf echter in overweging, de ontwor-

pen privaatputten die vroeger of later tot bodemverontreiniging aanleiding moeten geven, door verplaatsbare tonnen te vervangen.

Daaraan werd gevolg gegeven.

C. Inrichtingen van nijverheid. Tapijtkloppery te Dordrecht.

Van de afwijzende beschikking van burgemeester en wethouders van Dordrecht op het verzoek om vergunning tot oprichting eener tapijtkloppery (*Zie Verz. van stukken* 1879 blz. 171) kwam de adressant in beroep bij den Koning.

Door Gedeputeerde Staten werd dientengevolge nader advies gevraagd.

Op de vroeger aangehaalde gronden werd door den adjunct-inspecteur het verleenen der gevraagde vergunning ontraden, en daarbij tevens gewezen op de Koninklijke besluiten van 7 Augustus en 8 November 1878, waarbij de beslissingen van de gemeentebesturen te Zwolle en te Leiden, inhoudende afwijzende beschikkingen op verzoeken tot het oprichten van tapijtkloppery, worden gehandhaafd, (Raad van State, afdeelinggeschillen van bestuur, 1878 blz. 321, 376 en 478, 574.)

Oudewater. Verwerij.

Een verzoek om het afvalwater van eene verwerij te Oudewater door een buis in den IJsel te mogen uitloozen, kon, na onderzoek naar den aard der verwstoffen en de te loozen hoeveelheid worden toegestaan.

De vergunning werd verleend.

Maar de concessionaris berichtte later, dat hij van de ontvangen vergunning geen gebruik zou maken.

Slachterijen.

Vijfmalen vroegen burgemeester en wethouders van den Haag advies over aanvragen om vergunning tot oprichting van eene slachterij.

Omtrent twee van die aanvragen moest tot afwijzing geadviseerd worden.

In beide gevallen werd de vergunning geweigerd.

D. Voedsel en dranken. Drinkwater.

In Katwijk werd drinkwater onderzocht. Het onderzoek toonde alleen veel kalkzouten aan.

Een morphologisch onderzoek van het water uit eene pomp te 's Gravesande gaf geenen grond om het water af te keuren.

Een monster water uit eene pomp te Rijswijk, tot onderzoek waarvan aanleiding was, bleek bij oppervlakkig onderzoek, wegens kleur en reuk ongeschikt. Bij mikroskopisch onderzoek bleek het levende organismen te bevatten.

Anijszaad.

De onderzochte monsters anijszaad bevatten geene vruchtjes van Conium maculatum.

Steranijs.

Het voorkomen van gevallen van vergiftiging ten gevolge van het gebruik van steranijs te Leeuwarden, gaf den inspecteur aanleiding om aan de commissiën voor winkelvisitatie

te verzoeken, bij hun onderzoek den sterannijs nategaan.

Later ontving hij van den minister eene aanschrijving in dien geest.

Leiderdorp.

Te Leiderdorp slaagde de inspecteur er in, het gemeentebestuur tot de aanstelling van eene vroedvrouw te bewegen. Door zijne tusschenkomst werd daar eene bekwame vroedvrouw benoemd.

Opzending van een krankzinnige naar een gesticht.

Ten gevolge van een bericht van het lid van den geneeskundigen raad, J. Thorn Leeson, dat de burgemeester van Stad aan het Haringvliet in gebreke bleef eenen krankzinnige, die verschillende daden van geweld en mishandeling pleegde, naar een gesticht op te zenden, gaf de adjunct-inspecteur hiervan kennis aan den Commissaris des Konings. Spoedig daarna is aan de opzending gevolg gegeven.

Dr. Ramaer vraagt wat het geneeskundig staatstoezicht deed besluiten zich met deze zaak intelaten, en hoe de heer Thorn Leeson hier als lid van den geneeskundigen Raad handelend kan optreden.

Dr. Carsten antwoordt dat de heer Thorn Leeson niet als lid van den Raad, maar als geneeskundige handelde.

Dr. Ramaer begrijpt ook niet, waarom de geneeskundige inspecteur niet rechtstreeks aan den officier van Justitie heeft geschreven en waarom aan den Commissaris des Konings.

Dit laatste is, zegt de voorzitter, geschied, opdat de Commissaris des Konings den burgemeester over de zaak zou schrijven; aan den officier van Justitie had de geneeskundige reeds geschreven. Er moest *spoedig* verandering in den toestand komen. De lijder mocht niet langer buiten behoorlijk toezicht en verpleging blijven. En wat het „zich met de zaak inlaten" betreft: de geneeskundige armenzorg, waartoe de verpleging van dezen lijder behoorde, ligt zeker niet buiten den kring van het geneeskundig staatstoezicht.

F. Adviezen over verschillende onderwerpen.

Ziekenfonds te Schiedam.

Eenige ingezetenen van Schiedam wendden zich tot den inspecteur met klachten over een ziekenfonds aldaar, waarvan zij leden waren.

Drieërlei waren die bezwaren:

1°. Er zouden verschillende reglementen in omloop zijn, die niet gelijk luiden, en daaruit zou, naar de meening der adressanten, volgen, dat de leden ieder afzonderlijk in hun reglement geene kracht zouden vinden tegen het bestuur.

Dat later afgegeven reglementen somtijds eenigszins anders luidden dan vroegere, scheen den inspecteur intusschen zeer natuurlijk, daar volgens een artikel van het reglement daarin verandering gebracht kan worden. Het schijnt echter dat de leden geene kennis krijgen van gemaakte wijzigingen, en dit is zeker

niet goed te keuren. De leden hebben het echter slechts zich zelven te wijten, dat zij lid werden van eene vereeniging, waarin directeuren en commissarissen, omtrent wier benoeming het reglement geenerlei bepaling bevat, het recht hebben geheel naar eigen goedvinden het reglement te veranderen.

2°. Het aantal leden was naar de meening der adressanten te groot om door éénen geneeskundige naar behooren te worden bezocht.

Omtrent de juistheid van dit bezwaar kon de inspecteur natuurlijk geene meening hebben, daar het getal der leden hem niet werd medegedeeld. Wanneer inderdaad het aantal leden te groot is, dan moet dit echter blijken uit onvoldoende hulp en een artikel van het reglement wijst den weg aan, dien de leden te volgen hebben: zij hebben hunne klacht schriftelijk intedienen aan de commissarissen.

3°. De adressanten schenen te meenen, dat de bepaling van het reglement, volgens welke de directie bestaat uit den geneesheel- en verloskundige en den apotheker, met bestaande wetten in strijd is.

Die strijd zag de inspecteur er niet in.

Deze deed ten slotte aan de adressanten opmerken, dat het weinig kan baten, wanneer leden van een fonds klagen over het reglement van een fonds, waarvan zij geruimen tijd leden zijn. Zij hebben toch vóór hunne toetreding kennis genomen (of behooren te nemen) van het reglement. Hadden zij daartegen bezwaren, dan ware hierin grond geweest om niet toe te treden. Later is natuurlijk tegen zulke bezwaren weinig anders te doen, dan dat wie met het reglement geen vrede heeft — hetgeen ten aanzien van het den inspecteur toegezonden reglement zeer goed was te begrijpen — zijn lidmaatschap opzegt en zich aan eene andere vereeniging aansluit, welker reglement hem betere waarborgen biedt.

Handhaving van wetten en verordeningen. Uitoefening van geneeskunst zonder bevoegdheid.

De uitoefening der geneeskunst te Alkemade en Woubrugge door eenen daartoe niet bevoegden student in de geneeskunde hield op, toen de inspecteur daarvan had vernomen en er onderzoek naar deed.

Op G. A. P. Hofmans te Rotterdam, die zonder bevoegdheid geneeskunst uitoefende, werd de aandacht van den officier van Justitie gevestigd. Deze Hofmans werd den 20 April 1880 door de rechtbank te Rotterdam veroordeeld.

Zooals in de vorige vergadering werd medegedeeld (*Verz. v. stukken* 1879, blz. 402) is dr. C. de Jager, die hoewel te Woerden wonende, in omliggende gemeenten geneesmiddelen leverde, door de rechtbank te Utrecht veroordeeld.

De veroordeelde kwam in hooger beroep.

Bij arrest van den Hoogen Raad van 19 Januari 1880 is het ingestelde beroep verworpen en de requirant in de kosten veroordeeld.

Kennisgeving van ziekten.

Daar bleek dat verscheidene geneeskundigen te Rotterdam steeds verzuimden te voldoen aan hunne verplichting tot kennisgeving aan den geneeskundigen inspecteur van waargenomen gevallen van ziekten die de volksgezondheid bedreigen, zond deze aan alle geneeskundigen aldaar eene circulaire, waarin aan die verplichting werd herinnerd. Sedert dien tijd ontving hij meer kennisgevingen. Hij betwijfelt echter nog of thans alle geneeskundigen aan hunne verplichting voldoen.

Ook te Gorkum werd een geneeskundige, die de voorgeschreven kennisgeving naliet, door den adjunct-inspecteur aan het wettelijk voorschrift herinnerd.

Toen den inspecteur werd verzekerd dat in eene woning te 's Gravenhage roodvonk was en hiervan geene kennis gegeven, deelde deze dit aan den officier van justitie mede.

Het ingestelde onderzoek gaf niet tot eene vervolging aanaanleiding.

Voeren van den titel van „tandarts."

Daar sommige tandmeesters zich „tand*arts*" noemen, om het publiek in den waan te brengen dat zij iets anders, iets meer zijn dan tandmeesters, en dergelijke handelwijs hem niet geoorloofd scheen, vestigde de inspecteur daarop de aandacht van het Openbaar Ministerie.

Bij eene ingestelde vervolging werd evenwel een tandmeester, die den titel van tandarts voerde, van rechtsvervolging ontslagen. De grond daarvan was, dat art. 3 der wet regelende de uitoefening der geneeskunst wel het voeren van eenen titel buiten de grenzen der bevoegdheid strafbaar stelt, maar volgens de rechtbank „de geneeskundige die eenen anderen titel „aanneemt, dan waartoe hij krachtens de wet bevoegd is, „eerst dan kan gezegd worden de grenzen zijner bevoegdheid „te buiten te gaan, wanneer de door hem aangenomen titel „een zoodanige is, waaraan bij de wet andere of meerdere be„voegdheden ten aanzien van de uitoefening der geneeskunst „verbonden zijn dan die, welke hij aan zijn waren titel ontleent."

Het schijnt derhalve dat de rechtbank wel erkent dat de tandmeester, die zich tand*arts* noemt, „eenen anderen titel aanneemt dan waartoe hij krachtens de wet bevoegd is," maar dat dit feit niet kan worden gestraft, omdat aan den titel van tandarts niet ruimer bevoegdheid tot uitoefening van geneeskunst is verbonden. Hieruit zou derhalve volgen dat, niette-

genstaande de bepaling van art. 3 der wet regelende de uitoefening der geneeskunst, een plattelands heel- en vroedmeester, die zich zelven de titels gaf van med. chir. et art. obst. doctor en arts, buiten het bereik der strafwet zou blijven, omdat een med. chir. et art. obst. doctor en een arts geen uitgebreider bevoegdheid tot uitoefening heeft dan de plattelands- heel- en vroedmeester, die door de vrijgevige overgangsbepaling van 1865 algemeene bevoegdheid heeft verkregen.

Zeker is dit geheel tegen de bedoeling der wet.

Dr. Vroesom de Haan vraagt, met het oog op de kwestie zelve, of *arts* als een titel moet beschouwd worden.

De voorzitter wijst op al. 3 van art. 16 der wet van 1865 Stbl. n°. 59: de bevoegdheid, verkregen volgens art. 5 geeft het recht den titel van *arts* te voeren;" en art. 19 der wet van 25 Dec. 1878 Stbl. n°. 222: aan ieder die aan het in art. 2 dier wet omschrevene examen heeft voldaan, wordt een diploma uitgereikt, dat hem het recht geeft den titel te voeren van *arts*. Eene andere bevoegdheid geeft dus niet dit recht. Hij merkt daarbij nog op, dat de personen, toegelaten tot uitoefening van tandheelkunst ingevolge de wet van 1876, volgens art. 6 van die wet en art. 2 der zooeven aangehaalde wet van 1878 eene „acte van bevoegdheid als *tandmeester*" en „het recht om den titel te voeren van *tandmeester*" verkrijgen.

Mr. Van Hamel wil deze zaak zelve niet bespreken, maar zegt het te betreuren dat in den regel, bij ontvangst van afschrift van een vonnis door den geneeskundigen ambtenaar, de tijd voor het komen in appel is verloopen. Hij vraagt of er geene geene aanleiding bestaat om den minister van Justitie te verzoeken dat mededeeling van het vonnis geschiede eer de tijd van appel verloopen is, om eventueel in cassatie te kunnen komen.

De voorzitter erkent de wenschelijkheid van het door den vorigen spreker uitgesproken verzoek; zijne vraag of tegen inwilliging daarvan geen administratief bezwaar zoude bestaan, wordt door Mr. van Hamel ontkennend beantwoord; deze meent dat des noods alleen mededeeling van den hoofdinhoud van het vonnis zoude kunnen gevraagd worden.

Na nog eenige discussie wordt besloten dat de Raad den voorzitter uitnoodigt, eene spoediger ontvangst van afschrift van vonnissen zooveel mogelijk te bewerken.

Vervolging naar aanleiding der winkelvisitatie.

De apotheker A. L. Oversluys te Delft, van wiens apotheek in de vorige vergadering (Notulen blz. 299) werd gesproken is den 12den Januari 1880 door de rechtbank te 's Gravenhage veroordeeld tot vierendertig geldboeten van f 3, eene geldboete van f 10 en eene gelboete van f 6, en in de kosten verhaalbaar bij lijfdsdwang.

Ten aanzien van dit vonnis valt op te merken, dat de apotheker niet werd veroordeeld wegens het niet in voldoende hoeveelheid voorhanden hebben van sulphas chinicus, waarvan, zooals in het proces-verbaal was geconstateerd, bij het onderzoek der apotheek slechts ongeveer 4 grammen voorhanden waren. De grond van de vrijspraak op dit punt was, dat het niet in voldoende hoeveelheid voorhanden zijn niet wettig en overtuigend was bewezen, daar hetgeen daaromtrent in het procesverbaal voorkomt en door de getuigen ter terechtzitting nader werd verklaard, „niet anders kan worden beschouwd dan als „meeningen en gevolgtrekking bij redenering opgemaakt, die naar „de wet niet als bewijsmiddelen mogen worden aangenomen."

Deze overweging in het vonnis gaf den inspecteur aanleiding om daaromtrent eenige inlichting te vragen aan den officier van Justitie. Art. 4 der wet van 1 Juni 1865, *Stbl.* n°. 61, zegt uitdrukkelijk, dat de commissie uit den geneeskundigen Raad beoordeelt of van elk geneesmiddel een voldoende hoeveelheid aanwezig is. En terecht. Want een algemeen voorschrift kan daaromtrent niet gegeven worden, omdat de behoefte niet in alle apotheken dezelfde is. Ofschoon dus de wet de beoordeeling aan de commissie laat, en in casu de commissie had geconstateerd in het proces-verbaal dat de hoeveelheid sulphas chinicus te gering was, hetgeen ook door den apotheker niet werd tegengesproken, en dit op de terechtzitting nader had toegelicht, spreekt de rechtbank vrij op grond van gemis van bewijs. *Hoe* zal dan voortaan het niet voorhanden zijn van een genoegzame hoeveelheid van eenig middel moeten worden geconstateerd? vroeg de inspecteur den officier van Justitie.

Het antwoord luidde, dat „de verbalisanten ter terechtzitting „ten opzichte der ondeugdzame geneesmiddelen verklaarden *dat* „die middelen *bepaald* niet deugdzaam waren, maar ten opzichte „van de hoeveelheid sulphas chinini werd door hen verklaard, „dat naar *hunne meening* minstens 100 grammen behoorden aan„wezig te zijn. In het eene geval dus ... wordt iets door hen „*geconstateerd*, in het andere geval .... wordt iets door hen „als *meening* aangegeven."

Deze paraphrase van het vonnis heldert echter niets op en beantwoordt niet de vraag, *hoe* dan voor de rechtbank het onvoldoende eener hoeveelheid moet worden „geconstateerd".

De heer Vigelius spreekt zijne verwondering uit, dat de officier van Justitie heeft gevraagd naar de motieven waarom de aanwezige hoeveelheid sulphas chinini onvoldoende is verklaard; hij meent dat het zeer moeielijk wordt, zoo de juistheid van het oordeel van de commissie wordt gewantrouwd. De zaak

is, naar hij meent, vroeger ook in den geneeskundigen Raad voor Noord-Holland besproken geworden.

De heer van de Ven gelooft dat het raadzaam ware, dat in het vervolg bij dergelijke gevallen geen hoeveelheden genoemd worden.

De voorzitter houdt het er voor dat dit vonnis onjuist is. Hij meent, dat wanneer eene commissie oordeelt dat van een geneesmiddel niet eene behoorlijke hoeveelheid aanwezig is en dit in haar proces-verbaal constateert, de rechter moet veroordeelen. Immers, art. 4 der wet luidt in al. 2: „Eene commissie uit den geneeskundigen Raad beoordeelt, of van elk geneesmiddel eene genoegzame hoeveelheid aanwezig zij. Bij verschil van meening tusschen de commissie en den apotheker [dat in casu niet bestond] heeft de apotheker beroep op den inspecteur." Het is dus, naar hem duidelijk voorkomt, *de commissie* (of de inspecteur) die *beoordeelt*, dat is hier: beslist, of er genoeg is. Niet de rechter. Deze moet dit als een feit aannemen even als andere feiten die de commissie constateert, en daarop veroordeelen.

Mr. van Hamel is dit geheel met den voorzitter eens, en betreurt dat van dit vonnis niet werd geappelleerd, waarvoor de termijn bij de ontvangst van het vonnis door den inspecteur zeker voorbij was.

Uitvoering der epidemiewet. Artt. 4 en 5.

Een geneeskundige beklaagde zich dat een burgemeester weigerde gevolg te geven aan zijn verzoek om het beddengoed enz. van eenen aan vlektyphus gestorven lijder te onteigenen en te vernietigen. Naar de meening van den burgemeester zou de wet dezen slechts in zeer dringende gevallen bevoegdheid geven tot onteigening.

De inspecteur deed den burgemeester opmerken, dat de bevoegdheid, in artt. 4 en 5 der epidemiewet aan den burgemeester gegeven, algemeen is en de wet geenszins bedoelt, dat ontsmetting of onteigening van besmette voorwerpen eene zeldzaamheid zou zijn. Hij drong er op aan dat ten spoedigste volgens het advies van den geneesheer zou worden gehandeld en deed daarbij opmerken, dat het aan de goede werking der wet niet bevorderlijk zou zijn, wanneer de geneeskundigen bij hunne pogingen om verbreiding van besmettelijke ziekten te voorkomen, geene medewerking vinden bij den burgemeester, in wiens hand de wet de geheele uitvoerende macht heeft gelegd.

Spoedig daarna werd bericht dat desinfectie en onteigening had plaats gehad.

Artt. 8, 9.

Vervoer van eene lijderes aan roodvonk van Leiden naar Noordwijk gaf aanleiding tot een onderzoek, waarbij bleek, dat niet bewezen kon worden dat in strijd met de wet was gehandeld, hoewel daarvan een sterk vermoeden bestond.

Toen te Katwijk in het instituut der Jezuiten roodvonk voorkwam, zijn weldra een aantal leerlingen naar hunne ouders gezonden, zonder dat bleek, dat daarbij behoorlijke maatregelen waren genomen om het hierdoor ontstane gevaar van verbreiding der besmetting te voorkomen.

Zelfs werd medegedeeld, dat een der leerlingen bij zijne ouders komende, in het tijdperk van vervelling zou hebben verkeerd.

Na zooveel mogelijk informatiën te hebben ingewonnen, deelde de inspecteur den officier van Justitie het gebeurde tot verder onderzoek mede.

De verdere loop der zaak is nog niet bekend.

Een militair, in garnizoen te Leiden, waar roodvonk epidemisch heerschte, vertrok, terwijl hij reeds aan eene keelaandoening leed, met verlof naar Oud-Beierland en werd daar na twee dagen door roodvonk aangetast.

Dientengevolge werd door een met verlof gaand militair roodvonk uit eene besmette in eene niet besmette gemeente overgebracht.

De adjunct-inspecteur heeft hierop de aandacht van den minister van Orlog gevestigd.

Een schipper werd door den burgemeester van Overschie vervolgd, omdat hij had geweigerd met zijn schip, waarop, terwijl hij in de gemeente lag, een geval van roodvonk was ontstaan, eene door den burgemeester aangewezen plaats intenemen. Art. 10.

De beklaagde werd bij vonnis der rechtbank te Rotterdam van 2 December 1879 van rechtsvervolging ontslagen. daar het feit geen misdaad, wanbedrijf of overtreding oplevert.

De vrijspraak berust hierop, dat art. 10 der epidemiewet den schipper wel gebiedt de aan te wijzen ligplaats intenemen, wanneer zich bij het binnenvaren der gemeente op het schip een lijder aan eene besmettelijke ziekte bevindt, maar niet geldt wanneer de ziekte zich eerst vertoont terwijl het schip reeds in de gemeente ligt.

De burgemeester van Leiderdorp maakte proces-verbaal op tegen den hoofdonderwijzer van eene bijzondere school, die een scholier had toegelaten op de school zonder bewijs van koepokinenting, en tegen den vader van dien scholier. Art. 14.

De kantonrechter te Leiden veroordeelde den vader tot eene boete van 50 centen en sprak den hoofdonderwijzer vrij.

Toen de inspecteur dit vernam heeft hij terstond aan den officier van Justitie te 's Gravenhage verzocht, te willen nagaan of hier geen grond was tot appel.

Naar hij van ter zijde vernam is in hooger beroep ook de onderwijzer veroordeeld. De uitspraak had eerst onlangs plaats en het vonnis is nog niet toegezonden.

De burgemeester van Sassenheim maakte procesverbaal op ten laste van eene onderwijzeres die aan het hoofd der openbare bewaarschool aldaar staat, wegens het toelaten van eene onderwijzeres in die school zonder vaccinebewijs.

Van deze zaak werd niets verder vernomen.

Art. 15. Uit de berichten der gemeentebesturen betreffende de wijze waarop in 1879 art. 18 der epidemiewet werd uitgevoerd, bleek dat in verscheidene gemeenten de vaccinatiën nog niet goed geregeld zijn. De inspecteur deelde zijne opmerkingen daaromtrent aan Gedeputeerde Staten mede. (Zie Notulen der verg. van Juli 1879, *Verz. v. Stukken* 1879 blz. 177.)

Voorziening in de behoefte aan vaccine lymphe

De voorzitter stelt hierop aan de orde het op den beschrijvingsbrief geplaatste onderwerp: de voorziening in de behoefte aan koepokstof bij het dreigen van kinderpokken en zegt, eene bespreking daarvan wenschelijk te hebben geacht, daar gebleken is dat de bureaux van vaccinatie niet in alle aanvragen konden voorzien, vooral niet daar dezelfde geneeskundigen telkens op nieuw aanvrage deden, in plaats van wanneer zij eenmaal lymphe ontvangen hadden, zelven voor de voortplanting te zorgen. Hij geeft het woord aan den adjunct-inspecteur, die heeft op zich genomen de discussie in te leiden.

Dr. Carsten zegt ongeveer het volgende. Het doet mij genoegen dat dit onderwerp onder de punten ter behandeling in deze vergadering is gebracht, vooral nu de gemoederen langzamerhand tot kalmte worden gestemd, en de *paniek* is verdwenen, en hier ter stede noch in haren omtrek, gevallen van variolae worden waargenomen.

In den laatsten tijd heeft zich echter een tot nu toe in Nederland ongekende handel in vaccine ontwikkeld, die zoowel door vraag als aanbod werd beheerscht, getuige de advertentiën, als: „Spoed! te koop gevraagd 25 buisjes animale vaccine, echt, gegarandeerd door twee doctoren, enz."; — „animale koepokstof wordt op franco aanvraag tegen rembours verzonden, enz.; „animale vaccine te bekomen bij den apotheker....."; „animale vaccine, wekelijks versch, gegarandeerd door drie geneesheeren," enz. Gelijk bekend is, worden uit de openbare kas jaarlijks duizenden guldens besteed voor de kostelooze verstrekking van koepokstof. Het parc vaccinogene van den Staat te Utrecht en vele door het Rijk en de Provinciën gesubsidieerde parcs en bureaux van vaccinatie zijn verplicht tot gratis verstrekking van vaccine aan gemeentebesturen en geneeskundigen. Voor de aanvragen en verzending is vrijdom van port toegestaan, zoodat men zoude meenen dat in ons land ruimschoots in de behoefte aan vaccine is voorzien. De boven

bedoelde handel in koepokstof schijnt echter deze meening te weerspreken. Aan welke oorzaken is dit verschijnsel toe te schrijven?

1°. Hebben de genoemde inrichtingen niet kunnen voldoen aan hare verplichtingen en zijn zij in gebreke gebleven, om ieder gemeentebestuur en geneeskundigen in de gelegenheid te stellen eene bron van koepokstof te openen?

Of 2°. was de behoefte aan vaccine voortdurend zóó groot, omdat met de stof uit buisjes of van glaasjes het grootste aantal revaccinatiën was verricht?

Beide gevallen zouden te betreuren zijn; het eerste omdat daaruit zoude moeten worden afgeleid, dat niet voldoende wordt gevolg gegeven aan het 2de lid van art. 18 der wet ter voorziening van besmettelijke ziekten, en het laatste omdat *re*vaccinatie met stof uit buisjes of van glaasjes op goede gronden moet worden ontraden.

Daarom onderwerp ik deze vragen aan de vergadering en zal gaarne van mijne geachte medeleden vernemen, in hoeverre in hunnen kring de behoefte aan koepokstof is gebleken in die mate, dat daardoor de handel zoude zijn gerechtvaardigd. In het belang van de deugdelijkheid der vaccine is mij deze handel niet wenschelijk voorgekomen.

Dr. Vroesom de Haan stelt de vraag: „bij wie is wel de schuld aan het zich openbarende gebrek van vaccine-lymphe? Ook door het vaccinatie-bureau te Rotterdam toch (waarvan spreker secretaris is) kon niet aan alle aanvragen worden voldaan. De schuld ligt wel voornamelijk bij de geneeskundigen zelven; de levering moet toch niet strekken om op publieke vaccinatie-zittingen allen in te enten, maar alleen om nieuwe bronnen van vaccine-lymphe te verkrijgen. Hierbij komt een ander bezwaar: zoo het verlangen om met animale vaccine ingeënt te worden, toeneemt, maakt dit de zaak nog moeijelijker. Zeer te betreuren is het overigens dat velen, geheel onvoorbereid, zich bezig houden met inenting van en uitenting uit kalveren; het is niet raadzaam overal „parce vaccinogenes" te willen invoeren; in de uitenting ligt het hoofdbezwaar; slecht vaccineren is erger dan niet vaccineren. Spreker betwijfelt ook of de vaccinatie-bureaux steeds aan de aanvragen zullen kunnen voldoen, al leveren zij zoowel humane als animale vaccine, maar door levering van alleen animale vaccine aan de aanvragen te voldoen, komt hem bepaald ondoenlijk voor.

Prof. Evers stelt de vraag: is er onderscheid in beveiligend vermogen tusschen animale en humane stof; bevat de animale dat vermogen in grootere mate? Dit komt hem voor niet be-

wezen te zijn. Zoo de humane vaccine dan goed is, beschouwt hij het als een toegeven aan een zeker doordrijven, zoo men nieuwe „parcs vaccinogènes" wil oprichten.

Dr. Delhez zegt ook dat het hem voorkomt dat het publiek kunstmatig is opgewonden, ook door de advertentien betreffende het verkrijgbaar stellen van animale stof. Zulk eene opzweeping van het publiek schijnt hem niet verstandig. Er wordt dan dikwijls slecht gevaccineerd, en dit is zeer bedenkelijk. Te Dordrecht heeft men de agitatie weten te voorkomen; alleen in den laatsten tijd heeft men er ook ingeënt met animale vaccine; de humane vaccine werd er steeds goed bevonden en het gebruik daarvan gaf nimmer nadeelige gevolgen. Spreker acht het niet noodig dat de geneeskundige Raad bij de Regeering aandringe op de oprichting van meer „parcs vaccinogènes" ook omdat animale vaccine bij verzending vaak werkeloos schijnt te worden; ook meent hij dat men voorzichtig moet zijn, de gehumaniseerde vaccine niet van haren goeden naam te berooven.

Dr. Carsten betoogt nader de wenschelijkheid der oprichting van meer parcs vaccinogènes; daartoe noopt de aandrang van het publiek. De geneeskundigen hebben gezegd, dat er moet gevaccineerd worden van arm op arm, of van het kalf op den arm, en nu is er gebrek aan kalveren, en het kan niet ontkend worden dat inenting met in buisjes bewaarde animale vaccine somtijds faalt en althans voor hervaccinatie niet is aantebevelen. Tot bewijs der deugdelijkheid van inenting met animale vaccine citeert spreker eenige mededeelingen in een oulangs verschenen boekje: *The Truth about vaccination*, door E. Hart, omtrent de ervaring verkregen bij de parcs vaccinogènes te Napels en te Brussel. Wat betreft de kunstmatige opwinding en den drang tot vaccinatie uit kalveren, waarvan dr. Delhez gesproken heeft, meent hij dat de geneesheeren door het publiek zijn opgewonden, en het was vruchteloos dat de besturen der parcs vaccinogènes de opwinding trachtten te bestrijden.

Aangaande de oprichting van parcs vaccinogènes, waartoe het publiek zoude dwingen, is spreker van meening dat die met zaakkennis moeten bestuurd worden. Waartoe gemis van kennis bij proefnemingen met animale vaccinatie kan leiden, wordt door hem met een voorbeeld aangetoond. Waarom zoude bij de wettelijk voorgeschreven, driemaandelijksche inentingen niet van animale vaccine kunnen gebruik gemaakt worden, en zoude men zich niet de kosten daarvoor getroosten? hij wenscht derhalve dat de Regeering hierbij haren steun schenke.

Dr. Boursse Wils, toestemmende dat er meer kon gedaan

worden, meent dat de bestaande parcs vaccinogènes in de behoefte kunnen voorzien. Hij acht het evenwel een groot bezwaar, zoo geneeskundigen beweren dat animale vaccine alleen goed is, gelijk te Leiden door eenige jongere medici geschied is, die dan ook met die vaccine hebben ingeënt, maar de noodige ervaring daaromtrent missende, niet zeer goede resultaten verkregen. Voor oprichting van nieuwe parcs vaccinogènes meent spreker evenwel dat kalmere tijden moeten worden afgewacht.

Dr. Vroesom de Haan wil de vraag beantwoorden of animale vaccine in gelijke mate voorbehoedend werkt als gehumaniseerde; dit is, althans te Rotterdam, alzoo gebleken bij later genomen proeven omtrent nog bestaande vatbaarheid voor vaccinatie. Er bestaat echter geen bedenking tegen gebruik van gehumaniseerde: vaccine. Het Rotterdamsche genootschap voor koepokinenting heeft dan ook beide aanbevolen, maar de geneeskundigen zelven hebben de opwinding bevorderd. Men moet nu vragen, hoedanig de actueele toestand is, en dan moet aan de behoeften daarvan voldaan worden. Het is hem overigens bekend dat ook te Dordrecht nu en dan animale vaccine uit buisjes is gebruikt. Spreker verheugt zich overigens in den bestaanden grooten aandrang; nu blijkt het, hoevelen niet gevaccineerd waren.

Dr. Delhez spreekt nogmaals als zijne meening uit, dat men omtrent de deugdelijkheid van animale vaccine nog geen voldoende ondervinding heeft; hij beschouwt het als een groot bezwaar dat deze na 4 à 5 dagen reeds minder werkzaam wordt, en acht het mogelijk dat er dan nog in andere opzichten verschil kan bestaan. Men moet, zijns inziens, niet te snel conclusiën trekken, en ook wel eenigszins omzichtig zijn betrekkelijk de mededeelingen der besturen van parcs vaccinogènes. Gelukkig ontwikkelt zich eene pokkenepidemie nooit zoo snel als nu de aandrang tot vaccinatie! De niet voldoende gerechtvaardigde vooringenomenheid met de eene soort vaccine mag een verstandig man niet leiden in zijne handelingen; de verkeerde waan omtrent de meerdere deugdelijkheid van de animale vaccine moet geleid worden. Zijns inziens moet zich nu de geneeskundige Raad onthouden van eenige handeling.

Dr. Snijders moet toestemmen dat aan de eischen van het oogenblik moêt voldaan worden. Volgens zijne opvatting, zoude voor verschillende gemeenten een gemeenschappelijk parc vaccinogène kunnen opgericht worden. Daar het nu echter de vaccinatie in minachting zoude brengen, indien vele met animale vaccinatie genomen proeven mislukten, zoude hij het nuttig achten indien de daarmede bekende heeren een handleiding wilde geven.

Dr. Vaillant dok acht het gevaarlijk dat de humane vaccine in minachting zoude komen, daar men nog te weinig weet omtrent de deugdelijkheid der animale. Te Schiedam is het dan ook onlangs gebeurd dat het geheele personeel van een Kaarsenfabriek, dat eerst zoude gevaccineerd worden met animale vaccine, toen deze niet voorhanden was wegens mislukking van de proeven met inenting van een kalf, ingeënt is met humane vaccine. Sommigen ook, die van een kalf vaccineren, gebruiken de vloeibare lymphe, anderen, zoo als het Rotterdamsche genootschap, het meer consistente gedeelte. Ook daaromtrent bestaat dus nog onzekerheid.

Dr. Carsten herinnert dat de Nederlandsche Vereeniging voor koepokinenting in 1874 meende het vaccineren van „arm op arm" te moeten op den voorgrond stellen, daarentegen in 1880 het gebruik aan animale vaccine. Tegen de opmerking dat de animale vaccine bij bewaring onwerkzaam zoude worden, wijst hij er op dat zij toch ook naar Indië is verzonden geworden, en aldaar met goed gevolg gebezigd werd; de hoofdzaak is slechts dat zij goed bewaard worden ook op het geneeskundig congres te Amsterdam is hare waarde erkend.

Prof. Evers verdedigt nogmaals de humane vaccine en herinnert aan de oorzaak van hare achterstelling, zijnde het slecht vaccineren, waartoe vóór eenige jaren jacht op de destijds uitgeloofde medailles mede heeft geleid. Hij verklaart zich tegen toegeven aan eenen onverstandigen drang van het publiek.

Dr. Vroesom de Haan bestrijdt de meening dat er een streven bestaat, de animale vaccine den voorrang te doen verwerven; de kwestie is slechts, hoe aan de vele aanvragen om vaccine kan voldaan worden, die door geneeskundigen worden gedaan. Het komt hem voorts zeer gewaagd voor, uit spoediger werkeloosheid te besluiten tot minder deugdelijkheid; zoo veel mogelijk moet evenwel steeds versche vaccine gebezigd worden. Wat den wensch naar eene handleiding voor het vaccineren uit kalveren betreft, daaraan kan moeijelijk voldaan worden, daar veel waarop daarbij moet gelet worden, niet goed voor beschrijving vatbaar is.

Dr. Boursse Wils vraagt nog, of er zekerheid bestaat voor de deugdelijkheid van animale vaccine, en of er nooit zieke kalveren voorkomen.

Dr. Carsten antwoordt hierop, dat aan de parcs vaccinogènes veeartsen zijn verbonden; hij weet ook niet, welke ziekten van het rund zouden kunnen overgebracht worden. Spreker herinnert aan de te Amsterdam voorgekomen nadeelige gevolgen van vaccinatie; de oorzaak was, dat vaccine is gebruikt die uit

Munchen ontboden was, en deze schijnt slecht geweest te zijn.

De heer Jacobson merkt op, betrekkelijk de vaccinatie in een kaarsenfabriek te Schiedam, dat er 386 personen werkzaam waren, dat de vaccinatie aanbevolen werd onder bedreiging van verbeurte van ziekengeld ingeval men door pokken werd aangetast, en dat zich 224 arbeiders hebben laten vaccineren.

Op de vraag van dr. Delhez of het gebruik van de naar Indie verzonden animale vaccine er ook bij kinderen goede resultaten opgeleverd heeft, antwoordt dr. Carsten dat dit het geval is geweest, ofschoon niet bij alle.

De voorzitter zegt, tot bevestiging hoe groot de aandrang om animale vaccine was, dat ook bij hem daarvoor vele aanvragen zijn ingekomen, zoowel van geneesheeren als van burgemeesters, die zijne hulp inriepen omdat aan hunne aanvragen bij vaccinebureaux niet was voldaan. Een burgemeester verzocht hem zelfs *wekelijks eenige glaasjes* te zenden. Bij zulke eischen is het natuurlijk onmogelijk dat aan de aanvragen worde voldaan. Maar zulke eischen moeten ook niet gesteld worden. Wie eenmaal stof heeft ontvangen, behoort te zorgen dat hij van goede stof voorzien blijve. Hij kan niet toestemmen dat men eenvoudig aan den aandrang van het publiek heeft gevolg te geven, ook waar dit onverstandige eischen stelt. De geneeskundigen moeten het publiek leiden, niet volgen, en volharden in de verzekering dat de gehumaniseerde vaccine even goed is wanneer de bron met zorg is gekozen. Hij acht het overigens nu niet de geschiktste tijd tot handelen.

Rekening 1879

De heeren van Scherpenzeel en Huysman, aan wie bij den aanvang der vergadering was verzocht, de rekening van den geneeskundigen Raad en die betreffende de bibliotheek over 1879 na te zien, doen dienaangaande verslag, en verklaren bevonden te hebben dat beide rekeningen in orde zijn; die van den Raad sluit met een te kort van f 55,66, die van de bibliotheek met een overschot van f 3.51. De Raad vereenigt zich met het voorstel van genoemde heeren, om de rekeningen goed te keuren. Aan de commissie wordt dank betuigd voor haar onderzoek.

Verbandkisten op spoortreinen

Dr. Snijders verkrijgt nu het woord; hij wenscht eenige opmerkingen mededeelen omtrent den toestand der hulpmiddelen bij ongelukken met spoortreinen. Nadat met groote meerderheid van stemmen was beslist dat, ondanks het vergevorderd uur, thans deze zaak zoude in bespreking komen, houdt dr. Snijders een uitvoerige op schrift gebrachte rede, en zegt in hoofdzaak het volgende.

Spreker wil de aandacht vestigen op wat onlangs in een schrijven vanden geneeskundigen Raad van Zeeland aan de „Vereeniging van spoorwegartsen" genoemd is een „geschil" tusschen de imspecteurs voor het geneeskundig staatstoezicht en de spoorwegartsen : de kwestie der hulpmiddelen bij spoorwegongelukken; trouwens reeds meermalen in andere geneeskundige Raden besproken. Hij zag onlangs met dr. van Vollenhoven en den heer Robertson de brancard en de verbandkisten op de stations van den Hollandschen en den Staatsspoorweg te Rotterdam. Daarbij bleek, wat bestemd was om op het station te verblijven, in orde te zijn, maar wat bestemd was om met de treinen te worden medegevoerd, verkeerde in hoogst onvoldoenden toestand. Volgens mededeeling van den lijninspecteur, was dit het geval met al het op de treinen vervoerd wordende hulpmaterieel. De bevinding rechtvaardigt de vraag, waartoe het medevoeren van hulpmiddelen dient, indien het in geheel onbruikbaren toestand verkeert. Spreker en zijne medeleden, die de voorwerpen hebben gezien, erkennen het nut daarvan niet in te zien. Verschillende buitenlandsche spoorwegmaatschappijen hebben ook de verbandkisten op de treinen afgeschaft, zooals o. a. blijkt, uit eene mededeeling van dr. de Boer Vervoorn in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 5 Juni ll.

Spreker zoude nu gaarne vernemen waarom onze Regeering een ander gevoelen voorstaat en meent te mogen vragen of van wege het geneeskundig staatstoezicht geen pogingen zijn of zullen worden aangewend om den minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid te doen terugkomen op de vroeger gegeven voorschriften.

Onbegrijpelijk komt het spreker voor dat men dat hulpmaterieel steeds op de treinen blijft medevoeren. Het is toch, zijns inziens, gemakkelijk na te gaan dat het onvermijdelijk in slechten toestand verkeeren moet, wanneer men bedenkt hoe dikwijls het moet overgepakt worden, tusschen Rotterdam en Maastricht, bijv. vijf malen, en is blootgesteld aan vochtigheid, kolengruis, rook, stof en andere schadelijke invloeden. Bij dien toestand is geregeld onderzoek ook bijna ondenkbaar. Twijfelachtig bovendien mag het heeten of het hulpmaterieel, zoo al medegenomen, bij een spoorwegongeluk aanstonds beschikbaar zal zijn, en of een deskundige, iemand die het materieel kan in toepassing brengen, alsdan steeds bij de hand zal zijn; want de waarde van den inhoud der verbandkisten moet toch als zeer gering beschouwd worden voor niet deskundigen, zelfs indien zij voorzien zijn van de officieele „Handleiding tot het verleenen der eerste hulp bij spoorwegongelukken."

Spreker raadt aan, dat de verbandkisten en brancards zullen blijven op de stations, en, desnoods, in wachthuizen zullen geplaatst worden, vanwaar ze, bij eenig ongeluk, spoedig zullen te verkrijgen zijn, waar men ze dan in orde kan houden en geregeld kan nazien; dat op de treinen niet meer zal medegenomen worden dan wat desnoods de niet-deskundigen aanwenden, wat althans de spoorwegbeambten gemakkelijk kunnen leeren gebruiken; als hulpmiddelen in den eersten nood: tegen verbloeding de Eschmarchsche slangen, en voor voorloopig verband en vervoer bij fracturen de Rottan-verbandstukken, uitgedacht door den off. van gez. de Mooij, watten, sponsen, kleefpleister, pluksel en een schaar; dat in de verbandkisten op de stations ook de spalken, waarmede een leek in de heelkunde weinig kan uitvoeren, zullen vervangen worden door de rottanverbandstukken, en dat de inhoud der verbandkisten vermeerderd worde met een paar gesleufde sonden, en, dat, wat op de treinen wordt medegenomen, niet zij geplaatst in eenen bagagewagen, maar tot een klein bundeltje vereenigd toevertrouwd worde aan den hoofdconducteur. Spreker gelooft aangewezen te hebben wat moet geschieden opdat bij ongelukken op spoortreinen steeds spoedig hulp zal verleend worden, terwijl hij zich ook vereenigt met den elders uitgesproken wensch dat het spoorwegpersoneel worde onderricht in het gebruik van de eerste, voorloopige, maar dikwijls zoo gewichtige hulpmiddelen. Door eene regeling, in den geest als door hem werd aangewezen, zal, zijns inziens, de regeering gezegd kunnen worden zoo goed mogelijk voor hulp bij spoorwegrampen te hebben zorg gedragen.

De voorzitter dankt dr. Snijders dat hij hem zijn voornemen heeft medegedeeld, dit onderwerp ter sprake te brengen. Hierdoor was hij in staat eenige stukken, die daarop betrekking hebben, mede te brengen. Hij zal niet de geschiedenis der verbandkisten uitvoerig nagaan, maar wenscht slechts sommige opmerkingen en toelichtingen te geven, betrekkelijk de beschouwingen van dr. Snijders. In de eerste plaats, de oorsprong der kisten. Het „Algemeen reglement voor den dienst op de spoorwegen" vastgesteld bij Kon. besl. van 27 Oct. 1875, *Stbl.* n°. 183, beveelt o. a. in art. 8: „Op elk station moeten de middelen aanwezig zijn, om de eerste hulp aan gekwetsten te verleenen." In art. 82: „Op elken trein waarmede reizigers vervoerd worden, moeten de middelen aanwezig zijn, om de eerste hulp aan gekwetsten te verleenen en hen te vervoeren." Zoowel op de treinen derhalve, als op de stations, moeten „de middelen, om de eerste hulp aan de gekwetsten te verleenen", aanwezig zijn. En art. 118 van dat reglement zegt: „Onze minister van

Binnenlandsche Zaken bepaalt bij beschikking, welke in de Staatscourant wordt geplaatst, welke middelen tot het verleenen van hulp aan gekwetsten en om hen te vervoeren, bedoeld in de artt. 8 en 82, op de stations en in de treinen aanwezig en hoe die moeten zijn. Het toezicht op die middelen wordt door onzen minister van Binnenlandsche Zaken aan ambtenaren van het geneeskundig staatstoezicht opgedragen."

Over de dientengevolge te geven voorschriften vroeg de minister het advies van de vergadering der geneeskundige inspecteurs. Deze vergadering deelde den minister haar gevoelen mede na een langdurig overleg en nauwkeurig onderzoek en na van meer dan eene zijde inlichtingen te hebben ingewonnen. Het gevolg van dat advies was de beschikking van den minister van 12 Mei 1876 (opgenomen in de *Verzameling van stukken*, 1876 n°. 18), waarbij werd bepaald welke middelen op alle stations en op elken personentrein moeten aanwezig zijn, en de beschikking van 24 Nov. 1876, n°. 180, (opgenomen, zonder de afbeeldingen, in de *Verzameling van stukken*, 1876, n°. 29), bevattende eene „Handleiding voor het gebruik van de middelen, om bij spoorwegongelukken de eerste hulp aan gekwetsten te verleenen en om deze te vervoeren."

Op welke wijze de kistjes op de personentreinen moeten worden medegevoerd, werd niet voorgeschreven, hoewel de geneeskundige inspecteurs hadden gemeend, dat het best zou zijn daaraan een vaste plaats in den trein aan te wijzen.

Er werd van regeeringswege een model van een kistje en van een draagbaar gemaakt, en dit werd voor alle belanghebbenden ten toon gesteld.

Het model was van eikenhout. Op verzoek van een of meer spoorwegdirectien werd veroorloofd in plaats daarvan teakhout te gebruiken, hetwelk men beweerde dat beter was, en in plaats van de kruikjes, die het model bevatte, flesschen van bepaald model te nemen, die gemakkelijker te bekomen waren.

Op sommige spoorweglijnen bleken de kisten, nadat zij eenigen tijd gebruikt waren, niet meer in voldoenden toestand. Klachten deden zich hooren.

Wat bleek toen? Dat de kisten niet aan het model beantwoordden; dat zij minder stevig waren en dat de sluiting minder degelijk was, zoodat de kisten niet goed gesloten waren en er vuil en kolenstof indrong. En dat op sommige lijnen de kistjes niet eene vaste plaats in den trein hebben, maar door den hoofdconducteur bij het verwisselen van trein moeten worden medegevoerd, hetwelk op sommige lijnen dikwijls plaats heeft, zooals dr. Snijders terecht deed opmerken, en waarbij

de kistjes niet zelden zeer ruw worden behandeld. Dit is een voorname oorzaak van den slechten toestand.

Niet in de kistjes, de voorzitter wenscht dit duidelijk te doen uitkomen, maar in de wijze waarop zij worden behandeld en de wijze waarop zij zijn gemaakt, ligt de grond waarom vele kistjes in onvoldoenden toestand zijn. Dat daarin verbetering noodig is, ontkent niemand en de geneeskundige inspecteurs hebben meer dan eens bij de regeering daarop gewezen.

Spreker wil niet de vergadering vermoeien door eene uitvoerige mededeeling van al wat omtrent die verbandkisten reeds is verhandeld, schoon hij meent dat de klachten van dr. Snijders en anderen waarschijnlijk eene andere richting zouden nemen, wanneer zij meer volledig en minder eenzijdig met de zaak bekend waren. Hij wil slechts eenige punten, door dr. Snijders besproken, even aanroeren.

Vooreerst de verbandkistjes zelven en hunne inrichting. Hoe weinig gegronde aanmerkingen daartegen te maken zijn, zal misschien het best blijken uit de mededeeling, dat de voorzitter der „Vereeniging van spoorwegartsen" eene bijeenkomst van de geneeskundige inspecteurs heeft bijgewoond en toen uit zijnen mond o. a. deze woorden zijn opgeteekend: „ik heb het model gezien en dat was zeer goed"; en uit de omstandigheid, dat eene commissie uit die Vereeniging, die de kist onderzocht en daarover verslag uitbracht, niet veel anders had aantemerken dan dat de kisten van teakhout waren in plaats van eikenhout. Het model nu was, gelijk zooeven gezegd werd van eikenhout.

In den laatsten tijd nu heeft de „Vereeniging van spoorwegartsen", maar vooral haar voorzitter, dr. A. de Boer Vervoorn, te Rotterdam, het medevoeren van de verbandkistjes op personentreinen bestreden. Dr. de Boer tracht eene agitatie daartegen op te wekken door courant-artikels en brochures. Zoo hebben bv. alle leden van geneeskundige Raden niet lang geleden een brief ontvangen van de „Vereeniging", met verzoek om de aangelegenheid in de geneeskundige Raden ter sprake te brengen en langs dien weg bij de regeering aantedringen op afschaffing der kistjes op de treinen.

Daar bij sommige leden van den Raad waarschijnlijk de „Vereeniging van spoorwegartsen" niet bekend is, zij ter inlichting daaromtrent opgemerkt, dat bij de verschillende spoorwegmaatschappijen een „Ondersteuningsfonds" bestaat, waaruit de geëmployeerden van de lagere rangen ingeval van ziekte geneeskundige hulp en ziekengeld ontvangen. Uit dit ondersteuningsfonds worden geneeskundigen bezoldigd, aangesteld voor de

behandeling van bet personeel, ingeval van ziekte. Die geneeskundigen worden ook te hulp geroepen bij spoorwegongelukken in de nabijheid van hunne woonplaats. Zij worden ook natuurlijk door de spoorwegmaatschappijen waarbij zij zijn aangesteld, geraadpleegd wanneer die maatschappijen aan adviezen van geneeskundigen behoefte gevoelen. Die geneesheeren nu, bij verschillende spoorwegen aangesteld, in de eerste plaats voor de behandeling van het personeel bij ziekte, hebben voor eenige jaren eene „Vereeniging" gevormd, de „Nederlandsche Vereeniging van spoorwegartsen".

In Duitschland zijn, zeide dr. Snijders, de verbandkisten op sommige spoorweglijnen afgeschaft. Dit is juist. Maar op vele lijnen zijn zij niet afgeschaft. In Pruisen werd in de voorschriften van 25 Januari 1877 bevolen, dat er tweeërlei soort van „Rettungkasten" moeten zijn: eene groote kist, die op de stations, en waar deze op grooten afstand liggen, ook op de halten, bewaard moet worden, en de kleine kist *„welcher auf den Zügen mitgeführt wird."* Ook in Oostenrijk is voorgeschreven dat „auf jedem Stationsplatze *und jedem Zuge*" eene verbandkist moet zijn.

Dat aan het medevoeren van een kistje geene overwegende bezwaren zijn verbonden, mag men ook opmaken uit de omstandigheid, dat lang vóórdat eene wet voorschriften in dien zin had gegeven, de Hollandsche ijzeren spoorwegmaatschappij uit eigen beweging verbandkisten had laten maken, die op de treinen werden medegevoerd. Zulk een kist, véél grooter dan de thans van regeeringswege voorgeschrevene, werd reeds voor jaren aan spreker met ingenomenheid vertoond door dr. de Boer Vervoorn, die toen algemeene invoering daarvan wenschte.

Als grief tegen de kistjes wordt aangevoerd, dat zij verscheidene voorwerpen bevatten, die alleen in handen van geneeskundigen waarde hebben. Maar dit is opzettelijk en niet zonder goeden grond voorgeschreven. Meestal, de ondervinding leert het, bevinden zich geneeskundigen in de treinen. Deze vinden in de kistjes wat zij in de eerste oogenblikken kunnen noodig hebben tot hulp van verwonden. En beter is het zeker — dit zal men toestemmen — dat wanneer een ongeluk gebeurt met een trein waarop bij uitzondering geen geneeskundige is, die voorwerpen zijn meegevoerd zonder dat zij gebruikt kunnen worden, dan dat een aanwezig geneeskundige uit gebrek aan die enkele hulpmiddelen niet de hulp kan verleenen, waartoe hij anders in staat zou zijn.

Men wil de spoorwegconducteurs onderricht doen geven in het verleenen van de eerste hulp aan gewonden. Ook dr. Snijders dringt daarop aan. Maar dit vindt tegenstand bij de spoorwegmaatschappijen. De geneeskundige inspecteurs hebben reeds voor

jaren voorgesteld dat dergelijk onderricht zou gegeven worden, maar het is geweigerd.

Wat den wensch van dr. Snijders betreft, dat verbandkisten en draagbaren zullen geplaatst worden aan de stations en des noods in de wachthuizen, maar dat op de treinen niet anders zal worden medegenomen dan het allernoodigste tegen verbloeding, bruikbaar in de handen van niet-geneeskundigen, en enkele verbandstukken, en dat dit in een bundeltje vereenigd, door den hoofdconducteur zou worden meêgevoerd, antwoordt de voorzitter, dat voor zoover in den inhoud der kisten inderdaad wijziging wenschelijk mocht blijken, deze natuurlijk mogelijk is, maar dat toch gegeven voorschriften niet ieder oogenblik moeten worden veranderd en dat sommige wijzigingen niet onbelangrijke kosten voor de spoorwegmaatschappijen ten gevolge kunnen hebben. Het medevoeren van meer dan hetgeen dr. Snijders opnoemde kan zeker niet schaden, en het gemis van vele zaken die nu in de kisten zijn, zou in vele gevallen, waar medische hulp bij de hand is, zooals meestal het geval is, tot onherstelbaar nadeel zijn. Zou de regeering verantwoord wezen, wanneer bij eene spoorwegramp een aanwezig medicus naar eenig hulpmiddel vroeg, en ten antwoord kreeg: wij zullen een verbandkistje ontbieden van het naaste station of halte; dit kan over een half uur hier zijn?

De meeste ongelukken, wordt gezegd, hebben plaats op of bij de stations. Dit is juist. Maar het rechtvaardigt niet eene regeling, waarbij niet voldoende gezorgd zou zijn voor de ongelukken, die *niet* vlak bij de stations plaats hebben.

De kist zal bij een ongeluk somtijds verbrijzeld zijn, zegt men, of niet bereikbaar. Ook uit een verbrijzelde kist zullen echter vele voorwerpen nog bruikbaar wezen. Maar kan niet evenzeer bij een ongeluk het weinige door den conducteur meêgevoerde onbruikbaar, kan niet zelfs ook de conducteur zelf „verbrijzeld" worden? Dr. de Boer Vervoorn heeft een klein verbandtaschje bedacht, dat hij den hoofdconducteur wil omhangen en gaarne van regeeringswege voorgeschreven zou zien, in plaats van de kistjes. De inhoud zou, waar medische hulp aanwezig is, en dat is bijna altijd het geval, geheel onvoldoende zijn. Zou ook het dragen van zulk een verbandtasch door den conducteur — eene voortdurende herinnering aan de kans op een ongeluk — wel een heel aangenaam en geruststellend gezicht zijn voor de reizigers?

Dr. Snijders antwoordt, dat veel van hetgeen de voorzitter zeide kan toegestemd worden, maar dat dit het feit niet wegneemt dat onder de bestaande voorschriften de verbandkisten op vele treinen niet in goeden staat en niet bruikbaar zijn.

Dat moet anders wezen. Hij zou wenschen, dat de regeering zorgde dat zoo mogelijk overal doelmatige hulp bij ongelukken kan verkregen worden, ook wanneer geen geneeskundige aanwezig is, en dringt daarbij aan op het medevoeren van het zoogenaamde rottan-verband van den heer de Mooy.

De voorzitter doet nogmaals uitkomen, dat de toestand waarin sommige kisten op de treinen verkeeren — (niet alle; op sommige lijnen is de toestand voldoende) — deels aan de bewerking der kisten, deels aan de behandeling is te wijten, maar niet aan de voorschriften der regeering, en dat overigens verbetering van den inhoud (waartegen echter tot nog toe geene bedenking van beteekenis is gemaakt) door later uitgedachte hulpmiddelen, natuurlijk altijd mogelijk is. De bestaande voorschriften verbieden trouwens niet aan den inhoud der kist nog iets toetevoegen, zooals de gesleufde sonde, waarop de heer Snijders wees.

Dr. Snijders vraagt nog, of er uitzicht bestaat, dat de geneeskundige inspecteurs in deze aangelegenheid iets zullen doen.

Hierop antwoordt de voorzitter dat door de inspecteurs reeds zeer veel gedaan is en hunne aandacht voortdurend op de zaak gevestigd blijft. Naar hij vermoedt, zal ook op de aanstaande vergadering der inspecteurs het onderwerp wel weder ter sprake komen, De inspecteurs hebben steeds gewezen op de noodzakelijkheid van zorg dat de kisten in goeden staat blijven.

Op de vraag van prof. Evers of de bagagewagen, waar de kisten geplaatst zijn, wel de geschikte plaats is, daar deze dicht bij de locomotief is, wordt geantwoord, dat die plaats door de Spoorweg-maatschappijen en den Raad van toezicht op de spoorwegdiensten als de beste is aangewezen. De geneeskundige inspecteurs hadden, even als prof. Evers, gemeend dat het midden van den trein het minste gevaar van verbrijzeling der kist opleverde. Maar tegen die plaats bestond overwegend bezwaar.

Dr. Ramaer vraagt, of de verbandkisten geregeld worden geinspecteerd.

De voorzitter antwoordt dat de inspecteurs nu en dan waar zich de gelegenheid voordoet de kisten nazien. De spoorwegartsen wenschten dat aan hèn het toezicht op de kisten werd opgedragen. Het ware zeker zeer goed, zoo de maatschappijen aan hare geneeskundigen dergelijk toezicht opdroegen. Het spreekt intusschen wel van zelf dat de regeering op de uitvoering van hare voorschriften moet doen toezien door hare eigen ambtenaren.

De zaak wordt nu voldoende toegelicht geacht en daar niemand meer het woord verlangd wordt de vergadering gesloten.

Egeling, *Voorzitter.*

Dr. C. P. Pous Koolhaas, *Secretaris.*

N°. 48. Bij Koninklijk besluit van 2 October n°. 14 is aan dr. J. A. M. T. Sannes, arts te Rotterdam, eervol ontslag verleend als plaatsvervanger van den geneeskundige, aldaar belast met het gezondheidsonderzoek van schepen, ingevolge de bepalingen der wet van 28 Maart 1877, *Stbl.* n°. 35 (*Staatscour.* 5 October).

N°. 49. Bij Koninklijk besluit van 2 October n°. 15 is op zijn verzoek, wegens verandering van woonplaats, eervol ontslag verleend aan mr. G. A. van Hamel, als plaatsvervangend lid van den geneeskundigen Raad voor Zuid-Holland (*Staatscour.* 5 October.)

N°. 50. *Circulaire van Gedeputeerde Staten van Friesland, van* 8 *October, aan de gemeentebesturen, betreffende* overleg met den geneeskundigen inspecteur. (*Prov. blad* n°. 122.)

De geneeskundige Raad voor de provinciën Friesland en Groningen deelt ons mede, dat het reeds meermalen zijne aandacht heeft getrokken, dat de verslagen en halfjaarlijksche overzigten van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig staatstoezigt betreffende Friesland in de laatste jaren hoogst zelden blijken dragen van het gemeen overleg tusschen het publiek gezag in die provincie en het geneeskundig staatstoezigt, dat bij art. 14 der wet van 1 Junij 1865 (*Staatsblad* n°. 58) is bepaald.

De raad zou het ten hoogste betreuren, als die vereischte zamenwerking, ingevolge de wet, niet plaats had. Hij zegt, bezwaarlijk te kunnen aannemen, dat in Friesland schier nooit en nergens zaken zouden voorkomen, waarbij het bedoelde overleg behoort plaats te hebben.

Wij zijn van hetzelfde gevoelen. Om niet te spreken van het nemen van maatregelen tot het voorkomen of bij het heerschen van besmettelijke ziekten, noemen wij slechts de voorziening in de behoefte aan drinkwater, den afvoer van faecale stoffen, de bevordering van de openbare reinheid, de keuring van levensmiddelen, de stichting van fabrieken, scholen en andere gebouwen, den aanleg van begraafplaatsen, allen onderwerpen, wier goede regeling zeer kan worden bevorderd door overleg met of voorafgaande raadpleging van het geneeskundig staatstoezigt.

Wij vinden in het schrijven van den geneeskundigen Raad derhalve aanleiding, U uit te nodigen, voortaan in den zin van art. 14 der aangehaalde wet te handelen.

Niet overbodig achten wij het intusschen, U te wijzen op het 2e lid van art. 10 dier wet, waarbij de geneeskundige inspecteur binnen zijnen kring, in casu de provinciën Friesland en Groningen, is belast met de regeling van *al* de werkzaamheden, aan het geneeskundig staatstoezigt verbonden. Waar, ingevolge het 2e lid van art. 14, overleg noodig is, zal dit dus altijd in de eerste plaats met den inspecteur te Groningen moeten geschieden. Is het echter een spoedeischend geval, dan zult gij U regtstreeks kunnen wenden tot den geneeskundigen adjunct-inspecteur te Leeuwarden, die, ingevolge de voor hem bestaande instructie (*Bijvoegsel tot het Staatsblad*, 1866, bladz. 205—207), zich dan daarna over de zaak in betrekking stelt met den inspecteur te Groningen. Diezelfde instructie magtigt tevens den adjunct-inspécteur, met de gemeentebesturen in overleg te treden omtrent alles wat tot de volksgezondheid betrekking heeft, volgens de bepaling van art. 14 der wet, onder verpligting evenwel, hierover vooraf in overleg te treden met zijn inspecteur, of is dit, wegens het spoedeischende der zaak, niet mogelijk, dezen terstond van het verrigte kennis te geven.

De Gedeputeerde Staten voornoemd,
VAN HARINXMA THOE SLOOTEN, *Voorzitter*.
VAN BLOM, *Griffier*.

N°. 51. Bij Koninklijk besluit van 30 October 1880, n°. 17, is, op hun verzoek, eervol ontslag verleend:

aan mr. J. Snijder, te Veere, als lid van den geneeskundigen Raad voor Zeeland; en

aan W. C. Holm, te Zeist, als lid van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht. (*Staatscour.* 3 November.)

N°. 52. *Brief van den geneeskundigen Raad voor Noord-Holland van 9 Juni, aan de burgemeesters en de geneeskundigen in die provincie betreffende maatregelen tegen* pokken.

Het heerschen van pokken in België en wel in de nabijheid onzer grenzen en het feit, dat zij zich reeds in enkele provinciën van ons land hebben vertoond, brachten den geneeskundigen Raad voor Noord-Holland tot het besluit, dat overal onverwijld de krachtigste maatregelen behooren voorbereid en genomen te worden om die ziekte zoo mogelijk te weren.

In de eerste plaats is het noodzakelijk, dat in elke gemeente de ruimst mogelijke gelegenheid tot vaccinatie en tot revaccinatie worde opengesteld. Het bestaan van twee vaccinatie-bueraux in Noord-Holland, het Amsterdamsch genootschap tot bevordering der koepokinenting en het bureau voor vaccinatie te Haarlem, tot welke de gemeentebesturen en geneeskundigen zich rechtstreeks portvrij wenden kunnen om koepokstof, geeft de gelegenheid om in de groote behoefte, welke ontstaan zal, te voorzien, mits door tijdige en behoorlijke regeling der vaccinatie in elke gemeente, die bureaux niet door een overmaat van gelijktijdige aanvragen overstelpt worden.

Onverwijlde en goed doordachte regeling der vaccinatie in elke gemeente is daarom een dringend vereischte.

Mochten zich in uwe gemeente gevallen van pokken voordoen, zijn de strengst mogelijke afzondering der lijders, spoedige begraving der overledenen en onverwijlde ontsmetting of vernietiging van besmette voorwerpen (zoo noodig met onteigening) maatregelen die niet mogen verzuimd worden, om het gevaar van verspreiding onder de ingezetenen zoo veel mogelijk te verminderen.

De wet van 4 December 1872 (*Staatsblad* N°. 134) geeft de noodige middelen daartoe aan de hand. De krachtige handhaving dier wet, in de eerste plaats van de artt. 14—18, bevelen wij met aandrang aan.

Artikel 14. Bewoners van huizen of vaartuigen, waarin eene besmettelijke ziekte voorkwam, mogen geen scholen bezoeken, dan na verloop van 8 dagen nadat de ziekte, volgens schriftelijke verklaring van eenen geneeskundige, uit die huizen of vaartuigen geweken is.

Het verbod wordt opgeheven, zoodra ontsmetting overeenkomstig art. 25 dezer wet heeft plaats gehad.

Op scholen, uitsluitend bezocht door leerlingen boven de twaalf jaar, is, bij het voorkomen van mazelen en diphtheritis, het bepaalde in de eerste zinsnede van dit artikel niet van toepassing.

Art. 15. Hoofden of bestuurders van de in het vorig artikel genoemde inrigtingen mogen de daarbij vermelde personen, zoolang het verbod duurt, niet tot die inrigtingen toelaten.

Art. 16. Onverminderd de kennisgeving van den geneeskundigen inspecteur in art. 6 der wet van 1 Junij 1865 (*Staatsblad* n°. 60) voorgeschreven, geeft de geneeskundige, die een lijder aan Aziatische cholera af aan pokken

waarneemt, daarvan binnen 24 uren kennis aan den burgemeester van de gemeente, waarin de zieke is aangetroffen.

Art. 17. Onderwijzers, onderwijzeressen of leerlingen, die niet, blijkens verklaring van een geneeskundige, met goed gevolg of meer dan eens de inenting der koepokken hebben ondergaan, of aan de natuurlijke kinderpokken (*variolæ*) hebben geleden, worden in de scholen niet toegelaten.

De vorm, de plaats, de wijze van inlevering, bewaring en teruggave dier verklaringen worden bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur geregeld.

Art. 18. In elke gemeente wordt door de zorg van het gemeentebestuur minstens eenmaal in elke drie maanden gelegenheid gegeven tot kostelooze inenting en herinenting. Die gelegenheid wordt minstens eenmaal 's maands gegeven, wanneer onze minister van Binnenlandsche Zaken ter algemeene kennis heeft gebragt, dat de pokken in eenig deel van het rijk epidemisch verbreid zijn en minstens eenmaal 's weeks, wanneer in de gemeente pokken voorkomen. Tijd en plaats voor de inenting wordt bij openbare aankondiging ter algemeene kennis gebragt.

Tot het verleenen van subsidiën ter tegemoetkoming in de kosten van inrigtingen, welks bevordering dier kunstbewerking ten doel hebben, wordt jaarlijks eene som op de staatsbegrooting uitgetrokken.

De afwending van het gevaar eener pokkenepidemie in ons land, die voor een goed deel afhangt van den ijver, waarmede gemeentebesturen en geneeskundigen, ieder binnen zijnen kring, werkzaam zijn, is van zóo overwegende beteekenis, dat wij ons verplicht achten u tijdig daarop opmerkzaam te maken.

Gaarne ontvingen wij bericht van de maatregelen, die in uwe gemeente genomen zijn of voorbereid worden.

De geneeskundige Raad voor Noord-Holland,

J. Penn, *Voorzitter*.

G. A. N. Allebé, *Secretaris*.

N°. 53. *Besluit van gedeputeerde Staten van Gelderland van* 17 *Augustus* 1880 *betreffende het* begraven van vee. (*Prov. blad n°.* 79.)

Extract uit het register der besluiten van Gedeputeerde Staten der provincie Gelderland.

Dingsdag, den 17 Augustus 1880.

Gelezen eene missive van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht, d. d. 11 Augustus j. l., n°. 197, van den volgenden inhoud:

„Eene commissie uit den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht heeft een onderzoek ingesteld omtrent begraafplaatsen voor en het begraven van gestorven of uit nood afgemaakt vee in Gelderland en Utrecht.

Daarbij is gebleken dat Gelderland met 116 gemeenten heeft:

gemeenteterrein tot begraven van vee enz. in 61 gemeenten
geen „ „ „ „ „ „ „ 89 „
onbekend „ „ „ „ „ „ „ 11 „

Gemeenteverordeningen, voor zooverre deze op het begraven van vee betrekking hebben, zijn vastgesteld in slechts 42 gemeenten van Gelderland.

Bij provinciaal blad n°. 107 van 4 November 1861 hebben Gedeputeerde Staten van Gelderland, naar aanleiding van de circulaire van zijne excellentie den minister van Binnenlandsche Zaken van 28 October 1862 n°. 255, 9de afdeeling, zich gehaast om de aandacht der gemeentebesturen op dit belangrijk onderwerp te vestigen, met verzoek om, waar dat nog niet gedaan was, bepalingen vast te stellen op het begraven van gestorven of afgemaakt vee, ten einde daardoor nadeel voor de volksgezondheid te voorkomen, dat het gevolg zijn moet van het begraven in de nabijheid van waterputten en woningen, even als zulks het geval is met het begraven van menschenlijken, waartegen maatregelen genomen zijn bij de wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65).

Uit bovenstaande opgaven blijkt evenwel hoe betrekkelijk gering het aantal gemeentebesturen is dat aan uw verzoek gevolg heeft gegeven.

Het is om deze reden dat de geneeskundige Raad voor Gelderland en Utrecht in zijn laatste vergadering, op 1 Julij j. l. te Arnhem gehouden, met eenparige stemmen heeft besloten uw collegie beleefd uit te noodigen, om nader bij die gemeentebesturen, welke niet of op onvoldoende wijze aan uw verzoek gevolg hebben gegeven, op eenigzins afdoende maatregelen aan te dringen, en hun het maken van verordeningen aan te bevelen, waarin de houder van vee, dat aan een gewone, niet besmettelijke ziekte is gestorven of daaraan lijdende is afgemaakt, wordt verplicht binnen zeer korten tijd daarvan aangifte te doen aan het hoofd van het gemeentebestuur of aan den commissaris van politie, voorts om het onder toezigt der politie te de begraven, zoo mogelijk op een van gemeentewege daartoe aan te wijzen terrein of, indien hiertoe geen gelegenheid bestaat, op zijn eigen grond, onder inachtneming, onder anderen, dat het lijk, na onbruikbaar te zijn gemaakt voor de consumptie b. v. door insnijding en insmering met petroleum, worde bedekt met eene laag ongebluschte kalk, waarop eene laag aarde van minstens één meter dikte, terwijl zooveel mogelijk daarbij worde gezorgd dat de afstand tusschen den kuil waarin het dier wordt begraven en de naastbijzijnde woning of waterput bedrage 50 meter — in elk geval, indien de afstand door de lokale omstandigheid niet zoo groot kan zijn, zoover mogelijk van iedere woning."

Gelet op *Provinciaal blad* n°. 107 van 1861;

Is goedgevonden.

Voorschreven missive ter kennis te brengen van de gemeentebesturen in dit gewest, met uitnoodiging, om voor zooveel de door den geneeskundigen Raad bedoelde maatregelen in verband met *Provinciaal blad* n°. 107 van 1861, niet of op onvoldoende wijze in hunne gemeenten zijn getroffen,

te bevorderen dat alsnog daarin worde voorzien en o. a. de noodige verordeningen op het begraven aan eene gewone niet besmettelijke ziekte gestorven of als daaraan lijdende afgemaakt vee worden vastgesteld; zullende Gedeputeerde Staten te zijner tijd mededeeling inwachten van het gevolg dat hieraan zal gegeven zijn.

En zal extract dezes te dien einde in het *Provinciaal blad* worden geplaatst.

Accordeert met voorschreven register,

De Griffier der Staten,
VAN DER FELTZ.

N°. 54. *Brief van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen, van* 12 *November, aan de gemeentebesturen en de geneeskundigen in die provinciën, betreffende toepassing der wet van* 4 *Dec.* 1872, Stbl. *n°.* 134.

De geneeskundige Raad voor Friesland en Groningen heeft, in zijne jongste vergadering, naar aanleiding van een rapport van eene door hem benoemde commissie tot *onderzoek van de toepassing en de werking der Wet van* 4 *December* 1872, *Staatsblad* n°. 134, houdende voorziening tegen besmettelijke ziekten, de volgende conclusiën vastgesteld, die wij de eer hebben U hierbij ter kennisneming en zoo veel noodig ter overweging mede te deelen.

De Raad gaat daarbij uit van de overtuiging, 1°. dat sommige bepalingen van genoemde wet beter gehandhaafd kunnen en behooren te worden, en 2°. dat andere te gelegener tijd eene wijziging zullen dienen te ondergaan, ten einde aan de eischen der practijk te beter te kunnen beantwoorden.

Kunnen voor den wetgever de wenken tot verbetering van bestaande bepalingen in de toekomst van meer of minder belang worden geacht, voor de autoriteiten en geneeskundigen zal het nuttig kunnen zijn, thans op eenige bepalingen te worden gewezen, die, met het oog op den geest en de letter der wet en op het belang der volksgezondheid, vaak minder juist worden opgevat en toegepast.

Art. 1. Van vele kanten is o. a. de opmerking gemaakt, dat het niet aangaat, de *mazelen* te blijven opnemen onder de ziekten, waarop de bepalingen der wet toepasselijk zijn. Het zoo menigvuldig en langdurig optreden van deze ziekte, en wel meestal met een goedaardig karakter, maakt op den duur eene strikte toepassing van de beteugelingsmaatregelen moeijelijk, en zoo die maatregelen al rigtig worden toegepast, dan werken ze zeer belemmerend op het maatschappelijk en huiselijk leven. Ofschoon de gegrondheid van die beweringen niet ten eenenmale ontkennend, verklaart de Raad, dat, met het oog op de natuurlijke gevolgen van de bedoelde wijziging, het hoogst verwerpelijk zou zijn, vooralsnog mildere bepalingen in het levee te roepen.

Art. 2 en 7. De bevoegdheid van den burgemeester, om lijders aan eene besmettelijke ziekte, die zich in slaapsteden of logementen bevinden, naar eene openbare inrigting of verblijfplaats ter verpleging te doen overbrengen, moet, wat het platteland betreft, veelal illusoir geacht worden, vooral daar waar Gedeputeerde Staten het niet noodig schijnen te oordeelen, volgens art. 7 der wet, eene gelegenheid tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten te doen inrigten. De burgemeester verkeert daar dus in de feitelijke onmogelijkheid, om, al wil hij, van zijne bevoegdheid gebruik te maken en gevolg te geven aan het bepaalde in dit artikel. In vele plaatsen, waar men wel zulke inrigtingen vindt, zijn ze dikwijls zoo gebrekkig en onvoldoende, dat de lijders of hunne betrekkingen vaak huiverig zijn daarvan gebruik te maken. De wenschelijkheid wordt dus uitgesproken, dat bij de wet de *verpligting* aan de gemeentebesturen worde opgelegd, om, volgens bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur vast te stellen regelen, in elke *gemeente* althans ééne gelegenheid tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten open te stellen.

Artt. 3 en 4. Daar van de bevoegdheid aan den burgemeester geschonken, om, ingeval in slaapsteden of logementen lijders aan eene besmettelijke ziekte zijn voorgekomen, maatregelen tot voorkoming van verspreiding van de ziekte voor te schrijven en zoo noodig te doen uitvoeren, of andere brandpunten van besmetting te doen reinigen en ontsmetten, volstrekt niet altijd het noodige gebruik wordt gemaakt, zoo acht de Raad het wenschelijk, dat de wet de verpligting daartoe voorschrijve.

Art. 5. In de facultatieve bepaling betrekkelijk de bevoegdheid aan den burgemeester geschonken, om besmette of van besmetting verdachte voorwerpen te doen ontsmetten of vernietigen, wenscht de Raad geene verandering te zien gebragt, omdat de omstandigheden het oordeel en de beslissing ten deze moeten bepalen.

Art. 8. Het verbod om lijders aan een besmettelijke ziekte of overledenen daaraan, of wel voorwerpen van hen afkomstig, zonder de noodige voorzorgsmaatregelen te vervoeren of in het algemeen verkeer te brengen, te onteigenen of te vernietigen, wordt niet zelden overtreden. De Raad dringt er ten sterkste op aan, dat de wet te dezen opzigte beter worde gehandhaafd. Waar van moedwil of achteloosheid blijkt, acht de Raad vervolging van de overtreders nuttig en noodig, omdat dit, naar zijn oordeel, afschrikkend voor het vervolg zal kunnen werken.

Art. 9. Even gewenscht wordt eene betere handhaving geoordeeld van de voorschriften voor het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte naar een ziekenhuis of naar hunne woning. Het nemen van de gepaste repressieve maatregelen zou ook hier welligt een goed gevolg kunnen hebben.

Art. 10. De belemmeringen, die door de voorschriften van art. 10 bij het heerschen van besmettelijke ziekten aan boord aan de scheepvaart worden in den weg gelegd, waren menigmaal redenen tot klagten van de

belanghebbenden. Niet zelden worden die voorschriften ontdoken. Een nauwlettend toezicht kan dit zelfs niet altijd voorkomen. Inderdaad is de schade, die schippers, vooral kleine schippers, door een soms langdurig isolement ondervinden, niet zelden van belang. Het zou, bij eventuele wijziging van de wet, overweging kunnen verdienen, eene bepaling op te nemen, dat de Staat, waar dat noodig blijkt, hier althans eenige vergoeding verleene voor gebleken schade, in het algemeen belang geleden.

Art. 12. De bepaling, dat bij elke begraafplaats binnen een jaar na de invoering der wet een lokaal, ingerigt tot tijdelijke bewaring van overledenen aan eene besmettelijke ziekte aanwezig moet zijn, is op verre na niet overal opgevolgd.

En waar zulk een lokaal wordt aangetroffen, laten soms de inrigtingen en plaatsen te wenschen over. De Raad acht het wenschelijk, dat aan dit voorschrift overal behoorlijk de hand worde gehouden.

Art. 14. De plaatsing van het „kenmerk" voor besmette huizen of woningen heeft dikwijls aanleiding gegeven tot bezwaren. Vooral bij huizen, bewoond door verscheidene gezinnen, gold de vraag: waar dit kenmerk te plaatsen? Bij eene plaatsing aan den algemeenen ingang werd het doel veelal gemist, doordien het huis toch niet werd vermeden. En waar dit wel het geval was, strekte dit tot ongerief of schade van de inwonende gezinnen, waarin zich geen lijder aan eene besmettelijke ziekte bevond. Daarom acht de Raad het beter, dat bij eventueele wetsherziening het woord „huizen" worde veranderd in „woningen," en het kenmerk niet alleen aan den gemeenschappelijken ingang van het huis, maar ook op de deur van de besmette *woning* geplaatst worde, zoodat de bewoners van het overige gedeelte van het huis niet behoeven onderworpen te worden aan de afzonderingsmaatregelen, waarvan in dit artikel sprake is.

Het voorschrift, dat kinderen uit besmette huizen tot de scholen niet mogen worden toegelaten, zou zeer veel in waarde winnen, als door of van wege den burgemeester dadelijk van het uitbreken der ziekte in een gezin, waaruit het geweerde kind ter school gaat, en van het opheffen der afzonderingsmaatregelen aan den betrokken onderwijzer kennis werd gegeven.

Art. 18. Het voorschrift in art. 18 neêrgelegd, om minstens eenmaal in elke drie maanden de gelegenheid te verschaffen voor kostelooze inenting en herinenting, levert voor het platte land en kleine andere plaatsen soms moeijelijkheid op. Toch acht de Raad het niet wenschelijk, deze termijnen te bekrimpen. Er bestaat alle grond om te verwachten, dat bij de betere en meerdere gelegenheid, die in ons land van lieverlede geschapen worden tot het bekomen van vaccine-lymphe (door de parcs vaccinogènes en de bureaux van inenting), dat bezwaar grootelijks zal worden opgeheven.

Art. 19. De verpligting, bij art. 19 aan het hoofd des gezins opgelegd, om zelf aangifte te doen van een geval van besmettelijke ziekte, geeft niet

zelden aanleiding tot wetsontduiking. Toch acht de Raad het niet wenschelijk, dat wijziging in dit voorschrift gebragt worde, omdat ingeval een lijder niet in geneeskundige behandeling komt, er dan te gereeder aanleiding zou bestaan, dat eene menigte gevallen niet ter kennis van de autoriteiten komen.

Namens den geneeskundigen Raad voornoemd;
L. Ali Cohen, *Voorzitter.*
S. Sr. Coronel, *Secretaris.*

N°. 55. Bij Koninklijk besluit van 21 November 1880, n°. 8, is dr. S. J. Halbertsma, arts te Rotterdam, met ingang van heden, aangewezen als plaatsvervanger van den geneeskundige voor Rotterdam, belast met het gezondheidsonderzoek van zeeschepen, ingevolge de bepalingen der wet van 28 Maart 1877, *Staatsblad* n°. 35. (*Staatscour.* 24 Nov.)

N°. 56. *Vergadering van den geneeskundigen raad voor Zeeland, gehouden* 15 *November* 1880.

Behalve de voorzitter en de secretaris zijn tegenwoordig de leden dr. Dobbelaer de Wind, Verschoor, de Man, Walraven de Ligny, Hennequin, de Looze, de Visser, dr. Hazenberg en Martin en de plaatsvervangende leden dr. Keyzer en Mr. Snouck Hurgronje.

De voorzitter opent de vergadering en deelt mede, dat, dr. Janssen heden morgen bericht ingezonden hebbende, dat hij verhinderd was de vergadering bij te wonen, ter zijner vervanging is opgeroepen het plaatsvervangend lid dr. Keyzer en ter vervanging van mr. Snyder, naar elders vertrokken, het plaatsvervangend lid mr. Snouck Hurgronje.

De notulen der voorjaarsvergadering worden gelezen en goed gekeurd. Arresteeren notulen.

Naar aanleiding der voorgelezen notulen deelt de voorzitter mede, dat hij gaarne het hem op voorstel van dr. de Man gegeven mandaat tot onderzoek naar de mogelijkheid, om hier een parc vaccinogène op te richten, voldaan heeft; dat evenwel bij de in het voorjaar dreigende pokken epidemie het bureau voor vaccinatie tot een dadelijk handelend optreden besloten heeft en dat daarbij gebleken is, dat de drie factoren, een genoegzame hoeveelheid kalveren, geld en voldoende werkkracht, omtrent wier aanwezigheid twijfel gekoesterd werd, in voldoende mate aanwezig waren. Door zich in contact te stellen

met het correspondeerend lid, den provincialen veearts Berghuys, verkreeg men eene voldoende hoeveelheid kalveren; in de finantiën voorzag de minister van Binnenlandsche Zaken door eene welwillende extra toelage van *f* 260.— voor het jaar 1880, terwijl ook door de gedurende verscheiden weken aangewende animale vaccinatie gebleken is, dat het bureau over voldoende werkkracht beschikken kan. Een verzoek aan den minister, om de jaarlijksche toelage aan het bureau met *f* 100.— te verhoogen, ten einde ieder jaar gedurende enkele zomermaanden de animale vaccinatie toe te passen, is tot dusverre niet beantwoord.

Nog deelt de voorzitter mede naar aanleiding van de in de vorige vergadering hem verleende opdracht, dat door hem eene immersielens is besteld met 1400 malige liniaire vergrooting. Na ruggespraak met andere deskundigen is hem verbetering van het bestaande mikroskoop wenschelijker voorgekomen dan aanschaffing van een nieuw, uitsluitend voor immersie bestemd mikroskoop.

Ingekomen zijn:

Ingekomen stukken.

1° het verslag aan den koning van de bevindingen en handelingen van het veeartsenijkundig staatstoezicht in 1879 met begeleidende missive van den minister van Binnenlandsche Zaken.

2° het verslag van de plaatselijke gezondsheids commissie te Middelburg over 1879.

3° missive van den heer Engelsman Kleynhens te Vlissingen, kennis gevende, dat hij wegens vertrek uit de provincie ontslag neemt als correspondeerend lid van den raad; — welke stukken voor kennisgeving worden aangenomen.

Verslag van den inspecteur.

Door den voorzitter wordt hierop de volgende mededeeling gedaan van de handelingen van het geneeskundig staatstoezicht sedert 15 Mei 1880.

1° Berichten van algemeenen aard.

Door den minister van Binnenlandsche Zaken is, behalve periodieke stukken, toegezonden 1° eene missieve, behelzende het verzoek bij visitatie der apotheken te letten op het voorkomen van vergiftig steranijs, en onderzoek verzocht bij groothandelaars.

2° De *Staats-courant* met bericht dat te Roosendaal de pokken epidemisch heerschen.

3° Missieve behelzende de herbenoeming van de geneeskundigen belast met de visitatie van zeeschepen.

4° Missieve behelzende dat voor 1880 de subsidie voor het bureau van vaccinatie met *f* 260 is verhoogd.

5° Missieve behelzende benoeming van M. Lucieer te IJzendijke, en J. Bauwens te Axel, als plaatsvervangers voor den districtsveearts te Barendrecht.

6° Missieve behelzende mededeeling dat examens voor apothekersbediende van 1 Aug. 1880—1 Augustus 1881 te Kampen en te Middelburg zullen afgenomen worden. Als leden der commissie te Middelburg werden benoemd dr. Couvée en de Ligny, als plaatsvervangende leden G. C. v. Nederveen en L. K. v. d. Harst.

2° Personeel der geneeskunst oefenaren.

Overleden te Aardenburg L. J. Hussem, gep. off. v. gez. 1e kl.
Vertrokken: uit Tholen G. W. Post, apotheker.
Gevestigd: te Vlissingen A. Butner, arts, off. v. gez. te Zierikzee H. C. Steketee, vroedvrouw.

3° Ziektetoestand in de Provincie.

Vermelding verdient de groote kindersterfte aan diarrhee in de maanden Augustus en September. Deze diarrhee of cholera infantum schijnt echter niet in alle gemeenten geheerscht te hebben. Opmerking verdient dat de ziekte samenviel met lagen grondwaterstand. Ook bij volwassenen kwam diarrhee veelvuldig voor, en was voor oude menschen dikwijls noodlottig.

Van het voorkomen van besmettelijke ziekten werden de volgende mededeelingen gedaan:

Pokken. Te Zuiddorpe een geval van pokziekte bij het niet gevaccineerde kind van den eerst aangetasten lijder.

Te Stoppeldijk kwam een geval voor bij een arbeider uit Antwerpen, hij was gevaccineerd en is hersteld. Zijn kind dat ongevaccineerd was, is aangetast en overleden.

Te Kloetinge kwam een geval voor bij een gevaccineerden baanwachter. Zijne dochter, die in Bergen op Zoom diende, schijnt de smetstof te hebben overgebracht. Zij kwam ziek thuis nadat zij in contact was geweest met een poklijder, doch pokziekte werd bij haar door den behandelenden geneesheer niet geconstateerd.

Nog 2 andere gevallen kwamen voor bij gevaccineerden met gunstigen afloop.

Te Kruiningen werd een gevaccineerd kind van dien baanwachter, dat welwillend door zijn ambtgenoot opgenomen was, in lichten graad aangetast, en herstelde.

Te St. Jansteen kwamen 2 gevallen van pokziekte voor, bij ongevaccineerden, met doodelijken afloop. De vader had de ziekte in Antwerpen opgedaan, en besmette zijn ongevaccineerd kind.

In de gemeenten waar pokziekte voorkwam, werd wekelijks gelegenheid gegeven tot inenting. Zooveel mogelijk werd gezorgd de lijders te isoleeren, en na afloop der ziekte voor ontsmetting zorg gedragen. Dit geschiedde door de kleedingstukken en de bedfournituren met water, onder toevoeging van 3% carbolzuur, te kooken, en het vertrek te disinfecteeren met zwavelzuur ontwikkeld door 15 gram zwavel per kub. M. te verbranden,

nadat in het vertrek een paar emmers kokend water geplaatst waren ten einde de ruimte met waterdamp te verzadigen.

Te St. Jansteen werden de goederen onteigend en verbrand. Ook werden te Kloetinge de kinderen uit naburige huizen, die gemeenschap hadden gehad met de kinderen uit het besmette huis, uit de school geweerd.

Te Hulst werden de kleedingstukken van den poklijder, (zie vorig verslag) die gestorven was, verbrand.

Toen de minister van Binnenlandsche Zaken bekend gemaakt had dat de pokziekte te Roozendaal epidemisch heerschte, werden de gemeentebesturen door den commissaris des konings herinnerd aan de verplichting maandelijks kosteloos gelegenheid te geven tot vaccinatie en revaccinatie, en verzocht opgave van het aantal gevaccineerden en gerevaccineerden te doen aan den inspecteur. In eene circulaire van den inspecteur aan alle geneeskundigen werd verzocht mededeelingen te mogen ontvangen van alle omstandigheden, die eene goede uitvoering van art. 18 van de epidemiewet in den weg staan, en aangedrongen op krachtige opwekking tot algemeene revaccinatie.

De gemeentebesturen werden door den commissaris des konings uitgenoodigd geene liedjeszangers of kramers op de kermissen toe te laten, uit België of gemeenten in Nederland waar de pokken epidemisch verklaard zijn. Hier en daar kwamen varicellen voor, die in sommige gemeenten aanleiding gaven tot verwisseling met varioloïden.

Roodvonk. Aan roodvonk stierven slechts te Yerseke 2 personen; enkele voorgekomen gevallen werden gemeld, uit 10 gemeenten. De ziekte was overal goedaardig.

Mazelen. Aan mazelen stierven in Juni en Juli 5 personen, (4 te Axel, 1 te Vlissingen). Opgaven van het voorkomen van mazelen werden ontvangen uit 15 gemeenten.

Te Axel en te Biervliet werd de ziekte epidemisch verklaard.

Typhus. 10 sterfgevallen aan typhus kwamen voor in 8 gemeenten.

33 gevallen van typhus werden gemeld uit 22 gemeenten, (waaronder 4 uit Oud-Vosmeer). Nergens trad de ziekte epidemisch op; eene lijderes te Middelburg was te Purmerend geïnfecteerd.

Diphtheritis. 10 sterfgevallen aan diphtheritis kwamen in 8 gemeenten voor.

Utt 13 gemeenten werden 34 gevallen gemeld; (waaronder 8 te Zoutelande, 7 te Middelburg, 4 te St. Annaland.)

Te Zoutelande werd verzocht de school met SO^2 te desinfecteeren en de gebruikte goederen door uitkooken met water,

dat bedeeld wordt met carbolzuur, te ontsmetten, tot welk doel een ijzeren pot werd aangeschaft, met onderstel om te stoken.

Croup. Aan deze ziekte overleden 4 personen.

Kinkhoest. 23 personen overleden aan de kinkhoest in 11 gemeenten, voornamelijk op Zuid-Beveland (Wolfaartsdijk, Wemeldinge, Krabbendijke).

Handelingen ter bevordering der volksgezondheid.

a. Afvoer van vuil.

Door een ingezetene van Scherpenisse werd geklaagd over den verregaanden onreinen toestand van een brandgang naast zijne woning. Met den burgemeester werden de middelen besproken, die verbetering zouden aanbrengen.

De verregaand vuile toestand van sloten en het ontbreken van goede rioleering te Yerseke, waarover herhaaldelijk geklaagd was, gaf den inspecteur aanleiding zich tot Ged. St. te wenden, met verzoek het gemeentebestuur te wijzen op de nadeelige gevolgen, die het veronachtzamen van de regelen der hygiène na zich sleept. Aan dit verzoek is voldaan, en verbetering is toegezegd, doch het voorstel tot invoering van een tonnestelsel, werd, als te bezwarend voor de gemeente, verworpen.

Naar aanleiding van de klacht over den onreinen toestand van de sloot achter de Heerengracht te Middelburg (zie vorig verslag) is door het gemeentebestuur een plan overgelegd tot verbetering, dat om de groote kosten onuitvoerbaar werd geacht. Men was echter geneigd de sloot en een gedeelte van de vest uit te diepen. Aangezien de oorzaak blijft bestaan (30 privaten loozen op die sloot) heeft de inspecteur geantwoord dat hij geen heil zag in dat middel, en opgemerkt dat het noodig was de uit te graven stoffen in vochtigen toestand weg te voeren en onder den grond te brengen, bijaldien men toch wenscht over te gaan tot verdiepen.

Daar de sterfte te Oud-Vosmeer gedurende de laatste 15 jaar na aftrek der levenloos aangegeven nog $36^0/_{00}$ bedraagt, werd een onderzoek ingesteld naar de vermoedelijke oorzaken van dit groote sterftecijfer en trok dadelijk de onreine toestand van sloten en varkenskotten de aandacht. Talrijke privaten loozen op eene sloot, waarvan het water gebruik wordt om te schrobben; verdampt nu het water, zoo blijven organische stoffen, in de op die wijze gereinigde woning, achter. Bevinden zich kiemen van besmettelijke ziekten in die sloot, zoo worden ze noodzakelijk op die wijze binnen de woningen gebracht. Een boer die aan typhus leed, welke ziekte geene zeldzaamheid is in Oud-Vosmeer, had een privaat op den mesthoop. Om te karnen werd het gewone putwater (zakwater) gebruikt, dat zeer gemakkelijk smetstoffen afkomstig van dien mesthoop, kon opnemen,

Bij groote droogte is er gebrek aan regenwater en wordt vuil putwater gedronken. Op verbetering van een en ander en op daarstelling van regenbakken werd aangedrongen.

De burgermeester van Stavenisse werd opmerkzanm gemaakt op den vuilen toestand van een achterweg, waarlangs gier en beer een weg vonden naar de sloot.

Ook bevond zich in die gemeente een mesthoop op 1 meter afstand van woningen, tot groot nadeel voor de gezondheid der bewoners.

De burgemeester van Kruiningen werd opmerkzaam gemaakt op den onreinen toestand van eene sloot te Kruiningen, en vele sloten te Hansweert. Voorstellen tot rioleeren en invoeren van een tonnenstelsel in verband met compostbereiding werden hem gedaan.

De sloot aan den oostelijken achterweg te Wissekerke gelijkt meer op een open riool dan op een watergang. Op reiniging werd aangedrongen, doch tevens verzocht dat de uitgebaggerde stoffen, in vochtigen toestand vervoerd zouden worden, in stede ze op de kant der sloot te laten uitdrogen en verstuiven, hetgeen zeer schadelijk zou zijn. Op den onreinen toestand van vele slootjes in het gehucht N°. 1 werd het gemeentebestuur te Hoofdplaat opmerkzaam gemaakt.

b. Gebouwen. In het bestedelingenhuis te Zierikzee is de slaapzaal voor jongens te klein (74 m^3 voor 7 personen) en zonder voldoende ventilatie. De ziekenkamer zou geschikt voor de jongens kunnen gebruikt worden. De privaten aldaar zijn verstoken van ventilatie.

In het burger-weeshuis aldaar is de slaapkamer voor de jongens slechts drie m. hoog, bij een oppervlakte van 25 m^2, dat onvoldoende is voor 9 kinderen, vooral wanneer 's winters de 4 kleine raampjes gesloten worden. De ziekenkamer ware zeer goed in te richten tot slaapzaal, indien er slechts luchtkokers werden aangebracht.

Noodzakelijke verbetering behoeft ook de onvoldoend geventileerde beneden slaapkamer voor mannen in het R. C. gesticht aldaar.

De burgemeester van Zierikzee werd verzocht zijn invloed bij de betrokken directiën aan te wenden, ten einde verbetering te verkrijgen.

c. Scholen. Den burgemeester van Veere werden op zijn verzoek inlichtingen verstrekt omtrent schoolbanken.

Het gemeentebestuur van Arnemuiden bericht dat besloten is tot vergrooting van de school, en dat gelet zal worden op betere verlichting. Het daarstellen van een regenbak bij de school te Kleverskerke zou te veel kosten.

De bewaarschool te Breskens liet veel te wenschen over wat

reinheid van omgeving en binnenplaatsje betreft. De mestput van een buurman bevindt zich naast dat plaatsje. De speelplaats op het noorden gelegen, is steeds vochtig, door vrij afvloeiend dakwater van de naburige woning. Verbetering is toegezegd.

De bijzondere school voor katholieken te Vlissingen werd bezocht, naar aanleiding van het project tot bouwen van eene nieuwe bewaarschool. Het plan werd goedgekeurd, verbeteringen werden voorgesteld ten opzichte van de verlichting in de benedenlokalen, die verkregen kunnen worden door de banken om te zetten. en een gedeelte van een grooten boom op de achterplaats te kappen. De banken vorderen dringend verbetering.

De bijzondere school voor gereformeerden te Vlissingen voldeed vrij goed. De ventilatie in het vertrek rechts liet echter te wenschen over.

De bijzondere bewaarschool te Zierikzee is zeer slecht ingericht, daar 83 kinderen in twee lage, vochtige, kelderachtige vertrekken, het eene hoog 3.10, het tweede hoog 2.6 moeten geborgen worden. De ruimte per kind bedraagt iets meer dan 2 M³.

De katholieke bijzondere bewaarschool liet, wat ventilatie betrof, veel te wenschen over. De middelen tot verbetering werden aangegeven.

Verbetering van het privaat van de bewaarschool van juffr. de Vries te Zierikzee is zeer noodig.

De burgemeester van Zierikzee werd verzocht bij de betrokken directie aan te dringen op verbetering.

Het licht valt slecht in het lokaal voor de hoogste klasse van de armenschool te Zierikzee, en in de openbare tusschenschool aldaar, hetgeen door het omzetten van de banken te verbeteren is.

De 2e lagere burgerschool aldaar laat veel te wenschen over, wat ruimte en verlichting betreft. Het is een zeer laag vertrek met weinig vensters, dat voor 105 kinderen eene ruimte heeft van 299 M³; dus nog geen 3 M³ per kind. Het privaat en een lekke urinebak bevinden zich op een zoldertje, waar het erg stinkt.

In de school van mevr. Hesta ware het wenschelijk de privaten van stankafsluiting te voorzien, en eene ventilatiekoker aan te brengen.

De burgemeester van Zierikzee werd in kennis gesteld met de gemaakte opmerkingen en op verbetering aangedrongen.

Dr. Verschoor geeft zijne bevreemding te kennen, dat de scholen in eene gemeente met zulke goede inkomsten als Zierikzee, zoo ongunstig moeten beoordeeld worden, waarop de voorzitter opmerkt, dat de aanmerkingen, behoudens enkele uit-

zonderingen, hoofdzakelijk de verlichting betreffen, dat overigens inderdaad de scholen te Zierikzee in zeer goeden staat verkeeren.

De ventilatie in de openbare school te Colijnsplaat is onvoldoende, ook valt het licht slecht in. De burgemeester werd in kennis gesteld met de gemaakte opmerkingen en de middelen die tot verbetering zouden leiden, aangegeven.

De openbare school te Boschkappelle is te klein voor 248 kinderen, daar ieder kind slechts iets meer dan 2 M³ ruimte heeft Het licht valt slecht in, de banken zijn oud en zonder voetlatten. Op verbetering werd aangedrongen.

De openbare school te Stoppeldijk heeft een inhoud van 338 M³ hetgeen voor ieder der 167 kinderen 2 M³ uitmaakt. Door het aanschaffen van een kachelmantel binnen welken de buitenlucht verwarmd in het vertrek opstijgt, zou de winterventilatie verbeterd kunnen worden. Er is slechts een urinoir.

De school te Hengstdijk is in alle opzichten slecht en behoort zoo spoedig mogelijk door eene betere vervangen te worden. Eene vraag van den heer de Ligny, of er uitzicht bestaat, dat spoedig in de gewenschte verbetering zal voorzien worden, beantwoordt de voorzitter met de mededeeling dat het gemeentebestuur geen geld heeft, doch dat de nieuwe wet op het lager onderwijs met 1 Nov. in werking getreden, aan de inspecteurs de bevoegdheid heeft gegeven tot sluiting van schoollokalen, die schadelijk voor de gezondheid zijn.

Het bestuur van de bijzondere school te IJzendijke werd opmerkzaam gemaakt op de onvoldoende ventilatie in de schoollokalen, vooral van de bewaarschool, en de middelen ter verbetering aan de hand gedaan.

Op verbetering van de privaten in de openbare school te Hoofdplaat werd aangedrongen, en verzocht de stank afsluitende trechters, die waren verwijderd omdat zij aanleiding gaven tot verstopping, te herstellen.

Het eerste lokaal in de school te St. Maartensdijk is te klein voor 120 kinderen en slechts geschikt voor 90 kinderen, de tuimelramen kunnen bij vochtig weder niet geopend worden. In het 3e lokaal zijn gordijnen dringend noodig. Ook zou het daarstellen van kachelmantels in verband met het gebruiken van de luchtbuizen onder den grond voor ventilatie, nuttig zijn, Het 2e lokaal kan geschikt gemaakt worden voor het onderwijs, indien het in 2 vertrekken verdeeld wordt en de banken zoodanig omgezet worden dat de kinderen het licht van de linkerzijde ontvangen.

De ventilatie van de school te Scherpenisse laat veel te wenschen over, omdat de ramen niet geopend kunnen worden.

De privaten zijn buiten toezicht en zeer primitief ingericht.

De ligging van de openbare school te Biervliet is zeer ongunstig. Ook biedt zij te weinig ruimte aan voor 300 kinderen. De privaten zijn zonder stankafsluiting.

Te Driewegen (Biervliet) voldoet het locaal volstrekt niet aan de eischen eener goede school, de leerlingen hebben iets meer dan 2 M³ ruimte. De onderwijzerswoning bestaat uit een enkel vertrekje voor man, vrouw en 4 kinderen.

d. Begraafplaatsen.

Een verzoek van een ingezetene van Nieuw en St. Joosland om te mogen bouwen binnen den verboden kring van de begraafplaats, gaf aanleiding tot een onderzoek, waaruit bleek dat men wenschte te bouwen op 24 m. afstand van de begraafplaats, en de vergunning verlangde, op grond dat vroeger vergunning was verleend een huis te bouwen op 18 m. Daar het den inspecteur toescheen dat dit geheel op zich zelf staande huis bezwaarlijk tot de kom van de gemeente kan gerekend worden te behooren, en het verleenen van vergunning tot bouwen binnen den bepaalden afstand behalve in exceptionele gevallen licht aanleiding geven kan tot het scheppen van toestanden, waartegen de wet van 1869 gericht was, adviseerde hij het verzoek niet toe te staan. Daar gedep. staten echter de meening waren toegedaan dat het gebouw in kwestie tot de kom behoort, werd aan adressant te kennen gegeven dat hij geene vergunning behoefde.

e. Voedsel en dranken.

Naar aanleiding van het vinden van sulphas cupri in meel dat te Hulst gebruikt werd, werden brooden uit Hulst, Sluis en Aardenburg op koper onderzocht. Het resultaat was negatief.

Verschillende in Hulst gekochte fraai gele pepermuntjes en suikerstukken bevatten Chromas plumbi. Zij waren afkomstig van een grossier te Kloosterzande. Eenige gele pepermuntjes van Engelsch fabrikaat, in Zierikzee gekocht, bevatten geene schadelijke bestanddeelen.

De off. v. Justitie werd verzocht aan den marechaussée last te geven tegen het verkoopen van de schadelijke suikerwaren te waken.

Te Kruiningen, te 's Heer Hendrikskinderen en te Oud Vosmeer werd aangedrongen op daarstellen van regenbakken, daar bij droogte gebrek aan water geene zeldzaamheid is.

5°. Verbandkisten bij de spoortreinen.

Tengevolge van eene klacht aan den minister zijn eindelijk op alle stations van den spoorweg Mechelen Ter Neuzen en Gent Ter Neuzen en op de treinen verbandkisten aanwezig. Op de treinen ontbraken echter de brancards.

6°. Handhaving van wetten.

Daar het geval zich voordoet dat onderwijzers, onbekend met het voorkomen van besmettelijke ziekten in de woningen der scholieren, andere kinderen uit het huis- in school toelaten,

en daardoor art. 15 van de epidemiewet overtreden, werd den burgemeester van Middelburg verzocht aan de onderwijzers de namen der kinderen op te geven, die niet toegelaten mogen worden. Hierop is nog geene beslissing gevolgd.

De inspecteur adviseerde afwijzend op een verzoek van het gemeentebestuur van Koudekerke om ontheven te worden van de verplichting een lokaal voor besmettelijke ziekten beschikbaar te stellen.

De officier van justitie werd verzocht den apotheker van Asperen Vervenne te Goes te vervolgen wegens overtreding van art. 3 en 7 der wet op de uitoefening der artsenijbereidkunde. Op eene vraag van den heer Martin, of bereids gevolg gegeven is aan dit verzoek tot vervolging antwoordde de voorzitter, dat de zaak door den off. v. just. wordt geinstrueerd.

De heer de Jong te Kruiningen was te Yerzeke tot gemeentegeneesheer aangesteld en tevens belast met het leveren van geneesmiddelen. Aangezien genoemde heer geene bevoegdheid heeft tot het leveren van geneesmiddelen werd bij het gemeentebestuur aangedrongen op betere regeling der armverzorging. Daarop antwoordde dat gemeentebestuur dat de jaarwedde van den geneesheer met den prijs van de geneesmiddelen zou verminderd worden, welke laatste som dan aan den apotheker zou worden uitbetaald.

Zekere St. Nicolaas is veroordeeld tot 3 maanden celstraf wegens onbevoegd uitoefenen van de geneeskunst te Westkapelle.

Door den burgemeester van Tholen verwittigd dat G. Post, apotheker, werkzaam in de apotheek van de erven van Rijssel vertrokken was en de apotheek werd waargenomen door een apothekersbediende C. v. Rijssel, verzocht de inspecteur de apotheek te doen sluiten, en de sleutels van de vergiftkast op te eischen, daar een apothekersbediende onbevoegd is aan het hoofd van eene apotheek te staan.

De apotheek is thans gesloten.

Aan den officier van Justitie is mededeeling gedaan dat de vrouw van E. Goubert voortgaat te Hoofdplaat de verloskunde als bedrijf uit te oefenen en verzocht tegen haar procesverbaal op te maken, waaraan voldaan is. Te Biervliet was eene bewaarschool opgericht en verzuimd van de kinderen bewijzen van vaccinatie te vorderen. Aan de bewaarschoolhoudster (eene Belgische) werd te kennen gegeven dat zij vervolgd zou worden wegens overtreding van art. 17 der epidemiewet, zoo zij niet zorg droeg van elk schoolgaand kind een vaccinatie bewijs te kunnen overleggen.

7° Vergunningen. Aan den apotheker J. Adam werd voor een jaar vergunning verleend de gemeente-apotheek te Goes met de zijne waar tenemen.

Aan S. A. Pieterse te Sluis werd vergunning verleend de apotheek van den apotheker Hennequin tijdelijk waar te nemen.

Aan I. B. v. Calmthout werd dezelfde vergunning verleend ten opzichte van de apotheek v. Asperen Vervenne te Goes.

1e ring. De indruk was over het algemeen zeer gunstig, zoodat bij de meesten de qualificatie „goed" gebezigd kan worden. 8° Winkelvisitatie.

Bij anderen werden de aetherische oliën en sommige spiritualiën op ongeschikte plaatsen bewaard, in strijd met de pharmacopaea Ed. II, die voorschrijft dergelijke middelen in het donker te bewaren.

De apothekers Ripping en Hackenberg waren in het bezit van Dèpôtmiddelen waarvan zij het recept niet kenden.

In de apotheek van een geneeskundige werd een fleschje met opschrift „subbelemaat corrosiv" gevonden waarin in plaats sublimaat waarschijnlijk acetas-morphicus voorhanden was. Op verzoek van de commissie werd dit fleschje terstond vernietigd. Ook in andere opzichten liet die apotheek veel te wenschen over. De Inspecteur achtte het noodig tot dien geneeskundige eene vermaning te richten.

2e ring. Over het algemeen was de indruk zeer gunstig. De apotheek van een geneeskundige verkeerde echter niet in dien toestand, daar verscheidene geneesmiddelen ontbraken. De commissie meende daarom de beoordeeling aan den inspecteur te moeten overlaten, die, in aanmerking nemende, dat in vorige jaren de apotheek in orde was, zich bepaalde tot dien geneeskundige een vermaning te richten met bedreiging dat een volgend jaar proces-verbaal zou opgemaakt worden, indien wederom aanmerkingen te maken waren.

3e ring. De commissie constateert met genoegen dat de opmerkingen van vorige commissies ter harte waren opgenomen en de toestand gunstig was.

In alle apotheken werd acht geslagen op verontreiniging van steranijs met de vruchten van Illicium religiosum, zonder tot ontdekking van die vervalsching te leiden.

Staat van de onderzochte apotheken in de provincie Zeeland:

Voorraad bij de geneeskundigen, bevoegd tot het leveren van geneesmiddelen.				Apotheken.				Drogist-winkels.			
GOED.	VOLDOENDE.	SLECHT.	HERVISITATIE.	GOED.	VOLDOENDE.	SLECHT.	HERVISITATIE.	GOED.	VOLDOENDE.	SLECHT.	HERVISITATIE.
40	26			31	4				1		

9° Inschrijving van leerlingen in de verloskunde.

Een vergelijkend examen werd afgenomen van haar, die geplaatst wenschten te worden aan de kweekschool voor vroedvrouwen te Amsterdam. Van 11 kandidaten konden 4 in aanmerking komen. Slechts eene werd echter geplaatst, J. Geleijnse te Zierikzee. Andere inschrijvingen hadden niet plaats.

Verslagen.

De mededeelingen verder voor kennisgeving aangenomen zijnde, zijn aan de orde de verslagen der gecommitteerden voor de winkelvisitatie.

Winkelvisitatie.

Geen der leden daaromtrent het woord verlangende, geeft de voorzitter zijne bevreemding te kennen, dat gecommitteerden van den 1sten ring geen proces verbaal opgemaakt hebben bij twee apothekers te Middelburg, die geheimmiddelen verkoopen, zonder dat de samenstelling dier middelen opgegeven of bekend was. Naar zijne overtuiging moet vooral de verkoop van dergelijke onbekende geneesmiddelen door apothekers ernstig bestreden worden en hij dringt daarom bij de leden aan op strenger handhaving der wet, wanneer hun bij de eerstvolgende visitatie soortgelijke gevallen voorkomen.

Door eene commissie was gevraagd, of in de vergiftkast ook geneesmiddelen die niet vergiftig zijn, mogen bewaard worden? In het belang eener nauwkeurige en ordelijke bewaring der geneesmiddelen moet deze vraag stellig ontkennend beantwoord worden. De vergiftkast diene uitsluitend voor de daarin behoorende geneesmiddelen.

Te dezer gelegenheid vestigt de voorzitter de aandacht der leden op het verschil tusschen Illicium anisatum en Illicium religiosum, hetgeen tot vergiftigingsverschijnselen te Leeuwarden heeft aanleiding gegeven. Daar het verschil niet zeer duidelijk is, heeft hij door tusschenkomst van den adj. inspecteur dr. Meursinge monsters van beide soorten ontboden, welke door hem aan de vergadering vertoond worden.

Op eene vraag van den heer de Ligny of den voorzitter na het geval te Leeuwarden ook andere gevallen bekend zijn, antwoordt deze ontkennend, waarop de heer de Ligny te kennen geeft, dat ook met het oog op den strijd, die over deze aangelegenheid in het Pharmaceutisch Weekblad tusschen de hoogleeraren Oudemans en van der Burg gevoerd wordt, de vrees voor vergissingen met deze stoffen hem zeer overdreven voorkomt.

Ook de heer Hennequin deelt die meening, ook met het oog op het hoogst zeldzame gebruik, dat van het Illicium anisatum gebruikt wordt, en dan nog alleen voor mondspoeling.

Minimalijst.

De verslagen tot geene verdere bespreking aanleiding gevende, wordt de als drukproef aan de leden toegezonden minimalijst aan hunne beoordeeling onderworpen.

Geen der leden eenige opmerkingen hebbende wordt de lijst vastgesteld en gecommitteerden de dank der vergadering gebracht. (Zie deze lijst in de bijlage.)

Door den secretaris wordt hierop voorgedragen een door hem opgemaakt verslag betreffende een onderzoek naar de al of niet aanwezigheid van verloskundige hulp bij de geboorten in Zeeland. Verslaggever komt daarbij tot de conclusie, dat uit dit onderzoek het *bewijs* niet kan afgeleid worden, dat gemis aan hulp bij de geboorten ongunstig op het sterftecijfer, bijzonder op dat der levenloos aangegevenen, heeft ingewerkt, dat ter beoordeeling van deze aangelegenheid de invloed van meerdere factoren, die hierop inwerken, moet nagegaan worden en eindigt daarom met het voorstel, om eene commissie uit den raad, die een tiental jaren geleden een onderzoek instelde naar de oorzaken van het veelvuldig voorkomen van doodgeborenen in Zeeland, op nieuw in het leven te roepen, met de bijzondere opdracht, om de doodsoorzaken der levenloos aangegevenen in het laatste decennium te verzamelen en te beoordeelen, met welk doel bereids door het Staatstoezicht vele gegevens verzameld zijn. Verloskundige hulp.

De heer Walraven wraakt eene in het verslag voorkomende uitdrukking, waarbij eenigszins met bevreemding wordt te kennen gegeven, dat te Arnemuiden slechts 2 verlossingen buiten geneeskundige hulp zouden voorgekomen zijn. De heer Walraven gelooft, dat de door Arnemuiden opgegeven cijfers alleszins vertrouwen verdienen.

De voorzitter antwoordt, dat alles afhangt van wat men onder verloskundigen bijstand verstaat, of men als zoodanig aanneemt tegenwoordigheid van een verloskundige *bij*, of *na* de geboorte.

Dr. de Man vindt het opvallend, dat men bij zoovele geboorten zonder verloskundige hulp zoo weinig van vervolgingen hoort wegens het onbevoegd uitoefenen der verloskunst. Het is toch bekend, dat bij die geboorten door bakers of andere bij het publiek bekende sages-femmes diensten verleend worden. Hij heeft altijd dergelijke vervolgingen zeer hatelijk gevonden, doch acht ze wenschelijk, opdat de betrokken gemeentebesturen ten platten lande er door gedrongen worden in de werkelijk bestaande behoefte te voorzien. Herinnerende aan de gevolgen, die het missen van verloskundige hulp bij de bevalling kan hebben, aan den gunstigen moreelen invloed, die steeds door de aanwezigheid van die hulp op de kraamvrouw wordt uitgeoefend, wijst hij er op, dat het gebrek ten platten lande vooral drukt op den minderen stand, op arbeidersvrouwen, die op

grooten afstand van de kom der gemeenten wonen, terwijl de meergegoede, die betalen kan, wel den weg weet om hulp te bekomen.

De voorzitter verklaart de meening van dr. de Man volkomen te deelen, maar merkt daarbij op, dat vervolgingen volstrekt niet zeldzaam zijn, doch dat, aangezien het wettig bewijs, dat de verloskunst als bedrijf wordt uitgeoefend, dikwijls moeilijk te leveren is, ook niet altijd veroordeeling volgt. Waar hem een feit bekend is stelt hij het steeds in handen van den officier van justitie en houdt zich ook voor opgaven van feiten bij de leden van den Raad aanbevolen.

De secretaris merkt op, dat het persoonlijk gevoelen van den officier van justitie geheel strookt met de meening van dr. de Man en dat op dit oogenblik ook eene vervolging van eene vrouw te Hoofdplaat ter zake van onbevoegd uitoefenen van verloskunst aanhangig is bij de rechtbank te Middelburg.

Het voorstel van den verslaggever aangenomen zijnde noodigt de voorzitter de hh. dr. de Man en van Berlekom uit, om het voorgestelde onderzoek op zich te nemen, waartoe deze zich bereid verklaren.

Benoeming commissies: Tot nazien der rekening. Tot geven van advies. Tot resumtie der notulen.

Tot leden der commissie tot nazien der rekening worden bij loting aangewezen de hh. de Looze, de Visser en dr. Hazenberg; tot leden der commissie tot het geven van advies, bij continuatie voorgedragen de hh. de Man, Keijzer en de Ligny, en tot leden der commissie tot resumtie der notulen de hh. de Man en de Wind. Alle benoemden ter vergadering aanwezig verklaren zich bereid het hun opgedragen mandaat te aanvaarden.

Voorstellen. Verloskundige hulp te Vlissingen.

De voorstellen thans aan de orde zijnde bespreekt dr. Hazenberg de min voldoende verloskundige hulp te Vlissingen, waar bij een cijfer van circa 400 bevallingen slechts ééne vroedvrouw gevestigd is, die zeker bij 7/10 der geboorten hare diensten verleent, terwijl geen bepaald gemeente verloskundige is aangesteld. De vroedvrouw kan, ook met den besten wil, niet aan alle aanvragen voldoen, terwijl, voor het geval dat zij ongesteld mocht worden, de toestand werkelijk onhoudbaar zou zijn. Hij wenscht daarom den raad in overweging te geven, om bij het gemeentebestuur op de aanstelling van een tweede vroedvrouw aan te dringen.

De voorzitter merkt echter op, dat die behoefte zich niet bepaald tot Vlissingen, dat zij, zooals heden avond gebleken is, op vele plaatsen van ons gewest nog veel dringender is, en dat het dus zeker niet op den weg van den Raad zou liggen zich in dezen alleen tot Vlissingen te wenden. Hij geeft intusschen dr. Hazenberg de verzekering, dat hij persoonlijk gaarne zijn

Minim.

invloed zal aanwenden bij het gemeentebestuur te Vlissingen tot het door hem gewenschte doel, met welke verklaring dr. Hazenberg genoegen neemt.

Begraafplaats te Graauw.

De heer Martin bespreekt hierop den ongunstigen toestand van de begraafplaats te Graauw, waar de kuilen dadelijk vol water loopen, de afstand van bebouwde woningen zeer gering is enz., waarop de voorzitter mededeelt, dat reeds een ander terrein is aangewezen, dat de zaak nog hangende is, maar dat hij trachten zal haar zooveel mogelijk te bespoedigen.

Sterfte aan diarrhee.

De voorzitter vestigt hierop de aandacht der vergadering op de groote sterfte aan kinderdiarrhee in de maanden Augustus en September. Gaarne zoude hij de oorzaken dezer sterfte nader willen opsporen en hij noodigt de leden uit tot medewerking door hem zoo mogelijk vóór 1 Januari opgave te doen omtrent vele daarbij voorkomende momenten, b. v. of er op sommige plaatsen immuniteit is; hoedanig de voeding, het drinkwater was, of de slaapplaats gelijkvloers of op eene verdieping was, enz.

De secretaris stelt voor dat onderzoek van wege den raad te doen plaats hebben, de door den voorzitter gestelde vragen tot alle geneeskundigen in de provincie te richten en de verdere bewerking van een en ander op te dragen aan voorzitter en secretaris.

Keuring van slachtvee.

Dien overeenkomstig besloten zijnde bespreekt de heer de Looze de treurige wijze van keuring van slachtvee ten platte lande, daarbij het voorbeeld aanhalende van eene gemeente in het 5de distrikt, waar een schoenmaker als keurmeesteer fungeert.

De voorzitter merkt hierop aan, dat bijna overal deze betrekking is opgedragen aan personen, die op verre na niet aan de meest billijke eischen kunnen voldoen, terwijl hun veelal geen salaris door het gemeentebestuur, maar door de belanghebbende boeren zelve wordt uitgekeerd.

Dr. Hazenberg vindt deze zaak van het hoogste gewicht en beweert, dat zeer dikwerf ziek vee wordt geslacht en aan den man gebracht zonder of althans met zeer onvoldoende keuring. Hij wenscht dat in iedere gemeente de gemeentegeneesheer verplicht worde, om bij voorkomen van ziek vee met den keurmeester het vee te keuren, voor het voor consumtie bestemd worde.

De voorzitter, dr. Verschoor en de heer de Visser verklaren zich zeer tegen deze opdracht aan geneeskundigen, alleen de veearts is in dezen de competente persoon, „maar, merkt de voorzitter op, deze zaak is overal bij de politie-verordeningen geregeld en reglementaire bepalingen, volgens welke alleen veeartsen als keurders zouden worden toegelaten, zijn niet eensklaps in het leven te roepen". Ook hij acht de zaak gewichtig

genoeg om ze in nadere overweging te houden en zoo noodig voor de eerstvolgende vergadering op de agenda te brengen.

Herbenoeming correspondeerende leden.

Aldus besloten zijnde en niemand verder iets voor te stellen hebbende, worden de aan de beurt van aftreding zijnde correspondeerende leden, de hh. C. Mazure te Zierikzee, F. P. J. Was te Oosterland, C. A. P. van Muyen te IJzendijke, J. J. van de Repe te Noordwelle, A. de Fouw te Axel, C. V. van Oostenwijk Stern te Aardenburg en E. C. van Rijssel te Poortvliet allen op nieuw herbenoemd, terwijl op voorstel van den voorzitter tot correspondeerend lid nog wordt benoemd mr. W. Polman Kruseman, chef van het bureau voor statistiek ter provinciale griffie.

Overigens niets aan de orde zijnde wordt de vergadering door den voorzitter gesloten.

Aldus voorloopig vastgesteld,

J. P. BERDENIS VAN BERLEKOM,

Secretaris.

BIJLAGE: *Minima-lijst, vastgesteld door den geneeskundigen Raad voor Zeeland, 15 November* 1880.

LEIDDRAAD strekkende, pro re nata, tot aanwijzing der kleinste hoeveelheden van elk geneesmiddel, die de apothekers en de geneeskundigen in Zeeland, tot het leveren van geneesmiddelen bevoegd, dienen voorhanden te hebben (deze laatsten voor zooverre die middelen voorkomen op de door hen ingezonden lijsten 1).

	NAMEN.	GENEES-KUNDIGEN.	APOTHEKERS.
	Absinthum (summitates) . . .		12 dekagram
	Acetas aethylicus		6 »
	» kalicus		6 »
	» plumbicus		6 »
	Acidum aceticum dilutum . . .		24 »
	» arsenicosum		3 »
	» benzöicum		8 gram
	» citricum		6 dekagram
	» hydro-chloricum . . .		24 »
†	» » » dilutum.	6 dekagram	24 »
	» nitricum		12 »
	» » dilutum. . . .		24 »
†	» phenylicum	6 dekagram	12 »
	» phosphoricum		12 »

1) De met † geteekende artikels zijn de 72 van het koninklijk besluit van den 23 Juli 1872 (Staatsblad no. 82). Wanneer de geneeskundigen andere geneesmiddelen voorhanden hebben dan de 72 verplichten, dan moet daarvan de halve hoeveelheid aanwezig zijn van die bij de apothekers.

NAMEN.	GENEES-KUNDIGEN.	APOTHEKERS.	
Acidum sulphuricum.		24 dekagram	
† » » dilutum. .	6 dekagram	12 »	
† » tannicum.	8 gram	3 »	
» tartaricum		12 »	
Aether		12 »	
» cum spiritu		12 »	
Aloë (gummi aloes).		6 »	
Althaea (radix)		24 »	
» (folia).		24 »	
† Ammonia liquida	6 dekagram	24 »	
Ammonniacum (gummi) . . .		12 »	
» » depuratum		6 »	
Amygdalae dulces.		24 »	
Anisum (semina)		12 »	
† Antidotum arsenici			Voorschrift van de pharm. in grammen.
Aqua destillata	24 dekagram	1 kilogram.	
» florum aurantior		5 hectogram	
» foeniculi.		4 »	
† » laurocerasi	12 dekagram	24 dekagram	
» menthae piper.		5 hectogram	
» rosarum.		5 »	
† Arnica (flores).	1½ dekagram	6 dekagram	
Asa foetida.		12 »	
» » dep.		6 »	
Aurantium (cortices).		24 »	
Axungia.		5 hectogram	
Balsamum copaivae		24 dekagram	
» peruvianum		3 »	
Belladonna (folia).		12 »	
Biboras natricus		12 »	
† Bicarbonas natricus	6 dekagram	12 »	
† Brometum kalicum.	12 »	24 »	
Calamus (radix)		24 »	
Calumba (radix)		12 »	
† Camphora	1½ dekagram	6 »	
Cantharides.		3 »	
Caragheen (licben)		24 »	
Carbonas calcicus.		12 »	
† » et hydras magnesicus .	3 dekagram	12 »	
» kalicus		12 »	
» natricus		12 »	
Carduus benedictus (herba) . .		24 »	
Cassia (fructus)		5 hectogram	
Catechu		6 dekagram	
Gentaurium (herba et summitates)		24 »	
Chamomilla romana (flores) . .		12 »	
» vulgaris (flores) . .		5 hectogram	
China regius (cortex)		12 dekagram	
» » (pulvis)		12 »	
† » fuscus (cortex)		24 »	
» » (pulvis)		24 »	
» ruber (cortex)		12 »	

NAMEN.	GENEES-KUNDIGEN.	APOTHEKERS.	
China ruber (pulvis)		12 dekagram	
† Chloras kalicus	6 dekagram	18 »	
† Chloretum ammonicum	9 »	18 »	
» ferricum crystall		3 »	
» » et chlor.amm.		6 »	
† » hydrargyricum	1½ »	3 »	
» » et amid. hydrargyricum		1½ »	
† Chloretum hydrargyrosum	1½ »	3 »	
† Chloroformum	3 »	12 »	
Cinnamomum (cortex)		6 »	
Codeinum		4 gram	
Collodium		12 dekagram	
Conium (folia)		12 »	
Cornu cervi raspatum		12 »	
Crocus		1½ »	
† » martis	12 »	24 »	
Cubeba (baccae)		12 »	
† Digitalis (folia)	1½ »	6 »	
Electuarium catechu		6 »	
» sennae comp		12 »	
Emplastrum aromaticum		6 »	
» cantharidum	3 dekagram	12 »	
» gummosum		12 »	
» hydrargyri		6 »	
» oxydi plumbici		24 »	
» resinosum rubrum		12 »	
† Extractum aconiti spirituosum	1¹ gram	4 gram	Geneeskundigen mogen dit vervangen door Extractum aquosum, maar dan de dubbele hoeveelheid.
» aloes	8½ »	3 dekagram	
» bardanae		12 »	
† » belladonnae spirituos	1½ »	4 gram	Als bij Extractum aconiti.
» calumba		6 dekagram	
† » cardui benedici	3 dekagram	12 »	
» cascarillae		6 »	
» catechu		6 »	
» centaurii minoris		6 »	
» chelidonii		6 »	
» chinae fuscae		6 »	
» colocynthidis		3 »	
† » conii spirituosum	1½ gram	4 gram	Als bij Extractum aconiti.
» dulcamarae		6 dekagram	
» filicis maris		1½ »	
† » gentianae	3 dekagram	12 »	
» graminis		5 hectogram	
» helenii		6 dekagram	
† » hyoscyami spirituosum	8 gram	3 »	Als bij Extractum aconiti.
» lactucae virosae spirit.		4 gram	
» liquiritiae		6 dekagram	
» myrrhae		3 »	
† » nucis vomicae	4 »	15 gram	
» opii		1½ dekagram	

NAMEN.	GENEES-KUNDIGEN.	APOTHEKERS.
Extractum ratanhiae		3 dekagram
» rhei		1½ »
» scillae		3 »
» secalis cornuti		6 »
» stramonii spirituosum		4 gram
» taraxaci		24 dekagram
Fel tauri inspissatum		6 »
Ferrum hydrogenio reductum		3 »
Foeniculum (semen)		12 »
Frangula (cortex)		24 »
Gentiana (radix)		24 »
† Glycerinum	3 dekagram	12 »
Guajacum (resina)		12 »
† Gummi arabicum	6 »	24 »
Hirudines	n°. 10	n°. 15.
Hordeum decorticatum		24 dekagram
Hydras chlorali		12 »
Hydro-chloras chinicus		8 gram
† » morphini	30 centigram	60 centigram
Hyoscyamus (folia)		12 dekagram
† Hypo-chloris calcicus	5 hectogram	1 kilogram
» phosphis calcicus		3 dekagram
» phosphis natricus		3 »
† Infusum hyoscyami oleosum	6 dekagram	12 »
Jodetum hydrargyrosum		4 gram
† » kalicum	1½ »	6 dekagram
Iodium		1½ »
† Ipecacuanha (radix)	8 gram	3 »
Jalapa (radix)		6 »
Juglans (folia)		24 »
Lactas ferrosus		6 »
» zincicus		1½ »
Lactucarium		1½ »
† Lichen islandicus	6 dekagram	5 hectogram
Linum (semen)		24 dekagram
Liquiritia (radix)		5 hectogram
» (succus)		5 »
Lycopodium		12 dekagram
Manna depurata		24 »
Mel depuratum		24 »
» rosarum		12 »
Mentha crispa (folia)		12 »
» piperita (folia)		12 »
Moschus		2 gram
† Nitras argenticus	1½ gram	4 »
» argenticus fusus	1½ »	4 »
† » bismuthicus basicus	8 »	3 dekagram
† » kalicus	3 dekagram	12 »
† Nitris aethylicus cum alcohole	6 »	12 »
Oleum amygdalarum		12 »
» anisi		8 »
» aurantiorum		4 »

NAMEN.	GENEESKUNDIGEN.	APOTHEKERS.
Oleum cajaputi depur		3 dekagram
» cinnamomi		4 gram
» erotonis		8 »
» foeniculi	2 gram	8 »
» jecoris aselli		5 hectogram
» laurocerasi		4 gram
» lini		5 hectogram
» menthae crispae		4 gram
† » » piperit	4 »	1½ dekagram
† » olivarum	12 dekagram	5 hectogram
† » ricini	12 »	24 dekagram
» sabinae		4 gram
» sinapis		4 »
» therebinthinae dep.		12 dekagram
Oxydum cuprieum		6 »
† » hydrargyricum	4 gram	1½ »
» magnesicum		12 »
† » zincicum	4 »	1½ »
Papaver (capsulae)		n°. 50
Permanganas kalicus		1½ dekagram
Phosphas calcis		12 »
Polygala (herba)		12 »
Pulvis aerophorus		12 »
» aromaticus		6 »
» gummosus		6 »
† » opii	1½ dekagram	6 »
† » » compositus	4 gram	1½ »
Pyro-phosphas ferricus cum citrate ammonico	1½ dekagram	6 »
Resina jalapae		1½ »
» scammoniae		1½ »
† Rheum (radix)	6 »	24 »
Rhoeas (flores)		12 »
Rob juniperi		12 »
» sambuci		5 hectegram
Rosa (flores rosarum rubr.)		12 dekagram
Saccharum		12 »
» lactis		12 »
† Saleb (radix)	3 »	12 »
Salvia (herba)		12 »
Sambucus (flores)		24 »
Santoninum (semen.)		24 »
† Santoninum	1½ »	6 »
Sapo aromaticus liquidus		12 »
» medicatus		3 »
Sassaparilla (radix)		24 »
Sassafras (lignum)		12 »
† Secale cornutum	1½ »	3 »
Senega (radix)		12 »
† Senna (folia)	6 »	24 »
Sesquicarbonas ammonicum		3 »
Simaruba (cortex)		12 »

NAMEN.	GENEES-KUNDIGEN.	APOTHEKERS.
Solutio acetates ammonici . . .		12 »
† » » plumbici basici .	3 dekagram	12 »
» ammoniaci spirit. anisat.		6 »
» arseniitis kalici composita		6 »
» camphorae spirituosa . .		12 »
† » chloreti ferrici	3 »	12 »
» chlorii.		24 »
» hydratis calcici		5 hectogram
† » jodii spirituosa	1½ »	3 dekagram
» sesqui carbonatis ammonici pyro-animalis. . . .		12 »
Spiritus 0.908—0.910		24 »
» 0.878—0.880		24 »
» 0.828—0.830		12 »
» aromaticus		24 »
» cochleariae		12 »
» juniperi compositus . .		6 »
» mastiches compositus. .		6 »
Stramonium (folia)		12 »
Strychninum		60 centigram
Styrax liquidus		6 dekagram
Succus liquiritiae dep.		24 »
Sulphas aethylicus acid. c. alcoh.		6 »
† » atropini	30 centigram	60 centigram
† » chinini	3 dekagram	12 dekagram
» cinchonini		3 »
† » cupricus.	1½ »	3 »
» ferrosus		6 »
» kalico-aluminicus . . .		6 »
» » exsiccat.		12 »
» kalicus		12 »
» magnesicus		24 »
† » natricus	12 »	5 hectogram
† » zincicus	3 »	6 dekagram
† Sulphidum stibicum	4 gram	1½ »
Sulphur depuratum		12 »
» praecipitatum		3 »
Syrupus althaeae		12 »
» aurantiorum		12 »
» frangulae		12 »
» jodeti ferrosi		3 »
» jodo-tannicus		3 »
» papaveris		24 »
» rhei		12 »
» rhoeados.		24 »
» rubi idaei		24 »
» sennae		12 »
» simplex		24 »
Tamarindus (fructus).		5 hectogram
Tannas cbinini.		1½ dekagram
Tartarus boraxatus		12 »
† Tartras kalico stibicus	4 gram	1½ »

NAMEN.	GENEES-KUNDIGEN.	APOTHEKERS.
Tartras kalicus		6 dekagram
† » » acidus	6 dekagram	24 »
Therebinthina (veneta)		12 »
Tilia (flores)		12 »
Tinctura acida aromat		6 »
» aloes.		6 »
» asae foetidae		6 »
» aurantiorum		12 »
» benzoes		6 »
» catechu		6 »
» chinae fuscae		12 »
† » cinnamomi.	6 »	12 »
» colchici		6 »
» digitalis.		6 »
» ferri cydoniata . . .		24 »
» gentianae		12 »
» ipecacuanhae		6 »
» lobeliae,.		6 »
† » myrrhae.	6 »	24 »
» nervina bestucheffii . .		12 »
» nucum vomicar . . .		6 »
» secalis cornuti. . . .		12 »
» succini		6 »
» valerianae		12 »
Tragacantha		6 »
Trifolium (folia)		12 »
Unguentum elemi.		12 »
† » hydrargyri	6 »	24 »
» mezerei		12 »
» picis		12 »
» populeum		24 »
» simplex		12 »
Uva ursi (folia)		12 »
† Valeriana (radix)	6 »	24 »
Valerianas zincicus		4 gram
Veratrinum.		4 »
Vinum amarum		24 dekagram
» colchici.		12 »
» ipecacuanhae.		6 »
» opii.		3 »
† » » aromaticum . . .	3 »	12 »
† » stibiatum	6 »	12 »
» tartratis kalico ferrici .		12 »

N°. 57. *Besluit van gedeputeerde Staten van Gelderland, van 7 December, betreffende verklaringen van* doodschouw. (Prov. blad. n°. 107.)

Gelezen eene missive van den Inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht in *Gelderland* en *Utrecht*, d. d. 1. December j. l., n°. 275, van den volgenden inhoud:

„Het is aan de ambtenaren van het geneeskundig Staatstoezicht in Gelderland en Utrecht gebleken, dat somtijds enkele heeren geneeskundigen de verkaring van doodschouw, bedoeld in al. 4 van art. 4 der wet van 10 April 1869 (Staatsblad n°. 65), afgeven, zonder zich persoonlijk naar behooren te hebben overtuigd van den ingetreden dood.

Deze wijze van handelen kan, hoe zelden zich het geval van schijndood dan ook moge voordoen, toch aanleiding geven tot schromelijke gevolgen en tot het geheimblijven van misdaden. Eene zoodanige verklaring is dan ook in strijd met den geest der wet.

Bij schrijven van Zijne Exellentie den minister van Binnenlandsche Zaken van 30 Augustus 1879, n°. 238, 9de afdeeling, werd dan ook gewezen op de noodzakelijkheid, om de doodschouw met nauwgezetheid te verrichten.

Ten einde in den vervolge eene wijze van handelen, als boven bedoeld, door heeren geneeskundigen, belast met de doodschouw, tegen te gaan en te doen ophouden, heb ik de eer Uw Collegie in overweging te geven, om de verschillende gemeentebesturen dezer provincie te willen aanschrijven, dat op de door den doodschouwer in te vullen en te onderteekenen verklaring vermeld moet staan:

„„Na mij persoonlijk naar behooren van het overlijden overtuigd te hebben.""

Gelet op art. 4 der wet van 10 April 1869 (Staatsblad n° 65) en op art. 5 der wet van 1 Juni 1865 (Staatsblad n°. 60);

Is goedgevonden:

Voorschreven missive, door opneming in het Provinciaal blad, te brengen ter kennis van de gemeentebesturen in dit gewest, met uitnoodiging om te bevorderen, dat door den Ambtenaar van den burgerlijken stand nauwkeurig worde toegezien dat in de bij het vragen van verlof tot begraving over te leggen verklaring omtrent de doodschouw de door den inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht aan het slot van bovenstaande missive aangegeven zinsnede steeds zij vermeld.

Extract dezes zal in het provinciaal blad worden geplaats.

Accoderdeert met voorschreven register,

De Griffier der Staten,
VAN DER FELTZ.

N°. 58. *Brief van den minister van Binnenlandsche Zaken aan de geneeskundige inspecteurs, van* 16 *December, betreffende vrijstelling van briefport.*

Ik heb de eer u mede te deelen, dat bij koninklijk besluit van 30 November j. l. No. 15 vrijstelling van port is verleend voor de briefwisseling over dienstzaken welke gevoerd wordt tusschen de dirigerende officieren van gezondheid der 1ste klasse bij de landmagt ten eene en de ambtenaren van het geneeskundig Staatstoezicht ten andere zijde.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
Voor den Minister.
De Secretaris-Generaal,
HUBRECHT.

N°. 59. *Kon. besluit van* 19 *December No.* 79, *houdende benoeming van leden in de geneeskundige Raden.*

WIJ WILLEM III, enz.

Op de voordragt van Onzen minister van Binnenlandsche Zaken van 16 December 1880, letter T, afdeeling Medische Politie;

Gelet op artt. 2, 3, 21 en 25 der wet van 1 Juni 1865 (*Staatsblad* n°. 58);

Hebben goedgevonden en verstaan:

1° met ingang van 1 Januarij 1881, ter vervanging van de op 31 December e. k. aftredende en niet herkiesbare leden van de geneeskundige raden, tot leden dier raden te benoemen:

voor Noordbrabant en Limburg:

H. Z. Woltersom, gepensioneerd officier van gezondheid 1ste klasse te Maastricht;
dr. A. A. E. Goossens, te Venloo;
dr. J. H. A. Haffmans, te Roermond;
dr. E. Wintgens, te Heerlen;
A. F. A. Maassen, apotheker te Breda;
W. P. A. ten Bosch, apotheker te 's Hertogenbosch;
mr. J. H. E. Wijnans, regter in de arrondissements-rechtbank te Maastricht;

voor Gelderland en Utrecht:

dr. J. G. de Voogt, te Arnhem;
D. Gantvoort, heel- en vroedmeester te Neede;
J. Hegland, apotheker te Utrecht;
G. L. Tjeenk Willink, apotheker te Zutphen;

dr. F. C. E. von Embden, apotheker te Utrecht;
J. H. van Harinxma, apotheker te Utrecht;
mr. W. R. Boer, te Utrecht;

voor Zuidholland:

dr. J. A. Delhez, te Dordrecht;
dr. P. J. A. H. Vermeulen, te Delft;
dr. F. Dupont, te Rotterdam;
J. Broeksmit, heel- en vroedmeester te Zwijndrecht;
A. van Scherpenzeel, apotheker te Zwijndrecht;
J. A. J. van de Ven, apotheker te Dordrecht;
mr. T. J. Noyon, substituut-officier van justitie te Rotterdam;

voor Noordholland:

dr. L. Scheltema Beduin, te Amsterdam;
J. Hanou, heel- en vroedmeester te St. Maarten;
dr. G. A. N. Allebé, te Amsterdam;
G. J. van Hoolwerff, apotheker te hoorn;
C. W. Bruinvis, apotheker te Alkmaar;
dr. J. W. Gunning, hoogleeraar te Amsterdam;
mr. G. A. van Hamel, te Amsterdam;

voor Zeeland:

dr. H. Goemans jr., te Zierikzee;
dr. J. E. Callensfels, te Hulst;
dr. J. J. Couvée, leeraar in de tcheikunde aan 's Rijks hoogere burgerschool te Middelburg;
dr. J. P. Berdenis van Berlekom, te Middelburg;
dr. J. M. Boom, te Tholen;
dr. J. Kosten de Bruyne, te Zierikzee;
S. G. Nauta van der Grijp, apotheker te Zierikzee;
J. J. van der Harst Lz., apotheker te Middelburg;
mr. A. P. Snouck Hurgronje, te Middelburg;

voor Friesland en Groningen:

dr. W. H. Idzerda, te Akkrum;
dr. J. Ae. Born, te Groningen;
dr. J. Baart de la Faille, te Leeuwarden:
dr. M. Adriani Engels, te Midwolde;
mr. J. C. Meijer, te Leeuwarden;

voor Overijssel en Drenthe:

dr. J. Reicher, te Kampen;
J. Coster, heel- en vroedmeester te de Wijk;
dr. A. A. Middendorp, te Ommen;

D. Melant Langeveld, heel- en vroedmeester te Genemuiden;
R. Meulenhoff, apotheker te Zwolle;
A. S. van de Moer, apotheker te Deventer;
mr. L. Oldenhuis Gratama, Assen;

2°, met ingang van 1 Januarij 1880 te benoemen tot plaatsvervangende leden van de geneeskundige raden:

voor Noordbrabant en Limburg:

dr. J. P. H. van de Loo, te Venlo;
dr. M. J. Godefroi, te 's Hertogenbosch
dr. P. J. W. Bijnen, te Breda;
J. B. F. van Gils, apotheker te Waalwijk;
L. F. A. van der Grinten, apotheker te Venlo;
mr. M. A. van den Acker, te 's Hertogenbosch;

voor Gelderland en Utrecht:

dr. H. W. van Rhijn, te Zutphen;
dr. D. de Bruyn, te Mijndrecht;
dr. E. D. Cartier van dissel, te Lochem;
dr. H. F. Thijssen te Arnhem;
W. J. L. Verbeek, heel- en vroedmeester te Wijk bij Duurstede;
R. J. Opwijrda, apotheker te Nijmegen;
F. D. Fontein, apotheker te Utrecht;
A. W. C. Pilgrim, apotheker te Arnhem;
dr. H. van de Stadt, directeur der hoogere burgerschool te Arnhem;
mr. C. P. Henny, te Arnhem;

voor Zuidholland;

dr. J. C. G. Evers, hoogleeraar te 's Gravenhage;
dr. P. M. Mess, te Scheveningen;
dr. C. J. Snijders, te 's Gravesande;
dr. C. J. Vaillant, te Schiedam;
W. A. G. Kapteyn, heel- en vroedmeester te Nieuwveen;
G. J. Jacobson, oud-apotheker te Schiedam;
mr. J. G. Patijn, te 's Gravenhage;

voor Noordholland:

dr. C. J. de Lange, te Alkmaar;
dr. J. Haremaker, te helder;
P. H. Vorstman, heel- en vroedmeester te Amsterdam;
dr. J. Mulder, te Zaandijk;
W. Stoeder, hoogleeraar te Amsterdam;
C. H. Hoorn, apotheker te Amsterdam;
mr. C. M. J. Willeumier, te Amsterdam;

voor Zeeland:

dr. S. Dobbelaar de Wind, te Middelburg;
dr. N. J. F. Verschoor, te Goes;
dr. J. C. de Man, te Middelburg;
dr. Q. J. M. Janssen, te Wissekerke;
A. Walraven, heel- en vroedmeester te Nieuw en St. Joosland;
P. M. de Ligny, apotheker te Middelburg;
W. P. V. Hennequin, apotheker te sluis;
G. A. de Looze, apotheker te Zierikzee;
J. B. van Kalmthout Pz., apotheker te Goes;
mr. W. A. van Hoek, te Middelburg;

voor Friesland en Groningen:

dr. B. Bokma de Boer, te Holwerd;
dr. R. J. Tellegen. te Groningen;
dr. E. D. H. Schutter, te Aduard;
K. Canter Visscher, apotheker te Bolsward;
mr. W. Modderman, hoogleeraar te Groningen;

voor Overijssel en Drenthe:

dr. F. K. Amshoff, te Hoogeveen;
dr. H. Hazewinkel, te Borger;
dr. J. A. van Ketwich Verschuur, te Deventer;
R. Brouwer, heel- en vroedmeester te Nieuwleusen;
E. Post Stheeman, apotheker te Meppel;
J. H. W. Lamberts, apotheker te Almelo;
mr. J. D. van Ketwich Verschuur, te Zwolle.

Onze minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit.

Het Loo den 19den December 1880.

WILLEM.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
Six.

N°. 60. *Beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van 27 December, houdende benoeming van secretarissen bij de geneeskundige Raden.*

De minister van Binnenlandsche Zaken, gelet op art. 21 der wet van 1 Junij 1865 (Staatsblad n°. 58) en op de Koninklijke besluiten van 26 December 1865 nn. 60 en 28 April 1867 n°. 7,

Heeft goedgevonden:

voor het jaar 1881 te benoemen tot secretaris bij den geneeskundigen Raad voor
Noordbrabant en Limburg, dr. M. J. Godefroi te 's Hertogenbosch;
Gelderland en Utrecht, dr. J. G. de Voogt, te Arnhem;
Zuidholland, dr. C. P. Pous Koolhaas, te 's Gravenhage;
Noordholland, dr. G. A. N. Allebé, te Amsterdam;
Zeeland, dr. J. P. Berdenis van Berlekom, te Middelburg;
Friesland en Groningen, dr. S. Sr. Coronel, te Leeuwarden;
Overijssel en Drenthe, dr. J. A. van Ketwich Verschuur, te Deventer.

Afschrift dezer zal worden gezonden aan de inspecteurs en adjunct-inspecteurs voor het geneeskundig staatstoezigt en aan de Algemeene Rekenkamer.

's Gravenhage, 27 December 1880.

Overeenkomstig de geparaformeerde minuut
De Secretaris-Generaal
HUBRECHT.

N°. 61. *Circulaire van den Commissaris des Konings in Limburg, van 27 December, aan de gemeentebesturen, betreffende drinkwater.* (Prov. blad n°. 108.)

De heer adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provincien Noord-Brabant en Limburg heeft mijne aandacht gevestigd op het gevaar dreigende uit de overstrooming verontreinigde drinkwaterputten in verschillende Limburgsche gemeenten.

Een hier reeds nu ingesteld onderzoek heeft bewezen, dat vele drinkwaterputten bedorven water bevatten, rijk aan ontbindingsproducten en in rotting verkeerende organische stoffen. Het is niet onwaarschijnlijk, dat in andere overstroomde gemeenten het drinkwater eveneens bedorven is.

Ik acht het van het hoogste belang, met het oog op de gevolgen welke het gebruik van het alzoo verontreinigde water kan na zich slepen — waardoor namelijk verschillende ziekten, vooral typhus, kunnen ontstaan, — dat uw collegie zich van den staat van het drinkwater dadelijk vergewisse en de verdachte of verontreinigde putten welke aan de overstrooming zijn blootgesteld, in overleg met de eigenaars, voorloopig en in afwachting van een nader in te stellen scheikundig onderzoek naar de eigenschappen van het water dier putten, doe sluiten, en dat, voor zooveel dat mogelijk is, zuiver drinkwater uit de hooger gelegen gedeelten der gemeente, waar de overstrooming het water in de putten niet heeft bedorven, worde aanvoerd.

Ik heb mitsdien de eer U uit te noodigen om deze maatregelen, welke de gezondsheidstoestand der ingezetenen van de gemeenten, welke overstroomd zijn geweest, gebiedend eischt, ten spoedigste in toepassing te brengen.

Maastricht, den 27 December 1880.

De Commissaris des Konings in het hertogdom Limburg,
DE KUIJPER.

N°. 62. *Circulaire van den Commissaris des Koning in Limburg, van* 29 *December, aan de gemeentebesturen, betreffende vleesch van verdronken vee.*

Het is te mijner kennis gekomen, dat men in sommige gemeenten van dit gewest getracht heeft vleesch van verdronken vee in consumptie te brengen, 't welk voor gebruik ongeschikt was gebleken, daar het vee te lang in het water had gelegen, of doordien het in onzuivere poelen was omgekomen.

Naar aanleiding daarvan heb ik de eer u uit te noodigen in 't belang der openbare gezondheid streng toe te zien, dat geen ander vleesch van verdronken vee in uwe gemeenten in consumptie worde gebragt dan dat 't welk vooraf door een veearts daartoe geschikt geoordeeld is.

De Commissaris des Konings in het hertogdom Limburg
DE KUIJPER.

N°. 63. *Circulaire van den Commissaris des Konings in Limburg, van* 31 *December, aan de gemeentebesturen, ten geleide van een schrijven van den geneeskundigen adjunct-inspecteur voor Noord-Brabant en Limburg, betreffende* gezondheidsmaatregelen. (Prov. blad *n°.* 108.)

Ik heb de eer u in kennis te stellen, door plaatsing aan den voet dezes, met den inhoud van een heden bij mij ontvangen rapport van den heer adjunt-inspecteur voor het geneeskundig staatstoezigt voor de provinciën Noord-Brabant en Limburg, bevattende verschillende wenken en aanbevelingen waarvan de behartiging mij in het belang der openbare gezondheid noodig is voorgekomen, weshalve ik u bij deze uitnoodig om al datgene te doen wat strekken kan om het in toepassing brengen der aanbevolen maatregelen bevorderlijk te zijn en in de hand te werken op de wijze welke door u 't meest doeltreffend zal toeochijnen.

De Commissaris des Konings in het hertogdom Limburg,
DE KUIJPER.

Maastricht, 31 December 1880.

Ten einde de door de overstrooming geledene schade niet aanmerkelijk en onherstelbaar te vergrooten, door het optreden van vele ziekten, welke maar al te vaak rampen als welke ons deze maand getroffen hebben, opvolgen, is het van het grootste belang, dat de middelen welke de hygiéne ons thans in de hand geeft, in de overstroomde gemeenten zoo algemeen mogelijk worden aangewend.

In de allereerste plaats zal daarom getracht moeten worden met den meest mogelijken spoed den bodem, waarop de overstroomde huizen gelegen zijn, van het overtollige water te ontlasten, door het maken van grebben en kanalen, waarlangs het nog rondom vele huizen stagneerende water kan afvloeien, en door de huizen zelve zoo spoedig mogelijk van de groote hoeveelheid in kelders achtergebleven en door de bouwmaterialen opgeslorpte

massa water te bevrijden, door de verdamping waarvan de in de huizen aanwezige lucht in den voor de gezondheid der bewoners schadelijken toestand verkeert; zoowel door de buitengewone groote hoeveelheid ontwikkelde waterdamp, als door de ontstane schimmelvorming en de aanwezigheid van ontbindings-producten van vegetatien, onder invloed van het vocht ontstaan, welke door de waterdamp medegevoerd de lecht almede met schadelijke bestanddeelen bezwangeren en bederven, Door de belangrijke absorptie van vocht door de muren wordt bovendien de ventilatie der woningen zeer belemmerd. De ondervinding leerde dan ook onbetwistbaar, dat het verblijf in vochtige woningen het optreden van verschillende ziekten van catarrhalen, rhumatischen en intermitterenden aard veroorzaakt en sluimerende of tijdelijk onderdrukte ziekten weer met vernieuwde kracht doet ontwaken.

Aanbevelingswaardig is het daarom, nadat de omtrek der woningen van het overtollige water is ontlast, de kelders zijn leeg gepompt, het vocht onder den vloer der parterre-verdiepingen is verwijderd en zoo noodig de vochtige behangsels van de muren zijn weggenomen, alle deuren en vensters te openen, opdat krachtig geventileerd zal kunnen worden en door de voortdurende luchtbeweging de verdamping zooveel mogelijk worde bevorderd, terwijl bovendien kokes of andere vuren werden aangelegd.

Nog verdient aanbeveling gedurende de eerstvolgende weken zoomin mogelijk in kamers gelegen in de laag gelegene verdiepingen te logeeren, vooral niet te slapen, verder na zonsondergang of voor zonsopgang zoomin mogelijk de velden welke overstroomd geweest zijn, te bezoeken, en ten einde het bezwangeren der lucht met ontbindingsproducten van rottende landbouwproducten zooveel mogelijk te voorkomen, deze laatste te onderploegen, vooral ook in de onmiddelijke nabijheid van woningen.

Tevens verdient nogmaals de aandacht gevestigd te worden op het drinkwater, aangezien sinds in het provinciaal blad n°. 108 de aandacht der gemeentebesturen hierop werd gevestigd wederom gebleken is dat zeer vele drinkwaterputten door het daarbinnen dringen van vuil water, vermengd met vocht van mestvaalten, latrines als anderzins afkomstig zijn bedorven, waardoor het drinkwater vaak in een toestand verkeert, dat door het gebruik daarvan verschillende ziekten en vooral typhus kunnen ontstaan.

Ook zij de aandacht gevestigd op den nadeeligen invloed van het gebruik van eetwaren, welke door het water bedorven zijn en welke men wel zal doen zoo spoedig mogelijk uit de huizen te verwijderen, zoomede op het gevaar van gebruik te maken van vochtig legerstroo en ander vochtig vulsel van bedden en matrassen en van vochtig deksel en kleedingstukken.

Het gebruik van koffij des morgens en het dragen van flanel verdient aanbeveling.

De adjunt Inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht van Noord-Brabant en Limburg.

(*get.*) RUIJSCH.

N°. 64. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor de provincie Noord-Holland*, 14 *December* 1880.

Tegenwoordig al de leden van den Raad, behalve de heer van Reijsen, die kennis gegeven heeft van verhindering, en in wiens plaats optreedt de heer Scheltema Beduin. Van de plaatsvervangende leden zijn ter vergadering gekomen de HH. Prof. C. B. Tilanus, A. van der Boon, Prof. Israëls, van Hoolwerff, Walter, Polak, Kruijsse, Ankersmit, Allebé.

Overledenen herdacht.

I. De voorzitter opent de vergadering met de herinnering aan de gewichtige verliezen, die de geneeskundige Raad van Noord-Holland geleden heeft. Eerst ontviel ons de heer I. C. KRUSEMAN, die van 1865 af lid geweest is en in die 15 jaren, zoowel door zijne uitstekende bekwaamheid als door zijn edel karakter, aller hoogachting won en door zijn ijver in alle zaken, waarin zijne medewerking in dezen Raad gevraagd werd, het toonbeeld was van een goed Raadslid. Nu voor weinige dagen ontviel ons van Geuns, die zeker in een vergadering als deze verdient herdacht te worden als een der bekwaamste en meest volhardende medewerkers aan de hervorming der vroegere geneeskundige Staatsregeling. Zijn aandeel was zeer groot in de gewichtige verbeteringen, die in het geneeskundig onderwijs en in de geneeskundige examens aan onze Landsuniversiteiten en aan het Athenaeum van Amsterdam zijn gebracht. Met volhardenden moed had hij de groote gebreken in die beide eerste grondslagen voor eene goede orde van zaken in het licht gesteld en de middelen tot verbetering aangewezen. Niet minder groot was zijn aandeel in de hervorming der Geneeskundige Politie, en de verdiensten van een baanbreker te zijn geweest voor eene betere toekomst moeten te meer nu nog in herinnering worden gebracht, nu onze nieuwe geneeskundige Staatsregeling reeds oud genoeg geworden is om de gebreken er van in te zien, en zelve hervormers te behoeven zoo eerlijk en objectief als van Geuns geweest is. Onze Raad verloor in hem een man van groote beteekenis, wiens leven en werken tot voorbeeld mogen strekken voor hen, die als nieuwe hervormers zullen optreden.

Notulen.

II. De notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd en vastgesteld, nadat de heer Swens opmerkzaam gemaakt heeft op een drukfout op bladz. 104 en 105, waar de firma Hesterman en Oldenboom genoemd wordt Westerman en Oldenboom. Naar aanleiding der notulen deelt de heer Teixeira nog mede, dat bij de bespreking van het adres der Nederl. Vereeniging van spoorwegartsen, zijne woorden op bladz. 101, „de treinen voeren twee „verbandkisten mee, één voor en één achter in den trein" niet

zoo apodictisch moeten opgevat worden als zij daar geschreven zijn. Liever zou spreker gezien hebben, dat daar gezegd ware: „in den regel voeren de treinen twee verbandkisten mee".

Mededeelingen. III. 1°. Mededeeling van het K. besluit van 8 Augustus 1880, waarbij aan de officieren van gezondheid der landmacht, die de bevoegdheid daartoe bezitten, vergunning verleend wordt de genees- en heelkunst, doch niet de verloskunst bij niet-militairen uit te oefenen.

2°. K. Besluit van 9 Aug. jongstl. waarbij aan het vaccinatiebureau te Haarlem eene verhooging van subsidie van f 350 wordt toegestaan.

3°. Kennisgeving van den minister van binnenlandsche zaken van 5 Juni j. l., dat de minister van finantiën de ambtenaren der invoerrechten en accijnsen heeft aangeschreven, om op steranijs dezelfde maatregelen toe te passen, welke in de laatste jaren tegen den invoer van verdacht anijszaad genomen zijn, en verzoek van den minister dat de visiteerende Commissien uit de geneeskundige Raden een nauwkeurig onderzoek van steranijs zullen doen.

4°. kennisgeving van gedeputeerde staten van Noord-Holland van 21 juli, dat door provinciale staten voor drie achtereenvolgende jaren eene subsidie van f 500 's jaars aan het Amsterdamsch genootschap ter bevordering der koepokinenting wordt toegekend.

Ten gevolge der missive van den minister d. d. 5 Juni is tot de leden van den geneesk. Raad de circulaire van 9 Juni gericht. De voorzitter deelt hierbij mede dat sedert de laatste vergadering van den Raad 16 monsters nieuw aangevoerd anijszaad en 2 monsters steranijs zijn onderzocht en goed bevonden.

Wijders herinnert de voorzitter dat d. d. 9 Juni aan de gemeentebesturen van N.-H. eene circulaire gericht is, betreffende het nemen van maatregelen om de toen dreigende pokkenepidemie te voorkomen.

Mededeeling van den voorzitter dat, met 1° Januari 1881, eene nieuwe lijst van de geneeskunstoefenaren in deze provincie moet worden opgemaakt. Dientengevolge worden de leden en plaatsvervangende leden van den Raad uitgenoodigd om hunne aandacht op de bestaande lijst te vestigen en de fouten, welke zij er in mochten opmerken, vóor 1 Januari eerstk. op te geven aan dr. Teixeira de Mattos.

Mededeeling dat, van wege de Nederl. maatschappij ter bevordering der geneeskunst, voor de bibliotheek van den geneeskundigen Raad in N.-H., een exemplaar is aangeboden van de Sterfteatlas in Nederland omvattende de jaren 1860—1874.

Commissie t. h. nazien der rekening 1880. IV. De heer Zeeman, door het lot aangewezen om eene commissie te benoemen tot het nazien der rekening en ver-

antwoording over het loopende jaar, draagt deze werkzaamheid op aan de hh. Heynsius, Vorstman en v. Vollenhoven.

V. Aan de orde wordt gesteld het rapport omtrent de geheime geneesmiddelen (zie besluit der jongste vergadering), dat als bijlage tot de notulen gedrukt, ter kennis van de aanwezigen gebracht is. Rapport omtr. geheime geneesm.

De heer Heijnsius, het debat openende, zegt geene bedenkingen tegen het rapport te hebben, maar meent alleen te moeten opmerken, dat de speciale wet te dezer zake in Zwitserland, van welke op bladz. 110 van het verslag melding gemaakt wordt, met groote meerderheid door den Bondsraad verworpen is.

Vermits geen der leden of plaatsvervangende leden het woord verlangt tot bestrijding der strekking van het rapport of van de onderdeelen daarvan, wordt de conclusie van het verslag voorgelezen en algemeen goedgekeurd.

De voorzitter herrinnert, dat hij zijn persoonlijk gevoelen betreffende de geheimmiddelen een en andermaal in den Raad kenbaar gemaakt heeft. Hij erkent het betreurenswaardige van den ten dezen opzichte hier te lande bestaanden toestand, maar blijft voor zich overtuigd, dat er geene maatregels bestaan krachtig genoeg om dit kwaad uitteroeien; geen wet is bij machte het misbruik op te heffen; de menschen zijn nu eenmaal zóo dat zij geheimmiddelen verlangen en willen: de aanlokkelijkheid van het geheimzinnige en onbekende is voor de meeste menschen onwederstaanbaar. Het is den mensch ingeschapen daartoe zijne toevlucht te nemen, wanneer hij ondervindt dat die bekende geneesmiddelen hem niet baten.

De heer Heijnsius brengt hier tegen in, dat men toch de oogen niet sluiten moet voor het kwaad 't welk men niet geheel kan overwinnen. Om zijn gevoelen te staven, wijst hij op voortdurende openbaarmaking van de samenstelling van geheimmiddelen door deskundigen; men kan het heilzame daarvan niet ontkennen. Vermag men niet alles, men vermag toch iets.

De heer Willeumier, rapporteur der commissie voor de geheimmiddelen, herinnert dat de bedoeling van het rapport geen andere is dan om den verkoop van geheimmiddelen door onbevoegden tegen te gaan, zonder zich bepaald tegen gegeheimmiddelen te verklaren. Spreker deelt tevens mede dat de heer Officier van justitie alhier van gevoelen is, dat de leden en plaatsvervangende leden van de geneeskundige Raden wél de *bevoegdheid* hebben om tegen wederrechtelijken verkoop van geneesmiddelen rechtsvervolging in te stellen, maar dat

de *verplichting* daartoe *niet* op hen berust. De Officier van justitie, met wien spreker een onderhoud te dezer zake gehad heeft, gaf de toezegging dat — na kennisgeving — door hem vervolgd zal worden.

Wijders stelt spreker voor, in antwoord aan den Raad van Gelderland en Utrecht de conclusie van ons rapport mede te deelen en aan den minister van Binnenlandsche Zaken een afschrift van het verslag te doen geworden, op dat blijke dat de Raad bestrijding van den verkoop van geheimmiddelen door onbevoegden, maar in jure constituendo geen verandering verlangt.

De voorzitter doet hierop nogmaals uitkomen, dat bij het tot stand komen der wet regelende de uitoefening der artsenijbereidkunst art. 30 enkel het gevolg was van de afschaffing van den stand der drogisten. Den groothandel in geneesmiddelen wilde de wetgever vrijlaten; daarvoor was eene bepaling noodig, wat als groothandel moet beschouwd worden. Toepassing van art. 30 op den verkoop van geheime geneesmiddelen is door den wetgever *niet* bedoeld. Toen de wet tot stand kwam, dacht niemand bij art. 30 aan geheime middelen.

De heer Teixeira vraagt of het niet kennelijk in den geest en in de bedoeling der wetten van 1 Junij 1865 ligt voor de volksgezondheid te waken en zooveel mogelijk ziekten te voorkomen of te bestrijden? Zou de wet alleen in zake geheime geneesmiddelen dat beginsel loslaten en veroorlooven, dat ieder zichzelven ziek make, dat ieder onkundige uit winstbejag, geheime, vaak schadelijke geneesmiddelen aanprijze en verkoope? dat ieder naar welgevallen docter spele?

Of dit beginsel, hetwelk in de geneeskundige wetgeving op den voorgrond staat, alleen ter wille van den verkoop van geheime geneesmiddelen zou zijn losgelaten, gelooft spreker onnoodig thans te onderzoeken; z. i. doet het niets ter zake af.

In wetten moet men lezen wat er in te lezen staat, niet wat de wetgever, terwijl hij ze maakte, er wellicht bij gedacht heeft. De geneeskundige ambtenaren mogen zich niet los maken van den geest en de strekking der wet. De commissie voor de geheimmiddelen stelt voor de wet, zooals zij daar ligt, te handhaven. Wil iemand volstrekt gebruik maken van geheime geneesmiddelen, welnu, hij ontbiede ze op eigen risico uit het buitenland.

De heer Stoeder vestigt de aandacht op de in het verslag voorkomende onderscheiding tusschen geneesmiddelen en artsenijmiddelen. Houdt men deze onderscheiding vast, dan is, zijnes inziens, de zaak beslist.

De heer v. Vollenhoven beweert, dat men, om het onderscheid tusschen geneesmiddel en artsenijmiddel te kunnen volhouden, eerst eene wettelijke omschrijving zoude moeten hebben van het woord: geneesmiddel. Eene definitie van het woord geneesmiddel wordt in onze geneeskundige wetten niet gegeven. Wat is geneesmiddel in den zin der wet? Deze vraag is onbeantwoord gebleven. Alle maatregelen tot wering van geheimmiddelen zullen vruchteloos blijven, zoolang zoodanige definitie niet bestaat.

De voorzitter verzekert dat de minister Thorbecke de geheimmiddelen vrij heeft willen hebben. Het wetsontwerp gaf aanvankelijk een ander artikel, dat niet opgenomen is. Spreker geeft als zijne meening verder te kennen, dat door overbrenging der geheimmiddelen in de apotheek, de „Schwindel" slechts zal overgebracht worden bij de apothekers.

De heer Ankersmit deelt deze meening volstrekt niet; de apotheker levert altijd op voorschrift.

De voorzitter bestrijdt de bewering van den heer Ankersmit: door overbrenging der geheimmiddelen bij de apothekers zal men geen stap verder komen.

Nadat door den heer Willeumier de opmerking gemaakt is, dat het O. M. zelfstandig handelt en art. 30 zal blijven toepassen, hoewel niet uitsluitend tegen geheime middelen, erkent de voorzitter dat, welk ook zijn persoonlijk gevoelen in deze zaak zij, hij — als ambtenaar — zich moet voegen naar de interpretatie der wet, zoo als deze door den minister geschiedt. Hij stelt nu de vraag: of de vergadering oorbaar acht, dat de geneeskundige Raad bij den minister aandringe op gestrengere en meer gelijkmatige uitvoering der wet regelende de uitoefening der artsenijbereidkunst?

De heer Willeumier wijst op het reeds genomen besluit, dat onze Raad zijne adhaesie zal te kennen geven aan het adres van den geneesk. Raad voor Gelderland en Utrecht.

Op den vraag van de heer Stoeder of het inzenden van een eigen adres niet verkieslijk zou wezen, zegt de heer Teixeira dat hij voor zich de voorkeur zoude geven aan een eigen adres met toezending van een afschrift van het verslag onzer commissie a. h., met verwijzing naar de conclusie van het rapport, waarmee de Raad volkomen instemt.

Bij meerderheid van stemmen wordt besloten tot het inzenden van een eigen adres met afschrift van het commissie-rapport van dezen Raad. In het adres zal de conclusie van genoemd rapport woordelijk overgenomen en op verhooging en uitbreiding van de lijst der minima worden aangedrongen, zoodat geen

geheimmiddel de daar opgenoemde hoeveelheid kan bevatten of samengesteld zijn uit geneesmiddelen, welke niet op de lijst der minima voorkomen.

Concept-regulatief voor de visitatie der apotheken.

VI. Daarna wordt aan de orde gesteld de beraadslaging over een regulatief voor de visitatie der apotheken, ontworpen door de commissie a. h.

De heer Thijssen acht de inleiding van het concept minder gelukkig; zijnes inziens is de roeping van het geneeskundig Staatstoezicht niet de ontwikkeling der *Vaderlandsche* Pharmacie. De visitatie der apotheken door leden en plaatsvervangende leden der geneeskundigen Raden heeft ten doel nauwkeurig te onderzoeken of de apotheken in alle opzichten naar eisch ingericht zijn en gehouden worden, niet om de Vaderlandsche Pharmacie te verheffen. In de 2e plaats keurt spreker af dat de kwalificatiën, op bladz. 3 van het regulatief aanbevolen, op blad. 4 nogmaals besproken worden; hij acht zulks overbodig.

De door Dr. Thijssen gewraakte inleiding en de toelichting op bladz. 4 van het op bladz. 3 gezegde worden door den voorzitter verdedigd.

Naar het gevoelen van den heer Polak kan van de 3 voorgestelde kwalificatiën die van *zeer* goed gevoegelijk gemist worden, daarentegen is de sprong van *goed* tot *onvoldoende*, naar zijne overtuiging, te groot; tusschen deze beiden wil hij ook *middelmatig* of *twijfelachtig*: daarentegen kunnen *goed* en *zeer goed* in éene rubriek vereenigd worden.

In geval van onzekerheid, geeft de heer Zeeman de voorkeur aan *twijfelachtig* boven *middelmatig*. Zijnes inziens komt de kwalificatie *middelmatig* — waar het apotheken geldt — nooit te pas.

De heer Stoeder wil de kwalificatie twijfelachtig nooit toelaten; beneden *goed* bestaat voor hem maar één trap en die trap is: *onvoldoende*.

De voorzitter herrinnert dat in alle gevallen, waarin bij de visiteerende commissie twijfel bestaat omtrent de te geven kwalificatie, eene tweede visitatie behoort gedaan te worden, en zulks na kort termijn en nadat aan den apotheekhouder of geneesmiddelen leverenden geneesheer bij het eerste bezoek kenbaar gemaakt is waarom aan zijne apotheek de kwalificatie van voldoende niet wordt toegekend en in welke opzichten zij te wenschen overlaat. Is bij de tweede visitatie de toestand nog niet voldoende, dan behoort er procesverbaal opgemaakt te worden en heeft eene hervisitatie plaats. Hervisitatie kan ook geschieden in geval bij de eerste visitatie door de commissie reeds procesverbaal is opgemaakt. Bij hervisitatie moet procesverbaal zijn voorafgegaan.

De heer Stoeder acht het verkieslijk dat de tweede visitatie geschiede door dezelfde gecommitteerden en deelt een geval mede waarin hem zulks duidelijk gebleken is.

Den voorzitter komt de kwalificatie twijfelachtig niet zoo ongepast en in sommige gevallen zeer bruikbaar voor. Spreker stelt voor twee rubrieken te stellen: 1e rubriek of trap: *zeer goed* en *goed*, tweede rubriek: *onvoldoende*, met de onderscheiding in *twijfelachtig* en *slecht*.

Voor den heer Vorstman is de toestand der apotheken óf goed óf onvoldoende. In geval een apotheek onvoldoende bevonden wordt, kan de visiteerende commissie onderscheid maken, en, naar gelang van het bijzondere geval, al dan niet procesverbaal opmaken.

De voorzitter wenscht den term *onvoldoende* te behouden, met dien verstande, dat het der commissie vrij zal staan eene tweede visitatie aan den geneeskundigen inspecteur voortestellen zonder nog terstond proces-verbaal te maken.

De heer Polak verlangt eene onderscheiding in *goed* en *voorwaardelijk goed*.

De heer Teixeira stelt voor twee kwalificaties, namelijk *voldoend* en *onvoldoend*, met onderscheiding van onvoldoend in *voorwaardelijk-* of *onvoorwaardelijk onvoldoend*.

Na nog eenig debat over het woord twijfelachtig, stelt de voorzitter voor in gevallen, waarin de visiteerende commissiën niet terstond kunnen beslissen, *geene kwalificatie* te geven, en in hare rapporten, na beschrijving van den toestand der apotheek, eenvoudig aan te teekenen: „eene tweede visitatie wordt noodig geacht."

Met eenparige stemmen wordt dit voorstel aangenomen.

Nadat de heer Swens te kennen had gegeven, dat hij het verkieslijk achtte voor het verrichten der tweede visitaties niet dezelfde personen aan te wijzen, die de eerste visitatie gedaan hebben, en de voorzitter geadviseerd had omtrent dit punt vooralsnog geene beslissing te nemen, geeft eerstgenoemde in overweging in de concept-visitatielijst op blz. 2 van het Regulatief onder n°. 12 als n°. 13 te voegen: „wijze van bewaring der geneesmiddelen," waaromtrent, wel is waar geen wettelijk voorschrift kan gemaakt worden, dooh dat toch een punt van gewicht is.

Wordt besloten van den wenk door de heer Swens gegeven, gebruik te maken, wel niet door een afzonderlijk nummer te maken, maar door bij n°. 4: „inrichting der zaak met aanduiding der orde en netheid," een nieuwe alinea *d* te voegen: „wijze van bewaring der geneesmiddelen." Hierna wordt het

regulatief voor de visitatie der apotheken met algemeene stemmen goedgekeurd.

De heer Stoeder brengt in herinnering dat de boekjes, welke bij de visitatie der apotheken in gebruik zijn, reeds zoovele jaren dienst hebben gedaan, dat vernieuwing hoogst noodig is geworden, en deelt mede, dat de geneeskundige Raad in Friesland en Groningen in het bezit is van tabellen, opzettelijk voor het visiteeren van apotheken ingericht. De vaste commissie voor de visitatiën behoudt zich voor daaromtrent een nader voorstel te doen.

De voorzitter brengt de genoemde commissie dank toe voor haren thans weer gebleken ijver en benoemt, ten einde de vacante plaats in haar midden aan te vullen, tot medelid dier commissie den heer Kruijsse.

Sanitair schoolonderzoek.

VII. De heer van Hengel leest, ook namens laatstgenoemden heer, een door tabellen toegelicht verslag voor, betreffende 73, in het jaar 1880, in 15 gemeenten onderzochte scholen, t. w. in de gemeenten Aalsmeer, Bennenbroek, Bloemendaal, Haarlemmerliede, Haarlemmermeer, Heemstede, Houtrijk en Polanen, Nieuwer-Amstel, Ouder-Amstel, Ouderkerk, Schooten, Sloten, Spaarndam, Uithoorn en Zandvoort.

Slechts drie van de 73 scholen mochten als zeer goed worden aangemerkt. Alle overige lieten in een of meer opzichten te wenschen over. In de meeste dezer scholen werden nog banken aangetroffen zonder rugleuningen. In vele van de scholen waar ventilatietoestellen aanwezig waren, werden zij wegens den tocht dien zij veroorzaakten, bijna nooit gebruikt. Het toezicht op de privaten en waterplaatsen was in den regel hoogst gebrekkig. Te Spaarnwoude en te Schooten staat de school op het kerkhof. In laatstgenoemde gemeente dient het schoolgebouw tevens tot raadhuis, voor de vergaderingen van het polderbestuur en voor de nachtwacht, terwijl het daarenboven nog tot huisvesting strekt voor den onderwijzer met zijn gezin en ook dienst doet als wachthuis voor het kerkhof, waarop het prijkt. Dat de commissie scholen aangetroffen hoeft, die wegens te geringe oppervlakte niet voldoen aan de eischen van het K. besluit van 30 Aug. 1880, behoeft wel niet uitdrukkelijk vermeld te worden.

Het drinkwater der dezen zomer bezochte scholen werd op 42 plaatsen door den heer Kruijsse onderzocht en daaromtrent een afzonderlijk verslag geleverd. Het regenwater werd op 3, het pompwater op 4 plaatsen slecht gevonden. Te Heemstede was het pompwater van de woning des hoofdonderwijzers verontreinigd gevonden hoogstwaarschijnlijk door faccalia. Het regenwater aan de damesschool te Overveen moest, wegens de groote

hoeveelheid organische stoffe daarin aangetroffen, afgekeurd worden en om dezelfde reden het pompwater aan de openbare school te Bloemendaal, waar een aangrenzende zinkput als oorzaak der verontreiniging te beschouwen is.

Bij 7 scholen bestond tijdelijk gebrek aan drinkwater.

Nadere bijzonderheden vindt men in de als bijlage tot de notulen afgedrukte verslagen van beide commissieleden.

Het drinkwater.

VIII. Na voorlezing van zijn verslag, wordt door den heer van Hengel, ook met het oog op de door zijn medelid bij scheikundig onderzoek verkregen uitkomsten, de vraag gesteld of de geneeskundige Raad v- N. zich vereenigen kan met het gevoelen van den minister, dat de zorg voor onschadelijk drinkwater geen regeeringszaak zoude zijn. Naar sprekers overtuiging zijn algemeene regels tegen verontreiniging van het drinkwater onmisbaar.

Naar aanleiding der vraag door den heer van Hengel gesteld, merkt de heer Willeumier op, dat het hem toeschijnt, dat de heer van Hengel het gevoelen van den minister niet juist heeft opgevat.

De minister ontkent niet ten eenen male dat de zorg voor goed drinkwater regeeringszaak zoude zijn, maar verwijst naar de gemeentebesturen en naar het geneeskundig Staatstoezicht. Dit toch heeft van regeeringswege voor de deugdelijkheid van het drinkwater te waken, en raadt, waar noodig, maatregelen ter verbetering aan, terwijl aan de gemeentebesturen de uitvoering dezer maatregelen is opgedragen.

De voorzitter brengt in herinnering dat de minister aan de Maatschappij tot Nut van 't algemeen, op haar verzoek aan den Koning, dat van regeeringswege zoodanige regeling worde getroffen, waardoor de goede hoedanigheid van het drinkwater in ons geheele land zooveel mogelijk verzekerd worde, geantwoord heeft dat de geneeskundige ambtenaren, zooveel in hun vermogen is, het verkrijgen van zuiverdrinkwater trachten te bevorderen, dat de zorg voor goed drinkwater bij de gemeentewet aan de gemeentebesturen is opgedragen, en dat de regeering zich van *directe* inmenging daarin betoont te onthouden en *alleen raadgevend kan optreden.*

De adjunct-inspecteur doet nogmaals uitkomen dat het geneeskundig Staatstoezicht slechts kan adviseeren en geen machtsbevoegdheid bezit om te dwingen: op zijn standpunt doet het wat het vermag. Aan de gemeentebesturen beveelt het voortdurend en dringend de zorg voor goed drinkwater aan en geeft de middelen tot verbetering aan de hand.

De voorzitter behoeft hier de verzekering niet te geven, dat

de geneeskundige ambtenaren voortdurend hunne aandacht op dit aller gewichtigst volksbelang gevestigd houden, en niet zelden adviesen tot verbetering van slecht bevonden drinkwater aan de gemeentebesturen geven, maar de verbeteringen, die werkelijk dientengevolge aangebracht worden, zijn van weinig beteekenis in verhouding tot de aangewezen gebreken. Hij zou het derhalve wel wenschelijk achten, dat eene commissie uit dezen Raad de zaak onderzocht en naging welke middelen noodzakelijk zouden zijn om meer afdoende verbetering te verkrijgen. Uit het onderzoek zou dan kunnen blijken, of er aanleiding bestaat voor dezen Raad om zich, betreffende deze zaak, tot den minister te wenden en op wettelijke regeling opnieuw aan te dringen.

De heer Israëls betuigt zijne verwondering dat de heer van Hengel, bij zijn verslag over schoolonderzoek, een voorstel betreffende het drinkwater doet, met voorbijgang van een ander onderwerp in nauwer verband staande met de scholen. Spreker had verwacht een voorstel met betrekking tot het K. besluit van 30 Augustus 1880 betreffende schoolbouw. Hij wenscht dat de Raad zijn gevoelen over dit besluit uitspreke.

De voorzitter merkt op, dat de heer Israëls eene nieuwe kwestie in het debat brengt en dat het voorstel van den heer van Hengel thans aan de orde is.

Verlangt de vergadering eene commissie in zake drinkwater met het straks door den voorzitter omschreven mandaat?

De adjunct-inspecteur acht het zeer wenschelijk dat het gevoelen van den Raad in deze hoogstgewichtige aangelegenheid kenbaar gemaakt worde, en ondersteunt het verlangen dat eene commissie uit den Raad het punt in overweging neme en in eene volgende vergadering verslag uitbrenge.

Nadat het voorstel met eenparigheid aangenomen is, worden tot leden van deze commissie benoemd de heeren van Hengel, Kruijsse en Teixeira.

K. besluit van 30 Aug. '80 betr. schoolbouw.

IX. De heer Israëls komt nu terug op het voorstel, dat van wege dezen Raad zal worden onderzocht in hoeverre de bepalingen van het besluit van 30 Augustus 1880 tot uitvoering van art. 4 der wet van 17 Juli 1878 aan de vereischten beantwoorden. De afwijking der in dit besluit gegeven voorschriften van de regelen, welke de a. h. benoemde Staatscommissie meent te moeten stellen, blijkt zóó groot te zijn, dat spreker een ernstig onderzoek ten deze noodzakelijk rekent. Hij voor zich kan met het genoemde besluit niet instemmen en keurt het sterk af.

Na eenige discussie besloot de Raad met algemeene stemmen, aan eene commissie optedragen de regels door de Staatscommissie gesteld betreffende den schoolbouw met die van het K. besluit

te vergelijken, en rapport van hare bevinding aan de vergadering uittebrengen.

Tot leden van deze commissie zijn benoemd de hh. van Hengel, Scheltema Beduin en Willeumier.

X. Aan het verlangen van den heer Polak (zie vorige *Notulen* blz. 108) om ingelicht te worden nopens een adres van den geneesk. Raad voor Overijsel en Drente aan den minister van B. Z., betreffende de bevoegdheid van leerling-apothekers is voldaan. Volgens mededeeling van den geneeskundigen inspecteur voor Overijsel en Drente heeft de minister het verzoek (of voorstel) om aan de leerling-apothekers gelijke bevoegdheid te verleenen als aan de tegenwoordige apothekersbedienden (hulp-apotheker) gewezen van de hand, op grond dat de bevoegdheid van den apothekersbediende grooter zijnde dan die van den leerling-apotheker en gelijk aan die van den hulp-apotheker, ook de eischen aan den eersten te stellen bij zijn examen, hooger moeten zijn dan die welke aan den leerling-apotheker mogen gesteld worden. Examen v. leerling-apotheker.

De heer Polak trekt zijn in de zomervergadering gedaan voorstel in.

De heer Teixeira heeft de ervaring opgedaan dat de leerling-apotheker doorgaans fungeert als apothekers-bediende. Door velen wordt examen afgelegd als leerling-apotheker met het doel om als apothekers-bediende werkzaam te zijn en zich op deze wijze eene soort van betrekking te verschaffen. Deze handelwijs is in strijd met de wet, maar het middel om haar te beletten is nog niet gevonden.

De heer Heijnsius deelt mede dat hem een apotheek bekend is, waar eene geëxamineerde vrouwelijke leerling de geheele zaak drijft.

De heer Stoeder herinnert dat de leerling-apotheker niet in het bezit mag zijn van den sleutel der vergiftkas, de bediende wel. De bediende mag recepteeren, maar onder de verantwoordelijkheid van den apotheker. Volgens art 23 der wet zijn de hulp-apotheker en de leerling-apotheker verantwoordelijk voor door hen begane overtredingen der wet. Evenwel blijft de apotheker of geneesheer ook in die gevallen verantwoordelijk, zoo eenige schuld of nalatigheid van zijne zijde tot de overtreding aanleiding gegeven of bijgedragen heeft.

De heer Polak begeert thans geene verdere demarches; maar acht de regeling, gelijk zij thans bestaat, zeer onvoldoende.

XI. Is ingekomen eene missive van wege den geneeskundigen Raad voor Overijsel en Drente, ter kennisgeving, dat door dien Raad een adres is ingezonden aan den minister van B. Z, be- Wettelijke regeling van bewaar- en kinderscholen.

helzende het verzoek dat de bewaar- en kleinkinderscholen eene wettelijke regeling deelachtig mogen worden.

De geneeskundige Raad van Overijsel en Drente verlangt dat die voor Noord-Holland, zoo hij met de considiratien en strekking van het Adres instemt, van zijne adhaesie bij den minister doe blijken.

Het adres voorgelezen zijnde, wordt zonder hoofdelijke stemming besloten, dat de begeerde adhaesie zal verleend worden.

Nadat de heer Heijnsius er op gewezen heeft, dat de Amsterdam eene gemeente-verordening bestaat, welke de ruimte der lokalen in verhouding tot het aantal ter schole komende kleinen en eenige andere punten regelt, verlangen eenige leden van den Raad, onverminderd de toegezegde adhaesie, een zelfstandig onderzoek in deze zeer gewichtige aangelegenheid.

Met kleine meerderheid van stemmen wordt besloten dat een zoodanig onderzoek zal plaats hebben.

Als commissie ad hoc worden benoemd: de heeren Heijnsius, Allebé, Willeumier.

Rondvraag. De gemeente Heemstede.

XII. De heer Swens vestigt de aandacht op den ergerlijk vervuilden toestand, waarin het water en de bodem in de gemeente Heemstede verkeeren. De stank, welke men, in die gemeente komende ontwaart, is in hooge mate hinderlijk en schijnt voornamelijk daaruit te ontstaan, dat de bleekers zich van het vuile waschwater ontdoen door het in de slooten te werpen. De zorg voor de openbare reinheid te Heemstede laat ook in andere opzichten veel te wenschen. Tot meer gemak voor de gadinghebenden vond spreker een mestbak aan den openbaren weg geplaatst. Wat de burgemeester doet om den toestand te verbeteren is den heer Swens onbekend; zeker kan de burgemeester alléén de zaak niet in orde brengen. Spreker beveelt de gemeente Heemstede in de bijzondere aandacht der geneeskundige ambtenaren aan.

De voorzitter heeft den geheelen toestand opgenomen, maar te vergeefs heeft hij zich met de zaak bemoeid. De hoofdoorzaak van het kwaad is gebrekkige afwatering; vuil, vuil van de aller walgelijkste soort, hoopt zich in de gemeente Heemstede op. De burgermeester verzekert onmachtig te zijn om voldoende verbetering in te voeren. Wettelijke bepalingen die hen daartoe in staat zouden stellen ontbreken; zelfs een gemeente verordening kan zij niet tot stand brengen door onwil van den gemeenteraad, die voor een groot deel uit bleekers bestaat.

Den heer Heijnsius is bekend dat te Heemstede asch noch vuilnis worden opgehaald.

Op de vraag van den heer Swens of Gedeputeerde Staten de macht niet bezitten om de zaak te dwingen, antwoordt de heer

adjunt-inspecteur dat ook Gedeputeerde Staten aan zoodanig geval niets doen kunnen. Reinhouding der gemeenten is gemeentezaak. Voor het dagelijksch bestuur bestaat nog wel één middel om, buiten den gemeenteraad om, den toestand te verbeteren, maar dat middel kan niet ten allen tijde te baat genomen worden: 't bestaat daarin dat het art. 6 der wet tegen besmettelijke ziekten als wapen gebruike. „Bij het verschijnen of dreigen van besmettelijke „ziekten (b. v. van typhus) kunnen burgemeester en wethou„ders verzamelingen van mest en ander vuil, waar die zich ook „bevinden, doen opruimen en onschadelijk maken, gooten en slooten „doen reinigen en andere voorzieningen tot bevordering der open„bare reinheid treffen."

De heer Swens deelt nog mede, dat ten gevolge van den hinderlijken toestand, verscheiden buitenwoningen in de gemeente Heemstede, gedurende den vorigen zomer, ledig gestaan hebben en dat de voorname focus van het kwaad een publiek water schijnt te zijn.

De voorzitter zal op afdoende verbetering blijven aandringen.

Rijkskweekscholen voor vroedvrouwen.

De heer Vorstman geeft eenige mededeelingen betreffende de Rijkskweekschool voor vroedvrouwen te Amsterdam. De kweekelingen geven over het algemeen reden tot tevredenheid: de resultaten van het lager onderwijs aan de vroedvrouwenschool gegeven, zijn uitstekend, doch de school lijdt zeer onder de tijdelijke sluiting der kraaminrichting.

De heer van der Boon wenscht en ontvangt eenige inlichtingen omtrent de resultaten der laatstelijk gedane visitatien van apotheken.

Vereeniging het „Witte Kruis."

De heer Heijnsius spreekt tot aanbeveling van de Noord-Hollandsche vereeniging: het Witte Kruis. Hij herinnert de leden en plaatsvervangende leden, dat het Witte Kruis zijn ontstaan verschuldigd is aan het initiatief van dezen Raad; voorts dat in menige gemeente van N. H. nog geen afdeeling gevestigd is en dat er tot het stichten eener afdeeling slechts 10 leden noodig zijn.

De heer Tilanus en de voorzitter ondersteunen de aanbeveling van den heer Heijnsius.

Niemand verder iets voor te stellen hebbende, wordt de vergadering gesloten.

Aldus voorloopig opgemaakt, om in de volgende vergadering vastgesteld te worden.

G. A. N. Allebé.
Secretaris.

BIJLAAG I.

Rapport omtrent het onderzoek van schoollokalen.

In dit jaar werden door ons 73 schoollokalen bezocht, verdeeld op 49 scholen. Dit onderzoek strekte zich uit over 29 dorpen, respectivelijk over 15 gemeenten, met name Aalsmeer, Bennebroek, Bloemendaal, Haarlemmerliede, Haarlemmermeer, Heemstede, Houtrijk en Polanen, Nieuwer-Amstel, Ouder-Amstel, Schooten, Sloten, Spaarndam, Uithoorn en Zandvoort.

Slechts bij drie scholen was — kleine gebreken niet medegerekend — de indruk zeer gunstig, n. l. aan de Kwakel, te Bloemendaal en aan den Ringdijk in de gemeente Watergraafsmeer.

Ongunstig daarentegen was de indruk bij enkele scholen onder den rook van Amsterdam, zoo als aan de Baarsjes en op den Overtoom. Deze laatste school mag op grond van het Koninklijk besluit van 30 Augustus j. l. zeker wel vooraankomen op de lijst der scholen, die moeten worden afgekeurd, wat evenzeer geldt voor de school te Schooten. Dit schoolgebouw toch dient tot Raadhuis, voor Polderbestuur en nachtwacht, terwijl het daarenboven nog huisvesting aan den meester en zijn huisgezin verleent. en als wachthuis dienst moet doen van het kerkhof waarop het prijkt!

Een ander voorbeeld, dat de school op het kerkhof stond, zagen wij te Spaarnwoude.

Hoe de richting van de gebouwen was, of er een speel- en gymnastiek-plaats bij te vinden, is of zij binnen of buitenportalen hebben, vindt men nauwkeurig op onze tabellen vermeld. Men zal daaruit kunnen zien, dat in de *meeste* scholen de kleedingstukken der kinderen nog *in* de school geborgen worden, en dat wij, bij menig onderdeel, bijv. trappen, droogte of kleur der muur een afkeuringsteeken hebben moeten zetten.

Andere scholen| bijv. die van Ouderkerk aan den Amstel, die te Haarlemmermeer (Barkenende), te Zandvoort en te Heemstede voldeden om de beperkte oppervlakte geenszins aan het Kon. besluit van 30 Aug. 1880, dat in art. 6 als minimum een vlakteinhoud van 0,80 M^2 verlangt. Terwijl de inhoudsruimte in plaats van 3,60 M^3 te Amstelveen, in eenige scholen te Haarlemmeer, te Zandvoort, enz., dit cijfer niet kon halen, was het in de dorpschool te Heemstede en te Schooten slechts even boven 2 M^3.

In deze scholen, was de lucht dan ook zeer benauwd en onfrisch, terwijl de ventilatietoestellen of geheel ontbraken, of hoogst gebrekkig waren. In de meeste overige scholen, werden zij om den tocht, dien zij veroorzaakten, bijna nooit gebruikt.

Wat ons opviel, was dat in geen der scholen, die wij onderzocht hebben het licht uitsluitend van de linkerzijde inviel. Over het algemeen hadden de kinderen het licht van achteren. Vergissen wij ons niet, dan is ook dit in strijd met Art. 10 van het genoemde Kon. besluit waar wij lezen:

„*De lichtramen worden zoo geplaatst en ingericht, dat het vertrek voldoende*

„en doelmatig verlicht zij, en dat te sterk invallend licht worde getemperd."

De gordijnen, die hierin moesten voorzien, waren alleen te Bloemendaal met arsenicum bevattende verf gekleurd.

In de meeste scholen werd door mantels of schermen, tegen de uitstralende warmte gezorgd. Waar die mantels ontbraken, luidde op onze vraag: hoe beschut men de kleinen tegen die hitte? het antwoord was: wél! door de kinderen te verplaatsen en te doen opschuiven. De banken en tafels waren in de meeste scholen nog zonder rug- of lendeleuning.

In het oog loopend was de omstandigheid, dat over het algemeen, de banken zoo weinig geevenredigd waren aan de lengte der kinderen.

Men vergelijke in dit opzicht onze ingevulde tabellen.

Het toezicht op het gebruik van de privaten en urinoirs was ook hier weer, in den regel, hoogst gebrekkig.

Over het drinkwater (waarover het meermalen genoemde Kon. besluit — vreemd genoeg — het stilzwijgen bewaart), zal de heer Kruysse een afzonderlijk rapport uitbrengen.

Hilversum 6 Julij.

Amsterdam 12 Julij.

De commissie met het schoolonderzoek belast:

J. F. Van Hengel,
Rapporteur.

P. Kruysse.

BIJLAAG II.

Verslag van het onderzoek van drinkwater bij het hygieinisch schoolonderzoek in Mei en Juni 1880.

Het drinkwater, waarbij acht pomp- of welwaters, werd op twee en veertig plaatsen onderzocht.

Het water van een en dertig regenbakken en vier welputten werd goedgekeurd, waarbij echter moet opgemerkt worden, dat aan de regenbakken van den onderwijzer van Dam, aan den Overtoom, en de schoolgebouwen te Aalsmeer en Halfweg, looden pijpen werden aangetroffen en derhalve, ofschoon bij het onderzoek geen lood kon worden aangetoond, het gevaar van loodverontreiniging blijft bestaan, en verder, dat het regenwater van het nieuwe schoolgebouw aan de Nes, een kleine hoeveelheid nitrieten, chloor en zwavelzuur scheen te bevatten, vermoedelijk afkomstig van een zinkput in de onmiddellijke nabijheid van den regenbak.

Het regenwater werd op drie en het pompwater op vier plaatsen in slechten toestand aangetroffen, te Amstelveen, het pompwater van de gemeente, dat, behalve organische stoffen, een groote hoeveelheid kalk, zwavelzuur en chloor bevat.

Het regenwater te Uiterweg vermoedelijk door den nabijgelegen zinkput verontreinigd, bevat zeer veel salpeterigzuur en bovendien chloor en zwavelzuur.

Te Ouderkerk is bij het schoolgebouw in den regenbak een ton geplaatst, waarin vuil, modderachtig, geheel ondrinkbaar water werd aangetroffen. In den regel wordt echter aan de kinderen geen drinkwater verstrekt, dat zij, zoo noodig, aan eene nabijgelegen woning kunnen bekomen.

Het pompwater aan den Vogelenzang bevat een groote hoeveelheid zwavelzuur, chloor en belangrijk veel organische stof.

In Heemstede was het pompwater van de woning des onderwijzers hoogst waarschijnlijk door faccalien verontreinigd.

Het regenwater van de dames-school te Overveen, moest om de groote hoeveelheid organische stof daarin aanwezig, afgekeurd worden en om dezelfde reden het pompwater te Bloemendaal, waar de aangrenzende zinkput als de bron van verontreiniging aangemerkt moet worden.

Bij zeven scholen bestond tijdelijk gebrek aan drinkwater, namelijk te Amstelveen, de school van den onderwijzer Arends, de R. C. school aan den Uithoorn, de gemeentescholen aan de Kwakel, te Osdorp, Sloten, Nieuwerkerk en de diaconie-school te Bloemendaal.

Op verschillende plaatsen wordt, bij gebrek aan drinkwater, het water der slooten en dat van zoogenaamde poelen gedronken. Wanneer men denkt aan de inrichting der privaten op het platte land van Noord-Holland en de niet zelden aan de slootkanten voorkomende mestvaalten, zal men ongetwijfeld het gebruik van slootwater onvoorwaardelijk afkeuren. Het water evenwel der poelen, die somtijds zeer uitgestrekt zijn, zou misschien, na vooraf op de bekende wijze door middel van ijzerchloride of wellicht eenvoudig door een Cheavin's waterfilter gezuiverd te zijn, het regenwater, waar het bij langdurige droogte ontbreekt, kunnen vervangen.

Amsterdam
14 December 1880.

De commissie belast met het hygieinisch onderzoek van de scholen.

J. F. VAN HENGEL.
P. KRUYSSE.

N°. 65. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Noord-Brabant en Limburg, gehouden* 20 *December* 1880.

Voorzitter: dr. A. F. I. Ingen-Housz.
Secretaris: dr. M. I. Godefroi.

Alle leden van den Raad zijn tegenwoordig, behalve de heeren dr. van Roosmalen en de apothekers F. A. Haan en Jos. Steijns. In hunne plaats nemen zitting de plaatsvervangende leden dr. Holster en de apothekers Ten Bosch en Kijn.

De voorzitter wijst op het treurig verlies dat deze Raad geleden heeft in het afsterven van zijn secretaris, dr. E. A. P. van den Bogaert. Hij zegt nog steeds onder den indruk te verkeeren van deze smartelijke gebeurtenis. Gij allen hebt hem gekend even als ik, zoo luiden ongeveer zijne weemoedige woorden, gij hebt hem in al zijne edele hoedanigheden gewaardeerd. Te vroeg is hij van de zijde eener diep bedroefde gade weggerukt, te vroeg aan zijn eenigen zoon ontvallen! te vroeg ook aan de wetenschap, aan de psychiatrie, een vak, dat hij met zooveel ijver en liefde heeft beoefend. Hij wijst inzonderheid op het gesticht Coudewater, eene inrichting die aan van den Bogaert haar aanzijn te danken heeft, te gelijk met haar roem. Ver boven mijn lof verheven, zoo vervolgt hij, was van den Bogaert een kundig, rechtschapen, een braaf en eerlijk man. De hooge regeering erkende zijne verdiensten door hem te benoemen tot ridder van den Nederlandschen Leeuw. Zijne assche ruste in vrede!

Hij deelt vervolgens mede, dat, op zijn verzoek, dr. M. I. Godefroi zich wel heeft willen belasten met de waarneming van het secretariaat.

De notulen der vorige vergadering worden aan de goedkeuring der leden onderworpen. De heer van der Grinten maakt de opmerking, dat, bij de mededeeling van den heer Haan over eene meelanalyse, die te Roermond heeft plaats gehad, het den schijn heeft, alsof dat onderzoek door de heeren dr. Haffmanns en dr. Hennus is geschied. Die heeren waren door de justitie benoemd om te beoordeelen of het gehalte aan gips, in het meel bevat, schadelijk was voor de gezondheid. Het scheikundig onderzoek is primitief door het lid van dezen Raad, Haan en een leerear aan de burgerschool te Roermond ingesteld. — De notulen worden vervolgens zonder verdere aanmerkingen, goedgekenrd.

De gedrukte aan de leden toegezonden mededeelingen omtrent de handelingen van het geneeskundig Staatstoezicht bevatten hoofdzakelijk het volgende:

Afvoer van vuil enz. Roosendaal.

Bij het heerschen der pokken te Roozendaal werd bij het gemeentebestuur aangedrongen om in de buurt, waar zich de ziekte inzonderheid vertoonde, mestvaalten en modderpoelen, waarin menschelijke excreta werden verzameld, te doen opruimen en dempen; slechte afwatering te verbeteren; privaten, die schier in elke kleine woning ontbraken, te doen plaatsen, en betere zorg voor de reinheid in het algemeen te doen dragen. — Nog werd de aandacht gevestigd op de noodzakelijkheid om eene verordening in het leven te roepen, waarbij ongezonde woningen onbewoonbaar werden verklaard.

Gemert. Naar aanleiding van het voorkomen van gevallen van febris typhoidea te Gemert, vestigde de inspecteur de aandacht van het gemeentebestuur op mestverzamelingen en modderpoelen achter en naast vele woningen, op secreten aan den publieken weg gelegen, en op eene stinksloot zonder afwatering. Krachtig werd op verbetering van een en ander aangedrongen.

Oisterwijk. Het gemeentebestuur van Oisterwijk deelde den inspecteur mede dat het water van het langs de gemeente stroomende riviertje (de Lei) door het afgewerkt water der Tilburgsche fabrieken zeer verontreinigd werd en een alleronaangenaamsten reuk, vooral bij warme dagen en lagen waterstand, verspreidde; dat er in het vroeger vrij vischrijk water thans slechts bij uitzondering een vischje werd gezien, dat spoedig, half dood. bovendreef, en dat sedert lang het water voor de huishouding niet meer werd gebruikt en de landbouwers hun vee daarvan niet meer durfden laten drinken; met verzoek, om bedoeld water scheikundig te doen onderzoeken en pogingen in het werk te stellen om dien voor de volksgezondheid schadelijken toestand te doen ophouden. — Bij onderzoek bleek dat het water door zavelwaterstof was verontreinigd. De burgemeester van Tilburg berichtte dat geen verandering in den afvoer van het fabriekwater kon worden gebracht, zonder aan de industrie aldaar een gevoeligen slag toe te brengen; dat bedoeld water uit geheel de gemeente door rioleering op een afstand van een half uur, buiten de gemeente, in de Lei zijne afloozing vond en dat hij niet voornemens was, eenig voorstel te doen, tenzij algemeene voorschriften op dit punt, bij eene wet, werden gegeven.

Oosterhout. Een onderzoek werd ingesteld naar den vervuilden toestand van eene sloot van groote uitgebreidheid langs de Boschstraat en hoogen Pad, achter eene kunstboterfabriek, waarin, bij slechte afwatering en onvoldoende strooming, de afval der fabriek blijft stilstaan en eene verpestende lucht verspreidt, nadeelig voor de gezondheid der bewoners van de bij en langs die sloot gelegen huizen. Daar deze toestand strijdig is met art. 23 der algemeene politieverordening en niet overeenkomstig de voorwaarden der concessie werd er bij het gemeentebestuur van Oosterhout ernstig op aangedrongen de gewenschte verbeteringen te doen aanbrengen. De concessionarissen waren bereid een filtrum op hun erf te plaatsen, waardoor het afgewerkt fabriekwater zou worden gezuiverd, alvorens het in bedoelden waterloop afliep. Mocht de daarmede te nemen proef niet voldoen, dan beloofden zij den waterloop voor hunne kosten te doen zuiveren en uit te diepen.

Het gemeentebestuur te Oosterhout werd bovendien verzocht, overeenkomstig de plaatselijke verordening, eene mestverzameling bij de openbare school, buiten de bebouwde kom der gemeente, te doen verleggen. Daar de mest, zijnde straatmest, om de veertien dagen of drie weken werd weggevoerd, was het gemeentebestuur van meening dat ze in zoo korten tijd geen schadelijke uitwasemingen kon te weeg brengen.

Een bezoek te Boxmeer, ten gevolge van eenige gevallen van typhus, die zich daar hadden voorgedaan, deed den inspecteur de aandacht van het gemeentebestuur vestigen op een modderpoel in de bebouwde kom der gemeente, zonder afwatering, waarin van vele zijden afgewerkt fabriekwater vloeit; welke kuil voor de naaste omgeving eene verzamelplaats schijnt van allerlei vloeibaar vuil; met aansporing om dezen modderpoel, die de walgelijkste lucht verspreidt, te doen dempen. Nog werd gewezen op eene verzamelplaats van mest bij een paardenvilder, die voor een groot gedeelte bestond uit den afval der gevilde dieren. In den te bouwen kring der gemeente gelegen, werd daardoor verontreiniging van den bodem en het drinkwater te weeg gebracht en een vaak ondragelijke stank door de buren en voorbijgangers waargenomen. Boxmeer.

Op het verzoek van een inwoner van Asten aan gedeputeerde Staten van Noord-Brabant om uitbreiding te mogen geven om aan zijne kunstboterfabriek, waardoor het gebouw slechts 37 M. van de algemeene begraafplaats zou verwijderd blijven, werd gunstig geadviseerd. Gedeputeerde Staten verleenden de vergunning. *b.* Begraafplaatsen, bouwen nabij begraafplaatsen. Asten.

Door den pastoor te Moerdijk werd aan het gemeentebestuur van hooge en lage Zwaluwe vergunning gevraagd om een gebouw op te richten op het terrein, naast de R. C. kerk, met bestemming daarvan tot bewaarschool voor kleine kinderen, welk verzoek door gedeput. Staten werd in handen gesteld van den inspecteur. Het bleek, bij ingesteld onderzoek, dat het gebouw, op 18 M. van de bijzondere begraafplaats gelegen, bereids zoover was opgetrokken, dat het slechts inwendig behoefde te worden afgewerkt; dat, bij het voornemen om tusschen de kerk, die aan de begraafplaats grenst en het gebouw eene muur op te trekken, zoo ook de lengte van het gebouw door eene muur te omgeven, de zuidwesten wind over de begraafplaats strijkende tegen de bewaarschool zou stuiten en dat bij noordoosten wind de luchtstroom over de begraafplaats gedeeltelijk zou worden belemmerd; dat er in de gemeente elders overvloedig plaats aanwezig was om de bedoelde bewaarschool te bouwen en dat deze, op hetzelfde terrein, zeker tot op 30 M. afstand van de begraafplaats had kunnen worden opgetrokken; dat art. 16 Moerdijk.

alin. 3, der wet van 10 April 1869 (*Staatsbl.* n° 75) was overtreden en daarenboven het terrein slecht gekozen. — Op een tweede verzoek om het gebouw te mogen afwerken, daar de zaak ter goeder trouw was geschied, waarschuwde de inspecteur gedeputeerde Staten voor misbruiken en wetsovertreding die de gevolgen zullen zijn van in dergelijke gevallen verleende vergunning, wanneer, zooals in casu, door belanghebbenden de wettelijke voorschriften niet zijn in acht genomen. — Nadat door gedep. Staten de vergunning toch was verleend, werd aan genoemd collegie om nadere inlichtingen gevraagd. De opheldering was weinig bevredigend. Redenen bestonden er niet om het verlof tot bouwen der school binnen den afstand van 35 M. van de begraafplaats te weigeren. Hieruit volgt, dat het gebouw is opgetrokken zonder het vragen van vergunning, waartoe de wet een ieder verplicht die, binnen den bij de wet bepaalden afstand eener begraafplaats wenscht te bouwen. De vraag, waar het hier op aan kwam, of er eene bebouwde kom was, is in het midden gelaten. De heer Kyn vraagt of men zich bij zulk een willekeurige handelwijze maar moet neerleggen en of er geen hooger beroep in deze zaak mogelijk was. De voorzitter betreurt het gebeurde, maar ziet geene kans om iets aan de zaak te veranderen. Algemeen is de Raad ontevreden over de weinige ondersteuning, die het Staatsbestuur, bij het nemen van voor de volksgezondheid soms noodzakelijke maatregelen of bij handhaven van wettelijke bepalingen, bij de autoriteiten, zoowel hoogere als lagere ondervindt.

Best. Op een aan gedeputeerde Staten door het R. C. parochiaal kerkbestuur van Best gericht verzoek om binnen den bij de wet bepaalden afstand van de sedert acht jaar gesloten begraafplaats, een nieuwe kerk te bouwen, werd gunstig geadviseerd. Het verzoek werd door gedep Staten toegestaan.

Deurne. Het kerkbestuur der R. C. gemeente te Deurne verzocht vergunning om aan de noord- en zuidzijde, alwaar nooit was begraven, het kerkgebouw, staande op de begraafplaats, met drie meter aan weerszijden te vergrooten. Toen het bleek, dat op korteren afstand dan drie meter aan de noordzijde begraven was, verklaarde de voorzitter van genoemd bestuur, in tegenwoordigheid van den burgemeester, dat niet drie, maar slechts één meter was bedoeld. De inspecteur gaf gedeputeerden Staten in overweging om op het verzoek, door de verklaring van den voorzitter van het kerkbestuur gewijzigd, gunstig te beschikken. Het verzoek om hoogstens met één meter de kerk te vergrooten werd toegestaan.

Eindhoven. Op het verzoek van een inwoner uit Eindhoven om in de

nabijheid der gesloten algemeene begraafplaats, binnen den bij de wet bepaalden afstand, te bouwen, werd gunstig geadviseerd. Gedeputeerde Staten besloten dienovereenkomstig.

c. Geboawen en inrichtingen: Gemert.

Een groot gedeelte der arbeiderswoningen te Gemert, is klein, bedompt, vochtig en niet of slecht geventileerd. In sommigen loopen geiten en varkens, die in een hok verblijf houden dat met de woning in verband staat, door het woonhuis. Tegen den muur van sommige bedsteden staat van buiten een secreet; ééne bedstede werd aangewezen, die gedeeltelijk in een varkenshok uitkwam. Verbetering, door het in het leven roepen eener verordening op het bouwen, werd dringend aanbevolen.

a. Woningen. Boxmeer.

Verscheiden typhuslijders werden te Boxmeer bezocht in woningen, die op den naam van menschelijke verblijven geene aanspraak konden maken. Man en vrouw met vijf kinderen werden in een onzindelijk, klein, bedompt vertrekje aangetroffen, in eene ellende, die alle beschrijving te boven gaat. Laag van verdieping heeft het onvoldoende lucht en licht. Daar dergelijke verblijven menigvuldig werden aangetroffen, werd bij het gemeentebestuur ernstig aangedrongen op eene verordening, waarbij woningen, zoo zij schadelijk werden geoordeeld voor de gezondheid, onbewoonbaar konden worden verklaard.

b. Fabrieken bergplaats voor huiden en leertouwerij te Breda.

Over eene aanvraag om vergunning tot het oprichten eener bergplaats of droogerij van huiden en leertouwerij in den bebouwden kring der gemeente, vroeg het gemeentebestuur van Breda het advies van den inspecteur met betrekking tot de openbare gezondheid. De inspecteur gaf in overweging om het verzoek toe te staan onder de volgende voorwaarden: 1° dat onder het bergen en droogen van huiden, worde verstaan „gelooide huiden;" 2° dat de afval, bij het leertouwen verkregen, niet, zooals vaak geschiedt, als brandstof mag worden gebezigd; en, 3° dat de te bouwen werkplaats uitkome en toegang verkrijge in de Valkestraat, met verbod om door af langs het huis van den adressant in de Sophiastraat huiden in- of uit te voeren. Onder deze en nog andere voorwaarden werd aan de aanvraag voldaan.

Slachten te Breda.

Burgemeester en wethouders te Breda vroegen het gevoelen van den inspecteur over de aanvraag om vergunning tot het oprichten van een slachterij. Daar de plaats voor de slachterij aangewezen niet gelegen is in een zeer bevolkt gedeelte der gemeente, noch door gebouwen omsloten wordt, kon, onder bepaalde voorwaarden, de gevraagde vergunning worden ingewilligd

c. Ziekenhuizen en inrichtingen tot verpleging

Niettegenstaande de toezegging van het gemeentebestuur van Breda (zie Verslag 1877, blz. 300, 1878 blz. 284) dat aan art.

van lijders aan besmettelijke ziekten te Breda.

7 der wet van 4 December 1872 Staatsbl. n° 134, zou worden voldaan, werd de uitvoering van het besluit steeds verschoven. Enkele gevallen van pokken brachten de zaak weder aan de orde. Naar aanleiding eener briefwisseling tusschen den minister van Binnenlandsche Zaken, gedeputeerde Staten en het gemeentebestuur van Breda, bleef de inspecteur bij zijn herhaaldelijk uitgebracht advies en verzocht den genoemden minister krachtige ondersteuning tot het verkrijgen eener inrichting door de wet voorgeschreven.

d. Voedsel en dranken.

Bij het voorkomen van febris typhoidea in het Kapelaanstraatje te Gemert werd het drinkwater uit eene put in die buurt scheikundig onderzocht. Het water was totaal onbruikbaar, de aanwezigheid van urine werd duidelijk aangetoond; het vermoedelijke gevolg van de onmiddellijk in de nabijheid gelegen privaten en mestverzamelingen. De lucht bij het koken der urine was ondragelijk. Op spoedige verbetering werd bij het gemeentebestuur ernstig aangedrongen.

Stratum.

Febris typhoidea werd waargenomen in eene buurt te Stratum, waar, bij gemis aan putten en pompen, drinkwater gebruikt werd uit eene bermsloot langs het kanaal. Nadat door scheikundig onderzoek de schadelijkheid voor de gezondheid van bedoeld water was bewezen en de bewoners van goed drinkwater werden voorzien, deed zich geen enkel geval meer voor. Door tusschenkomst van het gemeentebestuur verklaarde de eigenaar dier woningen bereid te zijn tot het plaatsen eener pomp, ten einde de bewoners goed drinkwater te bezorgen.

e. Adviezen omtrent verschillende onderwerpen.

Aan den bisschop van Breda werd, bij het voorkomen van pokken op verschillende plaatsen, in overweging gegeven de bedevaart naar Brielle niet te doen plaats hebben. Aan het verzoek is geen gevolg gegeven.

Bij besluit van Gedep. staten van Noord-Brabant van 30 Juni 1876 werd vergunning verleend aan het R. C. parochiaal kerkbestuur te Zwaluwe om zijne bijzondere begraafplaats, die niet aan de voorschriften der wet van 10 April 1869 (*Staatsbl.* n°. 65) voldeed, in gebruik te houden, tot dat de in aanbouw zijnde kerk zou zijn voltooid. Daar op bedoelde begraafplaats twee jaren, nadat de nieuwe kerk in gebruik was genomen, voortdurend lijken waren ter aarde besteld, vestigde de inspecteur de aandacht van genoemd collegie op deze onwettige handeling. Met een nader voorstel van het gemeentebestuur van Zwaluwe, om voorloopig in den bestaanden toestand te berusten, kon de inspecteur zich niet vereenigen, op grond dat door gedeputeerde Staten geene voorwaarden waren gesteld, die niet voor uitvoering vatbaar waren en dat het voorloopig laten

voortbestaan van dien toestand z. i. zou gelijk staan met het bestendigen eener onwettige handeling.

Limburg.

In Limburg werden bezocht, om redenen de openbare gezondheid betreffende, of wel ter wille der contrôle omtrent de naleving der geneeskundige wetten, Smeermaas, Lanaken, Meijel, Helden, Herten, Linne, Maasbracht, Gronsveld, Geleen, Sittard, Venlo, Roermond, Grevenbicht, Obbicht, Papenhoven, Berg, Middelaar, Gennep, Heijen, Maasbree, Houthem, Valkenburg, Wijlre, Gulpen, Wittem, Epen, Mechelen, Bleyberg, Altenberg, Eysden, Swalmen, Stein en Posterholt.

Plaatselijk onderzoek.

Aangezien het bleek, dat het water der Geul verontreinigd werd door het inwerpen en rotten van krengen, werd in Juni aan den commandant der marechausée verzocht hierop de aandacht der detachements-commandanten te Valkenburg en te Gulpen te vestigen, opdat het inwerpen van dierenlijken in deze rivier zooveel mogelijk zonde worden voorkomen.

Afvoer van vuil, bederf van bodem, lucht en water.

Verontreiniging van de rivier de Geul.

In Augustus en September werd — tengevolge van een adres van ingezetenen van Limburg aan zijne excelentie den minister van waterstaat, koophandel en nijverheid gericht, omtrent het verontreinigen van het geulwater door afgewerkt fabriekswater — langs het geheele gebied van de rivier de Geul, op hollandsch, belgisch en neutraalgebied, door het geneeskundig staatstoezicht, eene enquête ingesteld. Uit hetgeen daarbij, eenige adressanten gehoord, werd geconstateerd en uit het onderzoek van een 20tal flesschen water, op verschillende dagen en op verschillende punten van Altenberg — Bunde aan de rivier ontnomen; uit verschillende mededeelingen van de Burgemeesters der aan de Geul gelegen gemeenten, van verschillende geneeskundigen, praktiseerende in de Geulstreek, van den districts-veearts en van verschillende particulieren, bleek: dat, ofschoon niemand in staat was bepaalde voorbeelden aan te halen, waaruit bleek, dat het gebruik van geulwater, bij menschen of bij dieren ziekten had veroorzaakt, dit toch te verontreinigd is, om voor drinkwater, hetzij van menschen, hetzij van dieren, te kunnen dienen en dat er vooral drie hoofdredenen zijn waardoor het water wordt verontreinigd:

1° De fabrieken, werkende op de Geul, en als zoodanig: a. de zink- en lood-smelterijen te Altenberg en te Bleijberg, waardoor sporen van zink in het water werden aangetroffen: b. de papierfabrieken te Mechelen, Houthem, en Weert, die het verontreinigde, verwerkte fabriekswater daarin doen afloopen, waardoor schadelijke organische stoffen en ontbindingsproducten aan het water worden toegevoerd. Lood werd in geen der monsters water gevonden.

2°. De gebrekkige surveillance op deze rivier, welke door vele limburgsche ingezetenen, wonende aan hare oevers, als een soort van open riool wordt beschouwd, daar lijken van honden, katten, kalveren en varkens daarin worden gesmeten, terwijl ook verschillende in ontbinding verkeerende organische stoffen, o. a. massa's rottend keukenafval en faecaliën, door dit water worden afgevoerd.

3° Het gebrek aan zorg voor het onderhoud der oevers, daar de rivier, op verscheiden punten, door omgestorte, thans rottende boomstammen, eilandjes losgerukt van den oever en door de rivier afdrijvend vuil en rottende planten in haren loop wordt gestremd.

De directeurs der smelterijen te Bleijberg en te Altenberg werden verzocht vooral dieper bassins aan te leggen, om het afgewerkt ertswater behoorlijk te doen bezinken, alvorens dit zich in de Geul uitstort. Aan dit verzoek werd door het graven van een groot nieuw bassin te Bleijberg voldaan.

De directeur der papierfabriek te Houthem werd genoodzaakt filtra aan te leggen, overeenkomstig hetgeen hem bij de concessie tot voorwaarde was gesteld.

Ook de directeur der papierfabriek te Mechelen werd er op gewezen, dat zijne z. g. filtra tot niets dienden. De methode tot verbetering der filtra werd aangegeven, waarvan, naar beloofd werd, gebruik zal worden gemaakt.

De directeur der papierfabriek te Weert gaf de toezegging, dat hij uitsluitend des nachts ten 12 uur het afgewerkt fabriekswater zoude doen afloopen, dat alsdan reeds vóór 2 uur des morgens uit de Geul is weggevloeid, dus voordat het Geulwater als drinkwater wordt opgeschept.

Aan gedeputeerde Staten werd hiervan mededeeling gedaan en dit collegie verzocht zijnerzijds de burgemeesters der Geulgemeenten en ieder, die verplicht is toezicht uit te oefenen op de rivier, er aan te herinneren dat dit ook behoorlijk moet plaats hebben; aangezien het toezicht op de rivier en de zorg voor de reinheid en zuiverheid van haar water ook in de hollandsche Geul-gemeenten veel te wenschen overlaten. Door deze achteloosheid toch wordt het water zeer zeker evenzeer bedorven als door het afgewerkt water der fabrieken.

De heer van der Grinten zegt ook eenige monsters Geulwater te hebben onderzocht, waarin hij gevonden heeft zink en in de filtra lood en zink. Hij vraagt of de scheikundige onderzoekingen der overige heeren met de zijne overeenstemmen. De heer Ruijsch antwoordt dat door hem dezelfde stoffen gevonden zijn; van lood echter slechts sporen, hetgeen wel daarvan zou

kunnen afhankelijk zijn, dat het water, voor het onderzoek dienende, genomen was uit gedeelten der rivier, die op meer verwijderden afstand lagen van de fabrieken. De heer van der Grinten acht het lood hier onschadelijk, omdat het aan kiezel gebonden geen nadeel doen kan. Het zink echter lost in een zwak zuur gemakkelijk op en zou, naar zijn inzien, wel schadelijk kunnen zijn. Worden echter de in ontbinding overgegane stoffen maar verwijderd, dan zal ook dat weinigje zink aan het menschelijke organisme niet zooveel nadeel berokkenen, dat daarom de industrie moet worden belemmerd. De heer van der Grinten maakt nog opmerkzaam op de reactie door tannine verkregen in water met organische stoffen bedeeld; het water wordt, bij het indroppelen eener verzadigde oplossing van tannine zeer troebel wanneer het organische stoffen bevat van dierlijke afkomst. Deze reactie schijnt zeer proefhoudend te zijn. Men dient daarbij echter te letten op de mogelijke aanwezigheid van kalkdeelen.

Kunstboter-fabriek te Wijck.

De aandacht van burgemeester en wethouders van Maastricht werd gevestigd op de verontreiniging van bodem en lucht te Wijck door de groote hoeveelheid afgewerkte melk, uit de kunstboterfabriek aldaar afkomstig; welk vocht met het straatvuil en den keukenafval op den stationsweg zich vermengende en bij gebrek aan rioleering in poelen daar stagneerende, tot verontreiniging van bodem en lucht aanleiding gaf; op de behoorlijke rioleering van dit gedeelte der stad, ook in het belang der woningen nabij de fabriek gelegen, die geen gelegenheid hebben hun vuil water te doen wegvloeien, werd aangedrongen. Op aandrang van het gemeentebestuur werd, door den eigenaar der fabriek, voor behoorlijke afvoer van de verwerkte melk naar de Maas zorg gedragen.

Verontreiniging der rivier de Jeker te Maastricht.

De aandacht van burgemeester en wethouders van Maastricht werd ook gevestigd op de verontreiniging der rivier de Jeker, binnen de gemeente Maastricht, daar deze rivier door vele ingezetenen als een soort van open riool schijnt beschouwd te worden en allerhande dierenlijken, mestverzamelingen, oude kleedingstukken, faecaliën, straatvuil, keukenafval enz. daarin worden geworpen. Daar bij den vaak lagen waterstand der rivier vele dezer in ontbinding verkeerende stoffen, op banken, in de rivier gelegen, slechts gedeeltelijk door water worden bespoeld, wordt hierdoor zoowel de lucht als het water schomelijk verontreinigd. Aan ons verzoek — zooveel mogelijk door verscherpt toezicht van politiewege te doen waken dat deze voorwerpen niet in de rivier werden gesmeten — kon niet worden voldaan, tenzij Provinciale Staten het reglement op de waterlossingen

in Limburg eerst herzien. Dien ten gevolge wendde zich de adjunct-inspecteur, met het verzoek dit reglement wel te willen herzien, tot dat collegie. Intusschen werd de toezegging gedaan door het dagelijksch bestuur, dat — zooveel dit doenbaar is — van gemeentewege, althans uit het gedeelte der rivier, dat langs den openbaren weg loopt, de genoemde voorwerpen en stoffen van tijd tot tijd uit de rivier zullen worden weggenomen.

Herziening van het reglement op de waterlossing in Limburg.

Naar aanleiding der waargenomen gevallen van typhus te Venloo werd ten 3de male aangedrongen op demping der slootmestvaalt aan den buiten- of zuid-cingel aldaar; waardoor grond, water en lucht worden verontreinigd en aan het bestaan waarvan het ontstaan der alhier waargenomen gevallen van typhus moet worden toegeschreven. Ook werd te Venloo de aandacht gevestigd van het gemeentebestuur op de z. g. Jodenstraat met nevenstegen, alwaar verscheidene gevallen van roodvonk voorkwamen en welke buurt dreigde een brandpunt van besmetting te worden, daar hier mesthoopen, faecaliën en verzamelingen rottend vuil en keukenafval alom aan den weg liggen. Daarom werd bij het gemeentebestuur er op aangedrongen strenger tegen de talrijke overtreders der gemeenteverordeningen op de openbare hygiëne op te treden.

Z.-Cingel en Jodenstraat te Venlo.

Daar de geneeskundige adjunct-inspecteur herhaalde malen reeds te vergeefs aandrong op betere zorg voor de openbare hygiene te Heugen, werd de bemiddeling van den commissaris des konings ingeroepen, om het gemeentebestuur van Gronsveld in deze hare verplichtingen te doen nakomen, tengevolge waarvan verbetering van den toestand werd toegezegd.

Veronachtzaming der openbare hygieine te Heugem.

Demping van poelen en opruiming van mestvaalten te Swalmen, Gronsfeld, St. Geertruid, Grevenbicht, Obbicht en Papenhoven, Keer en Cadier, Stein en Urmond werd gevraagd.

Opruiming van poelen en mestvaalten te Heugem. Zwalmen, Gronsveld, St. Geertruid, Grevenbicht, Obbicht, Papenhoven, Keer, Cadier, Stein en Urmond.

Te Roermond werden eenige huizen aan de maaszijde bezocht, waarin lucht en bodem werden verontreinigd door den inhoud eener kamer, in een dezer huizen gelegen, welke tot mestvaalt en latrine was ingericht. De aandacht van het gemeentebestuur werd hierop gevestigd, met verzoek in dezen antihygienischen toestand verandering te laten aanbrengen; aan dit verzoek zal naar ons verzekerd werd, worden voldaan.

Bederf van lucht en bodem door een tot mestvaalt ingerichte kamer te Roermond.

De school te Linne werd bezocht en aangezien daarbij bleek, dat de ligging der latrines en urinoirs aanleiding gaf tot verontreiniging van de lucht in de school, werd verplaatsing daarvan gevraagd. Ook op herstelling van het bij stukken neervallend plafond, op omzetting der banken, ten einde het licht gunstiger te doen invallen en op het in gebruik nemen van het portaal tot berging der kleedingstukken, werd mede aangedrongen.

Gebouwen. *a.* Scholen. Linne.

De in herbouw zijnde scholen te Maasbracht en te Houthem werden bezocht en op ons verzoek wijziging gebracht in de inrichting der ventilatiemiddelen; de kleine luchttoevoerende buis van 8 Ctm. — voor 200 kinderen lucht moetende aanvoeren — in de school te Maasbracht, werd door een groot steenen kanaal, met gladde oppervlakte en door een rooster gedekt, vervangen. Maasbracht en Houthem.

Te Geleen werd op beter onderhoud en reiniging der school, herstel der ventilatie-buizen en aanleg van urinoirs aangedrongen; aan een en ander is voldaan. Geleen.

Ook de openbare scholen te Maastricht werden tijdens de pokken-epidemie in België geïnspecteerd, hoofdzakelijk met het doel na te gaan of alle ter school gaande kinderen behoorlijk gevaccineerd waren; dit bleek waar te zijn, maar ook bleek daarbij dat verschillende dezer scholen uit een hygiënisch oogpunt veel te wenschen overlaten, van welke bevinding aan het dagelijksch bestuur mondeling mededeeling is geschied. Maastricht.

Ook de scholen te Middelaar, Bergen en Obbicht werden bezocht; aanleg van urinoirs en verlegging der latrines bij de openbare school te Middelaar werden gevraagd, en hier zoowel als te Berg werd op den aanleg van ommantelde calorifères — ter ondersteuning der winter-ventilatie — aangedrongen. Middelaar. Berg.

Naar aanleiding van een bezoek, aan de openbare scholen te Venloo gebracht, werd het collegie van burgemeester en wethouders verzocht tot het bouwen eener nieuwe gemeenteschool over te gaan, aangezien eene der stads-scholen — op het Schriksel — overvuld en de stads-armenschool voor school totaal ongeschikt is en ook niet geschikt gemaakt kan worden. De middelen ter verbetering van de school op het Schriksel werden aangegeven. Venloo.

Het oordeel van den adjunct-inspecteur ingeroepen zijnde omtrent de keuze eener plaats tot bouwen eener nieuwe school (bijzondere) te Roermond, werd door hem ontraden op het voorgestelde terrein, naar alle zijden omringd door gebouwen en geboomte en in de schaduw eener kerk, de school op te richten. Roermond.

Burgemeester en wethouders van Valkenburg werden tot het bouwen van eene nieuwe school uitgenoodigd, daar de bestaande onvoldoende is ingericht en zeer moeilijk te verbeteren is. Zij toch is te klein, slecht te ventileeren, wordt ondoelmatig verwarmd, het licht valt ongunstig in, de ligging der latrines onder een dak met het schoollokaal is allerellendigst en het geheel is slecht onderhouden en buitengewoon onrein. Nog erger is de toestand te St. Geertruid. Ook hierop werd reeds herhaalde malen de aandacht van het betrokken gemeentebestuur gevestigd, Valkenburg. St. Geertruid.

met verzoek tot het bouwen eener nieuwe school over te gaan.

Kazernen.

Cavalerie-kazerne te Venloo.

De cavalerie-kazerne te Venloo werd bezocht en daarvan geconstateerd, dat dit oude, vochtige, ongunstig gelegen gebouw niet anders dan ten nadeele der gezondheid van de daarin gekazerneerde troepen kan worden bewoond. Vooral de benedenlokalen zijn bedompt, vochtig, onvoldoende verlicht en kunnen niet behoorlijk geventileerd worden. Ook de chambrées laten veel te wenschen over. De muren van dit oude gebouw zijn bezwangerd met onreine vochten, dampen en gassen, daarop afgezet tengevolge van het langdurig bewonen dezer lokalen door een groot aantal manschappen. Aan den minister van oorlog werd dientengevolge verzocht de cavalerie-kazerne te Venloo buiten gebruik te stellen en onder de maatregelen ter verbetering der kazerneering op te nemen: den bouw eener nieuwe kazerne te Venloo, naar het stelsel Tollet, buiten de kom der gemeente.

Stelsel-Tollet.

Kazerne aan de Roermondsche poort te Venloo.

Daar op de plaats der kazerne aan de Roermondsche poort te Venloo een groote diepe poel werd aangetroffen, waarin faecaliën, keukenafval, meststoffen enz. werden geworpen door de kazernebewoners en daar de straten, riolen, urinoirs enz. rondom de kazerne alleronzindelijkst waren, werd den garnizens-commandant verzocht den poel te doen dempen en maatregelen te beramen, waardoor de behoorlijke reiniging van straten en goten, in den omtrek der kazerne, beter verzekerd zal worden.

Jeker-kazerne Maastricht.

De aandacht van den garnizoens-commandant te Maastricht werd gevestigd op den slechten toestand van de latrines nabij de Jeker-kazerne, welke onvoldoende geventileerd, slecht verlicht en dientengevolge onzindelijk zijn en door eene, slechts gedeeltelijk gedekte, stinkende zinkput en mestvaalt begrensd zijn. Bij nader ingesteld onderzoek bleek, dat sinds jaren de faecaliën door de talrijke kazernebewoners aan den bodem waren toevertrouwd, zonder dat men zich omtrent de verspreiding der faecaliën door den grond en het bederf van grondwater en grondlucht bekommerde. Vroeger werden de faecaliën langs een groot kanaal naar de stadsgracht gevoerd; daar deze gracht thans echter gedempt is, is deze weg van afvoer niet langer open; daar echter de faecaliën nu toch wegzakken in den grond, meende men zich er niet verder om te moeten bekommeren. De geneeskundige adjunct-inspecteur verzette zich echter met kracht tegen het laten voortbestaan dezer bron van infectie van den bodem en verzocht den minister van oorlog tot den aanleg van eenvoudige maar goed te ventileeren latrines te besluiten, welke naar het fosse-mobile stelsel. door middel van met handvatsels voorziene petroleum-vaten, zouden kunnen worden ingericht.

Begraafplaatsen.

Andermaal werd op den spoedigen aanleg van de nieuw op

te richten Roomsch-Catholijke begraafplaats te Meerssen aangedrongen. Meerssen.

De Roomsch-Catholijke begraafplaats te Swalmen, door het geneeskundig staatstoezicht afgekeurd zijnde, zoowel met het oog op de ligging als de uitgebreidheid, werd door den adjunct-inspecteur een nieuw terrein bezocht, dat het gemeentebestuur tot begraafplaats wenschte in te richten. Dit werd echter daartoe ongeschikt geacht, daar het te dicht nabij de kom der gemeente is gelegen en van alle zijden door huizen omringd is. Swalmen.

De burgemeester der gemeente Meerssen werd uitgenoodigd het lijkenhuis van de Israëlitische begraafplaats, en die van Klimmen het lijkenhuis der openbare begraafplaats te laten restaureeren.

Gedeputeerde Staten stelden voor consideratie en advies in handen van den geneeskundigen adjunct-inspecteur eene aanvrage van den heer Regout, dekenfabriekant, tot het ontnemen van water aan de Jeker en na daarvan gemaakt gebruik, tot het weer in deze rivier terugvoeren van het afgewerkt water. Daar slechts 2 M³ water per uur werden verlangd en de fabriek staat nabij de uitmonding der Jeker in de Maas en de noodige pompen in den omtrek der fabriek aanwezig zijn, zoodat het water noch tot drinkwater, noch tot œconomisch gebruik behoeft te dienen en bovendien bij onderzoek bleek dat het afgewerkt fabriekswater — hoofdzakelijk met vetten en aluinaarde vermengd — als weinig schadelijk kan beschouwd worden, werd in algemeen gunstigen zin geadviseerd; met verzoek echter, om bij de concessie te bepalen, dat de wollen dekens in de fabriek niet mogen worden geverwd, aangezien tot het vervaardigen der schoonste kleuren vaak vergiftige stoffen gebezigd worden, waarvan de toevoer — door het afgewerkt fabriekswater — noch naar de Jeker, noch naar de Maas mag worden geduld. Ter voorkoming van verontreiniging van bodem en lucht werd verzocht, de constructie van het kanaal, waar langs het afgewerkt water onder de huizen naar de rivier de Jeker geleid worden zal, zoodanig voor te schrijven, dat de bodem niet door het vuile water kan verontreinigd worden, terwijl tevens werd gewezen op den vaak lagen waterstand der rivier de Jeker en dientengevolge in overweging gegeven, de doormeter van het watertoevoerend kanaal en de inrichting der daarop werkende pomp zoodanig voor te schrijven, dat slechts de verlangde hoeveelheid water (2 M³ per uur) kan worden toegevoerd. Fabrieken. Dekenfabriek te Maastricht.

Omtrent den aanleg en de inrichting van bassins werd met de directeurs der lood & zinksmelterijen te Bleijberg en Alten- Lood- en zinksmelterij te Bleijberg.

Papierfabrieken te Mechelen en Houthem.

berg in overleg getreden, terwijl met de eigenaars der papierfabrieken te Mechelen, Houthem en met den ingenieur van den waterstaat Esscher omtrent de inrichting van filtra voor deze fabrieken, tot het terughouden der onreine bestanddeelen van het afgewerkt water werd geconfecteerd.

Slachthuis te Venloo.

Het slachthuis te Venloo bleek onrein en onvoldoende ingericht te zijn. Het leggen eener gladde, goed aaneengesloten steenen vloer met behoorlijke rioleering en het aanbrengen van eenige dakruiten werd aan het gemeentebestuur verzocht.

Gestichten van liefdadigheid. Weeshuis te Blerick.

Het weeshuis te Blerick nabij Venloo werd bezocht; daar dit bleek een slecht onderhouden, overvuld, onvoldoende geventileerd, slecht verlicht en tochtig huis te zijn, waarin de keukens en latrines ongunstig gelegen zijn, werd het bestuur in overweging gegeven een ander huis aan te koopen.

Ziekenhuizen. Louisa-huis te Roermond. (barak voor besmettelijke lijders.)

Te vergeefs werd bij het gemeentebestuur te Roermond aangedrongen op den aanleg van eene barak, tot verpleging van besmettelijke lijders, buiten de kom der gemeente. Daarbij werd gewezen op de gevaren, die zullen ontstaan in geval besmettelijke lijders in het Louisa-huis worden opgenomen; welk gasthuis in het meest bevolkte gedeelte van Roermond gelegen is en naar alle zijden door oververvulde gestichten, kazernen en scholen is omgeven. Als afschrikkend voorbeeld werd o. a. gewezen op den loop der pokken-epidemie in 1880 te Parijs, alwaar het hospitaal annexe à l'Hôtel-Dieu, op dergelijke wijze ingesloten als het Louisa-hospitaal, een verschrikkelijk brandpunt van besmetting is geworden voor de geheele omgeving. Het leidde tot niets, als.... tot verplaatsing der verantwoordelijkheid voor het voortbestaan van dezen gevaarlijken toestand van het geneeskundig staatstoezicht op het gemeentebestuur te Roermond.

Venloo.

Ook met het dagelijksch bestuur van Venloo werd geconfereerd emtrent de oprichting van eene gelegenheid tot verpleging van besmettelijke lijders; ook deze conferentie leidde

Herten en Tegelen.

vooralsnog tot niets; met even weinig succes werd te Herten en Tegelen op den aankoop van eene barak aangedrongen.

Grevenbicht.

Te Grevenbicht werd een gunstig gelegen, nieuw huis ingericht tot gelegenheid van verpleging voor besmettelijke lijders. Het bevat vier luchtige ruime kamers, elke voor 2 a 3 zieken en kan in geval van nood uitmuntende diensten bewijzen, te meer, daar de burgemeester verklaart, steeds te kunnen beschikken over al het ter verpleging noodzakelijk materieel.

Voedsel en dranken. Keuren van vleesch.

Naar aanleiding dat het toezicht op het slachten van runderen, kalveren en schapen in vele gemeenten te wenschen overlaat en niet de noodige waarborgen geeft, dat geen voor de

gezondheid schadelijk vleesch in den handel wordt gebracht, wendde zich de afdeeling Limburg der Nederlandsche maatschappij tot de bevordering der geneeskunst, in overleg met het geneeskundig Staatstoezicht, tot verschillende gemeentebesturen in Limburg, met verzoek door deskundigen een goed geregeld toezicht op het keuren en slachten van het vee te doen houden.

Ook de commissaris des Konings richtte, in het provinciaal blad No. 62, bij circulaire van 17 September, naar aanleiding van eene van den geneeskundigen adjunct-inspecteur ingekomen missive, eene circulaire aan alle gemeentebesturen, waarbij op de gevaren gewezen werd voorkomende uit het gebruik van voor de gezondheid schadelijk vleesch en vooral op het gevaar van het gebruik van met trichinen bedeeld rauw of onvoldoende gekookt spek, terwijl de gemeentebesturen tevens werden uitgenoodigd om eene goede, doeltreffende regeling van het toezicht op het keuren van slachtvee en bijzonder op het slachten van varkens en op den invoer van Amerikaansch spek te doen ontwerpen.

Vergiftiging door arsenic.

Tengevolge van gebruik van — bij ongeluk — vergiftigde soep werden te Maastricht alle leden van een huisgezin ziek. De soep bleek arsenicum-houdend te zijn; van waar het arsenicum kwam, kon niet ontdekt worden. De dosis was zoo groot, dat spoedig braking optrad en slechts weinig van het vergift werd opgenomen, zoodat dan ook alle patiënten herstelden. Hoogstwaarlijk kwam de vergiftiging tot stand door verwisseling van acidum arsenicosum met meel.

Naar aanleiding van deze mededeeling, waarbij de heer Roersch nog een geval voegde van vergiftiging met arsenicum door brood, ook te Maastricht voorgekomen, waar insgelijks door de groote hoeveelheid van het genomen vergift braking was opgewekt, waardoor het grootste gedeelte verwijderd en zoodoende de doodelijke afloop voorkomen werd, ontspint zich een langdurige gedachtenwisseling over de vraag of het niet raadzaam zijn zou dat er eene bepaling gemaakt wierd, om het arsenicum, in kleine hoeveelheden, niet te verkoopen dan gemengd met de eene of andere zelfstandigheid, waardoor vergissingen, zoo als ze hier klaarblijkelijk voorkwamen, niet meer zouden kunnen geschieden. In Pruisen gebruikt men daartoe een zekere hoeveelheid zwartsel; in Frankrijk colothar, aloê, zwartsel, vet, enz. — Mr. van den Acker haalt, om te bewijzen dat die voorschriften in Frankrijk niet behoorlijk worden opgevolgd, het voorbeeld aan van een knecht bij een bakker, die uit wraak, zijn meester met door hem in een apotheek onvermengd gekocht arsenicum vergaf. — Andere

leden vreezen dat verschillende industrieën, die soms ook kleine hoeveelheden arsenicum bezigen, daardoor belemmerd zouden worden. De heer Roersch doet het tweeledig voorstel 1°. om de zaak in de inspecteurs-vergadering te doen behandelen, 2°. om een schrijven te richten aan heeren apothekers, waarbij ze gewezen worden op het gevaarlijke. van den verkoop van het arsenicum in kleine hoeveelheid zonder dat het met de een of andere zelfstandigheid gemengd was. Wordt goedgevonden de aandacht der inspecteurs op dit voortdurend dreigende gevaar te vestigen, ten einde, bij eene eventueele wetsverandering nieuwe voorschriften te dien opzichte daarin te doen opnemen. — De voorzitter acht het voorts noodzakelijk dat door de visiteerende commissien bij de apothekers steeds gevraagd wordt naar het register der verkochte vergiften, met nauwkeurige aanteekening van het ontbreken dier registers en van het ontwijkend antwoord van hen, die beweeren dat zij geene vergiften verkoopen.

Onderzoek van anijszaad en Colman's mosterd.

Ten einde na te gaan of de in den handel zijnde Colman's mosterd en eenige in den handel te brengen zakken anijszaad vrij waren van schadelijke bestanddeelen, werden verschillende monsters aan een natuur- & scheikundig onderzoek onderworpen.

Geneeskundige armenverzorging.

Daar de geneeskundige armenverzorging in zeer vele gemeenten steeds veel te wenschen overlaat, werd de aandacht van den commissaris des Konings hierop gevestigd, met verzoek om eenige gemeentebesturen uit te noodigen beter in de verzorging der geneeskundige armenpraktijk te voorzien.

Gennep, Ottersum, Bergen, Horst en Beesel.

Door ons werd omtrent de armenverzorging, doodschouw en vaccinatie gecorrespondeerd of geconfereerd met de gemeentebesturen van Gennep en Ottersum, Bergen, Horst, Beesel,

Cadier en Keer.

Cadier en Keer, en omtrent de vestiging eener vroedvrouw

Thorn, Stein, Grevenbicht, Obbicht, Herkenbosch, Melick en Papenhoven.

met de gemeentebesturen van Thorn en Stein, Grevenbicht, Obbicht, Herkenbosch, Melick en Papenhoven.

Meerssen.

Te Meerssen werd eindelijk op ons herhaald aandringen een geneeskundige ter waarneming der armenpraktijk aangesteld, dit zal ook in Cadier en Keer geschieden.

In sommige maanden werden in enkele gemeenten niet meer dan $\frac{1}{3}$ der overledenen geneeskundig behandeld. Het gebrek aan geneeskundigen en vroedvrouwen in Limburg is ten platten lande — vooral in het noorden van Limburg — groot,

Overtreding van geneeskundige wetten en verordingen.

Deze hadden in het afgeloopen jaar wederom zoo veelvuldig plaats, dat alleen de mij bekende overtredingen te noemen en te omschrijven een boekdeel zou kunnen vullen; het zij daarom den leden van onzen raad voldoende te weten, dat wegens verschillende overtredingen der wetten met de burgemeesters

van Ubach over Worms, Geleen, Mook, Urmond, Kessel, Venloo Houthem, Klimmen, Posterholt, Gronsveld, Heerlen en Echt werd gecorrespondeerd; terwijl door ons en op ons verzoek door den officier van justitie eene gerechtelijke enquête te Heerlen, omtrent overtreding der wet van 4 December 1872, ingesteld werd; terwijl ook, naar aanleiding van overtreding van artikel 5 der wet van 1 Juni 1865, met verschillende buitenlandsche geneeskundigen, praktiseerende te Posterholt, Urmond en Grevenbicht werd gecorrespondeerd.

Het meest overtreden werden de artikelen 14, 19, 20 en 26 der wet van 4 December 1872 *Staatsbl.* n° 134. Vele burgemeesters werden dringend uitgenoodigd de genoemde wet beter te doen naleven; tegen twee burgemeesters werd wegens nalatigheid in deze proces-verbaal opgemaakt.

De aandacht van den commandant der koninklijke marechaussée werd gevestigd op drie kwakzalvers, die in Limburg de geneeskundige praktijk — ofschoon daartoe onbevoegd — uitoefenden: tweemaal werd proces-verbaal opgemaakt; een zekere Consten te Rimburg werd dientengevolge veroordeeld tot 3 maanden gevangenisstraf.

Adres van inwoners uit Vucht.

Is ingekomen een adres van eenige ingezetenen der gemeente Vucht, de hulp van den geneeskundigen Raad inroepende tot het opruimen van eene stinksloot in een bevolkt gedeelte dier gemeente. Dit adres werd in handen gesteld van den inspecteur tot wiens werkking deze zaak meer speciaal behoort, die daaromtrent een onderzoek zal instellen.

Lijsten der winkelvisitatiën.

Eene wijziging in de lijsten voor de visitatiën der apotheken wordt voorgesteld en toegelicht door den heer van der Grinten. Zij wordt door den Raad aangenomen en aan de heeren van der Grinten en dr. Godefroi opgedragen voor de redactie daarvan zorg te dragen.

Adres van den geneesk. Raad van Overijssel en Drenthe over de brei- en naaischooltjes.

De geneeskundige Raad voor Overijssel en Drenthe heeft aan den Raad een afschrift gezonden van een door hem aan den minister van Binnenlandsche Zaken gezonden adres, waarbij gewezen werd op het verderfelijke van de zoogenaamde maitressen- brei- en naaischooltjes, die nog altijd in groote getale bestaan, waarbij zelfs nu en dan nog nieuwe verrijzen, voor de gezondheid der jeudige kinderen, die daarin het grootste gedeelte van den dag doorbrengen. — De heer Bijnen achtte het wenschelijk, dat deze schooltjes en in het algemeen de bewaarscholen werden opgeheven, omdat die scholen kunnen worden beschouwd de bronnen te zijn van velerlei kinderziekten, die, op dien jeugdigen leeftijd, zeker niet bij zoovelen te gelijk, zouden voorkomen als zij niet in de school waren opgedaan. Mazelen

en kinkhoest worden zeer stellig door die schooltjes verspreid. — De voorzitter deelt mede, dat te Breda, een twaalftal van die maitressenschooltjes bestaat, die letterlijk holen kunnen worden genoemd, allerverderfelijkst voor de gezondheid. Dr. van der Loo meent dat bevoegdheid moet worden verleend om die schooltjes te sluiten, wanneer de lokalen slecht en de regels der hygieine aldaar niet opgevolgd werden. De Voorzitter antwoordt dat die schooltjes niet onder toezicht staan en geen van de bepalingen der onderwijswet daarop kunnen worden toegepast. Het rechtskundig lid meent echter dat zij wel degelijk aan het toezicht zijn onderworpen en toegang moeten verleenen aan de schoolopzieners, inzonderheid als daar slechts een minimum van onderwijs wordt gegeven. De heer Ruijsch is een groot voorstander van openbare speeltuinen voor kinderen. Kan men deze niet in het leven roepen, dan verlangt hij dat zorg gedragen worde voor goed ingerichte bewaarscholen en afschaffing van de slechte. Dr. van den Bergh zou het wenschelijk achten dat, op dit punt, uitbreiding werd gegeven aan de onderwijswet en dat ook op de maitressenschooltjes een gestreng toezicht werd uitgeoefend. Met algemeene stemmen wordt ten slottte bepaald dat de Raad het adres van den geneeskundigen Raad voor Overijssel en Drenthe bij den minister zal ondersteunen.

Is het noodig dat er van kinkhoest aangifte geschiede aan den inspecteur.

Naar aanleiding van een brief van den inspecteur van Zeeland aan de geneeskundigen in dat gewest, waarbij de geneeskundigen worden opmerkzaam gemaakt op het doen van aangifte aan den inspecteur van de voorkomende gevallen van kinkhoest, vraagt dr. Holster het gevoelen van den voorzitter over deze aangelegenheid, daar kinkhoest niet genoemd is in de wet van 1872 als behoorende tot de ziekten, waarvan den inspecteur moet worden kennis gegeven. Deze verklaart dat wel degelijk aangiften moet worden gedaan, zoodra de ziekte of door een kwaadaardig karakter of door epidemische uitbreiding de volksgezondheid bedreigt. Zoodoende alleen kan hij in de gelegenheid worden gesteld de noodige maatregelen te nemen tegen de uitbreiding ook van die ziekte, b. v. door het doen sluiten der scholen enz.

Paardenslachterijen.

Daar er hier en daar ten platte lande paardenslachterijen verrijzen, vraagt de heer Landman of die niet onder toezicht staan. Hij heeft de vaste overtuiging dat daar dikwijls ziek vleesch, tot zelfs van paarden, die aan kwaden droes gestorven zijn, wordt verkocht. Naar het oordeel van den voorzitter is de burgemeester der gemeente hier de aangewezen persoon om een waakzaam oog te houden over de paardenslachterijen. Op zijn bevel kan het zieke vleesch worden verwijderd en onscha-

delijk gemaakt door begraven als anderszins. Hij kan daartoe ook de hulp van den veearts inroepen.

Prostitutie.

Dr. Roosenburg wijst op de motie van prof. van Overbeek de Meijer in de laatste vergadering van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht, in zake de prostitutie. Hij wenscht dat deze Raad daaraan zijne adhaesie schenke. Dr. Godefroi is het geheel eens met den vorigen spreker. Hij schetst den tegenwoordigen stand der zaak en acht het nutteloos verder in eenige polemiek te treden met den woordvoerder der partij, die in ons land het reglementeeren der prostitutie bestrijdt. Deze volgt eene soort van struisvogelenpolitiek, in zoover hij meent te kunnen volstaan met de argumenten zijner tegenstanders als van geene waarde te beschouwen en niettegenstaande hem overtuigend genoeg het verkeerde zijner beweeringen en stellingen is onder het oog gebracht, steeds met dezelfde denkbeelden, zij het ook in andere vormen, den strijd te blijven volhouden. Thans is weder eene andere manoeuvre beproefd. Men laat nu in meetings vrouwen optreden, die, zonder schroom, over de prostitutie het woord voeren, en meisjes en vrouwen boven de twintig jaar uitnoodigen om daar tegenwoordig te zijn. Hij acht dit een zeer betreurenswaardig feit. Moeten die meisjes daar ingelicht worden omtrent zaken, waarvan zij nooit gehoord hebben, omtrent zaken, waarvan de ruwe mededeeling het gevoel en de ooren van fatsoenlijke vrouwen moet kwetsen? Uit deze vergadering, die geacht kon worden de kern te bevatten der geneeskundigen van twee provinciën, moet dus ook eene stem opgaan tegen de bedoelingen van den heer Pierson c. s. om het geneeskundig toezicht op de prostituées in ons land te doen afschaffen. Hij stelt daarom eene motie van orde voor, die, na eenige geringe wijzigingen, met algemeene stemmen wordt aangenomen. Deze luidt: De geneeskundige Raad voor Noord-Brabant en Limburg, overtuigd van het hoogst gevaarlijke van de pogingen van enkelen om het geneeskundig toezicht op de prostituées te doen afschaffen, waardoor, mocht het ooit zoo ver komen, een onberekenbaar nadeel aan de volksgezondheid zou worden toegebracht, herhaalt zijn, in eene vroegere vergadering, aan de regeering uitgedrukten wensch om de zaak der prostitutie bij de wet geregeld te zien en gaat over tot de orde van den dag. Mr. van den Acker verzocht aanteekening in de notulen, dat hij, zich met de strekking dier motie niet kunnende vereenigen, zich buiten stemming heeft gehouden.

Daarna is de vergadering gesloten. Dr. Ingen-Housz.

Aldus voorloopig vastgesteld. Dr. M. J. Godefroi.

N°. 66. *Aanschrijving van gedeputeerde Staten van Gelderland van* 9 *December, aan de gemeentebesturen, betreffende* doodschouw. (Prov. blad, n°. 104.)

De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht in Gelderland en Utrecht heeft ons medegedeeld, dat het hem gebleken is, dat somtijds enkele heeren geneeskundigen de verklaring van doodschouw, bedoeld in al. 4 van art. 4 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65) afgeven, zonder zich persoonlijk te hebben overtuigd van den ingetreden dood.

Deze wijze van handelen kan, hoe zelden zich het geval van schijndood dan ook moge voordoen, toch aanleiding geven tot schromelijke gevolgen en tot het geheim blijven van misdaden.

Eene zoodanige verklaring is dan ook in strijd met den geest der wet.

Bij schrijven van Zijne Excellentie den minister van Binnenlandsche Zaken van 30 Augustus 1879, n°. 238, 9e afdeeling, werd dan ook gewezen op de noodzakelijkheid, om de doodschouw met nauwgezetheid te verrichten.

Ten einde voor het vervolg eene wijze van handelen, als bovenbedoeld, door heeren geneeskundigen, belast met de doodschouw, tegen te gaan en te doen ophouden, hebben wij de eer U te verzoeken, zorg te dragen, dat in de door den geneeskundige, belast met de doodschouw, in te vullen en te onderteekenen verklaring worde opgenomen de navolgende zinsnede: „*Na mij persoonlijk naar behooren van het overlijden overtuigd te hebben.*"

De gedeputeerde Staten van Utrecht,

DE VOS VAN STEENWIJK, *voorzitter*.
DE KOCK, *griffier*.

N°. 67. *Vergadering van den geneeskundigen Raad van Overijsel en Drente, gehouden* 27 *November* 1880.

Uitgenomen dr. Huber zijn alle leden tegenwoordig, ook de plaatsvervangende leden dr. Schaepman, de hh. P. Brouwer Rz., van der Moer en Meulenhoff. De voorzitter verzoekt, nadat de heer Heppener den eed heeft afgelegd als lid, dr. Schaepman zitting te nemen voor dr. Huber.

Notulen. De notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd.

Verbandkisten en revaccinatie (zie Notulen der vorige vergadering) De voorzitter deelt mede dat de zaak der verbandkisten, in de vorige vergadering besproken, op de inspecteurs-vergadering is ter tafel gebracht en dat het resultaat der overwegingen was, dat de inspecteurs voor het oogenblik nog niet zijn voor het afschaffen van die kisten op de treinen. Wat het, ook in de

Raadsvergadering besprokene, over het houden van lijsten voor de revaccinatie betreft, zoo zal die zaak moeten geschikt worden tusschen den vaccinateur en het gemeentebestuur.

Mededeelingen gezondheidstoestand.

Steeds bleven de mazelen op verscheiden plaatsen zich vertoonen, op enkele epidemisch. Zij bleven echter meestal goedaardig en slechts weinigen overleden er aan. Ook scarlatina kwam nu en dan voor, in zeer enkele gevallen met doodelijken afloop.

Er kwamen twee gevallen van varioloiden voor, een te Ommerschans en een te Diepenheim.

Typhus en febris typhoidea vertoonden zich, als telken jare, niet zelden en dikwijls met doodelijken afloop. Verdere bijzonderheden daaromtrent en over andere besmettelijke ziekten blijven beter bewaard voor een meer volledig verslag dienaangaande over het geheele jaar 1880, dat in de volgende vergadering zal worden voorgedragen.

Bureau van vaccinatie.

Van den minister van Justitie kwam in eene kennisgeving, dd. 28 Juni 1880, n°. 137, dat de geneesheer te Ommerschans weder in de gelegenheid was gesteld tot verzending van koepokstof, waarop volgde eene mededeeling van den minister van Binnenlandsche Zaken, dd. 2 Juli 1880 Lit. O afd. M. P., van het Kon. besluit van 24 Juni n°. 18, waarbij aan het bureau van vaccinatie te Ommen een subsidie van *f* 100 's jaars werd verleend.

Kindersterfte in verband met begrafenisbussen.

Aan de geneeskundige leden en plaatsvervangende leden van den geneeskundigen Raad verzond de inspecteur eene circulaire, waarin hij hen vroeg welke resultaten ten aanzien van de kindersterfte zij wellicht mochten hebben waargenomen van begrafenisbussen. Gelijk te verwachten was, luidde het antwoord van velen negatief, doch ook niet zelden waren de antwoorden van dien aard dat daaruit een sterk vermoeden moest rijzen dat de beschuldigingen, indertijd door den geneeskundigen inspecteur Verspijck ingebracht tegen die inrichtingen, voorzoover zij bij overlijden niet zelve voor de begrafenis zorgen, maar geldelijke uitkeeringen doen, — welke beschuldigingen door anderen b.v. dr. van Hengel, bevestigd werden, — niet uit de lucht gegrepen zijn. De zaak komt hierop neder, dat de zucht om die uitkeeringen, die dikwijls van twee of zelfs drie begrafenisbussen worden genoten, machtig te worden, dikwijls leidt, zoo al niet tot kindermoord, dan toch tot het meer of min opzettelijk verwaarloozen van zieke kinderen, dus tot doodslag per omissionem. Het is zeer waarschijnlijk dat de overgroote kindersterfte in sommige gemeenten althans, gedeeltelijk daaraan te wijten is. De inspecteur meent daarom deze zaak verder aan

de aandacht van de geneeskundige leden van dezen Raad te moeten aanbevelen. Het geheel niet ontbieden van den geneesheer bij zieke kinderen van zeer jeugdigen leeftijd, of het ontbieden van hem wanneer het te laat is, wordt veelal aan domheid of vooroordeelen toegeschreven; de vraag is echter of dit altijd het geval is en dat verzuim niet vaak met opzet geschiedt. En mocht deze vraag toestemmend worden beantwoord, dan zou eene tweede vraag kunnen rijzen, namelijk deze, of het niet van belang zou zijn dat werd bepaald dat eene begrafenisbus voor de begrafenis der leden moet zorgen en geene uitkeeringen zou mogen doen, althans niet bij het overlijden van kinderen beneden een zekeren nader te bepalen leeftijd.

Variolae en varioloides. Aan den burgemeester van Oldenzaal werd op diens vraag naar het onderscheid tusschen echte pokken, gewijzigde pokken en varicellen het noodige daarover medegedeeld.

Begraafplaats. Gedeputeerde Staten van Overijsel vroegen aan den voorzitter advies omtrent een rekest van J. Broer en I. Menko te Enschede om op zekeren afstand van de R. K. begraafplaats te mogen bouwen. In aanmerking genomen dat die afstand, ofschoon binnen den door de wet berijkenden, nog altijd vrij groot is, en overwegende dat op de betrokken plaats voor 1878 huizen stonden, die door brand vernield zijn, tegen wier wederopbouw, zoo die onmiddellijk geschied was, zeker geen bezwaar zou hebben bestaan, oordeelde de inspecteur op dat rekest gunstig te moeten adviseeren.

Op een geheel ongemotiveerd rekest van E. Eshuis te Almelo, om woningen te mogen bouwen op een terrein bij de Israëlitische begraafplaats aldaar, werd eerst ongunstig, doch later op een meer gemotiveerd rekest gunstig geadviseerd.

Onbevoegde uitoefening der verloskunst. Aan den officier van Justitie te Assen is geschreven dat Hendrikje, huisvrouw van Klaas Mulder, wonende op het Noorderdiep te Nieuw-Buinen, ofschoon daartoe onbevoegd, de verloskunst uitoefent, niettegenstaande daar eene wettelijk geadmitteerde vroedvrouw gevestigd is, en dat zij, volgens mededeeling, nog in den laatsten tijd achtereenvolgens aan zes vrouwen hulp zou hebben verleend.

De commissaris van Politie te Zwolle is, met het oog op artikel 1 en 18 der wet van 1 Juni 1865, *Stbl.* n°. 60, opmerkzaam gemaakt op een strooibillet, verspreid door een reizenden tandmeester.

Onteigening. Aan den burgemeester van Smilde is geschreven dat zekere H. W. Zaligman zich beklaagde over de handelingen van het gemeentebestuur van Smilde in zake het onteigenen van een bed. Uit het antwoord bleek dat de zaak niet juist was voor-

gesteld en meende de inspecteur zich van verdere bemoeiingen dienaangaande te moeten onthouden.

Riool.

Over eene klacht van een ingezeten van Kampen over den last die hem een door zijn terrein loopend riool veroorzaakte, is het Gemeentebestuur geraadpleegd. Daar dat riool geheel op bijzonder terrein ligt, zal er weinig aan te doen zijn.

Bewijs van bevoegdheid.

De heer J. Alken, eervol ontslagen officier van gezondheid 2e klasse bij 't Indische leger, zich wenschende te vestigen te Assen, zond ter visering in, niet de acte van eervol ontslag, maar eene hem verleende vergunning om te Batavia te mogen praktiseren. Het visum werd door den inspecteur geweigerd, doch vernemende dat de bedoelde acte was verloren gegaan, heeft hij zich tot den minister gewend, die hem gemachtigd heeft de bedoelde vergunning, waarin de heer Alken als eervol ontslagen officier van gezondheid gekwalificeerd wordt, te viseeren.

Mestvaalten.

Vernomen hebbende dat eenige veehouders te Hasselt een rekest hadden ingediend bij den Gemeenteraad, waarin zij verzochten dat het besluit van dien Raad, dat vóór Maart 1881 de mestvaalten in overeenstemming moeten worden gebracht met de bepalingen, opgenomen in artt. 8 en 10 van de verordening betreffende den gezondheidstoestand, afgekondigd 8 April 1878, worde buiten werking gesteld, heeft de inspecteur zich tot burgemeester en wethouders van Hasselt gewend. Hij heeft doen opmerken dat de bedoelde bepalingen datgene inhouden wat men in 't belang der openbare gezondheid ten aanzien van mestverzamelingen *minstens* verplicht is te eischen, en dat het daarom van het hoogste belang is, dat het besluit van den Raad strikt worde gehandhaafd, en dat het inderdaad alles behalve vooruitgang zoude zijn indien aan de vorderingen der veehouders werd toegegeven.

Verlof aan den inspecteur.

Tot den minister van Binnenlandsche Zaken was door den inspecteur gericht een verzoek om een verlof gedurende de maand Augustus, zullende bij zijne afwezigheid de zaken kunnen worden waargenomen door den geneeskundigen inspecteur van Friesland en Groningen, en gedeeltelijk door den secretaris dr. Ketwich Verschuur. Dat verlof werd toegestaan.

Onbevoegde verkoop van geneesmiddelen.

De genoemde geneeskundige inspecteur heeft aan den officier van justitie te Zwolle, in antwoord op de vraag naar de bevoegdheid van zekere firma aldaar om geneesmiddelen te verkoopen, bericht dat die firma (tegen welke proces-verbaal was opgemaakt), op 1°. November 1865 niet had de bevoegdheid van drogist en die ook later niet heeft kunnen verkrijgen, zoodat de firmanten vallen in de termen van art. 30 der wet van 1 Juni 1865, *Stbl.* n°. 61, en in elk opzicht gelijk staan

met iederen partikulier of handelaar, die geneesmiddelen mag verkoopen, mits niet beneden de hoeveelheid door den minister van Binnenlandsche Zaken aangewezen bij de beschikking van 15 Juli 1872 lijst C.

Looierij. Dezelfde is door den commissaris des Konings in Drente advies gevraagd omtrent een rekest van E. Bentum Ez. te Zuidlaren, aan wien door burgemeester en wethouders dier gemeente de vergunning was geweigerd tot het oprichten van eene looierij aldaar, en die nu tegen die weigering opkwam. De inspecteur heeft geantwoord dat, in aanmerking genomen de ligging van het terrein en andere omstandigheden, het verzoek van den heer Bentum door burgemeester en wethouders terecht is afgewezen, omdat in de toestemming het scheppen van gevaar voor de volksgezondheid zou opgesloten zijn geweest, weshalve hij adviseert dat hunne beschikking worde gehandhaafd.

Slecht vleesch. Vernemende dat er te Zwolle ziektegevallen waren voorgekomen, blijkbaar veroorzaakt door het gebruik van slecht vleesch, heeft de inspecteur het lid van den geneeskundigen Raad dr. Kros verzocht die zaak onmiddellijk te onderzoeken. Deze heeft daaraan gevolg gegeven, doch de corpora delicti waren reeds bij den slager verdwenen en het getuigenis van eenigen, die nadeel van het vleesch hadden ondervonden, zoo ontwijkend en vaag, dat het doen van verdere stappen onmogelijk was.

Quid pro quo. Van den officier van justitie te Zwolle ontving de inspecteur bericht dat een apotheker aldaar op een recept voor poeders met moschus en suiker, poeders had geleverd, die zeer zeker geen moschus, maar, te oordeelen naar den smaak en de gevolgen van het gebruik, morphine bevatten. De inspecteur heeft daarover eene conferentie gehouden met den officier en den geneeskundige, die de poeders had voorgeschreven, waarbij het bleek dat er alle termen bestonden om proces-verbaal tegen den bedoelden apotheker optemaken, gelijk dan ook geschied is.

Onbevoegde uitoefening der verloskunst. Aan den officier van justitie te Almelo is op diens verzoek eene ambtelijke verklaring gezonden dat Maria Meulenbroek, wed. Vollenbroek, te Almelo, onbevoegd is tot het uitoefenen der verloskundige praktijk.

Huidenzouterij Door burgemeester en wethouders van Zwolle om advies gevraagd over een verzoek van den heer S. Wiener aldaar, om in de Deventerstraat sectie G. n°. 530 eene huidenzouterij te mogen oprichten, waartegen een aantal ingezetenen in verzet waren gekomen, heeft de inspecteur het bedoelde terrein onderzocht en bevonden dat dit gelegen is in een dicht aaneengebouwde buurt en dat er geene mogelijkheid bestaat het afvalwater in de nabijheid in een stroomend water te lòozen. Om

die redenen en om de noodzakelijkheid van bij die zouterij eene bewaarplaats van huiden te hebben, heeft de inspecteur geadviseerd het verzoek aftewijzen.

Door den burgemeester van IJsselmuiden uitgenoodigd de school dier gemeente te onderzoeken met het oog op de bepalingen van het Kon. besluit van 30 Aug. 1880, *Stbl.* n°. 167, heeft de inspecteur daaraan gevolg gegeven en die school zoodanig bevonden dat hij heeft moeten adviseeren eene geheel nieuwe school te bouwen. Scholen.

In Drente zijn door den inspecteur nog vijf scholen bezocht, te weten die te Valthe, Odoorn, Weerdinge, Roswinkel en Borger. Zonder omtrent deze in bijzonderheden te treden, die met de bevindingen omtrent andere onderzochte scholen later zullen worden medegedeeld, kan deze uitkomst al vast worden bericht, dat de vier eerste dezer scholen groote verbeteringen en wellicht geheele vernieuwing zullen behoeven, zullen zij op Januari 1884 beantwoorden aan hetgeen zij dan zullen *moeten* zijn, terwijl het zeer wel mogelijk is, dat enkele der nu en vroeger onderzochte scholen vóór dien tijd door den inspecteur zullen moeten worden afgekeurd als schadelijk voor de gezondheid.

Van vijf kandidaten uit Overijsel en drie uit Drente die verlangden ingeschreven te worden als leerling-vroedvrouwen, ten einde geplaatst te worden aan de Rijkskweekschool voor vroedvrouwen te Amsterdam, zijn twee, eene uit Overijssel en eene uit Drenthe, daarvoor geschikt bevonden. Slechts eene kon echter worden geplaatst, te weten: mejuffr. E. de Ruiter, te Norg. Leerling vroedvrouw.

Het krankzinnigengesticht te Deventer is geregeld bezocht. Krankzinnigengesticht.

De visitatiën der apotheken leverden ook dit jaar bevredigende uitkomsten, gelijk te zien is in het gewone daarvan vervaardigde overzicht. Visitatiën.

Twee geneeskundigen in afdeeling 2 en een in afdeeling 5 zijn, op voorstel der betrokken commissiën, door den inspecteur aangemaand om hunne apotheken te verbeteren.

Hervisitatiën zijn niet voorgesteld en proces-verbalen niet opgemaakt.

In een der verslagen wordt het plaatsen der vergiften B in de kast, die de vergiften A bevat, afgekeurd. Indien deze afkeuring geen andere gevolgen heeft dan een *raad* aan den apotheker of geneeskundige, die vergiften elders te plaatsen, kan de voorzitter zich daarmede vereenigen, — maar niet wanneer dit als een verplichting wordt voorgesteld. Want de apotheker, die de vergiften B in de vergifkast sluit, voldoet eigenlijk beter

aan den eisch der wet (art. 7 van de wet van 1 Juni 1865, (*Stbl.* n°. 61), dan hij die ze gewaarmerkt tusschen de overige geneesmiddelen plaatst, omdat dit laatste slechts *vergund* is op grond, niet van eene wet, maar van eene ministerieele beschikking.

Gezondheidsoord. Eindelijk wordt medegedeeld dat niettegenstaande alle aangewende moeite, de commissie voor het stichten van een gezondheidsoord te Assen nauwelijks één vierde van het vereischte kapitaal heeft kunnen bekomen, en daarom met 21 tegen 1 stem heeft besloten het plan op te geven en zich te ontbinden.

Proces-verbaal. Naar aanleiding der mededeelingen vestigt het plaatsverv. Lid van der Moer er de aandacht op, dat hij dezen zomer procesverbaal opmaakte tegen de firma ten Doeschate en Nellenstein, als handelende in strijd met art 30 der wet van 1 Juni 1865, (*Stbl.* n°. 61), terwijl hij daar tot heden niets van vernam. — Dr. Kros zegt dat die firma nog bij voortduring met dien onwettigen handel voortgaat. — De voorzitter stelt voor den officier van justitie inlichting te vragen omtrent deze zaak. — Wordt aangenomen.

Onderzoek van levensmiddelen De heer Top deelt mede dat aan de commissie niets ter onderzoek is toegezonden. — Dr. van Ketwich Verschuur vraagt of het toch niet wenschelijk was het publiek van tijd tot tijd attent te maken op het bestaan dier, zijns inziens, zoo nuttige commissie. — De heer Top vreest echter, dat er dan zoo veel en velerlei zal komen, dat het degelijke bezwaren voor de commissie zal opleveren; hij zag liever dat de vervalschte en voor de gezondheid schadelijke levensmiddelen door de medici en de leden van den Raad werden toegezonden. — Het rechtskundig lid van Ketwich Verschuur is het geheel eens met den secretaris en wenscht ook meerder publiciteit aan de zaak te geven; hij gelooft ook dat het gemis aan toezending is toeteschrijven aan onbekendheid, en betreurt dit omdat zich meer dan waarschijnlijk veel vervalsching heeft voorgedaan. Hij meent dat men eenige consideratien bij de kennisgeving voegen kan en eene modificatie, er was toch wel een middenweg te vinden. — De heer Top blijft echter bij zijn gevoelen, vooral omdat hij meent dat vroeger in dien geest besloten was. — De heer Stheeman wijst op de nieuwe Strafwet, waarin zoovele bepalingen omtrent dit punt zijn opgenomen, dat er stellig bij de uitvoering experts zullen moeten benoemd worden. Hij acht het daarom verkieslijk dat de commissie op denzelfden weg voortgaat tot de nieuwe strafwet in werking komt. — Het rechtskundig lid vraagt of de modificatie niet zou kunnen bestaan in te wijzen op de medici. Het wachten, door den heer

Stheeman aangeraden, zou hij niet wenschelijk achten; de Strafwet kan, om verschillende door hem aangegeven redenen, in de eerste jaren niet in uitvoering komen, dus daarop te wachten zou te lang duren. — De heer Top kan zich met het voorstel van den secretaris wel vereenigen als de uitnoodiging gepaard gaat met een speciale opdracht aan genees- en deskundigen. — De heer Meulenhoff oordeelt dat het dan noodig is duidelijk te doen uitkomen dat het alleen geldt voor voor de gezondheid schadelijke vervalschingen. — Op voorstel van den voorzitter wordt daarna besloten de medici tweemaal 's jaars door de dagbladen opmerkzaam te maken op het bestaan dezer commissie.

Stelling van 't geneeskundig Staatstoezicht tegenover het K. besl. van 30 Aug. 1880 Stbl. n°. 167, opgrond van art. 5 van de nieuwe wet op 't lager onderwijs.

De voorzitter wijst er op hoe art. 4 der nieuwe wet op 't lager onderwijs bij algemeenen maatregel zich beroept op art. 5 der geneeskundige wet van 1 Juni 1865. In het K. besl. van 30 Aug. 1880, *Stbl.* 167 wordt daarentegen geen melding gemaakt van het geneeskundig Staatstoezicht, alléén de districtsschoolopziener wordt daar genoemd. De voorzitter is dus van oordeel dat de schoolopzieners controleurs zijn van de regelen van het K. besl. Onafhankelijk van dit Koninklijk besluit kunnen de inspecteurs eene school afkeuren, wanneer die volgens hun oordeel voor de gezondheid van de kinderen schadelijk is. Naar het oordeel des voorzitters zou zich het geval kunnen voordoen dat eene school niet voldeed aan de eischen van het K. besluit en dat hij haar toch niet zou kunnen afkeuren, omdat hij haar toch niet als schadelijk voor de gezondheid hield. Nog vaker zal het kunnen gebeuren dat hij eene school zal moeten afkeuren, die van het standpunt van het Kon. besluit niets te wenschen overlaat. Voorts zegt de voorzitter dat hij geenszins wenscht een onderzoek der scholen in massa intestellen, gelijk, naar hij meent, door andere geneeskundige Raden geschied is. Maar wel zal hij kennis moeten krijgen van die scholen die bepaald niet deugen. Hij heeft zelf reeds een aantal scholen met die bedoeling bezocht, maar verzoekt nu de leden en de plaatsvervangende leden acht te geven op de scholen in hunne omgeving en wanneer daaronder zijn die naar hunne meening niet voldoen aan de eischen der hygiène daarvan kennis te geven aan hem, opdat hij ze aan een nader onderzoek onderwerpe. — Het rechtskundig lid vindt die opvatting van den voorzitter juist. De inspecteur heeft slechts toetezien op bestaande scholen: als gemeentebesturen bouwen, zonder den inspecteur te raadplegen, doen ze dat op eigen risico; 't zou dus onvoorzichtig zijn niet met den inspecteur te rade te gaan. Echter meent hij dat het geneeskundig Staatstoezicht wèl met het Kon. besluit te maken heeft, voorzoover de daarin be-

vatte regelen bedoelen de bevordering der gezondheid. De voorzitter is het daarmede eens, maar blijft bij het gezegde volharden. Als voorbeeld voert hij aan wat bij de toepassing van art. 2 geschieden kan. Aldaar staat dat het bouwen van scholen op ongeschikt terrein *zooveel doenlijk* moet vermeden worden. Dat *zooveel doenlijk* nu verzwakt het voorschrift in die mate dat wanneer b. v. een zuinig gemeentebestuur eene school heeft geplaatst op een terrein waar eene gracht of sloot of mestverzamelingen oorzaak zijn dat er ongezonde uitwasemingen in de school dringen, men zich achter dat *zooveel doenlijk* zal gaan verschuilen, onder voorwendsel dat er volgens de zienswijze van dat bestuur geen ander terrein te krijgen of geen verbetering aan het bestaande aantebrengen was. Nu is het de plicht van den inspecteur die school aftekeuren, *ofschoon zij met het oog op het Kon. besluit geheel in den regel is*, — ofschoon hij, dit zij er bij gevoegd, te vreezen heeft dat de verandering of verbetering van het terrein om finantieele redenen als anderzins ondoenlijk zal worden verklaard. — Het rechtskundig lid is dat eens, doch hij kent meer kracht toe aan de uitdrukking „*zooveel doenlijk*". Men zou desnoods kunnen onteigenen als men geen ander terrein meent te kunnen krijgen. Het gevaar voor het gemeentebestuur met betrekking tot het niet inroepen van raad is groot. Als toch eene school gebouwd wordt, moet eerst gewaarschuwd worden; hij acht het dus wenschelijk dat de inspecteurs zooveel mogelijk op de hoogte trachten te blijven om te prévénieeren. — De voorzitter is het met het laatst gezegde eens, hoewel hij zich met de uitdrukking *zooveel doenlijk* niet kan vereenigen. Hij merkt voorts aan dat de gemeentebesturen krachtens art. 14 der wet van 1 Juni 1865 *Stbl.* n°. 58 hem kennis *moeten* geven van de plannen voor het bouwen van scholen. De gemeentebesturen storen zich niet aan art. 14. Nooit wordt gevraagd naar het inrichten van riolen of publieke gebouwen of anderszins die in het belang der volksgezondheid zullen worden daargesteld. Herhaaldelijk is op dat art. van de wet gewezen, ook door verschillende ministers. Eene school werd te Meppel gebouwd op eene uit hygiènisch oogpunt allerongeschiktste plaats, — maar de inspecteur vernam dat eerst toevallig, toen de school reeds bijna voltooid was. Het is daarom dat hij de leden en plaatsvervangende leden ook heeft verzocht hem kennis te geven van de hen ter oore komende plannen om scholen te bouwen. — Dr. van Ketwich Verschuur zegt dat hij met verbazing het besluit van 30 Aug. ll. las, dat wemelt van anti-hygiènische voorschriften. Hij meent dat de inspecteurs den minister daarop hadden moeten wijzen en

op verandering hadden kunnen aandringen; hij wijst op de artikels die den vlakken en lichamelijken inhoud betreffen en op de onvoldoende voorwaarden wat het invallen van het licht betreft. — De voorzitter antwoordt dat de inspecteurs, nadat het Kon. besluit ter hunner kennis was gekomen, in deze hebben gedaan wat zij uit hoofde van hunne betrekking verplicht waren te doen, en dat de minister als voorzitter hunner vergadering, daarvan natuurlijk kennis draagt. Tot het treden in bijzonderheden daarover acht hij zich niet gerechtigd. Mr. van Ketwich Verschuur vertrouwt dat de secretaris genoegen zal nemen met deze inlichtingen en wenscht nog even terugtekomen op art. 14 al. 2 van de geneeskundige wet. Hij ziet in de verwaarloozing van die verplichting van de gemeentebesturen, om met den inspecteur in overleg te treden omtrent alles wat tot de volksgezondheid betrekking heeft, een tegenzin van die besturen om iemand boven zich te zien; hij hoorde met genoegen dat reeds verscheiden ministers circulaires daarover aan die besturen zonden en geeft in overweging om bij elke voorkomende gelegenheid, waar dit artikel van de wet veronachtzaamd wordt, te wijzen op die circulaires. — Nadat de voorzitter en het rechtskundig lid nog het woord hadden gevoerd; de eerste over art. 15 van het besluit, de laatste over de controle over de bijzondere scholen, — al hetwelk echter tot geen meerdere discussien aanleiding gaf, behalve dat dr. Heppener den wensch uitdrukte dat het Kon. besluit in dien zin werd veranderd, dat de bestekken der scholen ook aan de goedkeuring der inspecteurs werden onderworpen, neemt dr. Kros het woord, en zegt het te betreuren dat, nu er regelen bepaald zijn voor de openbare en bijzondere lagere scholen, en ook voor de middelbare (van de gymnasia zwijgt, zonderling genoeg, het Kon. besluit) ook de bewaarscholen niet geregeld zijn, die vaak veel ellendiger zijn dan de slechtste lagere scholen. — De voorzitter wenscht dit tot een afzonderlijk punt van bespreking te maken en alvorens de debatten over het thans aanhangig punt te sluiten. Zijne meening is, toen hij dit door een ander lid op de agenda gebracht punt in behandeling bracht, niet geweest dat uit de discussiën eenig besluit zou voortvloeien, maar alleen dat die behandeling aanleiding tot eene gedachtenwisseling zou geven. Hij zegt de leden dank voor hunne mededeelingen en opmerkingen, en herhaalt zijn verzoek hunne hulp zooveel mogelijk te verleenen, door hem opmerkzaam te maken op alle nieuwe daartestellen inrichtingen en in 't bijzonder scholen, wanneer ze schadelijk kunnen zijn voor de volksgezondheid.

Bewaarscholen. Naar aanleiding van de opmerking van dr. Kros zegt de voorzitter dat, hoewel bewaarscholen ook door het geneeskundig Staatstoezicht behooren gesurveilleerd te worden, de groote moeielijkheid om dit te doen daarin bestaat dat die inrichtingen over 't algemeen op partikulier terrein voorkomen. Voor ± 10 jaar heeft de toenmalige minister van Binnenlandsche Zaken een ontwerp van wet op de bewaarscholen ingediend. Er waren echter daarop èn uit hygiènisch èn uit paedagogisch oogpunt zeer veel aanmerkingen te maken; reeds de definitie van bewaarscholen in art. 1 was verkeerd. In de Tweede Kamer werd de concept-wet niet gunstig beoordeeld en het gevolg was dat de minister het ontwerp introk, terwijl na dien tijd niets meer gehoord is van eene wet op bewaarscholen. Hij acht zoo'n wet echter hoogst noodig en meent dat het juist nu een goed tijdstip is daarop te wijzen. — Dr. ter Kuile gelooft dat zulks ook van toepassing is op breischolen, waarvan hij den ellendigen toestand schildert. — De voorzitter antwoordt dat wanneer hij, en denkelijk ook dr. Kros, over bewaarscholen spreekt, hij daarmede bedoelt al die inrichtingen waar kinderen bewaard worden en al of niet eenig onderricht of opleiding ontvangen, die beneden den leeftijd zijn om de lagere school bijtewonen, dus niet alleen de in de laatste 25, 30 of meer jaren opgekomene bewaar- en Fröbelscholen, maar ook de ouderwetsche kinder-, maitressen- en breischooltjes, waarvan verscheidene ook al met den meer modernen naam van bewaarschool pronken. De breischolen, die voor oudere kinderen dienen, zullen van zelf, nu de nieuwe wet op 't lager onderwijs is ingevoerd, vervallen. — De heer Top merkt op dat niet alleen de breischolen te Kampen zijn vervallen, maar dat ook de kleinkinderscholen daar zijn opgeheven, nadat het gemeentebestuur goede bewaarscholen had ingericht. — De voorzitter stemt dit toe, maar verzekert dat bij lange na niet overal het stichten van nieuwerwetsche bewaarscholen dat gevolg heeft gehad en er nog duizende zulke ouderwetsche inrichtingen bestaan en er zelfs nog gesticht worden. Dit wordt door eenige leden bevestigd en er nog bijgevoegd dat zelfs openbare bewaarscholen soms even veel en meer te wenschen overlaten, als een aantal openbare lagere scholen. — De secretaris wenscht den minister andermaal op deze aangelegenheid opmerkzaam te maken. — Dr. Kros wijst op de nuttige instelling aan de openbare lagere school te Zwolle, om door de stadsgeneesheeren van tijd tot tijd een onderzoek te doen instellen naar de gezondheidstoestand der schoolgaande kinderen. — De voorzitter vraagt of de leden het nuttig en noodig achten dat het toezicht op de bewaarscholen

bij de wet bepaald wordt en of het wenschelijk is dat deze Raad daartoe het initiatief neemt. Natuurlijk heeft die Raad hiermede uitsluitend een hygieinische, niet paedagogische zijde der zaak op het oog. Maar deze beide zaken zijn vooral hier moeielijk of niet te scheiden, en zoo is het z. i. volkomen te verdedigen indien de Raad den wensch uitdrukt dat er in het algemeen *eene wet* op de bewaarscholen worde ingevoerd. — De secretaris vraagt of het niet goed zoude zijn zich niet alleen tot den minister te wenden, maar ook te schrijven aan alle geneeskundige Raden, opdat die hunne adhaesie aan ons verzoek kunnen geven. — De voorzitter zegt zich hiermede te kunnen vereenigen, waarna aldus besloten wordt.

De openbare vergadering gaat over in eene met gesloten deuren.

Brief van apothekers.

De voorzitter leest een pas door hem ontvangen en aan den Raad geadresseerden brief voor, geteekend door de apothekers A. C. van den Byllaardt, H. S. ten Holten en D. van Veen Kz. te Zwolle waarin, onder toevoeging van drie losse pakjes, waarvan twee met en een zonder opschrift, geklaagd wordt over den onwettigen handel gedreven door de firma Doeschate en Nellenstein (zie boven). In dien brief wordt o. a. als beginsel aangenomen dat de geneeskundige Raden de *materieele* belangen der apothekers behoorden te behartigen, hetgeen geheel verkeerd gezien is, daar het geneeskundig Staatstoezicht met de materieele belangen noch van geneeskundigen, noch van apothekers iets te maken heeft, maar de belangen van het algemeen moet behartigen. De toon waarin de brief gesteld was, was daarbij hoogst ongepast en hij eindigde met een dreigement, dat, indien de Raad geen gevolg aan dat schrijven gaf, men zich tot den minister zou wenden. — De secretaris meent dat men adressanten niet behoort te antwoorden opdat ze zich tot den minister zouden kunnen wenden. — Op grond van den inhoud, stelt de voorzitter voor, overtegaan tot de orde, waartoe dan ook zonder discussie wordt besloten.

Verkoop van geslacht vee; ziektegevallen door het gebruik er van ontstaan.

Dr. Kros deelt mede dat hij den 20 Sept. ll, vernam dat eenige personen te Zwolle ziek zouden geworden zijn, tengevolge van het gebruik van vleesch van een geslacht ziek rund. Eerst, vooral ook omdat de Zwolsche courant geen melding maakte van het feit, betwijfelde hij de waarheid van het medegedeelde, tot hij eenige dagen later tot de overtuiging kwam dat er iets van de zaak aan moest zijn, vooral omdat hem zoowel door een agent van politie als door den inspecteur v. d. Wal gevraagd was of hij ook patienten had behandeld die ziek waren geworden tengevolge van het gebruik van

verdacht vleesch, en zoo dit geval zich mocht voordoen of hij dan onmiddellijk kennis wilde geven aan den heer burgemeester, met in beslagneming, zoo mogelijk, van het verdachte vleesch. Ook een brief van den inspecteur, die het bericht in een der nieuwsbladen gelezen had en hem verzocht die zaak nader te onderzoeken, spoorde hem aan om te dien einde te doen wat in zijn vermogen was. Hij vervoegde zich dus eerst bij den heer officier van Justitie en den commissaris van politie en ontving terstond de noodige inlichtingen; eene mededeeling ontving hij van een der patienten zelven, die zeer ernstig ziek geweest was en hem verklaarde nog steeds aan een gevoel van zwakte, vooral in de beenen, te lijden, spoedig vermoeid te zijn, na zijne ziekte weinig eetlust te hebben met een steeds nog walgelijk zoeten smaak in den mond. De aangetasten behoorden allen tot de zeer gegoede klasse, bij sommigen hadden ook hunne dienstboden geleden. De verkregen gegevens waren hem echter in dit hoogst gewichtig incident niet voldoende. De politie had ijverig onderzoek gedaan, doch in beslagneming van het verdachte vleesch ten huize van den vleeschhouwer-leverancier gelukte evenmin als de uitvorsching van de vermoedelijke herkomst. Bij sommigen, die ziek waren geweest, was eene zucht tot geheimhouding van het gebeurde duidelijk te bespeuren. Spreker besloot zelf te beproeven of het hem gelukken moeht de waarschijnlijke herkomst te kunnen opsporen en aantoonen. Dit gelukte; hij ontving van den heer Schuring, veearts te Zwolle, mondeling, op een aan hem gedaan verzoek, de toezegging der mededeeling van de waarschijnlijke herkomst, wanneer spreker dat verzoek als lid van den geneeskundigen Raad, schriftelijk herhaalde. Dit geschiedde en de mededeeling volgde. Omtrent de symptomen en het ziekteverloop bij de aangetasten waargenomen, heeft dr. E. Lindeboom, die verscheiden patienten onder zijne behandeling kreeg, de welwillendheid gehad een verslag te geven, dat namens hem door den woordvoerder aan de vergadering wordt medegedeeld met het verslag van den heer Schurink. Uit de gegevens van den heer Schurink blijkt voldoende de meer dan waarschijnlijke afkomst van het zieke rund, dat nagenoeg zijn eigen dood aan anthrax gestorven was. Spreker geeft daarna eene wetenschappelijke beschouwing, waaruit blijkt hoe uit de vermelde verschijnselen en het verloop dezer ziektegevallen, vergeleken met die in de handboeken voor speciale therapie, het geen twijfel lijdt dat alle lijders in minder of meerderen graad zijn aangetast door eene bloedintoxicatie tengevolge van het gebruik van vleesch van een door miltvuur aangetast rund. Hij toont op degelijke gronden,

geput uit eene uitgebreide lectuur, waar en onder welke omstandigheden zulk vleesch met meer of minder schadelijke gevolgen is gebruikt, waaruit blijkt dat de bereiding den schadelijken invloed kan verminderen en het gevaar bij niet gaar vleesch b. v. beafsteak of worst, grooter is. Ook spreekt hij over de verwisseling van anthrax acutus en acutissimus met apoplexie, d. i. dat de laatste voor de eerste werd gehouden, waaruit gemakkelijk verklaard kan worden, waarom de anthraxziekte nu eens besmettelijk, dan weder niet besmettelijk is. Alles komt dus, zijns inziens, op de juiste diagnose aan, die zeker na den dood niet gemakkelijk te maken is. Over de ongelooflijke besmettelijkheid van het anthrax-contagium is slechts onder alle deskundigen ééne stem, omtrent den drager van het contagium zijn de gevoelens verdeeld, vooral het bloed en de daaruit gevoede organen schijnen, evenals alle afscheidingen, een hoofdfactor van besmetting te zijn. Het contagium behoudt zijne kracht jaren lang en is hoogst moeielijk te vernietigen. Bij een landbouwer te Wijthum in Overijsel, werd eene koe, ruim 17 jaren geleden aan miltvuur gestorven, begraven. Na verloop van 15 jaren kwam men op het denkbeeld, die vergane overblijfselen gedurende den winter te bezigen tot bemesting van jonge appelboomen in den boomgaard. In den zomer werden de jonge kalveren in den boomgaard gedreven; zij stierven allen aan miltvuur. Uit het gemelde zal, volgens spreker, genoegzaam blijken hoe dringend noodzakelijk een gestreng toezicht wordt vereischt op een onzer gewichtigste voedingsmiddelen en hoe onvolledig dit dikwijls gehandhaafd wordt. Hij zegt, — na de inlichtingen van den veearts Schuring gelezen te hebben, zich overtulgd te houden dat de besmetting in casu van het door dien deskundigen beschreven rund afkomstig is daar de herkomst op denzelfden datum, zulks meer dan waarschijnlijk maakt.

De voorzitter dankt den spreker voor zijn deugdelijk rapport en voor de moeite en zorg die hij zich getroost heeft om de feiten van deze onaangename en ingewikkelde zaak optesporen. Hij zegt dat het resultaat waartoe dr. Kros gekomen is omtrent de meerdere of mindere besmettelijkheid van anthrax algemeen is aangenomen, vooral om anthraxaardige ziekte te krijgen door contact; hij bewijst dit door eenige voorbeelden aantehalen van op die wijze ontstane ziekten in ons land en onze omgeving. Wat het eten van zulk vleesch betreft, dit heeft niet *altijd* ziekte ten gevolge, maar *niet zelden* en dat is genoeg; het ligt dus op onzen weg om dit te voorkomen. Dat het gebruik van vleesch van zieke dieren niet altijd ziektegevallen tengevolge

heeft blijkt bij het longzieke dier. Doch in 't algemeen moet aangenomen worden dat men er ziek van worden kan: b. v. bij parelziekte en het gebruik van melk van aan deze ziekte lijdende dieren. Ook heeft men bij het gebruik van aan anthrax lijdende dieren typheuse koortsen zien ontstaan, die niet te onderscheiden waren van uit andere oorzaken ontstaan typhuslijden, men verneemt dan niet van ziek vleesch, en schrijft den typhus aan andere oorzaken toe. — Dr. Kros zegt dat het voorkomen van carbunkels en furunkels er ook dikwijks aan toegeschreven moet worden en gelooft dat al het gesprokene de meening bevestigt dat er betere maatregelen bij het slachten en verkoopen van vleesch behooren genomen te worden; de gemeentebesturen moeten er zich meer aan gelegen laten liggen. — Daar de discussiën tot het noemen van namen en feiten aanleiding gaven, werd deze zaak, op voorstel van het rechtskundig lid, verder in het geheim behandeld.

Abattoirs en vleeschhallen of markten.

De voorzitter zegt dat een belangrijk middel om het gebruik van ongezond vleesch te voorkomen, is het oprichten van abattoirs, die wel niet overal kunnen ingericht worden, doch daar waar zulks niet kan, kunnen dan andere maatregelen genomen worden. Ze zijn in ieder geval in grootere steden zeer aan te raden; 1° omdat het slachten op een en dezelfde plaats het publiek in de gelegenheid stelt zich te overtuigen van hetgeen er op die slachtplaats omgaat, het zindelijk behandelen van het geslacht vee, het voorkomen van het loopen van bloed en vuil door de goten en over de straten; 2° omdat er alsdan, daar alles dáár geslacht moet worden, gelegenheid is om het levend vee te keuren en het geopend nog eens te onderzoeken. Zoo worden de treurige gevolgen voorkomen en daarom is hij groot voorstander van abattoirs. — Doch eene andere vraag is of het inrichten van abattoirs een afdoende maatregel is om 't publiek te waarborgen, en deze vraag moet hij ontkennend beantwoorden, omdat er ook geslacht vleesch van buiten ingevoerd wordt; daarom wenscht hij nevens de abattoirs hallen of vleeschmarkten, opdat de verkoop aan huis bij slagers kunne verboden worden: 't geslachte vee behoort dan ook te komen onder 't oog van keurmeesters: zoo alleen is er waarborg voor 't publiek. Men heeft echter niet alleen met den tegenstand van de slagers te doen, maar ook van het publiek, vooral de dames, die het nu gemakkelijk vinden dat de slagersknecht komt vernemen wat er benoodigd is en dan in goed vertrouwen nemen wat haar te huis gebracht wordt. Als het publiek echter eenmaal goed doordrongen is van 't gevaar dat we vermoeden (hij wijst hier op zoovele typhoide koortsen,

wier oorzaak niet altijd duidelijk is, maar die uit het eten van slecht vleesch kunnen ontstaan en zeker dikwijls zullen ontstaan), dan zal die tegenstand ophouden. Zijn er dan nog vrouwen die den slagers verzoeken aan huis te komen vragen wat zij noodig hebben en hun veroorloven het uit hun huis te brengen, dat kan men niet verhinderen; doch er moet gezorgd worden dat zij, die prijs stellen op hunne gezondheid, in de gelegenheid zijn goed vleesch te krijgen. — Hij wenscht dat de raad een votum uitspreke waarbij zijn wensch naar abattoirs plus hallen of vleeschmarkten wordt toegestemd. — Dr. van Ketwich Verschuur, verklaart zich hoogst ingenomen met het denkbeeld van den voorzitter, doch vreest dat men op onoverkomelijke bezwaren zal stuiten; 1° om een voldoend aantal geschikte, eerlijke en van de slagers onafhankelijke keurmeesters te krijgen en 2° om de financieele quaestie, die vele gemeentebesturen zal terugheuden, — De voorzitter zegt, het financieele bezwaar ligt niet op onzen weg te beoordeelen, doch wat de keurmeesters aangaat deelt hij mede dat hij vroeger in overleg met den heer van Hoorn, districts-veearts voor Gelderland en Overijssel en corresponderend lid van onzen Raad, een reglement ontwierp voor Zwolle, (waar echter niets van de zaak kwam). Men stelde toen een opper- en eenige onderkeurmeesters voor. Als opperkeurmeester zoude de veearts kunnen fungeeren in de gemeente gestationeerd: de onderkeurmeesters moesten dan personen zijn die dóór den keurmeester op het keuren van vee zouden afgericht worden; bij twijfel zou de veearts in hooger beroep beslissen met de bepaling er bij, dat als de betrokken persoon een beroep deed op de opperkeurmeester, hij, in 't ongelijk gesteld wordende, dan ook de kosten van dat beroep zou moeten betalen. — Dr. van Ketwich Verschuur komen die denkbeelden wel goed voor, doch hij zou meenen dat die keurmeesters, opdat ze zoo onafhankelijk mogelijk waren, geen praktijk behoorden uitteoefenen. — De heer Meulenhoff betwijfelt of men de slagers wel verplichten kan in abattoirs te slachten. — Dr. ter Kuile meent dat hij, die dieren geneeskundig behandeld heeft ze ook keuren moet, daar anders toch ongelukken kunnen voorkomen door vergiftiging, daar bij het vee narcotica en andere venena in groote doses worden voorgeschreven. Hij stelt de mogelijkheid dat het gebruik van vleesch van dieren, op die wijze behandeld, na drie maanden hersteld te zijn, vergiftiging kan te weeg brengen. — Dr. Kros wijst er op dat, zoo hij zich niet bedriegt, in Duitschland de keuring is opgedragen aan staatsambtenaren die vee-artsenijkundige diploma's hebben. — De voorzitter zegt dat deze aangesteld zijn om toe te zien op het

insmokkelen op de grenzen en dat er dus minder noodig zijn. Hij meent echter dat juist niet in iedere gemeente keurmeesters behoeven te worden aangesteld: hij acht het voldoende zoo in iedere provincie een of twee opperkeurmeesters zijn, die dus keuren in hooger beroep en belast zijn met het onderricht der eerste keurders. Het door de vorige sprekers gesprokene duidt echter niet op tegeningenomenheid met de zaak; wel zijn bezwaren ingebracht over de wijze van inrichting, over het hoe. De hoofdzaak is het denkbeeld dat abattoirs, nuttig en noodig zijn om verschillende opgenoemde redenen en vooral als waarborg tegen 't slachten van ziek vee, en om dien waarborg voldoende te doen zijn voor 't publiek behooren naast abattoirs vleeschhallen of vleeschmarkten waar alleen en uitsluitend verkocht mag worden. — Dr. ter Kuile is het eens dat het in vele gevallen goed zal zijn, doch als we weten dat de meeste koeien geneeskundig worden behandeld en vele vergiften worden toegediend, acht hij het nuttig bij de wet het toedienen van vergiften te verbieden; dus liever niet genezen, maar laten sterven en begraven. De voorzitter gelooft dat de heer ter Kuile niet kan meenen wat hij daar zeide. Hij is voor abattoirs doch zonder het verbod om bij ziekte vergiften toe te dienen: hij zou dan liever bepalen dat een veearts die een dier met vergiften had behandeld daarvan kennis moest geven bij den dood. 't Zou ook moeilijk zijn zoo'n bepaling, als de heer ter Kuile wenscht, te maken, daar de veeartsen zelf hunne apotheken hebben: hij is er dus wel voor eene zware boete te bepalen als na behandeling met vergiften de aangifte daarvan verzuimd wordt bij den dood. — Dr. Kros vreest dat op die wijze de weg geopend wordt om ziek vleesch te gebruiken, want dan zal het zieke beest opgegeten worden omdat het geen schadelijke geneesmiddelen gebruikt heeft. — De voorzitter meent echter dat vleesch van herstelde dieren die met venena behandeld zijn er goed uit kan zien, en dat dus dergelijke maatregel goed is. — Dr. ter Kuile dringt op de noodzakelijkheid er van aan, omdat bijna alle dieren met venena behandeld worden, en die vergiften kunnen later nog schadelijk werken. — Het rechtskundig lid is het eens met den voorzitter: hij gelooft echter dat op abattoirs wel eene verordening kan gemaakt worden, doch dat dit bij hallen groote moeielijkheid in heeft, want men kan met geen mogelijkheid altijd bepalen wat men noodig heeft; men kan op 't onverwacht behoefte hebben zich vleesch aan te schaffen en dus zouden die hallen den geheelen dag geopend moeten zijn; men zou daar misschien even goed toezicht kunnen houden als nu op de apothekers. Hij gelooft dat men niet al te wijd moet gapen en

zich voorloopig te vreden zou moeten stellen met abattoirs, die zeer bereikbaar zijn, terwijl hij meent dat hallen wel best, doch onbereikbaar zijn. — De voorzitter meent dat door hallen best kan voorzien worden in de huishoudingen: hij wenscht nuttig te zijn voor hen die er prijs op stellen goed vleesch te gebruiken: hij wenscht dus dat van een zeker uur tot een zeker uur alleen in de vleeschhallen verkocht worde, maar overigens zou hij de verkoop aan huis toelaten: er moet een tijd op den dag zijn dat men goed vleesch *kan* krijgen. Als men er kans op ziet om 't geslachte ingevoerde vleesch aan eene keur te onderwerpen, zoodat men daar niet meê smokkelen kan, dan zijn de vleeschhallen niet noodig. Hij wenscht dus dat de vergadering met hem instemme dat er abattoirs en vleeschhallen moeten zijn zal de keuring voldoende wezen. — Het rechtskundig lid vreest dat men zoo geen van beiden krijgt: hij wenscht wel vleeschhallen, maar niet verplicht: hij gelooft dat zoo doende $\frac{2}{3}$ van 't gevaar zal weggenomen zijn. — De voorzitter meent dat dit niet met $\frac{2}{3}$ maar juist met $\frac{1}{3}$ van 't gevaar het geval zijn. Hij heeft overigens met genoegen de objectiën gehoord en in zoover zijn doel bereikt. — De secretaris stelt nu voor den voorzitter te verzoeken de zaak op de inspecteurs-vergadering ter tafel te brengen, hetgeen wordt goedgekeurd.

Arsenicum in stroop.

De secretaris maakt de commissie voor het onderzoek van levensmiddelen opmerkzaam op het in de laatste vergadering van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht besprokene (zie verz. van stukken blz. 76) over het vinden van een belangrijke hoeveelheid arsenicum in stroop. — De heer Stheeman zegt dat dit meer voorkomt en daaraan is toe te schrijven dat gewone keukenstroop zeer dikwijls vermengd wordt met glucose of z. g. aardappelen-siroop. Deze wordt gemaakt door koken van aardappelen, zetmeel en van zwavelzuur; dit laatste, als gemaakt van pyriet, bevat altijd een aanmerkelijk gehalte van arsenicum. Het zwavelzuur wordt wel met calcium of krijt geneutraliseerd, doch het gehalte arsenicum blijft in de stroop. Alle daarvan gemaakte artikelen zooals balletjes, koek (waarin ze veel wordt gebruikt) zullen bij analyse arsenicum aantoonen, echter *gewoonlijk* niet in die mate dat er direct gevaar bestaat. Bijomstandigheden kunnen het gehalte verhoogen. — In Pruissen, waar de controle nog al streng is, maakt het arsenicumgehalte tot nog toe geen bezwaar, terwijl het artikel (verdunde druivensuiker), in enorme massas wordt gebruikt in bierbrouwerijen, branderijen en vooral in slechte wijnjaren, om door gisting de zure

wijnen meer alcohol toetevoegen. Hier te lande wordt ook zeer veel gebruikt.

Maximaal doses.

De heer Meulenhoff zegt dat de maximaal doses, tab. III achter onze pharmacopoea, zeer weinig te beteekenen hebben en bezwaren opleveren tusschen geneesheeren en apothekers. Hij wenscht dat de inspecteur er op wijze dat alle nieuwe geneesmiddelen behooren opgenomen te worden en dat daarbij de maximaal dosis bepaald worde. — Dr. Kros vereenigt zich daarmede an vraagt of het niet nuttig zoude zijn van tijd tot tijd een bijblad uittegeven waarbij de maximaal dosis bepaald werd. — De voorzitter zal de zaak ter harte nemen.

Brief van dankbetuiging.

Dr. Kros stelt voor dr. E. Lindeboom en den heer Schuring, voor de inlichtingen in de boven behandelde zaak van voor de gezondheid schadelijk gebruikt vleesch, dank te betuigen namens deze vergadering, die zich tegelijk voor verdere inlichtingen en mededeelingen op hygieinisch gebied bij de H.H. aanbeveelt. — Wordt met acclamatie aangenomen.

Art. 5. Wet 1 Juni 1865 en art. 27 wet besmettelijke ziekten.

Dr. Stoffels vraagt of de machtiging indertijd door den inspecteur Cohen verleend voortdurend en algemeen geldig is; hij wenscht daaromtrent het oordeel van het rechtskundig lid te vernemen. — Deze zegt dat het eene algemeene machtiging is als men 't leest, anders zou men moeten lezen, „zijn bevoegd in bijzondere gevallen." — Dr. Hasewinkel vraagt of niet bij het afleggen van den eed weder eene nieuwe machtiging behoort gegeven te worden. — Het rechtskundig lid zegt dat het naar zijn inzien voldoende is om als een lid aftreedt de machtiging door den voorzitter te doen continueeren en stelt voor die machtiging te laten drukken. — De voorzitter kan zich hiermede vereenigen en zal alle leden eene machtiging doen geworden.

Niemand meer iets voortestellen hebbende sluit de voorzitter de vergadering.

D. Lubach, *Voorzitter.*
J. A. van Ketwich Verschuur, *Secretaris.*

BIJLAGE. *Verslag van de visitatien der apotheken in Overijsel en Drente in* 1880.

PROVINCIE EN COMMISSIËN.	GENEESKUNDIGEN.				APOTHEKERS.				DROGISTEN.				
	Zeer goed.	Goed.	Middelmatig of Slecht.	Hervisitatie.	Zeer goed.	Goed.	Middelmatig of Slecht.	Hervisitatie.	Zeer goed.	Goed.	Middelmatig of Slecht.	Hervisitatie.	
I. DRENTHE. Dr. van Lennep. Hr. Gosselaar.	4	6		»	7	»	»	»	»	»	»	»	
II. DRENTHE. Dr. v. Ketwich Verschuur. Hr. Meulenhoff.	2	6	4	»	4	»	»		1	»	»	»	Twee geneeskundigen schriftelijk gewaarschuwd.
III. OVERIJSSEL. Dr. Kros. Hr. Top.	3	7		»	8	»	1	»	»	1	»	»	
IV. OVERIJSSEL. Dr. de Witt. Hr. Stheeman.	8	2	»	»	2	»	»	»	»	»	»	»	
V. OVERIJSSEL. Hr. Coster. Hr. van der Moer.	2	9	2	»	4	5	1	»	»		»	»	Een geneeskundige als boven.
VI. Dr. Cohen. Hr. P. Brouwer.	3	14	1	»	2	5	2	»	»	»	»	»	
Drenthe	6	12	4	»	11		»	»	1	»	»	»	
Overijssel	16	32	4	»	16	10	4	»	»		»	»	
Totaal	22	44	8	»	27	10	4	»	1	1	»	»	

N°. 68. *Vergadering van den geneeskundigen Raad van Gelderland en Utrecht gehouden te Utrecht* 14 *December* 1880.

Alle leden zijn tegenwoordig behalve dr. van der Ketten, in wiens plaats dr. de Bruijn de vergadering bijwoont. Verder zijn aanwezig de plaatsvervangende leden Prof. Wefers Bettink, dr. J. C. van Eeten, J. H. van Harinxma, J. A. Roelse en G. L. Tjeenk Willink.

I. Opening der vergadering. De voorzitter, de heer H. L. Verspijck, opent de vergadering en heet het nieuwe lid, dr. S. R. Hermanides, welkom.

II. Notulen. De notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd.

III. Mededeelingen. De mededeelingen omtrent de bevindingen en handelingen van de geneeskundige ambtenaren in Gelderland en Utrecht van 1 Junij—15 November 1880 zijn vóór de vergadering gedrukt en aan de leden en plaatsvervangende leden van dezen Raad gezonden.

Deze mededeelingen behelzen in hoofdzaak het volgende:

a. Mededeelingen omtrent Utrecht. Besmettelijke ziekten. Niettegenstaande in enkele gemeenten van Noord-Brabant en Limburg meerdere gevallen van pokken voorkwamen, en de uitgebreide spoorwegverbindingen de vrees voor het overbrengen dier ziekte deden ontstaan, kwamen in de provincie Utrecht slechts zeer enkele gevallen dier ziekte voor, die allen zeer goedaardig waren: — zoo werd uit Werkhoven een geval van echte pokken vermeld, dat echter meer het beeld van varioloïdes dan van variolae vertoonde, het betrof een 17jarigen man, die vroeger was gevaccineerd. De besmetting was waarschijnlijk toeteschrijven aan de aanraking op de paardenmarkt te Kuilenburg met een persoon, afkomstig uit Antwerpen, waar de ziekte destijds heerschte.

De andere geconstateerde gevallen waren varioloïdes: zoo in Juli bij een 4jarig gevaccineerd kind te de Bildt, afkomstig uit Amsterdam; in Augustus 2 gevallen in van elkander verwijderde woningen te Utrecht, en in September in die gemeente één geval bij een gevaccineerd 2jarig kind.

In den regel werden bij de pokgevallen de woningen gedesinfecteerd, en art. 14 en 20 toegepast; te Werkhoven werden de ingezetenen bij publicatie opmerkzaam gemaakt op de noodzakelijkheid om zorg te dragen voor reinheid in en om de huizen.

Met het oog op de in Julij te Utrecht invallende kermis, werd met het hoofd van het gemeentebestuur de vraag besproken, of het ook noodzakelijk was, de kermis te schorsen of uittestellen. De inspecteur meende echter, dat hiertoe geen reden bestond, mits de tenten en kramen, gehouden door personen, afkomstig uit plaatsen, waar de ziekte zich had vertoond

en allen, afkomstig uit België, zoo ook de orgeldraaijers en straatmuzikanten, werden geweerd. Na ingewonnen informatiën bij de overige geneeskundige ambtenaren, werden aan den burgemeester van Utrecht de gemeenten van ons land, waar pokgevallen waren voorgekomen, opgegeven.

De inspecteur acht het van zijn pligt, hier een woord van hulde te brengen aan de activiteit der geneeskundigen, om overal de vaccinatie en revaccinatie te bevorderen, zoowel met gehumaniseerde als met animale koepokstof, waartoe door enkele voor eigen rekening kalveren werden aangeschaft.

Ook het parc vaccinogène te Utrecht verdient allen lof voor den onvermoeiden ijver, waarmede het de vaccinatie heeft bevorderd, niet alleen door vaccineren, maar ook door verzending van animale stof naar de verschillende gemeenten van alle provinciën, van waar aanvragen ontvangen werden, waarbij het den verstandigen maatregel in acht nam, om in de eerste plaats de Noord-Brabantsche gemeenten van stof te voorzien. Niettegenstaande de algemeene paniek en de daaruit voortspruitende buitengewoon groote aanvraag, voldeed het steeds in den regel per keerende post aan de ontvangen verzoeken; slechts in het begin der paniek was het met de verzending drie dagen ten achteren. Gedurende de maanden Mei, Junij, Julij en Augustus werden 965 verzendingen geëffectueerd en 716 vaccinatiën en 1300 revaccinatien verrigt, terwijl bij 523 personen eene supplementaire enting werd gedaan.

Roodvonk kwam voor in 17 gemeenten, met opgave van 136 gevallen, waarvan 42 met doodelijken afloop. Te Amersfoort was de ziekte zeer kwaadaardig; van Junij tot November werden 74 gevallen aangegeven. Op de sterftelijsten van die gemeente komen van Mei tot November 38 overledenen aan die ziekte voor.

Met den burgemeester van Amersfoort werd eene uitgebreide correspondentie gevoerd over het schorsen der kermis, die omstreeks half October inviel; hij vermeende, gesteund door de geneeskundigen, dat de epidemisch-verklaring kon worden ingetrokken, omdat slechts enkele gevallen dier ziekte meer voorkwamen en er eigenlijk dus geene epidemie meer bestond, met welke zienswijze de inspecteur zich niet kon vereenigen. Gelukkig hielden de gevallen op en kon als nu, nog tijdig genoeg om de kermis te laten doorgaan, de epidemisch-verklaring worden ingetrokken.

Ook gedurende dit tijdsverloop kwamen mazelen veel voor; de ontvangen opgaven vermelden nu eens huisgezinnen, dan weder gevallen, zoodat dit getal zeer onzeker is.

Nagenoeg 1200 gevallen zijn door de geneeskundigen vermeld uit 38 gemeenten. De sterftelijsten vermelden 14 overledenen in 18 gemeenten.

Typhus en febris typhoidea kwamen slechts sporadisch voor. Van 21 gemeenten werden 54 gevallen vermeld. Op de sterftelijsten komen in 16 gemeenten 24 sterfgevallen aan deze ziekten voor. Overal zijn voorzorgsmaatregelen genomen, en de artt. 14 en 20 der epidemiewet toegepast

Van angina diphtherina kwamen slechts enkele gevallen voor, die alle goedaardig verliepen. Uit 7 gemeenten werden 10 gevallen medegedeeld

Aan kinkhoest overleden in 11 gemeenten 60 lijders, aan croup in 6 gemeenten 12 lijders. Febris puerperalis kwam niet voor.

De sterfte onder de kinderen aan acute ziekten der spijsverterings-werktuigen, waaronder eenige gevallen van cholera infantum, was in Junij en Julij zeer groot.

Plaatselijk onderzoek.

Betreffende den toestand der droogmaking van de plassen in de Ronde Venen en den gezondheidstoestand in de daaraan grenzende gemeenten, heeft dr. de Bruijn te Mijdrecht de noodige mededeelingen verstrekt.

De klagt omtrent onvoldoende waterberging, die in de laatste mededeelingen geuit werd, wordt voor het afgeloopen halfjaar nog in hoogere mate herhaald. Door de veelvuldige regens in de laatste weken en een belangrijk defect aan het bemalingswerktuig, was de hoeveelheid water in de droogmakerij dusdanig vermeerderd, dat de aanwezige slooten en greppels onvoldoende waren, om al dat water te bevatten, zoodat het grootste gedeelte der drooggemaakte gronden drassig was en de laagst gelegene geheel onder water stonden.

Ook buiten de droogmakerij, dat is binnen het Grootwaterschap der Ronde Venen, was de waterstand bijzonder hoog; vooral openbaarde zich dit en deed zich het nadeel daarvan het meest gevoelen in het aan Vinkeveen grenzende gedeelte van Abcoude-Proostdij, alwaar de woningen dientengevolge zeer vochtig zijn.

In Junij, Julij en Augustus was de gezondheidstoestand bijzonder gunstig en het getal zieken zeer gering; in September, October en het begin van November is het ziekengetal belangrijk vermeerderd.

De meeste gevallen stonden, naar de meening van dr. de Bruijn, onder den invloed van malariagif, althans het gebruik van sulphas chinini was de aangewezene hoofdmedicatie, te meer omdat gelijktijdig vele febres intermittentes voorkwamen.

In meerdere mate werden deze gezien dan in vorige jaren, vooral waren het febres quartanae, die vroeger meestal uit febres quotidianae of tertianae of na catarrhale of rheumatische aandoeningen ontstonden, terwijl zij in de laatste weken plotseling, zonder eenige voorboden of voorafgegane ongesteldheden, zich voordeden.

Enkele keeren stierven kinderen plotseling ten gevolge van stuipen, die waarschijnlijk aan den invloed van malaria-gif moeten worden toegeschreven, althans in dezelfde huisgezinnen waren tijdens den dood der kinderen, andere personen lijdende aan febris intermittens.

Omtrent het resultaat der onderhandelingen, om in den toestand der stinkende privaten te Loenersloot eene verandering te krijgen, werd niets vernomen. De onverschilligheid, van dit gemeentebestuur ondervonden, is niet bemoedigend voor den geneeskundigen ambtenaar. Van burgemeester en wethouders van Amerongen werd berigt ontvangen, dat de riolering aldaar in den gewenschten toestand was gebragt en niets meer te wenschen overlaat.

Gemeentereiniging Utrecht.

Toen de inspecteur vernam dat in den gemeenteraad van Utrecht een besluit zou worden genomen omtrent de vraag, om de gemeente-reiniging aan particuliere handen toe te vertrouwen, daar eigen exploitatie zoo kostbaar scheen, wendde hij zich tot burgemeester en wethouders om het verkeerde hiervan te betoogen, onder verwijzing naar de gunstige uitkomst van eigen exploitatie in andere gemeenten, bij name Groningen en Delft, verkregen. Bij deze gelegenheid werd tevens aangedrongen op het met meer kracht invoeren van het tonnenstelsel, dat én uit een hygienisch én uit een finantieel oogpunt aanbeveling verdient. De Raad besloot de stadsreiniging in eigen beheer te houden en te beproeven, den verkoop van faecaliën aan particuliere krachten overtelaten. De tijd zal moeten leeren in hoeverre deze handelwijze het beoogde doel, bezuiniging, zal kunnen bereiken.

Scholen.

De ventilatie in een pensionaat voor jongens te Rhenen liet veel te wenschen over; met den burgemeester en den onderwijzer werd de wijze besproken, waarop daarin kon worden voorzien, met hoop op gunstig gevolg. Een privaat, dat volgens een vroeger ingesteld onderzoek, aldaar eene onaangename lucht verspreidde, was verbeterd.

In een meisjes-pensionaat in dezelfde gemeente werd gewezen op de ongunstige wijze waarop het licht inviel, en opgemerkt, dat door verplaatsing der banken daarin zou kunnen worden tegemoet gekomen.

De privaten der gemeenteschool te Nieuw-Loosdrecht zijn onttrokken aan het oog des onderwijzers; de wijze van verlichting der school laat te wenschen over. De wijze, waarop dat kon worden verbeterd, werd aan burgemeester en wethouders berigt, die hiervan kennis zouden geven aan den gemeenteraad.

In laatstgenoemde school werden meerdere bewijzen van inenting aangetroffen, die niet voldoen aan het Koninklijk besluit van 28 Februarij 1873 (*Stbl.* n°. 35), terwijl de lijst over 1880, bedoeld in art. 5, ontbrak.

In enkele scholen te Utrecht liet de invulling van sommige verklaringen van inenting te wenschen over.

De school voor havelooze kinderen te Utrecht achter St. Pieter laat te wenschen over; het onvoldoende licht valt op de voorzijde der leerlingen in.

Met eene commissie uit de vereeniging tot bevordering der volksgezondheid werd de lucht in eenige scholen te Utrecht onderzocht.

In de gemeenteschool te Werkhoven is een steenen vloer, de kleedingstukken worden in de school bewaard; de privaten zijn onttrokken aan des onderwijzers gezigt; in een lokaal valt het licht van achteren en van regts. Op die school werden twee kinderen met hoofdzeer aangetroffen; de onderwijzer werd op de besmettelijkheid dier ziekte gewezen.

Lokaal voor lijders aan besmettelijke ziekten te Rhenen.

Te Rhenen is het oude schoollokaal bestemd tot inrigting voor afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten; het is luchtig en ruim en bestaat uit vier vertrekken; in één van deze waren bedden met toebehooren aanwezig. Op aanschaffing van een fossemobile werd aangedrongen en met den burgemeester werden, met het oog op de in die gemeente voorkomende typhus gevallen, de noodige maatregelen besproken omtrent de afzondering van lijders aan die ziekte, indien deze zich eventueel mogt voordoen onder de poldergasten, die werkzaam zijn aan de spoorwegbrug, welke in de nabijheid dezer gemeente wordt gebouwd.

Lokaal voor pokkijders te Utrecht.

Met het oog op de mogelijkheid dat zich te Utrecht pokgevallen zouden voordoen, werd het lokaal, bestemd tot eventuele opneming van deze op het Bagijnenhof in oogenschouw genomen; ofschoon het in den laatsten tijd verbeterd is, laat het nog te wenschen over. Met den stads-architect werd een nog bestaand gedeelte van de vroegere Willemskazerne onderzocht, in hoeverre het tot dit doel kon worden gebruikt; ofschoon dit lokaal beter zou kunnen worden ingerigt tot verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten, waren de aantebrengen veranderingen te groot, om bij deze gelegenheid te

kunnen worden in gebruik gesteld. Aan den burgemeester werd dit medegedeeld.

Daar het getal der overledenen zonder geneeskundige hulp te IJsselstein zeer groot is, niettegenstaande aldaar twee geneeskundigen gevestigd zijn, werden aan den burgemeester inlichtingen gevraagd omtrent de vermoedelijke oorzaken hiervan, in verband met de wijze waarop de geneeskundige zorg voor de armen is geregeld, terwijl daarbij tevens werd gewezen op de kolossale sterfte onder de kleine kinderen en op den mogelijken invloed van inschrijvingen in de begrafenisbussen.

Overtredingen van wetten en verordeningen.

Door den burgemeester van Soest werd de vraag gedaan, of de ambtenaar van den burgerlijken stand bevoegd is, en zoo ja, ook verplicht is, aan bloedverwanten of belanghebbenden van overledenen, officiëel afschrift te verstrekken van de verklaring wegens verrigte doodschouw, als bedoeld bij al. 4 van art. 4 der wet op het begraven van lijken, aan de beantwoording van welke vraag de burgemeester groote beteekenis hechtte, omdat hij bij geruchte vernomen had, dat het lijk van een drenkeling in zijne gemeente opgehaald, voor eene aanzienlijke som was verzekerd, en men reeds te vergeefs pogingen zou hebben aangewend, om van den geneesheer, met de doodschouw belast, eene verklaring te erlangen, waardoor vermoeden aan zelfmoord van den overledene, die gedurende zijn leven aan krankzinnigheid had geleden, kon worden uitgesloten.

Het ingewonnen advies van het regtsgeleerd lid Mr. C. P. Hennij, dat de ambtenaar van den burgerlijken stand niet bevoegd, veel minder verpligt is, dergelijke officiëele afschriften te verstrekken, werd aan genoemden burgemeester medegedeeld.

Toen door den burgemeester van Abcoude op de vraag door den inspecteur aan hem, op grond van art. 26 der wet van 4 December 1872 (*Staatsblad* n°. 134) gedaan, wat hij verrigt had bij twee gevallen van febris typhoidea, een zeer onbeleefd antwoord werd gegeven, en hij o. a. beweerde, dat hij niet verpligt was aan den geneeskundigen ambtenaar te melden, dat hij voldaan had aan art. 20 der bovengenoemde wet, wendde de inspecteur zich, na omtrent het laatste punt te hebben ingewonnen het advies van het regtsgeleerd lid van dezen Raad Mr. C. P. Hennij, tot den heer Commissaris des Konings, met verzoek dezen burgemeester te wijzen op zijne verplichtingen voortvloeiende uit de bovenaangehaalde wet, jegens den geneeskundigen ambtenaar, en meer speciaal dat tot die verplichtingen ook behoorde, het zenden van berigt, dat was voldaan aan art. 20 dier wet. Door het hoofd van het gewestelijk bestuur werd aan deze vraag voldaan.

Toen den inspecteur door een geneeskundige berigt was, dat een apotheker te Utrecht lijdende was aan krankzinnigheid, en hij zoowel persoonlijk, alsook door tusschenkomst van een zijner naaste bloedverwanten, te vergeefs getracht had hem te overreden dat hij vrijwillig zijn apotheek zou sluiten, verzocht de inspecteur aan den behandelenden geneesheer eene verklaring, waardoor hij in staat werd gesteld, om maatregelen te nemen tegen de gevolgen welke van eenen in dien toestand verkeerenden apotheker te vreezen waren. De geneesheer verstrekte den inspecteur eene verklaring inhoudende, dat die apotheker lijdende was aan krankzinnigheid onder den vorm van hallucinaties, met valsche voorstellingen en opvattingen, die hem in zijne handelingen onvrij maakten en het alzoo gevaarlijk was, dat hij zijn voor de maatschappij gewichtig beroep bleef uitoefenen. De officier van justitie achtte zich echter onbevoegd, om, ingevolge art. 10. al. 2 der wet van 29 Mei 1841 (*Staatsblad* n°. 20), daarop een requisitoir te nemen tot opneming van dien apotheker in een geneeskundig gesticht voor krankzinnigen, omdat uit de verklaring blijken moet, dat die opneming noodzakelijk *is in het belang der openbare orde* of *ter voorkoming van ongelukken.* Aangezien de geneesheer weigerde eene dergelijke verklaring te geven, en den officier van justitie, volgens door den inspecteur bij hem ingewonnen inlichtingen, geene wetsbepaling bekend was, krachtens welke hij bevoegd zou zijn eenen krankzinnigen apotheker de uitoefening van zijn beroep te verbieden of te beletten, deelde de inspecteur, onder overlegging van een afschrift der geneeskundige verklaring, het feit in bijzonderheden mede aan Z. Exc. den minister van Binnenlandsche Zaken, met verzoek te worden ingelicht, hoe verder ten deze moest worden gehandeld. — Per keerende post berigtte Z. Exc. dat hij de missive van den inspecteur aan zijn ambtgenoot van justitie had doen toekomen, met verzoek te bevorderen, dat het openbaar ministerie bij de regtbank te Utrecht werd uitgenoodigd, den bedoelden apotheker in een krankzinnigengesticht te doen opnemen, ingevolge al. 2 van art. 10 der wet van 29 Mei 1841 (*Staatsblad* n°. 20). — Tot heden werd hieromtrent niet verder vernomen.

Visitatie van apotheken en drogistwinkels.

De visiterende commissiën zijn over het algemeen tevreden over den toestand der apotheken en drogistwinkels in de provincie Utrecht.

Terwijl de meeste apotheken bij geneeskundigen goed in orde bevonden zijn, was de toestand bij anderen onvoldoende of althans minder bevredigend. Bij 45 geneeskundigen kon de toestand voldoende genoemd worden, bij 5 geneeskundigen was

de uitslag van het onderzoek onvoldoende; bij 3 van hen werd eene hervisitatie noodig geoordeeld. Aan 3 geneeskundigen werden waarschuwende missives gerigt. Bij 4 van hen werd procesverbaal opgemaakt en ter vervolging opgezonden. In 6 gevallen zijn geene aanmerkingen gemaakt.

De 33 onderzochte apotheken bevonden zich allen in voldoenden staat. Aan 2 apothekers werden waarschuwende missives gezonden. In 10 gevallen zijn geene aanmerkingen gemaakt.

De onderzochte drogistwinkels, 11 in getal, waren allen voldoende.

Eene commissie (13de gedeelte) vond bij een med. doctor acid. arsenicos. c. saccharo, digitalinum c. saccharo, hydrochloras morph. c. saccharo, in fleschjes, waarop de verhouding staat uitgedrukt en van een kenmerkend teeken voorzien, buiten de vergiftkast. Bij de commissie bestaat verschil van meening over het al of niet wettige hiervan.

Bij eenen apotheker vond eene commissie eene zonderlinge aanduiding van de vergiften, die, mits zij een duidelijk kenmerk dragen, buiten de vergiftkast mogen bewaard worden, en wel door de etiketten niet horizontaal maar vertikaal op de potten en flesschen te plakken, welke wijze volgens het oordeel der commissie onwettig is.

Aangaande de werkplaatsen der apothekers moet worden medegedeeld, dat deze bij enkele niet bestonden. Daar, waar zij werden aangewezen, bevonden zij zich meestal in niet of weinig gebruikten staat. De pharmaceutische toestellen waren daarin meestal gebrekkig en onvolledig.

De toestellen voor de receptuur werden overal voldoende aangetroffen.

De bergplaatsen zijn voldoende.

Bij de meeste apothekers waren reagentiën voorhanden, terwijl de localiteit overal goed was.

Bij geneeskundigen ten plattenlande werden enkele malen geneesmiddelen buiten de vergiftkast gevonden, die daarin behooren weggesloten te zijn. Groote hoeveelheden van dergelijke middelen werden soms boven den opstand der apotheek als voorraad bewaard. Sommigen meenden dat die voorraad niet behoefde weggesloten te worden.

Bij velen is nog niet geheel en al voldaan aan art. 6 alin. 2 der wet, betreffende de uitoefening der artsenijbereidkunst.

De gevoeligheid der milligram-balansen laat, vooral ten platten lande, hier en daar te wenschen over, zoo ook de verificatie der milligram-gewichten.

De meeste commissiën, die in 1880 belast waren met het

onderzoek naar den toestand der apotheken en drogistwinkels in Gelderland, bragten een gunstig rapport uit omtrent hare bevindingen. Eene commissie zelfs berigt, dat de visitatie zeer vele verblijdende verschijnselen heeft opgeleverd en de aanmerkingen van het vorige jaar over het algemeen een zeer gunstig effect hebben gehad. Treurig steekt daarbij af het verslag van de commissie belast met de inspectie van het 3de gedeelte, wáár de toestand voor een groot gedeelte hoogst ongunstig moet genoemd worden. De inspectie, die, wegens ongesteldheid van één der leden der commissie, eerst in het laatst van October kon plaats vinden, werd mogelijk door de geneeskundigen en apothekers in dat gedeelte niet meer verwacht, en het kan zijn, dat die heeren daardoor in den laatsten tijd minder zorg aan hunne zaak besteed hebben.

Bij geneeskundigen was de bevinding 82 maal voldoende en 12 maal onvoldoende. In 5 gevallen werd eene tweede visitatie noodig geoordeeld. De toestand werd in één geval zoo weinig verbeterd bevonden, dat procesverbaal werd opgemaakt en opgezonden. Bij 9 geneeskundigen werd procesverbaal opgemaakt, waarvan één ter vervolging is opgezonden. De commissiën hebben bij 18 geneeskundigen geene aanmerkingen gemaakt. Aan 16 geneeskundigen zijn waarschuwende missives gezonden.

Bij apothekers was de toestand 54 maal voldoende, 4 maal onvoldoende, terwijl ééne tweede visitatie plaats greep. Bij 2 apothekers werd procesverbaal opgemaakt, welke processenverbaal niet ter vervolging zijn opgezonden. Aan 8 apothekers zijn waarschuwende missives gerigt. Bij één apotheker werd eene tweede visitatie noodig geoordeeld. In 8 gevallen werden geene aanmerkingen gemaakt.

De 3 droogistwinkels zijn allen onvoldoende bevonden. In twee gevallen is procesverbaal opgemaakt, dat echter niet werd opgezonden.

Aan de verpligting van den ijk is algemeen voldaan. Enkele apothekers en meerdere geneeskundigen hadden de milligramgewigten niet laten verifiëren; van deze overtreding hebben de commissiën kennis gegeven aan de respective burgemeesters.

Aangaande de werkplaatsen der apothekers luiden de verslagen niet gunstig. Sommige apothekers verklaren in het geheel geen werkplaats te bezitten, enkelen toonen eene dergelijke gelegenheid, die evenwel moeijelijk voor een pharmaceutisch laboratorium kan doorgaan. Bij groote uitzondering werd, bij geschikte toestellen, eene goede localiteit aangetroffen.

De werktuigen voor de receptuur zijn algemeen goed.

De bergplaatsen zijn meestal voldoende, ofschoon de wettelijke bepaling omtrent bewaring, afsluiting of aanwijzing van vergiften bij sommige apothekers veel te wenschen overlaat. Bij velen bestaat het denkbeeld, dat de wettelijke bepalingen alléén gelden voor de apotheek, maar niet van toepassing zijn op bergplaatsen (kelders en zolders). Enkele malen werden vergiften, die in de apotheek zorgvuldig weggesloten waren, in de kelders in groote hoeveelheid zonder teeken en niet weggesloten aangetroffen.

De wijze van bewaring, vooral van narcotische kruiden alsook van andere simplicia, die vluchtige bestanddeelen bevatten, is veelal ondoelmatig, tengevolge waarvan die middelen dan ook herhaaldelijk ondeugdzaam zijn bevonden.

De zoogenaamde galenische middelen, met name de narcotische extracten, werden slechts bij uitzondering goed bevonden. Meestal werden die extracten te dun en met brandigen reuk aangetroffen, soms zelfs beschimmeld, tengevolge van ondoelmatige bewaring.

b. **Mededeelingen omtrent Gelderland.**

Omtrent besmettelijke ziekten in Gelderland is het volgende medegedeeld.

Besmettelijke ziekten.

In deze provincie werden waargenomen 11 gevallen van varioloïdes en één van variolae. Het geval van variolae deed zich voor in November te Nijmegen, bij een reiziger, die te Arnhem op eene zelfde kamer had gelogeerd met een persoon afkomstig uit Antwerpen, welke persoon te Rotterdam aan pokken had geleden.

Roodvonk kwam slechts sporadisch voor, uitgezonderd in de legerplaats te Millingen, waar zich onder de kamperende troepen van 12 Augustus tot 16 September 21 gevallen voordeden. In het geheel werden 111 gevallen aangegeven uit 15 gemeenten, met elf sterfgevallen.

Typhus en febris typhoidea kwamen slechts hier en daar sporadisch voor. In 49 gemeenten kwamen 140 gevallen voor, waarvan 15 zijn overleden.

Van mazelen zijn 700 gevallen opgegeven, waarvan slechts 17 zijn overleden.

Van angina diphtherina werden uit 20 gemeenten 48 gevallen aangegeven waarvan 8 zijn overleden.

Terwijl in het voorjaar enkele gevallen van dysenterie in de gemeente Eibergen voorkwamen, en er destijds meerdere gevallen van ernstigen aard over de grenzen schenen voortekomen, werden in de zomermaanden geene aangiften omtrent deze ziekte uit de provincie Gelderland bij het geneeskundig Staatstoezigt gedaan, tot in de maand Augustus, toen een doodelijk verloopend

geval te Zelhem en in de maanden September en October plotseling meerdere gevallen in de aan de grenzen gelegene gemeenten zich voordeden.

In 11 gemeenten zijn 29 gevallen voorgekomen, waarvan 7 zijn overleden.

Kinkhoest eischte 38 slagtoffers; aan croup bezweken 11 lijders.

Tonnenstelsel te Zalt-Bommel.

Omtrent de invoering van het tonnenstelsel te Zalt-Bommel deelt de inspecteur mede, dat in het rapport der commissie uit den Gemeenteraad benoemd om daaromtrent den Raad voorte lichten, vermeld wordt, dat haar bij een onderzoek van dit stelsel te Kuilenburg, — waarover de gemeente-architect van Zalt-Bommel vroeger een ongunstig oordeel had uitgesproken — gebleken was, „dat in de privaten in de woningen van den „arbeidersstand, volgens dit stelsel ingerigt, zeker niet meer „stank is waartenemen dan in andere privaten zonder water- „afsluitingen en, dat zij zelfs op den zolder eener schamele „woning een privaat met ton gevonden heeft, waar niet de „minste onaangename lucht was waartenemen," terwijl zij omtrent de plaats der compost-bereiding, nabij de stad gelegen, zegt, „dat de toestand aldaar verre hare verwachting overtrof; „deze plaats toch, waarop de inhoud der tonnen geledigd en „met straatslijk gedekt wordt, gaf geen hinderlijke lucht af „en verspreidde zeker veel minder stank dan de beerputten die „in de nabijheid van Zalt-Bommel door de landbouwers tot „verzameling van faecaliën gebezigd worden; zelfs al worden „deze laatsten, overeenkomstig de voorschriften van het laat- „stelijk voorgesteld politiereglement gedekt, dan zal nog de „vergelijking tusschen deze en de compostmassa gunstig voor de „laatste moeten uitvallen."

Omtrent den last door het vervoer der tonnen veroorzaakt en omtrent de finantiële zijde, spreekt het rapport even gunstig.

Omtrent de tonnen te Kuilenburg in gebruik is haar uitspraak even gunstig; deze van geslagen ijzer, waterdicht geklonken en daarna gegalvaniseerd, verdienen verre de voorkeur boven houten tonnen, omdat zij gemakkelijk te behandelen zijn en niet het nadeel hebben, dat zij langzamerhand doortrokken worden van faecaliën en dan stinken.

Op grond van haar onderzoek raadt de commissie te Zalt-Bommel dan ook aan, om:

1°. van gemeentewege aan de ingezetenen, die het tonnenstelsel verlangen in te voeren, naar door burgemeester en wethouders vast te stellen voorschriften, gelegenheid te geven om de tonnen vervoerd en gereinigd te krijgen;

2°. aan burgemeester en wethouders op te dragen, de dienst

daarvoor op de meest doelmatige en minst kostbare wijze te regelen, en eventueel de uitbreiding daarvan gelijken tred te doen houden met de mate van toepassing;

3°. de privaten van alle openbare scholen en gebouwen van het tonnenstelsel te voorzien en

4°. om door den gemeenteraad, na eene ervaring van zes maanden, de vraag in overweging te laten nemen of aan minvermogenden, die niet in staat zijn de inrigting van het tonnenstelsel te kunnen bekostigen, desverlangd, die inrigting ten koste der gemeente te verschaffen.

Het geneeskundig Staatstoezigt heeft gemeend dit rapport eenigzins uitvoerig te moeten vermelden, om aan te toonen dat het tonnenstelsel, mits goed ingerigt en geëxploiteerd, niet die bezwaren oplevert, welke men nog genegen is hier en daar daaraan toe te schrijven, zooals aanvankelijk ook te Zalt-Bommel plaats had en dat het tevens uit een finantieel oogpunt aanbeveling verdient.

De aandacht van het gemeentebestuur te Arnhem werd gevestigd op den onzindelijken toestand van een riool en een zinkput gelegen in een naauw steegje, uitkomende in de Vossenstraat.

Toen geene verbetering hierin werd gebragt, doch eenvoudig geantwoord werd, dat op het rein houden van het erf zal worden toegezien, had dit antwoord tot gevolg, dat op nieuw op verbetering in deze werd aangedrongen.

Besproeijing der straten te Arnhem.

De besproeijing der straten te Arnhem liet in den afgeloopen zomer veel te wenschen over. De vele ziekten en de groote sterfte te Arnhem gedurende de zomermaanden, gaf het geneeskundig Staatstoezigt aanleiding om op eene betere waterbesproeijing des zomers aan te dringen. De wijze waarop de straatbesproeijing thans geschiedde in aanmerking nemende, werd door het geneeskundig Staatstoezigt op een vertienvoudiging aangedrongen van de middelen, waardoor dit besproeijen thans plaats had.

De arnhemsche commissie voor de gemeentereiniging leverde naar aanleiding hiervan aan burgemeester en wethouders eene begrooting in.

Voor het behoorlijk besproeijen der straten gedurende de vier zomermaanden, berekende deze arnhemsche straatsreinigings-commissie de hieronder volgende kapitale sommen:

voor waterwagens . . . . . *f* 18020.—
voor huur van paarden en voerlieden . . . . . - 23328.—
voor personen die het water in de waterwagens pompen . . . . . 6480.—

voor het laten maken van 25 pompen . . . . *f* 1500.—
voor een loods tot bergen van de wagens . . . - 10000.—

Alzoo voor eene behoorlijke waterbesproeijing gedurende slechts vier maanden, een extra som van *f* 59328. — Naar aanleiding van de groote kosten (lees een zoodanige berekening) meende het gemeentebestuur voorshands bezwaar te moeten maken, om te voldoen aan het verzoek door het geneeskundig Staatstoezigt gedaan.

Indien hier al geen sprake mogt zijn van gebrek aan goeden wil, dan meenen wij te mogen aannemen, dat de gemeente Arnhem kostbare straatreinigers schijnt te bezitten, en in menige andere gemeente meer werk voor minder geld zal geproduceerd worden. Men benijde Arnhem zijne straatreinigers alzoo vooreerst nog niet.

Overtredingen van wetten en verordeningen.

Toen het bleek dat door een geneesheer, belast met de doodschouw, eene verklaring van overlijden was afgegeven zonder dat hij het lijk gezien had, werd met den officier van justitie in briefwisseling getreden of deze geneesheer niet kon worden vervolgd; het antwoord was, dat met het oog op de redactie der verklaring, deze handeling in casu niet strafbaar was. — Aangezien dit misbruik in meerdere gemeenten plaats heeft, stellen de geneeskundige ambtenaren zich voor gedeputeerde Staten hierop opmerkzaam te maken en te verzoeken, de gemeentebesturen uit te noodigen, dat op de verklaring van de doodschouw worde vermeld, dat de doodschouwer zich persoonlijk van het overlijden heeft overtuigd.

IV. Regulatief voor ontsmetting.

De hoogleeraar van Overbeek de Meijer wijst op de mededeeling van den voorzitter, opgenomen in de notulen der voorgaande vergadering van dezen geneeskundigen Raad, dat een verzoek tot wijziging van het regulatief voor ontsmetting, vastgesteld bij koninklijk besluit van 17 April 1874 (*Stbl.* n°. 43), zou behandeld worden in de vergadering der geneeskundige ambtenaren. De mededeeling in de tegenwoordige bijeenkomst behelzen echter niets naders dienaangaande. Gaarne zou hij vernemen, wat omtrent dit punt is beslist in de vergadering der geneeskundige ambtenaren. Op enkele plaatsen toch vindt hij in de thans aan de orde gestelde mededeelingen aangeteekend, dat woningen door berooking met carbolzuur zijn behoorlijk gedesinfecteerd, maar welke loftuiging zeker onverdiend is, nu o. a. uit de proeven van Dr. J. Dougal te Glasgow gebleken is, dat zelfs een in digtgesmolten glazen buisjes bewaard mengsel van koepokstof en carbolzuur-damp het vermogen om koepokken te doen ontstaan niet heeft verloren, wanneer het na het openen van die buisjes zóó lang aan de lucht blijft blootgesteld, dat het carbolzuur tijd heeft om te verdampen.

Om deze en andere redenen is het tegenwoordig regulatief niet meer op de hoogte der wetenschap; herziening is noodzakelijk.

De voorzitter deelt hierop mede, dat in het vorige jaar eene commissie uit de inspecteurs-vergadering is benoemd om na te gaan hoe het gaat met de desinfectie en wat zou kunnen en moeten worden gedaan om desinfectie zoo goed en algemeen mogelijk te doen geschieden. Deze commissie heeft in September haar rapport uitgebragt, waarmede de vergadering zich niet in alle opzigten kon vereenigen. Ieder lid dier vergadering zal alsnu aan de commissie zijne bemerkingen daaromtrent mededeelen, om in de eerstvolgende vergadering haar gewijzigd rapport uittebrengen, naar aanleiding waarvan alsdan wijzigingen in het desinfectie regulatief zouden worden voorgesteld. Wat betreft de desinfectie met carbolzuur, zegt de voorzitter, dat deze in het vigerende regulatief wordt voorgeschreven en hij zich daaraan dient te houden of althans niet afkeuren mag, dat anderen zulks doen. Persoonlijk heeft hij zooveel mogelijk de ontwikkeling van zwaveligzure dampen aanbevolen; in ziekenkamers kan dit evenwel niet plaats hebben en beter is het, aldaar met carbolzuur te desinfecteren dan niets te doen.

Prof. v. O. de Meijer — hoewel van meening dat het verdampen van carbolzuur in vertrekken waarin lijders aan besmettelijke ziekten verpleegd worden, eene nuttelooze handeling is, — dankt den voorzitter voor zijne mededeeling en is overtuigd, dat de zaak thans op den goeden weg is.

V. Regeling van verzameling en afvoer van vuil.

Spreker wijst er verder op, dat de minister niet geantwoord heeft op eene missive van dezen Raad, inhoudende verzoek tot het indienen van een wetsontwerp tot het regelen van de verzameling en den afvoer van vuil in middenpunten van bevolking. Aangezien dit punt dringend regeling vereischt, vraagt hij, of van wege dezen Raad niet andermaal op de wenschelijkheid van het tot stand komen van eene doelmatige wettelijke regeling der zaak bij de regering gewezen zal worden?

De voorzitter geeft hierop te kennen, dat de eerstkomende inspecteurs-vergadering waarschijnlijk vroeger zal gehouden worden dan gewoonlijk. Hij wilde deze vergadering afwachten, alvorens op de bedoelde missive nader terug te komen, en vraagt magtiging om daarna namens den Raad eene missive aan den minister te rigten. — Dit wordt door de vergadering goedgekeurd.

VI. Prostitutie.

De heer van Overbeek de Meijer brengt nog ter sprake de prostitutie-quaestie en vraagt, of voor dezen Raad de tijd niet gekomen is om, tegenover de bestrijders van het geneeskundig

toezigt op de prostituées, de noodzakelijkheid van dit toezigt uittespreken.

De voorzitter wijst er op, dat in de inspecteurs-vergadering een rapport is uitgebragt, betreffende maatregelen tegen verspreiding van syphilis, waarvan de hoofdinhoud aan den minister is medegedeeld en waarop later een antwoord wordt te gemoet gezien. Dit rapport is natuurlijk ook vóór het toezigt. Hij herinnert tevens, dat in de laatste vergadering der Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst te Tilburg, de maatregelen tot het tegengaan der syphilis ter sprake waren gebragt en dat door de vergadering het voorstel van het hoofdbestuur, dat ter voorkoming van syphilis het toezigt op de prostitutie bij afzonderlijke wet moet geregeld worden, is aangenomen.

De heer v. Overbeek de Meijer antwoordt, dat z. i. de geneeskundige Raad o. a. ook tegenover de onlangs gehouden vergadering ter bestrijding van het geneeskundig toezigt op de prostituées, niet geheel mag zwijgen. Hij is van oordeel, dat de Raad, de tegen het toezigt aangevoerde gronden van regt en zedelijkheid buiten beschouwing latende — hoewel spr. ook tegen die gronden vele bedenkingen heeft, — de argumenten op hygiënisch gebied moet bestrijden. Men is namelijk tegen het toezigt, omdat dit geen volkomen zekeren waarborg geeft; onmiddellijk na het onderzoek kan besmetting volgen en alzoo eene nieuwe bron van besmetting geopend worden. Dit valt niet te betwisten. Maar omdat het geheel niet verkregen kan worden, mag toch het bereikbare deel niet worden verwaarloosd. De woordvoerder der bestrijders van het toezigt heeft bij de boven bedoelde behandeling van het onderwerp te Utrecht, die door spr. niet werd bijgewoond, naar hem werd verhaald, o. a. het beeld gebruikt van een waterleiding, waarvan het water aan de prise d'eau onderzocht en goedgekeurd is, maar eerst later, in den loop der buizen, verontreinigd werd. Dit beeld is echter zeer onjuist. Immers eene waterleiding is in den gewonen zin van het woord eene ten dienste van eene geheele bevolking gemaakte, althans voor zeer velen der ingezetenen onmisbare inrigting; van die leiding moet alzoo worden gebruik gemaakt. Zoo het beeld der waterleiding juist ware, dan zouden dus zelfs de meeste regtzinnige woordvoerders der tale Kanaäns en het meest stijloorige „neepjeskapje" niet meer veilig zijn bij hunne omhelzingen. Maar ook al wilde men dat beeld behouden, dan zou men toch niet moeten vergeten, dat de bedoelde onreinheid zich niet maar zoo eensklaps met de geheele watermassa vereenigt; het syphilis-gif is eene vaste smetstof, die op de plaats, waar zij in de buizenleiding werd

ingevoerd, althans gedurende eenige uren en zelfs dagen en weken blijft kleven en die alzoo op die plek opgespoord en onschadelijk gemaakt kan worden. En wat de statistieken betreft, waaruit men wil bewijzen, dat het toezigt niets of althans weinig uitrigt, zoo zou het wel in de eerste plaats noodig zijn die statistieken aan een behoorlijke kritiek te onderwerpen. Wie heeft, in de gevallen waarop men zich beroept; het geneeskundig onderzoek verrigt? hadden die personen de noodige kennis en ijver? hoe was de politie in de plaatsen waarop de cijfers betrekking hebben? En zoo voorts. — Wanneer b. v. 1000 personen, lijdende aan scabies, dat is eene ziekte, die zich even als de syphilis alleen door aanraking verspreidt, zich over een land verdeelen, dan zal het toch wel wenschelijk en zelfs noodzakelijk geacht worden, die personen terstond en herhaaldelijk op te zoeken in de plaatsen waar zij gewoonlijk vertoeven, om zoovelen hunner, als slechts mogelijk is, af te zonderen en onschadelijk te maken al moge het niet gelukken hen allen te genezen. Zoo is het ook met de syphilis gesteld: met elke besmette vrouw, die bij de keuring ontdekt en dientengevolge afgezonderd wordt, is een brandpunt van besmetting weggenomen.

De heer Hermanides oppert twijfel omtrent de juistheid van het standpunt van professor van Overbeek de Meijer. Hij beroept zich op de hooglecraren Tilanus en Chanfleury van IJsselstein, die zich tegen het reglementeren der prostitutie hebben verklaard. Hij vraagt, of het niet waar is, wat ds. Pierson beweert, dat het toezigt, de vrees voor besmetting verminderende, medewerkt tot bevordering van het bezoek der publieke huizen? Daarenboven zijn de gevaarlijkste gevallen niet te genezen, n.l. de constitutionele syphilis; deze blijft in de bordeelen voortwoekeren en de bezoekers stellen er zich aan bloot.

De geneeskundige adjunct-inspecteur is van meening dat de vorige spreker (dr. Hermanides) de prostitutie-quaestie te weinig uit een staats-geneeskundig — daarentegen te veel uit een juist of onjuist moreel oogpunt hier behandelt. Zijne ondervinding over dit onderwerp, als militair arts vroeger opgedaan, noopt hem om op een zeer streng toezigt van de geprostitueerden aan te dringen. Met cijfers zal hij het nut van een streng toezigt in deze duidelijk maken.

Voor 1862 liet het geneeskundig onderzoek der prostituées te Amersfoort zeer veel te wenschen over. Het aantal syphilitici en venerici, in de garninoens-infirmerie aldaar behandeld, bedroeg meermalen 90 pct. van het totale cijfer der behandelden. Na een zeer strenge oontrôle, daalde dit cijfer in een jaar tijds tot 9 pct.

Te Amsterdam bestaat geen, te 's Hage daarentegen wel toezigt op de geprostituëerden.

In 1878 bedroeg het aantal venerisch-syphilitische militairen te Amsterdam ruim 19 pct., te 's Hage daarentegen slechts 8.2 pct.

Dáár waar het bewezen is, dat personen geheel onschuldig, buiten hun eigen toedoen kunnen geïnfecteerd worden met syphilis-gift, dáár waar het bewezen is dat syphilitische ouders, ziekelijke kinderen produceerden en de syphilis derhalve eene ziekte is, die de volksgezondheid, het volkswelzijn ondermijnt, daar is het toezigt op prostitutie een staatsbelang dat door alle staatsgeneeskundigen dient geëischt te worden.

Hierop deelt de voorzitter mede, dat hij in de laatste vergadering, door ds. Pierson te Utrecht gehouden, tegen het nuttelooze van het sanitair toezigt, dat door dezen werd verdedigd, is opgekomen; hij deelde hem alstoen mede, dat eenige jaren geleden bij het garnizoen te Venlo de syphilitische en venerische aandoeningen zoo veelvuldig voorkwamen, dat de toenmalige minister van Oorlog, met bedreiging van het garnizoen weg te nemen, bij het gemeentebestuur had aangedrongen op daarstelling van een verordening op het toezigt van publieke huizen, waaraan werd voldaan, met het gunstig gevolg, dat genoemde aandoeningen in betrekkelijk korten tijd zeer belangrijk afnamen, ja nagenoeg geheel verdwenen waren, zooals den voorzitter gebleken was uit de statistieke opgaven, die hem waren verstrekt door den inspecteur van de geneeskundige dienst der landmagt, tot het opmaken van een rapport omtrent den invloed van plaatselijke verordeningen op het voorkomen van syphilitische ziekten, welk rapport hem in 1869 was gevraagd naar aanleiding van een verzoek der Engelsche regering, en dat in de vergadering te Utrecht ds. Pierson de mogelijkheid hiervan had toegegeven, onder bijvoeging evenwel, dat zulks het geval kon zijn in eene kleine plaats als Venlo, maar dat de zaak in eene groote stad geheel anders was.

De voorzitter meende echter, dat indien het sanitair toezigt in kleine gemeenten een gunstig gevolg hebben kon, hetzelfde gevolg eveneens in groote steden moest kunnen worden bereikt, indien het toezigt slechts behoorlijk werd geregeld en met nauwgezetheid werd gedaan; hij had den heer Pierson dan ook in zijne refutatie toegevoegd, dat wanneer 50 geneeskundigen niet voldoende waren om in eene stad als Parijs een behoorlijk onderzoek intestellen er dan twee- of driemalen zooveel met dat toezigt moesten worden belast; de onvolkomen wijze waarop het toezigt verrigt wordt, is geen argument tegen het nut van dat toezigt.

De statistiek van Harderwijk, door ds. Pierson aangevoerd, waaruit zou blijken dat niettegenstaande het sanitair toezigt, de syphilis aldaar in één jaar van 32 tot 52 zou zijn geklommen, werd nog met een woord door den voorzitter besproken en herinnerd, dat die statistiek niets tegen het sanitair toezigt bewees, daar het groote getal lijders aan syphilis, waarop ds. Pierson had gewezen, het gevolg was van het aannemen van eene massa vrijwilligers, meestal van het minste soort, voor het Nederlandsch Indische leger, tijdens den oorlog op Atjeh, zooals hij ds. Pierson ook had toegevoegd in zijne vergadering te Utrecht.

Tegenover het gezag der hoogleeraren Tilanus en Chanfleury van IJsselstein stelt prof. van Overbeek de Meijer dat van andere, niet minder betrouwbare deskundigen, o. a. van prof. van Goudoever. Het is bijv. een feit, dat de prostituées, die te Utrecht bij openbare feesten uit Amsterdam tijdelijk overkomen, bijna altijd voor het meerendeel besmet zijn; zoo is ook in andere plaatsen, waar geen geneeskundig toezigt wordt uitgeoefend, de syphilis meer verspreid dan in gemeenten, waarin het toezigt zoo goed mogelijk geregeld is.

Aangaande de bedenking, dat constitutionele syphilis in de bordeelen blijft voortwoekeren, omdat zij niet te genezen is, moet worden geantwoord, dat dit voortwoekeren alleen mogelijk is, waar het toezigt slecht wordt uitgeoefend; immers, de prostituées, die aan constitutionele syphilis lijden, moeten uit de bordeelen verwijderd en op nieuw, in gestrenge afzondering, geneeskundig behandeld worden.

Op de kategorisch gestelde vraag van dr. Hermanides omtrent het bezoek, eindelijk, antwoordt prof. van Overbeek de Meijer bevestigend, waar het toezigt goed geregeld is, bevorderd het 't bezoek der bordeelen. Maar dit mag geen reden zijn om het toezigt natelaten. De drift, die tot het bezoeken van die huizen prikkelt, is een der magtigste, die in den mensch en wel vooral in den man zijn gelegd; naturae frigidae kunnen over haar gemakkelijk heerschen; naturae calidae hebben integendeel een harden strijd te voeren en velen hunner kunnen daarin niet overwinnen; voor dezen is het beter, den door de natuur aangewezen weg te volgen dan tot masturbatie, paederastie en misschien nog tot erger te vervallen. Onder de zoogenaamd ingetogenen is de masturbatie eene zeer algemeen verspreidde ondeugd; men vergete dit niet! Wat evenzeer uit het oog verloren wordt is dit, dat in den tegenwoordigen toestand der maatschappij, het terugdringen der openbare prostitutie tot niets anders leidt dan tot het bevorderen der clandestine, die

zooveel gevaarlijker is. Wie thans het voortbestaan van bordeelen zooveel mogelijk belemmert, verplaatst slechts het kwaad, zonder het te verminderen, en bevrijdt het tevens van den teugel, die het althans nog eenigermate kan breidelen; wie het geneeskundig onderzoek van de in die huizen vertoevende vrouwen nalaat geeft het éénige middel uit de hand, dat in onze dagen met hoop op goeden uitslag tegen het verspreiden der syphilis kan worden aangewend.

Zoolang het peil der zedelijkheid niet overal en bij allen even hoog staat, zoolang de natuur sterker is dan de leer, en zoolang het sluiten van een huwelijk, met het daaraan bijna standvastig verbondene gevolg: het onderhouden van een gezin, voor velen niet mogelijk is, zóó lang zullen er vele jonge mannen gevonden worden, die bevrediging zoeken van de door de natuur in hen gelegde drift. Laten de tegenstanders der huizen van ontucht het hunne doen, om de menschen beter en het huwelijk voor allen bereikbaar te maken; dat is eene heerlijke taak! Maar die taak is uiterst moeijelijk en hare vervulling eischt stellig een thans nog onafzienbaren tijd; de Staat heeft intusschen te zorgen, dat het kwaad, hetwelk als een wel zeer betreurenswaardig, maar thans nog onvermijdelijk gevolg van den tegenwoordigen toestand der maatschappij zich vertoont, zooveel mogelijk onschadelijk gemaakt worde, ook voor onschuldigen! Deze toch loopen het meest gevaar, waar de openbare ontucht teruggedrongen is en dientengevolge de clandestine prostitutie welig bloeit, of waar het geneeskundig onderzoek van prostituées wordt nagelaten. De hierbedoelde zorg van den Staat moet zich evenwel uit den aard der zaak, gelijk in deze vergadering, wel geen betoog behoeft, bepalen tot het wettelijk regelen van slechts enkele punten, die voor alle gemeenten des lands gelden, met vrijlating van de nadere regeling van het toezigt, voor zooveel de plaatselijke toepassing betreft, aan het plaatselijk gezag.

Op grond van deze overwegingen stelt spreker voor, de volgende motie aantenemen: „de geneeskundige Raad, met leed„wezen vernemende, dat voortdurend pogingen worden aan„gewend om het geneeskundig onderzoek van prostitutées als „een onzedelijke, onwettige en onnutte handeling te brandmer„ken, verklaart, dat het voortzetten van dat onderzoek, mits goed geordend en geregeld, uit een sanitair oogpunt, hoogst „wenschelijk is."

Die motie werd aangenomen met algemeene stemmen op één na.

VII. Begraafplaats te Tiel. De heer Küthe deelt mede, dat te Tiel reeds terrein is aangekocht voor eene nieuwe begraafplaats.

VIII. Vergelijkende tabel van heroische geneesmiddelen volgens verschillende pharmacopoeën.

De voorzitter deelt mede, dat ingevolge een besluit, genomen in de laatste vergadering van dezen Raad, aan den minister van binnenlandsche zaken een verzoek is gerigt, om eene vergelijkende tabel van heroïsche geneesmiddelen volgens de pharmacopoeën van naburige landen te willen doen vervaardigen en uitgeven.

In de inspecteurs-vergadering werd dit schrijven ter tafel gebragt en besproken. — De meerderheid was van oordeel, dat de vaststelling van dergelijke lijst niet lag op den weg der regering, maar dat men pogingen moest aanwenden om de bewerking er van te verkrijgen door eene commissie uit de Maatschappij tot bevordering der geneeskunst of uit de Maatschappij van pharmacie.

De heer Opwijrda zegt, dat men voor de meerderheid moet zwichten, maar dat hij er belang in stelt om te vernemen, welke pogingen zullen worden aangewend.

De voorzitter geeft hierop te kennen, dat de zienswijze der inspecteurs aan den minister zal worden bekend gemaakt, en dat bij den minister pogingen zullen worden aangewend opdat Z. Exc. zich omtrent deze zaak tot de genoemde maatschappijen rigte.

IX. Apotheker te Utrecht lijdende aan krankzinnigheid.

Naar aanleiding van het boven medegedeelde omtrent een apotheker te Utrecht, die lijdt aan krankzinnigheid, stelt de heer van Andel de vraag, of er aan deze zaak niets meer kan gedaan worden? Kan niet door een ander medicus de vereischte verklaring worden afgegeven?

De voorzitter antwoordt, dat hij verder niets aan de zaak kan doen. Door het verloopen der apotheek vermindert het gevaar; daarenboven tracht hij zooveel mogelijk belanghebbenden te waarschuwen.

Het regtsgeleerd lid, de heer Hennij, licht de hier in aanmerking komende wetsbepaling toe en verklaart het voor ontwijfelbaar zeker, dat de door den behandelenden geneesheer afgegeven verklaring aan alle vereischten der wet voldoet. De eisch, dat de verklaring juist in de door den officier van justitie verlangde bewoordingen zou worden afgegeven, steunt op geen enkelen grond.

De heer van Andel is het met den heer Hennij eens wat de interpretatie der wet betreft, maar wijst op de „usance" die in deze zaken gevolgd wordt.

Dat is eene verkeerde „usance" antwoordt de heer Hennij, die van meening is, dat toen de officier van justitie aan de zaak geen gevolg had gegeven, de inspecteur beter gedaan zou hebben het eerst zich tot den procureur-generaal en dan tot

den minister te wenden, doch dat, nu hij eenmaal den koninklijken weg is opgegaan, het bewandelen van den korteren niet meer baten zal.

X. Besproeijing der straten te Amsterdam.

De boven medegedeelde kostenberekening van de besproeijing der straten te Arnhem, wekte de verbazing der vergadering op.

De heer van Andel meende dat het goed kon zijn, zoo men aan den arnhemschen gemeenteraad eene vergelijkende tabel bezorgde van de besproeijingskosten in andere bekende gemeenten, waarop de adjunct-inspecteur verzocht, de daarvoor noodige opgaven spoedig te mogen ontvangen, dewijl de gemeenteraad van Arnhem zich weldra met die aangelegenheid zou bezighouden.

XI. Bewaring van geneesmiddelen buiten de vergiftkast.

De heer Opwijrda deelt mede, dat hij met den heer Dompeling het 13de gedeelte van de winkelvisitatiën heeft geïnspecteerd. Boven werd medegedeeld het verschil van zienswijze der beide heeren omtrent het bewaren van, met suiker vermengde vergiften buiten de vergiftkast. De heer Opwijrda is van meening dat deze mengels, mits van een teeken voorzien, buiten de vergiftkast mogen staan, op grond dat geconcentreerd salpeterzuur, zwavelzuur en zoutzuur wel, maar de verdunde zuren niet in de vergifkast moeten weggesloten worden.

De heer Dompeling is van eene tegenovergestelde opinie. Hij beweert, dat acid. arsenic. met suiker vermengd niet van aard verandert, maar acid. arsenicosum blijft. Dit middel moet, volgens de ministerieele lijst, in de vergiftkast staan.

De heer Hennij is het met den heer Dompeling eens. Wanneer de zienswijze van den heer Opwijrda doorging, dan zou geen enkel middel in de vergiftkast behoeven te blijven, wanneer men ze maar zoodanig met eene andere stof vermengde, dat ze niet van aard veranderden. Wanneer de aard van het middel onveranderd blijft, dan moet het, ook met suiker vermengd, in de vergiftkast worden weggesloten.

XII. Aanduiding der vergiften buiten de vergiftkast.

Prof. Wefers Bettink brengt ter sprake het medegedeelde omtrent de vertikale plaatsing der etiketten als aanduiding der vergiften, die, mits zij een duidelijk kenmerk dragen, buiten de vergiftkast mogen bewaard worden. Hij meent, dat deze aanduiding niet wettig is, en dat behalve het etiket een duidelijk teeken moet aanwezig zijn.

De heer Hennij deelt het gevoelen van den heer Wefers Bettink en zegt, dat het etiket niet als aanduiding van vergiften mag gebezigd worden. Dit vertikaal plaatsen is een kenmerk, dat de apotheker in zijn binnenste besloten heeft, maar dat volstrekt niet als wettig kenmerk kan gelden. Art. 6 van de wet op de uitoefening der artsenijbereidkunst schrijft

voor „een duidelijk leesbaar opschrift," en volgens de lijst moet daarenboven op het voorwerp een voor een ieder duidelijk teeken geplaatst worden, wanneer het vergiften geldt, die buiten de vergiftkast mogen bewaard worden.

XIII. Kindersterfte en begrafenisbussen.

De heer Verbeek vestigt de aandacht op het medegedeelde omtrent de enorme kindersterfte te IJsselstein, waarop de voorzitter te kennen geeft, dat de inspecteurs-vergadering zich met de zaak der kindersterfte onledig houdt. Aan drie leden, waaronder de heer Verspijck, is o. a. opgedragen daarover een rapport uit te brengen; deze verzoekt daarom den leden, hem zooveel mogelijk in te lichten omtrent waarnemingen, die door hen gedaan mogten worden ten aanzien van het verband tusschen kindersterfte en begrafenisbussen. Volgens zijne opmerking bestaat er een bepaald verband tusschen de werkzaamheid der begrafenisbussen en de kindersterfte; daar waar de eersten bloeijen, is de laatste groot. Vooral in dien hoek der provincie, waar IJsselstein gelegen is, is dit kwaad zeer ernstig. Uit Montfoort werden ergerlijke gevallen verhaald, die door de verschillende autoriteiten aldaar bevestigd zijn. Daar werken 8 bussen. Sommige gezinnen zijn in 3 of 4 daarvan, en als er een kind sterft, is er dikwijls een feest alsof er bruiloft ware. Tengevolge der bussen worden vele kinderen verwaarloosd, men roept den dokter te laat.

De heer Küthe is overtuigd. dat de begrafenisbussen tot veel ongeregtigheden aanleiding geven, maar meent dat het moeijelijk zal zijn om het verband aan te toonen tusschen kindersterfte en begrafenisfondsen.

De voorzitter doet opmerken dat het een feit is, dat de medicus dikwijls geroepen wordt wanneer een kind stervende is en geen hulp meer kan baten. Zijn nu de ouders van zulk een kind in 2 of 3 begrafenisbussen, dan wordt de waarschijnlijkheid zeer groot, dat er verband bestaat tusschen verwaarloozing van zieke kinderen en begrafenisfondsen.

De heer Verbeek maakt de opmerking, dat, waar de fondsen op eene goede leest geschoeid en de agenten te goeder trouw zijn, dergelijke misbruiken niet kunnen plaats hebben.

XIV. Verordening op begraven van vee te Laren.

De heer Verouden wijst er op, dat door de burgemeester van Laren een ontwerpverordening op het begraven van vee, gestorven aan niet-besmettelijke ziekten, ter beoordeeling aan het geneeskundig Staatstoezigt is ingezonden. Hij spreekt met instemming van den Raad den wensch uit, dat dit goede voorbeeld door andere gemeentebesturen mogt gevolgd worden.

XV. Appèl van vonnissen.

De heer Fontein vraagt of de inspecteur van een vonnis in appèl kan komen? Hij doet deze vraag naar aanleiding van twee besprekingen, voorkomende in de notulen van den genees-

kundigen Raad voor Zuid-Holland op blz. 166 en 168 van de „Verzameling van stukken," waar Mr. van Hamel het betreurt, dat de tijd om van een vonnis in appèl te komen door den inspecteur voorbij was.

De heer Hennij doet den heer Fontein opmerken, dat mogelijk minder juist is teruggegeven wat Mr. van Hamel gesproken heeft. Waarschijnlijk heeft hij bedoeld, dat de inspecteur den Officier van justitie zou verzoeken om in appèl te komen.

XVI. Wettelijke regeling der bewaarscholen.

De geneeskundige Raad van Overijsel en Drenthe heeft in een schrijven aan den minister van binnenlandsche zaken aangedrongen op wettelijke regeling der bewaarscholen en verzoekt de ondersteuning van den Raad van Gelderland en Utrecht, die, zich volkomen vereenigende met de in dat schrijven voorkomende gronden, een schrijven tot ondersteuning van dat verzoek zal inzenden.

XVII. Gelimiteerde tijdsbepaling bij art. 14 der epidemiewet.

De heer Verbeek wenscht het gevoelen van den Raad te vernemen over de wenschelijkheid, om bij de toepassing van art. 14 der epidemiewet bij „mazelen" aan te nemen een gelimiteerde tijdsbepaling, waarop in het algemeen naar de meening van den Raad, de bedoelde schriftelijke verklaring kan worden uitgereikt.

De voorzitter doet den heer Verbeek opmerken, dat de geneeskundige Raad niet bevoegd is om een recht, dat den geneeskundige bij de wet is toegekend, te beperken. Dit punt is dus niet voor oplossing vatbaar.

XVIII. Verloskundige hulp bij levenloos geborenen.

Op een voorstel van dienzelfden spreker wordt na eenig overleg besloten de gedeputeerde staten van Utrecht en van Gelderland uittenoodigen, om door de ambtenaren van den burgerlijken stand op de maandelijksche sterftelijsten bij de levenloos geborenen te doen opteekenen, of deze met of zonder bevoegde verloskundige hulp waren geboren, omdat er verband geacht wordt te bestaan tusschen het aantal levenloos geborenen en het ontbreken der bevoegde verloskundige hulp.

XIX. Onderzoek van cosmetica.

Voorts stelt de heer Verbeek voor om, in navolging van den Raad voor Friesland en Groningen, eene commissie te benoemen tot onderzoek van cosmetica.

De heer Fontein ondersteunt dit voorstel. Hij heeft wel eens gehoord, dat sommige kappers middelen tegen huidziekten verkoopen.

De heer Opwijrda meent, dat cosmetica geene geneesmiddelen zijn; zij worden niet afgeleverd tot geneeskundig doel. Men zou dan evenmin phosphorus als lucifers mogen verkoopen.

De heer Wefers Bettink is van een ander gevoelen en beweert dat cosmetica middelen zijn die tot verbetering van de huid worden afgeleverd, en derhalve geneesmiddelen. Wanneer een kapper een haarkleurmiddel verkoopt met acetas plumbicus, dan verkoopt

hij een vergift beneden de vastgestelde hoeveelheid, en is dus strafbaar.

De heer Hennij is op deze quaestie niet voorbereid. Oppervlakkig zou hij meenen, dat cosmetica worden gegeven met het doel om gebreken van haren of huid te verbeteren, en derhalve tot geneeskundig doel worden afgeleverd. Hij hecht aan het denkbeeld van den heer Wefers Bettink. Wanneer een kapper een haarmiddel verkoopt, dan levert hij een geneesmiddel; voor de haren; verkoopt hij waschmiddelen voor gebreken van de huid, dan levert hij evenzeer een geneesmiddel; deze vallen dan onder de lijst bedoeld in art. 30 van de wet op de uitoefening der artsenijbereidkunst.

De heer Fontein stelt voor om eene commissie te benoemen die het oog houdt op den handel in cosmetica. Daartoe wordt besloten en de voorzitter benoemt in deze commissie de heeren Wefers Bettink en Opwijrda, terwijl de heer Hennij zich bereid verklaart haar met raad bij te staan.

XX. Mogen vroedvrouwen lavementen zetten bij mannen.

Op eene vraag van den heer Thijssen of het aan de vroedvrouwen vergund is om lavementen bij mannen te zetten, antwoordt de heer Henny, dat zij daartoe onbevoegd zijn blijkens art. 16 van de wet regelende de uitoefening der geneeskunst. In de 1e alinea is geen leesteeken geplaatst na het woord „lavementen;" dit slaat dus op barenden; bovendien stelt de 2e alinea van dit artikel de zaak nog duidelijker aan het licht.

XXI. Vergiftregister.

De heer van Andel vraagt of de wet den apotheker gebiedend voorschrijft om een vergiftregister te houden, ook al levert hij geene vergiften af?

Hierop geeft de heer Henny als zijn gevoelen te kennen, dat de wetgever zijn artikel geschreven heeft in de overtuiging dat ieder apotheker vergiften afleverde. Zoolang nu de apotheker geene vergiften aflevert, heeft hij niets in te schrijven en derhalve geen register noodig. Hij is derhalve niet strafbaar wanneer hij geen register heeft en geen vergiften verkoopt.

XXII. Bevoegdheid van apothekers-bedienden.

De heer Tjeenk Willink had nog een overgangsbepaling gewenscht ten gunste der apothekers-bedienden volgens de oude wet, die ondanks hun praktische ervaring en het vertrouwen hunner patroons, minder bevoegdheden hebben dan de bedienden naar de nieuwe wet en zou het wenschelijk achten dat daartoe nogmaals stappen werden gedaan bij den minister.

Door den voorzitter werd hierop geantwoord, dat voorziening in dit bezwaar niet mogelijk werd geacht, nadat door den vorigen minister een afwijzend antwoord was gegeven op een daartoe aan hem gezonden verzoekschrift; de argumenten door

den spreker aangewend, kwamen den voorzitter onvoldoende voor, om op die zaak nader terug te komen.

XXIII. Begraven van kinderlijken.

Eindelijk brengt de heer Verbeek nog de ligtvaardigheid ter sprake, waarmêe in sommige gemeenten met het begraven vooral van kinderlijken wordt omgesprongen. De heer Verspijck bevestigde dit, en had reeds bij enkele gemeentebesturen aangedrongen op verbetering, zooals ook uit de „mededeelingen" blijkt, en verzoekt kennisgeving van feiten om verder handelend te kunnen optreden.

De heer Verbeek', die het oog heeft op openbare begraafplaatsen, doch ook op de bijzondere zeer nadrukkelijk de aandacht vestigt, — meent dat het goed kon zijn, ook voor dat punt de medewerking der gedeputeerde Staten in te roepen, waartoe de inspecteur zich bereid verklaart, wanneer hem meerdere feiten bekend zijn.

Hierop wordt de openbare vergadering gesloten.

H. L. Verspijck, *Voorzitter.*
J. G. de Vooght, *Secretaris.*

N°. 69. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen, gehouden den* 30 *December* 1880, *te Leeuwarden.*

Tegenwoordig dr. Ali Cohen, voorzitter, dr. A. Meursinge Hz., adjunct-inspecteur, 14 leden, benevens 5 plaatsvervangende leden en de secretaris.

De voorzitter opent de vergadering en deelt mede, dat de heeren Sänger en Modderman kennis hadden gegeven, verhinderd te zijn de vergadering bij te wonen. In hunne plaats had hij opgeroepen de heeren Wichers en Meijer, die de zitting bijwonen.

1. Herdenking Swaagman.

De voorzitter herdenkt het overlijden van het lid, den heer dr. A. H. Swaagman; van de eerste instelling van dezen Raad was deze bij afwisseling lid en plaatsvervangend lid. In dien tijd heeft hij zich onderscheiden door groote werkzaamheid, scherpzinnigheid en groote humaniteit. Aan die verdiensten wenscht hij hulde te brengen. Hij acht het verscheiden van dit lid een werkelijk verlies voor dezen Raad. Dankbaar blijve de herinnering aan zijn werken en streven bij den Raad bestaan.

2. Beëediging.

De nieuwbenoemde leden van dezen Raad, de hh. Jac. B. de la Faille, Adriani Engels, Meder en de met 1 Januarij e. k. optredende plaatsvervangende leden, de hh. Bokma de Boer,

Tellegen, Schutter en Visscher, leggen in handen van den voorzitter, als zoodanig, den eed of de belofte af.

De voorzitter vraagt, of de leden ook opmerkingen omtrent de voorloopig vastgestelde notulen hebben. Hij deelt, namens den heer van Ankum, mede de opmerking, dat het gesprokene door dien heer niet in de notulen was opgenomen, in weerwil de secretaris daarvan een schriftelijke copie had verzocht. 3. Vaststellen notulen.

De secretaris erkent zijne omissie, dat hij den heer van Ankum niet in tijds had medegedeeld de redenen waarom die opname niet heeft plaats gehad. Hij zal het thans doen en zegt, dat het antwoord van den heer van Ankum eerst ingekomen was toen de notulen reeds voorloopig vastgesteld waren; dat het genotuleerde over het onderwerp waarover ook de heer van Ankum had gehandeld, reeds zulk een omvang had gekregen, dat daarvan meer dan een derde moest geschrapt worden, en eindelijk dat het gezegde door den heer van Ankum slechts eene bevestiging van het reeds aangevoerde was.

Hierna worden de notulen gearresteerd.

De secretaris leest voor de missive, die van wege den Raad aan gedeputeerde staten van Friesland is gezonden, in zake de wenschelijkheid, dat meer overleg tusschen de geneeskundige ambtenaren en de gemeentelijke autoriteiten betreffende onderwerpen van sanitairen aard plaats hebbe. Ingekomen stukken. 4. Gemeen overleg.

De voorzitter doet daarbij uitkomen de reden, waarom die brief aan dit collegie en niet aan de gemeentebesturen regtstreeks is gerigt.

Het antwoord daarop door gedep. Staten bij Provinciaalblad van Friesland 1880, n°. 122 bekend gemaakt, wordt tevens ter tafel gebragt. Die stukken worden voor kennisgeving aangenomen.

De voorzitter leest voor een missive van den geneeskundigen Raad van Overijssel en Drenthe, verzoekende dat deze Raad ondersteune het door hem aan den minister van Binnenlandsche Zaken gerigte adres, in zake regeling bij de wet van bewaar- en kleinkinderscholen hier te lande. 4. Adres bewaarscholen.

Sommige leden meenen, dat de toestand van de bewaarscholen in ons land niet van dien aard is, dat dringende voorziening noodig is; anderen achten het oogenblik niet gunstig, om bij de regering aan te dringen op wettelijke regeling, nu de gemeentebesturen de handen vol met de reorganisatie van het lager onderwijs hebben; nog anderen wijzen op het ingestelde onderzoek naar die inrigtingen van wege de vereeniging Volksonderwijs.

De voorzitter, de geuite gevoelens resumerende, waaruit blijkt,

lijke stoffen, maar schimmelvorming en gisting. Het in beslag genomene is vernietigd; de lijders zijn na eenige dagen hersteld.

De adjunct-inspecteur heeft den gemeenteraad van Leeuwarden in overweging gegeven, niet te vergunnen den aanleg van een uitlozingsbuis uit de aardappelenmeelfabriek te Dronrijp in de Harlingervaart door den trekweg (eigendom van Leeuwarden) heen. De Raad heeft die toestemming niet verleend. De afvoer heeft nu plaats op eenige meters afstand van het punt, waarvoor de toestemming is geweigerd, en alzoo met geheel hetzelfde ongunstig gevolg voor de zuiverheid van het water.

Raad is verleend aan de schoolopzieners te Heerenveen en te Leeuwarden omtrent schoolbouw.

De voorzitter vraagt, of de leden naar aanleiding van het medegedeelde, iets in het midden hebben te brengen.

Aardappelmeelfabriek.

De heer Coronel zegt met bevreemding gelegen te hebben de mededeeling, dat bij Dronrijp een aardappelenmeelfabriek is opgerigt en een uitlozingsbnis voor het afvalwater is gelegd in een sloot, die uitloopt in het publieke water, zonder dat het geneeskundig Staatstoezigt daarin gehoord is. Hij vraagt, of de klakkelooze mededeeling van dit feit niet het prestige van het geneeskundig Staatstoezicht in gevaar brengt.

De voorzitter wijst er op, dat het feit hier slechts als zoodanig gerelateerd is. Wat het geneeskundig Staatstoezigt verder in deze meent te moeten doen, is een kwestie, waaromtrent later berigt kan worden.

De heer Meursinge verklaart een brief te hebben gerigt tot den Raad van Leeuwarden, in voege boven vermeld. Het gemeentebestuur van Menaldumadeel had zonder voorkennis van het geneeskundig Staatstoezigt de concessie tot de oprigting der fabriek en later tot de uitlozing van het afvalwater aan den concessionaris verleend.

De heer de la Faille, uit Leeuwarden, zet uiteen wat daarover bij den gemeenteraad van Leeuwarden is voorgevallen. Hij vertrouwt, dat door het gemeentebestuur van Menaldumadeel aan den concessionaris zekere voorwaarden gesteld zullen zijn; worden die vervuld, dan zal zeker het gevaar minder groot zijn. Spreker vraagt echter, hoe het met de zaak van het waterbederf door fabrieken in 't algemeen staat? De heer Egeling had onlangs op een congres in Duitschland gezegd: de reiniging van het afvalwater is gevonden door dat water te koken. Hij vraagt, of dat hier gebeurd is, of het afdoende en zonder finantieël bezwaar voor den fabrikant is?

De voorzitter antwoordt: de zaak is gecompliceerd en toch doodeenvoudig. Er zijn middelen (scheikundige), behalve ook

koking, genoeg, om het afvalwater genoegzaam te zuiveren; maar al die middelen kosten bij zulke fabrieken op groote schaal veel geld. Men kan, ja, den fabrikant des noods dwingen ze aan te wenden; maar dit staat genoegzaam gelijk met hem te gebieden zijne inrigting te sluiten. Alvorens men dáártoe overgaat, dient de vraag gesteld en naauwkeurig aan de feiten getoetst te worden: wordt de volksgezondheid werkelijk door dat waterbederf benadeeld? Noch de morbiliteits- noch de mortaliteitsstatistiek hebben tot dusver regt gegeven, die vraag bevestigend te beantwoorden. Men neemt aan, dat dit water de visschen doodt; aangenomen dat dit zoo is, dan rijst natuurlijk de vraag, of deze schade dan opweegt tegen de schade die men de industrie door de verpligting van zuivering oplegt? Gedeputeerde staten hebben, op hun administratief standpunt, tot dus ver geen noodzakelijkheid gevonden tot een verbod, en de geneeskundige ambtenaar heeft uit het sanitaire oogpunt daartoe ook nog geene termen kunnen vinden. Intusschen acht de voorzitter de kwestie van belang genoeg, om er in een volgende vergadering op terug te komen; dan kan het punt op de agenda gebragt en meer au fond behandeld worden.

De heer Meursinge meent te moeten opkomen tegen het beweren van den vorigen spreker, als zou dat waterbederf niet schadelijk voor de volksgezondheid zijn. Lucht- en waterbederf *is* schadelijk aan de gezondheid. Ter wille van eenige fabrikanten mag men niet de schade aan de volksgezondheid ignoreren.

De Voorzitter verklaart, niet gezegd te hebben, dat het bederf in kwestie niet schadelijk is voor de volksgezondheid; alleen meent hij vol te moeten houden, dat, zoolang het positieve bewijs van de schadelijkheid niet geleverd is, men die fabrieken niet beschuldigen mag, dat zij schadelijk zijn voor de volksgezondheid. Met algemeene redeneringen over schadelijkheid is de zaak volstrekt niet af te doen. Hij acht het echter beter, thans niet verder op het onderwerp door te gaan; hij zal zorgen dat het punt op de agenda der volgende vergadering voorkome.

Opleiding v. vroedvrouwen.

De heer de la Faille, van Groningen, spreekt zijne bevreemding uit, dat zoo weinig candidaten voor de toelating tot de vroedvrouwenschool aan de eischen van het toelatingsexamen schijnen beantwoord te hebben. Hij vraagt, of die eischen te hoog of het gehalte der candidaten zoo laag was?

De voorzitter antwoordt, dat het laatste het geval was. De eischen die onlangs gesteld zijn, zijn hooger of lager dan vroeger, al naar men dit wil opvatten. Het programma eischt bewijzen van „met vrucht genoten behoorlijk lager onderwijs." Wat kan men daaronder niet verstaan? Bij de inschrijving te Groningen

werden o. a. de eischen zoo laag doenlijk en geoorloofd gesteld, maar toch waren de uitkomsten zeer onbevredigend.

De heer Meursinge merkt op, dat eenige mededeelingen door hem gedaan ten behoeve van het halfjarig overzigt, in dit gedrukt overzigt niet zijn opgenomen, weshalve hij ze nu in de vergadering ter tafel brengt.

De voorzitter merkt op, dat hetgeen niet behoort tot de bevindingen en handelingen van „het geneeskundig Staatstoezigt" zelf natuurlijk niet in het bedoelde verslag behoort, en daarom daarin dan ook niet voorkomt.

Rapport. 6. Verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten.

De secretaris leest voor een rapport, opgemaakt naar aanleiding van de antwoorden van 39 gemeentebesturen in Friesland en Groningen op de jongste circulaire van den Raad, betreffende de verpleging van lijders, met name aan besmettelijke ziekten in de gemeenten. Daaruit blijkt, dat door personen lijdende aan besmettelijke ziekten, tot een andere dan de minvermogende klasse behoorende, in de gemeenten ten platten lande van dit ressort nergens een geschikte gelegenheid bestaat tot verpleging, zonder vrees voor schade aan de volksgezondheid te berokkenen, en dat die gelegenheid in de voormalige steden, behoudens eenige uitzonderingen, zeer gebrekkig aanwezig is.

De heer Meursinge vindt het oordeel over de voormalige steden te hard. Te Harlingen, Franeker, Workum en Sneek wordt met loffelijken ijver gedaan, wat in dit opzigt mogelijk is.

De voorzitter herinnert, dat toen er gevaar bestond voor het eventueel aanvoeren van lijders aan pest in onze havensteden, de bestaande inrigting zelfs te Harlingen niet voldoende was; van Delfzijl kon in 't geheel geen spraak zijn.

De heer Huizinga is van oordeel, dat bij aanvoeren van lijders aan dergelijke ziekten in havenplaatsen, andere inrigtingen dan de bestaande en door de wet van 4 December 1872 voorschreven, moeten tot stand worden gebragt. De inrigting voor ziekenverpleging door particuliere krachten tot stand gebragt, kan, zijns inziens, tot voorbeeld strekken van hetgeen goed met weinig kosten gedaan kan worden. Spreker wenscht, dat aan gedeputeerde Staten daarop gewezen wordt. Hij zou voorts wenschen voortestellen, dat de zinsnede van het rapport, waarin over de ziekeninrigtingen voor burgerzieken in de steden een min gunstig oordeel wordt geveld, werden ingelascht, de woorden: „behoudens enkele uitzonderingen." De voorzitter stelt voor en de vergadering besluit zich daarmede te vereenigen.

7. Rapport toezigt op het slagten van paarden.

De secretaris leest voor een rapport, opgemaakt naar aanleiding van de antwoorden door 49 gemeenten uit de beide provinciën gezonden op eene uitnoodiging van den inspecteur

aan de gemeentebesturen gerigt, betreffende het toezigt op het slachten van paarden, ten gebruike van den mensch als voedingsmiddel. Hij deed daarbij de wenschelijkheid uitkomen, dat in de desbetreffende verordeningen de bepaling behoorde opgenomen te worden, dat elk voor menschenvoedsel bestemd paard, niet alleen vóór, maar ook ná het slagten zal moeten gekeurd worden en wel door een deskundig persoon, zoo mogelijk door een veearts. Uit dat verslag blijkt, dat deze aangelegenheid nog slechts in enkele gemeenten op voldoende wijze geregeld is, maar dat deze aanschrijving hier en daar reeds het gewenschte gevolg heeft gehad.

Het stuk wordt voor kennisgeving aangenomen.

8. Rapport opgraven van lijken.

De voorzitter geeft een overzigt van een 12-tal bij hem als inspecteur ingekomen antwoorden, naar aanleiding van zijn wensch, om bekend gemaakt te worden met de gevallen van het opgraven van lijken, die langer dan 10 jaren in den grond hebben vertoefd. De inspecteur deed die vraag, om objectief, door eigen aanschouwing, den invloed te leeren kennen van het rottingsproces op den grond, met het oog op het aangenomen gevaar voor de volksgezondheid uit de nabijheid van begraafplaatsen. Men zal, bij voorkomende gelegenheid, den inspecteur berigt geven. Deze zal zijn aandacht op dit onderwerp gevestigd houden.

Deze mededeeling wordt voor kennisgeving aangenomen.

9. Rapport artt. 8 en 9 epidemiewet.

De heer Meder brengt, namens de commissie in de vorige vergadering benoemd, rapport uit over de strekking en werking van de artt. 8 en 9 der wet van 4 December 1872, houdende voorziening tegen besmettelijke ziekten. De commissie acht de redactie van die artikelen niet duidelijk genoeg, zoodat de uitvoering daarvan tot veel willekeur aanleiding geeft. Het al of niet doen plaats hebben van het vervoer wordt overgelaten aan de willekeur van den burgemeester. De commissie stelt voor, zich met de conclusie van het rapport te vereenigen, en den wensch uit te spreken, dat bij eventuele herziening van de wet de genoemde artikelen beter worden geredigeerd.

De voorzitter stelt voor, het rapport te laten drukken en vóór de aanstaande vergadering de leden daarmede nader in kennis te stellen, om dan in de volgende vergadering nader behandeld te kunnen worden.

Alzoo wordt besloten.

10. Rapport longtering.

De voorzitter deelt mede, dat de commissie, in wier handen de vraag is gesteld: „Is longtering besmettelijk? Zoo ja, wat zou dan zijn te doen uit het oogpunt van de belangen der volksgezondheid?" haren arbeid heeft volbragt. Het rapport is

echter veel te uitvoerig, om in deze vergadering gelezen en het onderwerp te ingewikkeld en te belangrijk om zonder grondig onderzoek behandeld te worden. Hij stelt dus voor, dit stuk te laten drukken, vóór de volgende vergadering te verspreiden en dan nader aan de orde te stellen.

De vergadering vereenigt zich daarmede.

11 Vergunning apotheker v. d. Meulen.

De voorzitter leest voor het verslag van de commissie, in 1880 belast met het onderzoek der apotheek van den apotheker van der Meulen te Dragten, aan welke commissie tevens door den Raad was opgedragen, onderzoek te doen naar de inrigting tot den verkoop van wijnen, enz. in de woning van den adressant, met het oog, op de gevraagde vergunning om dit bedrijf, even als zijn vader, daar te mogen uitoefenen. De commissie heeft bevonden, dat verkoop van wijnen, verfwaren, enz. uit een achtergedeelte van het huis met een afzonderlijken ingang plaats heeft, en dat deze artikelen in een afzonderlijke kast bewaard worden. Zij vindt daarom geen bezwaar, den Raad te adviseren, die vergunning te doen verleenen, op voorwaarde, dat de afscheiding gehandhaafd blijft. De vergadering vereenigt zich met dit voorstel.

12. Rapport cosmetica.

De heer Meder zegt, namens de commissie omtrent het onderzoek naar de cosmetica, dat de commissie niet bijeen is geweest, doch dat de heer van Ankum een stuk desbetreffende heeft geredigeerd, dat hij overlegt. De voorzitter maakt bezwaar, van dit stuk, als niet den arbeid der commissie vormende, den Raad te doen kennis nemen. Hij geeft de vergadering in overweging de commissie diligent te verklaren. — Aldus geschiedt.

Voorstellen. 13. Parelziekte.

De voorzitter wijst er op, dat de raad zich vroeger tot den minister van binnenlandsche zaken heeft gewend met het doel Z. Exc.'s aandacht te vestigen op het gevaar voor de volksgezondheid door het gebruik van parelziek vee en van hunne producten. Ten gevolge van deze bemoeijingen heeft de minister toen reeds eenige maatregelen verordend en doen de distrikts- veeartsen sinds dien tijd aan het geneeskundig Staatstoezigt aangifte van elk geval, waaraan een rund is aangtast door of gestorven aan die parelziekte. Maar, zegt hij, er moet meer gedaan worden. Hij vindt daartoe aanleiding in het besluit, den 9 September 1880 genomen door de VII Sectie (Hygiène vétérinaire) van het 3de Congrès International d' Hygiène, dat toen te Turijn werd gehouden, luidende: „La section considérant l'identité probable de la tuberculose des animaux de l'espèce bovine (pommelière) avec celle de l'homme, et partant la possibilité de la transmission de cette maladie des animaux à l'homme par l'usage alimentaire non seulement du lait, mais aussi de la viande

des vaches ou d'autres animaux tuberculeux, surtout si le lait et la viande sont consommés sans être bien cuits, engage tous les gouvernements à prendre des mesures très rigoureuses de police sanitaire et à instruire le public de ce danger, afin d'éloigner toujours davantage la transmission de cette maladie des animaux à l'homme."

Daar deze ziekte onder onzen veestapel, bepaaldelijk in sommige provinciën, betrekkelijk nog al vaak voorkomt, wenscht hij voor te stellen, dat de vergadering het verzoek tot de regering rigte, om zich in gevolge den wensch van het congres aan andere landen aan te sluiten, in elk geval er nogmaals op te wijzen, dat deze zaak van overwegend belang is, en dat, zoo mogelijk krachtiger maatregelen behooren genomen te worden, om gevaar te voorkomen.

De heer Huizinga stelt voor, dit punt grondiger te behandelen, alvorens een besluit te nemen in den geest van den voorsteller. Hij wenscht dit punt met het vorige, over de kwestie van de besmettelijkheid van de tering, behandeld te zien.

De heer Tellegen wijst er op, dat de conclusie van het congres zeer vaag is. Daarin wordt van „probable" en „possibilité" gesproken. Op zulke vage uitdrukkingen gaat het moeijelijk een besluit te vestigen. Er moet meer zekerheid zijn verkregen, alvorens men zich tot de regering mag wenden, om meer rigoureuse maatregelen te nemen.

De voorzitter vindt die uitdrukkingen wel voorzigtig, maar niet vaag. Hij noemt het in vele gevallen zelfs gevaarlijk, in zaken de geneeskundige wetenschap betreffende, een stellig oordeel uit te spreken.

De heer Wichers leest de conclusie van het rapport betreffende de longtering voor, waaruit blijkt, dat men vrij algemeen overtuigd is en meer en meer wordt van de schadelijkheid van het gebruik van melk van tuberkelzieke beesten.

De heer de Boer is van oordeel, dat het vleesch van zoodanig vee, als het gekookt is, weinig gevaar voor de gezondheid der verbruikers zal opleveren.

De heer Huizinga is nog niet overtuigd van de stelling, dat de ervaring ons ten deze genoeg geleerd heeft.

De voorzitter stelt voor, dit onderwerp tegelijk met het rapport over de longtering nader te behandelen. — Aldus wordt besloten.

14. Legger voor de winkelvisitatie.

De voorzitter deelt mede, dat de heeren J. M. Huizinga en Plugge in hun jongste verslag van de winkelvisitatie het voorstel hebben gedaan, dat van wege den raad ten behoeve

der visiterende commissiën een soort van legger worde aangelegd en bijgehouden, waarin de bevindingen van ieder jaar worden aangeteekend, opdat men, binnentredende, niet alleen den toestand van het vorige jaar, maar ook eenigermate de geschiedenis der apotheek leere kennen.

De heer Huizinga licht dit voorstel nader toe. Na eenige woordenwisseling tusschen hem en den heer de Boer wordt besloten, den secretaris op te dragen zulk een legger van het jaar 1876 af zamentestellen.

15. Lijsten van geneesmiddelen.

Door de heeren Bennema en van Hulten is, in hun jongste verslag betreffende de winkelvisitatie, de vraag gesteld: „Welke geneesmiddelen *moeten* op de lijst van de apotheekhoudende geneeskundigen staan?" De commissie deed die vraag naar aanleiding van hare bevinding, dat in de meeste dier apotheken een reeks van geneesmiddelen, buiten de geviseerde lijst, aanwezig is, die niet schouwbaar gehouden wordt. Dit is, volgens haar idée, in strijd met den geest der wet. De wet echter is op dit punt niet duidelijk. De commissie wenscht dat de Raad daaromtrent een ministerieel of koninklijk besluit uitlokke, waardoor meerdere duidelijkheid ontstaat en de visiterende commissiën weten hoe ten deze te moeten handelen.

De voorzitter wijst op art. 26 van wet IV, waarin sprake is van verpligte en ook niet verpligte geneesmiddelen door den apotheekhoudende geneeskundige te hebben. Hij acht dit punt echter van belang genoeg, om het nogmaals aan een nauwgezet commissoriaal onderzoek te onderwerpen. Hij stelt voor die zaak commissoriaal te maken en te benoemen de heeren van Ankum, Bennema en Mr. Meijer. De vergadering vereenigt zich daarmede.

16. Onderzoek schoolgebouwen.

De heer Coronel werpt een blik op de treurige geschiedenis van art. 4 der wet van 17 Augustus 1878, betreffende het lager onderwijs en staat meer bepaald stil bij den inhoud van het koninkl. besluit van 30 Augustus j. l. betreffende de regelen voor den schoolbouw. Hij wijst op de groote leemten, op de reeks van algemeenheden, op de menigte uitzonderingen, die dit regeeringstuk bevat. Hij vreest, dat met deze gegevens een goede regeling van de schoolhygieine in Nederland nog lang tot de vrome wenschen zal blijven. Met geheele uitsluiting van het geneeskundig Staatstoezigt is de beoordeeling van de bouwplannen en van de inwendige hygieinische inrigting der schoolgebouwen geheel aan uit den aard der zaak oningewijden opgedragen. Aan de schoolopzieners is het geheel overgelaten, in overleg met de geneeskundige ambtenaren te treden. Deze hebben wel de bevoegdheid scholen af te keuren, maar kunnen dit slechts occasioneel, 't zij door aanzoek van schoolopzieners

of door eigen inspectie doen. En tot dit laatste ontbreekt hun gewoonlijk de tijd. Ten einde nu aan het geneeskundig Staatstoezigt in dit ressort de gelegenheid te geven, zich van den stand van zaken te overtuigen, stelt spreker voor, voor elke provincie een commissie uit de leden of plaatsvervangende leden van dezen Raad te benoemen, met opdragt de scholen in dit ressort aan een naauwgezet hygieinisch onderzoek te onderwerpen. Om het half jaar of om het jaar zullen deze commissiën aan den Raad verslag van hare bevindingen uitbrengen, waarvan de inspecteur gebruik zal kunnen maken, om die scholen te bezoeken, welke blijken het minst aan de bij K. B. gestelde eischen te voldoen. Zoodoende zal het geneeskundig Staatstoezigt binnen den gestelden termijn van overgang van 3 jaren zich behoorlijk op de hoogte kunnen stellen van den staat van zaken.

De voorzitter ondersteunt het voorstel en wijst op den exceptionelen toestand, waarin het K. B. het geneeskundig Staatstoezigt heeft geplaatst. Laat art. 5 der wet van 17 Augustus 1878 den geneeskundigen inspecteur handelend optreden, het K. B. ignoreert geheel den werkkring van het gen. Staatstoezigt op dit gebied. De bevoegdheid hem door art. 5 van de wet geschonken, wordt door het K. B. tot op zekere hoogte teruggenomen. Het geneeskundig Staatstoezigt zal zich intusschen aan die wet moeten houden en daarnaar handelen. Nu is het echter onmogelijk, bij de vele andere werkzaamheden van den geneeskundigen inspecteur, zich voldoende op de hoogte dier zaak door gezet onderzoek te brengen. Art. 11 der wet van 11 Junij 1860, *Staatsbl.* N°. 58 voorziet daarin, door de bepaling, dat de geneeskundige Raad, diens leden en plaatsvervangende leden hem in de vervulling zijner taak bijstaan. Het voorstel-Coronel nu strekt, om dien bijstand in te roepen. Vroeger is reeds hetzelfde in andere provinciën, met name Noord-Holland en Utrecht en Gelderland, geschied. Hij zou daarom wenschen, dat de Raad besluite in den boven geschetsten geest een proef bijv. voor één jaar te nemen. Die proef zou geld kosten, maar zeker goede vruchten dragen.

De Tellegen doet uitkomen, dat de invloed van den inspecteur door art. 5 der wet van 17 Augustus 1878 grooter dan vroeger is geworden. Hij acht het niet wenschelijk zijne taak op commissiën over te dragen. Eén persoon moet dat doen; verschillende commissiën zullen verschillende maatregelen aanwijzen.

De voorzitter antwoordt, dat de vorige spreker de bedoeling van het voorstel niet goed begrepen schijnt te hebben. Niet de commissiën, maar de inspecteur zal handelen; de eersten zullen

slechts voorlichten: eerst na eigen onderzoek c. q. zal de inspecteur beslissen, of hier al dan niet en hoe gehandeld moet worden. De inspecteur is en blijft de verantwoordelijke persoon. Hij zal gewis voorzigtig en zeker moeten te werk gaan.

De heer Huizinga is van oordeel, dat twee commissiën voor zulk een omvattend onderzoek niet voldoende zijn. Hij zou het beter vinden, dat er, even als voor de winkelvisitatie, voor het bedoelde onderzoek distrikts-commissiën werden benoemd.

De heer de Boer is van meening, dat de termijn van 3 jaren, als tijd van overgang om de scholen ingevolge het K. B. in te rigten, veeleer te kort dan te lang is. De toestand der allerslechtste scholen zal den inspecteur wel ter oore komen. De wet werkt slechts 2 maanden. Nu reeds een onderzoek van wege den Raad te doen instellen, acht hij praematuur.

De voorzitter zegt, dat men van de aangifte van slechte scholen zich geen illusie moet maken: dat geschiedt slechts hoogtst zelden. Het vinden van slechte scholen heeft vaak bij toeval plaats. Hij voert daarvan voorbeelden aan.

De heer de Boer verzoekt wel in aanmerking te willen nemen, dat van de finantiële krachten der gemeenten thans veel, welligt te veel wordt gevorderd.

De heer Tellegen blijft van gevoelen, dat die taak beter aan den inspecteur dan aan commissiën is op te dragen. De eerste toch kan eerst handelen na het advies der laatsten.

De heer Huizinga zegt, dat het argument van den heer de Boer een reden is tot het aannemen van het voorstel. Blijkt toch uit het onderzoek, dat de toestand dragelijk is, dan zou men alligt, indien het noodig ware, het voorstel kunnen doen tot verlenging van den termijn van overgang.

De heer Kappers houdt zich overtuigd, dat de schoolopzieners zullen onderzoeken en handelen en op verzoek van den geneeskundigen inspecteur zeker bereid bevonden zullen worden, hem met hunne bevindingen en handelingen bekend te maken..

De voorzitter resumeert de discussiën en wijst op de 3 voorstellen, tusschen welke de vergadering heeft te kiezen.

De heer Huizinga vreest, dat de schoolopzieners niet ernstig genoeg op de hygieinische gebreken zullen letten.

De voorzitter is, na het aangevoerde, van oordeel, dat het misschien beter is, een afwachtende houding aan te nemen en, bij wijze van proef, het voorstel-Kappers aan te nemen.

De heer de la Faille (Gr.) is het eens met den heer Huizinga, dat men niet te veel moet verwachten van de activiteit der schoolopzieners ten deze. Hij vreest, dat de een den last op de

schouders van den ander zal werpen. — Daarna wordt het voorstel-Kappers met 10 tegen 6 stemmen aangenomen.

17 Geneeskundig toezigt op de prostitutie.

De voorzitter herinnert aan den bekenden strijd, die door den heer Ds. H. Pierson, van Zetten, tegen het geneeskundig toezigt op de prostituées gevoerd wordt en aan de motie, door den heer van Overbeek de Meijer daaromtrent in de jongste vergadering van den geneeskundigen Raad voor Utrecht en Gelderland gesteld en door dien Raad aangenomen. Deze kwestie heeft echter onlangs reeds een punt van bespreking uitgemaakt in de vergadering van geneeskundige ambtenaren en is deswege een rapport aan den minister van Binnenlandsche Zaken medegedeeld. Hij acht het, met het oog op de agitatie die gaande weg daarover in ons land wordt op 't getouw gezet, en naar aanleiding van de behandeling der zaak in de inspecteurs-vergadering, nuttig, dat ook deze Raad de verklaring uitspreke, dat staats- of gemeentelijk sanitair toezigt op de prostituées, in de gegeven omstandigheden, mits behoorlijk georganiseerd en uitgevoerd, wenschelijk is.

De heer Coronel zou voorzigtigheid ten deze wenschen aan te bevelen, te meer, daar de heer de Meijer in zijn jongst ingezonden opstel in het *Utrechtsche Dagblad*, verklaart, dat deze kwestie slechts door een naauwgezet wetenschappelijk onderzoek kan uitgemaakt worden. Hij geeft daarom in overweging de motie van den Raad van Geld. en Utr. niet klakkeloos over te nemen.

De Huizinga acht meer licht wenschelijk, alvorens we regt hebben een beslissend oordeel uit te spreken over het sanitair toezigt. Een naauwgezet onderzoek dezer kwestie door alle geneeskundige Raden te zamen dient daaraan vooraf te gaan.

De heer de la Faille (Gr) is van oordeel, dat de kwestie moeijelijk door onderzoek en statistiek is uit te maken, omdat ze steeds in een waas van geheimzinnigheid is gehuld. Men zou jaren lang kunnen onderzoeken, zonder echter tot een afdoend resultaat te komen.

De heeren Tellegen en Meursinge ondersteunen het gezegde van den laatsten spreker.

De voorzitter wijst op het door hem gedane voorstel, waarin geen spraak is van de motie-Meijer, en op de voorwaarden, die hij bij zijn voorstel heeft gesteld.

De vergadering vereenigt zich met het voorstel.

18. Invloed van het gymn. en middelb. onderwijs.

De voorzitter wijst op de stemmen, die vroeger en later hier te lande, en nu onlangs vooral in Duitschland, zoowel in vergaderingen van geneeskundigen als in den Pruissischen landdag zijn opgegaan tegen den schadelijken invloed van het overwerkingssysteem op de gymnasiën en middelbare scholen. Wel is

die invloed van regeringswege tegengesproken, maar dit geeft nog geen regt, om de zaak voor uitgemaakt en onschadelijk te houden. Het onderwerp is van groot en algemeen belang genoeg, om het opzettelijk en ernstig in overweging te nemen. Hij geeft daarom de vergadering in overweging, dit punt commissoriaal te maken en aan de te benoemen raadscommissie twee paedagogen te doen toevoegen overeenkomstig art. 12, 2de zinsnede, van de wet van 1 Junij 1865, *Staatsbl.* n°. 58, namelijk een rector van een gymnasium en een directeur van een hoogere burgerschool in dit ressort.

De vergadering, zich met dit voorstel vereenigende, stelt de voorzitter voor als leden voor Friesland de heeren de Bruyn en Coronel, voor Groningen de hh. Fokker en Ali Cohen. De vergadering keurt die keuze goed. (Wie van paedagogische zijde zal uitgenoodigd worden, blijft aan den voorzitter overgelaten.)

19. Winkelvisitatie.

Uit de jongst gehouden visitaties van apotheken en drogistwinkels in dit ressort, blijkt, dat in Friesland werden onderzocht 100 apotheken van geneeskundigen, waarvan 9 onvoldoende genoemd worden; 61 apotheken van apothekers, waarvan 1 onvoldoende wordt geheeten, terwijl een onderzochte drogistwinkel geen stof tot aanmerkingen gaf. In Groningen werden onderzocht 89 apotheken van geneeskundigen, waarvan 2 onvoldoende, 37 apotheken van apothekers en 9 drogistwinkels; allen in voldoenden staat verkeerende. In de apotheken van apothekers in Friesland waren 5 geëxam. apothekers, 6 bedienden volgens art. 34 van wet II, 17 leerl. apoth. waarvan 6 vrouwelijke. In de apotheken van geneeskundigen in Groningen waren 5 bedienden volgens art. 34, bij de apothekers 2 geëxam. apoth., 5 bedienden volgens art. 34, 4 hulpapoth., 16 apoth. leerl., waarvan 3 vrouwelijke.

Hiermede waren de punten van de agenda afgehandeld.

De voorzitter vraagt, of de leden nog voorstellen of opmerkingen hebben te doen?

20. Kenmerken kwaadaard. keelziekte.

De heer Tellegen wijst er op, dat op de kenmerken van de huizen waar diphtheritis heerscht, is aangeduid de ziekte met het bijvoegelijke naamwoord: *kwaadaardige* keelziekte. Hij oordeelt dat dit noodeloos schrik aanjagen is. Zelfs bij het ligtste geval wordt die aanduiding niet gemist. Eenvoudige waarschuwing acht hij voldoende.

De heer de Boer vraagt, of het noodig is, dat voor elk bijzonder mazelengeval een bewijs van herstelling noodig is?

De heer Meursinge verwijst spreker naar art. 20 der wet.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Aldus voorloopig vastgesteld.

L. Ali Cohen, *Voorzitter.*
S. Sr. Coronel, *Secretaris.*

N°. 70. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zuid-Holland, den* 28 *December* 1880.

Voorzitter: dr. L. J. Egeling, inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor Zuid-Holland.

Secretaris: dr. C. P. Pous Koolhaas.

Tegenwoordig de leden: de adjunct-inspecteur dr. Carsten, dr. Ramaer, dr. Snijders, prof. dr. Evers, dr. Bourssе Wils, dr. Mess, dr. Vaillant, Robertson, Moet en Vigelius, en de plaatstvervangende leden: dr. Vermeulen, dr. van Vollenhoven en Cramer, die door den voorzitter verzocht waren zitting te nemen in plaats van de leden dr. Schmidt, Kapteijn en Jacobson, die verhinderd waren, de laatste door ongesteldheid. Nog waren tegenwoordig de plaatsvervangende leden: dr. Delhez, Boot, Huijsman en van de Ven. De leden mr. Patijn en Thorn Leeson bleven afwezig zonder kennisgeving.

Notulen.

De notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd, nadat is opgemerkt, dat op blz. 172 de titel van het boekje van den heer E. Hart niet juist is opgegeven, daar het aangehaalde boekje getiteld is: *Animal vaccination*, waarin, op blz. 16, de bedoelde mededeelingen gevonden worden. Ook moet in den laatsten regel op blz. 174 in plaats van „vaccine", worden gelezen: *gehumaniseerde vaccine.*

De voorzitter stelt nu aan de orde de mededeelingen omtrent de handelingen van het geneeskundig Staatstoezicht sedert de vorige vergadering van den geneeskundigen Raad, die in druk den leden zijn toegezonden. Aan hetgeen daarin omtrent waargenomen ziekten is vermeld, wordt nog toegevoegd, dat onlangs twee gevallen van pokken zijn voorgekomen te Gorinchem, het eerste, varioloïden, bij eenen gevaccineerden man, 37 jaren oud, die eenen sigarenwinkel heeft, welke kort te voren, bij gelegenheid van eene paardenmarkt, druk bezocht werd door kooplieden, o. a. door Belgen, — het tweede geval, variolae, bij het zes maanden oude kind van dien eersten lijder.

De mededeelingen bevatten hoofdzakelijk het volgende.

Uitvoering van een besluit der vorige vergadering.

De aandacht van den minister van Binnenlandsche Zaken werd volgens den wensch van den Raad (Notulen Juli 1880, blz. 166) gevestigd op de wenschelijkheid, dat de geneeskundige inspecteurs zóó tijdig bekend worden met rechterlijke uitspraken, dat het niet te laat is om, wanneer zij daartoe aanleiding vinden, aan het openbaar ministerie het aanteekenen van hooger beroep te verzoeken.

Handelingen ter bevordering

Bezocht zijn de gemeenten: Charlois, Delft, Dordrecht, Geervliet, Hei- en Boeicop, Kralingen, Leiden, Puttershoek,

der volksgezondheid.

Rotterdam, Sassenheim, Schiedam, IJselmonde, Zuidland en Zwammerdam.

A. *Afvoer van vuil; verontreiniging van bodem en water.*

Dordrecht.

De adjunct-inspecteur vestigde de aandacht op den onhoudbaren toestand achter de huizen aan den hoek van het Lange Kromhout en den Vrieseweg te Dordrecht, waar een zevental kleine woningen in een slop zijn gebouwd. In den éénen hoek van het slop wordt het vuil, en daaronder ook faecalien afkomstig van de bewoners van huizen zonder privaten, geworpen, in den anderen hoek van het slop worden in een afgesloten ruimte vele konijnen en honden gehouden. Vóór de woningen is eene goot, die geen behoorlijke afwatering heeft.

Aan het gemeentebestuur werd in overweging gegeven daarin verbetering te brengen, en de gemeenteverordening in dien geest toe te passen, dat bij die woningen een paar privaten moeten worden daargesteld.

Er is thans bij die huizen een dubbel privaat, met tonnen gemaakt.

's Gravenhage.

De wijze waarop de sekreetputten aan de kazerne aan de Mauritskade te 's Gravenhage werden geledigd, welke voor de bewoners van nabijgelegen huizen in de Willemstraat zeer hinderlijk was, gaf aanleiding om bij het gemeentebestuur aan te dringen op verbetering daarin.

Hoogvliet.

Bij het voorkomen van typhus te Hoogvliet bleek dat het privaat bij de besmette woning niet was voorzien van een put of ton, doch de faecalien loost in eene onoverdekte kuil, die bij het bezoek geheel gevuld was en overliep.

Bij den burgemeester werd aangedrongen op het nemen van maatregelen, waarbij wordt voorgeschreven, dat de privaten van behoorlijk overdekte gemetselde putten of verplaatsbare tonnen moeten worden voorzien, en het uitloozen van privaten en waterloopen in slooten wordt verboden.

Tevens werd de aandacht gevestigd op het water in de regenbak bij de school, dat stinkend is, en waarschijnlijk met rioolstoffen is bedeeld.

Omtrent den toestand van den regenbak is verbetering toegezegd. Met betrekking tot verbetering der privaten werd door den burgemeester medegedeeld, dat door hem herhaaldelijk vergeefs ter sprake is gebracht, de bestaande putten te veranderen in gemetselde putten of tonnen, doch zonder gunstig gevolg. Er wordt, zegt de burgemeester, zooveel mogelijk toegezien op behoorlijke lediging, en vooral dat de uitloozing niet plaats heeft in de binnenwateren of slooten.

Sommelsdijk.

De adjunct-inspecteur vestigde de aandacht van den burgemeester van Sommelsdijk op een stinkend open riool, waarin

allerlei vuil (excrementen, bloed van een slachterij enz.) uitloopt.

De burgemeester antwoordde, dat hij tegenover dit riool, op particulier terrein gelegen, machteloos stond, hoe gaarne hij ook dien toestand verbeterd zag.

Daarom werd in overweging gegeven eene verordening in het leven te roepen, waarbij aan burgemeester en wethouders bevoegdheid wordt gegeven, demping of overkluizing van open riolen, die schadelijk voor de gezondheid worden geacht, te bevelen, overeenkomstig de bepalingen in sommige gemeenteverordeningen.

B. *Begraafplaatsen.* Dordrecht.

Door den Commissaris des Konings werd advies gevraagd omtrent een adres van een ingezeten te Dordrecht, waarbij wordt verzocht, het door het gemeentebestuur van Dordrecht verleende verlof tot het aanleggen van een nieuwe begraafplaats binnen den afstand van 50 meter van zijn woning niet goed te keuren.

Hierop werd geantwoord dat de wet eene weigering van verlof tot het aanleggen van eene begraafplaats op meer dan 50 meter van de bebouwde kom der gemeente (zooals i. c.) niet toelaat.

Gedeputeerde Staten beslisten dienovereenkomstig.

Heenvliet.

Door den Commissaris des Konings werd advies gevraagd omtrent een voorgenomen uitbreiding van de begraafplaats te Heenvliet. Aangezien de uitbreiding zoude plaats hebben in de richting, verwijderd van de kom der gemeente, was daartegen geen bezwaar.

Loosduinen.

Den burgemeester van Loosduinen was vergunning gevraagd om het lijk van een kind van twee maanden, dat ongeveer twee jaren geleden was begraven, op te graven en naar Duitschland te vervoeren.

De burgemeester vroeg advies.

Er werd geantwoord, dat wanneer het kind niet aan een besmettelijke ziekte is gestorven, tegen de gewenschte opgraving geen bezwaar is. Van een lijk van een kind van twee maanden zal na twee jaren niet veel zijn overgebleven.

Tevens werd de burgemeester opmerkzaam gemaakt op de voorschriften betreffende vervoer van een lijk naar het buitenland, volgens art. 3 der begraafwet en het Kon. besl. van 18 Oct. 1869, *Stbl.* 162.

C. *Gebouwen, en inrichtingen van nijverheid.* School te Simonshaven.

De districts-schoolopziener te Rotterdam vestigde de aandacht op den onhoudbaren toestand, waarin de school te Simonshaven (gemeente Geervliet) verkeert. Een plaatselijk onderzoek leerde den adjunct inspecteur, dat deze school veel te klein is voor het aantal leerlingen, dat 62 bedroeg. De inhoud van het

lokaal was 150 M³, zoodat voor ieder leerling + 2 onderwijzers slechts 2.3 M³ lucht aanwezig was. Dientengevolge moesten de banken tegen de muren en de ramen worden geplaatst, waardoor de luchtverversching werd belemmerd. Bovendien was de inrichting der ramen zoodanig, dat van 3 zijden het licht inviel en voor ventilatie onvoldoende. Dientengevolge waren de muren door afkoeling der waterdamp vochtig. Gelegenheid tot bewaring van mantels en overkleederen ontbrak geheel, zoo dat deze zooveel mogelijk onder de tafels moeten worden geborgen. Een portaal was niet aanwezig. De privaten waren buiten de school, zonder overdekte gemeenschap met deze, en voorzien van een slechts half gedekte put.

Naar aanleiding van deze bevinding werd aan het gemeentebestuur te Geervliet medegedeeld, dat deze school spoedig door een andere moet worden vervangen, om te voorkomen, dat art. 5 der wet van 17 Augustus 1871 (*Stbl.* n°. 127.) op deze school wordt toegepast.

Slachterijen te 's Gravenhage.

Omtrent verscheidene aanvragen om vergunning voor eene slachterij werd door burgemeester en wethouders van 's Gravenhage advies gevraagd.

Al die verzoeken konden worden toegestaan.

D. *Voedsel en dranken.* Parelziek vleesch te Rotterdam.

Van den heer burgemeester van Rotterdam werd weder een bericht ontvangen betreffende het voorkomen van parelziekte bij slachtvee.

Sedert April waren vijf gevallen voorgekomen. In vier daarvan was het vleesch bij de slachting goed en zijn alleen de ingewanden vernietigd; in het vijfde was de ziekte zoo ver gevorderd, dat ook het vleesch van het rund, dat te Rotterdam met de Goudsche stoomboot was aangebracht, voor gebruik ongeschikt werd bevonden en vernietigd is.

Waterleiding te Gouda.

Burgemeester en wethouders van Gouda zonden den inspecteur het rapport der commissie uit den gemeenterrad, 23 December 1879 benoemd, om te onderzoeken op welke wijze te Gouda van gemeentewege eene waterleiding zou zijn aantelegen en te exploiteeren, zonder te bezwarende geldelijke opofferingen der gemeente.

In dat rapport wordt geadviseerd, om te trachten door het verleenen van eene concessie eene waterleiding te verkrijgen hetzij van gefiltreerd IJselwater, hetzij van gefiltreerd Lekwater. (Men zie hierover het *Jaarverslag betr. h. gen. Staatstoezicht*, over 1879, blz. 278.)

Drinkwater te Vlaardingen.

In den afgeloopen zomer was het water in de haven te Vlaardingen, dat als drinkwater wordt gebruikt, eenen tijd lang bijzonder slecht.

Ten deele werd dit toegeschreven aan de bijzonder overvloedige haringvangst, waardoor de haven werd bezocht door een aantal schepen, die veel bijdragen tot verontreiniging van het water. Bovendien bleef de haring die wegens de groote hoeveelheid niet in de pakhuizen kon worden geborgen, op de kade liggen en werd daar verpakt. Tengevolge daarvan vloeide veel pekel in de haven. De langdurige droogte en groote warmte verergerden den toestand. Door aanhoudende Oostenwind daalde de verversching van het water bij vloed tot een minimum.

Die oorzaken van den slechten toestand van het water konden door het gemeentebestuur niet worden weggenomen. Dit besloot daarom, behalve op de plaats waar dit reeds verkrijgbaar was, nog op twee plaatsen de gelegenheid opentestellen tot het bekomen van met chloorijzer gezuiverd water en hiertoe water te doen scheppen uit de Maas, op behoorlijken afstand van de haven. Dit water werd voor 1 cent de emmer verkocht.

De inspecteur drong er bij het gemeentebestuur op aan, dat zoolang het havenwater zoo slecht was, het gezuiverde water voor onvermogenden gratis zou worden beschikbaar gesteld. Hiertegen had echter het gemeentebestuur bezwaar.

Anijszaad.

De onderzochte monsters anijszaad werden alle onvermengd bevonden.

Het onderzoek van het steranijs, voorhanden in de apotheken en drogistwinkels, heeft geen steranijs doen vinden dat met de vergiftige soort was gemengd.

E. *Adviezen over verschillende onderwerpen.*

's Gravenhage Verord. betr. besmett. ziekte.

De commissie van toezicht op het middelbaar onderwijs te 's Gravenhage had aan burgemeester en wethouders verzocht, om de vaststelling te willen bevorderen van eene verordening, ook geldende voor de lagere scholen en bewaarscholen, „waarbij wordt verboden dat leerlingen, lijdende aan kinkhoest, besmettelijke oogziekte, hoofdzeer of andere besmettelijke huiduitslag op de scholen worden toegelaten."

Hierover vroegen burgemeester en wethouders het gevoelen van den inspecteur.

Deze deelde geheel de meening der commissie dat vaststelling van eene dergelijke verordening, zooals in verschillende gemeenten bestaat, ook voor 's Gravenhage raadzaam ware.

De commissie uit den gemeenteraad voor de verordeningen had tegen het verzoek der commissie bezwaren, die door den inspecteur werden wederlegd.

Door haar werd aan burgemeester en wethouders in bedenking gegeven, aan de hoofden der gemeentescholen bij circulaire op te dragen, wanneer zij dit noodig achten de zieke leerlingen naar huis te zenden. In geval van beklag der ouders

zou dan door een gemeente-geneeskundige de toestand der leerlingen worden onderzocht.

Bij deze gelegenheid wees de inspecteur burgemeester en wethouders van 's Gravenhage tevens op de wenschelijkheid dat ook daar, evenals in sommige andere groote steden, van gemeentewege een speciale oogheelkundige ware aangesteld voor de behandeling van arme ooglijders.

Na bijna vijf maanden ontving hij afschrift van een besluit van burgemeester en wethouders, waarbij zij, „overwegende dat eene op dat stuk vast te stellen verordening niet uitvoerbaar wordt geacht", besloten „de hoofden van alle openbare en bijzondere scholen zoo van hooger- en middelbaar als van lager onderwijs uittenoodigen, om, ingeval op hunne scholen een geval van granuleuze oogontsteking zich voordoet, den daardoor aangetasten leerling het bezoek der school te ontzeggen."

Handhaving van wetten en verordeningen. Uitoefening van geneeskunst of artsenijbereidkunst zonder bevoegdheid.

De welbekende Maaike Vietsch, vrouw van Jan van den Boogert, te Rotterdam, werd door den rechtbank aldaar bij vonnis van 25 Juni wegens het uitoefenen der geneeskunst zonder daartoe bevoegd te zijn, veroordeeld tot eene gevangenisstraf van zes weken, te ondergaan in eenzame opsluiting, en in de kosten.

Aan een medicinae doctor, die de bevoegdheid tot uitoefening der geneeskunst nog niet had verkregen en niet te min de geneeskunst te Middelharnis had uitgeoefend, werd de waarschuwing gericht, dat bij herhaling onmiddellijk eene vervolging zou worden ingesteld.

Omtrent uitoefening van tandheelkunst zonder bevoegdheid moest weder een onderzoek worden ingesteld. Het bleek echter, dat niet kon worden bewezen dat strafbare feiten waren gepleegd.

De verkoop van „anijs- en zuurstroop van dr. Thijssen" door een drogist te Rotterdam, na het gebruik van welke stroop door kinderen een geneesheer meende intoxicatie-verschijnselen te hebben zien ontstaan, gaf op verzoek van den inspecteur tot een onderzoek door de justitie aanleiding.

De intoxicatie-verschijnselen bleken zoo weinig duidelijk, dat daarop geen strafvervolging kon worden gegrond.

Bij het onderzoek bleek verder, dat die „anijs- en zuurstroop" bestaat uit met water verdunde keukenstroop, vermengd met eene geringe hoeveelheid anijsolie.

Kennisgeving van ziekten.

Eenige geneeskundigen werden herinnerd aan het voorschrift van art. 6 der wet regelende de uitoefening per geneeskunst, betreffende het kennis geven van waargenomen besmettelijke ziekten.

De burgemeester van Giessendam richtte ook eene waarschuwing tot een geneesheer ten dien opzichte.

Het onderzoek, ingesteld naar het vertrek van leerlingen van het instituut der Jesuiten te Katwijk in strijd met de wet, toen daar roodvonk voorkwam (Zie *Notulen* der vorige vergadering blz. 169), heeft doen zien, dat werkelijk in Februari een der leerlingen van daar vervoerd is, terwijl hij verkeerde in het tijdperk van vervelling. De officier van justitie was met den inspecteur van meening, dat hier art. (8 en 9) der wet was overtreden. Daar hiertegen in art. 30 eene straf is bedreigd, behoorende tot die, welke door den kantonrechter worden opgelegd, was door hem de zaak ter vervolging opgezonden aan den ambtenaar van het openbaar ministerie bij het kantongerecht te Leiden. Uitvoering der epidemiewet. Artt. 8, 9.

De geneeskundige adjunct-inspecteur voor Gelderland en Utrecht deelde den inspecteur het volgende mede.

Te Nijmegen werd in November een reizend koopman door pokken aangetast. De ze was geïnfecteerd door een ander reizend koopman, die den 22 of 23 October uit Antwerpen te Rotterdam was aangekomen en daar in een aangewezen logement zijn intrek nam. Hij werd aldaar ziek, kreeg pokken, naar zijn zeggen, werd geneeskundig behandeld en vertrok 8 November naar Arnhem. Van het ziektegeval werd geene kennisgeving gedaan en er werd geen kenmerk aan het huis bevestigd. Te Arnhem was deze persoon in contact met den koopman, die daarna te Nijmegen pokken kreeg. Hij is te Arnhem opgespoord door bovengenoemden adjunct-inspecteur, die hem vond in een zoogenaamd passantenlogement en de teekenen van pas doorgestane pokziekte op zijn gelaat vond. Hij was op het punt van te vertrekken naar Duitschland, waar hij te huis behoort.

Deze mededeeling werd door den inspecteur terstond ter kennis gebracht van den officier ven justitie te Rotterdam.

Na onderzoek door de justitie bleek, dat de logementhouder zich dien reiziger herinnerde, maar hij niet aan pokken geleden had. Volgens den mede door de justitie gehoorden med. doctor die hem behandelde, had hij „belroos" gehad en moet, indien hij pokken gehad heeft, dit daarna zijn geweest.

Geheel opgehelderd is die zaak dus niet; maar vervolging kon niet plaats hebben.

Het vonnis in hooger beroep, ten laste van den hoofdonderwijzer van eene bizondere school te Leiderdorp, in de vorige vergadering vermeld (blz. 169), werd ontvangen. Art. 17.

De rechtbank te 's Gravenhage heeft in hooger beroep bij vonnis van 24 Juni 1880 onder aanneming van verzachtende

omstandigheden den hoofdonderwijzer veroordeeld tot eene boete van *f* 3 en in de kosten, met subsidiaire gevangenisstraf van 1 dag.

Art. 19. De burgemeester van Loosduinen maakte proces-verbaal op tegen een ingezetene dier gemeente, die niet had kennis gegeven van het voorkomen van eene besmettelijke ziekte in zijne woning, volgens art. 19 der epidemiewet. De rechtbank te 's Gravenhage ontsloeg den beschuldigde van rechtsvervolging, daar was gebleken dat de kennisgeving door een ander was geschied.

Toen bleek, dat te Woerden de burgemeester geene kennis kreeg van het voorkomen van besmettelijke ziekten in die gevallen, waarbij geene geneeskundige werd geroepen, gaf de inspecteur den burgemeester in bedenking, de ingezetenen te herinneren aan de verplichting van de hoofden der gezinnen, om binnen 24 uren kennis te geven van gevallenvan besmettelijke ziekte in hun gezin.

Of het geschied is, werd niet bericht.

Daar de inspecteur grond had voor het vermoeden, dat te Zwammerdam en Bodegraven verscheidene gevallen van mazelen met den naam „rooden hond" werden bestempeld en daarvan geene aangifte werd gedaan, lokte hij een onderzoek uit. Daarbij bleek, „dat sedert eenigen tijd een uitslag onder de kinderen heeft geheerscht, waaromtrent de geneesheeren niet konden verklaren dat het mazelen waren." Tot verdere handelingen kon dit dus niet leiden.

Art. 20. Te Katwijk deed zich eenig verzet voor bij het aanbrengen van het kenmerk, voorgeschreven in art. 20 der epidemiewet. Door den burgemeester werd proces-verbaal opgemaakt en daarvan kennis gegeven aan den inspecteur. Deze heeft toen den officier van justitie er op gewezen, dat het van belang was dat deze zaak *spoedig* werd behandeld, eer het verzet grooter afmetingen aannam, waarvoor eenig gevaar scheen te bestaan.

De uitslag is nog niet vernomen.

Onderzoek van apotheken, enz. Aan de verslagen der commissien aan welke in 1880 een onderzoek van apotheken werd opgedragen, is het volgende ontleend:

1e afd. *Noordelijk gedeelte.* „De apotheken zijn allen in voldoenden staat, en velen zelfs munten uit in netheid en orde." Bij drie geneeskundigen vond de commissie eenen onverzegelden sleutel der vergiftkast. Die geneeskundigen zijn hierop opmerkzaam gemaakt.

2e afd. *Delft en het Westland.* De apotheek te Delft waaromtrent herhaaldelijk mededeelingen werden gedaan, is sedert de veroordeeling van den apotheker in Januari ll. tweemalen

onderzocht en in voldoenden toestand bevonden. De commissie voor dit distrikt noemt de uitkomst van haar onderzoek „over het algemeen gunstig."

3e afd. *Leiden en de Rijnstreek.* De toestand was overal voldoende. Ook bij den med. doctor wien bij een vorig onderzoek eene waarschuwing moest worden gezonden.

4e afd. *Gouda, Zuidplas en Krimpenerwaard.* „Het resultaat van het onderzoek was alleszins bevredigend; de aanmerkingen, bij sommigen gemaakt, waren in de meeste gevallen verbeterd; in het algemeen was vooruitgang waartenemen, ofschoon enkelen daarop eene uitzondering maakten.

5e afd. *Voorne, Putten, Beierland.* Bijna alle apotheken waren in voldoenden toestand. Aan eenen heelmeester moest, evenals bij een vorig onderzoek, eene waarschuwing worden gezonden. Daar hij beweerde die vroegere waarschuwing niet te hebben ontvangen, werd er hem thans eene gezonden per *aangeteekenden* brief.

6e afd. *Eiland IJselmonde en Dordrecht.* „Over het algemeen was de toestand bevredigend, en was er bij enkelen die reden tot klachten hadden gegeven, merkbare verbetering waartenemen.".

7e. afd. *Alblasserwaard en Vijfheerenlanden.* De commissie noemt den toestand van het meerendeel der apotheken voldoende, maar vond die van den heelmeester J. van der Starp te Alblasserdam zoodanig, dat hervisitatie haar noodig voorkwam. Deze heeft later plaats gehad en tot vervolging van dien heelmeester geleid. Aan eenen anderen geneeskundige werd eene waarschuwing gezonden. Evenzoo aan eenen apotheker in wiens apotheek de tegenwoordige benamingen der geneesmiddelen nog niet allen waren aangebracht. Na die waarschuwing deed de inspecteur die apotheek nogmaals onderzoeken. Dit onderzoek leidde tot een proces-verbaal en hervisitatie. Bij die hervisitatie werd eindelijk de toestand bevredigend bevonden.

8e afd. *Overflakkee en Goedereede.* De commissie vond den toestand der apotheken over het algemeen gunstig. Twee uitzonderingen vermeldt zij.

In de meeste apotheken dagteekende het bewijs van verificatie der milligramgewichten nog van 1879.

9e afd. *'s Gravenhage en omstreken.* De commissie vermeldt dat over het algemeen gevolg was gegeven aan vroeger gemaakte opmerkingen. Een apotheek te 's Gravenhage was in zeer slechten toestand. Deze werd echter een paar dagen daarna gesloten, zoodat vervolging onnoodig was.

10e afd. *Oostelijk gedeelte van Rotterdam*, enz. Vele vroeger

gemaakte aanmerkingen hadden, zegt de commissie, aanleiding tot verbetering gegeven en het resultaat van het onderzoek was over het algemeen gunstig. Bij den apotheker M. Cloos, te Rotterdam, werd hervisitatie noodig geacht. Deze had plaats en de uitslag was bevredigend.

11e afd. *Westelijk gedeelte van Rotterdam*, enz. Alle apotheken waren in voldoenden toestand. De commissie merkt evenwel op, dat in zeer vele de folia Digitalis en flores Arnicae aerouderd en ondeugdzaam waren.

Een tabellarisch overzicht van de winkelvisitatiën is als *Bijlage* hierachter afgedrukt.

Onderzoek van geneesmiddelen en werktuigen voor gebruik op een schip. Voor drie koopvaardijschepen werden geneesmiddelen en werktuigen onderzocht. Zij konden altijd worden goedgekeurd.

Inschrijving van leerlingen in de verloskunde.

Twee inwonende leerlingen werden op 's Rijkskweekschool voor vroedvrouwen te Amsterdam geplaatst uit Zuid-Holland.

Mestplaats te Dordrecht.

Daar naar aanleiding van deze mededeelingen door niemand het woord verlangt wordt, komt nu in behandeling een schrijven aan den geneeskundigen Raad, in dato 29 September 1880, van de firma de Jongh en Schuijten, eigenares van panden aan de Mijl bij Dordrecht, waarin deze zich beklaagt over den stank, veroorzaakt door de aldaar gevestigde mestplaats der gemeente Dordrecht, en de tusschenkomst van den geneeskundigen Raad tot wegneming van dat bezwaar verzoekt.

De voorzitter deelt mede dat vier weken na ontvangst van dit adres de genoemde firma op nieuw een brief heeft gezonden, waarin zij zich beklaagt dat de bezwaren nog niet waren weggenomen. De voorzitter heeft daarop aan adressanten medegedeeld dat de geneeskundige Raad in December zou vergaderen en hun adres, aan dien Raad gericht, derhalve niet eerder kan behandeld worden, en hen tevens opmerkzaam gemaakt, dat de Raad geene uitvoerende macht heeft en slechts een adviserend lichaam is. Hij herinnert aan de vergadering dat de mestplaats van Dordrecht aan de Mijl reeds vroeger dezen Raad bezig hield, namelijk in de vergadering van Juli 1877. Onlangs heeft nu de voorzitter met den adjunct-inspecteur de mestplaats op nieuw bezocht en zich overtuigd dat de mestplaats wel hinderlijk is voor de omgeving. Bij die gelegenheid werd hem nog een verklaring ter hand gesteld van 28 personen, die nabij de mestplaats wonen of haar dagelijks voorbijgaan en die de klacht der firma de Jongh en Schuijten ondersteunen.

Dr. Mess verwondert er zich over dat den adressanten is geantwoord dat hun adres, waarin zij de tusschenkomst van het geneeskundig Staatstoezicht inroepen, moest wachten op eene

vergadering van den Raad. Hij meent dat in een dringende zaak terstond had moeten gehandeld worden, en zóó gewichtige belangen als waarover het adres handelt, niet kunnen wachten op eene Raadsvergadering. Zijns inziens hadden terstond maatregelen moeten worden genomen en het leven en de gezondheid der omwonenden niet aan gevaar moeten bloot gesteld blijven, tot dat de geneeskundige Raad bijeenkomt. Konden de geneeskundige ambtenaren niet handelen, zonder eene vergadering aftewachten?

De voorzittter antwoordt in de eerste plaats dat hij natuurlijk een aan den geneeskundigen Raad gericht schrijven niet kan afdoen buiten den Raad, maar verder dat, indien er periculum in mora ware geweest, hij zeker niet deze vergadering zou hebben afgewacht, maar zich reeds onmiddellijk omtrent de zaak tot het gemeentebestuur van Dordrecht zou hebben gewend, in afwachting van hetgeen later de Raad zou meenen te moeten doen naar aanleiding van het aan hem gericht schrijven. Hier was echter niet zoodanige haast. Wij hebben hier te doen met eenen toestand die reeds jaren bestaan heeft en waarover de Raad zich reeds voor drie jaren tot het gemeentebestuur heeft gewend. Had hij, na onderzoek, gemeend deze vergadering niet te kunnen afwachten, dan zou toch niet anders hebben kunnen worden gedaan dan dat nogmaals in gelijken geest als voor drie jaren aan het gemeentebestuur ware geschreven.

De heer Mess verklaart zich met dit antwoord niet voldaan. Hij begrijpt niet waarom niet onmiddellijk is gehandeld.

De voorzitter herhaalt: omdat het gevaar zijns inziens niet dringend was, vooral in den winter niet, en omdat de tusschenkomst van den Raad was ingeroepen. Bovendien — voegt hij er bij — is onlangs omtrent diezelfde mestplaats een adres aan den Koning gericht, hetwelk aanleiding heeft gegeven dat de minister van Binnenlandsche Zaken zijn advies vroeg. Daarop heeft hij medegedeeld wat vroeger ten aanzien van die mestplaats in den Raad is gesproken en besloten en als zijne meening te kennen gegeven, dat de mestplaats wel hinderlijk is voor de omgeving en het wenschelijk is dat iets tot verbetering van den toestand gedaan worde.

Dr. Mess wenscht nogmaals te verklaren, dat zijns inziens eerder had moeten gehandeld worden.

Nadat nog door dr. Ramaer herinnerd was aan de behandeling van deze zaak in 1877, — werd de toestand der mestplaats uitvoerig besproken door dr. Delhez (van Dordrecht), die haar van nabij kent en nog den vorigen dag bezocht had. Hij noemt de behandelde zaak eene oude kwestie en zegt daaromtrent on-

geveer het volgende. Aanvankelijk wenschten de adressanten eene geheele verplaatsing van de inrichting tot compostfabricatie. Die verplaatsing nu is onmogelijk, ook omdat er gelegenheid moet zijn voor voertuigen, en wel voor meer dan een te gelijk, om aan den wal te kunnen komen ten einde geladen te worden. De gemeente heeft zich groote uitgaven getroost, om deze mestplaats, aan de rivier, beneden de stad, aan te leggen, *f* 27000 voor den grond, en *f* 72000 voor loodsen, bermen, beschoeiing enz.; aan den aannemer der reiniging moet jaarlijks nog *f* 9000 betaald worden. Men vroeg wijziging in de behandeling van de faecalia, die vroeger in eene put werden ontlast. Op het daartoe strekkend verzoek heeft de gemeenteraad in Januarij 1878 geantwoord, dat daaraan zoude voldaan worden, zoo de gemeenteraad overtuigd was, dat de gevolgde wijze van behandeling der faecaliën schadelijk voor den gezondsheidstoestand was. In 1877 heeft men zich ook gewend tot gedeputeerde Staten, die een onderzoek in loco hebben doen instellen; maar de daarmede belaste personen waren van meening, dat de klachten ongegrond, minstens overdreven waren. Het bezwaar van het overstorten van faecalien is thans weggenomen; zij worden nu aanstonds met straatvuil vermengd, en er is weinig stank, alleen nog wanneer faecalia in te groote hoeveelheid aanwezig zijn, en de verhouding van deze tot het straatvuil niet de doelmatige is. Maar dit ongerief wordt steeds zoo veel mogelijk voorkomen. Spreker komt tot de conclusie, dat er nu geene aanleiding bestaat om veranderingen te vragen; en te minder daar voor deze zaak reeds zoo groote uitgaven zijn gedaan. Ook komt, volgens hem, onder het werkvolk der mestplaats niet meer ziekte, dan bij anderen voor, en bij ondervraging van die arbeiders, heeft hij geene klachten vernomen. Hij herinnert bovendien aan het feit dat, tijdens de cholera-epidemie in 1866 te Groningen, deze ziekte niet bijzonder vaak is waargenomen onder hen die met de behandeling van faecalia aldaar belast waren. — Slechts wanneer onvermengde beer, zooals in Noord-Brabant wordt verlangd, in vaartuigen wordt uitgestort, is er volgens dr. Delhez stank.

De heer Cramer, directeur der openbare reiniging te Rotterdam, vraagt, na opgemerkt te hebben dat in dit jaar meer dan anders over de mestplaatsen geklaagd wordt, daar er minder navraag en daardoor opeenhooping van meststoffen is, op welk uur, bij dag of bij nacht, de inscheping van den beer geschiedt. Men zoude, zijns inziens, kunnen verzoeken dat dit werk alleen in den nacht gedaan werd. Spreker zoude ook gaarne vernemen wat geantwoord is op het schrijven van den geneeskundigen Raad in 1877, waarin de plaatsing van een muur of schutting werd

in bedenking gegeven, en waarom er geen muur of eene andere afscheiding is geplaatst.

Dr. Delhez beantwoordt de eerste vraag van den vorigen spreker door er op te wijzen, dat de beerinscheping op onbepaalde uren moet geschieden, naar het getij. Hierin verandering te brengen, en dit geldt ook voor de putlediging, ware ondoenlijk, daar men het den schippers niet te moeielijk kan maken, omdat zij anders zouden wegblijven. Verandering zoude ook wederom eene bron van nieuwe onkosten worden. Als hoofdzaak wordt door hem beschouwd, dat men, voordat men zegge dat er moet gehandeld worden, bewijze dat de toestand schadelijk is, daar toch niet alles als schadelijk kan beschouwd worden, wat onaangenaam is.

De voorzitter herinnert, naar aanleiding van de tweede vraag van den heer Cramer, dat indertijd door het gemeentebestuur geantwoord is dat men meende dat de tijd nog niet gekomen was voor het nemen van dergelijken maatregel.

Dr. Carsten zegt dat het toch de zaak van het gemeentebestuur scheen geweest te zijn, de mestplaats uit te breiden naar de rivier en niet naar de huizen, maar dat men, ondanks het advies van den geneeskundigen Raad, de loodsen heeft vermeerderd in de richting van de huizen, eene omstandigheid waarop men nu zoude kunnen wijzen. Wat *bewijzen* voor de schadelijkheid aangaat, deze zijn zonder twijfel vaak moeielijk te leveren, maar hij herinnert dat bij cholera-epidemieën de buurtschap „de Mijl" veel geleden heeft, en de ervaring leerde verwerking van faecalia als nadeelig voor de gezondheid kennen.

Dr. Delhez merkt op, dat tijdens de cholera-epidemieën de mestplaats aan de Mijl nog niet bestond. Naar aanleiding van gemaakte bedenkingen tegen de mestplaats, vestigt hij de aandacht er nog op, dat er geen beter middel is voor desinfectie van faccalia dan bedekking met aarde, en dit geschiedt op de mestplaats, tenzij er eens gebrek aan aarde mocht zijn. Zooals de toestand nu is, kan niet gevraagd worden dat de loodsen niet verder zullen uitgebreid worden.

De voorzitter zegt dat het betoog alsof de mestplaats onschadelijk ware, hem verwondert, en eveneens de eisch dat de schadelijkheid moet *bewezen* worden. De omstandigheden die op gezondheid en levensduur invloed uitoefenen zijn zoo talrijk en zoo zamengesteld, dat het zeer moeielijk en meestal onmogelijk is een enkelen van die invloeden geisoleerd onder cijfers te brengen. Maar alle geneeskundigen dringen om zoo te zeggen dagelijks aan op „zuivere lucht" en dr. Delhez zeker ook. Wat beduidt dit, als onzuivere lucht, als stank van mest onschadelijk

is? Hij herinnert hierbij aan de uitspraak der Koninklijke Academie van Wetenschappen, in haar bekend belangrijk rapport, dat voor de schadelijkheid der nabijheid van vuil wel geen absoluut bewijs is te geven, maar dat toch zeer veel daarvoor pleit.

Door hem en dr. Carsten wordt voorts nog opgemerkt dat er, bij een bezoek van de mestplaats, onvermengde beer aanwezig was, hetgeen dan ook stank veroorzaakte en waaruit bleek, dat het bedekken met aarde althans niet altijd geschiedt, zooals scheen het geval te moeten zijn volgens eene instructie, waarvan door dr. Delhez melding was gemaakt.

Prof. Evers zegt van meening te zijn, dat men de zaak nu wel kan laten rusten, en zich verder niet noodeloos moeite behoeft te geven, daar, naar wij vernamen, belanghebbenden zich tot den Koning gewend hebben.

Nadat de voorzitter opgemerkt had, dat toch door den Raad een antwoord behoort gegeven te worden aan adressanten, en nog andere leden bleken van die meening te zijn, werd besproken wat gedaan zoude worden.

De voorzitter en eenige leden meenen, dat aan het gemeentebestuur van Dordrecht alleen zoude moeten gevraagd worden, zooveel mogelijk maatregelen te nemen tot wegneming van de bestaande bezwaren, en men bezwaarlijk een bepaalden maatregel kan aangeven, waarvan men zekerheid heeft dat hij den hinder zal wegnemen.

Dr. Carsten en andere leden wenschen daarentegen, dat in een schrijven aan den gemeenteraad op vroeger verzochte maatregelen (plaatsing van een hooge schutting) zoude aangedrongen worden en o. a. gevraagd, meer en zooveel mogelijk gebruik te maken van de loodsen aan de rivier.

Na korte gedachtenwisseling over de maatregelen die zouden kunnen verzocht worden, als: het vroeger verzochte bouwen van een schutting of muur tot afscheiding, en omplanting van het terrein, wordt nu in stemming gebracht het voorstel, om bij het gemeentebestuur op bepaalde door den Raad aantewijzen maatregelen aantedringen. Dit voorstel wordt met 12 tegen 2 stemmen verworpen en daarna bij acclamatie besloten, te verzoeken dat zooveel mogelijk maatregelen tot verbetering zullen genomen worden, zonder die maatregelen dezerzijds aantewijzen.

Brief van den geneeskundigen Raad voor Overijsel en Drenthe over bewaarscholen.

Alsnu komt in behandeling een schrijven van den geneeskundigen Raad voor Overijsel en Drente, waarin mededeeling gedaan wordt van een door dien Raad aan den minister van Binnenlandsche Zaken gezonden adres, inhoudende verzoek om wettelijke regeling van toezicht op bewaar- en kleinkinderscholen.

In dat schrijven wordt de geneeskundige Raad voor Zuid-Holland verzocht, zoo hij zich kan vereenigen met de beschouwingen in het adres, van zijne adhaesie bij den minister te willen doen blijken.

Op verschillende gronden wordt bezwaar gemaakt tegen voldoening aan dien wensch.

Prof. Evers meent dat de regeering weinig kan doen tot verbetering, en acht het niet wenschelijk, dat van Staatswege alles geregeld worde.

Dr. Mess waarschuwt, dat men niet moet vergeten dat door wettelijke regeling ook vele particulieren zullen benadeeld worden, die hunne kinderen tegen vergoeding plegen in bewaring te geven.

Dr. Boursse Wils wijst er op dat, ofschoon er omtrent deze zaak geene wet bestaat, toch allengs veel verbetering in de bewaarscholen is gekomen, en er b. v. te Leiden ook eene inrichting tot opleiding van bewaarschoolonderwijzeressen bestaat. Naar zijne meening zullen de slechte bewaarscholen toch door eene wet niet geheel kunnen geweerd worden, en zal het „bewaren" van kleine kinderen wel steeds blijven voortduren.

De voorzitter meent, dat het zeker thans niet baten zal, bij de regeering op regeling van dit onderwerp aantedringen en kan daarom niet tot ondersteuning van het adres van Gelderland en Utrecht adviseeren.

Dr. Snijders zoude op het ingekomen schrijven willen antwoorden, dat de Raad zich wel kan vereenigen met de daarin vervatte beschouwingen omtrent de wenschelijkheid van eene regeling der zaak, maar meent dat van het inzenden van een adres thans geen nut is te verwachten en er zich daarom van wenscht te onthouden.

Er wordt vervolgens besloten dat deze Raad het adres niet bij den minister zal ondersteunen, en dat hiervan aan den geneeskundigen Raad voor Overijsel en Drente zal worden kennis gegeven.

Benoeming van correspondeerende leden.

De voorzitter vraagt of de Raad kan goedvinden, de heeren: dr. A. W. van Meegen te Vlaardingen, dr. P. M. S. Kros te Nieuw-Lekkerland en J. Bosser te 's Gravendeel, die 31 December aftreden als corresponderende leden, wederom als zoodanig te benoemen. Aldus wordt besloten.

Hierna vraagt dr. Snijders nog of na de vorige vergadering van den Geneeskundigen Raad, de zaak der verbandkisten nog is besproken geworden in de vergadering der geneeskundige inspecteurs.

De voorzitter antwoordt toestemmend. De zaak is nog aan de orde.

Daar niemand meer het woord verlangt wordt de vergadering gesloten.

Egeling, *Voorzitter.*
Dr. C. P. Pous Koolhaas, *Secretaris.*

BIJLAGE. OVERZICHT *der uitkomsten van het onderzoek van apotheken, van den voorraad van geneesmiddelen bij geneeskundigen en van winkels van drogisten in Zuid-Holland in* 1880.

AFDEELING.	Aantal visitatiën.	MED. DOCTOREN EN ARTSEN.		HEELMEESTERS.		APOTHEKEN.		DROGISTEN.		Waarschuwingen.	Hervisitatiën.	Vervolgingen.	Hervisitatie geschiedde bij:
		Voldoende.	Onvoldoende.	Voldoende.	Onvoldoende.	Voldoende.	Onvoldoende.	Voldoende.	Onvoldoende.				
I. Noordelijk gedeelte.	27	6		19		1		1					
III. Delft en het Westland.	36	7		12		16		1					
II. Leiden en de Rijnstreek.	39	6		10		21		2					
IV. Gouda, Zuidplas en Krimpenerwaard.	38	5		19		12		2					
V. Voorne, Putten en Beierland.	30	5		21		4				1			
VI. IJselmonde en Dordrecht.	37	4		16		13		4					
VII. Alblasserwaard en Vijfheerenlanden.	34	7		18		8		1		2	2	1	Apoth. v. 't Sant, Gorkum; heelmr. v. d. Starp, Alblasserdam (herv. en vervlg.)
VIII. Overflakkee en Goedereede.	15	2		10		3							
IX. 's Gravenhage en omgeving.	50	6		5		26	1	12					
X. Oostel. ged. van Rotterdam enz.	39	4		8		19	1	7			1		Apoth. Cloos, Rotterdam.
XI. Westel. » » » »	46	1		4		34		7					
	391	53		142		157	2	37		3	3	1	
		53		142		159		37					

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

This book is under no circumstances to be taken from the Building
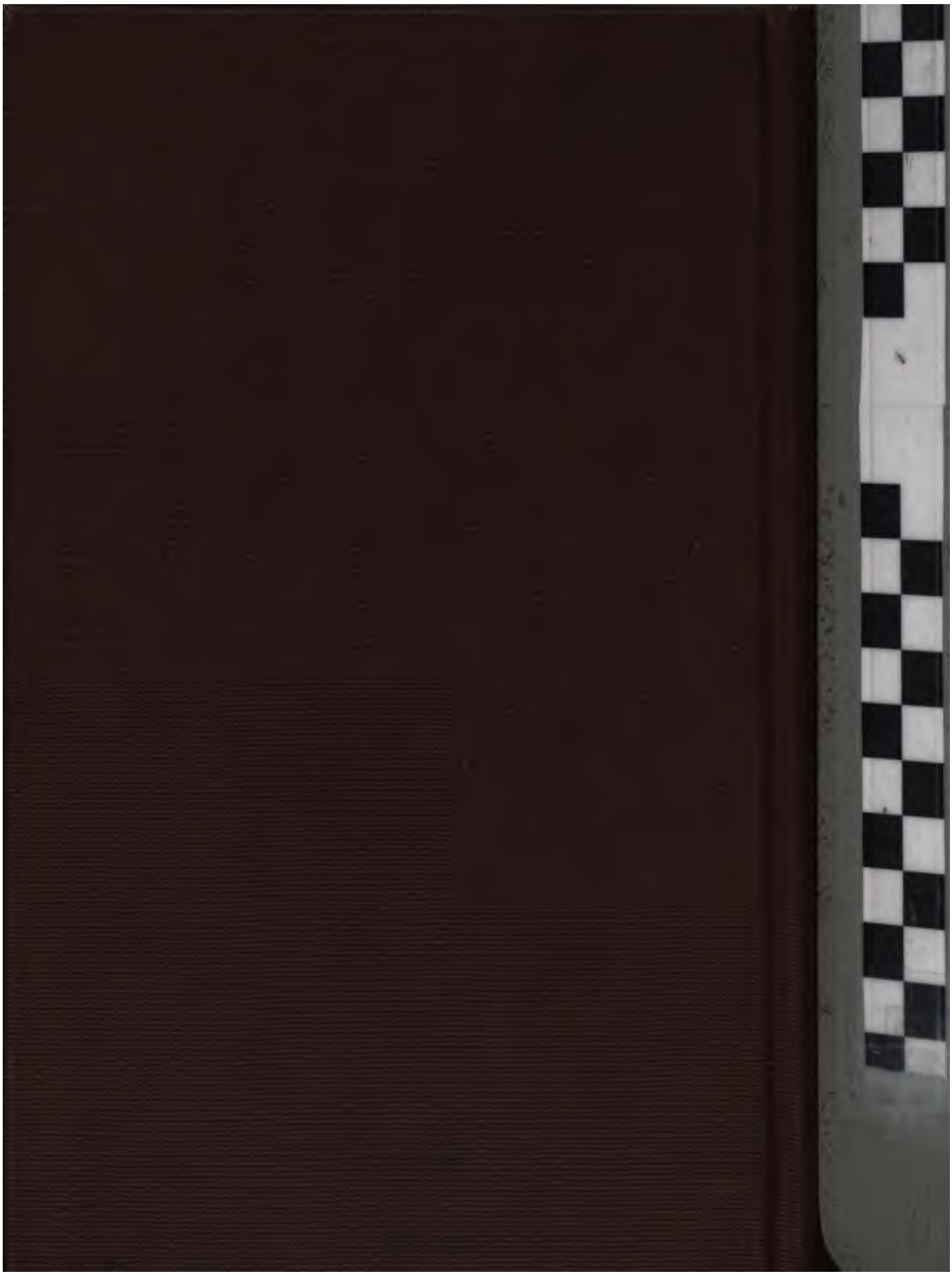
Form 410